Biekorf. Jaargang 20

bron
Biekorf. Jaargang 20. L. De Plancke, Brugge 1909

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001190901_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

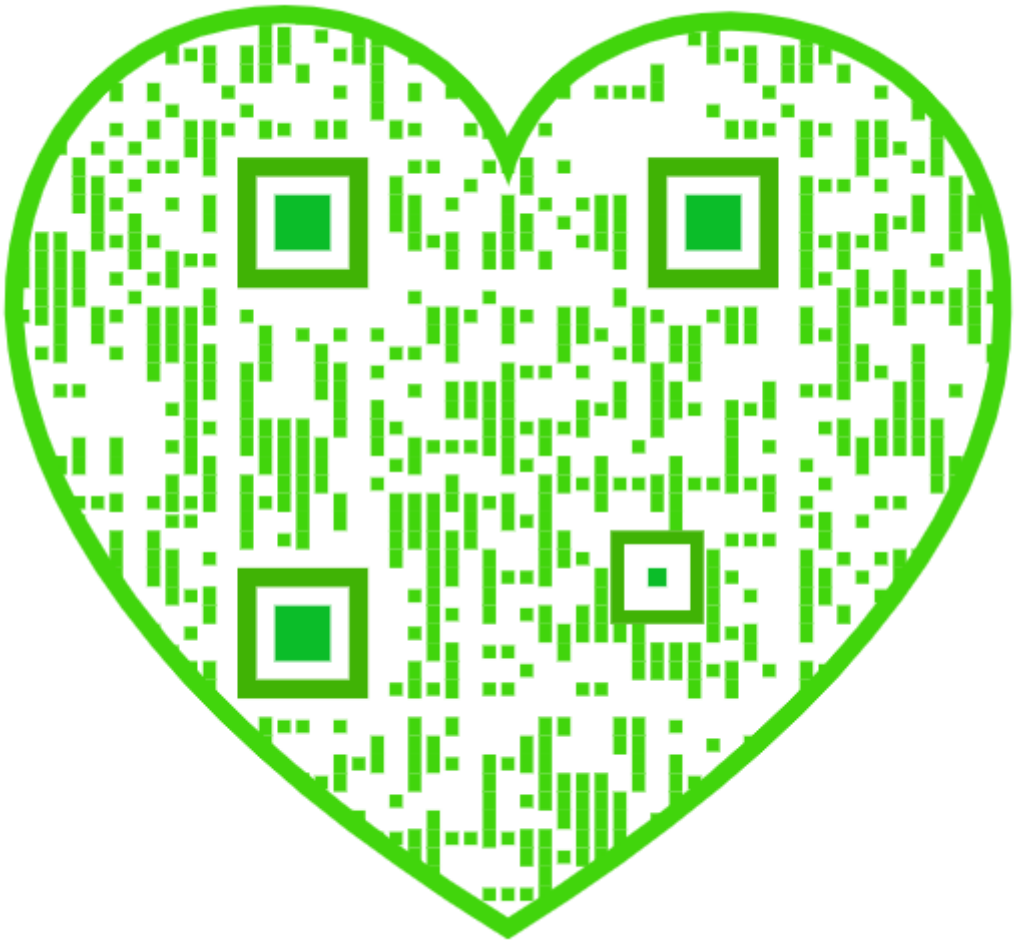

[Nummer 1]

Bladwijzer van woorden en zaken 1909

Boeken

	Bladz.
NIEUWE	
Albrecht Rodenbach	336
De dichter Albrecht Rodenbach door J. Oorda	255
Emanuel Hiel, door Herman Baccaert	112
Goudschilfers, door Alban Stolz	175
Leliën van Dalen, door Caesar Gezelle	207
Les lettres flamandes d'aujourd'hui, door A. De Ridder	302
Spreekwoorden en zegswijzen, door A. Decock	191
Verloren uren, door J. De Cock	111
Verzen, door Aug. Van Cauwelaert	80
Zingende Snaren, door Al. Walgrave	207
OUDE	
Den Saraphynschen Nachtegaal	90, 105

Eigennamen

Aellinck	1
Alfridus	238
Algoet	1
Andelghem	76
Athalfridus	238
Avelghem	126

Bastin	279
Baston	279
Bastyns	279
Baton	279
Battin	279
Bauderuna	28
Belleem	73
Bevere	76
Beverna	75
Bid	27
Bostoen	278
Bostyn	278
Bursinghem	122

	Bladz.
Burswind	122
Busseghem	122
Carreleur	103
Childeruna	28
Chrodo	213
Cleeremans	10
Coilge	300
Coille	301
Colleghem	163
Colliemolen	301
Cooleghem	162
Cordewaniers	97
Cordonnier	100
Coupeur	10
Couturiaux	10
Couturier	10
Coyen-Scoemakers	97
Culingahem	162
Deftinghe	26
Deleersnyder	282
De Meulenare	246
De Naeyer	10
De Nayer	10
Den Parmentier	10
Depelsemaecker	281
De Scepper	10
Desselghem	75
Deureghem	120
Deurle	162
De Zutters	98
Dielighem	123
Doreghem	120
Doorezeele	120
Dorsel	121

Doubletiers	14
Drongen	120
Ebersindus	122
Eberswindus	122
Eggefridus	237
Eigen- en Ambachtsnamen	97, 246
Escohier	280
Everghem	121
Eversenghem	122
Fant	121
Fanto	121
Fantlindis	121
Florbertus	122
Frautingehem	121
Frelinghien	123
Frigelineghim	122

	Bladz.
Frigelingehim	163
Frijo	123
Frilingim	163
Frijeling	123
Gastel	280
Geerolf	298
Geslachtsnamen	278, 297
Geudelghem	128
Gheldolf	298
Goedinge	164
Gotthem	164
Gulleghem	128
Haellinck	1
Haimfrid	237
Harjo	28
Hrômingahem	28
Hulste	122
Hwasmot	124
Karpinski	9
Karreman	8
Karr Alfons	9
Kleermacker	10
Knocke	377
Landerghem	26
Lazeure	99
Legia	123
Leija	123
Lescouhier	280
Lesueur	99
Li Parmentier	10
Machelen	27
Malberg	4
Malderghem	26
Malleghem	211

Methela	123
Meunier	246
Miller	246
Molendinarius	246
Molhem	123
Muller	246
Naaier	10
Nauthulf	298
Nayaert	14
Nayer	10
Nodolf	297
Nolf	297
Olschläger	9
Oordeghem	26
Ordenghem	26
Ooteghem	26

	Bladz.
Otterghem	26
Parmentiers	10
Peteghem	27
Petenghem	27
Picco	27
Pikkilo	27
Pikkelghem	26
Pistor	246
Pistrinarius	262
Pitelinghem	26
Pito	27
Poteghem	27
Potingehem	27
Princen-Rolleghem	213
Puto	27
Pycke	27
Ramar	28
Ramaringahemia	27
Ramarinhemia	27
Richebourg	299
Ricquebourg	299
Rodeleghem	213
Rodelgardis	213
Rokegem	210
Rolenghien	214
Rollegem	213
Rollegem-Kapelle	213
Rumingehim	28
Ruminghem	28
Runfrid	28
Runlind	28
Rûnô	28
Ryckaseys	298
Saiw	29

Sariko 128
Sarkingahem 128
Saro 128
Sarto 10
Sartor 10
Sartori 10
Sbroesschen 76
Scafones 282
Sceppers 10
Scohier 281
Scohy 281
Scollant 73
Scopingus 210
Scopo 210
Scoupeghem 209
Schepper 246

	Bladz.
Schneider	10
Schopegem	209
Schoubouttters	102
Schoy	281
Seeverghem	28
Segardus	74
Selleca	73
Sethleca	73
Seurengem	29
Sewaringahim	28
Sewharius	29
Sichem	74
Sido	127
Sig	74
Sigebertus	74
Sigefridus	74
Sigerus	74
Siggangahem	74
Singhem	74
St-Denijs-Boucle	127
Siringim	29
Sirobald	29
Sis	29
Sisebutus	29
Sisibertus	29
Sisua	29
Smeerhebbe	122
Snayers	10
Snelleghem	72
Snellaert	73
Snello	73
Snethlingehem	72
Sneyers	10
Snieders	13

Snyer	10
Somerghem	73
Stede-Rolleghem	213
Steenbecque	76
Stenbeca	76
Suevengehem	211
Sumar	74
Sumaringahem	73
Sutters	98
Synghem	74
Tailleur	10
Tailor	10
Tardbern	120
Tardinghen	120
Tatenghem	74
Tatinghem	75

	Bladz.
Tato	78
Teppengihem	121
Terdeghem	120
Tertingehem	120
Teteghem	75
Thuringehem	120
Thuringi	121
Tippingehim	121
Trida	120
Tridlindis	120
Tridmund	120
Triduin	120
Tridulf	120
Ursel	124
Van Caillie	301
Van Coillie	300
Van de Woestyne	280
Vanteghem	121
Varlet-Couturier	14
Veerdeghem	123
Verlinghem	123
Vive	75
Vloerseghem	122
Vryghem	123
Vryleghem	122, 162
Waereghem	27, 124
Waringim	124
Waldberht	126
Walingim	124
Waratlindis	125
Waratto	125
Wasseghem	124
Wastyn	279
Wasto	279

Watteeuw 279
Watteyn 279
Wattin 279
Wealfrid 124
Wesseghem 124
Wetteren 121
Wialo 124
Wieland 124
Wielinghem 124
Wiho 127
Wîhilo 127
Winfrid 237
Wintar 74
Wolbrechtengem 126
Wolfrun 28
Worteghem 27, 125

	Bladz.
Wostyn	278
Woubrechteghem	126
Wroenlegem	126
Wyleghem	127
Zedelghem	127
Zeelgem	127
Zeeuwerghem	29
Zellick	73
Zerkeghem	128
Zewerghem	29
Zillegem	127
Zomerghem	74
Zweveghem	209

Gedichten

Allerzielen	332
Bij Schemering	215
Casabianca	30
Dauw	43
De Kloefkens	202
De Rijn	165
Genesareth	24
Hulde aan onze beminde ouders	79
Langs de vaart	166
Leven	110
Levensideaal	87
Naar d'Hoogmis	169
Ontwaking	296
O Vaderland	31
Sinxen	152
Storm	331
Strijd	363

't Laatste voer 55
Voor de H. Communie 46
Voor 't lieve Vaderland 88
Vroede Beesten 181
Zwanen 167

Geplogentheden

Gewassen besteken 256
Naar O.L. Vr. van Lombardzijde 288
Nog ‘papeschere doen’ 240

Geschiedenis

Adelvrede 238
Alexander de Muelnare 250
Ampère 9
Andreas II 278
Anglo-Warnen 357

	Bladz.
Antonius Meremans	318
Auctore Deo condita	5
Audax	7
Avalterra	355
Avalois	355
Baerschuldige	230
Baldfrid	237
Brugge	357
Carausius	356
Caribant	236
Catholica	7
Chesfrido	185
Chicsio frit	185
Chorfrido	230
Caesar	183
Corporea nobilis	6
Cusfredum	185, 231
Firma in pace	6
Flumencus	355
Fluminarii	355
Fortis in arma	6
Friezen	357
Gasfrit	185, 233
Geisel	234
Geisofredo	185
Gens aspera	7
Germanen	3, 183
Gezellen	235
Ghiselscap	233
Guizot	4
H. Moeder Anna	11
Hendrik van Zype	318
Hermanstadt	278
Huisveete	185

Huisvrede	185
Immunis ab herese	7
Inclita	6
Incolumna Candore	6
Innocentius III	277
De Knocke	377
De ‘Lex Salica’ en onze keuren	1
Litus Saxonicum	358
Maurus Elewaut	318
Mempiscus	356
Moet	190
Moetsoen	190
Montsoender	190
Nederfranken	355
Oost-Germanen	183
Otto Bremer	354

	Bladz.
Paixbrake	187
Pandspelen	239
Paus Celestinus III	277
Plinius	184
Profunda in consilio	6
Ripuarii	355
Robrecht van Jerusalem	318
Saalfranken	3
Saalfrankisch recht	5
Saxones	278
Soenbrake	190
Tacitus	183
Teutonici	278
Thonissen	5
Treuga	188
Trege	188
Trigare	188
Tbisio-feth	235
Verde	189
Verdebrake	187
Vlamingen in Hongarië	277
Vredebeeld	240
De Vrede bij de Saalfranken en de Vlamingen	182, 230
Vivat, qui Francos diligit, Christus	7
West-Germanen	183
West-Vlamingen	7
Yzer	378

Kinderwereld

Holleken, bolleken	368
Nog ‘papeschere doen’	240
Papeschere doen	224

Kunst en Wetenschap

Altaïsche taalgroep	156
Amiben	82
Antoon Brabandt	40
Arazzo	35
Attilius	34
Auloea	34
Austrieke talen	157
Bernard van Orlay	52
Blepharis Sutor	100
Bloedcellen	84
Brantôme	37
Breughel	13
Brelandiers	102
Brussel	36

	Bladz.
Carmagnole	11
Cataractes	101
Cerambyx Sutor	104
Chartres	39
Chineesche taal	154
Colbert	38
Comore-eilanden	16
Constantinus	37
Correggio	42
Cousturier	15
Cotte chabot	265
Creuse	16
Daucus Carota	370
David Farabolini	35, 50
Dazen	140
Della Rovere	49
Del Sarto	15
Dent-de-lion	370
Dood-zijn	177
Eedgenooten	268
Erasmus	15
Ferrara	40
Flanderer	274
Florentië	41
Fontainebleau	36
Frans de Meulenare	267
Frans Vanderplancke	38
Gaëtano Buja	33
Gailliard Edw.	12
Germaansche volkszettingen	276
Gilliodts	12
Gobelein	38
Goede lieden van der snede	12
Gregorius de XIVe	54

Gregorius de XVIe 53
Groenigheid 225
Grünpapagei 264
Harders 266
H. Niklaaskerk te Diksmuide 220
Hendrik de IVe 37
Himalaya-gebergte 16
Hutton 16
In de schaar 12
Jacomo de Flandria 39
Jan Birgiers 42
Jan De Gesulis 40
Jan della Mirandola 40
Jan Rost 41
Jan Stichilo 41
Jan van Brugge 42

	Bladz.
Jan Van Eyck	50
Jeroboam	37
Joris Vasari	40
Julius de IIe	49
De koninklijke Vlaamsche kunst der ‘Arazzi’ ofte ‘Gobeleins’	33, 49
Kakkerlak	267
Kallebijter	104
Kanunnik Scalabrini	40
Kerk-kunst	349
Keizer Karel	37
De Knocke	377
Knorhaan	264
Kunst	220
De Vlaamsche ‘arazzi’ van het Vatikaan	49
Lakensnijders	12
La Marche	15
La vera Roma	33
Leeuwentand	370
Liberiaansch kapittel	50
Lieven Gielis	39
Lodewijk de XIVe	38
Loth	37
Lucrezia Romana	37
Maleische spraakkunsten	158
Mantelmeeuw	101
Marcus de Coomans	38
Marcus Vitruvius Follio	262
Maredsous	319
Meikever	267
Meesters-Tailleurs	12
Meulenard	265
Meunier Constantin	250
Middelburg	14

Midden-Azië 16
Mieren 141
Miller Philip 251
Modena 40
Molens bij de Hebreërs 263
Muggen 142
Mugnajo 266
Muizen en ratten 140
Müller 251
De Naelde 13
Napels 43
Naeyaert 14
Niklaas Raes 40
Nieuwe kerk der Carmelieten te Kortrijk 171
Onkruid 369
Ongenoode Gasten 140
Orpheus 36

	Bladz.
Oude beelden	350
Over die van de naelde	13
Ovidius	37
Paramenten	11
Pekker	103
Peripetasmata	34
Perseus	37
Perugia	42
Petrus Sartorius	15
Pieter de Andrea	39
Pieter Duro	42
Pietro Gentili	33
Pieter Snyders	13
Pius de IXe	54
Pourpointiers	14
Psycheesche maagd	36
Raphaël van Urbino	52
Ridder Lebrun	38
Rinaldo Boteram	39
Ripagrande	34
Romulus en Remus	37
Sarazijnen	35
Schoepekker	103
St-Andries abdij bij Brugge	318
St-Paulus	36
Skua	101
Snede	12
Snotvisch	265
Tailor Bird	16
Therry de Bec	13
Urelus	102
Valentyn van Atrecht	42
Van Balen	13
Venetië	42

Vlamingen in Hongarië	273
Vloertapijten	35
Voetluizen	143
Weegluizen	141
Zeeland	14
Zeelier	264
Zevenkerken	320
Zoetwatervisschen	265

Oorkondschap

Abt Irminon	1
Cost. van Veurne Casselrie	2
De Alodis	1
Deelboek	2
De ‘Lex Salica’ en onze keuren	1
Jean Oedehem	77

	Bladz.
Keuren van Yp. Amb.	2
Simon Broesche	77
Van lande te *haelne*	1
De Vrede bij de Saalfranken en de Vlamingen	181, 230
Vrye van Brugge	2

Schetsen

Amerika!	203
Artist	246
Binnen of buiten	257, 283, 289, 305
Een beschrijvensweerdig manneken	269
Een bezoek	58
Een woordeken op-en-weg	129
Engelschen	216
Gedichten in proza	196
Op reis	312, 333, 346, 364, 374
Schetsen	251
Uit den ‘Levene der Dieren’	65, 145, 337
Uit den ‘Levene der menschen’!	168, 194
Z'n eerste winst	107

Taalkunde

Arii	361
Bastaard	279
Begrip en etymologie der woorden ‘Vlaanderen’ en ‘Vlaming’	353
Bertho	126
Boeten	102
Bostaard	278
Bright	126

Buri	122
Byre	122
Caille	301
Canif	126
Dadsisas	30
Darad	120
Escapa	211
Flameng	362
Flaminare	360
Flunder	360
Gang	125
De gewestspraken in Italië	174
Hanap	126
Harangue	126
Hrôth	213
Huis	236
Hwas	124
Klankverloop van u naar a	358
De Knocke	377
Kwakkel	301
Mathlo	212

	Bladz.
Nauthi	298
Het Nederlandsch in de taalwereld van het verre Oosten	153
Pit	121
Rasteel	278
Rijk	299
Rique asseis	299
Rosteel	278
Sermo	30
Sinth	125
Skapjan	210
Ta	78
Ten stroomnaren	362
Tip	121
Tijdmaat	361
To flounder	360
Valdescapa	211
Vlonder	360
Wad	125
Waldo	126
Wandal	125
War	124
Weel	125
Well	125
Wig	125
Worte	125
Wrak	126
Wrang	126
Wrange	126
Wrat	125
Wrâton	125
Wratto	125
Wrenno	126

Verhalen

Rond Kaap Horn	321

Vlamingen

Verbiest	115

Volkszeg

Branden	256
Dertienavond	304
Eerlijk	256
Gebed van de Wallonke	176
Knipverzen	80
Rongoleesch fabels	17
De kwade oog!	363
Maan op haren rug	256
Mayombsche raadsels	380
Papeschere doen	176

	Bladz.
Rat	22
Trappen van vergelijking	288
Van Overouds	288
Walen en Vlamingen	240

Wagen en antwoorden

Heeft Dante ooit Vlaanderen bezocht?	47
The old flemisch priests room - Wat is?	303
The flemisch priests room	358

Wetensweerdigheden

Albrecht Rodenbach	32
De beteekenis van ‘Gudrun’	302
Bloemlezing	128
Boekennieuws	368
Boyaval	304
Een menschens leven	240
Gazelle	17
Gezelliana	44, 63
Guido Gezelle	30, 173
Heeft Dante ooit Vlaanderen bezocht?	47
Jan Calloigne	304
Kinderteekeningen	223
Knipverzen	80
Luipaard	17
Nederlandsch	303
Onze vlaamsche kuste	208
Oordeel over Volkskundige Boekenschouw	143
Oude leute	303
Poterden	192

So is ook België twetalig	190
St-Franciscus	302
Vriend zijn	256

Woorden en wendingen

Aal-lot	1
Aelgoet	1
Aeldinghen	1
Aellinghen	1
Aellinghers	1
Afzweren van maagschap	3
Alod	1
Aldingus	1
Alfanz	121
Allod	1
Ant	2
Aroena	3
Bedriegen	4
Caballo	4
Croengen	4

	Bladz.
Charoena	3
Decorticato	4
Decotato	4
Ead	2
Erborgium	3
Excortecato	4
Faras	4
Haal-lot	1
Haelgoet	1
Harouueno	3
Herberge	4
Herburgium	3
Jegenode	2
Kerfstok	4
Kervioburg	4
Kleinood	2
Lanterfanten	121
Mansdode	3
Manslacht	3
Masca	1
Masse	4
Mosse	4
Od	2
Oda	2
Odevare	3
Striepen	4
Striepoort	4
Striopen	4
Strioporcium	3
Strioportium	4
Stroppen	4
Van lande te *haelne*	1
Vanz	121
Varende wijven	4

Zendelingen

De Poorter, Alphonse 112

De ‘Lex Salica’ en onze keuren
(Vervolg van bladz. 368.)

GOD. 1. Tit. LVIIII. De Alodis - de allodis - (Allodium, fr. alleu).

A.K. Yp. Amb. Van lande te *haelne*.

Haelne is erven. De aellinghen, aeldinghen, ook aellinghers aeldingers, haellingen enz. zijn de erfgenamen - in alle keuren. In den polyptyque van den abt Irminon (VIIIe eeuw) vindt men reeds den eigenaam: *Aldingus*.

Het aelgoet, algoet, haelgoet is bekend. De geslachtsnaam Aellinck, Haellinck, Aelgoet, Algoet blijft nog voortleven in Vlaanderen.

Allod, aal-lot, haal-lot is erfdeel, erfenis te zeggen. Aelgoed is erfgoed. Vergelijk het w. deellot.

Wel zullen eenige taalgeleerden mogelijks hierin bezwaar vinden, dat de oudste Codices: a*l*od hebben. Doch in die codices vindt men zelden de l. verdubbeld, soms vindt men

ze nu eens verdubbeld en dan niet. Was het toch eigenlijk *al-od*, dan zoude men voor het tweede lid *od*. zijnen toevlucht moeten nemen tot het frankisch oda, od, Ags. ead, dat wel is waar, schat goed bezit beteekent, doch slechts in zeer weinige woorden te vinden is zooals in odevare (schattenbrenger), jegenode? kleinood[1]; terwijl het woord *lod* in zeer veel oude plaatsnamen - stukken land vooral - voorkomt tot in het midden der 13e eeuw, waar wij nog Morlod[2] aantreffen.

Wat de *h* aangaat die hier wegvalt, het zij hier genoeg te zeggen dat de Saalfranken in tal van woorden ze niet meer uitspraken noch schreven: zoo vindt men *ant*. voor hant (manus). In de keuren van Yp. Amb. leest men dikwijls: ant voor hand. De *h* in het Saalfrankisch vraagt een geheele studie.

Met die studie zijn voor den oogenblik meer dan een taalkundige bezig.

Wat nu onze keuren betreft, zij behelzen, niet alleenlijk gansch den Titel der Lex Salica, maar behandelen in 't lange en in 't breede, zoo volledig als het maar kan zijn, geheel de frankische wetgeving over het erven, deelen, halen, versterven enz. De Cost. van Veurne Casselrie, hebben meer dan vijftien hoofdstukken over die stof, en het Vrye van Brugge bezat van oudsher een Deelboek op zijn eigen, die in 1611 gewijzigd wierd en alsdan 81 artikelen bevatte! In dezen Titel der Lex Salica, komt het vermaard lid voor: Cod. I (5):

> De terra vero nulla in muliere hereditas non pertinebit, sed ad uirilem secum (sexum) qui fratres fuerint tota terra perteneunt. Cod. 6 § 5.: De terra uero salica in muliere nulla pertinet portio, sed quid fratres fuerint, et ad uirile sexu tota terra pertineat.

Van daar zoogezeid:

> Le royaume de France ne tombe point en quenouille.

(1) Zie VERCOULLIE. Etym. Woord, ooivaar, kleinood.
(2) Cart. Dun. 1265.

Tit. LX. Cod. 1. De eum qui se de parentilla tollere uult.

> Het afzweren van maagschap vindt men slechts in weinig keuren. Cost. van Ardenburg. XIV. So wie of zweren wille zinen maech... Gantier heeft dezen titel ook gevonden.

Tit. LXI. Col. 1. De charoena; - De charoenna - De Aroena - De Harouueno, etc.

> Cod. 10. Si quis alteri de manu aliquid per vim tulerit Cod. I. - Si quis alteri de manum sua(m) desuper alterum aliquit rapuerit...

Deze titel handelende over den roof, is oftewel eene herhaling van een lid reeds besproken in een voorgaande hoofdstuk: de furtis (K. Vrijen Brug. De rapina) doch hier voor een bijzonder geval geldende; oftewel een hoofdstuk op zijn eigen: over het her-rooven van een gestolen of geleend goed. De glossen zijn zeer duister, en in de keuren is er tot nu toe geen speur van te vinden.

Tit. L, XI (I). De Compositione Homicidii.

Een der belangrijkste titels der Lex Salica, handelende over een der oudste en merkweerdigste verordeningen der Germanen die bij onze Saalfranken langst is bijgebleven. Onze oude keuren sprekende over: den *manslacht*, over het *deelen* van soene van *mansdode*, en over al de rechtsgebruiken er mede in betrek en van oudsher tot het laatste der middeleeuwen alhier nog in zwang, geven meer inlichtingen dan geheel de oude wetgeving van Duitschland en Vrankrijk te zamen. Niet alleenlijk werpen zij een groot licht over het oude germaansche recht, over het verzoenen, de vrede, het werhgeld, en de geplogenheden der omstandigheden maar daarenboven zijn zij eene onschatbare bron voor den uitleg van een overgroot getal eigen en geslachtsnamen die aan die oude landgebruiken hun ontstaan te danken hebben. Ik durf er niet aan beginnen, 't ware om nooit te eindigen.

Tit. LXIII (1). De herburgium - erborgium, etc.

> Si quis alterum herburgium clamaverit, hoc est strioporcium (strioportium).

Buiten twijfel is er hier spraak van ‘herberge’ 't is te zeggen: ‘van quader herberge te houden’, zooals de K. Yp. Ambacht en zooals die van de zale van Ypre het opgeven. Kervioburg, is de plaats waar men de lieden kerft, snijdt, bedriegt; fr. tailler: meer kerven geven in den kerf of kerfstok dan men mag. Strioportium is striepoort; in fr. vl. striopen = striepen = bedriegen = stroppen, dat eerst: het vel afstroopen, dan in den overdrachtelijken zin bedriegen beteekent, fr. écorcher. Striepen is heden nog in dien zin gebruikt in West-Vlaanderen.

De glosse: faras, is: varende wijven te zeggen. - Kil. - Kern. - ook Gantier.

Masca = masse, mosse, gemeen wijf. Kil. en tot heden bewaard.

Tit. LXV. (Col. I). De caballo... decotato - excortecato - excorticato - decorticato - extra consilium domini.

Weinig Keuren spreken over de peerden in het bijzonder.

In het algemeen verbieden zij doode dieren het vel af te stroopen - zulke dieren noemde men hier en daar: croengen, zooals in de K. Versch. Schoten.

Nochtans zal dit verbod overal in Vlaanderen gekeurd zijn geweest, aangezien ten huidigen dage, de doode peerden en koeien door besmettelijke ziekten te kwist gegaan, nog ontgraven worden en gestolen voor.... hunne huid.

Tot hier hebben wij de oudste hoofdstukken der Lex Salica; van hier voort begint dus: de aanvoeg, waaronder wij eenige titels vinden die nochtans uit den eenen of den anderen ouden Malberg genomen werden en wel het bespreken weerd zijn, doch den algemeenen inhoud ervan hebben wij nu genoegzaam gezien.

Deze studie is kortbondig, al is de stof uitweidend; nochtans reeds kan men oordeelen over het inwendig wezen der latijnsche Lex Salica: ze is een korte inhoud van bijzondere wetten uit verschillige Malbergen genomen.

Zulken inhoud maken is het doel geweest der rechtsgeleerden die de Lex Salica hebben tot stand gebracht. Zij hebben met opgezetten wil eene algemeene wet gekeurd uit de bijzondere verordeningen van verschillige Saalfrankische gewesten.

Dit was ook redelijk en voorzichtig, voor een volk, dat uit meer dan een afzonderlijken stam bestond.

Thonissen is ook van dit gedacht; hij wederlegt het oordeel van Guizot, die de meening vooruitzet dat de Lex Salica eene verzameling is van wetten zonder eenig doel, schikking of orde[1].

Het blijkt ook uit deze studie dat wij naar Duitschland niet moeten gaan om de zelfstandigheid en het wezen der Lex Salica te ontdekken, daar wij de kern dier wet met de uitbreiding ervan in de oude vlaamsche keuren terugvinden.

Wat de geschiedenis aangaat, wij vinden in die wet het bewijs, dat de Saalfranken geen ruw, noch verachterd, doch integendeel een ontwikkeld en beschaafd volk waren; dat zij eene ernstige wetgeving hadden, en een welingericht bestier.

Wil men nu het Saalfrankisch recht alleen bijeen brengen tot een geheel, al de Westvlaamsche keuren en wetten zal men te verzamelen hebben; wil men verder geheel het oud germaansch frankisch recht te gader brengen, dan zal men de keuren van geheel Nederland moeten vereenigen en onderzoeken, en ieder behandelde stoffe moeten volledigen. Het eene gelijk het andere ware een echt gedenkteeken dat niet alleen voor ons vaderland, maar ook nog voor al de germaanschsprekende gewesten, ja zelfs voor geheel westelijk Europa, in opzicht van geschiedenis en taalkunde, grootelijks zou te stade komen.

Het is tijd, dat al de oude keurboeken uit hunnen schuilhoek komen, en uitgegeven worden.

Doch hoe moeten zij uitgegeven worden?

(1) THONISSEN, *aangeh. werk*, bl. 33.

Niet meer als vroeger, met eene lange vergelijkende studie van andere wetboeken en keuren, met notas zonder einde of grond; *enkel* met hunnen tekst, en een korten uitleg over hunne herkomst, hunne oudheid, hun uitwendigen vorm, enz.

Bijzonderlijk na het prachtig en uitgebreid werk van Gailliard over de keure van Hazebrouc, ware het overbodig ieder nieuwgevonden keure met vergelijkingen en glossaria uit te geven.

Immers zou men aldus veel verloren werk doen en de uitgave van menige keuren merkelijk vertragen. Na het bezit van een woordenboek zooals Verwijs en Verdam, zou men alle vervelende woordenlijsten moeten daar laten en slechts de woorden aanteekenen die er *niet* in te vinden zijn. Dus hand aan 't werk geslegen!

Op die wijze zal men gansch het frankische recht terug vinden en zijn innige betrekking met de algemeene L.S. doen uitschijnen als zijnde de wet van de Saalfranken.

De Saalfranken! de roemvolle voorouders, van dit roemvol en eigenaardig volk, dat door gansch zijne geschiedenis tot heden, de hoedanigheden bewaart, die de groote onbekende dichter van de: prologus der Lex Salica, hem toekent: *inclita*; vermaard; *auctore Deo condita*: van God gesticht en verkozen, naar het lied van een zijner zonen: kent gij de streek van God verkoren?; *fortis in arma*: sterk ten oorloge, wiens heldendaden van Oost tot West, van Jerusalem en Constantinopel tot in al de streken van West-Europa door gansch de middeleeuwen bekend staan; *firma in pace*, welvarend in tijd van vrede en altijd ten strijde gereed op 't geluid der stormklok; *profunda in Consilio*: diep en vroed in het raadplegen: wiens zonen met de moeilijkste zendingen bij koningen en keizers belast wierden; *Corporea nobilis*, edel van leden; *incolumna candore*: van 't zuiver blankgeslacht; kent gij de streek van 't blonde Noorden? *nobilitasque ejus forma mirabiliter aegregia*, wiens talrijke edeldom wonderschoon is van leest en te prijken staat, de

de wereld door, op de kunstpanneelen zijner grootscher meesters; wiens pracht de koninginnen benijdden, en wiens schoonheden voor een spreekwoord geboekt wierden: formosis Brugae puellis; *audax*: de mannen, stout en bout; *velox*: rap en klibber; *gens aspera*: hardbukkig volk, met goedheid te behandelen, en door geen geweld te winnen; *catholica!* doch katholiek, Rome verkleefd en den Paus; die nooit van Rome zijn afgeweken en om hunne getrouwigheid te toonen uren en uren ver gingen om eene roomsche mis te hooren; *immunis ab herese*: vrij van ketterie, tenzij, gelijk het onze groote geschiedschrijver zegt: een enkele maal, en dan nog, als zij wilden katholieker zijn dan de Paus zelve. *Vivat, qui Francos diligit, Christus!* Leve Christus, die de Franken, de Vlamingen, bemint! die nog de spreuk is, de innigste uitboezeming der Vlamingen, hun zielekreet, *hunne ziel zelve*, gelijk Kurth het zoo machtig vertolkt. *Haec enim gens, quae sanctorum martyrum Corpora quae Romani, igne cremaverunt vel ferro truncarunt vel bestiis lacerandum projicerunt, super eos, aurum et lapides praetiosos adornaverunt:* 't is immers, dit volk dat de lichamen der heilige martelaars, die de Romeinen verbrandden, of met het zwaard verminkten en door de wilde dieren deden verscheuren, met goud en met kostelijke edelgesteenten versierde; het volk bij wien de eeredienst der heiligen nog opperst ligt, en dat over eenige jaren nog de merkweerdigste praalschrijnen zijner heiligen en martelaren naar zijne hoofdstad, zijne heilige bedevaardstad in begeestering henenvoerde, daar zelve, waar de schoonste kunstrijve der gansche kristenheid met het dierbaarste overblijfsel, dit van den Heilige der heiligen, en den Martelaar der martelaren, bewaard wordt; dit volk, dat nog de oude zeden en gebruiken der Saalfranken naleeft - qui lege Salica vivunt - en nog die dierbare streek tusschen Leie en Zee - inter Ligerim et mare - bewoont: de West-Vlamingen.

J.V.

Nawoord: 't Is wonder om na te gaan, hoe een schrijver[1] omtrent duizend jaar na den opstel van den prologus der Lex Salica, de Vlamingen afschildert, even gelijk de toenmalige Franken er afgebeeld zijn: *Corporea nobilis*: La plupart sont parfaitement bien faits; *incolumna candore*: il se trouve une sérénité sur leur visage..... les femmes sont blanches; *forma mirabiliter aegregia*: ce sont les plus beaux hommes du monde; *firma in pace*: ils sçavent mieux gouverner qu'aucune nation de la terre; *gens aspera*: on ne gagne rien avec eux par la force, il faut les traiter avec douceur.

Eigen- en Ambachtsnamen

DE oude ambachtsnamen verklaren om vele hedendaagsche eigennamen uit te leggen, was ons inzicht, toen wij voor een tiental jaren[2] over '*Eigen- en ambachtsnamen*' begonnen te schrijven. Om verscheidene redens is ons werk zoolang onderbroken gebleven, doch het nut ervan bestaat altijd, en dit hebben vrienden ons doen verstaan en ons dringend verzocht die bijdragen in het dak niet te laten steken.

Daarenboven in het onderzoeken van onze vroegere aanteekeningen, is het ons klaar gebleken, dat de *Folklore* zelve die ophelderingen zoude kunnen veroorberen, en met den naam van onze ambachtslieden, door het volk aan de dieren gegeven, een stap verder zoude gezet worden in die zoo belangrijke wetenschap.

Over den naam van den wagen- en karreman, alsook van den timmerman hebben wij reeds gehandeld. Aangaande den karreman, dat het ons toegelaten weze, een ambachtsnaam er bij te voegen en wel die van Alfons

(1) LEROUX: *Recueil de la Noblesse de Bourgogne.... Flandres, etc.* Lille, M.D.CC.XV., p. 6.
(2) Zie 't jaar 1898, bl. 273-277.

Karr[1]. Die fransche schrijver, wiens naam ons de kar en de karreman herinnert, had den naam van eenen pruisenschen bevelhebber vergeten, en in zijne ontevredenheid deed hij opmerken, dat de mannen, die zoovele medeklinkers in hunnen naam hebben, gelijk de duitschers, best zouden doen van over hen niet te doen spreken.

Ampère (*Littérature et Voyages*, bldz. 167) was van het zelfde gedacht.

'Een naam, schrijft hij, die te moeilijk is om uit te spreken, belet menigéén van roem en eer te verwerven en Oelenschlaeger[2], de nog levende deensche dichter, de grootste mischien van geheel Europa, zoude ons beter bekend zijn, ware zijn naam zoo vreemd voor onze ooren niet. Nu, niets is er aan te doen, aan de uitspraak van die vreemde eigenamen zullen wij gewoon worden, willen wij de vreemde letterkundige gewrochten genieten'.

Onze ambachtsnamen zijn ook geslachtsnamen geworden en meer dan één befaamd man, zelfs in den vreemde heeft ze met roem en eer gedregen. De Franschen toch hebben ze in hun land gevierd, hoe barbaarsch ze hun schenen, hoe moeilijk hunne tong die opvolging van medeklinkers wist te overmeesteren. Daarom hebben wij de mannen niet vergeten wier eigennaam zijnen oorsprong aan den ambachtsnaam te danken had.

Vreemde ambachtsmannen voegen wij er ook bij, maar deze dienen maar om onze eigene namen toe te lichten

(1) *Le Dictionnaire Allemand enseigné par l'analyse etymologique des noms propres individuels, familiaux, etc.* par l'abbé FABRE D'ENVIEU, bldz. xv.
'Alphonse Karr (holl. *kar*, charrette, tombereau; all. *karre*, brouette; *karren*, charette.'
Er valt hier nochtans te bemerken dat *Karr* volgens de 'Nouveau Dictionnaire de Larousse' de verkorting van zijn vaders naam is, te weten van *Karpinski*, den poolschen dichter.
In dit geval zoude bovengemelde schrijver den bal niet mis geslagen hebben?

(2) Op. cit. Ibid. '*Olschläger*, pressureur d'huile, *öl*, huile; *schlagen*, battre, frapper, pressurer'.

of te getuigen hoe lieden uit alle landen hen in de vlaamsche gewesten hebben nedergezet.

Ziedaar den oorsprong en den gang van ons werk. Mochte 't bij de lezers van Biekorf wel gekomen zijn!

III.[1]

Kleermacker, De Kleermaeker, De Cleermaeker, Cleeremans. Sceppers, De Scepper, Den Sceppere, De Schepper, Parmentiers, Den Parmentier, Li Parmentier, Tailleur, Le Tailleur. Engelsch: *Tailor, Taylor, Snyer, Snayers, Sneyers, Snieders*. Duitsch: *Schneider*. Italiaansch: *Sartor, Sartorius, Sartori, Sarto*. Fransch: *Couturier, Couturiaux, Couturio, Couturieu, Couturieaux*.

Nayer, De Nayer, De Naeyer, Naaier, Coupeur.

Wanneer wij de wonderbare verscheidenheid, de pracht en de kunst der middeneeuwsche kleederen gadeslaan, verstaan wij allicht, van wat geest en vernuft de man begaafd was, die deze kunstvoorwerpen wist aan den dag te brengen.

Ook de uitvinding en uitvoering van die verrukkelijke en bekoorlijke kleedij verscheen aan de tijdgenoten van die bekwame en verstandige ambachtslieden, als eene ware schepping, en zij durfden die wonderdoeners niet eenvoudiglijk *kleermakers* noemen, maar eerden hen met den schoonen naam van *Schepper*.

Dat duurde tot aan de fransche omwenteling, wanneer uitgelatene en bandelooze redevoeringen het hoofd van het volk zoodanig hadden weten te verdraaien, dat het den minsten eerbied voor zijn eigenzelven niet meer gevoelde. Van die losbandigheid en eerloosheid moest de kleederdracht ook het kenmerk dragen. In die ongelukkige tijden, op zijn zelven letten en wel gekleed gaan deed iemand aanstonds verdacht houden en was genoeg om hem

(1) Zie *Biekorf*, 9ste jaar, Tk 18. *Eigen- en Ambachtsnamen*.

tot de dood te veroordeelen. Wie aan het leven hield, takelde zich op zulke wijze toe, dat hij beter aan eenen zot, dan aan een verstandig mensch geleek. Vele edelen zelf durfden door de straat niet gaan zonder het vreemde wambuis, *Carmagnole* genaamd, zonder den slordigen wijden broek, zonder het scharlaken ondervest, en bijzonderlijk zonder hun hoofd te dekken met die verstootelijke roode muts, zinnebeeld van opstand tegen God en alle wettige macht.

Schepper, die naam was te schoon, en nu zoude de ambachtsman die kleederen verveerdigt, anders niet meer genoemd worden dan *kleermaker*.

Wonderbaar had het geweest, te midden de betrekkingen, die Vlaanderen, gedurig in de middeneeuwen met Frankrijk had, ware er hier voor de kleermakers ook niet een of den anderen franschen naam overgewaaid. Inderdaad zij werden ook *Parmentiers* genaamd.

In 't jaar 1870 lazen wij in ‘Rond den Heerd’: ‘Donderdag 8. O.L.V. Onbevlekt. 't Is van dage *Kleermakers* of *Parmentiers* mesdag, ter oorzake dat het natuurlijk een van de bijzonderste feestdagen is van de H. Moeder Anna, die spinetten, naaiers, en al zulke lieden Patroonesse is’.

De feestag van het ambacht was eigenlijk Ste Anna dag, aangezien zij de beschermheilige er van was. Alzoo in de rekeninge[1] van 1678-9: ‘Voorts aan den zelven Mh^{r}[2] over tsynghen van misse op Ste Anna dagh mette diakens per quitan. 0-4-0.

De *Parmentier* is eigentlijk de man, die bij middel der kleederen, iemand optooit, oppronkt. Hij maakt 's mans *paramenten*, optooisels, en wordt dus met recht *parementier*, parmentier genaamd.

(1) De rekeningen van het Sceppers ambacht berusten in Staats-oorkonden-kamer te Brugge.
(2) Heer Jacobus Donze, als cappelaen van desen ambt van cleermaekers.

Parement, staat er te lezen in de 'Nouveau Larousse' is een pronkkleed, plechtgewaad. *Parmentier*, had oudtijds de zelfde beteekenis als *Kleermaker*.

In het vlaamsche land is de eigennaam *De Schepper*, nog al gemeen. *Parmentier* komt men nu en dan ook tegen. Iedereen kent den franschen menschenvriend, Antoon Augustijn Parmentier, die in 1772 zijne tijdgenoten hulp verschafte in hun lijden en gebrek met het zoeken naar nieuwe voedingsmiddelen en den aardappel, die reeds lang in Duitschland gekend was, sterk aanprees, ja de aankweeking er van in de gunst van 't volk bracht.

De namen van de lieden van dit ambacht zijn ontleend aan hun werk, en zijn tweederlei: de snijders en de naaiers.

De eerste zijn de '*Goede lieden van der snede*'. Dr Schotel in 'Het maatschappelijk leven onzer voorvaderen in de XVIIe eeuw, IIe stuk, bldz. 235 en 36, schrijft als volgt: 'Een schaar, of een hand met een schaar, met het onderschrift: *In de schaar*, was doorgaans het uithangbord van den meester *Snyer* of kleermaker.

In het midden der XVIIe eeuw ontmoeten wij ook "*Meesters-Tailleurs*", die zelf bij de klanten gingen om de maat te nemen, een gesloten huis bewoonden, en een boven- of achterkamer tot werkplaats voor hen en hunne gezellen hadden ingericht...'

Alzoo over den Moerdijk. Te Brugge nochtans de *Sniders* waren uitsluitelijk *lakensnijders*, en zij alleen behoorden tot de '*Goede lieden van de snede*'.

Edw. Gailliard in zijn 'Glossaire Flamand' geeft het volgende te lezen over het woord *Snede*. 'Het Lakensnijden, La Taille des draps. (G en J, ende haren gheselscepe, omme dat de snede voor de halle of ghedaen was, bin haere termine dat zie dassise gecocht hadden, over hare scade. - Gilliodts. Inventaire des Archives de la ville de Bruges, III, 166).

Delepierre. Arch. Pl. occ. 1re série, 1 pars, I^{2}, p. 68. Acte de concession d'une chapelle en l'église St Sauveur:

aen de goede liede van der snede van der houde halle (1422)'. Geheel vroeg reeds werd in Frankrijk de kleermaker *Tailleur* genoemd. Inderdaad eene oorkonde van 't jaar 1399 in de boekerij der Ecole des Chartres, onder t^{k} 3222 bewaard, geeft er ons getuigenis van. 'Aujourd'hui Thérry de Bec, varlet couturier en faisant son libelle a l'encontre de Hennequin de la Fontaine, tailleur de robes, a confessé que il s'était aloué aud^{t} Hennequin jusque trois ans.'

Roemrijk is de eigennaam *Snieders* overgezet geweest aan de twee Antwerpsche Vlaamsche schrijvers, beide geboren te Bladel in Noord-Brabant. Dr Renier Snieders (1812-1888) was heelmeester te Turnhout en August Snieders, Doctor in de Wijsbegeerte en Letteren der Hoogeschool van Leuven is de wel gekende Hoofdopsteller van het Handelsblad van Antwerpen. Pieter *Snyders* (1681-1752) was schilder en Vlaamsche dichter, geboren en overleden te Antwerpen. Hij was leerling van Breughel en Van Balen.

In de 'Nouveau Larousse' zult gij zes verschillige *Schneiders* vinden, die alle op de een of de ander wijze hebben weten hen kenbaar te maken en hunnen naam aan de nageslachten over te zetten.

Taylor's zijn er bij de greep. In bovengemelde werk zult gij er ook verschillige ontmoeten.

Eindelijk '*over die van de naelde*' *Naelde*, De Naelde, schrijft Edw. Gailliard in zijn 'Glossaire Flamand'. 'Dénomination générique du septième membre des métiers de Bruges'. En in de 'Table Analytique' comment les métiers se subdivisaient à Bruges: 'Den neghen leden' (VI. 161) 'De poorterye'... Den vier nerynghen... 'Den vleeschambochte ende visambochte'... 'Den xvij neringhen'... 'Den hamere'... 'Den ledre'... 'De naelde'... 'Den backers'... 'Den makelaers'. (VI. 138)[(1)]. Zelden

(1) *Inventaire des chartes*, par L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, 1re série.

komen wij op onze dagen den eigennaam tegen. Gailliard in zijn ‘Table Analytique’ geeft de twee volgende: *Naelde, van den Naelde*. Hannin. (II. 469). Pieter (II. 468)[1].

De naalde is het bijzonderste alaam der naaiers. In de Stads-oorkondenkamer der stad Middelburg in Zeeland, wordt de keur en ordonnantie ‘*van den sceppers off nayers ambochte*’ bewaard; zij dagteekent van 't jaer 1430[2]. Daarin vinden wij dat ‘elc sceppere macht te werkene al dat men met scare snijt off met naelden nayt’.

De eerste die *Naaier* genoemd werd, was gewis waarlijk en wezenlijk een kleermaker. Maar de naam is aan de kinderen gebleven, eigen geweest aan de opvolgende geslachten en in den loop der eeuwen op verschillige wijzen geschreven geweest. Alzoo zijn er die nu hunnen naam De Naaier, De Nayer, De Naeyer spellen. Het zoude niemand moeten verwonderen had de geslachtsnaam *Nayaert* denzelfden oorsprong.

Couturier is nog een vreemd woord dat ons uit Frankrijk overgekomen is. Oudtijds werd aldaer *Varlet-couturier* of eenvoudiglijk *couturier* de kleermakersknecht genaamd. La Rousse's woordenboek in de geschiedenis van het kleermakersambacht beweert dat er van deel maakten: de *couturiers* als knechten, de *doubletiers* als een ander slag van knechten, en de *pourpointiers*, die de korte wambuizen verveerdigden en hen in de XIVe eeuw van het kleedermakers ambacht afgescheiden hebben om op hun eigen eene gilde te maken.

In de XVIIIe eeuw is den naam, die zijnen oorsprong aan die ambachtslieden te danken had, bijzondere glans door een ervaren en in de rechten bedreven man bijgezet geweest, te weten *Couturier* de Fournoue. Deze was procureur des konings bij de arrondissement rechtbank van

(1) *Inventaire des chartes*, par L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, 1re série.

(2) *Inventaris van het Oud Archief des stad Middelburg* (1217-1581), door Mr J.H. DE STOPPELAER.

Gueret (landsafdeeling van Creuse) en helderde in een merkweerdig schrijven de costumen op van de gouwe van La Marche (Clermont-Ferrand).

Kleermaker vertaalt het italiaansch woordenboek van Antonini door *Sarto, Sartore*, Latijn, *Sartorius*.

In Oogstmaand van het jaar 1893 waren de Kardinalen der Roomsche kerk, in het Vaticaan vergaderd, om eenen nieuwen Paus te kiezen. Geheel de katholieke kerk had het oog op Rome en ongeduldig verwachtte ze den opvolger van Petrus te kennen: Al met eens, langs spreek- en schrijfdraad tot op het einde der wereld vloog het blijde nieuws, dat kardinaal Giuseppe Melchior *Sarto* tot Paus gekozen was, en den troon beklom onder den naam van Pius X. De Opperherder, bekleed met 's werelds hoogste weerdigheid was een volkskind, zijn geslachtsnaam een volksnaam, ook is het een volkspaus, met een herte brandende van liefde voor het volk. Het was voorzeid na *Lumen de Lumine*, zoude komen *Ignis ardens*.

Del Sarto was de bijnaam van den Florentijschen kunstschilder, Vinci's en Michel-Angelo Buonarotti's leerling, Andrea Agneli, omdat zijn vader het kleermakers ambacht uitoefende.

In de jaren 1500 en 1600, hadden de geleerden de gewoonte aangenomen hunnen naam te verlatijnschen. De godgeleerde fransche Kartuizer, *Couturier* of *Cousturier*, die zoo moedig met de pen eenen hevigen strijd voerde tegen Erasmus, liet ons een doorgeleerd werk na, onder hoofding: Apologia Petri *Sartoris* in damnationem Lutheri heresim de votis monasticis. Zijn fransche naam *Couturier* gaf hij eene latijnsche gedaante en onderteekende zijne werken: Petrus Sartorius.

Tot hier toe is er sprake van namen die eigen zijn aan de handwerkers van dit ambacht of die overgegaan zijn aan anderen, die nooit deel er van maakten, het is te zeggen van eigennamen. Maar er is ook een vogeltje, dat ter oorzake van het kundig aaneennaaien van zijn nestje, eerst misschien van het volk, maar in alle geval nu van de

geleerden, den naam van die ambachtslieden kreeg. Het is het *Kleermakerke, Sylvia Sutoria*[1], *l'Orthotome à lougue queue, Orthotomus Longicauda, Der Schneidervögel, the Tailor Bird*[2].

Het is een rostkopke met olijfgroenen rug en zwarte vlekken op de borst. Zijne slagvederen zijn bruin van verf met groen afgezet; zijne steertvederen ook bruin, met groenen wêerglans en witte uiteinden. Het is een der kleinste vogelkes van Midden-Azië; het huist bijzonder in de tuinen, boomgaarden, heiden, leege boomen en het dicht gewassen riet van het Himalaya-geberte. Ook wordt het gevonden op de Afrikaansche Comore-eilanden.

Hutton heeft zijn nestje van dicht bij beschouwd en geeft er de volgende beschrijving van: Van binnen wordt er kloek dooreengevlochten riet, katoen en wolle ingevonden, nochtans dit is maar opvulsel; daarboven is het nog omzet met eene goede laag steertharen der peerden. Al buiten zijn er twee bladeren, het een op het ander in hunne lengte geplaatst en tot in het midden met een sterken katoendraad genaaid, om al boven eene opening te laten waaruit het vogeltje uit en in zijn nestje zal vliegen. Wanneer het geen katoendraden en vindt, spint het zelf den draad, en tracht alzoo in dit ongerief te voorzien.

Alzoo zijn er menschen die waarlijk en eigenlijk kleermakers zijn, alzoo zijn er ook die maar kleermaker met den naam en zijn; eindelijk alzoo is er een vogelke wiens naaien hem ook den naam van kleermaker verdiend heeft.

(*'t Vervolgt*)

AUG. VAN SPEYBROUCK

(1) GUIDO GEZELLE. *Rond den Heerd*, 2de jaar, bldz. 14.

(2) A.E. BREHM. *L'Homme et les Animaux*... Édition française. Revue par L. Gerbe.

[Nummer 2]

Kongoleesche Fabels

DE Luipaard en de Gazelle zijn twee dieren, die op onze jonge kolonie thuisbehooren. Den lezer zijn zij min bekend; want niemand zal beweren dat men den aard en den levenswandel van een dier, zijn ommegang met andere dieren en menschen kent, omdat men het een paar stonden op een plaat of print aanschouwd heeft; en zelfs al hebt gij uwen frank betaald om een geheele nanoen in den vermaarden dierentuin van Antwerpen rond te wandelen, nog durf ik staande houden dat Luipaard en Gazelle niet tot uwe kennissen behooren. Het plompen en plassen der oorrobben achter den toegeworpen visch of het knagen van den grollenden leeuw aan den bebloeden schenkel zal u wellicht ook aantrekkelijker geschenen hebben dan het heen en weer trappen van die reusachtige gevlekte kat met grijnzende tronie of het onnoozel opkijken der weerlooze gazelle voor de traliën van haar beloop.

En wilt U een afdoende reden voor onze onwetendheid

nopens de uitheemsche dieren, herinnert U ‘De leeuw in het beestenspel’ door Nicolaas Beets: ‘Ab uno disce omnes.’

Voor onze zwarte medeburgers zijn Luipaard en Gazelle van grooter bedied dan Leeuw of Olifant. Zij spelen de hoofdrol in hunne fabelleer en leggen den neger meer dan een woord wijsheid op de lippen. Zij zijn voor hem wat Vos en Beer is in ons middeleeuwsch dierenepos. De verschillende diersoorten hebben in Kongo evenals in andere landen hun eigen karakter, juist lijk ieder mensch het zijne heeft. En om de overeenstemming, die bestaat tusschen de karaktertrekken van sommige menschen en dieren, hebben de negers, lijk de klassieke volkeren en onze voorouders, de persoonlijkheid der menschen op zekere dieren overgedragen. Deze doenwijze geeft meer vrijheid om hoogergeplaatste personen, waar men anders niet aan kan, de les te spellen of hunne gebreken over den hekel te halen.

Doch het zal u misschien vreemd doen opzien, als ik u zeg dat het de Gazelle is en niet de Luipaard, die met de slimheid van Reinaert de Vos bedeeld is en dat daarentegen de dwaze grootspraak van Bruin den Beer op den Luipaard is overgegaan. 't Is dat de neger ze anders heeft leeren kennen dan in een kermistent: hij heeft in de Gazelle niet alleen een heel lief beest, met fijne, lichtvale huid gezien, maar vooral het wakkere dier, vlug op de pooten, dat u voorbijschiet als een pijl; integendeel ontwaart hij den lompen Luipaard die heimelijk op buit rondsluipt en vruchteloos de lichte Gazelle najaagt.

Gedurende mijn verblijf in Kongo heb ik de gelegenheid gehad een rijken oogst fabels en legenden op te doen, die ik gedeeltelijk heb laten verschijnen onder den naam: ‘*Uit den Kunstschat der Bakongos*’. Die schat is verre van uitgeput te zijn. En daar de fabels, waarin Luipaard en Gazelle op den voorgrond treden, zoo talrijk zijn, ware het niet onmogelijk dat ik ze nu of later in één boekdeel verzamele onder den naam der hoofdspelers.

Daar gelaten de eenheid van het werk, mocht deze verzameling als de ‘Reinaert de Vos’ der Kongoleezen aanschouwd worden.

Een specimen der fabels van dit slach laat ik volgen:

Verhaal van Meester Luipaard en Meester Gazelle	**Kimpa ki Ma Ngo ye Ma Nsiesie**
Meester Luipaard en Meester Gazelle gingen in een dorp wandelen. Zij ontwaarden er een schoone jonkvrouw en zij wilden met haar trouwen. Zij vroegen aan de bezitters van het meisje, alzoo: Bepaalt den prijs[1], omdat wij met uw dochter willen trouwen.	Ma Ngo ye Ma Nsiesie be lengi kuau muna gata. Basengomuene ndumba impwena, bau bazolele bankwela. Bu bayuwele ku bamvwa muan' au nkento, nde: Ludia nzimbu, mu diambu tuzolele tukwela muan' eno nkento.
Zij, alzoo: Neen, wij, wij bepalen u geen prijs voor ons meisje; maar ieder mensch, die met haar wil trouwen, dat hij een levend boschdier brenge, dat men niet gedood heeft.	Bau, nde: Nkwa, beto muan' eto nkento ka tukundila nzimbu ko; kansi yonso muntu ukunkwela, katwala mbisi mfinda imoya, yonso ka bagondele ko.
Meester Luipaard en Meester Gazelle, alzoo: 't Is wel. En zij gingen. Meester Luipaard zette zich neêr op een kruisweg. Toen hij een dier zag, dat voorbijschoot, vatte hij het, doodde het en ging het dragen naar de verwantschap. Zij, alzoo: Wij, wij hebben u gezegd, breng een dier dat niet dood is. Dus neem uw vleesch terug en ga weg.	Ma Ngo ye Ma Nsiesie, nde: Ka diambu ko. Bu bele. Ma Ngo ue kala gana mpambu. Go muene mbisi iluta, bakidi, gondele, ue twadi ku bazitu. Bau, nde: Beto, bu tutele, lutwala mbisi yonso ka ifwa ko. Nde bonga mbisi aku uenda kuaku.
Meester Luipaard nam zijn vleesch en ging tot op den kruisweg terug.	Ma Ngo bongele mbisi andi, ue vutuka gana mpambu.
***	***
Waar Meester Gazelle gegaan was, hij dacht verstand uit. Hij ging palmtakken afkappen, vlocht een dragerskorf, nam een kapmes, klom op een grooten boom en viel aan 't kappen, alzoo: Tè, tè, tè[2].	Ku kuyenda Ma Nsiesie, yinduele ngangu. Ue zenga ndala, gendi nteti, bongele kitansi, uele gana nti, bwidi mu kukonka, na: Tè, tè, tè.

(1) De prijs van een kongoleesch huwelijk wordt altijd bepaald door de bloedverwanten van de negerin.

(2) Klanknabootsing.

Waar hij keek, kwam Meester Reebok aan, alzoo: Wel, ach! Waarom doet gij u zooveel moeite aan, gij, Meester Gazelle?	Ga katala, Ma Nsombi lweki, nde: Wo, a! Mu nki diambu ukigangila mpasi bo, nge, Ma Nsiesie?
Meester Gazelle, alzoo: Ik, ziet gij het, mijn beste moeder ([3]), dezen boom wil ik omverkappen.	Ma Nsiesie, nde: Mono, mueni kuaku ngw 'amo, wu nti sa ibwisa wau.
Meester Reebok, alzoo: Dat is leugen!	Ma Nsombi, nde: Luvunu luaku!
Meester Gazelle, alzoo: Wel, gij, alhoewel gij de oudste zijt, kruip in dien dragerskorf en ik zal u dragen.	Ma Nsiesie, nde: Nge, ukutu bu una kuaku mbuta, kota muna nteti wuna, sa ikunata.
Meester Reebok, alzoo: Gij kunt mij niet dragen.	Ma Nsombi, nde: K'ulendi kundata ko.
Meester Gazelle, alzoo: Ik kan u.	Ma Nsiesie, nde: Ndendele kuamo.
Meester Reebok wilde niet meer redetwisten en hij kroop in den dragerskorf en hij lag er in neêr. Meester Gazelle ook nam slingerplanten en bond den dragerskorf vast. Meester Reebok, alzoo: Wel, Gij, Meester Gazelle, waarom bindt gij mij zoo sterk vast?	Ma Nsombi mpi k'afinini mpaka ko, i yani kotele muna nteti bu kalele. Ma Nsiesie mpi bongele nsinga bu kakenge wâ nteti. Ma Nsombi, nde: Wo! Nge, Ma Nsiesie, mu nki diambu ukunkangila ngolo?
Hij, alzoo: Heel zachtjes en zachtjes heb ik u vastgebonden, mijn moeder[(1)].	Yani, nde: Malembe kuani nkenge, ngw' amo.
En hij droeg den dragerskorf en hij ging en hij ging.	Bu kanete wâ nteti, uele-uele.
Meester Reebok, alzoo: Wel, waar is het dat gij mij draagt, Meester Gazelle?	Ma Nsombi, nde: A, si kwe ko ukuntwala, nge Ma Nsiesie?
Hij, alzoo: Als wij boven op den berg aankomen, dan laat ik u los.	Yani, nde: Go tutudidi gana londi, buna nga ikuyambula.
En zij gingen en gingen tot aan den kruisweg, waar Meester Luipaard op de wacht stond. Meester Luipaard stal dat dier, doodde het en ging het dragen naar de verwantschap. Zij, alzoo: Dat niet, omdat het dood is, dát.	Bu bele-bele ye gana mpambu gena Ma Ngo. Ma Ngo ziotele yina mbisi, gondele, ue twadi kuna kizitu. Ban, nde: Ka yâ ko, mu diambu ifwa, yina.
Meester Gazelle nam zijn dragerskorf en zijn kapmes, ging terug op zijn boom en viel aan 't kappen.	Ma Nsiesie bongele nteti andi ye kitansi kiandi, ue vutuka gana nti, bwidi mu kukenda.

(1) Eeretitel.

Meester Luipaard ook ging op zijn plaats terug. En de tijd vervloog en de tijd vervloog. Als zij een dier gevat hadden, Meester Luipaard doodde het en zij gingen het dragen naar de verwantschap, die het dier niet wilden, omdat het dood was.

Ma Ngo diaka ue vutuka gana kifulu kiandi. Bu bakese-bakese. Go babaka mbisi, Ma Ngo gondele, bu bakue twadi ku bazitu, ka batondele kuau mbisi zifwa ko.

Meester Luipaard, toen hij dat zag, ging terug op den kruisweg; maar zijn reuk verspreidde zich op al de wegen en de dieren vluchten, zij vluchtten.

Ma Ngo, bu kamuene buna, ue vutuka gana mpambu; ue kitula nsudi andi nzila yâ kulu; bambisi tina si batina.

Meester Luipaard ging dan in een andere schuilplaats en hij ging zich verbergen.

Ma Ngo uele fula dinkaka, ue swamina.

***

***

Meester Gazelle, hij, hij viel aan 't kappen. Waar hij keek, zag hij Moeder Luipaardskat aankomen. Verwonderd vroeg zij, alzoo: Wel, gij, Meester Gazelle, waarom doet gij u zooveel moeite om niet aan? Dien boom kunt gij immers niet doen vallen.

Ma Nsiesie bwidi mu kukenda. Ga katala, Ma Nzuzi lweke. Yitukidi, nde: Abu, nge, Ma Nsiesie, mu nki diambu ukigangila mpasi zimpamba? Wuna nti k'ulendi bwisa wo ko.

Meester Gazelle, alzoo: Ik kán dien boom doen vallen. En gij zelf, als gij u in dien dragerskorf neêrlegt, ik kan u dragen.

Ma Nsiesie, nde: Mono ndendele mbwisa wu nti. Nge kibeni, go kotele muna nteti wuna, ilendele kunata.

Moeder Luipaardskat, alzoo: Gij kunt mij niet dragen.

Ma Nzuzi, nde: K'ulendi kundata ko.

Moeder Gazelle, alzoo: Ik kán u dragen.

Ma Nsiesie, nde: Ndendele kuamo.

Moeder Luipaardskat kroop in den dragerskorf. Meester Gazelle bond den dragerskorf vast, droeg hem en hij ging en ging.

Ma Nzuzi kotele muna nteti. Ma Nsiesie kenge nteti, nete, uele-uele.

Moeder Luipaardskat, alzoo: Eh, Moeder Gazelle, laat mij los, omdat mijn borst mij pijn doet.

Ma Nzuzi, nde: E Ma Nsiesie, ngyambula kuamo, mu diambu ntulu amo mpasi imona.

Maar Meester Gazelle hoorde hoegenaamd niet en hij ging en ging tot in het dorp van zijn verwantschap en hij ging het dier geven. Zij, zij deden den dragerskorf los. En zij zagen een levend dier, dat niet dood was. Zij namen hun dier aan en zij waren ver-

Kansi Ma Nsiesie k'awidi kuandi ko, uele-uele yekuna gata di bazitu bandi, ue gana mbisi. Bau, bu bakutula nteti. Ga batala mbisi yimoya, ka yâ ka yifwe. Bu babonga mbisi au, kiese kingi si bamona. Bagondele ngulu tatu ye nkombo ziya ye nsusu vwa,

heugd, vol vreugde. En zij doodden drie verkens, vier geiten en negen kiekens en maakten tien groote maniokbrooden gereed, om dit alles aan Meester Gazelle met zijn vrouw te overhandigen.

ntaba kumi zi luku bafididi nkento Ma Nsiesie.

Meester Gazelle nam zijn vrouw, groette zijn verwantschap met handgeklap en ging naar zijn dorp.

Ma Nsiesie bakidi nkento andi, kúndidi bazitu bandi, uele kuandi kuna gata diandi.

Waar Meester Luipaard gebleven was, doodde hij een dier, legde het in een dragerskorf en ging tot in het dorp der verwantschap. Zij, toen zij den dragerskorf losgemaakt hadden, zagen het dier, dat dood was. De verwanten, alzoo:

Ku kusala Ma Ngo, gondele mbisi, sidi muna nteti, uele kuna gata di kizitu. Bau, ga bakutula nteti, ga batala mbisi, ifwa. Bazitu, nde:

Neem uw dier terug, omdat het dood is. En daarbij Meester Gazelle heeft zijn vrouw genomen, omdat het dier, dat hij gebracht heeft, niet dood was.

Bonga mbisi aku, mu diambu ifwa. Kumpi nkento andi Ma Nsiesie ubakidi, mu diambu mbisi andi katwese ka ifwa ko.

Meester Luipaard, toen hij dat hoorde, bromde van gramschap en ging Meester Gazelle vervolgen. Maar Meester Gazelle ging een grot binnen met zijne vrouw.

Ma Ngo, bu kawidi buna, ngansi si kafila, ue landi Ma Nsiesie. Kansi Ma Nsiesie ue kota muna tadi ye nkento andi.

Meester Luipaard zocht en zocht naar Meester Gazelle: hij, hij was niet te zien.

Ma Ngo ue sosi Ma Nsiesie: ka yani k' amoni.

Alle dagen was hij daarom aan 't knarsetanden van woede en gramschap.

Lumbu muna lumbu kikue niki nkanka.

Meester Gazelle beval aan Moeder Rat, alzoo: Wel, ga, ga de zaken regelen waar Meester Luipaard is.

Ma Nsiesie tumini Ma Nkumbi, nde: Nda, uenda, ue zonza mambu kuna Ma Ngo.

Moeder Rat ging, regelde de zaken, alzoo: Gij, Meester Luipaard, Meester Gazelle heeft bevolen, alzoo: Indien gij wilt, zal hij u, oude[1], de vrouw opsturen. 't Is wel.

Ma Nkumbi bu kele, zonzele mambu, nde: Nge, Ma Ngo, Ma Nsiesie bu katumini, nde: Go tondele, kafidisa nkento ku nge, mbuta. Ka diambu ko.

Meester Luipaard hoorde dat geerne, alzoo: 't Is wel, vooruit, ga de vrouw halen en breng ze hier.

Ma Ngo tondele bu buingi, nde: I buna kuandi, nda, ue baka nkento, luntwala kuku.

(1) Eeretitel.

Moeder Rat ging terug waar Meester Gazelle was en vertelde gelijk Meester Luipaard bevolen had. Meester Gazelle ook had het geerne, maar vermits hij veel verstand had, liet hij zijn vrouw in de grot. En hij, Meester Gazelle, nam het wezen aan van zijne vrouw. Hij ging met Moeder Rat tot in het dorp van Meester Luipaard. Moeder Rat, alzoo: Eh, beste Meester Luipaard, ziehier waarom ik gekomen ben; uw vrouw ben ik komen brengen. Meester Gazelle komt niet; hij is in zijn dorp gebleven.

Ma Nkumbi ue vutuka kuna kuna Ma Nsiesie, tele bonso butumini Ma Ngo. Ma Nsiesie mpi tondele buau, kansi bu kena ye ngangu zandi, sisidi nkento andi kuna tadi. Yandi, Ma Nsiesie kibeni, ubakidi kina kifu ki nkento andi. Bele ye Ma Nkumbi kuna gata di Ma Ngo. Ma Nkumbi, nde: E, mbari Ma Ngo, di ngisidi; nkento yisi twadi. Ma Nsiesie k' akuisa kuandi ko; sidi kuandi kuna gata.

Meester Luipaard had het geerne en hield een groot schoon feest. De geiten, de verkens, de kiekens en al de goederen gaf hij aan Meester Gazelle, die den schijn had van een vrouw. Heel zijn huis was ledig; daar bleef niets meer.

Ma Ngo mpi tondele buna, tesese nkinsi unene, umpwena. Nkombo, ye ngulu ye nsusu ye mbongo zâ kulu widi gana ku Ma Nsiesie, una kifu bonso nkento. Nzo andi yâ kulu isidi nkatu; kani kima nkatu.

Maar Kitêba, de slaaf van Meester Luipaard, slaaf, die veel verstand had, zegde, alzoo: Gij, vader, al uwe goederen geeft gij aan Meester Gazelle.

Kansi Kiteba, muana u Ma Ngo, yandi muana bu kena ye ngangu, bu kasidi, nde: Nge, tata, yo widi gana bima biaku biâkulu, Na Nsiesie kuandi.

Maar Meester Luipaard werd kwaad en hij bromde van gramschap en wilde zijn slaaf Kitêba verscheuren. Maar Kitêba weende en weende omdat al de goederen weg waren.

Kansi Ma Ngo ngansi si kafila, zolele kagonda muan'andi Kiteba. Kansi Kiteba dila kaka si kadila mu diambu mbongo zâ kulu zisukidi.

Moeder Rat vertrok met al de goederen van Meester Luipaard.

Ma Nkumbi uele kuandi ye mbongo zâ kulu zi zikese ku Ma Ngo.

***

***

De avond was gevallen, 't was donker geworden. De tijd om te slapen was gekomen. Meester Luipaard, alzoo: Kitêba, spreid de biezenmat open, ik slaap met mijn vrouw.

Nkokila ibwidi, kuma kuyididi. Ntangu i leka bu ifwene. Ma Ngo, nde: Kiteba, yala kiandu, tuleka ye nkento tuleka kueto.

Kitêba had de biezenmat opengespreid. Meester Luipaard, alzoo: Eh, mijn vrouw, kom, wij slapen.

Kiteba yadidi kiandu. Ma Ngo, nde: E nkento amo, nza, uisa, tuleka kueto.

De vrouw, alzoo: Ik wil niet, omdat uwe nagels te lang zijn.	Nkento, nde: K'itondele kuamo ko, mu diambu nzala zaku zinda.
En Meester Luipaard sneed zijn nagels af.	Ma Ngo zengele nzala.
Hij, alzoo: Kom nu, wij slapen.	Yandi, nde: Nza, uisa diaka, tuleka.
De vrouw, alzoo: Ik wil niet, omdat uwe tanden te lang zijn en uwe oogen te groot.	Nkento, nde: Mbo kuamo, mu diambu meno maku manda ye meso maku ma manene.
Meester Luipaard rukte zijn tanden en oogen uit. En hij stierf, omdat hij zoo verzot was en verblind door zijn liefde.	Ma Ngo katuele meno ye meso. I yandi fwidi kuandi mu diambu di kizowa kiandi.
En Meester Gazelle vluchtte weg en ging terug bij zijn vrouw. En hij ging al 't geld en 't goed van Meester Luipaard met Moeder Rat verdeelen.	Ma Nsiesie lemukene kuandi, uele kuna kuna nkento andi. Be kabana nzimbu zi Ma Ngo ye Ma Nkumbi.
Kitêba weenen, hij weende, alzoo: Gij, vader, de liefde heeft u verblind.	Kiteba dila si kadila, nde: Nge, tata kizowa kingi kina yaku.
Nu heb ik niets meer om u te begraven.	K'ivwidi diaka mbongo ikuzikila ko.
En Kitêba begroef zijn vader zonder één kleedingsstof[1].	Kiteba bu kazikidi tat'andi buna mpamba.
KINSODI.[2]	KINSODI.

IVO STRUYF, S.J.

Genesareth![3].

GENESARETH! Hoe schoon moest door dien avond wezen
Hoe diep het stilzijn van uw uitgestrekte meer
met 't bleeke beeld der maan in gouden lucht gerezen
met 't blinkend ongetal van 't lichtend sterrenheer.
Het zeil hing lang den mast en stil de riemen lagen
daar Jesus, moêgewrocht, zat slapend in de boot;
de apostels rondom hem door 't zilverig water zagen
het 't evenbeeld des hemels in zijn diepen schoot.

(1) 't Is een groote schande iemand zonder kleedingsstoffen te begraven.
(2) Naam van het dorp, waar ik dit verhaal opgenomen heb.
(3) Uit 'Leliën van Dalen' binnenkort te verschijnen bij J. Vermaut, te Kortrijk.

Hoe op een ijskoud blad
in stijve staven gieten
den storm van driften die
een menschelijk hert doorschieten?
't Is wat men grijpen wil
voor 't grijpen veel te groot
de branding briescht daarbin
en wat men grijpt is dood!
Geen woord of 't berst, te zwak
voor 't stormig driftenjoelen!
Neen... staat gij zelf ontvlamd?
Dan eerst kunt gij gevoelen
al 't heete van den brand
in 't hert dat openbreekt
voor 't nooit te blusschen vuur
dat er die tocht ontsteekt!

Ga zoekt geen zonnebrand
op 't ijs van 't grimme Noorden
en wacht geen gudsend bloed
uit 't bleeke vat der woorden!
Kom! dicht bij mij gestaan,
uw herte al jagend op
mijn jagend herte en voel
hoe zwaar, daar, klop na klop,
mijn borst te bersten dreunt,
en wil me dan nog vragen
of brooze woordenbast
zulk beuken kan verdragen!

* * *

Een is alleen bekwaam dit stormen te bedaren,
Een, wiens gebiedend woord de winden temt, en baren
met hittig schuim dat op hun grimme kammen lilt,
tot effen spiegelvlak, tot kalme schoonheid, stilt.
Als Hij, genadig, wil te bodem nêer te schouwen
in 't omgeroerde diep uws herten, wil vertrouwen

geene woorden dan. Een zucht! want Hij die taal verstaat,
door 't gieren van den storm een enkele zucht volstaat.
Ontwaken doet het Hem ter plaatse waar Hij lag
in sluimer en van waar Hij u aan 't worstelen zag.
‘Blijf stil daar, storm! en gij gaat liggen wind!’ zegt Hij,
‘Geeft, kleingeloovig kind, uw brandend herte aan mij!’

CAES. GEZELLE

Plaatsnamen

Oordeghem (Oostvl.).

Bij FAY. vindt men *Ordengem*, bl. 123, behoorende tot het midden of tot de tweede helft der 11de eeuw; en *Ordenghem*, ten jare 1281, bij V. LOK., bl. 403.

In dezen naam erkennen wij den Westgerm. stam *ordo-*, die op zijn eigen voorkomt in den persoonsnaam *Ordo*, en als eerste lid in samenstellingen als *Ordwig, Ordoin, Ordulf*, enz. Westgerm. *ordo-* beteekent ‘punt, spits, bepaaldelijk van een zweerd of een ander scherp wapen.’

Otterghem (Oostvl.).

A. 1036: *Ottringhem*, V. LOK., bl. 82.
A. 1123: *Ottrengem*, V. LOK., bl. 125.
Aa. 1138-59: *Ottregem*, FAY., bl. 159.
A. 1281: *Oterghem*, V. LOK., bl. 402.

Deze naam blijft duister. Voorloopig kan hij vergeleken worden met *Ooteghem*, en mogelijk kan het gezegde bij *Landerghem* en *Malderghem* hier toegepast worden.

Pikkelghem, op Deftinghe (Oostvl.).

A. 1003: *Picclingehem, Picclingehim*, FAY., bl. 101, V. LOK., bl. 71.
A. 1036: *Pitelinghem*, V. LOK., bl. 82. - Lees *Piccl-*.
A. 1036?: *Picclingim*, FAY., bl. 114.
A. 1040: *Picclingem*, V. LOK., bl. 86.

Deze oordnaam is afgeleid van een verkleinvorm **Pikkilo*, behoorende bij de persoonsnamen *Picco, Picca, Piccho, Pike*, die bij FÖRST, onder *Big* en *Bic* aangegeven zijn. *Pik-*, *pikk-* mogen aangezien zijn als natuurklanken, die tot het vormen van eigennamen aanleiding gegeven hebben. In *pikk-* is de klinker natuurlijk kort of verkort; in *pik-* kan hij lang zijn, en de geslachtsnaam *Pycke* kan aan een ouder *Pîko* beantwoorden.

Peteghem, naam van twee gemeenten in Oostvl., te weten van P. bij Audenaerde en P. bij Deinze, en daarenboven van een gehucht op Melle, in dezelfde provincie.

A. 1034: *Petengem*, V. LOK., bl. 78.
A. 1108: *Petenghem*, V. LOK., bl. 115.
Bij FÖRST, staat de naam *Pito* onder *Bid* aangeteekend; daaruit wel **Pitingahem, Peteghem. Pit-* zal ook wel een natuurklank zijn.

Poteghem, gehuchten kasteel op Waereghem (Westvl.).

A. 966: *Pottingehim*, FAY., bl. 66, V. LOK. (ad A. 964) bl. 38.
A. 965: *Potingehem*, FAY., bl. 79, V. LOK., bl. 42.
De namen *Puto, Poto*, bij FÖRST, onder *Bod* aangegeven kunnen wederom afgeleid zijn van eenen natuurklank. - In zijnen 'Index nominum et locorum' schrijft FAYEN uit verstrooidheid: *Poteghem*... dépendance de *Worteghem*, Flandre Occidentale, waar de goedgunstige lezer *Worteghem* wel zal willen vervangen door *Waereghem*.

Ramaringahemia.

Onder koning Lodewijk den Vrome en abt Einhard, 814-840, en volgens de *Annales Blandinienses*, ten jare 830:
Handschr. A: *Ramaringahemia, Ramariggahemia*, FAY., bl. 29, V. LOK., bl. 12.
Handschr. B: *Ramarinhemia, Ramaringhemia*, FAY., bl. 28.
Uit den text blijkt dat deze plaats eene afhankelijkheid was van Machelen bij Deinze.

In *Ramar-* kunnen wij eene *r-* afleiding zien van *ram-*, ofwel den samengestelden naam *Ramhari(us)*, bestaande uit de stammen *ramo-* en *harjo-*. *Harjo-*, bewaard in ons woord 'heer, heerschaar', wil zeggen 'leger, volksschaar'; *ramo-* vindt men in het oudnoordsche bijv. naamw. *ramr, rammr*, dat de beteekenis heeft van 'sterk'.

Ruminghem (Pas-de-Calais).

A. 966: *Rumingin*, FAY., bl. 64; V. LOK. (ad a. 964): *Ruminghem*, bl. 38.
A. 981: *Rumingehim*, FAY., bl. 89; zelfde jaar, bij V. LOK., *Rumingehem*, bl. 50.
A. 1037: *Rumingehim*, FAY., bl. 107; zelfde jaar bij V. LOK., bl. 84: *Rumingehem*.
Deze plaats is aangegeven als liggende *in pago Taruennico*.

Voeg daarbij uit de *Chartes de S. Bertin*, Biekorf, 5de jaar (1894), Bijblad, XXVII: *Rumingahem*, in de jaren 844-64 en 877.

Men zou genegen zijn dezen naam tot **Hrômingahem* terug te brengen; doch de afwezigheid der ingaande *h* in de eerste helft der 9de eeuw, en vooral de bestendigheid der *u* van de vroegste tijden tot heden toe, veronderstellen eenen stam *rûmo-*, die in eigennamen, zoo ver ik het heb kunnen nagaan, niet gebruikelijk is. Of mogen wij eene dissimilatie *m-n* voor *n-n*, *Ruminga-* voor *Runinga-* aannemen? *Rûnô* = 'rune, geheim, geheim gesprek', dient tot het vormen van persoonsnamen: *Runfrid, Runger, Runlind, Bauderuna, Childeruna, Wolfrun*, enz., en afzonderlijk gebruikt: *Runo, Runilo*.

Seeverghem (Oostvl.).

A. 966: *Sewaringahim*, FAY., bl. 63. - V. LOK. (ad a. 964): *Seuuaringahem*,
A. 941: *Seeverghem*, V. LOK., bl. 22. - Slecht afschrift.
A. 1037: *Seuaringahem*, V. LOK., bl. 84.

Aa. 1114, 1124, 1140, 1150: *Seurengem*, V. LOK., bll. 119, 127, 138, 144.
Aa. 1120, 1174: *Seuringhem*, V. LOK., bll. 123, 182.
A. 1156: *Sewerengem*, V. LOK., bl. 149.
A. 1164: *Sevreghem*, V. LOK., bl. 166. - Afschrift.
A. 1168: *Sewergem*, FAY., bl. 185. - V. LOL., bl. 176: *Seuuergem*.
A. 1227: *Zeeuwerghem*, V. LOL., bl. 258.
A. 1230: *Seewerghem*, V. LOK., bl. 262.
A. 1245-70: *Zeverghem*, V. LOK., bl. 277.
Aa. 1246, 1249, 1281: *Zewerghem*, V. LOK., bll. 278, 290, 394.
A. 1411: *Zeeuwerggem*, V. LOK. II, bl. 167. - Oorspr.
A. 1517: *Zeeverghem*, V. LOK. II, bl. 344.

Sewaringahem zal afgeleid zijn van *Sêwhari*(*us*) of eene door middel van een *r*-suffix uitgebouwde gedaante van *Sêw-*, ouder *Saiw-* = 'zee', een woord dat inderdaad nu en dan schijnt gebruikt geweest te zijn om eigennamen te vormen.

Siringim.

A. 970: *Sirinyim*, in pago Bracbantensi, FAY., bl. 82, V. LOK., bl. 44.

A. 988: *Siringhem*, alodem, V. LOK., bl. 58. - Uit den text is op te maken dat deze plaats in het Land van Aelst gelegen is.

Gansch verkeerd is de meening van FAY., die *Siringim* wil wedervinden in *Seeverghem*.

Bij de Goten, vooral bij de Wisigoten, vindt men niet zelden een woorddeel *Sis-* bij samengestelde persoonsnamen: *Sisebutus, Sisibertus, Siseguntia, Sisenanthus*, enz.; daaraan kan een Westgerm. *Sir-* beantwoorden, dat werkelijk schijnt voor te komen, in namen als *Sirobald, Siriuald* (een Franke), bij FÖRST. Daarvan kan ons *Siringim* afgeleid zijn. Wat de beteekenis betreft van dit *Sis-*, *Sir-*, men vergelijkt ohd. *Sisuwa, Sisua* = 'Naeniae', *Sisesang* = 'carmen lugubre', oudsaks. de sacrilegio

super defunctos id est *dâdsisas*, enz. Het woord schijnt verwant met l. *sermo* uit **sesmo* (vlg. *Casmena* nevens *Carmen*).

ADZO

Guido Gezelle[1].

Casabianca.

De jonge Casabianca, bij de 13 jaer, zoon van den Oost-admirael, bleef op zijnen post, in den slag van den Nijl, na dat 't schip in laeyen stond en alle vuermonden verlaten waren: hij sneuvelde bij 't springen der kruidkamer.

De knaap het vurig
Het kind stond op 't ontsteken dak
en reeds
Van waer elk was gevloôn.
men zag bij 't laeijen van het wrak
De vlamme van het oorlogswrak
Blonk rond hem op de doôn.

deftig
Doch (deftig) stond hij in den gloed
Als temmer van den storm
moed
Geschapen, vol van heldenbloed
In fier' doch kindsche vorm.

De vlam rolde aen, maer week hij? neen!
Nooit zonder vaders woord
Die vader laes! lag dood beneên
noch ge
Hij had zijn zoon niet g'hoord.

Is mijne taek nu af! o spreek
Mijn' vader, klonk zijn stem:
Hij wist nog niet dat hij bezweek
En wusteloos was van hem.

(1) Uit de jaren 1845-50.
De wijzigingen werden aan den tekst door den jongen dichter zelf aangebracht.
G.G.

Spreek, vader, riep hij nog eens neêr,
Of ik nu weg mag gaen:
En niet dan 't bonzend schroot riep weêr
En snel woei 't branden aen.

Reeds op zijn brauw voelt hij den brand
En in zijn waeijend haer,
En staert nog in dien doodschen stand
Met wanhoop: zonder vaer!

Maar ééns meer klonk zijn stemme kloek:
Mijn vader! moet ik staen?
Wijl ov'r hem vast in want en doek
De kronkelvlammen slaen.

't Was woeste pracht die 't schip omwond!
Door top en vlagge vlocht
En stroomde 't dapper knaepje rond
Lijk vaendels door de locht.

Daer bonst een donderend gebrom
De jongen waer was hij?...
Vraeg het den wind die ov'ral om
Met stuks bestrooit de tij.

Met roer en mast en wimp'l en vaen
En zeil en tak'l en berd
beste
Maer 't aldereelste dáér vergaen
Was dat jong trouwig hert.

Naer 't Engelsch van Vrouw Hemans.
(*get.*) G.G.

O Vaderland![1]

O Vaderland! Wat schoone naam,
van God zelve eerst gegeven
en vrij van schande, vrij van blaam,
tot nu toe ons gebleven!

(1) Uit ‘Onze Dageraad’ letterkundige bijdragen uitgegeven door ‘de Jonge Taalvrienden.’ Herenthals, drukkerij V.J. Du Moulin, 1876.
G.G.

O Vaderland, de sleutelsteen
zijt gij van d'andre landen,
die, rondom u, gij bindt aaneen
in vredens guld'ne landen.
Gij zijt noch fransch, noch duitsch, gij zijt
niet hollandsch, neen, maar vaders
en moedersland, tot meerd'ren spijt
van God- en alverraders.
Gij spreekt aan Duitschland in zijn taal,
't Oud Neerland kent uw woorden;
de zuidersprake spreekt de Waal,
en mij, de taal van 't Noorden.
Verschillig, neen, verscheiden ja
aan Vorst en Wet verbonden,
zoo heeft u God, met zijn genâ
de wereld ingezonden.
Blijf staan dan, broeders; de eeuwen door,
blijf staan, en wil niet wijken,
tot aan der volk'ren grootsch verhoor,
als God zal 't oordeel strijken.

1876.
(*get.*) GUIDO GEZELLE

Albrecht Rodenbach.

Op het Jezuïeten College te Turnhout bestaat een exemplaar van de ‘Eerste gedichten van Albrecht Rodenbach: 1878’, met, op de eerste bladzijde, deze eigenhandig door den dichter geschreven opdracht:

‘Dit waren kiemen. Heden voel
ik groene halmen rijzen
Verbid de plage die den oogst bedreigt!

(*get.*) A. Rodenbach.
26^{en} December 1879.’
C.G.

[Nummer 3]

De koninklijke Vlaamsche kunst der ‘Arazzi’ ofte ‘Gobeleins’

IN de oogstnummers van Rome's katholiek weekblad ‘*La Vera Roma*’, verscheen eene belangwekkende bijdrage van den opsteller, heer Gaëtano Buja, over de Kunst der ‘Arazzi’, ofte wandtapijten[(1)]. Daarin maakte ik voor de eerste maal kennis met ridder Pietro Gentili, pauselijken ‘arazzi’ -meester, en vernam ik hoe deze groote kunstenaar reeds jaren lang onverdroten ieverde, om die heerlijke, eilaas vervallen nijverheid weder op te beuren. Gedurende die lange jaren van zijn rustloos streven om Italië's kunstschatten voor verval en ondergang te behoeden, liet hij verscheidene verhandelingen en voordrachten in druk verschijnen[(2)], waarin hij de

(1) Onlangs in boek verschenen ‘*L'Arte degli Arazzi e la sua decadenza*’, met prachtige prenten opgeluisterd, waaronder 3 fototypie's der heerlijkste Vlaamsche wandtapijten in het Vatikaan.

(2) *Breve illustrazione di un Arazzo antico Fiammingo* (1868). - *Cenni storici sulla manifattura degli arazzi* (1874). - *Memoria sulla conservazione degli arazzi* (1886) opgedragen aan onzen Koning, Leopold 1I. - *Conferenza sull' arte degli arazzi* (1887). - *Arazzi antichi e moderni* (1897). - *Discorso sull' arte degli arazzi* (1901). - *Illustrazione di un arazzo Fiammingo del 400* (1905).

geschiedenis, de kunst, de bewerking, de bewaring der wandbehangsels ophelderde. Samen beschreef hij daarin zijn levensoorbeeld en de weergalooze pracht dier koninklijke kunst, die 't groote Europa aan 't kleine doch roemrijke Vlaanderen te danken had.

Hier wil ik den lezers van *Biekorf* een beknopten inhoud, alsook eenige belangwekkende uittreksels dier verhandelingen onder oog brengen. De heer Pietro Gentili, man van kunst en gezag, wiens oordeel en leiding t'allen kant hoog geprezen en ingeroepen wordt, is de weerdige zoon van den oud-bestuurder der vermaarde arazzi-school in het pauselijk St-Michielsgesticht der Ripagrande, te Rome. Meermalen werd hij door het Italiaansch Staatsbestuur belast om toezichtsreizen te doen in 's lands muzeums. Alzoo mocht hij vele Gobeleins, ware meesterstukken, voor een onvermijdelijken ondergang behoeden, doordien hij ze uit geestdrift voor het edele oorbeeld, eigenhandig, ja kosteloos herstelde. Binnen kort, zoo verzekerde hij mij, moest hij naar Oostenrijk afreizen, ingevolge een verzoek dier regeering, om er eene ‘arazzi-’ school op te richten. Onze beste wenschen vergezellen dien vurigen bewonderaar en voorstander van onze ‘*Vlaamsche Kunst*’.

De kunst der wandtapijten dagteekent geenszins uit deze laatste eeuwen. De Romeinen reeds kenden ze onder den naam van ‘*auloea*’, de Grieken onder dien van ‘*peripétasmata*’. Deze laatsten bezaten kostbare muurbehangsels in wolle en zijde, die jachttochten, landschappen, dieren, menschen, geschiedkundige gebeurtenissen uit hunne tijden voorstelden. Volgens Plinius, erfden de Romeinen van Attilius, koning van Pergamen, buiten al zijne roerende en onroerende goederen, daarenboven nog prachtige wandtapijten met gouden franjen.

Van onheugelijke tijden af bloeide de kunst der prachttapijten in Turkije, Perzië, en de Morgenlanden. Naar algemeen gevoelen zouden de kruisvaarders het geweest zijn, die deze Oostersche weelde naar Europa overbrachten. Alzoo noemde men de eerste tapijtbewerkers = Sarazijnen ofte Saraceenschen.

Doch aan Vlaanderen, aan zijne stad Atrecht ofte Arras (vandaar het Italiaansche '*arazzo*' = wandtapijt, '*arazziere*' - behanger) komt de eer toe, het eerst deze kunst tot zoo een hooge vlucht en volmaaktheid te hebben gebracht. De Sarazijnen immers beoefenden bijna uitsluitend het vak der vloertapijten = (*a basso liccio*), terwijl de Westersche volken, inzonderheid de Vlamingen, de kunst der wandtapijten (= *ab alto liccio*) grootelijks behertigden. Hun tallooze kunstwerken hebben op onze dagen een onberekenbare weerde, en zijn tot nog toe omzeggens ongeschonden bewaard gebleven.

Oudheidskundige kanunnik David Farabolini, in een verhandeling(1) over een oude Vlaamsche 'arazzo' schrijft als volgt:

'De Vlaamsche kunstenaars waren hoogst behendig en vernuftig in hunnen handenarbeid. Zij bezaten een grondige, volkomene kennis van hun ontwerp en van de onderscheidene deelen der schilderij. Daardoor slaagden zij zóó wonderwel in het weergeven van het hun voorgesteld tafereel, dat men haast denken zou, ééne en dezelfde hand te ontwaren. Niets was hun onmogelijk: ernstige of lachende afbeeldingen, schetsen van menschen of dieren, gevechten, landschappen, hemel- en zeegezichten, boerterijen, vergezichten; dit alles wisten zij zóó levend voor te stellen, de natuur zóó kunstvol na te bootsen in al hare verschillende gedaanten, dat het den tegenwoordigen bewonderaar waarlijk onverklaarbaar voorkomt.'

En Rome's groot kunstenaar, heer Pietro Gentili, voegt

(1) D. FARABOLINI. '*Sopra un arazzo antico Fiammingo*' (1866). Vgl. hier bl. 48.

hierbij: ‘Daar ik voortdurend de Vlaamsche “arazzi” onder oogen heb, en daar de gelegenheid noch de lust mij ontbreken om hunne pracht, kleurenrijkdom en kunstweerde te schatten, acht ik mij verplicht openlijk te verklaren, dat ik het volkomen ééns ben met den bevoegden heer Professor’.

Frans de 1ste, koning van Frankrijk, richtte te Fontainebleau het eerste werkhuis op voor wandtapijten(1).

Ook te Brussel bestond er alsdan eene school. Daar werd de groote ‘arazzo’ met de Handelingen der Apostelen, in wolle, zijde en goud opgemaakt naar Raphael's teekening, die in 1514 reeds gediend had voor de kunstenaars van Atrecht.

De werkhuizen van Brussel waren befaamd om hun groot aantal kunstvoortbrengsels. Zij leverden de geschiedenis van S. Paulus, in zeven tafereelen, volgens de opgaven van Raphaël, alsmede het sprookje der Psycheesche maagd met den Salamander, in zes en twintig doelen. Te Brussel verveerdigde men nog de tien wereldberoemde ‘arazzi’ der Scipio's, in wollen-, zijden- en goudendraad, volgens de teekeningen van Jul. Romano, leerling van Raphaël; koning Frans betaalde ze 22000 kronen. Deze wandtapijten werden ook in 't kleine nagemaakt, en in de geschiedenis der kunst staan zij vermeld onder den naam van ‘de groote en kleine Scipio's’. Wij lezen in 's konings geheim archief: ‘Betaald aan Frans Boulogne, het bedrag van 200 gouden kronen, voor eene reize naar Vlaanderen, om er de kleine teekening van Scipio den Afrikaan, in de wandtapijtfabriek van Brussel te bestellen, en terzelfder tijde de groote teekening terug te brengen. Frans. ‘Daar werden nog acht gelijksoortige kunstwerken voltrokken met het verdichtsel van Orpheus, in goudzijden en wollen draad, en waarvoor Julius Romano de teekeningen had gemaakt. Verders van den zelfden schilder gedaante-

(1) A. FÉLIBIEN. *Vies et oeuvres des meilleurs peintres anciens et modernes*. V boekd., 1660-1688.

verwisselingen van Ovidius, tafereelen van Bacchanten en de geschiedenis van Lucrezia Romana.

De heer Brantôme in zijne XLV^{ste} redevoering[1] verheerlijkt in geestdriftige bewoording de ‘arazzi’ van Scipio's zegepraal. ‘Wat mij aangaat, ik durf verzekeren, dat ik nergens dergelijke pracht heb aangetroffen, alhoewel ik op mijne wereldreizen vele “arazzi” mocht bewonderen.’

In 1528 kocht koning Frans van een Antwerpschen handelaar verscheidene gondzijden wandtapijten, waarvan twee Loth en Constantinus voorstelden, zes andere de geschiedenis van Jeroboam, andere nog die van Perseus. Een handelaar van Brussel leverde hem ‘arazzi’ in wollen-, zijden- en gouden draad, met het verhaal van Romulus en Remus, en de tafereelen der vijf wereldtijdvakken.

Gedurende eene anderhalve eeuw zonden de Vlaamsche nijveraars hunne kundigste arbeiders, niet alleen naar Frankrijk en Italië, maar tot in het verre Turkije[2]. Geen kruistocht nu, maar wel een zegevolle kunsttocht! Den 16 Mei 1544 schonk keizer Karel aan de Vlaamsche ‘arazzieri’ eene vaste stichtingskeure in negentig wetten. De XVIIIe eeuw eilaas, tijdperk van oorlog en staatsberoering, gaf aan deze koninklijke nijverheid den genadeslag: in 1784 sloten de Brusselsche nijveraars hunne werkhuizen.

De Vlaamsche kunstenaars in Frankrijk.

Koning Hendrik de IVe riep de Vlaamsche tapijtbewerkers naar Parijs. Bij koninklijke besluiten van 12^{n} Januari en 11^{n} September 1601, schonk hij hun allerhande voordeelen, vrijheidskeuren en burgerrechten. In Nieuwjaarmaand van 1607 verhief hij de twee aanzienlijksten onder

(1) P. BRANTÔME. *OEuvres* (Société de l'histoire de France). XI Boekd.
(2) Op het einde van 't jaar 1553 stichtte de Vlaming Coucke, beroemd kunstschilder, geboren te Aalst, eene fabriek voor wandbehangsels te Constantinopel.

hen, Marcus de Coomans en Frans Vanderplancke, tot den adelstand.

In den beginne betrok de Vlaamsche neerzetting eenige gebouwen van het paleis der Tuilleriëen, waar er toen ook lakenhuizen waren. Maar, in 1613, verplaatsen de heeren de Coomans en Vanderplancke hunnen werkkring naar de voorstad S. Marcellus[1] in de nabijheid der werkhuizen van de familie Gobelein. De heeren Gobelein hadden zich omtrent de jaren 1450 aan de oevers der Bièvre gevestigd[2], en waren befaamd om hunne verwerijen in scharlakenkleuren. Om de aanzienlijke geldsommen die zij besteedden aan deze opkomende nijverheid, noemde men hunne voortbrengsels '*la follie Gobelins*'. Maar de heerlijkste uitslag bekroonde hun geduldig en volhardend pogen.

Onder de regeering van Lodewijk den XIV^{n} werden de tapijtwerkhuizen der Louvre en der Tuillerieen met die der familie Gobelein vereenigd, en maakten een geheel uit onder den naam dezer familie Gobelein. De koning, samen met zijn landschepen Colbert, spaarden noch geld noch moeite om deze edele nijverheid aan te moedigen en tot een hoogeren trap van volmaking te doen stijgen. Den 6^{n} Juni 1662 kocht Colbert voor 's konings rekening al deze werkhuizen op, die van toen af de Koninklijke Gobeleinfabriek uitmaakte, onder de leiding van ridder Lebrun, kunstschilder van het Hof.

Ten tijde van Lodewijk den XIV^{n} bewonderde men in de koninklijke kleerkamers talrijke prachtige vlaamsche 'arazzi', o.a. de twaalf maanden van het jaar, de zeven tijdvakken, het Lijden van O.L.H., de marteling van S. Joannes, volgens de teekeningen van Lucas van Leyden, het tafereel van 't menschelijk leven, naar Aalbrecht Dürer, de jachttochten van keizer Maximiliaan, naar Bernard Van Orley. En deze Vlaamsche wandbehangsels, voegt

(1) Zie PALMA-CAYET. *Chronologie Septénaire* (1603), bladz. 258. - J.A. DE THOU. *Histoire Universelle* (1607), boek CXXIX.

(2) De goede Heer Gentili schijnt den Vlaamschen oorsprong der familie Gobelein geenszins te vermoeden.

onze Italiaansche kunstkenner erbij, waren het heerlijkste sieraad van 't koninklijk paleis.

In de beroemde kathedraal van Chartres bewaart men nog tien prachtige Vlaamsche ‘arazzi’, met daadzaken uit het Oude Testament, volgens teekeningen van Raphaël. Zij zijn van wol Ie en zijde, en werden door Mgr de Thou aan voornoemde kathedraal geschonken.

De Vlaamsche kunstenaars in Italië: te Ferrara, Modena, Florentië, Venetië, Correggio, Perugia.

In een gedenkboek der stad Ferrara, van 't jaar 1436, staat het volgende te lezen: ‘Jacomo de Flandria de Angelo vene ad stare cum lo III^{mo} nostro S.a dì VIII de Aprile a repezare Bancali et paramenti de la Corte’[(1)]. Jacob de Angelo was de eerste Vlaamsche ‘arazziere’ aan het hof van Niklaas den III^{n}, d'Este, markgraaf (later hertog) van Ferrara. Bij bevelschrift van 12^{n} Juni, 't zelfde jaar, werd hem een maandloon van drie kronen toegekend.

Van 1441 tot 1450 kwamen daar nog andere Vlamingen werken: Pieter de Andrea, daarna Lieven Gielis (Giglio) van Brugge, Rinaldo Boteram, meester Bernardino, die allen ten dienste waren van markgraaf Leonello, opvolger van Niklaas den III^{n}. Meester Pieter bewerkte er vijf kleine altaarbehangsels met engelengezichten, en twee sierlijke leuningbekleedsels, dewelke laatste hem 35 gouden dukaten werden betaald. Rinaldo Boteram leverde verscheidene spreien met de geschiedenis van Jozef den Hebreër; Jan de Lattere van Atrecht bezorgde een behangsel voor de hertogelijke kapel, en Hendrik van Vlaanderen maakte er insgelijks een voor den ingang van 't paleis.

Meester Bernardino voerde handel in wandtapijten. Wij lezen in voornoemde oorkonden, hoe hij 208 dukaten ontving van den hertog van Ferrara in afrekening voor

(1) Zie G. CAMPORI. *L'Arazzeria Estense. Cenni Storici.*
L. CITTADELLA. *Documcnti illustrativi la Storia artistica Ferrarese.*

eene veiling van wandtapijten, en hoe hij er verscheidene verkocht aan den hertog en de edellieden van het hof, mits één florijn de vierkante handpalm.

Kanunnik Scalabrini, in zijn werk '*Chiese di Ferrara*', spreekt van een zekeren Jan della Mirandola, 'arazziere' van Brugge, die in 1470 te Ferrara werkzaam was. In verdere oorkonden dier stad hebben wij de namen aangetroffen van Jan van Vlaanderen, bijgenaamd Corrigio ofte Cucchiarir, Jan Feloni van Atrecht, die daar overleed op 8 October 1604, Gerardus Slot, zoon van Jacob, tapijtbewerker van den hertog. Van meester Bernardino lazen wij: '*homo bonae conditionis et famae in similibus expertus*', die, toen hij naar het vaderland wou terugkeeren, van de stad Ferrara een eereloon ontving van 4 kronen te maande, bij besluit van 25 November 1490.

Joris Vasari, in zijn '*Opera Moderna*', X^{e} boekdeel, blz. 110[(1)], spreekt van twee Vlaamsche 'arazzieri', Niklaas en Jan-Baptist Raes (Rossi), die ten dienste waren van den hertog van Ferrara, en in 1535 verscheidene wandtapijten afwerkten naar de teekeningen van den beroemden Julius Romano. In de domkerk van Ferrara bewondert men nu nog acht hunner gewrochten, overheerlijk schoon, met de lijdensgeschiedenis der HH. Martelaren en beschermheiligen Joris en Maurelius. Insgelijks, in de stedelijke boekenzaal, worden twee hunner meesterstukken bewaard. Alzoo, dank zij onze onvermoeide Vlaamsche kunstenaars, bezat Ferrara in 1543 welingerichte werkhuizen voor wandbehangsels, die gansch Italië met hunne kunstvoortbrengsels geriefden.

Ook Modena was fier op hare twee Vlaamsche 'arazzieri': meester Antoon Brabandt, van Brugge, die in 1488 heel goed bekend was om zijne wondere begaafdheid in deze edele kunst, en meester Jan De Gesulis (De Geselle?), die dertig jaar later door deze hertogelijke stad met eere en

(1) G. VASARI. *Le vite dei più eccellenti pittori, scultori ed architetti italiani.* Firenze, 1568.

roem bekroond werd. De heer Vasari stipt hier aan, hoe hertog Frederik Gonzaga talrijke wandtapijten door onze Vlaamsche kunstenaars liet opmaken, volgens voorteekeningen van J. Romano.

De ‘arazzi’ -school van Florentië dagteekent van den 20 October 1546[1], toen de beide Vlamingen, Jan Rost (Rooster) en Niklaas Karker, met hertog Cosmas den 1sten, der Medicis, daartoe eene verbintenis aangingen. Hun eerste gewrochten stelden de geschiedenis voor van Jozef den Hebreër, in 10 tafereelen, alsmede de zinnebeelden der 12 maanden van het jaar. Jan Rost, die rust noch roest en kende, bewerkte terzelfder tijde net levensverhaal van Lucrezia en Tarquinus volgens de teekeningen van Frans Salviati, en de Hertog betuigde er zijne hoogste voldoening over. Deze wandtapijten, in goudzijden- en wollen draad, muntten uit om hunne pracht en fijnheid. De Hertog betaalde ze 60,000 kronen, en gelastte daarenboven schilder Salviati, Pharao's droom met de zeven vette en magere koeien af te malen, om ze daarna door de Vlaamsche kunstenaars in wandtapijten te laten uitvoeren.

In 1549 kwamen nog andere Vlaamsche ‘arazzieri’ naar dit Athenen van Italië; onder andere een zekere Jan Stichilo. Hier spreken de Florentijnsche oorkonden van den reeds genoemden Lieven Gielis, van Brugge, als ‘*vir utique probus et artifex excellentissimus in contexendis mirabilique artificio figurarum componendis pannis thapetalibus*’. Hij bewerkte voor de groote zaal van het stadhuis een reusachtig wandtapijt van 1300 vk. handpalmen dat de algemeene bewondering verwekte. De dankbare Florentijnen schonken hem eereloonen en aanbevelingsbrieven, en allerhande voorrechten.

De Florentijnsche wandtapijtfabriek werd later door de Italiaansche leerlingen overgenomen, doch in 1621, ingezien haar verval, werden andermaal de Vlaamsche meesters

(1) COSIMO CONTI. *Ricerche Storiche sull'arte degle Arazzi in Firenze*.

ter hulpe geroepen in den persoon van Jacob Van Asselt. Deze deed de school herbloeien, en bestuurde ze tot aan zijnen dood in 1630. Men heeft van hem de ‘arazzi’ met het leven der H. Katherina in 7 deelen, alsook eenige jachttochtjes, afgewerkt voor den markgraaf van Pescara. Zijn zoon, Bernard van Asselt, komt voor in 1673 als oppertapijtbewerker, en bestuurder der hertogelijke werkhuizen van het Palazzo Vecchio.

Venetië, deze roemrijke zeestad, koningin van den Zuid-Europeeschen handel in de middeleeuwen, bleef ook niet ten achteren in de koninklijke kunst der wandbehangsels. Hier waren het alweer twee Vlamingen, Jan van Brugge en Valentijn van Atrecht, die er in 1421 deze prachtnijverheid invoerden. Oorkonden uit de XVe eeuw vermelden ons talrijke ‘arazzi’ door de Vlaamsche meesters afgewerkt, en die het paleis der Dogen en de heerlijke St Marcuskerk versierden. Daar bewondert men nu nog vier wandtapijten in goud-, zilveren- en zijden draad, met het leven van den heiligen Evangelist, volgens de teekeningen van Sansovino[(1)].

Ook de kleine stad Correggio, beroemd kunstmidden, riep de Vlaamsche meesters binnen hare muren, schonk hun allerlei gunsten en voordeelen, en bestelde hun verscheidene ‘arazzi’ voor het vorstelijk paleis. De Vlamingen Pieter en Renier Duro, verbleven er vele jaren omstreeks het einde der XVe eeuw. Van dezen laatste bewaart men nu nog in het stadhuis eenige wandtapijten met landelijke tafereelen[(2)].

Perugia dankt hare school voor wandtapijten aan den Vlaming Jan Birgiers van Rijssel, die er in 1463 kwam wonen met gansch zijn huisgezin. Hij ging eene verbintenis aan met deze gemeente om het stadhuis met wandtapijten te voorzien, en tevens om deze bij uitstek Vlaamsche kunst aan de medeburgers aan te leeren.

(1) URBANI DE GHELTOFF. *Degli arazzi in Venezia.*
(2) Vgl. CAMPORI. *Arazzeria Estense (Documenti).*

Te Napels bewaarde men tot in 1859 de beroemde ‘arazzi’ der zege van Pavia (1525), waar de legerbenden van Keizer Karel, aangevoerd door den grooten Ferrante, Ferdinand-Frans d'Avallos, markgraaf van Pescara, den Franschen vijand versloegen. Op aanvraag van Keizer Karel zelve bracht de kunstschilder Tiziano deze roemrijke wapenfeiten op het doek, in zeven afzonderlijke tafereelen, en J. Romano en Tintoretto bezorgden het randwerk. Deze meesterstukken werden dan door de Vlaamsche ‘arazzieri’ in prachtige, gondzijden wandtapijten uitgewerkt, en de koning van Spanje en der Nederlanden schonk ze toen aan zijn dapperen veldheer, ten blijke van erkentenis en bewondering voor zijne grootsche overwinning.

(*'t Vervolgt*)

REMO

Dauw

IK ben een kind
van morgenwind
en nachtlijke godinne:
in bloemenkroon
werd ik de zoon
van bovenaardsche minne.

Voor wiege had
ik 't floersen blad
van eene roode roze:
mijn vader Wind
kwam er zijn kind
met zachte lippen koozen.

Ik ben de roem
der lentebloem
wanneer ze, pas ontloken,
zich smukken laat
het lief gelaat
te lang in nacht gedoken.

Vorst Helios
bemint mij, trots
zijn verte, en bij 't ontwaken
heeft hij 't gezicht
naar mij gericht,
met gloeiend-roode kaken.

Maar 't is met schrik
dat ik zijn blik
zie op mij nederkomen,
want waar hij schijnt
de dauw verdwijnt,
de glans wordt mij ontnomen.

Ik haat de zon
want ik begon
te leven in het duister,
ik min den nacht
die mij zijn klacht
toesuist in stil gefluister.

Zijn zijden kleed
dat zwart en breed
op de aarde legt zijn plooien
weet mijne hand
met diamant
en parels te bestrooien.

CL. VAN DER STRAETEN

Gezelliana

NA Gezelle's dood, in 1901, is er, zoo men weet een boek uitgekomen dat heet: *Laatste Verzen*. Kostbaar zijn die reliquiën van den vruchtbaren dichtergeest bovenmate. Maar er is wel iets te zeggen op de wijze van verzamelen, die erin gevolgd is. Verscheidene van die stukken zijn niet op hunne plaats. Zoo b.v. vraagt men zich af wat bl. 7 (1ste uitgave) het gedicht: *Eer ge ooit het oordeel*.... daar komt doen, dat reeds in Tijdkrans stond (bl. 328, uitg. 1893). De afdeeling: *Ongeteekende en onvoltooide* '*slapende botten*' is vooral aardig bijeen-geraapt. Gij vindt daar o.a. (bl. 155) *O Jesu vol genaden*, het godvruchtig schoone Communielied, maar dat reeds tien jaar vroeger

gedrukt en verschenen was in de *Dertig geestelijke liederen*, door R. Ghesquière in 1891, bij Siffer te Gent, met zangwijzen uitgegeven. Het gedicht is dat zelfde jaar 1891 op aanvrage van den toonzetter gemaakt. Zoo kon men wel al de geestelijke liederen in L.V. hebben opgenomen. Daar staat ook, bl. 159: *Maria:* '*Tenden raad en tenden reden*'... Waarom? Het was reeds te lezen in Tijdkrans bl. 292, en is dus ouder dan 1893. En op bl. 163: *O altijd onbevlekte Vrouwe* dagteekent van 1880. (*Zie Rond den Heerd* XVI. 1880-81, bl 45.)

De latere uitgave, bij Veen, heeft daaraan niets veranderd. Nu tot daar!

Sprekende van dagteekenen, wil ik iets doen opmerken ten gerieve van hen, die ongedagteekende handschriften of losse afdrukken van Gezelle bezitten, iets waardoor ze kunnen grenzen zetten waarvóór of waarna het gedicht is geschreven.

Zoo, is hun handschrift in de oudere spelling met *ae, ue. gt*, enz. *maer, muer, mogt*, dan is het van vóór 1865. 't Voorgaande jaar was de verandering in België aangenomen. Gezelle, zooals men zien kan in *Reynaert de Vos* b.v. gebruikte de oude manie re nog in 1864, niet meer in 1865: zie *Reynaert*, Januari, (waar nochtans hier en daar nog een *ae* ontsnapt.) Zie *Rond den Heerd* die van in 65 reeds geheel nieuw gespeld is.

Ten tweede, begint in een gedicht van Gezelle's hand ieder vers met eene hoofdletter, dan is het van vóór 1878. De handschriften die ik gezien heb, wijzen dat klaar uit; ook in *Rond den Heerd* zal men dat schoone volgen. Tot en met 1877 zijn er hoofdletters, daarna niet meer. Zoo staat in het XIIIe jaar, bl. 39, het gedichtje *Taalgeleerdheid* aan Pastor De Bo, geteekend 17/12/77:

> Basileus, in 't Grieksch, is koning,
> Basilius, in 't Latijn
> Vloeit van daar, zoo zoete als honing
> Met een reke woorden fijn....

Maar, eenige bladzijden verder, onderschreven:

Kortrijk, 12-1-78, nog aan De Bo:

> Egelentieren rooske, roosken,
> liever komt uw geur te mij
> als uw broeders, als uw zusters,
> of 't zij welker rooz' het zij....

Ook de nieuwe uitgave der werken, dat jaar begonnen, volgt de nieuwe wijze van doen.

Maar, om op *Laatste Verzen* weer te komen, wilt ge kijken op bl. 148 van de eerste uitgave, gij vindt er een klein schoon dichtje: *Die mijn hert bemint*.... Dat is maar een klein gedeelte van een veel ouder bedelied, waarvan ik den eersten vorm in handschrift onlangs in handen kreeg.

Deze drie schakels, hier, moeten eene latere bewerking zijn van de drie eerste uit *dertiene*, die 't gedicht uitmaken. Hier is het; het moet vóór 1865 gemaakt zijn, zoo ge aan de spelling ziet:

Voor de H. Communie.

Die mijn hert beminde! Koude ik
Wederom hem vinden! Vond ik,
Heere God gebenedijd,
Vond ik waer gij 'blonden zijt!

Ver van mij, och arme, zeker,
Zijt gij, liefde en troost inspreker,
Want mijn herte, ai-my, wee,
Wentelt in een tranenzee!

Woont in goud- of edelsteen hij?
Woont hij bij de bloemen? Neen-hij,
Neen hij, hier noch daer gewis,
Als hij in mijn hert niet is.

Komt toch wee re alwaer ge zijn mogt,
Komt toch weer alwaer ge pijn mogt
Vinden! 'k Zal het buiten doen,
'k Wil mijn herte zuiver hoén.

Needrig als de needre bloemen
Die ze violetten noemen,
Zuiver van hooveerdigheid
Houde ik U mijn hert bereid!

'k Wil zoo goed en milde wezen
Als welriekende aerdebezen,
Geen begeer noch hebbenslust
Late ik in mijn herte g'rust.

Louter als de blanke bladen
Die, rondom de lelie, waden
In den eedlen zonneschijn,
Zuiver zal mijn herte zijn.

'k Houde lijk den thijm, die reuk geeft
Aen die hem zijn kruid met breuk heeft
Afgerukt en wrijft en duwt,
't Kwaed zijn uit mijn hert geschuwd.

Spaerzaem en ongulzig als de
Teere bloem die in den halze
Van een flessche heur bloeisel geeft,
En met enkel water leeft.

'k Zal daerbij zachtmoedig wezen
Als die lieve roos geprezen,
Die aen herte en hand behaegt,
Omdat zij geen stekker draegt.

Waekzaem ende lang van deuren
Als de zware bloem die beuren
Hals en geelwe blaren djent
Altijd naar de zonne wendt.

'k Vrage u dan, tot zeven malen,
Los gemaekt van al de kwalen
Die mijn hert ontsierden, och,
Jesu kom, bezoek mij toch!

Komt en laet er kracht in groeien,
Komt en ziet er deugd in bloeien,
Komt en zijt er meester van
Dat het nooit meer vrij en kan.

G.G.

Ik en peize niet dat het hef gebed ergens gedrukt is. Zoo niet, dan was *Biekorf* de plaats om het te zetten. Hebt het, en tot later.

A. WALGRAVE, pr.

Mengelmaren

Heeft Dante ooit Vlaanderen bezocht?

DE Duitsche leeraar, dien *Biekorf* (t^{k} 12-1908), of beter '*t Brugsch Handelsblad* bedoelde, zal naar alle waarschijnlijkheid heer Basserman zijn. Van dezen schrijver hebben wij '*Dante's Spüren in Italiën*, München, 1898' en '*Orme di Dante in Italia*, Bologna, 1902.' Het zeer zeldzaam boekje van den tijdgenoot van Dante, waarmeê de heer Basserman schermt, is '*La Vita di Dante*' van Boccaccio.

Hoort nu hoe Mgr. Bartolini[(1)], Voorzitter van het Pauselijk Taalvroedschap '*Arcadia*', de diepgeleerde schrijver van 39 verhandelingen over Italie's grootsten dichter, Dante Alighieri, de gewaagde stelling van den heer Basserman beoordeelt in zijn '*Dizionario storico-geografico di Dante*', Roma, 1904.

'Eerst en vooral, geschiedschrijver Boccaccio, tijdgenoot van Dante, is weinig te betrouwen. Zijne levensschets is vol gissingen en veronderstellingen. Volgens hem, waar Dante ook over sprak of dichtte, daar moest hij in persone geweest zijn. En dit alles wordt dan beweerd zonder oorkonden of degelijke bewijsstukken. Een schrijver dus, dien de strenge geschiedkundigen uit onze tijden eenvoudig over boord zullen werpen.

Dante spreekt van Brugge (Bruggia), als hij, zinspelende op den strijd der Vlamingen tegen Filips den Schoone, Hugo Capet laat uitroepen:

Ma, se Doagio, Lilla, Guanta, e *Bruggia*
potesser, tosto ne saria vendetta;
ed io la chieggo a Lui che tutto giuggia.
(Vagevuur XX, 46.)

(1) Zijne verhandeling '*Effemeridi Dantesche*' (IIe Uitgave. Rome 1907), heeft hij in hulde opgedragen aan zijnen hooggeachten Vlaamschen Vriend, Mgr Lorenzo Janssens, oud-rektor van het Wederlandsch S. Anselmus gesticht, Algemeen geheimschrijver van de Pauselijke Congregatie der Kloosterlingen.

Nu, de heer Basserman is van oordeel dat Dante daarom in Vlaanderen is geweest. Hij kan anders niet begrijpen, hoe Italië's dichter, tusschen alle wereldoorden het kleine Vlaanderen gaat uitkiezen met zijne duinen, in vergelijking met de oevers van den hellestroom Phlegethon.

> Quali i Fiamminghi, tra Guizzante[1] e Bruggia,
> temendo il fiotto che in ver lor s'avventa,
> fanno lo schermo perchè il mar si fuggia.

(Helle XV, 4.)

Die redeneering is heel oppervlakkig. Men weet hoe Dante de aardrijkskunde buitengewoon wel kende, alleen door lezen en studeeren, en daarom is het niet te verwonderen dat hij spreekt over ongeziene, toch welbekende streken. Zeker en kon hij geen betere vergelijking vinden voor zijne hemelhooge oevers van den bloedstroom Phlegethon, als de vermaarde, reusachtige duinen der Vlaamsche poldergronden.

Ook de heer Bartoli, in zijn werk '*Della vita di Dante Alighieri*' is van hetzelfde gevoelen. 'Gelijk Dante spreekt over den Donan en den bevrozen Don, over Lybië en Ethiopië, over den Nijl en over Bohemen, enz., waar hij nochtans nooit éénen voet zette, zóó spreekt hij ook over Vlaanderen.'

Toen ik nu onlangs aan Mgr Bartolini de vraag van *Biekorf* mededeelde: 'Is er iemand die daar iets meer over weet?' schudde hij ontkennend met het hoofd. Over Dante's reis naar Vlaanderen en Engeland bezitten wij volstrekt geene bewijsstukken[2]. In 1891 schreef Gladstone daarover eene bijdrage in een Engelsch tijdschrift, en wou daarin bewijzen, hoe Dante ook de hoogeschool van Oxford had bezocht. Mgr Bartolini antwoordde hem dadelijk in eene verhandeling: '*Un viaggio di Dante a Oxford* (*a proposito d'un articolo di Gladstone*)', en weerlegde, eén voor eén, en zegepralend, al zijne stellingen. Nu de reis van Dante naar Engeland moest samenvallen met die van Vlaanderen.

In verbeelding, ja, heeft hij veel gereisd, evenals de Franschman J. Verne; wiens voortdurend verblijf te Parijs nochtans geschiedkundig bewezen is. Van Dante's meerder reizen buiten Italië en bestaat er niets zekers: alles blijft bij eenvoudige veronderstellingen, en wee den hedendaagschen geschiedschrijver, die over geene betrouwbare bronnen of vaste oorkonden beschikt, en toch iets bevestigen durft.

(1) Volgens sommigen *witzand*, anderen denken *Cadzand* (Zeeland).

(2) Dr J. Scartazzini, in zijne '*Enciclopedia Dantesca*', spreekt over eene bijdrage van C. Huelen. in de '*Revue Franco-Italienne*', T^{k} Grasmaand 1855: '*Dante in Fiandra?*' Ik heb te vergeefs in Rome's boekenverzamelingen gezocht naar dit verdwenen tijdschrift.

[Nummer 4]

De koninklijke Vlaamsche kunst der ‘Arazzi’ ofte ‘Gobeleins’
(Vervolg van bladz. 43)

De Vlaamsche ‘arazzi’ van het Vatikaan.

IN de zalen, gaanderijen, en museums van het Vatikaan, bewaren de Pauzen eene reeks wandtapijten van onschatbare weerde, die koningen en keizers hun door de eeuwen heen als hulde aanbrachten.

Hier wil ik eventjes stil houden bij onze Vlaamsche ‘arazzi’, door de Italiaansche deskundigen als de prachtigste en kunstrijkste aanzien.

In 1498 schonk kardinaal Della Rovere, later Paus Julius de II^{de}, aan de kanunnikken van S. Pieter in de Banden (zijn titulariskerk), een kostelijk en zeldzaam wandtapijt, afbeelding eener schilderij van den vermaarden Bruggeling, Jan Van Eyck, te weten de Geboorte van O.L.H.

Professor David Farabolini schreef in 1866 eene verhandeling daarover[1]. Op blz. 33 lezen wij: ‘Met ware verrassing bewondert men erin die fijne afteekening der gedaanten in duidelijke en sierlijke verscheidenheid; die ledematen, zoo tenger, zoo slank, zoo lief; die teedere zoete gelaatstrekken, vol innemende schoonheid; die lange blonde haren, die in bevallige malsche lijnen nedergolven, oftewel samengevat zijn in gekroesde of gevlochtene haartrossen; en die Engelenvleugelen, allen van onderscheidene, zoo levendige kleuren, schitterende van goud en zilver, prachtig! in al dat statig roeren en bewegen vol kunst, verscheidenheid van gedacht en gedaante, en indrukwekkende ingetogenheid.’

En op blz. 47: ‘Men beschouwe verder die frissche, weelderige wijze van drapeering, die zich langs alle kanten in overschoone vouwen en smaakvolle randteekeningen uitspreidt; die regelmatigheid, die overeenstemming van kleuren, nu eens levendig of dof, dan meer schitterend of schaduwrijk; en hetgeen ons meest bekoort, is wel die eigenaardige tintafwisseling. De kunstenaar gaf hier blijken eener buitengewone behendigheid en begaafdheid, alsook van een eindeloos geduld en onwankelbaren iever. Zeker had hij de natuur niet beter met het penseel, in alle hare gedaanten en afwisselingen kunnen afschetsen, gelijk hij ze hier in leven en waarheid ten aanschouwe gaf.’

In zijn overschoon prentenboek van Vlaamsche ‘arazzi[2] spreekt heer Pietro Gentili volgenderwijze over de Vlaamsche primitieven, wier meesterstukken door onze landgenooten zoo wonderwel in wandtapijten werden nagemaakt.

‘De eerste Vlaamsche kunstschilders, die door hunne tafereelen zoo'n grooten luister en roem bezorgden aan de wandtapijtnijverheid in Vlaanderen, waren de gebroeders Jan en Huibrecht Van Eyck. De eerste is meer bekend

(1) D. FARABOLINI. *Sopra un arazzo antico Fiammingo.*
(2) P. GENTILI. *Arazzi antichi e moderni, descritti ed illustrati.*

onder den naam van Jan van Brugge (= Burgis, Bruggia, Bruga).

‘Deze wondere kunstenaars wisten in hunne teekeningen de overgroote moeilijkheden te overwinnen die de kunst der wandbehangsels doorgaans vergezellen, en hunne mystieke voorstellingen schijnen te leven. Hunne werken waren de vrucht der verhevenste gedachten en der hoogste geestesbeschouwing; ze zijn voor de nageslachten blijvende getuigenissen van hun diep, christelijk geloove.

‘Hunne tafereelen leveren de heerlijkste gezichten op, die men te vergeefs op onze dagen zoekt na te volgen. Zij alléén bezaten het geheim, de wezens zóó volmaakt mogelijk weer te geven, tot in de minste bijzonderheden toe, dank zij hunne krachtige, steeds overeenstemmende, overprachtige verfmenging.

‘De werken van deze beroemde schilders vonden tal van navolgers, niet alleen in Vlaanderen, maar in vele andere steden van Europa, voornamelijk in Frankrijk en Italië. Men schilderde er opzettelijk tafereelen, om ze door de Vlaamsche ‘Arazzieri’ in wandtapijten te doen overbrengen.

‘De Van Eyck's stelden gewoonlijk mystieke daadzaken voor uit het Oude Testament, doch met moderne wezenstrekken, en omgekeerd, gebeurtenissen van hunnen tijd met personen uit de Oudheid’.

Voormelde Paus Julius de II^{de} schonk insgelijks aan de kapittelheeren van S. Maria de Meerdere een Vlaamsch wandtapijt van groote weerde, niet alleen om zijne zeldzaamheid en zijnen ouderdom (uit de XIVe eeuw), maar inzonderheid om de bekoorlijkheid der teekening en de fijnheid van het weefsel[(1)]. Het stelt het Goddelijk Jezuskind voor, op den schoot der Moeder Maagd. Jan van Brugge was de ontwerper van dit heerlijk tafereel.

Toen het Liberiaansch Kapittel in 1869 dit wandtapijt na de noodige herstelling aan Z.H. Pius den IX^{n} aanbood,

(1) Vgl. P. GENTILI. *Breve illustrazione di un arazzo antico Fiammingo* (1868).

ter gelegenheid van zijn gulden Jubelfeest, werd het in de Romeinsche tentoonstelling der pauselijke geschenken op de eereplaats gesteld. 't Was het heerlijkste sieraad dier wederlandsche verzameling, en droeg de algemeene bewondering weg[(1)]. Tegenwoordig kan men het bezichtigen in eene der Borgiazalen van het Vatikaan.

In 1531 maalde Raphaël van Urbino, de wereldberoemde pauselijke kunstschilder, 24 tafereelen met het Leven van O.L.H. en dit der Apostelen. Zij werden vervolgens naar Atrecht gestuurd, als toonschetsen voor de Vlaamsche meesters die ze in wandtapijten overbrachten. Twee leerlingen van Raphaël, Bernard Van Orlay, van Brussel, en Michel Coxis, van Mechelen, bestuurden de werken. Vandaar een zeker verschil in de uitvoering. Enkele ‘arazzi’ zijn de trouwe afbeelding van 's meesters werkwijze; andere integendeel vertoonen duidelijk den stempel van de nieuwe school, waarvan die leerlingen ieverige voorstanders waren. Was het de kunstminnende Paus, Leo de X^{e} zelf, die ze bestelde in de Atrechtsche wandtapijtfabriek? De randteekeningen in bronskleur der eerste reeks dragen weliswaar het merk zijner levensdaden, doch het is geweten, hoe koning Frans de I^{e} ze den Paus van Rome schonk in dankbare hulde, ter gelegenheid der plechtige heiligverklaring van zijn beschermheilige, S. Franciscus a Paolo.

Voorwaar, een koninklijk geschenk! Iedere ‘arazzo’ kostte 17.000 fr. en was prachtig doorweven met gouden en zijden draad. Geschiedschrijver Vasari, in zijn voornoemd werk, IIIe boek, 3^{e} blz., en ridder Moroni, in zijne uitgebreide kerkelijke geschiedenis, VIIe boek, blz. 315[(2)], noemen de kunstwerken onzer Vlaamsche meesters ‘*un miracolo, piuttosto che artificio umano*’.

Zij werden voor de eerste maal tentoongesteld in de Sixtijnsche kapel te Rome, op St Stefanusdag (1519).

(1) *Giornale illustrato della Esposizione Romana* (1870), n^{rs} 7 & 8. Een vreemde mogendheid bood er te vergeefs 200.000 fr. voor.

(2) G. MORONI. *Dizionario Storico-Ecclesiastica* (1859). CIX deelen.

Hier heft de heer Pietro Gentili een lofzang aan vol geestdrift ter eere van onze Vlaamsche kunst en kunstenaars.

‘Onmogelijk ware 't U een juist gedacht te geven over deze wonderbare weefsels. Wij verklaren dat alwie het geluk heeft, ze te bezichtigen in de Vatikaansche Arazzi-gaanderij[(1)], verbaasd en opgetogen de handen ineenslaat, en met ons, vakmannen, vol moedig moet bekennen: *dat deze Vlaamsche wandtapijten geen menschenwerk zijn, maar wonderen in de kunst*.

‘De Vlaamsche ‘Arazzieri’ waren de *volmaakste technische uitvoerders* der hun voorgestelde tafereelen.

‘*De kunst is hun eeuwigen lof verschuldigd*.

‘Deze oude Vlaamsche wandtapijten bevatten het *verhevenste en het volmaakste* dat men uitdenken kan.

(1) door Paus Gregorius den XVI^{n} ingericht in 1836. Hier volgt de reeks dezer vlaamsche wandtapijten, algemeen bekend onder den naam ‘Arazzi di Rafaële’. Ik geef ze op volgens hunne rangschikking in de gaanderij:
1°/ S. Pieter ontvangt de sleutels. 2°/ S. Pieter geneest den lamme. 3°/ De bewoners van Lystra willen aan S. Paulus en S. Barnabas eene offergifte opdragen. 4°/ S. Paulus predikt te Athenen. 5°/ Elymas, de tooveraar, wordt door S. Paulus met blindheid geslagen (één deel). 6°/ Jezus verschijnt aan Maria-Magdalena. 7°/ Het avondmaal te Emmaüs. 8°/ De opdracht van 't Kindeken Jezus in den Tempel. 9°/ De aanbidding der herders. 10°/ De Hemelvaart van O.L.H. 11°/ De Aanbidding der Driekoningen. 12°/ De Verrijzenis van O.L.H. 13°/ De Nederdaling van den H. Geest. 14°/ De Godsdienst tusschen de Rechtveerdigheid en de Bermhertigheid. 15°/ Weid mijne lammeren. 16°/ De moord der HH. Onnoozele Kinderen (drie deelen). 17°/ Jezus beklimt den Kalvarieberg. 18°/ Ananias' straf. 19°/ De kroning van O.L.V. 20°/ S. Paulus' bekeering. 21°/ S. Stefanus' steeniging. 22°/ De wonderbare Vischvangst. 23°/ S. Paulus' verlossing uit de gevangenis van Philippiën. 24°/ Jezus daalt neder in het voorgeborchte der hel.
Dit laatste wandtapijt is eilaas verloren gegaan, vernietigd! De Fransche Sansculotten, bij hunnen inval in Rome in 1798, roofden al deze meesterstukken en verkochten ze aan Joden van Genua. Dezen, om hunnen gouddorst te voldoen, en om den goudendraad te bemachtigen die er zoo kwistig in verwerkt was, verbrandden dit kostbare kunststuk. Hetzelfde lot was al de anderen beschoren, hadde kardinaal Braschi, neef van Pius den VI^{n}, ze niet mits eene aanzienlijke geldstorting van eenen gewissen ondergang gered.

Paus Gregorius de XIVe verrijkte voormelde gaanderij met drie andere zeldzame ‘arazzi’, waarvan twee uit de XIVe en een uit de XVe eeuw. Hunne weefsels zijn uiterst fijn opgemaakt. Volgens de meening van vele kunstkenners zouden de eerste (de Kalvarieberg), en de tweede (de rust in Egypten), afbeeldingen zijn der meesterstukken van Huibrecht Van Eyck, die stierf omtrent het jaar 1426. De derde is gemaakt naar het beroemde meesterstuk van Raphaël (Jezus verbeeldende, die den Kalvarieberg bestijgt).

In 1866 gelastte Z.H. Pius de IXe heer Pietro's vader, ridder Heraclito Gentili, met de herstelling der Vatikaansche ‘arazzi’. Deze kunstlievende Paus vermeerderde de wereldberoemde verzameling met een klein, allerkostelijkst wandtapijt uit de XVe eeuw, - Jezus' val onder het Kruis - Hem geschonken door de kapittelheeren van S. Maria in Trastevere.

Verders, in de ‘Sala Matilda’ van het Vatikaan bewaart men zorgvuldig een reusachtig Vlaamsch wandtapijt van groote weerde, te weten: het Laatst Avondmaal, naar Leonardo da Vinci. Koning Frans de 1° schonk het in 1533 aan Paus Clement den VII^{n}, toen deze te Marseille het huwelijk inzegende van zijn nicht, Catherina de Medicis, met Hendrik van Orleans, 's Konings zoon. Ook in de Borgiazalen treft men drie Vlaamsche ‘arazzi’ aan: die der Bruiloft van de H. Katharina, bij den ingang, munt boven de andere uit om hare kleurenpracht.

Een woord als slot.

Schrijver had het overgroot genoegen den Weledelen Heer Gentili te ontmoeten in zijn Vatikaansch werkhuis (Cortile di San Damaso, rechts aan den ingang). Als Vlaming was hij hem dankbaar om zijne vleiende lofbetuigingen jegens de Vlaamsche kunstenaars. ‘Waarheid is waarheid, recht is recht! Ja, Europa dankt deze koninklijke kunst aan uwe beroemde landgenooten. En eilaas, hoe diep is zij vervallen op onze dagen. ‘E un arte che muoie!...’ en droef zuchtte de edele kunstenaar. Vernemende dat ik Vlaming was en het inzicht had in

Biekorf daarover iets te schrijven, schonk de goedhertige man mij dadelijk de verzameling van al zijne werken, over ‘De Koninklijke Kunst der Arazzi’, ofte wandtapijten.

Bij het lezen van deze werken dacht ik dikwijls aan mijn landgenooten, aan onze verstandige en kundige ambachtslieden, ware kunstwerkers. Zou er geen middel kunnen gevonden worden, zouden er b.v. geen reisbeurzen kunnen gegeven worden, om hun toe te laten deze edele ‘*vaderlandsche*’ kunst hier te komen aanleeren en beoefenen? Ware 't onmogelijk zoo eene school in ons land op te richten?

Wanneer ook schrijft onze Vlaamsche Akademie de prijsvraag uit voor eene *volledige* geschiedenis van de Vlaamsche kunst der ‘Arazzi’ ofte Gobeleins? De toekomstige schrijver zal goed doen de rijke oorkonden-verzamelingen van Italië te komen raadplegen, o.a. te Ferrara, Florentië, Venetië, Correggio, Perugia, enz.

Eindelijk nog, de Vlaamsche bedevaarders, die de Eeuwige Stad en het Vatikaan bezoeken, mogen nooit nalaten er de gaanderij der ‘Arazzi’ te gaan bezichtigen, waar de prachtigste meesterstukken hunner voorouders, tot den dag van heden, den *diep christelijken zin* der Vlamingen, alsmede Vlaanderen's *kunstroem* zoo heerlijk verkonden.

REMO

‘'t Laatste Voer’

DUCHTIG is het volk aan 't weren
van de schoven zwaar gelaân,
die ze komen af te scheren
en die al te rutt'len staan.
Piepend staat het voer te wiegen,
wijl de losser vorkt in 't strooi
en de schoven op doet vliegen
met een slutsche slakken gooi.

Statig rijst de schelf en trage
legt de knaap de buitenrond
van de wijde waterlage
sleepe, schietend naar den grond,
wijl zijn blikken vragend loeren
over 't bloote stoppelveld,
hoe 't in 't ronde, bij de boeren,
met het schelven is gesteld;
wie van hen, het eerst, zal vieren
op de kosten van den boer
en zal pinten, tuiten, tieren,
op het allerlaatste voer:
‘Jongens! wij gaan d'eerste kraaien,’
roept de knaap de meissens toe:
‘Laat de schoven dus maar draaien
‘en rust morgen, zijt ge moê:’
‘Dat zal ook aan mij niet liegen,’
tiert de hoever: ‘'t Peil moet af’
en hij doet zijn peerden vliegen
stukwaartsop, in vollen draf.
't Werk gaat met den staanden wagen
en de vorkers half gekleed,
met den blooten arme, vagen
uit hun ooge 't lekend zweet.
Doch zij vorken en zij gooien,
gretend g'heele stuiken schier
t' avond mogen z'immers fooien,
op hen wacht het schuimend bier.
't Vrouwvolk is den ‘Mei’ aan 't pinten,
heel een spille 'lijk een mast
en ze leggen bloemen, linten
aan de peerdemanen vast,
wijl de boer rond 't hof gaat dretsen,
lachend in zijn stoppelbaard,
en wat klinken kan en kletsen
lustig op een hoop vergaart:
Riesters, die als zilver blinken,
oud gelul en ijzerplaat
goed genoeg om d'r op te klinken
dat 't gebuurt in store staat.
Daar is nu de schelf voltrokken,

puntig rijst de kap er op,
't vrouwvolk met geveste rokken,
zit in 't strooi tot aan den kop.
Hei! wat scheelt hun strooi en kleêren!
want het laatste voer staat g'reed
en ze gletsen langs de leeren,
zwart van stof en nat gezweet.
't Boerke komt 't alaam verdeden
en, met 't instrument in d'hand,
riesters, hullen en pateelen,
vliegen zij door 't stoppelland.
Knaap en losser trekken achter,
Met den zwaren ‘Mei’ belaân
en nu blijft alleen de pachter,
met zijn vrouw aan 't hofgat staan.
Langs de reepen sterk gespannen
en gëoeld met menig toer,
kruipen jongens, meissens, mannen
op het allerlaatste voer.
‘Jui!’ Daar gaat de zweep aan 't djakken:
't Voer rolt voort, het paard klauwiert,
d'hoorens tuiten, d'hullen klakken,
't IJzer rinkelt, 't vrouwvolk tiert:
‘En gaan wij den oegst wegsteken!
‘Jauw!’ zoo gaat 't, als uit een mond.
‘Zijn wij d'eerste van de streke!
‘Jauw!’ zoo klinkt het weer in 't rond.
Zwaaiend gaat de ‘mei’ omhooge
bij de poorte van het hof
en ze schreeuwen: ‘Hooge! drooge!
‘Hooge! Drooge! Spoelt het stof!’
‘Ouw!’ nu gaat de boer aan 't schinken
uit de kitte, zonder maat
en daar valt het volk aan 't drinken,
dat de doom in d'oogen staat:
‘Drooge! drooge!’ klinkt het later
rond de tafel goed gedekt:
‘Drooge!’ klinkt het nog op strate
als het volk ter ruste trekt.

WARDEN OOM

Een Bezoek

GEMEENLIK zat hij z'n aardappelen te schillen in 'n smal hokje met 'n klein vensterken. Dat gaf uit op 'n verloren stuksken grond waar 'n effen lap blauwen hemel over hing, expres daarvoor uitgesneden zoo 't scheen. D'r stonden vijf, zes schamele sparreboomkens en 'n hulstestruik waar geen wind aan kon, en die amper 'n paar uren in den voornoen 'n beetje zonneschijn genoten. 't Was daar koel in den zomer en 's winters, als het wat ál te koud werd, verhuisde hij met z'n mand en z'nen ketel naar de keuken, omdeswille van z'n opgezwollen been.

Broeder Zeroom leefde zoo stillekens-aan, dag in, dag uit en schilde aardappelen met het vooruitzicht van het morgen weer te doen, en overmorgen, en al de andere dagen die ons Heer hem nog verleenen zou. Bij iederen aardappel dien hij door z'n korte vingers draaien deed, wijl de huid in dunne en smalle spiraallijning over het breede mes kronkelde, begon hij een Weesgegroetje, en elke plons van den naakten geelwitten knol in den grooten emmer kwam samen met het eeuwig herhaalde: ‘Dood. Amen.’ En 't water in den emmer steeg traagzaam hooger met kleine luchtbelletjes die pruttelend opensprongen.

't Was gedaan. Broeder Zeroom grabbelde nog eens door den hoop vette schillen, in 't mandeken op z'nen schoot, roerde ze om end om... Niets meer. Hij spoelde 't mes eens even in den emmer en vaagde 't dan af aan z'nen voorschoot, zette 't mandeken op den vloer, onder 't manke tafeltje, hing z'n schort over 't lage stoeltje, en trappelde naar de waschplaats. De kok zou z'n patatten wel komen halen. Nu waschte hij z'n handen met wat bruine zeep, maar ze wit krijgen ging toch niet. Met dat jarenlang wrijven over die aardappelen was het sap zoo diep dóór z'n vel gedrongen dat de hardste schrobber het niet verhelpen kon. Hij zou er dan toch niets meer mee vuil maken.

Broeder Zeroom mocht vandaag naar 't groot klooster gaan, aan den anderen kant van de stad. De broeders gin-

der hadden al zoo lang gezaagd om hem eens te krijgen, en nu ging het er ten langen laatste toch van komen. Hij sukkelde lastig naar boven, met broeder Lowie achter 'n kruisken van den Overste.

‘Niet te laat thuis komen, weet ge!’

't Was nu 'n beetje over half elf en zoo kon hij goed op tijd ginder zijn. Want hoewel het niet meer dan 'n half uurken ver was, kon broeder Zeroom zoo rap niet meer gaan. Of denkt 'nen keer na: hij was nu in z'n vier-en-zeventigste jaar, had heel z'n leven hard gewerkt, en nu nog met z'n slecht been. Hij vond - en daar gaf alleman hem gelijk in - dat 'ne rnensch dan bijlange zoo vlug niet meer kon zijn als een van driemaal zeven. 't Was nog 'n kranig man voor z'nen ouderdom. Die kranigheid stond in z'n kleine grijze oogskens die guitig flikkerden in z'n rood, hoogrood blije gezicht; kranigheid sprak door z'nen breeden mond die nog met twee reken witte tanden pronkte achter z'nen langen witten baard die op en neer schudde bij 't praten.

Zoo gingen ze samen, broeder Zeroom en broeder Lowie, de Klokstraat door, en langs den boulevard. Broeder Zeroom ging altijd langs den ‘bolivar’ gelijk hij 't noemde. 't Was wel niet gerichter dan dóór de stad, maar 't liep recht op recht, en 't was 'n effen weg, zonder die botte steenen van sommige straten waar 'n christen mensch z'n beenen zou breken. En dát wilde broeder Zeroom heelemaal niet. Dan, op den ‘bolivar’ bij 't nieuwe zomerhuisken, stond 'n lange magere gardevil dien hij goed kende, en waar hij altijd 'n koutertje mee sloeg in 't voorbijgaan. Voor dien gardevil had hij, broeder Zeroom, de gunst bekomen, in 't groot klooster gras en savooiblâren te halen voor z'n konijnen, en daarom hield hij aan die kennis.

De vent stond daar lijk altijd, de handen op den rug, de witte knoppen schitterend in de zon, of wandelde twintig stappen af, van aan de groene bank over 't nieuw priëeltje, tot aan de groene bank bij den berg-af,

Nieuws hadden ze mekaar niet veel te vertellen. De gardevil wist te zeggen dat het toch ‘zo'n duvelsch schóón weere’ was, en broeder Zeroom moest weten hoe het met de vrouw en de kinders ging, en met de konijntjes.

‘Held! gy grôte nieweerds!’ keef de gardevil tegen 'n paar snaken die, onder den ijzerdraad gekropen, holderdebolder tuimelaars maakten in 't malsche gras, om eerder beneden te zijn. Hij kon er nog een bij de slippen vatten, die zoo even op handen en knieen onder den draad kroop. Hij zette hem recht vóór zich en trok hem 'ns duchtig bij de ooren, tot de bedremmelde jongen aan 't schreien viel.

‘En nu zèere nor huns en dâ 'k je nie mèèr en zie. Allee!’

Zoo rap als 't maar ging draafde de kleine den berg af, keerde hem dan nog 'ns om en zette 'n lange neus, maar de garde zag het niet.

Broeder Zeroom schaterlachte. Die leelike gewoonte was hem ingeboren Z'n Overste had hem al wel honderd keeren gezegd: ‘Broertje, broertje! Iet daar toch op!’ Maar jawel! D'rop letten? 't Was eruit eer hij eraan denken kon, en doe er dan iets aan.

‘Alla, tot later;’ en ze drukten mèkaar de hand.

‘Tot ziens, broedere!’

De garde stapte nog vijf schreden óp en dan de twintig schreden weer áf, en de twee monikken trokken voort nevens 't blauwe water, en tusschen 't wemelend groen van rhododendrons, platanen en wilde kastanjelaars. Jongens en meiskens uit de Froebelschool, de bruin-lederen tesch aan de hand of op den rug, kwamen taterend en giechelend voorbij. De jongens smeten keikens in 't water, dat het met 'n luiden plons tjokte lijk 'n kneep op 'n mandoline. Broeder Zeroom pakte een van die knapen bij de schouders, hield hem even voorovergebogen op den rand van de helling, en trok hem dan met 'nen schok terug. De kleine wist eerst niet of hij schreien of lachen moest, maar zoohaast hij op vaste voeten stond wipte hij over den weg,

en gooide z'n rinkelende lachbellen de lucht in, dat het tegen de huizen ginds aankletterde.

Jongens en meiskens defileerden langs den gardevil, die gaarne genoeg 'n paar oorvegen had rondgedeeld: ‘Ze 'n zoên zynder de stèèns nie uut 'et waâter hàlen;’ maar nu dierf hij dat toch niet doen, omdat broeder Zeroom met de jongens gespeeld had.

Met lachende oogen in de lachende lucht trentelde weer voort. de Ezelstraat stuwde 'n zwerm fabriekvolk de oude poort door, de armen wijd zwierend weg en weer vóór hun gebogen lijf, en de blikken koffiebus dik uitpuilend in den vestzak. Ze raakten eens even de klep van hun klak, meumelenden: ‘Dag, broeders’ en zwaaiden voort... Voor 'n zwaar aanhotsenden wagen die met z'n breede wielen het vette slijk openspeersde, moesten ze even stilstaan.... 'n Kindermeisje met bleeke kaken zat op 'n bank tusschen twee kinderen in 't wit. Vóór haar stond 'n geel wagentje, lichtblauw overtrokken, waarin 'n poezelige baby op 'n beenen klutterspaan mommelend te bijten zat. 't Kindermeisken wiegde 't wagentje weg en weer met den voet, terwijl ze aandachtig in 'n bleekgrijs boeksken aan 't lezen was. Ze schrikte op, knikte eventjes, en lei den wijsvinger vlak over den vlammenden titel op 't omslag.

‘Zeker geen prijs, die boek,’ zei broeder Zeroom.

In 't ‘dreveken’ moesten ze wat voorzichtiger gaan; het waren er toch zoo slechte steenen, en broeder Zeroom viel er bijna 'n kleinen krullebol met 'n vuil snoetje omver, die op kromme beentjes vertrouwelik aanwiegelde.

‘Dag, Poatertjie!’

Broeder Zeroom was altijd uiterst welkom in 't groot klooster. Van de tafel waar hij zat bij de andere leekebroeders, hoorde alleman z'n geestige kwinkslagen, altijd met teekenende gebaren opgeluisterd. Achter eten, bij 't tafel-afdienen, hadden de jonge studenten, hoogopgeschoten kerels met bedeesd uitkomenden baard en knevel,

er 'n dolle pret in, rond hem te staan in 'n troppeltje. Ze klopten op z'n oude knoken, nepen in z'n armen en z'nen rug, kletsten in z'nen vetten nek en bestatigden met 'n heel ernstig kennersgezicht:

‘Nog 'n kloek meubel, hoor!’

't Was lijk 'n musschenvlucht rond het verboden aas, en de prefekt moest heel erg zuur kijken om ze uiteen te jagen. En broeder Zeroom lachte, lachte!

Na de dankzegging werden de twee bezoekers door de leekebroeders meegetroond naar de kleermakerij waar ze eerst 'n kaartje speelden; vandaar naar den grooten hof; wandelden er op en af, van den kapotten zonnewijzer tot aan 't vijverken bij den Kalvarieberg, in 'n dichte laan van hazelaars en kastanjeboomen, op on dan weer af. Later gingen ze ergens in 'n prieeltje zitten keuvelen en luisteren naar broeder Zeroom, die maar altijdaan vertelde. En dan stonden de studenten soms stil, om z'n vette lachstem die over heel den wijden tuin heenschaterde.

Toen broeder Lowie zoetjes fluisterde:

‘Zou het niet beginnen tijd te worden, broeder Zeroom?’ dan overschreeuwden de anderen hem dat er tijd genoeg was, en dat ze zoo haastig niet hoefden te zijn, want broeder Zeroom kwam toch zoo zelden 'ns over. Maar die stak vaderlik-vermanend z'n bruinen wijsvinger op:

‘Neen, kindjes, we moeten op tijd thuis zijn; anders speelt onze baas op z'nen poot, en dat vooisken hoor ik niet geren.’

Toch gingen ze toen. Weer over die slechte steenen en ever den langen ‘bolivar’. De gardevil van te morgen was weg en in z'n plaats stapte 'n andere met gebogen kop en 't refrein neuriënd van 't leste nieuw straatliedje. De schoolkinderen waren al lang naar huis, en het begon stillekensaan avond te worden. 'n Oude kanunnik, die wandelend z'n getijden las in 'n dikken brevier waarvan de op-snee-vergulde blaadjes flikkerden in de dalende zon; 'n bakkersgast die z'n hotse-botsende broodkar voortstuwde en z'n snuffelende honden met nijdige stampen vooruitporde;

'n paar koutende renteniers in 't prieeltje, knikten hun vriendelijk tegen. De meid die op den hoek van de Slachterijstraat de ruiten te kuischen stond, riep van verre:

‘Dàág, broeder Zeróóm! Schòòn weer è?’

De oude knikte monkelend.

‘Brave menschen!’ zei hij. 't Was nu al jaren en jaren, dat hij die menschen kende. Ze zaten in de kerk altijd rechtover den biechtstoel van ‘Père Vicaire’. En broeder Lowie mocht hem vrij gelooven dat het door en door deugdzame christenen waren.

't Hoeksken nog om, en ze waren thuis.

'n Pater liep hun op het lijf.

‘Uit geweest, broeder Zeroom?

- Ja, man;... lekker!’

P. PLACIDUS EYKENS, Capucien.

Gezelliana

OP verzoek van zijnen vriend E.H.L. Morlion, schreef Meester G.G. twee gelegenheidsdichtjes voor jubelfeest:

Het eerste:

> ‘*Vichtigste verjaardag van ons binnentreden in 't Groot Seminarie van Brugge, 1840-1890: gevierd tot Pitthem op 18 in Hooimaand 't jaar Ons Heeren 1890*.’
>
> Quàm bonum et quàm jucundum habitare fratres in unum! (Ps. CXXXII, 1).
>
> Hoe rooft de tijd, de schalke dief,
> gedurig uren, dagen
> en jaren weg, onstutbaar in
> zijn snoeiend henenjagen
> naar de eeuwigheid! o Broeders, wij
> die vichtig jaar geleden,
> te zamen, eensgezind en blij,
> onze eerste stappen deden
> in 't legerperk des Heeren, die
> Gods wapenleer betrachtten
> gedertigen,... waar zijn wij nu?
> Wie leeft er nog? Wiens krachten
> weêrstonden? Ach! genegenen,
> wie weet door wat gevaren,

nog levend wij en wakend zijn,
na vichtig volle jaren!
Gerust dan! Neen, eens omgezien,
malkaâr gegroet, gezegend,
verblijdende in Gods goedheid, en
dan voort! - Dit overwegend,
ontbiede ik u, gebroeders: komt,
dum tempus est, te mijnen,
en bidt met mij, eer wij voor God
zijn rechterstoel verschijnen!

L. MORLION, pbr.(1)
Uit Pitthem, den 14 in Hooimaand 1890.

***

Het tweede:

'*Tot gedenkenisse van het vijftigste verjaren in het H. Priesterdom van den E.H. Lodewijk-Johan-Arnoud Morlion, te Kortrijk, op den 20*sten *in Bloeimaand 1895, verjaardag zijner Eerste Misse*.'

Gij, heeren die omtrent mij zijt
in 't vriendelijk vergâren,
na 't loopen van den langen tijd
van volle vijftig jaren
in 't Priesterdom:

Weest allen mij, den ouden man,
die jong van hert gebleven,
als vriend met u, zoo lang hij kan,
verlangt te mogen leven
hier willekom!

De Zaligmaker hield weleer
ook maaltijd, met zijn' vrienden,
die naast Hem, dezen laatsten keer,
ontvingen en verdienden
hun Priesterdom.

Zoo wezen wij, die jong of oud
gevrienden zijn of waren,
ter maaltijd, die nooit op en houdt,
na korte of lange jaren,
Hem willekom!

G.G.

(1) E.H.L. Morlion, geboren te Alveringhem 18 Juli 1808, - priester gewijd te Brugge 17 Mei 1845, - leeraar in 't Collegie van Veurne in 1845, principaal aldaar in 1854, - onderpastoor te Wercken in 1856, - kloosterbestierder te Harelbeke in 1876 en te Pitthem in 1882, verbleef te Kortrijk sedert 1891 en overleed er den 4 Maart 1899.

[Nummer 5]

Uit den ‘Levene der Dieren’
2e reeks.

I. Een Gijzelaar

ZIJNEN levelangen dag zat hij, in den hoek van zijn wissen gevang gekropen, zat hij en peizen in koppigen angst en doodelijke treurnis. Hij, de eermalige vorst van de donkere nachten, hij, de vrije bewoner van 't heimelijk gebied der duisternis, de oude stamuil, vader van vele geslachten, zat, hier gevangen en geveterd in 't armzalig beluik van een euvelriekende duivemande. Hier kweekten ze hem, de menschen, in dit schendig wissen getuig, veel te eng, en veel te leege voor hem, zoo dat hij hem behoorlijk noch rechten noch roeren en kon.

't En baarde, ten anderen, zijn bitter gemoed maar klein belang, of zijn kerker groot was dan klein; het ruimste gevang en gold de wijde nacht toch niet, en de breedste vlucht en zou hem 't onbeperkte veld der open sterreluchten doen vergeten.

Daarom zat hij en treurde hem dood, zulk een gijzelaarsleven was toch bij duizende keeren erger dan de stille dood! daar moest en daar zou een einde aan komen, eens of anders; want hij gevoelde 't, niet alleen zijn herte begaf, maar zijn wilde aard en zijn voorouderlijke stamtrots beletten hem, 't zij ate of drank te raken, te bezien zelve, en zijne maag, hoe taai ook, begon haren nood te klagen, zijne poolen verzwakten; 't begon hem duizelig in zijnen kop te worden en hij waggelde, met korte koortsachtige davering voor den naderenden dood.

Ja, koppig was hij, koppig van geslachtwege! Niets en had hij van wanhope laten merken, niets, hij en zou niet. Van uit zijnen hoek stond hij 't schamele voedsel te versmaden, dat lijk een schandelijke spot door de splete in zijn mande viel; koppig tot der dood, hoe wee 't hem ook in zijn dermen zou doen en hoe smertend luide ook de honger zou spreken, zou hij ze onaangeroerd laten de broodkorsten niet alleen, maar alle voedsel, ook de vetste muizenlijken, hem te nutten gesmeten, want ze rooken den reeuw en de menschenhand! Vasten zou hij, vasten tot dat hij erbij vallen mocht, vallen om niet meer weêr op te staan, in dien hoek hier van de mande, dien stillen hoek! hier zou 't wel gaan om te sterven! z'en moesten hem maar zijn vrijheid niet rooven!

Binst den dag piepte 't gierig licht tusschen de wissen en kwam hem al 't vernederende van zijn gevangenschap vermanen. Maar de dag en was eigenlijk geen uilentijd, vroeger ook, ten tijde van zijne vrijheid bleef hij binnen overdag en, tenzij de treurnis die aan zijn herte knaagde, hij kon evengoed hier zitten droomen als elders.

Maar als het tintelend geheim van den avond viel, en de nachtsche duisternis daalde, dat het al hemel en donkerte was binnen en buiten, dan was 't dat zijn arm gemoed ónderging in eenen overweldigenden stroom van weedom, als hij dacht dat alles er was om gelukkig te zijn, alles, de nacht en de duisterheid en de lucht en de sterren

en de wind en de vleermuizen - alles, alles, uitgeweerd hijzelf om te gaan er van genieten.

Dan werd het te razen in zijnen zwijmelenden kop, en hij roerde onrustig met zijn overschot van krachten, om uit en weg!

Hij hoorde het telkens weer avond luiden! En die klokke kende hij zoo goed die nu spreken kwam met ronkender dreunstemme, tot hier bij hem in zijn gevang; hij wist zoowel nog, hoe het ging als hij nog een klein uilekieken was, en hij somtijds verschoten had dat er zijn bloed bij stille stond, wanneer hij 't metalen ingewand van den toren had hooren rochelen en ratelen, en den staaldraad had zien trillen en snokken als hadde hij levend geweest; hij wist dan dat hij moest kijken naar den zwaren klepel, die slaan zou op die roestige vlekke, die wondde in den klokkenmantel, waar hij altijd, juiste op dezelfde wondevlekke slaau kwam, en de klokke deed spreken hare wondere ronkende sprake, die de klokgaten uitgalmde en neerviel lijk een vlage regenend geluid verre over de slapende huizen en velden, beneên in de diepte.

Ach! en hoe geerne hadde hij nu op de bekende balken van den klokstoel gezeten, 't was de gunstige stonde om te vallen door het klokgat, in de duisterheid, op jacht naar nachtgedierte, door 't klankgedaver uit zijn schuilhoeken gedreven.

Het werd hem te machtig, zóó sterk verbeeldde hij 't hem dat hij 't zou gaan meenen; hij zette zijn kranke vlerken op en sloeg een paar slagen. Doch het wissen deksel stootte zijnen kop en al waar hij zijn klauwen sloeg was 't wissenwand vóór en bachten, links en rechts, en de wissen piepten onder 't nijpen van zijnen klauw, dat ongenadig gepiep dat hem telkens wêer al de narigheid van zijn toestand te bin' bracht. Treurig trok dan de oude uil weer in zijnen hoek, streek zijn vlerken, stak zijn schouders op, en beschaamd over zijne eigene ellende neep zijne oogen heel dicht, zoodat hij door 't streuvelhaar over zijnen kromhaakten bek zag, en, daar nu nacht en

dag voor hem al even vol droefenis waren, volherdde hij in zijn stomme treurgepeis, over vervlogen dagen...

***

Al de jaren, zijn uileleven lang, den onbezorgden tijd van zijn uilekiekenschap, toen hij, nog week van snavel en klauwen, dwaas en onervaren, teren moest aan 't geen hem werd aangebracht; zijne gulden jonkheid en 't geluk van zijne eerste nachten op de lucht; zijne krachtjaren met den ernst van het leven en het zorgzaam voorzien in den nood van wijfje en kroost, al dien heugelijken tijd had hij doorgebracht in denzelfden t'huis, op denzelfden ouden torenbonk: en dáár was hij de oude stamuil geworden, de bedaagde voorvader, in 't ankergat boven de klokvensters.

Menig geslacht had hij daar grootgekweekt en, het eene na het ander, uitgeleid gedaan op hunne eerste reize te wieke door het nachtruim. Zoo kwam het dat er verre en bij, uren wijd in den omtrek van zijn nakomelingen nestelden; geen toren, geen kerkgewelf, geen klokzolder noch schure alhier in 't ommeland, geene uilenburchten hoegenaamd, of er legerden van zijne zoons of dochters op, van zijn kleinkinders, neven of nichten of verre bloedverwanten.

Jaar op jaar, zag hij er, twee broeden achtereen de vrije luchten in, hun eigen gebied gaan zoeken en gezin gaan stichten met eigen behoef en onderkomen. En hij zag ze geerne gaan, 't was immers ook zoo'n voldoening om van jen eigen bloed te weten heerschen over de geheele streke en ervan te gemoeten op elke nachtelijke tocht, te verkennen hun bevriend geschreeuw. Maar hij was gebleven waar hij was, verhuizen was voor hem toch maar een verslechten. Om den kost en moest hij hem niet bekreunen, de dijken verre en bij ratelden van puidengegerrebek, de muizen krioelden hier in zoo'n menigte dat ze hem over de teenen liepen, en hij had een prachtig beloop op zijn erve.

't Was een hooge zware blok van een kerktoren, in

gelijkermaten groot en sterk met een effen kop zonder naalde. Uren verre kon men hem zien staan te midden de bloote meerschen, lijk het steenen beeld van het sture noorden. Verre uit zee zagen de visschers hem van op hun sloepen, en over hem ging de mare door 't land, dat die plompe steenreus nooit geen naalde en had verkregen, om den zeeschuimers of eender wat ander vijandig gebroed uit overzeesche landen, niet tot baken te dienen binnen 't weelderig land van Vlaanderen.

En hij was alleene niet om daar zoo te staan lijk een reuzenbeeld zonder hoofd. Meest alle de torens over de kuste hadden de menschen zoo machtig en groot aangeleid dat hunne hoogte een gevaar werd en men had ze zonder spillen laten staan, vierkantte plompe steenzuilen. Heerlijke burchten vooral voor een edel ras als dit der uilen.

Op elk van zijne vier hoeken stond de toren geschoord op een paar lijvige drummers; hoeken en kanten, anker-, venster- en klokgaten waren er in ongetal, de beste en geheimste nestgaten, nooit gestoorde schuilhoeken en de stilste bergplaatsen om in weggefokt te zitten en droomen, te nesten en te broên, te azen en te kweeken, gansch windvrij en voor natte beschut van boven en van onder: meer als men wenschen kon, overal op en in dat ontzaggelijke steenen reuzenlijf. Veilig was 't hier en vrij van alle gevaar, want één wezen alleen was te duchten, dat was de mensch, en deze en waagde zijn onhandig lijf zoo hooge niet, of deed hij het, dan was 't ievers een slenterluie koster of een vervaakte klokkenluider die door den eenmaligen sleur van zijn dagelijksch bedrijf, onschadelijk geworden was.

Neen hij zou niet gewisseld hebben, met niet éénen toren uit den omtrek, 't was er hier te allemachtig goed, ten bewijze van dien waren er verscheidene van zijnen afstam die met wijf en kinderen hier vaste zate hadden verkozen.

‘Brengt ge er een ander in, ge draagt er uwzelven uit,’ pruilde somtijds wel de oude stamvader, ‘te vele van 't zelfde wordt een gevaar, puiden en muizen zullen er

altijd genoeg zijn, maar al die uils hier bijeen, dat zal beginnen in de oogen vallen, en, dan!... Maar elk heeft voor zijn eigen vel te waken, en die dom is laat hem vatten' had hij gepeisd; ja, maar....

'Hoe oud zou die steenen reuze wel zijn?' Zat hij bij zijnzelven te zinnen, ne keer binst den klaarhelderen dag, dat hij niets te verrichten had.' Hij staat overal vol grijsen groenigheid en boven groeit er 't gers op lijk 't haar op mijn pooten, en dat en komt er op geenen dag.

Hij en voleindde zijn gepeis niet omdat hij de muizen hoorde onachtzaam robbelen en kermis vieren onder hem.

Bij de voege zat hij van twee balken aan den klokstoel en hij zag met zijn linker oog ter venstergaten uit, hoe langer hoe duidelijker, naarmate de navond viel over de weilanden; met zijn rechter oog en zag hij niets, immers hield hij ze geloken omdat hij bevond dat het met eene gaan kon.

Boutstille en keerserechte zat hij daar, met rond zijne diepzittende kijkers de twee ronde witte schijven die zijne ooren dekten. Hij en zag nog maar ten deele zijnen buikvol, maar zijne ooren stonden zoo lijze en zoo luisterscherp dat hij zijne jongen hoorde krevelen in 't ankergat waar de nest lag, hij hoorde door den stillen torenzolder, de muizen robbelen over den berdelen vloer, rijden langs de bestoven balken en knosperen aan alles wat onder hunnen tand viel.

Van geheel den zaligen dag en keek hij niet uit, hij was licht en zonneblend, de klaarte bedwelmde hem en hij zou blindeling in zijne dood gevlogen zijn. Hij had het meer dan eens beproefd, keeren dat hem dat luie nietsdoen begon te vervelen, maar hij was op den dool gerocht, en dat gemeene straatgoed van zwaluwen en musschen hadden hem op zijn lamme doolvlucht achtervolgd, al zweren en tieren, overal waar hij beeten wilde of blindelings tegenbuitelde, en hij had het op een einde moeten opgeven, en brandend van schaamte, bevend van angste en verdriet en gloeiend van onmachtige kwaadheid was hij gaan schuilen

in een smerig gotegat, waar hij verbleef tot 's nachts; de zwaluwen hadden 't na korten tijd opgegeven, maar de schooiersbende van die musschen was daar blijven zitten en hem treiten en schelden en rakerooien, tot 's avonds late.

Hij zat en pinkoogde, en de navond kwam; hij was zoo gerust en voldaan; in 't binnenste herte van den toren bokte traag en zwaar met den zwaai van den slinger de aderslag van het tijdverloop.

Diep onder hem dommelde stillekens de wijdewereld in den allenachtschen sluimer weg, de bleeke manesikkel werd te gloeien en sterren pinkelden hoog boven zijn hoofd. De mane was hem eene vriendinne en eene stille genoote van de heerlijke nachten: haar komen en haar wegblijven bevroedde hij niet noch en wist hij waarom ze aan 't wassen ging bij tijden of andere keeren aan 't krimpen, hij wist alleen dat hij haar licht verdragen kon veel beter dan 't geschetter van het overdadig zonnevier, hij wist dat ze hem vriendelijk was, en, als ze scheen, 't zij schijve of schille, bleek of roste, was zij voor hem als de gesteven stilligheid van al de nachten bijeen.

***

Zwaar bonsden uit den mantel van de klok, zeven, acht, negen slagen achtereen. Dat kende vader uil en hij gevoelde't dat zijn uur daar was.

Hij stak zijne heesche trompe! Uit alle gaten ging eenzelfde heesch geroep tot bedied dat elk wakker en op de wacht lag.

‘Het avondt! jongens!’ blies hij en viel lijk een wikkelende vodde in het ruim.

Krip! Krip! ging het daar van de vele vleermuizen die doolden in den donkeren, maar hij had geen honger nog en geen lust op jacht, hij zwierde, om 't genot van zijn veren te reppen drie vier maal al blazend rond het sombere torengedrocht.

Al dat uil was, wekte op daarbij, en van hier en van daar staken ze uit, en taalden naar malkaar 't verheugen van

het nachtelijk bedrijf. De moertjes die op den broed lagen, voelden 't ook aan hun herte slaan, z' hadden noch ruste noch geduld meer en ze kropen recht en kuischten aan hun pluimen, riepen al ne keer hun groot verlangen uit; maar ze gingen daarna omzichtig hunne eiers aan het keeren en fokten hen dan weer geduldig op den warmen broed, al peizend: ‘'t zal voor later zijn!’

Halfvolwassen uilekiekens richtten hen op en waggelden op hun weeke beenen en ze kantelden om. Maar ze geeuwden en rekhalsden en gaapten wijde de wilde zucht uit hun kaken.

Vader uil had, zijnen ouderdom veronachtzamend, ook nog een nieuw gezin aangeleid: vier spierwitte jongen had hij bij moeder de vrouw en ze aten lijk de beren. - Eerst voor de bete zorgen! dacht hij, en 't werd een plezierige jacht op de wikkelende vleeremuizen die levende in hun ribben gevat, naar den nest gevoerd en daar verscheurd werden en bingeslegen door de vratige uilenkinders. Ondertusschen sloeg ze vader zelf al eens in zijn mage, met kop en haar, tot als 't genoeg was. Dan reisde hij door de bloote nacht naar zijn kennissen in de buurt.

(*'t Vervolgt*)

CAES. GEZELLE

Plaatsnamen

Snelleghem (Westvl.).

A. 941, FAY., bl. 70: *Snellingehem* (Nota: corr. en *Snethlingehem*). - Guill. Des Marez, B.C.H. 1896, bl. 247 (oorspronk.): *Snethlingehem* (Nota: *Snellingehem*, corr. *Snethlingehem*). - V. LOK., bl. 25 (ad a. 942, oorspr.): *Snethlingehem*.

Na 941, FAY., bl. 73: prelibati fisci *Snellingim*. Volgens Des Marez, ib. bl. 251, is het woord *Snellingim* door eene latere hand daarbij gevoegd.

A. 950: *Snethlingehem*. - V. LOK., bl. 28 (ad a. 951) schrijft hier *Snellinghem*, alhoewel hij in nota, bl. 25, laat weten dat in de oorkonde van 951 *Snethlingehem* gespeld wordt, en V.D. PUTTE, *Ann. abb. S*^{i} *Petri*, bl. 90, ook *Snethlingehem* heeft.

A. 953: *Snellenghem*, V. LOK., bl. 29.

A. 966: *Snellingehem*, FAY., bl. 64, V. LOK. (ad a. 964), bl. 38.

A. 1037: *Snellingehem*, V. LOK., bl. 84.

Men is genegen dezen naam af te leiden van *Snello* (Först.), of van eene samenstelling met *Snello-* = 'snel, vlug, opgewekt, dapper, strijdbaar, enz.' Zulk eene samenstelling is de gekende maagschapsnaam *Snellaert*, uit *Snello* + *hardu-* = 'hard, stevig, sterk, enz.'

Doch de vorm met *snethl-* is door de oudste en betrouwbaarste bronnen zoo wel gewaarborgd, dat hij als oorspronkelijk moet aangezien worden. De latere assimilatie van *thl, tl, dl* tot *ll* is volkomen gerechtveerdigd door de middelnederlandsche woorden *Scollant, Belleem* en andere, voor en nevens *Scotlant, Betleem*, enz., en vooral door de ontwikkeling van den dorpsnaam *Zellick* in Brabant, die bij Serrure: *Cartulaire de S. Bavon* de volgende gedaanten vertoont: in 974 en 976: *Sethleca*, in 1003: *Setleca*, in 1019-30 en 1040: *Sedleca*, van af 1108: *Selleca*.

Maar wat aangevangen met *snethlo-*? Nergens vind ik het vermeld buiten deze plaats, en daarom is het gewaagd veronderstellingen op te bouwen. Alleenlijk wil ik doen bemerken, dat *snethlo-* en *snello-* in den grond kunnen verwant en synoniem zijn, en dat beide met het werkwoord *snijden* kunnen in verband gebracht worden.

Somerghem (Oostvl.).

Handschr. A: *Sumaringahem*, FAY., bl. 21, V. LOK., bl. 10.

Handschr. B: *Sumeringem*, FAY., bl. 20. - Ten tijde van Einhard, die, volgens V. LOK., aan het hoofd van de abdij stond van 811 tot 844.

A. 966: *Sumeringehim*, FAY., bl. 63, V. LOK. (ad A. 964), bl. 38: *Sumeringahem*.
A. 1037: *Sumeringehem*, V. LOK., bl. 84.
A. 1122: *Somerghem*, V. LOK., bl. 124. - Oorspr.
A.a. 1140, 1163: *Somerghem*, V. LOK., blz. 137, 161. - Oorspr.
A. 1281: *Zomerghem*, V. LOK., bl. 399.
Afgeleid van *Sumar*, een bij FÖRST, voorkomenden persoonsnaam, die wel geene andere beteekenis zal hebben dan deze van ons woord 'zomer'. In eene oorkonde der S. Gallen-abdij zijn *Wintar* en *Sumar* aangegeven als twee broeders.

Synghem (Oostvl.).

Circa 840, handschr. A: in pago Curtricense... *Siggangahem* super fluvio Scalde, FAY., bl. 43, V. LOK., bl. 14.
Handschr. B: in pago Curtracensi... *Siggenhem* super fluvium Scaldum; FAY., bl. 42.
Nog in handschrift A: *Segingahem*, FAY., bl. 128.
A. 963: *Siegingahem*, FAY., bl. 76, V. LOK., bl. 36*: Siegingahem*.
A. 966: *Sikingehem*, FAY., bl. 63, V. LOK. (ad a. 964), bl. 38.
A. 1088: *Siggechem*, V. LOL., bl. 107. - Of is hier sprake van *Sichem*, in Brabant?
A. 1281: *Singhem*, V. LOK., bll. 402 en 407.
Als oudste bereikbare vorm moeten wij **Sigingahem* aanstellen, en daarin het woorddeel *Sig-* = 'zege' erkennen, dat in vele persoonsnamen als eerste lid gebruikt wordt; bij FAY.: *Segardus, Sigebertus, Sigefridus, Sigerus, Sigothrod*, enz. Afzonderlijk gebruikt in *Sighi, Sigo. Siggo*, enz. bij Först.

Tatenghem. Vroeger op of omtrent Desselghem (Westvl.)

A. 965; *Tatingehem*, FAY., bl. 79, V. LOK., bl. 42.
A. 966: *Tatingehim*, FAY., bl. 66; V. LOK. (ad A. 964), bl. 38.

A. 1290 wordt een Gossuin de *Tatenghem* vermeld, bij V. LOK., bl. 445, en dit *Tatenghem* is zeker het oude *Tatingahem*, en was gelegen op Desselghem of in de omstreken, zooals verder blijken zal.

Volgens V. LOK. zouden wij hier *Teteghem* (Nord), en volgens FAY., *Tatinghem* (Pas-de-Calais) voorhanden hebben. Dit laatste alleen heeft bij een eerste opzien eenige waarschijnlijkheid, vooral omdat *Tatenghem*, dat tegenwordig *Tateghem* luiden zou, teenemaal uit de Westvlaamsche aardrijkskunde verdwenen is. Nochtans is het zeker dat wij *Tatenghem* op of bij Desselghem zoeken moeten, want het wordt aangegeven als behoorende tot den *pagus Curtracensis* en genoemd in eene reeks goederen die tot Desselghem en omstreken behooren.

Zoo lezen wij immers bij FAY., bl. 79 - V. LOK., bl. 42: Baldwinus... cognomento Baldzo... dedit... res suas in *pago Curtracinse secus fluvium Legia, Beverna* cum aecclesia et alia *Beverna* et *Handelingahim* et *Teppengihem* et *Thrassaldingehem* cum aecclesia et *Stenbeca* et *Tatingehem* cum aecclesia et *Potingehem* secus fluviolum *Vive*...

Dezelfde gifte is het die aangehaald wordt bij FAY., bll. 65, 66 en V. LOK., bl. 38, in dezelfde bewoordingen, enkel met eenig verschil in de spelling, en met dezelfde volgorde in het opsommen der plaatsnamen.

Nu is het klaar dat wij al deze plaatsen moeten aanzien als behoorende tot den *pagus Curtracensis*, zooals de text het duidelijk vooruitzet, ten ware wij door bijzondere redenen tot eene andere meening gedwongen waren; en dat ten minste eenige dezer plaatsen, vooral de eerstgenoemde, langs de Leie lagen; andere kunnen er van verwijderd zijn, hetgeen wij met zekerheid weten van het laatst genoemde *Poteghem*.

Beginnen wij met Beveren, zoo moeten wij, zoo 't schijnt, eene Noordoostelijke richting volgen, om elk der hier genoemde plaatsen terug te vinden.

Beverna is natuurlijk *Beveren* bij Harelbeke. *Alia*

Beverna zal wel een tweede *Beveren* zijn, gelegen op of nabij het eerste, en thans verdwenen. Hoogst waarschijnlijk zijn beide tot één versmolten. Volgens FAY, zou dit *Bevere*, arr. Audenaerde, zijn; maar de text verzet er zich tegen, en *Bevere* zal ook van woordswegen wel verschillen van *Beveren* = *Beverna*.

Handelingahim bestond nog in de 15de eeuw onder den vorm *Andelghem*, en was de naam van een leen behoorende bij Desselghem, zooals wij gezien hebben in den verleden jaargang van *Biekorf*, bll. 162, 163.

Teppengihem, nog een verdwenen naam; daar hij in de opsomming voorkomt na *Andelghem* op Desselghem en vóór *Desselghem*, zullen wij wel niet mis loopen, zoo wij de aangewezen plaats aan Desselghem toekennen.

Thrassaldingehem is het huidige Desselghem, zooals breedvoerig uiteengezet is in *Biekorf* van verleden jaar, bl. 114, vlgg.

Stenbeca, thans spoorloos verdwenen, en daarom door V. LOK. en FAY. vereenzelvigd met het fransche dorp *Steenbecque* (Nord). Dat is mis, want wij hebben texten die bewijzen dat er op Desselghem een *Steenbeke* bestaan heeft. Zij zijn te vinden bij V. LOK.

Ten jare 1200, I, bl. 220, wierden aan Sint-Pieters abdij tienden geschonken op Desselghem door Walterus de *Stenbeka* en Johannes filius Gerardi de *Stenbeka*. Het is wel te peizen dat die mannen niet verre woonden van de plaats waar hunne goederen gelegen waren. Maar de volgende text, I, bl. 414, ad A. 1281, is beslissend: Hee sunt terre pertinentes *ad curtem de Derselghem* XXXVII bon. et XXIX quartirs apud *Stenbeke* et Vissceres supra Lisam. Niet minder afdoende zijn de twee volgende, uit het tweede boekdeel van V. LOK., A. 1335. bl. 46: Daniel, Official de Tournai,... déclare que *Roger Sbroesschen* et sa femme... out retrocédé à l'abbaye... les biens qu'ils tenaient de celle-ci à titre de fief, *situés à Desselghem, au hameau Ter Steenbeke Sbroesschen*, et qui lui étaient échus par succession de son père *Jean Sbroesschen*... En bl. 49,

A. 1336: Jean Codde, mandataire de *Roger Sbroesschen* et de sa femme... cède, au nom de ses commettants, à l'abbaye tous les biens qu'ils tenaient de celle-ci, à titre de fief, *situés dans la paroisse de Derstleghem, à Vendroit dit ter Steenbeke-Sbroesschen*. - In 't voorbijgaan, stip ik nog aan dat 'la ferme dite *Ten Broesschen* à Desselghem, nogmaals vermeld staat ten jare 1560, bij V. LOK., II, bl. 413.

Tatingehem, genoemd na *Steenbeke* en vóór *Poteghem*, kan ook niet verre van *Desselghem* verwijderd zijn. *Potingehem*, nu *Poteghem*, ligt op *Waereghem*, al den kant van *Desselghem* en *Anseghem;* het is waarschijnlijk dat het thans verdwenen en vergeten *Tatenghem* al die kanten moet gezocht worden: ergens tusschen Desselghem en Waereghem. Om te bewijzen dat het oude *Tatenghem* aan Desselghem niet vreemd is, dient het volgende uit V. LOK., I, bl. 445, A. 1290: Bartholomé, doven de l'église de Haerlebeke, annonce à l'Official de Tournai que Roger de Harebecca (l. Harlebecca), chevalier, Simon Broesche, Jean de Andelghem, Jean Franhe (l. Franke), Gossuin de *Tatenghem*, Jean Oedehem (l. Oedeghem, d.i. Oyghem) et Bottin Henenecht (l. Len- of Leencnecht) out déclaré, en sa présence, qu'ils renonçaient, en faveur de l'abbaye, à toutes les prétentions, qu'ils avaient cru pouvoir élever sur la sacristie de l'église de Desselghem.

Al de hier genoemde mannen, voor zooveel hunne namen het uitwijzen, behooren tot Desselghem (Broesche, Andelgem) en omstreken (Harelbeke, Oyghem), en dit is natuurlijk, wanneer het rechten geldt van de sacristie dezer parochie; Gossuin de Tantenghem behoort dan ook wel tot dezelfde streke. Wat zou een Gossuin uit het fransche Tatinghem komen aanspraak maken op rechten in de sacristie van Desselghem?

Deze bespreking is wat lang, maar het scheen mij niet overbodig te doen zien in welke betrekking Steenbeke en Tatenghem - waarvan bij mijn weten geen spoor meer overgebleven is - in vroegere tijden gestaan hebben ten

opzichte van Desselghem. Misschien ware dit bewijs gemakkelijker geweest, had V. LOK. de oorkonden van S. Pieters abdij vollediger uitgegeven; maar van het jaar 1200 voort, drukt hij alleenlijk zulke stukken die hem belangrijkst voorkomen; van de overige geeft hij slechts den korten - dikwijls al te korten - inhoud. Welnu, onder deze zijn er niet weinig die, in opzicht van aardrijkskunde en onomastiek het hoogste belang zouden opleveren. Dit is in 't bijzonder waar voor een aantal oorkonden, die, te oordeelen naar enkele gegevens, de parochie Desselghem en haren ganschen toebehoor behandelen.

In **Tateghem* erkennen wij den persoonsnaam *Tato*, *Tatto*, got. *Tata*; bij V. LOK. vinden wij nog den vrouwennaam *Tata* tot in de 13de eeuw. Deze zal ook wel niets anders zijn dan een natuurklank, en wel een herhaalde, stamerend uitgebrachte, zooals met zoovele kinderwoorden het geval is. Opmerkelijk is dat in verschillende talen, dit *ta, ta-ta, tat*, de beteekenis van ‘vader’ aangenomen heeft, meest als eene liefkozende vertrouwelijke benaming. Skr. *tatá* en *tâtá* = ‘vaderken’; gr. *τάτα* en lat. *tata, tatula*, met dezelfde beteekenis. Ook bij de germaansche volkeren wordt deze stam aangetroffen. In deelen van Limburg zegt men *ta, tä*, voor ‘vader’, benevens *ata* voor ‘grootvader’ en *ätäte* voor ‘overgrootvader’. Z. '*t Daghet in den Oosten*, 2^{ce} jaar (1887), bl. 3.

Verder vernemen wij uit Johan Winkler's *Algemeen nederduitsch en friesch Dialecticon*, I, bll. 76, 80; II, bll. 9, 12, dat in de friesche gewesten van Nederland de vormen *ta, tate, taat, taeaet, tete* nog gebruikt zijn in den zin van ‘vader’, en vooral gelden als het eigentlijke woord waarmede de kinderen hunnen vader aanspreken. - Het zal wel nutteloos zijn aan te merken dat de naam van het fransche dorp *Tatinghem* heel en gansch met ons *Tateghen* overeenkomt.

ADZO

Hulde aan onze beminde Ouders[1]

ter gelegenheid van hunne Zilveren Bruiloft gevierd te Kortrijk op den eersten Mei 1891.

ACH! vijf-en-twintig jaar geluks, op deze wereld,
wie kander zeggen dat hij 't eens genoten heeft?
Wie is er die niet eer, zijne oogen volgepereld,
te dikwijls zeggen moet: Hoe bitter, voor die leeft,
is 't leven dag op dag, zijn al de levensdagen
den mensche, ellendiglijk geballingd in dit dal
van tranen! Zal niet eens één dag mij weeloos dagen:
één dag, dien ik, eilaas, tot tenden leven zal,
en zeggen: Heden was 't mij zalig, dank den Heere,
'k en kende maar geluk: dat morgen zulk een dag
mij opsta, willekom, en dikmaals wederkeere,
want 't leven is mij zoet, zóó vrij van allen druk!
Ach, ouders teergeliefd, wij durven 't heden zeggen,
gij waart gelukkiglijk, tot heden toe,
van 't algemeen geweld, dat komt in banden leggen
van droefheid al dat leeft en waakt, het leven moe!
gelukkiglijk gespaard, in uw' weerzijdsche liefde;
gelukkiglijk gespaard van God, in 't huwlijkspad,
waarlangs uw herte nooit een doorensteke en griefde!
gelukkiglijk gespaard, en van geen ramp gevat,
op kinders, huis of werk, maar met voorspoedigheden
gezegend, altijd voort, deez' vijf-en-twintig jaar,
die sluiten met den Mei, die openbloeit op heden,
en blij maakt u en ons, en heel ons huis te gaar!
Wat zullen wij, eilaas, nu God den Heere geven,
uit dankbaarheid, voor al zijn' goedheid? Anders niet
als 't geen hij zelve heeft ons diepe in 't hert geschreven,
en 't geen hij, God, daarin nu dankbaar blinken ziet:
de liefde, die wij hem zijn schuldig alle dagen,
en u gezamentlijk, die beide onze ouders zijt!
Die liefde zij u dan eerbiedig opgedragen,
en u, op dezen dag, voor eeuwig toegewijd!
o Ouders, zegent ons, want God heeft uwe handen
met zijne kracht vereerd, en u gesterkt daarmeê,
om ons, uw' kinders, ons, uw sterkste huwlijksbanden,
te zeeg'nen, zoo hij zelf u voor den autaar dee'!
o Zegent ons, en zij de dag in dank versleten,
de blijde bruiloftsdag, herhaald na zoo veel tijd:
noch weze 't immermeer van ons noch u vergeten,
dat gij, met ons te gaar, nu zoo gelukkig zijt!

G.G.

(1) Hippoliet Toebat en Theresia Timperman.

Mengelmaren

Aug. van Cauwelaert. *Verzen*. De vlaamsche drukkerij, Leuven. 1909. 94 bl. Prijs: Fr. 1.50.

Voor enkele maanden kregen we de ‘Voordrachten en verhandelingen’ van zijn broeder. Het verschil tusschen beide is opvallend. Frans schonk ons een boek vol wijsgeerig-diepe gedachten en machtig uitslaand gevoel: nu biedt August ons zijn boekje aan, waar ge heelemaal niet in aanraking komt met gedachtenpoëzie - dit woord laat ik staan -, wel met het stille gevoel van een teeder dichterhart. Het boek van Frans van Cauwelaert is er een dat ge als onwillekeurig luidop leest, met veerkrachtig armgebaar: dit van August leest ge bij voorkeur en als natuurlijk met zachte stem, in het droomerig schemeruur van den invallenden avond, beweegloos in uw zetel na 't lastige dagwerk. Want, met uitzondering van het eerste gedicht, is hier alles bescheiden stemmingpoëzie, veelal ontstaan wanneer de dingen vervagen bij 't wegzinken van het zonnelicht. Zijn verzen zijn in dit opzicht volop hedendaagsch en behooren dan ook toegevoegd te worden aan het lijvig repertorium onzer dichtvoortbrengselen uit de laatste dertig jaar. En daar mogen ze ontegenzeggelijk bij: want August van Cauwelaert is geen alledaagsche. Wel schijnt hij bijna uitsluitend door de modernen beinvloed, wel blijkt hij hun richting met ondubbelzinnige voorliefde toegedaan (zoo las ik ook vroeger van hem een huldeartikel op K. van de Woestijne), maar onhandig gaat hij toch niet te werk. Hij heeft iets wat menig modern dichter niet bezit: zijn lyrisch is be-leefd. Hij kent de spreuk: Si vis me flere, flendum est primum tibi ipsi, en zoo verwekt hij bij den lezer zeker geen tranen maar toch een dichterlijke ontroering. En dit bewijst dat August van Cauwelaert een echt dichter is.

ARTH. COUSSENS.

Knipverzen

OM te bewijzen dat men over den Moerdijk niet anders de vergaderingen sluit als alhier.

Zij gingen bij paren,
om te vergaren
al in den Haag.
Zij gingen er zoo graag:
Den Maandag absent,
den Dijnsdag niet present,
den Woensdag niet compleet,
den Donderdag niet gereed,
den Vrijdag niet gedaan
en den Zaterdag naar huis gegaan.
Zij dronken e glas,
en ..... ne plas,
en ze lieten de zake lijk of ze was.

[Nummer 6]

Amiben

OVER eenige dagen zat ik in mijnen heerd, - vonkend vier gezelschapt wel! - toen ik, streelend met mijn vingeren over mijnen kin, gewaar werd dat er, beneên mijne onderste lip, een klein gezwel uitstak, hard, gevoelig onder druk en donkerrood van verwen. Daar ik het in den spiegel aanschouwde, kwam mijn weerde vriend P. Lerouge te naargange, en betinteld en beneteld zoo hij is om alles te weten dat een ander aangaat:

- ‘Wat zit er daar op uwe onderste lip?’ vroeg hij.
- ‘Op mijn lippe heet dat een steenzweerke; op iemand anders vel, ware 't een zwijnspuiste. Maar dat rood bubbelke is eigentlijk een slagveld’.
- ‘Un champ de bataille?’.
- ‘Ja, een slagveld, waar mijn leucocyten dapper aan 't vechten zijn tegen een bende staphylococcen, en hun beste doen om ze te verslinden of buiten te burstelen. Wilt gij nader bescheed daarover, luistert!’.

***

‘In het lui en ledig water van putten, dijken en grachten, wemelen, groeien en vermenigvuldigen de nederigste aller wezens die, tot heden gekend, van Gods goedheid de weldaad van eigen bestaan ontvangen hebben: *amiben*, ofte veranderaars, is er de wetenschappelijke, treffende naam van, daar zij gedurig van gedaante veranderen. A an uitzicht en zelfstandigheid zijn zij de eenvoudigheid zelve. Elk van die wezens bestaat immers uit eene enkele celle, te weten: een klompke of klaterke eiwitvocht (protoplasma), net afgeteekend, met eenen kern in 't midden. En toch, hoe schamel ook, leven die kleine, blootoogs onzichtbare schepsels naar den aard der edelste, verhevenste dieren: om te ademen, ontnemen zij het zuurstof uit het water waarin zij zwemmen; het voedsel dat in hun lijf zit, wordt, door inwendigen ommegang, gedurig rondgedreven en uitgedeeld....’

Rustende Amibe.

- ‘Maar hoe geraakt dat voedsel in hun lijf?’

Amibe die een brijzelke voedsel omarmt, insluit en inlijft.

‘De amiben hebben deze eigenaardige begaafdheid dat zij kunnen rekken en krimpen, ten geheele of ten deele; dat zij, of het ware, voeten en vingeren kunnen uitsteken ten alle kante, en weêr intrekken naar beliefte. En die kunst, van pseudopoden te kunnen uitzetten, van voet-

uitstekers te zijn, komt hun tweemaal te bate, ten eerste om hun lijf te bewegen en vooruit te helpen, en ten tweede om aas te vangen en voedsel te nutten. Als de amibe rustend in het water hangt, is zij rond van gedaante; maar zoohaast zij, in haar vlottende vaart, 't een of 't ander onzichtbaar brijzelke aas komt te genaken, strekt zij ringsom hare palmen uit, en het tikkelke voedsel, aldus omarmd en ingesloten, wordt ingelijfd, gesmaldeeld en verteerd. En die veerdigheid, die aan de amibe eigen is, om alles, wat zij aanraakt, in haar lijf te brengen en te bergen, past en schikt niet enkel op voedsel, maar ook op de gruizelingen van allen anderen aard. Werp fijngegraand karmijn, of lichtgepulverd vermiljoen, of smalle korreltjes meel, stof van kolen, bolletjes vet in 't water waarin amiben leven: zij nemen alles op, zij slokken alles in; maar hetgeen hun niet en dient werpen zij uit, of laten zij vliegen. Ja, die bekwaamheid om alles in te lijven en den overschot uit te jagen bestaat over geheel hunnen omtrek; zoo dat er tusschen eene amibe en u, mijn weerde vriend, onder andere dit verschil is: eene amibe heeft mond en eers over geheel haar lijf; gij, ge en hebt maar een, van elks!'

***

''t Is nu goed verstaan, hoop ik, dat de amiben ademen, eten en drinken; gevoelig zijn en bewegen; en dat zij hun wondere uitrekbaarheid gebruiken om alles op te vreten dat eenigzins in hun bereik komt?'.

'Ja wel. Maar wat gemeens hebben die amiben met die afzichtelijke puiste, die....'.

'Met dat lief steenzwerke dat boven mijnen kin zit? Om u niet te doen hankeren en verwaaiën, zal ik u, van den eersten af, berichten dat ons lichaam vol amiben zit. Gij weet misschien - en weet ge 't niet, ik zal 't u wijs maken - dat er in ons bloed bolletjes zwemmen, tweederlei: roode bloedbolletjes (globules rouges, in 't fransch) die in de longen zuurstof opnemen en ronddragen; en witte bloedbolletjes (globules blancs, leucocytes, in 't fransch) die

onze eigentlijke amiben zijn. Verbeeld u, door een vergrootglas aanschouwd, een van die haarfijne bloedadertjes die zoo dicht tegen elkaar in ons lijf zitten dat wij, met de fijnste naalde, in ons vel niet kunnen stekken zonder een te kwetsen en te doen bloeden. Welnu, in 't midden van den bloedstroom die door dat buizeke gedreven wordt, rollen en robbelen de roode bloedkorreltjes onstuimig voort; de witte, de amiben, veel geringer in getal, blijven liefst aanzijds: zij dralen en drendelen langs de wanden. Maar als er giftbereidende levelingen door onze huid binnendringen, is 't een ander schouwspel. Zoohaast dat boosgezind krielgedierte zijn eerste venijn uitzeevert, gaan die bloedadertjes rekwijd open, zoo dat de cellen, die hunne wanden uitmaken, van een scheiden; en door de gerren en spleten die dus ontstaan, komen de witte bloedcellen strijdlustig uitgetreden.

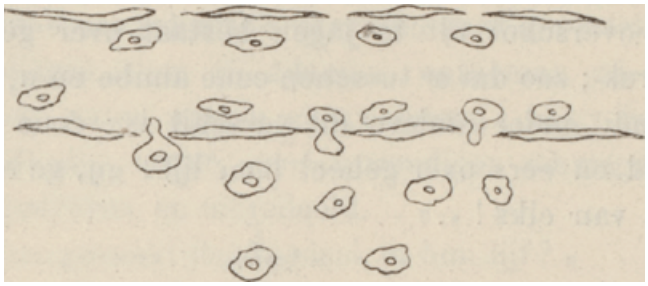

Doortocht der witte bloedcellen door de aderwanden.

En belet wel dat die wand-openingen te klein zijn om zelfs een rood bloedbolletje, dat veel minder is, op zijn geheel door te laten. Maar, ik heb het u reeds gezeid, onze witte bloedcellen zijn echte amiben, voetuistekers, en met genoeg te rekken en hun lijf uit te langen, met genoeg te spartelen en te krevelen, geraken zij er door'.

- 'En zij vallen dadelijk aan 't vechten?'.
- 'Eerst komen de scherpschutters voor den dag, dan de voetgangers en eindelinge de ruiters, die, elk op zijne beurt, van langs om lastiger strijdwerk te verrichten hebben'.
- 'Meent gij dat ik dat geloove?'.
- 'Ik wil daarmede niet zeggen dat er in ons bloed kerels zitten met pijl en boog, schilden en knodsen, peerden

en sporen. Maar, gelijk de oude heirscharen, is ons bloedcellen-leger samengesteld uit driederlei krijgslieden: de kleineters (microphages) die de kleine, zwakke levelingen te keere gaan, komen eerst voor de pinne; daarna zijn 't de grooteters (macrophages) die uitspringen om de groote brokken te verslinden; laatst, komen de reuzen losgedonderd'.

- 'Tambour battant!'.

- 'Als de duivel met iemand geen weg en kan, keert hij terug met drie, vier andere maten. Hetgeen de duivel doet, dat kunnen onze witte bloedcellen ook. Als de kleinen groot-eters met eenen sterken, taaien leveling geenen weg weten, vergaderen en vereenigen zij tot eene reuzencelle die met verhevener macht den vijand tracht te overrompelen. De stokkeling der tering is een der felste, stevigste, wederspannigste levelingen uit: welnu, overal, in de weefsels, waar men zulk eenen leveling ontwaart, vindt men er een reuzencelle omtrent zitten: quaerens quem devoret!'

***

'De strijd vangt aan: tusschen de binnengedrongene, gift-uitzweetende levelingen, en tusschen de witte bloedcellen, driederlei van grootte, die, de bloedvaten uitgekropen, elk zijnen leveling zoeken te omarmen, intesluiten, en, zooals de amiben met hun voedsel doen, in te lijven en te verslinden.'

'Maar als er een stad door vijandlijken aanval bedreigd wordt, en is 't hiermeê niet gepast, dat de steêpoorten opengaan om de strijdbereide ingezetenen buiten te laten. Met den zelfden slag wordt er, allenthenen en geheel het land door, oproep en teeken gedaan om versche legerbenden bij te halen en ten slagvelde heen te zenden.'

'De levelingen-strijd volgt den eigensten gang. Evengauw als het eerste afgezonderd venijn der oorlogvoerende levelingen de wanden der aangetaste bloedaders heeft doen openbreken en aan de vreetveerdige witte bloedcellen uitgang verleend, of er wordt, bij middel van duizend fijne

zenuwdraden, geheel het lijf door, mare gedaan en verkondigd, dat de vijand binnengedrongen en dat er hulp van doen is. Hannibal ad portas! En aanstonds, als op een tooverslag, gelijk gespannen veren die lossprингen, geraken al de krachten in gang waarmede ons lichaamgestel zoo mild en rijk begaafd is: de kleine slagaders, die het bloed naar het gekwetste en ontsteken deel drijven, zetten breed open om meer bloed, en medeen meer witte bloedkorrels, meer krijgsvolk binnen te laten; het herte jaagt met sneller slagen, om het vervoer der heirtochten te verdapperen; de milt, het merg der beenderen en de lymphklieren, die met het verveerdigen der witte bloedbolletjes belast zijn, - echte legerscholen, waar de drommen ingelijfd en ten strijde bereid worden - verhaasten en bespoedigen hun werk om versche legerscharen in den bloedloop te steken.

- ‘Hoe komt het dan, dat ons lichaam, dat over zoo veel krijgers beschikt, niet immer de overhand heeft?’.

- ‘Hieruit, onder andere, dat de levelingen soms met zulk getal, zoo rap, met zulk geweld van hevig vergif kunnen toespringen, dat de eerste benden bloedcellen die uittreden om hun den weg af te staan, dadelijk lam geslegen zijn, doodgaan en sneuvelen. Onze eigene krijgsmacht is ook niet altijd even sterk: dat wil zeggen dat die witte bloedcellen niet altijd en bij iedereen, even frisch en gezond, niet even wraakzuchtig en kampveerdig zijn. Om een enkel voorbeeld te geven: iemand die zwaarlijvig is en geen tien stappen kan gaan zonder blazen, gelijk ik overtijd, en gij nu, heeft min tegenstand- bekwame bloedcellen te zijnen dienste, dan iemand die wel gekweekt is, zonder uivallig te zijn van dikte.’

- ‘Soit. Maar wat gewordt er van die gesneuvelde bloedcellen?’

- ‘Zij leveren den etter. Het bubbelke verzweert en breekt uit. Zoo worden de rompen der afgestorvene bloedcellen, en de levelingen medeen, weggevaagd en buitengecijferd.’

***

Acht dagen na dit eerste gesprek, kwam mijn vriend mij nog eens bezoeken, min uit genegentheid en bezorgdheid over mijnen toestand, dan uit benieuwdheid, om te zien en te vragen:

- ‘Hoe het met dat steenzweerke vergaan was?’

- ‘Goed, zoo gij ziet. Het bubbelke is spoorloos verdwenen. Een vrome bende veie en welgevoede witte bloedcellen hebben met die staphylococcen, van over acht dagen, kort spel gemaakt. Ja, die levelingen zijn aas en lek-mijn-lippe geworden voor mijn dapper krijgsvolk. Nu is alles weêr in rust, en mijn herte klopt in vrede. Langs de wanden mijner bloedvaten houden mijne schildwachten wakkeren loer; mijne andere strijders zitten weer elk in zijn gelid, en elk bereid en behoorlijk gewapend om, op het eerste teeken, andermaal, met nieuwen moed, ‘den reuzenkamp te kampen!’

Dr LAUWERS.

Levensideaal

Weep on, weep on, your hour is past
Yours dreams of pride are o'er.
TH. MOORE.

I.

WAT is het schoon in rijke jeugd te leven,
Zijn ziel te drenken in den wonnegloed
Van ideaal, met heel zijn kracht te streven
Ter hoogt' wier verre pracht ons weenen doet!

Mijn jeugd ik zou u voor geen schatten geven
Gij zijt de polsslag van mijn hartebloed,
Uw adem doet mijn ziel van geestdrift leven,
Uw hunkring maakt mijn dagen groot en goed?

Hoe zal het treurig wezen na uw sterven!
Hoe leef ik dan als ik uw pracht moet derven
Mijn lijf verkwijnt en krachtloos wordt mijn ziel?

Of zingen dan nog zalige gedachten
't Herdenkingslied aan 't grootsch en vast betrachten
En leeft men schoon nadat zoo'n jeugd verviel?

II.

Neen, laat het mij onwrikbaar-sterk gelooven:
Uw woorden, Leopardi, zijn niet waar![1].
Geen jaren kunnen 't ideaal ooit rooven,
Dat ik in 't diepste van mijn hart bewaar.

Een niet is 't leven zonder schoon beloven.
Verdwijne nooit de hoop als 't vluchtend jaar,
De hoop is een genade van hierboven,
Behoud de sehnsucht, last en vreugd te gaar!

En hopend strijden wil ik tot het einde
En of de kracht ook soms veroudrend kwijnde,
Uw zegening geeft sterkte en moed, mijn God!

De moede ziel naar hooger hoogte dragen
In grootheidszucht als van de jonge dagen:
Dat is een levenspijn, maar 't rijkst genot.

ARTH. COUSSENS

Voor 't lieve Vaderland

I.
Heimwee

HOE kreunt mijn ziel in avondvrede
De sagen van uw pracht en rouw,
Mijn Vlaandren, dat in zucht en bede
Ik min, in vrome houwe trouw!
Hoe strompelt droef mijn ziel ter dagen
Dat vrijheid heerschte in 't oude land
En wie zijn stamtrots dierf belagen
Verbannen werd of overmand!

Hoe treur ik om uw hooge weelde
Die burgers kleedde in zijde en goud,
Die grootsche kunstgebouwen teelde
Ter luchten opslaand, trotsch en stout,
Waarin ze als 't spel van hunne harten
De klokken hingen zonder tal
Die luiden zouden van hun smarten
En bij der gilden feestgeschal!

(1) A venticinque anni incomincia la speranza della gioventu a declinare. (Leopardi).

Hoe weent mijn ziel bij 't lange staren
Naar vroegren glans en doode macht
Van 't land waar 't lied der Noordzeebaren
Der vreemden tol en rijkdom bracht!
Waar 't armoede is aan zielsbetrachting
Bij 't laaggevallen heldenkroost,
En vrijgewilde stamontkrachting
En 't volk voor eigen grootheid bloost!

Laat hopend mij met blijde droomen
Uitblikken naar den dageraad
Der tijden, die eens weder komen,
Waar lichtgloed over Vlaandren slaat -
En wanen dat zoo'n groot verleden
De waarborg der verrijsnis heeft
Voor 't bloedverdorde, krachtloos heden
En dat wat leefde ook eens herleeft!

II.
Gebed

O, Heer, wij blikken tot u heen
Uit koude, lage landen
En strekken U in hulpgeween
Betrouwend uit de handen:
Het glorielicht van vroeger tijd
Ontweek ons arme gouwen,
Heb dank toch dat ge in treurigheid
Ons liet nog 't sterk betrouwen!

Wij bidden U niet hoog en blij
Op wondere Alpenkruinen;
Droef-klagend dringt ons noodgeschrei
Op van ons Vlaamsche duinen;
Hier streelt geen zongloed als op 't land
Van 't eeuwig klare Zuiden,
Maar op ons neevlig Noordzeestrand
De sombre stormen luiden!

Daar is 't al vreugde en is 't al licht
Op mooie oneindigheden,
Waaruit de ziel zich Godwaarts richt
In blijde lofgebeden,

Maar wij zijn kinderen van leed,
In duisternis geboren
En kennen niet den jubelkreet,
Noch zingen blijde koren!

Wij danken u voor 't vaderoord,
Wel arm, maar gift des Heeren;
Vast klinkt ons innig eerewoord:
Wij blijven 't steeds vereeren
En blijven steeds aan U verkleefd,
Hoe de andren boos vermanen,
Doch bidden, U, die alles geeft,
Verzuchtend en met tranen!

En vragen de oude grootheid weêr
En adel voor de zielen!
Geloof-en landtrots, waar weleer
Ons vaderen voor vielen!
Gij miekt ons Vlaanderen zoo groot
In diep-vergeten tijden,
Ach, red het uit zijn droeven nood,
Zoo bidden we en we lijden!

ARTH. COUSSENS

Den Seraphynschen Nachtegael

IK weet niet of men dien *Nachtegael* op onze dagen van uit den duisteren nacht der lettergeschiedenis heeft hooren schuifelen. Hoorde men ooit zijn mooie stem? of, als ze gehoord wierd, wist men den zanger zitten: den dichter ervan? En is 't niet:

Waar zit die heldere zanger, dien
ik hooren kan, en zelden zien
in 't loof geborgen?...

Waar zit hij? Neen, 'k en vind hem niet,
maar 'k hoore, 'k hoore; 'k hoore een lied...

Graag zou ik dan doen kennen hoe die *Nachtegael*

voor de zonne zingt
en na de zonne, zoetjes
avondklinkt.

En daarbij wat

zijn vooze
reuk verraadt.

M.a.w. wat de Seraphynsche Nachtegael is,

hoe schoon hij zingt,
wien hij als dichter verraadt.

***

De ‘Seraphynschen Nachtegael’ is
Een schoon, een mooi gedicht!
Een lief mystiek gedicht!
Een mystiek gedicht blijkt klaar uit den langen titel van 't boekje: Den Seraphynschen Nachtegael, singhende Godts lof, en aenwysende den wegh tot de hooghste Volmaecktheyt in den H. ende Seraphynschen Vader Franciscus, door het verhael van sijn wonderbaer Leven, ghedeelt in vier deelen:
In sijn werckelijck leven, als in den *Nacht*.
In sijn Bekeeringhe als in den *Daghraet*.
In sijn opperste Volmaecktheyt als in den *Middagh*.
In sijn lijden, dorrigheyt ende overvloedigheyt, als in *Winter* en *Somer*.... te Ghendt ghedruckt by Jan Danckaert.... 1684.(1)
Franciscus' leven in groote trekken geschetst en geschilderd met fraaie mystieke kleuren, of liever door het nachtegaalke geschuifeld en gefloten, geteld en getokt, gepiept en gezijpzapt, is wel het dichterlik onderwerp van het heele werkje, en waarlik als mystiek voortbrengsel is die Nachtegael

een sparke viers, een boodschap van
veel hooger daken
als waarder menschen waken.

Een boodschap, ja, van bovennatuurlike dingen, die door de mystieken, soms zoo hoog- dichterlik vertolkt werden. Hoog-dichterlik, want hoe hooger poëzie tot God dringt,

(1) Het getal *1684* mag niemand bedriegen; het werk is immers van 't begin der XVIIe eeuw. Alhoewel 1684 er geen herdruk van heet, moet dit jaartal toch waarlik een herdruk zijn. 't Is wat ik in mijn laatste deel zal bewijzen. Doch daar ik enkel den druk van 1684 bezit, zullen dan ook alle uittreksels die ik zal geven, eruit geknipt worden. In de versjes die ik verder uitknip moet men de *e* voor een klinker uitspreken: *voor alle uw weldaden*.

hoe verhevener dan ook haar onderwerp wordt. En wat doet nader bij God komen dan de Mystiek? Voor mij is geen schooner poezie dan de mystieke[1].

***

Hoe zal ik nu de schoonheid die ik hij de mystieken[2] zoo hoog prijs, bewijzen door den '*Nachtegael*'? Men zal, zeker geene hoogdravende meesterstukken verlangen, maar enkel lieftallige versjes vol gloed en innigheid, vol blakende liefde en verheven gedachten, wat, meen ik, ook dichtkunst is.

De schrijver heft zijn voorrede aan:

> Onder de sanghen al, der soet-stemmigher kelen
> Dat vroylijckste geschal 't welck men magh hooren spelen,
> Slaet in dat groene waut, met hoogher melody
> Op snaeren als van gaut, dat Naechtegaelken bly.

Dat is wel geen Gezelle's maar toch is het lief. Wat het Nachtegaalke zingt moet behagen om zijn archaieken geur en zijne zachte teederheid.

Na langen tijd een ijdel, zot leven geleid te hebben, hoort Franciscus eene zoete stem: de goddelike inspraak.

> Hort, lieve ziel die ick beminne,
> Keert wederom in uwen grondt!

(1) Hoe belangrijk ware niet, eene studie over de mystieken der zestiende en zeventiende eeuwen. Die hadden immers zoo lieve beelden, zoo teere allegoriën, zoo diepe gedachten en reine gevoelens, dat het geenszins te verwonderen is dat de hyper-fijnvoelende *Huysmans* er niet over zwijgen kan. Hoe dikwerf kwam ik zulke kleine werkjes tegen, zoo mooi, dat het jammer is dat ze niet meer gekend zijn. Maar nog een droeviger verschijnsel is 't dat het volk daarvoor geen lust meer voelt. In die eeuwen, o dan, werden die boekjes gretig geproefd, lip-lekkend gesmaakt en gesmekt, zelfs hongerig geëten en verslonden. En nu? Ze liggen begraven in ongewijde aarde, en erboven staan kruiskens geplant, waarop onze eeuwen sedert de Hervorming een gretend R.I.P. wreven. Zij was gekomen met traag aantredenden tred, de Hervorming, en ze had onbarmhertig de Mystiek met een ruwen duw van kant geborsteld, - omdat haar gedachten met deze der Mystiek met konden strooken. - en haar noodlottig gevolg kon zij tot in onze eeuw binnen stooten.
Men zal wel kunnen zeggen dat die eeuwen ook erg zinnelik waren! Ja, maar ook, bleven zij voor hooger gedachten vatbaar, en dat vatbaar-zijn verloor ons eeuw ten grooten deele.

(2) Over mystiek en mystieken zal men meer vinden in mijn artikel over Lukas van Mechelen in Biekorf, n^{r} 18, 1907.
Dat Hervorming en Protestanisme niet passen met mystiek is klaar. Dat ze de wegen afsperren daartoe getuigen, Protestanten en andersdenken zelf: Wat zegt Kloos niet in zijn Navolging Christi?

Ick sien u met uw hert en sinnen
Rust soecken daer men noyt ze vondt:
Waer swieren toch uwe gedachten;
Siet eens op my die u hier roepen com
Comt, lief, keert wederom!
.....
Welaen u(w) hert wilt aen my gheven,
Voor my alleen het selve spaert:
Laet ons te gaer gaen soetjes leven
In liefde t'saemen wel gepaert:
Siet eens hoe geerne dat ick tot u com,
O Francisce, mijn vriendt, mijn schoone blom;
Keert, keert toch wederom!

Door die stem bewogen, vergelijkt Franciscus ‘syn leven met het lijden ende Cruys Christi, ende beghint se alle beyde te beweenen’:

O, als ick 't peys voorwaer, hoe dat sijn voetjes hinghen,
O, ziel, gaet hem niet naer mijn dansen ende springhen,
En dat ick, daer hij kreet, soo gabberende, lach!
Is dat niet, daer hij 't weet, noch telckens eenen slagh?
Hij roept, hij roept: my dorst! en ick versteent van herten
Siet die ontslooten borst, daer in die dorre smerten!
.....
Den Herder gaet ter doot om sijn verloren schaep,
Met liefde overgroot, en ick ellendigh... slaep.
.....
Zal ick dan blijven noch soo ydelijck vervoert
In 't dolende bedrogh, versteent en onberoert?

En Franciscus bekeert hem, maar altijd nog zweeft de Gekruiste vóór zijne oogen en de Nachtegael treurt:

Ghy saeght die bittre croon, die naghels door de handen
Dat Lichaem over-schoon ghequelt met alle schanden,
Ghestooten en ghequetst, door razerny geschend,
Berghen op een ghemetst van smerten en ellend.
Ghy riept tot uwen Godt, en ghy aensaeght den Heere,
Den Schepper soo bespot, die ledekens soo teere,
Met rauw en traenen heet.....

En daarna giet hij in een klachtliedeken, al zijn leed uit over het Christi lijden en over zijne zonden:

O alder-soetsten Godt, zalich licht mijnder zielen,
Blindt die soo bleef versot, met die my weder-hielen
Van dat oprecht geniet: mijns herten laevenis,
Dat een ziel in u siet die naer u dorstigh is!
O leven over-soet! laet my van u verwerven,
Die my dees liefde doet, in 't Cruys voor u te sterven!
.....
Helpt my daer drinken in die naghelsche robijnen
Die soo in mijnen sin als soete rooskens schijnen.....

O Ledekens doorgroeft, 't leet dat ick in u sien
Waer ghy mé zijt beproeft, is smert die ick verdien.
Och! oft nu wert ghebrocht, o goedertieren Heere!
Dat ick hier hanghen mocht strackx die bebloeyde leere!
Of ick de ure saegh dat ick in uwe smert
Vol alle pijnen laegh (lag) en heel verslonden wert!
Wat heeft u tot die straf des Cruys toch konnen nooden!
Wilt, liefsten, comen af, en my daer inne dooden!
..... O Godt wilt hooren toe,
Want ick hier staen bereedt, wat wildy dat ick doe?

Dat is toch wel de vurige Franciscus die zulke gloeierige passie tot het Kruis voelde branden, de Serafijn die op den Alverna smolt in 't minnevuur, altijd dat liefdewonder indachtig. 't Is hij wel die in geen kerk kon komen zonder ten gronde te vallen en, zoo gebogen, te verzuchten: 'Wij aanbidden U, allerheiligste Heer Jezus Christus, hier en in alle kerken van het heele aardrijk, omdat Gij door uw heilig kruis, de wereld verlostet[1].

't Is ook wel de ootmoedige Poverello als hij uitroept tot zijn minneliken meester:

Wat ist dat in my schuylt, wat hebt ghy goets ghevonden
In die soo ben vervuylt, en steeck vol soo veel sonden,
Dat van my, siende my, ick selver my verschrick?
O mijn Godt: wie sijt ghy, o mijn Godt: wie ben ick?

En dankbaar galmt het uit zijn minnend hert:

Houdt op, mijn ziele sluyt, mijn herte is te kleyn,
Gheheel mijn herte smilt, houdt op u(w) milde gaven,
't En zy ghy 't herte wilt noch wyder open graven!
Want tot uw ghiften groot, den inganck is te nauw,
Houdt op! of 'k sterf de doot!.....
Hoe overwonder sijn uw wyde minne-baeren
O claeren Sonne-schijn, die door mijn ziele vaeren!

Franciscus neemt het Evangelie tot regel zijns levens, gelukkig in de uiterste armoede, verrukt in de beschouwing, vreugdedronken in het lijden, zoodanig dat hij *trauwt met het Cruys*. Hoor zijn *Bruylof-Liedeken:*

O Peerel over-soet, o Cruys schoon Margariete,
Die ick met woorden groet, en in mijn hert gheniete!
Had ick toch eens 't gheluck, die u lov' met den mondt,
Dat my den minnen-druck aen u ghenaeghelt vondt!

Door 't kruis komt hij tot de opperste volmaaktheid. Hoor hem zuchten tot het kruis als tot zijne zoete bruid:

Ghij zijt al mijn vermaeck, mijn rust, al mijn verlangen;
Daer ick alleen naer snaeck is met u daer te hanghen,

(1) In zijn Testament.

Waer ick van uwen druck, waer ick van uwe pijn,
Door vriendelijck gheluck mocht mede-lijder zijn!

Ah! kon hij zich maar vernietigen en dompelen in het goddelik wezen:

Ick wensch te zijn in Godt te niet,
Ontslaeghen van dat oogh aensiet
En dat ick t' allen stonden
In nietheyt waer ghevonden,
En altijdt met verheven moet
Moght schauwen aen, dat hooghste goet!
.....
Och! wat is die ontwordentheyt!
Om van dat hoogh gheluck te spreken
Daer Godt mijn ziel heeft ingheleyt,
Doet tonghen al in lof ontbreken.
't Is d'hoogste rust, 't is 't eeuwigh leven,
De vondste van den waeren schat,
's Is boven allen troost verheven,
't Is meerder vreught dan 't herte vat!

't Gebed voor den grooten heilige:

't Is een wilde (weelde) overbly.
Daer wy stieren ons ghesichten,
Ick op hem, en hy op my,
Als twee soete minne-lichten.

Niet min schoon is zijn *Jubilatie-Liedeken*, dat hij tot den Heer stuurt voor al zijn jonsten en gaven:

Vol is mijn hert van smaeck, mijn ziel vol minne-wonden,
Van troost ende vermaeck, wort mijnen gheest verslonden.
Hy is die my beroerdt, hy die mijn herte stilt,
Hy die mijn ziele voert in zijne schatten milt.
Den kus van zijnen mondt druckt hy op mijne wanghen.
O vreught! daer hy noch jondt aan sijne borst te hanghen.
Self steeckt hy aen mijn handt den rinck van sijne trauw,
Daer ick den diamandt der liefden in aenschauw.

Het vierde deel van 't boekje is zoo schoon dat ik het gansch zou willen afschrijven. De dorrigheden, de droefheid, de duisternissen waarin Franciscus valt, zijn zoo minzaam weergegeven. De *Liefde*, uwe lieve, heeft u verlaten, zingt deernisvol de dichter en:

Ghy jammert en ghy schreydt, en ghy beghint te quelen:
Te sterven u bereydt, die ghinght met minne-spelen....
Daer sy nochtans bereedt eertijdts u was gheneghen,
Met u wydt ende breedt, haer lustigh spel te pleghen.

Hoe bijtend en grievend is hem dat verlaten van haar:

Die in de binne-sael haer te omhelsen gaf....
E quam sy te gemoet, sy drooghde uwe traenen....

Met haer ghingt ghy versaemt, tot haer was 't dat ghy riept,
Haer voor u(w) liefste naemt, tot haer in stilte liept.
De liefd' was u(w) ghedacht, sy quam in uwe droomen,
Met haer sprackt dagh en nacht; by haer waert sonder schroomen,
Van haer uw penne schreef; laest ghy, sy stondt der in....
.....
Naer haer trock uwen lust, op haer waert ghy versot,
Sy was al uwe rust, uw vreught en uwen Godt.

Wie had toch ooit durven uitdenken:

Dat haer die haer bancket voor ooghen plach te legghen,
Noch 't hongherigh ghebedt den morsel sou ontsegghen!

Doch spijts allen tegenspoed, spijts wilden wind en woest geweld, spijts storm en drang blijft Franciscus pal op de onstuimige baren, den glimlach der vrede op de lippen:

Neen, neen! niet alsoo licht en sijn die vastigheden,
Waer op dit is ghesticht, soo hoogh verheven reden
Van soo volcomen gheest, die blijven soudt te vré
Al waer 't dat die tempeest, den Hemel vallen dé.

Den Hemel gesloten:

Met wolcken van verdriet als berghen van metael,

doorbreekt Franciscus' standvastigheid, en na woelig strijden, landt hij wederom aan in het voorgaande licht van vreugde en vrede, en om te sluiten heft de gevoelige dichter een Lofliedeken aan, God en Franciscus ter eere:

Hoe overvloedigh soet, myn Godt, sijn u(w) ghenaden!
Wie ist die u voldoet voor alle u(w) weldaden
Sou oock de wereldt heel u(w) liefde wonderbaer
In d'allerminste deel wat moghen komen naer?

En hij stuurt eene laatste vurige bede tot den Serafijn:

Of my dan eens 't gheluck my toch den Hemel jonde,
Dat ick uyt desen druck u daer aenschauwen koude!

Ootmoedig vraagt hij om verschooning dat zijn stem te laag was om zoo grooten Heilige te loven:

Houdt op mijn ziel, houdt op! klemt tot die Seraphinen;
Hen oproept met geklop, die eygentlyck verdienen
Den lof te spreken uyt; want hier in 't aerdtsche dal
Te nauw is mijn besluyt, dat hem lof geven zal!

Daar heb ik zoo goed mogelik de schoonheid laten zien van dat boekje van tachtig bladzijden. Dat ik het mooi vind, doortinteld van vurige stralen, doorweven van behagenden eenvoud, zal mij niemand kunnen ten kwade duiden.

(*'t Vervolgt*)

[Nummer 7]

Eigen- en Ambachtsnamen
IV.

Schoenmaker, Eng.: *Shoe-maker*. Duitsch: *Schumacher. Coinsutters, Coinzutters, Coyenzutters, Coyen-scoemakers*, Lat.: *Sutor Vaccoe. Vacarius. Vacinarius. Le Sueur. Lazeure. Lezeure. De zutter, De Sutter. Sutter. Cardewaniers, Kardewaniers, Cordouaniers, Cordeniers*. Fr.: *Cordonnier*. Eng.: *Cordwainer*.

Scoeboeter, Schoubouttter, Schoenbouter.

Schoelapper, Schoenlapper, Lapper. Karrelapper. Schoepekker, pekker. Pothuismanneke. Fr.: *Carreleur. Savetier*.

Coyen-scoemakers of *Coyensutters* (Lat. Sutor vaccoe) waren de ambachtslieden, die tot het verveerdigen van schoenen, het koeienleder gebruikten. De *Cordewaniers* integendeel verwrochten schapen- en geitenleder.

Coyensutters, de koppeling van het Vlaamsch met het Latijnsch woord zal misschien meer dan één verwonderen.

Maar er dient hier aangemerkt te worden dat het in de middeneeuwen immers geestelijken waren, die ten dienste der stad stonden, voor het opmaken van alle openbare stukken: Saerters, rekeningen, uitspraken en vonnissen der vierschaar, ja ook keuren en voorrechten der gilden, ambachten en neringen. De '*scrivers*' waren hun enkel bijgevoegd om die openbare stukken in het dubbel of driedubbel uit te schrijven.

De taal dier geestelijken was zonder twijfel meest Vlaamsch, maar het Latijn waren ze ook machtig, en dat was van hen vereischt, en in het schrijven van alle openbare en zelfs bijzondere oorkonden, moesten zij niet alleen Vlaamsch en Latijn, maar ook somwijlen Fransch gebruiken.

Wonder is het dus niet dat de ambachtslieden, die den naam van hun ambacht in de drie talen zoo dikwijls vernamen, hem kenden en, mondsgemeen maakten.

Tot in 1302 waren de rekeningen der stad Brugge ieder jaar in het Latijn gegeven, maar sedert dien, op bevel van Gwijde van Dampierre, moesten ze in 't Vlaamsch alleen opgemaakt worden. In het jaar 1477 nochtans gaf Maria van Burgondië openbare brieven, waardoor bevolen werd de inkomrechten in het Vlaamsch, het Fransch en het Latijn aan te plakken[1].

Ingezien het gebruik van het Latijn, de kerktaal, maar voor al die geletterd waren, de wereldtaal, zoo noodig te Brugge was, waar kooplieden uit alle oorden toekwamen, zal die Latijnsche naam van de schoenmakers in den mond van onze ambachtslieden niet meer vreemd schijnen.

Wanneer het er nu op aankwam den ambachtsnaam als geslachtsnaam over te zetten, bleef om kortheidswille het Latijnsch woord alleen, en dat getuigen de *Sutters, De Sutters, De Zutters*, die wij nog op onze dagen in alle Vlaamsche steden en dorpen tegenkomen.

(1) *K. Gilliodts. Inventaire des charles de la ville de Bruges*. Intr. 55-56 et 62-63. Als ook VI, 147.

De eigennamen *Lazeure*, Lezeure, hebben ook den zelfden oorsprong, te weten *Sutor, Suere. Sueur*, Le *Sueur, Lesueur* was oud Fransch en beteekende niets anders als schoenmaker. Dit staat te lezen in het 'Recueil de noms propres derivés de la langue Romane'.(1)

In het fransch is de *Sueur* op onze dagen de ambachtsman, in wiens handen, tot verdere voorbereiding, het leder gegeven wordt, wanneer het uit de schursekuip komt, te weten: de *lederzweeter*.

Le Sueur Eustacius schilderde voor het Karthuizerklooster van de me d'Enfer te Parys het leven van den heiligen Bruno op twee-en-twintig tafereelen, werk dat een wereldbekend zeisel deed ontstaan. De groote meester zoude een edelman in tweegevecht gedood hebben onder de muren van het Karthuizerklooster bij het Luxemburgerhof. Korts daarna zoude zijne vrouw gestorven zijn en eindelijk, over van verdriet en door gewetenswroeging te fel gekwollen, zoude hij tot uitboeting het leven van den stichter den Karthuizers geschilderd hebben. Het tweegevecht is een eenvoudig uitvindsel en zijne vrouw overleefde hem veertien jaar. In het Louvre kan de liefhebber een groot getal van zijne gewrochten bewonderen.

Een Fransche toonkundige, geboren te Plessiel, in zijn leven kapelmeester van Onze Lieve Vrouwe kerk te Parijs, droeg ook dien naam, als ook een Fransche tooneelspeler, en eene vrouw, wel gekend in de letterkunde, en die somwijlen van hare gewrochten aan de Indépendance Belge zond.(2).

De *Cordewaniers* en de *Koeienschoenmakers* mieken een ambacht uit, en het was machtig. In de rekening der stad Brugge van 1302(3) staat aangeteekend 'de Cost

(1) *Magasin Pittoresque*, VIIe jaar, bl. 57.

(2) *Nouveau Larousse*. V^{o} Le Sueur.

(3) 1302. Le compte communal de la ville de Bruges, avec une introduction et une table des noms par Jules Colens, suivi d'un Glossaire par Aug. Van Speybrouck. Bruges, Imprimerie De Zuttere-Van Kersschaver, 1886.

van den waghene en van den perden, die waren in die hereuard te Duay'. Het ambacht der *Cordewaniers* en *Koeienschoenmakers* zond er niet min dan negen-en-twintig hoofdmannen met hunne benden.

Ute ygheven omme den cost van der hereuart te Greueninghe..... Sondaghs voor Sinte Luux daghe.... Item den Hoftmans van den Cordewaniers en van den Coienscoemakers, van den selven XIJ lb. XVI s. De graven en voorname edelingen hadden hunne Hofcordewaniers. 'Pietre mins heren cardewanier' werd XI schellingen betaald en dit blijkt uit eenen staat van 'wedden'. 'Dit syn de wedden..... Ute ygheven omme den cost en die bedurste van minen Here Willemme van Ghuleke, ende van sinen lieden'. Het Vlaamsch ambachtswoord *Cordewanier* is verloren, maar het is gebleven in het Fransch *Cordonnier*. Als eigennaam bij de Vlamingen, wordt die naam nog al geschreven *Cordenier*.

Alphonse *Cordonnier* is een Fransche beeldhouwer, leerling van Dumont en Thomas, die in zijn vaderland beroemd is.

Dieren zijn er ook, die van de geleerden of van het volk den naam van schoenmaker gekregen hebben. Een visch die volgens Kramers woordenboek den inham van Guinea toebehoort, is in de wetenschap gekend onder den naam van *Blepharis Sutor*, in het Fransch *le Cordonnier des Antilles*[1]. Hij draagt den kop hoog, en is van het steekvinnig geslacht, en niet zonder reden, aangezien zijne rugvin begint met eene reek stekels. Die visch is langs beide zijden plat en heeft de gedaante van een scheefhoekig vierkant.

Zoude het uit reden van die stekels zijn, dat die visch den naam van schoenmaker gekregen heeft, tot herinnering misschien van den scherpen els van den ambachtsman. Een kleiner diertje maar gewapend met eenen scherpen snuit, en dat onder de halfschildige kerfdieren gerekend wordt, kreeg in Frankrijk ook den naam van

(1) Larousse. V^{o} Cordonnier.

schoenmaker. Het is de *zeegroene rugzwemmer, Noto tonecta glauca*. Het wordt gevonden in poelen en stilstaande wateren, tusschen de steenen en 't kruid dat op sommige plaatsen den stroom der beken stremt. Het leeft van ongedierte, maar durft ook de kleine vischjes aanvallen, zwemt op zijnen rug, bedient hem van zijne twee achterste pooten als van roeispanen, en klampt hem op den buik van zijne slachtoffers om met zijnen moorddadigen snavel hun het leven uit te zuigen(1).

Schoenmaker, Cordonnier, is de volksnaam van de bruine roofmeeuw, *le Goêland brun*(2). Het is de vogel door Aristoteles de *Cataractes* genoemd, uit reden van de snelheid, waarmede hij uit den hooge op de dieren valt, die hem tot spijs zouden dienen. De Duitschen geven hem den naam van '*Skua*', en de Engelschen die van '*the Skua Gull*'(3). Buffon bekent dat hij niet en heeft kunnen achterhalen, waarom de zeelieden die meeuw *schoenmaker* heeten. Ja waarom? Maar waarom volgens denzelfden natuurkundige hebben de zeevaarders de *Mantelmeeuw* (*Larus Marinus*) *Jan van Gent* genaamd, naam die de Fransche schrijver in 't Vlaamsch schrijft en maar in die taal kent? Het volk doopt de dieren, maar niet zelden met den peter, verdwijnt de reden waarom het geschied is. Te allen tijde en bij al de volkeren worden de vogelen nagespeurd en daaruit is eene kenschap en wetenheid ontstaan, die een uitloopend hoofddeel der Folklore uitmaakt. De oorsprong en de oorzaak der daadzaken vinden, is geheel dikwijls hoogst moeilijk, want eene enkele gebeurtenis is niet zelden de bron ervan, zij laat geen sporen achter en van daar blijft zij onmogelijk te vinden(4).

(1) ERNEST DONGÉ. *Les insectes de France utiles ou nuisibles*.
(2) BUFFON. *OEuvres complètés*. Tome IX. Bruxelles, Alph. De Tros. 1852. bldz. 731.
(3) A.E. BREHM. *L'Homme et les Animaux*. Édition française revue par L. Gerb. IX. 813.
(4) Rev. P.T. Thiselton Dyer M.A. Oxon. - English Folklore.

Buiten de *Schoenmakers* en *Cordewaniers*, mieken ook deel van de schoenmakers-gilde, de *Schoubouttersen* de *Schoenlappers*.

'De oude schoenmakers, gezeid *Schoubouttersen*, mieken schoen van oud leder, maer er moest altijd een lap op liggen, opdat zij niet voor nieuw zouden verkocht worden'. - Gaillard. De Ambachten en Neringen van Brugge.

De *Schoeboeter*, vergelijkt *Ketelboeter*, mag dus niet met den *Schoenlapper* verward worden. *Boeten*, schrijft Willem Bilderdijk in zijne verklarende geslachtlijst, is *Beteren;* en Oudemans in het taalkundig Wb. op de werken van Hoof; *Boet*, herstel, verbetering. Gedichten 230. 10.

't beuken Van 't bulderend kartouw, verbiedt de boet der breuken.

Boete schijnt Van Kiel op te geven voor eene klankverwisseling met *Bate*. Baat heeft bij Kiliaen vele beteekenissen, onder andere: nut, verbetering, vermaking, herstelling.

Wij zeiden dat *Schoeboeters* en *Schoenlappers* niet mochten verward worden, omdat zoo als het blijkt de twee namen omtrent dezelfde beteekenis hebben.

De *Schoenlappers* zijn driederlei:[1] Deze die eenen werkwinkel in hun eigen huis hadden, in 't Fransch *Les Urelus*.

Deze die op den hoek van eene straat een winkel of kraam hadden, schoenlappers-pothuis, in 't Fransch *les Brelandiers. Brelan*, woord uit de XIVe en XVe eeuw is de tafel waarop met de teerlingen gespeeld werd. De *Brelandier* is de koopman, die een kraam onder een koetspoort heeft. Alzoo Larousse v^{o} Brelandier.

'In het pothuis (Dr Schotel in het Maatschappelijk leven onzer voorvaderen), onder den luifel van den spiegelmaker,

(1) Récit véritable et authentique de l'honnéte réception d'un maitre savetier, et ce qui s'est fait et passé dans cette illustre compagnie, entre l'aspirant, l'ancien et les gardes. Publié vers le commencement du XVIIIe siècle. Réimprimé 1851.

zat een schoenlapper voor zijne klanten te werken. Hij is lid van het schoenmakersgild, waartoe, in sommige steden, ook de huidekoopers en looijers behoorden. In andere vormden de schoenlappers en schoenmakers er twee, en mogten de eersten niet lappen voor zij aan de laatsten een zekere som hadden betaald, en geen nieuwe schoenen voor oude ter markt brengen, tenzij er een oude zool en achterlap aangezet was'.

Eindelijk de zwervende schoenlappers, *Carreleur* et réparateur de la chaussure humaine. Zoude *Carreleur* geen betrek met onze *Karrelapper* hebben? Karrelappen, staat er te lezen in De Bo's Vlaamsch Idioticon, iets vermaken of verstellen, dat niet wel meer wil of kan vermaakt worden.

Schoepekker. Ook somwijlen *Pekker*. Alzoo Guido Gezelle in het lied der schoemakers-kermis:

> Ne keer, dat het schoenmakers kerremesse was,
> Zoo waren de pekkers al mooi, ooi, ooi.....,.

Onze bovengemelde Westvlaamsche dichter schijnt *Schoenlappertje* voor een algemeene naam te nemen, alle stofvleugelige kerfdieren eigen. Inderdaad (Rond den Heerd 2de jaar, T^{k} 21) schrijft hij: 'uit Holland komt het nederige *Schoenlappertje* met den statigen, bij onze Vlaamsche schrijvers alleenheerschenden-vlinder.

J. Bal in zijn verklarend woordenboek beweert dat die naam eigen is aan een geheel slag dagvlinders, te weten: de *Vanessa*. fr. Vanesse. Het zijn schitterende vlinders, die in de najaarszon de bonte werven van hunne boogewijs uitgesneden vleugelen, gelijk twee rijke prachtige waaiers doen blinken. Op hun kopje dragen zij, als twee lieflijke pluimen, hunne voelhorens, die met eene lichte verdikking eindigen. Zoo licht en edel zijn ze, dat zij het kopje niet het minste overlasten, maar integendeel hunne bevalligheid en aardigheid volmaken. Het gebeurt dat de *Vanessa* haar op eene herfstbloem nederzet, haar daar laat bewonderen, terwijl zij het zoet zap der bloemen met hare tong of schroefsgewijze snuit uitzuigt.

Eindelijk De Bo in 't Westvl. Idioticon geeft dien naam maar aan een enkeling. Het is, zegt hij ‘een vlinder met schoone vlerken’ die in roode, bruine en andere kleuren gevlekt zijn; ook *Pater* genaamd, fr. papillon bigarré.

De zelfde laatsgemelde geleerde schrijft dat *Schoelapper* ook een kever is, die anders Teebijter heet, fr. Carabe noir. En onder het woord *Teebijter* verklaart hij den kever als volgt: ‘Een guldengroene, die men veel in de hoven vindt, anders ook *Kallebijter* genaamd, fr. Carabe doré, jardinier’. Dit kerfdier behoort de krabachtigen toe, (carabiques), het is te zeggen deze die volgens maaksel en gedaante eene krab gelijken; hetgeen niet te streng mag toegepast worden. De Teebijter is eirond en heeft een rondverhevene rug, het eenigste dat hij met eenige krabben zoude kunnen gemeens hebben. Daarenboven is hij van het Torrengeslacht, juist gelijk een ander aardkever, de *Cerambyx Sutor*, ook *Schoenlapper* genaamd; maar die langwerpig is, en bij de *Geitengehoornden* (capricornes) gerekend wordt.

Om te sluiten bemerken wij dat de Schoelapper het volk op wonderlijke wijze moet gewonnen hebben en hoog in zijne gunst staan, om altijd in zijn gedacht te zijn, en zijn naam gedurig in zijn geheugen te komen, wanneer het een dier wil noemen. Ook de Schoelapper het volk onontbeerlijk, is ten alle tijde een geestig en aardige kwast geweest. Kinderen leerden wij reeds van lapper Jan:

Schoelapper Jan zat gansche dagen
Bij zijn werk te zingen, vol vermaak en vuur;
Hij had geen redens om te klagen,
Hij was blij van 's morgens tot het avonduur:
En hij lei om ter meest
Lappen, lappen, lappen, lappen
En hij lei om ter meest
Lappen, lappen, lappen, lappen, op zijn leest[1].

(1) Rond den Heerd. Eerste jaar T^{k} 12.

‘In de kluchtspelen van vroegeren en lateren tijd, schrijft Dr Schotel, worden de Schoenlappers doorgaans als vrolijke kwanten voorgesteld, en menig jolig liedje dat zij op den driestal neuriën, is in de liedboekjes bewaard, zelfs er is een (de vrolijke schoenlapper) mede gevuld.

In een oud kluchtspel getuigt hij van zijne vrede en zijn geluk:

'k Leef beter als een man van staet,
Of als een raetsheer, advocaet,
Den een sijn oordeel geeft in 't plijten,
Den ander in de beurs te bijten.
Hierom acht ik het best te zijn
In 't gilde van den heer Crispijn.
't Is best een lapper van de schoen,
Als maar dat werk mijn buik kan voên,
Ben ik te vreên: mijn kunst is suiver,
Ik lap soo goed voor eenen stuiver
Als voor een schelling: klijne prijs,
Doet iemand werken na vereys
En circum, circa.[1].

(*Vervolgt*)

AUG. VAN SPEYBROUCK

Den Seraphyschen Nachtegael
(Vervolg van bladz. 96)

EN wie, zal men nu vragen, is de zoetgevooisde vinder daarvan?

Wie?

Lucas van Mechelen[2]!

Ik moet rechtuit verklaren dat niet één rechtstreeksch bewijs den dichter te kennen geeft.

(1) Dr SCHOTEL. *Het maatschappelijk leven onzer vaderen in de XVIIe eeuw*. 2de boekdeel. Bldz. 231.

(2) Zie daarover *Biekorf* 1907, n^{r} 13 Hij wierd geboren te Genits in Limburg of te Bonheyden bij Meehelen ten jare 1595. In 1615 werd hij Capucien. Hij stierf den 5 September 1652.

Nergens is een archief-bewijs te vinden; doch door inwendige en uitwendige kritiek, kan men er toekomen hem te ontdekken. Voor mij is geen twijfel meer: de schrijver is de zanger van *Blijde Requiem, Droeve Alleluia*, en '*t Cloosterke*.

Lang zal ik over de bewijzen niet uitweiden. Vele voorbeelden van stijlgelijkheid zonden kunnen gegeven worden, vele zelfde gedachten; doch, kortheidshalve bepaal ik mij bij het volgende.

Het boekje is gedagteekend uit 't jaar 1684. Als *herdruk* staat het niet vermeld, maar met een weinig onderzoek, ziet men algauw dat het eigenlik dagteekenen moet uit het begin der zeventiende eeuw. De goedkeuring is immers van denzelfden boekkeurder in den *Blijden Requiem* en in den *Nachtegael*. 'k Schrijf ze neer:

> APPROBATIE
> *om te verwecken ende te onderhouden, devote Godt-liefhebbende zielen, mach desen Blijden Requiem ende Geluckige Uyt-vaert gelesen ende gedruckt worden. Ita testor hac 30 Julii 1629*.
> G. ARENTS, archid.
> Gand. L.C.

Daar de ‘Nachtegael’ door denzelfden Willem Arents goedgekeurd werd, moet men hem tot in het tijdstip van den *Blijden Requiem* terug werpen.

Wat ook eenigszins wonder schijnt, is dat in twee verschillige uitgaven de Nachtegael met een echt-bewezen dichtstuk van P. Lucas ingebonden is[(1)]. Op dat bewijs alleen steunende docht het den Heer Bergmans reeds, dat het werkje dan ook aan hem moest toegeschreven worden.

Lijk al de gedichten, zijn ook de stukjes uit den ‘Nachtegael’ op ‘voyskens’ gezet, en dat dan nog op de ‘voysen’ van den Blijden Requiem. In een *noteert* op 't laatste van 't boekje, verzendt de drukker er *tien-*

(1) Eene uitgave van hetzelfde dichtwerkje berust in de Bibliotheek der Hoogeschool van Gent.

maal naar; b.v. ‘De voor-reden: *onder de sanghen al*, ende al de reste van die selve soorte op de wijse: Edel artiesten coen. B. Reg. 102’.

Mijne meening wordt nog bevestigd: het boekje is zeker door een kind van Franciscus geschreven. De *Naer-reden* is heel klaar daarover. Alle stappe noemt de schrijver Franciscus: zijn vader.

In helderer licht zullen gedachten en stijl dit nog stellen.

Voor de mystieke opvatting komt de Nachtegael gansch overeen met de andere werken van Pater Lucas. 't Lijden Christi is de oorsprong van Franciscus' bekeering; in Bl. Requiem verandert de *Salighe Ziel* van leven, ook door het overdenken van 's Heeren smerten. Lijk in zijne andere voortbrengsels komt heel het mystiek leven uit op eene vernietiging, onteigening, ontwordenheid, een verdwijnen en verzinken in God, en merk wel op dat juist diezelfde woorden gebruikt worden.

Gelijkenis van stijl is er overvloedig; die gelijkenis is zoo groot dat ik geen verschil kan voelen; en altijd moet ik getuigen als ik er iets van lees: dat is nu toch teenemaal Lucas.... met zijn gevoeligheid en teederheid, zijn brandend hert en vlammende ziel. En onmogelik wil dat gedacht van mij weggaan, inzonder als ik diezelfde woorden, woordenkoppelingen en rijmen tegenkom, zelfs soms heele zinnen:
minne-spel, minne-drift, minne-werck, minne-druck, minne-vlam, minne-smert, minne-vloeden, minne-baeren, minne-lichten, minne-wonden;

in een ontmoeten stil,

in een ontworden puer,

en honderd andere zinnen waar altijd het hoedanigheidswoord zoo, na het naamwoord geplaatst is.

Zalich licht mijnder zielen, staat in den Nachtegael en in een ander werk van Lucas. Woorden als: ghemerck, puer, persse, tuck, druck, pueren niet, komen gestadig in al zijne gedichten.

In Nachtegael ontmoet men: *om u en anders geen* juist lijk in Bl. Requiem;

- in Nachtegael

in minne-wonden
... verslonden

en in Bl. Requiem *in minnewonden verslonden, gevonden t'allen stonden*.

Ik zou de gelijkenissen kunnen opeenstapelen, doch 't zal zeker reeds genoegzaam bewijzen.

Ik eindig met nog een uittrekseltje:

Vader! zucht de dichter, vergeef me, dat mijn taal u te onweerdig is, doch 'k deed wat ik kon.... uit liefde, want:

't Kint heeft den Vader lief, het is een kintsche drifte,
't Is eenen minnen-brief, aensiet 't hert, niet de gifte!

En gaen er reghels van, oft stom of averecht,
Die beters niet en kan, meyndt dat die sijn oprecht...

Soo bid'ick, Vader hoogh, verdraeght noch wat u(w) kind,
Want al is 't dor en droogh, 't is 't hert dat u bemind.

Stom is geen een versje, bij tijd wel eentje averechts, maar, er zit toch altijd rythme in, alhoewel de stemklank soms verdraaid is.

Zei ik te veel in 't begin?

Neen! nogmaals:

De Nachtegael is een schoon, een mooi gedicht!

De Nachtegael is een lief mystiek gedicht!

Iets zou ik toch nog willen aanbalen: om de schoonheid ervan te laten zien en de overeenkomst nog beter te doen uitschijnen. In den Droeven Alleluia onderricht een vriend de ziel in de mystieke wegen. Als de ziel de volmaaktheid bereikt heeft, zendt de Heer Charitas om ze nog verder te leiden en eindelik neemt hij ze naar den Hemel mede. 't Is dan dat de Vriend zijn schoonen afscheidsgroet klaagt:(1)

(1) Uit de *tweede* uitgaaf van 1674... een zeer gebrekkige. De eerste uitgaaf van Bl. Requiem, werd op den boekenmarkt te Leiden verkocht voor 15 florijnen... het muziek alleen in een boekje voor 20 florijnen. De eerste uitgaaf van den Droeven Alleluia, kon ik nievers vinden. De eerste uitgaaf van 't cloosterken heb ik (1639) en ernevens is de Nachtegael verbonden (1684).

Al blijv' ick af-gescheyden, met u gaet myn gemoet
Ick soeck u te gheleyden, ick wensch u alle goet,
Voorwaar met Charitas, neen, neen, vriendinne, neen!
Mocht ick u volghen naer, en ghinght ghy niet alleen!

Maer daer dit soo besloten nu in Godts wille is,
Met vreught droef over-goten in dese wildernis,
Sal door verlanghen groot, mijn herte, mijn gepeys,
Soo dicks ick op u dinck, u volghen t'elcken reys.

Och! die soo t'saemen waren, als ick u hier aenschauw
Ten Hemel over-varen, vriendinne Godts getrauw,
Soo lach ick ende ween die win ende verlies,
Hoe-wel das ick in als, den wille Godts verkies.

O! kost ick self ontvluchten, kost ick u volghen naer,
Daer ick stier mijn ghesuchten, ghevloghen quam ick daer,
Ontbonden waer ick haest! haest waer 't met my gedaen,
Mocht slechts den overganck naar mijnen wille gaen!

O dan! van u verlaten, sien moet ick hier van verr'
Op-climmen langs de straten als een claer morgen-ster,
Daer Charitas u voert, daer Charitas u leyt,
Daer Charitas u schinckt Godts tegenwoordigheit.

Mijn ooghen my begeven: gy gaet, gy klimt, gy vliet,
Gy wort te seer verheven, Vriendinn' mem siet u niet:
Gy zijt uyt mijn gesicht, Vriendinn' ick ben u quijt;
Al staen wy in dat *Een*, wy zijn gescheyden wijt!...

Mijn ooghen over-vlieten; spaey heb ick u gekendt,
Die(niet) meer en kan genieten u(w)aenspraeck hier ontrent;
Nochtans in Godt verheught, wensch' ick u dat geluck
Dat Godt de sijne geeft, gevoert uyt desen druck.

Daer ghy zijt op-getoghen, kan ick daer niet gesijn,
Aensiet mijn onvermoghen, siet dees begeerten mijn:
En van Hem dat verwerft, in wie u(w) ziele leeft,
Dat Hy my oock aensie, die u ghetogen heeft.

Tot u boogh' ick mijn knien, ter aerden val ick neer:
Die u pleegh te gebien, bidd' ende bidd' u weer:
Dat gy ghedencken wilt, den Armsten op der Eerd'
Die u(w) gedenckenis my selven kenn' onweerdt.

Is dat geen poëzie!

P. BERTRAND, ord. cap.

Leven
Ter nagedachtenis van onzen betreurden Vader † 29 December 1908.
Aan mijne Broeders en Zusters.

IK zag u sterven, Vader!.... Neen! wij zagen
U slapend heengaan naar het land van ruste!
Neen, toen uw handen stijf en roerloos lagen,
toen ouze mond uw klamme voorhoofd kuste,
toen onze vinger, zacht, u de oogen sloot,
toen was uw ziel in 't land niet van de Dood!

Neen, neen, dat stond op uw gelaat te lezen,
toen gij daar laagt in lijke, bleek en stille,
met nieuwe jeugd op uw vermarmerd wezen,
en 't kruisken in uw handen, stramme en kille....
Zoo, treurend, maar getroost, aanschouwde ik u,
en dacht: o Vader, eindlijk rust gij nu!

Want rustloos was uw hard en strijdend leven,
vol angst en kommer, vol benauwde dagen
en slapelooze nachten, door uw streven
om eerlijk-fier het hoofd omhoog te dragen,
en plichtgetrouw te blijven, onvervaard,
zelfstandig, in uw Christen-Vlaamschen aard.

Nooit zal de wereld uwen eêldom weten,
gij, ridder op verborgen oorlogsvelden
van zieleleven, waar gij, hoog gezeten
ten strijdorse, eervol streedt gelijk de helden
wier dapperheid en mannelijke moed
geschreven staan met letteren van bloed.

Zoo min als die, zijt ooit gij weergeweken;
geen spot of nood, geene onverschilligheden
en konden, vader, uwen wille breken,
al heeft uw hert er bitter bij geleden,
al druppelde ook uit diepe zielewond
uw hertebloed.... en niemand die 't verstond!

O ongeroemde held, 'k zal, ik, u roemen,
ik, die uw kind, uw zoon ben, en mocht schouwen
in uwe ziel, somtijds, de lijdensbloemen
die sproten daar, met kruid van Godsbetrouwen,
waarbij ik wondrend en ontroerd bleef staan,
wiens eedle geur alom met mij zal gaan!

Gij Christen onberoerd, die niet één stonde
getwijfeld hebt, wanneer u kwam verleiden
het voordeel van gemakkelijke zonde,
maar nooit en hebt van Jesus willen scheiden!
O, moge in mij, in ons, uw sterke deugd
gestempeld staan - een vroomheid en een vreugd!

Gij Vlaming, ongetemd, die rust en weelde
gewillig veil hadt om uzelf te blijven;
wiens herte nooit het vreemde vleien streelde,
maar Vlaamschen trots erin deed sterker stijven!
O, liever niets en arm, doch u gelijk,
mijn Vader, dan met vreemde schoonheid rijk!

De tonge was in uwen mond gesteven;
de wreede ziekte ontnam u 't zoet genieten
der sprake, en deed uw lamme handen beven,
die, o zoo geern! de penne loopen lieten.
Maar 't laatste door uw pen en woord gezeid
was Christen trouwe en Vlaamsche deugdzaamheid!

En gij, die ziele in lijden zóó gezuiverd,
zoo los van al dat stof is en doet sterven,
gij zoudt in 't land zijn waar de ziel voor huivert,
waar Niet en Dood is en onrein Bederven?
O Vader, neen, gij leeft, en Jesus' mond
heeft u gekust, dien driemaal zoeten stond!

Die kus heeft u het leven ingegoten,
heeft in uw oog het licht doen binnenstroomen,
heeft alle zielewonden toegesloten,
heeft u tot Hem voor eeuwig opgenomen;
en Schoonheid - al uw streven! - lacht op u
van uit Zijn oog voor eeuwig neder nu!

't Is uit met angst en menschelijk misprijzen;
met ziekte en wee en schending van het wezen;
vereeuwigd zijt ge in God, den Goeden, Wijzen,
en zingt uw lied, uw eigen, als voordezen,
u zelf gelijk, bestendig, onberoerd,
aan Godes liefde onendig vastgesnoerd.

O, rust in vreê, mijn edel-goede Vader!
Rust aan de zij van Moeder, in het leven
dat God u gaf, en smeek, dat wij tegader
dit leven, hier, dat gij ons hebt gegeven,
in trouw gebruiken, blijvend wat gij waart,
en richten op uw spoor ons hemelvaart!

17 Jan. 1909
A. WALGRAVE, pr.

Mengelmaren

Josef de Cock. *Verloren Uren*. Leuven, vlaamsche drukkerij, 1909.

Weeral een boekje van J. De Cock, waarvan de lezing niet onderbroken kan worden. In onze huidige letterwereld is er wel niemand die zoo aantrekkelijk en belangwekkend weet te schrijven als hij. Hier hebben we dezelfde fijn-schalksche

opmerkzaamheid, denzelfden frisschen, lossen schrijftrant als in ‘Uit de Reistesch’ en in ‘Ons Leven’. Wat J. De Cock als ‘Verloren Uren’ betitelde, is een kost-

bare aanwinst voor onze novellen-literatuur, een boek zooals men er heel zelden te genieten krijgt in Vlaanderen. 't Is al even bekoorlijk: Mijn recht, Grappe-Soo, de vier Marialegenden, Koekoek, Een oude historie, De rozelaar, en last not least, die onbetaalbare Paarden-gedachten.

A.C.

Herman Baccaert. *Emanuël Hiel, zijn leven en zijn werk*. Antwerpen, de Nederlandsche boekhandel, 1909.

Nooit werden levende en doode Vlaamsche schrijvers zoo druk bestudeerd als in den laatsten tijd. Na Streuvels, Rodenbach en Verriest, Emanuël Hiel. Hij verdiende het wel niet evenzeer als de eerste drie, maar hij is toch een goed dichter en een werkzaam Vlaamsch strijder geweest. Beide eigenschappen worden door H. Baccaert goed bewezen. Mogelijks toch maken de aangehaalde gedichten niet de minste verdienste van het werk uit. Nu zou ik echter eens willen weten hoe iemand het zou aanpakken om, zonder talrijke aanhalingen, een even lijvig en even verstandig boek als dit van Baccaert saam te stellen op Hiel.

A.C.

Zendelingen in America.

EENE draadmare uit America meldde ons dat de E.H. De Poorter, pastor van Atkinson (Illinois) den 25 Maart 1909 aldaar overleden is.

Alphonse De Poorter, zoon van Ivo en Ludovica Van Landeghem, werd geboren te Poucke, den 2 Aug. 1872. Hij deed zijne studien in het college van Thielt, alwaar hij ook gevormd werd. Daarna ging hij over naar het klein Seminarie van Rousselare, om er de wijsbegeerte te leeren. Van daar trad hij in het Seminarie van Brugge, alwaar hij binst drie jaren de godgeleerdheid volgde. In December 1896 trad hij in het Americaansch Seminarie van Leuven en weldra werd hij bestemd tot het bisdom van *Peoria*, alwaar zooveel Vlamingen verbleven. Voor dit bisdom werd hij onderdiaken gewijd den 29 Juni, 1895, te Brugge, en den 29 Juni 1896 werd hij, in de kapel van het Americaansch Seminarie van Leuven door zijne Hoogw. Mgr. van den Branden de Reeth, aartsbisschop van Erythrea tot het diaconaat verheven. Zijne Doorl. Hgw. Mgr. Franciscus Hubertus Boermans, bisschop van Roermond, diende hem de priesterlijke wijding toe? den 3 April 1897, in de kerk van het Roermondsch Seminarie. Korts daarop vertrok de jeugdige zendeling naar de vereenig de Staten, waar hij met den grootsten ijver gewrocht heeft tot de laatste ure. Daar stond hij aan het hoofd van eene echt Vlaamsche parochie, in America zoo talrijk. Steeds was hij zijne arme landgenoten ten dienst, en gansch zijne parochie had hij ginder ver op echt Vlaamschen voet ingericht, met scholen,

congregratiën enz..: zoodat de Belgen ginder wonende of reizende, de begoocheling hadden dat zij in Vlaanderen waren.

God schenke zijne ziel de eeuwige ruste.

[Nummer 8]

Z'n eerste Winst

NU was hij priester! Onder de hooge, spitsige gewelven der wijde kathedraal had hij gelegen, 'n witte frommeling wijd-uitgestrekt op het vlammend tapijt; hij had geknield onder de wijdende handen van den Bisschop; nederig, schoon met glanzend oog en bonzend hart, z'n hoofd gebukt voor de handen-oplegging der aanwezige priesters. Die gansche dienst was als 'n zonnige droom voorbij en nu stond hij daar, priester voor eeuwig.

Toen was 't een dingen weg en weer door de kathedraal, 'n slefferen van schoenen over marmeren vloer. Om hem was 't een ijveren van z'n oude moeder, van z'n twee zusters en z'n jongste broerken, en van eenige oude trouwe vrienden die hij in zoo lang niet meer gezien had. Wat hem zoo vele lange jaren als 'n ongenaakbaar-hooge vuurbaak tegengeglansd had en nu bereikt was als z'n hoogste geluk, scheen hij voor zich te vergeten bij het zien van de blije fierheid der zijnen. Hij zegende en zoende, werd

gezoend en herzoend en moest zich naar alle kanten keeren en wenden, om hier 'n vreugde- en liefdevollen blik te beantwoorden, daar nog eens even z'n lief klein Jefken op het voorhoofd te kussen. Toen stonden weer z'n oogen in die van moeder, met het bewuste jammer-zijn der afwezigheid van dien enkele die er zijn moest en er niet was: Gregoor, z'n oudsten broer. Zonder 'n woord verstond Willem wat al vergeefsche moeiten en tranen moeder moest aan den dag gelegd hebben om hem toch mee te krijgen. Maar ze hadden nu den tijd niet om daar langer over te denken. Algauw kwam de kathedraal weer leeg en stil en wierd het tijd voor het middagmaal.

Kort na den noen trokken ze op, om met den eersten trein naar huis te stoomen. Ze stapten één voor één in het tweede-klas-coupé; moeder ging nevens haren Wim zitten, Virginie en Alice duffelden zich kouëlik weg in de warme kussens en Jefken moest nevens de groote Virginie braaf zitten kijken. Algauw was de kleine 'n oogenblik bij 't raam opgestaan, en eer Virginie 't gezien had, was hij in 't hoeksken nevens Willem gekropen, die z'n arm beschermend om het smalle lijfken sloeg.

Binst heel de lange reis was 't een levendig tateren van de meiskens, 'n drummen van Jefken, dichteraan altijd bij z'n grooten broer, 'n opsommen van al de genoodigden: die kapelaan zou er zijn en die professor, die en die Pater, want verscheidene van z'n oude makkers waren gelijk hij in 't klooster gegaan.

Willem deed goedhartig mee in de vreugde, doch antwoordde van tijd tot tijd verstrooid, als z'n blik bij toeval dien van moeder ontmoet had. Die blik zegde: ‘Gregoor!’ en dan wist ieder seffens wat er scheelde en zwegen ze'n pooze.

‘Tut, tut, tut, zei Virginie dan opeens met 'n pruilmondje, Goor moet het maar weten, en als hij niet komen wil, dan zal er zooveel te meer plezier zijn.’ Ze kon maar niet begrijpen hoe die ernstige vent heur broer kon zijn, en ze had er niets voor over ook. Goor had altijd zoo'n

zuur gezicht, bijzonder als er spraak was van haar Willie, en dien aanbad ze.

‘Wat dunkt u daarvan, Jefken?’ vroeg ze, en ze moest eens even voorover bukken om den kleine z'n striksken in den haak te brengen.

Jefken knikte stil zonder spreken, want hij had de krop in de keel, en moederlik taakte Virginie met haar zachte hand 'n traan weg van broerkens wang.

Zoo kwamen ze eindelijk in de stad aan.

‘Voorzichtig!’ maande moeder nog, als Willem beneden den wagen Jefken in z'n armen liet vallen. Maar hij zette het kind zoetjes op vasten grond. Dat striksken hing weer zoo scheef, vond Virginie en ze trok den kleine mee omdat Willem met moeder moest gaan.

Eenige vreemde reizigers keken wonderlik naar die kleine groep van blije kleuretinten waar die bruine pater het brandpunt van was. Maar Alice en Virginie zagen die stijve meneeren vrijpostig in de oogen, en ze wisten op den eene en den andere een van hun zotte verbeeldingen toe te passen die ze dan luid deed schateren, zoodat de meneer in kwestie kwaad wegstoof, en moeder ernstig moest vermanen: ‘Houdt toch uw manieren, meiskens!’

Buiten de spoorhal stonden eenige vrienden die Willem hartelik de hand drukten en verlegen stotterden van ‘Felicitaties, Pater...’ och, dat was ook zoo'n moeilike naam, en dan zegden ze maar ‘Wim’ lijk ze altijd gedaan hadden.

Verder gingen ze haast onbemerkt door de breede straten. Wim moest nog 'n paar vrienden eens goed op het hart drukken dat ze daar morgen zeker niet mochten ontbreken, en toen moest hij wat wijdere stappen zetten om moeder in t' halen. Gauw kwamen ze vóór het hooge smalle huis waar ze woonden. Moeder had er voor gezorgd dat Kaat 'n goed vuur had aangehouden en 'n warm avondmaal gereed gemaakt. De brave meid stond al gereed te wachten tegen dat ze afkwamen, en toen ze Willem geknield 'n kruisten had gevraagd wist ze eerst niet wat

uitbrengen. Ze kuste z'n handen... ‘Wim, nè! zei ze opeens, 'k heb het altijd zoo gezegd en 'k zeg het nog.’ En ze schreide, de sukkel, dat er de borstlap van d'r boezelaar heel van doorweekt was.

't Deed Willem danig deugd nu hij zoo gezellig bij de zijnen zat in de stille kamer. Jefken was weer zoetjes bij hem gekropen en troonde nu warm en genoegelik op broers knie. Toch zagen ze Willem achter 'nen tijd ongeduldig bewegen in z'nen zetel, lijk iemand die weg wil en er niet toe komen kan. Toen dronk hij z'n kopken koffie ineens leeg, en als Virginie nog eens wilde inschenken,

‘Neen, kind, zei hij, zette Jefken van z'n knie, en stond op.

'k Ga naar Goor.

- Och, jongen, zei moeder, let toch op! Nu nog buiten door de kou, en wie weet....

- Zij niet bang, moeken, het moet gaan.’

Moeder wou mee, maar Willem hield haar tegen. Hij zou 't alleen wel vinden, en 't was zoo ver niet te loopen.

Ze lieten hem dan begaan.

Buiten viel de kou hem zoo onverwacht op het lijf dat hij ervan rilde. Hij trok voorzichtig de deur toe en stapte dan haastig door de halfdonkere straat, den hoek om. Eenige achtergebleven bengels uit de gemeenteschool en uit het naburige Atheneum waren daar nog aan 't spelen en naar malkaar sneeuwballen aan 't gooien. Toen ze hem komen zagen, stonden ze 'n oogenbliksken stil en dan klonk het als 'n belgerinkel, nijdig door de scherpe lucht:

‘Pater klets-af!’

'n Sneeuwbal trof hem vanachter op het hoofd en spatte uiteen; de vlokken vielen langs z'n nek, over z'nen rug, griezelig koud. Hij huiverde. Over 'n jaar of zes had zoo 'n heldenfeit die dapperen 'n ferme ranseling bezorgd, maar nu was 't niets. Hij stapte voort zonder omzien, en liep 'n straat te ver, moest dan 'n heelen teerling huizen rond, tot hij bij het donkere huis stond waar 'n koperen naamplaat op witte poort dof blonk in 't gaslicht.

Meneer Gregoor zat lui achter de kachel in z'n studiekamer de gazet te lezen, en trok groote krullen rook uit 'n lange duitsche pijp die op z'n hoog-opbuilende witte ondervest weg en weer wiegde. 'n Stil krijschen van de deur deed hem opzien. 'n Ruischen van zijden rokken, en z'n vrouwken stond er vóór hem, met 'n vies gezichtje....

‘Zeg, Grégoire, weet ge wat nu? Uw paterken is daar beneeën en hij wil absoluut bij u komen.

- O die zotte snotjongen, bromde Goor, als hij 'n paar kletsen begeert mag hij komen, anders...’

Weer ging de deur open, en de bruine gestalte stond vóór het paar, vrank, en Willems oogen gingen van Gregoor naar z'n vrouw en van de vrouw naar Gregoor, en hij zei met 'n wat-beneveld stemgeluid:

‘Zeg, broer, komt ge morgen?’

Gregoor was opgestoven. Z'n gazet en z'n pijp lagen al op het rooktafeltje en hij schoot op z'n broer af.

‘Hoe dikwijls moet ik u nog zeggen van hierbuiten te blijven? Zijt gij pater of pastoor zooveel het u belieft, maar kom dan niet in m'n huis.’

Daarbij hief hij z'n hand op, z'n vette welgevoede hand, en kletste ze op Willems oor en wang. Het duizelde den jongen priester vóór de oogen, maar ongestoord wendde hij het hoofd en bood de andere wang aan.

‘Nu hier,’ zei hij, meer niet.

Dat was de genadeslag. Gregoor sloeg z'n armen om den blooten hals van z'n broer en....

‘Och, Wim! snikte hij, nu is 't uit. Vergeef me en bid onzen lieven Heer voor mij.’

En Willem, stil vleiend:

‘Komt ge morgen, Goorken?’

Gregoor kuste hem, en nog en nog, altijd-door snikkend:

‘Wimken, m'n Wimken! vergeef het me!’

Willem zoende z'n broer terug en rukte zich met geweld los. Met stralend oog ging hij op z'n schoonzuster af en reikte haar glimlachend de hand. De jonge vrouw stond

beteuterd te kijken en aarzelde 'n oogenblik eer ze die hand vatte, en op z'n vraag:

‘Zult ge er heel zeker ook zijn, Melanie?’ met 'n bedeesd ‘Ja’ antwoordde. 't Was de eerste maal dat ze 'n patershand drukte, en dat vond ze nu hoegenaamd niet vreemd meer. Hij was toch ook 'n beetje heur broer!

Willem stond al in de deur en riep het paar nog toe:

‘Wel! tot morgen! om tien uren’.

- Ja,’ knikte Gregoor.

Nu waren de straten heelemaal donker geworden en de gaslantaarns wierpen 'n vuil-roos licht op de sneeuw die hier en daar in fantastische gedaanten bijeengehoopt lag. De koude lucht deed het paterken deugd, want z'n hoofd gloeide koortsachtig. Maar eer hij 't zelf wist, stond hij voor 't huis van moeder. Hard trok hij aan de bel die rinkelend bengelde lijk 'n paaschklok.

Moeder kwam zelf opendoen.

‘Hoe is 't, Wim?’ vroeg ze zoetjes.

Hij viel haar om den hals.

‘Ze komen, moeken,’ zei hij. En hij troonde de goede vrouw mee in de kamer waar z'n zusters en z'n broerken zwijgend te wachten zaten, Virginie met 'n misnoegd-opgestoken mondje, de twee anderen in bange nieuwsgierigheid. Maar toen ze hem zagen verschijnen, hunnen held, met stralend gezicht, nevens moeder wier moeë oogen nu blijer vooruitblikten, klaarden alle wezens op als bij tooverslag, en eer Willem hoefde te zeggen wat er van was, kletste Jefken in de handen, en begon het zoo lastig ingehouden getater van-her. Virginie pruilde wel nog wat, maar ja, 't was toch nog beter zóó.

Wim viel in z'nen zetel, nam z'n broerken op z'n schoot en fluisterde hem heel, heel stil in het oor:

‘Hebt ge ervoor gebeden, lieveken?’

- Ja, hijgde de kleine, en hem kussend: uw één kaak ziet zoo rood! van wat is dat?

- Niets, m'en engeltje, 't is van den wind.

***

't Gothieke kerksken was stampvol. Vooraan in het hoogkoor zat de familie met eenige uitgenoodigden. Op de eerste rij rechts moeder met Gregoor en z'n vrouw, en links de twee meiskens met Jefken in 't midden. Daarachter 'n bonte mengeling van vrouwentooisels nevens deftig-zwart heerengedoe. 'n Hoog-groen tapijt, in al-roode kleurengamma bebloemd, verdoofde 't schuiven van voeten en stoelen. 't Winterzonneken deed de heiligen in de brandvensters gloeien. Van uit den groenen mantel van Sint Augustijn viel er 'n breed gestraal op het gouden gewaad van den jongen priester en z'n assistenten, wier statig beweeg 't geflikker en getintel op en af wisselen deed. Van 't doksaal druppelden plechtige zangen lijk gloeiende wijn en met tranen in de stem moduleerde de gouden gestalte van het hoog-altaar vrome gebeden.

Belgerinkel en wierookgewalm, alles vervloog in 't gothieke gewelf als zoete droomen uit het oude verleden, en daarover plooide, als 'n rijk kleed met goud bestikt en gevlekt met brandend-blije tranen het hooge danklied *Te Deum*.

Blij was het feestmaal en niemand was er te kort. En toen op 't einde Gregoor, in 'n vlaag van uitzinnigen ootmoed, met tranen in de oogen z'n broer nog eens vergiffenis vroeg, hardop, en hem roemde als 'n heilige:

'Ik kende de gave van onzen lieven Heer niet, maar nu...

- Nu, onderbrak hem Willem, nu is het éénige groot schaap dat verloren was, teruggevonden; en dat brengt me meer vreugde dan het besef dat er zoovele getrouw bleven.'

En hij kuste z'n grooten broer, zooals 'n vader z'n kind te zoenen pleegt.

P. PLACIDUS EYKENS, Capucien.

Plaatsnamen

Terdeghem (Nord).

A. 1002: *Terdengim*, FAY., bl. 100; V. LOK., bl. 71.
A. 1037: *Tertingehem*, V. LOK., bl. 84.
A. 1145: *Terdenghem*, V. LOK., bl. 141.
A. 1164: *Terdengien*, V. LOK., bl. 168.
A. 1167: *Terdengem*, V. LOK., bl. 175.
A. 1186: *Terdenghem*, V. LOK., bl. 195.
A. 1229: *Terdingehem*, V. LOK., bl. 259.
A. 1281: *Terdenghem*, V. LOK., bl. 397.

Men zou kunnen denken aan den onopgeklaarden stam, die, benevens in het ags. *Trida*, bij Först, in vier samengestelde namen voorkomt: *Tridlindis, Tridmund, Triduin* en *Tridulf;* doch eene omstelling van *trid-* in *terd-*, ten jare 1002, behoort geenszins tot de waarschijnlijkheden. Veeleer moet gedacht worden aan *tard-*, met om klank *terd-*, dat ook in *Tardinghen* (Pas-de-Calais) en in *Tardingthon* op Tardinghen, aanwezig is, en bij Först, in den alleenstaanden naam *Tardbern* aangetroffen wordt. Wat echter de beteekenis zijn mag van dit woorddeel *tard-*, weet ik niet te zeggen. Först, vergelijkt hier ags. *darad* = 'jaculum, telum', eng. *dart*; maar een ongerechtveerdigde overgang van *d* in nederduitsch *t* is onaannemelijk.

Thuringehem.

A. 966: in pago Mempisco, *Thuringehem*, FAY., bl. 63, V. LOK. (ad. a. 964), bl. 38.

De text laat toe dit *Thuringehem* in de omstreken van Somerghem te plaatsen. In de huidige geographie vind ik het niet. Volgens FAY., zou het *Drongen* = *Tronchiennes*, zijn: wat niet behoeft weêrlegd te worden.

Hedendaags zou men daarvoor, daar de *u* toch wel kort is, *Deureghem, Doreghem*, of ook, aangezien de zachtlange *o* vóór *r* geern tot scherplange *oo* overslaat, *Dooreghem* verwachten. En inderdaad bestaat *Dooregem*, als aanhoorigheid van Bornhem (Antwerpen); of *Doorezeele*, op

Everghem (*Oostvl.*) en misschien *Dorsel*, op Nylen (Antwerpen, verwantschapt zijn niet *Thuringehem* en *Dooregem*, zonden alleen de oudere vormen kunnen uitwijzen.

Het woorddeel *thur-*, dat ook wel in den volksnaam *Thuringi*, en eenige duitsche en nog al veel angelsaksische namen aanwezig is, kan gevoegelijk in verband gebracht worden met het oudnoordsche werkwoord *thora* = 'wagen, moed hebben'.

Tippingehim.

A 966: *Tippingehim*, FAY., bl. 66, V. LOK. (ad. A. 964), bl. 42.

A. 965: *Teppengihem*, FAY., bl. 79. V. LOK., bl. 42.

Wij zagen hooger, onder *Tatenghem*, dat *Tippingehim*, naar alle waarschijnlijkheid, behoorde tot Desselghem. FAY., maakt er *Tieghem* van; wat niet zijn kan. De huidige vorm ware *Tippeghem* of *Teppeghem*, of zelfs *Tepeghem*, indien de dubbele *pp* alleenlijk eene bijzonderheid is der toenmalige spelling, zonder etymologische rechtveerdiging; vgl. *Pottingehim*, nevens *Potingehem, Afflingehem*, nevens *Aflingehem, Rockingim*, nevens *Hrokingahem, Add-*, *Hattingim*, nevens *Atingehim, enz*.

Voor mij is *tip-*, *tipp-*, nevens *pit, put* en andere, een natuurklank.

Vanteghem, op Wetteren (Oostvl.).

A. 1007: *Fatingehim*, FAY., bl. 102, V. LOK., bl. 72. - Zonder twijfel moet *Fantingehim* gelezen worden.

A. 1036: *Vantenghem*, V. LOK., bl. 82.

A. 1040: *Frautingehem*, V. LOK., bl. 86. - Lees *Fantingehem*, vgl. *Biekorf* van verleden jaar, bl. 254.

A. 1281: *Vantenghem*, V. LOK., bl. 403.

Fant- vinden wij bij Först, in den naam *Fanto*, en misschien in *Fantlindis*. Mogelijk bestaat er verwantschap tusschen dit woorddeel en de woorden: *vent, lanterfanten*, hd. *fant* = 'gekke jonker' (uit het nederduitsch ontleend), mhd. *vanz* = 'schalk', nhd. *Alfanz* = 'pocher, snoever,

bedrieger'. Doch de oorsprong dezer woorden en hun onderling verband zijn duister.

Vloerseghem, op Smeerhebbe (Oostvl).

A. 1148: *Florsengem*, V. LOK., bl. 143.

Men vindt eenige persoonsnamen samengesteld met *flor*, = waarschijnlijk *flôr*, d.i. 'vloer, bodem, vlakte', zooals *Florbertus* (FAY.), *Floresindus* bij de Wisigoten. Maar wat is *flôrs* -? Hebben wij hier een suffix voorhanden? Of is *flôrs* - ontstaan uit namen als *Floresindus*? Een dergelijk verschijnsel hebben wij vermoed bij *landr* -, nevens *land* - in Landerghem en verder in Malderghem, z. *Biekorf* van verleden jaar, bll. 322, 324.

Eene even raadselachtige *s* ontmoeten wij in *Everschem*, op Okeghem (Oostvl.), vroeger *Eversenghem*. A. 1223. *Recueil des Chroniques de Flandre*, par J.J. DE SMET, II, bl. 850). In de *Chartes de S.-Bertin* (Z. *Biekorf*, V, 1894, Bijblad, bl. XXVIII) verschijnt nog een oudere vorm van dienzelfden naam te weten *Ebresingahem*, ten jare 857, te vergelijken met de persoonsnamen *Ebersindus* en *Eberswindus*.

Hier mag ook *Bursinghem* = *Busseghem*, waarover op bl. 235 van verleden jaar gehandeld geweest is, weêr ter sprake komen. Daar zijn namen die schijnen samengesteld te zijn met *buri* = ags. *byre* = 'zoon', en bij Först, staat de naam *Burswind*, geboekt.

Wat er van weze, het scheen mij geraadzaam de aandacht te vestigen op het zonderling verschijnsel, dat in de drie namen *Busseghem, Everschem* en *Vloerseghem* waar te nemen is.

Vryleghem, op Hulste (Westvl).

A. 966: *Frigelineghim*, FAY.; V. LOK. (ad A. 964), bl. 38: *Fringelingehim*, - Onnauwkeurig.

A. 965: *Frigelingehem*, FAY., bl. 79, V. LOK., bl. 42.

A. 969: *Frilingim*, in pago Flandrensi, FAY., bl. 80, V. LOK., bl. 43.

Deze plaats maakt deel uit van de gifte, door Baldwinus-Baldzo aan S. Pieters abdij geschonken. Onder Tatenghem hebben wij het eerste deel dezer schenkingsoorkonde meêgedeeld; na de woorden: Potingehem secus fluvium Vive, lezen wij verder, FAY., bl. 79: et forestum Methela ubi possunt saginari mille porci, et Sausele ubi CCCC^{ti} et *Frigelingehim* quam vendidit ei abba, et in foresto Feret silvam juxta fluviolum Fifta, ubi CCCC. = Hetzelfde, op een onbeduidend verschil na in de spelling, wordt herhaald in de oorkonde van 966 (V. LOK. 964).

Het woud *Methela* strekte langs Desselghem en Beveren, zooals wij vernemen uit eene oorkonde van 1035, FAY., bl. 106... restituit Sancto Petro silvam *Methela* dictam que conjacet ville *Thraslingim* et *Beverne*. Het is dus wel in dat geweste dat *Frigelingim* moest gezocht worden: Hulste ligt in de nabijheid van Desselghem en Beveren, en op Hulste is er een gehucht, dat, volgens Guyot Frères: *Nouveau dict. des Communes*, etc. Bruxelles, 1883, den name draagt van *Vryleghemhoek*. Geen twijfel dus of *Frigelingahem* en *Vrijleghem* zijn een en 't zelfde. - Er bestaat overigens een tweede *Vryleghem* op Molhem (*Brabant*).

Frigelingehem staat voor *Frijeling* -, gelijk *Legia* voor *Leija*. Daarin erkennen *Frijilo*, diminutief van een met den stam *frijo* = 'vrij' ge vormden persoonsnaam. Rechtstreeks uit *frijo* -, door **Frijingahem*, stamt het Oostvlaandersche *Vryghem*, op Baeleghem.

FAY. vereenzelvigt *Frigelingehem* met *Frelinghien* en *Verlinghem*. Eene dergelijke veronderstelling wordt door de interpretatie van den hooger aangehaalden text stellig uitgesloten, en zou ook moeilijk in vereeniging te brengen zijn met de taalwetten. Van deze beide namen, die eenen gemeenschappelijken oorsprong kunnen hebben, heb ik geene oudere vormen; bijgevolg zijn zij moeilijk om te beoordeelen. Voorloopig zou ik ze terugbrengen tot **Frithilingahem*, en dan stonden zij tot *Veerdeghem*, uit **Frithingahem*, in dezelfde verhouding als *Vryleghem* tot *Vryghem*, en *Dielighem* tot *Dieghem*.

Waereghem (Westvl.)

a. 995: *Waringim*, in pago Curtracinse, FAY. bl. 97; V. LOK. (ad a. 992), bl. 60.
A. 1040: *Waringim*, FAY., bl. 112, V. LOK, bl. 99.
A. 1070: *Warenghem*, V. LOK., bl. 99.
A. 1169: *Warengem*, FAY, bl. 189.
AA. 1275, 1281: *Warenghem*, V. LOK, bll. 376, 414.
In verschillende persoonsnamen komt een woorddeel *War-* voor, dat waarschijnlijkst behoort bij oudsaks. *War* = 'opmerkzaam, voorzichtig (gewarig)'.

Wesseghem, op. Ursel (Oostvl.)

A. 970: *Wessingim*, FAY., bl. 81, V. LOK., bl. 44.
Te vergelijken met *Wasseghem* op Deftinghe en op Baeleghem (Oostvl.). *Wesseghem* kan immers hetzelfde woord zijn, mits om klank van *a* tot *e*. Dan behoort het wel bij den stam *hwasso-*, oudhd. *hwas*, middelhd. *was* = 'scherp, heftig, streng'. Bij FÖRST. staat de naam *Hwasmot*.
Doch bij Serrure: *Cartul. de S. Bavon*, leest men *Wissengem*, a. 1171, bl. 56, hetgeen een stam *wisso-*, behoorende bij *weten*, vgl. *ge-wis*, veronderstelt, dien ik echter bij de eigennamen niet gebruikt vind.

Wielinghem, vroeger eene plaats in Zeeland, verzonken tijdens de overstrooming van 1377.

Onder Bodewijk den Vrome en Abt Einhard (811-840):
Handschr. A: in pago Rodaninse... *Wialingahem*. FAY., bl. 31, V. LOK., bl. 12.
Handschr. B: *Walingim*, FAY., bl. 30; V. LOK., bl. 12 en V.D. PUT., bl. 78: *Wialingim*.
A. 839: in pago Rodaninse... *Uui lingahem*, en verder *Uuielingahem*, V. LOK., bl. 18.
Onder Karel den Kale (840-877):
Handschr. A: *Willingahem*, FAY., bl. 37; V. LOK., bl. 13.
Handschr. B: *Wilengim*, FAY., bl. 36; V. LOK., bl. 13.
Men vergelijke de persoonsnamen *Wialo, Wieland, Wealfrid*, enz., die een germ. *wêl-* veronderstellen, dat

niet heel duidelijk is, maar kan verwant zijn met ons woord ‘wel’, en misschien in 't Schotsche woord *weel* = eng. *well*, bewaard is. De grondbeteekenis schijnt te zijn: ‘geschikt, gevoegelijk, passend, gunstig’.

Worteghem, (Oostvl.).

A. 964: *Wrattingim*, FAY. bl. 77; V. LOK. bl. 40.

A. 1281: *Wortenghem*, V. LOK. bl. 394, 395.

Wijziging van *a* tot *o* onder invloed eener voorgaande *w*, en omzetting van *r*, zijn twee verschijnselen die met onze taalwetten overeenstemmen; volkomen dezelfde ontwikkeling hebben wij in 't vlaamsche woord *worte*, ndl. *wrat*, uit middelnederlandsch *wratte*.

Wrattingim geeft ons eenen naam *Wratto* of een naamdeel *wrat-* aan de hand. Dit brengen wij in verband met het gotische werkwoord *wratôn*, dat wil zeggen ‘gaan, reizen’. Andere woorden met dezelfde grondbeteekenis dienen tot het vormen van germaansche persoonsnamen; b.v. *gang, sinth* (= ‘weg’, behoorende bij zenden), *fara, fôr, fard* (= ‘vaart, reis krijgstocht’ behoorende bij *varen*, met de oudere beteekenis van ‘gaan, reizen, zich voortbewegen’), *wandal* (behoorende bij *wandelen*); misschien ook *wad* (behoorende bij *waden*, lat. *vadere* = ‘gaan, voorwaarts dringen’), niet onmogelijk ware het ook *ris-* (behoorende bij *rijzen* en *reizen*) en *wig* (= weg) in de germ. namen terug te vinden. Mogelijk hadden onze voorvaderen bij 't gebruik dezer woorden vooral ‘een vijandelijken optocht, eene heervaart, een krijgstocht’ in 't oog, hetgeen ook best met hunne oorlogszuchtige gevoelens strookt. In alle geval mag een naamdeel *wrat-*, verwant met got. *wratôn*, zonder bedenken vooruitgezet worden.

Förstemann kent geene namen met *wrat-*, doch geeft aan: *Waratto* (*Warato, Guarato*), *Waratlin* en *Waratlindis;* hij vraagt of wij daaruit tot eenen stam *warat-*mogen besluiten, en welke dan dezes etymologie ware. Welnu, deze namen berusten uitsluitend op romaansche (hier bepaaldelijk fransche) overlevering; het is mijns

inziens klaar en duidelijk dat de Romanen het hun lastige *wrat* zullen uitspreekbaar gemaakt hebben door het inschuiven eener *a* tusschen *w* en *r*. Zoo is het immers dat zij plegen te werke te gaan; b.v. in *hanap, harangue, canif, canapsa* uit *hnapp, hring*(*a*), *knîf, knappsack;* en vooral, voor wat aangaat de verbinding *wr*, in *varech*, behoorende bij ons woord *wrak; varangue*, behoorende bij *wrang* (scheepsterm), mndd. *wrange;* oudfransch *guaraignon*, spaansch *garañon*, ital. *guaragno*, uit middellatijn *waran*(*n*)*io* (reeds in de *Lex Salica*) = 'hengst', uit germ. **wranjon*-, ohd. *wrenno*, ags. *wrenna*, of ook uit **wrainjon*-, ohd. *rein*(*n*)*o*, ags. *wrâêne*, os. *wrênio*, mnl. *wrene*. Geen twijfel de zevende-eeuwsche hofmeier *Waratto* of *Warato* (beide vormen zijn mogelijk) droeg den hooger vermoeden naam *Wrat*(*t*)*o*; en 't is het opmerken weerd dat de zoo lang duister gebleven naam in *Worteghem* moest zijne verklaring vinden.

Woubrechteghem (Oostvl.).

A. 1183: *Woubrechenghem*, V. LOK., bl. 190.
A. 1186: *Woubrechtenghem*, ib., bl. 195.
A. 1198: *Wolbrechdenghem*, ib., bl. 207.
A. 1205: *Woubrectenghem*, ib., bl. 229.
A. 1201-9: *Wolbrechtengem*, ib., bl. 407.
A. 1281: *Woubrechtenghem*, ib., bl. 407.

Dit is, in oudere taal **Waldberhtingahem*; *Waldberht* of *Waldbertus* is samengesteld uit de stammen *waldo*- = 'heerschen', en *berhto*- = 'glanzend', eng. *bright*.

Wroenlegem, naam eener hofstede op Avelghem, in 1252.

A. 1252: Concessimus... quandam pechiam terre... ante Curiam nostram jacentem que vulgariter dicitur *Wroenlegem*, FAY. bl. 233.

Lezen wij *Vroenlegem*, en nemen wij in aanmerking dat *oe* eene scherplange *oo* kan voorstellen, dan mag deze naam de middeleeuwsche gedaante zijn van een ouder **Fraunilingahem*, **Frônilingehem*, **Frônlingem*, **Vroon*-

legem, *uit* **Fraunilo*, uit *fraun-* dat aanwezig is in *vroondienst*, lid. *Frohnleichnam*, en behoort bij ohd. *frô-* = 'heer' en ons woord *vrouwe* = 'domina'.

Wyleghem, op Sint-Denys-Boucle (Oostvl.)

A. 1036: *Willenghem*, V. LOK. bl. 82.
A. 1040: *Wilingemh*, FAY. bl. 111; V. LOK. bl. 87: *Wilingem*.
A.A. 1040, 1198: *Willengen*, V. LOK. bl. 86, 207.
12de, 13de eeuw: *Wilenghem*, FAY. bl. 136.
A.A. 1125, 1163, 1169: *Wilengem*, V. LOK. bl. 127, 159, 177, 178.
A.A. 1140, 1246, 1281, 1285: *Wilenghem*, V. LOK. bl. 137, 278, 400, 402, 407, 433.
A. 1205: *Willenghem*, V. LOK. bl. 229.
Het waarschijnlijkste is dat wij hier te doen hebben met een ouder **Wîhilingahem*, afgeleid van **Wîhilo*, verkleinwoord van den werkelijk bestaanden naam *Wiho*. Deze behoort bij os., ohd. wîh = 'heilig', of bij het ohd. werkwoord wîhan = 'kampen'.

Zedelghem, (Westvl.).

Reeds *Zedelghem* geschreven, om het midden der 13de eeuw; verder in 1266 en 1281, V. LOK. bl. 292, 350, 404.
Uit **Sidilingahem*, afgeleid van den naam **Sidilo* verkleinvorm van *Sido*, behoorende bij *Sidu-* = 'zede'. Dit *Sidu-* hebben wij ook in de samengestelde namen *Sidewit* bij FAY.; *Siduger, Sedeleuba*, enz bij Först.
In den omtrek spreekt men *Zillegem*: hier hebben wij eene nieuwe toepassing van de hooger, bl. 132 van verleden jaar, aangemerkte wet. De intervocalische *d* moest wegvallen in de 15de eeuw; daar blijft *Zeelgem, dat, met klankverkorting vóór *lg* van zachtlange *e* tot korte open *e*, schriftelijk voorgesteld door *i*, en ontwikkeling van eenen doffen klinker tusschen *l* en *g*, moest overgaan tot *Zillegem*.
Bemerken wij dat de aldaar, bl. 132, vooruitgezette

ontwikkeling van *Geudelghem*, door *Geulghem*, tot *Gulleghem*, door de feiten bevestigd is. Immers in het *Bulletijn* van den *Geschied- en Oudheidkundigen kring te Kortrijk*, 1907-1908, op bl. 184, lezen wij in eene kerkrekening van 1469-70 *Guedelghem* en *Guelghem* (zoodat het sterretje bij *Geulghem* mag wegvallen). In 1661, treft men nog *Guelleghem* aan, ib. bl. 185; in de achtiende eeuw schrijft men *Gulleghem* en *Gullegem*, ib. bl. 187, 189, 190.

Zerkeghem (Westvl.).

Zerkeghem, om het midden der 13de eenw, bij V. LOK. bl. 292.

Waarschijnlijk uit *Sarkingahem*. De hd. namen *Sarhilo, Sarchilo* bij Först, veronderstellen een Nederduitsch *Sark-*, waaraan men, door vergelijking met de baltisch-slavische talen, de beteekenis van ‘bewaken, behoeden’ mag toekennen. - Niet onmogelijk ook is een oudere vorm **Sarikingahem*, uit **Sariko* (hd. *Saricho*), diminutief van *Saro*, behoorende bij het oudhd. *Saro* = ‘wapenrusting’.

ADZO

Mengelmaren

TE Hoogstraten bij L. Van Hoof-Roelands verschijnt eene zeer nuttig en zeer belangrijke bloemlezing uit onze beste dicht- en prozaschrijvers, die de leeraars van 't middelbaar onderwijs, de leerjeugd en alwie onze Nederlandsche letteren ter herte neemt uiterst welkom zal heeten. De namen der verzamelaars getuigen kort en klaar voor de degelijkheid van hetwelk.

Ieder t^{k} (0.25) wordt met een korte levenschets van den schrijver ingeleid.

Zijn reeds verschenen:

1. Hilda Ram, door..... H. DE BOECK.
2. Schaepman (proza) door ..... J. VAN HOECK.
3. Schaepman (gedichten) door..... J. VAN HOECK.
4. Rodenbach, door..... A. WALGRAVE.
5. Potgieter (Novellen) door..... K. VAN WALS.
6. Potgieter (Kritieken) door ..... K. VAN WALS.
7. Hugo Verriest door..... A. WALGRAVE.
8. d'a Costa J. (Godsd. en bijb. poësie) door ... A. COUSSENS.

[Nummer 9]

Een woordeken op-en-weg
Geeft ons banden

BESTE Lezer! Jan Hagel is een tijd achtergebleven. Maar hij is wijsbegeerte gaan leeren. O! Drooge! Ge zult het gaan hooren. Luistert: naar alzoo een stelling!

Een mensch en wil niet aleen-wezen. Jan Hagel heeft dat nog gezeid,... en de Vlaming, voegde hij erbij, en wil dat ook niet... Dus: ‘geeft hem gezellen’ (met groote *G* of met kleine *g*), geeft hem staakskens om erlangs te gaan, of geleiders om die te volgen.

Er is nog iets dat een mensch niet en kan, dat is: aleen-geworden, aleen-werken, zonder dat hij iets heeft onder hand of tand, zonder iets in de ooge, of zonder klank of geur,

> ‘den kabel die'm gebonden houdt’.

Een mensch moet gebonden zijn, eens of anders, zooniet hij is... losbandig. En laat ge hem van den keten, hij schaadt zijnzelven, of hij zit in de peterselie van de anderen.

De keien geworden vanzelfs, ze groeien zeggen de menschen. De gewassen wiemelen in 't wilde, de landschappen en kunt ge niet maken, ze liggen te vinden. En wat de dieren betreft, al doen ze zij nochtans wel hun beste om te leven, ze 'n moeten zij toch daarom hunnen kop niet gaan breken op een wetboek, om te weten wat een ouder aan zijn kroost verschuldigd is, of in welke taal hij het zal onderwijzen. 't Gaat ook schier vanzelfs. Maar de mensch? die is anders gemaakt. In den mensch steekt er wel een klein graantje kei, met daarbij nog een mompje rape, en zeer waarschijnlijk ook nog een griezeltje kiekenvleesch; doch die mengelmoes en is 't beste deel van den mensch niet, bij verre na niet. 't Bezonderste is dat de mensch voor een groot deel heel wat anders is. Wij en laten ons niet geheel en gansch geworden vanzelfs. Wij zijn vrij.

De mensch is vrij. Hij is honderdduist keer beter dan erts, gewas en dier. Hij is vrij, hij heeft verstand, hij kan deftig zijn, hij kan zijnzelven leiden. Hij is een koning zoo vrij. En daar! Ziet, weet ge 't gevolg? 't Eerste dat die vrije mensch vandoen had, waren wetten en geboden en verbod en bedreiging en straffen... zoo stijf dat hij niet meer uit zijn oogen en zag! Allemaal banden, om hem te binden. En erzonder en ging het toch niet gaan!

Maar laten we dat zoo! 't Is al erg genoeg dat die sukkelaar van een mensch niemand en mag tegenkomen, zonder dat hij moet zeggen: ‘dat is nóg iemand die rechten heeft tegenover mijn vrijdom!’

't Grootste kwaad woekert vanbinnen. En tegen dat binnenkwaad zou ieder mensch nog wel moeten een eigen binnenwetboek zelf maken. Wat er vanbinnen in ons zit van onkruid en levelingen en allerhande lichamelijke en zedelijke spokerij, is onzeggelijk. Dat gewroetel komt binnen en dat gaat uit als 't hem belieft, en dat kruipt overal in en tusschen, en dat en is nooit stille. Dat krabbelt en dat krevelt aan alles wat het vindt... De mensch is oprecht lijk een levende herberge, en die herberge zit vol met een onverdragelijk gekluts van nachtuiltjes; ieder mensch zou

mogen onder zijn uitsteekbord uithangen dat er bij en binnen hem verboden is aan gelijkwien:

- teveel aan zijn mage te kittelen; - te duwen op zijn milte; - te steken in zijn zijde; - de winden te versperren; - te snokken aan zijn zenuwen; - en andere dergelijke poetsen te bakken; - nog verboden: bestoven binnen te komen; - ook te late op te zitten - en niet stille te blijven in den nacht; - verboden: muziek te houden, te orgelen, te piepen op sommige uren en in sommige plaatsen; - streng verboden te dansen, en te springen of zelfs maar te wikkelen alswaneer de mensch wil stille zijn, of werken of nadenken... enz., enz.

Aleventwel 't en zou toch daarmeê nog niet gedaan zijn. De mensch heeft ondervonden dat er aan zijn binnenvolkske geen zeggen of geen houden en is. Op alle voeren heeft hij die ondiertjes willen bedwingen: met ze uit te vasten en ze uit te hongeren, met ze uit te zweeten en ze te versmooren, met ze te vergeven of te verbranden, of ze bij geweld te bekampen of ze voorzichtjes buiten de deure te schuiven! Maar ja-je! Zet ze langs den eenen kant buiten, dan komen ze langs den anderen kant weder binnen. 't Is lijk een stroom die gaat en die keert! 't Is lijk gloeikracht die drijft, barnkracht, elektriek af en aan. En 't kunnen oogenblikken komen dat ge moet die kracht, die trillingen kunnen afleiden, of samenbrengen op één draad waar ze meêspannen met u, anders dat de zinderingen te groot worden of wanordelijk langs alle kanten uitsperken op alles wat ge zoudt aanraken! Uwe hand zou beginnen beven, uw kop zou staan om te gloeien, en het zou kunnen zoo verre gaan dat ge ongelukken doet of van zottigheden droomt.

Aldus komt het dat de mensch het anders uitgevonden heeft. Zijn plaagsteertjes en kan hij niet bedwingen of verdrijven? Goed, hij zal ze dus doen meêwerken met hem, of ze met een bezighouderken trachten gepaaid te krijgen. Daartoe: ten eerste telteekens, werkbepalers, werkbedeelers, drijfsporen, maatstaven, enz... en ten tweede houdin-

gen, gebaren, gewisse rakingen van zaken, ook enz... waardoor hij zijn wenden, zijn handelen, zijn streven kan verenkelen, verstevigen, versterken en doelmatiger maken. Door de eerste middels bestiert en bedrilt hij meer zijn lichamelijk werk, en door de andere meer zijn verstandelijk werk. Beide soorten dienen als donderschermen, maar de eersten om de krevelkrachten samen te richten, terwijl de anderen ze afleiden.

Voorbeelden:

Een werkbedeeler is b.v. de loopmande van 't kind dat moet leeren zijn wilde gebaartjes verdeftigen en zijn zotte beentjes regelmatig heffen en zetten; 't zou anders een kruipdier of een viervoeter worden.

Dan een werkbeleider zal zijn b.v. ons zelfde klein boontje zijn bijtwortel. Alle de wrikkelingen van ons wichtje moeten daarop uitkomen dat 't bijt. En langs dien wortel uit, zullen de tanden schieten. Zonder dien wortel, God weet waar 't kinds tanden zouden staan... of 't kan ook gebeuren dat 't geen tanden en zou krijgen, en waar moet ge dan later 't haar-van-erop zetten?

Verder als weleer de ‘plakker’ zijn teugen wilde tellen en zijn mage en zijn geldzak goedhouden, dan had hij daartoe zijn telteekens: hij schreef ermeê zijn pinten op de balke!

Spreekt dan van een leidstaf in 't muziek. Waar dat ze met vijftig speelmans dooreentuiten en klauwieren. Ze blazen als bezetenen, ze schudden met kop en lijf; en ze vechten om boven. En toch is hun deun gemeten en gestapt, lijk gegoten in samenzingende striemen, in één geschetter van klanken. Waarom? Alle geweld en alle poging wordt trouwens geleid langsheen den maatstok van den voorman.

Een die goed met steenen gooien kan, en die het op iets of iemand gemunt heeft, doelt krampachtig daarop met zijn linkeren wijsvinger, terwijl hij met zijn rechterhand aan den steen den noodigen zwaai geeft. Langs dien linkeren wijsvinger weg, stralen in één macht voort én

zijn oog én zijn begeerte én zijn drift én de trillingen én de gloei van zijn spieren... De werpsteen hoeft dan maar één dingen meer te doen, dat is meêvliegen.

En hebt ge nog den bejaarden scheikundige zien gieten, waneer hij giet langs zijn gietstok? Hoe kan hij lief, zonder trachter en toch profijtig, aldus zijn drankskes uit een breêgetoote panne door het lang smal keeltje van een flessche en niet ernevens drijven! Zijn eigen werk beziet hij met een klein fijn lachend oogske al smakelijk zijn hoofd scheefhoudende. Trouwens hij weet dat geen zindering hem en zal ontleiden, geen zenuwschok hem afwenden.

En alzoo zit de wereld vol met voorbeelden, bij honderden. Die stokskens, die teekens, die snoeren, die honderden middels zijn als speeldingen gegeven aan ons kleinvolk om het, buiten zijn wete, daardoor te temmen, te richten, te vertaaien en op te leiden; m.a.w. om het te doen meêhelpen liever dan ons te stooren. En meêhelpen: vaneigen daar maar waar het kan. Want in veel gevallen, vooral in andere als lichamelijke krachtinspanningen, neemt in zuiver verstandelijk werk, daar kunnen die roerende deugnietjes, die vleeschelijke snokskes en zinderingen ongetwijfeld maar weinig baten, ten minste rechtstreeks.

Doch dáár nu heeft de mensch liever ander middels uitgevonden om zijn krevelaars te verstrooien, te doen elderwaarts bezigzijn... ‘gelijk waarmeê als ze maar niet en schreeuwen’, ze werk- of krachteloos te maken, ze te bedriegen of te verlammen.

Want ziet! Mans, om een zware zake klaar te trekken, trekken eerst aan een brooze pijpe of aan een lichten sigaar; en 'n hebben ze geen zulk gerief, dan dwingen ze hun handen tot werkstaking en bergen ze in hunnen broekzak.

Vrouwliên, als ze op een bank zitten ‘langs den oever van eenen snellen vliet’, en teeder van hun hertje tateren tegen daar nevens hen een vinkevanger die er bek opheeft, ei! ze putteren en ze tutteren zoo lichtjes met een rietjen in 't zand... lijk Lygia weleer bij Vinicius.

En een boer? Een boer, als het er op aankomt verstandig te spreken, pluist aan zijn mutse, als 't is bij zijn eigenaar; of ten minste verschuift ze op zijn hoofd, als 't is bij zijn bakker.

Een predikant, om deftig erdoor te kunnen, moet zijn mouwen ophalen, zijn stole opheffen en zijn buik opsteken.

Dan een jongen op school en kan niet weg met zijn lesse, als hij niet en mag bijten op zijn nagels of trekken aan zijn veste, of wrikkelen aan zijn potlood. 't Schijnt zelfs - maar 't en mag niet verre geweten worden - dat de leeraars aan 't zoeken zijn naar een schadeloos leertuig, dat alle de schoolknapen zouden verplicht worden in handen te hebben om beter ‘hun zinnen te zetten’.

En wilt ge kunnen dichten? Komt, neemt een bloemeken, knabbelt op den steert ervan, en begint. Het zal gaan. Daaruit verstaat men wellicht hoe het dichten best geschiedt in den zomer.

Weet ge hoe De Bo dichtte of droomde of denkende was? Dikken... Deken De Bo wil ik zeggen, om zijn fijne zijdene gedachten te spinnen, rookte en kuilde uit een lange pijp, al staande met zijn langen neus in den donkersten hoek van zijn vuile kamer... als een dikke kobbe zou doen.

En daarvangaande, anderen nog deden 't anders... 't is te zeggen ze deden altijd 'tzelfde. Schiller om te denken stak eerst zijn voetjes in 't ijs; Darwin vioolde met 't eene wistjen op 't andere; Kant stond sterlinge te kijken op zijn populier; Coppee speelde met de katten; en Bossuet zat met zijn hoofd in de slunsen. Ibsen, beu ik me laten gezeggen, heeft bij hem: rechts een houten beertjen en een zwart duivelken, links twee of drie katjes en konijntjes in koper, en zit te midden met een steksken!

En die mannen komen er, 'n doen-ze? Met alle hunne afleiderkens!... eigenaardige middels om ‘bij hun zinnen te zijn’, of liever om ‘hun zinnen gedwee bij hen te honden’; ten anderen middels die ze bezigen zonder te zoeken dat alleman ze wete.

Zal iedereen me nu gelooven?

'k Vertelde dat allemaal ook eens aan een man met verstand, een man van jaren. Hij had drie haartjes op zijn kop en een spiegelken op zak, hij had in zijn huis nieuwe gemakken, met tuimelaars, op zijn engelsch; hij had ook een mes bij hem met een schaartjen aan, en een tanden-kotteraartjen in zilver! Hij zat altijd op 't voorste deel van zijn stoel, boutrechte. Hij zat ten anderen lijk op een veêre, want hij en kon geen vijf minuten blijven zitten zonder eens op te springen. In alle vakken wist hij immer dezen te noemen die daarin de sterksten geweest waren,... en 't wilde lukken, die mannen hadden altijd een keer of twee in hun leven tegen hem gezeid... ‘Hippoliet’! Nu is hij inwendig binnengespeeld, en uitwendig ridder van Leopold! Zoo... ik deed hem overkorts mijn stellingen uiteen en ik vertelde hem van die afzetterkens van daarboven!

- ‘Wel’, zei hij daarop en hij schoot in een vaderlijken lach, ‘wel’, zei hij, ‘wel mijnheer, alle die middels die ge daar zegt, zijn teekens van onkunde of 't zijn eenvoudig allemaal aardige trekken, zottigheden. Ik heb alzoo een kerel geweten, hij en kost hij nooit aan 't werk, of hij wilde eerst alle de bedden van 't huis aftrekken en hermaken, uit alle de kamers 't water afbrengen en de kannen hervullen, de kleêren uitslaan en de schoenen doen blinken. En als dat uit was, dan sloofde hij zijn mouwen op en hij waschte zijn handen met bruine zeepe... Dat móest zijn! Dat móest zijn! En vóór hij dat allemaal gedaan had, en kon er hem niemand op 't getouwe krijgen. Alzoo een aardigheid!’
- ‘Maar toch?’ antwoordde ik, ‘en hebt ge dien man wel gekend?’
- ‘Of ik?’
- ‘En hij kende u ook wel?’
- ‘Of hij!’
- ‘En gij zijt er aleens bijgeweest? Hij noemde u... Hippoliet?’
- ‘Hij en doet precies! Mijnheer! Hij was onze knecht!’

- ‘Ha!... 'k Wilde zeggen! Wat doet ge gij?’ vroeg ik nu bedeesd, ‘wat doet gij mijnheer, als ge gij een boek aan 't maken zijt?... ook niet een aardigheidje?’

- ‘Mijnheer’, wedervoer hij plechtig, ‘'t gaat heel gemakkelijk! en zonder aardigheidjes! Ik en make nooit geen boeken. Ik rentiere!’

- ‘En vroeger?’ vroeg ik.

- ‘Vroeger mijnheer, vroeger? Enwel vroeger miek ik chocola'!...’

...Sedertdien vlucht ik de menschen met zulk verstand. Die lachen met me!

Maar er zijn ook menschen toch, die 't aan een anderen kant overdrijven. Menschen die denken dat 't in die zoogezeide aardigheden alles gelegen is. Menschen die 't ongeluk hebben van te weten dat Samson zeker de eerste artiest geweest is die ooit bestond, en dat Samsons macht in zijn lang haar zat: en ze doen als hij, ze laten 't hunne ook lang. En wat nog veel andere artiesten doen, dat doen ze ook. Maar ze doen zoodanig vele om hun lijfshinder- en -zinderingen onschadelijk te maken, dat hun lijf zelve verlamt, en dat er hun noch tijd noch lust meer over en blijft om 't bezonderste werk aan te vangen, het werk van hun geest. Ik heb een vriend, een dichter en nog een van de goeden, en weet ge wat hij beslist heeft te doen aleer hij entwat opstellen gaat? Een tukske doen, ja en een grooten tuk! Deze is zijn manier om alzoo alle zijn inwendige speelknapen in slape te douwen. En als ik hem vrage: of het daarna goed gaat om te dichten?

- ‘Och moest ik me dan aan 't werk zetten,’ zegt hij, ik en zou niet zeere genoeg kunnen schrijven!’

- ‘Enwel schrijft wat ge kunt! Waarom en zet ge u algelijk niet aan 't werk?’

- ‘Ach! Wat wilt ge?’ antwoordt hij mij. ‘Ik schiet altijd te late wakker; altijd als ik mijn oogen opentrekke, klinken ze juist om te gaan eten!’

Ook gij en hebt nog nooit niets van dien dichter gelezen, beste lezer..., en ik ook niet!

Dezulken als dezen artiest vlucht ik ook. Die zijn veel te ernstig.

Maar alle de andere menschen, de menschen met evenwicht, zullen me gelooven! Dat is voldoende.

En nu Vlaming, luistert een keer.

Vlaming! Uw voorouders hadden alzoo dingen waar ze hun lijf en geest aanvestten, om sterker op te wassen en ernstiger te gevoelen. Ze hadden hun tuig, hun eigen tuig om daarmeê te leeren gaan, en ze ‘gingen’ tot teinden de wereld, hun tuig hun eigen tuig om daarmee te leeren bijten, en ze ‘beten’ hen vrij eeuwen aan eeuwen achtereen. Ze leidden en keurden hun leven naar eigene maat, ze goten 't langs eigen gebruik en tale en Vlaamsche zede en Vlaamsche wijsheid. De oudsten deden 't voor en zoo de ouden zongen, zoo piepten de jongen. Al hun trillingen, al hun gekrevel, al hun gewikkel, al hun krachten dwongen en bonden ze samen; ze heetten die te stroomen langs dezelfde draden, en hun macht was ontzaggelijk. Men leerde van kindsgebeente af: dat ‘'t kruisken een goed begin is’, ‘dat de kleinen zwijgen waar de grooten klappen’, ‘dat 't verstand niet en komt vóór de veertig’, ‘dat werken zalig is en gezond’, ‘dat tere moet komen naar nere’, ‘dat kinders die te late op strate loopen worden van de wolven gepakt’, ‘dat men nooit en moet beschaamd zijn 't en zij om kwaad te doen’, enz., enz... met nog heele reeksen opmerkingen en uitleggingen erbij... om te leeren zelve groote Vlaming worden. En iederen keer kwam erachter ‘doe wel en 'n ziet niet om!’

Dan hadden ze daarbij hun eigen levensgebaren, hún houding, hún dracht, en hún wetten, alles eigen, waarmeê ze leefden, waarvolgens ze droomden en oordeelden, waarbinnen ze hun lijf gespannen hielden, om hun kop vrij te hebben en dien te kunnen omhooghouden. - Om haar huishouden te schikken, schoorde de moeder eerst heel heur bende rond haren stoel, en dan bezon ze. - Aleer te gaan klagen over zijn last, sleepte de vader zijn moede beenen huiswaard, en daar gezeten nam hij 't kleinste op

zijn stijve knien, en besliste dan wat hij nu doen zou: ‘klagen, of nog meer aangaan’... en hij ging iederen keer nog meer aan. - En heel dat huis hong vol met de ‘aardigheidjes’ daar ze hun hand oplegden, telkens ze een bezonder moeilijkheid te bepeizen of door te scharten hadden. Om te denken, te voelen, te durven, te willen, te kunnen, hadden ze een kruisbeeld of een kruisteeken vandoen, of een gedenkenisse van de voorouders, of eigen-geworden werktuig, of moesten ze staan in hun eigen dracht.

Ze 'n zochten niet dat de menschen het zagen. Ze haalden hun macht en hun voldoening uit hun eigen, en lieten de anderen begaan. 't Minste van hun werk was eigen en machtig en grootsch, 't was kunstwerk. Ze 'n beplakten hun lijf niet met fransch gewaai, ze 'n verwrongen hun mond niet met zoogezeide hollandsche ‘conversatie’, ze 'n droegen op hun kop geen mutsen of pruiken van zoogenoemde duitsche geleerden, en als ze speelden 't was vlaamsch spel en geen engelsch. Ze kenden de breê wereld ook, en veel beter dan wij, maar ze 'n namen er niets van over, of dat dingen ze vervlaamschten 't eerst... Maar nu? Nu zijn de Vlamingen van die mannen die schijnen, van die mannen daar van die nuchter artiesten met lang haar en eenen korten broek, en een krommen hoed en bezonderlijk kromme zinnen. We moeten ‘internationale’ mannen worden, zeggen die nieuwloopte Vlamingen. Hoor me dat! Eerst man zeker? En dan ‘internationaal’! Toe Vlaamsche jongens, ootmoedig en zedig: trekt eerst aan *uw* pijpe, puttert in *uw* zand, pluist aan *uw* mutse, bijt op *uw* nagels, vooral op uw tanden;... en uw geest en uw hert zal eerst in 't vlaamsch denken en gevoelen. Weest gerust! 't ‘Internationaalschap’ zal achterkomen vanzelfs, en de ‘natiën’ zullen blijde zijn, als ge uzelven wilt blijven, nog een gezonde ‘natie’ meer onder hen te mogen meêtellen. Er zijn al weiniggenoeg gezonde tusschen.

Oei! Maar wat vertel ik nu?

Beste Lezer! Zoudt ge gelooven dat ik nu schielijk

beschaamd word? Dat zijn nu almeteens een keer harde woorden nietwaar? Veel te hard! Ge 'n moogt me dat hard spreken niet kwalijknemen.. en ge 'n zult daarom, believe 't u, op Jan Hagel niet spijtig zijn. Weet ge wat het is? Van dit bezonder woord aan den Vlaming? Hij heeft vergeten te zeggen dat het van hem niet en komt, dat hij dat gehoord en gelezen heeft bij anderen, bij halve wilden, en dat hij dat een keer overzegt... aleenlijk voor de leute! Hij en zou hij dat alles niet uitvinden, noch minder zeggen..., daarbij sedert dat hij nu elken dag vier-en-twintig uren ouder wordt, acht hij meer en meer al zulken klap als een beetjen overdreven. Wat? En waarom niet? Hij heeft zelfs liever dat alles zou blijven gelijk het nu gaat. Niets en moet veranderen! 't Is veel verzettiger zooals 't is, meent hij. Het Fransch hoort hij radbraken door de Vlaamsche mevrouwen en juffertjes... met smake. Den scherpgekinden Vlaamschen student ziet hij de platte pet der rondmuilde Duitschers opzetten en belachelijk doen schijnen! Op litterair terrein hoort hij de Hoogeschooldoktors reageeren tegen de weinigexquise spontaneïteit van onze boerenexpressie, en in onze conceptie evoceeren een soupçon van prealabele visie op al het amusante waarvan zal pulseeren onze future cultuur-taal, wanneer we eenmaal zullen gegoûteerd hebben aan al het humaan-sympathieke van ons nieuw internationaal Nederlandsch! En ‘echoënd’ aan dat ‘relèvenient’, ziet hij dan de verbreughelde veelte de plompvlaamsche menigte blindelinge woelen en wroetelen, pletsen, zwansden in de engelsche sport als een kind in de pap, al kreunende en al kraaiende van ‘favorei's’ en van ‘goolpeepers’ (zeg ik het wel?) en van duive- en van velomelkers!

Ei hopsa! Waar kan het beter zijn? Moet ge meer hebben? Komt, laat het maar zoo, en voor lange! Doet het maar toenemen meer en meer! Geeft ons banden ja! Maar 't wezen er vreemde!... in caoutchouc!

Och! Is het nu toch een keer geestig in Vlaanderen!

JAN HAGEL

Ongenoode Gasten

AFRIKA is 't land van de wilde menschen en van de wilde beesten. Gij moet daarom niet denken, dat wij alle dagen verscheurd worden door tijgers en leeuwen en luipaarden, of doorsteken door de buffels, of levende ingeslikt door reuzenslangen of krokodillen, of verpletterd onder de plompe pooten van den olifant. - Neen, sedert Adam en Eva hunne eerste perte uitgemeten hebben, is het wild gaan vluchten voor den mensch. Maar, die niet vluchten, wel integendeel, zijn de kleine beestjes.

In Congo, zie, het wemelt hier van dat ongedierte. 'k Weet niet van hoeveel soorten van muizen en ratten, b.v. de negers wel tellen. De *Nyma* of *groote veldrat*, de *Ubende*, de *Lukinza*, de *Cuta-hanga* enz. Meer dan eens ben ik op muizenjacht geweest rond mijne kamer; want die gasten eten gaten (dat is aardig hé; een *gat eten*?) in uw kleer- en beddegoed. Eene soort muis is de *Nungi*. Laatstleden, op reize, wierd ik alle avonden, in mijn reisbedde, zoo een sterken geur gewaar, zoo een stank, met permissie! en ik kon niet raden van waar het kwam. Op zekeren keer, hield ik huiszoekinge in de kist van 't bedde, en daar sprong een leelijke beeste uit, lijk een muis, maar met een grooten kop: 't was de *Nungi*. Veertien dagen lang had zij al mijn goed verpest. Vuile beesten zijn ook de *Cancrelae*'s, of hoe heet dat in 't vlaamsch? - Langwerpig, plat, hardvleugelig kerfdier, vuil van kleur en vies om zien; meest bruin, soms Izabellekleur, soms groen als ze in de blâren zitten. Die zijn overal waar ze niet moeten zijn, mengen alles, eten alles, vermoorden alles. Ge vindt ze op den bril van n° 100, zoowel als in uw spinde, in uwe boeken als in uwe broeken. Zij kunnen loopen als de besten, en ze stinken als ge ze dood stampt. Andere bezoekers zijn de *Swami*'s; een soort rosachtige daze, die anders wel een beetje trekken op onze str...vliegen. Eens op een versch gebouwd dorp zaten wij onder het voordak van mijne hutte. Maar *Swami*'s; Swami's, dat de zwarten zeiden: dat is hier het dorp van de Swami's! - op al dat bloot is - de zwarten hebben het dus des te kwader dat ze al niet veel kleêren dragen - komen ze met hunnen snuit door uw vel booren, om - als ge ze laat begaan - hun eigen dikke te zuigen aan uw bloed. Hoe

rap de *Swami*'s ook zijn in hunne vlucht, toch weten de zwarten ze af te weren of dood te slaan. Kletse! niet hun *tsese* of bondje palmblârenribbekes (ge zoudt zeggen een hondje hazegras of kwâ-jongens). Ik heb er een anders zien te werke gaan. Hij liet het diertje gerust zitten op zijne kuit; als het nu zichtbaar begon te zwellen van 't bloed, pakte hij een greepje asch, en liet het stillekens vallen op den *Swami*, die stekeblind en zat zijnde, zich liet pakken en dood slaan.

En de weegluizen dan? Ik heb er eens meêgebracht uit de dorpen.... en 'k zeg u maar dat! Bij dagen slapen ze, terwijl de menschen wakker zijn, in de plooien van mijn lakens en den naad van het muggennet, en 's nachts, toen ik ook lust had om te slapen, dan kwamen zij uit alle hoeken en kanten om mij wakker te houden. De Belgsche weegluizen heb ik nooit van dichtbij bestudeerd, maar ik weet dat de *Nayombsche* dóorbijten en niet te best rieken als ge ze dood doet. Ze dood doen is nochtans het rechte middel om ze onschadelijk te maken, want ze muilbanden, daar valt niet aan te denken.

Maar de mieren! Ik spreek niet van de witte mieren, die heele huizen ondermijnen, alles af- en dóoretende daar ze hunne eerden *tunnels* tegen bouwen, die de schoen van uwe voeten zouden afwreten, zoodat de koperen nagels alleen overblijven....; noch van de karavaanmieren; noch van de rosse mieren; noch van de kleine miertjes die overal waar iets te krijgen is, en meer dan eens daags, hunnen nooddruft nemen; maar van de mieren, in den wandel gezeid *Zitsele-moni*. Deze middelmatige, zwarte mieren kunnen een mensch leelijk vast hebben. Eens op een avond, juist toen ik mijne drie Wees-gegroetjes gebeden had, en te bedde ging, gevoelde... krevelen alhier, stekken aldaar.., Ik kijk met een sulferke en... ik naar buiten om hulp! De mieren, de mieren! - Gelukkig dat ik nog niet te bedde was. Zoo 'n leger, een waar leger, zou u 's nachts in uwen slaap komen aanvallen..., ge zoudt droomen, geloof ik, dat ge met uw zet in de doorns gevallen zijt. - Mijne hutte nu was sinds een tijdlang niet bewoond, en de beestjes kwamen eenvoudiglijk hun aas zoeken aan de *Cancrelae*'s en diergelijken. Daar ik ze stoorde in hunne bezigheid, wierden ze opeens kwaad op mij. In een, twee, drie kwamen eenige dragers, de *kapita* van 't dorp (d.i. konings

eerste minister) en de vrouwen uit 't gebuurte toegeloopen, de eene met een busselken drooge palmlatjes, dat tot fakkel diende, de andere met een gloeiende schie, sommigen met fakkel en brandstok samen. Eerst binnen de hut, al stampende en trappelende op hunne bloote voeten, klopten ‘de mierenweerders’ vier en houtkolen van hunne stokken om den vijand te verdrijven ofte verbranden. Dan stormden ze naar buiten, alwaar dezelfde jacht herbegon. Gestadig liep men over end' weêr om de fakkels weer aan te steken en nieuwe brandstokken te halen, alles op een drafke.... tot eindelijk heel het slagveld ontruimd was en met lijken bezaaid.

De muggen zijn nog een soort erger. Ze broeien hunne eikes uit op staande water, en komen den mensch, volgens de geleerden, kiemen van koorts en ziekten inenten. Eerste middel: grachten graven, moeren dempen, gras en boschland ontginnen. Tweede middel: een ‘*moustiquaire*’ of muggennet over uw bed spannen. Derde middel: een goede pijp rooken.

De *bifwekene*'s of Maringonin's zijn kleine kleine vliegskes, die vooral 's morgens en 's avonds, onhoorbaar en bijkans onmerkbaar, met heele benden rondvliegen, zich neerzetten op uwe handen en uw wezen..., en ge wordt het eerst gewaar, als hunne beten beginnen te jeuken, en uw vel vol komt met kleine roode bobbelkens.

Andere beestjes, ook een slag *bifwekene*'s geloof ik, vliegen in 't donker. Eens had ik mijn venster en mijn muggennet wat opengelaten: ze kwamen af, en ik moest eruit of ik kon geen oog meer toedoen van de eeuwige jeukte.

Doch de kleinste, de kwaadste, de slimste en de onbeschoftste van al 't klein gespuis, zijn zeker de *tjieken* of voetluizen. Ze kruipen onder uw vel, soms een stuk of vijf in éénen tee en ge voelt het niet eer dat ze hun eigen in een heel bolleken al kleine eikes gewikkeld hebben, een zwart puntje in een bolleke wit vet. De plaats waar zoo 'n gast zijne intrede genomen heeft wordt rood, zwelt, en 't kittelt er geweldig. Dan roept gij eenen neger - of ge doet het zelf, als ge ervaren zijt in 't vak - die met een scherp palmstokske de gewichtige bewerking of operatie aangaat, en de *tjieken* met broedsel en al uit haar nest peutert. ‘Voetluizen’ is niet heel juist gezegd. Gij kunt

immers wel eens *tjieken* hebben in uwe handen, in uwe knieën, of gelijk waar. Sommige zwarten hebben er tot in hun.... achterwerk. Men zegt dat ze niet inheemsch maar ingebracht zijn met de Blanken.

Wij mogen nog O.L.H. bedanken dat al die beten niet doodelijk zijn. Nog liever muggen en voetluizen.... dan tijgers en leeuwen.

L.B.

Mengelmaren

WILT ge weten hoe de geleerde wereld oordeelt over ons bijblad *Volkskundige Boekenschouw?*

Leest een merkwaardig opstel van Dr Verdeyen, in de Aprilaflevering van het tijdschrift *Nieuw Leven*. Schrijver staat in bewondering voor den eersten jaargang van *Volkskundige Boekenschouw* 'een standaardwerk'.

Eerst, algemeene gedachten over Volkskunde en hare wetenschappelijke opvatting: 'De Volkskunde dient niet alleen aan te stippen, maar ook te verklaren. Slechts dan zal ze zich tot Wetenschap verheffen'. Dan luidt het als volgt:

'Bij dat 'verklaren' kan men zich echter niet beperken tot eene enkele gemeenschap; men dient ook eerst een inzicht te krijgen in wat andere gemeenschappen zien, voelen of doen aangaande dezelfde kenmerkende feiten en dat inzicht zal men des te gemakkelijker krijgen, zoo men beschikken kan over een degelijke ordening van het ontzaglijke materiaal. Dat reuzenwerk heeft *Dr L. De Wolf*, leeraar aan het O.L. Vrouw College te Oostende, aangepakt met een bewonderenswaardigen moed en een uitstekend resultaat. 't Is waar, D^{r} De Wolf voelt groote liefde voor zijn werk, en die liefde rukt vele struikelblokken uit den weg. Van de Volkskunde eene wetenschap te maken, waarvan Vlaanderen de vaste grondvesten leggen zou, is zijne eervolle levenstaak geworden en den eersten duurzamen steen van die grondvesten heeft hij zelf gelegd door het uitgeven van zijne 'Volkskundige boekenschouw,' die voorloopig slechts Europa omvat, en bij voldoende ondersteuning, zich ook over andere werelddeelen zal uitbreiden.

'Tot hiertoe bestond nog geene enkele algemeene bibliographie over Volkskunde. Wel heeft men in Duitschland de *Bibliographie der Volkskunde* van *Hoffman-Krayer*, de *Volkskundige Zeitschriftenschaù* van *L. Dietrich*, in Engeland de *Bibliography of Anthropology and Folk-Lore, containing works published within the British Empire* van *N.W. Thomas*, maar al deze werken strekken zich slechts over éen land uit en verschijnen twee, drie jaar te laat. Wat in 1905 of 1906 op het gebied der Volkskunde het licht zag, wordt ons slechts in 1908 of 1909 bekend gemaakt.

‘Het groote ongemak, dat daaruit voor de folkloristen ontstaat, wil D^{r} De Wolf uit den weg ruimen door eene *systematische, actueele* en *volledige bibliographie*.

‘Naast de Vlaamsche termen en ook naast de besprekingen is overal de Latijnsche vertaling opgegeven, die aan de uitgave haar internationaal karakter geven moet. Of Duitsch óf Engelsch óf Fransch gebruiken kon niet, daar zij alle drie even veel rechten kunnen doen gelden op internationaal gebied en niet één echter onder hen in de geleerdenwereld zoo goed tot zijn recht kan komen als het Latijn. Zijn Vlaamsch wou D^{r} De Wolf van een anderen kant ook niet opofferen; het is zijn wensch en zijn wil dat zijn werk den stempel drage van zijn Vlaamschen oorsprong, zijn door en door ‘Vlaamschzijn’. Wel werden die wensch en die wil van vele zijden bestookt, maar onwankelbaar blijven zij en dát was een voorbeeldige daad van een kranige flinkheid, waarover wij fier wezen mogen. Zoo is deze uitgave geworden eene Vlaamsch Latijnsche en eene weinig-bekende... in België, maar eene zeer gewaardeerde in Duitschland, Oostenrijk, Noorwegen, Engeland.

‘De eerste jaarjang van de Volkskundige Boekenschouw, die als bijblad verscheen van Biekorf, ligt thans volledig voor ons. In April 1909 hebben wij dus een overzicht van alles wat in 1908 over Volkskunde in Europa verscheen. *Actueeler* kan waarlijk eene bibliographie niet wezen. Deze jaargang vormt een boekdeel van *261* bladzijden, waarin *2296* nummers besproken worden; daarop volgen eene alphabetische lijst van alle vermelde tijdschriften, een namen-index, en een uiterst practisch zaakregister, alles te samen 298 blz. *Geheel volledig* is dit overzicht nog niet, en niemand beter dan D^{r} De Wolf zeil weet wat hier en daar nog zou moeten aangevuld worden. Al te bescheiden is hij echter in zijn eigen oordeel over zijn werk, dat wij met recht een *reuzen*- en een *standaardwerk* heeten. Een reuzenwerk is het alléen, op eigen hand, in een afgelegen stadje als Oostende, waar de wetenschappelijke hulpbronnen zoo schaarsch zijn, zulk een vraagstuk aan te durven; daartoe is taaiheid en zelfopoffering noodig. Dat D^{r} De Wolf die in hooge mate bezit bewijst het geleverde werk, waar elk geleerde met eerbied en bewondering naar opkijkt, en dat andere landen ons mogen benijden.

‘Van harte wenschen wij D^{r} De Wolf dan ook den steun toe, dien hij van de Vlamingen verwacht en wij doen een warm beroep op onze lezers, opdat ze hunnen penning zouden jonnen aan eene onderneming, zoo degelijk van aard en zoo Vlaamsch van wezen. Van af dit jaar verschijnt de ‘Bibliographia folklorica’ afzonderlijk voor den spot prijs van 5 fr. per jaargang.

‘Wij eindigen deze korte bespreking met de vraag, die wij in 't bijzonder richten tot den nieuwen bestuurder der Vlaamsche Academie, Prof. Dr W. De Vreese, of dit niet een uitstekende gelegenheid zou wezen voor de Academie, om een duurzaam en blijvend werk te helpen in stand houden, in de richting door Prof. D^{r} De Vreese aangetoond in zijne merkwaardige openingsrede?’.

Oostende, 2-4-09.

R. VERDEYEN.

[Nummer 10]

Uit den ‘Levene der Dieren’
2e recks.

I. Een Gijzelaar
(Vervolg van bladz. 72)

VAN links en van rechts, al blazend van blijde wellust, al klapwiekend van uitgelaten levensgenot, duikelend uit hun burchten in de diepte van de nacht, braken de uils uit en vatten hun post op de wilde nachtronde. Zoo waren ze een geheele vlucht bij malkander gerocht en reisden ze langs hun donkere wegen; hun heesch geschreeuw scheurde de stille lucht en de bende groeide aan met nieuwe komers naarmate de tocht vorderde. Al wat uil was vloog meê: oude uilevaârs, half stram en dempig; volwassen uilemans, gewichtige hoofden van stamme, in al den rijpdom van hun kracht en wilde boosheid; wepele uilewijfs, die, wild en woest, wentelden op de vaart lijk vodden door de lucht; en 't jong gedoe, die in de weelde van hunne eerste vlucht, brat nog, wiekten om de kracht in hun spieren te voelen, die werkte en was aan 't worden.

Niemand die taal gaf of teeken en alevenwel, na lange doelloos gestoei en gespelemei ging het zoo opeens, lijk uit ééne drift, al denzelfden weg in.

‘'k Heb 't gevreesd, zei vader uil, ze gaan te mijnenwaart, en 't zal den ouden koster gelden!’

En 't gold voorwaar den ouden koster.

‘'t Is eigenlijk eene eeuwige schande, peisde hij, dat men gelijk ik, verschillige geslachten oud kan worden, voor den zooveelsten keer met wijf en kiekens zitten, en nog meédoen en de drieste zottigheid van al zulk kermisvolk! 'k Zou moeten wijzer doen, en t'huisblijven bij moeder de vrouw!’

Maar hij was een echtgeboren stamuil, het kwaad bedrijf zat hem in 't bloed, lijk geboren, en als dat bloed aan 't jeuken ging, dan moest hij maar meê, weêr gadinge of geene; als hij den wilden tocht van die nachtschuimers vernam die voorbijvoer, zoo kon hij niet of hij moest nog aan de spits zijn aanvoerders post gaan waarnemen, en schade aanrichten, dat zou en dat moest hij, bij lijf en levensgevaar, uit loutere drift.

Van dezen keer vond hij overvloedig meer reden dan noodig was om hem in zijne hitte te jagen: het goldt immers den ouden koster, den lammen sluipmoordenaar, die hem, vader uil en het geheele uilendom doodelijk veedte had gezworen. Twee, driemaal reeds had hij 't op een haar gepast om den koster zijn moorddadige vamen te ontvliegen, die, om hem verraderlijk te pakken, ievers van achter een balk of uit een ankergat hadden gegrepen... in de lucht! 't Zou wel ne keer de laatste keer zijn, dat wist vader uil, en dat deed hem de verwoede zotheid in den kop slaan en al zijn wijsheid veegde hij voor dezen keer, aan zijn teenen.

Het gold dus den ouden koster!

***

't Werd helder maneklaar, toen die blazende wildejacht bij den toren kwam aangelangd.

De nacht was anders ten stilsten en ten schoonsten, en al die wiegelende vlerken, hoe lijze ook dat ze wiegelden,

zoefden met zacht gepiep over de omgeroerde lucht, lijk een veelvuldig ingehonden giechelen.

De logge torenbonk stond als een zwarte reuzengedrochte op de heldere sterrelucht, en 't maneklaar boomde in zilverlicht dweers door de klokgaten.

Diepe beneden aan den voet van den toren zat het kerkeschip en zaten de huizekes tegeneen gefokt, en lieten vol in slaap, de mane hun dak beschingen met haar bleeke klaarte; daar, onder een van die kleine blinkende daken, lag de oude koster, in kalmen slaap, onbewust van wat er op de nachtelijke wereld ommeging.

‘Rust maar, meende vader uil, g'hebt het noodig oude beul, men heeft u veel zien loopen vandage op uwe oude strompelbeenen, met uw kop vol plannen van vernieling. G'hebt het zoo netjes al gereed gezet, de zwarte tombe en de verlokkelijke witte waskeersen, tot morgen. Ja tot morgen!’

't Was algemeen bekend onder de vrije uils dat die koster werkelijk den algeheelen ondergang van 't uilevolk beraamd en gezworen had. Overal waar hij ze te pakken kreeg, pakte hij toe en neep ze met een koele wreedheid, ja met een afschuwelijk leedvermaak den kostelijken adem af. En hij was als een katte zoo loos van speur, om op 't oogenblik te verschijnen dat men 't minst op zijn weerhouden was, en zoo verraads zijn rooverspoot op zijn beestje te leggen en te nijpen, dat er de ribben van in 't lijf kraakten.

Uilen te verdelgen scheen de eenige beslommering van zijn leven geworden; hij schoot ze bij nachte, of ging ze grijpen met nijdige pooten waar ze te droomen zaten door den klaren dag; hij roofde ze op 't nest, ei of kieken, vlugge of moedernaakt, en nooit en was er één levende uit zijne haken gekomen.

Hij woelde ze de lenden toe en smachtte 't leven uit hun keel, om er daarna de gruwelijkste mishandelinge, de schandelijkste lijkschennisse op te plegen.

Men had hom gezien dat hij hun den balg opensneed en er de ingewanden uit sleurde; dan stroopte hij hun 't vel over de ooren, kerfde hun de oogen uit om er glazen in

de plaats te steken; ‘sneed hun de hersens uit den kop’; en met werk en stoppe fatsoende hij er dan weêrom uils van, akelige tronies van doodgrijnzende uilewezens, stijf, misvormde ongedaanten van vogels die, met hun glazen oogen, op eenen sprietstok stonden te glariën, lijk martelaars in de akeligheid van de dood versteven. En zoo waren er uils in al de hoeken van elke kamer in zijn woonste. Over geheel zijn huis was 't als een gruwbare lijkenschouw, een lijvelijke doodendans van misbakken uilengedrochten, al eene uitstalling van schaamteloozen reeuwroof.

Er waren vliegende uils, met hun veren open, slingerend aan een koorde van 't gewelf; er waren er die zaten en droom en - hunnen laatst en langen droom - op een stok met een keten aan hun poot; andere stonden met hun vlerken wijd open gesperd, in een misgebeelde razernij te vechten tegen ongeziene vijanden, stom en roerloos in hun machteloos grijnzende gramschap. Uilen stonden voor 't vier tot schermen, met hun vlerken boven hun kop gevouwen lijk de houten engelenbeelden in de kerk; drie versteven uilepooten tegen elkaar geschoord, schraagden eene kalebasse, daar de oude zijn pijpe uit volstopte; en een starblekkende uilenkop hing boven des kosters voeteinde aan den muur gespijkerd, zeker om geen oogenblik het vernietigend beulewerk uit zijn hoofd te laten gaan! Hij had uilenesten vol opgevulde uilenjongen; lange reesems uitgeblazen uileneieren aan den muur, uilenveren voor waaiers, vlerken voor stofweeren, en dit alles was vuil en gekrompen van ouderdom; met het stof daarop van den tijd, om geen twijfel te laten, door dat schijnleven, aan de wezenlijke dood.

Bloedig was de veedte en er zou op heden voor gezorgd worden dat ze niet uitstierf bij gebrek aan onderhoud, dat wist vader uil.

***

In het wijde kerkschip was het stille als in een graf, maar elk was aan zijn kant naar binnengekropen en hield nu wacht. Overal op en onder, uit de donkerste gaten,

blekten er oogen vol wilde lust, door het duister ziende lijk bij klaarlichten dage.

Al het kerkgerief stond over den vloer alsof 't voor eeuwen niet meer roeren zou, zoo stil, en over al die donkere ongeroerdheid wandelde een dieproode schijn uit wakende lampen. De vlammekens wakelden op hunzelf in hun glas en brandden daar op hun eentje, elk bezig met zijn eigen, en intusschen liep de weerschijn over end weer door de wijde ruimte; de onvaste schaduwlijnen van de ranke zuilen lagen te wiegelen over den vloer, de klaarte verliep van de eene stoelenrij over de andere en verjoeg de pikzwarte duisternis tot in de diepste hoeken. De ketentjes van de lampen trokken lang uitwijdende schaduwstralen, langs de wanden tot hoog in het donkere gewelf.

Zoo stil was 't dat de eene uil den anderen hoorde ruttelen met zijn bek in zijn pennen en het kraakte nu en dan uit het eikenhout der kerkmeubels of de orgel gaf een diepronkenden zucht.

Dan weêr bleef het stil.

Bleekwitte striempjes glommen op het autaar in 't lamplicht, door al 't duister daarom heen; dat waren de wassen keersen, dat was de tintelende oorzaak van den onverzoenbaren twist. Twee reken stonden er bezijden een groote tombe, en twee sprangen, eene voren- en eene achteraan het zwarte vertoog.

Vader uil zat te wachten in zijn eigen schuilhoek, boven op een zuilenhoofd; hij kende de smakelijke bete van het was en de gloeiende begeerte om te dieven en schâ te doen. Maar, die lange ondervinding!

En hij had toch niet kunnen weêrstaan om binnen te komen, en hij zat hier met al de anderen, onbeslist en toch dichtebij de bekoring.

Eer hij nog tijd had om te beslissen zag hij, nu hier, nu daar, een die veel gauwer besliste en uit een kroonlijste of een sterregat lustig neêrwiekte tot bij de keersenrij. Met de kromhaakte bekken begonnen ze te slaan in het keerselijf en ze veurden er de brokken was af tot op de

bloote wieken; dan zaten ze en pinkoogen al snoepen aan hunnen roof. Ze beten totdat de keersen 't halven door knakten en hingen langs de houten kantelaars; met een dof geroffel kantelden er over de tomme of met een scherpe slag kletsten er over den vloer.

De oude uil zat dit alles te bezien, en daar het hem te machtig werd, stak hij den noodschreeuw.

- 'Héé! jongens, niet goed dat allemal! héé. Dat is geen middel om vrede te hebben met den koster? 't Is hem gejond, wat ge hem daar aandoet, maar we betalen 't zoo schrikkelijk duur. Eet zoolang 't u lust maar en kwist niet, 't kost uw vel. Ik doe niet mee! héé!'

En de uilen bliezen al hée! en hieven hunnen kop en staakten een stonde van bijten.

- 'Of is 't uit lust om 't eten', zoo sprak er een, 'dat hij ons nooit geen oogenblik ruste 'n laat; dat hij ons rooft, onszelf, onze eieren en onze jongen? Is 't om 't eten dat hij ons zoo deerlijk toetakelt nadat hij ons heeft vermoord? Dat is veedte en die blijft. Meest wrake meest leute, en die hem laat pakken is er de slechtste aan toe'.

Vader uil voelde telkens iets ijskouds door 't bloed van zijn herte schieten als hij dat 'pakken' hoorde. 't Is zeker, hij lag met somber voorgevoelen.

- 'Jongens', zei hij weêr, 'fraai, blijft er af. Spaart de dingen van de menschen binst den dag, zoo laten ze u des nachts met vrede, en weten ze u dank dat ge ze verlost van 't schooierig muizegebroed. 't Is zoo dat ik oud heb kunnen worden - en muizen zijn lekkere vulling'.

- 'Gestolen goed smaakt het best!' riepen ze altemale.

En een ander vrijzegger grinnikte tegen:

- 'Zijt ge wijzer dan wij, 't is omdat ge ouder zijt en ouder zijt ge geworden omdat ge meer tijd gehad hebt. Maar ge zijt immers toch ook een goeie kennis van den koster, en hoevele van de uwen hangen of staan er in zijn uilenverzameling? Kan uw mage misschien tegen geen was meer?'

De mane viel in door de boogvensters en teekende de

glasramen in zwarte streepen over den vloer, en de uils die in heur klaarte zaten, loechen en schonden voorts keersen.

Vader uil verbeet zijn spijt, 't speet hem nu dat hij zijn bek en pooten niet meer had van vóór twintig jaar, om dien kerel te betalen voor zijn schoon zeggen; hij dook zijn kop in zijn schouders en zat te pruilen op den hoek van het zuilenhoofd en van daar uit overschouwde hij geheel de kerke, in levendige doening.

- ‘Zwijgen zal best zijn,’ meende hij, ‘er is geen praten aan - ik ben nu sedert jaren wat bedaard - maar indertijd was ik geen haar beter en 't is nog best dat de voorzichtigheid voor de jaren niet komt.’

- ‘Ge moet het al maar weten, héé!’ riep hij nog.

- ‘En we weten 't, bestevaâr,’ treiterden al de uils; ‘de keersen zijn te goed en de koster is een ondier!’

De oude was vermoeid van zijne reize, hij kneep zijne oogen half toe en zag nog door zijn pinkers de kosters kat aan den voet van den preekstoel zitten eene muis doodwaken. Z'had dit alles dus gehoord, die prije, m'en is ook nievers vrij; en de oude uil die wist dat ze lachen zou om zijn versmaadde waan-wijsheid, was beschaamd, en hij neep zijn oogen geheel dicht en sliep in.

***

Het was geen dag meer geworden voor hem, met den morgen was hij zijn kostelijke vrijheid kwijt.

Wat noodlottig eens komen moest, dat was er nu. Hij had zóó vaste geslapen! De koster was al vroeg op de beenen, het kletsen van zijn sleutels bij zijn slependen lutsegang, dat den ouden uil anders deed wakkerschrikken was voor hem ongehoord gebleven; het schuiven van grendels en het springen van 't slot aan de endeldeuren had geheel de bende op een schuwe vlucht gedreven en hij alleen was blijven zitten en slapen. Hij had gedroomd van keersen zoo dik en zoo hoog als boomen al wit, schoon wit was, die 't halven door sloegen met een gekraak lijk de donder, en uilen daarbij! een ongetal van uilen, de kerkbeuken wemelden ervan! Ze beten er brokken uit de groote van

een moefsteen, de keersen tuimelden op den koster zijnen kop en hij lag gepletterd in de klare manevlekke over den schorrenvloer.

Maar hij had geschrikt in zijnen droom van eenen ongehieren boschuil - wat die hier kwam doen wist niemand - met hoorns lijk een stier en oogen lijk vlammende vuur! Hij was ervan in zijn ribben gevat geworden, zoo geweldig dat hij wakker schoot en zijn vlerken ging slaan.

Doch 't had te laat geweest.

Die vervaarlijke oogen schitterden uit geen boschuilskop maar uit een menschenhoofd - 't was die eeuwige koster!

Vader uil zat in de grepe en hij voelde hem onmeedoogend in een duivenmande geduwd, veel trappen beneen gedragen, en landde waar hij nu nog zat - te peizen op zijn en zijn kroost, en met het onverkwikkelijk vooruitzicht dat hij gijzelaar was en boeten zou voor velen.

Op al de uilenburchten in den omtrek, zaten de vrije uilevaders bij 't frissche morgenkrieken en vertelden aan hun gezin van de pret van verleden nacht - en de waanwijsheid van den ouden stamuil.

CAES. GEZELLE

Sinxen[(1)]

ONENDIG diep, onmeetbaar hoog
welft over mij de hemelboog
zijn wijde kringen:
Een tempel, uit wiens hoogten daalt
de Zomergeest, die warmte straalt
door alle dingen.

De lentekoelte is nu voorbij...
't is 't zwoegend-heete zomertij;
de zonne regent
op veld en meersch heur stralen neer
waar 't al in rijpt, waarmeê de Heer
ons had gezegend.

(1) Uit den thans verschijnenden bundel: *Zingende snaren;* bij J. De Meester, te Rousselare.

Omzeng mijn lenden met Uw gloed,
o Zomergeest, die branden doet
het vuur des levens,
dat, voor den langen winterdag,
ik levensvoorraad hebben mag
en vreugde tevens.

En gij, o warme Liefdegeest
die zijt van God beloofd geweest,
kom neergezegen:
geef zielevrucht waar 't blomke leeft
dat uit de Leut van Paschen heeft
bestaan gekregen.

Vervul ons hert, doe 't branden van
de liefde Gods, die alles kan,
en 't al kan lijden;
dat in ons ziel het zomer zij
met ruime luchten, hoog en vrij
en warm verblijden.

A. WALGRAVE

Het Nederlandsch in de taalwereld van het verre Oosten

VERMITS weinig Vlamingen door de omstandigheden, die hun leven beheerschen, er toe komen hunne bedrijvigheid te richten tot de studie der talen van het verre Oosten, zal het wellicht voor velen nog een geheim zijn, welke rol in de taalkundige wetenschap van het gele en zwarte Oosten aan het Nederlandsch moet toegekend worden. Het doel van dit kort opstel is niet zooveel eene volledige boekenopgaaf bij te brengen, dit zou ons te ver leiden, als wel door bloote aanhaling van feiten te bewijzen dat onze moedertaal - aan dewelke sommigen het recht en de geschiktheid ontkennen ooit eene wetenschapstaal te worden - toch niet tot doodelijke onmacht en engbeperkten werkkring moet gedoemd worden. Wel kan het Nederlandsch niet roemen op eene eerste plaats

onder de wereldtalen, maar uit Nederland's vruchtbaren bodem zijn toch boomen ontsproten en opgewassen, waarvan de rijke vruchten de opmerkzaamheid, ja zelfs de bewondering van machtige wedijveraars afgedwongen hebben.

't Was voor mij dan ook eene blijde verrassing toenik op zekeren dag te midden van de Chineesche boekstaven, die menigeen geern vergelijkt met een drollig gekrabsel van onbehendige hanenpooten, de aanhaling in het Nederlandsch van een Nederlandsch werk: ‘Francken en de Grijs: Chineesch-Hollandsch woordenboek van het Emoidialekt’ aantrof in het prachtig boek van Prof. Dr A. Conrady: *Eine Indochinesische*(1) *Causativ-Denominativ-Bildung, und ihr Zusammenhang mit den Tonaccenten*. Leipzig, 1896. Weldra kwam mij ter kennis dat Prof. Georges Schlegel te Leiden een groot ‘Nederlandsch-Chineesch Woordenboek (Tsiang-Tsiu dialekt)’ in vier boekdeelen opgesteld had. Schaank schreef in 1897 zijn ‘Loeh-foeng dialekt’ voor de Chineesche taalstudie.

Prof. de Groot, die als leeraar in de Chineesche taal met zooveel bekwaamheid Prof. Schlegel opvolgde in den leerstoel aan de hoogeschool te Leiden, schreef in het Nederlandsch zijn werk ‘De jaarlijksche feesten te Emoi’ (China) dat door Europa's geleerdsten sinoloog(2) Edouard Chavannes, professor aan het ‘Collège de France’ te Parijs, in het Fransch vertaald werd.

Op het gebied der Chineesche taal mogen ook de Vlamingen met fierheid wijzen op eenen man, die zich in de zes-

(1) Het Indochineesch wordt verdeeld als volgt:

I. Oostgroep { *A*. Tai-talen { *B*. Chineesch met zijne dialekten. { *C*. Karen (Birmanië). { Siameesch. { Lao. { Lü. { Khün - met nog veel dialekten.

II. Westgroep { 1) Tibetisch met zijne dialekten: Ladakh enz. { 2) Birmaansch met zijne dialekten: Ladakh enz. { 3) Assametische talen. { 4) Nepalische talen.

(2) Sinoloog = iemand die zich toelegt op de Chineesche filologie.

tiende eeuw hoogst verdienstelijk gemaakt heeft aan het keizerlijk hof te Peking, namelijk E.P. Ferdinand Verbiest S.J., te Pitthem bij Thielt ten jare 1623 geboren en te Peking in 1688 gestorven. Niet enkel als sterrekundige en als wiskundige was hij den keizer Khang-hsi onmisbaar, maar ook als taalgeleerde stond hij als ervaren man bekend. Hij schreef verschillende Chineesche werken; en nu nog worden de boeken van Nau-huai-jenn, zoo men hem noemde, met smaak door de Chineezen gelezen. Hij beoefende met veel bijval de Mandsjoe taal (Altaïsche taalgroep), die door de heden nog heerschende overrompelaars van het Chineesch keizerrijk gesproken werd. En Dr Laufer[1] beweert dat hij te dien tijde onder de Jezuieten de knapste geleerde was, die ook best thuis was in de Mandsjoe taal. Hij vertaalde verschillende werken in deze taal (over meetkunde, enz.), en moet volgens zekere aanhalingen een mandsjoe woordenboek en spraakkunst gemaakt hebben, die men ongelukkiglijk niet met zekerheid terugvindt. De omstandigheden, waaronder hij leefde, gaven hem geene aanleiding tot het neerschrijven zijner taalwetenschap in boeken die voor Europa bestemd waren.

Bij de Oostersche geleerden mag men ook de Hollandsche reizigers rekenen, want door hunne verre ontdekkingstochten hebben zij veel bijgebracht tot het uitvorschen van nieuwe nog onbekende werelddeelen. Lees b.v. in *Histoire générale des Voyages*, 10e vol. (Prevost). Amsterdam 1747-74, de reizen van Houtman (1595), Jacob van Neck (1598, 2e reis in 1600), Warwick (1599), Paul van Caerden (1599-1601, 2e reis 1608), van der Hagen (1600, 2e reis 1605), Harmansen (1601), Veen (1602), Spilbergen (1601), Cornelius Matelief (1605), Verhoeven (1608), Bontekoe (1619-1625), van den Broeck (1613-1630). Zie ook bij H. Cordier. *Bibliotheca sinica*. Vol. II, Fasc. II, 3e partie. *Relations des étrangers avec les Chinois*. IV. Hollande, wat de Hollanders

(1) KELETI SZEMLE. *Revue Orientale pour les études Ouralo-altaïques*. Budapest. Bd. IX, 1908. - Dr B. LAUFER. *Skizze der Manjurischen Literatur*, bl. 51-52.

in China verrichtten. Te dien tijde ontstond er eene rijke nederlandsche letterkunde over de nieuwbezochte landen.

In de altaïsche taalgroep[1] werkten L. Serrurier: Japansch-Nederlandsch Woordenboek; J.J. Hoffmann: Japansche spraakleer; J.H. Donker Curtius: Proeve eener Japansche spraakleer, enz. Men merke nog aan onder de werken van Prof. Uhlenbeck te Leiden, zijn: Ontwerp van eene vergelijkende vormleer der Eskimotalen, die ik onder de altaische taalgroep aanhaal, om zijn artikel: Uralische Anklänge der Eskimosprachen. (*Zeitschrift der Deutschen Morgenl. Gesellschaft*, Bd. 59, 1905, bl. 757) waarin hij zekere slaande overeenkomsten aanstipt tusschen de Eskimo-talen van Noord-Amerika en de Oeral-Altaïsche talen van Noord-Azië.

Dat Nederland ook zijne geleerden heeft in de Indogermanistiek en in de geschiedenis van Indië, is menigen

(1) Zie D^{r} JOS. GRUNZEL. *Entwurf einer Vergleich. Grammatik der Altaischen sprachen*. Leipzig, 1895, bl. 5-6. Grunzel neemt nog de verdeeling van Radloff aan, alhoewel hij bekent dat eene nauwkeurigere studie dezer talen, de voorgestelde Turkische groepen gedeeltelijk zal omkeeren:

A. Turkisch:

I. Oost-dialekten: Altai-, Baraba-, Abakan-, Küärik-, Sojonische, Karagassische en Oeigoerische dialekten, gesproken door de Siberische en Noorderlijke Turken met de Jakoeten, Oeigoeren en de Tarantsji.
II. West-dialekten: Kirgiezisch, Irtisch-dial., Basjkirisch, Wolgadial. gesproken door de Kara-Kirgiezen in Thien-sjan, de Kiptsjak in Chokand, en de Kazak-Kirgiezen.
III. Middenaziatische dialekten: Het Tarantsji-, Hami-, Aku-, Jarkand-, en Dsjagataisch dialekt, gesproken door de Özbeg en de Turkmannen.
IV. Zuid-dialekten (Turkmenisch, Aserbeidsjanisch, Kaukasisch, Anatolisch en Osmanisch), gesproken door de Iranische Turken, Kaukasische Turken, de Osmanen, de Tataren.

B. Mongoolsch:

I. Oostmongoolsch.
II. Westmongoolsch (Kalmuksch).
III. Noordmongoolsch of Boerjeetsch.

C. Toengoesisch: de talen der Orotsjonen, Mangren, Dauren, Birar, Golden, Sanagir, Ngatkon, Nigidal, Lamoeten, Sjibä. Hierbij behoort ook het Mandsjoe.
D. Japansch: in Yesso en Sacchalin, en Koerilen. (Verschillende dialekten).

lezer bekend, en zal afdoende bewezen worden, indien men nagaat welken welverdienden roem de namen van Prof. H. Kern, Prof. Speyer, Prof. Uhlenbeck, Prof. Schrijnen, enz., in de taalkundige kringen verworven hebben.

Maar op het uitgestrekt gebied der austrieke[1] talen zijn de vruchten van Nederland's werkzaamheid tot den rijksten oogst bedegen. Hier treffen wij aanstonds den grooten Indianist aan, Prof. Dr Hendrik Kern, gewezen hoogleeraar te Leiden, dien E.P. Willem Schmidt in de opdracht van zijn boek 'Die Mon-Khmer Völker' den 'hochverdienten Nestor auf dem Gebiete der Anstronesischen Sprachforschung' noemt. Hij schreef verschillende hooggewaardeerde werken, waarvan wij eenige titels hieronder zullen aanstippen. Dank zij den onvermoeibaren ijver en de uitstekende geleerdheid van Prof. Kern heeft de Leidensche hoogeschool om zoo te zeggen bijna eene alleenheerschappij over de austronesische talen uitgeoefend.

Door zijne koloniën in Indië kon Holland eenen sterken kring geleerden samenroepen die door hunne wetenschap het Nederlandsch in de buitenlandsche geleerde wereld deden binnendringen. Hunne tijdschriften worden op den vreemde goed onthaald. Hier volgen eenige Nederlandsche

(1) Zie W. SCHMIDT. *Die Mon-khmer Völker*. Braunschweig, 1906. De Austrieke taalgroep bestaat uit:

I. Austro-aziatisch op Aziatisch vasteland (Achter-Indië, Siam, Malakka, Cochinchine enz.) { 1) Vermengde groepen. Tsjam, Rade, enz. { 2) Mon-khmer { 3) Senoi, Semang, enz. { 4) Palong, Wa, Riang. { 5) Khasi-dialekten. { 6) Nikobar-dialekten. { 7) Munda-talen. { Mon, Stieng. { Khmer, meestal de Moi-talen. { Bahnar.

II. Austronesisch op de eilanden { *A.* Indonesisch in { *B.* Melanesisch in { *C.* Polynesisch op de { Borneo. { Filippijnen. { Sumatra. { Madagascar. { den driehoek tusschen de Karolinen, de Gilbert-eilanden en Nieuw-Kaledonië. { eilanden tusschen Hawaï en Nieuw-Zeeland.

tijdschriften die gewijd zijn aan de volkenkunde der Hollandsche koloniën:

1° Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde (Batavia, Albrecht en C°).

2° Verhandelingen van het Bataviaansch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. (Batavia, Albrecht en C°).
Dit genootschap geeft ook 3° 'Notulen van de algemeene en Direktie vergaderingen' uit. (Batavia. G. Kolff en C°).

4° Tijdschrift voor het koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. (Leiden, Brill).

5° Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië. ('s Gravenhage, M. Nijhoff).

6° Tijdschrift voor Nederlandsch Indië. (Batavia).

7° De Indische Gids. (Amsterdam).

8° De Indische Bij. (Leiden)(1).

9° Indisch Magazijn. (Batavia) (1).

Hoe zullen de Vlamingen het voorbeeld van Holland navolgen om zich baas te houden over de taal- en volkenkunde van het uitgestrekt en zoo volkenrijk Kongoland?

Van de menigvuldige schrijvers die de talen der hollandsche koloniën beoefend hebben, dient slechts eene korte lijst aangegeven te worden:

F.S.A. de Clercq, J. van Dissel, Filet, D. Gerth van Wijk, J.J. de Hollander, H.C. Klinkert, Kriens, P.P. Roorda van Eysinga, J. Pijnappel, Niemann, L. Th. Mayer, C. Spat, H.v. de Wall, H.N. van der Tuuk schreven maleische spraakkunsten en woordenboeken in het Nederlandsch.

De Mentawei- taal werd geboekt door Morris.
Het Boegineesch door Matthes.
Het Galelareesch door M.J. van Baarda.
Het Javaansch door Bohatta, Gericke, Bruckner, Poensen, Grashuis, enz.
Het Makassaarsch door Matthes.
Het Madoereesch door H.N. Kiliaan, Vreede, Stockmans, Elzevier en Marinissen.
Het Bimaneesch door J.C.G. Jonker.
Het Balineesch door B. van Eck.
Het Atjehsch door Catenius, van Langen.
Het Soendaneesch door Coolsma, Geerdinck, Grashuis, Oostino.
Het Bataksch door van der Tuuk en Joustra.
Het Sawuneesch door Wijngaarden.

(1) Verschijnt niet meer.

De Bareë-taal door A.C. Kruyt.
Het Favorlangsch door Happart.
Het Sangireesch door Adriani.
Het Tobaksch door van der Tuuk.

Het zal den lezer aangenaam zijn, ik hoop het, te vernemen hoe de Nederlandsche werken op den vreemde hoog geacht worden. Hier ook is breedvoerigheid overbodig.

Ik verwijs eerst naar ‘Anthropos’, het jeugdig maar sterkgewassen internationaal tijdschrift voor taal- en volkenkunde, onder de hoofdredaktie van den vermaarden taalgeleerde E.P. Willem Schmidt, priester-zendeling in de Duitsche Congregatie van Steijl (Hollandsch Limburg), met medewerking van menigvuldige zendelingen. Het Nederlandsch goed machtig zijnde, bespreekt P. Schmidt b.v. de Nederlandsche werken van Uhlenbeck ‘Ontwerp van eene vergelijkende vormleer der Eskimotalen’ en ‘Karakteristiek der Baskische Grammatica’. Anthropos, II Bd. 1907, bl. 334 en 335. Anthropos geeft op gestelden tijd een overzicht van de Nederlandsche tijdschriften over verschijnt alle twee maanden te Weenen, en neemt bijdragen op over de vreemde volkeren in 't Latijn, 't Duitsch, 't Engelsch, 't Fransch, 't Spaansch en 't Italiaansch.

In het hongaarsch tijdschrift Keleti Szemle, Revue oriëntale pour les études ouralo-altaïques, Budapest, (zie boven) haalt Laufer (Skizze der Manjurischen Literatur, bl. 7-8, nota 1) 't werk van Stuart aan: Catalogus der Munten en Amuletten van China, Japan, Korea en Annam. Batavia, 1904.

Het Nederlandsch tijdschrift: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië wordt b.v. aangehaald in Grierson's standaardswerk: Linguistic Survey of India. Vol. II (Mon-Khmer en Siamese-Chinese families). Calcutta, 1904, bl. 3.

Prof. Oldenberg (te St Petersburg) verwijst in zijn werk ‘Buddha, sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde, 5^{e} uitgave, 1906, bl. 92, nota 2 naar Kern: Geschiedenis van het Buddhisme in Indië. Alsook Prof. Barth, de wel-

bekende parijsche Indianist, haalt in zijn vertaald werk: “The Religions of India” volop in het Nederlandsch en op verschillende plaatsen het boek van Kern aan: Over de jaartelling der zuiderlijke Buddhisten, b.v. bl. 102-103, nota 1, enz., en wat verder bl. 141, nota 4, enz., het werk van Warren: Over de godsdienstige en wijsgeerige begrippen der Jainas.

P. Schmidt, “Die Mon-Khmer Völker”, haalt herhaalde malen Kern's werken aan, b.v. bl. 125, nota 1 en 4, enz. Kern. Fidjitaal. Op bl. 123, nota 1, leest men: Brandes. Bijdrage tot de vergelijkende klankleer der Westersche afdeeling van de Maleisch-Polynes. Taalfamilie. Utrecht 1884.

Lees ook op bl. 2, nota 1. Kern. Jaarboek der Koninkl. Akad. van Wetenschappen, 1906, en op bl. 4 nota 1. Tijdschift voor Nederlandsch Indië. Niewe serie. 18_e Jaarg. 2° Deel.

Als slot van dit onvolledig opsommen van eenige Nederlandsche werken, kan ik geene betere woorden opdisschen dan die van Childers[1] met wien ik geheel en gansch instem: “A language is generally what its literature makes it” en dit mag men niet alleen staande honden wanneer het de morfologie, den bouw en den rijkdom eener taal, maar ook en wel hoofdzakelijk wanneer het haar bestaan en haren voorrang bij andere talen geldt.

Wil de Vlaming zijne taal vooruit-rúkken in de wetenschappelijke wereld, dan staat hem slechts één middel ter hand: de beoefening der wetenschap in zijn eigen taal. Dat de Vlaming zich zelven tot dusverre ontwikkele in de wetenschap dat hij zich opdringe aan de geleerden, door Vlaamsche werken, naar het voorbeeld der Hollandsche schrijvers, zoo zal hij de Vlaamsche taal leeren hoogschatten door zijn eigen landgenooten en haar doen binnendringen en waardeeren in den vreemde.

JOS. MULLIE

(1) *Pali Dictionary*. Preface, bl. VII.

[Nummer 11]

Plaatsnamen

ONGETWIJFELD zullen velen de toponomische bijdragen van ADZO, in *Biekorf*, met vreugde onthaald hebben. Te veel onbevoegden hadden zich tot heden gewaagd op het gebied der oordnamenkunde, zonder zelfs te vermoeden wat al ingewikkelde moeilijkheden zich kunnen voordoen; zij schenen aleens niet te weten dat er dient rekening gehouden te worden èn met de taalwetten, èn met de teksten waarin en het tijdstip waarop de plaatsnamen voorkomen, èn met hetgeen geweten is over de oude aardrijkskunde. Vandaar die afleidingen en verklaringen enkel getrokken uit de verbeelding; vandaar die willekeurige vereenzelvigingen met huidige plaatsnamen; vandaar die verkeerde opvattingen van - zelfs geleerde - geschiedschrijvers over de oude aardrijkskundige verdeelingen en over de oude bestuurlijke inrichting van ons land. Nu de oude plaatsnamen opnieuw onderzocht en verklaard worden door een bevoegd man, volgens al de vereischten

der wetenschap, dat is een feit waarover wij ons verheugen en wij twijfelen er niet aan of velen zullen wenschen met ons dat ADZO - of liever... maar onnoodig den naam te laten kennen, het gehalte zijner bijdragen heeft hem van het begin af verraden, - zijne merkweerdige studiën voortzette; niet alleen zijn zij van het hoogste belang voor de toponomie zelf, maar bewijzen tevens een uitstekenden dienst aan de geschiedkunde.

Intusschen weze het ons toegelaten eenige opmerkingen in het midden te brengen aangaande een drietal plaatsnamen. Mochten nog andere lezers van *Biekorf* ons voorbeeld navolgen. “Du choc des idées...”

Cooleghem.

Culingahem accra, *Culingim* agrum (FAYEN, *Liber traditionum Sancti Petri Blandiniensis*, bl. 35 en 34) is volgens ADZO (*Biek.*, 1908, bl. 236-237) Cooleghem op Mariakerke bij Gent. Deze verklaring scheen ons twijfelachtig om reden van de aangeduide ligging van deze plaats, te weten: *prope fluvium Legia, in pago Curtracinse*. Immers, de pagus Cortracensis heeft zich nooit uitgestrekt over de Leie in de omstreek van Gent; al de plaatsen, aldaar gelegen, worden altijd aangewezen “*in pago Gandense*” DE VLAEMINCK, *La Menapie et la Flandre*, Anvers, 1879, bl. 170, geeft voor Culingahem: Cooleghem op Deurle, canton Nazareth. Dit Cooleghem ligt meer *prope fluvium Legia* en alleszins *in pago Cortracense*. Daarbij, op Deurle bestond er vroeger een wijk of een land, Cooleghem geheeten. Onder de oude plaatsnamen van deze gemeente vinden wij: *Colleghem*, in 't jaar 1500, *Coeleghem*, in 1575. Zie DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis der gemeenten der Provincie Oostvlaanderen*. Gent, 1864-1870. 1^{e} Reeks. 2° Deel, bl. 12, nota 2.

Vryleghem.

Frigelineghim, FAYEN, bl. 66, *Frigelingehem*, FAY., bl. 79 en *Frilingim*, FAY., bl. 80 worden door FAYEN ver-

eenzelvigd met *Frilinghien* en *Verlinghem* bij Armentiers. ADZO (*Biek*. 1909, bl. 122-123) verwerpt deze verklaring en stelt voor: *Vryleghem*, een gehucht op Hulste.

Er is hier misverstand. Beiden hebben ongelijk *Frilingim* te voegen bij *Frigelinghem* en ze voor te stellen als een en 't zelfde oord. Bezien we de teksten, waarin beide namen voorkomen. In een oorkonde van Lotharius, koning van Frankrijk, 964 (VAN LOKEREN, *Chartes et documents de l'abbaye S. Pierre*. Gand, 1864, I, bl. 38; FAYEN, bl. 66), lezen wij dat Baldwinus Baldzo schonk aan S. Pietersabdij: nonnulla propriae hereditatis (...res suas in *pago Curtracinse*. FAY. bl. 79 ad A. 965): Beverna *in pago Curtracinse* super fluvium Legia et alia Beverna cum ecclesia et Handelingehim et Tippingehim et Thrasselingehim cum ecclesia et Stenbeca et Tatingehim cum ecclesia et Pottingehim secus fluviolum Viva et forestum Methela ubi possunt saginari mille porei et Sausele ubi cccc et *Fri*[*n*]*gelingehim* quam vendidit ei abba et in foresto Feret silvam juxta fluviolum Fista ubi cccc.'

Een oorkonde van Diederik, graaf van Gent, 969, meldt dat deze graaf schonk aan dezelfde abdij: '...sui juris possessionem nomine *Frilingim, in pago Flandrensi*...'

Dus, hetzelfde goed dat eerst de eigendom is van Baldwinus Baldzo en afgestaan wordt aan S. Pieters, wordt zoo korts nadien in 't bezit gevonden van Diederik en opnieuw geschonken aan gezegde abdij! Daarbij, ditzelfde goed wordt eerst in den oorspronkelijken schenkingsakt van 964 en 't jaar nadien inden 'liber traditionum' aangeduid *in pago Curtracinse* en vier jaar later in denzelfden 'liber traditionum' geboekt als liggende '*in pago Flandrensi*'. Dit is niet aan te nemen, te meer dat die pagi twee verschillende en onderscheiden landsverdeelingen waren.

Ongetwijfeld dus zijn Frigelingehim en Frilingim twee verschillende plaatsen.

Waar waren ze gelegen?

1. *Frigelingehim* kan on mogelijk overeen gebracht worden met Frelinghim-Verlinghem-bij-Armentiers, zooals

Fayen beweert. Dit blijkt klaar uit den hierboven aangehaalden tekst. Kan het *Vryleghem* zijn, een gehucht op Hulste, dus op den linker oever van de Leie? Deze meening van Adzo kunnen wij niet aannemen. Beziet eens den tekst. Al de opgesomde plaatsen liggen tusschen de Leie, de Vive (Viva) die door Waereghem, langs Peteghem loopt en zich tusschen Vive-St-Baafs en Vive-St-Elooi in de Leie werpt en eindelijk de Vichte (Fista en bij FAY. bl. 79 Fifta) een bijriviertje van de Vive, dat door Vichte loopt; dus aan de oostzijde van de Leie.

2. *Frilingim*. Is dit Vryleghem-op-Hulste, al den westkant van de Leie, 'in pago Flandrensi'? Is het Frelinghien-Verleghem bij Armentiers, in welks nabijheid, te weten te Ennetières, Sint-Pietersabdij uitgestrekte bezittingen had? (Z.V. LOK., bl. 395-396). Daarop kunnen wij voor als nu met geen zekerheid antwoorden.

Goedinge. - Gotthem.

Onder de giften gedaan aan S.-Pietersabdij onder abt Einhard, 814-840, treffen wij aan, benevens verschillende goederen gelegen '*in pago Curtracense*' (fragment uit de X^{e} eeuw *in pago Curtricinse seu Turnacinse*) *super fluvium Legia* en *juxta Leia* - nog een goed *ultra Leia* in *Gothengim* (fragm. X^{e} eeuw: *Gothemiaogian* (sic), waarschijnlijk voor *Gothingahem. Biek*. 1908, bl. 313).

Tot heden was het algemeen aanveerd dat er hier sprake is van *Gotthem* bij Deinze. ADZO daarentegen stelt *Goedinge* voor, een gehucht op Afsné. (*Biekorf*, 1908, bl. 313-314). Doch daarom moet hij aannemen dat de *o* in den vermoedelijken vorm: *Gothingahem* lang is, 'wat anders ook het waarschijnlijkste is, zegt hij, zooniet zou men eerder *Guth*-verwachtende zijn.'

Welnu er bestaat een *Gutdingahem* (SERRURE, *Cartulaire de Saint-Bavon*, bl. 7), en liggende *in pago Curtracinse*. Zou dat niet *Goedinge* zijn, op den rechter oever der Leie?

ADZO verwerpt *Gotthem*, omdat de afleiding van *Gothengahem* tot Gotthem volgens de taalwetten 'weinig waar-

schijnlijk is'. Maar 'weinig waarschijnlijk' is nog niet onmogelijk. Ook is, naar ons inzien, hier wel Gotthem bedoeld. Immers, uit de woorden *ultra Leia*, in tegenoverstelling met de plaatsen aangeduid '*in pago Curtracense*' en vooral in '*pago Tornacense*' blijkt het klaar dat *Gothengim* moet liggen op den linkeroever van de Leie, wat het geval is voor Gotthem en niet voor Goedinge. Voegen wij daarbij dat Sint-Pietersabdij werkelijk goed bezat te Gotthem (V. LOK. bl. 401).

E. VAN CAPPEL

De Rijn

DOOR 't fiere Duitschland vaart -
Gelijk een gloriedroom
Die grootheid heeft gebaard -
Een wonderschoone stroom.

Hij spiegelt in zijn vloed
Der steden grootsche pracht,
En bij hem houden goed
De hooge torens wacht.

Op 't zonnewater giet
De lieve Loreley
Er 't oud en wonder lied
Van min en poëzij.

Ter lieve glooiing straalt
De wijn in purpergloed
Die in de bekers kraalt
En geestdrift wekt en moed.

Lang woont er 't roemgeslacht
Der riddren hoog en vrij,
Dat 't vaderlandsch gedacht
Opzweepte uit slavernij.

Op Niederwald daar rijst
Een zegebeeld wel schoon
Dat naar de heemlen wijst
Met groote lauwerkroon.

Het duitsche dichtertal
Zong 't eigen trotsrefrein;
De grootste bard van al
Waart gij: du Vater Rhein!

ARTH. COUSSENS

Langs de Vaart

HIER zwenkt zij: de eene zij glijdt heen naar 't Noorden
Door popels voort met rilden bladertooi
En de andere langs plantbewassen boorden
Naar Brugge, beide in rechten lijnenplooi
En wreede stilte! O, rustig is hier 't droomen
Bij 't kalme sop, waarop geen schepen gaan
Tenzij ‘de boot’ die ver ginds aan die boomen
Naar Holland schuift. De loovertrossen slaan
Heel zacht en hoog in witte wolken luchten
En vallen plots weer stil, beweegloos, slap...
Het hangt al vol belofte aan rijke vruchten
De halmen, die zooeven met een flap
Van 't windeke op- en nedergaan, met zangen
Wier blij gesuis naar verre verten tracht;
De gaarden die alom vol schoonheid hangen
Van Meiebloei, van wonnig rijke pracht.
***
Maar ach... daar bij dien ouden, zwaren toren
Ligt Damme in diep en huivrig-droef verval,
Aandachtloos trekt in 't mooie zonnegloren
De vaart voorbij èn huis èn vestingwal,
Waar eens het groote en schoone leven deinde
In wappering van vlaggen en van lied,

In jubeling van klokken zonder einde,
Om prinsenkomst opdagend in 't verschiet,
Tot naar de kust der Noordzee, zegedronken!
Waar 't Vlaamsch als vaste taal geboren werd,
Onsterflijkheid ons taal reeds werd geschonken
Door d'adel van Van Maerlant's geest en hert....
En Damme's glans en macht zijn thans verzwonden
Het lijkt een sprookje uit verren, duistren tijd
Stond daar nog niet, wel stom maar ongeschonden,
Een visioen van gouden heerlijkheid,
Een majesteit, ter eeuwigheid geheven
Zooals geen volk als 't vlaamsche er ooit bezat
Waarheen de vaart als zweeft in passie-streven:
Stond Brugge er niet, de koninklijke stad!

ARTH. COUSSENS

Zwanen

TE Brugge, op de zonnige Reien
Verglijden de zwanen zoo zacht,
En roeien in statig vermeien
Door teedere, wondere pracht.

Zij roeien langs bloemen die bloeien
Aan zijden, uit huizekens oud,
Of open op 't watervlak gloeien
In 't flikkren van zomerzongoud.

Zij varen in droomrige lijnen
Langs woonsten van 't verre verleên,
Waar stille muziekklanken deinen
Als 't kreunen van zielengeween.

Zij slieren op 't rustige water -
Processie van onschuld en vree -
En lokken in lijzig geklater
Mijn droomen, mijn schoonste, wel mee....

ARTH. COUSSENS

Uit den ‘levene der... menschen’!

TWEE Brugsche Damen uit het overgangstijdperk, Madam Van Dit en Madam Van Dat gemoeten malkaar op strate. Gespannen in de liberty. Zedig, minzaam, fijn. Ze klappen een beetjen... en 't gesprek draait op den nieuwen winkel van Tietz.

- ‘... die Tietz is ievers een prondelare, zegt Madam Van Dit, die den kleinen burger komt dooddoen. Er en is niets dat ge bij dien Tietz niet en kunt verkrijgen. En alles gaat er voor een appel en een ei’.

- ‘En inderdaad’, antwoordt Madam Van Dat, ‘ze 'n zijn er 't volk geen meester. Maar ge ziet van hier welk een soort volkske dat er gaat. Is me dat toch een keer entwat met dien Tietz!’

- ‘Ik, ik en zou er niet willen gezien zijn’, zegt Madam Van Dit, en ze keert heur hoofd af naar den hemel!

- ‘Noch ik’, besluit ook Madam Van Dat, met heur hand aan heur mond, en ze schuift heur schouders op.. ‘voor geen goud van de wereld!’

Daarna monkelen ze lief,... hummen welopgevoedweg naar hun hondjes die juist, op hunnen huk gezeten en met één oogske toe, bezig zijn met daar entwaar achter hun oore te scharten,... en al buigende drijven de damen om, en huppelen tevreden elk haren weg voort.

.....

's Anderendaags komen ze malkaar nog een keer tegen... waar? 't En wil niet gepeinsd zijn! juist te Tietz zelve! Elk met een koopje onder haren arm.

- ‘Ha!’

Hare lippen verbreeden, hare kaken vermalschen, hare blikken verwarmen en met scheeven hoofde nijgen ze malkander toe.

Liefelijk groetwoord. Een kwartier gesprek.

't Is van de franke winkeldochters en van de menigvuldige trappen uit den winkel; van het gemis van ruimte tusschen de toogen, van de ingewikkelde wijze om te

betalen, en van 't oorverdoovend geruisch in de zale; van enthoeveel aardige geuren daar, waar een vischwijf meê rondleurt. ‘t Scheelt teveel!’

Ze geven diepe zuchtjes uit, slaan medelijdende oogskens, schudden teeder en goedhertig het hoofd, sluiten hare lippen dichte toe en blazen verootmoedigd door den neus; ze zwijgen... dan voelen ze hare schouderen invallen, houden malkaars handen vast warmweg, laten hare kin zakken en kijken eindelijk diepe in malkaars blik en ziele...

Nu slepen ze verstomd een stap of twee naar den uitgang, zien nog eens om:

- ... ‘en daarbij’, zegt Madam Van Dit, ‘beziet me dat goed hier, allegâre...’ en ze krijgt lijk 't vierde van een klein walgingske.

- ‘Allegâre 't bekijken niet weerd!’ zegt Madam Van Dat, terwijl ze met vieze vingers de deur opentrekt.

En met een gerust geweten zoo geraken ze getween buiten. Kop in de lucht, met een glimlach!

J. HAGEL

Naar d'Hoogmis

UIT den toren klinkt het bronzen,
jub'lend klokakkoord
noodend 't volk, al trillen, bonzen,
door de velden voort,
naar d'hoogmis.

Op de witgedroogde paden,
slingerend door 't veld,
't volk, in beste feestgewaden,
als een zwerme, snelt
naar d'hoogmis.

Uit de donker' elzenhagen
klinkt de vogelgroet;

't zomerwindje vliegt, al plagen
't blijde volk dat spoedt
naar d'hoogmis.

d'Oude peetjes gaan, al trekken,
trage, slent'rend voort;
't jonge goedje drilt, al gekken,
vrolijk soort met soort,
naar d'hoogmis.

Om-end-om staan veie vruchten
waar de zon op blekt,
streelend ook, uit blauwe luchten,
't vrome volk dat trekt
naar d'hoogmis.

Dapper klingend, roept de schelle
d'achterkomers bin',
aan den Autaar klinkt de belle:
'Introïbo', 't is 't begin
van d'hoogmis.

't Orgel speelt zoo stil, al boven.
In een wierookwolk
wordt het Godlijk Lam geheven,
voor het buigend volk
in d'hoogmis.

Door de kerk vliegt wierookwalme,
die op alles kiest;
't orgel speelt zijn laatsten galme
't 'Ite Missa est'
van d'hoogmis.

Op de wegels en de straten,
door het veldegroen,
trekt het volk, al ernstig praten,
van het schoon sermoen
in d'hoogmis.

WARDEN OOM

Nieuwe kerk der Karmelieten te Kortrijk

MET 1907 begonnen de Ongeschoeide Karmelieten hun nieuw klooster op te bouwen langs den Aelbeekschen steenweg te Kortrijk. Met Oktober 1908 was alles klaar; op 6^{den} December wijdde Mgr Waffelaert de nieuwe kerk in.

Het ligt buiten mijne bedoeling hier de geschiedenis der Karmelieten te Kortrijk op te maken(1). Vanaf 1663 treft men ze aan, als bestuurders der Karmelietersen. Hunne instelling ging ten gronde ten tijde der Fransche Staatsomwenteling, doch slechts tijdelijk. De Vlaamsche Karmelieten te Kortrijk waren, evenals hunne ordebroeders te Gent, te Brugge en te Iper, onder de kloostergemeenten die vroegst te herleven kwamen, en dit dank vooral aan hunne flinke inrichting en tuchtigen ordogeest: de storm kon den boom wel geeselen en zijne takken verstrooien, maar hem uitwortelen niet. Eens het orkaan voorbij, kwam ook de heerlijke opbloei van vroeger dagen terug; getuige daarvan het prachtig gesticht te Kortrijk.

De nieuwe kerk is 56 m. lang op 20 m. breed en 24 m. hoog (middenbeuk); een ruim en grootsch gebouw met drie beuken in Herboortetrant der 18de eeuw (Korintische bouworde). Aan het uiteinde der middenbeuk komt het Sanctuarium - vierkant - overdekt met een bevallig koepelgewelf op sierlijke zuilen gedregen. Het koor der kloosterlingen is achter het altaar aangelegd, in het apsis der kerk, en zal met een betrekkelijk lage weeg van het overige kerkgebouw afgezonderd worden, zoodat niets het zicht op het apsis zal benemen of den samenhang breken.

De buitengevel met zijn sobere versiering, zijn kleurenafwisseling van steen, is echt geslaagd; het klokkentorentje is echter veel te zwaar.

Als we het nu aanvatten een woord te reppen over die kerk, dan moet het ook over den stijl gaan. We leven nog in een tijd van *reactie* tegen Renaissance, Barok en Klassiek, drie kunstuitdrukkingen die niet te verwarren vallen, en van gansch afwijkende beginselen uitgaan. 't Is nu ruim 50 jaar dat men die kunsten, al dooreen, in eenen adem, veroordeelt, banvloekt en doemt, zoodat we daar niets meer hoeven te zoeken dan heidensch, onkristelijk, uitheemsch, gemis aan logiek, valschheid en bedrog.

Alle reactie lijdt, uit haren aard, aan overdrijven, en zoo is het hier. Laten we maar oprecht bekennen dat de vroege Hergeboorte en de Vlaamsche Barok ook heerlijke kanten hebben, en meesterwerken hebben voortgebracht. In onzen tijd van eclectisme mag het geen opzien baren dat men bouwt in Renaissance stijl; men bouwt wel Byzantijnsch, Romantisch en Gothisch in al hunne tusschensoorten en onderverdeelingen: men bouwt al wat in de geschiedenis der oudheidkunde tehuis hoort. Vast staat de 2de helft der 18de eeuw gekend als een periode van ziekelijke kunst; we hebben gelukkig weinig voor-

(1) Zie *De Zendingen van de Ongeschoeide Karmelieten*, December 1908, en DE POTTER, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, Gent 1876, III, 407-413.

beelden van kerkbouwen uit dezen tijd voorhanden: Harelbeke (Dewez, 1769) veraf de beste; het koor der voormalige abdijkerk te Zonnebeke (1769); de huidige Seminariekerk te Brugge (1775-1788)[1]. Beschouwen wij nu de laastgenoemde: hoe arm een bouwtrant vergeleken bij de heerlijke kerken uit de voorafgaande tijdvakken! Men denke aan de oude Jezuitenkerken te Brugge, Leuven, Antwerpen, Namen; aan de prachtige abdijkerken te Averbode, Grimbergen, St. Pieterskerk te Gent, enz. Die armoe op het einde van 1700 mag hieruit afgeleid worden, dat het toen opkomende klassicismus den kunstenaar alle vrijheid ontnam. Niets blijft nog over van die vroeger vaak aangewende, soms meesterlijke, soms overdreven festoenen, loofwerk, prachtnissen en beeldfiguren: niets meer dan de sture wandmuren, eentonige, lijnvormige band en hoeklijsten of symetrische versieringsvakken. Alle leven schijnt systematisch dood gelegd.

De nieuwe kerk te Kortrijk gelijkt niet slecht op een dier kerken uit de laatste helft der 18de eeuw. De beuken zijn, op de verhoudingen na, een trouw weerbeeld van de Seminariekerk te Brugge. We zeggen: op de verhoudingen na, en dit is het juist wat de kerk te Kortrijk zoo ver boven die te Brugge stelt. De kerk der voormalige Duinenabdij is zoo hoog opgetrokken, dat het in de nevenbeuken, en meteen aan de pilasters tusschen hoofd- en zijbeuken, aan oogvoldoende afmetingen ontbreekt. Die misberekendheid in 't bouwen is helder in het licht gesteld door eene moderne kleurenschildering[2].

De edele verhoudingen het gansche kerkgebouw door, de keurige schikking van Sanctuarium en apsis, ziedaar wat men in de nieuwe kerk te Kortrijk voor best mag aanzien. Dat de vroegere Renaissance kunstiger is dan de hier aangewende stijl zal men gereedelijk toegeven, maar om in oude Renaissance te werken hoeft men niet alleen bouwerstalent, maar nog een zwierige teekenaarshand, een scheppingsgeest voor versieringsmotief, het juiste besef van het kunstgevoel dier tijden, al vereischten die zelden bij onze bouwmeesters aangetroffen worden.

Voor de meubeleering[3], reeds werd de communiebank in de Kar-

(1) Kerk der voormalige Duinenabdij. De gebouwen der abdij werden opgetrokken onder abt Bern. Campmans (1623-42), doch na zijnen dood werd de arbeid onderbroken bij gebrek aan geldmiddelen. Eerst onder abt Robrecht van Severen (1748-92) werd de kerk begonnen en voleind. Min edel van stijl dan de abdij, verschilt deze kerk ook van de ontworpene in 1628, zoo men kan zien op het plan van Sanderus (Fl. Ill.).

(2) Op haar eigen beschouwd is de schildering der Seminariekerk gansch mislukt; over 't algemeen, late men zulke kerken ongekleurd. Eene vergelijking tusschen de Seminariekerk en de nieuwe kerk te Kortrijk is hier uiterst leerrijk.

(3) Les Rév. Pères Carmes de Courtrai ont construit une église en style de la renaissance classique. Un des Pères disait que cette construction dans le style de l'époque où l'ordre a ses traditions (?) était aussi justifiée par la perspective de trouver *pour une croute de pain*, du magnifique mobilier assortie. (*La Métrop.* aangeh. kunstkroniek, Febr. 1909). Of het waar is? Zeker is het een goede gedachte, mocht men veel in dien zin werken. 't Zijn juist al geen meesterwerken die de Hergeboorte voortbracht, maar te veel komt heden in den rommelwinkel van den ‘Antiquaire’ terecht.

merskerk geplaatst. 't Is een eenvoudige leuning uit wit marmer op stompe balusters gedregen. Noch teekening, noch geest, alles bepaalt zich bij het onberispelijk gepolijste marmer! Nog is dit een kenteeken van de vervalperiode der 18de eeuw: kostbaar materiaal, en onbeduide- armzalige bewerking(1). Dat men toch zoo niet voortdoe(2). Men vreeze niet de vroegere Herboortetrant van gezonder geest en snede voor de meubeleering aan te nemen; het uitzicht van den samenhang zal niet geschaad worden. Men ga zien hoe te Zonnebeke b.v. het oud altaarstuk en de jongere kerk schilderachtig samenwerken. Voor de weeg tusschen Sanctuarium en kloosterkoor denke men aan de kapelafsluitingen onzer oude kerken waar de marmertoon en het teerkleurig albaster met gouden opluisteringen zoo heerlijk de helblinkende koperen balusters afzetten(3).

Guido Gezelle

DIE 't kleingedichtje kent van Guido Gezelle:

> God hoe kan de mensch toch boos zijn,
> en
> die maar U tot steun(*sel*) heeft,
> en in ander goed getroost zijn
> als dat
> (*dan het*) goed dat gij hem geeft?

zal 't wellicht het vernemen weerd vinden dat de dichter hier een stroofje heeft laten wegvallen, - uit wat reden? - namelijk het volgende:

> Kunt gij, God, den mensch nog goed doen
> die maar u tot vijand heeft,
> en hetgeen hij door uw toedoen
> geven kan u niet en geeft!

(1) Zie b.v. altaren en koorgestoelte in de Seminariekerk te Brugge, koorgestoelte te Harelbeke, en vooral den predikstoel der Salvatorskerk te Brugge.
(2) Ook wachte men zich van een soort moderne herboortetrant, zoo de altaren van het H. Hart en van O.L.V. die de prachtige abdijkerk te Averbode ontsieren.
(3) Dekenkapel te Iper, zijdeurtjes aan het koor der hoofdkerk te Brugge. Steviger voor 't uitzicht is het prachtige weegwerk aan de kapellen der hoofdkerk te Laon (Fr.), dat met wijziging van enkele détails, best misschien zou dienen nagevolgd.

daarop volgde dan:

't mysterie
O (*beschaemdheid*) zonder weêrga,
dat
(*als*) ik overal het goed,
in mijn eigen als ik
(*als ik in mijn herte*) neêrga,
dat ik daar
(*daar alleen*) het kwaad ontmoet!

***

Uit des dichters leeraarstijd:

Verkwist
en is 't
noch leed mij niet,
zoo als gij ziet,
al ben ik moe
hetgeen ik doe
voor hem die mij
met verzen blij
en welgezind
wil maken, kind!
doe voort! doe voort!
en leg aen boord
de kracht van ziel
die u beviel
uit God zijn hand:
de dichterbrand
zoekt spijze, en blaekt,
hoe meer gij maekt
dat naar omhoog
uw blinkend oog
regt op gericht
aen *Hem* de pligt
des dichters kwijt
van wien gij zijt
het wel bemind
het dankbaer kind.

GUIDO GEZELLE

J.C. heri hodie Ipse et in saecula!

Tot wie dit gericht was, zullen misschien best de gewezen leerlingen van dit ‘wonderjaar’ kunnen verklaren.

C.G.

Mengelmaren

De gewestspraken in Italië

‘... **B**IJ een vergelijkend onderzoek over den woordenrijkdom der verschillende levende talen in Europa, bekomt de Italiaansche taal

ruim 40.000 woorden, tegen 120.000 voor het Engelsch. Onze moedertaal zou dus eene der armste zijn onder de levende talen! Hoe is dit mogelijk?

Nochtans in de XVe eeuw, ten tijde van Dante Alighieri, stonden wij aan de spits der letteren. Stilaan zijn de andere volken ons voorbijgestreefd, en wij bleven onbewegelijk toezien. Daar werden wel is waar bij ons, rederijkers-kamers en taal vroedschappen opgericht, doch erg genoeg, door hunne vitterijen en banvonnissen, sloten zij den toegang tot den algemeenen taalschat aan zoovele woorden der gesprokene tale, die nu nog voortleven in den mond des volks.

... Laat ons bij de vreemde volken te leer gaan. Ieveren wij gelijk zij, eendrachtig en onverpoosd, om aan onze dierbare moedertale de eereplaats in de rij der wereldtalen terug te geven, die haar van rechtswege toekomt. Evenals de andere volkeren, moeten wij dagelijks, stelselmatig en aanhoudend, de rijke taallagen ontginnen, die sedert eeuwen onaangeroerd berusten in onze gewesttalen, want al hunne woorden en uitdrukkingen hebben recht van aanneming, als zij klaar en duidelijk, de goede bediedenis weergeven. Zij het voorgoed uit met dit onredelijk verstooten van alles wat niet met het Arnowater[(1)] bevochtigd was. Laat ons wijduit de armen openen! Ja, laat ons liefdevol op zoek gaan en zanten onverdroten; wij zullen al onze gewestwoordekens uitnoodigen tot het algemeen vaderlandsch taalfeest. Alzóó handelt de Engelschman, niet alleen met zijne eigene gewesttalen, maar ook met die van Schotland en van Amerika. Alzóó handelt de Duitsche taalvorscher. Alzóó begint zelfs de Franschman sedert eenigen tijd[(2)]'.

REMO.

Alban Stolz. *Goudschilfers*. Nederlandsche vertaling door een witheer der abdij Averbode. Gedrukt in de abdij. 1909.

Wie de werken van Alban Stolz niet zou kennen, heeft nu een beste gelegenheid om deze leemte aan te vullen. Geruimen tijd al verscheen in 'Averbode's Weekblad' (overigens een heel verdienstelijk weekblad) de vertaling van een of ander hoofdstukje uit de boeken van den bekenden duitschen volksschrijver. Alles werd nu saamgebracht tot een boekje, dat juist zooveel en hetzelfde bevat als: 'Edelsteine aus reicher Schatzkammer' (Herder, Freiburg i.B.). Wat een degelijk boekje! De 88 hoofdstukjes zijn waarlijk 88 goudklompjes. In menig verzenboek zult ge niet even veel gevoel waarnemen als hier, en toch worden er hier meteen allerkostelijkste waarheden aan het verstand gebracht. Wat hierin wordt voorgehouden, hebben we wel allen meermalen gehoord, maar dat we het zoo nog

(1) Stroom die Florentië, hoofdstad der Toskaansche gouwe (noordelijk middendeel van Italië) besproeit. De Toskaners roemen er op, de zuivere Italiaansche tale te spreken.

(2) Uittreksel der openingsrede van Rome's Hoogeschool '*La Sapienza*', uitgesproken door hoogleeraar Garlanda, den 10^{n} in Slachtmaand 1908.

gehoord hebben, meen ik niet. Korte preeken over ‘God’ over ‘den mensch en zijn eeuwige bestemming’, lessen uit ‘het boek der natuur’ worden er met zoo'n ingrijpende aanschouwelijkheid gegeven, dat ‘Goudschilfers’ thans een der beste - zoo niet het beste - meditatieboek in onze taal moet zijn. Waarlijk een boekje dat kunstgenot en zielsveredeling, en beide zonder inbreuk op malkander, aanbrengen zal voor elken lezer. Daarom zou dit boekje in onberispelijk Nederlandsch alom dienen verspreid te worden, tot grooter heil van ons volk.

ARTH. COUSSENS

‘Papeschere doen’

KINDERSPEL weleer te Vyve Capelle gepleegd... en misschien nog bekend.

Boven in een bergske zand wierd een putje gemaakt. Daarop lei men een stoksken. 't Was zake dit stoksken weg te nemen met uw tanden; en er en mocht niets van eromtrent aan uw neus of aan uw kin blijven hangen... Men ziet van hier hoe rap dat 't moest gaan, want er was altijd tusschen de omstanders een slimoore gereed, om u met uw wezen in 't zand te doppen.

Vernomen van nu een zestigjarig man die dit spel nog meêgespeeld heeft.

De ‘paap’ (m.) was 't bergske zelf. Vgl. DE BO op 't w.

In A. DE COCK's *Kinderspel en Kinderlust*, bd. III, bl. 30, 79, 81, 193, 195 staat het woord ‘paap’ vermeld in den zin van ‘boer’, ‘kalle’ of ‘kegel’. Vgl. daarbij P. VAN DEN BROECK'S *Kinderspelen*, bl. 48, op 't w. ‘kegelen’.

L.D.W.

KENT ge 't gebed van de Wallonke? De Wallonke heur zoon moest loten, en ze bad:

> Saint Antoin' perdu,
> ik stel een keers voor u,
> voor u en mynen Gotte,
> opdat myn zoon vol' uut 't lotte;
> en vol' myn zoon uut 't lotte niet
> de keers en is voor u niet.

Zoo vertelde soms een oude Brugsche vrouw uit de burgerij. Deze vrouw is gestorven voor eenige jaren.

L.D.W.

[Nummer 12]

Dood-zijn

WIE en heeft er van zijnen haarkapper niet vernomen dat de baard blijft groeien na dat de mensch gestorven is; of in zijn dagblad niet gelezen dat er lijken omgekeerd in 't graf gevonden worden; of in zijn leven niet hooren zeggen dat sommige vermoorden nog armen en beenen verroeren, op de wijze van Siegfried die, verraderlijk omgebracht, dreigend zijne hand uitstak, als Hagen te wege was hem, van den vinger, den tooverring te rukken en te ontrooven?

Wat is er daar al waar van?

Voor mij en een andere, die wel schikken een kort verblijf te doen in 't vagevuur, is het van klein belang dat onze baard, na onze dood, wat korter of wat langer groeit: 't eene zal verschoeperen met 't andere. Maar levende in 't graf liggen, dat is eene andersche mishande, en, van de twee een, zou ik nog liever levende verbrand dan levende begraven worden.

Nu, om kort te maken: 't is waar dat baard en nagels eenigen tijd blijven groeien na de dood; 't en valt niet te betwijfelen dat sommige lijken gedraaid in 't graf liggen; en 't is slaande bewezen dat er onbermhertige lijken gevonden worden die, 't zij met eenen stamp, 't zij met een sijfa, den geneesheer onthalen die ze schouwen wil.

Dit alles bewijst: niet dat die lijken nog leven, maar dat er, kort na de dood, nog leven zit in de huid waar nagels en haar uit schieten, en in de spieren die de beenderen bewegen.

Voorde wet, en voor den priester die de heilige gerechten toedient, en voor de bloedverwanten en vrienden die aan de bedspoude weenend te wachten staan, is de mensch dood zoohaast de ademhaling ophoudt en het hert zijnen laatsten klop gegeven heeft.

Voor ons, geneesheeren, niet: 't is waar genoeg en 't spreekt van zelf dat de mensch, die zijnen laatsten snik gegeven heeft, overleden is in dezen zin dat hij niet meer opstaan noch leven zal, tot op den grooten dag der algemeene verrijzenis. Maar ons lichaam en sterft, met den slag, in al zijn deelen niet.

't Wordt aanveerd dat de *hersenen* en 't zenuwgestel, die tot hun levenswerkzaamheid immer nieuw bloed behoeven, maar weinig minuten gevoelig blijven na de dood. Men is er alevenwel in gelukt afgekapte hondskoppen, waardoor men, 't zij zoutwater, 't zij stroomend bloed van eenen anderen, - levenden - hond henenjaagt, uren lang te doen pinkoogen, blekken en leelijk doen.

Aan 't ander uiteinde en aan den top der levenstaaiheid ligt de *bovenhuid* met al hetgeen op de bovenhuid groeit en van de bovenhuid voortkomt: haar, nagels, tanden, eksteroogen, worten, en, bij de dieren, hoornen en pluimen. Gedurende het leven en hebben 't de bovenste lagen van ons vel waarlijk niet breed: tot spijze en vangen zij geen bloed, en zij behooren hunnen honger te stillen met den overschot van het wei dat uit leegerliggende bloedvaten uitgezeeverd wordt. En zoo komt het, na de dood, dat de

bovenhuid met al haren aanhang menige dagen kan blijven wassen en voortdoen met de vochtigheid die in de greppen tusschen hare cellen versteven ligt.

Nog merkweerdiger, zoo 't zijn kan, is de doeninge der *spieren* na de dood. Maar hier ligt er groot verschil tusschen uitgeteerde, afgeleefde overledenen, en jonge gasten die, in volle levenskracht, schielijk geveld zijn. De lijken die in de kisten omgewenteld gevonden worden zijn meest altijd kloeke kerels geweest die, in tijd van cholera, na korte stonden gestorven zijn en haastig begraven werden.

Een ander bewijs dat de spieren van zulke overledenen in roeringe en in gistinge blijven, is het volgende: ge moet weten dat onze spieren, benevens hunne veerdigheid om de beenderen van ons geraamte te bewegen, nog belast worden met het bereiden der warmte die wij, warmbloedige schepsels, behoeven; bij zooverre dat, als wij met onze beenen in gang of op loop zijn, of dat wij met romp en armen een lastig werk doen, wij ook nog, buiten onze wete, en omdat wij arbeidende zijn, in onze spieren koolstof verbranden en kracht te wege brengen, dienende minderdeels om het werk dat wij doende zijn te verrichten, en meerderdeels om de koude die ten allen kante ons lijf bedreigt, onschadelijk te maken. Daarom zijn wij lui en ledig, en slaperachtig als het heet is; en rap te beene en wakker als het vriest dat 't kraakt. Welnu, als men eenige stonden na de dood, te midden in een spiere van een jongen kerel die door ramp of ongeval gekaduind werd, eenen thermometer steekt, rijst het kwik tot 40 of 41° C.: een bewijs dat, in dit ijskoud lijf, de spieren nog in vollen gang van leven zijn. Ja, die spieren zijn duivelsgoed, en hij heeft het deerlijk ondervonden, Ambrosius Paroeus, onze voorzaat, als hij, te wege zijnde een verongelukt lijk te schouwen, zulk eenen stamp kreeg vlak in zijnen herteput, dat hij acht dagen in bedde bleef, van verschot en gepijndheid. Zulke sobere avonturen zijn veel zeldzamer geworden, nu dat de wet bespreekt ten minste 24 uren te

wachten eer men doô liên te keere gaat: in dien termijn is de strijdlustigheid der lijken merkelijk gekoeld.

Onder al onze spieren, deze die langst meêgaat en langst geneigd en genegen is om toe te trekken is nog ons hert: dat ongelukkig hert dat nooit te wers en is van kloppen en nimmer ruste vraagt. Onlangs heeft een duitsche geleerde het hert van iemand die al eenen vollen dag overleden was nog eenige zwakke klopslagen kunnen doen geven.

***

Bovengemelde wetensweerdigheden en zijn, wel te verstaan, maar betrekkelijk op lieden die voor goed den laatsten zucht geblazen hebben, en geenszins op zieken of gekwetsten die, van koude of bloedverlies, kwalijk lagen en maar gestorven waren in den schijn. Van zulk eenen maakt Jan Yperman gewag, mijns hooren zeggens, te weten van eenen franschen ridder die, in den slag van 1302, zijn spore ontroofd en zijn twee beenen afgekapt geweest was. De doodgraver, die een klauwaart was, was zoo verre te wege hem te delven, toen de franschman, wakker schietende, uitriep: ‘Ja, maar 'k en ben nog niet dood!’

De grafdelver, ievers een kluchtenaar, was het kwijt eer hij het wist, toen hij antwoordde;

‘Niet te doene! Ze zouden dat al kunnen zeggen! Luizegoed! Ge bedriegt ons nog, als gij dood zijt!’

Maar de veedte van den Vlaming was gestild: hij zag hem wapperen boven Kortrijk, den klimmenden zwarten leeuw, op gouden veld. Zoo, hij verzinde; hij verpakte van werk van bermhertigheid, en, in stede van den valschen doode te begraven, liet hij den erg-gekwetste door Yperman bezorgen en genezen, indachtig zijnde het gebod Onzes Heeren, het schoonste dat ooit den mensche gegeven werd: ‘Doet, zelfs uwe vijanden, wel!’

D[r] LAUWERS

Vroede Beesten

LANGS vergroeide dijken voort,
overlommerd met wijdouwen
en met mager groen beboord,
trok boer Naas, al ariouwen,

met twee koeien, zwaar geblokt,
bij versleten' krote-banden
rond hun horens toe genokt,
in zijn groote knobb'lig' handen:

‘Weiden!’ ruld' hij: ‘Ster’ en ‘Mol
Weiden! beestjes, dapper smullen!
Weiden! g'heel uw buikske vol,
dat ge kunt de ketels vullen.’

Sterre schoer dien mag'ren kant
en ze speelde kwijlend binnen.
Molle stond, met slappen band,
op wat veier groen te zinnen.

Maar z'en kon geen stapke toe,
Sterre graasde boomslag stille.
Al op eens, dat wachten moê,
stak z'heur maat, in 't vet der bille:

‘Stille Molle! Ster ouw! ouw!’
grolde Naaske: ‘Dapper weiden!’
Ari ari ariouw!
of mijn knippel zal u scheiden.

Maar zijn dreigen kwam te laat;
Ster, al door haar neuze blazen,
wipte grollend op de straat
en deed Naasken omme spazen.

Molle, met een korten wrong,
deed haar vorte koorde breken,
wijl ze Sterre tegen-sprong,
die op haar kwam afgesteken.

‘Ouw!’ riep Naaske: ‘Sapt u wat!’
en 't greep Sterre bij de kodde,
maar ze sloeg het boerke, dat 't
perse-ver rold', als een vodde.

Neuzen open, kodden op,
beukten nu de vroede beesten,
woedend, op malkanders kop
en labeurden muil en leesten.

Stuipend, wringend, knielend, recht
voorwaarts rukkend, weêr gestoken,
werden beiden, in 't gevecht,
elk een hooren afgebroken.

't Suste daarmeê, al op eens
en, om 't heete bloed te stillen,
bezen zij, al weêrom 's eens
en ze zetten 't aan een drillen.

Maar dat drillen werd al ras
zotte vlucht, met bokkesprongen,
dweers door terwe, rog en vlas,
dat hun schoen' vol herels hongen.

Daar zat Naasken, uitgeput,
Knielend, pijnelijk te zuchten:
‘Moord! och moord! 'k ben uitgeschud.
Aai, mijn arme schoone vruchten!

WARDEN OOM

De Vrede bij de Saalfranken en de Vlamingen

WAT beteekent eigenlijk en alleengenomen het woord ‘vrede’? Wierd het altijd geschreven zooals nu? Heeft het betrekking met oude geplogenheden, met oude rechtsgebruiken van bij de Germanen? Is bij de Saalfran-

ken en bij de Vlamingen, hunne nazaten, daarover nog speur te vinden?

Bij de Germanen komt men het woord ‘vrede’ eerst tegen.

Bij de Indo-Germanen is er geen gemeenschappelijk woord voor ‘vrede’ bekend[1].

Bij de beschaafdste Germanen moeten wij dit woord opzoeken, en er de beteekenis van naspeuren.

Gaan wij maar recht naar de Saalfranken - primos omnium Francos - wier wetgeving wijd uitloopt over de ‘vrede’ en in wier namenschat honderden vredenamen te vinden zijn.

Bij hen en bij hunne nazaten, de Vlamingen, zullen wij over de ‘vrede’ meer dan eene wetensweerdigheid aantreden. Onze bronnen zijn: hunne landwetten, hunne rechtsboeken en berechten, hunne oude landboeken en namenlijsten.

Ze zullen ons beter inlichten over de ‘vrede’ der oude Germanen, dan alles wat wij in Duitschland zouden raadplegen. De reden is eenvoudig: de West-Germanen alleen, aan wier hoofd de Saalfranken in opzicht van beschaving verre vooruit stonden, moeten voor de oorspronkelijke Germanen genomen worden: de Oost-Germanen immers hebben in latere tijden den algemeenen naam van Germanen aangenomen; hun echte naam ware Oost-Dietschen. Nu de West-Germanen op weinig uitzonderingen na, zijn naar onze streken, volk voor volk, uitgeweken, plaats makende voor de Oost-Germanen. Zoo komt het dat wij, voor alles wat hunne oude gebruiken, zeden en wetten betreft, alhier betere bronnen hebben dan in Duitschland.

Doch vooreerst is het noodig, eenige slechte vooroordeelen over de Germanen voor goed ter zijde te stellen. Men heeft ons de Germanen afgeschilderd erger dan de wilden! Caesar en Tacitus openen de reeks, en de latere schrijvers hebben tot op onze dagen ze nagezongen en het

(1) FRANCK, *Etymologisch Woordenboek*, 1111. o.d.w.

hunne bijgebracht om de zaak merkelijk te verslechten. Caesar getuigt dat de Germanen niets en kenden van den landbouw! dat hunne landerijen al bijeen lagen zonder palen! dat er bij hen geen eigendom bestond! en Tacitus voegt er bij: dat ze gedurig veranderden van land, enz.[1].

En zeggen dat de Saalfranken bijna allen landbouwers waren die groote en welingerichte hoven bewoonden en een geheele wet hadden schier uitsluitelijk over den landbouw handelende! Wij vinden er uitdrukkelijk in: dat de eigendom bestaat; men spreekt ervan verkoopen van land enz. Men ziet er de stukken land, met palen en perken voorzien, met schutten en schoten, met hagen en heggen! Het wordt er verboden van streek, van hofstede te veranderen!

Ze kenden geene weiden! Maar wat denkt Tacitus toch! Hunne wet verbiedt op verschillige plaatsen in andermans gers te snijden. Zijn landgenoot Plinius haalt in hunne streek: *Gessoriacum* aan, tot heden toe 't Gesserijk genaamd, eene groote weilandstreek.

Zij weefden geene kleederen en droegen dierenvellen!

Hemel toch! 't was tevens het land der ambachten, die reeds vóór het opstellen der latijnsche Lex Salica, hunne wetten en keuren bezaten voor de groote en de smalle ambachten - ze staan aangehaald in de glossen van den Malberg: *ambathonia - smala ambathonia*. Niet te verwonderen dat met de latere beschaving die ambachten in ons Vlaanderen zoo machtig geworden zijn.

Dit vooruitgezet zoo mogen wij gerust aannemen: 1° dat de Saalfranken, die wel de beschaafdste der Germanen waren, als een gezeten volk van landbouwers en ambachtslieden, de huizelijke vrede konnen handhaven; 2° dat er ‘de vrede’ zijn bijzonderen stempel zal vertoonen als

(1) TACIT. *De Germania*, XXVI. Tacitus, de zoo ernstige geschiedschrijver, heeft niet weinig verloren, bij de moderne navorschers. Zijne *Libri Annalium* worden streng beoordeeld. Men begint nu aan zijne *Germania*. Daarover later.

gemaakt zijnde over zaken die den landbouw en de nijverheid aangaan.

Die vrede wierd gemaakt en geteekend, niet tusschen twee vijandelijke mogendheden, maar tusschen bijzondere mannen, of tusschen gansche huizen (familiën). Men noemde ze dikwijls: huisvrede, gelijk den twist of den familiehaat: huisveete[(1)].

Zulke vrede kwam tot stand, *na eenen manslag, na een gevecht waar wonden, kneuzingen, verminkt heden werden toegebracht, later zelfs na enkele geschillen zonder gevolg*. Het doel van die vrede, was niet alleenlijk eene zekere overeenkomst te maken, maar nog de wederwraak te beletten, die ten laatsten kon uitkomen op gedurig herhaalde wederwraak en eindelijk op eeuwigdurende huisveete. Van oudsher wierd de ‘vrede’ door de landwetten opgelegd, en met wettelijkheden en plechtigheden uitgevoerd.

Die geplogenheden hebben wij te onderzoeken, en zij zijn het onderzoeken weerd in opzicht van rechtskunde, van taalkunde en van folklore.

Wij zullen onze oudste bron eerst raadplegen.

Nemen wij de ‘Lex Salica’ Cod. 1. Tit. XVII: *De Vulneribus*. In aanmerking genomen dat er spraak is van *wonden en verminktheden*, waarop volgens oud germaansch gebruik men verplicht was vrede te maken.

Als men de verschillige codices vergelijkt, vindt men er op die plaats de volgende eigenaardige en, op eerste uitzicht, onverstaanbare glossen. 't Verwondert ons dat de taalkundigen ze niet allen misschreven verklaard hebben. *Uiuisio feth; chicsio frit; chisio frit; geisofredo; cusfredum* (2 maal); *charfrido* (2 maal); *hisifreth gasfrit; chesfrido!* Wie wordt dat wijs?

De taalregels alleen kunnen ons uit den slag niet trekken, gelijk in veel gevallen als het woorden geldt die

(1) Hoe men *veete* schrijven moet laat ik aan het goeddunken van eenieder over; immers vindt men: fai*d*us, fe*th*, fi*th* - men schrijve dus vee*d*te, of vee*t*e?

dagteekenen van vóór de scheiding van Oost- en West-Germaansch. De ondervinding heeft het bewezen.

De taalkunde heeft alsdan meer dan eene hulpwetenschap noodig.

Had de geleerde professor Kern, onze oude keurboeken gekend, hij zoude ongetwijfeld in Tit. XVII *de Vulneribus*, het woord freth, frit, frith, cusfredum, charfrido, chesfrido anders uitgelegd hebben.

> De L.S. heeft: l. [3] Si quis alterum in caput plagaverit ut cerebrum appareat, et ex inde tria ossa quae super ipso cerebro iacent exierint, malb.: *uivisio feth*,....; Cod. 2 heeft: *chicsio frit* en *chisio frit*; Cod. 7. 8, 9, *cusfredum*; Cod. 10, charfrido.
> Zelfde Tit. XVII, l. (4): Si vero inter costas fuerit aut in ventrem, ita ut vulnus appareat ut usque ad intrania perveniat, malb.: *hisifret*; Cod. 2 geeft: *gasfrit*; Cod. 6, 5: geisofredo; Cod. 7, 8, 9: cusfredum.

Kern. Notes. Tit. XVII: l. 108, zegt: *Wounding of te brain* is called *chicsio - chisio frit* in 2, *uinisio feth* in 1. *Feth* is obvios by the same word, wether it be a clerical error for *ferth*... We have as cognate words. O. Fris. fereth, ferth, offence, injury; *benfrotha* = bonewound.

Chicsio, chisio, is the gen. pl. of a word denoting: cerebrum.... nor is it doubtful that *chicsio, chisio* and *uivisio* point to one and the same word, wich, though. *I feel some hesitation in saying it*, must be *chirsi*, in the main O.N. hjarsi. Swed. hjesse, and D. hersen.

Vooraleer daarop iets te zeggen, zullen wij vooruit en vooral doen opmerken dat Kern als een grondbeginsel aanneemt dat de glossen van den Malberg de woorden der L.S. waarnevens zij staan, vertalen, of toch wedergeven.

Daarin is hij mis.

Die glossen zijn enkele verzendingen naar den ouden malberg, en slechts hier en daar bij uitzondering kunnen zij voor vertalingen doorgaan.

Alzoo meent hij: *chisio* te moeten uitleggen door het nevensstaande *cerebrum*; verders l. 110 *geiso* en *gas*, door *costae*, om de zelfde reden!

Met *charfrido* kan hij geen weg; hetgeen hij bekent:

I refrain from pronouncing a more decisive opinion. *Cusfredo* zou: excidium. O. Fris, gersfal, beteekenen!

Om nu den uitleg dier woorden te vinden zullen wij een andere bron; onze oude westvlaamsche keurboeken te rade gaan; die onder ons gezeid, niet weinig uitweiden over die stof; ze spreken trouwens voor een volk wien het vechten in het bloed zit, volgens het spreekwoord: ‘een Vlaming vecht tweemaal daags’.

> De K.v. 't Yp. Amb.: Van paix, zoendijnc, vreide up te nemene van vechten:
> - vrede van vechten!
> Item ten ghonen dat dickent ghevallen heift, ende ghescepen es *daghelijcx* te ghevalne dat i. paix, zoendijnc, vriendelike vreide, of upnemen van ghescille van vechten tusschen partien ghemaect zoude zijn... ende inen die dickent te broken heift met partien *doot te slane*, te *creipelne*, of *grovelyc te wondene ende te quetsen* binder voorseide steide... enz., so es up beede gheappointert ende gacordeirt, dat, waert dat enich paix, zoendijnc of vriendelike *vreide* ghemaect ware in de vorseide castelrie, in kenlycheden van wetten... enz... ende boven den paise, zoendijnghe of vriendelicke vreide iement *gheschleigen, ghewont* of dood gheschleighen worde binder steide van Ypre voorseid omme toccoisoen van den eersten faiten daer of de paix, zoendijnc of vriendelike vreide te voren ghemaect zouden zijn, dat men dat fait berechten zoude van *paixbrake* of van *vredebrake* ghelijc ende in zulker maniere, of vreide voor scepenen van Ypre ghemaect waren.

Dus waar spraak is van wonden, is aanstonds spraak van *vrede*.

Verders: K. Yp. Amb.: Up 't point van *verdebrake* (metath. voor vredebrake). Item up 't point van *verdebrake*, en andere groote faiten, daer men lijf an verbueren mach....

> K.v. Brugge, 1303, l. 1.: dat de hondert mannen daer men rekenin voren doet van der stede goede, zullen wesen *paisieres*.
> l. 2.: ende ware datsake dat eenich van desen vorseiden hondért mannen quame daer men twist begonste iof gesciet ware, zo mochten de paisiers *varde* nemen in beder sijden.
> K.v. Brugge, 1281, l. 9.: Alle de porters ende alle die wonende zijn binden scependoeme te Brugghen ende man doden iof minken, ende *pays iof varde* breken.
> Wet van Brugge 1304, l. 42.: Voort ne mach niemene *varde* breken... ende so wie varde verbreect ende daerof verwonnen wordt bi scepenen sal sin in boeten van zestich lib... ende hierby so moet scepenen kenlic syn dat die *vardebrake* comen es doer den twist die *ghevart* was.

> l. 43... dat die twistere ende hare maghen an beden siden *in* wetteliker *varden staan*. l. 45.: ... dat die twist daer *varde* of ghenomen es, *verzoent* sal syn.
> K. Hoop. Hazebrouck, l. 35.: Van allen vechtinghen ende van allen melleyen nieulike begonnen, sijn sculdich, donsculdighe te hebbene XL daghe *verde* naer den daghe van den beghinne.

Daar hebben wij reeds: *vrede, vreide, verde, varde* en het merkweerdig ww. *varden*; alsook *vredebrake, vardebrake, verdebrake*. Om nu gansch de zaak goed te doen verstaan, moeten wij hooger opklimmen tot het oude germaansch recht. Tacitus leert ons dat het bij de Germanen wet was de vijandschap, de veete der familie zoowel als hare vriendschap op te nemen; doch dat zij niet onverzoenbaar waren en dat de manslacht zelve kon afgekocht worden(1).

Pardessus haalt de getuigenissen aan van Velleius Paterculus, b. II, C. CXVIII, en van Pomponius Mela, b. III, C. III, om te bewijzen dat de Germanen openbaar recht hadden hen te wreken, maar dat bijna altijd het geschil verzoend wierd(2).

Bijgevolg de vrede, de zoendinc, dagteekenen van vroeger tijd dan de: *treuga, triga, triva, la trève de Dieu*, door de H. Kerk ingesteld omstreeks 1041 en vroeger natuurlijk dan: *La quarantaine le roi*, door de H. Lodewijk ingebracht. Het woord *treuga* zelve is een germaansch, een oud frankisch woord.

> In de L.S. Tit. 1. De Mannire: l. 2: *tricaverit*, in den zin van uitstellen, niet komen, vertragen; Cod. 6, 5, Tit. XXX, 5: l. 4: Super noctes XL, opera sua *tricaverit*; Cod. 7, 8, 9, opera *trigaverit*. Cod. 10: *trigaverit*, vertragen.

Trigare: is ons oud Vlaamsch treghen = vertragen, differre. Trege, is zooveel te zeggen als dilatio, vertraging, uitstel. Trege is ook hetzelfde als treve (trefe); vergelijkt brulocht en bruloft.

(1) Tac. Germ. C. XXI.
(2) PARDESSUS, *La Loi Salique*, p. 651.

Trege en treuge zijn dialectisch verwant als weeg (weg) en weug; als kete en keute; als vere en veure, en menige andere.

De Treuga Dei is dus de *uitstel* van wrake. De uitstel van nieuwen twist en gevecht en niet anders.

De *verde, varde, vrede, vreide* is geheel iets anders in onze keuren, alhoewel vroeger de verde ook den uitstel zal beteekend hebben. De *varde, verde* of *vrede*, is de overeenkomst, *pax*; de *paix* onzer rechterlijke keuren, de *fredum, fretum, fert*, der oude Germaansche wetten en ook der Lex Salica. Kiliaen, de Bo en andere, missen als zij dit woord wedergeven door: verte, lointain; hetgeen Hosdey reeds vermoedde in zijne proeve over de keure van den Hoop van Hazebrouck, bl. 159.

De paisiers onzer keuren zijn vredemakers.

Het woord *verde* zou dus *vroeger:* uitstel, dilatio, beteekend hebben even als *treuga;* en dan *later* de overeenkomst daar uit voortkomende gelijk in onze keuren. Varden, verden = verdagen, uitstellen?

Nochtans in onze keuren is de *varde, verde*, nu en dan in den zin gebruikt van de triva, of treuga, zooals in de wet van Brugge 1304, waar de *varde* den tijd beteekent tusschen de daad en de verzoening: ‘dat alle... varden... gheduren sullen toter wilen dat scepenen kenlic es, dat die twist daer varde of ghenomen es, verzoent sal sijn’. Het is dus een voorloopige vrede tot dat de verzoening plaats heeft.

De verde wierd dus ingesteld om tijd te geven aan de wettelijke overheid om de partijen te verzoenen, en bestond reeds lang vóór de groote treuga Dei, of voor de veertigdaagsche varde, (quarante jours de trives) van den H. Lodewijk. De Franken hebben de *verde* met gansch hun recht alhier medegebracht.

Doch hoe geschiedde de verzoening? Onze wetten en costumen leeren het ons, met al de omstandigheden. Wij zullen er uit nemen hetgeen wij om den uitleg onzer woorden noodig hebben:

‘ende ten bestendigen tijden zoo comt uyt een camer.... de misdadiger met den *halm*, dit is een stroyken[1], in syne gevoude handen; ende daer teghens over staet de *montsoender* ende de vrienden van der dooden zyden.... ende tusschen de partyen staet de clerck ende begint de vrienden aen te spreken.... biddende ten lesten om te hebben van den vrienden een teeken van bermhertigheid.... ende het teeken ghesien hebbende.... comt de misdadige ende.... *cust den montsoender aen syn mont;* ende dan leest de ghesworen clerck het *soenstuck*: ....ende oft gy hier en boven yet misdoet, oft deet misdoen, dat soude syn op *soenbrake* ende *vredebrake*, ende daer over soude men rechten.... *nae den ouden landtrechte* ([1]).
Naar de costumen van Aelst, zoende men den montsoender *an zine wanghen*[2].
De montzoen is *moetsoen* genaamd in de K.v.d. Hoop Hazebrouck, l. 42.

Moet is mond; eng.: mouth; *moet* is Noord-Saalfrankisch, dus Friso-Frankisch - aan Saksischen invloed valt niet te denken.
(*'t Slot volgt.*)
J.V.

Mengelmaren

‘So is ook België twetalig!’

UIT een lezing van gewezen Voorzitter F.W. Reitz over de *Hollandsche taal in Zuid-Afrika*.

‘So is ook België twetalig, hoewel di Wale (of Franssprekend) ofskoon 'n half millioen minder in getal dan di Vlaminge nog altijd probeer om baas te speel ôor die meerderheid. Di prinsiep van gelijkstelling wort daar ook wel erkent en tot sekere hoogte gehandhaaf, sodat op di postzegels en op hoeke van die strate d'opskrifte in Vlaams sowel als in Frans staat, maar tog heers daar nog banje oogverblinderij en teêwerking, want in di hof van Koning Leopold en in vele skole wort Frans voorgetrek. Di Vlaminge egter is so dom nie, en hulle is (vooral in die laatste jare) wakker geskud, en daar dit 'n taaie en volhardende ras is, sal hulle spartel en spook totdat di saak reg kom. Ik hoop en vertrouw dat onze volk ook nie sal toelaat, dat deur hooggeplaatste persoon of liggame sand in hulle ooë gestrooi sal worden. Tot nog toe wort in Kaapkolonie (om nix te sêh van ander dele van

(1) De wetten en keuren van Vlaanderen handelen bijna allen over de *doothalmen*.
(2) CANNAERT, bl. 359-60.

S. Afrika) Hollands, op gebied van onderwijs, net so behandel als ik eenkeer gesien het hoe 'n Hotnot met sij getroue brakkie gemaak het. Hij sat met 'n been vlijs, en nadat hij di laatste seneweetjie daarvan afgeskraap en opgëet hat, gooi hij di been oor sij skouer na di keffer en sê: ‘Dee! jij moeni so gulsig wees nie!’

(*Het Westen*, Zuid-Afrikaansch weekblad van Potchefstroom).

A. de Cock. *Spreekwoorden en Zegswijzen* afkomstig van *Oude Gebruiken en Volkszeden*. (Door de koninklijke Academie van België met een ‘Prijs de Keyn’ bekroond). 2de herziene en vermeerderde druk. Gent, Hoste, 1908, 8o, xii-426 bl. Fr. 4.

Dit is een boek voor groote menschen, voor menschen die iets kunnen slikken dat ernstig is. Dus is 't een boek dat in alle vlaamsche boekenrekken zou mogen zitten. Ja, en nu zeggen we zelfs meer: 't zou bovendien in allen *moeten* zitten.

Leeraars die de taal uitleggen, letterkundigen die ze genieten willen, geneesmannen, rechtslieden, priesters aan wie 't volk zijn geheimen in bedekte uitdrukkingen uiteendoet, alle Vlamingen dan die een once liefhebberij en gadinge gevoelen om te leeren begrijpen wat ze heele dagen met hun lippen uitbrabbelen, alle zulke menschen hebben Heer De Cock's boek zoo noodig als brood in hunnen mond. Dit werk en is geen woordenboek, maar 't is zooveel als een, 't heeft er al het belang en de weerde van.

Heer De Cock is met een hemelsch geduld, in een goed tweehonderd boeken of boekenverzamelingen gaan snuisteren, achter Vlaamsche zegswijzen afkomstig van oude gebruiken, of achter vreemde zegswijzen die op die vlaamsche trekken, of achter uitleg van dezelven. En wat heeft hij daarmeê gedaan? 't Volgende: die zegswijzen heeft hij geklist en geklast bij hoopkens; ieder hoopke beantwoordt aan een oud gebruik dat herinnerd wordt, en geschied- en volkskundig besproken. En alle die gebruiken (574 zijn er) staan verder geschikt en geschaard in een twintigtal hoofstukken: gebruiken uit het Ridderwezen, uit het Krijgswezen, uit het Gildewezen, uit het koopen en verkoopen, enz....; om te eindigen, volgen daarop, benevens bizondere bijlagen aanvullingen en een bronnenlijst, nog veertig bladzijden dobbeltafel van zaken. In 't lijf van 't werk komt alles redematig voor, gebruik na gebruik; en in de tafel komt nog eens alles voor, doch nu a-b-c-wijze, wending na wending. Zoo zit er ongemeen veel in 't werk besloten, en het is er gemakkelijk in te vinden.

En is deze verzameling nu volmaakt? - Volmaakt! Volmaakt! Laten we ons verstaan. Van vandage tot morgen en moet er niemand op denken om een volledigere te maken. Dat is iets dat zeker is. Heer De Cock, die scherpe oogen en lijze ooren heeft en handen aan zijn lijf, hij, zulk een bevoegd man die al heel zijn leven om-end-omme spiedt en speurt en luistert en opteekent, hij werkt en wroetelt er al jaren aan. Zijn eerste hoofdstukken liet hij uitkomen in *Volkskunde*

't jaar 1896. En sedert was hij er nog-altijd-voort aan bezig. Verschillende opstellen volgden evendaar. Een eerste boek kwam in druk. En een tweede druk daarvan is thans uitgekomen, telkens met vermeerdering en verbetering. Maar ik en zal daarom niet zeggen dat 's Stellers uitleggingen niet nogmeer taalkundig-vast en methodisch-gekeurd en kunnen worden,... naar den aard b.v. van STOETT's uitleg in zijn *Nederlandsche Spreekwoorden, Spreekwijzen, Uitdrukkingen en Gezegden*. En ik en zal ook niet zeggen dat er niet nog zegswijzen en zijn (welverstaan, die van gebruiken afstammen) die hier niet vermeld en werden. Ik ook weet er nog eene die ik hoorde te Brugge, tot tweemaal toe, van een goê burgersvrouwe: ''*k Zou liever een uur op de markt staan*, zei ze, *en dat ze met me lachen!*' ...een woord dat ongetwijfeld herinnert aan den schandpaal van voorheen (vgl. bij De Cock, op bl. 80, t^{k} 169). Maar gij, beste Lezer, noch ik, noch geen een, we'n zullen er gewis zooveel nietmeer bijeenkrijgen die vergeten waren, als dat er daar nu door Heer De Cock geboekt zijn geweest; en wat alle verdere verbetering betreft, die zal hijzelf nog wel de eerste zijn om te vermoeden en te bewaarheden.

Koopen we gerust zijn boek, 't is zijn geld weerd. En vindt er iemand nog wenken of woorden die 't volledigen kunnen, Heer De Cock zal die met een groot geluk aannemen. Ik mag ervoor instaan. Ik ken hem nog een beetje!

L.D.W.

ER wierd toegezonden 't vijf en twintigste jaarverslag (1908) over 't *Museum voor land en volkenkunde*, enz., te Rotterdam. Na lezing ervan staat men in bewondering over 't grootsche werk daar aangevat. Al wat de menschelijke bedrijvigheid hij de niet-beschaafde volkeren voortbracht wordt er weigerlijk bewaard. Het koude Noorden en bijzonderlijk 't warme Zuiden zenden toe. Alzoo kwam men er dit jaar tot de 16,500 nummers. Of een bezoek in zulk Museum leerzaam is! Jammer dat het verslag meldt: Museum open van 1^{en} Januari tot 15^{en} Juli. De verlofmaanden zouden gewis het aangeschreven getal: 7981 bezoekers merkelijk doen stijgen.

'k **M**EENDE dat de jongens te Brugge nu geen '*poterden*' meer en mieken. (Vgl. De Bo op 't. w. 'poterde'). Dat deden ze veel voor een vijf-en-twintig jaar nog. Sedert dat de vestingen vernieuwerwetscht zijn, scheen dat spel wat verminderd. Zelfs had ik er al lang niet meer van gehoord... Toch verleden jaar op 6^{den} in Zomermaand heb ik er nog twee bijeen gevonden, tegenaan de nieuwen zwemkom.

L.D.W.

[Nummer 13]

Uit den ‘Levene... der menschen!’

't **W**AS op een zangavond. Voor een goed werk.

't Ging een groote zanger komen zingen. En 't stroopte.

- ‘Veel volk, Madam!’ monkelde, minzaam opkomende, daar een dame, opgezet in welriekende witte kanten, en die sprak tegen een purper bebloemde dame die daar al zat.

- ‘Veel volk, Madam!’ knikte bevallig de andere.

- ‘En veel treffelijke damen!’ fluisterde gelukkig de eerste, al nederzittende.

- ‘Vele!... en treffelijke!’ antwoordde ootmoedig de tweede; ze boog groetend heur hoofd, en rechtte heur dan zedig... en zoete!

De rijk verlichte zale was als een geurende veld van gras en bloemen in 't gedingel der zonne. Geen luid geruchte...; aleen een licht gegons. Tapijten verdoofden den tred; de gesprekjes bleven stervende hangen in 't lentegewaai van

de hoeden; en de meisjes, in 't praten, hielden hunne fijne handjes aan hunnen mond om hun keeltje niet te heldertjes te hooren rinkelen.

Heeren dreven daartusschen, zwevende, lijk een zijde! Een stuk vijf zes waren ze, in zwart gewaad en witten hemdeborst, gestreken en gepapt, komende als uit een dozeken.... Ze waren de Heeren van 't Berek! Och God! beslommerd en overlast! Ze trokken binnen, nu een dan een, in een van de deuren links; en ieder van hen die de deure moest opendoen, doog eerst op de toppen van zijn teenen, spande zijn lippen tegen zijn tanden, zwol omhooge van 't geweld om voorzichtig te zijn, en keek binstdien sterlinge en bedwingend op de krukke die hij openwrong.... Daar! ze was open, de man viel in, hij kromp weg, en de deure was toe.

Evenwel een eindeke later ging die deure nogeens open, zachtjes open van albinnen, en een van de Heeren van daareven, een fijngekamde kop stak lijzekens uit. Hij scheen echter een beetje buiten zijn schik: zijn voorhoofd was schrikkelijk oneffen... hij keek over de zale, zoekend en niet vindend... Hij verdween dan binnenwaard, en de deure was weerom toe! Maar oei... zoo zachtjes.

Nog een ander Heer schoof buiten uit dezelfde deur... een weinig later nog. De deur piepte! De Heer was misnoegd over dien ‘piep!’ De damen zagen 't, en ze huiverden mee. Dan keek de Heer ook al rekkende boven de hoofden, even vruchteloos, liet insgelijks zijn oogen nedervallen, en trok hem op zijne beurt onvoldaan achteruit.

- ‘Wat doet vader daar in dat kot?’ vroeg nu daarop een wit matrozeken met roô kaakskens, aan zijn bruingeluw moederken dat bij hem zat, opgesmukt met groene panene linten en met peersch-rood gebloemte.
- ‘Ss...t! Hij weet niet waar zijn hoofd staat! Hij helpt het feest bereiden.’
- ‘En de andere Heeren ook?’
- ‘Stil, mouch-ke! Ja de andere Heeren ook! Die

Heeren zijn verlâan! Anders 't ging al sedert lang beginnen.'

Juist op dien stond vloog nu de Berekdeure voor goed open. 't Was openvliegen. Breed open. En een oogenblik daarna kwam er... niemand. Toch! 't Doet! 'Die Heeren' verschenen, plechtig, statig alhoewel met hun hoofd vol. Ze traden buiten, verrukkelijk schoon in hunne grootsche zelfverloochening. Achter reke stapten ze, vermijdende van bemerkt te worden, op hunne teenen, hun armen licht gebogen en de handen met 't averechtsche ervan alonder, den rug wat opgetrokken en de oogen neêrgeslegen. Ze gingen om vanvoren te zitten. Ingetogen schenen ze: zichtbaar verlegen 'of niets zou vergeten zijn'; terzelvertijde zichtbaar nederig, nietig, als hadden ze geen schuld aan 't welgelukken van den avond... zij en de groote zanger.

Ze namen tewege plaats op de eerste reke: bogen, groetten, draaiden, keerden, wendden, weigerden een-voor-een de eere van den middenzetel, wilden allen de laatsten gaan zitten... wat onmogelijk was, eindigden allemaal weêr te midden... wat ook onmogelijk was, en herbegonnen dan: 'gaat-je gij?...' 'moet-ik ik?...', al buigende nogmaals. En de damen, met hun lippen half open, voelden een grijzelingsken in hunne tanden, en trokken angstig hunnen adem op als ze 'die Heeren' zagen in hunne moeilijke positie, en zoo beslaafd, zij... en den grooten zanger!

De zanger echter was verdwenen bachten 't tooneel. Maar hij zou straks gaan opkomen.

Ondertusschen was een zangbegeleider ievers uit een hoeksken opgedaagd, en voor zijn piano gekropen.... Maar, och! 't was jammer! hij, hij stak af, leelijk, leelijk, leelijk. Hij hield hem een beetje burgerlijk, een beetje tevele burgerlijk. Niet zindelijk genoeg. Hij was nochtans een fijne speelman. Hij was bekend daarvoor. Wel de man was hij voor dezen avond. 't Was jammer! Hij was anders sterk. Ze waren beide sterk, hij... en de groote zanger!

Thans was alles gereed. Waar bleef nu de zanger? Alleman wachtte!

‘Die Heeren’ zaten reeds neder, van langsten uitgestrekt, en dachten na op het goed werk waarvoor ze zweetten, ook op 't muziek tewege. 't Zou toch wel gelukken, hoopten ze.

De damen gevoelden dat ‘de Heeren’ waakten. Ze ruischten van welgezindheid, en ze namen een goê zate. 't Zou prachtig zijn, ze waren 't zeker.

Één enkel mensch was er voor wien de last nu begon, en van wien nu alles het meest ging afhangen: de begeleider. Maar hij scheen nog 't minst van allen bekommerd. Hij zat lijk weggezonken. Vooraan op zijn stoel, met zijn rechterbeen uitgestrekt, en 't linkerbeen ingetrokken; met zijn linkerhand op de heupe; de rechterhand los op de piano. Er lag wel een rimpeltje over zijn voorhoofd, maar 't was van diepzinnige krachtbewustheid. Hij koek begeesterd, zonder te verroeren, almachtig geduldig. En daarom, hoewel onbekunsteld, nu toch was hij schoon. Als een orgelist zat hij daar; als een kerkorgelist die, hoog en boven op 't dokzaal gezeten, daar in den diepen, beneên hem, het menschdom laat woelen en wentelen en stoelen verslepen, en die wacht eer Gods dienst te beginnen, roerloos, wetende dat tijd en laatste woord voor hem zijn, en intusschen met welbehagen peinst: ‘ik en Ons Heere, wat hebben we toch patiëntie!’

Maar ss...t, daar was de groote zanger!

J. HAGEL.

Gedichten in proza

De Oude

EENZAAM stapte ik over een wijd-uitgestrekt veld voort...

Plotseling vernam ik lijze, voorzichtige schreden achter mij... Er volgde mij iemand.

Ik keerde mij om en ontwaarde eene kleine, gekromde oude vrouw, die gansch in grijs-grauwe lompen gehuld was; alléén haar gezicht blekte eruit: een derf, verschrompt, scherpneuzig, tandloos gezicht.

Ik naderde tot haar... Zij bleef staan.

‘Wie zijt gij? Wat wilt ge van mij? Zijt ge bedelaarster? Begeert ge eene aalmoes?’

De oude antwoordde niet. Ik neeg mij tot haar neder, en bemerkte dat beide hare oogen met dat half doorzichtig witachtig vlies bedekt waren, lijk men het aan sommige vogels kan bemerken: hare oogen waren alzoo voor al te glanzend licht beschut.

Maar bij de oude was dat vlies onbewegelijk; ook bedekte het geheel het oog-sterreken... waaruit ik besloot, dat zij blind was.

‘Begeert gij eene aalmoes?’ vroeg ik nog eens. ‘Waarom volgt ge mij?’

Doch de oude gaf nog altijd geen antwoord, maar huiverde schier onmerkbaar...

Ik keerde mij af van haar en ging mijnen weg voort.

Daar hoorde ik nogmaals die lijze, gemetene, bijna verstotene schreden achter mij.

‘Nog dat wijf!’ dacht ik; ‘waarom mag zij mij zoo vervolgen?’ Doch ik voegde er aanstonds in gedachten bij: ‘Wellicht heeft zij haren weg verloren, doordien zij blind is, en nu volgt zij mij op het gerucht mijner stappen, om tegelijk met mij aan eene bewoonde plaatste geraken. Ja, zeker zoo is 't.’

Maar van langs om meer bekromp mij eene aardige onrust: het wilde mij schijnen, dat deze oude mij niet alleen volgde, maar mij ook leidde, dat ze mij nu eens rechts, dan eens links stootte, en dat ik haar onwillekeurig moest gehoorzamen.

Doch ik stapte verder... Al met eens ontware ik op mijnen weg, een zwart, verwijderd punt... eene soort van groeve... ‘Een graf!’ stormde 't mij plots in 't gedacht. ‘Ja, daarin stoot ze mij!’

Ik keerde mij driftig om. Wederom staat de oude voor mij... maar nu ziet zij! Zij kijkt mij met groote, boosaardige, onheilspellende oogen aan - met roofvogels oogen... Ik plant mijne oogen vast en diep in de hare... nog eens dat witachtig vlies, nog eens die levenlooze stompe wezenstrekken...

‘Ach!’ denk ik ‘deze oude is aan mij vast... ‘wie weet of er daar een ontkomen aan is!’

‘Geen ontkomen? Geen ontkomen?... Dat is waanzin! Ik moet het beproeven!’ En ik sla zijlings in, naar eene andere richting.

Sneller stap ik vooruit.... Maar lijk voordien, hoor ik weder lichte, strompelende schreden achter mij, dichter en dichter... En recht vóór mij, verschijnt nog eens die donkere groeve.

Ik wende mij links om... Nog eens achter mij datzelfde trappelen en voor mij diezelfde dreigende zwarte streep.

En waar ik mij ook wende of keere, als een uitgespeurd wild - het baat niets, niets, niets!

‘Halt!’ denk ik. ‘Ik wil ze trachten te bedriegen! Ik blijf waar ik ben!’ - en ik zette mij oogenblikkelijk neder, plat op den grond.

De oude staat eenige stappen achter mij. Hooren, kan ik ze niet, maar ik voel dat ze bij mij is

Nu eens zie ik voor mij in de verte die zelfde zwarte streep: het zwemt, het kruipt te mijwaart! Och!

Ik keer mij om... De oude kijkt mij sterling aan, en een spotlach trekt haren tandloozen mond open...

‘Geen ontkomen!’

***

Een Tevredene

Door de straten der hoofdstad loopt vrolijk en dansend een jonge man. Zijne bewegingen zijn snel en opgewekt; zijne oogen glanzen, zijne lippen monkelen en een aangenaam rood kleurt zijn levendig gezicht.

Hij is geheel en al tevredenheid en vreugde.

Wat is er hem overgekomen? Heeft hij eene erfenis gedaan? Is hij in dienst bevorderd? Wenkt hem een hoopvol wederzien? Of wellicht heeft hij slechts een keurig maal gedaan, en 't gevoel der gezondheid, der zelfbewuste kracht verlevendigt al zijne lidmaten? Men heeft hem toch niet uw achthoekig wonderschoon kruis om den hals gehangen zeker, o poolsche koning Stanislas?

Neen.

Hij heeft tegen een bekende een onnoozel praatje verteld, het met allen ijver verbreed en uitgewijd, en dat nu - dat zelfde onnoozel praatje - uit den mond van een ander bekende vernomen en daaraan - zelf geloof gehecht.

O, hoe tevreden, ja hoe goed eigentlijk is in dezen oogenblik, deze beminnensweerdige, veelbelovende jonge man!

Een Levensregel

‘Als ge nu een uwer vijanden eens diep ergeren en krenken wilt,’ zegde mij een afgevijlde oude vos, ‘dan werpt gij hem juist dezelfde krankheid of hetzelfde gebrek, waaraan gij lijdt, vlak in 't gezicht! Stel u, alsof ge mistevreden waart en berisp hem!

‘Dan, ten eerste, zal dit den andere op 't gedacht brengen, dat gij juist dat gebrek aan u *niet* hebt.

‘Ten tweede, kan uwe ontevredenheid waaldijk gemeend zijn, en ook alzoo kan uw eigen geweten uit deze berisping voordeel doen.

‘Zijt gij, bijvoorbeeld, een ongeloovigaard, werp uwen tegenkanter voor, dat hij een mensch is zonder vaste overtuiging.

‘Hebt ge zelf eene lakeien-ziel, dan zegt gij hem in misprijzenden toon: vuige lakei!... 't Is nu voor mij gelijk welk een, lakei der beschaving, der opvoeding of 't is gelijk wat!’

‘Jamaar, bemerkte ik, zoo zou men iemand als lakei van lakeien kunnen uitschelden!’

‘Inderdaad, zelfs dát kunt ge beproeven,’ antwoordde mijn oude afgevijlde vos.

De Briefdrager

Twee vrienden zaten aan tafel en dronken thee.

Al met eens ontstond een geweldig gerucht op de straat. Men vernam klagend gekreun, heftige schimpwoorden en blijlevendig, schaterend lachen.

‘Dáár wordt er een ferm uitgeklopt!’ bemerkte een der vrienden, door het venster ziende.

‘Een misdadiger? Een moordenaar?’ vroeg de andere. ‘Hoor eens: wie het ook zij, wij mogen niet toelaten, dat er zonder rechtspraak gevonnist wordt. Kom, laat ons hem beschermen!’

‘'t Is geen moordenaar, dien ze daar afkloppen!’

‘Geen moordenaar? Een dief dan? Om 't even, wij zullen hem verlossen.’

‘Neen, 't is ook geen dief.’

‘Ook geen dief? Wellicht een ontrouwe kashouder, een spoorwegbandiet, een legers-leverancier, een russische Mecenas, een advocaat, een welopgevoed dagbladschrijver, eene edele ziel, die voor 't gemeenebest alles veil heeft? - Wie het ook zij, wij moeten hem helpen.’

‘Ge raadt het niet, vriend: ze ranselen eenen briefdrager af...’

‘Eenen briefdrager? - Hm! Weet ge wat? We zullen eerst onzen thee uitdrinken...’

Een Ikzuchtige

Hij bezat alles wat noodig was, om de geesel der zijnen te worden.

Hij was gezond en rijk ter wereld gekomen - en hij bleef gezond en rijk binst zijn lang en lang leven; aan geen welkdanig misdrijf maakte hij zich plichtig, beging geene welkdanige fout, noch in woorden, noch in daden.

Hij was van eene ware vlekkelooze eerlijkheid!... En zijner eerlijkheid bewust, duwde hij allen daarmêe ten gronde: verwanten, vrienden, bekenden.

Zijne eerlijkheid was een kapitaal... en hij woekerde met dit kapitaal.

Die eerlijkheid gaf hem het recht onbermhertig te zijn en slechts het goede te doen, dat hem door de wet voorgeschreven was. En hij was onbermhertig en deed het goede niet, want het nauw-voorgeschrevene is niet het goede.

Nimmernooit bekommerde hij zich om iemand anders, maar wel om zijne eigene zoo voorbeeldige persoonlijkheid; en hij was waarlijk verergerd, zoo de anderen niet eveneens ijverig om dezelfde bekommerd waren!

Overigens hij beschouwde zich niet als ikzuchtig - en niets misprees hij, niets vervolgde hij onverbiddelijker dan ikzucht en ikzuchtigen! - Natuurlijk, vreemde ikzucht stond de zijne in den weg.

En omdat hij zich vrij wist van de minste zwakheid, zoo kon hij vreemde zwakheid noch begrijpen noch dulden. Hij verstond bovendien niemand en niets, want geheel en gansch, van boven en van onder, vóór en achter was hij van zijn eigen persoon omgeven.

Hij verstond niet eens, wat vergeven heet. Zijn zelven had hij niets te vergeven... waarom zou hij anderen te vergeven hebben?

Voor den rechterstoel van zijn eigen geweten, voor het aanschijn van zijn eigen God-zijn richtte hij - dit wonder, dit uitnemings-voorbeeld van deugd - zijne oogen ten hemel en sprak met vaste, klare stem: ‘Ja, ik ben een weerdige, zeden-reine mensch!’

Deze woorden zal hij zacht op zijn sterfbed herhalen - en zelfs dan zal er niets kloppen in dat steenen hert - in dat hert zonder vlek en zonder schande.

O hatelijkheid van zulke zelftevredene, onbuigzame, schoon-verworvene deugd - want ge veel afstootelijker zijt dan de opene hatelijkheid der ondeugd!

De Steen

Hebt gij aan den oever van onze zee ooit dien ouden grauwen steen gezien, toen ter springtij - op eenen zonnigen lentedag - van alle kanten de levendige waterbaren tegen hem sloegen, met hem speelden, rond hem vermeldden en hem met lange stressen glanzende schuimperels zijn met mos-begroeid hoofd besprenkelden?

De steen blijft, lijk hij was - maar op zijne donkergroene oppervlakte vertoonen zich heldere kleuren.

Zij leggen getuigenis af van dien verren verren tijd, toen het gesmolten graniet zich zooeven eerst begon te vestigen en nog gansch van vurige verwen gloeide.

Zoo bestormden ook mijn oud hert nu kort geleden van alle kanten jonge zielen - en onder hunne blij-levende beroering verkleurden in wonder rood-tinten de zóó lang verbleekte verwen, de sporen van een vroeger-tijds-brandend vuur!

De baren zijn weder weg- en voortgestroomd, maar de verwen nog niet verbleekt - al is het dat de scherpe wind ze reeds droogde....

Uit *Iwan Turgenjeff*'s 'Gedichten in proza'.

Juli 1909

MANUËL MATTE

De Kloefkens[1]

HOE verteedrend klinkt het tokken
- *Tokke-tokke-tok* - zoo zoetjes -
van de kleine holleblokken
aan die malsche voetjes.

Schoon is 't, als de kleine kleuterkens,
wanklend, voor den eersten keer
durven gaan met kleine stappekens
dóór de kamer heen en weer.

(1) Getoonzet door H. Van den Abeele.

Als die kleine kleuters huppelend
huiswaarts keeren langs de straat,
kent ze moeder aan het tokkelen
van den kloefkensslag op maat.

Kleine, wit-geschoeide kinderkens,
zij toch nooit om u geklaagd
dat ge op moeders hart zoudt trappelen,
als ge eens grooter kloefen draagt.

Hoe verteedrend klinkt het tokken
- *Tokke-tokke-tok* - zoo zoetjes -
van de kleine holleblokken
aan die malsche voetjes!

P. PLACIDUS EYKENS, Capucien.

Amerika!

ZE waren dan toch vertrokken en ze hadden hun ouders alleen gelaten met heel de doeninge ten hunnen oppasse, alleen met 't wrange, weebarend voorgevoelen van 't naderend verval en de schrikkelijke vernietiging van al hun geluk en gansch hunnen levensdroom! Hoe was 't Gods mogelijk geweest zoo lichtgeloovig te zijn, hoe hadden ze 't durven gepeinzen in een vreemd en ver land een vruchtbaarder eerde te gaan opzoeken, een weliger akkerveld, door wier uitbating ze eerderaan, fortuin en goederen ten bezitte kregen!

Was de moedergrond zoo onwillig en zoo weigerig gebleven voor al 't gene ze ervan verwacht en eraan gevraagd hadden? En wierd hun zware, afbeulende lijfarbeid naar behoorte niet betaald, met geen genoeg heerlijke en genotvolle vruchten beloond?

Maar zienelijk en tastbaar zoo lag daar het klare en 't grijpende bewijs van 't tegenovergestelde, de stellige en

duidelijke verzekering van den rijkdom en den overvloed der hun eigene streke!

Of was 't niet schoon, niet vol van genoegen en van blijdschap, dat mooie, netjes opgekuischte boerenhoveken met z'en geestige en gezellige woning; en onlangs herleide pannendak, kriekerood, glimmende de luchten door van de hardigheid der kleuren; versch gekalkte en zorgelijk bewitte muren, frissche en heldergroene vensterblinden; en daarover, en daarlangs, in 'nen sierlijken hoop van krinklende kronkels, rakende beneden aan plankiersteenen, en klimmende de euzie over tot de kave rond, die immer gezonde druivelare, in 't jeukend lenteseizoen met breedrande blaren omzet, en buigende, in 't stille najaar om den malschen last der witgele beziën, als duiveneieren bijkans zoo groot!

Niet schoone ook, de dichtbegroeide boomgaard, waaide kwistige ooftboomen, tegeneenstekende hunne diktoegestruikte koppen, een schaduwrijke krone spanden boven 't vei schietende gras van de breede hofplaats? Kloek en forsig geworteld, felle stammen en taaie takken, zwellende van groeizaamheid, ijnzig en gevierig, om te botten en te blommen, en laterop den rondsten fruitoogst te dragen?

Niet schoon nog, ovenbuur en schure, en verder, zijdelings het boerenhuis, in een langrechte reve, de stallingen, wijd en ruimtevol, latende vrijelijk de warme zomerwinden erin binnendringen, staande te verluchten met open deuren, wijl 't luie vee in den zachten bilk vadsig te droomen lag onder 't fonklend oog der stoere Julizonne?

En eindeling, maar bovenal, o zalvende zielevreugd en streelende fierheid voor 't boerenherte, de bontgetinte velden in de hevigste ontluiking hunner eindelooze plantenweelde, in de volste volheid hunner wild opborrelende krachten, de velden, dampende van stralengloed, gevoederd en gekweekt met goudglansend zonnelicht, doortrokken en doorsprenkeld van 't brandend zweet uit de zwierende werkerslijven, de velden, gezegend en gewijd door de milde hand van den grooten en den almachtigen God!

Niet schoon en niet heerlijk dit alles?

Doende lijk z'en vader zaliger, met eender wilskracht en eender volharding, even ijverig en even verslaafd, zoo was de kloeke landbouwer de grauwige eerde te keere gegaan; uit haren donkeren schoot had hij de sluimerende machten in leven en in roere geroepen, beminnende het land dat hem wederliefde schenkend, een bodemlooze bronne geworden was van welstand en vooruitgang! Moedig had de vrouwe hem ter zijde gestaan, sleurend en zwoegend, jaren, vele jaren lang, tot 't struische lichaam gebroken en versleten wierd, door de eendelijke overmate van 't lastig werk!

Beide dus, de boer en de boerinne, hadden heel hun leven in een onophoudend bezig zijn doorbracht, immer hankerig om de doening te verbeteren, steeds vernibbeld om der te geraken, om te zorgen en te sparen voor de jongens! En de jongens hadden 'nen tijd lang meêgewild; van af hun veertiende jaar uit schole blijvend, waren ze met vader naar de stikken getrokken, Dolfken en Chiel, tweelingkinders, op hun twintigste, nu gildige kerels, vol geschiktheid en vol aanleg voor de boerenstiel! Onder de wakende blikken van den ervaren landman, ziende naar zijn wenken, horkende naar zijnen raad, waren ze stillekens aan tot neerstige boerenzonen opgegroeid!

Met de hulpe hunner handen, met de aan winste van hunnen arbeid, zag de vooruitziende vader allengskens de blijde mogelijkheid naderen het fraaie koepleksken op den rang te brengen van een peerdhofstede, en daarom werd zijn ziele met een vervoerend genot vervuld met een ware zaligheid bij de nakende bekoming zijner vurigste wenschen!

Helaas 't en mocht er niet van geworden! Enkele maanden volstonden om alles te veranderen en alles in 't droeve te slaan. Lijk zooveel anderen van hunnen stand en hunne oudte, hadden de jongens hen laten begoochelen door al 't wonderbare dat er over die verre gewesten geschreven en verteld wierd! Lijk zooveel andere waren ze eensklaps de móedereerde beu geworden, blind voor al hare pracht

en al hare schatten, doof voor 't herhaalde verbod en den rechtmatigen toorn des vaders, voor de grievende weedomsklachten en 't wanhopende geschrei der moeder!

Ze waren heengegaan, mêe met een heele bende makkers, naar 't ongekende en 't onzekere, beroovende de ouderhoeve van den werkerstol dien ze haar verschuldigd waren.

En toch, geurende en fleurende, lijk 't gedoe zich voordeed, in de warmte van dien Julidag, omzet lijk 't was met 'nen machtigen berg van jonge groenigheid, gesloten in 'nen dichten barm van kroppende gewassen, scherp afgeteekend onder de blauwe gewelven van 't zuiver geluchte, zoo leek het hoveken een uitgelezen hoekske, een perel schijnende verre in 't ronde al de andere doeningen te boven.

Staande nu, een wijle te rusten op den zoom van zijnen vlasgaard, overzag de verlaten vader heel zijnen eigendom.....

Hij keek naar z'en stikken en z'en weiden, z'en schuren en stallingen, zijnen boomgaard en zijn huis; en hoe meer en hoe langer hij dat alles bestaarde, hoe harder hij leed en hoe pijnlijker het stak, daar, in z'en herte van boer en van ouder!

Hij voelde zich ondermijnen van 't verdriet om hun weggaan; weerom overmeesterden hem die zwartzware gedachten, die angst, die smachtende benauwdheid. Ze zinderden hem 't lijf door, ze woelden in z'en kop en hersens, ze schroefden hem de keele toe en 't wierd hem duidelijk dat hij 't nogmaals zou moeten uitkrijschen en uitweenen lijk een onmachtig kind! Dieper trok hij de velden in, langs smaller wegels voort, tusschen 't hooge koren waar hij zich van niemand gezien dacht tenzij van de zonne die 't toch niet zou voortvertellen....; 't hoofd zonk hem op de borst, een vloed van tranen ontsprong zijn oogen, en de lange halmen van den zwijgenden akker hoorden hem hopeloos snikken: Vervloekt Amerika!

Kortrijk, 09.

J.I.

Mengelmaren

Leliën van Dalen

VAN onzen vriend en medewerker CAESAR GEZELLE is zooeven verschenen een heerlijke bundel verzen *Leliën van Dalen*. Later wordt het boek in '*Biekorf*' besproken - en hoog geprezen, om zijn diepgevoelde poëzie en de pracht van zijn taal. Allen lof verdient ook de drukker-uitgever, de Heer J. Vermant te Kortrijk, om de keurigheid van zijn uitgave: een echt juweeltje. Prijs: 3.00 fr.

Al. Walgrave: *Zingende Snaren*. J. De Meester, Roeselare.

'STILLE STONDEN', 'ZINGENDE SNAREN', hoe welluidend en lustig spelen die woorden en klanken op lip en tong. Al zoetheid!

'*Stille Stonden*' was ons een stil genoegen, een deugdelijk smaken van zuivere harmonie, en we zeiden ''t is een nagalm van Gezelle.'

Genietend lezen wij nu '*Zingende Snaren*' en we kunnen slechts herhalend zeggen: 't is een nagalm van Gezelle, maar 't is ook de gansche ziel van Al. Walgrave. Dichter Walgrave heeft de machtige meestergrepe van Gezelle gevoeld; hij wierd door hem als gekneed en getemperd. Hij heeft zijn zielezang gehoord en nagefluisterd, zijn wekkering van klank en rythmus waargenomen en nageklonken; hij bemint hem uit de volheid zijns gemoeds, als een kind een vader bemint, een geesteskind zijn heiligen en godbegaafden vader.

Gezelle dichtte '*Tijdkrans*' en hij dichtte '*Rijmsnoer*' waarin hij de natuur bezong en zijn Vlaanderen en zijne ziel uitklonk door alle maanden en getijden van het jaar. In vloeiend ongekunsteld proza vertelde hij ook - 't is lang geleden - aan zijn volk van feesten en geplogenheden der kerk, en verklaarde hun dieperen zin en hunne zinnebeeldige beteekenis. En de jeugdige kunstenaar Al. Walgrave ving al die dichten en deunen in oor en geest op en al die verspreide kerkelijke opstellen verzamelde en dwong hij in eenen schoonen '*ring*'. Zijn hert was hevig geschokt door zooveel zingende schoonheid en hoog gesticht door zulke vrome wijsheid; het kwam hem vol en over van ontroering en hij ook - hij dichtte - en fier mag hij nu den onsterfelijken vader zijn '*Zingende Snaren*' als hulde op het graf nederleggen, met de opdracht: dit is *mijn* werk, het werk van *uw* kind. Schooner lofbetuiging kan ik niet geven.

In '*Zingende Snaren*' doorloopen wij het jaar om end om met zijn natuurgedaan en afwisseling, met zijn christelijken eeredienst, met de vreugde en de droefheid der kerk, met hoogdagen en hooggetijden die allen in den loop der maanden zoowel passen met winterwee en zonnefeest: heel het jaar gelijk een christen mensch met waar christelijk gevoelen begaafd en innig dichterlijke menschelijkheid bezield, het in lijf en hert en geest genieten kan.

En dit alles is zoo eenvoudig en rechtschapen van gang en trant, zoo zuiver bekleed met klare beelden en klinkende woorden, zoo buiten alle moderne gedwongenheid en onduidelijkheid dat:

in louter licht en klank schijnt alles op te leven.

Voorbeelden aanhalen wil ik niet noch uit de diepgevoelde '*Kerstmis*', noch uit de zotgezinde '*wilde kastanjen*' noch uit de weemoedige '*Passiflorae*' of den weelderigen '*Brem*' noch uit '*Zomerfeest*' en '*Wind over zee*' noch..... ik ben bezig, geloof ik, een volledigen maar ordeloozen bladwijzer op te maken!

A. DE MEESTER.

A. Pitcairn-Knowles. *Ein neuer Sport. - Am Strande von Blankenberghe.* - Die Woche. 1909, Bd. XI, S. 900-904, u. 1074-1077, mit Abb.

Twee opstellekens over onze vlaamsche kuste.

Daarin is sprake van 't badgetijde eerst in den Duine van S. Idisbald, dan ook op 't Strand te Blankenberge.

't Schijnt dat ze op de eerste plaats een nieuw spel uitgevonden hebben: ze zetten hen op een planke die vanboven van den duine afloopt, en ze slieren omleege: *ein neuer Sport!*

Te Blankenberge integendeel '*auf der Plage*' en '*auf der Digue*', daar is 't nog altijd oude leute: liggen weeken in 't water of liggen bleeken in de zonne, en alle vijf voet gaan eten. Onderander gaan eten op 't oogenblik '*des* "*five o'clock*" *wie der Belgier sagt*'.

Daar hebt ge bondig wat de vreemdelingen aantrekkelijks vinden op onze kuste: entwat heel oppervlakkigs.

Één dingen verwondert me: Waneer andere oorden, Engelsche of Duitsche of Fransche of gelijk dewelke beschreven worden, dan staat er doorgaans een woordeken bij, ookal een keer twee woordekens, over aard en dracht en doening en taal van 't volk van daar.

Van ons nooit.

Niet eens staat er, dat '*Plage*' bij ons 'Strand' heet, en dat '*Digue*' 'Dijk' is.

Waaruit komt dat voort?

Of 'n hebben we bijna geen eigenaardigheid meer over? En ons vlaamsche woorden, 'n laten we ze niet luide genoeg klinken?

't Zal wel dat zijn.

En die de schuld mag heeten van alles, is die vervreemde 'Belgier' van daareven, die 'five o'clock-er' daar, die den Vlaming overtaalt en overtiert tot in zijn eigen erve.

Enkel is de Vlaming nog goed om met ezels op Strand te staan. Als er dan iemand komt die hem een stuiver in zijn hand steekt, dan wil de Vlaming dulden dat men zijn dier overlade met stok- en hemzelven met kwinkslagen. Of liever dan treurt de ezel en zwijgt, en de Vlaming lacht, en is ermeê gevleid... op zijn eigen erve.

Ondertusschen lanterfanten andere Vlamingen over den dijk, en ze zweren in gebroken Fransch: '...Dat ze dien eersten daar niet en kennen'.

Leelijke Vlaming!

J.V.D.

[Nummer 14]

Plaatsnamen

Schopegem, op Zwevegem (W.-Vl.)

Bij GUYOT FR. *Nouveau Dict. des communes, hameaux... du Royaume de Belgique*, Bruxelles, 1883, staat *Schopegem* aangegeven als een gehucht van Zwevegem. Elders vind ik deze plaats niet vermeld, inzonderheid niet bij JOURDAIN: *Dict. encycl. de géogr. histor. du Roy. de Belg.*, Bruxelles, 1868-69. Aan het bestaan van dezen naam valt er nochtans niet te twijfelen, want hij wordt bevestigd door den middeleeuwschen maagschapsnaam *van Scoupeghem*. Joos van Scoupeghem was een der slachtoffers die viel onder het zweerd der Bortoenen, tijdens de verwoestingen door deze laatsten aangericht, na den slag van Roozebeke in 1382. Aldus bij EM. HUYS: *Geschiedenis van Gheluwe*.

Scoupeghem en *Schopegem* zullen toch wel een en 't zelfde zijn. Men zou, wel is waar, met verouderde spelling *Schoupeghem*, of, naar de regels der hedendaagsche spelling, *Schoepegem* verwachten. Doch men gelieve aan

te merken dat de Westvlaamsche *ou* (dat is *u*), uit *ô* voor lip- en keelklanken, tusschen Leie en Schelde uitgesproken wordt als *ow*. In dezen tweeklank is de *o* gesloten, dat is, zij heeft de weerde onzer zachtlange *o*; terwijl de *w* zeer vluchtig uitgesproken wordt, - ja, misschien soms teenemaal achterwege blijft. Het kenmerkende dan van de klankgroep is de gesloten *o*, en ik meen te mogen veronderstellen dat de spelling *Schopegem* aan deze bijzonderheid toe te wijten is. Dezelfde bemerking mag toegepast worden op *Rokegem*, voor *Roekegem*, vroeger eene heerlijkheid, leen, of iets dergelijks, afhangende van het kasteel van Kortrijk, en in de omstreken gelegen; en op *Rokeghem*, gehucht van Sinte-Mariën-Hoorebeke, al ligt dit op den rechter oever der Schelde.

Als oudnederlandschen vorm moeten wij **Skôpingahem* aanstellen, afgeleid uit eenen persoonsnaam **Skôpo*. Ter vergelijking biedt zich de Hd. naam *Scopo, Scoppo* (Först), die nochtans heel iets anders zijn kan. Waarschijnlijker, doch twijfelachtig, is verwantschap met den Westfaalschen plaatsnaam *Scopingus, Scopingon, Scopingon*, die in de 9de, 10de en 11de eeuwen vermeld staat bij HERM. ALTHOF: *Grammatik Altsächtischer Eigennamen*.

Dit **Skôp* - is zeldzaam en merkweerdig genoeg om een oogenblik onze aandacht te vestigen. Gij kent den germaanschen afklank *a: ô*, b.v. in woorden als:

Gras	groeze
haan	hoen
naam	noemen
varen	voer(en)
dragen	droeg
graven	groef.

Welnu, daar bestaat ook een werkwoord germ. **Skapjan*, verl. tijd **Skôp*, dat nog in het mndl. luidde: *Scheppen, schoep*. Naderhand is deze laatste vorm te loor gegaan en vervangen, nog in de middeleeuwen, door den analogischen vorm *schiep*. Dit werkwoord beteekent: ‘Maken, vormen, voortbrengen, tot stand brengen’,

eene beteekenis die geenszins ongeschikt is tot het samenstellen van eigennamen. Daarmede verbind ik dan vooreerst onzen naam **Skôpo*, en, ten tweede, den Spaanschen naam *Escapa*. Deze is geenszins zeldzaam in de geschriften van de 10de en 11de eeuwen. Later is hij als persoonsnaam in onbruik geraakt; doch is hij als plaatsnaam misschien bewaard in *Escapa* (prov. Huesca), en voorzeker in *Valdescapa* (prov. Leon), ten jare 1095: *in ualle de Scapa* (V. VIGNAU: *Indice de los documentos del Monasterio de Sahagun*). Dit Spaansch *Scapa, Escapa*, wijst op een Wisigotisch **Skappa*, dat in 't ondl. **Skappo* zou luiden, met de gewone verdubbeling van den medeklinker in den eenstammigen naamvorm. - Bemerk nog dat de afklank *a: ô* zeer gemeen is in de eigennamen.

*Mallegem.

Ten jare 1063, bevestigde Philips I, koning van Frankrijk, de stichting, door graaf Boudewijn V van Rijssel, van het kapitel van Harelbeke, en bekrachtigde de giften aan dit kapitel gedaan. Onder deze worden genoemd: de kerke van Harelbeke,

Capella de Suevengehem,

Altare de Mallengehem cum aecclesia,

Accclesia de Trellengehem (Desselgem).

Het oorspronkelijk stuk staat te lezen bij J. FERRANT: *La Sépulture de Lideric, d'Ingelram et d'Audacer en l'église d'Harlebeke*, Mémoires du Cercle historique et archéologique de Courtrai. Tome I. Courtrai, 1908. Nota, op bll. 63, 64. Dezelfde oorkonde, naar een *vidimus* van 1676, is weêrgegeven, Nota, bll. 67, 68, in het werk van den zelfden schrijver: *Esquisse historique sur le culte et les reliques de Saint-Bertulphe de Renty*, Bruges, 1897.

Daarna volgt, in dit laatste werk, Nota, bll. 70, 71, de goedkeuring van Boudewijn, bisschop van Noyon (en Doornik), nog in 1063; dit stuk somt de voornoemde goederen op in de volgende wijze:

Altare de Suevengehem,

Altare de Maldenghem,
Altare de Hulsta (!)

Deze oorkonde is getrokken uit MIROEUS, die nooit te betrouwen is; ofwel, de schrijver zegt het niet duidelijk, uit den 'Cartulaire d'Harlebeke', die ten jare 1763, opgemaakt wierd door JAAK AUGUSTIJN COURTENS, ontvanger van het kapitel van Harelbeke. Daaruit mogen wij besluiten dat de lezing *Maldenghem* (dat overigens *Maldengehem* zou moeten geschreven zijn) niet het minste vertrouwen verdient.

Zeker is het dat er een **Mallegem* bestaan heeft; naar alle waarschijnlijkheid ergens op de grenzen van West- en Oostvlaanderen, tusschen Leie en Schelde. Dit wordt bevestigd door den Maagschapsnaam *Van Malleghem*, die te Oudenaarde en omstreken zeer verspreid is. Ik vind hem te Oudenaarde, Etikove, Nukerke, Melden, ook is deze naam gedragen door een persoon van Outrijve, doch deze is geboortig van Melden, en door een anderen van Torhout, die geboortig is van Oudenaarde.

Het woorddeel *Mall-* in **Malleghem*, uit **Mallingahem*, kan op verschillende wijzen beoordeeld worden. Hier volgt eene verklaring die menigeen wellicht aannemelijk zal vinden. Veronderstellen wij een indogerm. *matlo-*, (*motlo-*, *mətlo-*); dit kan beklemtoond zijn op de eerste of op de tweede lettergreep, niet alleen in het indogerm., maar ook in het alleroudste germaansch. Welnu, *mátlo-* (met klemtoon op de eerste lettergreep), wordt in het germ. *Mathlo; Matló-* (met klemtoon op de tweede lettergreep) moet *Madhlo-* worden; *Madhlo-* echter verandert, nog in het oud- en gemeengerm. tijdvak, in *Mallo-*. Alzoo hebben wij got. *Mathl* - verzamelingsplaats, *Mathljan* = spreken, nevens germ.-lat. *Mallus, Mallare, Mallombergus*, en den plaatsnaam *Thiotmatli* (nu Detmold) = volksverzamelingsplaats. *Mathl-*, later *Mathal, Madal* dient veelvuldig tot het samenstellen van persoonsnamen: *Mathalardus, Mathelboldus, Madalgerus*, enz.; en *Maldegem*, om 962: *Madlingem*, hebben wij teruggebracht

tot **Mathlingahem* (*Biek*., 1908, bl. 324). Geen wonder, vinden wij daarnevens ook *Mall-* gebruikt, in namen als: *Mallobaudes, Mallegundis, Leudomalla*, enz., en in den plaatsnaam *Mallingahem*. Zoodat *Maldegem* en *Mallegem* toch eindelijk wel eenen en denzelfden oorsprong zonden kunnen hebben.

Rollegem, bij Kortrijk (W.-Vl.).

Bij CH. MUSSELY et EM. MOLITOR: *Cartulaire de l'ancienne Église collégiale de Notre Dame de Courtrai*, zijn de volgende vormen aangeteekend:

In 1195, *Rodeleghem*. - Oorspr. stuk, bl. 2.

In 1239, *Rodelghem*, 4 maal, bl. 89.

In 1269, *Rodelghem*, bl. 137.

Dezelfde vorm *Rodelghem* komt nog voor in een middeleeuwsch geschrift, aangehaald bij J.J. DE SMET: *Corpus Chronicorum Flandriae*, IV, bl. 233, nota 19.

Dit alles brengt ons terug tot eene oudere gedaante *Hrôthlingahem*, zooals reeds opgemerkt is, *Biek*. 1908, bl. 132. Germ. *hrôth-* is vertegenwoordigd door on. *hrôdhr* = roem, ags. *hrêdhr* = roem, zege, got. *hrôtheigs* = zegerijk, enz., en is veel gebruikt in het vormen van eigennamen: *Chrodo, Ruoda, Hrodebert, Hruotfrid, Ruodiger*, enz.; uitgebouwd met een *l*-suffise: *Hrodilo, Ruodila, Chrodelbertus, Rodelgardus, Rodelgis*, enz.

Rollegem-Kapelle, bij Ledegem (W.-Vl.).

Uit *Histoire des Villes et Châtellenies d'Ypres, Cassel, Bailleul et Warnêton*, par WARNKOENIG-GHELDOLF, Paris, 1864, vernemen wij dat er vroeger op het grondgebied van Zonnebeke eene heerlijkheid bestond, die den name droeg van *Rolleghem;* dat er de eerste kasteleinen van IJper waarschijnlijk heeren van waren, en den naam over brachten tot het grondgebied, genoemd *het Rolleghemsche*, gelegen binnen en buiten de poorten der stad IJper, en onderverdeeld in *Stede-Rolleghem, S.-Jans-Rolleghem* en *Princen-Rolleghem*. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze

naam ook overgegaan is tot *Rolleghem-Kapelle*, dat eertijds afhing van de Casselrie van IJper, en daarom heb ik Rollegem-Kapelle aan het hoofd van dit artikel geplaatst, alhoewel de hiernavolgende opmerkingen rechtstreeks alleen op het oude *Rolleghem* in Zonnebeke toepasselijk zijn. Als middeleeuwsche vormen van dit Rolleghem vind ik in *L'Abbaye de Nonnenbossche*, par LEOP. VAN HOLLEBEKE, Bruges, 1865:

A. 1146: in domo domini VVulfrici, fratris Theobaldi de *Rolenchem*, bl. 61.

A. 1180: testibus... Teoboldo de *Rolingem*, bl. 63.

A. 1201: testibus... Galtero de *Rolenghem*, bl. 82. - Oorspr.

En in *Inventaire... des Chartes et Documents... de l'ancienne Abbaye de Messines*, publié par J.L.A. Diegerick, Bruges, 1876.

A. 1176: S(ignum) Walteris de *Rolinghem*, bl. XXV. - Oorspr.

Bij WARNKOENIG-GHELDOLF, bll. 208, 209, nota 3, lees ik:

On rencontre: en 1146, *Ulfric*, frère de *Theobald* de Rolenchem (SANDER., II, 344, 373); *Anselme* de Rolinghem ou Rolenghem, sous Thierry d'Alsace, et en 1164 et 1167 (*Chron. S. Nic. Furn.*, p. 82; *Chron. de Dunis*, p. 143; DUCHESNE, *Guines*, pr. p. 97); *Walter* de Rolleghem, en 1167 (SAND., II, 373; De Saint-Genois, *Mon., anc.*, p. 474); *Theobald* de Rolleghem, en 1180 et 1182 (SAND., II, 344 et 373); un autre *Anselme* de Rolleghem en 1201 (MIR. III, 73); un autre *Wautier* en 1210 (De Saint-Genois, p. 414), et enfin un troisième *Anselme*, Seigneur de Rolenghien, en 1280 (ibid., p. 682).

Niet al deze vormen zijn even betrouwbaar; deze met *ll* schijnen onnauwkeurig, of moeten aan franschen invloed toegeschreven worden.

Het verschil van dit *Rollegem*, zonder *d*, met het voorgaande springt in het oog. Ook vereischt het eene afzonderlijke verklaring. Herinneren wij ons het taalverschijnsel dat wij bij *Malleghem* opgemerkt hebben, zoo mogen

mij nevens *hrôthlo-* een voorgerm. *hrôdhlo-* veronderstellen, dat zou overgaan tot *hrôllo-*, gelijk *madhlo-* tot *mallo-*; met dit merkweerdig onderscheid nochtans dat, om reden van den langen klinker *ô, ll* reeds in den gemeengermaanschen tijd vereenvoudigd is tot *l*. Dit geeft ons een oudndl. **Hrôlingahem*, waaruit de historische vormen afgeleid zijn. Met het oog op de veelvuldig voorkomende middeleeuwsche spelling *o* voor *oe* zelfs in Nederlandsche geschriften, - eene spelling die regelmatig is in de latijnsche en fransche stukken, - kan men zich de ontwikkeling der beide *Rollegem's* volgender wijze voorstellen:

**Hrôth*(*i*)*lingahem*, **Hruod*(*a*)*lingehem*, **Ruodele*(*n*)*gem*, *Rodelghem* (d.i. *Roedelghem*), **Roelghem*, **Rolghem*, *Rollegem*.

**Hrôlingahem*, **Hruolingehem*, **Ruole*(*n*)*gem*, *Rolenghem* (d.i. *Roele*(*n*)*ghem*,) *Roelghem*, **Rolghem*, *Rollegem*.

Vgl. *Biekorf*, 1908, bl. 132, en 1909, bl. 127.

En zouden beide *Rollegem's* niettegenstaande gewichtige historische afwijkingen in klankstand en ontwikkeling, in den beginne een en 't zelfde zijn, en op het einde ook op 't een 't zelfde weêr uitkomen.

ADZO

Bij Schemering

IK zag langs de mullige dreve
- 't was zomer en 't was heet -
'n wagen met hooi geladen,
die onder de linden reed.

D'r zaten kinders te zingen,
ze zaten nevens den boer
met z'n lange welstren zwepe,
van boven op het voer.

Ze zongen 'n avonddeuntje
zoo zoet en weemoedig van zin,
en alle de linden horkten
en hielden hunnen asem in.

De muggen doorronkten de zoelte,
de peerden schudden hunnen kop;
d'r stoof langs de mullige dreve
'n logge zandwolk op.

De kinders zongen en zongen,
de beeklok had al geluid
en ginder ter Oosterkimme,
de koperen maan keek uit.

OM. K. DE LAEY

Engelschen

ALS 't winterweêr nu maar eindelijk eens ophoudt, dan zullen ze weêr afkomen, drukker nog en met minder tusschenpoozen dan gewoonlijk. In hun sweet homes moeten ze met honderden het bevelwoord al hebben opgevangen: Britannia, rule the waves en de brugsche straten! Honderden harten moeten aan 't kloppen liggen, in lang onderhouden verlangen naar den grooten dag der verlossing...

Met bonte benden zullen ze wel weêr in het station aanrollen en de stad, waarvan ze zich zooveel moois voorstellen, infladderen langs alle zijden, op zoek naar ‘curiosities’.

Niet zoodra zijn ze in een straat verzeild of de trapgevels vallen hen op. Ze verwekken werkelijk meer dan belangstelling: een bewondering die in licht stemgekweel wordt uitgefaseld. Hoe een stad er nog zoo ‘medieval’ kan uitzien, in de twintigste eeuw!

Meestal slaan ze recht door de ‘main street’ in. Ze houden wel eens stil, maar ze geraken toch verder. Elk heeft een Baedeker mede en onder 't gaan of staan, altijd in 't midden van de straat, steken ze de koppen bijeen om hem te raadplegen. Hoe ook niet in 't midden van de straat? Een tourist weet dat hij zooveel mogelijk het gaanpad moet schuwen. Daar is hij immers gedwongen de

schoonheid recht boven 't hoofd over te slaan, en hier hindert het zeker niet: Brugge is een stad zonder beweging. Zoo staat het te lezen in hun boek. En bij de kathedraal is 't soms een rumoerig bijëngegons: of dit al dan niet de kathedraal of een andere kerk is; of ze niet best eerst de schilderwerken in S. Jans Hospitaal en deze maar later zouden gaan bekijken; hoeveel ze in globo voor de bende zullen moeten betalen; hoelang ze erin mogen vertoeven en wat dies meer.

En middelerwijl zijn er andere te zien, in andere straten en steegjes. Eenzame, op-oud-beluste wandelaars in de steegjes: sprakeloos treden ze voort, in diepgevoeld genot over de godshuisjes, over de Mariabeeldjes en over de pijpmutsjes der ouwachtige kantwerkstertjes. Andere kuieren langs de reien waar ze 't ook al zoo wonder vinden: de achterstoepjes der doodsche huisjes, de neêrhangende, teedere bloementrossen en de sneeuwwitte zwanen op 't pareldoorlaaide water, en de winkeltjes met old flemish pottery die ze, als een heel gelukkig buitenkansje op hun haast doellooze slenterijtjes, ontmoeten. What a nice city it is, what a strange one!

Ook in open rijtuig doorkruisen er de stad in alle richting. Zoo rustig en onbeweeglijk liggen ze aan tegen de blauwe rugleuning dat ze als dood schijnen; 't gebeurt ook dat de dames de ketting vasthouden waaraan een stoppelig, bruingrijs dashondje gebonden is. In casu zit dat hondje er heel voornaam en etiquette-gedwongen, rechtover op de andere rijtuigzate. Bij alle ietwat merkwaardige dingen heeft de koetsier traag te rijden, of ook stil te staan, naar gelang der omstandigheden. Soms stelt hij zich daarbij aan als diepgeleerd cicerone, boven alle wetenschap en kritiek: Zoo weten er eenigen, bij het benaderen van het houten huis: ‘Maison de Memlinc’, Genthofstraat, F, 7, te vertellen dat de groote schilder daar geboren is, en de woning nog heelemaal dezelfde is als die waar de beroemde man gansch zijn leven heeft doorgebracht met schoone schilderijen te maken. Dat kunnen ze ook in 't Fransch zeggen.

Hoe prettig is het niet dit te vernemen en te zien, met eigen oogen te zien, op een paar meter afstand!

Niet allerminst zijn ze vergaard bij het standbeeld van Breydel en De Conink. Daartoe hebben ze meer dan één reden. Vooraf is het standbeeld zelf niet zoo gauw afgekeken, met beide helden en met de torentjes en gothieke letters, onderaan in 't marmer gebeiteld. Maar 't heeft ook zijn utilitaristische zijde: hoe zoo? Ja, even wereldvergeten alsof ze in hun home waren, laten ze zich maar neer op de trappen, van waar ze een heerlijken, kalmbewonderenden blik kunnen opslaan naar den Halletoren. Nergens kunt ge beter zitten om het Belfort te bekijken, en je zit er gratis en gerust, buiten de storing en het gevaar van karren en wagens. Zoo waar is 't: chassez le naturel, il revient au galop.

Beurtelings kijken ze hun reisboek in en na elke nota die ze er vermeld vinden, staren ze met den vilten hoed in den nek, omhoog en dan weer in 't boek en zoo voort. Daar zitten ze veelal op hun eentje de verschillende zijden van de groote Markt te bestudeeren; het kodakje wordt er op gehouden en in één, twee, drie hebben ze beet wat hun meest bevalt.

Eventjes moeten ze nog boven op 't Belfort. De hooge omheining ziet ge zoo elken zomerdag op toevallige uren met een krans gentlemen- and ladieskoppen bezet; ze moeten er wel een dubbele voldoening door bekomen het schoone landschap te bestaren, wijl Longfellow's poëzie het hun dichterlijk en niet anders doet beschouwen:

> Thick with towns and hamlets studded,
> And with streams and vapours gray,
> Like a shield embossed with silver.

En als de torenwachter het hun wel en degelijk met engelschen klemtoon heeft aangewezen: That is Ostend and that is Blankenberghe, dan komen ze naar beneden, zelfvoldaan zonder min of meer.

Letterlijk overal zijn ze, ook om en buiten de stad.

Onder de lommerrijke gewelven der vestingdreven wandelen ze bedaard voort; langs de steenwegen naar Brugge toe gaan of komen ze met speelsche, luidruchtige hoopjes naar of vaneen spelletje lawn-tennis; op den oever van de vaart naar Damme heb ik er zien zitten met een onberoerde aandacht naar het uiteinde van hun vischlijn neêrturend; op de boot varen ze naar 't oude dorpje. Veel belangwekkends krijgen ze daar weêr al te zien en als men hun daar - louter onderstelling! - benevens dit alles den stoel zou laten zien, waarop Napoleon gezeten heeft na zijn decreet over het aanleggen der Damsche vaart, of een echten dertieneeuwschen ‘goedendagh’ die drie Franschen den kop verpletterd heeft, dan zouden ze nog om twee dingen meer opgetogen zijn. Maar 't is al heel wel en veel in 't landelijk dorpje, waar eens Margaretha van York's huwelijk werd ingezegend.

Gewoonlijk trachten ze zonder medehulp van anderen door de stad terecht te komen. Als zij u om een inlichting verzoeken dan moogt ge er zeker van zijn dat zij in de klem zitten. Dikwijls zult ge hun verlangen niet kunnen inwilligen. Wat ze vragen, bestaat niet meer of is u onbekend of is althans zoo ver afgelegen dat ge hun niet dienstig kunt zijn zonder er zelf een begeleidingstocht van, heen en terug, een half uur te moeten voor aanvatten. Zoo zullen ze vragen van de Markt uit op weg gesteld te worden naar het verre borstbeeld van Pickery; zoo zullen ze u ook hun vertwijfeling toevertrouwen na vruchtelooze opzoekingen naar de ‘Fleur de blé’: daar toch lag de dichter van ‘The Carillon’ slapeloos te luisteren naar het zangerige beiaardspel en de holle en doffe voetstappen van ‘some burgher home returning’. Tot de oplossing van dit laatste, voor mij toch netelig vraagpunt, werd ik verleden jaar aangezocht van wege twee neven van George Meredith, die nu pas gestorven is en wiens lijk te Dorking werd verbrand.

Vlijtige, ongedwongen reislieden zijn het zeker. Om menschen bekommeren zij zich niet, wel om zaken. Bij hun

terugkeer moeten ze veel kunnen ophalen; ze weten meer over ons bloedeigen verleden en heden dan wij zelf, Hoevelen zijn er niet bij ons die eerst dan op het bij de hand liggende schoone bedacht geraken als ze zien dat tallooze Engelschen het hier, over zee, komen opspeuren!

Daartoe behoeven we ons niet te vermoeien, alleen opmerkzaam te worden op hetgeen we tienmaal daags voorbijstappen. Op reis zouden we ons natuurlijk niet kunnen of moeten meten met den Engelschman. De natuur zelf maakt hem tot knappen, onvermoeibaren tourist: Wat Shekburg zegt over den Amerikaan: is immers even goed op hen toepasselijk. Mager en taai.

A Yankee boy is trim and tall
And never over-fat, Sir.

10/7/09.
ARTH. COUSSENS

Kunst

DIKSMUIDE. *H. Niklaaskerk*. - Ten jare 1144 bouwde men ‘ter eere Gods, van O.L.V., van den H. Thomas apostel, van de hh. martelaren Vincent en Lambrecht, van den H. Niklaas, van de H. Maria van Magdala en van alle Heiligen’ eene kerk te Diksmuide[1]. Daar zij in 1270 en 1333 afbrandde, zijn maar weinig overblijfsels van de romaansche kerk bewaard: een toegemetste deur, volgestekene openingen in het hoogkoor, enz.[2]. Van den ouden toren bestaat niet veel meer; hij verdween in den brand van 't jaar 1672 om vervangen te worden door iets dat men in de wandeling peperbus heet.

De oude Diksmuidelingen hadden voór de kerk huizen gezet die niet te hoog de lucht instriemden, en toelieten én huizen én kerk te bewonderen; de afstammelingen meenden dat het stadhuis moest boven kraaien en ze braken oude schoone gevels af om er een nieuw ogivaal stadhuis te bouwen. Nu staat de kerk in eene diepte wel weggedoken. Een schoon zicht is zoo uit de stad verdwenen...

Als men de kerk ronduit rondom beziet, kan men bemerken dat een kunstschennende hand er onzeggelijk veel en dan nog onherstelbaar kwaad gesticht heeft.

Herstellen is eene kunst waartoe veel, heel veel kennis vereischt wordt. Het is weerom opbouwen zooals de eerste kunstenaar het deed;

(1) Zie *Antiquités de la Fl. occ.*, b. III, bl. 266.
(2) Zie *Ann. de la Soc. d'Émul.*, j. 1842, bl. 10 en volg.

het is zijn eigen kunstenaarsgevoelen laten varen en zijn droge oudheidskennis in werke stellen. Daartoe is niet alleen noodig de wetenschap in boeken over algemeene bouwkunst aangeleerd, maar ook een ernstig onderzoek op het te herstellen gebouw. Grove misslagen kan de hersteller natuurlijk achterlaten, maar voorzichtig, ‘cum timore et tremore’.

De studie op de gebouwen in die zeestreek leert dat het hoofdbouwmateriaal baksteen is, niet alleenlijk voor de muren, maar ook voor meest al de deelen. Alleen het netwerk der vensterlateien is soms in steen in de rijkere kerken. Het gebruiken van baksteenen geschiedde niet zonder reden: het vervoer was toen veel moeilijker, en baksteenen waren aan de hand. Van een anderen kant vreet de zeelucht de vreemde steenen in stukken maar laat deze uit de streek gaaf en geheel. Daarbij kan men nog houden staan dat die gele en lichtroode baksteenen zoo bruikbaar zijn dat zij in groote kunstgebouwen goed te voorschijn komen, bijzonderlijk als er metter tijd een aanklef opgekomen is, waardoor ze tegen onze gewoonlijk grijze lucht niet te scherp afsnijden.

'k Bezag dan Diksmuides kerk en mijn flauw gezicht kreeg er genoeg te zien om mij te overtuigen dat men er in de jaren 1860, meen ik, vernieling en geen herstelling aan toebracht.

Hier zijn de moneelen, 't netwerk der vensterlateien, de leuningen der goten, opengewerkt in de plekke van toegemetst zooals overal in die streek, het loofwerk welke eronder loopt, in wit steen. Mocht ik dan al niet verwonderd staan en wat dichter de kerk bezien? En zie nu wat ik vond: Al den marktkant steekt een roosvenster, eronder een groot spitsboograam, langs iedere zijde van de latei twee kleine sierzuiltjes; één ervan is in baksteen verwerkt. De waterlijst der vensters van de voorkerk en van de apsis alboven is in baksteen. Het lijstwerk en de zijzuilen van den staanden kant van vele vensters zijn in baksteen opgebouwd. De zwelling van de eindspitsgevels der platte zijbeuken dragen knollen uit baksteen gekapt. Het eindvensterraam van de noorderbeuk sedert korte jaren geopend heeft moneelen in baksteen. Als men dat vindt, en God weet wat mij ontsnapte, bij mijn kort bezoek, dan mag men toch verwonderd het hoofd schudden en zeggen dat de bouwstoffen der herstelling gansch slecht gekozen werden.

Over het slechte der uitvoering van 't nieuwe, wil ik alleen wijzen op de platheid van uitkapping der belijsting in de moneelen. Dat al draagt den stempel van ware onkunde van den middeleeuwschen trant[(1)].

Na 't uitwendige kunnen wij 't inwendige van de kerk bezien. Drie beuken met houten gewelf, de middenbeuk hooger dan de twee zijbeuken, staan voor ons. Veel is er niet te zeggen over de herstelling die over 't algemeen goed gedaan werd over korte jaren (1893-1897). Men kan er, buiten de romaansche overblijfsels, deelen vinden van af

(1) Zie de harde beoordeeling in 't *Bull, de la Gilde de St Thomas et de St Luc*, bd. VII, bl. 532-533, waar ook de groote ingangdeur onder den toren beknibbeld wordt.

de XIIIe eeuw tot de XVIe. De middenbeuk schijnt wat smal en maakt dat het zoo bewonderde doxaal er wat benepen staat. Het doxaal berust op zes glanzende zuilen in steen van Ecaussines. Het is een fijn kantwerk in wit steen van Avesnes, gekapt door Jan Bertet (1536-1539). Gelijk het daar staat verdwijnt haast gansch de bouwlijn onder het overdrevene der versiering; 't is zoowat een wildzang.

Brou (in Burgondië) Leuven, Lier vooral, enz., waar ook zulke doxalen staan, zijn soberder van versiering en getuigen van meer bouwkennis. Doch indien het Diksmuidsche den bouwmeester weglaat, houdt het toch onze bewondering staan voor den kunstigen en bedreven beeldhouwer(1).

Op 't einde der XVIe eeuw (1568 en 1570) kwam Jan Bottelgier(2) de beeldjes van de nissen vernieuwen; Urb. Tailhebart (of Tailhebert) maakte de 12 apostels(3) in 1597; en Joostens herstelde ze in 1846. Doch hier stel ik de vraag of elk beeldje wel op zijn plekke staat. Sommige springen wat over hun voetstukje. Dit nog ook: de hooge kleuren zijn schreeuwend leelijk en steken scherp af op 't witte van 't doxaal: gemeen schortegoed op fijne witte spellewerkkant. Nochtans kan men nog 't zoete van oudere kleuren bemerken op een of twee van die beeldjes. Waarom ze niet allen zoo doen schilderen?

Een prachtig eikenhouten koorgestoelte uit de XVIIe eeuw(4) (1641) werd uit 't koor gebracht naar de zijbeuken en vervangen door een nieuw in zoogezeiden ogivalen trant. Zoo sierlijk het oude was, zoo lomp is 't nieuwe: zonder karakter, zonder eerbied voor de stoffe waaruit het gesneden is. Eiken oud is hard en moet niet behandeld worden als deeg waarin men met zijne vingers versieringen in print. Bezie ook dien bovensten rustarm al weêrskanten; eene versiering die er schijnt bijgeplakt. Hoe jammer toch voor die kloeke edele middeleeuwsche kunst die, zooals altijd ‘ab uno disce omnes’, zooveel in achting verliest bij de vergelijking.

Ieder van ons weet dat een schilder schaduwen borstelt om vooruit te doen komen wat niet plat zijn mag; dat hij lichtere en zwaardere kleuren neven elkander legt om licht en leven op 't doek te brengen. Daarom stelt hij zijn gewrocht zóó dat er op gansch de vlakte gelijkelijk licht op valt. Wordt nu de schilderij op een andere plekke gehangen, dan kiest hij deze waar alle kleurentoonen hun volle weerde bekomen door goede, gelijkmatige verlichting. De eenvoudigste man der wereld verstaat dat anders sommige schaduwen te licht, of te donker, dat de zachte kleuren scherper zouden worden dan de warme; en dat alzoo het beste kunststuk broddelwerk worden zou. In Diksmuides kerk nu, hangt een nieuwe kruisweg op koper geschilderd.

(1) Op de groote dagen zong de diaken het Evangelie op 't doxaal. (VAN DE PUTTE, *Soc. d'Émul.*, 1842, bl. 10).

(2) Zie *Les Églises du Doyenné de Dixmude*, par W.H. JAMES WEALE, IIe partie, Documents, bl. 35-37.

(3) Item, bl. 48.

(4) Het werk gesneden door Ur. Tailhebert die Veurne (Ste Walb.), Nieupoort, Yper geriefde.

Niet plat gehangen, neen, maar 't volgt de afronding van de kerkzuilen! Ge ziet van hier welk licht-effect er bekomen is! Of wierd dat gedaan om de rechte lijn der zuilen niet te breken? Zoo! En welken uitslag bekomt men alsdan? Niets dan gaten in de zuilen en afschuwelijke kruiswegstonden!

Veel nog zou er te zeggen vallen over al wat men in die kerk te zien krijgt: het schoone armmeestersgestoelte, het krachtig gesmeed ijzer- en koperwerk (vonte en lezer) waarop de hamerslag van den kunstenaar nog rust, schilderijen (Jordaens), een goed doch beschadigd heilig-sacramentshuisje (1614), een wonderschoone Christuskop, enz., enz. al overblijfsels van den kunstzin der oude Diksmuidelingen. Dat men dat beware met eerbied als herinnering van roemvolle tijden. Maar dat men toch niet links en rechts overal te passe of te onpasse alle slag van beelden zette, bijzonderlijk leelijke; oude gesnedene planken van den zolder afgehaald, mengelingen van alle stijlen op één punt, oude omlijstingen voor genootschapsnamen in kapellekens hervormd; platte leelijke afschuwelijkheden zooals een St Antoniusautaar, en dan vele brandramen aan geölied papier gelijk. Hier heeft men waarlijk 't gevoel alsof men in een grooten oudheidswinkel aan 't wandelen ware.

Toen ik de kerk verliet zal 't ook niemand verwonderen dat ik onwillekeurig 't hoofd ophief om te zien of men soms boven den ingang niet schilderde: ‘Old curiosity shop’.

T.K.

Mengelmaren

Kinderteekeningen

KINDERGEKRABBEL is meer belangrijk dan men wel denkt, voor geschiedkunde te weten.

De geschiedkundigen in Duitschland (de Kultur-historici) staan zot erachter. Hoort waarom.

K. Lamprecht, de geleerde voorman van beschavingsgeschiedkunde, vatte daarvan de reden samen onderander in een opstel: *Les dessins d'enfants comme source historique*. (Académie Royale de Belgique. Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques et de la classe des beaux arts. Bruxelles. 1906, p. 457-476). 't Is vooral in en door hun teekenen dat de kinders hun opvattingen laten kennen. En aan den drijf van deze opvattingen kan men zien dat ieder mensch, alleengenomen, juist op dezelfde wijze ontwikkeld geraakt als heel een maatschappij. Dus om beter de ontwikkeling der enkelingen en daardoor beter de uiteenzetting der gemeenzaamheden, der volkeren, en der menschengeschiedenis te begrijpen, zal men goed doen het teekenen van de kinders stelselmatig en wetenschappelijk na te gaan en te ontleden. Heer Lamprecht had in 1906 reeds 40000 zulke kinderkrabbelingen, en hij zoekt er nog altijd voort andere bij.

Sedert doen Heeren Verworn, Vierkandt en andere geleerden meê met hem. Dit in Europa en ook onder de wilde volkeren. In Duitsch-

Afrika ging op zoek nog onlangs K. Weule (Vgl. Revue des Études Ethnographiques et Sociologiques. 1908, t. I, p. 517-520).

En in Belgenland? Daar zullen ze dat spel nog lang dwaas vinden... totdat 't schuim van den pot zal zijn, en de dolinge 't land meester.

L.D.W

‘Papeschere doen’

IN talmerk II van *Biekorf* lees ik ‘Papeschere doen’. Dat spel bestaat in Voortkapel, parochie Onder-Westerloo, nog onder den naam ‘stekske blazen’.

Bij ons wordt 't stokske er ingesteken, niet gelegd en gansch bedolven in 't zand. Dan moet men het zand wegblazen en zoo 't stokske wegpakken met de tanden. 'k Geloof, 't staat me niet goed meer voor, dat de kinderen 't overhand moesten doen, en de kunst daarin bestaat, 't stoksken te kunnen blootmaken en wegpakken met éénen keer te blazen: Wie dus den sterksten adem heeft is de overwinnaar.

Nu ik toch bezig ben over zand: Bij ons thuis, kent men nog dees: men maakt een hoopje zand, plant er een mei op, en dan gaan de kinderen rondom staan hand in hand. Dan begint een rondedans om het zandhoopje, en terwijl men zingt ‘houdt in de wiggel’ tracht de een den anderen door stooten en duwen 't meiken van 't hoopken te doen stampen. Degene die 't hoopke omver stampt en zoo den mei, moet door de spitsroei: ge kent dat wel zeker? De kinderen staan op twee rijen geschaard en de ongelukkige (?) moet er tusschen door: eerst is 't blazen, op hoofd, aangezicht, enz.

Dan slaan met zakdoeken waar een knoop gelegd is, de meisjes gebruiken ook hunnen voorschoot.

Dan... spuwen! en er wordt gerocheld, gefluimd om ter meest.. Ge kunt weten hoe de kereltjes er soms uit zien.

Maar gewoonlijk is men zoo slim den frak of voorschoot over 't hoofd te slaan.

Nog iets:

'k Weet niet meer in welk talmerk sprak men van lijkstroo of zoo iets...

Bij ons worden die stroobusseltjes aan de O.L.V. kapellekens of beeldjes gelegd (in vorm van kruis) die staan naast den weg langs waar de lijkstoet is voorbijgegaan. Of staan er meer beeldjes, dan ontvangt ieder maar één of twee busseltjes naar gelang er veel of weinige beeldjes zijn.

Bij ons als men 't lijk naar de kerk brengt buigt men één knie en bidt aan iederen kruisweg (kruisstraat) een Vaderons, en stort een kort gebed, om te beduiden: ‘Gij zijt hier geweest, ge zult hier niet meer komen’ zoo legde mijn moeder dat toch uit, misschien een heidensch gebruik?

L. VERWIMP, Antwerpen.

[Nummer 15]

Groenigheid

IN de bladeren van 't heerlijk groen - 't zij gers, of vrucht te velde of boomgewas - dat alle jare, maanden lang, onze oogen troost en ons hert verblijdt liggen er, in hoopkes broederlijk bijeen vergaard, ontelbare kleine bleekgroene graantjes die den naam van chlorophylla, bladgroen te weten, ontvangen hebben en weerdig zijn.

En die groene korrelkes en zitten daar niet nutteloos vastgesteven en onbeweegbaar; neen, zij roeren en zwemmen, gaan onder en boven, rechts en links, wijds en zijds, net als visselkes in 't water, immer neerstig bezig aan 't wonderdadig werk dat hen van Godswege ten onzen dienste werd toevertrouwd. En zij zijn op hun gemak om over end weer te reizen, want de jonge, levende bladeren zitten spannende vol jeugd.

's Nachts, zoo lang het donker is, liggen die groene kruimelingen op den bodem van 't blad, na 't lastig dagwerk welverdiende rust genietend. Maar met het vroegste

morgenkrieken, schieten zij wakker, op zoek naar zonnelicht; en, met dat het op de onderste zijde van 't blad wat donker is naar hun gedacht, komen zij opgerezen naar de bovenste zijde, en naar het hoekske toe dat uitsteekt buiten 't ander loof en best de vale klaarte des morgenschemers vangt. En zij vallen dapper aan 't werk. Dieper in den dag, als de zonne kettert en gleistert op de boomen, schuiven zij voorzichtig naar beneden, zoete afgeschampte helderheid zoekend in het herte van de bladeren: immers daar hevig zonnegeweld dere-doende en hinderend voor hun werk is. 's Avonds, als het duistert, komen zij weêr boven om 't gedoofde daglicht op zijn geheele te genieten. En als het donkernacht is zinken zij, afgemat, verzadigd en zatgezopen, op den vloer van 't blad tot dat ze de naaste dagraad weêr naar boven en aan 't werk roept.

***

Waarin bestaat nu de werkzaamheid van het groen stof dat in de bladeren woont?

Daar en is voorzeker geen enkele lezer van *Biekorf* die niet en weet, ten minste van hooren zeggen, dat de bladeren der boomen de lucht zuiveren: dat zij het verstikkende koolzuur uit de lucht opnemen en verbruiken, en de scherpe zuurstof uitwerpen die mensch en dier van doen hebben om te ademen en te leven.

En wat doen die kleine tikkelkes bladgroen met het koolzuur dat alle levende schepsel gedurig uitademt en wegjaagt, als zijnde nutteloos en nadeelig voor de gezondheid?

Een woordeke uitleg of twee op voorhand zal hier niet ten onpasse komen.

't Is aardig om zeggen, maar mensch en dier mogen vrij vergeleken worden met stoven. De stoven om te branden en hitte te geven, en de mensch, om zijn eigen lijf warm te houden, hebben twee dingen noodig: kole en zuurstof. De kolen, het hout en de schavelingen die wij in onze stoven doen, en het meel, de suiker en 't vet die wij in ons lijf

ophoopen zijn 't eigenste en 't zelfste: 't is brandstoffe. De lucht die door de stoven trekt, en de lucht die wij inademen zijn ook 't eigenste en 't zelfste: 't is zuurstof. Branden beteekent dat de zuurstof warmtegevend gebonden wordt, 't zij met de koolstof die in de stove ligt, 't zij niet het koolbevattend vet of meel of suikergoed dat in ons lijf zit; zoo dat de rook die door de kave vliegt en de lucht die uitgeademd uit onze longen komt, nogmaals het eigenste en 't zelfste zijn, te weten koolzuur: kole die, met zuurstof gebonden, veranderd is van gedaanten en, vluchtig geworden, in de wijde lucht vaart.

Ware 't zake dat de voor raad zuurstof, die gestadig verbruikt en verteerd wordt, nooit vernieuwd en wierd, en dat de hoeveelheid koolzuur die steeds ophoopend aangroeit nooit uit de lucht ontnomen wierd, gewas, gedierte en menschen zouden versmachten: adem en leven zouden vergaan.

En hier is 't dat gij, door de voorzienigheid Gods, van passe komt, lieve kleine graantjes die, in de bladeren gedoken, onze oogen verheugt met het zacht gestreel uwer edele pracht en, zoo doende, daarbij nog de verstikkende lucht reinigt en genietbaar maakt, en, met den onzuiveren afval zelve die door onze schuld in de lucht geraakt, opnieuw het meel bereidt dat wij, door u herschapen, nogmaals zullen nutten en verbranden. Dit is uw werk: vergaren 't geen wij vaneen doen, opbouwen 't gene wij breken, inwinnen 't geen wij verkwisten, de kracht inspannen die wij gebruiken, hetgene wij doen sterven, doen leven. Daarom is 't dat gij van 's morgens vroeg tot 's avonds late zoo wakker aan 't werk zijt; daarom is 't dat gij het zonnelicht zoo vlijtig opzoekt en zoo gulzig inzuipt; daarom is 't dat er geluwgroene legerscharen, ontelbaar, vastgevoet en zegevierend telken jare op de boomen komen staan. 't Is immers in het hert der bladeren dat uwe kracht gehuisvest en gebonden ligt; en de bladeren, zoo de verre en diepziende dichter zingt[1],

(1) Guido Gezette te weten in: Geluwgroene legerscharen.

zijn het bloed en 't merg der boomen: zij zijn het boomzijn zelve; elk blad op zijn eigen is het wezen van den boom. Zoo zijt gij, edel bladgroen, in Gods handen, het wonder werktuig dat den altijd rijzonden en dalenden gang des levens aaneenhoudt; het leven, in ons lijf gebroken, komt door uwe kracht op nieuw geboren te voorschijn.

***

Ja, bladeren en bladgroen zijn het boomzijn zelve. De stam die uit den grond komt opgerezen voert de bladerenkruine hoog in de breed-opene lucht; de spillen, takken en twijgen sprietelen open en uiteen om aan elk blad elk zijn deel zonnelicht te bezorgen; en de wind die door de boomen vaart vernieuwt onverpoosd de lage lucht om elk blad: 't verdoffend koolzuur wordt van beneden, waar mensch en dieren leven, ten blade bijgebracht, en de verkwikkende zuurstof wordt, van 't blad weg, allenthenen heengedreven en mensche en dier terug geschonken. Het meel wordt ons door het blad bereid, alsmede de scherpe, bijtende zuurstof die ons helpt het meel en anderen levensnuttigen voorraad verbruiken en verbranden(1). En met den overschot, met het koolzuur te weten en het water dat overal en altijd in de lucht hangt, verveerdigt het bladgroen opnieuw zuurstof en meel(2), de vrome spijze waar alle ander levende voedsel van daan komt. Bladgroen, en bladgroen alleen ter wereld, is bij machte koolzuur te voegen, te binden en te vesten op water, en levende kracht te steken in doode, roerlooze stoffe.

Daartoe behoeft het bladgroen 't gestraal van 't zonne-

(1) $CO_2 + H_2O = CH_2O + O_2$.
En $(CH_2O)_6 = C_6H_{,2}O_6$ het grondmeel.

(2) De bladeren ademen ook: zij nemen dus zuurstof in en geven koolzuur uit; maar het koolzuur dat zij ademend uitgeven en is, bij dage, nog uit het blad niet, of 't wordt reeds door het bladgroen gevangen en veroorboord; zoo dat er bij dage niets anders uit het blad geblazen wordt dan zuurstof. Bij nachte als het bladgroen rustende is, komt er uit de bladen, gelijk uit alle andere levende wezens, koolzuur.

licht. 't En is dus geen verdichtsel, geen ijdele klap, geen leugen, geen onzin, maar ‘pure, suyvere en onghemenghde waarheid’ 't geen de dichter verkondigt als hij 't lisch der turksche terwe, in Hiawatha, beschrijft:

> Om-ent-om het zalig dorpken
> stond het groen, het glanzend Mahiz,
> waaide 't hoofdhaar van Mondomin,
> *'t gulzig-zonnezuipend hoofdhaar*[(1)],
> dat heel 't land vol rijkdom strooide.

Geen ongesteund en onbeduidend gezwets en is het ook niet als hij 't verheven werk der zonne roemt[(2)]:

> O diepheid, ongekend;
> o rijkheid, onbeschreven;
> o wondere weldaadbron,
> o schoot nooit uitgegeven:
> *vol levenwekkend licht*,
> vol lichtontwekkend leven
> vol lijf- en zielsgenot!

Den *levenwekkenden* gloed, die in het zonnelicht geborgen ligt, ontrooven en tot kracht- en warmte-gevende lijfsgebruikbaarheid verwerken, dat is uw doen, uw bestaan en uw leven, o *zonnezuipend* bladgroen!

***

De wereld zit vol wonderen.

Maar van al de wonderen die ik in mijn leven leerend heb vernomen, en is er geen dat mij zoo diep ontroert en zoo zeer tot bewonderende dankbaarheid beweegt, als het heimelijk werk uwer groenigheid, o heerlijke bladeren onzer boomen!

D[r] LAUWERS

(1) *Longfellow zegt: soft and sunny* tresses. Het *zonnezuipend* bedied van 't blad wordt ons gegeven door Heer ende Meester Guido Gezelle.

(2) Guido Gezelle: o Heerlijk Handgedaad.

De Vrede bij de Saalfranken en de Vlamingen
(Vervolg van bladz. 190)

HET ‘soendinc’ zooals men voortijds de verzoening noemde, was niet teenemaal en met al zijne plechtigheden door de wet bepaald. Vele handelingen waren willekeurig, en verschilden volgens de zeden en de gebruiken van iedere streek.

Vrienden en magen van wederzijden, van den moorddadige en van den vermoorde, moesten daarin overeenkomen. Zij kozen hunne mannen - kieslieden genaamd - die over alles beslisten, waar en wanneer, en hoe de zaak zoude geschieden.

Aangaande *de plaats*, het was meermaals een openbaar gebouw, vroeger mogelijks de Malberg zelve; later eene abdij of een klooster(1), zelfs de kerk der parochie of der kloostergemeenten in het bereik.

Het valt hier op te merken dat sommige onzer vredenamen van de plaats der verzoening, hunne beteekenis gekregen hebben.

De *wyze* van verzoenen dient ook aangestipt te worden. In sommige streken trokken de ‘*vrienden van den dooden zijden*’ rouwkleederen aan, en deze van den ‘*moortdadigen*’ niet. Elders maakt men er geen gewag van.

De *moortdadige* of *baerschuldige* ziet men te voorschijn komen: *in sijne lijne laken, barvoets ende blootshoofts, hij ligt geknield, hij bidt zelve, een werf, twee werf, drie werf om het teeken van bermhertigheid*.

In andere gewesten is het een *bijzondere persoon*, een hooggeplaatste man, die het teeken van bermhertigheid afsmeekt, doch *een enkele maal*, en de moorddadiger komt er in min vernederden staat te voorschijn, doch altijd barvoets en blootshoofds.

(1) In de zoendinc-boucken van Gent, wordt zelfs den reftere van den doestere van den Augustinen, aangewezen als verzoeningsplaats. 1481.

Merkweerdig is de verzoening, aangehaald door Cannaert, en die geschiedde te Aelst het jaar 1437, ‘ter Steerten, in den pand, bijgewoond door zeven schepenen van Aelst en elf mannen van Leene van den Steene t' Aelst metsgaders den bailliu ende den Meyer’.

> ‘...doe ghinghen de mesdadige *in de kercke* ende ontcleeden hen alle drie *in huerlieder linen cleeden*, ende den montzoendere met zinen vrienden ghinc staen in *'t hende van den pande*. De bailliu van Aelst brochte gheleet den oepenbaersten baerschuldigen van den faite te wetene Martene Joorys; Jan van Belle *zweert-dragher* ende een scepene brochten Woutren, ende de Meyer ende een scepene brochten Joris, *alle drie d'een d'andere volghende*. Ende als zy in den pand ghetorden waren, doe *knielden zy alle drie neder ende leyden huere handen te gaderen*. Ende doe stonden zy op ende werden gheleedt tot ontrent de midde-waert van der plaetse, daer zy *weder knielden*. Doe stonden zy weder op ende worden gheleedt tot bi den voete van den montzoendere, *zy knielden weder*, stonden up, ende custen den montzoendre *an zine wanghen*. Doe maende den Bailliu den mannen van den rechte ende zeyde: ik mane u... of u dinct dat desen paix ende wettelic zoendinc zoo wel ende wettelic gedaen zyn.
> De man die ghemaent was zeyde: ...dat desen paix ende zoendinc wettelic *ghedaen, ghemaect, ghecust ende ghezoendt zijn*... men doet vele zoenen, daer de Meyer ende de scepenen niet over gheropen en zijn, om de spaernesse van den costen. In 't zoendinc dat Gillis van Ydeghem dede van der doot van Janne van Branteghem, gaf de vors. Gillis, Joose Gheerts 't halmken in de hand, *zonder cussen*[(1)]’.

Keeren wij nu weder tot onze glossen.

De *jongste* codices, 7, 8, 9, geven: *cusfredum* (1. 3); *cusfredum* en *cus fretum* (1. 4). Daarbij opgemerkt dat die 11. 3 en 4, van verschillige zaken spreken: 1. 3: si quis hominem in capita placaverit...; 1. 4: si vero intra costas aut in ventre miserit uulnus...

Hier erkennen wij de *kusvrede*, of de vrede *ghecust ende ghezoendt*, zooals wij komen te zien. Dus een slag van vrede gekenschetst door den *kus;* want de vrede werd ook gemaakt ‘*zonder cussen*’ ([1]).

(1) CANNAERT, *Bijdragen tot kennis van het Oude Strafrecht in Vlaenderen.* Gent, Gyselynck, 1835, bl. 363.

Gaan wij nu tot de oudere codices, wij vinden er cod. 6, 5: *chesfrído*, nogmaals de: *kusvrede*, doch een ouderen vorm als *cusfredum*.

Zoo komen wij tot cod. 2, die met cod. 1 en cod. 3 op de hoogste oudheid mag aanspraak maken, daar hij slechts de hoofdstuk ken van vóór de bekeering der Franken bevat en daarbij het meeste getal glossen voor den dag brengt.

Wij vinden daar: *chicsio frit* en *chisio frit*.

Chicsio frit is eene samenstelling.

Het tweede deel *frit* beteekent vrede. Wij vinden het:

> Tit. XIII. De rapto ingenuorum: cod. 1: *fritus* exinde. MMD. dln. in den zin van het geld voor de *vredebrake* te betalen. Cod. 3: *fredus*. Cod. 6, 5, fretus. Cod. 7, 8, 9: *fredus, fredos;* Cod. X *fredum*. Lex Emend: *fredum*. Ook Tit. X, *cod. 1*, 1. 7: inter *freto* et *faido*. Cod. 2: inter *fretum* et *faidum. Cod*. 3: inter *facto* et *freto* (misdrukt of misschreven voor: *foeto* et *freto* - veete en vrede...)

Dat *frit* vrede is, wordt gestaafd door de aanhalingen uit onze oude keuren, waar wij gezien hebben dat na wonden, kneuzingen, gevechten en manslachten, ja soms na enkele geschillen, de vrede van rechtswege wierd opgelegd. Nemen wij nu het tweede deel der samenstelling: *chicsio* dat Kern verklaart een gen. pl. te zijn. Doch in eene samenstelling kan *io* geen naamvalsuitgang zijn, doch gelijk prof. Vercoullie het mij schrijft, een stamuitgang, en men zou kunnen denken dat ja-, jō-, jon-, jōnstammen zich in dien vorm als eerste lid van een samenstelling moeten vertoonen. Doch het ongeluk wil dat in de oude ons bekende West-Germaansche teksten het geval niet is. Een ja jo (ia, io) is er niet, zeker wel omdat in den tijd van die teksten de j reeds de voorgaande medeklinker verdubbeld had.

Toch moet het eenmaal anders geweest zijn.

Zijn nu de glossen van den tijd toen deze stammen zich nog met ja, jo, in samenstelling vertoonden? Ik moet het denken.’

Van een anderen kant *io* kan geen gen. pl. zijn daar

men in het Nederfrankisch dezen uitgang niet aantreft[1].

Nemen wij nu *chicsio* voor stamuitgang. Wat beteekent het? *Chicsio* staat in de oudste codices ter plaats waar in de jongste codices *cusfredum* te vinden is, het moet dan ook dezelfde beteekenis hebben. Nevens *chicsio* staat *chisio* geassimileerd uit *chicsio*. Het ags. heeft *cyssan*, eng. to *kiss*, mnl. *cussen*. Terzelfder tijde dacht ik op de geplogenheid der vrede te Aelst waar men zoende '*op zine wangen*' en niet *aen zinen mont*. De wangen in West-Vlaanderen noemt men *kaken*, in 't Noorden en Fransch-Vlaanderen *kaaks*, eng. *cheeks*, Franck beweert wel dat er geen verwantschap kan bestaan tusschen die woorden en ook geen nadere betrekking tot het goth. *kukjan* = kussen; doch kussen, zoo schrijft prof. Vercouillie, kan beantwoorden aan Go. *kusjan* en kan in dit geval wel verwant zijn met *kukjan*. Het bewijs behoort bij het zeer uitgebreide onderwerp van de Wurzelerweiterung. *Kussen* ware geassimileerd uit *kuksen*, Go. *kuksjan* tot welke opvatting *chicsio* wel aanleiding kan geven.

De *i* van ch*ic*sio is wel de voorstelling van *u* voor de volgende *i* of *j*'.

Wat *gasfrit, geisofredo* betreft, Kern legt die woorden uit: 'a wound in the short ribs is called gasfrit in 2, geisofredo in 6'. Nogmaals omdat Kern dacht dat de glossen over 't algemeen vertalingen zijn van de woorden die er nevens staan.

Geisofredo, gasfrit en waarschijnlijk *hisifreth* beteekenen een en het zelfde: de gijsvrede, de gijzelvrede.

De vrede bij de Franken en later bij de Vlamingen wierd dikwijls vergezeld van de geplogenheid die men noemde 'ghiselscap'.

(1) Prof. Vercouillie in zijne *Histor. Gram*. vervangt de niet bekende vormen door de oud-Saksische.

> Keur. Yp. Amb. bl. 30, 31, 32. - Van ghiselne. So wie te ghisele genomen wert... mach doen bliken dat stic up ghenomen es of *paix* of *vrede*... wert ontlast van die *ghiselscepe*.
> - Item dat men van manslachten *ghiselen* zal niet meer dan IIII personen.
>
> - Item zoo wie *grief* of *quetsen* ontfaet.... up dat hy *tghicselscap* vermach... zal men de principael *twisters* wisen in den steen te ghebiedene, daer de here ende de wet heur *pael* ende *steen* maken zal....[1]

Bijna overal in Vlaanderen na twist of begin van gevecht is men verplicht te *ghiselne.*
- *Ghiselne*, hd. *geiseln*.

Voor *ghisel* vindt men: *ghise, gise*[2]; mhd. *geisel, geise*.

> De oorsprong van ghisel, ghiselen, is nog niet opgehelderd. - Zie Franck, ook Kluge, o.d.w.
> De geslachtnamen: Ghisel, Ghys, Gheys, Gheysen, Geisen, bestaan tot heden; ook de samengestelde Ghiselbrecht, Ghysbrecht, Gheysbrecht.

Gasfrit mag bij Geisofredo gebracht worden, en het is te vermoeden dat het oud Vlaamsch gasel, gisel, wisselvormen zijn, en ook dat er verwantschap bestaat tusschen gijzel (ôtage), en gezel (compagnon). Geselle, ohd. *gisell*, beteekent oorspronkelijk: een medewoner, een huisgenoot, en van daar *vriend, genoot*, enz. *Gasaljon* is afgeleid van *ga* = mede, te zamen, en *saljon*, verblijven, wonen.

Nu volgens de germaansche geplogenheden wierden de gijzelaars genomen onder de *vrienden en magen* van beide huizen die in twist waren: het waren dus echte *gesellen* in een oorspronkelijken zin van het woord:

> In 't jaer 1325 Hamin Wouters ghetwist hebbende jeghen Coppin Slinghere ende hem gheraect zonder smeite of steike... *vrienden ende maghen* waren ontboden ende ghevraecht of zij bliven wilden ende vervangen[3].
> Cost. Veurne, bl. 466: Van Ghysselen: vermach te verzoucken verzekertheide van hem, zyne *vrienden ende maghen*.

(1) De giselpael, ook mv. giselpalen = ruimte, waarin de gegijzelde vrij en vrank mag wandelen. - De steen, giselsteen, giselhuus, waar hij verblijft en geherbergd is. - Schier in alle oorkonden over het gijzelen.
(2) Zie Verdam.
(3) Ordonnance ghemaect ter sale typre biden com. heeren van alen, scepenen ende ghemeente van Iperambacht.

> A.K. Yp. Amb. Van paix, soendync enz... bl. 9: enichen *gheselsceip* ghemaect worde, ende zij daerenboven, of haerlieden *vrienden ende maghen*...
> De Zoendinc-Boeken van Gent, geven ook overal: *maghen ende vrienden*(1).

Men zou dus kunnen denken dat de gijzelaars niets anders zijn dan de gezellen ‘de vrienden, maghen’.

Zonderling komt het voor, dat onze keurboeken die twee woorden ook niet onderscheiden: de keuren van Yper-ambacht schrijven: gh*e*selscepe, gh*i*selscepe, gh*a*selscepe, en dat nog in het zelfde hoofdstuk. Daarbij het gyzelschap wordt meermaals genoemd: de verzekertheide, ofte assurance ende de gijzelaars de *gesellen* vande assurance ofte verzekerthede!

Aangaande de wisseling der a, i, e, en men zou er nog o, u, mogen bijvoegen, zij is niet alleenlijk mogelijk hetgeen sommige geleerden niet willen aanveerden, maar in den tijd, vóór de scheiding van Oost- en Westgermaansch is zij ‘een feit’ dus onloochenbaar. Wij zullen er later over handelen.

Nu, dat gisel en gesel zouden kunnen verwant zijn, is slechts eene gissing; doch eene gissing kan somtijds gegrond zijn.

Hisifret, indien de h niet staat voor ch, of er toch de weerde niet van heeft, moet bij *geisofredo* gebracht worden.

Staat er de h voor ch, of heeft zij er de weerde van, hetgeen dikwijls het geval is in dit tijdstip, dan moet *hisifret* bij *chisiofrit* genaderd worden.

Uiuisio feth, staat ongetwijfeld voor *uuisio*-feth, of *uisio-feth*; Kern denkt het te mogen vereenzelvigen met *chicsio fret*, doch het verschil is te groot, om het vooral misschreven te verklaren.

Uiuisio feth, moet *Uisio-feth* geweest zijn; de afschrijver zal tweemaal *ui* gezet hebben; het kan ook *Uuisio* feth

(1) CANNAERT, bl. 375 en volgende.

geweest zijn; want men vindt in de L.S. reeds hier en daar de dubbele *u* (uu) onze *w* verbeeldende, zooals *uuiridarium, uuirio* etc.

Uisio feth is de: huisveete; is *feth* slecht geschreven voor *fret*, dan beteekent *Uisio freth*: huisvrede.

Uisio, is: *huis*; in het ofr. *huis*, daarvan: *huissier*, en beteekende voortijds *deur, dorpel*; ofr. *huis*, porte[1].

Het is te denken dat wederom ja, jō, jon, jōn, stammen zich in dien vorm vertoonen en dat een dusdanig frankisch werkwoord aan ons huidig: *huizen* = woonen, beantwoordende zal bestaan hebben. Immers in Prologus III der L.S. vinden wij dit woord, doch reeds in een gevorderden vorm, weder, en nog in een latijnsche tekst: Hoc sunt qui lege Salica tractaverunt: Uuisogast, Uuidegast, Arogast, Bodegast, Salegast; *uuisouuado* (= uuisouua*n*do) in Bodachaem et in Salachaem.

Uuisouuando = *huizende*, wonende...

Charfrido, dat niemand uitlegt, meent Kern te mogen brengen bij *chesfrido*, en zoude excidium, casus ad terram, o. Fris: gers-fal, gresfal beteekenen. Doch hij durft niet beslissen. *Charfrido*[2] zou wel kunnen *chorfrido, chorvrede*, beduiden de vrede door de keuren opgelegd. Gantier schrijft stoutweg charfrido: keurvrede zonder eenig bewijs te geven!

- Car. Care beteekent nog hofstede; en ook de bewoner, care, carilo, kerle, kerel; van daar de *Caribant*, de streek der hofsteden, der landbouwers. -

De oudste vlaamsche keuren dragen den naam van *choren* zooals de *chore* van den den lande van Waes-1241. De a en ō (fr. or.) die de naaste nevenklanken zijn en minst verandering bij tong en lippen vereischen, wisselen dikwijls in het Frankisch en ook in het Westvlaamsch.

(1) AALMA, *Grand. Dict. Français-Flamand*.
(2) De eigennaam Charifridas vindt men in vele oorkonden. Fabre d'Envieu haalt hem aan bl. 83 - Le Dictionnaire Allemand - paix du glaive ou par le glaive? ook mogelijk.

De L.S. geeft chan*chlore* voor chan*chlare* hankelaar, krepelaar; en tot heden toe wordt are, ore en ore, are, uitgesproken in meer dan een dialect[1]. Te Brugge o.a. wordt *are ore*. In de middeleeuwsche stukken is die verwisseling niet zeldzaam: *carde*waghen, *corde*waghen, enz. starf, storf, etc.

De vrede hebben wij gezegd, wierd meest tusschen ambachtslieden en landbouwers gemaakt. Het bewijs vinden wij in de L.S. en in de vredenamen.

Er is eerst spraak van vrede in Tit. X. De servis... waar de *ambachtslieden* vermeld worden: fabrum ferrarium vel aurifice, vel vinitorem, aut stratorem, - carpentarium, venatorem molinario, vel quemcumque artificem.... (uit de verscheid. codices.) Later, in onze 'soendincboeken' zijn het schier al ambachtslieden die vermeld worden. De vrede wierd ook gemaakt tusschen de *landbouwers*.

De vredemannen geven ons daarover bescheid. Nochtans is het zeer moeilijk te onderscheiden tusschen de vredenamen die den landbouw aangaan, en de namen waarvan de uitgang frit, fredo, fridus enz.: omheining, beslotene plaats, beteekent. In menig geval kunnen beide beteekenissen verrechtveerdigd worden. *Baldfrid*, kan zooveel de vrede der Bald 'pachtgoed' (ofr. bail) beteekenen, als, omgeving, *bevrijding*, - clôture - van het pachtgoed. Tot heden ten dage toe beteekent 'vrede' in sommige streken zooals in Brabant, Limburg, een bepaald, omheimd stuk land.

Haimfrid, Hemfrid, - kan de vrede der woonstede bedieden, en ook de omsluiting der zelfde. *Winfrid*, vrede der *winne*, van het land dat tot winning, ontgind is, en ook, omheiming, bevrijding van dit land. *Egfridus, Eggefridus*, eegde-vrede, egge-vrede: de omsluiting, de

(1) De dialecten zijn kostelijker bronnen voor de taalkunde dan gelijk welke algemeene landtaal. Zoo dacht ook wijlen Willems.

bevrijding, voor de eegde, de egge; en ook de vrede aangaande een stuk land dat moet geeegd worden[1]. Egfrid, wordt later Egverd, Egvard, Eggewaert - (de verde, de varde)[2]. Wij hebben Eggewaertscapelle in West-Vlaanderen.

Alfridus, Alfredus, voor *Athalfridus, Athalfredus:* de bevrijding, de afsluiting van het erfgoed, vrijgoed, of de vrede gemaakt betrekkelijk dit erfgoed. Wij hebben ons Athalfredingahem Athal-verd-inga-hem. Het *hem*, (belokene plaats woonstede) der *inge*(n), of afgepaalde gronden, (marke, gemeente) der *Athalfrid*- (der adelvrede), en niet der afstammelingen van Athalfrid.

> *Ing*. beteekent niet, afstammeling, *doch afgepaalde grond*; bij een eigennaam gevoegd is *ing* een bezitsvorm, en niets meer, en kan aldus de zoon *beduiden*, maar beteekent niet: zoon, afstammeling.
> Pupurningahem is de woonstede der afgepaalde gronden waar de pupurn, de poperen, de popel groeit[3]; ing, kan daar nooit de beteekenis van afstammeling hebben.
> De uitleg wegens *ing* = *afstammeling* behoort tot het tijdstip '*der poësis in de namenkunde*', toen men nog dacht dat *win, winne, weine* oorspronkelijk *vriend* beduidde; *goedendag* (wapen) bonjour!
> *Rik, ric, rijk* (riche); *mar:* vermaard, of peerd; *wulff*[4] (loup); *hilda:* vrouw; *chlod, lod*, beroemd; *chrot*, item. *Mund*, mond (bouche); en honderd andere, die door de studie der hulpwetenschappen voornamelijk der oude wetten en gebruiken, en der oude namen- en oordnamenkunde, hen vertoond hebben in hunne waarheid. Eenvoudige woorden, zooals de *Biloke* (tot Gent); de *luuchhoek*, de *hurde*, de *ware ter Rest;* de *leeuwe; Leeuwerghem, Leeuw, Slijpe*, de *Wolfstraat, Leewarden, Leuven, Brugge, Brigghe*, enz. enz., zouden zonder die hulpwetenschappen altijd onverstaanbaar gebleven zijn.
> Dit beginnen de fransche geleerden zelf te begrijpen, en om hunne frankische oordnamen, voornamelijk in het Frankeneiland - l'ile de

(1) De Lex Salica spreekt reeds van de eegde, de egge, in den Titel handelende over de omsluitingen en *bevrijdingen: de seplelibus*.
(2) Zie hooger: verde, varde, varden, vardebrake. enz.
(3) In West-Vlaanderen is meer dan een poperinghe (stuk land waar veel poper groeit): men vindt er ook veel poper-popel-bosschen.
(4) *Wulf, wolf*, heeft in de eigennamen eene tweevoudige beteekenis. Wulf, wolf, kan het dier beteekenen; zooals in Wulfrid - voor Wulf-frid - de afsluiting tegen de wolven; en *wulf, wolf, welf*, te afsluiting, of vrede, der woning met gewelf. *Beowulf* = Biekorf, *Wolfgang*, gewelfde gang. - Wolfstraat, de straat al onder of al boven overwelfd, of leidende naar den 'Wolf' (gebouw).

France - uit te leggen, hebben zij hunnen toevlucht genomen tot de oude gebruiken, de oude aardrijkskunde en de natuurnamen[1].

Blijft nog een woord te zeggen over de folklore die wij in de studie der frankische vrede kunnen aantreffen. Wij hebben gezien dat de landwetten alleenlijk de vrede opleggen; maar de *wijze* van te verzoenen niet verplichtend maken. De wijze van verzoenen zoo verschillend van streek tot streek is dus volksoverlevering en behoort geheel en gansch tot het gebied der folklore. Het woord 'kus van vrede' tot heden toe gebruikt wordt er door uitgelegd. Het gebruik van den vredekust is tot heden toe bij deftige lieden bijgebleven, om de overeenkomst in zaken van verdeeling van goed te staven. Het is nog het geval bij het sterfbed van ouder of vriend wanneer die aan de kinderen of aan de bloedverwanten alles in levenden lijve gegeven hebben en dit door den vredekus willen bestempelen[2].

In sommige spelen, zooals in 'pandspelen', en in een soort van spel, dat trekt op het 'schellevisch spel' wordt aan de laast overblijvende, de vredekus gegeven; doch de reden ervan heb in niet kunnen achterhalen.

Het is nog het bemerken weerd, hoe de driedubbele knieval der verzoening, en de wijze waarop hij gedaan wordt, nog al gelijkt op de driedubbele knieval in de plechtigheid der aanbidding, en zoening van het kruis op Goeden Vrijdag. In sommige 'soendingen' vroeg men vergiffenis 'om de passie ons liefs Heeren Jesu-Cristi wille'[3].

De 'vredekus' in de Mis na het Agnus Dei gegeven, wierd tot in de XIIIe eeuw bewaard. Omstreeks dien tijd wierd hij vervangen, door het kussen van een vredebeeld,

(1) Een werk van geheel nieuwen aard is daarover pas verschenen: *Régions naturelles et noms de pays*. GALLOIS, prof. Univ. Paris. Armand Colin.
(2) Heb een geval geweten waar men zulks, op de rouwgedachtenis deed drukken, tot staving en bewijs der overeenkomst.
(3) CANNAERT, 359.

osculatorium genaamd, die tot al de aanwezigen wierd overgezet.

De Franschen noemden dit beeld, paix, porte-paix, table de paix. Zulk een vredebeeld, of pax is o.a. heden ten dage nog bewaard te Dixmude in 't klooster der Begijnen, Reusens, geeft er eene afbeelding van in zijne: *Éléments d' Archéologie chrétienne*, tome II, bl. 448.

J.V.

Mengelmaren

‘Een menschens leven!’

TWINTIG jaar jeugd.
Twintig jaar deugd (= genot).
Twintig jaar noch dit noch dat.
Twintig jaar: oei mijn hoofd en aai mijn gat!
..... en toen wordt-je weêr kindsch.

Zoo was de spreuke van overgrootvader. De man was een Bruggeling van t'halven de jaren 1700.

L.D.W.

Walen en Vlamingen

EEN brugsche vrouwe, uit de treffelijke burgerij, zei van een Waalsche familie die winkel houdt te Brugge:

‘*Ja, die* (Dingen) *zijn stijve fraaie menschen, en pertank 't zijn Walen... Ge ziet ei, dat er ook fraaie menschen moeten zijn onder de Walen!*’

Ze dei die opmerkinge gaandeweg, zonder dat ze te passe kwam, en sprekende aan iemand die daar gerust in was.

Vgl. B. 1908, bd. XIX, bl. 49-62; 1909, bd. XX, bl. 176. Daar ook nog is sprake van Walen en Vlamingen.

L.D.W.

Nog ‘Papeschere doen’

IN Veurne wordt in 't bergske zand een stokje geplant. Errond zitten de jongens en met hunnen vinger scheren zij 't zand weg al zeggen: Papescheren, papescheren.

Valt 't stokske langs uwen kant dan moogt ge drie keers blazen, en met uwe tanden 't stokje opnemen.

[Nummer 16]

Artist

Dat is geene echte historie,... het is een droom.

I.

DE kerzelaars bloeiden. Lijk reusachtige witte tuilen stonden ze daar, bolrond aflijnend op de schril-blauwe lucht. Er omheen woekerde welig het lagere gedoe van appel- en pereboomen met, op de toppen van hun vele vingeren wat groen gefrutsel rond 'n wit of rozig stippeken. Dat moesten ook bloemen worden, bloemen... witte en rozig. Ginder, heel ver, wuifden eenige populieren heel stil, lijk de slappe koorden van 'n ontspannen boog. Daartusschen en ernevens lagen de weiden, zotgrillig in stukken gekerfd door de Marck die de wind en de zon flikker-wemelen deden.

Dat alles lag daar vóór hem in het witte licht en erover druppelde in hel-zilveren regen 't veelvuldig gezang van 't gevogelte: 't ondeugend ‘Dief! dief!’ van de musschen, 't tochtige minnelied van lievende merels en lijsters en vinken... En ginder ruischten de populieren.

Heel dat kleuren- en klankenspel kende hij lijk het daar stond en roerde; en hij zag het met de oogen-toe. Want het was ook in hem, als in 'n schrijn van goud.

Op z'n smalle kamerken zat hij z'n getijden te lezen. Maar het witte licht viel zoo overweldigend binnen dóór het raam; en tegen wil en dank werd zijn blik aangetrokken lijk 'n korreltje metaal door 'n barnsteen, zoo z'n blik door die levende schilderij op het blauwe doek der lucht. En telkens was hij den gang der psalmen kwijt, en in plaats van den statig-kalmen sylbenval met vredig-rustende poozen wierd het 'n wild verdringen van stotterende lettergrepen dóór elkaar, plots tot vallen gebracht door het niet-meer-kunnen van z'n amechtige borst. En terwijl hij hijgde, snakkend naar asem, stond daar weer als 'n obsessie, dat lentetafereel.

Hij wendde den rug naar het raam en bad... Wonder scheen het hem, maar die latijnsche gebeden moesten de zijne wezen, anders en beter hadde hij niet kunnen bidden...

‘Goedheid hebt ge met uwen dienaar uitgewerkt, Heere, volgens uw woord.

‘Leer mij goedheid en tucht en kennis, want op uwe wetten heb ik betrouwd.

‘Eer ik vernederd werd heb ik misdaan, daarom heb uwe uitspraak bewaard.’

Die goedheid voelde hij nu in zijne ziel neerdruppelen uit al wat hij achter hem roeren wist. Goedheid was die bloeiende belofte van de kerzelaars, die eens hun bloesems afschudden zouden in lichten sneeuw, om traag, met hun eigen sap, door slingerende vezelworteltjes uit de goede aarde gezogen, die vruchten te voeden die groeien en rijpen zouden, tot ze die ook gingen afgeven, weerloos leeg- en kaalgeplunderd, tot ze weer rusten zouden in langen winterslaap. Goedheid die bedrijvige vogels, groote en kleine, die ijverig hunne nestjes bouwden waarin eens prijken zouden de brooze eitjes, warmkes weggeduffeld onder koesterende pluimen en lijfkens, tot ze openbraken onder den druk van de schamele jongskens. En dan later

't geduldig onderstoppen van die naakte dingetjes, onbestand tegen de lucht, en toch los en weg willend van onder de beschermende moeder vlerken. Goedheid die weiden en dat groene gras, altijd-aan groeiend omhoog, tot het niet meer kunnen zou. Goedheid dat water dat speelsch tusschen de weiden liep, ze lavend met het altijd nieuwe vocht uit z'n verre bron, ginder... wist het zelf nog waar?

Die goedheid wilde hij tot de zijne maken, strooiende om hem de blanke beloften van vruchten die eens komen moesten, koesterend en beschermend de zwakken waar hij de sterkere was, schenkend zijn eigen wezen aan de anderen lijk dat water.

Goed-zijn wilde hij en goed-doen. Hoe? Wist hij het zelf? Als priester, ja! kon hij de schaapkens van den grooten Zielenherder helpen hoeden en de verlorene opzoeken. Maar was het geen zonde dat te doen als 'n gemeene huurling, zonder heel z'n ziel in dat werk over te gieten? En die ziel was al liefde voor kunst en schoonheid. Dat zagen de anderen niet aan hem, maar hij wist en voelde 't. Die kunst en schoonheid wilde hij geven in goedheid, geven in zelf-vergeten, gelijk het water dat den weg wijst naar z'n bron maar hem zelf niet opgaan kan. Was z'n ziel geene bron die besproeien moest de dorstige zielenvelden? En zou uit die velden de damp van het vocht niet stijgen naarboven? Zou hij niet, enkel langs boven, weerkeeren tot zich zelven?

Toen zou de vreugde komen en waarheid worden wat hij nu las in z'n getijdenboek:

‘Heiligen en rechtvaardigen, verheugt u in den Heer, alleluja! alleluja! U verkoos God tot zijn erfenis, alleluja! alleluja!’

Want was het goedheid niet die vreugde bracht? en was niet alle goedheid: God?

Nu was hij onmachtig dat ál 'n wezen te geven, nu had hij nog niets dan de opkomende tarwe. 't Was nog de lente, lente in hem gelijk rond hem. Maar eens zouden de aren vol

geraken met rijpe reuzelende graan dat hij dan malen zou en kneden en weggeven als voedende brood van de daad. Was lente niet belofte, rijke belofte?

***

Als hij onder de menschen kwam die hem kenden zooals hij zich uiterlik toonde, vonden zij hem altijd even stil en weerhoudend en ze kloegen dat hij zoo weinig sprak. Maar was het zijne schuld dat zij hem niet verstaan konden? Hij was bang van den klank zijner eigen stem en van den fonkelglans van z'n eigen blik. Toch konden ze hem anders wel lijden om de zoetheid die in z'n oogen stond. Als hij weg was misten ze hem niet, daar ze 't niet bemerkten. Hij ging niet weg, tenware hij moest, want hij was zoo gaarne bij hen ofschoon hij 't niet zeggen kon. Moest hij meeklappen over hunne alledaagsche voorvalletjes? Hij kende ze niet! Kijken naar een beeldschoon kinderkopken, daar buiten, bewonderen het statig drijven van de zwanen op den vijver en het spel der roode en groene bladjes van de beukenlaan, het druppelen van het licht tusschen de boomen, daar deed hij in mee. Luisteren kon hij naar 't vrome gezang der Congregatiekinderen daar ze zedig stonden onder het Lieve-Vrouwebeeld. Dan hadde hij willen instemmen, in simpele schoonheid... De kinderen zagen hem schuchter aan en dropen nevens hem weg, verlegen.

Hij schreef eenvoudige sprookjes die de anderen niet verstonden, voor hem alléén. En dan zegden ze dat hij z'n droomen neerschreef. Dat zegden ze maar omdat ze niet begrepen dat er in ieder sprookje 'n deeltje van z'n ziel vastlag, van z'n ziel die ze niet kenden. Hij schreef die voor hem alleen, tenzij ook voor de simpele menschen die ze lezen zouden, 's avonds als de kinderen rond de tafel zitten in de warmte van de doomende aardappelen. Die simpelen haalden er de lessen uit die hij erin stak en die de wijzen er niet in vonden. Daar zat hij dan bij hen, onzichtbaar met hen sprekend, en zij luisterden stil, vertrouwelik omdat ze hem niet zagen. Ze kenden hem niet

en toch beminden ze hem; en als hij er kwam, zichtbaar, wisten ze niet dat hij het was. Moesten ze 't weten?...

Buiten, dicht bij z'n venster, bloeiden de kerzelaars.

II.

Blekkerend lag de heide onder 't zonnevuur. Eene groote vlakte was het, met hier en daar 'n troppelken lage sparren, door den grilligen wind waar hier, waar daar gezaaid in 't warme zand. 't Leek 'n enorm purperwendig tapijt met groote bloempotten bezet, gereed gemaakt voor 'n grootsche processie. Tusschen de mazen van dat tapijt priemde de warmte van den zomerschen dag en kittelde plagend 't bedrijvige mierenvolksken en 't andere ongedierte dat in 't schroeiend zand te spelemeien liep. Ronkende kevers vlogen op en gingen verder in 'n verlorengegroeiden biezenbos neervallen. Leeuwerken schoten omhoog in de heldere lucht, als om na te speuren of de verwachte ommegang nog niet in optocht was. Maar de zon daalde stil-aan achter gindschen boomengordel, en de ommegang kwam niet.

Zo wandelden met hun getweeën al over de hei, langs 'n smal, stofferig kerk wegeltje, 'n grijs lint op het purpere tapijt. En ze klapten over zijn kunst.

‘Ge schrijft wel aardige sprookjes, zegde Pater Secundus, en ik lees ze gaarne, maar...’

O! dat ééne woordeken was hem 'n pijn! Maar!... Die beelden die ze betastten met hun grove vingers, ze waren in z'n ziel gegroeid gelijk ze daar stonden, hem lief boven al in hun broosheid, en die *maar!*

‘Maar, er is geen zedeles aan!’

Stond hij dan op den kansel als hij z'n sprookjes schreef? Waren die beelden niet de beelden van 't Goede en 't Schoone?

Hij zegde niets, maar nu kwam in hem op 'n uitzinnige lust om thuis, in z'n eng kamerken, onvermoeid aan 't werk te gaan en beeld op beeld te stapelen in kunstige pyramide, hoog, tot tegen den hemel, maar zou hij kunnen? en

zouden ze dat nieuwe Babel verstaan? En nu woog ondragelik zwaar op hem 't besef van z'n onmacht. Néén, voort zou hij gaan, in stilte werkend, stiftend z'n simpele sprookjes voor de kleine menschen....

Dien nacht stonden de winden op en plukten al de bloesembladjes van de bloeiende kerzelaars. Weg was de witte belofte, maar geboren het nieuwe ooft.

En toen hij ontwaakte en weer aan 't werken ging aan z'n altijd-weerkeerende bezigheid, toen verlangde hij - omdat de glans weg was, - neen, niet naar het vallen en doodgaan; wel naar het oprijzen en leven. De vruchten waren geboren, groeien moesten ze nu en gedijgen tot volle rijpheid....

Ik heb erom gelogen; dit is wel 'n ware geschiedenis.

P. PLACIDUS EYKENS, Capucien.

Eigen- en Ambachtsnamen
(*Vervolg van bladz. 105*)

V.

Molenaar, Meulenaar, Muelnar, Mulnaer, Moelnaer, Mulder, De Meulenaere, De Muelnaere, De Molder, De Mulder, De Maelder.
Meunier, Munier, Munerij, Molinier, Moulnier.
Duitsch, *Muller*. Engelsch, *Miller*. Italiaansch, *Mugnajo*. Latijn, *Pistrinarius, Pistor, Molendinarius*. Grieksch, *Μυλωθροϛ*.

Schimpnaam, *Schepper*.

Molenaar is de man aan wien de molen toebehoort, of ook de arbeider op den molen, beide zijn van het molenaarsambacht. In de brugsche stadsrekening van 1297 staan er reeds twee molens vermeld: te Cattevoorde

(Molendinum de Cattevoorde), en te Scoenamis (Molendinum Scoenamis)[1].

Cattevoorde was een brugsche wijk tusschen de Ezelstrate en de Raemstrate gelegen. Scoenamis, ook genaamd Sconhame, Sconamys, Beelprez, Beaupré, Beaupreit, was een eigendom tusschen de Kruis- en Gentpoort. Daardoor heette de Gentpoort Scoenamispoort[2]. 'Sconhame', staat er te lezen in de 'Beschryvinge der heerlyckhede van den Proosche', 'was een schoon kasteel buyten de Gendtpoorte, door de Gentenaers ten jaere 1390 geplunderd en in den gronde geschoten.'

De oudste oorkonde[3], volgens het schijnt, waarin van den windmolen gesproken wordt, is een gezaghebbend stuk verleend aan eene fransche wijgemeente, oorlof gevende eenen windmolen (Molendinam ad ventum) op te richten. Het is immers vermoedelijk waar, dat de kruisvaarders het gedacht van den windmolen uit het Oosten medebrachten.

Dit alles zoo zijnde, mogen wij beweren dat reeds vroeg de windmolen in Brugge draaide en de brugsche molenaars er op mogen roemen misschien de eersten in Europa geweest te zijn. In 1302 kon het molenaarsambacht nevens de andere ambachten reeds voet zetten, en wij zien het optrekken naar Wynendale, Cassel, Kortrijk, Dowaai en Grevelinghe[4]. Dit alles blijkt uit de rekening van dit jaar.

> 'Ute ygheven omme die oosten van den Hereuarden te Winendale, te Cassele en te Curtrike. - Item den hoftmans van den *Muelnars*, van den selven (van haren waghen ter herevaerd voorseit xx lb. v s.
> Ute ygheven omme den oost van den hereuaerd te Duay. - Item den hoftmans van den *Muelnars*, van den selven (van wagheparden ende van waghenars), xviij lb. ix s.

(1) GILLIODTS. *Inv. chartes ville de Bruges*. Introd. bl. 345.
(2) Eigennamen van de verschillige wijzen, onder dewelke de oppervlakte van Brugge's schependom in de XVIIe e. voortkomt, uit Jan Plante's onuitgegeven Ommelooper, getierd en aangeteekend door Aug. Van Speybrouck. Brugge, 1888.
(3) *Dictionnaire des origines*. V^{o} Moulin.
(4) 1302. Le compte communal de la ville de Bruges. Op. cit., bl. 156 en 164.

> Ute ygheven omme den cost van den hereuart te Greveninghe van wagheparden ende van waghenars. Item den hoftmans van den *Muelnars* vii lb. iiij s.'.

De Molenaars hadden voor beschermheilige, den heiligen Victor, en de reden er van, was zonder twijfel, omdat die heilige door Keizer Diocletiaan in 't jaar 303 veroordeeld wierd om tusschen twee molensteenen verpletterd te worden. Hij kwam er nochtans, door een bijzonder wonder Gods, gave en gezond uit.

Het ambacht deed zijne goddelijke diensten verrichten in St. Victorscapelle ter Predikheerenkerke. In 1779 staat er nog te lezen in de rekening van 't klooster: 'Ontfaen van de *meulenaers* over onzen dienst, 0 g. 5 ½'[1].

Wanneer de Fransche Republiek de Predikheerenkerk in hooistapelhuis veranderde, verhuisde het ambacht naar de Magdalenakerk op de Garenmarkt, om ze korten tijd daarna te verlaten voor de kapel van Onze Lieve Vrouw van Blindekens. Het schoon en groot houten beeld van zijn beschermheilige had het in de Magdalenakerk gelaten waar het nog stond toen de krijgskring aldaar ingericht werd. Nu staat het in de zale van den nieuwen krijgskring in de Karthuizerinnenstraat. Het is daar op zijn plaats tusschen onze vlaamsche en waalsche jongens, die gekomen zijn om het vaderland te dienen, en toch wat verwonderd opzien naar dien roomschen wapenman met zijn molentjen in de hand.

Over een vijftigtal jaren en bestond het molenaarsambacht als gilde te Brugge niet meer, ieder wrocht op zijn eigen zonder onderlinge vereeniging te zoeken. Talrijk waren nochtans de molenaars, zooals de menigvuldige molens die alsdan rondom de stad op de vestingen stonden, het gewis getuigden. Zulk een schilderachtig gezicht gaven die molens te dien tijde aan de oude stad, dat er in den vreemde overal met bewondering over gesproken wierd.

(1) Exposita extraordinaria a computa facto 18 Decembris. Bewaard te Brugge in 's Lands oorkondenzaal.

Sedert het opkomen der vuurmolens, zijn de windmolens de eene na den anderen verdwenen; eenigen door ouderdom versleten, zijn ingevallen, anderen door geweldigen wind omver gewaaid, werden door de eigenaars niet meer heropgericht; weinigen zijn door den molenaar zelf veroordeeld geweest om geslecht te worden, aangezien hij het kampen tegen vooruitgang en wetenschap nutteloos achtte. De laatste, Sint Aubrechts molen, staat er nog te kralen en te beven op zijne vier steenen teerlingen langs de Ste Kruisvest, teinden de Carmerstraat. De laatste brugsche molenaar is daar nog aan 't werk, en God weet voor hoe lang! Sedert een jaar zoude hij aan de stad dit eenige overblijfsel van de aloude nering willen overlaten. Hij zelve is oud en zoo grijs geworden als zijne met meel bestovene vest. Moedeloos, bekent hij dat de windmolen zijnen tijd uitgeleefd heeft.

Met den windmolen moet zonder twijfel de ambachtsnaam verdwijnen; wie zal den heer van den vuurmolen *molenaar* durven noemen? Maar de ambachtsnaam zal om zoo te zeggen in de geslachtnamen vereeuwigd blijven. Ook is er geen eigenaam die bij alle volkeren, in alle talen, en in alle landen gemeener is. Onder de duizenden die wij zouden kunnen neêrschrijven, zullen eenigen voldoende zijn.

In 1262 was te Yper de ambachtsnaam reeds als eigennaam gebruikt. Inderdaad, in dit jaar werd door den heer van Calona aan den Abt van Sint Maartens te Yper eene erkentenis gegeven, waarin deze heer toegeeft dat hij onrechtveerdiglijk den kerkvoogd voor het gerecht geroepen heeft, en dat deze laatste met alle recht zijn goed te Calona bezit. Als getuige teekent onder anderen *Johannes Molendinarius*.

Verder in 1281, tusschen de giften door de Abdij van Sint Maarten te Yper ontvangen, vinden wij eene rente op het huis waarin Gerardus Moelnare woont[(1)].

(1) *Les trois cartulaires de la Prévôté ou Abbaye de St. Martin à Ypres*. Société d'Émulation à Bruges.

Hoe nader van ons wij in de eeuwen geraken, hoe menigvuldiger in alle talen de ambachtsnaam als eigennaam gebezigd wordt.

In 1568 was Antheunis *De Meulenaere* raadsheer in den grooten raad te Mechelen, als blijkt uit eene oorkonde van Bloeimaand in dit jaar.

> 'De raed van financiën, gezien het advies van Antheunis De Meulenaere en Jan Auxhuys, raden in den grooten raed te Mechelen, beveelt aan Jan Ypense, den bailliu van Vlissinge, zekere Egyptenaers, door hem aldaer geapprehendeerd, aen den rentmeester van Zeeland bewesten Schelde te laten volgen zonder verwijl ofte contradictie[(1)]'.

Alexander *de Muelnare*, geboren den 2^{n} van Zaaimaand 1624, werd tot negen-en-twintig keeren burgmeester of schepen van Brugge. Hij voerde in zijne wapens een losgerukten leeuwenkop op groen veld[(2)].

Frans Joseph *De Mulder*, geboortig van Brugge is de laatste slaaf, die in 1781, met de penningen van het vermaard broederschap van de Allerheiligste Drievuldigheid, in Sint Gillis opgericht, uit de slavernij van Algiers verlost wierd.

Den 31^{n} van Zaaimand 1684 te Namen vraagt Mathieu *Mulnaer* oorlof om in alle vrijdom en met alle voorrechten een zeepziederij te beginnen[(3)]. In 1743 kreeg kanunnik *Meunier* van staatswege verbod, zonder de toelating van het kapittel van Andenne een geding in te spannen (^{3}).

Meunier Constantin, leeraar te Leuven, beeldhouwer en kunstschilder, geboren te Brussel in 't jaar 1831, is genoeg bekend. Wij bewonderen van hem zijne kloekbespierde mijnwerkers, maar ook zijnen visscher van Beulen, zijnen scheeplosser, zijnen maaier, enz.

Duitschland is trotsch op den roem van zijn grooten

(1) DE STOPPELAER. *Inventaris van het oud archief der stad Middelburg*, 1217-1581, bldz. 100.
(2) BARON JEAN BETHUNE. *Méraux des families brugeoises*. Société d'Émulation.
(3) Inventaire analytique des pièces et dossiers contenus dans la correspondance du Conseil Provincial et du Procureur Général de Namur, par L. La Haye.

scheidkundige *Müller*, van zijn beroemden kunstschilder en plaatsnijder Jan Sebastiaan *Müller*, van zijn gevierden dichter Willem *Müller*, en van veel anderen zijner kinderen, die den ambachtsnaam verheerlijkt hebben.

England telt onder zijne groote mannen, den kruidkundige Philip *Miller*, den letterkundige en tooneelschrijver James *Miller*, den dichter en romanschrijver John *Miller*, den schotschen aardkundige Hugh *Miller*, en nog veel anderen van dien naam meer.

Het volk heeft sedert eeuwen aan den molenaar den spotnaam van *Schepper* gegeven. De molenaar immers volgens de keure van zijn ambacht, wanneer hij van iemand graan te malen kreeg, mocht op elk viertal een pond voor hem houden. Gaf hij min weder, hij wierd tot eene boete van zes pond parisis veroordeeld(1). Om den ambachtsman aan te klagen, moesten de bewijzen klaar en zeker zijn, maar te dikwijls zouder gegronde reden was er mistrouwen tegen den molenaar, en nijd en afgunst beschuldigden den ambachtsman te diep in den meelzak geschept te hebben. Het kwaad vermoeden werd aan geburen en kennissen medegedeeld en uit onrechtveerdige wraak werd naar 's mans hoofd den schimpnaam van *Schepper* geworpen.

(*Vervolgt*)

AUG. VAN SPEYBROUCK

Schetsen

VIER heeren van den buiten die uit zijn op zondagleute.

Een die vraagt: Willen we naar pastoor S. rijden?

Alle vier lachen om den inval en er wordt ingespannen.

Pastoor S. was weleer - zeer lang geleden - onderpastoor hunner parochie. Ze kennen hem eigenlijk meer van faam dan persoonlijk.

(1) J. GAILLIARD. *De Ambachten en Neringen van Brugge*, bldz. 149.

Een heilig man, doch een zonderlinge: Kon de kwade hand aflezen; den wind doen keeren als 't brandde; gestolen goed doen terugvinden; verder had hij verstand van scheikunde, boekenbinden, geneeskunst, mekaniek, schilderen, vogels opzetten, muziek, wijn fabrikeeren, vuurwerkmaken en vele dingen meer; zoodat hij voortleeft in de gesprekken van zijne bijgeloovige oud-parochianen als een bovennatuurlijk begaafde priester die de geheimen kent.

Vier buitenheeren: een groote, een dikke, een magere en een die noch groot noch dik noch mager is; alle vier in eene koets getrokken door een bruin-grijs breed ploegpeerd dat alle stappen een poot verzet.

Lange lange steenweg tusschen twee eindelooze roten olmen; een dorp voorbij, nog een steenweg, nog een dorp, dan nog een, en ten langen laatste, na vier uren stapvoets gebots op hobbelige steenen, de pastorij.

De heeren spreken niet veel, ze zijn hongerig. Ze zien - in verbeelding - de groote: eene witgedekte tafel met borden op en blinkende wijnromers; de dikke: eene rozige hesp berugd met een laagje bleekgeel vet waar een vork in geplant staat; de magere: een stuk ossenvleesch bloedend liggende op witten schotel in bruine gesteven saus; en nummer vier: dit alles samen met een fruitkom erbij vol druiventrossen, purper en fijn bewaasd en bleekgroene doorschijnend als op eene schilderij van Snijders.

Gebeld!

- Is Mr de Pastoor t' huis?

- Ja hi, zegt de meid.

Alle vier tegelijk: - Haaa!

De meid voorop; de heeren volgen op een rootje, alover het blauw tichelpad tusschen parkjes begonias, aldoor den gang tot in een duffig kamertje dat uitzicht geeft op den hof: eene partij beetwortels onder de perelaars.

Er speelt een groenachtig licht in dat kamertje, en de vier buitenheeren staan daarin stille, half gebogen en bedeesd als getuigen in de wachtkamer van een onderzoeksrechter.

Daar is hij! Een glimlach kruipt in plooilijnen op die vier zwijgende koppen, reeds genietende de aangename verrassing van hunne aanwezigheid in die sprookjes-stille pastorij.

De oude kennis blijft staan in het deurgat, heft de hand op de hoogte der wenkbrauwen en kijkt tegen het licht op, bedaard.

Tengere zwarte gestalte en smal aangezicht waaruit een ontzaglijk groote neus bult met zwarte stippelkes getatoueerd. Daarboven twee staal-blinkende oogen hinderend van glans en beweeglijkheid.

- Zet u, heeren. Me dunkt dat ik u herken?

Alle vier, invallend: Ja zeker, M. de Pastoor! Hoe gaat het?

- O, ik heb zooveel werk!

En zijn handen rijzen boven dat zonderling hoofd mager en vol linken; eene lichtroode tint gloeit onder het slodderig vel der wangen en smelt in het blauwendige van den stoppelbaard tot karmozijn.

De geestelijke is even vooruitgekomen doch blijft rechtstaan; de vier heeren zitten bedeesd-glimlachend neer.

- O, ik heb zooveel werk! Meer werk dan al de priesters van het bisdom te samen... Josephine, eene flesch Listrac... Zooveel menschen komen hier te rade, en van alle kanten komen brieven, van Parijs zelfs, van Amsterdam, van Berlijn, tot van Luzern toe!

De meid schenkt in de romers een purper mengsel dat wel gelijkt op wijn.

- Gezondheid! De geestelijke groet maar drinkt niet.

Er daalt eene lichte ontgoocheling in de magen der bezoekers.

Stilte!

Een ervan zegt eindelijk: 't is lang geleden Mr de Pastoor...

- Ja, maar sedert heb ik zooveel werk! Er liggen 50 brieven waar ik moet op antwoorden, maar ik doe dat met drij woorden telegraafstijl: ‘Kom consultatie donderdag’ of ‘heb wat geduld’ of ‘ga maar gerust voort...’ ik kan niet anders, ik heb geen tijd!

De glimlach valt weg van de aangezichten der bezoekers.

- De zenuwkwalen leveren mij meest werk! O die ongelukkige zenuwkwalen! De menschen drinken te veel en eten te veel!

In de stilte die daarop invalt hoort men de ingewanden van een der bezoekers hinderlijk ineenstorten.

- Mr de Pastoor, komt ge nooit meer...
- O, ik heb geen tijd!...

Stilte!

- En wat dunkt u van mijne beetwortels, daar in den hof; groeien die zoo groot bij u?

De bezoekers zijn opgestaan, kijken stil-glimlachend door de ruiten en volgen den geestelijke werktuigelijk als in een slaapwandel naar de beetwortels. Dan, aldoor den gang, alover den voorhof, aldoor het poortje tot voor het rijtuig.

- 't Weer is een beetje ziek.
- Ja, 't is een beetje ziek. 'T zal morgen misschien beter zijn.

Een plechtig handgebaar, vier hoeden die even worden opgelicht en het rijtuig rolt weer den verdrietigen steenweg op.

De heeren spreken niet... ze zijn hongerig.

In de verte hangt de avond onder zware wolken; de bovenste opeengetast tot een chaos van bergen waarvan de ruggen afgerond of gekerteld een boord dragen van licht; weerschijn van de verre ondergaande zon, andere liggen onderaan uitgerekt gelijk eilanden in eene grijze zee die almaardoor verdonkert.

Men trekt de kap van het rijtuig op en ontsteekt de lanteerns, want het duistert voor goed en regendroppels ijzen op handen en neuzen. Het paard slaat altijd voort zijn zelfden stap die kletst tegen de keien; de gele schijn van de lanteerns beeft op zijn zwaar kruis en op de spitse ooren van den knikkenden kop, en kringt dansende tot in het struikgewas van den bami bezijden den weg.

Altijd-aan piepen en knersen de ijzeren wielbanden op de harde kasseien, altijd-aan schokt het geteisterd rijtuig,

en in de groote magen van de zwijgende buitenheeren schommelt voor lange uren het kleine glasje Listrac.

THEO BRAKELS

Mengelmaren

J. Oorda. *De dichter Albrecht Rodenbach*. Uitgave van de kunstkamer 'Kerlinga', op de Vrijdagmarkt, 1, te Brugge. 1909, 8°, 74 bl. Fr. 1.

Het was wel de moeite waard dit opstel uit 'Jong Dictschland' afzonderlijk uit te geven. Want - wie er ook schuile onder dien duiknaam - hij mag zeker zijn dat heel het vlaamsche land deze meesterlijke studie in dank ontvangt, vereert en bewaart als het onvergelijkbaar schoonste dat ooit over Rodenbach verscheen. Alwie dit gelezen heeft, moet zeggen dat er in onze vlaamsche letter-kritiek niets bestaat dat door diepte van kunst-inzicht en van zielkundige ontleding dit boekje nabijkomt. Dit is de eenig volledige en vooral de eenig den afgestorven dichter geëvenredigde *studie* die wij over Rodenbach bezitten. Ik zeg: *studie*, want Leo van Puyvelde's boek is er hoofdzakelijk een met inlichtingen over het leven en het werk van Rodenbach; zoo vatte hij het overigens op en werkte het op zeer leerrijke en hoogst belangwekkende wijze uit. Maar dit dringt in Rodenbach s wezen door; hier wordt zijn groote ziel doorpeild door een onloochenbaar groot kunstenaar. Onschatbaar veel droeg Rodenbach bij tot de verheffing van zijn Vlaanderen; en het dankbare Vlaanderen schonk hem zijn duurzame hulde: een standbeeld dat zijn persoon aanschouwelijk vereeuwigt, twee standaardwerken waarvan het een zijn leven en het ander zijn ziel blijft ophelderen ook over 't verre altijd erkentelijk en vereerend nageslacht!

ARTH. COUSSENS.

Yorkshire, 16 Aug. 1909.

Uit E. Maynon, *Le Dogme de la Perpétuelle Virginité de Marie*.... onlangs uitgekomen te Roeselare bij J. De Meester.

Sprekende over de menigvuldige beteekenissen van het woord *broeder, akh* in 't hebreeuwsch, teekent de schrijver aan, op bl. 204: 'Un missionnaire du Congo beige, fort versé dans les langues et dialectes de ce pays, nous racontait dernièrement qu'il en est de même dans plusieurs de ces langues africaines. D'ailleurs, pas n'est besoin d'aller si loin pour chercher des preuves de ce dont il s'agit. La belle vieille langue flamande en fournit un exemple frappant. A côté de mots propres, pour exprimer les divers degrés de parenté, on y possède le mot *vriend* qui signifie non seulement *ami, connaissance*, mais encore, autrefois surtout, *parent, allié* ainsi qu'on le voit par Kiliaen et par les dialectes: zij zijn vriend... zij zijn al vriend onder malkaar...

hij is vriend van X.... hoever zijn zij vriend? etc. Enfin, détail que nous croyons encore inconnu, ce mot au pluriel signifia aussi jadis: *mari et femme, parents, père et mère*. Un manuscrit flamand, donnant la biographie d'une sainte religieuse, morte en 1647, manuscrit que nous avons sous les yeux, porte comme entête du Chap. I: 'Van de *vrinden* ende de geborte van onse lieve suster,' et sur la même page: 'Sy is geboren van seer godtvruchtige *vrinden*, haren vader was menheer..... haer moeder..... sy was altijt seer gehoersaem ende beleeft aen haer *vrinden*' etc. Ce premier sens est encore resté dans le verbe *vrijen* d'où dérive *vriend*, qui signifie: fréquenter en vue du mariage, courtiser. On sait qu'en flamand encore les mots *neef, nicht*, ne signifient pas seulement nièce, mais aussi *cousin, cousine*.

Gewassen besteken

OP 23^{n} in Zomermaand II. is er een vorst en een vorstinne uit Japan, de hofbouwdoeningen te Ledeberg gaan bezoeken. Die menschen hadden een aardigen japaanschen naam; maar we 'n zullen er geen verder kwaad van zeggen.

En, volgens *Le Patriote* (24-VI-09): 'L'un des personnages de la suite, ayant remarqué dans l'un des établissements une plante japonaise, un palmier de Sago, qui semble malade, a dit qu'on le guérit au Japon en y enfonçant des clous de fer'.

Vgl. daarbij wat *Rond den Heerd* (18-I-1868), sprekende van de 'Sycomore', eens zei: 'De Sycomore zal drie ofte vier maal op een jaar nieuwe ende versche vruchten voortbrengen, ende nog dikwijlder, als men den struik ofte grootste takken met ijzeren nagelen schrabt ende wat kwetst'.

ALS ge teveel uw gemak zoekt, ge gaat *in 't vagevier branden met een papieren schuitjen aan uw g...!*

(Meermaals gehoord te Brugge).

***

- **Z**IJT eerlijk! zei de eene.

- '*Eerlijk*' *had een koe gestolen!* antwoordde de andere.

(... te Oostende).

Is deze 'Eerlijk' ievers een speler uit een volkstooneelstuk geweest, of was hij de held uit een volksvertelling?

***

A*LS de maan op haren rug ligt of als ze in een hof zit*... teeken van verandering van weer, nl. op den winterkant van 't jaar. 'Maar nu, zei de vent die 't vertelde, nu *zit ze scherp*... en dat is vaste vorst'.

(Houtave).

[Nummer 17]

Buiten of binnen

VOOR den twintigsten keer stond Toone de oude visscher op van zijn stoel en saffelde al trekhielen de deur uit, niet zijn handen in zijn broekzakken, om buiten te gaan kijken naar de scheeve zandstrate die langs den gevel van zijn huis voorbijliep. Een heelen tijd stond hij er te zien naar dien mulligen weg die daar oneffen en ouderwetsch tot vóór zijn voeten kwam aangesukkeld, en dan verder in allerlei bochten en kromten vooruit slingerde de duinen in, lijk een die zelf niet goed zijn weg en weet, om ginder te verdwijnen backten den hoogen hil van goudgeel duinezand.

Toone schudde zijn ouden grijzen kop; zijne oolijke blauwgrijze oogskens blonken van spijt en zijn oud bekkeneel wrocht met meer gejaagdheid aan de pruime. Meteen draaide hij zijn rug naar de straat, en bezag zijn huizeke dat met den achtergevel tegen den weg stond geleund en naar 't westen keek.

‘En zeggen, grolde Toone in zijn eigen, dat ik hier zou weg moeten uit mijn huis. Ik zou algelijk willen weten wie mij zou dwingen mijn huis te verkoopen? Ze zullen hier van dien ouden goên zandweg eene splinternieuwe kassij maken van dubbele breedte; “uw huis moet weg, zijn ze komen zeggen, we zullen u den prijs instaan!” Wat, mijn huis weg? Noch ik, noch mijn huis en gaan hier van mijn leven weg!’

Toone en kon het niet verkroppen dat ze hem, den ouden visscher die meer als dertig reizen op Ysland had, die niets anders en vroeg dan te mogen gerust met Doka voortleven op de erve hem van vader achtergelaten, dat ze hem nu buiten wilden omdeswille van een nieuwen steenweg die de stad moest verbinden met strand.

Toone trok voort al slepen met zijn witte kloefen; al knabbelen stapte hij den lochting binnen en overging met tragen blik gansch zijne erve. Zijn huis stond daar zoo vriendelijk met zijn blauwendig witten voorgevel te baden in 't zonnelicht, met zijn vuurroode dak waarop een wijngaard zijne stille bladeren had gespreid tot een groenen mantel; boven stond het oud weêrhaantje, gedachtenis van Ko van Djake's, vergaan op Ysland. Aanzijds was de kleine stal van hem getimmerd, en gefaseld met eene oude lijfboot voor kappe, en waarin hij eene geit hield en konijnen. Daar vooraan was de steenput dien zijn zoon Wies nog gemaakt had, tegenwoordig in Vlissingen, met een ouden mast erbij geplant met blok en schuifloop, al nog van zijn eerste schip, om er de ketels mede te laten in 't water zinken. De doornhaag en de twee appelboomen daar, die krom en knuistig stonden en twee groote ronden zwart lommer op den grond afwierpen, had hij zelf geplant en bezorgd tusschen het zeevaren.

Het ging in zijn herte dat hij daar al van zou moeten onteigend worden voor die ‘domme, nuttelooze kassij’, maar hij was besloten koppig te blijven, alleman te laten praten en geen duimbreed uit den weg te gaan. Nu was hij naar binnen en vond er Doka die stille en gezapig de

aardappels aan 't schrooden zat bij 't venster. Doka was een vrouwe van in de zestig met rimpelig wezen en witte pijpmutse, hare oogen pinkten gestadig al op haar werk kijken, en zij en hief zelfs het hoofd niet op als Toone bij kwam.

Hij stond nu te kijken naar het huisgerief dat daar, al schoon en net opgepoetst, zijn binnenhuis versierde: die gele ketels en teelen die blinkend op den langen bank stonden, en eronder eene heele rei glinsterende kannen en melkpinten; boven den heerdmantel met bebloemd lijnwaad afgezet, een Kristusbeeld met Kalvarieberg, en heel 't Bitter Lijden in eene flesch; daarnevens een zes tellooren met Napoleon erop en zijn leger, aan de zoldering twee kleine driemasters lijn uitgesneden, en volledig betuigd van anker tot vlag, en daarbij eene vogelkooi met twee duinefrijoens erin.

- ‘Wat zult ge nu zeggen Toone,’ sprak Doka, na een wijle, ‘als die Heeren weer gaan komen van d'achternoene?’.

- ‘Wat ik zal zeggen, wijf? - dat mijn huis hier zal blijven staan, en dat ik voor niemand en zal veranderen, zij moeten maar zelf een omweg doen met hunnen steenweg... met hun steenkoppen, hertevreters!’.

...Doka zag dat het Noorden aan 't duisteren was en dat een ongewêerte gauw zou losvaren, daarom zweeg zij en schilde voort aan de harde knollen. Toone deed zijn kloefen af, en op zijn rooskleurige zokken ging hij op de voute zijn beste hollandsche pijp halen, ontstak, en altijd stuur kijkende nam hij een stoel en ging zitten op de blauwe schorren aan den voorgevel.

***

's Namiddags kwamen ‘*die Heeren*’.

Toone had ze zien afkomen, zij waren met drieën; een hunner droeg roodgekleurde stafs onder den arm, achteraan kwam de veldwachter met zijn dikken gaanstok. Aan den naasten zwaai van den zandweg stonden zij stil en

mieken gebaren, met hunne armen wijzende naar de vier gewesten, en redekavelden heel luid. Dan kwamen ze nader, Toone hoorde ze onder elkander kouten in vriendelijkheid, dan al met eens waren zij den dam over en daar stonden ze voor hem.

- ‘Goên dag, Toone’, 't was eene groote heer die hem aansprak, met zwarten bolhoed en grijze knevels. ‘Goên dag, ehwel hebt ge u al overpeisd? Binnen veertien dagen wordt de steenweg alhier aangelegd en we zijn hier om u dezen keer mondelings en van staatswege drie duizend frank te bieden voor uw goed, is 't genoeg?’

- ‘Is 't genoeg, is 't genoeg’, weêrtaalde Toone, en zijne oogen vonkelden, ‘maar mijn goed en is niet te koop!’

- ‘Hoe, niet te koop? - maar 't is al vier maanden dat wij u zeggen dat de nieuwe steenweg dweers door uw huis moet komen en dat ge een schoonen prijs zult krijgen voor grond en gebouw; ge kunt er maar bij winnen, 't is al oud en versleten!’

- ‘Er is hier niets versleten, Mijnheere van de wet,... maar ik geloof dat gij zelf begint te verslijten. En daarbij ik en verkoope niets, 't is daarmeê uit.’

Toone stond recht en was teweeg naar binnen, maar de tweede heer weêrhield hem. 't Was een man met vilten hoed, groengestreepte ondervest, nijper op zijn krommen neus, en deftig voorkomen.

- ‘Horkt, Toone’, sprak hij met zijne handpalmen open en zijn hoofd scheef, ‘wilt ge niet overkomen ge zult het u bitter beklagen, en ge zult moeten herden wat er van komt!’

- Toone wrocht met zijn kakebeenen - ‘ik en heb me nog nooit niets beklaagd...’ antwoordde hij.

- ‘Jamaar, voor zulk een schoonen prijs?... ge kunt u een huis maken als een kasteeltje, dicht aan zee, dichte van uwe boot!’

- ‘Ik en ben niet voor kasteelen’, grolde Toone.

- ‘Nu, en Djake Rijssen dan, hij heeft hem ook laten gezeggen, hij is al bezig met verhuizen!’

- ‘Djake Rijssen!... 't is gemakkelijk voor hem, hij en heeft niets dat het zijne is, noch boot noch erve, iedereen kan alzoo verhuizen!’

Die heer wierd gewaar dat hij geen rechterkant aan Toone zou krijgen, en hij gaf het op. Hij wisselde een oogske met den eersten en zei hem eenige woorden in 't fransch. De veldwachter en de pennelikker met zijn roode stafs en papieren onder den arm, waren al hunnen kant bezig met Doka te overklappen die doende was aan 't schuren van potten en pannen onder den vlienderboom. Maar Doka bleef van Toone's gedacht, en toen de Heeren gereedschap mieken om te vertrekken en haar zeiden: ‘Doka, Toone heeft ongelijk van maar zoo weinig redelijk te zijn’,

- ‘Toone heeft groot gelijk’, riep zij, ‘oude boomen en willen niet verplant zijn, anders drogen ze uit en ze waaien in den dijk’.

De heeren vertrokken, en Toone zag ze voortstappen langs den krommen zandweg. Met nijdigheid in 't herte overdacht hij, hoe zij hem hier bij alle middels wilden buiten hebben! ‘maar 't zal nog te zien zijn,’ gromde hij.

Na stil het avondeten genut te hebben gingen Toone en Doka in de avondkoelte te samen in gezapigheid over den dam op strate. Zij slenterden over end weêr: en bekeken langen tijd hun gedoente, en die oude straat met die versletene knuistige tronken erlangs, die breede wagenslagen in het malsche zand, de duinen die ginder opgingen rood- en goudgekleurd en die de laatste stralen der zon opvingen. En ze spraken gemeenzaam en mompelden van ‘domme steenweg en bucht van volk’. Dan stapte Toone nog eens de breedte af van den zandweg, haalde weêr misnoegd zijn schouders op, en ontstak eene andere pijp.

De avond viel en de donkerte kwam achter land en duinen gekropen; nog een tijd lang vlekten de roode mouwen van Toone en de blauwe rok van Doka op den grijzen zandweg. Een koele wind kwam uit zee al over de billen gevloeid; ze fazelden nog een stonde en trokken dan binnen in huis.

(*'t Vervolgt*)

Eigen- en Ambachtsnamen
(Vervolg van bladz. 251)

EEN woord nu over de voorzaten van onze molenaars en hunnen ambachtsnaam.

Pistrinarius, Pistor, de oude latijnsche ambachtsnaam, heeft geenzins het gedacht van maler, maar dit van stamper; de Romelingen immers in de vroegste tijden maalden hun graan niet maar stampten het, wanneer zij hun brood wilden bereiden. De *pistillum* wierd gebezigd tot het *pinsere*, of verpletteren van het graan in eenen mortier. De *pistrina* was de naam der werkplaats. Maar wanneer de Romelingen van de veroverde volkeren geleerd hadden, dat het voordeeliger was het graanstampen te vervangen door het regelmatig en gedurig ronddraaien van de twee molensteenen, aarzelden zij niet den molen in hun vaderland bekend te maken.

De handmolen werd door den slaaf in het huis gebruikt, doch er waren ook openbare molens. Bij dezen werd de mensch door een dier vervangen. Tijdens de roomsche keizers waren er rond de twee honderd molens in de wereldstad alleen, en het '*Collegium Pistorum*' vierde ieder jaar het ambachtsfeest op den 6^{en} dag van de maand Juni.

De watermolen was in het roomsche rijk gekend ten tijde van Marcus Vitruvius Pollio, den grooten roomschen bouwmeester, zooals hij ons dat bekend maakt in zijne schriften. De Romelingen hadden dien molen aan het werk gezien bij de Grieken. Achaia immers was alsdan sedert ruimen tijd roomsche gouwe geworden, en wel sedert dat Mummius de benden der Acheërs bij Leucopetra versloeg en hunnen aanvoerder gevangen naar Rome bracht.

Bij de Grieken stonden de watermolens reeds vóór de christene tijdrekening bekend, en de grieksche molenaar of M*υλωθρο* vond het voor zijn zelven een groot gemak van het water te doen dienen om zijn graan te malen. Hoe de Grieken ervan ingenomen waren en met hoeveel geest-

drift hunne dichters de watermolens bezongen, blijkt uit een epigramma, Antipater, den Tessaloniker, toegeschreven. Die dichter leefde ten tijde van keizer Augustus en zijn werk werd teruggevonden in eene grieksche bloemlezing, door Cephalas Constantinus in de jaren 1100 aan den dag gebracht:

> ‘[1] Vrouwen, die 's avonds afgemat en uitgeput van 't lastig korenmalen, uwe armen niet meer en gevoelt, nu is het gedaan en rust zal u ook verleend worden. Hetgeen uwe werkzame handen tot nu toe verricht hebben, de watergodinnen zullen het voor u doen. Ziet, zij zijn reeds aan het werk, zij beklimmen de wielen en doen het rad draaien, dat de zware molensteenen medesleept. Geluk en genot is u nu beschoren, in ruste en vreugde zult gij Ceres' gaven in uwe huisgezinnen benuttigen.’

De oudste molens zijn toch deze waarvan sprake is in de Godsboeken. ‘De Hebreërs, zegt Beelen, kenden noch water- noch windmolens. Om hun koorn te malen, bedienden zij zich van molens, die met de hand gedraaid, of door ezels bewogen werden. De steenen, voor die laatste soort gebezigd, waren van eigen veel grooter en zwaarder dan die der handmolens.’[2]

In het boek des Uitgangs wordt er reeds van den molen melding gemaakt.

> Hoe God die plagen ende.[3]
> Onse Heere wilde die plagen enden,
> En tlant van Egypten scenden.
> Hi seide: ‘Ic sal in Egypten ghaen,
> En alle die oudste kinder doot slaen,
> Van Pharaons sone diere in es here,
> Tot haren sone, teenen kere,
> Die ter molen es jonc wijf.

Wij zijn nu aan het laatste deel van onze bijdrage gekomen, dit waarin wij een woord zeggen willen over de

(1) De bloemlezing uit Antipaters werken door Cephalas Constantinus, wierd gevonden ten jare 1606 in Heidelberg's boekenkamer en uitgegeven. Sedert is te Leipzig in 1813 eene nieuwe bezorgd door Jacobs, en volgens kenners overtreft zij de eerste.
(2) BEELEN. *Evang. Math.* XVIII, 6.
(3) *Rijmbijbel van Jacob van Maerlant.* CLXXXVIII.

dieren, die door het volk of door de wetenschap met dien ambachtsnaam vereerd wierden. J. Vercouillie in zijn beknopt etymologisch woordenboek der nederlandsche taal, geeft aan: dat '*Molenaar*, als visch-, vogel- of kerfdiernaam is hetzelfde woord, om de draaiende bewegingen of het snorrend geluid'. Dien naam kregen nochtans ook sommige dieren om de verf van hunne pluimen, of ook om hunne woonplaats.

De bewoners van het Cayenne-eiland noemen een grooten, groenen, grijsgepoeierden papegaai den *Molenaar* (Le meunier ou crick poudré. Die Grünpapagei. The green Parrot. Chrysotis farinosa), omdat zijne groene vederen met meel bestrooid schijnen. Verder heeft de vogel op zijnen kop eene witte plek; de halsvederen zijn met wit afgezet; en de buitenste lange slagvederen zijn zwart, uitgenomen de eindvêertjes die blauw zijn. Op de vleugelen blinkt eene groote roode plek[1].

Te Brugge op de Kleine Vischmarkt wordt er een zeevischje verkocht door het volk *Molenaar* genoemd, die te Oostende en te Blankenberghe den naam van *Knorhaan* draagt (Trigla gurnardus Linn Trigle Gurnau, volksnaam, in 't fransch: *Chaboisseau* en *Meunier*). Het kreeg dien naam om het gerucht dat het te wege brengt door de wrijving op elkander van zijne kieuwdeksels. Inwendige winden, die door het samendrukken der lichaamsdeelen met geweld uitgelaten worden, geven die trillingen. Het gerucht er van gelijkt aan knorren (grogner, in 't latijn: grunnio), of grollen, gelijk de verkens doen. Met veel goeden wil hoort het volk in dit gerucht het ronken der groote molenwieken.

De knorhaan gelijkt in meer dan een opzicht aan de zeelier. Hij heeft korte borstvinnen, op den rug zwarte en roode vlekken; zijne zijlijnen zijn breed en met stekels bezet en de steertvin is gespleten. Hij is bezet met witte of grijze schubben. Met de lente nadert hij de kusten om

(1) *OEuvres de Buffon*. Bruxelles, De Glos, 1852, bd. IX, bl. 155.

eiers te leggen. Het is ook in dezen tijd dat hij meest op onze markten te verkoopen ligt[1].

Zoetwatervisschen dragen ook den naam van *Molenaar*, in het fransch volgens Larousse ook *Meulenard*. Het is, zegt deze laatste schrijver, de volksnaam van de *Chevesne* of *Chevaine*, ook *Mennier* genoemd (Leuciscus of Squalius Cephalus). De *Chevaine* is volgens hem eene aschgrauwe visch met groenachtige zwemvinnen, groote schubben en breeden kop, die in alle wateren te vinden is.

Kramers vervlaamscht *Chevaine* door grootkop, snotvisch, molenaar. Zijn groote kop deed hem den naam geven van cabot, chabot, testard. De naam van snotvisch heeft hij te danken aan zijn slijmachtig vel, dat bedekt is met schobben in ronde wratten of knobbeltjes vereenigd, die nauwelijks zichtbaar zijn en enkel maar in sommige omstandigheden te ontwaren.

Hij is de *Cotte chabot* (klabotskop) van Lacépède (Cottus Gobio Linn.) Die geleerde schrijft dat hij te vinden is in alle wateren van Europa en Noord-Azië, waarvan de grond zand- of steenachtig is. Hij schuilt tusschen de steenen of onder het zand, en komt er maar uit om zijne vijanden te ontvluchten of op aas te gaan. Jonge vischjes, wormen of watertorren heeft hij voor gewoon voedsel, en indien dit ontbreekt is hij met vischeiers tevreden.

Lekker en smakelijk is hij en daarom heeft hij den mensch voor vijand, die er op uit is om hem te vangen en op zijnen disch op te dienen. In den tijd van Aristoteles was het reeds geweten, dat het voldoende was op de steenen te slaan waaronder hij schuilde, om hem te vangen. Want aanstonds komt hij uit en zoo bedwelmd en onthutst, dat hij zijn zelven in de handen van den visscher levert. Zorg is er nochtans noodig om hem vast te houden, want zijn vel is zoo slijmachtig, dat hij als een paling uit de handen glijdt. Niettegenstaande zijne menigvuldige vijanden

(1) *Histoire naturelle de Lacepède, comprenant les cetacés, les quadrupèdes ovipares, les serpents et les poissons. Bruxelles*, 1853. Bd. II.

is dit vischje zoo vruchtbaar, dat het in alle wateren in overvloed te vinden is[1].

De *Mugnajo*, (*Mugnajo* is de naam in het Italiaansch van den molenaar.) Lat. Cephalus Mugil, Capito fluvialis, is een riviervisch die meest rond de watermolens gevonden wordt. Zijn vleesch is wit en slap, en om dit laatste heeft de mensch er maar weinig gading naar. Tot hier Antonini[2] in zijn woordenboek. Lacépède bevestigt de woorden van den italiaanschen priester, en verzekert zelfs dat het gansch onmogelijk is den visch versch te eten, maar dat hij, gezouten en gerookt, nog al een tamelijke spijs is. In eenige streken, voegt de geleerde erbij, worden zijne eieren gewasschen, gezouten, gedroogd en samengedrongen, om er een slag van kaviaar van te maken, die in Frankrijk *boutargue* genoemd wordt.

Dezelfde vischkundige doet ons de *Mugnajo* beter kennen. Hij noemt hem '*Le Muge Céphale*' en geeft hem eenen breeden maar platten kop. Volgens hem is de opening van den mond maar nauw, de kaken zijn met kleine tanden gewapend, de tong is ruw, de keel bezet met twee oneffene beenderen en de bovenste lip rust op twee smalle beenderen, wier einde spits en omgebogen is. Het einde van de steertvin en de tweede rugvin zijn bedekt met kleine schubben, de rug is bruin, de buik zilverachtig en de zwemvinnen blauw.

(Kramers vertaalt *Cephale* door *Harder*)[3].

De *Harders* naderen op zekere tijdstippen de kusten. In scholen komen zij aan de mondingen der stroomen en zwemmen de wateren op, zij zijn in zulke groote menigte dat geheel het water er blauw van uitziet. Op het einde der lente of in het begin van den zomer verkiezen de

(1) *OEuvres de Lacépède*. Bd. II, bl. 192.
(2) *Dictionaire François, Latin et Italien*, par l'abbé ANTONINI. Paris, MDCCXLIII.
(3) Van Beneden heeft *Harder* of *Herder* en zegt dat de visch in brakwater te vinden is, te Oostende en langs de kusten.

Harders de zoete wateren, in stroomen en zelfs in meeren verblijven zij met lust en worden er dik en vet[1].

Het brugsch geslacht *de Meulenare* voerde in een zwart veld een keper omgeven met twee visschen. Het wapen is bekroond met twee zilveren visschen omgewend en naar elkander toegekeerd. Jonkher Frans de Meulenaere, geboren te Rousseiare den 20^{n} in Zaaimaand 1640 en in dezelfde stad getrouwd met zijn eigenrechtzweer Theresia Francisca *de Meulenaere*, geboren den 11^{n} in Hooimaand 1654, was van dit geslacht. Hij wierd geldwaarder der stad Brugge, waar hij grooten handel dreef en zijne schepen tot in het verre Oosten uitzond[2].

De visschen hebben ons nog al wel bezig gehouden, het is tijd om te spreken van de kerfdieren, die den naam van *Meulenaar* gekregen hebben. Dit om te eindigen. Er is eene hoogst onaangename gast, die de inwoners van vele huizen plaagt, te weten de *molenaarskrekel* of kakkerlak (Cafard, cancrelat, in 't fransch. Peripleta orientalis). 's Nachts kruipt hij uit de muurspleten, uit het kalk der gepleisterde zolderingen, van onder de vuurovens, waar hij hem gedurende den dag verduikt, bij voorkeur eene warme maar vochtige plaats zoekende. Zeer vlug klimt hij gemakkelijk overal op en kruipt overal in; bakkerijen, voorraadkamers, pakhuizen, de ketels der slachthuizen, de vuren der badhuizen bewoont hij liefst. Hij verslindt alles, planten- en dierstoffen, vellen en lijnwaad en deelt aan alles wat hij raakt een walgelijken geur mede[3].

Last not least de Meulenaar (Meikever. Eng. Cockchaffer, Maybug. Duitsch Maikäfer. Melontha vulgaris), het speeltuig onzer kinderen, maar de plaag onzer akkers. Hij verschijnt in Bloei- en Zomermaand, valt alle gewassen aan, verslindt botten, bloemen en bladeren, en tast zoowel de graangewassen aan, als alle slag van boomen.

(1) LACÉPÈDE. Bd. II, bl. 129.
(2) J. DE BETHUNE, *Méreaux des families brugeoises*, bl. 209.
(3) E. DONGÉ. *Atlas de poche des insectes de France, utiles et nuisibles*. Pl. 3, t^{k} 4.

Door zijne onverzadelijke vraatzucht en zijn overgroote menigte, verwoest hij op schrikkelijke wijze boomgaarden, hovingen en bosschen.

Molenaars, ter herinnering aan die vraatzuchtige en vernielende dieren, werden in het midden der XVIe eeuw door het katholieke volk in het Zuiden van Frankrijk de geusche en onmenschelijke Eedgenooten genoemd. Dit wordt bevestigd door een fransch liedje[1], dat in dien tijd gezongen wierd, om den zegepraal der katholieken op de Hugenoten te vieren. Wij geven hier onder de vervlaamsching ervan:

De Nederlaag der Molenaars..

Zoo een bloeddorstige gier Prometheus aanviel en verscheurde, zoo kwamen zij rondvliegen de alvernielende molenaars, en den schoenen christenen wijngaard van 't vroegere gelukkige fransche volk verwoesten.

Maar God, Hij die de sterkste is, op het gebed der vrome katholieken heeft hunne benden uiteen geslegen.

Uit den hooge zond Hij overvloedigen regen, de geweldige stortvlaag overstroomde onze streken en de valsche dieren, die hier oorlog voerden, werden op de vlucht gedreven.

Wat vreugde ze zoo snel te zien wegvliegen, wat geluk ze ons groen gebladerte te zien verlaten, zonder dat zij nog op weerstand denken. Waar is hunne macht waarop zij roemden, waar is hunne kracht waarmede zij durfden stoffen? Eere aan God, die ons niet verlaten heeft!

Hoezee! Aan 't vechten, dappere landbouwers! Met wat genoegen slaat gij hun met uwe knodsen den kop in! Duchtig gevochten voor den heerlijken en heiligen Wijngaard des Heeren, dien de eerlooze dieren meenden te vernielen!

Wakker en moed gehouden, christene vrouwen! Uwe

(1) La Grande Defaicte des Hannetons, faicte sur un branle nouveau. Tirée du Printemps des Chansons nouvelles. Lyon, 1853, in-18, bl. 14, vgg.

mannen ter hulp, die in gevaar verkeeren! Valt ook op die verachtelijke dieren. Goddeloozen, gij allen zult hier uwe lijken laten. Onze God zal geen één druif voor u sparen!

Hoera! ziet daar de wakkere knapenschap onzer dagen! Zij ook wil het hare bijbrengen om het lichtzinnig dier te verjagen. Messen en bijlen gescherpt en gewet, stokken uit kanten en hagen gesneden, die aan vader en moeder gebracht om de gebrokene en verlorene te vervangen! Nooit heeft het vernielen der molenaars zulk eene vreugde te wege gebracht.

Waar zijn ze gevlucht? Terug in hunne holen, de valsche vijanden werpen hen nu op hunne knieën, buigen het hoofd, kloppen op hunne borst en zijn in het gebed verslonden. Nu roepen zij om bermhertigheid!

Zij staan op, zingen en klinken, brassen en slempen, drinken en dansen. Zij roepen zege en loochenen de nederlaag. Wij moeten het gezien hebben om het te gelooven.

Maar wij heffen den waren zegezang aan. De laffe en bloohartige molenaars zijn tot het uiterste gebracht. God is met ons! Ondanks hen zal de wijnoogst overvloedig en prachtig zijn, den besten wijn zullen wij drinken!

Goede Jesus, hebt medelijden met ons en wil ons niet te streng oordeelen! Het is voor U dat wij vochten en streden; door uwe groote liefde en almacht maakt dat de wijn zoo overvloedig weze, dat wij hem aan den prijs van het water kunnen geven!

(*'t Vervolgt*)

AUG. VAN SPEYBROUCK

Een beschrijvensweerdig manneken!

TRAGE, omzichtjes voor zich uitziende, daar sleffert het weerom de smalle plankieren over; met gelijken duw en gelijke tusschenpoozen zoo bokt het zijnen mispelaren gaanstok op de harde steenen neder! G'hoort het van verre komen en go bekent het van verre, dat aardig beschrijvensweerdig manneken! Zondagen wekedag, weke-

dag en zondag heeft het zijn zelfde kleêren aan, afgedregene stukken versleten en verrompeld lijk 't ventje zelve. Een vuilwitte klakke met breede rechtafschietende vooie, een donkerbruine frak weigerlijk toegeknopt, een groenachtige broek spannend om de beenen, met blinkende kniestukken en uithangende voeringe beneden aan de voeten die in grove schoenen steken waarvan 't harde leder geborsten en gespleten ligt in honderd dooreenloopende wervels.

Armoede in zijne dracht, armoede ook in zijn heele persoon! Een bleekbeenderig gelaat, hoekig voorhoofd, krommende neus, voorwaarts trekkende kinnebak en diepingevallen wangen, vleeschloos, met doorschijnende kakebeenen. Het lijf met een naaide te doorsteken, uitgemergeld van de vele ontberingen, alzoo mager als een grate!

Miserie! maar een half mensch meer, een schimme schier van 't forsige lijf uit vroegere jaren, een overblijvend wrak van een machtig schip vermolmd en uiteengeslagen door den woesten bots der woelige levenszee.

Lichamelijk geknakt, gebroken en tot niets meer te goed, maar zedelijk o zedelijk een herte vol jeugdigheid en vol krachten, een ziele veredeld door 't ongeluk en gelouterd in de ellende, zedelijk een schoon en een groot mensch!

't Ventje nadert mijn de ure en dichte bij mij gekomen houdt het stil, steekt den knoestigen gaanstok in de hoogte en mompelt mij, tevreden knikkend, 'nen welmeenenden ‘goên dag’ toe.

't Wilt hem mede vandaag, dat hoort ge bij de welgezindheid van zijnen groet, dat ziet g'in den glarie van zijn blikken, dat vat g'uit den lichten monkel die lijzig om zijn lippen speelt!

Vandage en wordt het niet gekwollen door die eeuwig grijnzende pijne, 't kan zich roeren en buigen, zich draaien en keeren, 't is hem zoo licht als een kerel van eerstens de twintig! Welgevallig leunt het nu tegen den muur, brengt 't eene been voor 't ander, laat beide handen op den sterken stok rusten en toont in heel zijn maniere dat 't geerne een kouterken zou doen.

Ik vraag hem hoe 't met den adem gaat?

Goed menheere, goed - en tot stavinge daarvan begint het te tellen, een twee, drie vier en zoo voorts, haastig, gejaagd, al in één trek en al achter rote! Slaande bewijs

dat adem en longerpijpen voor den oogenblik toch in goeden staat verkeeren! En eender is 't met zijn borst; gretig slorpt het de opene lucht op, een stroom van leven en van frischheid doorkreunt zijn gansche lichaam; lenteweêre, niet te killig en niet t' heet dat is zijn deugd en zijn wensch, de beste medecijne voor zijn wankelbare gezondheid!

Geerne hoor ik hem klappen, een echte, onverbasterde volkstale, met al hare fouten wel, haar rare spreuken en onzuivere klanken, maar ook met al hare eigenaardigheid, hare ongekunstelde en ongezochte schoonheid; heerlijke vergelijkingen, dragende woorden, goudenen gezegden! Zoo spreekt het van den kristalen dauw die blauwendig tusschen de boomen hangt; van de preusche zonne die haar glansend gelaat in 't stille vijverwater spiegelt, van de drielingklokken die 'nen zwellenden stroom van metalen geluiden in de ontwakende stede neêreschieten!

...Zoo spreekt het van andere dingen, van zaken en van menschen lang voorbij reeds doch helder en vaste nog in zijn trouw geheugen! 't Vertelt mij van zijnen jongen tijd, hoe alles toen beter ging, hoe eenvoudig en brave de menschen waren, spaarzaam in hunne uitgaven, weigerig om hun geld, verstandiger denkend en wijzer handelend in heel hun alledaagsche doeninge!

Schoone zegt het dit alles, eenvoudig weg met een ware meeninge en een aangrijpend gevoelen. Om zijn tale ligt een zweem van gelatene droefheid, een innige spijt welt eruit omdat alles heen is, onwederroepelijk verzwonden! En dieper voelt ge u nog getroffen alswanneer het in zijn lange opsomming de herinnering opwekt aan zijn huiselijk leven. Dat leven dat niets anders was als een barre strijd tegen 't onheil, dat leven binnen welk het vrouw en kinderen zag wegsterven, geraakt van eenzelfde ziekte, traagwerkende maar zekerslaande kwale! Van 't derde kind had de vrouw haren knak gekregen. Enkele maanden na zijn geboorte, was zij aan 't knuffen gegaan, een drogen en holachtigen knuf, een akelig voorteeken dat de teringe, die ze allange in haar lichaam broedde, voorgoed hare verwoestinge begonnen had!

Een jaar later was 't manneke weduwnaar, en stond het alleen ter wereld om den zwaren oudrenlast te torsen en de zorge te dragen voor zijn jeugdig kroost! Dutsen van

kinders die reeds in hunne tengere lijven de schietende kiemen der ziekte voedden, en 't leven ingetreden waren als veroordeeld op voorhand!

Even onschuldige bloemen, botteden en bloeiden zij vluchtige wijlen in den lieven kindergaard van 't groote wereldpark, maar algauwe brak hun stengel en verslensde hun kelk en ze leefden stillekens uit, ondermijnd en op niets gebracht door de tering die ze van hun moeder afgedeeld hadden!

Jaren van onzeggelijke pijnen en onbeschrijvelijken angst voor 't arm manneken aan wien het ongeluk alles ontnomen had wat hem dierbaar was en nauw ter herte ging!

Heete tranen blinken in de oogen van 't dompelaarken, de wonde heropent bij 't gedacht aan 't vroeger wee, en 't moet een stonde zwijgen bij de heropkomende smarte!

- Veel geleden, menheere, zoo herneemt het - vele doorstaan, gestreden en gevochten tegen 't ongeluk, en alles, alles verloren uitgenomen den moed! -

Schoon mensch die in den milden levenskamp het hoofd niet bukken kan en onwankelbaar de dichte slagen ving die zoo mild op hem nedervielen!

Schoone ziele wier weelderige krachten geenen oogenblik begaven onder den beukenden drang der zwarte gebeurtenissen, en ongeschonden den stormloop ondergingen der velerhande rampen.

Nu klopt het uit de naastgelegene kerke voor de achturenmisse; dagelijks trekt het manneke er heen. De knoestige stok steekt nogmaals in de hoogte, het maakt zich veerdig om voort te gaan, het voelt zich weêrom blij en opgeruimd en vooraleer te scheiden zegt het mij vertrouwelijk zijn meeste begeerte: ‘nog voor twintig jaar menheere’.

Dan verdwijnt het in den aangroeienden hoop van volk, onbemerkt en onbegroet van al die lieden, die fijnder staan van manieren, mooier van kleêren, meer gezocht in gansch hunnen trant, maar die niet tikken mogen in moed en wilskracht, in karaktersterkte en zielegrootheid aan dat aardig, beschrijvensweerdig manneken!

J. IMPE.

[Number 18]

Vlamingen in Hongarië

ONDER de verzameling: *Allgemeine Staatengeschichte. Deutsche Landesgeschichten*, hsg. von ARMIN TILLE, komt een werk voor van R. FRIEDRICH KAINDL, *Geschichte der Deutschen in de Karpathenländern*, in 2 deelen: I. *Geschichte der Deutschen in Galiziën bis 1772*. II. *Geschichte der Deutschen in Ungarn und Siebenburgen bis 1762*. Daarin komt hij tot het besluit dat de Duitsche volkszettingen overal hetzelfde lot hebben ondergaan: na een kortstondigen bloei werden ze door de landsbevolking opgeslorpt; slechts weinige overblijfselen van het vroegere Duitsche leven worden daar heden nog aangetroffen (z. Volkskundige Boekenschouw, 1908, I. t^{k} 375). Het w. *Deutsch* moet hier genomen worden in zijn ruimsten zin. Aldus in de Zips, een gewest gelegen in het Tatragebergte, een voorgebergte, bezuiden de Karpathen, ten N.O. van Hongarië, bestaat er heden nog een volksspreuk:

‘Das Mädchen ist aus Flandern, es wandert von einem zum andern’

alsmede de verwensching ‘verfluchter Flamänder’, waaruit KAINDL afleidt dat er weleer Vlamingen zich aldaar gevestigd hebben.

Dit wordt tegengesproken door B. KAHLE in zijn beoordeeling van KAINDL's werk in *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, 1908, Bd. XVIII, S. 115-117. Hij toont aan dat het woord *Flandern*, in dergelijke volksrijmen gebezigd, niet uitsluitend aan het door KAINDL bedoelde land eigen is. Aldus, in Oberschefflenz, in 't Badensche unterland, zong men vroeger:

Du bist einer von den Flanderern,
Gehst von einer zu der anderen,
Deine Liebe ist nicht fest,
Weild' von einer zur andern gehst.

En in een ander volkslied luidt het:

Mein Schatz, der ist von Flanderi,
Hat alle Tage en anderi,
Zu jeder sagt er: Du bist mein!
Und jedi führt er heim.

In duitsche woordenboeken vindt men het w. *Flanderer* met de bet. lichthoofd; *Flanderi, Flanderlein*, bet. lichtzinnig, ongestadig meisje, en de woorden: *Flandern, Flandria* komen veelal voor in verzen, o.a. van Hans Sachs en Ayrer, als rijm op ‘andere’ om de trouwloosheid en de ongestadigheid der vrijers uit te drukken. Dus zouden, volgens B. KAHLE, de woorden *Flandern, Flandria* even gevormd zijn naar reeds beslaande woorden, om te rijmen op ‘andere’ in volksspreuken en verzen, met den zin aan evenbedoelde woorden ontleend, en, buiten de klankgelijkenis, zouden zij met het land van Vlaanderen en zijn bewoners eigenlijk niets te maken hebben, late varen dat ze een overblijfsel zouden kunnen zijn van een vroegere volksplanting van Vlamingen.

Het is niet te loochenen dat, in menige volksspreuk, ten behoeve van het vers, eigennamen, 't zij lands-, 't zij persoonsnamen gebruikt worden, zonder eenigen bepaalden zin, zonder eenige zinspeling, alleen om het rijm.

Te Brugge zegt het volk:

Alle acht dagen een andere,
Slacht van Alexandere.

Hij slacht van De Bouver,
Hoe ouder hoe droever.

(Hij gaat gekleed)

Den zondag lijk in de weke
Slacht van Verbeke.

Keeren wij nu tot KAHLE's beweringen terug. Dat men alleen uit het gebruik van *Flandern, Flandria* in een land niet mag besluiten tot het bestaan van een Vlaamsche volkszetting in dat land, zal iedereen aannemen, te meer als die woorden voorkomen in volksspreuken en volksliederen, die zoo gemakkelijk van gewest tot gewest overgaan. Doch, dat die woorden met Vlaanderen niet het minste uitstaan hebben, dit valt nader te onderzoeken.

Bepalen wij ons tot Hongarië. Voor 't oogenblik laten we in 't midden of de gemeennaamw. *flanderer, flanderl, flanderlein* het eigennaamw. *Flanderen, Flandria* in zwang gebracht hebben, ofwel het tegenovergestelde waar is. Er bestaan daar echter nog andere woorden en spreuken, die onloochenbaar Vlaanderen en de Vlamingen bedoelen. KAINDL gewaagt van de verwensching: '*verfluchter Flamänder*' die in de Zips nog algemeen in zwang is. En E. DE BORCHGRAVE, die eenigen tijd in de streek zelf verbleef, vernam er het woord: *Flämisch*, in den zin van boosaardig. *Ein flämscher* is een boosaardig man. In de gewestspraak van Kuneschäu beteekent dit woord nog: vreeselijk, schabauwelijk: *das soe wlamische hund*[1].

(1) Essai historique sur les colonies beiges qui s'établirent en Hongrie eten Transylvanie pendant les onzième, douzième et treizième siècles, bl. 98. Ac. roy. de Belg. Mémoires, t. XXXVI, 1871.

Hoe geraakten de Vlamingen in Hongarië zoo bekend? Wel weten wij dat niet alleen de kooplieden uit alle landen naar Vlaanderen togen en van daar Vlaanderen's wollevoortbrengselen en meteen Vlaanderen's naam en faam alom verspreidden en berucht maakten, maar dat ook de Vlamingen zelf, 't zij als handelaars, 't zij als wollewevers en lakenwevers overal heendrongen en van de XIIe eeuw voort alom bekend werden. Niet het minst in het Duitsche rijk, vooral sedert graaf Philip in 1164 van Frederik I voor de Vlamingen een vrijgeleide had bekomen door geheel het keizerrijk. We treffen ze aan niet alleen over de Elbe, in het Oostzeegebied, tot in Brandeburg, maar dieper nog: te Magdeburg, Pragen, Weenen, zelfs te Breslau, te Krakau waren ze bekend(1). R. HäPKE merkt terecht op dat deze Vlamingen op den vreemde veelal onwelkom waren en dat hun allerhande ondeugden, als ruwheid, heb- en genotzucht, dronkenschap, ten laste gelegd werden, zoodat de naam van Vlaming op vele plaatsen, en misschien niet ten onrechte, ongunstig bekend stond(2).

Doch, dit legt nog niet uit hoe in Hongarië, en wel in afgelegen landbouwstreken, de namen van Vlaanderen en van Vlaming zoo vaste wortels schoten en tot heden bewaard bleven, te meer dat nergens sporen te vinden zijn van vroegere handels- of nijverheidsbetrekkingen tusschen beide landen. Enkel in een Vlaamsche volkszetting is de verklaring daarvan te zoeken.

Dat er in Hongarië, namelijk in de Zips, evenals in Transylvanië, *Germaansche* volkszettingen hebben bestaan, daaraan valt niet te twijfelen. De geschiedschrijvers zijn het eens om te bevestigen dat onder koning Geiza II, in het midden der XIIe eeuw, uit de landen van den Neder-Rhijn landbouwers gevraagd werden om sommige gewesten van zijn koninkrijk, o.a. de Zips en Zevenburgen (Transylvanië) te bevolken en te ontginnen. Van waar eigenlijk

(1) R. HäPKE. *Brügges Entwicklung zum mittelalterlichen Weltmarkt*. Berlin, 1908, bl. 80, 99, 116.
(2) Ald. bl. 5.

waren ze afkomstig? In de oude geschiedschriften heeten ze eerst *Vlamingen*, later *Saksen* en algemeen *Teutonen*. De Zipsers zelf stelden zich voor als *Mitteldeutschen*. Ongelukkig, van de stichtingsakt van deze volkszetting is geen spoor overgebleven, oorkonden uit dien tijd die op deze volkszetting betrekking hebben bestaan evenmin en noch de overlevering, noch de overblijfselen uit de plaatselijke spraak en instellingen - wat DE BORCHGRAVE er over denke - leveren één stellig bewijs op dat de Germaansche Zipsbewoners *Vlamingen* waren.

Voor het bestaan van Vlamingen in andere gewesten van Hongarië, bestaan eenige schaarsche oorkonden. In een stuk van 1216 lezen we dat al de Vlamingen van Batar (omnes *Flandrenses* de Batar) beticht worden om een moord gepleegd te hebben op een Magyaarsch bewoner(1).

Over de Vlamingen in Transylvanië weten we meer. Paus Celestinus III bekrachtigt, op 11 December 1191, den akt waarbij koning Bela III de kerk der Teutonen van Transylvanie (ecclesiam *Teutonicorum* Transylvanise) tot vrije proostdij had ingericht(2). Het geldt hier de proostdij Zibin (Hermanstadt) en dat er hier sprake is van Vlamingen, blijkt uit verdere oorkonden. Immers, weldra waren betwistingen ontstaan tusschen den bisschop van Transylvanie en den proost van Hermanstadt. De legaat van paus Gregorius kwam er tusschen en besliste dat de rechtsmacht van den proost van Hermanstadt zich uitstrekte, niet over alle de Vlamingen in Transylvanie gevestigd, maar enkel over deze die de woestijn bewoonden, eertijds door Geiza aan de Vlamingen geschonken (desertum quod Geisa rex prioribus *Flandrensibus* concessit)(3). Eenige jaren later (14 December 1199) stelt paus Innocentius III opnieuw de wederzijdsche rechten vast van den bisschop en de Vlaamsche priesters (*Flandrenses* sacerdotes) van

(1) DE BORCHGRAVE. Doc. IX, bl. 120.
(2) Ald. Doc. V, bl. 117.
(3) Ald. Doc. VI, bl. 118.

Hermanstadt[1]. Eindelijk, in 1224, schenkt koning Andreas II, allerhande voorrechten aan de Teutonische inwijkelingen van Transylvanie (fideles hospites nostri Teutonici Ultrasylvani)[2].

Van toen voort komt de naam van Vlaming nergens meer voor; de vreemde volkszetting wordt enkel nog als een Saksische aangeduid. Reeds van het begin af ontstaat er verwarring tusschen de benamingen *Flandrenses* en *Teutonici*. De eerste benaming zal weldra achterwege gebleven zijn en daar in dien tijd *Saxones* zooveel gold als *Teutonici*, zal de naam Saksen in de plaats getreden zijn. Hoe het zij, zeker is het dat er in Hongarië Vlaamsche volkszettingen hebben bestaan. 't Is waar, het w. 'Flandrenses' moet hier waarschijnlijk genomen worden in zijn ruime beteekenis en bedoelt niet uitsluitend de bewoners van het eigenlijke Vlaanderen, maar de bewoners van de landen tusschen den Neder-Rhijn en de Noordzee gelegen. Nochtans, - wat B. KAHLE ook bewere - is het wel aan Vlaanderen, d.i. aan deze landen en aan hun uitwijkelingen in Hongarië dat sommige aldaar nog in zwang zijnde rijmen en spreuken herinneren.

E. VAN CAPPEL

Geslachtsnamen

Bostyn, Bostoen, Wostyn.

In eenige woorden, ontleend aan het fransch, of zelfs rechtstreeks aan het latijn, verschijnt in onze taal eene oorspronkelijke *a* als *o* voor *st*; b.v. in wvl. *rosteel* nevens *rasteel*; doch vooral tusschen eenen lipklank en *st* schijnt deze klankwandel regel te zijn: zoo hebben wij in West-Vlaanderen: *bostaard* (reeds mndl.) nevens *bastaard*,

(1) Ald. Doc. VIII, bl. 119.
(2) Ald. Doc. X. bl. 120-122.

poschenie nevens *paschenie, postenakel* uit *pastinaca*; in het middelnederlandsch *posternake* nevens *pasternake, posteide* nevens *pasteide*. Ook in eenige maagschapsnamen kan deze bijzonderheid opgemerkt worden:

Wvl. *Bostyn* nevens *Bastin* (Antwerpen, Brussel, Parijs), *Bastyns* (Brussel), *Basteyns* (Brussel), *Battin* (Parijs). - Deze naam zal wel een wisselvorm zijn van *Bastien*, d.i. *Sébastien*, met vervanging van -*ien* door den zeer gewonen uitgang -*in*.

Wvl. *Bostoen* nevens *Baston* (Meenen), *Bastoen* (Meenen en Kortrijk in 1459), *Baton* en *Batton* (Parijs). - Deze naam is vormoedelijk anders niets dan het gemeen zelfst. nw. ofr. *baston*, nfr. *bâton*. Vgl. den vlaamschen maagschapsnaam *Stock*. - Het ofr. -*on* is in het middeleeuwsch dietsch regelmatig -*oen* geworden.

Wvl. *Wostyn*, nevens *Wastyn* (Lauwe, Aalbeke, Rollegem, enz.), *Watin* (Parijs), *Wattin* (Wevelgem). *Wattyn* (Brussel), *Watteyn* (Lauwe, Wevelgem). - De ofr. uitgang -*in* is in het mndl. regelmatig -*ijn*; later, ingevolge der eigenaardige fransche ontwikkeling der uitspraak, ook -*ein*. De s voor medeklinker begint in 't fransch (ook in 't picardisch) te verdwijnen in de 11de eeuw (ten minste voor de vloeiklanken) en is waarschijnlijk in den loop der 12de eeuw voltrokken. In 't gemeen fransch verandert *ast* in *ât*, in 't picardisch regelmatig in *att*.

De oorsprong van dezen naam is niet al te klaar. Mogelijk is een germ. *wast-* aan te nemen, al vind ik het nergens vermeld. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat de zuid-gallische naam *Gaston* aan een germ. **Wasto* zou beantwoorden. In alle geval hebben wij een woorddeel *wast-* in de volgende maagschapsnamen:

Wast + *ellu: Wattel, Wastiau, Wathiau, Wattiaux;* vervlaamscht *Wasteels, Watteeuw*.

Wast + *ell* + *inu: Wastelain, Wattelin*.

Wast + *ell* + *ittu: Watelet, Wathelet, Wattelet*.

Wij mogen daar gerust bij voegen.

Wast + *inu: Watin, Wattyn, Wastyn, Wostyn*.

Deze zijn al noordfransche namen; daarnevens bestaan, te Parijs, de volgende centraalfransche: *Gastel, Gasteau, Gateau, Gatin*.

Opm. - Deze naam mag niet verward worden met den volgenden, die er alleenlijk van verschilt door den uitgang *e*, maar eenen geheel anderen oorsprong heeft. Het mndl. *woestine*, dat moest *woesten* worden, en het geworden is in den plaatsnaam *Woesten* (Westvl.), is in het middeleeuwsch latijn en fransch gewoonlijk vertaald door *wastina, wastine*, waarschijnlijk wel door aanleuning aan het lat. woord *vástus*. Zoo vindt men in vroegere tijden ook den naam *Van de Woestyne* overgezet door *De la Wastine*. Op zijne beurt zal *wastine* wel het verspringen van den klemtoon veroorzaakt hebben in ons woord *woestijn*(*e*). Welnu *wastine* vinden wij terug in de volgende maagschapsnamen: *Wastyne* (Gend) *Vandewattyne* (Meenen, Brussel) *Deswattines* (Antoing) *Dewattines, Dewattinne* (Brussel), *Watine*, (Parijs), *De Watteyne* (Gend), *Watteyne* (vooral te Meenen en omstreken). Daarnevens *Gastinne, Gatine* (Parijs) en in de middeleeuwen *de la Gastine*.

LESCOUHIER.

Ons woord *schoe, schoen* luidde in het oudnederlandsch **skôh*. Voegen wij daaraan den germ. of latijnschen uitgang der nomina agentis, -*âri*(*us*), zoo bekomen wij een middellat. **escoharius*, dat in het oudfr. zou *escohier* luiden.

Dit woord wordt inderdaad aangetroffen ten jare 1229, door d'HERBOMEZ, *Étude sur le dialecte du Tournaisis*, bl. 24, aangehaald bij HATZFELD-DARMESTETER-THOMAS: *Dictionnaire général de la Langue Française*. Welke de beteekenis van het woord is bij d'Herbomez kan ik uit deze aanhaling niet opmaken; maar aangezien het vermeld staat i.v. *écoffier* = 'schoenmaker' zal de beteekenis van *escohier* ook wel 'schoenmaker' zijn. En deze moet wel de eerste beteekenis geweest zijn, indien de voorgestelde afleiding juist is.

Intusschen komt het woord ook in eenen, en zelfs twee andere zinnen te voorschijn.

In *La Geste de Liége*, par JEHAN DES PREIS, dit d'OUTREMEUSE, *Glossaire philologique*, par AUG. SCHELER, wordt het woord *escohier* verklaard door: ‘marchand ou apprèteur de cuirs, tanneur’.

Nog eene derde beteekenis, te weten deze van ‘pelletier, pelsmaker’, moet aan het woord toegekend worden. Dit blijkt uit *Istore et Croniques de Flandres*, uitgave van *Kervyn de Lettenhove*, eerste boekdeel, bl. 14. Daar wordt melding gemaakt van eenen *escohier*, die in de hoofding van het artikel ‘peletier’ genoemd wordt, en door Robbrecht, hertog van Normandie, verzocht werd om ‘*ung sien plichon* (**pellicione*, 9 **peliçon* = *pelisse*) *raparillier qui moulliés estoit*. En wanneer Willem, zoon van Robbrecht en kleinzoon van den *escohier*, na zijns vaders dood, genoodzaakt was de stad Alençon te beleggen, die door zijne tegenstrevers was ingenomen, hielden deze met hun den spot, *et pour li faire plus grant duel et plus de despit, il batoient piaux d'aignaux sur la muraille*. Hetwelk den jongen hertog in zulk eene hevige woede ontstak, dat hij 's anderdags de stad stormender hand besprong, meester werd en aan al de belegerden handen en voeten deed afkappen.

Welnu, het woord *escohier*, op zijn eigen of verbonden met het lidwoord, geeft aanleiding tot de volgende maagschapsnamen:

Lescouhier (Zillebeke), *Lescouwier* (Bikschoote), *Lécohier* (Noorden van Frankrijk), *Lecoyer* (pr. Henegouwen départ. du Nord), *Escoyez* (pr. Henegouwen).

In het Waalsch valt de ingaande *e* weg, vandaar:

Scohier (pr. Henegouwen en Namen), *Scoyer* (pr. Namen).

Eindelijk is in het flandro-henegouwsch en het waalsch de tweeklank *ie* (voor zoover deze algemeen fransch is) overgegaan tot *i*, en de uitgaande *r* in de uitspraak verloren gegaan; beide taalverschijnsels klimmen op tot de dertiende eeuw of nog hooger. Van daar de namen:

Scohy (Gend, Tourcoing), *Schohy* (Wervik), *Scoy* (Beauvechain, pr. Brabant) en *Schoy* (Brussel).

Wij maakten hooger melding van het woord *écofier*, dat ingang gevonden heeft in den *Dictionnaire général*. Het schijnt wel dat de germ. *h* in **skôh* in een deel van de zuidromaansche gouwspraken overgegaan is tot *f*. Het gebeurt nog, in andere tijden wel is waar en in andere omstandigheden, dat *f* en *h* met elkander wisselen: *f* wordt *h* in het Castiliaansch en het Gascoensch; fransche (en araabsche) *h* wordt *f* in 't Spaansch en 't Portugeesch.

Bij Ducange, i.v. *Scafones*, worden twee texten, uitgaande van roomsche pauzen, aangehaald, waar ons woord zeker in voorkomt: *Innocentius III PP. lib. 1, Epist... de Canonicis Regularibus:* '...Subaros quoque in hyeme, sotulares habeant in aestate, caligas tam lineas quam laneas, et *scafones* similiter habeant duplicatos...' Zonder twijfel moet *scufones* gelezen worden, zooals in den volgenden text: *Regula Ordinis Canonicorum S. Marci de Mantua, in Regesto Alexandri IV PP*. 'Item duo femuralia, duo caligae laneae, et quatuor lineae sine pedalibus, quatuor *scuffones* et duo subtellares et duo bottae filtratae'.

Hier hebben wij de verklaring van het zuidfransche *écofier*. In een Woordenboek van 1514 (aangehaald in *Dict. gén.*) staat: *Escoffier, en Savoye, cordouannier*. Als huidige beteekenis geeft de *Dict. gén.:* 'Ouvrier travaillant le cuir, cordonnier, mégissier, etc.', beteekenissen bijna even uiteenloopende als deze van *escohier*. Dit woord vormt insgelijks maagschapsnamen: *Escoffier* (Parijs, Lyon, Besançon, Nice), *Scoffier* (Nice).

Opm. 1. - Verschillende nederlandsche namen kunnen vergeleken worden met *Lescouhier*, enz., welke ook de beteekenis weze die men aan dezen name toekent. In den zin van pelsbewerker hebben wij *Depelsemaecker;* in den zin van leêrbewerker hebben wij *Deleersnijder;* en in dien van schoenmaker, die vermoedelijk de oudste is: *Deschoemaker, Schoemaekers, Schoenmakers*, misschien ook *Schoemans;* verder *Deschoesitter, Schoesitter, Schoesetters*. De laatste namen zijn samengesteld met het latijnsche

woord *Sûtor*, evenals hoogduitsch *Schuster* uit mhd. *Schuochsûtoere. Sûtor* op zijn eigen gebruikt hebben wij in *Desoutter, Desutter, Desitter*.

Opm. 2. - Te Antwerpen bestaat de naam *Schoiers*, dien ik eenmaal *Schoïers* geschreven vind. Dit schijnt te wijzen op eene uitspraak *-iers*, met den klemtoon op de tweede lettergreep. Is dit werkelijk zoo, dan beantwoordt deze naam aan het oudwaalsche *Scohier*, nog vertegenwoordigd door de hooger aangegeven geslachtsnamen *Scohier* en *Scoyer*.

ADZO

Buiten of binnen
(*Vervolg van bladz. 261*)

's **A**NDERDAAGS was Toone met den vroegen opgestaan, had het voutevenster opengedaan; en de blauwe lucht ziende, terwijl een zoele wind zijn bruin gezicht kwam streelen, had hij tot Doka geroepen: ‘Doka waar is mijne olieveste, ik steek in zee met hoog water!’

Zooals in zijne prilste jeugd, zooals in zijne beste jaren van kracht en moed, zoo was de groote blauwe zee nu nog zijn hertenagel en zijn leven. Nu nog, wanneer hij op strand voor 't water stond en met scherpen blik die eendelijke vlakte overpegelde, ging zijn wezen open, een monkel kwam op zijn sturen mond, en zijne grijze oogskens blonken van wellust. Nog en liet hij die zee niet los, zijn boot lag altijd op hem te wachten, en als 't hem inviel zoo ging hij achter Sissen van Djakje's en weg was Toone met zijn maat, het zeegat in.

Doka was nu aan 't schaveelen van zijn pak. Een blinkende kazuifel in oliegoed wierd uitgehaald, alsmede een roode broek, twee boerenbrooden, smout, een pakje koffij en tabak. Toone trok zijn kazuifel aan, stak al

't andere in een lijnwaden zak dien hij over zijn schouder wipte, hij deed zijn zuidwester aan, sloeg zijn kruis, en al met een voet buiten, keerde hij hem om naar Doka:

- ‘Wijf, wacht wel 't huis, 't zal zeker tot bij een dag of vier zijn, en komen die steêvijsters nog met hunne papieren, zeg dat ze maar moeten wachten: en is het dat ze op hunnen poot spelen, ga achter Door, 'k ben weg!’

- ‘Zie dat ge niet en verongelukt; God bewaren!’ riep Doka al buitenkomen. Hij stapte vooruit, en Doka bleef hem achterna zien, volgens gewoonte, tot hij achter den eersten hil verdwenen was.

***

Toone was nog maar een dag weg toen de veldwachter daar weder was bij Doka met een dringend bericht vanwege 't hoogbestuur, waarbij Toone en Doka onteigend waren verklaard van hun huis en grond, en tien dagen tijd hadden om te verhuizen. - Doka smeet de armen in de lucht en wierd peers van gramschap. ‘Wat, we moeten buiten! wie zal er ons dwingen, wie?’

- ‘De wet zal u dwingen, Doka,’ sprak de veldwachter met gerust gemoed.

De visschersvrouw zette haar met heur handen op heur heupen; de rimpels doorstriemden scherper als ooit haar oud wezen, en hare stem wierd heftig, als in den tijd toen ze 't moest uithouden tegen andere vischvrouwen.

- ‘Veldwachter’, schold ze, ‘'t is uwe schuld, uwe schuld is het, zeg ik, gij moet het niet afliegen! Is dat de dankbaarheid voor al den visch dien ge voor niets van ons hebt gekregen? Hoe dikwijls zijt ge van hier niet weggegaan met uw ransel vol platen en garnaals? En ge zoudt ons dan op straat helpen? Verleden jaar hebt ge u laten uitkoopen door Manten uit de ‘*Oude Kloefe*; gij hebt hem laten konijnen stroppen zooveel hij maar wilde, en ge hebt er van geëten zelfs... wij wisten 't, en nooit en hebben wij u verklapt! - Maar nu zult gij het boeten, dubbel en diere!’

De veldwachter was bleek geworden van ontsteltenis, hij puiloogde van schrik en zijne lippen beefden. Doch ineens nam hij zijn besluit, en zonder talmen liet hij Doka met het papieren bericht en hare gramschap, en stormde de pijpen uit naar huis!

Doka liep den ganschen dag alles overende in 't binnenhuis, en hare kloefen klabetterden gestadig tegen den rooden vloer. Zij greep naaide en garen om een vischnet te vermaken doch na drie, vier steken liet zij alles vallen en ging aardappels schillen: maar nauwelijks waren er twee of drie geschrood of weerom moest het iets anders zijn; de moor liep over op de stoot, de geit blaatte om eten, en 't wijf en had voor niets geen tijd. Het papier, het gruwelijk bericht, lag daar op de tafel als spottend met haar die 't aleens niet kon lezen; waarom moest dat nu ook komen toen Toone weg was? ‘Die veldwachter, hij zal 't bekoopen, dacht ze, hij is de schuld van alles! Maar wacht, 'k ga naar Door's, misschien weet hij raad’.

***

Doka was dus naar Door's haar oudsten zoon gegaan, maar, wat zij niet had verwacht, Door was voor 't verhuizen. Dan was zij weêrom in hevige ontsteltenis geweest, en had hem gezeid dat het eene schande was alzoo te spreken en môe te spannen met vreemd volk tegen zijne eigene ouders. Door had haar laten afloopen; maar Natus, een oude visscher die daar ook bijstond had haar alsdan gezeid: ‘Doka, wijf ge moet verhuizen, ik weet bij ondervinding dat een mensch nooit geen gelijk kan halen tegen de wet; bijt gij uwe vingers af, toch zult ge verhuizen: ze zullen u boeten, schâ en schande zult ge er van halen, gij en Toone; en wanneer ze dan op zekeren dag uw bedde en stoelen op straat zullen dragen, en uw huis beginnen afbreken ge zult dan zeggen: Natus had gelijk!’

- ‘Ons schoon huis waar we veertig jaar inwonen, moeten zien af breken voor een nieuwen steenweg, 't is onrecht, 't is een schande!’

- ‘Doka ge zult betaald zijn, verhuist, zeg ik u’.

- ‘Eu waar naartoe?’

- ‘'t Huis van dikken Djenen staat leêg’.

- ‘Nooit van zijn leven zal Toone willen overkomen! Nog liever liet hij hem uithongeren! Och ware hij nu maar 't huis!’

Doka was dan op den naastliggenden zandheuvel geklommen van waar ze de breede zee kon zien, en had met langen blik gestaard op het blauwe trillende veld om ievers de boot van Toone te ontwaren. Uit duizenden zou zij de schuit herkend hebben aan de witte lappen die in 't zwarte grootzeil ingezet waren, - maar nievers had zij iets bespeurd dat er aan gelijken kon. Dan was ze aarzelend naar huis gekeerd de woorden van Natus overpeizend, en dat hij misschien wel kon gelijk hebben. Maar neen, nooit en zou Toone begeven; daarbij 't was onrecht, en daarmee uit.

Den volgenden dag had Doka bemerkt dat het werkvolk dat aan 't aanleggen van den nieuwen steenweg was, allengskens naderde van haar huis: 't was als een vijand die langzaam maar met zekeren stap opdaagde, en Doka gevoelde zich meer als ooit alleen om den strijd weêr aan te vangen. Zij had drie, vier Heeren zien voorbijgaan op den zandweg, en het scheen haar zij hadden zoo loensch naar gansch haar gedoente gekeken. Nu, nog een dag en Toone kon t' huis zijn; nog nooit had zij er meer naar verlangd als nu.

's Namiddags was Natus zelf gekomen met zijne vrouw om wat te klappen met Doka. Huns gedrieën doorwandelden zij huis en doening. Natus sprak nog eens van verhuizen en zijne vrouw vond ook dat Doka onwijsberaden was er niet seffens aan te vallen; zij stelden voor alles te helpen vervoeren en versleuren.

- ‘Doka, gaat ge niet buiten, ze zullen u buiten jagen en alles verbeuren!’ had Natus gezeid bij 't weggaan.

Doka begon nochtans te wankelen in haar besluit, en hoe ankervast haar gemoed en haar hert ook aan dat huis

en dat plekje grond geketend waren, toch wierd ze overtuigd dat ze het niet zou kunnen uithouden tegen *de Wet* en dat ze er ging moeten van scheiden.

Weinige dagen bleven over, en Toone en kwam niet. Wat was er met hem gebeurd? Hij kon toch niet verongelukt zijn bij zulk schoon weder. Hij zal verkeerde wind gekregen hebben, dacht ze, eene tij gemist hebben voor 't korren, of hij zal zijn visch gaan verkoopen zijn naar de mijne: 't zal voor morgen zijn. Doch morgen kwam en Toone bleef weg. De tien dagen voor 't verhuizen vastgesteld zouden algauw verstreken zijn.

Doka zat geheele uren lang de zee te bezien, maar nievers kwamen de gelapte zeilen in 't zicht. Andere booten genoeg zag ze aankomen: eerst heel kleine stipjes aan den gezichteinder, die van lieverleê grooter wierden, zeilen en boeg toonden, plooiden onder den wind, dan aangestrand kwamen en waaruit haastige lieden mandjes visch wegdroegen, vijf of tienmaal over end weêr gaande.

Doch Toone en Sissen van Djakje's bleven weg.

Niettemin, dat vervelend wachten alsmede de gedurige redekavelingen met Door en Natus hadden Doka's gemoed verzacht; het vooruitzicht van door *de Wet* te worden vervolgd, van misschien huis en erve te verliezen, zoo het Natus wilde voorspellen, bracht haar tot het pijnlijk besluit hand over herte te leggen en te verhuizen.

Zekeren avond dat zij weerom vruchteloos op Toone had gewacht, kwam ze bij Door aan.

- ‘Door, sprak ze, 't is lastig om zeggen maar ik zal verhuizen; de tien dagen zijn morgen uit; liever dan alles te zien verbeuren, zal ik scheiden van mijn huis: och Heere 't is zulk een jammer. Vader zal kwaad zijn, stijf kwaad, ik weet het, maar hij zal ook zeker wel redens verstaan? Door, ge moet Djenens huis gaan huren, en mij morgen helpen verhuizen,’

('t Vervolgt)

Mengelmaren

Van Overouds

- ‘WAAR woont-je gij?’ vroeg de Pastor aan een jongen in de leeringe.
- ‘Ik wone 'k-ik *in de onsterfelijke strate*, Mijnheer de Pastor, *tusschen den haat en den nijd en de hooveerdij is rechtover mijn deure*’.
- ‘Doet dat uiteen’, zei de Pastor.
- ‘Ja, zei de jongen, dat is daar achter de Potterie. 't En zijn maar vier huizen in mijn strate. En als er iemand ziek wordt, hij moet naar 't hospitaal, zoodat er nooit iemand bij ons en sterft. Daarbij rechts en links van t'onzent is 't herberge: dat is de haat en de nijd. En derrechtover is 't een scheerder. Al die daar geschoren wordt, kijkt toen daarachter eens in den spiegel, en dat is hooveerdij.!’

(Vroeger verteld door Vader Rudder een ouden praatzieken Bruggeling).

L.D.W.

Maar O.L. Vr. van Lombardzyde

DAAR gaan de visschers, tot van Oostende toe, gaan beêvaarten, al heel vroeg in den morgen; ze dragen dan schuitjes meê om die op te offeren. Ze willen die op het altaar hebben, en kruipen somwijlen zelf omhooge op den wijsteen, om hun schuitjes behoorlijk gesteld te krijgen. Daarna trekken ze naar den E.H. Pastor:

- ‘Mijnheer den Deken’, zeggen ze (als ze van Oostende zijn, waar hun opperpriester een deken is) ‘'t is achter een gewijdtje’; d.i. een klein zakske met een beetje paaschnagel in, verveerdigd in 't klooster. Dat gewijdtje zullen ze nagelen aan den mast.

Daarna trekken ze op, gezind lijk een haze! - ... ‘en als we nu g... domme niet verhoord en zijn!...’ zegt er altemets een van die mannen... en geheel 't zoodtje ravelt binnen in de naaste herberge. Natuurlijk is hun boekorgel meê; en dat gaat bij hoopkens, allemaal mannevolk, 't manschap teweten dat in zee gaat.

Tegen avond... of 's anderdaags vaneigen zijn ze thuis.

L.D.W.

Trappen van vergelijking

TE Brugge:

Om te zeggen ‘arm’ zeggen ze: ‘*Er is daar armoê*’;
om te zeggen ‘meer arm’: ‘*Dit is de zwarte armoê*’;
en als 't al-en-tevele schilt: ‘*Wel!* zeggen ze, *de luizen zouden er uitloopen!*’

[Nummer 19]

Buiten of binnen
(Vervolg van bladz. 287)

's **M**ORGENS trok Door met zijn ezel en zijne vischkarre naar vader Toone's en de verhuizing begon. Natus was komen helpen met zijn jongsten zoon Dolf.

Doka, die zoo hardnekkig tegen 't verhuizen was geweest, scheen nu meer dan de anderen ijverig en gejaagd om te beginnen en er mee gedaan te maken, als 't zijn kon, in min als één dag.

Het visschershuisje, anders zoo stil, werd ongemeen rumoerig. Natus en Dolf waren op de voute gegaan en gelijk Doka het hun aan wees, grepen zij de beddebakken alsmede de oude lade en droegen ze omleeg en buiten. De bakken wierden ontschacht en op de karre gelegd, de groote kas met het kleergoed wierd geledigd en ook opgeladen met stoelen en tafels. Door vertrok met de eerste lading, al gaande bij zijn gespan op den zandweg, de duinen in naar zee. Met zijn zuidwester aan en op zijn bloote voeten,

leidde hij den ezel die gezapig en op zijn gemak de driewielkarre voorttrok waarop de heele stapel huisraad rustte; bovenop lag een tafel met de pikkels in de lucht.

Doka wrocht intusschen neerstig voort met behulp van Natus en Dolf: het kleergoed wierd schoon in de lade gelegd, mitsgaders het lijnwaad en de spaarpot. Oude gedenkenissen wierden uitgehaald en ook in de lade zorgvuldig geborgen; 't waren de oorlingen van moeder zaliger, een paternoster uit het Heilig Land: gedachtenis van den ouden pastor, een noordkompas meêgebracht uit Faroë, een koperen pijpekas en twee paaschnagels.

Toen Door terugkwam met zijn gespan was de lade veerdig; met zorg wierd ze op de karre geplaatst, met kafzakken en beddegoed erboven op: ‘Door,’ sprak Doka haar vinger opstekend, ‘opgepast voor de lade!’

Heel den dag wrochten en sleurden ze onvermoeid voort. Al het huisgerief kwam buiten; teelen en kannen stonden te blinken op de schorren bij den gevel, tellooren, glazen en kommen, bloempotten, koffijmolens en vogelkooien nevens een gezet, wachtten allen hunne beurt af om weggevoerd te worden. Groote vischnetten kwamen te voorschijn, wierden opgebonden en bij elkaar gelegd; stukken zeildoek, zeeleerzen, zware einden kabel, blokken, schuifloopen en vischkorven haalde Natus van den zolder en kwam ermee in den lochting. Er waren daar ook oude teerpotten bij, een uitgemijterd komfoor om garnaals te koken, roestige en uitgebekte messen om kabeljauw te vlekken[1], knoeken[2] en bootshaken, korreijzers en korrestokken en heele reesems droogvisch.

Een ware koopdag geleek het, en binst dat Door altijd maar wegvoerde, wrochten de anderen lijfsgenadig voort. Zij trokken de lijfboot van het geitekot en braken het stal af, ze klopten en kleunden dat het kuilde van 't stof en dat planken en balken in 't ronde speersden. Dan vongen ze de

(1) Vlekken = opensnijden.
(2) Knoek = stok met ijzeren haak, kleiner dan de bootshaak.

konijnen en staken ze in manden. Verder liepen ze hen in schuim en in zweet achter de hennen, die het eerst geraadzaam vonden buiten de haag te vluchten om dan weer binnewaards te komen, en zoo eenigen tijd over end weer vleggerden tot dat ze in een hoek gejaagd, vastgegrepen werden.

Soms was Doka met den herteklop en dacht: ‘Wat zou er hier gebeuren, moest Toone nu thuiskomen?’ - en zij huiverde erbij. Dan wrocht ze haastiger voort; ‘morgen komt de *Wet* af,’ zegde ze in haar zelven, ‘en is Toone eerst thuis, hij zal alles verbrodden en doen aanslaan, en dan zijn we zoo arm als Job.’

De verhuizing vorderde. Doka had bemerkt binst den noenestond dat de nieuwe weg nu al wel genaderd was, en het werkvolk hoorde ze ginder zingen en schuifelen. De veldwachter was dan ook 's namiddags met een anderen Heer het huis nabijgekomen; zij waren blijven frutselen voor den dam, doch hadden het niet gewaagd binnen te komen, want Doka had ze bemerkt, was gaan staan met heur handen in heur heupen en had ze sterlings blijven bezien; dan waren ze voortgegaan.

Het westen was rood en peers getint en de zonne zonk weg, de laatste vracht stond gereed; al 't visschersgerief opeengestapeld, lag op de karre en geurde van teer en olie.

- ‘Is er nu niets meer vergeten?’ vroeg Doka.

- ‘Ik peis van neen,’ zei Door. Doka bezag nog eens haar oud gedoente dat nu alreeds onkennelijk was geworden, en daar nu zoo schamel en alleenig blijven zou; 't was dus maar goed meer om vernietigd te worden? Doka bezag het weemoedig, ze kreeg ervan pijne; nu bekeek ze 't voor den laatsten keer, 't was de vaarwel, de laatste vaarwel.

De ezel stapte vooruit met het overblijvende voer, en al truwelende den dam over trok hij achter Door de oude straat in. Natus kwam erachter met twee manden konijnen, Dolf voerde den kruiwagen met de kiekens, en achteraan kwam Doka met de geit aan een leiband. Allen blikten gronde waard.

De weg liep het noordwesten in naar zee; de lucht was doorstriemd met rooskleurige vlammen, en vaal teekenden de bochtige ruggen der duinen op 't heerlijke westen.

***

De verhuizing was voltrokken en Doka vond daags daarna werk genoeg om alles te schaveelen in haren nieuwen thuis. Zij was gewaar dat zij op een vreemde was en dat niets meer, zelf het oude huisgerief, haar nog vriendelijk voorkwam. Naderhand vernam zij dat de veldwachter met de andere Heeren op de oude erve waren geweest, het huis in beslag genomen hadden, en beslist het daags nadien te laten af breken.

- ‘Als zij nu maar niet vergeten onze drie duizend frank te geven,’ had Doka aan Door gezeid, ‘ik zou algelijk nog dat willen hebben, als Toone t' huis komt 't zal waarlijk slecht genoeg gaan’....

- ‘Wanneer zou hij toch terug komen,’ dacht ze, ‘vandaag, morgen of wanneer? Zou hij aan een rampe gekomen zijn? of is hij misschien goedsmoeds ondergeloopen, met sloep en al, door een stoomboot uitgekocht door de Wet om hem te straffen dat hij zijn huis niet wilde afstaan? - Neen, 't is onmogelijk,’ meendeze, ‘daarbij zoo dikwijls reeds bleef hij zoo lang en nog langer weg, en altijd keerde hij wêer’. Bevreesd was zij anderszins voor de terugkomst, en dit hoe langer hoe meer; doch Door en Natus hadden beloofd haar te helpen en mêe te pogen om Toone tot bedaren te brengen, wanneer hij aan wal komen zou en het nieuws vernemen.

Enkele dagen verliepen. Zekeren achternoen was Natus op een hil gezeten nabij zijn huis, en hij staarde op de wijde zee. De zonne glinsterde op de baren, en de onafzienelijke watervlakte was in al hare heldere blauwheid bevende en wemelende onder den adem van een koelen noordoosterwind. De vloed voerde het water, en de rijzende tij bracht de rennende baren aan den voet der duinen aan,

waar ze schuimendewit openscheurden op 't gouden schelpenbedde van 't strand.

Met vloed en hooge tij kwamen vele booten huiswaards. Twee, drie kleine streepjes zag Natus aan den einder verre, zoo verre was het en toch mompelde hij: ‘thuiskomers alle drie..., waar blijven de anderen dan?’ Na een wijle waren er een heele reek. De eersten wierden al duidelijker van leest, en hij kon ze zien afkomen, alle zeilen uit, naar strand. Achteraan kwamen er altijd nieuwe stipjes bij on van lieverlee geleek het een lange stoet die over 't blauwe veld aangevaren kwam.

Iedere sloep werd door Natus herkend, er was daar immers geen eene bij, die hij niet had weten bouwen en wiens geschiedenis hij niet wist; hij gevoelde welgezindheid bij hun wederzien, 't waren als zijne vrienden.

Opeens stond hij recht, hij meende daar iets bijzonders bespeurd te hebben..., scherp keek hij en dat hij erbij traanoogde: ‘dat is Toone's boot of 'k ben scheel!’ gromde hij. Duidelijk nu zag hij de gelapte zeilen: Toone was daar met Djakje! Natus snakte hem rechte, en weg, en al zijdelings kijkende naar de aankomende boot, weerde hij hem naar Doka's.

De visschersvrouw was aan 't netten-vermaken, buiten voor de deur. Met geduldige hand dreef zij de houtene naald door de zwarte mazen, en zonder opzien breidde ze voort om de breede gaten vol te krijgen waarmêe de korre van de laatste reis was thuisgekomen.

't En leed al niet lange of ze hoorde daar iemand die buiten adem achter haar kwam toegeloopen.

- ‘Doka,’ riep Natus, ‘ze zijn daar, Toone is daar met zijn boot, bijkans tegen strand!’

Doka verschoot geweldig.

- ‘Menschen toch, Natus, wat zal er gebeuren? Door, waar is Door? Natus ge moet helpen, 'k zal er bij bezwijken! Och Heere toch Natus, tracht het Toone wel wijs te maken en dat hij toch niet te kwaad zij!’

- ‘Doka en maak geen leven, 't zal wel gaan, blijf gij

thuis, met Door zal ik alles schaveelen, maar geen woord tegen te schelden aan Toone, hoort gij?'

***

Door en Natus kwamen te samen op strand gelutst waar ze Toone wilden ontmoeten.

De boot was reeds vastgeloopen op grond; aankomende en weêrgaande baren lekten den zwarten boeg en deden de schuit nog wemelen en op 't zand stuiken, de zeilen flapperden in den wind. Djakje was bezig met anker en kabel uit te dragen en Toone stroopte ook zijn broek op, liet hemzelven tot aan zijn knieën in 't ondiepe water zakken en begon twee korfjes visch aan wal te dragen.

- 'Kijk, dag Door en Natus,' riep hij, ''k ben hier gave en gezond terug, maar w' hebben afgezien! twee dagen gevaren zonder roer! - een geluk, dat w' hebben kunnen binnenloopen.'
- ''t Kon slechter gaan, lijk over twee jaar!' sprak Door.
- 'Met goê riemen aan boord kunt ge 't nog een tijdeken uithouden' vond Natus.

Door en Natus dachten het gesprek op vriendelijken toon nog wat te kunnen volhouden, maar er kwamen daar drie of vier andere visschers aangestapt met hunne ijdele vischkorven op hun rugge.

- 'Ei Toone,' riepen ze in 't voorbijgaan, 'proficiat met uw nieuw huis!'
- 'Wat?' vroeg Toone.
- 'Ja met uw nieuw huis!'

Natus en Door verschoten, en stonden daar als dutsen elkander te bezien. Toone had de mandjes neergezet, hij bezag ze beiden met sturen blik en sprak:

- 'Wat is er gebeurd? 'k Moet het weten, rechtuit!'
- 'Vader, 't is de *Wet*, die gekomen is' waagde Door bedeesd.
- 'En toen?'
- 'Moeder heeft moeten verhuizen'.

- ‘Heeft ze de erve verlaten? waar is ze naartoe?’

- ‘Naar Dikken Djenen's’.

Toone was rood geworden van gramschap, hij stampte de mandjes visch dat ze over 't zand robbelden, en zonder omzien kapte hij vooruit naar Doka's; Door en Natus laveerden achter met langen tred.

Voor de deur lag nog het zwarte korrenet op gansch zijn lengte uitgespreid over 't witte duinezand, doch Doka was binnen, en toen Toone de deur opende vond hij zijne vrouw bij 't venster nêergezeten; met vreesachtige oogen zag zij naar hem op maar sprak niet. Toone stond daar nu voor haar; zijn zuidwester was achterwaards geschoven; zijn oud wezen met witte stoppels bedekt en bruin gebrand door 't zonnegeweld, sidderde en verkromp van nijd en dolle spijt.

- ‘Moet ik het hier nu al in brokken slaan?’ bromde hij.

- ‘Toone, 'k zal u alles zeggen!’

- ‘Ik vraag u of alles hier aan stukken moet?’ grolde hij driftiger.

Door kwam bij. ‘Vader,’ smeekte hij, ‘en wees zoo kwaad niet, wij en konden niet verder. De *Wet* ging al uw goed aanslaan en u op straat zetten, moeder en kon toch niets anders als toestemmen en verhuizen, drie duizend frank zult ge krijgen.’

- ‘Morgen moet geheel de huisraad naar 't oud huis terug, en ik zal erbij zijn’ antwoordde Toone.

- ‘Onmogelijk, vader, 't huis is afgebroken!’

- ‘Wat? afgebroken, afgebroken!’ Toone greep een paar stoelen en zwaaide ze tegen de ruiten dat het glas rinkelende buitenspeersde en de stoelen meê, ‘'t huis is afgebroken! Wie heeft er af te breken? Als er hier iets te breken is, dan ben ik er om te breken, 'k zal dit ook af breken!’

Doka was bijna buiten haar zelven van schrik en ze weende, Natus kwam bij om Toone tot bedaren te brengen, en Door sprak de schoonste woorden van de wereld dat vader toch niet alles zou verongelukken.

- ‘Het huis is weg’, schold Toone zijn armen meteen kruisende, ‘'t is goed, ik ga terug met mijn boot in zee, *daar* zal ik wonen, in zee, zoolang ik mijn oud huis en erve niet terug krijg; ge hebt het huis laten afbreken, doet 't maar weer opbouwen! eer en hebt ge me niet terug uit zee; hier wonen? nooit!’

Meteen keerde hij hem weg, pardafte de deur toe, en stormde dadelijk terug naar 't strand.

('t Slot volgt)

Ontwaking

HANK'REND ligt het veld te loeren
naar het troebel morgenlicht;
't windje zit in 't blad te poeren,
ademhalend als een wicht.

Heind en verre staan de boomen,
in het halve licht geheld,
tusschen 't veie groen te droomen,
als de wachten van het veld.

Boomen, die malkander houden,
vormen Westewaarts een band
als ontzag'lijk donk're wouden,
grenzen van een tooverland.

Maar ten Oosten ligt, verbleekend
uit de nevels, 't landschap bloot,
reeds heel duid'lijk afgeteekend,
in het groeiend morgenrood.

Op de velden weegt de stilte
in 't versmeltend nachtengrauw;
rillend in de morgenkilte
zakt het koren zwaar van dauw.

't Oosten klaart en breede riemen
rijzen trage rood als bloed;
Wem'lend licht dat heft al striemen
zet de kim in klaren gloed.

Nu vergaat het nachtlijk prangen,
door het levend licht vermand;
schelle, klare vogelzangen
kruisen over 't slapend land.

't Wordt allengskens nu een leven
van gekraai en doof getuit
en een weg en weder weven,
van nog slap'rig stemgeluid.

En op eens, daar rijst de zonne!
Heerschende, vol ed'len trots,
zaait zij glanzend licht en wonne,
als een milden zegen Gods.

WARDEN OOM

Geslachtsnamen
(Vervolg van bladz. 283)

Nolf.

Nolf is een in en om Kortrijk nog al veelvuldig voorkomende maagschapsnaam. Wat mag hij beteekenen en van waar zou hij komen? Ik geloof daarop eene voldoende antwoord gevonden te hebben.

In de *Geschiedenis der stad Kortrijk* door FRANS DE POTTER, 1ste deel, bl. 186, is er spraak van eenen *Joos Nodolf*, die de stad en kastelnij Kortrijk ontzeid geweest zijnde, ten jare 1511, bad om te mogen terugkeeren.

Ik veronderstel dat *Nodolf* samengetrokken is tot *Nolf*. De intervokalische *d* is nog al regelmatig weggevallen in den loop der 15de eeuw; soms ook later bewaard, ja, tot

heden toe geschreven en in enkele woorden ook gesproken. Het moet dan geen opzien baren, den name nog in 1511 *Nodolf* geschreven te zien.

Deze naam beantwoordende aan *Nodulf, Nodolf, Notolf*, bij FÖRSTEMANN, zal wel opklimmen tot *Naud-* of *Nauthulf*, samengesteld uit de stammen *naudi-* of *nauthi-* en *wulfo*. Als tweede lid in de samengestelde namen komt deze stam regelmatig voor, en dat sedert de oudste tijden, onder den vorm *-ulf* (bij de Angelsaksen echter *-vulf*); in de duitsche talen later *-olf*. Van daar *Gheldolf, Geerolf, Nodolf*. De wolf is een den Germaanschen God Woeden of Woen gewijd dier; van daar wel het veelvuldig gebruik van het woord *wolf*, niet minder in het eerste (*wulf-*) dan in het tweede lid (*-ulf*) der eigennamen.

De stam *nauthi-* in got. *nauths; naudi-* in hd. *not*, eng. *need*, ndl. *nood*, beteekent: 'nood, dwang, geweld, gevaar.' Ook deze stam is niet zeldzaam als eerste en tweede lid van eigennamen, in de welke hij, naar den aard onzer voorvaderen, vooral wel 'krijgsnood, kampgevaar, oorlogsdwang of geweld' zal beduiden.

Ryckaseys.

Meermalen had ik mij afgevraagd wat deze zonderlinge Brugsche en Veurnsche naam wel mocht bedieden, toen mijne oogen vielen op een ontledend artikel in *Inventaire... des Archives... de l'abbaye de Messines*, van DIEGERICK, bl. 83, waarin er spraak is van eenen zekeren *Henri Rike-asses*, die twee bunders land in leen hield, gelegen in de parochie van Nieppe-Eglise en behoorende tot de abdij van Meessen. De oorkonde is van het jaar 1292 en in het Fransch opgesteld.

De name *Rike-asses*, gespeld zooals hij hier staat, was een licht in de duisternissen; beteekenis en etymologie van den naam glansden nu zonneklaar voor mijne oogen, en ik aarzelde niet hem te vertalen door '*rijk-genoeg*'. Bemerk dat men in het noordelijk fransch, op onze grenzen, het bijwoord *assez* geern plaatst na het bijv, nw.,

evenals *genoeg* bij ons; men zegt dus liever *riche assez*, dan *assez riche*.

Een woord uitleg voor dezen die zich nog niet volkomentlijk rekening zouden geven van de redenen, waarop de bovenstaande verklaring gesteund is.

Ons woord *rijk*, mndl. en nvl. *rijke*, oudnederfrank, *rîki*, is in het gemeen of centraal fransch *riche*, geworden: in deze taal immers is de frankische *k*, voor *i* en *e* (en ook voor *a*), overgegaan tot *ch*; in het picardisch echter is deze *k* voor *i* en *e* (en ook voor *a*), bewaard gebleven: in dit dialekt beantwoordt dus *rike, rique* aan het gem. fr. *riche*. Dit is waar te nemen, o.a. in den plaatsnaam *Ricquebourg* (Oise), nevens *Richebourg* (Haute-Marne, Seine-et-Oise, en, op picardisch taalgebied, onder franschen invloed, Pas-de-Calais.)

Het fransch woord *assez* komt van *a*, uit lat. *ad* en *sez* uit lat. *satis:* de vrije *a* wordt *e*; de klinker, die op de beklemtoonde lettergreep volgt, valt weg, wanneer hij *e, i, o, u* (niet *a*) is, en niet vereischt om de voorgaande lettergreep te steunen; *ts* wordt in 't oud fransch *z* geschreven; dus *satis* Jeidt rechtstreeks tot *sez*, en *a* + *sez* tot *asez (Chanson de Roland)*, meest *assez* geschreven, om de stemlooze uitspraak der 5 aan te duiden. *Assez* wierd uitgesproken *assets* tot om de dertiende eeuw; daarna sprak men *asses*, en zoo schreef men ook soms, alhoewel toch de spelling *assez* de bovenhand behield; in de zestiende eeuw wierd de uitgaande medeklinker nog uitgesproken, als *z*, wanneer een woord volgde, dat begon met eenen klinker, en ook in pausa; heden ten dage spreekt men de uitgaande *s*, als *z*, alleenlijk voor een woord dat met eenen klinker begint: *assé bien, assé-z-avancé*.

Rike-asses, ten jare 1292, is gansch naar den eisch. En toch is het mogelijk dat *asseis* gesproken terwijl, onder centraal-franschen invloed *asses* geschreven wierd. Deze invloed immers deed zich in de middeleeuwen reeds allenthenen sterk gevoelen.

* *Rique asseis* ware de zuivere flandro-henegouwsche

vorm. In deze gouwspraak (evenals in het Waalsch en Lothringisch) ging de vrije lat. *a* over tot *ei*: **ad-satis* dus tot *asseiz* (= asseits), sedert de 13de eeuw *asseis*. - Dit is de reden waarom in onze taal, de latijnsche vrije *a*, in zulke woorden die vroegertijds aan het fransch, dat is aan het ons naastgelegen fransch dialekt, het flandro-hene-gouwsch, ontleend zijn, door *ei* vertegenwoordigd is; b.v. in mndl. *contreie, planteit, citeit*, enz.; in ons vlaamsch: *valleie, karweie, grei(en), reis en reis* (uit *rasu*, fr. *rez*, fl.-hen. **reis à reis*), *kateil* (ofl.-hen. *cateil*, cfr. *chatel, chetel*, nu *cheptel* geschreven, uit *capitale*), *majesteit, kwaliteit*, enz.

Deze bijzonderheid, *a* > *ei*, strekt westwaarts tot aan Sint-Oomaars, zoodat onze *Henri Rike-asses*, eigentlijk misschien wel *Rique-asseis* heette. Maar, wat er van weze, het bestaan van den name *Rique-asseis* moogt gij met zooveel vertrouwen aan nemen alsof gij hem voor uwe oogen zaagt, en de hedendaagsche naam *Ryckaseis* is dus niets anders dan *rigue asseis* of *riche assez*.

Ik heb opsporingen gedaan om nog andere namen samengesteld met *assez* te vinden; ik heb er geene ontdekt. Eenen nochtans heb ik gevonden, die samengesteld was met *genoeg*, te weten in een Gentsch geschrift van de veertiende of vijftiende eeuw. Ik heb verwaarloosd hem aan te teekenen, maar indien mijn geheugen mij niet bedriegt, was deze naam *Goetghenouch*.

Van Coillie.

In *l'abbaye de Nonnenbossche*, par LÉOPOLD VAN HOLLEBEKE, bl. 83, staat de volgende gifte aangeteekend van Boudewijn van Constantinopel, ten jare 1202: ‘Ego B... dedi elemosinam decimam quam habui apud Wouthulst et quandam aliam decimam quam habui apud *Coilge*...’ En op bl. 25 vernemen wij dat de religieuzen, op 5n December, in hun martyrologium lazen: ‘Obiit Joanna, Comitissa Flandrie, dedit nobis duo millia halecum, decimam de *Coilge* et de Ghits’.

De ligging is niet nader bepaald; waarschijnlijk wordt hier bedoeld het gehuchte dat op Oostnieuwkerke nog den naam draagt van *Colliemolen* of *Colliemolenhoek*. In alle geval is *Coilge* identisch met *Collie*. In *Collie* is de aldaar hedendaags gebruikelijke uitspraak der fransche gemouilleerde *l* verbeeld, dewelke in *Coilge* verbeeld is volgens de middeleeuwsche spellingsregels, b.v. mndl. *baelge, faelge*, enz., ndl. *balie, falie*, uit fr. *baille, faille*.

Maar welke is de beteekenis van *Coilge, Collie?* In het pic. bestaat *Coille* als bijvorm van fr. en pic. *caille*, dat met ons woord *kwakkel*, afstamt van een oudfrankisch **kwakkila*, **kwakkula* of iets dergelijks. Dat de naam van een vogel gegeven worde aan eene streek, gehucht, boerderij, stuk land, tiende, of wat het oorspronkelijk ook geweest zij, is wel mogelijk; of het daarom werkelijk zoo is, kan ik natuurlijk niet bewijzen.

Water ook van weze, hetzelfde woord hebben wij in den middeleeuwschen geslachtsnaam: *Lambert de Koelhe, de Quoille, Wille met de Quoille* (*Ypriana*, door A. VANDEN PEEREBOOM, bd. IV, bl. 368, 378, 386), en in de hedendaagsche Westvl. namen *Van Coillie* en *Vercoullie*.

Opm. - Is bovenstaande veronderstelling gegrond, dan hebben wij ook eene mogelijke verklaring van den Westvl. geslachtsnaam *Van Caillie*, als afgeleid van eenen plaatsnaam **Caille*, fr. en pic. bijvorm van *Coille*, met dezelfde beteekenis.

Opm. - In ons land zijn er nog een aantal gehuchten die *Kwakkel of Kwakkelhoek* genoemd zijn. Bij GUIOT: *Nouv. Dict. des Communes*... worden de volgende aangehaald:

Kwakkel, dép. Kemseke.
Kwakkel, dép. Saint-Paul (Waes).
Kwakkelhoek, dép. Goyck.
Kwakkelhoek, dép. Lichtervelde.
Kwakkelhoek, dép. Nieukerken.
Kwakkelhoek, dép. Thourout.

ADZO.

Mengelmaten

Les lettres flamandes d'aujourd'hui, door A. De Ridder. Een boekd. van 60 hl. in-8°, *Nederlandschen boekhandel, Antwerpen*, Prijs: 1 fr.

Het Franschlevend publiek weet niets af, bijna niets, van den prachtigen bloei onzer Vlaamsche letteren. Tegen die ontwetendheid in, zal het boekje van André De Ridder - wiens studiën over *Stijn Streuvels* en *Hugo Verriest* ietwat oppervlakkig voorkwamen - er veel toe bijdragen om Vlaanderens moderne letteren te doen kennen en waardeeren. Niemand verwacht zich eraan al onze schrijvers een gepast en beslissend oordeel in De Ridder s overzicht te vinden. Met sommige namen (C. Buysse, G. Vermeersch) loopt hij te hoog op; andere cijfert hij weg, ten onrechte, onder den spotnaam van kunstlooze 'schrijvers voor de jeugd'. Overigens het boekje is degelijk opgesteld en prettig uitgegeven.

'**S**T FRANCISCUS en St Antonius Standaard' viert op weerdige wijze het 7de eeuwenfeest van den H. Franciscus. Dit tijdschrift, een der beste van dien aard, heeft het dezen keer over den H. Franciscus. Het weze mij genoeg te zeggen dat ik er namen in vind van P. Symphoriaan, H. Verriest, Dr Alf. Fierens, K. Van den Oever, P. Bertrand, Jörgensen, enz., opdat men begrijpen zou dat de 'Standaard' geen prullewerk is. Dat is niet te verwonderen: het tijdschrift is opgesteld door de Capucienen, en iedereen weet hoe die Orde in alle vakken mannen vormt.

De beteekenis van 'Gudrun'
Uit eenen brief van Albrecht Rodenbach aan priester D.B.

'**D**ANKE u voor uwe gelukwenschingen. Die uitslag is mij gelijk gij zegt, eene bijzondere vreugde en aanmoediging. Trouwens buiten de zake zelve ligt er daar nog eene beteekenis in. Het stuk is nog vooreerst een weerklank uit onze blauwvoeterie, het vertelt om zoo te zeggen den allereersten oorsprong der historische blauwvoeten: het onderwerp is "Gudrun" de vrouwelike getrouwigheid, gelijk zij afgeschilderd staat in ons oud gedicht van dien name; maar dat onderwerp heb ik versmolten met de geschiedenisse van Karel = Carausius, die opstond tegen de Romeinen, en hier in Moerenland - een rijk op zijn eigen poogde te vestigen, en die waarlik hadde gelukt ware hij niet vermoord geweest door zijnen legatus Allectus. Dus philosofisch gesproken, is het onderwerp de vrouwelike getrouwigheid, maar historisch gesproken, eene herboring van den Vlaamschen stam door de noordsche Wikings, bondgenooten van den moering Carausius. Het sluit met eene zegeprale der Wikings en het bloedig "verdestrueeren"

eener romeinsche villa hier te lande. De laatste woorden zijn eene voorspelling van kracht en grootheid voor 't bevrijde Moerland. Het was een der zinnen der leuze die ik gekozen hebbe: “Herboring”. - Ten tweeden ik hebbe het stuk geschreven in mijne gewone tale, in de tale die wij schrijven naar ons westvlaamsch princiep, en zoo mogen wij besluiten dat wij, Westvlamingen, voortaan niet meer als parias in de letterkunde worden beschouwd. - Ten derden, het is een wenken naar de katholiken, dat zij dien krachtigen, almachtigen middel van het tooneel, voortaan niet meer uitsluitelik in de handen der tegenpartie zouden laten, maar dat zij ook onder dien machtigsten vorm, hun gedacht zouden trachten te verspreiden.’

IN de verslagen en mededeelingen der koninklijke Vlaamsche Academie (Juni 1909) verscheen eene verhandeling van Dr Willem de Vreese over ‘de benamingen onzer taal inzonderheid over *Nederlandsch*’. Het besluit luidt: ‘Het is er verre van, dat Nederlandsch tegenover Vlaamsch zou staan. Nederlandsch is eer Vlaamsch dan Hollandsch. Wie onder ons het verloochent, verloochent de overlevering van zijn eigen geslacht.’

Prachtige bijdrage! Nu, onze vlaamsche taalkamer is meer dan ooit werkzaam en verdient hulde gebracht te worden door elken Vlaming.

Kan niemand van onze Engelsche vrienden zeggen wat de zichtkaarte bediedt waaronder ik las ‘Beverley, St. Mary's Church, the old flemisch priests room.’

ONZE visschers (De Panne) steken in zee niet als 't gebeurt, dat zij onderwege eene vrouw ontmoeten die als tooveresse bekend staat. De kwade oog!

Oude Leute
Volksdichtveerdigheid

EEN oud braaf tateraartje van op S. Gillis' parochie te Brugge, Vader Rudder (de man is al een dertig jaar dood), wist dikwijls te vertellen dat er eens kiezinge was in een gemeenzaamheid, en dat er een was die lijk al de anderen met zijn briefken optrok naar de

kiestafel: op dat briefken moesten ze immers hun kandidaten aangeven. En de vent las:

- ‘Ik, Zacobus de Piere
stel hier voren deze viere:
Pieter Everaert,
Tombe zonder baard,
Pietje met zijn voetje,
en Machieltje de wasscher van mijn hoedtje!’

- ‘Jamaar, zei de president, met al uw zottigheden, wat is dat nu?....’
- ‘Dat en zijn geen zottigheden, Mijnheer de president, dat zijn vier van de treffelijkste parochianen van S. Gillis!’ antwoordde de man. Maar hij mocht algelijk vanachter gaan zitten!

***

JAN Calloigne had weleer den prijs van Roomen en ze haalden hem in te Brugge: en van die inhalinge was een liedtjen overgebleven dat nog over dertig jaar door Vader Rudder dikwijls gezongen wierd:

‘Noch Hollándere
noch Brabándere
noch Italiándere
noch Siciliándere
die Jan Calloenje overwinnen kan!
Hij won den prijs boven alle andere!’

***

OP een karnaval te Brugge in den tijd van Boyaval:
Er liep een ‘masscher’ rond, gekleed met een baaien slaaplijf aan en beestenvellen, en op zijn rugge hong er een opschrift:

‘'k Zijn gekleed in *booi en val* (baai en vel)
'k Zijn een schurk, en 'k weten 't wal!’

L.D.W.

IN den ouden tijd, als ze op *Dertienavond* om *'t Godsdeel* gingen, zongen ze aan de deuren:

Vrouwke is uw panneke gereed
Bakt er ons een koeke,
Bakt ze niet te heet
We zouden ons verbranden,
Bakt gij er ons twee
't En zal ons niet mishanden,
Bakt gij er ons drie
Wij zijn al te zamen blij!

Gehoord te Meestert van eene vrouw geboren in 1816.

[Nummer 20]

Buiten of binnen
(Vervolg van bladz. 296)

DOKA vernam, daags nadien dat Toone inderdaad het anker had gelicht en met Djakje weggevaren was. Ze hadden hun visch verkocht en dan mondbehoeften meêgedaan als vooreen lange reis. Voor hoelang? Waar naartoe? Met leeg water en toen de boot nog op droog zand lag, waren er eenige visschers bij Toone gegaan om tegen hem te vragen wat hij in d' zin voerde; doch geen enkel woord hadden zij eruit gekregen. 's Morgens was de boot weg.

Doka was over van verdriet.

- ‘Hadde ik het geweten’, zegde ze tegen Door en Natus, ‘hadde ik het geweten! Zie Natus, ware 't mogelijk, ik zou willen met eigene handen, steen voor steen, mijn oud huis herbouwen, en mij laten straffen, boeten en binden voor Toone! Och ja, ware het al maar te herdoen!’

Natus verkondde dat Toone het niet lang zou uitzien.

- ‘Is mij dat een leven?’ zegde hij. ‘Toone is koppig, 'k weet het, en taai, maar 't en zal mij niemand komen wijsmaken dat, zonder begeven, een kerel van zijn jaren daar meer dan vier weken over 't water zal djompelen! 'k Geef hem vier weken!’

Sedertdien en kwamen de gelapte zeilen in 't zicht niet meer. De visschers vertelden dat Toone en Djakje in volle zee verbleven om te korren, en dan soms aan wal staken om hunne vangst naar de mijne te doen.

Dagen gingen voorbij. Soms werd de lucht duister en trage wolken kwamen uit het Westen gekropen en betrokken den hemel; dan kwam de regen neêrgestroeld ende schoone verre gezichteinder werd verborgen achter dikke grijze waterbuien.

Een anderen dag was 't vliegende storm uit het Noordwesten. De wind joeg dan het zand weg in zweepende en striemende gevaarten, en kamde de groene biezen van den duine plat en zuidwaarts op. De zee huilde in de verte; de grauwe baren kwamen met schuimende koppen aangedorschen op strand, en brieschende beukten ze op elkander en vochten vereend: ze mergelden 't zand naar boven en vielen dan uiteen, gepletterd tot breede zwemmende schuimbedden. Langsover het strand sneed de vlage, met stormend krijzelend stof en dwarrelende bruine brokken speerzeling.

Te midden 't geraas, kon men dan Doka zien staan geschoord in een nepe van den hoogsten hil aan zee. Hare kleederen en voorschoot toedrukkende en half verblind door 't zand, bleef ze daar langen tijd standhouden tegen wind en weêr, zoekende of haar boot nievers aankwam. Doch nergens ontwaarde zij het vaartuig, ze bleef nog wachten tot eindelijk de slagregen haar naar huis joeg. Toen de storm voorbij was kwam zij weêrom op strand gedoold, met de vrees dat zij daar iets zou vinden dat aangespoeld was en dat zij herkennen zou; doch niets anders lag er te zien dan versche schelpen, zwarte deringklompen, losgerukt zeegras en wat doode vischjes.

Na een dag of tien kreeg zij nieuws. Djakje was thuis geweest: de boot had op eene halve uur van daar gelegen. Djakje vertelde dat Toone nog altijd koppig bleef. Den zondag nadien was Toone zelf in de Mis geweest in 't parochiekerkje: met zijn visscherskleêrs aan had hij daar gestaan vanachter bij 't portaal. Na de Mis had hij vernomen dat zijn oud huis nog altijd in stukken lag; daarom had hij zijn lip opgetrokken en was weêr verdwenen.

Lange schenen de dagen voor Doka. Allen morgen sukkelde ze tot aan datzelfde kerkje, en bleef daar voor 't Lieve-Vrouwbeeld zitten, biddende voor Toone.

- ‘'t Weder wordt slecht,’ dacht ze soms, ‘wie weet of de boot het zal kunnen uithouden?’

Natus voorzegde haar dat Toone wel ziek zou worden en dat hij nog wel blijde zijn zou te mogen huiswaarts keeren.

- ‘Geloof me Doka’ zegde hij, ‘ik weet daar al van te spreken’.

Inderdaad, Djakje kwam op een koelen morgen zeggen dat Toone een zeer been had gekregen en leed aan 't flerecijn.

- ‘Dat heeft hij in Ysland opgedaan, en 't kan lange duren’! riep Doka, ‘och Heere, hij zal afzien’!

- ‘'t Is zijn geluk’, meende Natus.

- ‘Ja maar’, hernam Djakje, ‘van naar huis te gaan wil hij niet hooren! 'k Zal hier zelf wel dien duivel van een poot bezorgen en bestrijken met zalve; dat zegde hij mij, Doka’.

Hij was toch een dompelaar!...

En er was nooit geen week voorbij of Djakje stond daar terug, en het bleek dit Toone nu meer en meer van 't flerecijn geplaagd werd. Djakje deed uiteen dat hij aan beide beenen geraakt was, en maar half meer verroeren kon, dat de gewrichten gezwollen waren, dat hij ellendig was en kermde soms van 't zeer.

Djakje klaagde zelf putten in de aarde, hij bekende dat hij het doodmoê wierd, daarbij dat het gewaagd was en gevaarlijk alzoo op 't water rond te dolen.

- ‘Willen of niet, ik breng hem naar buis,’ zegde hij al weggaan.

't Gebeurde zoo hij het beslist had, en op een achternoen kwamen twee jongens Doka verwittigen dat Djakje met de schuit toegekomen was, en dat hij gevraagd had achter Natus en Door! ‘ze moesten een karre meebrengen’ had bij gezeid. Doka wist seffens waar het hem hield... ‘Nu heb ik hem toch thuis dacht ze gestild; 't overige zal wel vanzelf komen’... Door en Natus ontboden kwamen seffens.

- ‘Wat heb ik gezeid?’ riep Natus uit. ‘Door waar is uw gespan? - toe, naar zee, vooruit!’ Door spande zijn ezel aan de driewielkarre en samen met Natus daalde bij door 't mullige zand zeewaarts af.

Daar lag desloep reeds. Djakje was bezig met de zeilen omleeg te halen: Toone zagen zij niet.

- ‘God helpe me! We gaan nu een tweede verhuizing doen, maar 't is eene aardige!’ meende Natus.

- ‘'k Heb een gedacht dat vader niet zal willen,’ vermoedde Door.

Nu waren ze bij de schuit gekomen en hielden stil.

- ‘Ei, Djake, waar is Toone dan?’

- ‘Alonder in 't roef, hij kan geen been meer verroeren!’ Natus en Door klommen op de boot.

- ‘Laat eens zien!... Ei, Toone, hoe staat het...?’

- ‘Slecht, Natus, nog slechter dan over drie jaar, mijn tweede been is er ook aan!’

- ‘Kom Toone, we zullen u oplichten.’

Dat ging zoo gemakkelijk niet, want zoohaast ze Toone wilden opnemen, begon hij zoo vreesdijk te tieren van de pijn dat zij hem moesten loslaten, wilden zij zijn vuisten niet tegenkomen.

- ‘We zullen hem moeten ophijschen,’ sprak Djake. Een einde dikke kabel wierd Toone onder zijne oksels gebonden, en dan aan een streng vastgeknoopt die door een blok liep boven aan den mast.

Voorzichtig werd de hijschtouw neêrgetrokken en na een

oogenblik rees Toone al ijzelende uit het roef op, rees rees rees, rees in de lucht plomp en stijf, hangende als een groote steur, wegende aan de spannende touw. Toen hij boven was, werd hij zachtjes op de nederhellende zijde der schuinsliggende sloep neêrgelaten, zoo dat hij op den kafzak dien Door op de karre gereed hield, terechtkwam. Geen woord werd nog gewisseld; en toen hij daar nu uitgestrekt lag, nam Door den teugel vast en de ezel trok vooruit met de karre. Voorzichtig. Natus en Djake volgden; met tragen tred klommen zij den weg op tot aan Doka's huis; Toone bleef zwijgen, en liet ze begaan. Als ze aan 't huis kwamen, Doka stond gereed, en zweeg ook.

***

Twee dagen waren voorbij. Doka's treurig binnenhuis was nu plots gezellig geworden en zonnig. Ofschoon Toone daar te bed lag, krank en knorrig, toch scheen het haar dat er iets herleefde, dat al die gevoellooze dingen van den huisraad hun vriendelijk wezen van voorheen weerom hadden aangetrokken, en dat zij zelf Doka in het oud gemoedelijk leven terugkwam, waaruit ze een maand lang weggerukt was geweest.

Den eersten dag was Toone blijven liggen zonder te spreken, doch naderhand werd hij gewaar dat hij daar bijna gelijk in zijn oud binnenhuis was. De scheepjes hingen aan de zoldering bij de vogelkooien, de tellooren stonden boven den heerdmantel, met de flesch van 't Bitter Lijden in 't midden, zijn oliegoed en zijn zeeleerzen lagen op een bank, en waar hij ook zijne oogen wendde, hij zag anders niet als eigen tuig en eigen gerief. Dit miek zijn gemoed rustiger; wanneer nu Doka, die nog maar heel omzichtig een woordje reppen dorst, met den grooten pot zalve te voorschijn kwam, waarmeê zij hem voeten en beenen zoo dikwijls had bewreven en verholpen, dan bood hij toch geen weêrstand. Hare zorgen en de verlichting die hij alreê gevoelde, begonnen zijne koppigheid te breken.

- ‘Doka,’ zegde hij haar eens, ‘ge zijt een dom wijf, maar ge moogt er toch zijn’.

Zoo was het huis inniger en vriendelijker geworden. Doka en Toone klapten welhaast zooals vroeger; wanneer hij het verlangde, ontstak Doka zijne pijp en gaf ze hem, en binst dat Toone de blauwe rookwolken nazag die boven zijn bed bleven krinkelen, greep zij naaide en garen en begon netten te vermaken.

Alzoo kwam hun gesprek allengerhand te loopen over het afgebroken huis. Doka deed alles uiteen, bekende haar ongelijk, doch beweerde dat de veldwachter ook schuldig was.

- ‘Ik en zal dien vent nooit meer onder mijn oogen moeten hebben,’ had Toone gezeid.

Niettemin toen de veldwachter, die alrêe drie duizend frank had thuisgebracht, terugkwam met een spade, en met een houwmes alsook met een nog nieuwen ankerketting, die allen vergeten waren gebleven op de oude erve enja reeds in de klauwen van landloopers waren gerocht, dan heette hij dien keer toch welgekomen bij Toone:

- ‘Veldwachtertje,’ zegde deze ‘uw laatste werk is beter dan uw eerste’.

***

Na een maand was Toone zoo goed als genezen, en al duwende op zijn gaanstok ging hij alwéér een kijkje doen aan strand, waar hij algauw terug een kittelinge kreeg, om met schoon weder eens in zee te steken. Zijn nieuw huis gerocht hij gewoon en allengerhand was hij weêr in zijn ouden plooi gekomen.

Zekeren namiddag zegde hij aan Natus.

- ‘Natus, 'k zou algelijk eens willen dien nieuwen steenweg gaan zien die ons zoo in 't zweet heeft gejogen, gaat ge meê?’

- ‘Goed,’ zei Natus, ‘we zijn weg.’

Natus vertelde al gaande dat de weg zoo goed als voltrokken was, schoone breed, en lijk een zijde zoo effen;

en Toone kon hem haast niet gelooven, toen hij vertelde dat wel veertig akkers onteigend waren en dat de streek er zuiveruit lijk veranderd uitzag! Maar Toone trok oogen lijk vuisten toen hij eraan kwam.

De oude zandweg was onkennelijk geworden, de wilgekoppen waren uitgedaan, de grachten gevuld; de weg lag breed, inderdaad, heel breed en rechte lijk een lint. 't Deed aardig. Toone schafte dat 't belachelijk was. Alhier sneed die weg een schelle af van een akker, aldaar den helft meê van een groenselhof. En de nieuwe baan was alzoo door veld en duinen geschoten, lijk een pijl uit een boog, als een ploeg door een land. Uit en in kon men de oude straat nog gewaar worden, die, gelijk een paling als hij uit uw handen wil, een kronkel miek aanzijds en buiten den steenweg, maar dan weer terugkwam, afgesneden werd en verzwolgen.... Toone herkende zijne oude erve, maar hemelsche deugd: veranderd, veronschameld en verwoest! De steenweg had de twee derden van het huis mêe; een halt gebrokene muur stond daar lijk een sukkelaar en 't lagen nog wat planken.

En 't ging in Toone's hert: de schoone druivelaar dien hij geplant had en opgekweekt, lag daar vertrappeld en vaneen getrokken, op den grond.

De steenput was gedempt, de appelaars ook, en van al zijn schoon timmerwerk geen nagel meer te ontwaren. Toone bekeek dat al met een warm oog en hij schudde zijn ouden kop; de spijt kwam weer in zijn keel, en zijne gedachten ruischten nogmaals al dooreen.

- ‘Natus,’ zegde hij, ‘'t is toch een schande alzoo een mensch zijn goed te vermoorden: is dat dan de *Wet?*

- ‘Zwijg Toone, uw goed is betaald, daarbij de wereld draait en we moeten meê; maak daar al een reden van!’.

Den ganschen namiddag slenterden ze in 't ronde en bezagen het kindschap van uit 't Noorden en van uit 't Westen en van uit 't Zuiden en van uit 't Oosten. Dan trantelden ze zonder spreken terug te zee waard op. Hunne oude gestalten sleepten lange schaduwen achter

midden op de breede baan, en zwoeren lijk botte plekken op 't goudgekleurde Westen. Op het einde van den weg gekomen stonden de twee visschers stil, met hun kop scheef, en een hand in den broekzak. En ze bezagen aan hun voeten de wijde zee, en ginder den zonnenondergang in de verte.

- ‘Toone,’ taalde Natus, ‘zoudt ge wel gelooven dat binnen een jaar of tien, de laatste voet duine zal opgeschept zijn?’

- ‘Ja 'k,’ zuchtte Toone.

- ‘En dat ze 't al zullen onteigend hebben en omwoeld, en overkletst met steenwegen en doô straten en ijdele kasteden?’.

- ‘Dat is de zuivere waarheid Natus,’ antwoordde Toone en zijn wezen werd stuur, maar hij keek al den waterkant op, verre, en diepe en nijdig. En hij voegde erbij: ‘doch laat ze maar bouwen en breken en afsmijten, ik weet ik iets, dat er geen een van die Heeren en zal *kunnen* innemen of overmeesteren!... aan de *die* daar en gaan ze niet komen: de *zee*,... de zee, de zee,... “de die” is de onze, “de die” zal de onze *blijven!*....’

.....

De zee lag zacht te wikkelen en te droomen in den gloed der zinkende zonne; witte meeuwen speelden boven den vloed, en stil, heel stil kreunden de trage baren al wiegende aan het strand.

E. DE SPOT.

Op Reis

I.

DAAR lag de zee in lieven zomerdageraad. De teere morgenklaarte sloeg erover, verder en verder en op het speelsche watervlak trok zij recht vóór mij, en aan beide zijden haar uitdeinende strepen van gouden licht. De roode nachtsignalen blekten met korten slag open en

toe op een boogscheut van het strand, maar stierven al meer en meer uit in den opkomenden, helderen dag. Op de golfjes wiegelde een losse meeuwenvlucht; daar boven, tegen de rozige lucht, dreef er hier en daar een zeevogel met zwaren op- en nederzwaai van vleugels. Met de kranke, kleine baren die elkander hobbelend voorthielpen naar den oever, kwam er op oor en hart zoo 'n bekoorlijke, droomerige klankenfluistering aantrillen en over 't heele lijf zoo 'n weldoende frischheid dat ik er wel een tijd langer had willen vertoeven. Bij stillen, maar sterreloozen nacht was ik daarover gegleden van Oostende naar het Doversche strand. Zoo weinig was er te zien geweest: toch nu en dan in de verte een vlammetje uit een visschersloep dat als een dwaallichtje - arme zieltjes misschien als in Marie Petersen's Irrlichter - in het duister heenhuppelde. Soms was het boven de touw, vlak vóór mijn oogen, dan eens was de touw hooger.... Met een belangstellende nieuwsgierigheid was mijn aandacht er maar gedurig op gericht. Was 't ook omdat ik anders niets kon onderscheiden?

Mijn gedachten moesten heel anders zijn dan die van mijn eersten reisgezel. Ook in physisch opzicht was er een opmerkbaar verschil: in twee, dicht tegen elkander geschoven ligzetels lagen we hoofd tegen hoofd als de beste vrienden der wereld en zijn strak-uitgerekte beenen brachten zijn voeten zoover over de mijne dat hij naar mijn berekening een eindje meer dan twee meters lang moest zijn.

‘Vervelend die lichtjes’ sprak hij, spotziek lachend daarop, ‘men kan niet slapen met al die verstrooidheid’ en hij loech weer zachtjes als om een fijnen zet. Dan draaide hij zich om.

Op dit gezegde wilde ik hem - zooals het best is tegenover alle Engelschmans - gelijk geven. Daartoe moest ik volgens zijn eerste zinsnede ‘yes’ antwoorden en volgens de tweede ‘no’. Ik verkoos logischerwijze het laatste en beleefde zoo het onuitsprekelijk genoegen wellicht voor de eerste maal in mijn leven te kunnen ‘no’ zeggen tot een John Bull. In mijn al te grooten ijver voor het eerste woordje, greep ik het aan als antwoord op een ander van zijn gezegden, doch uit zijn glimlach en uit zijn kritischen oogopslag naar mij bleek het echter dat ik volop mis was.

Dan vroeg hij of ik de zee nog nooit overgevaren was, en ik zei: ‘no’ en ik vroeg hem of hij ze nog overgevaren was en hij sprak: ‘yes’. Dan was alles wel. En we zwegen.

Toen ik te Dover tamelijk wantrouwig onderzocht werd of ik geen hoogverraad wilde plegen tegen het engelsche toltarief op sigaren en andere voor Albion gevaarlijke voorwerpen, stond hij weer nevens mij, aan zijn vakerige oogen wrijvend. Op den sneltrein naar Londen had hij ook hetzelfde coupé als ik genomen. Nog zes andere van zijn landgenooten zaten erin. Niet een bracht een silbe uit. Het was doodstil in dien wagen. Die stilte kan ook plechtig genoemd worden; vóór tien jaar zou ik op professoraal commando geschreven hebben: ‘het was als de plechtige stilte die een onweder voorafgaat’. Maar onweders staken er heelemaal niet op dien dag. Want het weder was wonderschoon!

Wonderschoon! Eerst de lachende, zonnige oneindigheid der wentelende zee aan den rechterkant. Dan rechts en links het schoonste licht-panorama van het graafschap Kent. De morgenmist trok op bij vlokken, verwasemde en waaide uiteen in de glanzend-uitslaande lucht. En het dook all es op uit de sluiers met een onbevlekte frischheid van lijnen en kleurschakeering: de heuveltjes, soms heel dicht bij de spoorbaan, dan eens ver maar zoo dicht schijnend, met trillende bladertrossen op hun begloeide toppen; de dampende grashellingen met hun kudden wit- en roodgespikte koeien; de kronkelende kiezelwegen in hun poeierige blankheid zoo net afstekend tegen hun boorden van elzengroen; de hoeven met hun blijde bedrijvigheid van driftig stappende paarden en mennende werklieden, de mooie saamtroppeling van huisjes met gekalkte vóór- en zijgevels, waarover een paar torentjes opschoten, fijner, tijner wordend in de lucht... En de parkjes met bloeiende bloemen, rozen en chrysanthemen en nog de windmolens met hun getakelde of zeilbespannen overgekruiste wieken. Het was lief als een mozaiek van Rosa Bonheur's kleurige, wonnige landschapschilderijen. En alles stemde zoo tot ongerepte vreugde en jonge hoop; het leek als een droom van wijde levensblijheid, een visioen van iets dat men lang begeerde te zien, maar zoo teer dat het verdwijnt bij den

minsten stoot van het stoffelijke rondom ons. Het volgde elkander op, ras, ras, op mijn vaart van vrijheid en geluk, de schoone beelden met hun lange schaduwen op den grond...

De trein stopte te Chatham. Mijn zeven geburen reikten allen een begeerige hand uit naar den ‘Daily Mail’ van Zaterdag 7^{n} Oogst, die zooeven verschenen was. Ik las niet. Ik had liever voort te kijken, doelloos maar genietend. En een uur daarop draafde een vurig paardje met mij van Charing Cross naar Pancras station. Uit de hoogte van zijn cab daalde de koetsier nog af om me voor two and six bereidwillig te helpen in 't afstijgen. Dit is echter tegen de gewoonte dier kerels, maar als de anderen zei hij toch ook: ‘all right, Sir’.

II.

Nog voor den avond was ik onderpastor in 't hart van Yorkshire. Wanneer de lieden er nu eens heel zeker van waren dat ik geen Duitscher was en dat ik dus niet kwam op verkenning, kon ik er vrijop mijn gangen gaan en beleefd begroet en bejegend worden. Zoo liet het baasje van den hoek der straat, waar ik mijn printkaarten aankocht, nooit na, als 't mij ontmoette, zijn hoed, met een vriendelijken lippenplooi, op te lichten en eenige woordjes te praten over België of over 't schoon weder; zoo verwelkomde mij telkens de postman, bij wien ik om half-penny-stamps ging, met een gullen handdruk over zijn toog; zoo bracht mijn missedienaar mij de groeten mede van zijn vader en moeder; zoo kwamen de kinderen naar mij aangeloopen op straat, elkander haastig zeggend dat ik ‘that belgian priest’ was. En de boeren die nog in het hooi werkten, plantten hun vork in den grond, legden hun armen kruisgewijze op het handvat en hun kin op hun armen en bleven een wijl klappen over het verachterd seizoen en de hoedanigheid van het hooi.

Kleine James, hoe zoudt ge het nu maken? En uw oud grootmoedertje? Door wind en regen kwam 't brave vrouwtje elken morgen uit de bergen te communie in het verre parochiekerkje. Het was zoo lastig de helling weer op te klimmen naar haar huisje dat ge daar zaagt hangen in de hoogte tusschen een tropje sycomaren. Op zekeren

heeten voormiddag vond ik het zitten rusten op een neêrgevelden boomstam. Het zag me naderen, stond op, pijnde met zijn stok naar boven en verzocht me keer te maken en mede te gaan naar zijn woning. Dat deed ik. Het leefde daar als een heilige, had de pastor me gezegd. In hetzelfde huisje leefde zijn schoonzoon en zijn twee kinderen, little James en little Willy, die hun moeder al lang verloren hadden. Het vertrouwde me toe dat het zooveel tegenslagen had beleefd en toch voelde het zich tevreden in zijn gelaten aanbidding van Gods wil, en met zijn verre herinneringen aan een beter verleden en zijn algeheele toewijding aan zijn beminde kleinkinderen. Een broeder was kapelaan eston maar jong aan de tering bezweken; het toonde me nog zijn portret dat boven de schouw hing: een zieke, sympathieke man. En zijn zuster was non geweest in een klooster te Londen waar het naar de begrafenis gewees was vóór acht jaar.

Pas was ik neêrgezeten of kleine James zat al op mijn knieën en sprong dan recht op mijn beenen om te kunnen beweren dat hij reeds grooter was dan ik. Dan wipte hij er af en liep om kleinen Willy die me in den hoek achterdochtig stond te bekijken. Hij hief het jongske op, niettegenstaande zijn tegenstribbeling en grimmig afstooten, kwam er mede aangewaggeld en eerst nadat zijn schat hem tweemaal uit de armen ontglipt was, slaagde hij erin het knaapje op mijn schoot te plaatsen. Dan ging hij zich in een hoek zetten lachen met Willy. Hij trok er Willy af, klouterde zelf weêr op mijn knieën en verzekerde mij ten stelligste dat hij ook wou pastor worden als ik en father Naughton.

Ondertusschen had grootmoedertje een fleschje bier uitgehaald voor mij. Ik dankte echter. En toen ik eenige dagen later daar weêr op wandeling was, kwam James naar me aangeloopen, klampte zich aan mij vast en smeekte mij wel tienmaal dat ik die flesch bier moest komen uitdrinken!

Kleine James, ik denk wel dat uw grootmoedertje voort tevreden is over u?

Ik ben ook - maar dat is iets heel anders - in een gezin geweest waar bij de moeder de familiezin zeer ont-

wikkeld was. Mrs Hoggin, geloof ik. Ze begon met de kardinalen en groote geestelijken: Wiseman, Manning, Newman en Vaughan. Met hun voornaam - en hun moeder ook met haar toenaam - met hun ambt en hoedanigheden wist ze glad de ouders, al de broeders en zusters ervan te noemen, doch ik heb er alleen van onthouden wat ik vooraf wist, nl. dat de vermaarde predikant: ‘the pride of catholic England’, father Vaughan en ‘the learned auxiliary Bishop of Salford’ bei broeders waren van den gewezen Westminsterschen kardinaal en dat er nog vier andere even gezag- of invloedhebbende broeders waren. Wat me nog meer verwonderde was dat ze de stamboomen van alle europeesche vorsten zoo goed van buiten kende: als ge zulk een ontmoeting hebt zoudt ge waarlijk het schaamterood op uw wangen voelen komen uit zuiver bewustzijn en op heeterdaad betrapte heimelijkheid dat je niets weet na al die jaren humaniora!

Nu dat is toch allemaal belangrijker om vernemen dan die verklaringen van dat jong domineetje waar ik door toeval bij geraakte. Het pochte erop niet te gelooven aan allerhande waarheden. Het geloofde natuurlijk niet aan de onfeilbaarheid des Pauzen (no Popery!), het geloofde niet aan de Sacramenten (misschien aan het huwelijk?), het geloofde niet aan de hel, het geloofde niet aan één zaligmakenden godsdienst, het geloofde niet dat de godsdienstige toestand en gevoel van om 't even welk land konden vergeleken worden met Engeland, enz. Maar dit alleen scheen het uit te spreken met ernst en overtuiging: dat het de roomsch-katholieke kerk bewonderde. Deze bewering bekrachtigde het nog met een plots stilzwijgen en een rustig peizenden blik op mij.

Eigenaardige kennismakingen leverden mijn kuiertochtjes door de heuvels wel op. Zelden gebeurde 't echter dat de lucht er anders was dan dik-grijs; maar als de hemel blauwde over de sparreboschjes in de hoogte en spelende schitterglanzen vielen op de grauw-zwarte dellingen der heuvelklingen, vloog ik er heen met Black, mijn wakkeren hond, en mijn... Alpenstock.

(*'t Vervolgt*)

Kunstkroniek
Sints-Andries abdij bij Brugge

ROND de jaren 1100 stichtte graaf Robrecht van Jerusalem het Benediktijner klooster van St-Andries bij Brugge(1). Aanvankelijk proostdij onder het bestuur van Afflighem, werd het tot onafhankelijke abdij ingericht in 1187. Weinig feiten van eersten rang teekenen zich af in de geschiedenis der instelling. De 25ste abt Boudewijn Vilain bracht voor 't eerst de strengere onderhouding van Bursfeld in (1512)(2). Later werd de hervorming voor goed ingevoerd onder abt Gilbert Lebleu in 1555. Onder den invloed van S$_{t}$-Andries kwam de hervorming tot stand in de abdijen van Oudenburg, St-Jan te Iper, en in de vrouwenabdij van Ste-Godelieve te Brugge(1). In 1577-78 werd het klooster verwoest en ging men te Brugge schuilen in de refuge, het huidige klooster der Kapucienessen(2). Hendrik van Zype, de merkwaardigste der prelaten, herstelde 't klooster in 1632. In 1796 werd de abdij voor goed afgeschaft. De laatste abt was Maurus Elewaut; aan de opheffing waren er 15 priesters in de abdij(3); de laatst overledene, Dom Antonius Meremans, stierf te Brugge den 11 Januari 1847.

(1) De historische aanteekeningen hale men uit de kroniek der abdij, opgemaakt door Arnold Goethals, monnik van St-Andries onder abt Joan. Asset (1525-46). Het handschrift berust in de stadsbibliotheek te Brugge.
Uitgaven 1°/ gedeeltelijke fransche vertaling; O. DELEPIERRE: *Chronique de l'abbaye de St-André suivie de mélanges historiques et littéraires*. Bruges, Van de Casteele, 1839; 2° VAN DE PUTTE: *Chronica M^{rii} S. Andree juxta Brugas*. Gand, 1844 (gebrekkig); 3° WEALE: *Chronica M^{rii} Scti Andrece juxta Brugas*. Brugis, Gaillard 1868.
Vgk. TANGHE. *Beschrijving van St-Andries*. Brugge, De Schryver, 1857.

(2) Over de onderhouding van Bursfeld zie HELYOT, *Dict. des Ordres rel.*, V, 110-115. - Abt Vilain ontbood 6 monnikken uit de abdij van Gembloux waar de regel van Bursfeld onderhouden was: z. TOUSSAINT, *Hist. de l'abbaye de Gembloux*. Namur, 1882, bl. 149.

(1) Zie: *Middelen om gheestelycke herten te helpen oeffenen de deuchden welcke den H. Vader Benedictus in synen reghel leert.... nu uut het François in onse nederlandtsche taele overgheset door* Br. JAN VAN BLITTERSWYCK, Cartuyser tot Brussel. Brussel, Schoevaerts, 1624. Opdracht.

(2) Daar zou er nog eene St-Andrieskapel zijn. *Rond den Heerd*, V, 25.

(3) In den buitenmuur der noordbeuk van St-Andrieskerk zit een grafsteen met opschrift: *Begraefplaets van den Eer weerden heer Petrus de Beir, zoon van Marcus en Anna Verlé, monik, lector, en ontfanger der abdij van St-Andries, overleden den 25 meye 1825, oud 75 jaeren. Dat zijne ziel in vrede ruste*. Daarbij is het grafschrift van de ouders van den overledene.

Van de oude abdij bleef ons: het hoogaltaar door Pepers vervaardigd, heden in 't koor van O.L.V. kerk te Brugge, enkele mindere bouwdeelen en de kerk. Doch ook die kerk brandde grootendeels af den 10 Aug. 1869. Zoo weinig was er van de voormalige instelling bewaard, dat het aandenken aan de aloude abdij in de volksgedachte uitsterven moest. God echter had het anders voorbeschikt; Hij, bij wien eeuwen geen duur hebben, zou het kloosterleven, dat de goddelooze beroerte voor goed dacht stil te leggen, na eene eeuwstonde, de oude puinen weder instorten.

***

Op eene korte mijl van hare oorspronkelijke standplaats waar nu het bedrijvige leven den vrede heeft verstoord, toch nog op een wrak ha rer vroeger zoo rijke gronderve, midden de innige kalmte van het eenzame boschland is de eerbiedwaardige kloosterinstelling uit haren eeuwslaap ontwaakt. Heerlijke opstanding. Leo XIII richtte zich tot de bloeiende Beuroner Congregatie om het wegkwijnende kloosterleven in de Braziliaansche provincie te redden, en de vervallen abdijen een nieuw leven in te storten. Een telg van Brugge, Mgr. van Caloen, mocht die zware taak op zijne schouders torsen. Om de manschap voorde provincie aan te werven, werd de St-Andriesabdij heringericht op 8 sept. 1902. Klein was de toenmalige bouw, laag en neergehurkt, eenvoudig tot de armoe, keurig nogtans, en vooral - de plannen waren grootsch. En dit is iets dat ik bij Benediktijnen overal bewonderd heb, en navolging verdient: de opvatting huuner kloosterbouwen is grootsch; bij een eerste opkomen wordt enkel een deeltje van het hoofdplan uitgewerkt; wat later refter zijn zal dient voorloopig tot kapel. Zoo was het te Maredsous, zoo is het op den Keizerberg te Leuven en te Opsterhout (Noord-Brabant). Zoo'n bouw, met algemeen plan, kan tientallen van jaren duren, maar is de meest redelijke en levert grootsche uitslagen op.

Het grondplan der abdij is te ingewikkeld om het in zijne bizonderheden te beschrijven. Alles is zonder verdiep en uiterst streng, met karige Romaansche herinneringen, landelijk kalm. Van uit de kloostercellen schouwt men over den nauw aangelegden, nog blakken kloostertuin op den groenen ring van donkere sparrenbosschen; de ziel ademt vrede - een levend beeld der Benediktijner leus: *Pax*.

In 't midden ligt de pand; de wandelgang met zijne langs binnen onbekleede dakspanten, zijne echt versierende muurbeschildering, zijne opengewerkte zuilengang, levert eenen heerlijken aanblik op, en herinnert niet slecht aan de Italiaansche kloosters. De eetzaal is wat tot nog toe het verst is opgeschikt. De kunstige hand, die weleer de abdijkerk te Maredsous opluisterde, zal hier op de wanden de hoofdtooneelen der geschiedenis van het oord afmalen. Het decoratieve gedeelte draagt de blazoenen en de namen der 43 abten van St-Andries. Min gelukkig is de gedachte hier het beroemde avondmaal van da Vinci als muurschildering aan te brengen. Voor stemming kan het met het overige weinig invallen, en soortgelijke werken laten zich moeilijk tot fresco omzetten zoo men hier betrachtte.

Vooraan de kloosterpand ligt eene kleinere opene plaats met zuilenrij; rechts, treden we in de kloosterkerk - nu onder dak; - links,

zal later eene ruime koepelkerk oprijzen onder de aanroeping van O.L.V. Eene Italiaansche campanile beheerscht den samenhang. De ietwat Byzantijnsche koepelkerk met hare bijbouwen, vormen samen der Roomsche hoofdbazilieken toegewijd[1]. De groote kerk is voor bouwstijl bij de Ambroziaansche baziliek te Milanen nauw aanverwant. Een ruime narthex komt aan den westergevel. De kerk heeft drie beuken; de zuilen wachten op eene marmeren bekleeding, de wanden op fresco's en mozaiek; 't koorgestoelte en 't hoogaltaar met ciborium zullen niet lang uitblijven.

Opzienlijk streefde de bouwmeester niet naar eenheid. Weliswaar hoeven we niet overal strenge archeologische eenheid te vinden; die veeleischende archeologie mag het *ten deele* aangerekend worden dat we in kunst zoo traagjes aanstappen. Maar ziet men de archeologische eenheid over 't hoofd, dan mag het juist niet zijn om aan eclectisme te doen, en alle geschiedkundige kunststijlen samen te werpen; aan zooiets heeft de bouwmeester van St-Andries zich eenigzins bezondigd, althans voor de kerk. Hier kan men wel het genot gevoelen dat men ontwaart bij 't aanschouwen van eene bouwmassa waarin alle eeuwen het hare bijbrachten en de meest uiteengaande uitingen elkander gemoeten, maar het schilderachtige verdringt het monumentale, en de groote lijn van het werk, de ziel, dat blijft zoek.

De groote abdij neme men echter als levend, organisch wezen, en dit is hare schoonste kant en hoogste kunstuiting. We herinneren ons nog, niet zonder aandoening, de gelukkige dagen midden die heilige kalmte gesleten, die stil gekleurde gangen bij den invallenden schemeravond, die psalmzingende stoet, die weidsche eetzaal met ingetogen dischgenooten, het kalme wezen die in de puntige monnikskap gedoken, luisterend naar het *cibus cibo melius*, het geestelijk voedsel der lezing. Nog hooren we de klokkenklank bonzend op de daken, nog zien we dien plechtigen staatsiegang van wijdvouwige mantels ten hoogen koor, die kerkdiensten in al den luister van het grootsche ritueel, waarbij niet eene kathedraal ter wereld het halen kan - zoo is de katholieke liturgie in hare volheid!

God loone U, noeste heroprichters der Benediktijner orde, Guéranger te Solesmes, de beide Wolters te Beuron; Beuron van waar ons door den stormwind der vervolging het heilige zaad is toegewaaid; dat in de dagen van ballingschap ons met eene ootmoedige stichting beschonk waaruit het heerlijke Maredsous opbloeide; *qui seminant in lacrymis*. God zegene U jonge opkomende St-Andriesabdij! Te lang heeft het schoone van het '*Opus Dei*' onze krachten naar buiten uitgelokt[2]. Hopen we, dat de tijd is aangebroken waarop onze Vlaamsche gouw een eigen midden van liturgische beschaving zal bezitten.

(1) Vandaar de naam der abdij: *Zevenkerken* of *Zevekerke*.
(2) '*Beuron me genit, Flandria me ornavit*': Beuron gaf me 't leven. Vlaanderen gaf me mijn tooi. Opschrift in de kapel van den kloosterpand te Maredsous.

[Nummer 21]

Rond Kaap Horn

HIJ heette Hans, maar droeg gewoonlijk den naam van ‘duivelskerel’, en dien droeg hij zonder twijfel met meer recht dan zijnekleederen, want deze waren van bij alle mogelijke oude-kleerenkoopers en vodde-mans bijgehaald.

Hij woonde destijds bij zijnen vader in, hij at het brood van den oude en nuttigde dezes kleederen af - in zoo verre ze eventwel nog konden benuttigd worden. Zijne gansche doening bestond hierin, dat hij met zijnen besten kameraad speelde, en dat was een bulhond met afgekapten steert, die ‘Kwik’ heette.

‘Mijn hond is verstandiger dan twee menschen’ sprak hij: ‘hij is zóó verstandig, dat hij nooit spreekt; want anders zou hij nog de vele dommigheden uitbabbelen die ik in zijn gezelschap uitstak, en het is beter daarover te zwijgen!’

‘Ei wat!’ zei de oude - want alhoewel hij soms bittere verwijten deed aan zijn zoon, was hij toch andere keeren niet weinig fier op hem. ‘Gij moet u waarlijk niet inhouden. Vertel ons van tijdens uwe reize rond Kaap Horn - ge weet wel, driemaal!’

En de oude monkelde naar zijnen zoon, en de zoon knipoogde weder, en dan vertelde Hans:

‘Het begon daarmede - neen, eerst moet ik vertellen, hoe ik van Hamburg in zee ging. De oude daar wilde mij weghebben en de anderen plaagden mij zoodanig dat ik mij kwaad maakte en zwoer niet eerder naar huis te komen dan na Kaap Horn gezien te hebben en rond gevaren te zijn - driemaal!

Wij liepen van Hamburg uit en ons vaartuig was een middelmatige zeiler, en de oude aan boord - ik meene de kapitein - was een ongewoon groote ezel.

Ik was samen met de overige manschap in de reede en had ‘Kwik’ bij mij.

‘Is dat uw hond?’ vroeg de reeder mij in 't duitsch.

‘Ja!’ antwoordde ik in 't deensch; ‘om u te dienen!’

Hierop was er van de zaak geen spraak meer. Maar toen wij aan boord kwamen, vroeg de kapitein: ‘Is dat uw hond?’

‘Dat is hij’ zei ik, ‘en hij heet ‘Kwik’.

‘Smijt dien hond aan wal!’ gebood hij.

‘Neen! dat doe ik niet!’

Nu ging het los. De zee lag schoon, scheepsvolk was moeilijk om aan te werven, alle soorten van gemeen goed en leegloopers waren er nog, maar van ordentelijke manschap niemand meer, en - kortom: Kwik bleef aan boord en ik ook.

De oude was een ezel, 't is gezeid; de eerste stuurman een slappe kerel, de tweede stuurman een landgenoot van mij, en over den kost kon men niet klagen; om al 't andere bekommerde ik mij niet.

Kwik hield zich gestadig bij den fok mast op. En dat was zeer verstandig. Hij kwam nooit op den anderen kant van den grootmast, waar de kapitein stond.

Toen wij nu in volle zee waren, hoorde ik dat wij voor Jamaica bestemd waren.

‘Dat is ie vers zuidelijk bij Kaap Horn?’ vroeg ik aan den tweeden stuurman. - Hij had een hazemond en hij toonde zijne witte hoektanden.

‘Nu niet, Hans!’ wist hij te zeggen.

‘Goed!’ zeg ik ‘dan verlaat ik de schuite: ik moet naar de Kaap Horn.’

‘Och! ge moet nog wat bij ons blijven!’ zegt hij. En dan kwamen wij te Kingston aan, op Jamaïca.

Maar de oude had een oog op mij. Toch verrichtte ik mijnen arbeid. Kwik deed ook zijn werk, en daar was voor den oude niet de minste reden voorhanden om den hond eenen voetschop te geven. Hij deed het eventwel toch, op eene waarlijk afschuwelijke wijze en dan greep ik eenen scheepsemmer en sloeg hem daarmeê vrij hard op zijnen rechter schouder. Daar lag hij nu in zijne volle lengte op het dek.

‘Dat zult ge mij boeten!’ schreeuwde hij.

‘Ja, kom maar, we zullen aanstonds effene rekening maken!’ riep ik.

Doch hij had voorzeker geen kleingeld, want hij deed de jolle in 't water laten en naar land roeien.

‘Pas op!’ fluisterde mij de tweede stuurman toe, ‘ge zult in de spaarbusse moeten!’

De jolle legde welhaast weêr aan en er kwamen drie ‘konstabels’ aan boord; ik moest aan land, in 't gevang.

Kwik wilde ook meêvaren; maar de drie kerels stotterden in 't engelsch, dat ze geen arrest-bevel hadden voor honden. Zoo moest dan het arme beest aan boord blijven, hoe zeer het ook huilde en jammerde; maar de stuurman beloofde mij het te bezorgen en aan te nemen, en meende ook dat alles seffens zou klaarkomen, op voorwaarde dat ik mij niet te driftig hield en niet gestoord gebaarde.

‘Waarom moet hij den hond alzoo stampen?’ zei ik. ‘Hij heeft een veel beter hert dan hij, den ouden ezel, en driemaal zooveel verstand!’

‘Zwijg nu stille!’ zei de stuurman.

En dan roeiden wij aan land. Regelrecht kwam ik in de spaarbusse. Dat was een groot, wijd, laag hok met houten banken en vuilen steenen vloer, die met alle soorten van ongerief bedekt was; en daarin was de slechtste, gemeenste verzameling van smerige Spanjaards en Engelschmans en ander volk, waarbij ik ooit geweest ben - en toch had ik reeds in vele zulke gezelschappen vernacht.

Zij kenden allen gebroken Engelsch en dat kende ik ook.

Daar was een die mij vroeg wat ik gestolen, en een oude lomperik hoevelen ik er wel afgeranseld had.

Maar ik keerde eenige vuile vodden van den bank weg, en legde mij dan erop, en daar we noch nat noch droog in de maag kregen, ge moogt gelooven dat het niet te lustig was.

Zoo verging de nacht.

's Morgens verscheen ik voor den rechter en daar was ook de kapitein en de konsul en eene menigte menschen, die er uitzagen, alsof ze mij ter plaatse zelve wilden ophangen.

De rechter las iets uit een groot boek voor, waarvan ik geen stom woord verstond, en dan vroeg hij mij, of ik wilde drie pond betalen?

‘Daartoe heb ik geen de minste lust’, zei ik.

Of ik dan in 't gevang wilde?

‘Neen’ zei ik, ‘ik wil aan boord gaan en zien hoe het met mijnen hond is, die mij toebehoort van rechtswege en die Kwik heet’.

Daar gingen ze allen aan 't lachen. Hierop werd ik verdrietig en zei aan den rechter, dat de kapitein een ezel was en dat hij mijnen hond, die een onschuldig dier was, eenen onverdienden stamp gegeven had, en dat ik ook alleszins naar Jamaica niet had willen reizen maar integendeel naar de Kaap Horn en dat ik over eenige oorvijgen beschikte die ik aan allen zou uitdeelen van zoohaast ik er gelegenheid toe had.

De oude was vuurrood geworden, maar de anderen

verstonden er zeker niets van, want de konsul kwam tusschen en de rekening van de drie ponden werd geregeld en - ik moest bovendien nog twee schellingen betalen.

Ja, wacht maar! dacht ik. Dan ging ik met den oude voort, recht naar de haven. Ik bood mij aan, om het groot ‘protokol’ te dragen, dat hij onder den arm had, maar hij bezag mij scheef weg en zei dat ik het boek in 't water zou laten vallen hebben: 't was een bijzonder boek, zei hij, en als ik nog moeilijkheden maakte, zou hij dat in 't boek schrijven en dan moest ik aan land en daar ‘ijzer-manschetten’ aandoen!

Ik wachtte totdat wij uit het gedrang van 't volk waren en dan mommelde ik tusschen de tanden, terwijl ik dichte nevens hem voortging: ‘Gij platduitsche baviaan - ja, kijk maar! Als 't nog gebeurt dat ge mijnen hond te naar komt en eenen armen zeeman drie pond afdoet, 'k zal u groen en blauw slaan en den nekke breken!’

Hij bromde wel wild, maar hij zei geen woord. En als wij aan boord kwamen, liep hij aanstonds naar zijne kajuit.

Ik ging vooraan, te bakboorde, en daar had Kwik mij bijna kunnen opeten van vreugde. Dan riep ik den kok, die voor den hond en mij immer goed was, en hij zei mij nog een weinigje te wachten: hij wilde ons middageten geven met oprecht goede soep en vleeschballetjes en ook vleesch.

Hierop haalde ik mijne harmonica te voorschijn en begon al de melodieën te spelen, die ik mij uit mijne kinderjaren herinnerde, en Kwik stond bij mij en baste, zoo dikwijls ik de melodie wisselde, juist alsof hij werkelijk een mensch was die zijne vaderlandsche gezangen kent.

Nu kwam de eerste stuurman; hij moest mij op bevel van den oude vragen, of ik werken wilde?

‘Ik ben bereid te doen wat ik kan!’ antwoordde ik en liet eene nieuwe melodie hooren.

Of ik dan bij den oude in de kajuit wilde dalen?

Ik ging beneden, en daar waren de eerste en de tweede stuurman en de kapitein te zamen, en de oude had het ‘protokol’ voor zich op tafel, en dan reikte hij mij eene

pen toe en vroeg mij, of ik het onderteekenen wilde, dat mijn scheepsloon voor eene maand zou afgetrokken worden, bijaldien ik weigerde te werken?

Ik bezag de pen, en antwoordde dan, maar heel slecht te kunnen schrijven.

‘Ge moet er slechts uw teeken onder zetten!’ meende hij met zijnen zoet sten grijnslach.

‘Nu, mij is 't wel!’ antwoordde ik. En ik nam den inktpot en goot hem over 't geheele boek uit.

‘Nu is 't gekwitteerd!’ zeg ik.

‘En nu moet ge naar de vesting!’ schreeuwde hij.

Hierop werd de jolle nog eens te water gelaten en weggeroeid; intusschen ging ik bij den kok en nam eene ordentelijke portie soep en vleesch, om iets in mij te hebben, waarvan ik teren kon, en Kwik kreeg al de zenuwen en beentjes, en dan kwamen de drie gerechtsdienaars weder.

De hond sprong ook beneden in de jolle, toen we afvaarden, en ik zwoer en vloekte, dat ik ze allen met elkander wilde doodslaan, als Kwik de toelating niet bekwam, bij mij te blijven.

Zij leidden mij naar den vestingshof, waar reeds eene reeks van bedriegers en gauwdieven opgemarcheerd was; men legde ons ‘ijzer-manschetten’ aan en sloeg ons paarwijze in ketens; daar was ook een lange, magere mulaat onder en wij werden samengekoppeld.

‘Ge zijt een schoon vogelschuw!’ sprak ik tot hem en schudde zachtjes de keten, dat de man waggelde. ‘Waar moeten we naartoe?’

‘Naar Spanishtown!’ zei hij en hij zag schuw naar den hond, die immer nevens mij bleef, spijts de soldaten die hem wilden wegjagen.

‘Houd uwe oogen in’ zei ik tot hem ‘want ge schijnt mij den hond te willen opeten en... zeker niet uit liefde’.

En dan kwamen wij aan eene ijzerenwegstatie en we werden in eenige opene wagens binnengedreven als eene vee-verzending.

En daar werd ik van Kwik gescheiden. En dan reisde ik vijf en twintig mijlen gratis land-in-waarts met al die spitsboeven; maar ik bezag ze niet, want ik was verdrietig daar ik mijnen besten vriend verloren had.

En ik beelde mij in, hoe het arme beest nu rondliep en mij zocht en van honger zou sterven; en ik gaf het vogelschuw een geduchten stamp; ik moest toch op iemand mijne woede breken!

Wij reisden gruwelijk traag - het was juist maar om ons te doen razen! - en daarbij eene onverdragelijke hitte; toen wij dan eindelijk aan onze bestemming geraken, wie zie ik afgestormd komen?

Het was waarlijk Kwik, met zijne tong ver uithangend uit zijne keel!

Ik wierp mij vlak op den grond neder, en trok het vogelschuw mede; en ik kuste het bestofde beest - ik meene den hond - op zijne muil, en van nu voort waren wij gezworene vrienden voor eeuwig.

Dan werden wij van onze banden vrijgelaten en in eenen grooten hof binnengejaagd, en als de soldaten Kwik wilden buiten en wegjagen, sprong bij hun naar 't gezicht, en de officier moest lachen, en de hond kreeg toelating om te blijven.

Daarop werden wij in uniform gesteken: het waren nette kleederen; broek en kiel uit zak-lijnwaad en eene roode wollen muts; en achter op den rug en langs de beenen naar onder stond er in klare letters: ‘Santa Maria-Districts-Prison Spanishtown’.

Kwik kon mij in dezen opschik bijna niet herkennen; doch ik sprak mijnen kameraad in 't deensch aan en dat hielp.

Dat waren zware, lastige maanden, die twee, en ware 't niet geweest omdeswille van Kwik, ik had alleszins, dunkt mij, een der schildwachten doodgeranseld en mij laten platschieten.

Nu, als men op de wereld voor iemand zorgen moet, het is voorzichtig te zijn.

In 't begin wilden ze dat ik steenen klopte, ijzer-harde kiezelsteenen; maar ik verklaarde hun, dat een zeeman daartoe veel te fijne handen heeft, een als ze mij niettemin den hamer in de vuist duwden, sloeg ik met zulk geweld op den hoop los, dat een kiezelsteen in de hoogte vloog en eenen gerechtsdienaar twee vóórtanden insloeg.

‘Verschooning!’ zei ik, ‘maar ge ziet het toch: mijne handen zijn aan zulken arbeid niet gewend!’

En zoo ging het met al wat ze mij te doen gaven.

Ik moest voor geheel den dievenboel de waschte doen, maar ik scheurde 't zaklijnwaad in vendels; dan wilde men mij onze slaapplaats doen reinigen, goed! Ik goot water in overvloed, nam geheele hoopen kleedij, stak er eenen stok in en dweilde daarmêe den vloer uit.

Zoo liet men mij eindelijk gerust met mijnen hond; maar alle twee, ik en hij, we kraakten bijna van honger: want aan den hond gaven ze niets en ik kreeg slechts 's morgens een schotel rijstprij en, als avond kost, eene bete vleesch, zoo groot als het kurk eener bierflesch, en als dat nu tusschen twee moet verdeeld worden, dan moeten ze alle twee mager staan.

Eindelijk gerochten we vrij, en wij moesten terug naar Kingston; daar was er zeven pond voor mij bij den konsul, maar de schuite was lange weggereisd.

Kwik en ik verschaften ons vooruit vooral een goed mondfooitje, en 'k vroeg dan aan den konsul, of hij van geene daghuur wist voor mij.

‘Waar wilt ge naartoe?’ vroeg hij.

‘Ja’ zeg ik en ik keek naar den hond, ‘we moesten eigentlijk naar de Kaap Horn.’

‘Daar kunt ge nu niet geraken; maar hier is een reiskaartje naar Hamburg terug, wilt ge 't aannemen?’

Ik keek naar den hond, en de hond keek naar mij, en dan baste hij; 't was duidelijk dat hij zeggen wilde: Ei, wat! we kunnen later wel eens naar Kaap Horn!

En dan sloeg ik toe, en zoo kwamen wij te Hamburg terug.

En daar gingen we, ik en Kwik, aan land, en 't eerste wat ik deed, was geld bieden voor eene nieuwe kleedij, waarlijk fijn, blauw duffel-goed, en een paar fijne schoenen en eenen ronden hoed; ik kocht ook eenen halsband met koperslot voor Kwik, maar hij scheen er weinig meê gediend en dien zelfden avond nog gaf ik dat weg in St Pauli.

Die eerste dagen ging het er waarlijk lustig op toe en in 't begin ging Kwik ook overal meê; maar op zekeren avond scheelde 't ook alle menschen te vele, en hij bleef achter en hij bekeek mij en hij schudde zijne ooren en draaide hem dan ineen lijk een kluwentje garen en op 't einde wilde hij niet eens meer opkijken.

Nu, op zekeren laten morgen vind ik hem liggen met de koude koorts op 't lijf.

Ik bekeek den hond en moest aan Spanishtown denken.

Opeens schijverde ik mijnen fijnen hoed op den vloer, nam Kwik op mijne knieën en bedekte hem met mijne oude, versletene vest; en daar hij eventwel voort sidderde, zoo lei ik ook mijne oude broek daarop. En zoo zat ik dien ganschen nacht bij hem en deed hem ondertusschen een schoteltje water drinken.

Ge moogt mij gelooven of niet, de tranen kwamen in mijne oogen en ik dacht aan niets anders meer dan aan Kwik en hoe hem te genezen?

's Morgens was 't waarlijk om te wanhopen: al mijn geld was weggebrast. Maar ik wist den naam en 't huis te zoeken van een ‘beestenarts’ en daarop nam ik mijne nieuwe blauwe broek en verkocht ze bij den eersten jood den besten.

Ik had nu geld, ik vond den ‘hondenbarbier’ en Kwik kreeg zijn poedertje; en 's avonds ging ik er op los met den overschot van 't geld.

Maar toen ik late in den nacht bij Kwik kwam! oh! oh! 't ging hem slecht, zeer slecht.

Ik nam nu de nieuwe blauwe vest en den hoed en de fijne schoenen - en voort ermee! naar den jood en den hondenbarbier!

En toen ik dezen laatste in mijn logist geleid had en wij alleen waren, pakte ik hem hij den nek en duwde vast toe en zei hem dat hij wel een groote ezel was, maar dat hij den hond daar moest genezen, of anders dat hij nooit van zijn leven nog honden zou bezorgen!

Hij schreeuwde en bad en fazelde alle soorten van domme dingen; maar ten einde meende hij toch dat de hond de ‘klimaat-koorts’ had en dat ik niets beters doen kon dan regelrecht met hem naar dáár te reizen, van waar wij oorspronkelijk waren.

Ja, daarin lag alleszins iets waarschijnlijks.

Nu moest mijne blauwe overjas er nog aan, en voort naar den jood!

Daarvoor kreeg ik tien mark banko in goud en eenen ouden grauwen jas met lange slippen, die mij over den vloer nasleepten.

's Avonds begaf ik mij dan met Kwik onder mijnen jas naar de Lubeckerstatie, en ik kan daarop mijnen eed doen, dat er mij niemand voor eenen zeeman hield, die op lange reis geweest was.

In Lubeck scheepten wij ons aan boord van eenen stoomer, naar huis, in; en het was aardig genoeg, hoe nader wij kwamen van huis, hoe beter mijn reiskameraad ook werd.

Hij had waarlijk blauwe oogen gekregen, en hij lekte mijne handen en bekeek mij en ik moest mijne eigene oogen nederslaan en bij mij zelf denken, hoe de mannen toch zwakke schepsels zijn en hoe veel gemakkelijker het is, zijne goede kleederen te verknopen en weg te maken dan te blijven en de bekoring te wederstaan...

Lijk ik dan langs het strand met Kwik op de hielen vooruitstapte, zoo riep het volk, dat buiten stond en vischwormen zocht:

‘Hallo! wat voor een mormonenpriester komt er daar af?’

‘Ik ben het!’ antwoordde ik en trok daarbij mijne slippen hoog op.

‘Ah! werkelijk!’ riepen ze. ‘Dat is een net jasje, dat daar aanhebt. Heeft dat ook Kaap Horn gezien?’

‘Ja 't, allen - driemaal!’ zei ik. ‘Vraagt het aan Kwik liever!’

En dan ging ik naar huis bij den oude en verwisselde mijn jas met hem.

Uit de ‘*Zee- en Strandgeschiedenissen*’ van HOLGER DRACHMANN.

September 1909

A. CALLEWAERT

‘Storm’

GEBRONSDE torens drijven in een zee van rood.
Vuil donderwerk woelt, diep in 't Westen, lomp dooreen,
bespant de bleeke, fletsche zon en in zijn schoot
versmacht heur stralen. D'avond valt gelijk een steen.

De zwarte bank zinkt meê, waarin de zonne schuilt,
de diepe gronden in. Door schijv'rend wolk-gejacht
de mane grijnst, al dansen, zuid waart. Hou! daar huilt
de zotte wind, die roefelt door den donk'ren nacht.

Vereende, wilde stemmen klinken in de lucht
en heffen, dalen wentel-rennend, eenig naar:
een meng'ling van gesteen, geschuifel, diep gezucht,
geklag en zegezang geslingerd door malkaâr.

De boomen staan verwoed in 't ruim gewiegewaagd
te ratelen van nood; hun spillen lossen ras
van 't afgemarteld bul, dat ijs'lijk piept en klaagt
en rollebollen ruischend door het veld-gewas.

Al door den nacht klinkt 't naar gejank der honden, die
van angst aan 't beven zijn voor 't hok. De koeien staan
op stal, te trekken aan hun band en in een schie
van vrees, ze loeien mee met 't loeien van d'orkaan.

Slaap in, de wind valt af. Slaap g'rust, het Oosten klaart;
de storrem hijgt en t'einden-af, nog grolt en buischt,
maar van de zwarte wolken dicht op-een vergaard
de sluizen breken los en 't gietend water bruischt.

WARDEN OOM

Allerzielen

‘Tenebrae factae sunt.’

I.

DEN heelen nacht heb ik geen oog geloken,
Door wrange lijdens-droom zoo bang benard.
Ik smachtte naar den dag... en nu verzwart
Mijn geest in 't lijden dat wordt uitgesproken.

Een dompig floers houdt mij de zon gedoken
En weeft een weeig-nevelkleed om 't hart.
Op droef gemoed valt zilte traan van smart
Als perel van een snoer door tijd gebroken.

Ik hoopte een goud-doorwuifden dag te groeten,
En moet mijn zotte hoop in smart kleed boeten
Gevouwen uit het floers dat dijzig dikt.

O banger wordt voor mij het klachten-hooren
(Van stemmen die aldoor den nevel boren)
Dat hamerend mij op het harte tikt.

‘Saltem vos amici mei...’

II.

Een vage schaduw waart om kruisenrij
Lijk 't dolen van vergeten ziele-zuchten...
En zilte tranen langs hun armen vluchten
Van eerlangs opgekropte smart-geschrei.

Ik hoor zoo bang het raak verwijt in mij
Van zielen, smachtend in doorgloeide luchten.
Ik voel zoo pijn'lijk 't geil van mijn genuchten
Nu ik langs graven dool in 't avondtij...

Een wraakgeroep rolt mijwaart uit de kimme
Waar weel'ge wonnedagen bleek verglimmen.

Op zompe zode... voor verkankerd brons
Druk ik de knie... en in 't geaai der winden

Voel ik het laf verwijtsel stil verzwinden
Bij 't preev'len van een innig ‘Vader ons’.

Brugge, 1909
BERTHOLF BIEKENS

Op Reis
(Vervolg van bladz. 317)

III.

DE Ieren min ik het meest. Zij zijn verspreid in alle gewesten van Albion: zij moeten er brood gaan zoeken op den hatelijken bodem, waar door de eeuwen heen hun gruwbare verdrukkingen lijden beraamden bevolen werd. Beste lieden zijn het zeker. O, 't heugt me nog zoo goed hoe ze spraken over 't arme, lieve geboorteland, hoe hun woorden dan hartstochtelijk werden, hoe hun oogen straalflikkerden. Ze stopten ‘The irish Catholic’ in mijn handen met een gevoel van mededeeling en waren blijde als ze mij zagen belangstellen in 't godsdienstig nieuws van 't bemind Erin. Ongelooflijk vast zit de vaderlandsliefde in hun hart; hun lijf is op Engeland's grond, maar daar is hun gedacht en hun ziel niet. Arme menschen! ‘Naar Ierland moet ge eens gaan’ zoo raadden ze mij allen aan ‘dat is een schoon land, zooveel schooner dan hier!’

Dat raadde mij onder menigen ook die oude man aan. Ik trof hem op zekeren avond in zijn huis, na zijn terugkeer uit de fabriek. Werkelijk iets aangrijpends lag er in zijn stem toen hij me sprak in de dumstering van de onverlichte keuken: enkele stonden te voren had ik hem gezien en hij scheen me afgeleefd en ontzenuwd. Maar zijn zielejeugd verjongde 't stramme lijf en er stak plots be-

weging en drift in zijn korte gebaren. Veertig jaar was hij reeds weg uit Limerick en nooit had hij zijn vaderland teruggezien, doch zijn kinderen moesten 't zien kost wat kost. Dan was het een bezingen in de teederste liefdewoorden van 't ongelukkig vaderland, een aandoenlijke weeklacht over 't goede volk dat daar in armoedige ellende den dood sterft dag aan dag, een schielijke vingertrilling naar de beeltenis van O'Connell, den grooten man ‘wiens hart de Paus van Rome gevraagd had’ en toch ten slotte het krachtdadigste betrouwen in de redding en herleving van de op God berustende natie. Hij sprak zoo wonderschoon over 't heilig gevoel der vaderlandsliefde dat ik als onwillekeurig een innige genegenheid en ook een eerbiedige hoogachting voor hem kreeg. Nu staar ik op dit kaartje dat zijn zoon me onlangs toezond: ‘Vader is onverwacht overleden.’ Ach! die goede Thomas O'Neill dood! Hij ruste in vrede. Duizenden gaan we onverschillig voorbij op den levensweg, maar een edele ziel is een eeuwige vriendschap en een eeuwig aandenken waard.

Ik stond op den oever der Iersche zee, te Blackpool. Overal krielde het van 't volk, op het strand, in het aquarium, op de elektrische trams die aldoor ting-tingend over en weêr renden, op de trappen van het Kursaal of ‘Winter-gardens.’ Alles gaf weelde en levenskommerloosheid uit: daar brengt een deel der Engelsche bevolking haar verlofdagen door. Bij hoopen wandelden ze statig heen en weêr en even talrijk stonden ze hier en daar te giechelen bij de lollige handeling van een buikspreker onder zijn tent. Overmorgen zou Caruso komen om over duizenden hoofden van onbezorgde menschen de macht van zijn tooverstem uit te slingeren en de lieden beloofden zich veel, veel van dien avond.

Het werd later in den namiddag; zwarter en zwarter werden hemel en zee. De ontmetelijkheid, omhoog en omlaag, smolt ineen tot één zelfde wijde somberheid van water en wolken; het leek een nare, reusachtige rouwsluier neêrgelaten uit de hoogte over de wereld daar achter.

En daarachter wist ik het liggen, het lieve Erin met zijn grootheid en zijn wee, en wat ik erover gelezen en gehoord had, kwam levendiger dan ooit vóór mijn geest. Ik herinnerde mij ergens aangetroffen te hebben dat dit wonder mag heeten: Ierland is een bouwland dat zelfs vruchtbaarder is dan Schotland - en toch wijken millioenen boeren uit om niet van den honger te vergaan; op de kust van Ierland liggen wel zestig, waaronder veel breede zeehavens - en toch heeft Ierland geen schepen en geen handel; in de vijfde en zesde eeuw reeds werd Ierland de ‘school van 't Westen’ genoemd - en in de achttiende eeuw konden vier millioen van zijn inwoners noch lezen noch schrijven. Daarachter wist ik het wonen, het volk dat eeuwen en eeuwen beweend hebben, doch dat alleen moest blijven worstelen tegen verdrukking en ongeloof, tegen hongersnood en dood: het volk dat bleef gaan bidden om sterkte en volharding op het graf van S. Patrick, al werd het daarom met zweepslagen bloedig gegeeseld, het volk dat zich in verdoken schuilhoeken bleef verdringen rond het H. Misoffer, al werd het erom onthoofd of geradbraakt Grootmoedig Ierland!

Maar zoo ongelukkig! Daarover hadden in oude tijden reeds vreemde volkeren hun vernielende benden uitgestort en onder Engeland's barbaarschheid had er het bloed van duizendon en duizenden over de grazige vlakten gevloeid; daar lagen saamgeschoolde, onkennelijke menschenhoopen te sterven op den openbaren weg, in krampachtige zenuwbewegingen en klagend om brood en lord Brougham had er over uitgeroepen: ‘Noch Dante's pen, noch Poussin's penseel hebben tafereelen geschetst die even verlaten schijnen als Ierland's ellende.’ O'Connell had bij 't eindigen van zijn parlementaire loopbaan den laatsten zucht van zijn medelijden uitgesnikt: ‘een vierde der iersche bevolking sterft indien ge haar niet ter hulp komt!’

In de verte lag dat arm, heldhaftig land. De oceaan weent op zijn oevers droeve klaagliederen als de treurige ‘laments’ van zijn oude barden. Maar zoolang Engeland

hem geen vrede laat, zal 't niet rustig en ook niet gelukkig zijn. Th. Moore heeft het openbaar gezegd:

> Erin! thy silent tear shall never cease,
> Erin! thy languid smile ne'er shall increase,
> Till, like the rainbow's light,
> Thy various tints unite,
> And form in Heaven's sight
> One arch of peace!

Maar duister hing de lucht naar Ierland toe, en geen regenboog met kleurenharmonie daagde er op. En gisteren had men te Londen den indischen hoogstudent terechtgesteld die een paar engelsche agenten vermoord had en Albion daarop verweten dat zijn landgenooten hulpeloos stierven van honger en overmorgen zou Caruso komen.

(*'t Vervolgt*)

Mengelmaren

Albrecht Rodenbach: Gedichten. Volledige uitgave. L.J. Veen: Amsterdam. - De Nederlandsche Boekhandel: Antwerpen.

Die feest- en prachtuitgave van Albrecht Rodenbach's werken beveelt haar zelven aan door drie voorname hoedanigheden.

Zij is uitwendig, dank zij 't den uitgever, wel verzorgd.

Zij is ingeleid en met aanteekeningen voorzien door L. van Puyvelde; die naam omtrent die stoffe dient tot borge. - Misschien maakt de *volledigheid* altijd geen gave uit en de dichter wint er niet altijd bij.

Zij is ten derde goedkoop. Voor fr. 2.50 kan iedere Vlaming een schoon, degelijk en meermaals verhevene Vlaamsch dichtwerk zich aanschaffen.

[Nummer 22]

Uit den ‘Levene der Dieren’
2e reeks.

II. De witte dood.

ET winterde ongenadig fel, maanden achtereen, en 't was armoede over 't land. Deerlijke hongersnood! dochte 't den meerlhaan, want hij reisde door 't magere hout en zocht, geen wormen meer nu, maar averessche en doorniepen, en hij vond er geene.

Tjuk!... tjuk, tjuk, tjuk, tjuk! sloeg hij, en fladderde luidruchtig en viel dan gewipsteert in de bloote rijzels van 't elsenhouten bosselke.

‘De lijsters moeten herwaart afgezakt zijn’, dacht hij, ‘en de kwelsters, want het nijpt! en het moet nijpen of zulke heeren blijven liever verre van hier dezen tijd van 't jaar. Nu geweerdigen ze hen toch hier al 't fijnste te komen wegsnoeperen!’

Zijne anders zoo guitige oogen stonden rekwijd open met stillen angst.

Psiess!! kloeg hij nog daarbij, een klagen al zoo fijn en scherp als 't vliemen van de vorst.

't Was nu wel eens degelijk winter, dweersdeur, en de wijdstrekkende openheid van 't uitgevrozen ommeland lag al zoo dood en vereenzaamd als was 't alomme al dood en begraven. Hij en vernam niets van leven, tenzij dat het winterkeutje beneên den tak waarop hij zat, een dorre eerntriebladje deed ritselen, aan 't houtvimmeke daar 't uit en in fladderde. 't Was zoo vlijtig, en vernibbeld, en 't wipte en 't sprong, en 't ging en 't keerde, lijk een vliegende muizeke door 't winterhout, en, waarachtig, 't zette nog ne keer zijn keleken open en 't zong zijn vooizeken tot tenden uit. Dat spook en kon 't niet herden dat 't al zoo stil bleef, en 't moest het zingen, winter op of winter neêre.

‘Tuk, tuk, tuk, tuk! Hoe dat zijn tonge in zijn kele niet en vervriest!’ dacht de meerlhaan. Hij sloeg zijn vlerken uit en wipte zijnen waaisteert. ‘Is dat nu wel een weer om te zingen? De honden loopen over drie pooten, en de menschen houden hen schuil onder hun rookende stroodaken!’

Hij versprong en een stoffige rijm reuzelde in blinkend fijn gepoeier van den tak daar hij van wipte. Zijn gefladder baarde groot lawaai in de eenbaarlijke stilte. Hij schoot ineens zijnen snijdenden vluchtschreeuw, daar hij waande dat er onraad was, maar 't verging zonder stoornisse of weêrklank, het stierf geheel op zijnzelven uit alsof het effenaan verging in tintelende koudzijn.

Aan 't hoogste van den hemelbooge vaarden een vlucht vriesganzen; hij zag ze wiegelwaggelen op hun dubbel schuinsche reke: hij en hoorde ze niet, zoo hooge zaten ze.

‘Die gaan ievers om te beeten op de verdronken weilanden; taai volk! Maar zou ik nu hier alzoo moederziele alleene nog op gang zijn? Waar zouden al die zomerguiten nu gehuisvest zitten, 'k wete 's wonder! De rave is hier, dat wete ik, en mussche en meeze en de ekster met zijn wijf, en de spreeuwen!’

‘En de leeuwerken’, peisde hij er seffens bij, want er ging er een bende effen boven zijn hoofd.

‘Hebben ze 't te koud! Ze klagen nood! en hunne vlucht is zoo lam. Arme, edele, blijde kinders van de lucht en van de lente, 't is bange tijd voor u, waarachtig; uw leventje, als 't winter wordt, is er ook een van elken dag uit. Ik heb u hier zoo dikwijls nagekeken, toen ge gingt, al tierelieren, van uit het koornstuk, hoog de lucht in, met tienen, twintigen, uit eenzelfden kouter. En waarlijk, 'k beneed uw vlerken! Ik heb 't gemeend, zoo waar als ik het zegge, dat de zomer u behandelde als kwistekinders, die prachtige onafzienbare zeeën van koorn, de schoonste schuilgang dien men droomen kan en daarboven die nog veel schooner zee van geurige lucht vol lentezonneschijn, waarin men niet meer schuilen moet! Wijdopen vrije baan!’

Weêrom kwam er eene nieuwe trop leeuwerken, al noodschreeuwen den zwarten vogel voorbij.

‘'t Is de gemeene nood die ze bijeenhoudt en opdrijft,’ dacht hij, ‘anders huizen ze liever elk op zijn eentje. Ja, ge zijt te beklagen: vier en twintig uren honger en ge ligt er geveld; dank je voor zulk eene zekerheid, vooral als de wereld onbermhertig toevriest lijk nu. Waar is de zomer, nietwaar, met de morgens die leken van den klaren dauw, en de zonne die in de blonde koorns de auwblauwbloempjes en de kankerbloemen te kletteren zet, al zoo blijde en bont en frisch als uw eigen vooizeken, o leeuwerik! Hadt ge nu maar iets van uwen toenmaligen overvloed!’

Er ging een vlucht spreeuwen gejaagd, al vliggerend door de lucht.

‘Spreeuwen! die gespikkerde blinkers zijn te allemachtig dom! dat verdient geen compassie. Ze liggen liever goedsmoeds van honger te vergaan dan te loopen zoeken waar het zit. En ze 'n zouden 't niet vinden, waarlijk. In plaats van boven de gevallen blaren te trappelen, een geheelen dag voor niet, dat ze onder de blaren peuren, daar en vriest het niet, daar blijven de wormen of al ander levende ongroei, nesch genoeg om 't eten weerd te zijn. Daar is er toch nog altijd middel om

zelfs in 't putje van den winter, zijnen honger te stillen. Dat weten wij meerlhaans altemale, maar we'n zouden 't aan geen spreeuwen vertellen.'

De ijdelte van de lucht bleef verders ongestoord, en geen wonder ook en keek er niemand uit, 't was al dagen achtereen zoo onbermhertig grijnzende koud, en de vorst wilde nog gedurig verscherpen.

De laate zonne was opgestaan in een hemelwijde bloedbad. Men zou gezeid hebben, dat ze geborsten was en dat al haar roode bloed was uitgestroomd over de lucht in het oosten, en 't had dan gevrozen met een bijtende vinnigheid, dat 't scheen of de lucht effenaan verijzelde en neêrzeeg in witte glinsterende stofmeel op den splijtenden grond.

De winter in al zijn doodschheid hing op 't vereenzaamd land. De magere wind kwam gebezen van oostwaard al snijdend lijk een vliem. Hij scheen te zoeken al over de aarde naar iets, het minste gebaar van leven, dat hij nog verstijven kon. Het land lag te bleeken onder dien ijsigen blaas en er was nu over geheel den aardboge niets meer dat niet stakestijf en stond, met het vocht en de veite in zijn binnenste onroerbaar vastgezet en gestremd.

Al dat boom was scheen hem gesloten te houden en maakte hem lijk klein om te minder vat te geven aan dat snerpende windgegeesel. Het riet ruischte doodsch en de boomtakken sloegen op malkaar met een gerucht van verdorde knoken.

* * *

Doch al stillekes ging de wind aan een keeren, en hij kroop meer noordewaarts. De hemel en verpinkte niet, en de grond lag in winterbedden lijk een toegedekte reke graven, gekraakt en in borsten lijk een gesprongen vel, maar als ijzer zoo vaste.

Hier en daar zat er wat loof in, door het vriezen verrast, en spruitkoolstammen, met koppen lijk van vermoorden, al in slunsen.

''k En zou nu niet geerne op zoek zijn achter pierworms,' meende de meerlhaan.

Hij had gelijk ook, want hij zat nu te peuzelen aan een trosselke bloeroô beiers, dat hij vinden hangen had, wonder genoeg, hier op dat hout; en de pierworms zaten ongenadig diepe.

‘'k Hen nog beter dan die daar!’ meende hij, daar er meer en meer leeuwerken door de lucht gingen, alle denzelfden hoek in. ‘Waar mag dat goedtje naartoe varen?’

‘En ze zouden zeker 't eten niet weerd zijn de worms nu? 'k Wete 's wonder hoe dat smaakt bij hard weêre?’ Maar 't water kwam hem in den mond, algelijk, terwijl hij dacht op dat krullen rond zijnen gouden bek binst den zomer, van de gestekte wormpjes. Ieder seizoen heeft zen eigen kost, getroostte hij hem en hij nutte maar voort.

Alle waters lagen te gronden uit en toegevrozen, en de vliemende wind had de voile breedte van den aardbodem nu voor hem alleen.

Hij ging aan 't wassen naarmate hij meer te noorden wendde.

Gezoefd kwam hij al vagend over de gletsige ijsbaan van de vaart, en hij breidde hem open over den wijden vijverkom, dat het ijsstof opgezwiept, te drijven hing in lange pluimstriepen. Dan sprong hij omhoog langs de raaide stammen, in top van de achtkanters, dat de takken op elkander kletsten in de schiere lucht, en viel dan uit zijn hoogte neêr op de verdronken weilanden, in het rillende riet dat boog al ruischend allenthenen onder zijn fellen adem. Zoo liep hij in een ommezien over 't wijdstrekkend ijsveld van de verdronken weeën, botsbollig te rechte tegen de huizekens die zaten in den zuidwesten, dichte tegeneen gefokt als uit vreeze en om hem door te laten. Hij snoot er den vuilen rook van de schouwen af, en sprong dan verder al gieren tegen alles wat op zijnen weg een wand of een weere miek, en wrocht zijn nijdige overmacht uit al wervelend op zijn eigen te zuidewaart in. Bij smeten kwam hij door het bosselke gevaren waar de meerlhaan nu hing te wiegen op zijn averessche.

Het scheelde aan weinig of hij vaagde hem van zijnen

tak, maar de vogel wipte in zijn evenwicht met 'nen slag van zijn steert, en luisterde naar 't pramen en zuchten van de takken.

‘Zachter weêr op handen!’ dacht hij, en waarachtig 't was te geheel fel om lange uit te houden, ‘de boomen staan lijvelijk te vervrijzen.’

De hemel was onder 't blazen van den noorderwind stillekens aan lijk worden te bedoomen, en er glinsterde iets op de lucht lijk haarfijne schilfertjes, men had gezeid den adem van de boomen die vervroos. Stilaan werd het geluchte van blauw tot bleekblauw en tot wit. Hoe langer de wind woei, hoe meer dat wit verging tot grauwendig vuilwit en ten langen laatste werd het geheel dreigende grauw over geheel den luchtkoepel, van de eenen kimmerand tot den anderen.

't Was er intusschen over de wereld geworden lijk binnen de muren van een afgesloten grooten tempel; de verten sloten dichter toe; de zwaargeladen hemel neeg dieper naar beneden, en 't geruchte, het weinige dat er was, werd als opgevangen en weêrgegeven door een meer huiselijke omheining. Heel de wereld was lijk een wijde binnenhuis vol met de verwachting van iets dat komen zou, al seffens, onmiddelijk.

‘Sneeuw’, dacht de meerlhaan, en zijn zwarte oogen sperden wijder in grooten angst, ‘de witte dood!’

***

En 't was daar al!

De koude verloor wat van heur scherpte, maar op den tocht van den zotten wind vloog er iets meê, een glisterende schilfering, die dikte allengerhand en werd als 't gesteven wezen van den wind zelf, die lijf vatte in zijn schichtige richting.

Maar vlugger dan zijn blomvacht, zwiepte hij dien meê in schuinschen drijf, om hem dan ineens te ontschieten en hem te laten neêrgaan in een witte poeiering achter zijn zotte sprongen.

De meerlhaan wipte van zijn taksken en fladderde met korten vliggerslag door de drijfsneê, rechte naar de menschewoonsten toe.

Op een verlaten stuk braakland zag hij, daar hij erover schoer, bij heele benden vogels zitten, een ongetal van kobleeuwerken, dolend achter voedsel, over die gierige aardkorst.

De meerlhaan ging beeten op nen wilgetak en gaf zijn stalen schetterschreeuw, maar de hongerige bende liet hem onverlet. Ze zaten al met hun pluimen opgesteken, met de kop in hun veeren, en amper was er hier end' daar een die een paar voeten vertord.

‘'t Was dus naar hier dat de drijf ging! dichterbij de menschen; 't zal waarachtig veel helpen; stropen zult gij vinden hier, verraderlijke stropen. 'k En wist niet dat het zóó slecht ging,’ mijmerde de vogel, ‘maar 't is toch al lang dat het onweêrt nu. ‘Tuk, tuk!’, snokte hij al wippen van den eenen tak naar den anderen: ‘tuk, tuk, tuk! moed jongens er hangt ander weer in de lucht!’

‘De witte dood!’ klaagden al die nog stem hadden en er kwam eene stonde wikkeling in het hongerige leger, en een kudde spreeuwen die daar zaten aan ne kant, en roerden aleens niet, zóó tenden dat ze waren.

Dichter en dichter begon het te drijven, een zichtbaar wit varend gepulver, een lijvelijk schuinjagen van drijfsneeuw, die bleef hangen tegen hage en kant, kleefde tegen de stammen en zifte door kruinen en tronken. Dichter en dichter, en zóó dicht dat er de lucht door verduisterde en de verten verdwenen; al dat hout was kreeg 'ne witten kant uit den noorden, 't werd alles bovenop bestrooid met het vliegende meel.

De meerlhaan zat in 't drooge, maar de arme leeuwerken niet; hij was in den oksel van een zwaren tak gekropen en hield hem daar ineengefokt. Maar zij zaten bloot op het bloote land, met rondom hen het razende wanweêr, en verre en wijd de stomme ijdelte, en de gruwelijke honger.

Ze 'n hadden geen macht meer om te verkruipen en

zaten al lijk zwarte bollekes op de eenmalige witheid van den grond.

De lucht zat ééndikte vol, en van op te neêr was 't nu een zwierelende lustige sneeuwdrift. Omleêge werd het al witbestrooid, maar bij gispende windvlagen, werd het strooisel opgeschept, omhooggedreven en verre gevoerd, tot hooge bermen in hoeken en kanten, en nog kwam de wind ze daar uiteten en rondscheren, of in geeren snijden, dat ze lagen lijk overvallende schuine baren.

Geen vogel meer die ievers ruitte of muitte. De lucht was voor de warrelende sneeuw geheel alleen; al 't gevogelte zat gescholen in kanten en hoeken, in tronkgaten waren ze weggekropen, in hagen en houtvimmen. Hunnen honger vergaten ze, voor 't vreeselijke van den sneeuwstorm.

De leeuwerken zaten, versteven, met de doodschrik in hun bloed en blind van honger en sarrende sneeuw, en lieten den dag over hen heêngaan.

Door den langen duur, werd het veld alommendomme toegesneeuwd tot een onafzienbare witte woestenij en de vijver sneeuwde toe en de boomen stonden lijk in den blijden bloeitijd van de lente met hunne armen vol watten wollekes. Maar in de lucht en was 't geen lente, en geen van de leeuwerken die gading gevoelde om op te gaan; de lucht was lijk lood, zoo grauw, en dreigend alsof geheel de bakte er ineens uit zou gaan storten.

't Was toch al zoo lange voor de arme vogels dure tijd.

Zoo gauw de lucht was beginnen verscherpen, en de opperlage van den grond aan 't stijven ging, hadden ze altemale den komenden nood vooruitgezien.

Met eenzelfde angstgevoel, kwamen ze tot benden bijeengetroppeld en ze doolden achter 't land, zoekend en verorberend ook het vuilste wat ze maar vinden konden.

Ze wandelden over land en wegen, en knikten voort bevallig met hun kuifke recht op hun kop, maar de grond bleef hun nijdig gesloten.

Dan almeteens ging de noodschreeuw: ‘de witte dood!’

toen de lucht verduisterde en de sneeuw ging aan 't drijven. De benden vlogen op, met machtelooze vlucht tegen den sterken doodwind, en ze heetten weêr, tenden krachten, waar ze van hun volk ge ware werden, al even uitgeput en verhongerd.

Van alle kanten werd er geklaagd, en gedurig kwamen ze toe met nieuwe benden, al jammerend van ‘de witte dood!’ Ze trappelden met hun sidderende voetjes door de diepe sneeuw, altijd al zoekend, en altijd om niets te vinden.

‘Gauw naar de menschen toe!’ ging het dan, en de groote vlucht rees op; de ingeboren schuwheid was er uit en ze keerden al naar het westen, waar er licht blonk van onder de dikbesneeuwde daken. Maar de huizekes bleven toe, en hier ook was 't eenbaarlijk al een glinsterende witheid.

Tuk! tuk! tuk! riep de meerlhaan door de doodelijke stilte. ‘'t En zal niet helpen! de menschen zijn zoo gierig als 't winterweêr,’ en 't werd al stillekens voor den avond te deemsteren.

‘Niets alhier!’ vermaande hij, maar ze 'n hadden geen kracht meer om weêr verder te vechten tegen den wind; hier end' daar was er eene die opvloog, en weêr duikelde, en den noodroep gaf, en dan bleven ze allemale zitten, stil en wachten.

Hij zoette toch, de wind, en nu viel het in vlokken, hoe langer hoe meer en hoe grooter, grauw uit de duisterende lucht.

De eene na de andere sneeuwden al de vogels in en al de zwarte vlekken verdwenen; het land en de vijverspiegel en de bermen van drijfsneê, het viel allemale donzig dicht, in eene ongestoorde stilte.

Almaardoor wiegelden in spelerig ongetal de grauwe pluimkes uit de lucht, onoozel en licht, en vriendelijk aanrichtend die jammerlijke verdelging.

***

De wind keerde met den nacht gerust weêr naar oost en de hemel zuiverde. Er scheurden gaten in de wolken, daar de sterren zaten en pinkelen, heel scherp.

Omleege lag de witte wereld, en er vonkelden duizenden genstertjes op de sneeuwlage. De mane ging aan 't lichten overal en toonde de wereld hoe schoon dat ze was, in haar donzig baarkleed, nog ongerept van menschen of van dieren.

's Morgens bij 't lichten van den dag, lag 't overal voetdikke toegedekt en wonderbaarlijk schoon.

CAES. GEZELLE.

Op Reis
(Vervolg van bladz. 336)

IV.

VREEDZAAM wandelde ik op een avond door Carlisle's straten. Aan een omdraai hoorde ik plots een schorre stem die pijnlijk gilde als van iemand die om hulp riep. Meteens zag ik het: gerugsteund tegen een standbeeld stond opeen verhoog een politieker een late avondmeeting te houden. Waarover? Een belangrijk punt wellicht: anders zouden er niet zooveel menschen rond geschaard staan, onroerbaar en scherp toeluisterend.

Het had me weinig kunnen schelen, maar de herhaalde klanken ‘Belgium and Germany’ - vooral de eerste - maakten me nieuwsgierig. Ik sloot me aan bij de menigte en werd door de steeds bijkomenden zoo vast en diep ingedrongen in de massa dat ik willens nillens mijn belangstelling moest jonnen, tot het einde toe, aan dat ‘very important point’. Nu, 't liep eenvoudig over het gevangeniswerk. De redeneering waar ik inviel was deze: net als in Engeland zijn er in België en Duitschland ook gevangenissen, zelfs nog veel meer dan hier, en in beide landen wordt net als bij ons onder bepaalde voorwaarden ook ‘prison-labour’ opgelegd. All right tot hier. Maar wat ik meen te moeten schandvlekken is dit: het belgisch

en duitsch ‘prison-labour’ wordt al te goedkoop en gemakkelijk in Engeland toegelaten en door dat vuig onrecht kunnen wij met ons gevangeniswerk de mededinging niet langer volhouden.

Hij was na eenigen tijd aan het slot geraakt. Iedereen weet dat het slot van een redevoering gewoonlijk het schoonste deel ervan uitmaakt. Wellicht daarom heeft men het woord: peroratio, in denzelfden aard als perbene. Hier was het eveneens zoo. Wijduit sloeg hij zijn armen met krachtigen omhaal uit, telkens wipte zijn kop als verschrikt op en zijn stem brieschte vervaarlijk in haar akelige heeschheid. Hij deed een oproep tot al de aanwezigen dat ze zich werkelijk verontwaardigd moesten gevoelen over die schaamtelooze verkrenking van het internationaal recht, dat dezelfde kanker aan de toekomstige samenleving hunner kinderen zou knagen zoo ze niet door onverdroten, uit diepe overtuiging geboren propaganda en door rusteloos aandringen bij het landbestuur dezen aldra door iedereen gewraakten geesel verjoegen uit het rijk der wezenlijkheid naar dat der droomen en der verbeelding. Algemeen handgeklap huldigde zijn meening; ‘it is so, it is so!’ hoorde ik overal rond mij. Allen schenen even vast besloten den strijd aan te vatten. ‘It is so, it is so!’ leek als de kreet: ‘God wil het!’ na de preek van Urbanus II te Clermont.

Wat mij betreft, dien nacht sliep ik zoo zorgeloos en vast als gewoonlijk.

Hoe heel anders was dat opgewonden mensch te Carlisle als de twee pastors die ik de volgende dagen leerde kennen! Het eerste - een pastortje - is meer dan tachtig jaar oud, maar zoo vlug en zoo jong nog! Het kent, naar zijn ootmoedige bewering, slechts 250 woorden fransch: deze onkunde gaat echter samen met een veelzijdige kennis op ander gebied. Kennis van een geleerde: dat getuigden zijn ontelbare boeken: kennis van een Engelschman: alle sport in 't water, op 't ijs en te lande; kennis van een liefhebber: beeldhouwen, boetseeren, speldewerken. Dertig jaar was

het kapelaan geweest te Quebec; daar hadden ze te werken gehad, hij en zijn drie collegas! Die waren nu alle drie dood.

‘Hoelang zoudt ge mij nog geven?’ vroeg het, schalks over de glazen van zijn gouden bril kijkend.

‘Op zijn minst tot honderd jaar’ verzekerde ik ‘Het fransch puntdichtje op Gladstone is zeker nog beter voor u dan voor hem’.

‘Welk puntdichtje? Zeg op, please’.

> ‘Grand vieillard, de l'année entière
> Vous ne prenez que le printemps;
> Vous n'êtes pas octogénaire,
> Vous avez quatre fois vingt ans.

Verstaat ge't?’

‘Hoe niet? In zake ouderdom versta ik alle talen’ loech het.

‘Maar Gladstone werd niettemin geen honderd jaar oud’ zei het daarop, weer boven zijn bril opkijkend. En dan:

‘Wel, Gladstone had toch de etiquette na te leven en die doodt een mensch. Dat ken ik niet. We zullen probeeren tot honderd, dan noodig ik u uit.’

De andere pastor is Father Fawell. Hij woont in het liefste dorp van het Lake-district, te Windermere. Ook al een oude man. Verbeeld u maar, het is vijftig jaar geleden dat hij studeerde nagenoeg op dezelfde plaats waar ik dit schrijf, in het Engelsch Seminarie te Brugge. Hij zei vroeger tamelijk wel vlaamsch gekend te hebben, maar thans kent hij er zooveel niet meer als zijn gebuur van zooeven fransch kent. Goede herinnering heeft hij aan Guido Gezelle; zijn dichtwerken prijken ook in de hoogste schap van zijn boekenkast. Neen, lang zou hij ook niet meer leven. Zie maar liever op dat notaboekje met den naam van de oud-studenten uit het Engelsch Seminarie: dead... dead... this is still living... dead... dead... dead..., terwijl hij met zijn wijsvinger over de bladzijde gleed. Hij

begon zoo gaarne te spreken over Vlaanderen, waar het volk zooveel beter is dan in Engeland. Na een tea-cup en een cake verorberd te hebben, mocht ik met hem een wandeling doen door zijn dorp en hij sprak maar voort bewonderende woorden over 't vlaamsche volk.

Een heerlijke wandeling tusschen de bevallige oude huisjes door en de fijn aangelegde hovingen naar 't meer. Schuitjes met witte zeilen wiegelden er traag vorderend over, en werden overgesteken door vlugger stoombooten met dichte menigte op hun dek. En we deden er ook een tochtje op: hoe schoon lag de zilverglanzende, rimpelende watervlakte, hoe schoon hingen de doorzichtige, melkwitte wolkjes laag vóór de somberheid der oever-bosschaadjes en schoof het dorpje Windermere verder en verder tegen den wijder-wordenden gezichteinder! Vaar traag, schipje, traag voort, want gij draagt al mijn geluk....

('t Vervolgt)

Kerk-Kunst

HET verslag van 't koninklijk berek voor kunstgebouwen (zitting van 28 Okt. 07) heeft het over kerkmeubelen, en de opmerkingen over dit punt gemaakt zijn niet van belang ontbloot: juist wordt de toestand afgeschilderd, nuttige wenken worden opgegeven. Ook wordt er luidop geklaagd dat men soms met heel wat tegenzin de toelagen stemt voor werken die met *schoone* kunsten geen uitstaan hebben. Die bekentenis verklaart langs welke wegen die smakelooze boel versieringen onze mooie kerkgebouwen wordt binnengevoerd: men had wellicht het achtbare berek van onkunde of nalatigheid kunnen verdenken, maar meer kan het niet zijn dan eene te ver gaande inschikkelijkheid.

I. - Beelden.

Men wijst erop dat men in de kerken soms mooie oude beelden aantreft, van gothische snede, met eene keurige polychromie, meestal onder eene grove ontsierende verflaag gedoken. Die beelden dienen behouden te worden en, zoo noodig, hersteld. Zoo deed men te Dixmude met enkele beeldjes uit het doxaal (Vgk. *Biek*. 09, bl. 22). In vergelijking met Braband en Limburg is onze West-Vlaamsche gouw arm aan oude beelden, bizonder aan groote, maar Goddank, alles is nog niet verdwenen. De kloosters hebben meest van vroegere eeuwen afgeërfd: S^{t} dans Hospitaal te Brugge heeft nog eene prachtige beel-

denreeks. In het zoo deerlijk verminkte kerkje vindt men nog tal van lieve beeldnissen en heerlijke figuurtjes van St Hieronymus, St Jan Ev., St Ant. Erem., St Augustinus: binnen 't klooster, een H. Ursula met wel bewaarde oorspronkelijke polychromies; in den hof, een Kalvarieberg met meesterlijke figuren der H. Maagd en van St Jan, die echter bijna onkennelijk zijn geworden onder... de verf. O.L.V. kerk te Kortrijk heeft een heerlijk standbeeld der H. Katharina. Eene opsomming wìl ik niet eens aangaan; de gothische Mariabeeldjes vooral zijn niet zeldzaam: ze liggen waar hier waar daar verstrooid, verarmoed onder hunne nieuwe kleuren. Menig beeld droeg vroeger of draagt nog een groot en zwaar staatsiekleed; voor het aanpassen van dien vreemden tooi werd het beeld soms verminkt en geschonden, maar nu komt de tijd der herstelling. Men kent het wonderbeeld te Dadizeele; de beelden van O.L.V. van Spermaille in 't Begijnhof, O.L.V. in de onderkapel van St Baselis, O.L.V. van Blindekens. O.L.V. van Sion[1], allen te Brugge; - het uiterst mooie beeld te Meetkerke, eene der liefste Madonas die we zagen: - O.L.V. van Thnyne te Ieper, enz. Zelfs de nissen in de straten te Brugge dragen soms wonderschoone beeldjes.

De oude beelden dienen hersteld te worden. De niet oorspronkelijke kleuren zijn meestal een hanswortenpak, de dikwijls vernieuwde verflagen nemen de fijnheid der snede weg, de diepten worden aangevuld, de lijnen verstompt en zoo komt een uiterst mooi beeld te gelijken op een afzichtelijken, vormloozen romp. De herstelling moet aan eenen behendigen vakman toevertrouwd worden. Een beeldschilder zou nooit mogen de diepten der drapeering met schaduwtinten aanleggen: 't beeld heeft door zijn relief eene natuurlijke en voldoende schakeering. Eene overtollige schakeering met kleuren zal 't uitzicht van 't beeld veranderen, de diepten overdrijven, den beeldromp vermageren. Die misopvatting in 't schilderen is nochtans vrij algemeen.

Het beeld is een noodzakelijk iets in eene katholieke kerk, maar om Gods wil, geef ons beelden hunne hooge beduiding waardig, en tot hun einddoel geschikt, d. i, tot onderwijzing en stichting der geloovigen. Heden schijnt men dit vergeten te zijn; de beelden zijn doorgaans zonder ziel of schoonheid, een doode letter.

Daarom nu steunen we zoo herhaaldelijk op het behoud en het herstellen van het oude beeld, omdat veelal in een middeleeuwsch beeldje van 10 duimen meer kunst steekt dan in een catalogus met 300 nummers uit onze moderne winkels van '*art religieux*' - zoo noemen ze 't zelf.

De oude beelden moeten hersteld worden, zeiden we, ja, ook nagemaakt; dien weg schijnt men nogtans niet te willen opgaan. Een feit: Over korten tijd moest een nieuw Mariabeeld aangekocht worden voor de St Jakobskerk te Brugge. In O.L.V. kerk ter zelver

(1) Het kunstig beeldje van O.L.V. van Sion, vroeger bij de geschoeide Karmelietersen, nu bij de Zusters Predikheeressen van Engelendale. Het is een heerlijk stuk. Eene gravuur met bondig historisch bericht werd uitgegeven in 1873 bij de W^{e} J. Petyt.

stede, is er een monumentaal Mariabeeld (1485) uit St Jakobskerk herkomstig. Do oorspronkelijke kleur is weg, maar O.L.V. kerk heeft een kunstig gepolychromeerd namaaksel van 't oude beeld voor 't altaar der Meimaand. Ge zult nu denken: Zeker zal St Jakobs ook zijn oud beeld terug willen. Een bevoegd priester trad hier op om dit voorstel te doen doorgaan. - Lukte het? heelemaal niet; en wat er kwam..... daar zwijgt men liefst over.

Maar de voorraad oude beelden is niet zoo groot dat we kunnen volstaan met de oude beelden na te maken. De opwerping had ik ook verwacht; maar ziet u, vroeger waren onze kerken heel wat rijker aan beelden. De beeldstormers hebben er hunnen sabbath gevierd, en na hen de nog meer verdelgende nieuwe kunstrichtingen. Maar veel toch is in onze musoea terecht gekomen. Brugge. Gent en Antwerpen (Steen) zijn tamelijk rijk; British en South-Kensigton mussaeum te Londen hebben ook Vlaamsche specimens benevens vele andere; Brussel (Cinquantenaire) en Parijs (Trocadéro) hebben onschatbare verzamelingen plaasteren reproducties van heerlijke beelden, die ook in den handel komen. Wie ooit zoo 'n musoeum bezocht zal vast niet klagen over gebrek aan modellen.

Zoo, hoor ik nu iemand zeggen, dan preekt ge maar het eenvoudig, het slaafsch navolgen aan, en dit is toch den weg afsluiten voor 't persoonlijk initiatief van den kunstenaar. - Niet zoo haastig! De zaak van dichtbij ingezien, hoeveel eigen persoonlijkheid zoudt ge wel halen kunnen uit de vele beelden en beeldjes die in de laatste twintig jaar onze Vlaamsche kerken kwamen te (ont)sieren? Hoeveel? Als men nu over geen geldmiddelen beschikt om echt *kunst*-werk te bestellen, - of als de beeldhouwer bij wien men ook al eens bestellingen *moet* doen geen kunstsmaak heeft, dan geeft ge best een schoon model te copieeren, en dit zal veraf de algemeene regel zijn. Kan het anders, des te beter.

Hebben we eens een schoon beeld, dan hoeft er ook een goede plaats. Hebt ge nog een kerk gezien met aan elken pijler een log voetstuk met beeld er boven op; of nog, met beelden op elke kolom vastgehecht. Hebt ge dat nog gezien? - 'k Zou redelijker de vraag stellen, hebt ge 't nog anders gezien? Het beeld breekt de bouwlijn. Hoe lief nochtans is het spel niet van de bouwlijnen, de vlucht der pijlers, vrij, slank, naar boven op. Vroeger bouwde men zoo, dat beeldnissen in de muren waren uitgespaard, zoodat het beeld in zijn bouwkundige kader met den bouw smaakvol sameuwerkte. Voorbeelden treft men aan te Brugge in St Salvators (koor); te Iper, koor der St Maartenskerk; te Damme waar de nissen rond het koor onlangs hersteld, met heerlijke beeldjes werden versierd. Groote, eentonige muurvakken die soms in den kerkbouw voorkomen leveren ook eene geschikte plaats op voor beelden; zoo ziet men het in de kunstvolle parochiekerk te Vyve-Capelle

De plaats van 't beeld zal ook zijne grootte opgeven. De verhouding wordt bepaald door de afmetingen van den bouw, de vrije ruimte rondom 't beeld, de hoogte waarop 't geplaatst is, en nog tal van andere factoren die verschillen naar gelang der omstandigheden.

Eene plaag nog is het overgroot aantal beelden. Hierop antwoordt

men dat de godsvrucht der geloovigen moet ingezien worden.... Dit voor alles, maar voeg het schoone bij het noodzakelijke. Vooreerst, is het kerkgebouw zoo aangelegd dat de bouw beeldnissen heeft, zoo zal men reeds aan deze zijde eene groote ontlasting ontmoeten. Zoo deed men ook vroeger: een lichtarm werd doorgaans voor 't beeld aangebracht; op hooge plechtigheden werd het licht op de '*reese*' aansteken. Hoe treffend was het rondom het kerkgebouw het blijde feestlicht te zien schitteren! Werpt men nu op dat de godsvrucht der geloovigen weinig uitstaans heeft met heelden die in de bouwdeelen verloren (?) zitten, dan vinden we nog een uitweg in altaarstukken, in een wel opgevatte decoratieve fresco(1), de paneelschildering, half- en hoog verheven beeldwerk. Zoo vond ik een prachtig relief in brons, den H. Jozef voorstellend, in S. Marcus te Venelie. De kruiswegdevotie bewijst dat het volk van zulke voorstellingen niet wars is.

Dit alles geldt vooral voor de gothische beelden, daar ze best passen in eene gothische kerk, zoo meest al onze kerken zijn, oude en nieuwe. Echter dient men niet de Renaissance beelden, die bij ons vrij talrijk zijn, het land uit te wijzen. We weten wel dat veel van die beelden weinig kunst inhebben, maar ook een groot aantal hebben hooge waarde. Men oordeele, en *ver*oordeele niet te licht. - Zulke beelden blijven best zonder kleur; en is eene beschildering noodig voor 't behoud van 't beeld, men kieze eene eenvoudige witte verf. De oude verflagen moeten volstrekt opgewasschen worden. Heel dikwijls wordt het aan de Renaissance beelden verweten niet een sprankel edelheid of godsdienstzin te hebben. Die dubbele bewering gaat niet zelden aan beide zijden mank. Toch kan men beelden hebben die in eene Renaissance kerk wel passen, zonder de realistische strekking te volgen aan dit kunsttijdperk eigen. Zoo is de beeldenreeks van heiligen in de Karmelietenkerk te Brugge, waarin men edelheid vindt en godsdienstzin en eene wonder harmonieseering met het kerkgebouw. Maar hier ook staan we voor 't werk van eenen niet alledaagschen meester.

Mengelmaren

DE '*Gazette van Brugge*' van 14sten Aug. 1869 sprekende over den brand van St Andrieskerk (10 Aug.), zegt: '...*ook de prachtige schilderij van Rubens, op eene weerde van 20.000 fr. geschat, is gelukkiglijk kunnen gered worden*.'

Staan we hier voor een Rubens in den aard van dien van Leysele, die toch maar een armzalige copie was van Jordaens, of.....? Wie weet er meer over?

(1) Zie o.m. de heiligenfiguren in O.L.V. kerk te Brugge, noordbeuk, in de boogrij onder de vensters, en de prachtige reeks in het koor der Zavelkerk te Brussel.

[Nummer 23]

Begrip en etymologie der woorden ‘Vlaanderen’ en ‘Vlaming’

DE bijdrage van Mr E. Van Cappel, ‘*Vlamingen in Hongarië*’ talmerk 18, is voor lieden die zich met germaansche taal- en volkenkunde bezig houden, uiterst belangwekkend. Daarin wordt beweerd: dat er ongetwijfeld een verband bestaat tusschen het vlaamsche land (in ruimeren zin verstaan) en eenige volksspreuken, zinspelend op Vlamingen, die in Ongarië in zwang zijn. Daar is iets van waar, maar in den grond is *Flanderer* een naamw. gevormd van een frequentatief *flandern* d.i. *flodderen*, in 't Fransch *flâner*.

Daar ik mij sedert geruimen tijd met de afleiding der woorden *Vlaanderen en Vlaming* bezig houd, ben ik over-

De kwijtbriefjes voor BIEKORF, JAARGANG 1910, zullen aan onze geachte lezers met het begin van December aangeboden worden.
Het 1ste deel van BOEKENSCHOUW voor 1909 zal met t^{k} 24 of t^{k} 1, 1910 verzonden worden. Het zal een lijvig bundel uitmaken.

tuigd dat de goede afleiding dezer raadselachtige woorden, de verlangde oplossing zullen verstrekken.

Mr Van Cappel meent dat '*Flandrenses*', dat in eenige middeleeuwsche oorkonden van Ongarië te voorschijn komt, in eenen ruimeren zin, vervattende al de bewoners van den Noderrhijn, moet verstaan worden. Het is ook het gevoelen van gezaghebbende volkenkundigen; wat meer is dit ruimer begrip van '*Vlamingen*' bedoelt niet enkel de uitwijkelingen van Ongarië maar bovendien ook deze van Noord- Oost- en Middelduitschland.

Wie daarover meer wil weten, raadplege het standaardwerk van Otto Bremer: *Ethnographie der germanischen Stämme*. Daar vindt men ook de opgave der werken die over die vlaamsche, (over 't algemeen hollandsche), uitwijkelingen handelen: want er bestaat daarover in Duitschland eene uitgebreide letterkunde. Tusschen haakjes gezegd, deze Bremer is een spraakgeleerde en ethnograaf van toongevend gezag. Ziehier wat hij zegt als besluit zijner studie, § 191: '*Flandrenses werden schliesslich in einer Urkunde aus den 90*^{er} *Jahren des 12. Jahrhs die Siebenbürger Sachsen genannt, deren Heimat an der Mosel zu suchen ist. Fläminger* (*Flandrenses*) *nannte man damals nicht nur die Bewohner von Flandern, sondern alle Niederländer und ripwarischen Franken*.'

Daaruit blijkt dat in het woord 'Vlaanderen' eene dubbele bedoeling verscholen zit: 1° eene ruimere, duidende op al de Nederfranken van den Rhijn, van aan de Noordzee tot aan de Mozel; en 2° eene engere, duidende op de bevolking van het oud graafschap Vlaanderen.

Zooals men aanstonds zien zal, de eerste bedoeling is de oudere, trouwens onze vlaamschsprekende belgische bevolking is om zoo te zeggen uitsluitelijk uit de nederlandsche Rhijnstreek gekomen; ons vlaamsch of nederlandsch gebied hebben wij brok voor brok op de Romeinen afgewonnen. Met vaderlandschen trots mogen wij wijzen op de grootste gebeurtenis der wereldgeschiedenis: een klein, wakker, streefzaam volk, snijdt de machtige wieken af van

den wereldbeheerschenden adelaar en sticht het groot rijk der Franken. Dit waren onze roemrijke voorouders!

Over opkomst en uitbreiding der Nederfranken is in het Rodenbachsblad, N^{r} van 27 Juni 1909 een tamelijk uitvoerig artikel verschenen van mijn hand, waarnaar ik verzende om niet in herhalingen te vervallen.

De benamingen *Vlaanderen* en *Vlaming* dagteekenen van de romeinsche overheersching. Aan germaansche afleidingen kan moeilijk gedacht worden. Men bedenke dat onze taal maar opgekomen en heerschend geworden is, na verdrijving der Romeinen. Onze nu vlaamsche steden dragen meestal eenen latijnschen naam, reeds tamelijk ver vervormd door het Volkslatijn. *Vlaanderen* is het latijnsch woord '*Fluminarii*' en '*Vlaming*' is *Flumencus*.

Naar mijn inzien, want bescheiden ontbreken, hebben de Romeinen de Nederfranken verdeeld in twee groepen: 1° de *Fluminarii*, dat zijn de stroombewoners, doelende op den Rhijn met zijne armen IJsel, Lek en Waal; later zijn daarbij gekomen, de del tas van Maas en Schelde; en 2° de *Ripuarii*, van *ripa* = oever dat zijn zelfde oeverbewoners van den Rhijn, maar meer stroomopwaarts, van aan de Lippe tot aan de hessische Franken. Denkelijk is de naam *Ripuarii* maar opgekomen, wanneer zich eenige hoogduitsche gouwstammen met de Nederfranken vermengd hebben.

De beide nederfrankische groepen van den Nederrhijn zijn ook in de geschiedenis bekend onder den naam van '*Avalois*' (bij Phil. Mousques) en het landgebied als '*Avalterra*' (zie gloss. Ducange v^{o} Avalterrae). Die benamingen moeten waarschijnlijk ook van de laatste tijden der romeinsche overheersching dagteekenen[(1)].

De oudste geschiedenisbron, namelijk Jordanes, die de *Ripuarii* vermeldt, is van 451, maar men mag met redenen veronderstellen dat beiden: *Ripuarii* en *Fluminarii*

(1) Kurth, in een gedenkschrift afgelezen den 8 November laatst voor de koninklijke commissie van geschiedkunde, getuigt ook dat het Rhijngebied genoemd werd *partes avallenses*. (Op welk tijdstip?)

merkelijk ouder zijn; doch voor '*Fluminarii*' althans, ontbreken oorkonden tot in de 7de eeuw '*In Flandris laboravit*' (Vit. S. Elig).

Uit de bewoording van die bron, alsook uit de eenparige getuigenis der geschiedschrijvers, blijkt het, dat de naam *Vlaanderen* aanvankeijk slechts het noorder geweste van het toekomstige graafschap bedoelde. De eerste vlaamsche neêrzetting had plaats onder Carausius 286, vermoedelijk tusschen het Zwijn en de Ottogracht '*juxta Gallorum en Saxonum confinia*.' Het waren saalfrankische vluchtelingen voor de tweede maal uit hunne zaten verdreven door de westfalische Saksen. Men brenge de twee ons overgeleverde texten samen van Zosimos III 6 en van Surius (Vitae sanct.)(1).

Gelijktijdig en in samenwerking met de invallende stamgenooten in de 5de eeuw, heeft die vlaamsche volkszetting zich meester gemaakt van den waalschen Mempiscus en de Walen gefrankizeerd.

Bijaldien het woord *Vlaanderen* ouder is dan de 5de eeuw, wat tamelijk zeker is, moeten de afleidingen gesteund op het begrip van *plattestreek* (*Planariae* enz.) van vorenaf uitgesloten worden, want aan dit eng landgebied kwam dien naam niet toe, het overgroot gedeelte van het latere graafschap ingenomen zijnde door den Mempiscus; wel is waar moet die laatste benaming op een gegeven oogenblik als archaïsch beschouwd worden; evenwel is het stellig zeker, dat de Vlamingen zich slechts trapsgewijze uitgebreid hebben van het Noorden naar het Zuiden.

(1) Ziehier de twee texten: De Saksen verjoegen dat gedeelte der Franken dat men Saliërs noemt; deze waren uit hunne eigene streek (Overijsel) door de Saksen naar dat eiland (de Betuwe) verjaagd, dat vroeger aan de Romeinen behoorde, maar alsdan door de Saliërs bezet was. (Zosimos III 6. vrij vertaald).
- Let wel dat Carausius de goede trouw van het roomsch rijk bedroog, hij die nochtans aangesteld was als verzorger der provincie die aan de zee ligt, alwaar de Franken, reeds voor de tweede maal uit hunne zaten verjaagd, zich nevens de grenzen der Gallen en Saksen neêrgezet hadden. (Sur. vit. sanct.)

Friesche kolonisatie in het Noorden van Westvlaanderen kan geschiedkundig niet bewezen worden; alles bepaalt zich bij enkele anglo-friesche eigenheden in het klankstelsel. Die eigenheden zullen vroeger wel talrijker geweest zijn; het Frankisch, de taal der meerderheid en der heerschers heeft ze verdrongen. Wel is waar is er in de 7de eeuw sprake van Friezen aan de Scheldemonding, maar het is zeer twijfelachtig of de Friezen daar volkszaten aangeleid hebben; er is daar bloot kwestie van heerschappij-uitbreiding over Nederfranken (zie Otto Bremer, § 124).

De bezitneming der Scheldeeilanden door de Friezen kan men wel benaderend vaststellen. In de 5de eeuw zijn de frankische krijgslieden naar het Zuiden getrokken om het romeinsch leger te bevechten. Die eilanden stonden dus zonder voldoende bescherming en vielen gemakkelijk in de macht der Friezen. Hetzelfde mag men zeggen van de Angelen, Warnen en Herulen, die eerst aan den rechter oever des Rhijns gelagerd waren en na vertrek der frankische krijgslieden in Noordbraband vielen(1).

Noch van de Friezen noch van de Anglo-Warnen heeft Vlaanderen zijnen naam gekregen, want hij bestond reeds. Van eene kleine kolonie Friezen of Anglo-Warnen kan de de ongemeene uitbreiding van den vlamingnaam niet gekomen zijn; *hij bedoelt een geheel volk*.

Dat de bevolking van Brugge en ommelands uit de Scheldeeilanden gekomen zij, is geheel wel mogelijk, waarschijnlijk zelf. Brugge was eene hanzestad en de vaarlieden van het Watergewest en het Noorden zijn er ongetwijfeld in grooten getalle eene broodwinning komen zoeken; niet te min is die tongval Frankisch. Al de stranddialecten zijn min of meer Anglo-Friesch gekleurd.

(1) Van deze Friezen aan de Scheldemonding en van deze Zweven (dat zijn de Angelen, Warnen en Herulen) van Noordbraband of Thoringia is er spraak in het leven van Sint Elooi. Het markgraafschap Antwerpen was de: *limes adversus Danos*. - De frankische koningen hebben naderhand de Scheldeeilanden en Thoringia terug bemeesterd.

Overigens al de nederlandsche tongvallen vertoonen overat anglo-friesche eigenaardigheden; zij zijn toe te schrijven, zegt Bremer § 143 ‘aan de uitbreiding van het machtgebied der Friezen tot aan de Scheldemonding; - aan de Warnen, Angelen en Herulen van het noordbrabandsch Thoringia; - aan de overgevoerde Saksen van Karlemanje en misschien ook aan neêrzettingen van noordalbingsche en chaukische kustroovers’(1).

In den Zuidwesthoek is de bevolking Saksisch maar sterk onderzet met frankische bestanddeelen; de oude bevolking van den *Litus saxonicum* was daar reeds ver getrankiseerd toen Karlemanje er aan dacht, de strand-Saksen bij hunne oude stambroeders te vestigen. De noorder dialectgrens dezer Saksen valt omtrent samen met de zuidgrens van het *Brugsche Vrije* en de noordgrens van het ambacht van IJper. Men vergete niet dat de Saksen (vroeger Chanken genaamd) ook behoorden tot de groep der Anglo-Friezen.

Daar hebt gij in vogelvlucht eene ethnografische schets onzer vlaamsche bevolking. Laat ons nu overgaan tot de afleiding van ‘*Vlaanderen*’ en ‘*Vlaming*’. Die afleiding is zeer mottig om ze langs zuiver taalkundigen weg te kunnen wettigen. Vooreerst is er eene sporadische klankwisseling in den stam, waaraan taalkundigen moeilijk geloof hechten; ik zal ze trachten te overtuigen. Verders is de geschiedkundige ontwikkeling tweeslachtig; zij is niet zuiver romaansch maar franko-romaansch. Er is eene opschuiving van klemtoon en inschuiving eener epenthesische *d*. Ik acht het dus niet overbodig in eenige bijzonderheden te treden, want zelfs bedreven taalkundigen kunnen zich aan die etymologie vergrijpen. Ik houd er aan mijne afleiding tot in den minsten vezel goed te maken.

Verre het voornaamste punt is het onregelmatig verloop van *u* naar *a* in den stamklank. - Men bemerke wel dat

(1) Er ware nog bij te voegen: aan beroepsbetrekkingen van visschers en vaarlieden.

de stamklank in ‘*Fluminârii*’ en *Fluméncus* niet beklemtoond is. Welnu in het Vlaamsch is de gewone regel dat de protonica in vreemde woorden, zelfs in germaansche, overslaat naar *a*, inzonderheid wanneer de onbeklemtoonde vóórklank *u* of *o* is. Enkele voorbeelden zullen volstaan: *anjuin, babijne, katoen, harlogie, lamoen, kantoor, lavoor, laveren, karwei, bazuin, bargoensch, kalant*; - *gatouwe* (getouwe) *gadomme* (God doeme mij), *onder ta boven, taneel* (*tooneel*, Belg. Mus. f° 412, 4de deel).

In het Hoogduitsch zelfde verschijnsel: *Kattun, Gardine, Kaninchen, Karniess*, enzv. Evenzoo in 't Deensch en Noorsch: *Katun, Gardin, Kanin, Karnis, Basun* (bazuin) enzv.

Het is dus eene gemeengermaansche neiging. De Franken hebben die neiging overgezet aan de Franko-Romanen. Eenige voorbeelden tot staving: *Lannoy* (*Alnetum*) *Dampierre* (*Dominus Petrus*) *Cannoot*, picardische vorm voor *Quesnoy*, vlaamsche vorm: *Van Canneyt; de la beau* (voor *de l'aubeau*; in 't vlaamsch: *abeel-boom*) *mambour* (*mondboor*), enzv. De letterkundige taal heeft natuurlijk veel van die dialectische eigenaardigheden verwischt. Voor de oudheid van dit taalverschijnsel pleiten: *Taxandria* = *Toxandria*, *Taringia* = *Thuringia* (zie verdeelingsoorkonde Frankisch rijk), *Baïvarii* = *Bojivarii*, *Gandate* uit *Gondate* = *Gent*.

Het klankverloop van *u* naar *a* mag wetenschappelijk aldus voorgesteld worden; het moet daarom niet, volstrekt genomen, waar zijn. In iedere taal zijn er van die alleenstaande gevallen die moeilijk uit te leggen zijn. Zoo zijn: *Mosa* > *(Maas)*, *dominus* > *(dam)*, *danter*, oud Fransch voor *dompter; fant* voor *font*-(*is*). De Luikerwalen zeggen *fant* voor *font* en verders *a* voor *o* in den 1sten persoon meerv. van al de werkwoorden. Men schrijft die onregelmatigheden gewoonlijk aan het Frankisch toe.

Dat er in het Volkslatijn werkelijk eene onregelmatigheid in den klank van 't stamwoord *flumen* bestaan heeft, kan men bestatigen in het fransch woord *flâner*. De

beteekenis van *flâner* is eigenlijk *fluctuare*, vlotten, zwieren, ongestadig zijn. Tot nu toe is de oorsprong van dit woord niet uitgeleid. Ik zie er eenen gesyncopeerden vorm in, van **flaminare*, volksgedaante voor *fluctuare*.

De gesyncopeerde vorm *flânare* met wisselgedaante *flunare* heeft eene geheele reeks nieuwe woorden verwekt met ingeschoven *d;* onder andere:

1° Het engelsch *to flounder;* zijne weêrgade is ons frequentatief *flodderen* met saksischen uitval van den neusklank en, beteekenisvol, benevens *flodderen* bestaat er een tweede vorm met *a, fladderen. Flodderen* en *fladderen* bewijzen hunne uitheemsche (romaansche) afkomst door den ongestemde lipletter *f* in plaats van *v*. - In het Hoogduitsch bestaat insgelijks *flandern*, ook met *a*.

2° *Vlinder* met onregelmatigen klinker, aldus genoemd om zijne fladderende beweging. Eng. *flounder*, Deensch *flynder*. De onregelmatige klank zal een anglo-friesch merkmaal zijn.

3° Het Hoogduitsch *Flunder*, Deensch *Flynder*, dat is een zeevisch die zich ophoudt aan de stroommondingen; letterlijk overgezet in het Latijn, ware dit *fluminarius*, Noord-Romaansch *flondre*, met ingeschoven *d*. - De lange latijnsche *u* in positie komende wordt *o* voor gedekte nasaal (Cf. *comsomption, comble, nombre* enzv.)

5° Ons woord *vlonder*, dat is eene *vlottende* brug.

Daar hebt gij eene reeks woorden, die men ofwel niet, ofwel verkeerd afleidt en die min of meer rechtstreeks het bestaan bewijzen van twee vormen **fluminare* en **flaminare* en die ook door hunnen samenhang getuigen dat ik in mijne afleiding van *Vlaanderen* en *Vlaming* het juiste stamwoord zal getroffen hebben.

Laat ons de afleiding *Fluminarii* nog verder vervolgen. *Fluminarii* werd in het Volkslatijn gesyncopeerd tot *flunarii*. De uitval van den intervocalischen medeklinker is de gewone regel in het Romaansch. Overigens men moet er niet aan twijfelen, den gesyncopeerden vorm *flun* voor *flumen* men vinden bij DIEZ, *Roman. gramm*. f° 153 T.I.

De verzwakking der lange ā in het suffix *ârii* is eer Romaansch dan Frankisch. De lange latijnsche *a* wordt altijd *é* in het Romaansch (Cf. *nasus* > *nez, natus* > *né*). - In het Frankisch is dit suffix ook vroegtijdig verzwakt; evenwel vindt men vormen met verzwakking en andere waar zij niet ingetreden is tot heden toe. In die dialecten waar de klemtoon sterk expiratorisch is, kan de verzwakking vroeger ingetreden zijn.

Wij hebben dus *flu*(*mi*)*narii* > *flanárii* > *flanérii*. Onder stijgenden invloed der frankische bevolking werd de klemtoon voorop geschoven en bracht natuurlijk de verzwakking meê der beklemtoonde *ć* van het suffix en met die verzwakking trad de epenthesische *d* in en wij hebben van den eenen kant *flondre* uit *u* en *flandre* uit *a*.

De ingeschovene *d* is eigen aan het Romaansch (Cf. *gener* > *gendre, minor* > *moindre, veneris-dies* > *vendredi*). Men kan ze vinden in de oudste romaansche oorkonden, *sendra* voor *senior* in de eed verbintenissen van Straatsburg 842.

Wat het tempo of de tijdmaat betreft dier vervormingen, eene zaak is zeker, dat de vermenging van twee verschillige rassen niet kan geschieden zonder stoornissen in de taal. De inval der Franken dagteekent van de 5de eeuw; te rekenen van dan af is de frankische invloed overweldigend geworden en inderdaad de noorder romaansche dialecten verschillen merkelijk met de zuidere.

Een paar woorden over het suffix *arii*. De aanwezigheid van dit suffix in '*Vlaanderen*' kan niet geloochend worden. Het was de wijze waarop de Romeinen de volksnamen schiepen; de Germanen volgden ze daarin na. *Amsivarii, Angrivarii* (Engeren), *Hattuarii* (Hattergouw), *Baïvarii* (Beieren), *Hasuarii, Cantuarii* (Canterburg), *Hongarii, Falchovarii, Inguarii, Lindisware, Ripuarii* (Reiferscheid), *Wihtware, Kinnemarii* (Kennemer-meer), *Bulgaren, Spanjaards* (Spanier) enzv.

De slot-*i* van *arii* is in al de latijnsche gedaanten zichtbaar: *Flanderi, Flandri, Flandris, Flandria, Flanda-*

riorum; men neme goed in overweging dat al de afleidingen die er geen rekening meê honden op voorhand onmogelijk zijn.

Een volle vorm *arii* kan men in oorkonden van romaansche herkomst niet meer nawijzen, omdat krachtens de romaansche klankwetten de lange latijnsche ā in *é* moet overgaan. Wij zonden dus moeten oorkonden bezitten uit landen die min onder romaanschen invloed gestaan hebben. Ik ben zoo gelukkig geweest eene zhoogduitsche gedaante te kunnen vinden in de *Ann. de l'Emulat. Bruges*, f° 104, Febr. 1907: '*Dux Wlandariorum*', 10de of 11de eeuw. Twijfelen aan dit suffix is dus niet meer mogelijk.

Flanderi, Flandri (zie bronnen bij Förstemann) was eerst *volksnaam;* wanneer het begrip van volksnaam verduisterde, werd het woord *landnaam*. Dergelijke voorbeelden zijn talrijk. (Cf. *Baïvarii, Hongarii, Hessii, Prussii*, enzv.)

Vlaanderen is datief meerv. en beduidt: *bij de stroomnaars* of beter: *ten stroomnaren*.

Wat *Flumencus* betreft het is doodeenvoudig het stamwoord met het suffix - *cus*. Het is eene vorming gelijk *juvenis* > *juvencus*.

Flumencus is een dubbelvorm (doublette) van *Fluminarii*. Dank aan dien dubbelvorm kan laatste gedaante op de duidelijkste manier bewezen worden. In het oud Fransch schreef men *Flameng*.

Over den uitbouw in de oorverwante talen van het indogermaansch suffix *eNKO*, in het Latijn *eNCUS*, in het Germaansch *ing*, raadplege men DIETER, *Laut und Formenlehre* § 301, alsook VERCOULLIE, *Hist. Gramm*. f° 105. Ons suffix *ing* is eenzelvig van oorsprong en van beteekenis en gaf aanleiding tot verwarring; men aanzag *Vlaming* voor Germaansch wegens het germaanschuitziende *ing*. Eene gelijkdanige vorming is het woord *Wallonke*, met vrouw, suffix (*n*)*ca*.

Vlaanderen, Vlaming en *Vlaamsch* zijn uitheemsche woorden. Voor het beschaafd en letterkundig Vlaamsch

zou ik de voorkeur geven aan het woord *Nederlandsch*. Ik moet nochtans doen bemerken dat het woord Vlaamsch voor Nederlandsch niet te uitsluitend voor Belgisch moet aanzien worden. Vlaanderen, zooals ik kom te bewijzen, was weleer de volksnaam van al de nederfrankische stambroeders en ten Kate getuigt: ‘De hollandsche tael is de oude vlaemsche tael en werd vroeger zelfs te Amsterdam de vlaemsche tael genoemd’.

Om nu ten slotte te komen op de volksuitdrukkingen *Flandern, Flanderer, Flanderlein* en andere diergelijke in Oostenrijk en Duitschland in zwang, zij zijn af te leiden van het frequentatief *flandern* = *flodderen, fladderen;* Eng. *to flounder* of *to flunder*, in het Fransch *flâner;* dat is op en af-, weg en wederzwieren, ongestadig zijn; maar in dien zin, zou men zeggen, wordt het in Duitschland en Oostenrijk niet meer beseft en het volk wil daarin den landnaam Vlaanderen terugvinden. Die uitleg is, dunkt mij, zeer aanneembaar.

RAYM. VERALLEMAN.

Strijd!

IN sterk verweer, den poel rondom,
daar 't zwijgen van den noen alom
is over hen gekomen,
daar staan, met schoûr aan schouder pal,
in overmachtig ongetal,
wel honderdduizend boomen!
Zij staan, en laten, machtig hoog,
aan wedereind de hemelboog
zijn goudverlichte vamen,
zoo wijd als zijn blauw laken rekt,
zoo wijd als 't veld der aarde strekt,
beschermend openpramen.
Zoo staan ze, en in 't gelid gesteld
gaan, broersgezind, zij 't zongeweld

van looverschilden bieden
een dak, zoo in den heldentijd
daar 't schichten hagelde in den strijd
en steenen, de oorlogslieden.
De zonne viert en balkt daarop
en blutst den afgegletsten top
van hare gouden speren,
om niet! De boomen weten hoe
gedekt haar alle gaten toe
geen bloeme en zal zij deren,
geen lichtgekleede pluimgediert
dat 't weldoen van de koelte viert,
in schaduw der gewelven;
ze en zal het immerkoele bosch,
ze en zal het neschbedauwde mos
met nijdig vier doordelven!
Ze en zal! De onghiere boomenmacht,
van God alhier gesteld, houdt wacht,
en binnen zijn de kelen
van al wat koekoet, merelt, vinkt,
en wielewaalt, dat 't woud weêrklinkt,
aan 't lustig orgelspelen.

CAES. GEZELLE.

Op Reis
(Vervolg van bladz. 349)

V.

BUITEN den trein was er te zien: een lomp stationgebouwtje, een grijze station-master en wat verder, twee jongens die vochten; aan den anderen kant, een schraal weilandschap, drie huisjes en last not least een schreeuwende reclame van Pear's zeep. Dat was te Appleby. De reclame was zoo: een groot, langwerpig bord met vurig-roode grondkleur, waarop van den beneden linker-

hoek naar den opperrechterhoek in grillige, witte krulletters: Pear's soap, en links er boven een licht-gele haan die zich op zijn teenen optilde om den dageraad uit te kraaien op deze wijze: ‘Wasch u met Pear's zeep!’ De honderdduizenden aanbevelingsplakkaten van Pear's zeep zouden - indien men het belang van een zaak moest gaan meten aan haar ruchtbaarheid - wel doen denken dat er niets is waarop het engelsche volk meer acht neemt dan op dit artikel. Pear's soap overal, Pear's soap eeuwig en ervig. Indien ge niet van alle menschelijke wegen afdwaalt, dan zult ge het zicht ervan niet ontvluchten, ik verzeker het u. Maar het is ook niet noodig dit te schuwen, hoor ik u zeggen. Wel zeker niet. Als u van 's morgens tot 's avonds handelsreizigers hun waren, die ge alles behalve behoeft, met een afgrijselijk- spitsvondige en echt dialectische welsprekendheid willen opdringen, zoudt ge er misschien ten laatste wel wat zenuwachtig van worden; een onschuldig plakkaat is echter passief, althans bescheiden. Het eenig uitwerksel is - lacy! van dan af zit de vogel in den strik - is dus de nieuwsgierigheid. Benieuwd zijn in Pear's soap blijkt integendeel de eerste stap te zijn tot een waren zegen in het leven. Hoor maar liever:

‘Is Pear's zeep dan toch eigenlijk zoo wonder voortreffelijk?’

Deze mijn vraag was voor mijn treinreisgezel, een vroeg kaal heerschap, dat ik meende, om reden dier hoofdgesteltenis nog beter dan een ander, op de hoogte te zijn van de onderscheiden zeepsoorten.

‘O, mijnheer, hoe kunt ge dat vragen? Ideaal, mijnheer, ideaal! Ik herhaal het nog: ideaal! Hoe, mijnheer, laat me toe mijn verwondering uit te drukken: gebruikt gij te huis geen Pear's zeep? Ik heb het altijd meê op reis; het kan toch gebeuren - zelden, mijnheer, zelden - dat ge slaapt in een hotel waar Sunlight of Musc of zoo iets nog de voorkeur hebben. Ik heb het daarom altijd meê op reis. Niets kan de vlekken zoo netjes afwasschen als

Pear; niets is zoo schuimig en geurig; niets kan een mensch een frisscher tint geven dan Pear; niets kan het gelaat zoo ontspannen of het even licht-losjes maken; ja, daar de uiterlijke vrije, blije ongedwongenheid ook niet is zonder invloed op de gemoedsstemming, ben ik bij ondervinding zeker dat Pear ook de ziel wat opgeruimder, levenslustiger maakt. Ik wasch er mijn heele hoofd mee, mijn gelaat en mijn hair en nog mijn handen en mijn borst. O, mijnheer, Pear's soap! Gij zult dat wel hebben gebruikt, wel zeker... maar neen, als ge het gebruikt hebt, dan moet ge het verschil noodzakelijk hebben opgemerkt. Pear's soap, mijnheer!'

Nooit had ik kunnen denken dat er zulke hartstochtelijke bewonderaars van zulke louter stoffelijke dingen in de geheele wereld te vinden waren. Nu, 't moest wel een van Pear's talrijke agenten geweest zijn.

Toch moet ik aan deze vervoerende lofspraak een en ander toevoegen: eerst en vooral, met het voorbeeld te Carlisle onder nummer 4, komt het me voor dat een Engelschman alleen dan uit zijn flegma opschiet als hij het heeft over zeer gewichtige zaken; ten tweede, niettegenstaande alles, scheen de tint van den man in niets die van andere stervelingen te overtreffen; ten derde, ik moet bekennen dat zijn ziel wel opgeruimd en levenslustig bleek, maar blijf betwijfelen of dit aan gezegde kracht te danken was; ten vierde, ik vermoed nog steeds dat hij door zijn hair beduidde de twee eenzame vlokjes die nog overbleven op zijn slapen; ten vijfde en ten laatste, het kan heel goed, ondanks zijn bewering, dat ik mij reeds met Pear's gewasschen had zonder nochtans de verandering bewust te zijn, want er is misschien niets in de wereld dat ik min zou kunnen waarnemen.

Zeep verdient hoogachting om haar onontbeerlijke noodzakelijkheid. En toch denk ik er niet op, tenzij mijn gedachten me naar 't kinderverleden terugbrengen, waar we soms zoo schoongekleurde zeepbellen oplieten. Maar ach! juist dit heb ik sindsdien leeren kennen als een beeld

van 't vluchtige en 't vergankelijke in het menschelijk leven...

Wanneer de trein voortholde, werd er door hem nog veel gepraat en door mij nog veel geluisterd over het dito onderwerp. En ik wilde lang geen Nurks zijn: ik knikte instemmend Waarom ook niet?

Eenige dagen daarop wist een andere me den meer komischen kant van de zaak uiteen te zetten. Hij vertelde: ‘Het is een tijd geleden, ik meen dat Pear gestorven is sedert het feit dat nu volgt. Wel, Barnum had in Siam twee witte olifanten aangekocht. Zie, als de Amerikaansche cirkusman met zijn troep naar Engeland's kust toezeilde, kwam er al met eens een rumoerige twistvraag op in de dagbladen of er al dan niet witte olifanten bestonden. Het schijnt dat Mark Twain hierom hoogst wrevelig werd en de voorstaanders der witheid drukten zelfs een protestbrief van hem, nl. wegens zijn verhaal: ‘The stolen white elephant’. Dit kent ge, niet zoo? Nu werd de vraag, die natuurlijk door Pear was opgeworpen, ook door hem even ras opgelast: ‘Ze werden wit gewasschen door Pear's zeep!’

En waarachtig, onze groote Shakespeare wordt ook door hem belachelijk gemaakt. Zie maar, het stond in een tijdschrift. In dezen zin: het was een gesprek tusschen lady Macbeth en een andere lady.

Lady Macbeth (zuchtend): ‘Ach! worden deze handen nooit weer schoon?’

De andere lady: ‘Oh! ja, Mevrouw, voor enkel een shilling hebt gij hier een doelmatig middel, dat daarbij alle arabische aromen overtreft: Pear's soap.’

‘Dat is niet mooi’, wedervoer ik, ‘niet mooi voor Pear.’

Nu bid ik bij mijn lezers om ontschuldiging dat ik de geesteslaagheid had op zulk een prozaïsch onderwerp hun aandacht in te roepen.

('t Vervolgt).

Mengelmaren

Boekennieuws

WEINIG katholieke kinders zijn er in Engeland die ‘*Ethel's book*’ niet kennen, het smakelijke en tevens zoo verheven dichterlijke kinderboek van Father Faber. ‘*My dear Ethel*’ zegt de dichter - want Faber was een goed dichter - in zijne opdracht, ‘*suppose we take the Angels instead of fairies, and the Dead instead of ghosts, and then see how we get on?*’

Onze kinderen lezen ook geerne en ze lezen geerne in hunne eigen moedertaal, als er maar zijn die willen schrijven voor hen. Van engeltjes lezen ze ook liever dan van drollen en kabouters, van afgestorvenen liever dan van spoken. Enwel, eenieder die Fater Faber's boek leest met de ‘*tales of the angels*’ moet vinden dat het percies iets ware voor onze kleintjes; de kinders in Engeland zijn er zoo zot van, dat het meêmoet naar bed 's avonds, en dat ze 't, gesloten in hun vuist, leggen in 't oorkussen onder hunne bleuzende kriekewangen; en ze droomen van Lilalpa en Oniato, van Wilfrid en van Edith Guido Gezelle die dat altemaal wist, had hem intertijd nog aan 't vertalen gezet van Ethel's book; het is niet geweten waarom, maar hij liet het steken na het eerste verhaaltje. De drie andere, ziju nu vertaald door Caesar Gezelle - en Ethel's book, verschijnt onder de naam: ‘*Engelendale*’ versierd met acht penneschetsen, in 't begin van 't komende jaar.

Het wordt hierbij den lezers van Biekorf aanbevolen.

IN T^{k} 19 van het loopende jaar vraagt gij wat de zichtkaarte bediedt waaronder er te lezen staat: Beverley - St Mary's Church. The flemish Priest's Room.

Het schijnt dat er vóór en tot de XVIe eeuw vele zaken gedaan wierden in den wollenhandel tusschen de omstreken van Beverley en Vlaanderen, en dat er alsdan vele Vlamingen gehuisvest waren te Beverley en er eenen vlaamschen priester hadden. Men toont er nog de twee kamers die dienden, de eene voor kerk, de andere voor sacristie en woonplaats.

P. ONTEFRACT.

DE kinders, eer dat ze gaan duikerke spelen, tellen af wie de eerste zal moeten zoeken. De teller raakt beurtelings de twee vuisten van elken speler; voor zichzelf raakt hij den vuist en zijn voorhoofd, intusschen lament gevende van:

Holleken, Bolleken,
Op zijn knolleken,
Holleken, bolleken
Knol!...

En iedereen die ‘*knol*’ krijgt, is verlost. De laatste aanblijver moet zoeken.

(Gehoord te Lier).

[Nummer 24]

Onkruid

Tot stichting van E.H. Van Cappel die te wege was een pisseblomme dood te trappelen.

WEET gij wel, mijn eerweerde vriend, dat er meer wijsheid op te doen is, en dat Gods voorzienigheid beter uitstraalt uit een enkel blad van het schamel kruid daar gij zoo minachtend op wildet terdten, dan uit al de boeken philosophie en anderen pruts waar gij jaar uit jaar in uwen verstandigen kop op breekt?

Beschouw mij eens dien hut.

Gij, die 'Biekorf' aandachtig leest, en die te recht uitgaat als een der generigste werkbien die er honing in vergaren, gij zult voorzeker onthouden hebben hoe het bladgroen, dat in die bladeren geborgen ligt, de wondere bekwaamheid heeft om de zonnestralen op te zuipen, en er de kracht van te doen dienen om water op koolzuur te voegen, en meel te bereiden, de vrome spijze waar al ander goed van daan komt.

Maar die bladeren doen nog anderen dienst.

Bezie hoe zij, uit eenen wortel dicht tegen den grond ontsproten, ringsom uitstralen, en schuinsch omhooge gaan; kijk hoe die randen, licht-overgekruld, van elk blad, of 't ware, een gote maken, en 't zal u gemakkelijk zijn om verstaan dat de regen, in die bladergreppen nederschietend, stroomen moet naar den wortel toe: elk blad ligt uitgestrekt om water te vangen, en van al den dauw die 's nachts uit de lucht op zulke bladeren zinkt en gaat er geen druppelke voor den wortel verloren.

Verders komen er in het middenbeekske van elk blad menigvuldige andere, mindere leikes toegeloopen; want de zoomen van de bladeren, zoo gij ziet, zijn gekerteld, ook uitgehaald en hebben scheute naar het herte van het blad. 't Zijn zelfs die gebekte randen die, van verre aan gelijkend op leeuwensnakkers, aan 't gewas zijnen naam verleend hebben: *leeuwentand* heet het immers, *dent-de-lion*, en in 't engelsch, uit het fransch verdraaid: *dandelion*.

En nu dat wij met de groeze streke zijn, laten wij de spa in den grond steken en den wortel uithalen. Zoo gij ziet, gelijkt hij danig wel, op de verw na, die bleek-geel in stede van rood is, aan de wortels van *Daucus Carota* die gij dagelijks met warmen of kouden ‘bouli’ bij geheele mondsvullen onder uwen tand brengt. Die wortel is pijlrecht en hij dient, ten eerste, om de plant in den grond nagelvast te spijkeren. Daarbij is hij wel scherp uitgaande langs onder, maar dik langs boven en opgevuld met levensvoorraad die, met den aanstaanden zomer, smelten en dienen zal om bloem en zaad te helpen verveerdigen. Aan dien kloeken wortelstam hangen de echte wortelen, die haarfijne truizelen te weten, die open vezelen en overal heen in den grond booren, op zoek naar voedsel dat, opgezogen, in stam en blad gedreven wordt. Dat uwe bril wat sterker ware, ge zoudt hier nog iets anders kunnen aanschouwen, te weten dat het uiteinde van elk van die teedere zuigdraadjes gedekt en gedoken is, en, in zijnen onderaardschen tocht tegen alle kwetsende ruwheid

beschut wordt door een kapke: ja, op den top van elk een van die uitloopende vezeltjes zit er een wortelhoedje, de weêrga van het vingerhoedje dat den top van den vinger veilig houdt van 't meiske dat aan 't naaien is.

Nu, uit dien wortelstam, bijna reize met den grond, wordt de bladerensterre geboren die, geheel het jaar dóór jeugdig blijvend, onzen naakten winterbodem bekleedt en versiert met den stillen glans harer doove, donkere groenigheid. Maar nauwelijks zit de lentezoelte in de lucht of uit het herte van elken hut komen twee drie stalen lustig opgeschoten, elk voorzien met de groene botte waaruit de welbekende goud-geluwe-*pisseblomme* loskruipen zal. Zoo lang de bloem te teer is en te dutsachtig om de scherpe bete van ons ongenadig voorjaar-wêer te kunnen uitzien, en 's avonds ook nog als zij, reeds ontloken, zal slapen gaan, sluit die botte toe: om elke bloem ligt er immers een behoedzaam kranzeke taaie, kleine bladjes, die overhands kunnen neêrhangen om de bloem vrij te laten opengaan, en opkrullen om, dicht tegen elkaar geschoord, het bloeisel te omvademen en zorgvuldig te dekken. Zoo houdt de wakkere klokhenne de slagpennen harer vlerken dicht gesloten op haar pas-uitgekipte en gevaar-onkundige kiekens.

Hetgeen uit die botte blinkend te voorschijn komt is eigentlijk, in den echten zin, geen bloem op hare eenigheid: het is, met de benaming van deken De Bo zaliger, een *Gefleuroende*, een veelvuldig gestraal van bloemen in overvloed: de top van den stengel gaat uit op een klein, rond kussentje waarin de geluwe fleuroentjes vastgetroppeld zitten, als naalden en spelden op een naaikussen. Met 't vallen van 't blad, is de pisseblom uitgebloeid: de kleine, groene klansbladerkens die maandenlang elken avond zoo weigerlijk 't gebloei hebben bewaard en bevrijd tegen koude en nachtvorst, krullen op en vouwen rond de bloem toe voor de laatste maal. Wers van bloeien, neêrhangends hoofds, zwaar van de deugd van 't wordende zaad, blijft die botte eenige dagen naar den grond gebogen.

Als zij weêr opengaat, is de gulden pracht verdwenen:

't Geluw hoofdlijn
is zoo wit als sneeuw geworden,
is alom gekroond met bleekheid.

Op elken staal zit er nu een schoon rond kobbeke wit pluk dat door den adem van den voorbijgaanden wind of door den blaas van spelende kinderen afgerukt, de lucht met katjes vervult, en allenthenen wordt uitgestrooid:

Ja, de Zuidwind droeg zijn hertwee
over veld en over veenland,
ont de locht met sneeuwwit plokhaar
als van disteldons bevracht was.

Elk fleuroentje is immers een zaadje geworden met een pluimken op, of liever gelijkt elk zaadje, op zijn eigen genomen, aan een overgewaaid ‘parasolke’: de handhave is het zaadje zelf dat langwerpig van gedaanten en in fijne ribbekens gedeeld is; de staf is een fijn naaldeke dat uit het zaadje pijlrecht opschietend in een waaierke allerlijzigste, licht-overgekrulde donzen draadjes openspreidt. Waren al die zaadjes bloot en ongeriefd, ze zouden, rijp geworden, afreuzelen recht naar den grond, in 't zelfde mokske rollen, te samen opschieten en elkaar versmachten. Maar Gods voorzienigheid die, zoo gij beter dan ik meent te weten, aan de geringste kruiden des akkers hulpe biedt en zorge toedraagt, heeft aan elkeen van die zaadjes zulk een waaierke in de hand gesteken, zoo dat er de wind meê spelen kan en ze wijds en zijds rondzaaien.

En zoo komt het dat, van 't eerste lente-ontwaken tot aan 't naken des winters, onze maduwen en meerschen, zoomen en kanten, dijken en grachten tintelende vol blijde, frissche, gulden bloemen staan; ja, dat er langs straten en wegen, tusschen keien en steenen, geen fakske gers en groeit, of 't staat een hut pisseblommen bij, den Heere te loven, die ze in den strijd om 't bestaan zoo mildelijk begaafd heeft.

Om in 't daaglijksch leven weêr te keeren, waartoe dient de pissebloem? Des winters, als de goe sala kwa-krijgs is, vinden sommige groenselliefhebbers er nog deugd in pissebloem-sala te bereiden. De konijntjes mogen ze ook. Met den gedroogden wortel maakt men café; en gij, die niet vervrozen zijt, en die den naam der bloem kent, gij weet zeker wel, zonder dat ik het u zegge, wat de menschen van zulken drank mogen hopen en verwachten.

Dr LAUWERS

Storm

I.

ZWART zit de Hemel en 't wolkengevaart
schijvert, met woedende rukken,
wentelend, woelend, op hoopen vergaard,
scheurend aan flarden en stukken.

Huilend en kermend en bulderend luid,
roefelt de wind uit de luchten,
springt op de boomen, met snijdend gefluit,
vlecht door hun kroonen, al zuchten.

Dreigend is d'Hemel en wroed is d'orkaan.
D'eeuwen-oud' eiken besprongen,
wringen hun stammen en schudden hun blaân,
buigend, in krakende wrongen.

II.

Klaar is de Hemel en 't veldgewas geurt.
Rustende staan nu de boomen,
hier wat getakeld en daar wat gescheurd,
recht toch, in 't zonlicht te doomen.

III.

Heer, als onz' ziel in den donkeren blikt,
eenig, van stormen omgeven,
vrees'lijk besprongen en dood'lijk verschrikt,
schermend en vechtend voor 't leven.

Gij, die aan licht en aan duist'ren gebiedt,
Eeuwig Licht, schiet uwe stralen.
Gij, op wiens teeken de storremhoos vliedt,
laat uwe rust in ons dalen.

Steun ons in 't vechten, behoed ons voor val.
Zijn wij gekneusd in het strijden,
maak, dat wij bloedend en lijdend, doch pal,
ons in de zege verblijden.

WARDEN OOM

Op Reis
(Vervolg van bladz. 367)

VI.

O dat eenig schoon uitstapje bij 't eindigen van den dag door Westmoreland! We slenterden een einde wegs langs een oude vaart, waarvan het water zwart en droomerig stil lag en dan door de weilanden van de rechte baan af. De avond was ondertusschen gevallen, maar een halve klaarte bleef over de vlakten zweven. Het land leek een wijd amphitheater. De heuvels schoten op tegen de heldere lucht, met bonkige koppen en teedere lijnengolving, en ze waren donker op hun dellingen, week verlicht op hun kruinen door maan en sterren. Boven was de onmetelijke hemelkoepel opgespannen met tinteling en wemeling van millioenen sterren ‘als stofgoud dat de nacht zich op haar paden strooit.’ Geen geruisch: tweemaal slechts een

gedempte piano-muziek uit een villa en eens het geraas van een trein die met bliksemenden flikkerglans van lichten op den eenzamen, hoogen berm aan onze linkerzijde kwam aangerend en vervloog. Waarheen?... Beweegloos hing de gekrolde sigarenrook in de lucht. Zoo stil was de dampkring. En over Oxemholme kwamen we op den breeden asphaltweg, bezoomd en overgroeid met bladerige catalpas en esschen, waartusschen de maan bij wijlen gluurde en een klaartestreep teekende op den grond. Nu en dan een mensch die een goeden nacht toewenschte, eenige fietsen en het late steekkarretje van een rondventer zeker. En links de puinen van een oud, beroemd kasteel waar mijn vriend me geheimzinnige spokerige legenden wist van te vertellen. Wat was hij mooi, mijn laatste avond op Engeland's grond!

Morgen was Schotland aan de beurt.

In Schotland vraagt ge: regent het hier altijd zoo? en ze antwoorden u bedaard: neen, het sneeuwt somtijds ook. Het regende ditmaal eveneens. De regen zweepte over 't landschap en kletterde gedurig tegen de ruiten van den trein zoodat ik het haast niet belangrijk vond op te kijken naar Dumfries, Kilmarnock en de andere steden op de baan naar Glasgow. Eentonig en vervelend, zoo'n reis. Te Glasgow zelf ook zoo: aangezien het niet sneeuwde, regende het. En hardop in de straten, waar ik geen hoofden zag met al de regenschermen en op niets meer bedacht was dan op een regen-schuttend dak voor 't vroege slapen gaan. Men kruipt in bed met de hoop op een beteren morgen, doch vergeefsche hoop! De droppen vallen weêr ongenadig naar beneden uit de lucht rechtaf of van de euziën der huizen, het brobbelt uit alle goten, het pletst in alle plassen en leekt van alle boomen. Ge hebt deernis met die menschen en met u zelf: ge poogt wat om te wandelen in de ‘Royal botanic gardens’ of in het ‘Kelvingrove park’, maar 't is alles even verdrietig en ge gaat u dus best van meet-af opsluiten in de ‘Art Galleries’, waar - verkwikkende opbeuring! - menige merkwaardige dingen te zien zijn.

Er zijn er echter die beweren dat het schoon weder kan zijn in Schotland. Ik zou het best gelooven. Mijn lichtgeloovigheid bracht het werkelijk bijna zoo ver dat ik illico een reis naar de meren en Edinburgh wilde aangaan en me dit zelfs, steunend op vroeger aanhoorde ophemelingen van die bezoeken, als een feestelijken optocht voorstelde. Maar de neêrdrukkende werkelijkheid ontnam me onverbiddelijk allen moed en met den avond viel het heimwee loodzwaar op mij in die kille, natte stad.

Het heimwee!

Ik wist en aanvaardde gereedelijk dat het bestond. Wie heeft niet een opstel te maken gekregen over ‘het heimwee van den banneling.’? Ja, van een banneling wel zeker, maar ik was toch een onschuldig mensch die slechts op eigen, vrije wieken een pleziertochtje had gewaagd en dit juist om aan de verveling van een zittend verlofleven te ontsnappen. Toch had ik het heimwee, het ding dat ik vroeger alleen kende, nu voelde meer on meer. Ik was onder een loome neêrslachtigheid en toch veerden mijn verbeelding en mijn hart nooit sterker op dan nu. Ik moest naar het vasteland, naar een bepaald stipje: een stadje waar geen natuurluister noch kunstpracht te genieten zijn, waar 't leven der menschen geen andere afwisseling kent dan de zelfde opeenvolging van onberoerde dagen, doch waar de lieden me niet meer vreemd zouden vragen wie ik was, waar ik vriendschap en liefde kon krijgen en geven, die gestaald was door vreugdegemeenzaamheid en lijdensverbroedering, waar ik op lieve graven kon denken aan allerduurbaarste dooden die me zoo warm bemind hadden en opgeleid in mijn jeugd.. Ik vluchtte er heen met den exprestrein zoover ik kon. Ik reed en reed. Ik had het heimwee.

De zaligheid van het leven op vaderlandschen bodem mocht ik aldra ondervinden. Om mij dezen genoegelijken indruk dadelijk te bezorgen, had ik bij 't aan wal stappen te Oostende een geschikte ontmoeting. Op het gezaghebbend woord van bevoegde policemen had ik in menige engelsche

stad mij dol geloopen, eerst rechts, dan links, dan recht door, dan nog rechts, weer links, nog links en andermaal recht door, om toch te geraken waar ik wilde zijn. Hoe deemoedig had ik die ontzagwekkende Herculessen om een terechtwijzing gesmeekt! Hoe alleenig-verloren had ik mij tusschen de menschendrommen heêngeworsteld, beangstigde slaaf van hun bevel! Maar zie, van nu af kon ik zelf den weg aantoonen! Een bewijs dat ik in mijn eigen land weer was. Twee bejaarde heeren, die met mij te Oostende in den trein hadden plaats genomen, en ook uit Engeland kwamen, vroegen mij in het duitsch naar de ligging van Knocke en de wijze om het dorp nog voor den avond te bereiken. Ik kon licht mijn taal ont-angliseeren en even gemakkelijk germaniseeren. De stond waarop ik beiden over hun reisdoel mocht inlichten was waarachtig een der aangenaamste uit mijn verlofdagen. Uit dankbaarheid overhandigden ze mij hun naamkaartje. De een was: päpstlicher Hausprälat, kgl. Geistlicher Rat, Ehren-Kanonikus en ehemaliger Hofprediger te München; de andere: Dr. utriusque juris, Vorstand des historischen Stadsmuseums en Universitätsprofessor te Weenen.

Donnerwetter, welk een eer!

ARTH. COUSSENS.

De Knocke

I. Beteekenis van het woord.

KNOCK, wedergedaante knop of knoop, knobbel, kneukel, is eene plaats waar zaken verknoopen, en is meest gebezigd om straatknokken aan te wijzen, vandaar den blok huizen daarrond staande, de lieden die daar wonen heeten knokkaards; buiten de straatknokken heeft men de waterknokken, zoo in Vlaanderen de Knocke aan zee en Zwijn, de Knocke aan Yzer en Yperlee, (over deze loopt onze verhandeling), vandaar is een knok een

stuk land, gemeenlijk een hooge knobbel, daar het water min of meer afgesloten; verders een hoek grond eenigszins afgezonderd, van daar gaapknok aan de kerke, waar de gapers de menschen staan te begapen; eindelijk verbinding der gebeenten of gewrichten, van daar knokken en kneukels. (Kiliaen. W. b. Knochten; De Bo. Idiot. Knock; Gezelle. Loq. X. 82. Gaapknok; J. Bal. W. b. Knok).

II. Geschiedenis.

De sterkte ‘De Knocke’ waarvan de geschiedenis zoo dikwijls melding maakt, is gebouwd geweest door Vauban rond 1682. Doch vroeger was daar reeds iets.

In 1579 beraadslaagde men reeds over het bouwen eener sterkte daar ter plaatse. In 1590 bouwde men er eene sterkte welke men van eene spaansche bezetting voorzag. In 1647 maken de Franschen eene kleine vesting aan den noordkant van den IJzer. In 1649 wordt deze door de Spanjaards ingenomen, om vrijen toevoer te water te hebben voor hun leger dat IJper belegerde. De vesting aan het Noorden van den IJzer braken zij af, en bouwden er eene andere in den Zuidoosthoek voor 150 man. In 1659 wordt de vesting door de Franschen ingenomen, doch weder afgestaan. In 1662 beval de koning van Spanje er eene ware vesting te bouwen, doch terwijl men eraan bezig was in 1667 kwamen de Franschen 't werk vernielen.

Na het verdrag van 1678 liet de koning van Frankrijk Lodewijk XIV er door Vauban eene sterkte bouwen van vier bastioenen en twee halve manen. Zij omsloot den mond der IJperlee in alle richtingen, hare bastioenen waren met arduinsteen bekleed en hare grachten waren breed, daarbij kon de streek onder water gezet worden. Zij bevatte slechts kaseernen, eene kapel en een huis voor den sluisvoogd. Hare bezetting schijnt rond de 1.000 man te moeten bedregen hebben, maar het dubbel daarvan op oorlogsvoet.

Daar de soldaten te dien tijde vrijwilligers waren die hun leven lang dienden, mochten zij trouwen, en zoo bevatte de sterkte een aanzienlijk getal vrouwen en kinderen.

Met de hollandsche bezettingen die er kwamen krachtens het Barreel-verdrag, rezen er moeilijkheden op nopens de huwelijken van die protestantsche mannen met katholijke vrouwen van de streke, en daarom wierd de sterkte even als de overige Barreel-sterkten waar de Hollanders legerden, bij pauselijk bevel van 't jaar 1741 als hollandsch grondgebied aanzien, en wierden de huwelijken in 't verborgen gesloten, (zonder pastoor en twee getuigen) er geldig erkend.

Het doel van Vauban was niet enkel den waterweg naar de belangrijke stelling van IJper te beheerschen, maar ook moest ‘De Knocke’ eenen schakel vormen van den sterken vestingketen strekkende van Duinkerke tot Doornijk. Vauban noemde de stelling van ‘De Knocke’ eene ‘goede’.

In 1689 bedreigden de Bondgenoten (Spanje-Engeland-Holland-Oostenrijk) tegelijkertijd Duinkerke, Bergen en IJper. Vauban kreeg opdracht deze vesting te gaan verdedigen welke de Bondgenoten zouden naderen en insluiten. Het hert der deskundigen poppelde van voldoening bij de hoop dat de groote vestingbouwer zijn eigen werk zou te verdedigen hebben, doch de Bondgenoten oordeelden het wijs Vauban's verdedigingsvernuft niet te beproeven.

In 1712 viel de sterkte die dan maar weinig bezetting had, bij verrassing en verstandhouding met den hovenier in de handen der Hollanders die te Oostende lagen.

In 1713 gaan de Zuid-Nederlanden bij erfenis-verdrag tot Oostenrijk over, en wordt de streke Veurne-IJper, met ‘De Knocke’ dus, door Frankrijk terug geschonken.

In 1715 komen de Hollanders, die vriendelijk ‘De Knocke’ verlaten hadden voor de Oostenrijkers, krachtens het Barreel-verdrag de sterkte opnieuw bezetten.

In 1744, na den val van IJper, wierd ‘De Knocke’ door de Franschen beschoten, en hare 75 verdedigers gaven zich ten derden dage over.

Het verdrag van Aken liet de Hollanders weldra naar ‘De Knocke’ wederkeeren, en zij bleven er tot dat in

1782 Keizer Jozef het wijs vond al de Barreelsterkten, waaronder ‘De Knocke’ af te breken. Zoo legde deze verlichte Keizer de grenzen van ons land open voor de Franschen.

In 1793 werden er weer verschanzingen gemaakt aan ‘De Knocke’ door de Oostenrijkers, in 1794 kwamen 700 man de blijvende bezetting hulpe biên, die den Zuidoosthoek bezette, maar daar na drie dagen vechtens de Franschen te Steenstraete, spijts het verzet der Oostenrijkers en der Patriotten van 't Westland, over de IJperlei gerocht waren, wierd het in ‘De Knocke’ onhoudbaar. De rol der ‘Knocke’ was uitgespeeld.

Nu naamt men ‘De Knocke’ den hoogen Zuidwesthoek, metende een honderdtal meters zijde, en hebbende nog een deel van den gracht die IJzer en IJperlei verbond. Waar de vroegere grachten waren is de grond een weinig lager dan de overige. (Hist. militaire de la ville d'Ypres. J. Vereecke. Gand 1858. Annales de Merckem. Bruges 1878. Het Westland. L. Allaeys. Yper 1898. Mist, nationale. Namèche, Louvain 1882. De Matrimonio. Dens n^{r} 87.)

GUST. LAMERANT.

Mayombsche raadsels

ZEISELS en vertellingen, rijmtjes, raadsels en spreekwoorden behooren tot den kunstschat van het volk, en niet het minst van de natuurvolkeren, onder welke de Bantoe-stammen van Zuid- en Midden-Afrika dienen gerangschikt te worden. De Mayomben, beter de *Bayumbe*, *Banyombc*, van Neder-Kongo, verwant met de Bakongo's van E.P. Struyf, bezitten zoo 'n kunstschat, een ware goudmijn voor taal- en volkskunde.

Het zij mij genoeg, voor vandaag, eens even hun raadselboek te doorbladeren, en eenige staaltjes daarvan den

Vlaamschen lezer aan te bieden, in al hunne eigenaardigheid, mits hier en daar eene opheldernde aanteekening. Bij 't lezen daarvan zal misschien menigeen met genoegen een rijmpje herdenken uit den goeden ouden tijd..., al was het maar van de Okkernoot:

Hoog verheven,
nedergedaald,
opengekloven,
en 't herte uitgehaald;

of van de Appelkeesten:

Wit zijn de muren,
groen zijn de deuren,
zwart zijn de papen,
die in de kapellekes slapen.
Ried-raad, wat is dat?

***

Verbeeld u dus, onder 't afgesloten voordak eener Mayomsche hut, de *bana banleze*, de jongens, neergehurkt rondom een deugdelijk vuurke. Een of twee, die bekend staan om hun koddige spreuken, geven er den toon aan. Ze zijn aan het ‘raadsels slaan’ *ta kipa*. Een *kipa* wil zooveel zeggen als: fabel, spreuk. *Nongo*, mv. *zinongo*, is alle *bedekte taal*, de P-taal - zulke ‘talen’ kennen ze hier immers ook - zoowel als het ‘spreekwoord’ en het ‘raadselke’. Spits goed uwe ooren, of anders draagt ge er niet veel van weg. En, verstaat ge de vraag, nog vindt ge de oplossing niet. Het is allemaal beeldspraak, en de beelden zijn stout en... echt Mayombsch.

Hoor toe hoe ieder raadsel begint:

Spreker: *De!*[1] Allen: *Lubása!* ofwel: Spreker: *Wu!* (doet het gerucht na van een hoorn). Allen: *Nlumba!* (d.i.

(1) *E* klinke als Fransch *è*; *u* als Vlaamsch *oe. Ph, kh* is gelijk aan *p, k*, met een lichte aspiratie.

stuk stoffe) of: Spreker: *Kiandu!* (stoel). Allen: *Kala tse!* of *Kala va tse!* (d.i. Zit op den grond) of nog: Spreker: *Kiandu!* Allen: *Kiza!* (dat hij kome!). Elders: *Eye!* Allen: *Yeka*. Ook nog: *Elua!* Allen: *Luálumuna*[1].

***

Nu begint het voorstellen der raadsels en het oplossen.

- God[2] doet zijn land uitkappen (ontginnen), de groote boomen vallen, maar wij hooren ze niet vallen. - Antwoord: Het haar.

- Al de heeren, ze dragen een eender kleed. - Het hoofdhaar[3].

- De berg van God, gij kunt hem niet bestijgen. - Uw voorhoofd.

- Het huis Gods, (heelemaal) van staal, van staal. Of: - De harem[4] Gods, heelemaal van staal. - Het gebit.

- Het kind Gods, ze staan geschaard in 't ronde, voltallig. - De mond.

(1) Vgl. dezelfde voorrede in Fang-taal: *Eyo? - Ya! - Afilang? - Anzerk!*, wat een Franschman zoo poogt te vertalen: *En haut? - Oui! - Demande! - Recherche;* wijl hij herinnert aan 'nos mathurins' en 'leur début presque invariable: *Cric? - Crac!* répond l'auditeur. *Sabot? - Cuiller à pot.*' *Études coloniales*, Mars 1907.

(2) God, *Nzambi, Nzambi phungu*, Kikongo: *Nzambi ampungu;* met vergrootingsvoorvoegsel: *Manzambi, Manzàphungu*. De Negers spreken van God zonder eerbied; ook hebben ze voor Hem geen eeredienst. Hij leeft naar menschenzede, als de Opper-God der Ouden. God is hier, naar de gewone spreekwijze der Zwarten, de oorzaak van *al* wat natuurlijk bestaat of gebeurt. Zoo noemt men meestal wat natuurlijk is, *goddelijk* of *van God komende: het huis Gods, het kind Gods, de hond Gods*, enz. Het beste gedacht dat onze Zwarten geven van Gods onuitsprekelijke wezenheid is: *deze die alles gemaakt heeft*. Vgl. MGR. LEROY, *La Religion des Primitifs*, Paris, Beaucheme, 1909. Ook is *afgod* niet de echte vertaling van hun '*nkisi*'. Men kan niet zeggen dat de Bantoe zijn feitiçio '*aanbidt*'. Vgl. ibidem.

(3) In Congo hebben de borelingskes reeds haar, en kaalhoofden zijn uiterst zeldzaam.

(4) De harem, de *lumbu* van een dorpshoofd is soms met staken omzet. Deze omheining is hier het gebit.

- De waterdiepte Gods, die niet kan uitgeput worden. - Het spog.
- Het kind Gods, die spreekt is b.v. veraf, het hoort het. - Het oor.
- Het huis Gods (heelemaal) van glas, van glas. - Het oog.
- Kinderen Gods, ze zijn pas stil gebleven, of ze werden weeral lastig. - De oogen.
- Er staat een boom op vaders[1] veld, als er een blad onderaan den boom neervalt, en 't voelt den wind nog valt het niet elders. - Een traan.
- Een *ndimba*-blad[2] (of: een *nsanda*-blad[3]), dat valt om reden (niet zonder reden). - Een traan, b.v. *omdat* men u slaat, of als uw moeder sterft. (sic)
- De jonge *ndimba*-boom, die de bijlen kapot helpt. - De romp, de lenden, waar ge uw kleeren[4] aan verslijt (en zelf stand houdt).
- Kinderen Gods, ze wisselen malkaar af in 't meesterschap. - De twee beenen.
- De vrouw Gods, zij is zwangerziek langs achter. - De dij.
- En men zei hem: blijf gij hier maar. - Als men zijn groot gevoeg doet.
- De eenen wit, de anderen zwart. - De *bakhimba's*[5].
- Het huis Gods, als ge er in gaat, komt ge er niet meer uit. - 't Graf.

(1) In deze en andere spreuken is *vaders*- een epitheton dat *abundat*.
(2) *Ndimba, nsanda*, namen van hooge boomen.
(3) *Ibidem*.
(4) De inlanders dragen - en verslijten - al hunne kleeren aan hunne lenden; 't zijn immers al *lenden*kleeren.
(5) De *bakhimba* zijn leerlingen eener geheime sekte, over wier inrichting, doeleinde en streven, nog betrekkelijk weinig gekend is. Men kan de studie van ED. DE JONGHE raadplegen: *Les sociétés secrètes au Pays-Congo*, Polleunis, Brussel, een werkje degelijk van plan en opvatting, doch noodzakelijk gebrekkig van inhoud en onvolledig.

- Hij gaat, mee met u naar 't bosch, ge ziet hem, daar is hij, en hij spreekt geen woord. - Uwe schaduw.

***

Een klein lijkje, met sterken stank - of: - Een lijkje is vandaag gestorven, vandaag riekt het - of nog: *Fúkufúku* (stank). - Het stinkend mierke (stinkend als een wandluis).

- Het dorp Gods, waar ze ook heentrekken weet ge niet. - De karavaanmieren.
- Waar ook ge ze ziet, zoo zult ge vluchten. - De zwarte mieren - (die, als ze gestoord worden, u op het lijf kruipen, en leelijk bijten).
- Het kind Gods, wie het zwanger gemaakt heeft, weet ge niet. - Het zwart mierke (met dik balgske).
- Het kind Gods, met twee monden. - Het *kinzèngedele*, ook genoemd k-kintu-miole, d.i. met twee koppen, een slangske zonder oogen (?), zwart of bruinrood van vel, dat voor- en achteruit kan kruipen, als had het inderdaad twee koppen.
- De *nduda*[1] Gods, ze betooveren, hij schiet: ze betooveren niet, hij schiet (algelijk). - *Mangugu*, een soort groote kwade wespen.
- 't Spreekt van binnen. - Een kieken in 't ei.
- Een dingske-dingske dat God gemaakt heeft, bolrond, zonder mond, zonder oog. - Een ei.
- Het kind Gods, 't is wit, en 't heeft geen enkel puistje op zijn lijf. - Een ei.

***

('t Vervolgt).

L. BITTREMIEUX
Zendeling, Kangu, Mayombe.

(1) *Nduda* is de naam van een geslacht *nkisi*'s of afgoden, nl. deze die de *ndoki*'s of betoovenaars, - deze die bij middel van hunnen afgod u kunnen betooveren, eene ziekte op het lijf helpen, dooden.... - dood schieten of althans hunne misdadige krachten afweren. Een *nduda-nkisi* kan in alle vormen belichaamd worden, en is ook soms tot andere einden dienstig.

Bijblad aan ‘Biekorf’ in Schrikkelmaand 1910.

Volkskundige Boekenschouw. 1909. II.
Bibliographia ‘Folklorica.’ 1909. II.

Deze is nu ons tweede jaargang. Merkelijk volledíger zal hij zijn dan de eerste; dit betaamde.	Praesens noster, quem nunc incipimus tomus, fore ut rem magis integram praestet, np. quam primus uti rectè decebat, speramus.
En nog volledíger dan deze tweede moet later de derde worden... en zoo verder; dat blijft te betrachten.	Etiam tertius, scripturarum numero, plenior quam secundus ut fiat nitemur.
Ondertusschen staat vast dat onze poging reeds van nu af aan, meer en meer bekend geraakt en geschat wordt. Beleerde mannen loofden ervan de hoedanigheden, wezen ook op haar gebreken. Zulke mannen uiten geen bekommernis dan over leefbaar werk. Hun aandacht en hun woord waren dus voor ons: ondersteuning. En we bedanken hen daarover.	Interea tamen iam meliùs in dies de nostro rudimento cognitum et existimatum esse gaudemus. Etenim eruditissimi et sapientissimi viri, quorum certè nullus de minimis curat, de libelli nostri praeteriti dotibus, sanè et de vitiis eins, dissentere! Quibus, quoniam novam addiderunt nobis scribendi alacritatem, maximas gratias habemus.
De eene onder hen drukte na op 't maatschappelijke en wetenschappelijke nut onzer onderneming. (Nieuw Leven, 1909. Afl. apr. = R. Verdeyen).	Ab omnibus qui iuxtim notantur, tentamina nostra summè valere sunt nuntiata: scilicet, et pro republica quidem, et pro scientia, et pro historia

Een andere op het voordeel dat de algemeene geschiedkunde eruit kan ophalen. (ASEB. 1908, t. LVIII, p. 239, n. 210; 1909, t. LIX, p. 195-196). Verder weer een derde op 't belang ervan voor godsdienstwetenschap en kerkgeschiedenis (RHE. 1909, t. X, p. 430 = L. v[an] d[er] E[ssen]). Voornamelijk voor Volkskunde noemde men het werk onontbeerlijk (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 75-76 = K. Wehrhan).

generatim et pro narratione de cultibus et de ecclesia, ac praesertim de re nostra folklorica.

‘Zum ersten Mal wird hier der Versuch einer internationalen oder genauer westeuropäischen Volkskunde-Bibliographie gemarkt, und man darf sagen, dass das Werk den Verfasser lobt’. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 214 = E. Hoffmann-Krayer, Basel).

‘Ein gewiss sehr verdienstvolles Unternehmen... Die Einteilung des Stoffes ist ganz sachgemäss und übersichtlich vorgenommen worden’. (ZfA. 1909, Bd. XIV, H. 6, N. 477 = Buschan, Stettin).

‘Wie die HBV. melden, ist die von ihnen herausgegebene, von Prof. L. DIETIRICH vortrefflich geleitete *Volkskundliche Zeitschriftenschau* die bis 1905 reicht, nunmehr aus Mangel an Mitteln vorläufig eingestellt worden. Est ist dies zu bedauern, da auch dem Fleissigsten bei der gesteigerten Produktion auf dem Gebiete der Volkskunde ein Ueberblick nicht mehr möglich ist. Die von N.W. THOMAS herausgegebene *Bibliography of Anthropology and Folk-Lore* kann keinen Ersatz bieten, da sie sich auf das Britische Reich beschränkt und ihre Fortsetzung seit der Abreise des Verfassers nach Afrika ins Stocken geraten ist. Unter diesen Umständen möchten wir auf die ganz vortreffliche *Volkskundige Boekenschouw, Bibliographia Folklorica periodica*, hinweisen, die in niederländischer und lateinischer Sprache von Prof. L. DE WOLF [- L. GHYS - E. VAX CAPPEL] in Brügge herausgegeben wird.... Eine allen Fachgenossen willkommene Gabe’. (Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 84 = R. Andree, München).

...‘Die Einrichtung ist übersichtlich, Druckfehler selten... Dass ein so junges, die germanischen und romanischen Länder zu umfassen Strebendes Unternehmen noch manche Lücken aufweist, ist natürlich... Möge der Herausgeber unverdrossen seine Bemühung fortsetzen und uns übers Jahr einen gleichen Band bescheren!’ (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 471 = [J. Bolte], Berlin).

Dit alles is de ‘Voor’; 't volgende is de ‘Tegen’:

Sed ut iam quid sit utrinque dictum cognoscatur, audiantur alia:

Prof. Dr. J. Bolte: ‘Es sollten aber auch von vornherein die Grenzen den Hilfswissenschaften gegenüber strenger gezogen werden. Wer sucht hier Arbeiten über den Parthenon, über Cicero, Shakespeare, Molière, die nichts mit der Volkskunde zu tun haben?’

Antwoord: dikwijls zeer moeilijk valt het te bepalen wat juist dient opgenomen te worden en wat niet; en waar twijfel voorkomt, meenen wij, daar is 't beter

Equidem respondeo. Nonnunquam in distinguendo quid planè pro indice nostro servandum sit quidautem remittendum, operte plurimum ponitur; semperque in

een werk teveel aan te stippen dan een te weinig.

dubiis, aequo numero plura quam minora videntur mihi potius optanda.

Bovendien onze Boekenschouw behoort niet een nuttelooze uitstalling te wezen, maar een werktuig. Welke studiën worden dus erin verlangd? Alle dezulke die eenderwelken vorscher kunnen dienstig zijn, om zijn onderwerp te doorgronden of ervan de omgeving duidelijk te maken. Vooral naar de omgeving der zaken wordt thans in de wetenschappen scherper uitgezien: immers omdat men de oorzaken van alles al verder en verder naspoort, enja ook veelmeer velerhande wordingen aanschouwt als fataal geweest en als onvermijdelijk. Heeft men hierin gelijk? Dit laten we onbeoordeeld. Maar aangezien men van ons, ontleders, meer hulpwetenschappen en hulpbegrippen verlangt, die moeten we dus in grooter getal aan die eischende stellers aanbieden.

Non haereat in splendidè patendo bibliographia nostra, sed in iuvando operantibus, quibus instrumentum fiat artis. Ideò qualia sunt ab bis in eâ detegenda? Nisi omnia talia quibus praelucentibus, altiùs possint praefati auctores in rerum suarum naturam intrare, harumque rerum adiuncta et causas excutere. Iamverò plurimum hodiè de istis adiunctis et causis in opere quocumque scientifico dicitur: scilicet quoniam nostris diebus, in omnibus, initia magis remota petuntur, et quidem a quibusdam auctoribus tantò seduliùs quantò plus ipsis iam videntur ea fuisse fatalia. Rectene verum annon? Parum ad nos! Sed quum de facto ex analyticis plura quaerantur, remotiora np. h. sunt auxiliaria, talia igitur copiosiora tradantur!

Ten anderen *onze* zoo breede bepaling van volkskunde (Bvb. 1908, I, bl. *1*), in *ons* oogen rechtveerdigt telkenmale en ten volle menigen keus van boeken dien *wij* deden, en dien Prof. Dr. J. Bolte ook wel nu redematig zal bevinden... als hij maar eens goed eerst die bepaling wil nazien.

Latissimam sumpsimus pro nostra, rem benè folkloricam (Bvb, 1908, I, p. *1*): ergo et latissimè inquirendam. Videat, inspiceat eam nostram Prof. Dr. J. Bolte, scrutetur eam, atque nobiscum eum sensurum confidimus.

The Parthenon and its Sculptures [I, 1539]; *Cicero im Wandel der Jahrhunderte* [I, 1576]; *Shakespeare's Use of the Supernatural* [I, 1587]; *La Maison de Molière* [I, 1589]; *Molière, Les Théâtres, le Public et les Comédiens de son temps* [I, 868].... haben die nichts mit deer Volkskunde zu tun?

Het uitzicht van een tempel, de grondslag van eeuwenlang schoolleven, de opvatting van 't bovennatuurlijke in tooneelzaken, de binnen- en de buitendoening van een tooneelman uit en onder 't volk gewassen en aangewekt...

Quid? Templi cuiusdam facies, institutionis diuturnae principia, scaenica qualiscumque mirorum ostentatio, etiam interna et externa alicuius utique popularibus rebus innutriti actoris...

haben die nichts mit der Volkskunde zu tun?

Wij denken: toch! En we gaan voort met ze aan te stippen. En we hopen wel te doen.

Sed ad rem pertinent, et per me licet ad indicem nostrum ulterius pertinebunt... nec ulli, spero, istud displicebit!

‘Für die Zukunft wäre zu wünschen, dass der Satz bis zum Schlusse des Jahres stehen bliebe und die einzelnen Titel dann so geordnet würden, dass das Ganze gleichsam wie aus einem Guss erscheint’. (Buschan).

In deze opmerking steekt gegrondheid, en misschien zullen we inderdaad wel eens dit voorstel in volgen.

Ita prorsus! Et forsan aliquando ita agemus.

‘Ich frage mich, ob nicht das Französische allein genügte’. (E. Hoffmann-Krayer).

Heer E.H.-Kr. en anderen die mij daarover schreven, zouden voor de taal onzer beoordeelingen fransch willen. Anderen integendeel zouden daartoe duitsch verkiezen. Om beide kanten te voldoen of liever om geen van beiden te kwetsen, hebben wij 't latijn voorgenomen. Trouwens de geleerden allemaal verstaan latijn.	Rogantibus nos, alteris ut linguae gallicae notas nostras mandemus, alteris e contra ut potius eas germanicè conscribamus, responsum habemus nos, qui utrique parti favendo neutram vexaremus, linguam latinam, certè a sapientibus intellectam, usurpandam censuisse.
En waarom Vlaamsch erbij? Omdat dezen die dit werk opgevat hebben, en die 't voort beloopen en beslaven, en die 't betalen nog daarenboven met hun tijd en met hun geld en met hun krachten, omdat dezen allen Vlamingen zijn! En omdat de wereld dat wel mag weten, daarom!	Etiam verò flandricam! Quoniam qui operam hanc conceperunt, conceptamque perfecerunt, protraxerunt et adhuc pertolerant. insuper qui rei praedia pensitant tota, tempus suum ideo, atque pecuniam et vires absumendo... quoniam, dico, quod neminem latere tulerunt, ipsi flandrenses sunt! Ergo, ut sperant sine ulla molestia aliorum, fiandricè scribunt ex sua erga rem suam linguamque popularem optima voluntate.
Ons oor blijft ondertusschen open voor allen wijzen raad, alsmede ons hert voor alle teeken van genegenheid.	Cetera in posterum benignissimas quibusvis sanis consiliis, uti praebuimus, aures praebere pergemus; neenon quantulacumque humanitate erga nos, unde unde vel a quoviscumque ipsa venerit, iam summè movebimur.
En om te eindigen, voort zeggen we dank aan allen die ons hielpen of die ons nog helpen gaan.	Tandem omnibus hucusque reinostrae opitulatis vel ipsi postea auxiliaturis grates optimas servamus.

L. DE WOLF

I. Hulpwetenschappen. - Scientiae auxiliariae.

1. Handleiding. - Methodologia.

1 I. Abrahams. *A pragmatic view of comparative religion*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 388-389.

Cf. n. 124.

2 J.M. Baldwin. *The genetic study of religion*. - TICHRO. 1908, v. II. p. 389-391.

Cf. n. 124.

3 C. Goblet d'Alviella. *Les sciences auxiliaires de l'histoire comparée des religions*. President's address. - TICHRO. 1908, v. II, p. 365-379. (REES. 1908, t. I, p. 537).

'...propose les termes de hiérographie et hiérologie'. (REES.).

Cf. n. 124.

4 R. Günther. *Evangelische Kirchenkunde und religiose Volkskunde*. - TR. 1908, Bd. XI, S. 365-378 (Forts., Forts. f.).

5 R. Hofmann. *Justus Möser, der Vater der deutschen Volkskunde*. - MVGO. Bd. XXXII, S. 72-167.

Cf. Bvb. I, 723.

6 F. Byron Jevons. *Introduction to the study of comparative religion*. New-York, London, Bombay, Macmillan, 1908, xxv-283 p. (AER. 1909, v. XL, p. 239-241).

7 L.H. Jordan. *The relation of comparative religion to the history of religions*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 427-432.

Cf. n. 124.

8 W. Schmidt. Die Abgrenzung und Begriffsbestimmung der Ethnologie. - Anthr. 1909, Bd. IV, S. 254-255, 527-528.

Van de 'physische Anthropologie' gaf W. Schm. in Anthr. 1906, Bd. I, S. 134 ff. de volgende bepaling: 'Eine Wissenschaft, die sich beschäftigt mit dem physischen Leben der Gesammtheit der Spezies Mensch, somit mit den physischen Gruppierungen derselben, den Rassen'.

Cfr. iuxtim duas definitiones Anthropologiae physicae, quarum primam tradidit W. SCHMIDT, alteram R. MARTIN.

R. MARTIN in KBDAG. 1907, Bd. XXXVIII, S. 1-5, aanziet het woord 'Spezies' als te eng opgevat, en verkiest de volgende bepaling; 'Naturgegeschichte der Hominiden in ihrer zeitlichen und raümlichen Ausdehnung'.

Ambae definitiones videntur aptae, sed verbum 'Spezies' in prima definitione minus placuit Dri R. Martin, qui opinatur - secus ac W. Schm. - hoe verbo limites Anthropologiae nimis restringi.

W. Schm. behoudt zijn bepaling, vindt die van Martin niet kwalijk, maar verwerpt de volgende bepaling der ethnologie, gegeven door A. VAN GENNEP in REES.: 'Par sociologie, nous entendons la vie en société des hommes de tous les temps et de tous les pays; par ethnographie, plus spécialement la description de leur civilisation matérielle.'

Legas etiam iuxtim datam definitionem ethnologiae, quam A. VAN GENNEP tradidit in REES., et quam omnino reiicit W. Schm.

W. Schm. kan ook de bewoording niet goedkeuren, door M. MARETT aangenonomen voor het programma der Anthropologische studiën aan de hoogeschool te Oxford. De bewoording is onduidelijk en de zaak te aprioristisch opgevat.

Daturdeinde in Anthr. schema studioruin anthropologicorum, quod in usum universitatis Oxoniensis confecit M. MARETT; quod schema ah Auctore W. Schm. improbatur, quia in eo res aprioristicè concipitur et terminologia non satis accurata habetur.

L. GHYS

9 R. Andree. *Wert der Ethnologie für andere Wissenschaften*. - KbAEU. 1908, Bd. XXXIX, S. 66-71.

Cf. n. 14.

... f.d. Prähistorie, Archäologie, Philologie, Religionswissenschaften, Philosophie, Geschichte, Recht, Volkswirtschaft, Medizin, Geographie, Kunstwissenschaft, Ornamentik, Musikforschung...

'Nur Bruchstücke...'

10 O. Böckel. *Die Bedeutung des Volksgesanges für unsere Zeit*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 61-63.

11 [Brüning.] - Schmid. *Heimatkunde and die Gebildeten*. - DG. 1909, Bd. X, S. 5-6.

Mehr Heimatkunde ist einem Gebildeten zu fordern.

12 T. Ehrlich. *Die Volkskunde als spezialfach für den Lehrer*. - DSf. Bd. LXVI, S. 114-122; 168-179. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 69 = Sartori).

'Die Bedeutung der Volkskunde für die Wissenschaft, die Schule und das Verständnis des Volkes in seinem Fühlen und Denken.' (S.).

13 M. Gaster. Presidential Address. [*What benefit is in study of Folklore?*] - FL. 1909, v. XX, p. 12-31.

Cf. n. 158.

Wetenschappelijk nut: door die studie is nu kenbaar geworden, hoe de volkeren ertoe geraakten om malkaars wetenis teen aan 't ander over te maken, en om diezelfde gemeenzaam te doen worden.	In primo scientia ipsa ex isto studio utilitate afficitur: etenim ex eo studio tandem perspectum est, quanam methodo varite gentes stias quaeque artes et disciplinas, ultrò citròque habitas, omnes communes intersefecerint communesque magis teneant.
Maatschappelijk nut: ook uit die studie is gebleken dat folklore juist is het wederzijdsch overwisselen van verstandelijk goed onder de beleerde en onbeleerde standen. De hoogere standen, onderwijzen; de lagere stichten en verzetten. Dat wat lageren doen wordt dooide eersten veredeld, en dat wat de eersten aan 't licht brengen wordt door het minder volk meer smakelijk en genietbaar gemaakt. En folklore is even de uitdrukking van alle die banden die eeuw aan eeuw, en land aan land en man tot man verbinden.	Deinde et ipsum etiam omnium bonum ex re nostra folklorica fructuin aliquem cepisse et adhuc percipere videtur. Quippe quae res, aliquando cognita, manifestiùs apparuit omninò esse et fierì et foveri in ipso commutando officia spiritualia optimatium cum popularibus. Illis docentibus hi praebent exempla et animi relaxationem et gaudium. Quain novitatem minores commenti erint, eam priores nobilitabunt; vicissim quod docti illustraverint, id vulgares postremò sapidius utiliusque figurabunt. Atverò istud planè quo secula, terrae, mortales ad se invicem accedere unquam tentaverint aut denuò tentent, id quidem denique ipsa re folklorica dicitur, geritur, ostenditur.

'It is a full picture of humanity which Folklore presents to us'.

Leerzaam en opgevend.

Ex bis legitur verè doctrina, nascentur fortè consilia.

L. DE WOLF

14 E. Mogk. *Der Einfluss der Volkskunde auf die verschiedenen Zweige der Wissenschaft und Kunst*. Ansprache. - MVDVV. 1908, Nr. 8, S. 5-9.

'Befrüchtende Tätigkeit der Volkskunde... Alle Gebiete humanistischer Wissenschaft erwarten von ihr Unterstützung und erhoften durch sie Verjüngung in dem grossen Gärungsprozesse unsrer Zeit. Volkenkunde; Religions-. Literatur-, Kultur- und Staatsgeschichte; Sprachwissenschaft; Geographie: Zoologie; Botanik; Rechtswissenschaft; Kunst; Volksleben und -wohl...' Beispiele.

Medeen bondige samenvatting van bibliografie en studietoestand in Folklore.

Simul exponitur strictim status bibliographiae folkloricae et ipsius rei studii.

Cf. n. 9.

15 A. Van Gennep. *Ueber den historischen Wert der Volkskunde*. - IWWKT. 30-I-1909, Sp. 129-136. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 241 = H. Michel).

'Der Aufsatz beschäftigt sich in erster. Reihe mit der wichtigen Frage, wie lange mündliche Traditionen im Volke fortleben. Eine Antwort darauf ist vorläufig nicht mit Sicherheit zu geben; die Kulturvölker scheinen sich anders zu verhalten als die Naturvölker....' (H.M.).

16 A. Bros. *Erudition comparaison et hypothèse en histoire des Religions*. - RPA. 1909, t. VII, p. 674-686.

17 [Förderreuther. - K. Frank]. Naturwissenschaftliche Forschungen. - DG. 1909, Bd. X, S. 9-11.

...im Dienste der Heimatkunde.

18 G. Foucart. La méthode comparative dans l'histoire des religions. Paris Picard, 1909, in-12, 237 p. Fr. 3,50. (RHR. 1909, t. LIX, p. 82-87 = Goblet d'Alviella).

Schrijver veroordeelt al de stelsels, tot nog toe in de godsdienstwetenschap gebezigd. Hij ook werkt nochtans volgens de 'vergelijkende methode', maar om den oorsprong en de ontwikkeling van den godsdienst te verklaren, neemt hij enkel de Egyptische godvereering aan tot vergelijkingspunt. - Schrijver schijnt, echter noch beter noch slechter dan de pologen geslaagd te hebben. (G. d'A.)

Omnìa systemata hucusque in religionum scientiâ usurpata, reiicit Auctor. Attamen ipse 'methodum comparativam adhibet'; sed ad religionis originem et evolutionem explicandas, tantum cum religione aegyptiacâ tanquam fundamento cultus omnes conferendos censet. - Nee ideo melius quam anthropologi res religiosas Auctor explanasse videtur.

19 *De la méthode dans les sciences* [G. Monod... *dans l'histoire*, p. 319-362]. Paris, Alcan, 1909, in-12, III-409 p. Fr. 3,50.

20 R. Schütz. *Die Bedeutung der skeptischen Methode und ihres Tones für die Sprachpsychologie*. - ZRePs. 1909, Bd. II, S. 373-384.

Onze hedendaagsche skeptiekers zijn zelfvergodende spotters. Zij zeggen tot hun tegenstrevers: Gij, ge kent niets; ik ken ook niets; maar wat gij niet over u toegeeft, (nl. van niets te weten) erken ik over mij heel ootmoedig. - Hun

Hodierni sceptici alios quidem irrident, seipsos autem extollunt. Adversariis dicere videntur: vos nihil non latet, ita certè et nos, sed quod vos fateri renuitis, hoc candidè et apertè declaramus. - Humilitatem eorum esse, eheu,

ootmoed is meer schijn dan waarheid;
dit

verraadt de toon van hun schrijven: ze zeggen wel: we kennen niets; maar ze meenen het liever anders: wij, we weten het beter dan de domme kudde, het ‘profanum vulgus’.

mere externam. ipse sonus verborum et ipsa forma scriptorum clarè significant. Aliter dicunt, aliter sentiunt; ‘odi, sentit scepticus, odi profanum vulgus et arceo’.

L. GHYS

21 [I, 1379] [A. van Gennep. - J. Toutain]. *Totémisme et Méthode comparative*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 299-302.

Briefwisseling tusschen J. Toutain en A. van Gennep, waarvan elk aan zijnen kant zijn meening over de methode in de godsdienstwetenschap tracht te rechtveerdigen.

J. Toutain et A. van Gennep suas quisque sententias de methode adhibendâ in religionum scientiâ, exponunt atque defendunt.

22 R. Batkas. - P[ommer]. *Volksliederpolitik am, grünen Tisch*. - Kunstwart. 1908, 2. Aprilheft; DV. 1908, Bd. X, S. 129-132.

In DV.: teils der Aufsatz des R.B., mit in weniger Punkten, kleinen Richtigstellungen von P.

Ueber die Bewegung zugunsten des Volksliedes.

23 O. Böckel. *Glückauf zum zehnten Jahrgange!* - DV. 1908, Bd. X, S. 2-3.
‘Deutsche pflegt deutschen Volksgesang!’

24 DBK. *Kinderreime*. - DV. 1908, Bd. X, S. 5-6.

‘An die jungen Mütter... Singt und “leiert” und spielt Poesie in die Seele eurer Kinder’.

25 Ekkehard. - J.W. *Warum haben so viele studierte Leute keinen Sinn für das Volkslied?... Beim Volkslied ist Gefühl und Empfinden alles... Wie gelangt man zum Verständnis des Volksliedes?* - DV. 1908, Bd. X, S. 153, 177; 1909, Bd. XI, S. 15-16.

26 [K. Frank]. *Altes Gerümpel*. - DG. 1909, Bd. X, S. 108-110.

...‘Sie sind für das Volks-Gemüt viel wichtiger als man ahnt. Man rette ihm noch, was man kann!’

27 [Frank]. *Feste. Alte Sitten*. - DG. 1909, Bd. X, S. 112, 115-116.

‘Volksfeste will man ersetzen durch “Heimatfeste”. Umsicht!... Die Sitten des Volkes soll mann veredeln, nicht totschlagen’.

23 [K. Frank]. *Notschreie und Aehnliches*. - DG. 1909, Bd. X, S. 110-111.

... ‘von Leuten, die sich früher gar nicht rührten und jetzt einmal als Retter des Vaterlandes sich aufspielen... Die Begeisterung allein machts noch nicht, man muss schon ein bischen von den Sachen auch verstellen...’

29 [K. Frank]. *Der Ortschronist*. - DG. 1909, Bd. X, S. 128.

... ‘Schaffe doch jeder... sofort einen Band.... Wer weiten, scharfen Blick hat, der füllt die Chronik nicht mit schalen Festberichten; da für beobachtet er alles; er ist Kulturhistoriker’.

30 A. *Grieb. Zur Erhaltung der Bau-* [und Natur]*denkmäler*. - BAW. 1908, Bd. VI, S. 29-31, mit Abb.

31 R.F. Kaindl. [*Zur Kulturschichtung in prähistorischen Siedelungen*]. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 17.

Die Leute bauten immer sofort auf den Schutt, ohne diesen abzuräumen. Daher wundere sich Niemand über Funde in einer unteren Kulturschicht.

32 A. König. *Zur Volkslied-Pflege*. [*R. Kothe*]. - DV. 1908, Bd. X, S. 95-96. Cf. n. 1790.

33 *Lehrer und Jugend*. Jahrbuch für die Schüler und Schülerinnen der bayerischen Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalten auf das Schuljahr 1908. Eichstätt, 1909. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 153 = O. Schell).

... 'in diesem Büchlein ein Versuch, die Ferienbeschäftigung der jungen Leute, welche einst das Volk lehren sollen, in den Dienst der Volkskunde zu stellen... Anweisungen...' (O.S.).

34 E. Lucerna. *Heimische Musikpflege*. Kleine Skizze zur Förderung des Kunstlebens. - Bozner Nachrichten; DV. 1908, Bd. X, 8. 109-111.

35 B. Maier. - [K. Frank]. *Die Ansichskarte*. - DG. 1909. Bd. X, S. 7-9.

... sei 'nicht im Dienste geschäftlicher Reklamen, sondern im Dienste der Kultur'.

36 G. Mainzer. Zweck, Ziel und Behandlung der Heimatkunde in der Volkschule. Wichtichkeit, Anlage und Behandlung der Gliederungen im Unterricht. Bielefeld, Helmich.

37 *Niederdeutsche Schulaufsätze*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 168.

Een voorbeeld van handeling waarbij men de kinderen kan leeren luisteren naar 't leven rondom hen en naar den rijkdom der volkstaal.	Exemplum methodi secundum quam pueri faciliùs incitabuntur ad aures ubertati et pulchritudini dictorum circa se praebendas.

38 Aus der Pertisau am Achensee, Tirol. - DV. 1908, Bd. X, S. 161.

'wird geschrieben... wie der Fremdenverkehr das volkslied hilft umbringen'.

39 P[ommer|. *Programmkritik* [gegen die schlechten Liedertexte]. - DV. 1908, Bd. X, S. 179-180.

40 J. Pommer. *Ueber das älplerische Volkslied, und wie man es findet*. - DV. 1908, Bd. X, S. 6-7, 27-28, 45-46, 63-65, 81-82, 97-99, 113-114 (DV. 1909, Bd. XI, S. 58, a. Fremdenblatt; DV. Eb. S. 107 a. Oesterr.-Ungar. Musikerztg. 26-III-1909).

Forts. d. DV. 1907, Bd. IX, S. 5, 25, 43, 63, 80, 97, 119, 135, 153, 168.

Cf. Ebenda. 1908, Bd. X.S. 161: '*Ueber die reisenden Tiroler Sängerschaften*'.

41 Popelak. *Zur Wiederbelebung des Volksliedes*. - DV. 1908, Bd. X, S. 79-80.

'...dass sie möglich ist...'

42 J.B. Schepers. *Een nationaal feest*. [Het Gysbert-Japiex-feest te Bolsward]. - VvdD. 1909, bd. XXIV, bl. 26-34.

Bedenkingen over 't doen bewaren der eigen (bizonderlijk friesche) drachten.	Occasione arrepta ex nationali quodam festo neerlandico, vota facit Auctor ut vestitus nationalis servandus curetur.

43 O. Schulte. *Habt Acht auf Türschwellen bei dem Abbruche von Häusern und Stallungen!* - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 47-51.

Naar aanleiding van een toevallige ontdekking: in den balk van een stalpoort	Attendatur ad trabes veterum domorum aut stabulorum januis impositas, si forte

vond men een stukje papier uit de 18e eeuw, bevattende een bezweringsformuul tegen onheil.

in eis non habeantur formulae ad malum impugnandum.

44 P. Schultze-Naumburg. *Die Entstellung unseres Landes*. (Hrsg. vom Bund 'Heimatschutz'). 2. Verbesserte Aufl. Meiningen, Feodorenstr. 8, 78 S. mit 75 Abb. M. 0,30. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 61 = J. Blau).

'Vlugschrift, ein ausgezeichnetes und geschickt gearbeitetes Werkzeug zur Weckung der Erkenntnis und Wertschätzung unserer kulturgeschichtlichen Erbstücke, besonders auf dem Gebiete des Bauwesens...' (J.B.).

45 Schwierigheit und Leichtigkeit der Heimatkunde. - DG. 1909, Bd. X, S. 116-117.

46 H. Sohnrey. *Wegweiser für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege*. Bearbeitet auf der Geschäftstelle des Deutschen Vereins für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege. und in dessen Auftrage herausgegeben. 3. Aufl. Berlin, Deutsche Landbuchhandlung, 1908, 494 S.M. 5. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV. S. 133 = H. Schönhoff).

47 C. Veth. *Engelsche Prentenboeken en kinderboek-illustraties*. - EIM. 1909, bd. XIX, bl. 1-16, met afb.

Figurae nonnullis in libris anglicis adhibitae.

48 P. Zink. *Volkskunde und Geschichtsunterricht*. (Pädag. Studien H. 189). Leipzig, Siegismund, 8°, 45 S.M. 1. (MVSV. 1909, Bd. V, S. 32 = C. Müller).

'Fleissige und gewissenhafte Arbeit... Sondern der Begriff der Volkskunde scheint mir zu erg bestimmt. Eine an Beispielen reichere Beweisführung, auch Quellenangaben wären erwünscht gewesen'. (C.M.).

49 W. Warde Fowler. *The latin history of the word religio*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 169-175.

Cf. n. 124.

50 R. Kussmann. *Heimatkunst im grossen und kleinen*. - AdPL. 1908, Bd. III. S. 85-87.

Was ist Kunst? Was ist Heimatkunst?

51 J. Schwietering. *Singen und Sagen*. Göttingen, Vandenhoeck, 1908, 57 S. (ZVV. 1909, S. 222 = J. Bolte).

'...er zeigt, dass die geistlichen Dichter des 10. Jahrh. mit dieser Formel nur den biblischen Ausdruck "cantare et dicere psahnum" wiedergaben und dass erst die Spielleute und die höfischen Dichter eine doppelte Art des Vortrages, der Form oder des Stoffes damit bezeichneten' (J.B.).

2. Bronnen tot bron- of boekaanwijzing. - Fontium studiorumque fontes.

52 *Aus Natur-und Geisteswelt*. Katalog. Leipzig, Teubner 1908, ill.

Darin volkskündlich: BRUINIER. [Bvb. I, 2075]; STEIN. *Die Anfünge der menschlichen Kultur;* STEINTHAUSEN. *Germanische Kultur in der Urzeit;* NEGELEIN. *Germanische Mythologie;* RANK. [Bvb. I, 241]; E. OTTO. [Bvb. I, 1555]; *Deutsches Frauenleben im Wandel der Jahrhunderte;* HANSEMANN. *Der Aberglaube in der Medizin*.

53 G.F. Black. *A Gypsy Bibliography*. Provisional issue, printed privately for the members of the Gypsy Lore Society. Liverpool, Constable, 1909, 8vo, IV-139 p. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 210 = A[ndree]; RHR. 1909, t. LIX, p. 131 = P. A[lphandéry]).

Al de leden van de Gypsy Lore Society worden verzocht deze voorloopige volkskundige boekenschouw te helpen volledigen. Later wordt er dan een meerdere en verbeterde uitgave van gegeven (P.A.).

Bibliographia folklorica necessariò incompleta, quae nunc omnibus dietae societatis membris adaugenda quidem et perficienda mandatur.

... ‘ein erstaunlich reiches Material..., das von dem ersten Auftreten der Zigeuner in Europa bis zur Gegenwart reicht’ (A.).

54 J. Bolte. *Neuere Arbeiten über das deutsche Volkslied*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 219-234.

Forts. v. ZVV. 1907, Bd. XVII, S. 203-210.

Uitgebreid grondig overzicht met inhoudsopgave en beoordeeling ook voor Nederland en Denemarken.

Methodicè et criticè citantur et diiudicantur opera etiam ex Neerlandia et Dania.

‘Eine genauere Aufzählung aller hergehörigen Artikel liefert der JGPh. 16. Abt. “Volksdichtung”’.

55 M. Breslauer. Katalog 3: *Documente frühen deutschen Lebens*. I. Reihe: *Das deutsche Lied yeistlich und weltlich bis zum 18. Jahrh*. Berlin, Breslauer, 1908, XI u. 277-581 S., mit ca. 100 Abb M. 8. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 224 = J. Bolte).

... ‘beschreibt... eine kostbare Sammlung von 556 Liederdrucken des 16. bis 18. Jahr., die grösstenteils von dem bekannten Hymnologen Karl Biltz († 1901) zusammengebracht ward und für die geistliche Dichtung Luthers, der böhmischen Brüder, der Wiedertäufer, aber auch für das weltliche Lied wertvolles Material enthält...’ (J.B.).

56 A. Brückner. *Neuere Arbeiten zur slawischen Volkskunde*. 1. Polnisch und *Bömisch*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 208-219.

Belangrijk bibliographisch overzicht met korte bespreking en ontleding.

Bibliographia analytica et critica.

57 J. Capart. *Bulletin Critique des religions de l'Egypte, 1906 et 1907*. - RHR. 1909, t. LIX, p. 17-72; 160-220.

Traités généraux; Livre des Morts; Góographie religieuse; Magie; Hymnes; Prophéties; Rituels; Publications de temples; Mobilier des temples; Dieux; Culte des animaux; Fétiches; Caractères divins de la Royauté; Culte des Morts; Tombeaux; Stèles funéraires; Statues funéraires; Mobilier funéraire; Amulettes; Momies; Divinités gréco-égyptiennes; Religion à l'époque grecque et romaine; La Bible et l'Égypte; Religion juive en Égypte; Destruction du paganisme en Égypte; Religion égyptienne en dehors de l'Égypte; L'Égypte et les Religions sémitiques; Varia; Recueil de documents.

58 *Catalogue of pamphlets, tracts proclamations, speechs, sermons, trials, petitions from 1506 to 1700 in the library of the honourable Society of Lincoln's Inn*. London, Chiswick press, 1909, 8vo, 482 p.

59 E. Combe. *Bulletin de la Religion Assyro-Babylonienne*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 371-378.

60 S. Cramer. - F. Pijper. *Bibliotheca reformatoria neerlandica*. Geschriften uit den tijd der hervorming in de Nederlanden, opnieuw uitgegeven en van inleidingen en aanteekeningen voorzien. 5e deel. *Nederlandsche Anabaptistica* (geschriften van Henrick Rol, Melchior Hoffman, Adam Pastor, De Broederlicke Vereeninge), bewerkt door S. CRAMER. Den Haag, Nijhoff, 1909, 8o, XII-664 bl. G. 8.

61 *Bibliographie der deutschen Zeitschriften-Literatur*. Bd. XXII. *Januar bis Juni 1908*. Unter besond. Mitwirkung hrsg. Von F. DIETRICH. H. 5. Leipzig, Dietrich, 1908, 4°, 376 S.M. 25.

62 L. Helmling. - H. Bihlmeyer. *Hagiographischer Jahresbericht. I. 1903; II. 1904-1906*. Kempten, Kösel, 1904, 1908, 2 Bde. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 68 = E.A. S[tückelberg]).

Zusammenstellung *aller in deutscher Sprache erschienenen Publikationen*. Cf. Bvb. I, 1385.

63 H. Hermansson. *Islandica*. T.I. *Bibliography of the icelandic Sages and minor Tales*. Ithaca, Cornell University Library, 1908, 8vo, 126 p. P. 1. (RCHL. 1908, n.s., t. LXV, p. 411-412 = L. Pineau).

64 [I, 1391, 737] E. Hoffmann-Krayer. *Bibliographie über die schweizerische Volkskundeliteratur des Jahres 1908*. - SAV. 1909, Bd. XIII. S. 74-80.

1. Bibliographisches; 2. Vermischtes; 3. Frgeschichte; 4. Siedlung; 5. Wirtschaft; 6. Hans; 7. Denkmäler: 8. Volkskunst u. Industrie; 9. Tracht: 10. Nahrung; 11. Sitte, Brauch, Feste; 12. Volksglauben; 13. Volksdichtung; 14. Musik; 15. Rede des Volkes; 16. Namen; Sprache.

65 J. Lévi. *Revue bibliographique* (juive), 2e semestre 1905 et année 1906. - REJ. 1907, t. LIII, p. 120-156.

66 A. Poncelet. *Catalogus Codicum hagiographicorum latinorum bibtiothecarum romanarum praeter quam vaticanae*. X. Codices bibliothecae Vallicellanae, p. 449-462. Appendix I. Miraculum S. Antonini martyris, p. 463-466. II. Fabulae de nativitate S. Briccii, p. 467-469. III. Passio S. Maximi comitis millenarii et et sociorum, p. 470-478. IV. Translatio S. Jacobi apostoli in Gallaeciam, p. 479-480. - AB. 1909, t. XXVIII, fasc. 1.

67 [I, 335, 1390, 2201] Wertheimer. *Confession israélite et la question des Juifs*. (Bibliographie der Schweizer. Landeskuude, Tl. V.), Heft 10. Bern. Wyss, 1907, 8°, VIII-104 S. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 439 = P. A[lphandéry]).

68 A. Hellwig. *Ein Mord* [berichtet von ROCHHOLZ ('Deutscher Glaube'... 1867, Bd. I, S. 39)] *aus Blutaberglauben?* - SAV. 1908, Bd. XII, S. 285-286.

'Wünschenswert..., wenn wir näheres über diesen kulturhistorisch so hochbedeutsamen Fall erfahren könnten...' - Fragen.

69 A. Hellwig. *Umfrage über kriminellen Aberglauben*. - AdPl. 1908, Bd. III, S. 544.

70 E. Hoffmann-Krayer. Umfrage: Besondere Anlässe, Fest- und Gelegenheitsbräuche (mit zugehörigem Aberglauben). *Marksteine im Menschlichen Leben*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 231.

71 E. Hoffmann-Krayer. *Umfrage*: *Recht und Verfassung im Volke*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 231.

72 E. Hoffmann-Krayer. *Umfrage. Werbung, Verlobung, Hochzeit*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 289.

73 B. Kahle. *Umfragen zur Volkskunde*. - BBVV. 1905-1908, S. 13. Varia.

74 H. Marzell. *Aufruf*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 151-153. ‘Fragebogen’: deutsche Pflanzennamen und Volksbotanik.

75 E. Petzold. *Umfrage* [nach Verbreitung bez. Ursprung der folg. *Lieder*]. - MVSV. 1909, Bd. V, S. 30-31, mit Mel.

1. ‘Es war ein Knab gezogen wohl in die Welt hinaus...’

2. ‘Wo's Dörflein dort zu Ende geht...’

76 P[ommer]. *Wånnst*. - DV. 1908, Bd. X, S. 157-158.

Dieses W. kommt in einer überaus grossen Anzahl von... Liedern... vor. Was es sei?

77 *Umfragen*. Wibbe. - Fr. Cammin. - S. ‘'n Dag vüör *Veerhochtieden* geiht de Düwel upp Stelten’... was?; 2. *geheime Bauernberatungen*, wobei sie eigenartig geformte lange gehstöcke tragen... wo?; 3. bei einer Beerdigung das lange weisse [*Toten*]*laken* quer über die Landstrasse gebreitet... wo?u. was? - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 206. Vgl. zu 1. u. 3. Ebend. S. 291.

78 K. Wehrhan. Dorfbachhäuser. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 66-67. Frage: wo gebe es noch solche.

79 K. Wehrhan. *Umfrage betr. Getreidepuppen*. [(d.i. den einzelnen Getreidebündeln, Garben, Schauf usw., und der Art und Weise ihrer Aufstellung) nach photographischen Aufnamen...] - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 148.

80 G. Wustmann. *Kranzwurstelle*. - MVSV. 1909, Bd. V, S. 32.

Das Wort ist ‘die Auflösung eines Rätsel... Unfrage: was für ein Gegenstand das gewesen ist und wie er aussah’.

81 W. Zierow. *Gründonnerstag*. - NSa. 1908-1909. Bd. XIV, S. 290.

Woher die Bezeichnung *Grün*donnerstag und die Sitte des *Kohl- und Krüuteressens*...[?].

82 J. Pommer. *Zeitbestimmung zu* A. WERLES ‘*Almrausch*’ [1884]. - DV. 1908, Bd. X, S. 49-50.

Die Niederschrift der ersten 30 in die Zeit von 1820-1835, die der letzten 20 aber in die Jahre 1828-1848.

83 Adria. Hrsg. v. J. STRADNER. Graz, 1908.

‘...eine neue auch der Volkskunde dienende Zs.’ (ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 212).

84 *BBVV*. erscheinen nicht weiter. An ihre Stelle tritt als wissenschaftliche Zs. die Al. (3 F.) und das volkstümlich gehaltene Zweimonatsblatt DuH. (n. F.). - BBVV. 1905-1908, H. 7.

Cf. n. 86.

85 [I, 745] A. John. Unser Egerland. 1908, Bd. XII. (ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 228).

86 Fr. Pfaff. *An die Freunde und Leser der* ‘*Alemannia*’ - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 1-2.

Al. ist micht mehr, wie seit 1900. ‘zugleich Zs. der Gesellsch. f. Geschichtskunde zu Freiburg i. B.’, ist aber ihrer ursprünglichen Bestimmung wieder genähert worden.

Al. ist nun ‘zugleich im Auftr. des Ver. f. Volksk., ländliche Wohlfahrtspflege u. Heimatschutz “Badische Heimat”’.

Cf. n. 84.

87 J. Pommer. *Was wir wollen*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 2-4.

Was das DV. wollte im ersten Hefte seiner neubegründeten Monatschrift und auch noch heute will.

88 *Portugalia*. 1908, t. II. 700 p. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 20).

89 H. Strigl. *Sprachwissenschaft für alle kleine gemeinverständliche sprachgeschichtliche und sprachvergleichende Aufsätze*. Erscheint mit Ausnahme der Monate Juli und August am 1. und 15. jedes Monats. M. 4,50. Wien, Weisz, 1908, Jahrg. I, N^{r} 1-3. (Anthr. 1909, Bd. IV, S. 274 = W. Schmidt).

'...ein recht verdienstvolles Unternehmen' (W.S.).

90 *Wörter und Sachen*. Kulturhistorische Zs. f. Sprach- und Sachforschung. Hrsg. v. R. MERINGER, W. MEYER-LÜBKE, J.J. MIKKOLA, R. MUCH, M. MURKO. Heidelberg, Winter, ... 'beginnt ab Jänner 1909 zu erscheinen'. (ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 211-212).

91 [I, 749, 2158] F. Cabrol. *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*. Fasc. 17. 'Byzantin (art) - Calliste (Cimetière de)'. Paris, Letouzey, 1909, in-8°, c. 1473-1728.

92 Ch. Daremberg. - E. Saglio. [- E. Pothier]. *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*. Fasc. 41: 'Radius-Sacrificium'; fasc. 42: 'Sacrificium-Sculptura'. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 445; 1909, t. LIX, p. 141 = [R. Dussaud]).

93 [I, 21, 342, 751, 1404] G. Gezelle. *Loquela*. Afl. 11-14 (- z.)

94 *Glossaire des Patois de la Suisse romande*, 9° Rapport annuel: 1907. Neuchâtel, 1908.

95 H. Gunkel. - O. Scheel. *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*. Tübingen, Mohr, 1908, H. 1. (RHist. 1909 = Ch. Guignebert).

'...Encyclopédie destinée au grand public... plutôt qu'aux spécialistes... L'histoire du christianisme y doit tenir une place prépondérante, mais mm pas exclusive.... L'ouvrage comprendra cinq ou six volumes.... Les noms des collaborateurs: Bousset, Clemen, Gunkel, Holtzmann, Jülicher, Knopf, Preuschen, Wernle....'. (Ch. G.).

96 J. Hastings. *A Dictionary of Christ and the Gospels*. Edimburgh, Clark, 2 vol. 1906-1908, 8vo, XII-936, XIV-912 p.

97 J. Hastings - J.A. Selbie... *Encyclopaedia of religion and ethics*. London, Clark, v. I. 1908, 8vo, XXII-903 p. 28s. (CUB. 1908, v. XIV, p. 798-800 = W. Turner; RHE. 1909, t. X, p. 195; TLBl. 1909, Bd. XXX, Hfs. 65 = E. König; Gl. 1909, Bd. XCV, S. 129 = K.L. Henning).

'Es ist zu bedauern, dass es 10 bis 12 Jahre nehmen wird, bis es abgeschlossen vorliegt, aber dann wird die "Encyclopaedia..." auch ein Unikum darstellen, die in der Kulturwelt nicht ihres Gleichen aufzuweisen hat' (K.L.H.).

98 Ch. G. Herbermann. - E.A. Pace. - C.B. Pallen. - Th. G. Shahan. - J.J. Wynne... *The catholic encyclopedia*. An international work of reference on the constitution, doctrine, discipline, and history of the catholic Church. New-York, Appleton. v. I, 1907, 4to, 826 p., 2 col.; v. II, 1908, 804 p. F. 5; v. III, 1908. (AER. 1907, v. XXXVI, p. 492-501; TRev. 1907, Bd. VI, Hfs. 137-143 = W. Engelkemper; ALB. 1907, Bd. XVI, Hfs. 1-3 = Gall; Month 1908, v. CXI, p. 90-92; AER. 1908, v. XXXVIII, p. 225-226; CC. 1908, t. II, p. 470-472; ACQR. 1908, v. XXXIII, p. 185-187; AFH. 1908, t. I, p. 452-154 = M. Bihl; ALB. 1908, Bd. XVII, Hfs. 193-194; CUB. 1908, v.

XIV, p. 486-488 = Th. E. Shields; ITQ. 1908, v. III, p. 209-224 = W. MacDonald; LRKD. 1908, Bd. XXXIV, Hfs. 261-263 = Sauer; Month

1908, v. CXII, p. 196-198; RBén. 1908, t. XXV, p. 104-406 = U. B[erlière]; ACQR. 1908, v. XXXIII, p. 381; AER. 1908, v. XXXIX, p. 324-325; RHist. 1909, t. C, p. 164-165 = Oh. Guignebert; TRev. 1908, Bd. VII, Hfs. 481-485 = A. Bludau).

99 E. Jäschke. *Lateinsch-romanisches Fremdwörterbuch der Schlesischen Mundart*. (Wort u. Brauch. [Vgl. N. 1315]. H. 2). Breslau, Marcus, 1908, XVI-160 S.M. 5,60. (MSGV. 1908, Bd. X, 8. 134-135 = -p-).

... 'Mit grossem Geschick und mit reichem Erfolge' (-p-).

100 Akira Matsumura. *A Gazetteer of Ethnology*. Tokyo, The Marugen-Kabushiki-Kaisha, in-16, 495 p. (REES. 1908, t. I, p. 531 = A. v[an] G[ennep].

Lijst van 8000 namen van volkeren, met aanwijzing van hun woonstede.

Index 8000 nominum diversarum gentium; simul indicatur ubi habitent.

101 Fl. Melcher. *L'idioticon retorumauntsck*. - ASRR. 1908, Bd. XXII, S. 313 ff.

102 Roscher. *Ausführliches Lexikon der griech. u. röm. Mythologie*. H. 57. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 415 = (R. Dussaud]).

Psyche, Ptoios, Pudicitia, Pygmaien, Pygmalion, Pyrrha....

103 *Der Deutsch-hannoversche Volkskalender für das Jahr 1909*. Hannover, Jacob. M. 0,50. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 134).

104 *Kalender für das bergische Land*. Hrsg. v.d. Volksbücherei in Vohwinkel. Elberfeld, Born, 1909, Jg. I.M. 0,60. (NSa. 1908-1909, Bd. XIX, S. 134).

105 [W. Keetz]. *Der Schütting*. Ein heimatliches Kalenderhuch auf das Jahr *1909*. Hannover, Sponholtz. M. 0,60. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 134).

106 P. Keller. *Der gemittliche Schläsinger*. Illustriester Kalender für die Provinz Schlesien. Schweidnitz, Heege, *1909*.M. 0,50. (MSGV. 1908, Bd. X, S. 140 = s.).

107 Th. Krausbauer. *Posener Jugendkalender für 1909*. Lissa, Eulitz, Jg. II. M. 0,20.

108 [I, 20] W. Müller. *Kalender für das Erzgebiege... 1909*. Leipzig, Strauch, 4°, 66 S.M. 1. (MVSV. 1906-1908, Bd. IV, S. 402-403 = E. M[ogk]).

109 [I, 757] C. Rauch. *Hessenkunst 1909*. Marburg, Ebel, Jg. IV. M. 1,50. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 134).

110 Sohnrey. *Dorfkalender 1909*. Hrsg. v. Deutschen Verein f. ländliche Woldfahrts- und Heimatpflege. Berlin, Trowitsch. M. 0,50. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 134).

111 *Beispiele von Lokalmuseen: Windsbach, Leutershausen*. - DG. 1909, Bd. X.S. 146-148.

112 *Doffmuseum* [f. Volkskunde] *in Schwansdorf*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 213. Errichtung (1907), Einrichtung (1908).

113 H. Logeman. *De* '*Vrije-lucht Museums*' *van Scandinavië*. - VvdD. 1909, bd. XXIV, bl. 1-25.

Inrichting, inhoud, belang. - Oordeelkundig; leerzaam.	‘Musea sub coelo’ quid sint Scandinavia, quid teneant, quid valeant - distinctè et doctè docetur.

114 M. Müller. Das Egerland im Egerer Stadtmuseum. (S.-A. 23 S.) - EJB. 1909. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 2, Umschl. 2 = P.).

115 K. Wehrhan. *Rheinland. Westfalen und die lippischen Fürstentümer in der Sammlung für deutsche Volkskunde der Königlichen Museen in Berlin*. - ZVRWV. 1909. Bd. VI, S. 55-60.

116 R. de Bettex. *L'Exposition du Costume* [Paris]. - APL. 1909, t. LII, p. 457, ill.

117 *Internationale Volkskunstausstellung* [für weibliche Volkskunst] *in Berlin;* [20-I-09] - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 51.

Melding. Commemoratur.

118 P. Alphandéry. *Le troisième Congrès international d'histoire des religions à Oxford*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 238-247.

Verslag der zittingen. Quaenam ibi acta sint.

'Le Congrès était presque tout entier acquis à la méthode comparative... A Paris et à Bâle, l'histoire du christianisme avait dominé saus conteste.... [A Oxford] il y avait quelque chose de changé.... le président d'honneur fut M.E. Tylor, salué... du nom de "Nestor de l'anthropologie...."' (RHR).

119 G. Bonet-Maury. *Le congrès de l'histoire de religions à Oxford* (15-18 Septembre 1908). - RHist. 1909, t. C, p. 96-109.

120 F. Nau. *Le XVe Congrès international des orientalistes*. (Copenhague, 14-20 Août 1908). - ROC. 1908, 2e sér., t. III, p. 329-333.

121 *The official report the Church Congress held at Manchester on oct. 6, 7, 8 and 9, 1908*. Edit. by C. DUNCKLEY. London, Bemrose, 1909, 8vo, XXXIV-686 p. 10*s*. 6*d*.

122 P. Oltramare. *Le Congrès international des Orientalistes à Copenhague*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 233-237.

Kort verslag der werkzaamheden. Quaenam ibi acta sint, ea breviter indicantur.

123 J.P. Raby. *Le Congrès des Religions à Oxford*. - RCÉ. 1908, t. V., p. 513-525.

124 Transactions of the third international Congres for the History of Religions. Oxford, Clarend. Pr., 1908, 2 vol., 8vo, XII-327 a. 457 p. ill. 21s. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 449 = [P. Alphandéry]).

Cf. nn. 1, 2, 3, 7, 49, 199, 265, 362, 493, 526, 529, 582, 577, 588, 592, 604, 618, 668, 700, 1492, 1562, 1573, 1578, 1610.

125 *Arbeits- Ausschuss für das deutsche Volkslied in Böhmen*. Bericht über die Sammlerergebnisse des Jahres 1908. - DV. 1909, Bd. XI, S. 72-73.

126 *Vom Arbeitsausschuss für das Volkslied in Tirol und Vorarlberg* [1908]. - DV. 1909, Bd. XI, S. 73.

127 *Das deutsche Volkslied in Tirol and Vorarlberg*. - DV. 1908, Bd. X, S. 143-144. Bericht des Arbeitausschusses dafür.

128 *Deutscher Volksliederabend*, [19-I-1908]. - Mödlinger Zeitung; DV. 1908, Bd. X, S. 58.

129 [K. Frank], *Unser* [der DG.] *Heimatwerk*. - DG. 1909, Bd. X, 8. 79-80. ... wie es geschieht.

130 A. Franz. Die Leistungen und die Aufgaben der liturgischen Forschung in Deutschland. - HPBKD. 1908, Bd. CXLI, S. 84-99.

131 O. Haffner. *Die Pflege der Volkskunde in Baden*. - BBVV. 1905-1908, S. 1-7, 27-29, 61-69, (Forts f. [?]).

132 A. Hauffen. *Die deutsche Volkskunde in Böhmen*. (S.-A. a.) - DArb. Bd. VIII.

'Uebersicht über die volkskundlichen Bestrebungen in Deutsch-Böhmen' (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 73 = [E. Hoffmann-Krayer]).

133 A. Hauffen. *Ueber das Volkslied in Österreich und seine vorbereitete Herausgabe*. - MVDVV. 1908, N^{r} 8, S. 9-21; DV. 1909, Bd. XI, S. 64-65, 85-87, 120-121.

Vortrag, bei der 2. Tagung des Verbandes deutscher Vereine f. Volkskunde in Berlin am 3-X-1908.

Cf. DArb. 1907, Bd. VI, S. 396 f.

134 *Heimatschutzbestrebungen im oberösterreichischen Innviertel*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 212.

135 E. Hoffmann-Krayer. *Wege und Ziele Schweizerischer Volkskunde* (Vortrag). - SAV. 1908, Bd. XII, S. 241-260.

'...in einigen knappen Zügen die Verdienste der Schweiz um die Volkskunde, und die nächsten Aufgaben auf diesem Gebiete...; uur diejenige Bestrebungen die bewusst die Erforschung des Volkstums und seiner Äusserungen in's Auge gefasst haben... Volkspoesie, Lied, Volksreim, Tanz, Sage, Märchen, Sprichwort, Rätsel, Witz, Wortschatz, Volksglauben, Volksbrauch, Volksmedizin, Alpwirtschaft, Bauernhaus, Volkstracht, Volkskunst, Prinzipien.

136 K. Kronfuss. *Volksliedforschung in Niederösterreich*. Vortrag: 27-II-1908. (DV. 1908, Bd. X, S. 72).

137 M. *Das Volkslied in Österreich*. - DV. 1908, Bd. X, S. 162-163. Voni Arbeitsausschuss f.d. Deutsche Volkslied in Kärnten.

138 P[ommer]. [Arbeitsausschuss von Oberösterreich und] Salzburg. - DV. 1909, Bd. XI, S. 74.

139 E.M.F. Van Kerckhoff. *Volkskunst in Oostenrijk*. - EIM. 1909, bd. XIX, bl. 157-166, 225-233, met afb.

Algemeene beschouwingen. Generalia quaedam de studio folklorico apud Austriacos.

140 W. von Staden. *Märchenbilder*. Volksabende in Stade. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 207.

Eine Bühne... in drei Absätzen. Auf der untersten Stufe... ein Chor. In der mittleren Höhe sitzt ein Grossmütterchen, von einer lauschenden Kindergruppe umgeben, und erzählt..... das Märchen. Bei der Höhepunkten der Erzählung öffnet sich über der Gruppe nach rechts und links ein Vorhang, und die erzählte Szene erscheint im Bilde, während der Chor... singt.

Entwürfer:

141 *Das Volkslied in Österreich*. Arbeitsausschuss für das Deutsche Volkslied in Tirol und Vorarlberg. - DV. 1908, Bd. X, S. 184.

Entwürfer: Th. Hekrmann.

142 *Die Erhaltung alter Volkstrachten in Tirol*. - DV. 1908, Bd. X, S. 121. Ein Verein dazu in Innsbruck.

143 *Gründung des Musealvereines* '*Alt Braunau*'. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 52-53.

144 M. Haberlandt. *Verein zur Brhaltung der Volkstrachten. Volksgebräuche und Volkskunst in Obersteiermark*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 51-52. Errichtung.

145 *Assemblée générale* [*de la Société des Trad. Pop*. Paris: 30-I-1909]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 76-77.

Cf. n. 797.

146 K. Brunner. *Aus den Sitzungs-Protokollen des Vereins für Volkskunde:* 23. Okt. 1908; 27. Nov. 1908; 18. Dez. 1908; 22. Jan. 1909: 26. Febr. 1909. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 124-128, 245-248.

147 O.D. *Bericht über die zweite Tagung des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde:* 2/3-X-1908. - MVDVV. 1908, Nr. 8, S. 1-5.

148 13. *Generalversammlung der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde, 13. Sept. 1908 in Heiden*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 296.

149 J. Harrach. - M. Haberlandt. - J. Thirring. *Mitteilungen aus dem Verein und dem Museum für österreichische Volkskunde*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 62-80.

Jahresbericht, Tätigkeitsbericht des Museums, Kassabericht für 1908; Vereinsleitung... Mitglieder; Vereinsnachrichten, Museumsnachrichten.

150 *Hauptversammlung des D*[*eutsch*.] *V*[*olks*]-*G*[*esang*] *in Wien*: 4-II-1909. - DV. 1909, Bd. XI, S. 59-60.

151 *Haupt-Versammlung des Nordbayerischen Verkchrsvereins* [:Passau, 5-V-1908]. - BW. 1908, Bd. VI, S. 79-80.

152 *Hauptversammlung des Zweigverbandes Liesing:* 15-I-1908; 13-I-1909. - DV. 1908, Bd. X., S. 38-39; 1909, Bd. XI, S. 41. Vgl. Eb. 1908, Bd. X, S. 58-59.

153 *Heimatbund Niedersachsen. Siebenter Niedersachsentag am 5., 6. und 7. Oktober* [1908]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 34-35.

154 *Jahresbericht des Deutschen Vereins für ländliche Wohlfarts- und Heimatpflege* [: Berlin, 24/25-II-09]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 223-224.

155 *XI. Jahresbericht des Ver. f. Sächsische Volkskunde* auf das Vereinsjahr *1908*. Dresden, Hansa, 1909, 8°, 44 S.

Allgemeines. Ortsgruppen, Hauptversammlung, Ausstellung volkskundlicher Gegenstände in Plauen, Arbeitsplan, Schülerarbeiten, *Hausbauforschung, Sammlung von Flurnamen*. (F. HALSIG) *Die Sammlung der Volkslieder* in Sachsen, (P. ZINK) *Sammlung von Inschriften und Sinnsprüchen*, (O. SEIFFERT) Heimatsfeste, (K. GRUBER) *von Kalendern*, (E. MOGK) Bericht der Archiv- und Bibliotheksverwaltuug, (O. SEIFFERT) Museumsbericht, Schlussbemerkungen, Kassen-Abschluss.

Mitsgaders hier en daar een woord over geschied- en volkskundig bestaan of belang dezer verzamelingen.	Non quin obiter de historico vel ethnographico aspectu vel pondere eorum collectaneorum verbum aliquod additum sit.

156 Koldewey. *Landesverein für Heimatschuss im Herzogtum Braunschweig*. [Hauptversammlung: 15-XII-1908]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 272-273.

157 *Aus dem Kuhlündchen*. (5. Jahresbericht für 1907). -ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 212-213.

158 *The thirty first annual Meeting* (Folk-Lore Society, London). 20th Jan. 1909. Annual Report; Cash Account; Presidential Address. - FL. 1909, v. XX. p. 6-31.

Cf. n. 13.

159 *Minutes of Meetings* (Folk-Lore Society, London). 19th Nov. and 16th Dec. 1908. - FL. 1909, v. XX, p. 1-3.

160 *Mitteilungen aus dem Verein und dem Museum für österreichische Volkskunde*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 229-232.

161 *Die zweite Tagung des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde* [2. u. 3. X-1908 in Berlin]. - DV. 1908, Bd. X, S. 161-162.

162 G. Thilenius. *XXXIX. allgemeine Versammlung der Deutschen Antropologischen Gesellschaft in Frankfurt a. M. vom 2. bis 6. August 1908*. - KbAEU. 1908, Bd. XXXIX, S. 65-149 mit Abb.

U. a.: R. ANDREE *Eröffnungsrede über den Wert der Ethnologie für die andere Wissenschaften* (S. 66-71); W. BELCK. *Die Erfinder der Eisentechnik* (S. 100-107) [Cf. Bvb. I. 808; II, 380]; K. WEHRHAN. *Rheinische Wachscotive und Weihegaben* (2 Taf.) (S. 141-143).

163 *Verein f. niedersüchsisches Volkstum, Bremen*. [*Jährliche Mitgliederversammlang*: 22-II-09]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 225-226.

164 R.W. *In der Vereinigung Quickborn in Hamburg*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, H. 7, Umschl. S. 1.

Von P. Orlamünder meldet einen Vortrag über *Volkshumor in plattdeutschen Sprichwörtern und Redensarten:* z. B. ‘Allens mit Maaten, sä de Snieder, dor slög hei sin Wief mit de Ehl’....

Cf. n. 1151.

165 H. Wastian. *Rede für die Gewährung einer Unterstützung an den D*[*eutsch*.] *V*[*olks*]-*G*[*esang*]-*V*[*er*.] *in Wien*. (Sitzung des Steiermärkischen Landtags am 20-X-1908). - DV. 1909, Bd. XI, S. 16-17.

166 P. A[lphandéry]. *F. Fausböll* (†): *3-VI-1908*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 440.

Levensbericht van den bekwamen deenschen orientalist, beknopt overgenomen uit:

Biographia doctissimi Dani ‘Orientalistae’, perquam breviter resumpta ex:

Js. 1908, sept.-oct.

‘Fausböll a été, avec Childers le véritable fondateur des études pâlies’.

167 P. A[lphandéry]. *Edmond Stapfer* (†); *13-XII-1908*. - RHR. 1908, t. LVIII, p, 440-441.

‘...doyen de la Faculté libre de théologie protestante de Paris... Il avait été élève de la Faculté de Montauban, puis avait travaillé en Allemagne aupres de Beck et de Tholuck. Plus théologien qu'exégète....’.

168 M. Boule. *Albert Gaudry* [†: 27-IX-1908]. - L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 604-611, portr.

Paléontologiste.

169 *Loys Brueyre* (†): 18-XI-1908. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 459-460 = P. Sébillot.

170 Cordier. *Le docteur E.-T. Hamy*. - LG. 1909, Janv.

171 *Grabschriftendichter Eduard Beer* (†): 1908. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 214.

172 *J. Gruber* (†). - OPf. 1908, Bd. II, S. 144, mit Abb. = J.B. Lassleben.

173 Haddon. - Bushnell. *Otis Tufton Mason*. - Man. 1909, Febr.

174 *E.T. Hamy* (†): 18-XI-1908. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 461 = P. Sébillot; Gl. 1909, Bd. XCV, S. 34.

Anthropologus.

175 *Hermann Jahnke* (†): 12-XII-1908. - AdPL. 1909. Bd. IV, S. 20. = P. Beer.

176 O.E. Lessing. *In memoriaal Gustaf E. Karsten* (†): 28-I-1908. - JEGP. 1908, v. VII, n. 2. (DV. 1908, Bd. X, S. 178).

Biogr. u. Bibliogr. des bekannten Philolog Prof. an d. Univ. Illinois.

In der Nachlasse K.s unterm. ein Aufsatz: *Folklore und Patriotism*. Rede am deutschen Tag in Chicago 1907.

177 *Otis T. Mason* (†): 5-XI-1908. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 67. Verdienter amerikanische Ethnolog.

178 E. Mogk. *Sophus Bugge*. - JEGP. 1908, v. VII, n. 2. (DV. 1908, Bd. X, S. 178).

Leben und Wirken.

Cf. Bvb. I, 217, 1432.

179 H. Moritz. *Andreas Skladny* (†): 26-II-1909. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 167.

180 *Maria Pitrè* (†). - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 462 = P. S[ébillot].

181 *W. Reiss* (†): 29 Sept. 1908 [in Könitz (Thüringen)]. - Anthr. 1909, Bd. IV, S. 530.

'...bekannt durch grössere ethnographische und arcbäologische Arbeiten'.

182 *Papi Schmid*. [Direktor des Münchener Marionettentheaters]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 50-51.

Biografie.

183 *W. Tappert* (†). - DV. 1908. Bd. X, S. 9.

Bekannter Musikschriftsteller.

184 R. Verneau. *Théodore-Jules-Ernest Hamy*. [†: 18-XI-1908]. - L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 595-603, portr.

Anthropologue... fondateur de 'L'Anthropologie'.

3. Geschiedenis, landen- en volkenkunde. Historia, geugraphia, ethnologia.

185 Fr. Austin. *A source book of mediaeval history*. Documents illustrative of european life and institutions from the German invasion to the Renaissance. New York, American book company, 1908, 504 p. (AHR. 1908, v. XIV, p. 187 = E.W. Dow).

186 A. Buckreis. *Panorama der Welt- und Kulturgeschichte*. Nürnberg, Heerdegen, 654 S.

187 E. Fuchs. *Illustrierte Sittengeschichte vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. I. Bd. *Renaissance*. Lief 1-8. München, Langen, 1908. 8°. M. I à Lief, v 24 S.

188 *Grundriss der Gesammtwissenschaft des Judentums*. G. Caro. *Sozial- u. Wirtschaftsgeschichte der Juden im Mittelalter u. Neuzeit*. T.I. *Das Frühere u. das*

hohe Mittelalter. (Schriften hrsg. v. der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums). Leipzig, Fock, 1908, 8°, VII-514 S.M. 7.

189 Ludwig. *Zur Kulturgeschichte der Juden*. - DG. 1909, Bd. X, S. 14.

2 Tekste: 1. Ueber die durchgängige Abname des Wohlstandes der Juden in Franken. - Der frank. Merkur: 12-IV-1796;

2. Ein eigentüm-licher Fall von Toleranz. - In einer Aufschreibung aus der Pfarrei Untererlthal: 5-III-1686.

190 *Orbis antiquitatum*. Religions- u. kulturgeschichtl. Quellenschriften in Urtext, Umschrift u. Uebersetzg., unter Mitwirkg hervorrag. Fachgelehrter hrsg. v.

M. ALTSCHUELER u. J. LANZ-LIEBENFELS. 2. Tl. Bd. I. *Die Syrische Bibel-Version, Peschita* im Urtext. Hrsg. v. M. ALTSCHUELER. Bd. I. *Pentateuch*. Wien, Verlag 'Lumen', 1908, 8°, XV-275 S.M. 25.

191 A. Vierkandt. *Die Stetigkeit im Kulturwandel*. Eine soziologische Studie. Leipzig, Duncker, 1908, XIV-209 S. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 59-61 = R. Lasch).

'A.V. ergründet aus dem Studium der Wandlungen der menschlichen Kultur das Vorwalten des empirischen Gesetzes der Stetigkeit... Drie Erfordernisse...: 1. eine gewisse Reife..., 2. ein Bedürfnis und 3. eine schöpferische Initiative (mit oder ohne Entlehnung...).

Die eigentliche Untersuchung... gliedert sich in einen ethnologisch-historischen, einen psychologischen und einen soziologischen Teil...' (R.L.).

192 F. Cabrol. *L'Angleterre avant les Normands*. (Bibliothèque de l'enseignement de l'histoire ecclésiastique). Paris, Gabalda, 1909, in-8, XXIII-341 p. Fr. 3,50. (RSCST. 1908, t. IV. p. 883-885 = F. Buonaiuti; CD. 1908, t. LXXVII, p. 533-534 = A.T.B.).

193 B. di Traschi. La Vie et l'Art Egyptiens au Musée du Caire. - MLP. 1909, t. XXI, p. 328-338, ill.

Histoire de l'art. Reconstitution de la vie en un rêve rétrospectif.

Lichtjes. Liquidiùs.

194 D. Edersheim. *Sketches of jewish social life in the days of Christ*. New ed. London, R.T.S., 1908, 8vo, 354 p. 2*s*.

195 G. Foucart. *La religion et l'art dans l'Egypte ancienne*. - RId. 1908, 15 nov. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 444 = [R. Dussaud]).

... 'recherche les répercussions de la statuaire sur le culte en Egypte.... et prend position contre le totémisme égyptien'.

196 *Greeks and Romans compared with those of the Bible*. - AAOJ. 1908, v. XXX, No. 6.

197 R. Griveau. *Histoire de la conversion des Juifs habitant la vitte de Toméi, en Egypte, d'après d'anciens Manuscrits arabes*. - ROC. 1908, 2e sér., t. III, p. 298-313.

198 G. Guérin. [L'évangélisation du Finistère (VIe siècle)] - BSAB. 1906-1907, t. XXXII. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 451-452 = P. A[lphandéry]).

... 'corrige un certain nombre des erreurs de La Borderie (Hist. de Bretagne, I). Il snit l'oeuvre de s. Paul et de s. Tudual dans la conquéte chrétienne du Léon, celle de s. Guénolé et des moines de Landévennec, de Corentin et de Gurthiern, dans l'évangélisation de la Cornouaille' (P.A.).

199 E. Guimet. Les chrétiens d'Antinoë. - TICHRO. 1908, v. II, p. 301-303.

Ter oorzaak van de mummiën met de beeltenis erop van den afgestorvene; IIe tot IVe eeuw. (RHEPB. 1909, t. X, n. 2630).

Inspectis np. medicatis cadaveribus ex sec. IIo ad IVm, in quibus ipsius defuncti imago figurata decernebatur.

Cf. n. 124.

200 Fr. Hommel. *Zum babylonischen Ursprung der ägyptischen Kultur*. 1. Das Sonnenschiff; 2. Die acht Begleiter des Sonnengottes; 3. Die Zwillingslöwen. - Mem. 1907, Bd. I, S. 80-85, 207-212. mit Abb. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 373 = E. Combe; 1909, t. LIX, p. 208-209 = J. Capart).

Niet vast. (J.C.). Scientificè labans.

201 La Croix. *Les derniers jours d'Herculanum et de Pompei interprétés à l'aide de quelques phénoménes récents du volcanisme*. - LG. 1908. novembre.

202 P. Ladeuze. *Caius de Rome, le seul Aloge connu*. - Mélanges Godefroid Kurth, 1908. t. II, p. 49-60.

Cf. n. 1344.

203 K. Lake. *De strijd tusschen het oudste christendom en de bedriegers*. - TT. 1908, bd. XLII, bl. 395-411.

De lucta priorem Christianismum interet deceptores.

204 P. Lombroso Carrara. *Chez Mr Kha et Mme Mirit qui vécurent il y a 4000 ans*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 449-454, ill.

'Évocation à propos d'une découverte récente faite par Schiapparelli dans la vallée des Reines' (Egypte).

Letterkundig. Litteris mandata.

205 G. Massey. *Ancien Egypt. The Light of the World. A Work of Reclamation and Restitution in Twelve Books*. Vol. 3. London, Fisher Unwin, 1907, 8vo, 944 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 18 = J. (Capart).

206 H. Michael. *Zur Leukas-Ithaka-Frage*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 191-193.

'...Auch W. VON MARÉES (*Karten von Leukas*. Beiträge zur Frage Leukas-Ithaka. Berlin, Moser) ist es nicht gelungen die ständige Inselnatur von Leukas und die Gleichsetzung dieser Insel mit dem Homerischen Ithaka zu erweisen, doch muss man ihm für die trefflichen Karten, Bilder und Schilderungen dankbar sein. Sie liefern nicht bloss den Geographen, sondern auch den Verteidigern der alten Ueberlieferungen recht wertvolles Material...'(Gl.). J.J. O'Shea. *Relative anglo-saxon and gaelic civilization*. - ACQR. 1908, v. XXXIII, p. 451-470.

208 E. Pears. *The campaign against paganisme*, A.D. 324. - EHR. 1909, v. XXIV, p. 1-17.

Constantiniana contra Licinum.

209 E. Philippon. *Les Ibères, étude d'histoire, d'archéologie et de linguistique*. Paris, Champion, in-18, XXIV-344 p. Fr. 5.

210 H. Schneider. *Kultur und Denken der alten Aegypter*. Leipzig, Voigtländer, 1908, 8°, XXXVI-564 S. (RHR. 1909, t. LIX, p. 21 = J. Capart).

211 Schröter. *Das ägyptische Volk*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 328-331, mit Abb.

212 X. [- H. Moritz.] - P. B[eer]. *Die Piasteninsel im Lettberger See*. - Pos. Tagebl.: II-VI-1908; AdPL. 1908, Bd. III, S. 332.

Verkenning en geschiedenis. Recognitie; historia.

213 J. Angot des Rotours. *Un Carême sous la Révolution* [1791]. - MLP. 1909, t. XXI, p. 276-285, ill.

Gebeurtenissen. Geschied- en Volkskundig. - Ernstig. Gesta varia historicè neenon folkloricè - etiam serio narrata.

214 H. Attenhofer. *Die Burg Büron im Kt. Luzern* [mit einer Sage]. - VL. 25/27-III-1908.

215 K.R. Bahn. Geros Gründung, die Reichsabtei Gernrode. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte des Mittelalters u. der Reformationszeit. (Beiträge zur anhaltischen Geschichte, hrsg. v. P. HORNIG. II. 2.) Göthen, Schettler 's Erben, 1908, 8°, 63 S.M.I.

216 J. Bauer. *Cinq lettres des Consuls d'Avignon*.- REJ. 1907, t. LIII, p. 272-276.

... en faveur des Juifs.

'La lettre n° 3 rappelie une ancienne tradition qui obligeait les Juifs à fournir le bois pour les feux de la saint Jean et donne des renseignements précis et pittoresques sur le rôle de plantons que remplissaient les Juifs d'Avignon aux portes de leur ville'.

217 J. Bauer. *Les Jiufs Comtadins pendant la Révolution*. - REJ. 1907, t. LIV, p. 284.

Fragment d'une 'pétition adressée vers 1820 à la Chambre des Députés'.

218 E. Baumgartner. *Eine Quellenstudie zur Franziskuslegende des* JACOBUS DE VORAGINE. *Ord. Praed*. - AFH. 1909, t. II, p. 17-31.

219 Th. Benecke. *Geschichtliche Nachrichten über das ehemalige Schloss Moisburg*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 283-286, mit Abb.

Dazu eine Sage von Rauhrittern und Schätzen.

220 O. Benzinger. *Geschichte des Marktes und der Grafschaft Kraiburg*. 2. Aufl. ('Bibliothek f. Volks-u. Heimatkunde'. H. 77). Zu beziehen v. Markt-Magistrat Kraiburg. 132 S.M. 1,20. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 4, Umschl. S. 3 = von Schrattenbach; [K. Frank]).

'Neuauflage RIEDL's *Gesch. v. Kraibg*. 1857.... Die Kraiburger machen sich durch ihr gediegenes Volksschauspiel urn Weckung edlen historischen Sinnes sehr verdient...' (v. S.-K.F.).

221 S. Bielerzewski. *Kloster Woznik* (in Posen). - AdPL. 1908. Bd. III, S. 286-289, mit Abb.

Geschichte und Volkskunde. Plauderei.

222 J.J. Cordes - A. Petz. *An der Waterkant*. Aus Geschichte und Sage. Bremerhaven, Selbstverlag.

223 A. Dagnet. *Le Clos-Poulet*. Ses chapelles, châteaux et gentilhommières. Saint-Malo, Bazin, in-8, VI-238 p.

224 P. Delarue. *Le clergé et le culte catholique en Bretagne pendant la Révolution*.

District de Dol, documents inédits recueillis, mis en ordre et publiés. 5e partie. Communes des cantons de Combourget de Dingé. Rennes, Prost, 1908, in-8, 225 p. Fr. 3,50.

225 H. Dornbusch. *Sturmfluten und Küstenschutz an der friesischen Küste*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 175-179, mit Abb.

Geschied- en werkkundig. - Zonder bewijsgronden.	Historica necnon 'technica', - nullis autem testimoniis demonstrata.

226 G. Dorrer. *Neunberg vorm Wald*. - BW. 1908, Bd. VI, S. 9-13, mit Abb. Geschichte, Volkskunde.

Onbewezen.	Gratis asserta quaedam.

Cf. n. 325.

227 W. Dötsch. *Kloster Paradies*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 363-365, 389-395, mit Abb.

Geschichte und Sage.

Cf. n. 940.

228 J. Drehmann. *Papst Leo IX und die Simonie*. Ein Beitrag zur Untersuchung der Vorgeschichte des Investiturstreites. Leipzig, Teubner, 1998, 8°, IV-96 S. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 436 = P. A[lphandéry]).

229 V. du Bled. *La Société française du XVIe au XXe siècle*. 4e Série. Les médecins avant et après 1789. L'amour du XVIIIe siècle. Paris. Perrin, 1908, in-16, 312 p. Pr. 3,50 (RCHL. 1908, n.s., t. LXV, p. 317-319 = L.R,).

230 J. du Plessis. *Les femmes d'esprit en France*. Paris, Nouvelle librairie Nationale. (ÉF. 1908, t. XX, p. 558 = B. de S. François).

231 [R. Eckart]. *Aus dem alten Niedersachsen*. Eine Sammlung kulturhistorischer Denkwürdigkeiten. Breinen, Scbünemann, 1908, 3 Bde. einzeln à M. 1,50.

232 L. Eigl. *Walahfrid Strabo*. Ein Mönchs- u. Dichterleken. (Studien u. Mittheilungen aus dem kirchen-geschichtlichen Seminar der theologischen Fakultät der k.k. Universität in Wien. H. 2.) Wien, Mayer, 1908, 8°, VI-134. M. 2,50.

233 E. Faguet. *Une familie parisienne au XVIIe siècle*. [Celle des Perrault]. - RDM. 1909. p. 879-892.

284 Fr. Fleischmann. *Das tausendjährige. Jubiläum der Stadt Eichstätt*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 552-555, mit Abb.

Bondig de geschiedenis. - Zonder aanwijzing van bronnen.	Brevis historia - incertis orta fontibus.

235 Ch. Florisoone. *Le mont Saint-Michel*. Légende de la montagne mystique. - MLP. 1909, t. XXI, p. 137-151, ill.

Zeisels, wonderen, geschiedenis. - Zonder oordeelkunde opgevat.	Varia dicta, et varia mirè facta aliique praeteriti eventus - inconsultè proponuntur.

236 J. Fonssagrives. *Saint-Gildas de Ruis et la société bretonne au VIe siècle* (493-570). Paris, Poussielgue, 1908, in-8, 420 p. Fr. 3,50.

Cf. Bvb. I, 797; II, 250.

237 C. Hessler. *Eddertalsperre*. Marburg i. H., Elwert, 1908, M. 0,80. (Gl. 1908, Bd. XCIV, S. 339 = Gr.).

Vortrag. Historisch. Als Anhang, eine Beschreibung der alten Gerichtslinde in Basdorf.

238 F. Höltje. *Wiegersdorf in der Franzosenzeit*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 23-24, 32, 38-39 (Forts f.).

239 J. Hupfer. *Die Obere Pfalz im Mittelalter*. Eine kulturgeschichtliche Plauderei. - OPf. 1908, Bd. II, S. 9-11, 24-25, 41-42, 57-58, 70-73.

240 D. Imesch. *Beiträge zur Geschichte und Statistik der Pfarrgemeinde Naters*. (S.-A. a.) - Zs. f. Schweiz. Statistik. 1908; Bern, Stämpfli, 1908, 8°, 139 S. (SAV. 1908, Bd. XII, S. 294; 1909, Bd. XIII, S. 74 = E. Hoffmann-Krayer).

... 'Eingestreute volkskundlichen Notizen' (E.H.-K.).

241 *The itinerary of* JOHN LELAND *in or about the years 1535-1543*. V. I-II, London, Bell, 1907-1908, 8vo, XLIII-352 and VI-192 p. 18*s*. a. 12*s*. (RHist. 1909, t. C, p. 367-368 = Ch. Bémont).

242 *Judenverfolgungen* [infolge einer vier Jahre lang wütenden Pestseuche: Braunschweig, 1348]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, H. 13, Urnschl. S. 6.

Aus Rehtmeiers Chronik vom J. 1722.

Zonder oordeelkunde. Non criticè.

243 E. Kindervater. *Königslutter*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 257-259, mit Abb.

Geschichte... ‘Seinc grosse Bedeutung verdankte das Kloster... besonders dein am Peter-Paulstage (29. Juni) in vorreformatorischer Zeit nach dort unternommenen Pilgerfahrten...’

Geene bewijsgronden aangewezen. Nos fallunt Auctoris argumenta.

244 L.J. Klarmann. *Der Steigerwald in der Vergangenheit*. Ein Beitrag zur fränkischen Landerkunde. 2 Aufl. Gerolzhofen, Teutsch, 1909, 230 S. mit Bildem u. Karte. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 2, Umschl. S. 4 = von Schrattenbach).

245 Fr. Klöning. *Vom Dümmer*[*see*] *und von Reitemeiern*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 286-287.

Was sie seien philologisch... Eine Sage spricht von einem abgebrannten Wald....

- Niet diep uitgewerkt. Non altè perfossum.

246 M. Kremmer. *Der Kulturzustand in unsrer Heimatprovinz* [Posen] *vor dem Jahre 1793*. Rede 1905 zu Fraustadt gehalten. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 34-41.

247 Fr. Krönig. *Der Georgenberg bei Bleicherode*. - HL. 1908-1909, S. 97-100, 110-112, 123-125, mit Abb.

Zweifelsohne wurde der Platz in heidnischer Zeit als Opferstätte benutzt...

Aufträge der Königsboten ca. 800!

248 G. Landgraf. *Geschichte des Marktes Schnaittenbach* (Amberg). Bibliothek f. Volks- u. Heimatkunde. Bd. 76). München, Selbstverl. 217 S.M. 2,50. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 4, Umschl. S. 3 = Pilgrim).

... ‘Zu den besten Ortsgeschichten der lesten Zeit zu zählen’ (P.).

249 F. Loritz. *Anno dazumal*. (Mit der Eilpost; zur Geschichte eines Gasthofes; Kriegserlebnisse, [1809]. Plauderei). - OPf. 1908, Bd. II, S. 104-106, 120-122.

Vgl. S. 160. *Aufruf* [Entwurf zum Kriegerdenkmal in Nittenau].

250 [I, 25, 797, 2226] F. Lot. *Mélanges d'histoire bretonne*. 7. La vie de Saint Gildas; 8. La plus ancienne vie de Saint Malo. - ABret. 1908, t. XXIII, p. 364-388, 553-579, (suite, à suivre).

Cf. n. 236.

251 H. May. *Der Fahrenberg*. Ein Natur-, Wirtschafts- und Geschichtsbild aus dem Böhmerwald. München, Selbstverl. M. 1,20. (OPf. 1908, Bd. II, S. 15 = M. Schmidt).

252 W. Miller. *The latins in the levant. A history of frankish Greece, 1204-1566*. London, Murray, 1908, 8vo, 696 p. 21s.

253 J. Miret y Sans. *Le Massacre des Juifs de Montclus en 1320*. Episode de l'entrée des pastoureaux dans l'Aragon. - REJ. 1907, t. LIII, p. 255-266.

Naar rechtstreeksche oorkonden. Ex fontibus proximis.

254 S. Mitrani-Samarian. *Le Sac* [du quartier juif] *de Cordoue et le testament d'Anton de Montoro* [poète habitant le quartier juif et converti]. - REJ. 1907, t. LIV, p. 236-240.

255 E. Montmasson. *Les oeuvres de bienfaisance grecques à Constantinople*. - ÉO. 1909, t. XII, p. 35-43.

256 H. Moritz. *Deutsche Kolonisation des Ostens im Mittelalter*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 105-108, 127-130.

Niet wetenschappelijk uitgerust. Sine apparatu scientifico.

257 Fynes Moryson, *an itinerary, containing his ten yeeres travell through the twelve dominions of Germany, Bohmerland, Sweitzerland, Netherland, Denmarke, Poland, Italy, Turky, France, England, Scotland and Ireland*. 4 v., 8vo, XXIV-468, 466, 499 a. 521 p. 2s. (RHist. 1909, t. C, p. 369-370 = Ch. Bémont.)

258 P. Pisani. *L'Église de Paris et la Révolution*. T.I. Paris, Picard, in-12, 350 p. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 50* = C.).

259 E. Rahir. *Minerve* [bourgade fortifiée près de Carcassonne]. - BTCB 1909, t. XV, p. 53-54.

Geschiedkundig woord erover. De eius sorte nonnulla.

260 O. Ringholz. *Geschichte der Rindviehzucht im Stifte Einsiedeln*. (S-A. a.d.) - Landwirtsch. Jahrb. d. Schweiz. 1908. Bd. XXII; Bern, Wyss. (SAV. 1908, Bd. XII, S. 240).

'Von Bedeutung für die Geschichte... auch durch den Abdruck älterer Schriftquellen' (SAV.).

Cf. n. 1335.

261 E. Roca. *Le grand siècle intime*. De Richelieu à Mazarin (1642-1614). Les Etapes de Mazarin. Les Mécontents. Louis XIII roi; sa mort. La comédie politique. La conquête de la Reine. La bonne Régence. Le 'Tout Paris' avant la Régence. Paris, Alcan, 1908, in-8, LXII-402 p., Pl. Fr. 7,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 19* = E.A.).

'Étude anecdotique, curieuse, instructive' (E.A.).

262 A. Savine. *La cour galante de Charles II*, d'après les documents d'archives et les mémoires. (Collection historique illustrée). Paris, Michaud, 1908, in-16, 190 p., avecillustr. Fr. 1,50.

263 M.A. Stolzenburg. *Das Schloss zu Wolfenbüttel*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 252-256, mit Abb.

Hoe men er voorheen leefde. - Geen geschiedkundige bronnen. Quamnam vitam ibiolim degerint. - Absunt argumenta historica.

264 Strohm. *Die Juden-Niederlassung in Bruck bei Erlangen*. - BBKG. 1908, Bd. XV, S. 98-100.

265 Prince of Teano. *Observations on the great church of Damascus*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 333.

La tradition qui représente les Musulmans et les Chrétiens célébrant leur culte ensemble dans cette église, est une légende. Les Chrétiens seuls disposaient de l'église. (RHEPB. 1908, t. X, n. 2986).

Cf. n. 124.

266 P. Vinogradoff. *English society in the eleventh century; essays in english medieval history*, Oxford, Clarendon press, 1908, XII-599 p. (AHR. 1908, v. XIV, p. 102-104; SHR. 1908, v. VI, p. 76-79 = Wm. S. MacKechnie).

267 B. von Cramm. *Auf einem braunschweigischen Edelhofe vor 70 Jahren*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 268-269.

Uit de verbeelding geschept. Inania quaedam.

268 B. von Cramm. *Braunschweiger Klöster und Burgen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 264-267, mit Abb.

Das Stift Steterburg; Die Burg Lichtenberg: Die Burg in Oelber am weissen Wege; Die Asselburg. Geschichte.

269 M. von Tilling. *Der Kampf gegen die Missa prirata in Wittenberg im Herbst 1521*. - NKZ. 1909, Bd. XX, S. 85-130.

270 H. Widmann. *Geschichte Salzburgs*. Bd. I. (Bis 1270). (Deutsche Landesgeschichten. Hrsg. v. A. TILLE. 9.). Gotha, Perthes, 1907, XIV-384 S. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 55 = M. Haberlandt).

271 K. Wüstefeld. *Allerlei Unwetter in der goldenen Mark*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 83-87.

Seit d. 17. Jh.

272 Abd-oul-Béha. *Les leçons de Saint-Jean d'Acre*, recueillies par L. CLIFFORD BARNEY, trad, du persan par H. DREYFUS. Paris, Leroux, 1908, in-8, 416 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 124-126 = E. Montet).

Wereldopvatting van Abd-oul-Béha, die bizonderlijk het Babisme, een soort hervorming van het islamisme, genegen is.

Quid de universo mundo sentiat Abd-oul-Béha, qui praeser tim Babismo, np. cuidam islamismi reformationi, favet.

273 J. Back. *Die Zeit-u. Festrechnung der Jaden unter besond. Berücksicht. der Gausschen Osterformel nebst e. immerwährenden Kalender*. Freiburg. i. Br., Herder, 8°, 36 u. 12 S.M. 2.

274 E. Bischoff. *Babylonisch-astrales im Weltbilde des Thalmud und Midrasch*. Leipzig, Hinrichs, 1907, 8°, VI-72 S., 12 Abb. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 372 = E. Combe).

Geschreven volgens Jeremias' stelsel. [Vgl. Bvb. I, 1613... 364, 888, 1371].

Sequitur systema ab Auctore iuxtacitato propositum.

275 Candidus. *Potentialtheismus, ein neuer Weg zur Lösung der Welträtsel*. München, Ackermann, 50 S.M. 1,50.

276 *The History of Coins and Coins in History*. - AAOJ. 1908, v. XXX, No. 5.

277 F. Cumont. *Recherches sur le Manichéisme*. I. *La cosmogonie manichéenne d'après Théodore bar Khôni*. Bruxelles, Lamertin, 1908, in-8, 80 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 111-114 = E. de Stoop).

Schrijver wijst op het belang van het werk van den nestoriaanschen bisschop Bar Khôni.

Cuius momenti sit opus episcopi nestoriani Bar Khôni.

278 L. Darmstädter. - R. du Bois-Reymond. - D.C. Schäfer. *Handbuch zur Geschichte der Naturrvissenschaften* [auch der Erdkuude, Anthropologie, Ethnographie und Urgeschichte] *und der Technik*. 2. Aufl. Berlin, Springer, 1908, IX-1262 S.M. 16. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 113).

279 J.A. Decourdemanche. *Note métrologique sur la livre et la pile de Charlemagne, et sur l'osselet de Suse*. - REES. 1908, t. I, p. 515-516.

280 J.A. Decourdemanche. *Note sur les poids assyro-babyloniens*. (- JA.) 16 p.

281 E. Ebner. *Geschichten von anderen Wetten*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 367-372.

Met eenige herinnering aan de sterrenkunde van de Grieken en van de Romeinen.	Non quin memoriâ repetantur astronomia graeca et romana.

282 Ch. Gilleman. Numismatique ostendaise. Le Saint Napoléon à Ostende. - RBNS. 1909, t. LXV, p. 30-42.

283 L. Günther. *Die Mechanik des Weltalls*. Eine volkstüml. Darstellung der Lebensarbeit Johannes Keplers, besonders seiner Gesetze u. Probleme. Leipzig, Teubner, 1909, XVI-156 S., mit Abb. M. 2,50.

284 S. Gutesmann. *Sur le Calendrier en usage chez les Israélites au Ve siècle avant notre ère*. - REJ. 1907, t. LIII. p. 19-1-200.

'Comparaison des dates relevées dans les papyrus judéo-araméens découverts dans l'île Eléphantine près d'Assouan (Egypte)'.

Cf. nn. 391, 393, 395, 398, 401, 402, 405.

285 A. Jeremias. *Das Alter der babylonischen Astronomie*. Leipzig, Hinrich, 1908.

Cf. nn. 287, 558.

286 K.A.H. Kellner. *Tradition, geschichtliche Bearbeitung u. Legende in der Behandlung der Chronologie des apostolischen Zeitalters. Zugleich Antwort auf die Frage: Wie lange war Petrus in Rom?* Eine literar-histor. Studie. Meinen Kritikern gewidnet. Bonn, Hanstein, 1909, 8°, 56 S.M. 1.

287 Kugler. *Sternkunde und Sterndienst in Babel*. Münster, 1907. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 378 = E. Combe).

Bevat wetensweerdigheden over den godsdienst.	Nonnulla scitu utilia de religione hic habentur.

Cf. nn. 285, 558.

288 H. de Morgan. *Notes sur les stations quaternaires et sur l'àge du cuivre en Egypte*. - REAP. 1908. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 629-631 = M. B[oule]).

289 J. de Morgan. *Les Premières Civilisations*. Etudes sur la Préhistoire et l'Histoire. Paris, Leroux, 1909, in-8, 600 p., 77 cartes, 50 fig. Fr. 15.

'L'histoire générale du monde depuis les temps géologiques où l'homme est apparu sur la terre jusqu'à la fin de la conquête alexandrine'... Exposé général, notes savantes.

290 Dütschke. *Die. älteste Bevölkerung des Wuppertales nach ihren Höfen*. - ZBGV. 1908, Bd. XLI, S. 185-208.

291 R. Forrer. *Urgeschichte des Europäers* von der Menschwerdung bis zum Anbruch der Geschichte. (Spemanns Kompendien. Bd. 2.). Stuttgart, Spemann, o. J., VII-584 S., mit üb. 1500 Abb. M. 6. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 177).

'Kleines chronologisch zusammenfassende, praktische und handliche Buch... Zu beiden [R. Forrer u. SOPH. MÜLLER], die in dem unleugbar starken Einflusse des Orients auf das alte Europa oft zu weit gehen, möge aber das mässigende Werk von M. MUCH "*Die Trugspiegelung orientalischer Kultur in den vorgeschichtlichen Zeitaltern Nord- und Mitteleuropas*" 1907, verglichen werden, um vor zu weit gehenden zu behüten...' (Gl.).

292 F. Honoré. *Le Crâne* [de la Chapelle-aux-Saints (Corrèze)] *du plus vieil ancètre connu de l'humanité. - Les Débuts de l'Humanité*. - Ill. 1909. t. CXXXIII, p. 124-129, 151, 156, ill.

Toestand van 't vraagstuk der voorhistorische menschen, ook van de	Proponitur status quaestionis de hominibus praehistoricis; Deinde

vondsten die gedaan zijn geweest te Neanderthal (1856) te Spy (1886), in Java (1891), te Chapelle-aux-Saints (1907) en in de vallei der Vézère (1908).	enumerantur inventa, np. collecta in locis iuxtanominatis.
- Enkel voortverkoop.	- In solum vulgum vulgetur.

Cf. nu. 406, 407, 438.

293 F.M. Näbe. *Die steinzeitliche Besiedelung der Leipziger Gegend*. (Veröffentlichungen des Museums für Völkerkunde zu Leipzig. H. 3.). Leipzig, Voigtländer, 1908, 58 S., mit 6 Taf. 2 Kart, und 121 Abb. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 46).

294 H. Obermaier. *Das geologische Alter des Menschengeschlechts*. - Mitt. der geologischen Gesellschaft. 1908, Bd. III, S. 290 ff. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 613-615 = L. Laloy).

295 A.J. Reinach. *L'Egypte Préhistorique*. (Ed. de la RId.). Paris, Geuthner, 1908, in-8, 54 p. (REES. 1908, t. I, p. 533 = Ch. Boreux; L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 631 = M. B[oule]).

'...Saus aucune intervention sémitique l'Egypte préhistorique se serait formée d'éléments tout africains... Cette théorie... est beaucoup trop absolue' (Ch. B.).

'Excellent article de vulgarisation auquel de nombreuses notes bibliographiques donuent un caractère élevé' (M.B.).

296 W. Ridgeway. The Beginning of Iron. - Report of Meeting of the British Association for the Advancement of Science, held at Leicester, 1907-08, p. 644. (REES. 1908, t. I, p. 536 = A.J. R[einach]).

Het ijzer werd het eerst bewerkt in Midden-Europa.	Primi fabri ferrarii fuerunt ex parte interiori Europee.

Cf. Bvb. 1, 366, 808; II, 380.

297 Schliz. *Die vorgeschichtlichen Schädeltypen der deutschen Länder in ihrer Beziehung zu den einzelnen Kulturkreisen der Urgeschichte*. - AfA. 1908-1909, n. F., Bd. VII, S. 239-267, 299, mit Abb. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 163).

298 A. Schmidt. *Das Zeugnis der Versteinerungen gegen den Darwinismus* oder die Bedeutung der persistenten Lebensformen für Abstammungslehre und Apologetik. Freiburg i. Br., Herder, 1908, VIII-124 S., mit 14 Abb. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 177 = Gr.).

299 G. Schwantes. *Aus Deutschlands Urgeschichte*. (Naturwiss. Bibliothek für Jugend und Volk). Leipzig, Quelle, 1908, 8°, 183 S.M. 1,40. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 118 = K. Bruinier).

300 A. Abel. *Reuzen*[wezens] der *Vóórwereld*. Vert. en voorz. van aanteekeningen, met een bijschrift over *Planten* der Vóórwereld door H. CALLENBACH. ('De Natuur en hare wonderen'. No. 13). Zutphen, Thieme. (Tsp. 1909, bd. LXVI, bl. 315-316 = A.J.C. Snijders).

Eenige beschouwingen over de zedelijke ontwikkeling van den mensch.	Immania terrae praehistorica. Etiam aliquid de morali 'evolutione' hominum.

301 H.M. Bsrnelot Moens. *Vérité. Recherches expérimentales sur l'origine de l'homme*. Paris, Maloine, 1908, in-8, 24 p.

302 A. Bloch. *Sur le Mongolisme infantile dans la race blanche et sur d'autres anomalies qui sont des caractères normaux dans différentes races*. - BMSAP. 1908, 5e sér., t. IX, p. 561-570.

303 *Are Civilized Nations Advancing or Retrograding?* - SoM. 1908, new s., v. X, no. 5, September.

304 J. Deniker. *L'Anthropologie au dernier congres des naturalistes et des médecins allemands* [20/26-IX-1908, Cologne]. - L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 692-695.

305 J. Deniker. *Les Races de l'Europe;* Il. *La taille en Europe*. Assoc. Fr. Av. Sc. Congrès de Lyon, 143 p., 1 carte en couleurs.

306 J. de Tensin. *Où en est l'histoire préhumaine?* - RI. 1908, t. II, p. 736-743 (suite, fin).

Darwin, Huxley, Häckel; Gaudry....

Praat, bijna priet...praat. ... 'Si quid stultum a morione profertur'...!

307 *The Evolution of Mankind*. - SoM. 1908, new s., v. X, No. 5. September.

308 E. Frizzi. *Ein Beitrag zur Anthropologie des* '*Homo alpinus tirolensis*'. (S.-A. a.) - MAGW. Bd. XXXIX. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 211).

309 K. Günther. *Vom Urtier zum Menschen*. Ein Bilderatlas zur Abstammungsund Entwickelungsgeschichte des Menschen. Stuttgart, Deutsche Verlagsanst. Fol., 20 Lief. à 1 M. (KbAEU. 1908, Bd. XXXIX, S. 89-90 = J. Ranke).

310 S. Megenberg. *Neues vom Urmenschen*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 539-543.

Ter gelegenheid vooral van den 'Horno Mousteriensis Hauseri'. Arripitur np.

Cf. n. 427.

311 P.G. Mahoudeau. *La question de l'origine de l'homme et la faillite de la science d'après Brunetière*. - REAP. t. XVIII, n° 10.

312 Ch. Torquet. *La Naissance de l'Homme*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 255-263, ill.

'...où en est la discussion'.

Lezing. locando.

313 Ch. Lejeune. *De l'Anthropoïde à l'Homme*. - BMSAP. 1908, 5e sér., t. IX, p. 450-454.

... examine là-dessus les théories de S. Reinach (Univ. de Paris, 1906, nov.)... et 'saus nier l'importance que certains [scrupules ou] *tabous* ont eu dans le développement de la civilisation'... croit que 'peut-être on leur a attribué parfois une trop grande influence'.

314 R. Liebreich. *L'Asymétrie de la figure et son origine*. Paris, Masson, 1908. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 680-681 = R[ivet]).

... 'conséquence nécessaire de la station debout, par conséquent... la déformation considérée par Lombroso et ses élèves connne un stigmate de degénérescence devient une caractéristique essentiellement humaine' (R.).

315 A. Vierkandt. *Führende Individuen bei den Naturvölkern*. - ZSWi. 1908, Bd. XI, H. 9, 28 S. (REES. 1908, t. I, p. 537; Anthr. 1909, Bd. IV, S. 528-529 = W. Schmidt).

L'Auteur 'étudie chez les Cherokies ...les modifications sociales (en tant que) l'oeuvre d'individus plus intelligents' (REES.).

Schrijver aanveerdt nu, hetgeen hij vroeger loochende, dat er ook bij de natuurvolken meer begaafde enkelingen aangetroffen worden, die de beschaving van hun volk helpen bevorderen (W.S.).

Ab Auctore admittitur, quod olim ah ipso negabatur, etiam apud nationes incultas inveniri personas maioris ingenii praeditas, a quibus res publica morumque cultura maxime sit promovenda.

Cfr. Anthr. 1906, Bd. I, S. 614 u. 636 ff. = Wr. Schmidt.

316 O. Böckel. *Dorfbilder aus Hessen und der Mark*. Giessen, Roth.

317 D. Döring. *Draussen auf dem Dorfe*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 427-430, mit Abb.

Duitsche dorpuitzichten. - Letterkundig. Quid prae se ferant rura germanica - litteris exponitur.

318 Goldstein. *Die Ethnographie im Dienste der Bibelforschung*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 155-157.

Verkenning van bibelsche stroomen in 't algemeen, van Euphraat en Tigris in 't bizonder.... Steller steunt daartoe op oude en hedendaagsche begrippen bij 't volk, teweten aangaande den aard van stroomen en de beschrijving ervan.

Quibus melius agnoscantur flumina biblica speciatim Euphrates et Tigris, varii ponuntur conceptus populares, antiquiores et recentes, np. de fluviorum specie necnon descriptione.

319 E. Grucker. *Die Vogesen*. (Geographische Monographien, hrsg. v. A. SCOBEL. Bd. 22.). Bielefeld, Velhagen, 1908, 8°, 176 S., mit 130 Abb. M. 4. (SAV. 1909, Bd. XIII, S^{t} 72 = E. Hoffmann-Krayer).

'...Auch die Volkskunde komt zu ihrem Recht: Hausbau, Tracht, Stämme, Mundart, Charakter, Feste, Bräuche, Aberglauben, wirtschaftliche Verhältnisse' (E.H.-K.).

320 O. Schlüter. F. VON RICHTOFENS *Vorlesungen über allgemeine Siedelungsund Verkehrsgeographie*. Berlin, Reimer, 1908, XVI-351 S., mit 4 Taf. M. 10. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 208 = H. Spethmann).

321 E. Seyler. - H. *Der Bayerische Pfahl*. - BW. 1908, Bd. VI, S. 76-77; 1909, Bd. VII, S. 15.

Was und woher?

322 J. Walles. *Den heliga geografien och dess förhallande till mysterna och religionshistorien*. üppsala, Almquist, 1908. Kr 7.

323 M. Bücking. *Das heutige Braunschweig*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 244-247, mit Abb.

Uitzicht, doening.

Quid esse aut agere videatur.

324 F. de Thomaz de Bossierre. *Sur le lac Majeur*. Notes d'un Touriste. - BTCB. 1909, t. XV, p. 62-66, ill.

325 G. Dorrer. *Die Umgebung von Neunburg vorm Wald*. - BW. 1908, Bd. VI, S. 65-71, mit Abb.

Cf. n. 226.

326 Th. Fischer. *Mittelmeerbilder*. [I. Bd.]. Leipzig, Teubner, 1906, 8°, VI-480 S.; Neue Folge [II. Bd.]. Ib. 1908, 8°, VI-423 S. Je M. 6. (SAV. 1908, Bd. XII, S. 237 = E. Hoffmann-Krayer).

327 P. Giffard. *L'Empire des Slaves est-il possible?* - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 279-288, ill.

Un chapitre: La Laugue, la Mythologie et la Musique chez les Siaves.

Lezingske.

Lectiuncula.

328 H. Haguet. *La Corse*. Un voyage à l'île de beauté. - BTCB. 1909, t. XV, p. 3-9, 25-31, ill.

329 Havelock Ellis. *The Soul of Spain*. London, Constable, 8vo, 420 p. 7*s*. 6*d*. (REES. 1908, t. I. p. 532 = R.).

330 M. Herbert. *Eine Herbstfahrt von Straubing nach Oberalteich*. Plauderei. - OPf. 1908, Bd. II, S. 169-171, 189-192. (Vgl. Eb. 1909, Bd. III, S. 36).

331 J.-Ph. Heuzey. *Les Normands*. - MLP. 1909, t. XXI, p. 496-499.

Caractère national. Extr. de HEUZEY *La Normandie et ses peintres*. (Coll. *Les Pays de France*). Paris, Libr. nat.

322 W. Hörstel. *Die Napoleonsinsein Korsika und Elba*. Berlin, Allgem. Ver. f. deutsche Lit. 1908, 346 S., mit 16 Abb. M. 6. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 65-66).

Land und Volk.

333 J. Huret. *De Hambourg aux Marches de Pologne*. Paris, 51 r. St. Georges, 1908. Fr. 3,50. (Extr. 'La politesse Allemande'. - APL. 1909, t. LII, p.7-9).

'Études pittoresques sur l'Allemagne'.

334 J.H. Kann. *Erez Israel, Das jüdische Land*. Köln, Jüdischer Verl., 1909, VIII-185 S., mit Abb. u. 2 Kart.

335 J. Klein. *Fûhrer durch das östliche Vongelande Colns*. Worringen a. Rh., Selbstv. mit 1 Spezialkarte. M. 0,60. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 154 = Sartori).

'Verschiedene Bräuche und namentlich eine Reihe von Sagen werden mitgeteilt...'

336 C. Lund. '*Dat nige Oe*' [die Insel Neuwerk]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 213-215, mit Abb.

Uitzicht, leven. Externè et internè.

337 L. Massignon. *Les Saints Musulmans ententes à Bagdad*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 329-338.

Types de tombes; genèse de la sainteté de ces morts; premières tombes et premières vies des saints officielles; Al Ghazali et Ibn al Djanzi; le calendrier actuel.

338 A. Maurel. *Un Mois à Rome*. Paris, Hachette. Fr. 3,50. (Ill. 1909, t. CXXXIII, p. 198).

339 Fr. Mielert. *Das heutige Serbien*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 9-14, mit Abb.

Gewerbe, Handwerk, Landwirtschaft, Volk.

340 Fr. Mielert. *Serbische Reisebilder*.. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 245-251, mit Abb.

341 E. Möhring. *Swante Wustrow*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 126-127, mit Abb.

Lyrisch!

342 J.B. Niedermaier. *Glonn und Umgebung* in Vergangenheit und Gegenwart nach Quellenforschungen zum ersten Mal dargestellt. Freising, Datterer, 1909, 176 S., 42 Ill. M. 2. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 3, Umschl. S. 3 = Pilgrim).

'Kulturgeschichtliches S. 159-171'....

343 J.J. Rebmann. *Die Alp- u. Weidewirtschaft im Kt. Bern*. Solothurn. 1908.

344 A. Reich. Neumarht in der Oberpfalz. - OPf. 1909, Bd. III. S. 2-5, 22-25, 38-40, mit Abb.

345 Segall. *Die ausländischen Juden in München*. - ZDSJ. 1909, Febr.

346 G. Siösteen. *Das moderne Belgien*. Berlin, Pätel, Lief. 1.

In 6 Lieferungen zu M. 1,75. Mit etwa 200 Abb.

347 John Stow. *A survey of London*, reprinted from the text of 1603 with introduction and notes, ed. CH. L. KINGSFORD. Oxford, Clarendon press, 1908, 8vo, 352 a. 470 p. 30*s*-. (RHist. 1909, v. C, p. 368-369 = Ch. Bémont).

348 G. Tamboise. Un coin de l'Entre-Sambre-et-Meuse. *Nismes*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 110-114, ill.

349 Tissier. *Roche-Fontaine*. Légende de Sainte Diétrine sur Saint-Germain-des-Champs. (Bulletin de la Société d'études d'Avallon. Extrait.) Avallon, Grand, 1908, in-8, 14 p.

350 E. V[an] Z[eebroeck]. *Espagne méridionale. Maroc et Portugal*. - BTCB, 1909, t. XV, p. 135-137, ill.

351 *Verra-t-on revivre la perle de la Sicile?* - LT. 1908-1909, t. XI, p. 527-534, ill, 'Messine avant le désastre... Quelques aspects de la ville et des habitants'.

352 A. von Kerner. *Der Wald und die Alpenwirtschaft in Oesterreich und Tirol*, Gesammelte Aufsätze, hrsg. v. K. MAHLER. Berlin, Gerdes, 1908. M. 3,20, (DV. 1909, Bd. XI, S. 20).

353 G.F. Abbott. *Israel in Europe*. Londen, Macmillan, 1907, XIX-533 p. (AHR. 1908, v. XIII, p. 320-321 = F. Schwill; RHist. t. XCIX, p. 159-160 = M. Liber).

354 J. Beddoe. *A last contribution to Scottish ethnology*. - JRAIGBI. 1908, v. XXXVIII, n. 1-2.

355 Cardoso. *O Poveiro:* Estudo anthropologico dos pescadores da Povoa de Varzim. - P. 1908, t. II, s. 4.

356 [I, 813, 1469] G. Cirot. *Recherches sur les juifs espagnols et portugais à Bordeaux*. - BHisp. 1908, t. X, p. 353-367 (suite).

357 V. Dingelstedt. *The Swiss abroad*. - SGM. 1909, p. 126-137.

358 *Ethnological Notes: Migration of the Goths*. - AAOJ. 1908, v. XXX, no. 6.

359 Fishberg. *Die angebliche Rassenimmunität der Juden*. - ZDSJ. 1908, Dezemb.

360 Goldstein. *Die Konzentration der jüdischen Einwanderungs-Bevölkerung in London*. - ZDSJ. 1909, Januar.

361 P. Graff. *Wendische Spuren im Knesebecker Lande*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 143-144.

... in der Sprache; in noch einer Sitte (da der 'Kinderbaum' von Hochzeitsleuten und Taufgesellschaften auch drei Schluck Branntwein bekommt, ähnlich so wie in Wendlande); in vielen Flurnamen; und in der rundlichen hufeisenförmigen Anlage des Dorfes.

Cf. n. 1471.

362 P. Haupt. *The ethnology of Galilee*. - TICHRO. 1908, v. I, p. 302-304.

Handelt over de af komst van Christus; verwerpt den bekenden stam uit David, de volksopneming van Quirinus, enz... (RHEPB. 1909, t. X, n. 2612).

De origine X^{i} quaedam, reiiciendo tralatitia elementa v.g. stirpis Davidicae, recensionis Quirinalis, etc.

Cf. n. 124.

363 J. Janko. [*Quid secundum scientiam hodiernam sentiendum sit de antiquis Indo-Europeanis*]. - NVC. 1908, t. III, n. 4-6.

364 C. Keller. *Die Stammesgeschichte unserer Haustiere*. ('Aus Natur u. Geisteswelt'. Bd. 252). Leipzig, Teubner, 1909, 114 S., 28 Abb. M. 1,25. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 3, Umschl. S. 2 = P.).

'Für die Kulturentwicklung der Menschheit war die Erwerbung von Haustieren ein folgenschweres Ereignis...' (P.).

365 I. Kollmann. *Die kleinen Menschenformen*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 235-237.

‘Körpergrösse... - Komplexion... - Hypothese: Sie seien die ältesten und ursprünglichsten, heute noch lebenden Formen des Homo sapiens’.

Voortverkoop. Vulgatio quaedam.

Cf. n. 1404.

366 Gr. Kossina. *Archäologische Ergebnisse zum Ursprung und zur Östlichen Ausbreitung der Indo-Germanen*. - ZfE. 1908, Bd. XL, H. 5.

367 F. Lo Parco. *Il Petrarca e gli antipodi etnografici in rapporto con la concezione patristica e dantesca*. - Rom. 1908, t. XXXVII, p. 337-357.

368 L.K. Moser. *Bevölkerungsgruppen des Küstenlandes*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 19-38, mit 2 Abb.

Overzicht der verschillende volksgroepen op de Adriatische zeekust, met wat ze eigenaardigs hebben aan woning en dracht, gebruiken en samenleving.

Variae citantur gentes, mare Hadriaticum accolentes, quibus adduntur ipsarum mores et usus, etiam vestitus et genera vivendi.

369 A. Musil. *Arabia Petra III*. Ethnologischer Reisebericht. Wien (Kaiserliche Akademie der Wissenschaften), Hölder, 1908, 8°, XVI-550 S., 62 Abb. (RHR. 1909, t. LIX, p. 100-104 = R. Dussaud).

Cfr. Bvb. I, 1846.

'OEuvre spécialement ethnographique' (R.D.).

370 Ch. S. Myers. *Contribution to Egyptian Anthropology*. - JRAIGBI. 1908, v. XXXVIII, no. 1-2.

371 Peixoto. *Ethnographia portuguesa: As filigranas*. - P. 1908, t. II, s. 4.

372 H. Ploy. *Anthropologie des oberen Salzachgebietes*. - MAGW. 1908, Bd. XXXVIII. (Gl. 1909, Bd. XCV. S. 179).

373 [*Die Rassenfrage der Altägypter*]. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 130.

Status rerum.

BR. OETTEKING: 'Keineswegs ist das Volk, Anthropologisch genommen, einheitlich, sondern es ist *aus verschiedenen Elementen* zusammengesetzt; noch aber ist die Frage nicht gelöst, ob und inwieweit Neger, Libyer, Hamiten Anteil an seiner Zusammensetzung haben...'

Dagegen CH. S. MYERS: 'Die neuen anthropometrischen Daten begünstigen die Ansichten, welche die AEgypter stets als *homogenes Volks* betrachten, je nach dem Milieu mit kaukasischem oder negroidem Charakter variierend; anthropometrisch stehen sie den benachbarten Libyern und Arabern nahe; sudanesische Beimischung erfolgte nur sporadisch'.

374 Gr. Tyrrell. *Lettres à un professeur d'anthropologie*. (Bibliothèque de critique religieuse). Paris, Nourry, 1908, n. 12, 101 p. (RHist. 1909, t. C, p. 159 = Ch. Guignebert).

375 N.W. Wiazemsky. *Essai d'anthropologie pédagogique dans les lycées bulgares de Sofia*. Paris, Maloine, 1908. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 650-653 = M. Reclus).

376 Wilke. *Neolithische Keramik und Arierproblem*. - AfA. 1908-1909, n. F., Bd. VII, S. 298-344, 106 Abb.

Mit RATZEL: 'Nicht einzelne grosse Völkerwanderungen, sondern immer sich wiederholende Bewegungen, im allgemeinen gleiche Richtungen bewahrend, können allein die Entstehung und Lage auch der arischen Völker in Europa und Westasien erklären'.

Mit dieser Aulfassung lässt sich nun auch recht gut die Wellentheorie JOH. SCHMIDTS verbinden, die jedenfalls viel besser als die Sleichersche Stammbaumtheorie die späteren Lagerungsverhältnisse der einzelnen indogermanischen Völker erklärt... ‘Wollen wir nun die Verwandschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprache in einem Bilde darstellen, welches die Entstehung ihrer Verschiedenheiten veranschaulicht, so müssen wir die Idee

des Stammbaumes gänzlich aufgeben. Ich möchte an seine Stelle das Bild der Welle setzen, welche sich in konzentrischen mit der Entfernung vom Mittelpunkte immer schwächer werdenden Ringen ausbreitet'...

377 S. Zaborowski. *Les Peuples aryens d'Asie et d'Europe*. Paris, Doin, 1908, in-18, 440 p. (BMSAP. 1908, 5e sér., t. IX. p. 659-660).

'...les peuples de l'Europe, au point de vue de la langue, ne sont pas de provenance asiatique'.

378 Zaborowski *Les roux en Hollande*. - REAP. t. XVIII, n° 10.

4. Oudheidkunde en beeldende kunsten. - Archeologia, artesque pulchrae.

379 E.S. Balch. *Art and ethnology*. - PAPS. 1908, v. XLVII, p. 30 ff.

'Nécessité d'étudier l'art dans son ensemble, sur toute la Terre, en y comprenant l'art de tous les peuples sauvages...' (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 712 = J. Deniker).

380 W. Belck. *Die Erfinder der Eisentechnik*. - ZfE. 1908, Bd. XL, H. 1, Abb.

'Les Égyptiens n'ont connu le fer que par les envahisseurs qui l'ont importé dans le pays. Les inventeurs de la fabrication de l'acier étaient les Philistins (Phéniciens)'. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 705 = J. Deniker).

Cf. Bvb. I, 366, 808; II, 162, 296.

381 Berteaux. *Etude historique en deux volumes sur l'ancienne cathédrale, les évêques et les archécêques, les églises, les paroisses, les chapelles, les cloches, les sépultures dans les églises et les couvents, les cimetières, les caveaux, les épitaphes et les pierres tombales encore existantes de la ville de Cambrai, de l'an 500 à l'an 1798*. T.I, Cambrai, D'Halluin, 1908, in-8, 519 p.

382 E. Brandenburg. *Les vestiges des plus anciens cultes en Phrygie*, - RHR. 1909, t. LIX, p. 1-16.

Sommige trappen, nissen, grotten, beelden, aldaar ontdekt, zijn voorwerpen van den vroeger daar bestaanden eeredienst.	Scalae, loculi, speluncae, statuae, aliaque ibi detecta, saepè fuerunt obiecta cultus ibi quondam vigentis.
Dit besluit Schrijver uit het volgende beginsel: ieder voorwerp, waarvan men na een ernstig onderzoek niet kan zeggen, dat het wezenlijk en werkelijk een praktisch doel had, behoort tot den eeredienst.	Quod concludit Auctor ex sequenti suo principio: scil. cuius obiecti sedulâ inquisitione factâ superior utilitas designari nequit, tantum, qualecumque sit, praeterito cultui adscribendum manet.
- Men kan niet te voorzichtig zijn in het toepassen van zulke beginsels.	- Summa autem vigilantiâ, procedat oportet, qui talibus nititur principiis. Tenetur res manifesta.

L. Ghys.

383 H. Fischer. *Grundzüge der deutschen Altertumskunde*. (Wissenschaft und Bildung, hrsg. v. P. HERRE. 40). Leipzig, Quelle, 1908, 8°, 130 S.M. 1,25. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 117 = W. Scheel).

Goed volksboek (W. Sch.). Opus vulgo utillimum.

384 G. Maspero. *Trépanation, peut-être rituelle*, observée sur les momies royales en Égypte. - Journal des Débats. 1908, 30 déc. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 441-442 = R. D[ussaud]).

'Un trait commun...: au sommet du crâne un large trou à peu près triangulaire... Je pense... par une nécessité religieuse... pour permettre à l'esprit

mauvais, cause des maladies, de s'en aller... Pas remarqué que les momies privées eussent subi ce genre de trépanation...'

385 J. Morin. *Archéologie de la Gaule et des pays circonvoisins*. Paris, Alcan, 1908, in-8, 230 p., 74 fig., 26 pl. Fr. 6. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 613 = M. B[oule]).

'...Quelques erreurs... Les chapitres relatifs aux âges métalliques m'ont paru être plus soignés; on y trouvera, nettement exposée, la typologie des épées et des fibules'. (M.B.).

386 E. Piette (†). - *L'Art pendant l'âge du Renne*. Paris, Masson, 1908, in-4, 112 p., 128 fig., atlas 100 pl. (BMSAP. 1908, 5e sér., t. IX, p. 454-455).

387 S. Reinach. *Album des moulages et modèles en vente au Musée des Antiquités nationales à Saint-Germain-en-Laye*. T.I. *Ages de la Pierre; Epoques celtiques*. Paris, Eggimann, in-8, 48 p., 28 pl., 11 fig. Fr. 3.

388 S. Reinach. *Bas-reliefs énigmatiques*. - RAfr. 1908, n° 2G9. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 443-444 = P. A[lphandéry]).

L'article a trait à un groupe de monuments: une urne de marbre (urne de Vienne), deux coffrets en pierre, trouvés l'un à Essarois (Côte d'Or), l'autre à Volterre [passés de la collection du duc de Blacas au Musée Britannique, où S.R. les a retrouvés], et un bas-relief provenant de la Condamine. Représentations étranges. Hammer (1818) et Mignard (1852, 1853), combattus victorieusement par Gmelin, et H.C. Lea, y avaient vu des figures symbolisant un culte secret de Templiers; Loiseleur (1869) et Pfeiffer (1897) y virent plutôt des monuments gnostiques et ophitidiques, remontant au XIVe s, et peut-être dûs à des sectaires druses. L'auteur réfute encore cette autre opinion (P.A.).

389 H. Schetelig. [*Beziehungen der alten Steindenhmäler aus der Wikingerzeit in Norwegen zu solchen in Grossbritannien*]. Vortrag. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 67.

Nachricht.

390 Clermont-Ganneau. *Dédicace bilingue* [*minéo-grecque*] *au dieu minéen Wadd*, [du milieu du IIe s.a. J.-C.], trouvée à Délos. - CRSAIBL. 1908, p. 546-560. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 442 = R. D[ussaud]).

'Deux formes grecques: Oddos et Oaddos; l'arabe a conservé le souvenir d'une double vocalisation *Wadd* et *Woudd*' (R.D.).

Critique externe par HOMMEL et O. WEBER. (OLZ. 1909, S. 59 ff.; cf. RHR. 1909, t. LIX, p. 139 = R. D[ussaud]).

391 [R. Dussaud. *Communication à l'Acad. de Berlin d'un nouveau papyrus provenant d'Eléphantine*]. - RHR. 1909, t. LIX, p. 136.

'Le papyrus contient une liste de noms d'où il appert que la colonie israélite d'Eléphantine était une colonie militaire. Deux noms divins seraient mentionnés: le dieu Bethel et le déesse Anat-Bethel.

Cf. nn. 284, 393, 395, 398, 401, 402, 405.

392 R. D[ussaud]. *Inscription sémitique de Gézer*. - RHR. 1909, t. LIX, p. 138-139. Cf. LIDZBARSKI in *Palestine Expl. Fund*, Quart. St. 1909, p. 26-29.

‘La première inscr. en caractères phéniciens qu'amènent au jour les fouilles poursuivies à Gézer depuis 1902... Un des plus auciens textes sémitiques, remontant au moins au VIIIe s. avant notre ère’.

393 *Zur Einführung in die Papyrusausstelluny der königl. Museen in Berlin*, dem Internat. Kongresse für histor. Wissenschaften gewidmet. Berlin, Weidmann, 1908, 8°, 19-23 S.

‘Ces papyrus, du Ve siècle av. J.-C., nous introduisent dans la colonie des juifs d'Eléphantine, nous initient à leur vie et nous révèlent les vicissitudes de leur temple consacré à Jahû’. (RHR. 1909, t. LIX, p. 199-200 = J. Capart).

Cf. nn. 284, 391, 395, 398, 401, 402, 405.

394 Héron de Villefosse. [*Inscription votive découverte à Alise-Sainte-Reine*]. - CRSAIBL. 1908, p. 498-500. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 309 = R. D[ussaud]).

‘Ucuetis et Bergusia, divinités gauloises... On y a la preuve qu'Ucuetis était un dien et non, comme on le croyait, une déesse’ (R.D.).

395 I. Lévi. *Le Temple du dieu Yahou et la colonie juive d'Eléphantine au Ve s, avant l'ère chrétienne*. - REJ. 1907, t. LIV, p. 153-165 (à suivre).

... d'après ‘les nouveaux papyrus d'Assouan... que la mission Allemande a eu la bonne fortune d'exhumer du sol de l'île d'Eléphantine et que M. Sachau s'est empressé de déchiffrer’.

‘L'exhumation de nos documents, si exactement datés, modifie l'optique appliquée jusqu'ici aux derniers livres historiques de la Bible: il ne faut plus désormais les contrôler par Josèphe, mais éclairer celui-ci à la lumière de ceux-là’.

Cf. nn. 284, 391, 393, 398, 401, 402, 405.

396 P. Monceaux. L'inscription des martyrs de Dougga et les banquets des martyrs en Afrique. - BACTHS. 1908, p. 87-104.

397 S. Reinach. [Découverte à Phaestos en Crète, de hiéroglyphes égéens imprimés]. - CRSAIBL. 1908, p. 478-479. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 305 = R. D[ussaud]).

398 E. Sachau. *Drei aramäische Papyrusurkunden aus Elephantine*. (S-A. aus AKPAW. 1907) Berlin, Reimer, 1907, 46 S., 2 Pl.; und 1908.

Cf. nn. 284, 391, 395, 401, 402, 405.

399 M. Schwab. *Rapport sur les inscriptions hébraiques de l'Espagne*. (Nouvelles archives des missions scientifiques et littéraires, t. XIV, fase. 3). Paris, Imprimerie nationale, 1907, 193 p., 23 photogr. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 404-408 = A. Lods).

171 Hebreeuwsche opschriften uit de middeleeuwen, in Spanje opgeteekend. Het belang ervan ten opzichte der kennis van de volksvoorstellingen nopens den godsdienst: het voortbestaan na den dood; het eerbetoon aan de voorouders; de opstanding op het einde der wereld; de onsterfelijkheid der ziel; het voorafbestaan der ziel enz.

171 inscriptiones mediaevales hebraïcae in Hispaniâ collectae. Quomodo his inscriptionibus cognosci valeant quae fuerint sententiae populares de rebus religiosis: de vitâ post mortem, de cultu erga avos, de resurrectione in fine mundi; de animae immortalitate; de animae praeexistentiâ etc.

400 Seymour de Ricci. [*Un texte nouveau à propos du cimetière juif de Tell-el-Yahoudiyeh* (Egypte)]. - CRSAIBL. 1908, p. 796 ss. (RHR. 1909, t. LIX, p. 137 = R. D[ussaud]).

Texte précisant la date des inscriptions trouvées par Naville, en 1886.

401 W. Staerk. *Aramäische Urkunden zur Geschichte des Judentums im VI. und V. Jahrh. vor Chr*. (Kleine Texte. Hrsg. LIETZMANN). Bonn, Marcus, 1908.

't Zijn de teksten uit Elefantina uitgegeven door Sachau in 1907.

Textus sunt Elephantinenses a^{o} 1907 a doctissimo Sachau in lucem editi.

Vgl. t^{k} 398, 402.

402 A. Van Hoonacker. *De Arameesche Papyrus-oorkonden van Elefantine*. - DWB. 1908, bd. VII, bl. 1-22; bd. VIII, bl. 105-124.

Cfr. J. BARTH. *Zu den neuen Papprusfunden in Elephantine*. - JJLG. 1907; J. HALÉVY. - RS. 1908, p. 238; A. BLANCHET. - RN. 1908, p. 270-277; CLERMONT-GARNEAU - E.-J. PILCHER. - PSBA. 1908, p. 45-52; MACLER. - RHR. 1908, t. LVII, p. 229 ss.; RHR. 1908, t. LVIII, p. 311.

Bvb. II. 284, 391, 393, 395, 398, 401, 402.

Te Elefantine, een eiland in den Nijl, vond men onlangs oude oorkonden, waaruit blijkt dat er daar, in de zesde eeuw vóór Chr., een heiligdom bestond, door Joden aan Jehova gewijd.

In insulâ Elephantinâ inventa sunt nuper antiqua documenta, quibus colligitur ibi, sec. VI° ante Chr. n., templum quoddam, a Judaeis Jehovae dicatum, exstitisse.

Mochten dan de Joden een ander heiligdom dan dit van Jerusalem oprichten?

An igitur Judaeis licitum erat, prseter hierosolymitanum, templum quoddam exstruere?

A.V.H. vraagt zich af, of men te Elefantina niet te doen heeft met een heiligdom van Samaritaanschen oorsprong. Later nochtans zouden eigenlijke Joden zich aangesloten hebben bij de Aramaïseerende Jaho-vereerders uit het Samaritaansche gebied.

Secundum A.V.H. agitur hìc forsan de templo quodam a Samaritanis sedificato; postea vero, puta, illis Samaritanis aramaïzantibus et Jehovam colentibus veri Judaei se coniunxerunt.

Anderen (Barth, Halévy) meenen dat het aan Joodsche volkszettingen *in vreemde landen* niet verboden was, tempels op te richten.

Alii (Barth, Halévy) opinantur nunquam Judseis colonis prohibitum fuisse, quominus templa in regionibus *externis* erigerent.

Tot nog toe is het niet mogelijk op bovenstaande vraag afdoende te antwoorden.

Conclusie certa et plena ad hanc quaestionem solvendam ex documentis hucusque notis colligi nequit.

L. GHYS.

403 M. Alsberg. *Ein neuentdeckter fossiler menschlicher Unterkiefer* [im Grafenrain, Gm. Mauer, Bz. Heidelberg]. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 37-41, mit Abb.

'Beschreibung der Fundstätte, sowie der besonderen Eigentümlichkeiten jenes Fundstückes... und Schlüsse'.

404 E.R. Ayrton. *The tomb of Thyi*. - PSBA. 1908, v. XXIX, p. 277-281, 1 pl. (RHR. 1909, t. LIX, p. 35 = J. Capart).

405 Babelon. [*Fouilles d'Éléphantine*]. - CRSAIBL. 1908, p. 612-613. (RHR. 1909, t. LIX, p. 135 = R. D[ussaud]).

Le quartier juif retrouvé. Espoir d'en retrouver le temple. (R.D.).

Cf. nn. 284, 391, 393, 395, 398, 401, 402.

406 M. Boule. *L'Homme fossile de la Chapelle-aux-Saints (Corrèze*).- L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 519-525, ill.

'...tout cela prouve que les origines humaines sont plus lointaines encore qu'on ne le suppose généralement'.

Cf. nn. 292, 407, 438.

407 A. Bouyssonie. - J. Bouyssonie. - L. Bardon. *Découverte* [faite par les auteurs) *d'un squelette humain moustérien à la Bouffia* [grotte] de La *Chapelle-aux-Saints* (*Corrèze*). - L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 513-518, ill.

Rapport.

Cf. nn. 292, 406, 438.

408 H. Busse. *Das Gräberfeld auf dem Kesselberg bei Biesenthal*. - ZfE. 1908, Bd. XL, Heft 5.

409 M. Clerc. *Le Temple romain du Vernègues*. Marseille, 1908. (RHR. 1909, t. LIX, p. 142 = [R. Dussaud]).

'...révèle des ruines curieuses non saus analogie avec la Maison carrée de Nîmes' (R.D.).

410 C.H. Davis. *Recent Discoveries in Greece*. - AAOJ. 1908, v. XXX, no. 5.

411 *Une grande découverte archéologique à Rome. Le tempte des dieux syriens au Janicule*. - Ill. 1909, t. CXXXIII, p. 146-147, ill.

'Résultats obtenus, photographies'.

412 Delattre. [*Fouilles à Carthage*: découverte de sépultures puniques, d'un aqueduc et de thermes]. - CRSAIBL. 1908, p. 592-601. (RHR. 1909, t. LIX, p. 139-140 = R. D[ussaud]).

413 A. De Mortillet. *Souterrains et grottes artificielles de France*. - REAP. t. XVIII, n° 9.

414 Depéret. - Jarricot. *Le Crâne préhistorique de Saint-Paul de Fenouillet*. - BMSAP. 1908, n° 4.

415 U. Dumas. *La grotte des Fées, à Thabaux, Gard*. - REAP. t. XVIII, n° 9.

416 R. D[ussaud]. *Fouilles d'Assour*. - RHR. 1909, t. LIX, p. 137-138. Cf. MDOG. H. 38.

Découvert: un doublé temple dédié au dieu Nebo par... un des derniers rois assyriens... Le type du temple assyrien [est désormais] fixé'.

417 R. D[ussaud]. *Fouilles de Jéricho* par SELLIN. - RHR. 1909, t. LIX, p. 138. Cf. MDOG. H. 39.

'Les découvertes les plus notables sont celles du mur d'enceinte et de la citadelle constituée par une double muraille.... La céramique de l'époque cananéenne est séparée de la céramique israélite par une couche de terre végétale, ce qui atteste la réalité de... l'interdiction dont la ville fut frappée après la conquête israélite'.

418 R. D[ussaud]. *Pseudo-figure de Yahwé*. - RHR. 1909, t. LIX, p. 139. Cf. le P. VINCENT dans RBI. 1909, p. 121-127.

'Une représentation publiée en 1906 par Dalman, reconnue fausse. Elle avait fourni à Fr. Jeremias un appui à sa théorie astrale: l'arche d'alliance aurait été une barque astrale identique aux barques divines égyptobabyloniennes'.

419 R. D[ussaud]. *Sacrifice humain de consécration dins un sanctuaire syrien, à Rome*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 306-309.

'Découverte... de l'antre de la Nymphe Furrina.. (confirmation des hypotheses de P. GAUCKLER. Cf. n. 422) et d'une des chapelles du sanctuaire syrien (par MM. Nicole et Darier).... Dans la cella... une abside dans laquelle... une statue... un Jupiter syrien. Sous la statue... un petit ossuaire qui ne contenait qu'une calotte crânienne d'homme... Manifestement... un sacrifice de consécration... Pratiques analogues.'

420 R. Dussaud. *Le Sarcophage peint de Haghia Triada*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 364-370.

Beschrijving van een graf, uit de XIe eeuw vóór Chr., met godsdienstige verbeeldingen, in Creta gevonden. Naar

Descriptio sepulcri cuiusdam ex sec. XI° ante Chr. n., np. sepulcri imaginibus religiosis ornati, atque

aanleiding van het opstel van R. PARIBENI [t[k] 432].

in insula Creta detecti. Datur haec descriptio occasione operis R[i] RABIBENI [n. 432].

421 Edhem Bey. [*Zeus Olbios en Mysie*: bas-relief votif trouvé près de Panderma]. - BCHell. 1908, t. XXXII, p. 521-528. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 443 = R. D[ussaud]).

'E.B. rapporte ce monument au prem. siècle avant notre ère' (R.D.).

422 P. Gauckler. *Le bois sacré de la Nymphe Furrina, et le sanctuaire des dieux syriens au Janicule*. - BCAC. 1907, fasc. 1-2; CRSAIBL. 1907, p. 135 ss. Cf. n. 419.

423 H. Gressmann. *Die Ausgrabungen in Palästina und das alte Testament*. (Religionsgeschichtliche Volksbücher. 3 Reihe, H. 10). Tübingen, Mohr, 1908, 8°, 48 S.M. 0,70. (RHR. 1909, t. LIX, p. 128-129 = R. Dussaud).

Volksuitgave. De beschaving in Palestina zou tot stand gekomen zijn deels onder Babelonischen, deels onder Egyptischen invloed.

Editio popularis. Auctor asserit, evolutionem culturce in Palestina partim babylonicae, partim aegyptiacae esse secutam.

424 L. Grünhut. *Der Raum des Tempels nach Estori hap-Parchi*. - ZDPV. 1908, Bd. XXXI, S. 281-296.

425 J. Jacobs. *Ein römisches Grabdenkmal* [mit Totenmahlszene,] *aus Weilheim* [vor kurzer Zeit entdeckt]. - DG. 1909, Bd. X, S. 49-54, mit Abb.

Beschreibung.

426 A.R.S. Kennedey. *Some problems of Herod's Temple*. - ExpT. 1909, v. XX, p. 181-183.

427 H. Klaatsch. - O. Hauser. *Homo mousteriensis Hauseri*. Ein altdiluvialer Skelettfund im Departement Dordogne und seine Zugehörigkeit zum Neandertaltypus. - AfA. 1908-1909, n. F., Bd. VII, S. 287-297, mit 10 Abb. 1 Taf.

Cf. n. 310.

428 G. Lefebvre. [*Un* '*hieron asylon*' *au Fayoum*]. - CRSAIBL. 1908, p. 772-782. (RHR. 1909, t. LIX, p. 136-137 = R. D[ussaud]).

'Communication d'un décret [de la reine Bérénice IV], conférant l'*asylia* au temple de Théadelphie du nome Arsinoïte'.

429 R. Leonhard. *Die paphlagonischen Felsengräber und ihre Beziehung zum griechischen Tempel*. - (JSGVK. Bd. LXXXIV); Breslau, 1907, 8°, 38 S. (REES. 1908, t. 1, p. 529 = A.-J. Reinach).

430 E. Liebetanz. *Ein Steinkistengrab* [aus dem Ausgang der Steinzeit, gefunden Anfang Mai 1908 in Puzdrowiec bei Janowitz). - AdPL. 1908, Bd. III, S. 526-528, mit Abb.

Beschreibung.

431 R. Paribeni. [*Adulis* (colonie italienne de l'Erythrée)]. - MARAL. 1908, t. XVIII, p. 437-572. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 442-443 = R. D[ussaud]).

'Fouilles... Découverte d'une construction d'uu autel consacré au culte solaire? - de l'époque gréco-romaine païenne' (R.D.).

432 R. Paribeni. *Il sarcofago dipinto di Haghia Triada* (- MARAL.). Roma, 1908, in-4°, 86p., 23 fig. 3 p. col. (REES. 1908, t. I, p. 527-528 = A.J. Reinach).

Nauwkeurige beschrijving van deze grafstede.

Cuius sepulcri accurata descriptio.

Cf. n. 420.

433 H. Rott. *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*. Leipzig, Dieterich, 1908, XIV-393 S., mit Kart. Abb. u. Pl. (RHR. 1909, t. LIX, p. 140 = R. D[ussaud]).

'Les monuments chrétiens, relevés en coliaboration avec K. Michel, s'étagent depuis le Ve siècle jusqu'au VIIIe etprennent un intérêt particulier grâce aux fresques et aux inscriptions qui les décorent' (R.D.).

434 L. Saad. *Die neueren Ausgrabungen in Gezer*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 171-174, mit Abb.

'Die Ausgrabungen haben bewiesen, dass Gezer ein alter internationaler Platz war und nicht spezifisch jüdisch. Palästina war ja ein Durchgangsland zwischen AEgypten und Babylonien'.

Entdeckte Gegenstände.

435 Schliz. *Die steinzeitlichen Schädel des Grossherzoglichen Museums in Schwerin*. (S.A. a. -) AfA. N.F., Bd. VII, H. 4.

436 C. Schuchhardt. *Die Bauart unserer germanischen Gräber der Stein- und Bronzezeit*. - ZfE. 1908, Jahrg. XL, Heft 5.

437 Seymour de Ricci. *Temple funéraire de la pyramide de Mykérinos, à Memphís*. - CRSAIBL. 1908, p. 806 ss. (RHR. 1909, t. LIX, p. 134-135 = R. D[ussaud]).

'Depuis les fouilles de Borchardt à Abousir nous savons qu'une pyramide royale de la 4e ou de la 5e dynastie se composait de trois parties distinctes: la pyramide..., un temple au pied du monument... sur sa face oriëntale, et enfin quelques centaines de mètres plus ù l'est, un deuxième temple situé dans la vallée...' Or un 'temple de la vallée' dépendant de la pyramide de Mykérinos, vient d'être découvert par Reisner (R.D.).

438 G. Treffel. *L'Homme fossile de la Chapelle-aux-Saints*. - LMI. 1909, t. III, p. 440, ill.

Trouvaille, commentaires.

Cf. nn. 292, 406, 407.

439 C.G. Vollgraff. *Διονύσεος Λίμναις*. - Mn. 1908, t. XXXVI, p. 211-215.

Verkenning van den tempel die binnen de VIe eeuw te Athenea bij 't Schouwburg stond.

Quidnam de templo [Liberi], per seculum VI, prope theatrum [Athenis] sito, censendum videatur.

440 F. Wiegers. *Neue Funde paläolitischer Artefakte*. - ZfE. 1908, Bd. XL, S. 543 ff., 3 Abb. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 625-626 = L. L[aloy]).

'...Après l'interglaciaire... l'homme se retira du Harz... A l'époque où le loess se déposait, la région était de nouveau fréquentée par l'homme' (L.L.).

441 H. Bodensieck. *Die Kirche zu Idensen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 216-219, mit Abb.

'Kunsthistorisch merk würdige Bau; kulturgeschichtliche Erinnerungen'.

442 A. Dahler. *Dorf und Kirchenbefestigungen in Niederösterreich*. - BMAVW. 1908, Bd. XLI. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 59-60 = O. Jauker; Gl. 1909, Bd. XCV, S. 20).

‘Historische Darlegung, Erklärungsversuch.

‘Der Vf. komint zu dem Schlusse dass die *erste* Aulage von den Kelten herrühre, die freilich uur wenige solche Gänge für ihre Häuptlinge angelegt

haben dürften; die *meisten* stammen erst aus der Zeit der deutschen Besiedlung und sollen diesen älteren nachgeahmt sein. Die unruhigen Zeiten vom 9. bis zum 14. Jh. in Niederösterreich haben die Benützung dieser Zufluchtsstätten notwendig gemacht. Aber auch in den späteren Zeiten mussen sie wiederholt aufgesucht worden sein. Die sogenannten Hauslöcher, stellenweise auch Erdställe genannt, sind eine Art von Kellerräumen...' (O.J.).

443 A.S. e Barnes. *Le tombeau de S. Pierre à Rome*. Trad, de l'anglais par les pères Bénédictins de Farnborough. Lille, Société Saint-Augustin. (SC. 1909, t. XXXVII, p. 119 = C.M.).

444 G. Gustafson. [*Découverle en Norvège d'une tombe de femme du VIII*^{e} *s*. renfermant entre aurre matériel ethnographique un navire de 21 X 5 m. avec tous ses agrès]. - CRSAIBL.1908. (RHR. 1908, t. LVIII, p.310 = R. D[ussaud]).

445 A. Heisenberg. *Grabeskirche und Apostelkirche*. Leipzig, Hinrichs, 1908, 2 Tle. (RHR. 1909, t. LIX, p. 142-143 = [R. Dussaud]).

'Étude approfondie, par plusieurs côtés nouvelle, (non dégarnie cependant de quelques conjectures évitables), de deux basiliques construites par Constantin l'une à Jérusalem, l'autre à Constantinople' (R.D.).

446 E. Roth. *Oldchurches of London*. - ACHR. 1909, n.s., v. V, p. 25-28.

447 E. Wenzel. *Befestigte Kirchhöfe in Hessen*. - ZVHGL. 1908, Bd. XLII, S. 12-13, 3 Abb.

448 A. Corna. *I francescani e l'origine del monte di pietà in Piacenza*. - AFH. 1909, t. II, p. 32-46.

449 A. Desaintes. Une curiosité de l'Art Religieux. *Le* '*Sacro Monte*' *de Varallo* [en Lombardie]. - MLP. 1909, t. XXI, p. 417-425, ill.

Quarante chapelles... représentations figurées de souvenirs de Jerusalem.

Pèlerinage depuis le XVIe siècle. Histoire.

Bondig, onwetenschappelijk. Ex sententia. non ex scientia!

450 J. Leisching. *Figurale Holzplastik*. Bd. I. *Wiener Privatbesitz. Kirchliche und profane Schnitzwerke* Wien, Schroll, 1908. (ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 214-215 = M. Haberlandt).

Zeer rijk en ernstig werk. M.H. wenscht ook zuiver volkswerk behandeld te zien. Opus serie tractatum et monumentis plenum. Sed ut quaesivit ad haec doctissimus M.H., nutiquam neglectui maneant res populares.

451 G. Daressy. *Les cercueils des prêtres d'Amon*. - ASAEg. 1908, t. VIII, p. 3-38. (RHR. 1909, t. LIX, p. 49 = J. Capart).

452 J. Hertkens. *Die mittelalterlichen Sakraments-Häuschen*. Eine kunsthistor.

Studie. Frankfurt a. M., Kreuer. 1908, 8°, 41 S. mit 62 Abb. 23 Taf. M. 18. (SML. 1909, Bd. LXXVI, S. 206-207 = S. Beissel).

453 L. Heuzey. [*Fragments sculptés découverts* (*par le commandant Cros*) *à Telloh*]. - CRSAIBL. 1908, p. 898 ss. (RHR. 1909, t. LIX, p. 137 = R. D[ussaud]).

Sont reconstituées entr'autres: ‘l'image d'une stèle élevée par Goudea sur une des terrasses du temple de Nin-Ghirsou, patron de la cité; une représentation unique jusqu'ici: la fabrication du char divin, dont les roues

massives, renforcées tout autour par de fortos têtes de clous, mais encore inachevées, sont manoeuvrées par des génies-forgerous'; etc... (R.D.).

454 Y. Hirn. *Sacred shrines of catholic art*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 358.

Voorwerpen uit den kerkdienst, relikwieschrijnen enz... Varia e cultu obiecta, solia etc...

455 Messerschmidt. *Altbabylonische Königssiegel*. - Amtliche Berichten aus den Königlichen Kunstsammlungen. Berlin, 1909, Febr., mit Abb. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 195).

Beschreibung.

455 O. Münsterberg. *Jipanische Kunstgeschichte*. Bd. III. Braunschweig, Westermann, 1908, 8°, 4-392 S., XIII Pl., 356 Abb. M. 28. (REES. 1908, t. I, p. 535 = A. van Gennep).

'L'auteur part de l'époque préhistorique et arrive à l'art actuel' (A.v.G.).

Cf. O. MÜNSTERBERG. *Japans Kunst*. Braunschweig, Westermann, 1908, 8°, 104 S., mit 161 Bild. M. 4,50. (REES. 1908, t. I, p. 535 = A. van Gennep).

457 G.J. Witkowski. *L'art profane à l'ésglise, ses licences symboliques, satiriques et fantaisistes*, contribution à l'étude archéologique et artistique des édifices religieux. T. I-II. *Etranger*, avec le concours de G.A. PAYRAUD. Paris, Schemit, 1908, in-8, III-444 et IV-480 p. Le vol. Fr. 15.

458 A. Bellesheim. *Das Busshemd des hl. Thomas von Canterbury*. - Kath. 1908, 4e F., Bd. XXXVIII, S. 239-240.

459 H. Defontaine. *Costume civil officiel et uniforme militaire des officiers de la cour ou auprès des chefs d'Etat français depuis 1804 jusqu'à nos jours*. Paris, Geoffroy. Fr. 15.

460 H. Duvernois. *Du Cothurne au Brodequin*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 264-268, ill. 'Monographie de la chaussure'.

461 F.C. Eeles. *The ornaments rubric*. Its history and meaning. London, Mowbray, 1908, 18mo, 46 p. D. 1.

462 *The ornaments rubric, legally and historically considered*. - CQR. 1909, v. LXVII, p. 277-299.

463 M. Heins. *La culture de la terre et les industries alimentaires* [en Belgique, autrefois et aujourd'hui]. - BTCB 1909, t. XV, p. 12-14, ill.

464 H. Hungerland. *Die natur- und altertumswissenschaftliche Bedeutung der Torfmoore und ihre rationelle Erforschung*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 38-44, 54, mit Abb.

465 J. Sonnemann. *Das mittelalterliche Handwerksleben unsrer Provinz* [Posen]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 468-470.

Einrichtung.

5. Letterkunde en levende kunsten. - Litterae, artesque dulces.

466 A. Barine. *Le père du Petit Poucet*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 635-644, ill.
Perrault, ses collaborateurs, sou temps, ses mérites.

Letterkundig. Litteraria.

467 E. Bayard. *L'Art du Bon Goùt*. Paris, Garnier, in-12. (MLP. 1909, t. XXI, p. 27*-28* = A.F.).

... ‘s'est donné la mission de convertir le bourgeois sur toute la ligne. depuis sa toilette et l'arrangement de sou chez soi jusqu'à sa conduite morale....; ...s'imagine de supprimer les laideurs salissantes, en portant seulement contre elles une accusation d'inélégance et d'inesthétique’ (A.F.).

468 N. Christodoulos. '*Ο φιλόσοφος Φρειδερίκος Νίτσε* (Nielszche). - *Νέα Σιών*. 1908, t. VII, p. 424-444.

469 Beati Johannis Dominici, cardinalis S. Sixti, *Lucula Noctis*. Ed et ann. R. COULON O.P. Paris, Picard, 1908, in-8, CX-461 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 143).

Dans ce traité, composé vers 1403, ‘Dominici prit part contre les humanistes qui considéraient l'étude de la littérature antique comme permise et même profitable aux chrétiens’. Il tenait avec Fra Giovanni di San Miniato contre le chancelier florentin Coluccio Salutati (RHR.).

470 M. Egger. *Histoire de la littérature grecque*. 17e édit. Paris, Delaplane, in-12, 465 p. Fr. 3,50 (MLP. 1909, t. XXI, p. 114* = V.B.).

‘Développements nouveaux. Bibliographie à jour. Progrès’. (V.B.).

471 A. Guthmann. *Die Rückkehr zur Natur*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 758-760.

... ‘bestehe in dem unentwegten Fortschreiten zu einer hygienischen Erkenntnis, durch die sich die Fübrung eines wahrhaft “naturgemässen” Lebens ermöglicht’.

472 R. Stauber (†). *Die Schedelsche Bibliothek*. Ein Beitrag zur Geschichte der Ausbreitung der italienischen Renaissance, des deutschen Humanismus und der medizinischen Literatur. Nach dem Tode des Verfassers hrsg. v. O. Hartig. (Studien und Darstellungen aus dem Gebiete der Geschichte, hrsg. v. H. GRAUERT. Bd. VI, H. 2. u. 3). Freiburg i. Br., Herder, 1908, 8°, XVI-277 S.M. 8. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 147-149 = Brecht: TRev. 1909, Bd. VIII, Hfs. 54-55 = F. Falk.).

473 J.J. Walsh. *The popes and science*. The history of papal relations to science during the middle ages and down to our own time. New York, Fordham university press, 1908. (ACQR. 1908, v. XXXIII, p. 566-568).

474 O. Albrecht. *Neue Katechismusstudien*. - TSK. 1909, S. 78-120.

475 G. Des Marez. *Les sermons du maitre Jordiens*. - RBAB. 1908, t. VI, p. 206-213.

Sermons flamands du XVe siècle, conservés aux archives communales de Bruxelles. (RHEPB. 1909, t. X, n. 2521).

476 *Kaiser* JULIANS *Philosophische Werke*. Uebersetzt und erklärt von R. ASMUS (Philosophische Bibliothek. Bd. CXVI). Leipzig, Dürr, 1908, 8°, IX-222 S.M. 3,75. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 139-141 = J. Dräseke.)

Cf. n. 615.

477 H. Lindenborn. ‘*Der Kölnische Diogenes*’. Hrsg. v. KARL BECKMANN. (‘Beiträge zur Literaturgeschichte und Kulturgeschichte des Rheinlandes’. Hrsg. v. J. GOTZEN. H. I). Bonn, Hanstein, 1908, XII-288 S.M. 6. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 80 = A. Wrede).

‘Die Satire Lindenborns, dic sich auf die sozialen, wirtschaftlichen, politischen und kirchlichen Verhältnisse im Rheinlande des 18. Jh. bezieht’... (A.W.).

478 Nicholas Love. *The Mirrour of the blessed lyf of Jesu Christ*, ed. S.F. POWELL. London, Frowde. 21*s*. (ExpT. 1909, v. XX, p. 169-170).

Een engelsche herdruk uit 1410, van de 'Meditationes Vitae X^{i}' toegeschreven aan Kard. Bonaventura. (RHEPB. 1909, t. X, n. 2519).

Reeditio quaedam a^{o} 1410 anglicé facta, 'Meditationum Vitae X^{i}' Card. Bonaventurae adscriptarum.

479 A. Müller-Stade. *Der Schauplatz des Gudrunliedes*. - NSa. 1908-1909 Bd. XIV. S. 180.

'In der Gegend von Breinen?'

Aardrijkskundige gissingen.

Geographicae coniecturae.

Cf. n. 487.

480 *La Chanson des Niebelunge*. Trad. J. FIRMERY. Paris, Colin, in-18, 310 p. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 115* = T.F.).

481 I. Lévi. *Les deux alphabets de Ben-Sira*. - REJ. 1907, t. LIII, p. 62-66.

Cf. nn. 482, 484.

'Ce sont des sortes de commentaires de vingt-deux sentences attribuées à Ben-Sira et rangées suivant l'ordre alphahétique'.

482 S. Poznanski. *La Version Espagnole des alphabets de Ben-Sira*. - REJ. 1907, t. LIV, p. 279-290.

Intérêt bibliographique.

Cf. nn. 481, 484.

483 H. Rapine de Sainte-Marie. *Lettres inédites du XVIIIe siècle, contribution a l'histoire de la justice et des moeurs en France au temps de XIV*. Nevers, Vallière, 1908, in-8.

484 M. Schwab. *Version Espagnole des Alphabets de Ben-Sira*. - REJ. 1907, t. LIV, p. 107-112.

Intérêt culturel.

Cf. nn. 481, 482.

485 B. Sepp. *Ein neuer Text der Afralegende*. - SMBCO. 1908, Bd. XXIX, S. 451-461.

486 Gr. Sommerfeldt. *Die Prophetien der hl. Hildegard von Bingen in einem Schreiben des Magisters Heinnch v. Langenstein* (*1383*), *und Langensteins Trostbrief über den Tod eines Bruders des Wormser Bischofs Eckard von Ders* (*um 1384*). - HJ. 1908, Bd. XXX, S. 43-61 (Forts. f.).

487 Wanner d. Ält. *Der Schauplatz des Kudrunliedes*. - NSa. 1908-1909, Bd XIV, S. 180-181.

... 'eine genaue Festlegung der Länder [einer Sage]... teils unmöglich. ... Vermütungen:... eine Gegend in der Nähe der Nordsee'.

Cf. n. 479.

488 Gr. Beer. *Das Alischnatractat* '*Sabbat' ins Deutsche übersetzt und unter besonderer Berüksichtigung des Verhältnisses zum Neuen Testament mit Anmerkungen versehen*. ('Ausgewählte Mischnatractate in deutscher Uebersetzung', hsgv. v. P. FIEBIG. 8). Tübingen, 1908, 8°, 120 S. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 267-268 = Mayer Lambert).

489 C. Clemen. *Does the fourth Gospel depend upon pagan tradïtions?* - AJT. 1908, v. XII, p. 529-546.

490 GL Henslow. *The Vulgate, the source of false doctrines*. London, Williams, 1909, 8vo, 152 p. 2*s*. 6*d*.

491 W.G. Jordan. *Biblical criticism and modern thought; or, the place of the old Testament documents in the life of To-day*. London, Clark, 1909, 8vo, XI-322 p. 7*s*. 6*d*.

492 J. Offord. *Book of the Dead compared with the Bible*. - AAOJ. 1908, v. XXX, no. 5.

493 F.C. Porter. *The place of the sacred book in the christian religion*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 283-290.

Cf. n. 124.

494 J. Dyneley Prince. *A Hymn to the Goddess Bau*. - RBI. 1907, p. 62-75. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 378 = E. Combe).

Tekst, vertaling en uitleg van een lofzang uit de 'Cuneiform Texts. XV, 22'.

Textus, translatio et explanatio hymni XV, 22, ex 'Cuneiform Texts.'

495 *Der babylonische Talmud m. Einschluss der vollständigen Misnach*. Hrsg. nach der 1. zensurfreien Bombergschen Ausg. (Venedig 1520-1523), nebst Varianten der späteren, v. S. Lorja, J. Berlin, J. Sirkes u. aa. revidirten Ausgaben u. der Münchener Talmudhandschrift, möglichst sinn- u. wortgetreu übers. u.m. kurzen Anmerkgn. versehen v. L. GOLDSCHMIDT. Bd. VIII, II. 4. *Der Traktat Menahoth* (v. den Speiseofsfern). 2. Tl. Leipzig, Harrassowitz, 1908, 8°, S. 601-800. M. 15.

496 J. Anglade. *Les Troubadours*. Leurs vies, leurs oeuvres, leur influence. Paris, Colin, 1908, in-12, VIII-328 p. Fr. 3,50. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVI, p. 50-52 = A. Jeanroy; MLP. 1909, t. XXI, p. 83* = M.L.).

Non sans quelques attaques déplacées contre le catholicisme. (M.L.).

497 F. Béthune. *De quelques points de contact entre la poésie du midi de la France et celle du nord*. - Mélanges Godefroid Kurth. 1908, t. II, p. 155-172.

Cf. n. 1344.

498 J. Deutschl. *Volksdichtung in oberösterreichischer Mundart*. Linz, Pirngruber, 1908, Bd. VII, 160 S. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 2, Umschl. 5 = Frank).

'D's Gedichte haben grosse Bedeutung für die Volkskunde Oberösterreichs und darüber hinaus' (F.).

499 *The Elder or Poetic Edda*, commonly known as *Saemund's Edda*. (Viking Club Translation Series). Part I. *The Mythological poems*, ed. and transl. with Introd. and Notes by O. BRAY. London, Nutt. 15*s*. (FL. 1908, v. XIX, p. 493-496 = A.F. Major).

'Excellent...; the sketch of the mythology, taken as a whole, is both complete and accurate...' (A.F.M.).

500 P. Geyl. *François Villon*. - Eeuw. 1909, jg. 9, bd. I, bl. 243-289.

[Poète français du XVe s. 1431-1463 (?)]. (RHEPB. 1909, t. X, n.3089).

501 Hesiod. *The Poems and Fragments* done into English prose, with Introduction and Appendices by A.W. MAIR. London, Frowde, 1908, 12mo, 224 p. (Fl. 1909, v. XX, p. 105-106 = A Nutt).

‘As embodying the oldest formal record alike of mythologic speculation and agricultural practice among the Greeks, Hesiod must always be of the highest interest to folklorists... - Excellent version... A.W.M. hints at a larger work in which all the multifarious and complex questions raised by Hesiod will be discussed’ (A.N.).

502 *Isolt's Return*. Ed. W. WELLS NEWELL (†). Wayland (Mass.), Hazlebrook, 4to, 127 p. (EL. 1909, v. XX, p. 127).

... 'an original poem telling in part, in outline, the story of Tristan and Iseult,... and an essay on the story...' (FL.).

503 G. Jungbauer. *Volksdichtung aus dem Böhmerwalde*. (Beiträge zur deutschböhmischen Volkskunde. Hsg. A. Hauffen. 7.). Prag, Calve, 1908, XXXVI-236 S., mit Singnoten u. 2 Lichtbildern. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 227 = J. Bolte).

'Produktionen neuerer Volksdichter, Johann Gabriel, Johanna Raschko, Ludwig Baier u. a.... Sie behandeln die Kriege von 1789 u. 1870, Mordtaten und spasshafte Begebenheiten... Daneben verbreitete Stücke... Reime und Spiichwörter, alles mit sorgfältigen Anmerkungen und Literaturvergleichungen...' (J.B,).

504 S. Meier. *Ein Freiämter Spottvogel*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 202-210. Joseph Bieler (†: 7.-III-1870), Volksdichter: Leben, Spottlieder.

505 A. Piaget. *Le miroir aux Dames*, poème inédit du XVe siècle avec une introduction. (Recueil de travaux publiés par la Faculté des Lettres. Fasc. 2). Neuchâtel-Paris-Leipzig, 1908, in-8, 27 p.

506 L. Pirkl. *Hans Staudinger*. Lebensbild eines Tiroler Dichters und Bauers. - DV. 1908, Bd. X, S. 26-27, 44-45, 63, 82-83, 99-100, 112-113 mit Liedern.

507 J. Sahr. *Volkspoesie und Kunstdichtung*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 25-28, 45-47.

503 A. van Bever. *Les poètes du terroir du XVe au XXe siècle*. T.I. Alsace, Anjou, Auvergne, Béarn, Berry, Bourbonnais, Bourgogne, Bretagne, Champagne. Paris, Delagrave, in-16, XV-565 p. Fr. 3,50. (RTrP. 1909, t. XXIV, p. 157-158 = P.-Y. Sébillot).

On y trouve des 'Chansons populaires généralement bien choisies...' (P.-Y.S.).

509 E. Nikel. *Geschichte der katholischen Kirchenmusik*. Bd. I. *Geschichte des giegorian. Chorals*. Nebst. e. Einleitg: *Die religiöse Musik der vorchristl. Völker*. Mit zahlreichen Musikbeispielen. Breslau, Goerlich, 1908, 8°, XX-474 S.M. 7,50.

510 W. Bang. *Materialen zur Kunde des älteren englischen Dramas*. Bd. XXIII, *John Fo^{r}des dramatische Werke* in Neudruck. Bd. I. Mit einem einleitenden essay: *Forde's contribution to the decadence of the drama* von B.P. SHERMAN und einem Neudruck von DEKKERS *Penny-Wise, pound foolish*. Leuven, Uystpruyst, 1908, 8°, XXVIII-210 S. u. 3 Taf. Fr. 22 50.

Cf. Bvb. I, 862, 1583.

511 Gr. d Avenel. *Les riches depuis sept cents ans*. IX. *Honoraires des auteurs et artistes dramatiques*. - RDM. 1909, p. 53-84.

512 de Bethune. *Le théâtre dans les anciens collèges de Belgique*. - Mélanges Godefroid Kurth, 1908, t. II p. 251-266.

Cf. n. 1344.

513 C. De Roche. *Débat de l'âme et du corps*. Publié d'après un mauuscrit du XIVe siècle. (Progr.). Bâle, 1908, in-4, 15 p.

514 P. Félix. *Die Operette*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 284-291, mit Abb.

Nieuwe stroomingen, vooral in 't opmaken van deze soort stukken.	Quodenuò inclinent animi, praesertim hanc rem componentium.

515 Chr. Gaehde. *Das Theater*. Schauspielhaus u. Schauspielkunst vom Griech. Altertum bis auf die Gegenwart. ('Aus Natur u. Geisteswelt'. 230.). Leipzig, Teubner, 1908, 8°, IV-142 S.M. 1.

516 [Fr. Kluge. - E. Hoffmann-Krayer]. *Der Verfasser des Urner Tellenspiels*. - Beiläge der Münchner Neuesten Nachrichten. 1908, Nr. 92; SAV. 1908, Bd. XII, S. 290-291.

'Zeugnis des Pantaleon (1573), dass Joh. Fabritius "Wilhelm Tellen histori erstlich mit versen beschriben" habe. Gemeint ist wohl das *Urner Tellenspiel* und als Verfasser der *Grammatiker Fabritius*' [aus Diedenhofen]. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 79 = E. Hoffmann-Krayer).

517 J. Màchal. *Starceské skladby dramatické puvodu liturgichého*. (Les anciennes compositions tchèques d'origine liturgique). (Public. de l'Acad. de Prague, cl. III, n. 23). Prag, 1908, 234-5 p. (RTrP. 1909, t. XXIV, p. 153-154 = O. Dubsky).

... 'a indiqué le rapport direct entre les drames tehèques et les drames français qui provient probablement de l'époque de leur origine, c'est-à-dire de Jean de Luxembourg et de Charles IV' (O.D.).

518 M. Sepet. *La moralité exemplaire, genre dramatique du moyen-âge*. - Mélanges Godefroid Kurth, 1908, t. II, p. 145-154.

Cf. n. 1344.

519 P. Arminjon. *L'enseignement, la doctrine et la vie dans les universités musulmanes d'Égypte*. Paris, Alcan, 1907, in-8, 294 p. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 283-284 = R[ené] D[ussaud]).

Te Kaïro alleen bloeit het Mohammedaansch hooger onderwijs. In descholen, door den Staat ondersteund, blijft echter dit onderwijs beperkt tot den uitleg van den Koran.

Quomodo instructio in regionibus islamiticis etiam excultioribus tradita, miserrime se habeat.

520 G. Bauer. *Schul- und kulturgeschichtliche Skizze aus der Zeit des 30jährigen Krieges*. - DG. 1909, Bd. X, S. 27-32.

Schuldbrief aus 1645-1648, über bezogene, aber von Seite des Empfängers [dem Schulmeister und Organiste J. Faber] nicht sogleich bezahlte Getränke.

521 *Enseignement de l'histoire religieuse à Paris en 1908-1909*. Cours et conférences qui, dans les Écoles ou Facultés de Paris, se rapportent aux études des religions. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 294-298.

522 Ritzer. *Zur Schulgeschichte der Pfarrei Freyung älteren Bestandes*. - BW. 1908, Bd. VI, S. 26-28, 58-63, mit Abb.

1. Schule Mauth. Das Werden einer Pfarrschule. (Nach den Pfarrakten von Freyung und Mauth); 2. Schule Kleinphilippsreut. Das Werden einer Gemeindeschule.

523 J. Schmid. - Klaus. *Schulwesen: Wasserburg a. Inn, Aichach. Inchenhofen, Hollenbach, Pöttmes, Schrobenhausen, Unterthingau:* 'aus einer Personal. Liste, 1827'. - DG. 1909, Bd. X, S. 34-38.

Geschiedenis in 't wilde... van school en leeraarstand.

De loci scholis et professoribus per elapsa tempora - nimis tamen inordinatè.

6. Zielkunde. geloofs- en rechtsgeschiedenis. - Psychologia. cultuum historta iurisque.

524 Dunkmann. *Die Idee der Entwicklung als Klassifikationsprinzip der Religionen*. - TSK. 1909, S. 121-155.

525 Lang. *Linked Totemism*. - Man. 1908, Dezemb.

Cf. n. 528.

526 J.H. Leuba. *The psychological origin of religion*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 380-383.

Cf. n. 124.

527 H. Reex. *Hegel über das Auftreten der Christlichen Religion in der Weltgegeschichte*. Ein Beitrag zur Geschichte der Religionsphilosophie. (Diss.). Erlangen, 1908, 8°, 48 S.

528 Seligmann. *Linked Totems: a Reply to Mr. Lang*. - Man. 1908, Dezemb.

Cf. n. 525.

529 A. Titeies. *Das Verhältnis von Religionsgeschichte und Religions-Psychologie*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 412-415.

Cf. n. 124.

530 M. Werner. *Das Christentum und die monistische Religion*. Berlin, Curtius. M. 2. (ZRePs. 1908, Bd. II, S. 479-480 = II. Vogel).

Oppervlakkig en onwetenschappelijk. Haud scientificum.
(H.V.).

531 Alexis. *Istoriia sekty baptistov*. [Historia sectae 'Baptistarum']. - PS. 1908, t. II, p. 440-450.

532 P. Alphandéry. *Remarques sur le type sectaire dans Phérésiologie médiévale latine*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 354-357.

Cf. n. 124.

533 G.B. - F.A. *Une Autre Mecque. Kerbéla, sanctuaire du* '*Chiisme*'. - Ill. 1909, t. CXXXIII, p. 200-211, 230, ill.

Origine de la secte; légendes; funérailles; fète des Sacrifices [où les 'sacrifiés' se donnent des coups de sabre à la tête].

Bondig en belangwekkend voorgesteld; Breviter et gratiosè; - utinam etiam firmè. - onbewezen.

534 P. Bernard. *Luther intime*. - Ét. 1908, t. CXVII, p. 160-177; 357-370.

535 P. Bert. *Histoire de la révocation de l'édit de Nantes à Bordeaux et dans le Bordelais*. (Diocèse de Bordeaux), *1653-1745*. Avec préface de C. JULLIAN. (RHBG. 1908, t. 1, n° 3, 4 et 5. Extrait). Bordeaux, Mounastre, 1908, in-8, IX-106 p. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVII, p. 154-155 = R.).

536 A. Bertholet. *Das religionsgeschichtliche Problem des Spätjudentums*. (Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte. Bd. LV). Tübingen, Mohr, 1909, 8°, III-30 S.M. 0,80. (TLBI. 1909, Bd. XXX, Hfs. 43-44 = G. Hölscher).

537 J.C. Broussolle. Cours d'Instruction religieuse. *La Religion et les Religions*. (V. 5), 2e partie: *Les Religions*. Paris, Téqui, 1909, in-12, 383 p. Fr. 2. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 437 = P. A[lphandéry]; MLP. 1909, t. XXI, p. 53*= E.A.).

538 J.C. Carrick. *Wycliffe and the lollards*. (The world's epoch-makers-series). New-York, Scribner, 1908, x-329 p. Sh. 1,25.

539 C. Clemen. *Die Entwicklung der christlichen Religion innerhalb des Neuen Testaments*. (Sammlung Göschen. H. 388.) Leipzig, Göschen, 1908, 8°, 136 S.M. 0,80. (TLBI. 1909, Bd. XXX, Hfs. 68 = J. Leipoldt).

540 C. Coignet. *L'évolution du protestantisme français au XIXe siècle*. Paris, Alcan, 1908, in-18, 172 p. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 425-427 = R. Reuss).

Niet wetenschappelijk genoeg (R.R.). Haud scientificè.

511 L. de la Vallée Poussin. *Notions sur les religions de l'Inde. Le védisme*. 2e éd. (Science et religion. Histoire des religions. Fasc. 526-527). Paris, Bloud, 1909, in-12, 127 p. Fr. 1,20. (MLP. 1909, t. XXI, p. 54* = E.G.).

'Mise au point consciencieuse et érudite de la question des religions de l'Inde'. (E.G.).

542 O. Dibelius. *Studien zur Geschichte der Valentinianer*. - ZNWKU. 1908, Bd, IX, S. 329-340.

543 L. Duchesne. *Histoire ancienne de l'Église*. Paris, Fontemoing, 1907, 2 vol., in-8, 577 et 671 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 115-124 = F. Nicolardot).

544 [I, 417, 2178] A. Dufourcq. *L'avenir du Christianisme*. Vol. 1. Le passé chrétien. Époque orientale. [Cf. Bvb. I, 417). Vol. 2. *Époque syncrétiste. Histoire de la fondation de l'Église. La révolution religieuse*. Vol. 3. *Époque syncréliste. Histoire de la fondation de l'Église. Le christianisme primitif*. 3e édit. Paris, Bloud, 1909, vol. 2-3, in-8, II-278 et II-246 p. Le vol. fr. 3,50.

545 W. Fairweather. *The Background of the Gospels, or Judaism in the period between the Old and Nerv Testaments*. (Cunningham lectures). London, Clark, 1908, 8vo, 486 p. 8*s*.

546 B. Fleischlin. *Schweizerische Reformationsgeschichte*. Bd. I. *Mag. Ulrich Zwinglis Person, Bildungsgang und Wirken*. Die Glaubensneuerung in der deutschen Schweiz. 1484-1529. Stans, von Matt, 1907, 8°, II-933 S. Fr. 10.

547 J. Gairdner. *Lollardy and the reformation in England*. An historical survey. London, Macmillan, 1908. 2 v. (Month. 1908. v. CXII, p. 614-626 = H. Thurston; ExpT. 1909, t. XX, p. 114).

548 R. Glaser. *Ueber die Religion des Mithras*. - NKZ. 1908, Bd. XIX, S. 1062-1070.

Cf. Bvb. I, 1966, 1968; II, 563.

549 M. Goguel. *Les Chrétiens et l'empire romain à l'époque du Nouveau Testament*. Paris, Fischbacher, 1908, in-8, 32 p. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 449-450 = [P. Alphandéry]).

Entre le juif et la domination romaine... opposition et conflit [politique] violent. Dans la pensée de Jésus, la possibilité même d'un conflit est exclue par le fait qu'il n'y a aucun point de contact. Pour les premières communautés chrétiennes... de méme. Chez l'apôtre Paul citoyen romain et apôtre à Rome... coutradiction apparente, conciliation réelle: selon lui le chrétien est essentiellement citoyen du

Royaume des cieux, mais provisoirement soumis à une autorité terrestre représentative (P.A.).

Cf. nn. 636, 650.

550 I. Goldziher. *Die dogmatische Partei der Sâlimijja*. - ZDMG. 1907, Bd. LXI, H. 1. (RHR. 1908, t. LVIII. p. 230 = R. Basset.).

‘Renseignements sur une secte peu connue, fondée par Hichâm ben Sâlim enterré à Basra.’ (R.B.).

551 E. G-riselle. *Avant et après la révocation de l'édit de Nantes*. - BSHPF. 1908, t. LVII, p. 551-562 (à suivre).

552 J. Hansen. *Die Kontroverse über den Hexenhammer und seine Kölner Approbation vom Jahre 1487*. - WZGK. 1908, Bd. XXVII, S. 366-372.

553 M.M. Hassett. *Early christian churches*. - CUB. 1908, v. XIV, p. 714-765.

554 Chr. Hege. *Die Täufer in der Kurpfalz*. Ein Beitragzur badish-pfälz. Reformationsgeschichte. Frankfurt a. M., Minjon, 1908, 8°, v-178 S. M, 3,50.

555 J. Heron. *A short history of puritanism*. A handbook for guilds and bible classes. London, Clark, 1908, 12mo, 224 p. 1*s*.

556 G. Hönnicke. *Das Judenchristentum im 1. u. 2. Jahrh*. Berlin, Trowitzsch, 1908, 8°, XXII-247 S.M. 10.

557 P. Jacques. *Le mariavitisme en Pologne*. - ÉF. 1908, t. XIX, p. 113-133.

558 F.X. Kugler. *Auf den Trümmern des Panbabylonismus*. - Anthr. 1909, Bd. IV, S. 477-499.

Cf. n. 287.

De panbabylonisten beweren dat drie duizend jaar vóór Chr. de sterrenkunde in Babylonië *wetenschappelijk* bestudeerd werd. Kugler integendeel schreef in 1907, dat er daar vóór de jaren 700 vóór Chr. geen wetenschappelijke ster- renkunde had bestaan. Om de stelling der panbabylonisten te verdedigen. gaf A. Jeremias in 1908 een strijdschrift uit: '*Das Alter der babylonischen Astronomie*. [Vgl. t^{k} 285]. De beweegredenen, die in dit strijdschrift voorkomen, worden nu door Kugler een voor een weerlegd, zóó dat A. Jeremias naar andere middelen zal mocten uitzien, om zijne stelling te schragen.

Panbabylonistae asserunt, iam tricesimo seculo ante Chr. n. astronomiam in Babylonia *scientficè* tractatam fuisse. Kugler vero anno 1907 affirmaverat, astronomiam scientificam ante seculum septimum ante Chr. n. ibi non exstitisse. Ad confirmandam panbabylonistarum thesim edidit A. Jeremias anno 1908 opus iuxtacitatum; cujus operis effata nunc a F.X. Kugler diiudicata adeo refelluntur, ut non nisi novis melioribusque argumentis, si quae forte sit reperire, A. Jeremias suum systema ex angustiis educere possit.

L. GHYS.

559 Le Camus. *Los origines del Cristianismo*. 1ª parte. La vida de Nuestro señor Jesu Cristo. T.I. Trad. por J.B. CODINA Y FORMOSA. Barcelona, Gili, 1909, in-4°, 470 p. P. 1. (CD. 1909, t. LXXVIII, p. 153-154 = P.L. Conde).

560 A. Le Roy. *La Religion des Primitifs*. (Études sur l'histoire des religions. T.I.). Paris, Beauchesne, 1909, in-16, VII-519 p. avec cart. et grav. F. 4. (RCF. 1909, t. LVII, p. 310-329 = A. Bros. - O. Habert).

561 W.M. Macphail. *The presbyterian Church*. A brief account of its doctrine, worship, and polity. London, Hodder, 1908, 8vo, 300 p. 5*s*.

562 *Mariavity. Otdiel pervyi. Oproverjenie lojnykh slukhov o mariavitakh*. Lodz, Kowalski, 1908, 16°, 161-166 p.

De Mariaviten. 1e dl: loochening van valsche gezegden over hen. (RHEPB. 1909, t. X, n. 1332).

De Mariavitis. Primum: refelluntur quae falsa de ipsis narrantur.

563 C.C. Martindale. *The religion of Mithra*. - Month. 1908, v. CXII, p. 390-402; 471-481; 577-589.

Cf. Bvb. I, 1966, 1968; II, 548.

Aard en geschiedenis, eerst in volstrekte beschouwing, daarna tegenover 't christendom.

Absolutè et relatè ad Christianismum; de eius natura et sorte.

564 Ch. Michel. *La religion officielle et la religion populaire dans la Grèce ancienne*. - RIPB. 1908, t. LI, p. 349-367.

565 J. Montgomery. *The Samaritans*. Thc earliest jewish sect, their history, theology and literature. Philadelphia, Winston, 1907, 8vo, XII-358 p. D. 2. (RHR. 1909, t. LIX, p. 104-105 = F. Macler).

'L'ouvrage... s'adresse aux étudiants qu'intéressent plus particulièrement les études bibliques... et au grand public' (RHR.).

566 H. Clifford Moore. *The Distribution of Oriental Cults in the Gauls and the Germanies*. (- TAPA. 1908, v. XXXVIII,) 8vo, 42 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 93-96 = A.J. Reinach).

De Oostersche eerediensten waren in de westergouwen van 't Roomsche rijk weinig verspreid.

Cultus orientales in regionibus occidentalibus imperii romani haud multum diffusi erant.

567 A.-L.-M. Nicolas. *Seyyed Ali Mohammed dit le Bâb*. Paris, Nourry, in-12, 458 p., portr. Fr. 2,50.

568 P. Oltramare. *Les Religions de l'Inde et de l'Iran, au Congrès d'Oxford*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 352-363.

Verslag der lezingen over brahmanisme, bouddhisme, jainisme en hindouisme.

Quid in hoc coetu dictum sit de brahmanismo, bouddhismo, jaïnismo et hindouismo.

569 P. *Oud-kalholicisme*. - Stud. 1908, bd. LXX, bl. 378-380.

570 B.N. Perettz. *Novye trudy o jidostvuiuchtchikh XV vieka i ikh literaturie*. Kiev, Kortchak-Novitzky, 1908, 8°, 42 p.

Nieuwe vorschingen betreffende de sekte der russische judaïzanten uit de XVe e.; almede hun letterkunde. (RHEPB. 1909, t. X. n. 1329).

Inquisitiones qusedam novae de secta iudaïsantium sec. XV^i^ ex Russia, deque eius litteris.

571 O. Pfleiderer. *Die Enstehung des Christentums*. 2. Aufl. München, Lehmans, 1907, 8°, 255 S.M. 4. *Die Entwickelung des Christentums*. Ibid. 1907, 8°, 230 S.M. 4. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 290 = P. A[lphandéry]).

572 E. Pilastre. *La religion au temps du duc de Saint-Simon*, d'après ses écrits, rapprochés des documents anciens ou récents, avec un commentaire et des notes. Paris, Alcan, 1909, in-8, 431 p. Fr. 6. (MLP. 1909, t. XXI, p. 49* = L.P.).

... 'L'impartialité de M. Pilastre... aurait dû, en plus d'un passage, se substituer à celle qui faisait défaut à Saint-Simon' (L.P.).

573 K. Rautsky. *Der Ursprung des Christentums*. Eine histor. Untersuchg. Stuttgart, Dietz, 1908, 8°, XVI-508 S.M. 5.

574 [I, 1623] S. Reinach. *Cultes, mythes et religions*. T. III. Paris, Leroux, 1908, in-8, 539 p., 25 grav. Fr. 7,50. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 379-383 = Goblet d'Alviella;

RHist. 1909, t. C. p. 156-158 = Ch. Guignebert; V. 1909-1910, bd. XX, bl. 126-127 = A. D[e] C[ock]; Le XXe siècle: 28-VI-1909 ‘A propos d'un mauvais livre’).

28 bijdragen over verscheidene onderwerpen, gekenschetst door R's overdreven totemism en tabou-stelsel(G.d'A.).

28 studia variis de rebus, in quibus tamen omnihus Auctor totemismo nimis favisse videtur.

La mort du grand Pan; Actéon; Hippolyte; Aetos Prometheus; Les sycophantes et les mystères de la figue; Un mythe né d'un rite; Mercure tricéphale; Tarpeia; Midas et Midacritus; L'idée du Péché originel... Les monuments de pierre brute dans le langage et les croyances populaires; Morale orphique et morale chrétienne.. etc.

575 S. Reinach. *Orpheus*. Histoire générale des Religions. Paris Picard 1909, XXI-625 p. Fr. 6. (Ill. 1909, t. CXXXIII, p. 198; V. 1909-1910, bd. XX bl. 127-128 = A. D[e] C[ock]).

'Orpheus était aux yeux des anciens le théologien par excellence...'

'Le récit manque parfois de ce calme qui donne confiance en l'impartialité des jugements' (Ill.).

576 E. Reuterskiöld. *La Religion des non-civilisés au Congrès d'Oxford*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 339-351.

Verslag van deze afdeeling: wie er sprak en waarover er gehandeld werd:	Quid a variis auctoribus tractatum sit:
SIDNEY HARTLAND: de betrekkingen tusschen godsdienst en tooverij;	SIDNEY HARTLAND: quomodo religio et magia ad invicem se habeant;
F.B. JEVONS: bepaling der tooverij;	F.B. JEVONS: definitio magiae;
E. CLODD: de vooranimistische toestanden van den godsdienst;	E. CLODD: de praeanimismo;
W SKEAT: het totemisme bij de Maleische stammen;	W. SKEAT: de totemismo;
PREUSS: Sterrendienst bij Mexicaansche Indianen;	PREUSS: Astrorum cultus apud Mexicanos;
D. MAC RITCHIE: afgodendienst bij volken uit Noord-Europaen Noord-Azië;	D. MC RITCHIE: idololatria in regionibus septentrionalibus Europae et Asiae;
T.C. HODSON: begravingsgebruiken bij stammen uit Assam;	T.C. HODSON: usus funebres in Assam.
W.M. FLINDERS PETRIE: ex-voto's met ooren mt Memphis;	W.M. FLINDERS PETRIE: obiecta votiva, aures habentia;
C.G. SELIGMANN: de Veddahs van Ceylon;	C.G. SELIGMANN: Veddah ex Cylon;
HARTLAND: eeredienst jegens gehalsrechte misdadigers in Sicilië. [Vgl. t^k 1610];	HARTLAND: Cultus in Sicilia erga malefactores, summis paenis defunctos;
LINA ECKENSTEIN: toover- en geluks-voorwerpen, in Europa gedregen;	LINA ECKENSTEIN: amuleta in Europâ;
SPILSBURY: het geloof der Indianen in Zuid-Amerika;	SPILSBURY: religio Indianorum in parte meridionali Americae;
PULLEN-BURREY: het geloof der inboorlingen in de eilanden Bismarck;	PULLEN-BURREY: religio in insulis dictis nomine Bismarck;
TITIUS: wat Scheppig over de natuurvolken ontdekte;	TITIUS: quid Scheppig de gentibus incultis invenerit;

A.C. HOLLIS: de godsdienst van Nandi. A.C. Hollis: religio in Nandi.

577 W. Sanday. *President's adress*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 263-282.

Over dat wat 't christendom vóórging De ‘autecedentibus’ christia-

of weleens omgaf: ook over 't boekenwezen daarover. - Nuttig opstel. (RHEPB. 1909, t. X, 11. 2197).

nismi, et de eius ‘concomitantibus’; etiam de litteris in ea. - Bibliographiae utilia.

Cf. n. 124.

578 F.M. Schiele. *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*. Handwörterbuch in genieinverständlicher Darstellung, unter Mitwirkung von H. GUNKEL u. O. SCHEEL. H. 1-2-3. Tübingen, Mohr, 1908, 8°. (RHist. 1909, Bd. C, S. 165-166 = Ch. Guignebert).

579 P. Schwen. *Afrahat. Seine Person und sein Verständnis des Christentums*. Ein Beitrag zur Geschichte der Kirche im Osten. (Neue Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche, hrsg. von N. BONWETSCH und R. SEEBERG. 2. Stück). Berlin, Trowitzsch, 1907, 8°, VIII-153 S.M. 4,80. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 410-412 = F. Macler).

‘...Je ne sais s'il apporte beaucoup de nouveau sur ce personnage du quatrième siècle, et qui joua un grand rôle dans le christianisme de Perse...’ (F.M.).

580 S.B. Slack. *Early christianity*. (Religions ancient and modern). London, Constable, 1909, 12mo, 106 p. 1*s*.

581 M.M. Tareev. *Die Grundprinzipen des Christentums*. Ein System der religiösen Idee. Bd. I-IV, 2e Aufl. Sergiev Posad, 1908, 8°, 369, 367, 319, u. 422 S.R. 8,25. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 85-87 = N. Bonwetsch).

582 J. Toutain. *Etudes de mythologie et d'histoire des religions antiques*. Paris, Hachette, 1909, in-12, VI-299 p. Fr. 3,50. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 384-387 = Goblet d'Alviella; RCHL. 1909, n.s., t. LXVI, p. 127-129 = A. Audollent).

Verzameling van 13 studiën, in verscheidene tijdschriften verschenen (1892-1908).

Colliguntur hic in unum 13 opera, olim variis in periodicis edita (1892-1908).

Toutain bekampt alwie, voor het verklaren van bedoelde verzinselen, uitsluitend een bepaald stelsel aankleeft. (G. d'A.).

Omnem, unius tantum ope systematis explicandae mythologiae conatum, Auctor quasi non sufficientem strenuè impugnat.

583 J. Auriault. *Les vraies forces*. XI. *La saintelé du XIVe au XVIe siècle*. (Eglise militante; Jeanne d'Arc et la France; Saint Ignace et la Compagnie de Jésus; sainte Thérèse et le Carmel; le Concile de Trente). Paris, Vitte, 1908, in-16, 247 p.

584 S. Bernard. *La Vierge-Esprit*. La doctrine de la sagesse selon la tradition et la philosophie. Paris, Beaudelot. 1909, in-8, 47 p.

585 J. Böhmer. *Der religionsgeschichtliche Rahmen des Reiches Gottes*. Leipzig, Dieterich, 1909, 8°, VI-215 S.M. 4.

586 E. Boutroux. *Science et religion dans la philosophie contemporaine*. Paris, 1908, in-16. (LMI. 1909, t. III, p. 449-450 = E. van Biéma).

‘L'Auteur ne détermine les rapports de la science et de la religion ni en savant ni en croyant...’ (E. v. B.).

587 L.G. Broughton. *Salvation and the old theology*. Pivot points in romans. London, Hodder, 1908, 8vo, 188 p. 2*s*. 6*d*.

588 H. Camerlynck. *L'origine du christianisme* [à propros des similitudes avec le Bouddhisme]. - TICHRO. 1908, v. II, p. 353.

Cf. n. 124.

589 A. Causse. *L'évolution de l'espérance messianique dans le christianisme primitif*. (Thèse). Paris, Fischbacher, 1908. in-8, 250 p.

590 T.K. Cheyne. *Traditions and beliefs of ancient Israël*. Loudou, 1907, 8vo, xxx-591 p. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 408 = Mayer Lambert).

Steunt op de aprioristische verklaring van het woord YeraHmeel, alszijnde de naam van het oorspronkelijk land en van de eerste godheid der Israëlieten.

Haeret in explicatione aprioristicâ verbi YeraHmeel, quasi fuerit nomen primae regionis et primae divinitatis Israëlitarum.

591 C.H. Cornill. - E. von Dobschütz. - W. Hermann. - W. Stärk. - E. Tröl[...]sch. *Das Christentum*. (Wissenschaft und Bildung, hrsg. v. P. HERRE. H. 50). Leipzig, Quelle, 1908, 8°, 164 S.M. 1,25. (DLZ. 1908, Bd. XXIX, Hfs. 3086-3088 = H. Holtzmann).

592 T. Witton Davies. *The relation between judaism and christianity*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 303-305.

Cf. n. 124.

593 X. de Franciosi. *Le Sacré-Caeur de Jésus et la tradition*. Documents recueillis chez les pères, les docteurs, les hagiographes. 2e éd. Tournai, Casterman, 1908, in-8, VIII-748 p. Fr. 6.

594 L. de la Vallée Poussin. *Le bouddhisme et l'apologétique*. - RPA. 1908, t. VII, p. 117-123.

595 J. de la Perrière. *Dieu et science*. T. I-II. Paris, Vitte, 1909, in-16, XII-314 et 369 p. Fr. 7.

596 L. de la Vallée Poussin. *Un point de contact entre le christianisme et le bouddhisme*. - Mélanges Godefroid Kurth. 1908, t. 1, p. 13-15.

Cf. n. 1344.

597 J.P. de Man. *Theosofie en christendom*. Amsterdam, Theosofische uitgeversmaatschappij, 1908, 8°, IV-30en 160 bl. G. 1,90.

598 F. de T. *El modernismo cientifico y la crisis historica*. - CD. 1909, t. LXXVIII, p. 132-141 (cont,).

599 S.R. Driver. - W. Sanday. *Christianity and other Religions*. Three short sermons. London, Longmans, 1908, 12mo, 47 p. 1*s.* 6*d.* (RHR. 1908, t. LVIII, p. 289 = P. Alphandéry).

Sermoenen uitgesproken door twee protestantsche stiftheeren als een soort voorbereiding tot het Congres der Godsdienstengeschiedenis, dat korts daarna te Oxford plaats had.

Conciones a duobus canonicis protestantibus traditae in praeparationem coetûs universalis, qui paulo post in Oxonia de religio num historiâ celebrandus erat.

600 R. Eucken. *Hauptprobleme der Religionsphilosophie der Gegenwart*. Berlin, Reuther, 1907, 8°, 120 S.M. 1,50. (RHR. 1908. t. LVIII, p. 285-287 = A.-N.B.).

De godsdienst volgt de ontwikkeling van het verstandelijk leven (A.-N.B.).

Religio evolutioni philosophiae aptatur.

- Zulke stelsels strijden doorgaans *vooraf*, ook hier, tegen een blijvenden geopenbaarden godsdienst. Echter alle geschiedkudige studie of daadvorschende wetenschap moet afzien van stelsels *vooraf*.

L. GHYS.

- Talia systemata generatim, etiam hic, *a priori* omni religioni revelatae et permanenti advert santur. Iamverò historicum aliudve quodvis de factis studium horrescat oportet a sententiis dictis *a priori*.

601 L. Feuchtwanger. *Geschichte der sozialen Politik und des Armenwesens im Zeitalter der Reformation, besonders in Deutschland*. 1. Tl. Reformen und Ideen bis 1526. (Diss.) Berlin, 1908, 8°, 37 S.

602 I. Guibert. *Les croyances religieuses et la science de la nature*. Paris Beauchesne, 1908, in-16, 320 p. Fr. 3. (PPL. 1909. t. CXV, p. 149-150 = C. de Kirwan).

603 [I, 897, 2200] Ch. J. Héfélé. *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*. T. II. 1re partie. Paris, Letouzey, 1908, in-8, 646 p. Fr. 7,50. (RHE. 1909, t. X, p. 103-105 = P. Demeuldre; PPL. 1909, t. CXV, p. 62 = J.).

604 L.T. Hobhouse. *Comparative religion and sociology*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 433-445.

Cf. u. 124.

605 F.S. Hoffmann. *The sphere of religion:* A consideration of its nature and of its influence upon the progress of civilization. New-York, Putnam, 1908, 387 p. Sh. 1,75.

606 Th. Kappstein. *Moderne Theologie und Kultur*. Essai. Berlin, Marquardt, 143 S.M. 3.

607 A. Klaver. *De inhoud van Haemstede's martelaarsboek*. - NAKG. 1908, n.r., bd. VI, bl. 174-190.

Inlichtingen over 't leven, 't geloof en 't lijden der protestantsche martelaars. (RHEPB. 1909, t. X. n. 1991).	Commentaria in martyrologium Haemstedense, scil. morando in vita in fide et in passione martyrum 'protestantium'.

608 M.J. Lagrange. *Le messianisme chez les Juifs*. (150 av. J.-C. à 200 ap. J.-C.). (Etudes bibliques). Paris, Gabalda, 1909, in-8, VIII-349 p. Fr. 10. (TLBl. 1909, Bd. XXX, Hfs. 79-81 = E. König.)

609 W. Larfeld. *Alter od. neuer Glaube?* Ein Beitrag zur Orientierung in den religiösen Wirren der Gegenwart. Bielefeld, Velhagen, 1908, 8°, v-168 S.M. 1,50.

610 M. Legendre. *Le christianisme espagnol d'après Angel Ganivet*. - RCÉ. 1908, t. V, p. 465-488; 526-552.

611 J.D. Luciani. *La Djaouhara*. Traité de théologie par IBRAHIM LAGANI, avec notes d'ABDESSELEM et d'EL-BADJOURI. Texte arabe et traduction française par J.D. Luciani. Alger, 1907, in-8, XXI-39-36 pp. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 269-272 = I. Goldziher).

'M. Luciani a rendu un réel service à la science islamique par cette solide publication' (I.G.).

612 J. Mader. *Apostel und Herrenbrüder*. - BiblZ. 1908, Bd. VI, S. 393-406.

613 A. Marmorstein. *Les* '*Epicuriens*' *dans la littérature Talmudique*. - REJ. 1907, t. LIV, p. 181-193.

'...ils ne peuvent avoir été des chrétiens, mais seulement des gnostiques antinomistes'.

614 A. Matthes. *Die moderne Religionswissenschaft und das Evangelium der Kirche*. - NKZ. 1909, Bd. XX, S. 131-154.

615 G. Mau. *Die Religionsphilosophie Kaiser* JULIANS in seinen Reden auf König Helios und die Göttermutter. Leipzig, Teubner, 1908, 8°, VIII-170 S. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 435 = P. Alphandéry).

Cf. n. 476.

616 Ch. Mercier. *Les Prophètes d'Israël*. Roubaix, Foyer solidariste, 1908. in-8 156 p. Fr. 1,60. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 262-264 = C. Piepenbring).

'Travaii de vulgarisation' (C.P.).

Godsdienstige, zedelijke, maatschappelijke en zelfs staatkundige in vloed van Israëls propheten op hun tijdgenooten. Schrijver *weigerde* echter ze te beschouwen als Zieners in de toekomst (C.P.). - Dat Schrijver *weigerde* ze te beschouwen als Zieners, is daarom nog geen bewijs, dat zij het met wezenlijk kunnen geweest zijn of werkelijk waren. En alleszins, *weigeren* een opzicht in acht te nemen, is het wel wetenschappelijk-onbevooroordeeld werken?

Quid in re religiosâ, morali, oeconomicâ necnon politicâ prophetae israëlitici apud cooevos valuerint. Ex ratione vero *renuit* Auctor illos prophetas, tanquam futura quaedam intuitos vel ideo 'Videntes', inspicere (C.P.). - Quod certe licuit Auctori; sed ex eius facto non sequitur, illos reapse nihil 'vidisse'. Ceterum recta ratio in scientialiter et aequabiliter rem intuendo, non videturesse ut quis *renuat* subiectum ex aliqua parte speculari.

L. GHYS.

617 H. Oxenham. *Histoire du dogme de la Rédemption*. Trad. par J. BRUNEAU. Pans Bloud, 1909, in-16, 347 p. Fr. 4. (RBén. 1909, t. XXVI, p. 119-120 = B. Lebbe; RFCO. 1909, t. XVIII, p. 426-427 = P.M.).

618 M.O. Owen. *Messiah beliefs of the american Indians*. - TICHRO 1908, v. I, p. 101-102.

Ten deele is hier spraak van godheden welker geschiedeins herinnert aan deze van den Messias. (RHEPB. 1909, t. X, n. 2861).

Agitur interdum de diis quibusdam, quorum sors videtur tequanda Messianicae.

Cf. n. 124.

619 N. Paulus. *Neue Aufstellungen über die Anfünge des Ablasses*. - HJ. 1909, t. XXX, p. 13-14.

620 N. Paulus. *Zur Kontroverse über den Hexenhammer*. - HJ. 1908 Bd XXIX, S. 559-574.

621 St. D. Peet. *The Natural and the Supernatural*. - AAOJ. 1908 v. XXX, no. 5.

622 S. Périssé. *Sciences et religions à travers les siècles*. Paris, Fischbacher 1908, in-8, XIII-480 p. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 292 = P. A[lphandéry]).

Clericahsme en materialisme moeten bevochten en vervangen worden door een wetenschappelijk spiritualisme. S.P. is zijn kennis gaan putten in encyclopedieën, die dan nog niet altijd de beste waren (P.A.).

Clericalismus et materialismus cedant scientifico cuidam spiritualismo. Auctor ex variis - non tamen semper melioribus - libris, sic dictis encyelopediis, suam scientiam hausit.

623 *Religions Influences*. - SoM. New series, 1908. v. X, no. 3. July.

624 A. Schmid. *Die Seitenwunde Christi*. - ZCK. 1908, Bd. XXI, Hfs. 217-218.

625 [I, 69, 423, 900, 1638] W. Schmidt. *L'origine de l'idée de Dieu*. - Anthr 1909, Bd. IV, S. 207-250; 505-524 (Forts., Forts. f.).

Tot nog toe had W. Schm. niet anders gedaan, dan zijn oordeel uiteengezet over A. Lang's stelsel en over de meeningen

Hucusque doctissimus noster W. Schm. theoriam laudandi A. Lang sententiasque oppositas

van Lang's bestrijders. Nu echter wil hij uit al het voorgaande een algemeen besluit trekken, hiervoor steunende op feiten, die bij volken uit Australiën voorkomen en die hier nauwkeurig onderzocht worden.

adversariorum ipsius A. Lang criticè exposuerat. Nunc vero generalem quamdam conclusionem ex praecedentibns iam deducturus, exempla sua petit ex historiâ, accurate exploratâ, nationum Australiae.

Schrijver komt tot de volgende besluiten: *a*/ er dient een onderscheid gemaakt tusschen godsdienst en verzinsel;

Iamvero ab Auctore ostenditur: *a*/ distinguendum esse inter religionem et mythologiam;

b/ voor de volken uit het Zuid-Oosten van Australiën, kan men nog aantoonen, dat het monotheism de oorspronkelijke godsdienst geweest is en ter plaats zelf ontstond. Eerst later werd het zuiver begrip van het Opperwezen vermengd voorstellingen, eigen aan een Zonnegod of aan een verheerlijkten Stamvader.

b/ apud nationes Australiae meridionalis (versus orientem), adhuc exstare indicia monotheismi primitivi et non aliunde in illas regiones introducti, ideoque notionem genuinam Entis Supremet mi fuisse *postea* corruptam, et quidem sententiis desumptis ex cultu praestito cuidam deo solari vel avo deificato.

Wat A. Lang zelf aangaat, is W. Schm. het met hem in hoofdzaak en over het algemeen ééns, vooral hierin, dat het begrip van het Opperwezen zonder moeite ook door de oervolken kan bekomen worden.

Ceteroquin W. Schm. quoad res principaliores idem sentit ac A. Lang, praesertim ubi hic opinatur, notionem Entis Supremi etiam ab incultis gentibus posse et sine labore acquiri.

Zoodus, het stelsel van het *oorspronkelijk* animism wordt duchtig bestreden door dit van het *vóór*animistisch monotheism. Maar op onze dagen wordt hetzelfde stelsel nog bevochten, ofschoon minder doelmatig door een ander nu te besprekenstelsel, waarin beweerd wordt, dat *tooverij* de oorsprong is van allen godsdienst.

Ergo theoria animismi *primitivi* haud sine solidis argumentis a theoriâ *praenimistici* monotheismi impetitur. Nostris autem temporibus idem animismus *primitivus* insuper aliâ nunc exponendâ theoriâ, sc. *magià primitivà*, sed revera minus apte, impugnatur.

Daarom geeft Schrijver ons in een zevende hoofdstuk een overzicht van de verscheidene richtingen in het stelsel der oorspronkelijke tooverij:

In capite VII invenire est, quae sint praecipumsententiae, ad theoriam magiae primitivae spectantes. Nominantur:

1/ GUYAU: zijn boek *L'irréligion de l'avenir* aprioristisch.

1/ GUYAU, cuius opus iuxtacitatum est aprioristicum.

2/ J.H. KING: zijn werk *The Supernatural* is wetenschappelijk aangelegd. J.H. King mag als Vader van het stelsel der oorspronkelijke tooverij aangezien worden.

2/ J.H. KING, cuius opus '*The Supernatural*' est scientificè conceptum. Ipse H. King theoriae magiae primitivae praecursor et auctor merito vocabitur.

3/ R.R. MARETT: zijn bijdrage *Preanimistic Religion* (- FL. 1900, v XI, p. 162-182) werd te haastig algewerkt.

3/ R.R. MARETT: opus eius iuxtacitatum citius tequo est confectum.

4/ H. HUBERT. - M. MAUSS: hun bijdrage *Esquisse d'une théorie générale de la magie*(- L'année sociologique. 1904, p. 1-146) is het werk van sociologen, voor wie de invloed van de maatschappij alle werking en persoonlijkheid van den enkeling opslorpt.

4/ H. HUBERT. - M. MAUSS, qui in elucubrationibus iuxtim indicatis de magiâ scripserunt, sunt sociologi, qui omnem actionem singularem cuiuscumque personae flocci facientes, ideo communi societatis actioni quam maximum pondus addendum opinantur.

Al deze werken kunnen dienstig zijn, om de tooverij bij de oervolken te helpen verklaren. Zedolen echter voornamelijk hierin, dat ze in de tooverij den oorsprong van den godsdienst plaatsen, en daarbij loochenen dat de oervolken van den beginne af het begrip hadden van een *persoonlijk* Opperwezen.

Quae omnia opera hic notata utilia quidem sunt, quibus multae res magicae explanentur; quse verò omnia eadem opera errant prsesertim hac ratione, quum ab eis affirmetur, quin probari queat, ex magiâ religionem ortam esse, et quum negetur exstitisse apud gentes incultas, saltem in initio vitae religiosae, notionem Entis Supremi *personalis*.

- Dit alles wordt ons door Schrijver duidelijk, bondig en grondig voorgesteld.

- Talia ab Auctore W. Schm. breviter sed nitide exponuntur.

L. GHYS.

626 Ch. Gr. Shaw. *Christianity and modern culture*. An essay in philosophy of religion. Cincinnati, Jennings, 1908, 310 p. Sh. 1,25. (AJT. 1909, v. XIII, p. 147-148 = G.B. Foster.)

627 A. Villien. *Histoire des commandements de l'Église*. Préface par M. BOUDINHON. Paris, Gabalda, 1909, in-8, XII-357 p. Fr. 3,50.

Cf. Bvb. I, 1641.

628 H. Weinel. *Ibsen. Björnson. Nietzsche. Individualismus und Christentum*. Tübingen, Mohr, 8°, 244 S.M. 3. (RCHL. 1908, n.s., t. LXV, p. 299-300 = L.R.).

629 C.T. Winchester. *The life of John Wesley*. New-York, Macmillan, 1906, 8vo, XIII-301 p. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 291 = P. A[lphandéry]).

Schrijver zegt, dat hij het leven van den stichter van het Methodisme wil voorstellen in heel zijnen omvang, en objektiever dan tot nog toe gedaan werd.

Mens Auctoris fuit, ut ipse declarat, fundatoris Methodismi vitam plenissimè et prorsus obiectivè proponere.

'Vaste projet dont on ne saurait dire qu'il ait été tout entier réalisé.' (P.A.).

630 Th. Witry. *Moderner Pseudomessianismus*. - ZRePs. 1909, Bd. II, S. 411-416.

Levensbericht van twee stichters van sekten, die zich als den verwachten Messias voorstelden:

Biographia duorum quorum dam sectarum fundatorum, np. qui se Messiam esse dicebant:

1/ Bonjour, die op het einde der XVIIIe eeuw de sekte der Fareinisten stichtte in 't fransch dorp Farein (Depart. Ain);

1/ Boujour, qui sec. XVIII° in vico Farein in Gallia docebat.

2/ Wilhelm Monod (1800-1896). [Vgl. Bvb. I, 886, 887].

2/ Wilhelmi Monod (1800-1896). [Cf. Bvb. I, 886, 887].

631 E. Albertz. *Bibelstunden über das Leben Jesu*. Hrsg. von H. VON HASE. Gutersloh, Bertelsmann, 1908, 8°, VI-416 S.M. 5. (TLBI. 1908, Bd. XXIX. Hfs. 549-550 = W. Sperl).

632 L. Brun. *Jesus og det gamle Testamente*. (Fri forskning og positiv kristendom). Kjøbenhavn, Gad. 1908, 8°, 116 s. Kr. 1,75.

De Jesu et veteri Testamento, liberè in inquirendo, positivè in sentiendo.

633 F.C. Conybeare. *The use of sacred names*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 358-361.

Hier wordt een vergelijking ingesteld tusschen de namen van Jesus en de apostelen, en dezen van voormannen uit andere godsdiensten (RHEPB. 1909, t. X, n. 2859).

Conferuntur inter se nomina Jesu quidem et Apostolorum ab altera parte, ab altera verò, alia ex aliis cultibus, illustria.

634 J.A. Cramer. *Het historisch getuigenis aangaande de opstanding van Jesus-Christus*. - TT. 1908, bd. XLIII, bl. 51-78.

De testimonio historico circa J.-C[i] resurrectionem.

635 Gr. Dodici. *La sepoltura di Gesù e la critica più recente*. - SC. 1908, 4[a] s., t. XIV, p. 201-208.

636 C.F. Dole. *What we* [?] *know about Jesus*. Chicago, Open court, 1908, XIII-89 p. Sh. 0,75. (AJT. 1909, v. XIII, p. 117-120 = S.J. Case).

Dat wat in Jesus' leering weerde heeft was niet nieuw: en de stichter van t Christendom is Paulus geweest. (RHEPB. 1909, t. X, n. 2935).

Nullâ parte validâ, nova fuisse videtur Jesu doctrina: Auctor verò Christianismi revera fuit Paulus.

That's what C.F.D. does know about Jesus!

Cf. n. 549, 650.

637 F.W. Farrar. *Das Leben Jesu*. Deutsche Bearbeitung v. F. BARTH. H. 1. Neuenburg, Zahn, 1908, 8°, VIII-32 S., 12 Taf. 300 Abb. Das H.M. 1.

638 W.W. Fenn. - W.D. Mackenzie. *The relation between the resurrection of Jesus and the belief in immortality*. - AJT. 1908, v. XII, p. 565-587.

639 [I, 1646] L.-Cl. Fillion. *Ce que les rationalistes daignent nous laisser de la vie de Jésus*. - RCF. 1908, t. LV, p. 641-665 (suite, à suivre).

640 [I, 896] L.-Cl. Fillion. *L'existence historique de Jésus et le rationalisme contemporain*. - RQH. 1908. t. LXXXIV, p. 365-398 (suite et fin).

641 J. Groenings. *The history of the passion of our Lord Jesus Christ*. Saint-Louis, Herder, 1908, 8vo, XIV-461 p. (CUB. 1909, t. XV, p. 96-97 = A. Menges).

642 E. Heyn. *Geschichte Jesu*. (REUKAUF und HEYN. Präparation lur den evangelischen Religionsunterricht in den Oberkiassen der Volksschule und den Mittelklassen höherer Schulen. Bd. VIII). 3[e] Aufl. Leipzig, Wunderlich, 1908, 8°, XVIII-337 S.M. 4. (DLZ. 1909, Bd. XXX, Hfs. 400-401 = H. Holtzmann).

643 K. Kastner. *Christi Dornenkrönung und Verspottung durch die römische Soldateska*. - BiblZ. 1908, Bd. VI, S. 378-392.

644 Th. Korff. *Die Auferstehung Christi und die radikale Theologie*. Die Feststellung und Deutung der geschichtlichen Tatsachen der Auferstehung des Herrn durch die fortgeschrittene moderne Theologie (Arn. Meyer u.

H Holtzmann) in kritischer Beleuchtung. Halle, Strien, 1908, 8°, VII-258 S.M. 4,50. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 135-136 = H. Holtzmann).

645 E. Kuhl. *Das Selbstbewusstsein Jesu*. Munster, Aschendorff 1908 88 S.M. 0,90. (TRev. 1908, Bd. VII, Hfs. 621-622 = Dausch).

646 P. Ladeuze. *Christus' Verrijzenis voor de moderne critiek*. Vert. door B. VAN KESTEREN, (Kat. 1909, bd. CXXXV, bl. 86-87 = B.D. van Breda).

Vert. van *La Résurrection de Jésus devant la critique contemporaine*. (Conférence faite à l'Association des Anciens Etudiants de Bonne-Espérance. Réunion du jeudi 19 sept. 1907). Louvain, Ch. Peeters, 1907, in-8, 32 p. Fr. 0,75.

647 P. Le Breton. *La résurrection du Christ*. Paris, Nourry. 1908, in-18, 100 p. Fr. 1,25.

648 E. Le Camus. *La vita di Gesù Christo*. 3ª ed. Brescia, Libr. Queriniana 591 et 738 p. L. 9. (SC. 1908, 4ª s., t. XIV, p. 649-650 = a.l.n.).

649 J.A. Leighton. *Jesus Christ and the civilisation of to-day*. New York Macmillan, 1908. (AJT. 1908, v. XII, p. 669-671 = A.T. Burns).

650 A.C. Mac Giffert. *Was Jesus or Paul the founder of christianity?* - AJT 1909, v. XIII, p. 1-20.

Cf. n. 549, 636.

651 E. Mangenot. *La résurrection de Jésus Christ*. - RPA. 1908, t. VII, p. 161-177, 253-271 (suite, à suivre).

652 C. Manthey-Zorn. *Der Heiland*. Das Bild Jesu Christi, den vier Evangelien nachgezeichnet. Zwickau, Schriftenverein, 1908, 8°, XV-403 S. mit Abb. M. 7.

653 M. Meschler. *Gesammelte kleinere Schriften*. H. 1. *Zum Charakterbild Jesu*. Freiburg. i. Br., Herder, 1908, 8°, VIII-112 S.M. 1,40. (TLZ. 1908, Bd. XXXIII, Hfs. 557 = P. Wernle).

654 A.N. *Jizn Jisusa Ern. Renana*. - PS. 1908, t. II, p. 369-382. Vita Jesu auct. Ern. Renan.

655 M. Neeser. *La durée du ministère de Jésus*. Étude exégétique et chronologique. RTP. 1908, t. XXXXI, p. 327-366 (à suivre).

656 W.R, Nicoll. *The Church's one foundation*. Christ and recent criticism London, Hodder, 1908, 12mo, 236 p. 2*s*.

657 J. Orr. *The resurrection of Jesus*. London, Hodder, 1908, 8vo. 292 p. 6*s*.

658 R. Otto. *Life and ministry of Jesus*. London, Paul, 1908, 8vo, 2*s*. 6*d*.

659 J. Riehl. *Jesus im Wandel der Zeiten* Berlin, Seemann, 1908 8°, 105 S. (TLZ. 1908, Bd. XXXIII, Hfs. 557 = P Wernle).

660 A.T. Robertson. *Epochs in the life of Jesus*. A study of development and struggle in the messiah's work. London, Hodder, 1908, 8vo. 202 p. 2*s*. 6*d*. (PTR. 1909, t. VII, p. 133-134 = W.P. Armstrong).

661 Ch. H. Robinson. *Studies in the resurrection of Christ*. An argument. London, Longmans, 1909, 8vo, 162 p. 3.*s* 6*d*

662 E. Schoyen. *Messias. Jesu Knsti liv efter de fire Evangelier*. Indledning v. P.B. STOYLEN. Christiania, Stenersen, 1908, 486 s. Kr. 4.

Vita X^{i} secundum 4 Evangelia.

663 J. Steinbeck. *Das göttliche Selbstbewusstsein Jesu nach dem Zeugnis der Synoptiker*. Eine Untersuchung zur Christologie. Leipzig, Deichert, 1908, 8°, 61 S.M. 1,20. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 274 = M. Goguel).

'L'auteur se propose d'établir que... Jésus a eu une conscience nette d'être vraiment homme, distinct de Dieu mais cependant d'essence divine' (M.G.).

Cf. Bvb. I, 1644.

664 J. Stier. *Zur Frage des Selbstbewusstseins Jesu*. - NKZ. 1908, Bd. XIX, S. 911-934.

665 H. von Soden. *Die wichtigsten Fragen im Leben Jesu*. (Ferienkurs-Vorträge). 2e Aufl. Berlin, Glaue, 1909, 8°, 122 S.M. 2.

666 O. Zar-Adusht Ha'Nisch. *Das Leben Jesu*. Enthüllungen nach bisher uubekannten oriental. Quellen. Ueberges. v. D. AMMANN. Leipzig, Lentze, 1908, 8°, 79 S.M. 1,50.

667 S.M. Agnes. *Nunnery life in the Church of England*. London, Protestant truth soc., 1909, 8vo, 192 p. 1*s*.

668 G. Bonet-Maury. *Les conférences religieuses dans l'Islamisme et les ordres militaires dans le catholicisme*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 339-345.

Parallèle établi entre les deux, influence exercée par les Musulmans. (RHEPB. 1909, t. X, n. 3395).

Cf. n. 124.

669 F. Callaey. *Les origines de la vie monastique dans le christianisme*. - ÉF. 1908, t. XXI, p. 38-53 (à suivre).

670 R.H. Connoly. *Einige alte Regeln für syrische Mönche*. Ueberges. v. O. STARK. - SMBCO. 1908, Bd. XXIX, S. 495-503.

671 M. Czerminski. *Na górze Athos. Wsrod mniszej republiki*. Krakau, Czas, 1908, in-8°, 278 p. (RHE. 1909, t. X, p. 204).

De Athosberg. Zijn monnikengemeenebest	De monte Atho, necnon de eius monastica republica.

672 Delgrange. *Les conférences ecclésiastiques du diocèse de Tournai au XVIIe siècle*. - BSÉPC. 1908, t. XII, p. 255-256.

Notes extraites du 'Journal' du curé de Rumegies.

673 E. Dimnet. *Figures de moines*. (Les Bénédictins anglais de Douai. La Trappe. La vallée du Cadi et l'abbaye de Saint-Martin du Canigou. Une abbaye au XVIIIe siècle (Liessies vers 1720). Petit Moutier. Les moines de Shakespeare. Lettres de moines). Paris, Perrin, 1909, in-8, 252 p. Fr. 3,50.

674 E.L. Earp. *Social aspects of religious institutions*. New-York, Eaton, 1908, XII-152 p. (AJT. 1908, v. XII, p. 667-668 = A.T. Burns).

675 R. Génier. *Vie de Saint Euthyme le Grand* (377-473). Les moines et l'Église en Palestine au Ve siècle. (Études palestiniennes et orientales, éd. LAGRANGE). Paris, Gabalda, 1909, in-8, XXXII-301 p. avec grav. et cart. Fr. 4.

676 M. Heins. *Nos temples et nos institutions cultuelles* [belges]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 49-52, ill.

Al te... bondige geschiedenis. Historia summaria... nimis.

677 [I, 1218, 2240] F. Nau. *Histoires des solitaires égyptiens*. [ms. Coislin 126. fol. 198 ssq.] - ROC. 1908, 2e s., t. III, p. 266-297 (suite, à suivre).

678 Th. Reinach. [*Les prêtres de Tebtynis*]. - REG. 1909. p. 62: RHR. 1909, t. LIX, p. 136.

'Dans le second vol. des papyrus de Tebtynis publiés par B. GRENFELL, A. HUNT, E. GOODSPEED, plusieurs textes ont trait à l'organisation des prêtres de Soknebtunis, le dieu-crocodile identifié à Saturne. Résumé' (RHR.).

679 F. Tocco. *Studii Francescani*. Neapoli, Perella, 1909, in-12°, VI-558 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 130 = P. A[lphandéry]).

'...se rapportent surtout à deux périodes de l'histoire de l'ordre: vie de s. François; conflit entre spirituels et conventuels aux XIIIe et XIVe siècles' (P.A.).

680 J. Bessmer. *Die Religion und das sog. Unterbewusstsein*. - SML. 1909 Bd. LXXVI, S. 60-75.

681 E. Bosc. *La Psychologie devant la science et les savants*. Ode et fluide odique, Aura, Polarité humaine, Fluide astral, Magnétisme, Hypnotisme, Suggestion, L'hypnose, Catalepsie, Léthargie, Somnambulisme, Clairevue, Clairaudience, Télépathie, Médium, Extériorisation, Obsessions, Les sept dimensions dé l'espace, La force psychique, Spiritisme, Les trois âges de l'homme, Magie et Goétie, Occultisme. Paris, Daragon, in-12, 380 p. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 59* = A. Fanton).

'Pot-pourri. Définitions vagues et incomplètes, exposé nuageux, absence complète de preuves. Critique nulle' (A.F.).

682 Bresler. *Das religiöse Schuldbewusstsein*. - ZRePs. 1909, Bd. III. S. 1-16.

G. Stosch had beweerd (Bvb. I, 1597), dat het *schuldgevoel*, oorsprong van den godsdienst, iets transcendentaals, iets buitenwereldsch was. Daarop heeft Dr Bresler tot verscheidene geneesheeren voor zenuwziekten het verzoek gericht, hun meening over het godsdienstig schuldgevoel te willen mededeelen. Die hebben geantwoord, dat dit gevoel een heel natuurlijk verschijnsel is, dat te verklaren valt door psychopathologische wetten.

G. Stosch asseruerat (Bvb. I, 1597), *conscientiam culpae*, ex quâ sensus religiosus in homine educeretur, esse aliquid metaphysicum. Qua de re Dr. Bresler plures doctores medicinae, qui praesertim nervorum morbis studuerunt, consuluit. Qui doctores responderunt illam culpae conscientiam esse phaenomenon quoddam naturale, legibus psychopathologicis explicandum.

- Dr Besler hadde moeten duidelijk aantoonen, waarom hij aan geneesheeren voor zenuwziekten, een gansch bijzondere bevoegdheid toekent, om over deze zaak te beslissen.

- Haud solidè nobis ab Auctore indicatum est, cur praesertim medici nervorum ad solvendam quaestionem maximè idonei ipsi visi sint.

L. GHYS.

683 M. Calderoni. *Le basi psicologiche della responsabilità*. - RIS 1908. a. XII. fasc. 4-5.

684 B. Erdmann. *Umrisse zur Psychologie des Denkens*. Tübingen, Mohr, 1908. M. 2. (ZRePs. 1908, Bd. II, S. 478-479 = R. Schütz).

685 P. Feine. *Bekehrung im Neuen Testament u. in der Gegenwart*. (Vortrag). Leipzig, Hinrich, 1908, 8°, 30 S.M. 0,60.

686 D. Forck. *Die Seelsorge an den Paralytikern*. - ZRePs. 1909, Bd. II, S. 416-424; 467-474.

Zielenzorg te besteden aan krankzinnigen, bizonderlijk aan ben die lijden aan ‘dementia paralytica progressiva’, ziekte waarvan de voornaamste oorzaak is de syphilis.

De animarum cura praestanda dementibus, hic praesertim labo rantibus dementia paralytica progressiva, cuius morbi causa praecipua syphilis esse videtur.

687 R. Herbertz. *Bewusstsein und Unbewusstes*. Köln, Du Mont, 1908, 239 S.M. 3,20. (ZRePs. 1909, Bd. III. S. 47-18 = Fr. Sperl).

688 M. Hirschfeld. *Ueber die Geschichte des Alkoholismus*. - MGMN. 1909, Bd. VIII, S. 210-245.

689 J. Holtzmann. *Moderne Sittlichkeitstheorien und christliches Lebensideal*. (Wissenschaft und Religion. Sammlung bedeutender Zeitfragen). Strassburg, Le Roux, 1908, 8°, 164 S. (JPST. 1908, Bd. XXIII, S. 231 = F. Klimke).

690 *The Increase of the Degenerate*. - SoM. New series, 1908, v. X, no. 4. August.

691 E. Kleemann. *Psychologie der religiösen Geschmacklosigkeiten*. - ZRePs. 1909, Bd. III, S. 27-35.

Hoe sommige menschen den godsdienst belachelijk maken, door het gebruik van smakelooze of onpassende uitdrukkingen voor hunne godsdienstige gevoelens. Voorbeelden.

Religionem ut ridiculum quid exhibet quisquis, ad exprimendum sensum religiosum, insulsa et inepta verba ant signa usurpat. Exempla talium nonnulla.

692 G. Marpillero. *Saggio di psicologia dell'urbanismo*. - RIS. 1908, t. XII, fasc. 4-5.

693 Ora. *Mental Telepathy*. - SoM. New series, 1908, v. X, no. 4. August.

694 H. Piéron. *Les Problèmes actuels de l'Instinct*. - BMSAP. 1908, 5e sér., t. IX, p. 503-538.

Conférence (annuelle) transformiste (à la Soc. d'Anthrop. de Paris): Extension du terme; Définitions; Recherche des critères; Fin du dogme de l'immutabilité des instincts; Origine; Transformations; Disparition; Retour des instincts ‘vestigiaires’; Variation et atavisme.

‘...notre connaissance des instincts n'a cessé de se faire plus complète et plus précise; elle ne sera jamais sans doute tout à fait précise et tout à fait complète; mais nous nous rapprocherons toujours davantagede cette limite’ (p. 538).

695 A. Sokolowsky. *Beobachtungen über die Psyche der Menschenaffen*. Mit einem Vorwort von E. HAECKEL. Neuer Frankfurter Verlag, 1908, 78 S. 9 Taf. mit III. M. 1,50. (ZRePs. 1908, Bd. II, S. 477 = R. Schütz).

Een bijdrage tot een toekomstige dierpsychologie; Schrijver staat op het standpunt van Haeckel's monisme (R.S.).

Ad praeparandam novam scientiam: sc. psychologiam animalium: sequitur Auctor sententiis professoris Haeckel.

696 M. Steiner. *Die Lehre Darwins in ihren letzten Folgen*. Berlin, Hofmann, 1908, 8°, VII-244 S.M. 3. (Anthr. 1909, Bd. IV, S. 275-278 = W. Schmidt).

De darwinistische wereldbeschouwing en zedeleer staan lijnrecht tegenover de christelijke wereklopvatting en zedeleer.

Quid de universo mundo, quid de vitâ humanâ, quid de moribus instituendis sentiendum sit, aliter docent christiani,

Welnu Schrijver aanziet het als bespottelijk, dat het meerendeel der Darwinisten hun stelsel niet durven naleven; tot

aliter omnino statuunt darwinistse. Iamvero plerique darwinistae, teste Auc-

nog toc handelen ze te veel volgens christelijke begrippen.

tore, christianis adhuc moribus vivunt: quod insanum est, siquidem non alios mores docendos habet quisquam quam quibus vivit ipse.

- Op vele plaatsen oordeelt M. St. ongustig over de christelijke zedeleer, maar tevens zal zijn werk dienstig zijn, om het verantwoordelijkheidsgevoel weer op te wekken bij menigen onbezonnen Darwinist. Schrijver zegt niet, wat zijn wereldopvatting is. (W. Schm.).

- Doctrinam christianam de re morali M. St. passim improbat; attamen ex eius opere nonnulli darwinistae, imprudentes nec satis cogitantes, addiscere poterunt, quò vere spectet theoria darwinistica. Auctor vero non dicit quid ipse de mundi naturâ vel de vitae humanae fine sentiat.

697 *The Strenuous Life of Civilised People*. - SoM. New series, 1908, v. X, no. 5. September.

698 H. Virchow. *Gesichtsmuskeln und Gesichtsausdruck*. - ZfE. 1908, Bd. XL, H. 5.

699 F. von Reitzenstein. *Die Entwicklungsgeschichte der Liebe*. Stuttgart, Franck. M. 1.

700 C.C.J. Webb. *On some recent movements in philosophy considered in relation to the philosophy of religion*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 416-424.

Cf. n. 121.

701 K. Weidel. *Zur Metaphysik des Tragischen*. - ZRePs. 1909, Bd. II, S. 357-373.

In het tragiek gevoel komt de mensch tot het bewustzijn, dat de wereid in een blinden loop doelloos vooruitsnelt.

In sensu tragico accipit homo claram conscientiam antiteleologiae universi huius mundi.

- Evenwel tot het, gevoel van het tragieke is het wellicht voldoende, 's menschen onmacht te ervaren tegenover hoogerstaande krachten, en het zal wel niet noodig zijn, daarbij te ondervinden, of de wereld dan al of niet doelloos zijnen weg gaat.

- Sed ad movendum sensum tragicum, satis videtur si homo sentiat totam suam industriam nihil valere adversus altiores vires, et non requiritur ut simul quidquam iudicet de huius mundi teleologiâ.

We mogen ten andere met Schrijver hierin ten volle instemmen, dat het onredelijk zou zijn, uit deze zoogezeide doelloosheid der wereld verder te besluiten tot een streng en volledig pessimismus.

Cum Auctore ceteroquin admittimus, ex illâ sic dictâ antiteleologiâ nullo modo concludi posse ad amarissimum et completum quemdam pessimismum.

L. GHYS.

702 G. Wendel. *Der Schönheitsbegriff in der bildenden Kunst*. Strassburg i. E., Heitz, 87 S.M. 1,50.

703 F. Zurbonsen. *Das zweite Gesicht* (*die* '*Vorgeschichten*') *nach Wirklichkeit und Wesen*. Köln, Bachem, [1908], 8°, 108 S.M. 1,60. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 76-77 = K. Wehrhan).

704 -ad-. *Alte Gerichtsvorladung aus Osnabrück*. (Aus dem Jahre 1714). - NSa. 1908-1909, Bd, XIV, S. 169.

705 R. Galle. *An der Wiege des biblischen Geschichtsunterrichts und Luthers Passionalbuch*. - MGDESg. Bd. XVII, S. 175-235. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 241).

'Die 1529 von Luther zum Unterricht der Kinder u.d. T. 'Passionalbuch' herausgegebenen 49 biblischen Bilder mit Sprüchen bieten nicht etwas absolut Neues, sondern stehen in Zusammenhang mit einer grossen, hier eingehend geschilderten Gruppe mittelalterlicher Bearbeitungen der biblischen Erzählungen für die Laienwelt (Biblia pauperum, Speculum salvationis humanae, Passionale) (ZVV.).

706 L. Katscher. *Eine segensreiche Reform*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 391-392. Ambidextrie. Vorteilen. Anfang.

707 P. Natrop. *Religion innerhalb der Grenzen der Humanität*. Ein Kapitel zur Grundlegung der Sozialpädagogik. 2e Aufl. Tübingen, Mohr, 1908, 8o, VIII-126 S.M. 3. (TLZ. 1908, Bd. XXXIII, Hfs. 723-727 = E.W. Mayer).

708 *To Study Abnormal Classes*. - SoM. New series, 1908, v. X, no. 4. August.

709 R. Allier. *Une société secrète au XVIIe siècle. La Compagnie du Très-Saint-Sacrement de l'Autel à Marseille*. Documents publiés. Paris, Champion, 1909, in-8, XIX-492 p. Fr. 6.

710 G. Bord. *La Franc-Maçonnerie*. Paris, Libr. nat., in-8, 550 p. Fr. 10. (MLP. 1909, t. XXI, p. 58* = J.-J.A.).

'L'évolution de la maçonnerie des origines à la Révolution française. Indispensable à tous ceux qui, dorénavant, s'occuperont de la maçonnerie française' (J.-J.A.).

Cf. nn. 820, 1102, 1522.

711 Copin-Albancelli. *Le drame maçonnique*. La conjuration juive contre le monde chrétien. 2e éd. Paris, La Renaissance Française, 1909, in-8, 536 p. Fr. 3,50.

712 M.I. Levaillant. *La Genèse de l'antisémitisme sous la Troisième République*. - REJ. 1907, t. LIII, p. LXXVI-C.

'Conférence faite à la Soc. des Études Juives le 14 Avril 1907'.

713 O. Neumann. *Aus der Geschichte der geheimen Gesellschaften* [der Freimaurerei] *in der Ostmark*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 256-258.

Niet oordeelkundig aangegeven. Nulla critica.

714 F. Schneider. *Die Freimaurerei u. ihr Einfluss auf die geistige Kultur in Deutschland am Ende des XVIII. Jahrh*. Prolegomena zu e. Geschichte der deutschen Romantik. Prag, Taussig, 1909, 8o, x-234 S.M. 6.

715 Hutton Webster. *Primitive Secret Societies. A Study in Early Politics and Religion*. New York, The Macmillan Company, 1908, 8vo, XIII-227 p. (Anthr. 1909, Bd. IV, S. 537-538 = W. Schmidt).

'Mr. W. belongs to that school of ethnologists,... who believe in the omnipotence of the "Elementar-Gedanke"... the author does not seem to be aware of the impulses and revolutions which may be provoked if two peoples of quite different social structure meet each other in the course of their history' (W. Schm.).

716 G. Bouglé. *Essais sur le régime des castes*. (Travaux de l'Année sociologique. Dir. E. DURKHEIM). Paris, Alcan, 1908, in-8, XII-279 p. (FL. 1908, v. XIX,

p. 488-492 = E.S. Hartland; RHR. 1909, t. LIX, p. 96-100 = F. Lacôte).

Hoe deze verscheidene volksklassen tot stand kwamen, hoe ze taai voortleven, welk hun invloed is op den rassentoestand, op het recht, op stoffelijk gebied, op de letterkuude (F.L.).	Quorum tribuum origo, firmitas, necnon momentum in anthropologiam, in vitam oeconomicam, in artes liberales, etc.

'...A valuable contribution to the solution of the problems offered by the mysterious East...' (E.S.H.).

717 A. Coulin. *Verfall des gerichtlichen und Entstehung des privaten Zweikampfes in Frankreich*. Einleitung u. Kapitel I. Abschnitt 1. *Die städtische Bevölkerung und der Zweikampf*. (Diss.). Berlin, 1908, 8°, 37 S.

718 A. Dubois. *L'évolution de la notion de droit naturel antérieurement aux Physiocrates*. (- RHDES. 1908), in-8, 37 p.

719 Estève. *Le duel devant les idées modernes*. Paris, Soc. franç. d'impr. et de libr., in-18, x-392 p. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 88* = J. Dumaset).

'Étude historique, morale et sociale... avec les agréments d'une foule de penséesou d'anecdotes empruntées aux auteurs profanes et religieux...' (J.D.).

720 A Freybe. *Ein* '*schwerer Diebstahl' aus dem Herzogtum Braunschweig* oder *Volksrecht und Juristenrecht*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 83-85.

Nach SOHNREY in d. Zs. '*Land*'.

Der 'schwere Diebstahl' war von einer Handvoll Holz... um zum Osterfeuer beizusteuern.

... 'So werden durch das Juristenrecht oft [wie hier] Menschen zu ehrlosen Verbrechern gestempelt, die nach dem Volksrecht, das nie kleinlich rigoros urteilt, ehrliche Leute sind'.

721 A. Hellwig. *Religiöse Verbrecher*. - ZRePs. 1909, Bd. II, S. 386-411.

In menig geval zou de godsdienstzin misdadigers veeleer tot hun misdrijven aangewakkerd, dan ze ervan afgekeerd hebben.	Saepenumerò malefactores sende su religioso - nedum a sceleribus avertantur - e contra ad scelera patranda incitantur et sustentantur.
- Schrijver hadde er veel meer moeten op steunen, dat er hier geenszins spraak kan zijn van *waren* godsdienstzin; aldus zou men bij het lezen onder den indruk niet blijven, alsof zelfs de ware godsdienstzin verantwoordelijk zou ziju voor de aangehaalde en voor dergelijke misdaden.	- Curne Auctor non apertius significat, hic nullo modo agi de recto sensu religionis? Ne videamur rectae religioni in crimen vertere illud, quod ab ipsa recta religione reiicitur!

L. GHYS.

722 Hoppe. *Die Beteiligung der einzelnen Konfessionen am Verbrechen in Oesterreich im Jahre 1905*. - ZDSJ. 1909, Febr.

723 J. Lescure. *La Conception de la propriété chez Aristote*. (- RHDES. 1908), in-8, 20 p.

724 A. Linsenmayer. *Die Behandlung der Frauen im römischen Christenprozess*. - HPBKD. 1908, Bd. CXLI, S. 886-894.

725 Magda. *Peut-on guérir la Criminalité par une Opération chirurgicale?* - TAT. 1909, a. II, t. III, p. 234-237, ill.

'Un beau rêve'.

726 H. Müller. *Die* §§ *280-282 des Kodex Hammurabi*. - WZKM. 1908, Bd. XXII, H. 4.

727 M. Schorr. *Die* §§ *280-282 des Gesetzbuches Hammurabis*. - WZKM. 1908, Bd. XXII, H. 4.

728 S. Talamo. *Il concetto della schiavitù da Aristotele ai dottori scolastici*. Roma, Via Federico Cesi 45, 1908. (Bess. 1907-1908, t. XII, p. 224-227.)

729 A. Wadler. *Die Verbrechensbewegung im östlichen Europa*. Bd. I. *Die Kriminalität der Balkanländer. Ein Beitrag zur internationalen Verbrechenskunde und zur Methode der Kriminalstatistik*. München, Hans Sachs-Verlag, 1908, 8°, 265 S. Mit 107 Tab. u. 12 Diagr. (REES. 1908, t. I, p. 521-526 = E. Burle).

'Ce livre... est avant tuut une coutribution à l'étude de la statistique criminelle' (E.B.).

7. Taalkunde. - Linguistica.

730 P. Beer. *Die schriftliche Bezeichnung der mundartlichen Laute unsrer Heimat* [Posen]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 94-96.

731 W. Gössgen (†). *Der Wortschatz der Mundart* [der Bauern] *von Dubraucke* [Kr. Spremberg). - MSGV. 1908, Bd. X, S. 43-70.

... 'die für die Mundart Sitte und Brauch charakteristischen Worte'.

732 A. Meillet. *Introduction à l'étude comparée des langues indo-européennes*. 2e éd. Paris, Hachette, 1908, in-8, XXVI-464 p. Fr. 10. (VGids. 1909, bd. V, bl. 171-179 = J. Vercoullie).

733 L. Roll. *Andreas Schmeller, der Erforscher der bayerischen Mundarten*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 102-104, 118-119, 133-135, 148-150, 166-167, 187-189.

734 J. Schiepek. *Der Satzbau der Egerländer Mundart*. (Beiträge zur Kenntnis Deutsch-böhmischer Mundarten iin Auftrage des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, hsg. v. H. LAMBEL. 1.). 1. u. 2. Tl. Prag, Ver. f. Gesch. d. Deutschen i. Böhmen, 1899-1908, gr. 8°, XXVI-206-610 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 239-240 = H. Michel).

735 F. Schön. *Bericht über die Arbeit an der Saarbrücker Mundart*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 62-63.

736 W. von Unwerth. *Das starke Verbum in der Schlesischen Mundart*. - MSGV. 1908, Bd. X, S. 30-42.

'...in den Hauptzügen die historische Entwicklung und auch wichtige Beobachtungen über die geographische Verbreitung...'

737 E. Vuarnet. *Etude comparée des Patois de la Savoie*. (- RSav. 1908, p. 66); Thonon-les-Bains, 1908.

738 P. Beer. *Das Lissaer Strassennetz und seine Namen*. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 51-54, 74-76, 97-99, 118-120.

739 Häberle. - [K. Frank]. *Pfälzer Flurnamen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 41-43.

740 W. Hämpel. *Merkwürdige Weg- und Flurnamen aus Brätz und Umgegend*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 505-507.

741 A. Körth. *Merkwürdige Flurnamen und sonstige volkstümliche Bezeichnungen aus Schwerin a. W*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 77-78.

742 Marg. *Lieux dits Brunehaut*. - J. 1909, t. XIII, p. 4, 25.

743 W. Schoof. *Schwälmer Ansiedelungen und Ortsnamen*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 17-48.

Tot de oordnamenkunde worden vereischt, niet alleen de kennis der taalgeschiedenis, de opzoekingen in de archiefbronnen en de kennis der levende gewestspraak, maar ook degeschiedenis van het volk en zijne beschavingsontwikkeling. In het ontstaan der oordnamen in Schwahn zijn drie tijdperken te ondeischeiden: 1. de oortijd (van de IVe e.v. Chr. tot de IVe e.n. Chr.): de namen werden ontleend aan de ligging, den aard, de voortbrengselen van den grond, waarop de oudste volkszettingen geschiedden, 2. de Frankische tijd (IVe tot VIIIe e.): de namen duiden er de toeëigening en benuttiging van den grond aan; 3. de tijd der volle woonstuitbreiding en der laatste groote groudontginning (IXe tot XIIe eeuw).

Ad scientiam toponymicam requiritur praeter rerum philologicarum omnium ac publicorum commentariorum, etiam patrii sermonis cognitio; addatur insuper praeteriti domestici veri locorumque cultûs memoria. Qua ratione in Schwalm tria spatia toponymiae convenit intueri: 1. Tempus ‘praehistoricum’ (a IV° ante ad IV^{m} s. post Chr.): ex quo locorum nomina sunt geographica; 2. Tempus Francorum (ad VIII^{m} s.) quod suis locorum nominibus vindicationem et usum terrae significavit; 3. Tempus (ad s. XII^{m}) cuius coloniae numero maiores necnon alia colendi genera nominata servantur.

E. VAN CAPPEL.

744 *Les Sorcières: lieux dits*. A. Boghaert-Vaché. - E.M. - A.H. [A Mons Florennes, Aische en Refail, au territoire de Bioulx]. - J. 1909, t. XIII, p. 32.

Cf. J. 1908, t. XII, p. 180.

745 E. Stauber. *Die Orts- und Flurnamen der Gemeinde Töss*. - (S-A. a.) Neue Zürcher Zeitung. 1908. (SAV. 1908, Bd. XII, S. 295 = [E. Hoffmann-Krayer]).

‘Als Muster einer regionalen Flurnamenbehandlung empfehlenwert’ (E.H.-K.).

746 H. Tietze. - M. Hörnes. - M. Nistler. - *Oesterreichische Kunsttopographie*. Bd. I. *Die Denkmäler des politischen Bezirks Krems*. Beiheft: *Die Sammlungen des Schlosses Grafenegg*. Wien, Schroll, 1907, 480 Abb. 29 Taf., 1 Karte. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 54-55 = M. Haberlandt).

747 M. Treblin. *Zur Kunde von den schlesischen Ortsnamen*. - MSGV 1908 Bd. X, S. 78-85.

1. Volkstümliche Ortsnamenerklärungen: Achalm, Langenöls, Puschkau, Kühschmalz, Seiferdau, Schwedlich, Görbersdorf, Goldentraum, Eiben, Freudenburg (‘de Glåisehitte’);

2. Christoph Buschmanns († 1832) volkstümliche Flurnamenerklärungen aus Langenöls, Bez. Liegnitz: [einige Flurbenennungen von allgemeineren Interesse].

713 *Weg-Namen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 130-131.

‘Bettelweg’, ‘Steinstrasse’. Ursprung?

749 A. Berloin. *La Parole humaine. Etudes de philologie nouvelle d'après uue langue d'Amérique* [: le ‘cri’]. Paris, Champion, 1908, in-8, 221 p. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 684-685 = H. Beuchat; Anthr. 1909, Bd. IV, S. 540 = F. Hestermann).

‘La langue primitive... conservée, presque pure, dans les idiomes algonquins, et en particulier dans le cri; les langues indo-européennes dérivent de la langue primitive qui s'est diversifiée et perfectionnée; il existe deux autres types de langues: 1. celles créées miraculeusement à Babel et qui n'ont rien gardé de la matière primordiale (ex: les langues sémitiques); 2. celles qui ont conservé en partie le vieux vocabulaire ou les vieilles formes grammaticales (ex: l'hébreu et le chinois)...

Chimère!’ (H.B.). Insanum (F.H.).

750 Oehlmann. *Die niederländische Sprache in Ostfriesland und den westfälischen Grafschaften*. - DE. 1909, H. 1.

751 -r. *Plattdeutsch in Bremen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 187.

‘Bis zum Jahre 1848... der “Ratsherren-Eid” in plattdeutscher Sprache... Auch in den Gerichten... wurde mit den Zeugen durchweg platt gesprochen’.

752 H. Schönhoff. *Hochdeutsch und Niederdeutsch*. Das mittelalterliche Rittertum. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 51-52.

Bondige geschiedenis en vergelijking. Quomodo se habuerint inter se, seque adhuc habeant. - Strictim.

753 L. Traube. *Nomina sacra*. Versuch einer Geschichte der christlichen Kürzung. (Quellen und Untersuchungen zur lateinischen Philologie des Mittelalters. Bd. 2.)

München, Beck, 1907, 8°, x-295 S.M. 15. (BZ. 1908, Bd. XVII, S. 228-229 = K.K.; EHR. 1908, v. XXIII, p. 188-189 = A. Souter; RAug. 1908, t. VII, p. 190-213 = A. Fitz; RBén. 1908, t. XXV, p. 235-240 = G. Morin; AB. 1908, t. XXVII, p. 212-213 = A. P[oncelet]; RHE, 1909, t. X, p. 351-355 = J. Lebon; TRev. 1908, Bd. VII, Hfs. 450-452 = H. Cladder; MA. 1908, 2e sér., t. XII, p. 218-221 = M. Prou; RHist. 1909, t.C, p. 164 = Ch. Guignebert; RCHL. 1908, n. sér., t. LXV, p. 470-472 = P. Lejay).

754 *Wie uns der Schnabel gewachsen ist*. X. Körth. - Fr. Steinke. *Aus dem Laut- und Wortbestand des Plattdeutschen der Gegend ron Rogasen, -von Schönlanke*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 165-167, 308-309.

755 R. Andree. *Judische Sprachbestrebungen*. - Münchener Neueste Nachrichten, Beilage. 1908, Okt.

756 Fr. Cramer. *Aus der Studentensprache*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 538-539.

757 H. Jantzen. *Modewörter*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 713-716.

Wie ‘Frau Mode... auf dem Gebiete der Sprache und ihrer Entwicklung einen... Einfluss ausübt’.

758 M. Lehmann-Filhès. *Isländische Bezeichnungen für die Himmelsgegenden*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 207.

Beweis... dass die Urahnen der heutigen Bewohner Islands von Norwegen herübergekommen sind...

759 Rosenberg. *Zur Wortgeschichte unserer Münznamen*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 511-512.

760 E. von Baudissin. *Etwas Deutsch für die deutsche Frauen*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 265-266.

Uit verschillende gewesten verschillende namen om 'tzelfde huis- of keukengerief te beduiden.

Variis e regionibus varia pro supellectili nomina.

761 Winstedt. *Some Old German-Gypsy Word-Lists*. - JGLS. N. s., v. 2, no. 2.

762 O. Behrend. [Haare] *Klöben* = Haare scheiden. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 17.

'...aus der Gegend von Hameln [?]'.

763 J. Bender. *Beiträge zur rheinischen Mundart*. (Unter Zugrundelegung der Mundart von Siegburg-Müldorf). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 50-55.

Wortkreise. 1. joot = gut; 2. kop = Kopf; 3. driivə = treiben.

Art, Bedeutung, Wortbildung, Redewendungen.

764 J.L. Brandstetter. *Die Rigi und der Pilatus, zwei Grenzsteine zwischen Helvetien und Rätien*. - (S.A.a.) GFr. 1908, Bd. LXIII. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 72 = [E. Hoffmann-Krayer]).

'Erklärung von mehr als 100 geographischen Namen'.

765 P. Drechsler. *Sprachliche Erstarrungen im Schlesischen*. - MSGV 1908, Bd. X, S. 71-77.

'Sprachliche Erscheinungen deren Grundbedeutung allmählich verblasst is...' wie: maleicht, wer weiss was, gleich, dech, halt, gelt, schan, merscheint, wunder, sei Lebtage, sich, aufs grade Wohl, in die kene, amende, beileibe... u.s.w.

766 E. Gailliard. '*Geback*': *Iemand* '*een geback*' *in zijnen* '*sack schieten*' *en Iemand* '*een goet geback*' *doen hebben*. - VMVA. 1909 bd XXIII, bl. 284.

Gebakgeschenk. Tekst van Hoogstraten, uit de XVIe eeuw.

Ad '*munus*' dicendum vox '*pistorium*', variaeque e flandrensi textu *pistoriae* locutiones sec. XVI^{i}.

767 E. Gailliard. *Palmen, Pallemen. Zijn poingiaert palmen, Zijn mes pallemen*. - VMVA. 1909, bd. XXIII, bl. 38-44.

Aantal uitdrukkingen, (nederlandsche en oudfransche), waarin palmen, palmoyer = zwaaien.

Varia prisca dicta, flandrensia et gallica, in quibus locutio 'palma uti' idem valeat ac 'tela manu vibrare'.

768 Fr. Gammin. *Rosengarten*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 17.

= 'Blumengarten, doch ist immerhin möglich, dass in vereinzelten Fällen die Bezeichnung mit Ross (Pferd) zusammenhängt'...

769 A. Gebhardt. *Zu den Geren-Aeckern*. - DG. 1909, Bd. X, S. 21-22.

Cf. Bvb. I, 682.

'Geren = g(e)erten'... vom Standpunkte der Sprachwissenschaft.

770 H. Hartmann. *Der Name Jungfrau*. - BBG. 1908, Bd. IV, S. 195 ff.

'Aus "Jungfrauenberg", weil die umliegenden Alpen Nonnenklostergut'. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 80 = E. Hoffmann-Krayer).

771 J. Hottenroth. *Namen alter Zechen in der Umgebung von Brand bei Freiberg*. - MVSV. 1909, Bd. V, S. 5-12.

1. Bezeichnungen, die der religiösen Gesinnung der Bergleute entsprungen sind; 2. Biblische Namen; 3. Bezeichnungen, der Natur entlehnt; 4. Benennungen nach besonderen Verhältnissen; 5. Namen nach Kalenderheiligen, Famieliengliedern, Fundgrübern, usw.; 6. Politische Namen. - Varia aus Erbisdorf und St. Michaelis bei Brand.

772 [I, 929] J. Loth. *Les noms des saints bretons*. - RCel. 1908, t. XXIX, p. 271-311 (suite, à suivre).

773 R. Much. *Jausn und Untern*. - DV. 1908, Bd. 66-07.

= Mittags- und Nachmittagsmahl.

Ursprung der Worte, etymologisch und mythologisch.

774 *The Origin of* '*Hurrah*'. - FMag. 1908-09, v. X, p. 512.

'Perhaps... an instinctive interjection... as "ur-re-re" (among the mahouts), "ar-re" (camel drivers), "arre" (muleteers), "gare", "hurrish", "hosannah" (?), "hoch", "bhanzai"... Strange it is that... so all over the world some word to which "h" might be added "comesquite natural" to the user'.

775 *Plattdeutsche Ausdrücke*. H. Albers. - A. Andrae. - A. Biester. - J. Cölln. - G. Müller-Suderburg. - -r. - H. Schönhoff. - H. Trau. - H. von Lüneburg,. - K. Wagenfeld. - Wanner der Aelt. *Ballstürich, emern, euflich, fiess, Gemelke, greausam, lutmärig, Pelmke, sweuslagen, vörbolld, wanschapen*. - NSa 1908-1909, Bd. XIV, S. 18, 52, 53, 70, 110, 169, 188.

776 P[ommer]. *Kindernamen von der Wildensee-Ålm*. - DV. 1908, Bd. X, S. 47-48.

'...als Kuhnamen: Sterndl... usw.!'

777 P[ommer]. *Schnarchkasten* [= Ziehharmonika]. - DV. 1908, Bd. X, S. 177.

778 P[ommer]. *Das Wörtchen* '*als*' *in der badischen Mundart*. - DV. 1908, Bd. X, S. 86-87.

779 H. Reichert. *Die deutschen Familiennamen nach Breslauer Quellen des 13. und 14. Jhs*. (Wort. u. Brauch [Cf. n. 1345] H. 1). Breslau, Marcus, 1908, x-192 S.M. 6,40. (MSGV. 1908, Bd. X, S. 132-131 = -e-).

'...durch Ergebnisse wie Methode für die Namenforschung überhaupt wichtig' (-e-).

780 Th. Reinach. [*Le mot Parthénon ne désigne pas la demeure de la déesse vierge Parthenos*]. - CRSAIBL. 1908, p. 315. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 312-313 = R. D[ussaud]).

'Un *parthénon* est un temple affecté à des rites, à des cérémonies exécutées par des jeunes filles, comme un nymphôn est un temple où officient de jeunes mariées. Le temple d'une nymphe se dirait *nympheion*, le temple d'une vierge *partheneion*'.

781 M. R[eymond.] - [A. Rossat.] *Qu'est-ce qu'un carifaribotteur?* - SAV. 1908, Bd. XII, S. 277; 1909, Bd. XIII, S. 63.

Une 'Ringue d'enfant, à Lausanne' joue sur ce mot. Dans Blavignac c'est *canfariboteur*. 'Canfariboter signifie littéralement garnir, orner un vêtement avec des rubans rouges ou d'une autre couleur éclatante'.

782 Schelenz. *Angebliche Urahnen unserer Festgebäcke*. - MMW. 1908, Nr. XLII, S. 2209. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 173-174 = M. HÖFLER: '*Angebliche Urahnen unserer Festgebäcke*').

De woordheteekenis van de gebakken *Holhippe* en *Krapfen* is te zoeken niet in 't Grieksch of 't Latijn, maar in de stof en den vorm van de zaak zelf (M.H.).

Iuxtadicta nomina non deducenda sunt ex lingua graeca vel latina, sed benè manaverunt ex materia et forma ipsius rei (M.H.).

783 [Einem et was] *in't Seel* (= ins Seil) [thun]. A. Naaber. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 207. Vgl. Ebenda. S. 291.

d.i. Einem die Behandlung lieblos, wie der Garbenbinderin die Garben zu umfangreich, machen.

781 J. Simmon. *Schlodersuppen*. - DV. 1908, Bd. X. S, 157.

= Beuschl in OÖ., vor 40 Jahren.

785 J. Simmon. '*Wuzelmauer*'. - DV. 1908, Bd. X, S. 119.

'Wuzel' = Mörtel aus Ackererde Stroh und Wasser. Wie benützt.... vor mehr als 40 Jahren.

786 E.A. S[tückelberg]. '*Langobardenbauten*' [im Tessin]. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 291.

= d.h. 'recht alte Bauwerke'.

787 R. Van Bastelaer. *Sur l'origine de la dénomination des Gueux au XVI*^{e} *siècle*. - Mélanges Godefroid Kurth. 1908, t. I, p. 261-271.

Cf. n. 1344.

788 F. Vetter. *Und noch einmal:* '*Bern*' *ist Deutsch-Verona*. - BBG. 1908, Bd. IV, S. 1 ff.

789 K. Wehrhan. *Biiken, bicken*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 17.

'Auch in Lippe: Eier bicken, mit Eiern bicken, die Köpfe zusammen bicken'.

II. Bronnen (Daadzaken). - Fontes (Res).

1. Algemeene. - Generales.

790 [I, 1700] E.R. Freytag. *Beiträge zur Volkskunde*. - MVSV. 1909, Bd. V, S. 12-23.

Inschriften auf sächsischen Münzen und Medaillen [a. 1650-1734]. Nachträge [a. 1534-1690].

791 L. Ganghofer. Gesammelte Schriften. 2. Ser., VII. Bd. *Hochlandsmärchen*. Stuttgart, Bonz, 200 S.M. 1,50.

792 O. Klopp. *Geschichten, charakteristische Züge und Sagen der deutschen Volksstämme*, nach deu Quellen erzählt. 2. Auff. Freiburg i. B., Fehsenfeld, 3 Bde. M. 7.

793 E.M. - A.H. Menus faits: 1. *Passer sous la châsse* [: exemple]; 2. *Le Brusque silence* [= un ange qui passe]; 3. *Grenadier* [reconnu à la barbe], *passez* [au ciel]; 4. *Le nom des Lombards;* 5. *Tom Tit Tot* [variantes de 'Rumpelstilzchen' de Grimm]; 6. *Siffler en signe de joie;* 7. *Les trois Marie* [chanson]; 8. *L'Arithmétique primitive;* 9. *Liberté de chasse à la S*^{t} *Hubert* [1725, 1897]; 10. *Foie de loup* [pour réduire au silence les chiens de garde]. - BF. 1909, t. III, p. 173-196.

794 [I, 940] *Médecine superstitieuse*. L. de V.H. - P. S[ébillot]. - H. de Kerbeuzec. - A. Harou. - L. Quesneville. CX. La guérison du carreau; CXI, Penguilly et

Saint-Glen (Côtes-du-Nord) [: divers remèdes]; CXII. La guérison des ‘Hunes’ [douleurs rhumatismales' à Guipel (Ille-et-Vilaine) [: incisions superstitieuses]; CXIII. Belgique wallonne [: ver solitaire, étourdissements, maux de tête]; CXIV. Les guérisseurs en Basse-Normandie [pour le ‘carré’ (ou carreau) et les entorses]. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 458; 1909, t. XXIV, p. 64-65.

795 [I, 452, 1705] *La Mer et les Eaux*. P. Sébillot. - A. Harou. CXLI [=CLXI!].

La Mâture [: dans le langage, dans les usages, amulettes. proverbes (de tout pays et de tout temps)]; CXLII. Sainte Agnès et les marins [invoquée contre les accidents de mer] (Nieuport). - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 38-47, 106-107.

796 [I, 453, 941, 1706] *Mythologie et Folk-Lore de l'enfance*. A. Harou. - J. Rougé. - O. Dubsky. - Fr. Pérot. - E. Auricoste de Lazarque. LXXXIII. [?]; LXXXIV. L'Enfant à sa naissance [traitements] (Hollande); LXXXV. Pour faire dormir les enfants [‘uue pomme de sommeil’] (Belgique); LXXXVI. Pour faire marcher les enfants [faire ramper le vendredi sous l'arbuste] (Luxembg.); LXXXVIII. Pour faciliter la dentition [lui mettre un collier spécial]; LXXXVIII. Danger de fouler les moissons (protégées par un ‘bloetzuiper’ (buveur de sang) qui vous ferait du tort] (Flandre); LXXXIX. Un souhait dangereux [‘que le diable m'emporte’] (Hainaut); XC. Pour empêcher les enfants de regarder [un tableau troublant: les menacer de cécité] (Hainaut); XCI. Les en fants et la fête de Noël [quelques coutumes] (Alsace); XCII. Pour empêcher les enfants d'approcher de trop près les carrousels [menace de coup du pied du cheval de bois] (Liége); XCIII. Les jouets, Le ‘Gingignet’ [(Vottem: Liége); XCIV. Les cigares imaginaires [, tiges de clématites] (Ardennes belges); XCV. Le monstre de la cave [Le ‘babou’, pour écarter les enfants] (Liége); XCVI. Les esprits des rivières [l'homme au crochet] (Limbourg); XCVII. Les sort futur des enfants [, Dieu tenant une balance avec les péchés et les bonnes oeuvres] (Wallonie); XCVIII. L'arbre planté à la naissance (Hainaut); CXIX. Les mères [touchant des parties de] la figure des enfants [en prononçant une formule de tendresse] (Limbourg); C. L'enfant qui perd tout [: ‘si ses culottes ne tenaient pas il les perdrait’] (Hainaut); CI. Le pissenlit [fait p. au lit] (Wallonie); CII. Chanson de bonne [‘quaud j'étais petit, je n'étais pas grand...’] (Bruxelles); CIII. Ce qui fait grandir ou progresser [: manger de la ‘caillebote’, les croûtes du pain, courir à la pluie] (Limbourg); CIV. Ce que les mères répondent à leurs enfants qui leur demandent de la lumière; CV. Facétie de camarades [provoquer une parole qui justifie un coup en retour] (Liége); CVI. Les lèvres du nouveau-né [de Henri IV!] frottées d'une gousse d'ail; CVII. Réponse aux gourmands (Hainaut); CVIII. Cequ'on dit [aux friands] (Hainaut); CIX. [A] La confirmation [, ceindre d'un bandeau blanc le front du confirmé] (Charleroi); CX. L'enfant né difforme [tué chez les Tchouktchas!]; CXI. Le sucre [‘gâte ou fait tomber les dents’] (Hainaut); CXII. Enfant faisant une incongruité [reconnu dans celui qui proteste le premier] (Hainaut); CXIII. Le saignement du nez [‘c'est la méchanceté qui sort du corps’] (Hainaut); CXIV. Ce qu'on dit aux enfants sevrés [‘Croquemitaine a emporté la bouteille’]; CXV. Les épouvantails des enfants en Lusace. - CV. [?] Superstitions slovaques; CVL Les enfants du dimanche [particulièrement doués] (Liége); CVII. Banquet à la naissance [: ‘Gasse’] (Longvilly); CVIII. Explication de la naissance [: enfants trouvés dans les houillères] (Maeseyck); CIX. Nourriture interdite [: les ‘pètchal’ donnent des poux] (Liége); CX. Les enfants menteurs [trahis par leur petit doigt] (Maeseyck); CXI. [Traitement de] la croûte de lait: [urine] (Liége), [pèlerinage à Zwartbroek aux ‘Trois Soeurs’] (Maeseyck) [Cf. n. 1490]; CXII. La vie future chez les petits enfants [: un ciel avec ‘l'bon Dieu, ... des gatiaux et du sucre’] (Bourbonnais); CXIII. Croquemitaine en Beauce; CXIV. Croquemitaine en Bourbonnais; CXV. Serments d'enfants; CXVI. Rengaines d'enfants (Lorraine). - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 445-454; 1909, t. XXIV, p. 21-23, 84-86.

797 [I, 179, 536, 933, 1701] *Notes, Enquêtes, Réponses*. [G. Fouju. Epigraphie populaire des apaches modernes]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 80.

Communication faite à la séance du 30-I-1909, Soc. des Trad. Pop. Cf. n. 145.

798 A. Olrik. *Fra dansk folkemindesamling, meddelelser og spørgsmål*. (Danmarks folkeminder.1.). Kjøbenhavn, Schubothe, 1908, 8°, 115 s. (ZVV. 1909, Bd, XIX, S. 242; FL. 1909, v. XX, p. 120-122 = B.M. Cra'ster).

Verzameling van Deensche Volksoverleveringen. Mededeelingen en vragen.

'Die dänische volkskundliche Sammlung, die seit 1905 in einem Raume der Kopenhagener k. Bibliothek untergebracht ist, enthält Sv. Grundtvigs, Feilbergs, Kristensens u.a. reichhaltige, gegen 600 Bände umfassende Aufzeichnungen von Liedern, Sagen und Gebräuchen. Ihr Vorsteher Axel Olrik, der die Vermehrung und wissenschaftliche Bearbeitung dieses bsl. Materials trefflich organisierte, hat nun einen Verein ins Leben gerufen, dessen Mitglieder gegen einen Jahresbeitrag von 3 Kronen verschiedene Publikationen "*dänischer Volksüberlieferungen*" erhalten. Das vorliegende erste Heft *berichtet* anschaulich über die bisherige Forscherarbeit, stellt eine Reihe von *Fragen* über Feste, Bräuche, Aberglauben, Spiele und Melodien und teilt kleinere und grössere Proben volkskundlicher Arbeiten mit;... darunter TH. GRAVLUNDS *Schilderung der Seeländer*, F. KNUDSENS *Dreiballspiel*, M. KRISTENSENS *Verzeichnis von Ortsnamen und von Sagenberühmten Steinen und Steinhäufungen*. Verschiedene Ortschaften, Sänger, Zigeuner und Gelehrte werden im Bilde vorgeführt' (ZVV.).

799 J. Polsterer. *Militarta*, eine Sammlung der typischen hsl. Literatur des deutsch-österreichischen Soldatenstandes. (Futilitates. 4.). Wien, Ludwig, 1908, 205 S.M. 12. (ZV V. 1909, Bd. XIX, S. 229-230 = J. Bolte).

Cf. n. 1343.

800 M. Ruby. *Jugenderinnerungen aus Baden bei Wien* [Lieder]. - DV. 1909, Bd. XI, S. 35, 68-69, 105, o. Mel.

801 *Traditions et superstitions populaires*. - LPP. 16-VII-1908. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 75 = E. Hoffmann-Krayer).

802 A. Zindel-Kressig. *Sagen und Volksglauben aus dem Sarganserland*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 277-280.

Forts. v. SAV. 1907, Bd. XI, S. 131-135.

Cf. Bvb. I, 1053.

Von der 'Guscha' [Berg]; 'Palfrieser-Joggäli'; Die grosse Glocke in Flums; Gräpplang [e. Schloss], Schälli [e. Anhöhe], und Hacken [e. Anhöhe]; Aberglauben.

803 Björn Björnson. *Der Winter in Norwegen*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 110-116, mit Abb.

804 [I, 205, 1702]. *Ermitages en Hainaut*. E.M. *Ermitage à Solve le Château* [XVe s.];... *au bois du Sart* [XVe s.]. - J. 1909, t. XIII, p. 30, 39-40, 42-43.

805 [I, 99, 1707] A.H. *Le Temps qu'il a fait*. - J. 1909, t. XIII, p. 37-38 (suite).

806 E. Schmidt. *Ein Skizzenbuch Otto Ludwigs*. - SBPAWB. 1909, S. 223-244.

‘Enthält auf S. 235-238 eine genaue Schilderung einer Mauenhofer Bauernhochzeit, die L. 1845 zu seiner Skizze “Schulmeisterleben” nutzte: ein meissnisches Gegenstück zur westfälischen Hochzeit in Immermanns “Münchhausen”’ (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 243).

807 *Le Tirage et la Conscription*. H. Marlot. VIII. Dans le Morvan. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 68-69.

Suite de RTrP. 1887, t. II, p. 400-401, 457-458; 1888, t. III, p. 16-17, 53-54, 76-77, 599-600; 1889, t. IV, p. 142-143; 1892, t. VII, p. 140-142; 1893, t. VIII, p. 72-74, 543; 1895, t. X, p. 220-221, 347-349; 1896, t. XI, p. 262.

808 W. Weiss. *Kirchweihschutz und Kirchweihmahlzeit zu Ermhof*. Ein Beitrag zur heimatlichen Kulturgeschichte. Sulzbach, Seidel. M. 0,20.

809 [I, 944] J. Bachmann. *Bräuche und Anschauungen im nordgauischen Sprachgebiete Böhmens*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 167-169 (Schluss).

810 [I, 466, 1717] *Les Bohémiens*. L. de V.H. IV. [Côtes du Nord]. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 444.

811 *Folk-Lore de la Champagne*. Heuillard. 5. Quelques anciennes croyances. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 136.

Suite de RTrP.... [?].

812 *Le Folk-Lore de la Côte-d'Or*. H. Marlot. VIH [?]. Les Abeilles. - RTrP. 1909, t. XXIV, p.69.

Suite de RTrP. 1903, t. XVIII, p. 543-544; 1904, t. XIX, p. 217-220, 375-378.

813 [I, 156, 459, 1714] *Folk-Lore du Limbourg Hollandais*. A. Harou. XXVIII. La Faune: La Chauve-Souris, Les Cigognes, Les Nids d'oiseaux, Le Chat, Le Porc. (Ce qu'on chante et fait à leur vue ou dans leur intérêt). - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 443-444.

814 [I, 458, 947] *Le Folk-Lore du Grand-Duché de Luxembourg*. A. Harou. *Légendes*. X. L'ondine aux pieds de cheval [religieuse évadée, punie] (Echternach); XI. La vierge secourant les blessés [lors d'un siège] (Luxembourg); XII. Une église subitement éclairée (Luxembourg); XIII. Les fées traversant les airs (Hesperdange); XIV. La place du diable [dont l'apparition en cet endroit suffit un jour pour tuer des brigands qui l'avaient invoqué] (Wiltz); XV. La fiaucée du mineur [: mariés après leur mort]; XVI. La mort comme parrain; XVII. Divers: préservatifs, présages, remèdes (Luxembourg et environs). - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 32-37.

815 H. Glöde. *Märkisch-pommersche Volkssagen, Erzählungen, Sitten und Gebräuche*. Beiträge zur märkisch-pommerschen Volkskunde. Leipzig, Lenz, 1907, 8°, 99 S.M. 1. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 241).

... ‘eine Reihe neumärkischer und vorpommerscher Ortssagen, in denen neben den bekannteren Motiven auch Eulenspiegel und der Markgraf von Schwedt eine Rolle spielen...; dazu Weihnachts-, Silvester-, Oster- und Pfingstgebräuche’ (ZVV.).

816 A.B. Gomme. *Folklore Scraps from Several Localities*. - FL. 1909, v. XX, p. 72-83.

1. *Durham County:* Bells, Medicine, Good and Bad Luck, Sayings, Various, Times of Year, Folk-tales, Rhymes; 2. *Yorkshire:* 3. Trinity College, *Cambridge;* 4. *Marlborough District* (*Wilts):* Silbury Traditions and Customs, Tree Superstition, The Devil's Den, Common Land, Martinsell Festival, Jacky John's Fair, The Black Arts.

817 E. Stoll. *Allerlei Aberglauben aus Schaffhausen*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 213-214.

Brautstand und Hochzeit; Tod; Vermischtes.

818 L. Sütterlin. *Abergläubisches aus Heidelberg*. - BBVV. 1905-1908, S. 33-38.

819 M.S. Thompson. *Notes from Greece and the Aegean*. Evil Eye Charms. - EL. 1908, v. XIX, p. 469-470, ill.

820 *Traditions, superstitions et coutumes de l'Ain*. L. Desaivre. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 148-152.

La Vouivre (‘c'est un serpent qui vole en portant sur sa tête une étoile brillante’)... [du château de Vadans][= était jadis une princesse inhospitalière, maudite]; Le servant [= ‘l'âme d'un vieux domestique qui est restée dans la maison’]; [Pour] le sacrifice du porc [on envoie un naïf chercher des épices impossibles]; Coutumes de mariage [on donne des arrhes, on jette' des noix]; Enterrement; Les domestiques [date, mode, formule de déplacement]; [La féte des] rois [: en chauffant deux feuilles de buis (= un garçon et une fille) on les voit se tourner, se rapprocher... et faire présager ou non un mariage]; La Saint Antoiue [bénédiction de sel pour les animaux malades]; La Chandeleur [: usage du cierge bénit]; Mariages de mai [rares: parce que c'est le mois des ‘ânes’]; Jours de la semaine [mauvais pour certaines entreprises]; Hirondelles [: leur influence funeste sur e gros bétail]; Remèdes [contre la fièvre et les verrues]; Contre l'ensorcellement des vaches; Les nids et les clieveux [: ceux-ci ne peuvent servir à ceux-là]; Les sorciers [et les francsmaçons (Cf. n. 710, 935, 1102, 1522)] sur la montagne [du Jura: assemblées, occupations, préservatifs].

821 [I, 88, 953]. *Traditions et superstitions de la Haute-Bretagne*. Mme J. Lambert. LXXXIII. Les Mûres [antipathiques et proscrites, parce que la ‘couronne d'épines’ du Christ était faite avec des ronces]. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 429.

822 *Traditions et superstitions de la Loire-Inférieure*. M.-E. Vaugeois. Ordalies de mariages; Formulette pour retrouver les objets perdus; Les Sorts; Remèdes contre les verrues; Croyances diverses. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 133-140.

Suite de RTrP. 1893, t. VIII, p. 542-543; 1894, t. IX, p. 702.

823 A. *Lichtmess*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S.355.

Enkele algemeene gebruiken. Usus nonnulli, generatim.

824 W. Bauernfeind. *Des Nachtwächters Gruss zum neuen Jahr*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 9-12, mit Abb. u. Mel.

Sitte u. Lieder aus Vilseck, Kallmünz, Windisch-Eschenbach.

825 [C. Busse]. - P. B[eer]. - W. Hämpel. - M. Henkel. - H. Konrad. - J. Päch. *Fastnacht* [in Birnbaum, Betsche, Freundsthal, Schwerin a. W.]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 119, 139-140, 167; 1909, Bd. IV, S. 79.

Mit [eigenartigen] Spiessen laufen die armen Kinder herum, singen, und bekommen Pfannkuchen, Speck, Wurst, Heringe ... die auf dem Spett aufgespiesst werden.

Ein andrer Brauch ... ist das Umherführen des ‘Ziegenbocks’. Noch das ‘Bärenführen’.

Ferner das, am Aschermittwoch, den Passanten mit Asche gefüllte Leinwandsäckchen vorsichtig an den Rockschössen Feststecken.

Fastnachtsprüche.

826 *Coutumes de Noël*. Heuillard. XXXVII. Noël à Sainte-Menehould. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 67-68.

Suite de RTrT. 1887, t. II, p. 532-538; 1888, t. III, p. 52, 103, 534-535, 551; 1889, t. IV, p. 27, 47-48, 89, 373; 1893, t. VIII, p. 611-612; 1894, t. IX, p. 11; 1895, t. X, p. 656; 1896, t. XI, p. 20-23, 624-632; 1897, t. XII, p. 687-688; 1898, t. XIII, p. 35; 1899, t. XIV, p. 694-696; 1901, t. XVI, p. 12; 1904, t. XIX, p. 505; 1907, t. XXII, p. 553-551.

827 *Coutumes de Pàques*. Mme N. Guyot. XV. La Roulée de Pâques à Beaume. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 66-67.

Suite de RTrP. 1889, t. IV, p. 351-352; 1893, t. VIII, p. 201; 1894, t. IX, p. 215; 1895, t. X, p. 152-154, 233; 1898, t. XIII, p. 276; 1901, t. XVI, p. 250-253, 428-431; 1906, t. XXI, p. 140-142.

828 J. Ehlers. *Die Marderjagd*. Eine Neujahrserinnerung aus Grossvaters Zeit. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 116-120.

829 R. Fischer. *Faschings-Poesie in der Oststeiermark*. - DV. 1908, Bd. X, S.49.

830 J. Goldstuck. *Noël en Dalécarlie*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 74-75, ill.

831 [I, 94, 475, 1719] *Lègendes et superstitions préhistoriques*. A. Dauzat. - F. Pérot. - P. Laurent. CLIV. La table des fées [un dolmen disloqué, à Brenat]; CLV. L'offrande au tumulus [‘terre secouée des bottes de Gargantua’, à Boulay]; CLVI. Les pierres aux fées [leur ‘lit, table, siège’..., près de Saint-Hilaire-la-Gravelle]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 69, 116.

832 H. Mösch. *Gideon Hosenstoss*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 222-224.

‘Noch heute ist es in Herisau Sitte, dem “Gideon Hosenstoss”, einer strohernen Fastnachtpuppe, am Aschermittwoch eine feierliche Grabrede zu halten und ihn am Sonntag darauf, am “Funkensonntag”, zu verbrennen’. - Die Leicheupredigt aus 1906.

833 C. Müller. *Vogelhochzeit*. (Oberlausitzer Überlieferungen). - MVSV. 1909, Bd. V, S. 24-26.

In Löbau am 25. Jau. Die Kinder Kinden Backwerk... gebackene Vögel... vor den Fenstern oder im Hofe. Das sind die Gaben der lieben Vögel, die an diesem Tage Hochzeit halten, nach Wendischen Volksglauben die Ekster mit den Raben... Es gibt eine Anzahl Lieder, die... die lustigen Vorgänge dabei schildern... Beispiele.

834 Fr. Pfaff. *Scheibenspruch aus Emmendingen* [a. Ufer der Elz]. - BBVV. 1905-1908, S. 30-31.

... am Sonntag nach Fastnacht, d.h. an der ‘alten Fastnacht’... werden... mächtige Fastnachtfeuer, ‘Funken’, angezündet und Scheiben geschlagen. Sprüche werden von Knaben, um zu kleinen Beistenern aufzumuntern, aufgesagt, wie:

1. ‘Schibi, Schibi, Schibo...’

2. ‘Hier steh ich auf dem Damm...’

Cf. n. 1118.

835 H. Pischke. *Alte Volksbräuche beim Jahreswechsel*. Zum neuen Jahr. [In der Gegend von Lobsens und in Vandsburg]. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 16-17.

Junge Männer, die Knechten in grösserer Zahl, die ‘Herren’ in kleineren Gruppen gingen von Hof zu Hof... usw. Ihr Glückwunsch war wie ein Lied der Hl. Drei Könige:

‘Wir sind die Kön'ge vom Mohrenland, Uns hat die Sonne so schwarz verbrannt;
Ich grüsse euch schön zum neuen Jahr....’

836 A. Pitcairn-Knowles. *Das Fest der Kürbisse*. ['Festin des Cougourdons': 25. März, Nizza]. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 598-602, mit Abb.

837 H. Riffl. *Weihnachten in Sarajewo*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 299.

Oppervlakkig. Summatim.

838 H. Sch. *St. Lambertus*[abend]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 53.

Niedergang der Feier. Ein a tes Lied m. Mel. 'Es wollt' ein Jäger jagen...'

839 Specker. *Die Martinsfeier im Emslande*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 87-88.

... Mit dem brennenden 'Kippkappkögel' durch das Dorf... singend:

'Kippkappkögelken Sünner Mattins Vögelken...'

840 D. Steilen. - W. Zierow. - K. Wehrhan. - A. Andrae. - E. Specker. - *Neujahrssitten:* Aus dem Kirchspiel im Kreise Geestemünde; Silvesterabendgebräuche in Mecklenburg; Neujahr in Lippe; Neujahrssitten im Kreise Einbeck; Ostfriesischer Neujahrswunsch; Neujahrs- und Drei Königsfeier im Emslande; Neujahrssitte. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 122-125, 150, mit Abb.

841 G. Vale. *Usi aquileiesi e cividalesi nella festa della Purificazione di M.V.* - RGr. 1909, t. VIII, c. 17-24.

842 H. von Schrötter. '*Sünnerklaasgaut*.' - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 103-107, 150, mit Abb.

Reime, Sitte, Festgebäcke (in 17 Abb.).

Cf. n. 1431.

2. Tuig. - Materiae.

843 W. Burger. *Alte Glocken im Bezirksamt Lindau*. - DG. 1909, Bd. X, S. 17-20. Beschreibung. Inschriften.

844 [K. Frank]. *Geldreuttern*. - DG. 1909, Bd. X, S. 24.

'Früher zum Sortieren des Opfergeldes gebraucht... Form der Kuchenpfannen, jedoch ohne Stil'. Sache u. Wort.

845 A.H. *Les Amulettes* [surtout en Wallonie]. - J. 1909, t. XIII, p. 45-46.

846 [I, 107] E.M. *Piloris* [Souvenirs]. - J. 1909, t. XIII, p. 38-39

Cf. Ibid. 41-42.

847 A.M. Pachinger. *Wallfarts-, Bruderschafts- und Gnaden-Medaillen des Herzogtums Salzburgs*. Wien, Ludwig, 1908, 8°, XIII-61 S. (AGNM. 1908, S. 86-87 = W. Josephi).

848 *Les Pipes*. - J. 1909, t. XIII, p. 43.

Cf. J. 1907, t. XI; 1908, t. XII, p. 87, 103.

'Première trouvaille en Allemagne: dans les décombres du château de Heidelberg, lors de sa destruction en 1693'.

849 K. Reiterer. *Fressglocken in den Alpen*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 40-41 mit Abb.

Een ijzeien schijf, hangend aan een haak, waarop men's middags en 'savonds met een hamer slaat om het volk, op de boerenhoven, ten maaltijde bijeen te roepen.

Describitur instrumentum musicum quo pulsato familiares rustici ad prandium caenamve convocantur.

850 D. St. *Historischer Pfeifendeckel*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, H. 13, Umschl. S. 5, mit Abb.

... vom Schwarzen Herzoge, 1809, einem seiner Männer gegeben.

851 D. St. *Alte Pumpe in Vegesack* [1775]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 33, mit Abb.

852 W. Zierow. *Ein historischer Schrank*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 16, mit Abb.

... 'von dem die Sage geht, dass er Wallensteins Kriegskasse gewesen sei'.

Beschrijving. Descriptio.

853 J. Brunner. *Alte schmiedeiserne Grabkreuze in den Friedhöfen des Kgl. Bezirksamtes Cham*. - DG. 1909, Bd. X, S. 81-107, mit Abb.

Form.

854 Ch. S. Burne. *The* '*Devil's Door*' *in Wroxhall Abbey Church*. - FL. 1908, v. XIX, p. 458-459, ill.

'The north door of a church at a Baptism [or an Exorcism]... for the use of the Devil, is constant in Gloucestershire... (and the north side of the churchyard for the burial of unbaptized persons and suicides)'.

855 Heidjer. - *Ein altertümlicher Treppenspeicher*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 18, mit Abb.

... 'einen Tag vor seinem Abbruch'.

856 *Some Curious Inn Signs*. - StrM. 1909, v. XXXVII, p. 457-459, ill.

The Good or Quiet Woman at Widford; The Bee-Hive (a 'living sign') at Grantham; The Man loaded with Mischief, near Cambridge; The Merry Maidens at Shinfield; The three Loggerheads (the unsuspicious reader making the third); The 'Now Thus', at Barton-on- Irwell; The Five Alls, at Marlborough.

857 *Entdeckungsreisen in Haus und Hof*. P. Schneider. *Aufzug-Häuschen, Wirthaus-Schilde, Windfahnen und Hausgiebelschmuck*. - DG. 1909, Bd. X, S. 55-59, mit Abb.

858 L[assleben]. *Pestgrabsteine zu Regensburg* [aus der Pestzeit 1713-14]. - OPf. [1907, Bd. I, S. 186]; 1908, Bd. II, S. 64.

Vgl. II. Schöppler: Bvb. II, 1312.

859 *Les Maladreries*. - J. 1909, t. XIII, p. 44.

Cf. J. tt. III, IV. pp. 117, 128.

Meldingen. Enumerantur quaedam.

860 E. Monseur. *La représentation de l'âme sur une plaque de foyer*. - ASAB. 1908, t. XXII, p. 171-185, ill.

861 *Steinzeitliche Wohnstätten bei Neuessing in Altmühltal*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 198-199.

862 Gf. Terburg-Arminius. *Der Bleikeller im Dom zu Bremen*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 153-154, mit 1 Abb.

‘Was dem Keller zur Berümtheit verholfen hat ist der Umstand, dass die Körper oder Leichname von Menschen in dem Gewölbe nicht verwesen, sondern eintrocknen...’

Beschrijving. Descriptio.

863 R. Uhl. - [K. Frank]. *Emporen-Brüstungen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 60-63. mit Abb.

'Eine spätgotische Empore in der Filialkirche zu Notzing (Erding)'. - Beschreibung.

864 L. von Noort. *Deutsche Wirthshausschilder*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 986-990, mit Abb.

865 *Ein treubehütetes historisches Wahrzeichen* [des 750 Jahre alten Gasthofs 'zu den vier Schwänen'] *in Waltham Cross* (*England*). - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1037, Abb.

... 'ein die Strasse überquerendes Balkengestell, das vier Schwäne trägt'.

866 Wiedermann. *Kaminköpfe* [aus Unterfranken]. - DG. 1909, Bd. X, S. 155, Bilder.

867 Fr. Zindel. *Wand-Nischen in Häusern*. - DG. 1909, Bd. X, S. 128-129.

'Gewöhnlich dienen sie zur Aufbewahrung der Bibel... Ob diese Verwendung die ursprüngliche ist?...'

868 C. Adler. - I.M. Casanowicz. *The collection of Jewish ceremonial objects in the United States national Museum*. - PUSNM. 1908, v. XXXIV, 8vo, p. 701-746, pl. LX-CV.

869 R. Andree. *Der eiserne Mann von Villach*. - ZöN. 1908, Bd. XIV, S, 153-154, mit 1 Abb.

Dit in het museum van Villach bewaarde ijzeren beeld, is niet een 'heidensche godheid', maar een 'ex-voto' uit de XVe of XVIe eeuw, ter eere van St-Leonard.	Quod sigillum ferreum, np. de quo agitur, nullo modo quondam paganus fuit 'deus', sed quasi 'ex voto' per sec. XV^{m} vel XVI^{m} Sancto Leonardo dono deditum videtur.

870 *La Chaise du Diable*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 343, ill.

... 'est le nom donné à un curieux fauteuil fait de l'os maxillaire d'une baleine, et qui est une des curiosités de la vénérable église de Yarmouth, comté de Norfolk'.

Enkel de verbeelding ervan.	Sola imagine redditur.

871 *Erratischer Block* [im 'Herrengarten' zu Weissenhöhe). - Schneid. Ztg, 15-v-1908, 114 v.; AdPL. 1908, Bd. III, S. 483.

Ein verzaubertes und in einen Stein verwandeltes Schloss...

872 *Fétiches des villes*. - J. 1907, t. XI, p. 19, 80; 1909, t. XIII, p.41,

A Liége le 'perron', à Bruxelles le 'Manneken Pis' ...

Cf. Bvb. I, 983.

Melding.	Mentio rerum.

873 *Le Forche dt Roveredo e di Giubiasco*. - BSt. 1908, v. XXX, p. 27.

874 K.A. Kägebein. *Der stets das Böse will*. Sage vom Göschenstein auf der Parchimer Stadtfeldmark. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 212-213.

'Durch das Auftreten des Teufels wurde dieser Grenzstein erst verschoben, dann rückwärts gerollt; er zeigte seitdem den Abdruck eines Teufelsfusses, der einem

Gänsefusse ähnlich sein soll und hiess von da ab der “Göschenstein”, d.i. der Gänsestein’.

875 Fr. Kempff. ‘*Das steinerne Haus*’ *im Schepanowoer Walde, ein Zeuge der Eiszeit*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 11-13, 44-46, mit Abb.

Dazu drei Sagen von ‘einem verwünschten Hause’.

876 R.M. *Ein Totentanz*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 96-97, mit Abb.

Freskogemälde zu St. Peter in Straubing: 1763.

877 A. Macdonald. (Aberdeen). *Sacred* [Redbeard's] *Wells* [near which lovers are going on the first of May and cutting their names or initials in the turf]. - FL. 1908, v. XIX, p.472.

878 G. Manglkammer. *Kirchenmusik, Alte Orgeln*. - DG. 1909, Bd. X, S. 143. Werden sie gezeichnet, beschrieben?

879 A. Manke. *Drei Götzenfiguren*. - AdPl. 1909, Bd. IV, S. 8-9, mit Abb.

Kolossale Sandsteinfiguren slawischer Gottheiten, etwa 1822 in einem verfallenen Keller zu Warschau ausgegraben. Sie sollen heidnische Gottheiten [Perkon, Jesse,...] dargestellt und dekorativen Zwecken gedient haben.

880 *Pause einer Votivtafel* [1730]. - DG. 1909, Bd. X, S. 40, Bild.

881 [*Pestbilder*]. - DG. 1909, Bd. X, S. 113-114, mit Bild.

'Das Freskobild an der Chorwölbung der Mühlfeldkirche in Bad Tölz'. Beschreibung.

882 St. Preuss. *Der grosse Stein bei Prochnowo*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 330, mit Abb.

Ein durch strafenden Blitz verwandeltes Wirtshaus.

883 H. Schwandtner. *Der Teufelsstein bei Vilseck*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 139-140.

Sage. Dieser Stein war vom Teufel hinaufgetragen, zu dem Zwecke den Kirchturm einzuwerfen. Der Teufel aber von einem alten Weiblein über dieses Entfernung betrogen, warf den Stein auf den Boden, mit solcher Wucht dass Stücke davon absprangen, die noch herumliegen.

884 H. Vincent. *Eine Kulturhistorische Merkwürdigkeit bei Brombeg*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 358-359, mit Abb.

Ein 'Ecce Homo' in einem einsamen Gemäuer.

885 W. *Die eiserne Frau* [früher in Koschmin]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 79.

'Ein eigenartiges Todeswerkzeug. Dem Verurteilten wurde befohlen die Frau auf dem Mund zu küssen, worauf die Arme zusammenschnellten und dem Opfer das Haupt vom Rumpfe trennten'.

886 L.G. Werner. *Megalithische Denkmäler im Oberelsass*. - Gl. 1909, Bd. XCV. S. 53-58, mit Abb.

Natuur- en volkskundig. Physicè et ethnologicè.

887 H. Werzinger. *Der Teufelsstuhl* [zw. Weiden u. Theiseil]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 46-47.

Sage. Der Teufel wurde hier gefopt über die Weite nach Leuchtenberg, wo er vor den Engel ankommen musste um eine Seele zu holen. Er ist zu diesem Felsen zurückgekehrt um sich auf den Fopper zu rächen, und alltäglich kann man nachts 12 Uhr hier den Ruf 'Lügner' hören.

3. Zegging. - Locutio.

888 [I, 129] Onkel Ludwig. - R. von Kralik. *Hausbrot*. Lief. 4-12.

889 *Plattdütsch Billerbauk*, Dit un Dat - För Jeden wat. Wismar, Hinstorff, mit Biller von DÜWAHL. M. 3. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV, H. 6, Umschl. S. 3).

Volk- u. Kinderreime, Sachen von Klaus Groth u. Fritz Reuter, Scherze, Fabeln, Sagen, Märchen u. Schnurren.

890 P[ommer]. *Bilderreichtum der Volkssprache*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 15. Ein Beispiel.

891 St. Rudanchkyj. *Werke* 2. Aufl. Lemberg, Verlag der Chevchenko-Gesellsch. der Wissensch. 1908, 16°, 3 Bde, 192-278-180 S.K. 1 u. 1,50 u. 1. Lieder, Erzählungen, Sprüche, Fabeln, Weltmärchen, usw.

892 H. Urtel. *Zur Volksliteratur der Vogesen* 1. - (S.-A. a.) Revue de Dialectologie romane. T. 1. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 72 = [E. Hoffmann-Krayer]). 'Gehete, Rätsel, Kinderreime, Scherzverse, Spottreden auf Gemeinden, "Umkehrungen" [Lügenmärchen] in dem Patöis von Orbey' (E.H.-K.).

893 A. Webinger. *Tracht und Speise in oberösterreichischen Volksliedern*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 96-101.
1. Spottlied auf die putzsüchtigen Mädchen (mit Mel.); 2. Von der Tracht der Burschen. Mädchen und Stadtfräulein; 3. Von der Kost der Bauern und der Herren; 4. Abzählreim.

894 R. Abraham. *Die Doppelbraut*. Sage aus Bromberg. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 12-13.
Zwei Zwillingsbrüder, ihre zwei Geliebten, im Zweikampf; fallen beide, Sie bricht ihren Treuschwur; wird in eine Kröte verwandelt.... Weiter wie sie erlöst werden kann.

895 R. Ahrens. *Lütt Vertell'n ut Mechelborg*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 210-212.
Dei Reichsdagswahl; In'n Gauden; Dei Kunterbandierer; Wur Köster Plagmann verraden würd; 'Dat siind eben Gaben'; Von'n irsten Besten; Von Amstrat Herlitz; Dat Holtawladen.

896 W. Bauernfeind. *Der 'Kiebitz'* [über dem kalten Moor flatternd]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 66.

Er ist ein verwünschter Schustergeselle, der im Jähzorn seinen Mitgesell mit der Schuhahle erstochen hat...

897 [1, 981] A. Birlinger (†). - Fr. Pfaff. *Badische Sagen*. - BBVV. 1905-1908, S. 134-151; wie in Al. 1908, 2. F., Bd. IX, S. 221-238, [248]); Forts. f.

898 A. Bonus. - A. Heusler. *Isländerbuch*. (Hrsg. v. Kunstwart). München, Callwey, 1907, 3 Bde, 12°, XIII-296 u. 310 u. VIII-361 S. (ZVV. 1907, Bd. XVII, S. 465; 1909, Bd. XIX, S. 116 = A. Heusler).
'Samml. I-II = Verdeutschungen ausgewählter Stücke von isländischen Bauerngeschichten und Königsgeschichten; Bd. III = Einführungs- und Ergänzungsband. Bedeutung des altisländischen Prosaschrifttums' (A.H.).

899 J. Breibeck. *Der Glockenbrunnen bei Schwandorf.* (Sage). - OPf. 1909, Bd. III, S. 53-54.
Hussiten. Brand. Die Glocke bleibt unversehrt, wird mitgeführt; aber Ross und Wagen versinken im Moor. Wo die Glocke ist versunken springt ein Born hervor. Noch klingen Töne. - Gedicht.

Vgl. Bvb. I, 499, 500; II, 928.

900 [Brindlen. - Amherd. - Oggier.] *Walliser Sagen*. Hrsg. v.d. Histor. Verein von Oberwallis. Brig, Tscherrig, 1907, 2 Bde, IX-289 u. VI-297 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 123).
'Die zuerst 1872 gedruckte Sammlung der Katholischen Geistlichen RUPPEN und TSCHEINEN,..... erscheint hier.... erheblich vermehrt und neu geordnet'. (ZVV.).

901 L. Brockdorff-Ahlefeldt. *De Herr in 't Hus.* Eine märkische Sage in holsteinischem Platt. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 19.

902 [1, 134, 492, 985, 1738] *Contes et Légendes de la Basse-Bretagne*. J. Le Ny. Pays de Langonnet (Morbihan). LXXXIV. Le lutin de Toul-ar-Bimp [maltraitant l'homme qui le provoque]; LXXXV. Le cheval diabolique [enfourché par un jeune homme qu'il culbute dans le cours d'eau]; LXXXVI. Le chat qui étrangle son maître [après avoir été surpris par lui dans une 'réunion']; LXXXVII. La paniqne au pardon [arrivée en 1860]; LXXXVIII. La chienne prise pour le diable. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 70-71, 136-137.

903 [1, 494, 986, 1739] *Contes et légendes de la Haute-Bretagne*. P. Sébillot. - Fr. Deuni. - Fr. Marquer. XCVI. Mon Jean [ruinant et sauvant tour à tour sa mère par sa bêtise]; XCVIL. L'agneau Martin [qu'une pauvrette n'a qu'à frapper de sa baguette magique pour voir ses désirs satisfaits]; XCVIII. 'La poume noire' (La pomme noire) [que la fille faisait rouler pour apprendre le chemin par où le bon sort le voulait] (Pays de Dol); XCIX. L'enfant instruit [qui savait mieux le temps qu'il ferait, 'li qui savait lire dans la sainte écritouère']. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 140-147.

904 [1, 493] *Contes et Légendes de la Grèce ancienne*. R. Basset. [LXX-LXXIX?] LXXX. Le rire inextinguible (des Tirynthiens, dans Théophraste]; LXXXI. Le bateau allégé; LXXXII. L'emplacement indiqué par l'oracle; LXXXIII. L'heure; - LXXXIV. Les chevaux [des Cardiens] trop bien dressés [à danser au son des flûtes, incapables de résister aux musiciens ennemis dans la guerre contre les Bisaltes]; LXXXV. La malédiction du mort [: épisode de la guerre entre Antiochos de Syrië et les Romains]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 48-49, 86-90.

905 O. Dähnhardt. *Naturgeschichtliche Volksmärchen*. 3. verb. Aufl. Leipzig, Teubner, 1909, gr. 8°, 2 Bde. Je M. 2,40.

906 L. Desaivre. *Le mouton noir*. Conte poitevin. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 137.
Quiproquo. Pendant la nuit, dans un cimetière, un curé boiteux porté par son sacristain, passé aux yeux d'un voleur pour un mouton apporté par un compagnon.

907 [1, 989] A. Dörler (†). *Sagen und Märchen aus Vorarlberg*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 155-167 (Schluss).
9. Der junge Graf, der in die Unterwelt kam; 10. Der Wundervogel; 11. Ritter Blaubart; 12. Die drei Proben.

908 Th. Ehrlich. *Sage von der Auffindung der ersten Kreuznacher Solquelle*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 44-47.
...und ähnlich... von der Auffindung des Schatzes an dem alten Eichbaume in Womrath.

909 [K. Frank]. *Alte Glocken, Das Galli-Läuten: in Oettingen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 121-122.

Stücke. Ursprung des Läuten nach Sagen.

910 H. Franke. *Sagen aus Schaumburg-Lippe*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 164-166.
1. Der Rehbrauksmüller; 2. Der Schäferstein; 3. Der Messingberg; 4. Das Teufelsbad.

911 A. Friedländer. *Friedrich der Grosse und der Glaser* [ein Jude der als Belohnung seinen Meisterbrief erhielt]. - AdPL. 1908, Bd. III, 8. 482.
Erzählung.

912 H. G-erster. Die Sage von der goldenen Deichsel. - SAV. 1908, Bd. XII, S.225.

Von einer kleinen Knebelburg (im Tale der Langeten b. Langenthal) wird erzählt, dass am Karfreitag,... der 'Schlossherr' mit einer goldenen Deichsel erscheine.

913 Grimm. Kinder- und Hausmärchen. Jubiläumsausgabe. Hrsg. v. R. RIEMANN, Zeichn. v. O. UBBELOHDE. 1. u. 2. Bd. Leipzig, Turmverlag, [1907], jed. Bd. M. 6. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 79-80 = Chr. Rauch).

914 E. Hagen. *Das Hammerwerk von Wolfier*. Sage aus der Hemauer Gegend. - OPf. 1909, Bd. III, S. 15-16.
Von einem verstossenen Bettler verflucht, wird der Bach des Dorfes versiegt und der Hammerherr arm. In heiligen Nächten hört man noch das Pochen schwerer Hämmer.

915 Heckenstaller. Stumme Frösche [in Döltsch u. Pleystein]. (OPf. 1908, Bd. II, S. 112 = L[assleben]).
'Hier geht die Sage, die Frösche seien vor zirka 200 Jahren van einem Schlossfräulein verwünscht worden'.

916 Fr. Heinsen. *Wie die Homburg bei Lauenstein entstand*. (Sage vom Ith). - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 71.

917 Fr. Heinsen. *Die Ziegenbuche bei Lauenstein*. (Sage vom Ith). - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 70-71.
Im alten Zeiten wurden einmal die Ziegen gestohlen... und teils geschlachtet, teils an diese Buche angebunden...'

918 Frau Hildebrand. *Sagen aus Sliwno* (Kr. Grätz). - AdPL. 1908, Bd. III, S. 79.
1. Eine versunkene Kirche, mit 'Glockengeläut'; 2. Keine ansteckenden Krankheiten, weil als der erste Grund zu dem Dorfe gelegt wurde, Zwillingsbrüder mit einem Paar Zwillingsochsen eine Furche rund um die Dorfflur zogen und laut dabei darum beteten...; 3. Ein vergrabener Schatz, der sich von Zeit zu Zeit hebt, so dass eine Flamme aus dem Boden schlägt.

919 J. Huber. *Drei Sagen aus Triesenberg im Fûrstentum Liechtenstein*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 217-219.
Der Weid-Mann [aus der Weide oberhalb Guggerboden]; Der Sücca-Cheres; Die Sennpupe.

920 I.C. Hughes. *The Legend* [of the origin] *of Savaddan Lake*, [commonly known as Llangorse Lake in Brecknockshire]. - FL. 1908, v. XIX, p. 459-463.

Savaddan is een verzonken kasteel, dat - zooals telkengevalle - vergaan is uit straf.	Fuit quondam castellum, et in scelerum paenam - uti quaqua simili vice docetur - quadam die desedit et aquis mersum est.

... 'On a calm summer's day it is possible to see the church tower through the waters of the lake, and even to hear the bells ring!'

- Met oordeelkundige opmerkingen bij.	- Cum notis criticis.

921 J. Jasper. *Die Wogenmänner*. Eine Eiderstedter Sage. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 79-81.

Hoe eene ontroofde jonkvrouw medehielp om het slot dezer roovers - hare beulen - in handen te krijgen, en de streek veilig en vrij te maken.

Quomodo quondam rapta quaedam virgo dictorum latronum suîque raptorum castrum expugnandum, totamque regionem salvandam curaverit.

922 J. Jegerlehner. *Am Herdfeuer der Sennen*. Neue Märchen und Sagen aus dem Wallis. Bern, Francke, 1908, 8°, 250 S. mit Abb. Fr. 4. (JSAC. 1908, Bd. XLIII, S. 422 - Dübi; SAV. 1908, Bd. XII, S. 294 = E. Hoffmann-Krayer).
Cf. Bvb. I, 996, 2211.

923 P.F. Kindle. *Einige Sagen aus dem Kanton Uri*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 210-213.
Die Pest [1629]; Der Geisterspuk; Der Kristallsucher; Die Sage vom Einsiedler zu St. Nikolausen; Die Sage vom Gigerkehli; Die leuchtenden Kristalle; Das Geschenk der Hexenmeister; Ein fahrender Schüler bannt das Ungeziefer.

924 O. Knoop. *Ostmärkische Sagen Märchen und Erzählungen*. 1. Bd. Lissa i. P., Eulitz. M. 1,80.

925 O. Knoop. - J. *Posener Kirchensagen*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 573-575; 1909, Bd. IV, S. 19-20.
1. Die Mütze des Sapieha [auch des Leszczynski]; 2. Die Kapelle zu Kempen; 3. Die Kapelle im Schloss zu Kruszewo; 4. Die zerbrochnen Kirchenlichte; 5. Licht in der Kirche zu Podanin; 6. Die Erscheinung in der Kirche zu Polajewo; 7. Der Spuk in der Kirche zu Wronke; 8. Die Diebe in der Kirche zu Birnbauw.

92G O. Knoop. - Fr. Rheinsberg. *Posener Kirchhofsagen*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 162-165, 310-311.
1. Das Kirchhofsgespenst zu Podanin; 2. ... zu Kammthal; 3. Das Skelett aul dem Kirchhofe; 4. Der Tote auf der Kiefer; 5. Die weisse Gestalt auf dem Grabe; 6. Der Kirchhof zu Chludowo; 7. Der verfluchte Kaufmann zu Exin; 8. Vom Kirchhof sol! man nichts fortnehmen; 9. Ein Geist fordert sein Hemd wieder; 10. Spott auf dem Kirchhof; 11. Bestraffer Uebermut; 12. Bestrafte Kirchhofsschändung; 13. Begräbnisstätte für Zauberer. - Sonderbarer Tod eines Gotteslästrers der einen Menschenschädel hervorholen wollte.

927 O. Knoop. *Volksmärchen aus der Provinz Posen*. 1. Die drei Spinnerinnen; 2. Der Schlangenkönig; 3. Der Teufel und der Schneider; 4. Die verzauberte Gans. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 13-15, 76-77, 187-188, 348-350; - 395-396.

928 L. *Der Glockenbrunnen in der Ellerwiese bei Lindau*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 112.
‘Das Dorf Ellern ist durch die stralende Hand Gottes untergegangen. Da wo der Ellerbrunnen fliesst, soll die Kirche gestanden haben... Wenn man einen Sten hineinwerfe, so erzählt die Sage, höre man's auf dem Grunde wundersam klingen...

Noch vor 100 Jahren befand sich in den Ellern eine grosse Menge Erlen...’ Cf. n. 899.

929 [1, 498] *Petites légendes chrétiennes*. L. Mazéret. - J. Calloc'h. LXXXIV. La fontaine de Sainte Quitterie à Aubous (Basses-Pyrénées); LXXXV. La fontaine de Taillant à Tressens (commune de Marsolan, Gers); LXXXVI.

Fontaine de Sainte Quitterie à Aire (Landes); LXXXVII. Légende des sept saints d'Erdeven [nés ensemble, menacés d'être noyés, merveilleusement sauvés et devenus évêques de sept villes de Bretagne: s. Corentin, év. de Quimper; s. Pol, de S. Pol-de-Léon; s. Tugdual, de Tréguier; s. Brieux et s. Malo, des villes de ce nom; s. Samson, de Dol, et s. Patern, év. de Vannes]. (Erdeven, Morbihan). - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 454-458; 1909, t. XXIV, p. 52-53.

930 [1, 133, 507, 1006, 1745] *Petites légendes locales*. F. Pérot. DCLXXXVI [?]; DCLXXXVII. Trésor de Noël [visible à cette date sous les ruines du Prieuré de la 'Bouteille' au Brethou, mais mortellement fatal à tout visiteur curieux]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 127-128.

931 M. Lehmann-Filhès. *Die letzten Isländer in Grönland*. (Eine isländische Sage). - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 170-173.
Erzählung.
'Märchenhaft klingt die Sage gerade nicht, sondern enthält viel Wahrscheinliches. Auch ist es interessant, dass die Eskimos sich erst nach den Isländern au der Westküste Grönlands angesiedelt haben sollen, was man sich sonst umgekehrt denkt'.

932 A. Lüders. *Wie das Dorf Wittmar im Braunschweigischen von seinem Zehnten befreit wurde*. - NSa. 1908-1909, Bd- XIV, S. 271.
'... so erzählt die Sage'.

933 H. Marlot. '*Mille contre un*'. Conte des environs de Dixmont. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 128.

Avec ces mots pour devise, Jean Coydon attaque des fourmis et les anéantit, des guêpes ensuite mais est mis en fuite par elles.

934 L. Mazeret. *Lou Bouc de Biterno*. Légende du Gers. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 72-73.
Un homme joué par le diable, pour avoir travesti sa femme en bouc, réussit à se venger, grâce au cierge bénit de sa chère moitié (Marsolan).

935 L. Nehring. *Sagen und Geschichten aus dem Netzebruch*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 116-118.

1. Brennendes Gold: vergrabene, vom Teufel bewachte und von Zeit zu Zeit durch Feuer gereinigte Schätze: 2. Freimaurergeschichten: jeder Freimaurer hat vom Teufel alle Hilfe, aber gehört ihm nach dem Tode... (Cf. nn. 710, 1102, 1522); 3. Die Spuk-Brücke.

936 W. Oeke. (- E. Gieseking). *Dorfmärchen und anderes aus dem Volke*. Im Paderbornschen gesammeit. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 23-39, 149.
62 Stücke, Sagen, Reime, Rätsel....

937 -r. *Christus und der* [erste] *Westfale*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 206.
Sage: 'Christus.... stiess seinen Wanderstab gegen einen am Wege liegenden Steinblock und sprach: Lebe!... ein Mensch erhob sich... ballte die Faust.... und sprach...! Das war der erste Westfale'

938 -r. *Alte Kirche in Suderburg*. (Kr. Uelzen). - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 205, m. Bild.
Sagen: Suderburg = 1. Burg des Raubritters 'Suder'; oder 2. 'zu der Burg' ... wie die Umwohnenden immer fragten.
Sage der ungetauften Glocken die hinaus ins Feld 'Glockenberg' flogen, wo sie versanken.
Vgl. Bvb. I, 499, 500.

939 Fr. Rheinsberg. *Sagen vom 'Schloss Schubin'*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 261-263.
1. Der gottlose Graf; 2. Die Schlüsselblume als Goldsucher; 3. Die Wundertaten eines Burgschäfers; 4. Der Wundertaten eines Burgschäfers; 4. Der wunderbare Tod eines Burgschäfers.
Cf. n. 954.

940 Fr. Rheinsberg. *Der 'grosse Schatz' im Kloster Paradies*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 330-331.
... vermauert durch einen Maurer, welche mit verbundenen Augen an die Stelle gebracht war.
Cf. n. 227.

941 A. Robida. *Fabliaux et contes du moyen-age*. Paris, Laurens, in-4°, ill. Fr. 6. (MLP. 1909, t. XXI, p. 18*.)

942 J. Romain. *Domfront* [en Normandie], *ville de malheur*... [Arrivé à midi, pendu à 1 heure!... Seulement pas le temps de diner!] - MLP. 1909, t. XXI, p. 316-327, ill.
Légendes du passé.

943 E. Rona-Sklarek. *Ungarische Märchen*. 5. Wie lange halt das Witwengelöbnis? 6. Die auf dem Schulwege gefundene Geldtasche. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 92-95.

Forts. v. 1903, Bd. XIII, S. 70-75; 1907, Bd. XVII, S. 109-112.

944 R. Sabel. *Märcken und Sagen*. Limburg (Lahn), Kongregat. d. Pallottiner, 1909, 2 Bde, Bild. M. 2,50.

945 *Sagen aus Westfalen*. Hrsg. v.e. Ausschuss des Vereins f. rhein. u. westfäl.

Volkskunde (Ortsgruppe Dortmund). Gütersloh, Bertelsmann, 1909. 8°, 108 S.M. 1,20.

946 [1, 1748] Sampson. *Welsh Gypsy Folk-Tales*. -7. - JGLS. N. s, v. II, n. 2-3.

947 C. Schieferdecker. - O. Schillmann. *Bergische Sagen*, Heimatliche Erzählstoffe für die Unter- und Mittelstufe. Elberfeld, Bacmeister.

948 J. Schlicht. *Die Volkssage vom gehängten Buben*. [a.d. Gebirgszug zw. Regensburg u. Passau]. - OPf. 1908, Bd. II, S. 13-15.
Vom Buben der, um einen verlorenen Groschen von Vater, Mutter und Geschwistern verstossen, sich erhängte. Sïe aber, Vater Mutter u.a., müssen seit ihrem Tod bis zum jüngsten Tag umgehen und geistern...

949 J. Schreiber (†). *Beiträge zu den Eifler Sagen*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 47-50.
''t Pestflämchen'; De Kumbesch (Sage vom Kloster Himmerod), Gedicht. Erzählungen.

950 P. Sébillot. *Légendes sur l'origine de l'homme*. 1. La Création de l'homme. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 430-439 (à suivre).
D'après 'les barbares, les demi-civilisés, et pour mieux dire tous les groupes qui sont encore à *la période folklorique* - celle où l'on admet avec une entière confiance, ou tout au moins sans trop d'incrédulité les explications légendaires...'

Wat de legenden betreft die hier verzameld staan, ze dienden wat meer wetenschappelijk opgeschikt.

Quod spectat ad legendas hic collectas, meliores fuerint magis scientificè compositie.

En wat de twee bepalingen betreft van ‘*groupes*’ en ‘*période*’ (folkloriques),

Ad definitiones verò quod attinet, np. ‘*serierum tempestatum*-

ze zijn o.i. beide willekeurig, te eng, teveel ons voordeelig, dus meenen we, voor de wetenschap gevaarlijk. Zullen wij '*civilisés*', zelf niet eenmaal later aangezien worden als '*demi-civilisés*'? En in onze '*période*' nemen we niet ook soms 'sans trop d'incrédulité des explications' over, die korts nadien als onwetenschappelijk doorgaan?

que folkloricarum' nobis videntur ad libidinem factae, angustiores, cupidiores quasi, ideòque et scientiis infestae. Requidemvera nosipsi, qui '*culti*' hodiè a nobis quidem tenemur, nonne a posteris aliquando apud '*semicultos*' numerabimur? Et in nostra '*tempestate*' nonne etiam et nos nonnulla vice talibus, qualia statim postea scientia repellit, nimis creduli habemur?

Volkskunde gaat mee met het *volk*, met alle volk door alle tijden en staten.
L. DE WOLF.

Sed 'rerum *vulgarium* scientiam', np. rem folkloricam, potius cum *vulgo* qualicumque, per secula et loca omnia, ire sinamus!

951 N. Sittler. *Der Wassermann und der Bär*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 107-108.
Aus S.'s *Sagen und Legenden der Oberpfalz*. Für die Jugend bearbeitet. Regensburg, Coppenrath, 1906, 188 S., mit Abb. M. 2. (OPf. 1908, Bd. II, S. 48).

952 H. Sommer. *Grosspolnische Volkssagen*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 367-369.
Besonders drei Nationalsagen kommen dem historischen Forscher in Betracht. 1. Die Sage von den drei Brüdern *Lech, Czech und Russ*, 2. die *Popiel*- und 3. die *Piast*sage. Die erste Sage befasst sich mit der Gründung des Polenreiches, die zweite und dritte mit der des ältesten Fürstengeslechtes.
Cf. n. 1370.

953 H. Sommer. *Die Stadt Posen in der Sage*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 50-53.
Gründungssagen; Ein Hostiendiebstahl 1399; Sagen von dem Schloss und der Kirche.

954 J. Sonneman. *Sagen aus Schubin*. - AdPL. 1908, Bd. 111, S. 451-452.
1. Schlafende Krieger, im Schlosse, mit gekauftem Korn verschwunden; 2. Silberne Bitter mit gekauftem Korn verschwunden; 3. Koplose Vogel wenn gesehen verschwunden; 4. Mehlkaufender Krieger mit unbekannten Geldstücken verschwunden.
Cf. n. 939.

955 A. Steinberger. Bayerischer Sagenkranz. N.F. München, Lindau, 1908, 232 S.M. 3. (OPf. 1908, Bd. II, S. 179 = G. Wittmann).

956 A. Steinbrenner. *Sagen aus Höpfingen und Odenheim*. - BBVV. 1905-1908, S. 56-61.
1. Aufhockender Waldgeist; 2. Der Schullehrer mit den Feldmessen; 3. Das Wilde Heer; 4. Die Paten aus dem 'Orschbrunnen'; 5. Der wandelnde Pfarrer'.

957 A. Thiel. *Die Sage von der Franzosenlinie bei Lochowo*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 307-308.
Von einer Kutsche mit Pferden und Begleitern ohne Köpfe. Diese Leute sind reisende Franzosen gewesen 1813 da ermordert.

958 O. Tonn. *Die Sage vom Schlossberg im Smoguletzer Netzebruch*. (Kr. Wongrowitz). - AdPL. 1908, Bd. III, S. 329.
Ein versunkenes Schloss, mit alljährlich krähendem Hahn, und neun Lichtlein.

959 M. Treblin. *Die Wüstung Jocksdorf* [eine vom Erdboden verschwundene Ortschaft; *Sage des verwüsteten Schlosses von Jockelsdorf* und die des drunten *verborg enen Schatzes*]. - MSGV. 1908, Bd. X, S. 86-88.

960 E. Tregarthen. *Legends and Tales of North Cornwall*. Wells Gardner, Darton. 3*s*. (FL. 1908, v. XIX, p. 508 = Ch. S. Burne).
... 'with... bits of word-painting'... therefore 'valueless as evidence' (Ch. S.B.).
Cf. n. 961.

961 E. Tregarthen. *The Piskey Purse*. Wells Gardner, Darton. 35. (FL. 1908, v. XIX, p. 508 = Ch. S. Burne).
... 'with... bits of word-painting'... therefore 'valueless as evidence' (Ch. S.B.).
Cf. n. 960.

962 J. von Harten. - K. Henniger. *Niedersächsische Volksmärchen und Schwänke*. Bremen, Schünemann, 2 Bde, je M. 1.

963 A. Wahlenberg. *Schwedische Märchen*. Leipzig, Heims, 166 S.M. 3,50.

964 E. Wendlinger. *Der Erzbischof von Salzburg und der Bauernknabe vom Brixental*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 42.
Wie dieses einfache Tiroler Bergkind den Bischof überfragte (1850). - Erzählung.

965 W. Wisser. *Volksmärchen aus dem òstlichen Holstein*. 6. Hack an! - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 74-75.

966 M. Zoller. *Der güldene Schlüssel*. Sage a.d. Oberpfälzer Walde. - OPf. 1908, Bd. II, S. 27-29.
Eine 'vasunkan Stod. Döi unbarmherzinga Leit san all' in Fisch' verwand'lt woarn und da Buorgamoista in Fisch mit 'n Schlüss'l, mit 'n Toarschlüss'l vó da Stod. Wer'n dawischt, hout dö ganz vowunsch'ne Stod dalöist und wird selba König vo' da Stod...'

967 Jan A. *Altes Volkslied*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 18, o. Mel.
'Zwei Knaben, zwei Knaben Die hatten ein Mädchen lieb...'
Cf. n. 1011.

968 J. Blau. *Weihnachtslied aus dem Böhmerwalde*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 39-40, mit Mel.

'Auf, auf, ihr Hirten und schlåft nicht so long!...'

969 E.K. Blümml. *Schamperlieder, deutsche Volkslieder des 16. bis 19. Jahrhunderts*. (Futilitates 1.). Wien, Ludwig, 1908, 179 S. mit Singweisen. M. 12. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 229 = J. Bolle).
Cf. n. 1343.

970 L.E. Broadwood. [39] *English Traditional Songs and Carols*. Collect. [in Sussex and Surrey] and edit. with Annotations and Pianoforte Accompaniments. London, Boosey. 2S. 6D. (FL. 1908, v. XIX, p. 476 - Ch. S. Burne).

971 L. Brockdorff-Ahlefeldt. *Als Björn fiel*. (Altisländisches Volkslied: 'Rustugt vard í Rifi'). - NSA. 1908-1909, Bd. XIV, S. 73.

Overzetting in verzen. Versibus translatum.

972 [1, 146, 1756] *Chansons de la Haute Bretagne*. P. S[ébillot.] [Bvb. 1, 1756, corrigez XXXII-XXXVI en XXXVII-XLII]; XLIII. La fille soldat: 'La belle a fait faire des habits...' (Trébry, Côtes-du-Xord); XLIV. Les noces de Saint-Laurent: 'Nous étions hier aux noces...' (Ercé près Liffré); XLV. 'Hum! poupine!... En revenant des noces...' (La Boussac, Laval); XLVI. Le bouquet de la mie: 'J'ai perdu hier au soir ici...' (Ercé près Liffré); XLVII. Por te' marcao: 'Quand j'étai p'tit pâtoutiau...' (Côtes-du-Nord). - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 59-63, s. mus.

973 P. Drechsler. *Volkslieder* [in Katscher und seiner Umgegend aus dem Munde des Volkes gesammelt], - MSGV. 1908, Bd, X, S. 104-113, o. Mel.
1. Liebesglück; 2. Entehrt; 3. Abschied; 4. Abschied fürs Leben; 5. Klage; 6. Die glückliche Nonne; 7. Liebessorgen; 8. Kurze Liebe; 9. Die sterbende Geliebte; 10. Der tote Bräutigam; 11. Wünsche; 12. Lieben ist kein Kinderspiel; 13. Ich komme nicht dazu; 14. Wirtshausszene; 15. Scherzreime; 16. Die Grottkauer Vesper; 17. Paulus als Einsiedler.

974 H. Edelhofer. *Kohlbauernlied*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 49, mit Mel.
'Åb'r a Kohlbaunbua bin i's,...'
Volksweise a.d. Gegend von Schwarzan im Gebirge.

975 V. Favrat. *Les Chansons des vieux*. - CV. 15/29-II-1908.

976 Fr. Forkarth. - P[ommer]. '*Die Flieh(g)e om Bämla*'. - DV. 1908, Bd. X, S. 32.

Volkslied. Vgl. Ebend. 1907, Bd. IX, S. 134.

977 H.M. Franzl. *Bosuien-Lied*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 8, mit Mel. 'Unser Regiment, dås liegt in Bosnien drinn,...'

978 M. Fraungruber. *Sechs Wiegenlieden*. - DV. 1908, Bd. X, S. 47, 84, 116, mit Singw.

1. 'Heidi pupeidi was raschelt im Stroh?...'
2. 'Still, still, stille ist's herin...'
3. 'Kindlein, schlaf ein, es muss schon so sein!...'
4. 'Wann mei' Büabl net schlafen will...'
5. 'Heidi pu peidi, mein Kinderl, schlaf ein!...'
6. 'Schlaf, Kinderl, schlaf! Vorder Tür, da stehn die Schaf!...'

979 A. Gärtner. '*Ei, was gibt's für Zeitung heuer*'? - DV. 1908, Bd. X, S. 151-152, mit Mel. Lied a. Thalgau-Salzburg.

980 A. Gärtner. - P[ommer]. '*Erfreue dich, Jeruzalem*'. - DV. 1908, Bd. X, S. III, mit Mel. Drei-Könige-Lied aus Thalgau.

981 A.L. Gassmann. *Naturjodel des Josef Felder aus Entlebuch* (Kt. Luzern). Zürich, Juchli, 1908, 110 S., 5 Bl. M. 1,70. (1908, Bd. X, S. 160 = P[ommer]; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 228 = J. Bolte).

982 Gilliat-Smith. *Three German Gypsy Melodies*. - JGLS. N. s., v. 2, no. 2.

983 A. Halberstadt. - P[ommer]. *Ein Jodler als steirische Tanzweise*. - DV. 1908, Bd. X, S. 102-103, mit Mel.

984 E. Hamza. *Nachtwächterlied am Mönichkirchen* [NÖ]. - DV. 1909, Bd. XI, S. 48, mit Mel.
'Jå, liabi Leutln, låsst 's öng sågn...'

985 B. Hanow. *Ein interessantes Volkslied*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 539, o. Mel.
'Als ich hinter dem Tische sass, Schwarze Kirschen und Pflaumen ass...'

Met een woord geschiedenis ervan. Cum littera aliqua historica.

986 C. Hartenstein. *Gefallen am Ehstand*. Ständchen zum Rumpelabend. Volkslied a.d. Rhön. - DV. 1909, Bd. XI, S. 9, mit Mel.
'Mir gefällt das Ehstandsleben besser als das Klostergehn...'

987 H. Härtle. - A. Weiss. *Des Pfalzgrafen Töchterlein*. - OPf. 1909. Bd. III, S. 49-50, mit Mel.
Lied aus Waidhaus u. Amberg.
'Es war einmal Pfalzgraf vom Rhein, der hatt' drei schone Töchterlein...'

988 G. Heeger. - W. Wüst. *Volkslieden aus der Rheinpfalz*. Mit Singweisen a.d. Volksmunde gesammelt. Hrsgn. i. Auftrage des Ver. f. bayer. Volkskunde. Bd. I. Kaiserslautern, Kayser, 1909.

K. Henniger. *Alle liebe Lieder für Matter und Einder*. (Sonnenschein fürs deutsche Hans). München, Verl. der Jugendblätter. M. 3,80. (DV. 1909, Bd. XI, S. 20).
Gute Auswahl aus F.M. BÖHMES *Deutsches Kinderlied und Kinderspiel*, erffänzt durch Stücke aus der eigenen Erinnerung...' (DV.).

990 E. Herpin. *Vieilles chansons de Saint*-Malo, recueillies et commentées. Saint-Servan, Haize, in-8, 49 p. (RTrP. 1909, t. XXIV, p. 156-157 = P. S[ébillot]).

991 [1, 520] H. Heuft. *Volkslieder aus der Eifel*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 39-44, o. Mel.
1. Die schöne Bäuerin; 2. Jägerlied; 3. Sie und Er; 4. Der junge Soldat; 5. Die Heiratslustige; G. Liebesklage.

992 Hoffmeyer. *Zimmermannslied aus Osnabrück*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 169, o. Mel.
'Mein Handwerk fällt mir schwer, D'rum lieb'ich's noch viel mehr...'

993 J. Hubmann. - L. Raab. *Der Tiroler Salbenkrämer*. - DV. 1908, Bd. X, S. 30, o. Mel.
Lied.

994 J. Huska. *Das Bauerndorf*. - DV. 1908, Bd. X, S. 132-133. mit Mel. Lied aus Bruck u. Umgebung b. Plan i. Böhmen.
'Wos braucht ma auf'm Bauerndorf,...'

995 E. Jungwirth. - P[ommer]. *'s Rad'l-tråg = g' sång*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 10-11, 31-33, mit Mel.
'War amål oana gånga zum Diarnal a Bua, jå!...'

996 M. Knabl. *D'Neuner-Jäger in Schleswig*. - DV. 1908, Bd. X, S. 132. Steirisches Soldatenlied (des 9. Jägerbataillons) aus dem Feldzuge 1864.
'Dås Röckerl grau und grün,...'

997 F. Kojetinsky. *Nachtwächterlied* (a. Zeil am Ziller). - DV. 1908, Bd. X, S. 155, mit Mel.
'Liebe Brüder, gute Nacht!...'

998 R. Lach. *Schlaf mein Kindlein!* Geistliches Volkslied. - DV. 1909, Bd. XI, S. 63-64, mit Mel.

Aus: '*Altdeutsche geistliche Gesänge*' gesetzt und bearbeitet von R.L. (Handschriftlich).

999 L[assleben]. *Einige Sternsingerlieder*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 13, o. Mel.
'Die heiligen drei König' mit ihrem Stern, Sie loben Gott und preisen den Herrn...'
Forts. v. OPf. 1907, Bd. I, S. 45, 61.

1000 R. Leder. '*Die Artillerie fährt auf*...' - DV. 1908, Bd. X, S. 47, mit Mel.

1001 C. Lellmann. *Háilia Sangt Méadess*. - DV. 1908, Bd. X, S. 173-174, mit Mel.
'Mit obigen Worten beginnt ein Kinderlied, welches in Loef a.d. Mosel schon seit vielen Jahren von der Dorfjugend beim Einsammeln des Holzes zum Martinsfeuer ... gesungen wird'...
D.h. 'Heiliger Sankt Martin mit den sieben (Béadess?) Mit den sieben Ruten' ... usw.

1002 A. Lemmermann. *Ut Hartensgrund*. Alte Volkslieder in Wort und Weise aus Niedersachsen. Bremen, Schünemann, 1908. M. 1.

1003 K. Liebleitner. - K. Mautner. *Niederösterreichische Volkslieder aus dem ersten Viertel des 19. Jahrhunderts*. - DV . 1909, Bd. XI, S. 30-31, 47-48, 89-90, 118-119, mit Mel.

1. 'I und mei Weiberl, mir kinnan schö tånz'n...'
2. 'z' Blob'nstökk'lbåh is Kirtåh, schens Dirnd'l, wås willst håb'n?...'
3. 'Und als ich siebzehn Jahr alt war, da nahm ich mir ein Weib,...'
4. 'Es spielt' einmal ein Markgrafsohn mit 's Königs seiner Tochter...'

1004 *Alteres Lied aus Mecklenburg*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 169, mit Mel.
'Eine Heldin ward erzogen, mit Namen Isabell...'

1005 Liesenfeld. *Ein Volkslied aus den 60-er Jahren des vorigen Jahrhunderts und seine Genesis*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 124-127, mit Singw.
'Es ging mal ein verliebtes Paar wohl in den Wald spazieren...'

1006 E. Lucerna. '*Das Hennenlied*'. - DV. 1908, Bd. X, S. 3-4, mit Mel.
'O dös verwögna Hennevolk...'

1007 O.R. Maresch. *Lieder, Ballade und Gstanzeln aus dem Kuhländschen*. (Kuhländer Dialekt). - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 43-44, o. Mel.

1. Lied beim Maibaumtragen: ‘Blümle, Blümle, Maie...’
2. Lied beim Schmeckostern: ‘Taberaner junges Madle...’
3. Eine Ballade: ‘'s Woir a mol a Pairiken...’
4. Gstanzeln.

1008 Mathieu. *Stolze Hendrich*. - DV. 1908, Bd. X, S. 81, 160, mit Mel. Lied vom Rhein:
‘Stolze Hendrich, de woll freie gonn so weit ins fremde Land...’

1009 P. Mathieu. *Rekruten- Aushebung*. - DV. 1908, Bd. X, S. 115, mit Mel. Lied aus der Umgebung von Düsseldorf.
‘Nach Düsseldorf marschieren wir,..,’

1010 K. Mautner. *Vierzeiler aus dem Innviertel*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 44, o. Mel.

‘Und da Wirth is so feiñ:...’

Lied in gewesttaal. Carmen proprio idiomate propositum.

1011 O. Meisinger. *Volkslieder aus Baden*. - BBVV. 1905-1908, S. 39-47, m. Mel.

1. ‘Lippe-Detmold, o du wunderschöne Stadt...’
   Cf. Bvb. I, 2085.
2. ‘Höret, ihr Brüder, den Trompetenschall...’
3. ‘Zu Leipzig war die grosse Schlacht, Hurra, hurra, hurra!...’
4. ‘Warum ist denn die Falschheit so gross auf der Welt?...’
5. ‘Es war einmal ein Mädchen, Das hätt' zwei Knaben lieb,...’
   Cf. n. 967.
6. ‘Ich habe den Frühling gesehen,...’
7. ‘Horch! wer kommt von draussen 'rein?...’
8. ‘Ich habe mein Feinsliebchen Schon lange nicht gesehn...’
9. ‘Es wollte sich einschleichen Ein zartes Lüftelein,...’

1012 H. Monninger. *Wein, Bier, Most und Schnaps*. - DV. 1908, Bd. X, S. 118. Lied aus der Umgebung von Graz:
‘Aber an Wein, an Wein, an Wein,...’

1013 Ph. Müller. - K. Kaiser. *Burschenlied*. - DV. 1908, Bd. X, S. 83-84, o. Mel.
‘Ihr Burschen, seids lustig Und munter wohlauf...’

1014 [1, 1030] V. Pellandini. *Canti popolari ticinesi*. - SAV. 1908, Bd. IV, S. 268-275, (2° Ser.), o. Mel.
12. ‘Se 'l governo ini dà la spada...’; 13. ‘Ti scriverò una lettera...’; 14. ‘A fa re il soldato...’; 15. ‘Se si ferma un reggimento...’; 16. ‘La mia morosa cara...’; 17. ‘La violetta la va, la va, la va, la va...’; 18. ‘Quei cacciatori...’; 19. ‘La rizzolina la va alla messa...’; 20. ‘Tütti i dis che

son smortina...'; 21. 'La vegn, la vegn, la vegn a la finestra...'; 22. 'Va là, va là. Pepin,...'; 23. 'Alzo gli occhi al Cielo...'; 24. 'La mia mamma l'è vecchierella...'; 25. 'Sulla cima Ji quei monti...'; 26. 'Stamattina mi son lavata...'; 27. 'Quand a s'era piccinina...'; 28. 'Pellegrin che vien da Roma...'; 29. 'Quel mazzolin di fiori...'; 30. 'Una sera del mese di luglio...'.

1015 F. Pfaff. *Volkslieder und Schwänke aus Lobenfeld*. - BBVV. 1905-1909, S. 73-93, o. Mei; Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 105-125.
44 Tanzliedchen; Lieder: 'Steig sLaterle rauf!', 'Das Kübelein', 'Die Nonne'; 5 Kinderreime; 11 Neckreime und Schwänke; Der Pfarrer lernt Latein.

1016 L. Pirkl. '*Es waren Schwestern drei*'. - DV. 1909, Bd. XI, 8. 11-12, mit Mel.
Lied aus Zintberg b. Schwaz.
Cf. n. 1490.

1017 J. Pommer. *'s Bauern Töchterlein*. - DA . 1908, Bd. X, S. 65-66, mit Mel. Lied, Kritik.
'Da Bauer hat ein Töchterlein...'

1018 J. Pommer. '*Heunt gien mir's auf die Alma*'. - DV. 1908, Bd. X, S. 78-79, mit Mel.
Aus Tirol, Satz von J.P.

1019 J. Pommer. *Hirtenlied aus Halle in Tirol*. - DV. 1908. Bd. X, S. 97, mit Mel.
'Auf, auf, es ist schon Tag,...'

1020 J. Pommer. *Innviertler Gsangl*. - DV. 1908, Bd. X, S. 154, mit Mel Lied a. St. Johann b. Schmoln, OÖ:
'Von Innviert'l eina läut't a Glöggerl so hell,...'

1021 J. Pommer. [Jodler] *Aus der Ebenau*. - DV. 1908, Bd. X, S. 134, Mel.

1022 P[ommer]. *Ein Jodler aus Stübing*. - DV. 1909, Bd. X, S. 134. Mel.

1023 J. Pommer. 444 *Jodler und Juchezer aus Steiermark und den steirischösterreichischen Grenzgebiete*. Wien, Deutsch. Volksgesangver. (Oesterreichische Rundschau. 1908, Bd. XIV, H. 2; DAL 1908, Bd. X, S. 70-71 = M. Graf).

1024 J. Pommer. *Liebe über alles*. - DV. 1908, Bd. X, 8. 95, mit Mel. Bearbeitung von J. Pommer.

'Vom Wåld bin i fiara...'

1025 J. Pommer. *Das Liederbuch des Deutschen Sängerbundes in neuer Ausgabe*. - Sängerhalle. 10-IX-1908; DV. 1908, Bd. X, S. 149-151, 169-172.
Zur wahren Volkstümligkeit nötige Eigenschaften.

1026 J. Pommer. *Der Puachberger*. - DV. 1908, Bd. X, S. 86, mit Mel. Jodel aus Miesenbach, NÖ.

1027 J. Pommer. *Der Rinnegger Dreier*. - DV. 1909, Bd. X, 8. 8, mit Mel. Ein 'lango bekannter' Jodler.

1028 J. Pommer. *Drei Ripp'n. drei Rapp'n*. Steirische Schnaderhüpfl-Weise. - DV. 1908, Bd. X, S. 24-26, mit Mel.
'Drei Ripp'n, drei Rapp'n, drei Federn am Huat...'

1029 J. Pommer. *Der Tratenbecker* [d.h. der aus Tratenbach]. - DV. 1908, Bd. X, S. 177, mit Mel.
Jodler aus Tratenbach b. Miesenbach, NÖ.

1030 P[ommer]. *Tridijai hadaradarä*. - DV. 1908, Bd. X, S. 18, mit Mel. Ein Jodler aus Eisenerz.

1031 J. Pommer. *Turracher Lieder*, 35 Volkslieder von der steirisch-kärntnerischen Grenze für eine oder zwei Singstimmen mit Begleitung des Flügels eingerichtet. Wien, Robitschek, [1908], 4°, 26 S. (DV. 1908, Bd. X, S. 142-143, a. Grazer Tagespoost; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 226 = J. Bolte).
'... aus einer um 1835 entstandenen Handschrift und mündlicher Ueberliferung 35 Liebes- und Scherzlieder des steirischen Dorfes Turrach' (J.B.).

1032 P[ommer]. *Ueba d' Alm, juche! Wohl auf der Alm, juche!* - DV. 1909, Bd. XI, S. 69, 100-101, Mel.
Lieder von der Königsberg-Ålm, Salzburg.

1033 J. Pommer. *Ueber* A.R. VON SPAUNS *Sammlung oberösterreichischer Volksweisen*. - DV. 1909, Bd. X, S. 21-23, 41-43, 61-62, 76-78, 93-94.

1034 Popelak. - P[ommer]. *s' Bibihenderl*. - DV. 1908, Bd. X, S. 114-115, mit Mel.
Lied aus der Krieglacher Gegend:
'Jetzt bin i af d'Alm aufigånga'...

1035 Fr. Porsch. [23] *Wiener Kinderlieder und Kinderreime*. - DV. 1908. Bd. X, S. 101, 118, o. Mel.

1036 A. Pöschl. - K. Kronfuss. *Der andere Hore*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 34, Mel.
Jodler aus Miesenbach, NÖ.

1037 F. Pöschl. - Fr. R. von Srbik. *Da Gåfferl*. - DV. 1908, Bd. X, S. 153-154, mit Mel.
Lied aus Scharfling am Mondsee:
'Grüass di Gott, mei liaba Gåfferl,...'

1038 K. Prenner. '*Sing' mar in Umhaujåkl sein'n*' - DV. 1908, Bd. X, S. 68, mit Mel.
Jodler aus Mönichkirchen a. Wechsel, NÖ.

1039 G. Queri. - [K. Frank]. *Bauern und Eh'halten: Das Lied der Bauern und Eh'halten*. - DG. 1909, Bd. X, S. 74-75, 117-120, o. Mel.
'I hab mir was ausstudiert...'
'Das Lied scheint anfangs der 80-er Jahre entstanden zu sein, als die Landflucht sich schon bemerkbar machte...'

1040 Th. Ranz. - P[ommer]. *Greane Fensterl*. - DV. 1908, Bd. X, S. 138. Wie dieses Lied in Rinnbach b. Ebensee üblich ist.

1041 Reupke. '*Heiss was in de Mai*' - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, 8. 17.
... 'ein zu einem Kreispiel gehöriges Lied'.
Vgl. FL. VAN DUYSE. *Het Oude Nederlandsche Lied*, bd. II, bl. 1408-1425. (Bvb. I, 305, 2283).

1042 V. Richar. - J. Pommer. *Der Lugatzer*. DV. 1908, Bd. X, S. 156, mit Mel.
Jodler aus Lugatz b. Mureck, Steiermark.

1043 L. Schaffler. '*Da Pinzgaua Foppa*' - DV. 1908, Bd. X, S. 23-24, mit Mel. 'Auf da Welt is recht lusti(g), recht lusti(g),.. våstehst...'

1044 F. Schaller. - P[ommer]. *Ein Ebenseer Jodler*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 52, Mel.

1045 F. Schaller. *‘Hålt's still. Hirtenbuama, von Blås'n a Weil’!* - DV. 1909, Bd. XI, S. 31, mit Mel.
Krippelied noch zu Anfang des vorigen Jahrhunderts in der Kirche zu Ebensee gesungen

1046 F. Schaller. ‘*Hirtenlieder zur Zeit der Geburt Christi*’. DV. 1908, Bd. X, S. 43-44, 172-173; 1909, Bd. XI, S. 64, mit Sangw.
Forts. d. DV. 1905, Bd. VII, S. 160-161; 1906, Bd. VIII, S. 108-109; 1907, Bd. IX, S. 132, 167-168.

1047 F. Schaller. *Zwei Jodler aus Ebensee*. - DV. 1908, Bd. X, S. 28, mit Mel.

1048 F. Schaller. *Neujahrswunsch der Nachtwächter* (in Ebensee). - DV. 1909, Bd. XI, S. 10, mit Mel.
‘Mit grossen Freuden kommen wir da...’

1049 F. Schaller. *Vögelfangen*. - DV. 1908, Bd. X, S. 152-153, mit Mel. Lied aus Ebensee, OÖ.
‘Koañ Gimp'l, koañ Zeis'l geht eini iñ meiñ Hais'l,...’

1050 K. Scheibe. *Enttäusschung*. Ein Volkslied.- NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 34, o. Mel.
‘Es zog ein Wandersmann zo trüb einher,...’

1051 H. Schierbaum. *Justus Mösers Beiträge zu* NICOLAIS ‘*Kleynem feinen Almanach*’ [1776]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 163-164.
‘Volkslieder: Eyn Tyryngisch Pawren-Lyd; Eyn Lyd an eyn'n Patten; Eyn Nidersechsysches Lyed; Eyn Lyd der Meydleyn ym Osznabrückyschen; Eyn Hannswurstslyd; Eyn Westphelysches Lyebeslyd; Eyn Sechsisch Pawrenlyd’. - Die Texte.

1052 O. Schmidt. *‘Spinnradl drah’!* - DV. 1908, Bd. X, S. 175, mit Mel. Lied a. dem Egerland.

1053 F. Schön. *Volkslieder und Volksliedreste aus dem Kinderliede der Saarbrücker Gegend*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 149-150, o. Mel.

1. ‘Klein Annchen von der Mühle...’
2. ‘Immer schöner wird die Welt...’
3. ‘Es stand ein Baum mit Rosen...’

1054 H. Schuen. - P[ommer]. *Der steirische Brauch*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 53, mit Mel. Lied aus Kainach bei Voitsberg.
‘Dås is da steirische Brauch...’

1055 J. Spandl. *Beim Fensterln*. - DV. 1908, Bd. X, S. 112, mit Mel. Lied aus Südmähren und Pohrlitz.
‘Scheit der Mond so schöñ auf jener Höh;...’

1056 J. Spandl. *Alte Liebe rostet nie!* - DV. 1909, Bd. XI, S. 28-29, mit Mel. Lied aus Runarz b. Deutsch-Brodek (Mähren).
‘Hast du deun schon ganz vergessen,...’

1057 L. Staudacher. *Zwei ‘Gstanz'ln’ aus dem Zillertal*. - DV. 1908, Bd. X, S. 84, o. Weis.

1. ‘Niggal, naggal, nou a Fraggal,...’
2. ‘Mai' Waib is kronk...’

1058 [1, 524] O. von Greyerz. *Im Röseligarte*. Bern, Francke, 1909, Bd. II.

1059 J. Widmer. - P[ommer]. - F. Bälger. - A. Schneider.- L. Staudacher. - *Aus Vorarlberg. Aus Innsbruck und Heidelberg*. - DV. 1908, Bd. X, S. 177; 1909, Bd. XI, S. 55-56, 68, 103, m. Mel.

Neckliedchen.
- 'Heidideldum, mein Weib ischt krumm,...'
- '1. 2. 3. Bigga bagga bei...'
- 'Die Littl lattl...'
- 'Ich bin ein armer König...'

1060 A.A... [Alte Bremer] *Abzählreime*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 52, 168.

1061 W. Dobbrick. [100] *Abzählreime aus der Provinz Posen*. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 72-73, 100-101, 121-123.

1062 G. Fischer. *Der Zinkenist*. - DG. 1909, Bd. X, S. 143.
Ein Vers aus ca. 1860.
'Wie glücklich....
Er kommt, wenn er gestorben ist,
Gewiss nicht in die Hölle'...

1063 Gerhold. [3] *Auszählverse aus Wien um 1858*. - DV. 1908, Bd. X, S. 119.

1064 S. Kobl. - E. Hagen. - A. Fischer. - W. Bauernfeind. - A. Jobst. - Agricola. - Fr. Besl. *Einige Kinderverse*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 80, 200; 1909, Bd. III, S. 20, 66.

1065 F. Kojetinsky. *Kindersprächlein und Auszählreime*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 35, 103.
Vgl. DV. 1907, Bd. IX, S. 171.

1066 A. König. [5] *Ratschendorfer Auszählreime*. - DV. 1908, Bd. X, S. 48.

1067 Fr. Loritz... *Beim Pfeiferlmachen*. - OPf. 1907, Bd. 1, S. 80; 1908, Bd. II, S. 64, 199.
Mitteilung von Bastlösereimen.

1068 [1, 1038] A. Mannheimer. *Ein Bauerngespräch a.d.J. 1738 in schwab. Mundart*. - Al. 1908, 2. F., Bd. IX, S. 306-307 (Forts., Schluss).
Kritik.

1069 G.F. Meyer. *Plattdeutsche Kinderreime aus Schleswig-Holstein, für Eltern und Kinder*, mit Zustimmung des Kieler Prüfungs-Ausschusses für Jugendschriften ausgewählt. Kiel, Lipsius, 1908, IV-132 S.M. 1,20. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 230 = J. Bolte).
'Eine ansprechende, gut geordnete Lese...' (J.B.).

1070 J. Oppenheimer. *Originelle Wegweiserreime* [zu Pyrbaum]. - OPf. 1908, Bd. II, S. 199.

1071 L. Pirkl. - K. Mautner. '*Hüa, hå*'! - DV. 1909, Bd. XI. S. 34, 67.
'Hüa, hå, mei Våtta ist a lustiga...'
Vgl. 'Mei Våda håts Haus vakauft...' usw.

1072 R. Popelak. [2] *Auszählreime* [aus Graz]. - DV. 1908, Bd. X, S. 67.

1073 Fr. Porsch. [13] *Wiener-Auszähl-Reime*. - DV. 1908, Bd. X, S. 85.

1074 Fr. Redl. *Allerlei Reimsprüche*. - DV. 1908, Bd. X, S. 31.

1075 W. Seemann. *Abzählreime*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 14-15,
'Forts. f.' [?].
'Eine reiche Auslese'.

1076 F. Tetzner. [Die verbreitetsten] Erzgebirgische Hütereime. - GL 1909, Bd. XCV, S. 30-31.

‘Aus diesen Proben ist schon der gesammte Inhalt der Hütereime ersichtlich’.

1077 R. Wolf. *Kinderspruch aus Guntramsdorf*, *N.-Ö*[sterr.]. - DV. 1908, Bd. X, S. 31.
‘Gestern håb i Keg'l g'schieb'n...’

1078 P.B. Die ‘Tobelhocker’ [=] *die Seelen der Angeber in den zahllosen Hexenprozessen zu Vaduz* (a. Oberrhein). - Vossische Zeitung. 16-IX-1908; SAV. 1908, Bd. XII, S. 290.
‘... müssen im Lavena*tobel* um den reisigen Steintisch *hocken* und die Qualen der Verbrannten leiden. Und die Sage ist lebendig geblieben in den Tälern des Falknis, des Triesenberges und der Drei Schwestern [cf. n. 1490] ... noch heute gespensten dort die “Tobelhocker”, und ihre Familien leiden schwer unter dem Fluche der seit Jahrhunderten auf ihnen lastet...’

1079 *Les Empreintes merveilleuses*. R. Basset. CCCIV. Le Chariot de Gargantua; CCCV. Le Pas de Gargantua; CCCVI. La Pierre du diable; CCCVII. Le Pas du diable; CCCVIII. La Pierre levée de la vente; CCCIX. Les Empreintes du Vaux d'Aubin; CCCX. La Pierre de saint Amand; CCCXI. La Pierre de saint Victor; CCCXII. La Pierre de saint Benoist; CCCXIII. La Croix du Pas de saint Laurent; CCCXIV. Le Menhir de Soulans; CCCXV. La Pierre de Gargantua; CCCXVI. La Roche de saint Léger de Toucheret; CCCXVII. Les Pieds du Sauveur. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 54-59.
Suite de RTrP. 1892, t. VII, p. 427-428, 499-504, 676-681; 1893, t. VIII, p. 174-175, 498-502, 565, 588; 1891, t. IX, p. 221-223, 286-288, 473, 689-693; 1895, t. X, p. 118, 360-361, 539-544; 1896, t. XI, p. 199-200, 312-313, 525-529; 1897, t. XII, p. 84-85, 316, 406-109, 489, 616-617; 1898, t. XIII, p. 338-339, 472; 1899, t. XIV, p. 52-53, 295, 459, 587; 1900, t. XV, p. 56, 425-426, 664; 1901, t. XVI, p. 206-209, 261-264, 391-392, 527-528; 1902, t. XVII, p. 58, 288; 1903, t. XVIII, p. 270-271, 419, 529-530; 1904, t. XIX, p. 37-40, 141-142, 493; 1905, t. XX, p. 207, 248-249, 400-103; 1906, t. XXI, p. 138-139, 376-377; 1907, t. XXII, p. 301-305, 410.

1080 H. Monninger. *Finkensang*. - DV. 1908, Bd. X, S. 134, o. Mel.
Gesungen wenn die Finkerln zu singen anfangen:
‘Zizibe, zizibe, rufs in mein Gårten,...’

1081 E. Peacock. *Adders swallowing their Young*... [and other beliefs]. - FL. 1908, v. XIX, p. 473-474.

1082 Rau. *Kuhnamen in niederem Erzgebirge*.- MVSV. 1909, Bd. V, S. 23-24.

1083 A. Szulczewski. *Der Heiland und die Pflanzenwelt*. Posener Legenden. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 570-573.
1. Woher die Zwiebel den Scharfen Saft hat; 2. Wie die Schlüsselblume entstand; 3. Schwarzdorn und Kreuzdorn; 4. Vom Holunderstrauch; 5. Die Kornähre; 6. Die Grasnelke oder das Jesusstöcklein; 7. Espe und Tanne; 8. Das Zittergras oder die Muttergottes-Tränen.

1084 [1, 620, 1011, 1752] I. Teirlinck. Plantenkultus, - VKb. 1909, bd. XXXIX, bl. 42-49.

1085 O. Strobl. *Tier-Stimmen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 44.
'Der Beere brumbt. Und die Wölff sich zum heulen mehnen;...'
Gedicht aus Frat. ALBERTUS GRÜNEWALD'S '*Geistliches Rosen-Büschlein*...' (Gedr. ca. 1700).

[K. Frank]. *Herkunft der Kinder*. - DG. 1909, Bd. X, S. 131.
... 'aus dem Wasser (in Nürnberg und Umgegend...); der Storch ist uur Vermittler um die Kinder aus dem Wasser zu holen'.

A. Geitner. *Schaumesse*. [Oberpfalz]. - DG. 1909, Bd. X, S. 25.
= 'Um klar zu werden über das Schicksal eines Verstorbenen. Während der Wandlung [derselben Messe] muss der Verstorbene den in der Kirche Anwesenden erscheinen...'

1088 K. Jäger. *Witzige Wetterregel*. - DV. 1908, Bd. X, S. 86.

1089 M. Rehsener. *Tiroler Volksmeinungen über Erdbeben*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 198-199.

Opgeraapt onder 't huidig volk. Np. quid de hoe censeant in praesenti.

1090 Sergines. [*Quelques dictons populaires inspirés par la pluie du mois de juin*]. - APL. 1909, t. LII, p. 569.
... 'A propos de 's. Norbert, s. Médard, s. Jean, s. Pierre'.

1091 W. Zierow. *Lichtmess*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 166.
Wie der 2. u. der 3. Februar ein 'Wetterdag' sind. Manche Lichtmessregeln.

1092 F.C. Amlinger. *Alter Feuersegen* [1804]. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 64.

1093 A. Br. *Alphorn und Alpsegen* [Betruf]. - Sonntagsblatt der BN. 1908, Bd. III, S. 99 ff.

1094 A. Dettling. *Betruf der Älpler auf Niederbauen*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 287.

Soort volkslitanie. Litaniae quasi.

'Alle (Nacht?) ging durch einen Strich ein Güss (Geschrei), und wo das durch ging, lag am Morgen das Vieh tot, bis dieser *Ruf* geschah'.

1095 Frau B. Hess-Kunz. *Einige Formeln und Gebete*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 227-228.
Neujahrswunsch; Abends; Beim Niesen; Tischgebet; Morgengebet. (Ober-Hittenberg b. Wald, Kt. Zürich).

1096 G. Kessler. [Altes] *Gebet für die Grosse Woche*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 287-288.
Aus Niederbüren (St. Gallen).

1097 *Segen und Gebete*. - DG. 1909, Bd. X, S. 64-73, mit Abb.

1. Ablassgebet von dem wundertätigen Mirakelbild zu Maria Tädlbach;
2. Gewieser Feuersegen;
3. Unser lieben Frauen Traum;
4. Himmelsbrief [Cf. Bvb. 1, 2008; II, 1317];
5. Heilige Masse (eine länge Maria und ihres Fusses);

6. Die 7 hl. Schloss;
7. Die 3 goldenen Samstage;
8. Die 7 Zufluchten;

9. Die Goldene Schatzkammer;
10. Die 7 heiligen Himmelsriegel;
11. Jerusalemer Gebet;
12. Das goldene Vaterunser;
13. Das Christopheles Gebet;
14. Das Korona Gebet;
15. Der Segen des hl. Koloman;
    Stücke. Kritik.

1098 A. Herse. *Bromberger Legende*. - AdPL. 1908, Bd. 111, S. 365-367.
Warum, seit Adam und Eva, heute noch jede gute Hausfrau die Betten macht.

1099 H. Monninger. *Weshalb die Eiche ausgezacktes Laub hat*. Sage aus der Gegend von Hitzendorf b. Graz. - DV. 1908, Bd. X, S. 9.

1100 [1, 1776] *Les Pourquoi*. J. Nippgen. - A. Harou. CL-CLIX [?]; CLX. Pourquoi la queue du lièvre est elle courte? (Conte Votiaque); CLXI. L'origine des riches et des pauvres. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 91-92.

1101 D. Steilen. *Zwei Tiergeschichten*. Worum de Hunnen sick berekt; Worum de Swine in'n Sanne wöhlt. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 57.

1102 K. Wehrhan. *Wie erklärt sich das Volk den Namen 'Freimaurer', und warum ergeht es diesen im Leben nie schlecht?* Ein Beitrag zu dem Kapitel: 'Freimaurerei und Volkskunde'. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 1-13.
Cf. nn. 710, 820, 935, 1522.

1103 J. Bolte. [6] Weitere Predigtparodien. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 182-185.
1. Eine Scherzpredigt; der Meergreis; 2. Eine Fastnachtpredigt; 3. Eine Kapuzinerpredigt; 4. Eine andere Scherzpredigt: 'Kapitel Donnerstag, Vers Mittwoch'; 5. Ein Lügenstückchen; 5. Eine Scherzpredigt am zweiten Tage einer obersteirischen Bauernhochzeit. - Literatur.

1104 *Devises des districts du Valais*. - Feuille d'Avis du Valais, nov.

1105 B. Dumur. *Les cinq merveilles de Lutry*. - RHV. 1908. déc.; Feuille d'Avis de Lausanne. 1908, 18 déc.
'La granta louié, l'homo de l'epare, lou sindzo, la grossa cliotze lou pliot'. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 75 = E. Hoffmann-Krayer).

1106 Fr. Gammin. *Alter Spott- und Neckreim auf die Maurer*. (Mecklenburgisch). - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 17.

1107 [Ga]ss[mann]. *Lügenmärlein aus dem Luzerner Hinterland*. - (S.A.a.) VL. 17/20-XII-1908.
'Schwänke vom Narr v. St. Urban und vom "Bickel-Joggi"' (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 79 = E. Hoffmann-Krayer).

1108 Hermann. *Predigt auf das Eest St. Peter und Paul*. - DG. 1909, Bd. X, S. 145.
Predigt des franz. Emigranten J.B. Quarante (Vgl. FR. WACHTER. *General-Personal-Schematismus der Erzdiözese Bamberg*. Bamberg. 1908, S. 374).

Fransch en duitsch tezamen. Cf. nn. 1291, 1295.

Semi-gallicè semi-germanicè.

1109 B. Kahle. *Ortsneckereien und allerlei Volkshumor aus dem Badischen Unterland*. - BBVV. 1905-1908, S. 153-226.
Vorwort; Namen für die Bewohner eines grösseren Gebiets; Lage des Orts; Anklang an den Namen des Orts; Landwirtschaftliches Hauptgewerbe; Sonstige Gewerbe; Hauptnahrung und Lieblingsspeise; Die äussere Gestalt; Die Kleidung; Karaktereigenschaften; Besondere Einrichtungen; Branche und Sitten; Völkernamen; Eigentümlichkeiten der Aussprache; Tierwelt; Etymologisch dunkle Namen; Spottverse auf einzelne Orte; Litaneien; Besondere örtliche Verhältnisse; Spottverse auf die Mädchen; Spottverse auf die Burschen; Schildbürgerstreiche; Sonstige Ortsneckereien; Allerlei Schnurren; Verspottung der Handwerker und einzelner Stände; Anhang; Nachtrag; Ortsverzeichnis.
Cf. Bvb. I, 1780; II, 1115.

1110 O. Knoop. *Der Mittelpunkt der Erde*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 207-208.
Nicht nach dem Schweinehirt des Klosters der dem Kurfürst antwortete: ‘Hier wo ich stehe, ist der Mittelpunkt der Erde’, aber im Volkswitz haben einige Ortschaften ganz besonders den Vorzug, im Mittelpunkt der Erde zu liegen: Einzingen, Poppau, Neuenkirchen, mehrere bei Stargard liegenden Dörfer, Schwetzkau, Stroppen.

1111 L[assleben]. - Wartbigler. - Reindl. - A. Jobst. - H. Steinberger. - Simson. - H. Härtle. *Heimische Neckereien*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 11-12, 43-44, 76, 108-109, 140-141; 1909, Bd. III, S. 35-36, mit Abb.
‘*Die Bettelmannbrater* - die Nittenauer; *Das Ross-Ei, oder ‘Heisserl, Bruck zua!’* = die Brucker; ‘*D'Höng-Lecker*’ = die Waidhauser; ‘*D'Stoaknacka*’ = die Kaltenbrunner; ‘*Die Berchinger und der Hecht*’ [in einem Vogelkäfig]; ‘*Die Brucker und der Kapfen*’ [im Käfig]; ‘*Die Schwengl*’ = die Pöllinger; ‘*Warum man in Oberndorf nicht nach der Zeit fragen darf*’; *Die ‘Handscher’ und ‘Spitznarren’* = die Marktbürger und die Stiftkastlischen aus Lauterhofen; ‘*D' Spräzer*’ = Die Muschenrieder.

1112 A. Lüders. *Die ‘Sunnenkieker’ von Süpplingenburg*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 272.

‘...waren verpflichtet ... der Kornernte Herrendienste zu leisten ... [nur] wenn der “himel ... sunnig” war. Hier wird erzäldt wie sie vor etwa 120 Jahren ihr Recht erstritten hatten...’

1113 Mötsehl. - Fleischmann. *Zwei Scherzfragen*. [Welches ist die grösste..., die bedauernswerteste Gemeinde...?]. - OPf. 1908, Bd. II, S. 96.
Cf. n. 1122.

1114 C. Müller. *Predigtparodien und andere Scherzreden aus der Oberlausitz*. (Vgl. ZVV. 1902, Bd. XII, S. 224; 1904, Bd. XIV, S. 364, 471). 1. Die Traurede; 2. Spottpredigt beim Lichtengang; 3. Die Schusterpredigt oder Predigt am Sonntage der Schuster; 4. Kauf auf der Insel vom guten Nichts. Kaufbrief vom immerwährenden Nischtda; 5. Die Riesenbassgeige. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 175-181.

1115 Fr. Pfaff. *Dorfspruche oder Ortslitaneien aus dem Badischen Oberland*. - BBVV. 1905-1908, S. 14-15, 17-24, 70.
Beispiele, Art.
Cf. n. 1109.

1116 *Rätsel, Scherze und Sprüche*. - DG. 1909, Bd. X, S. 142.
‘Alte Studentenwitze’.

1117 P.S. *Neckreim*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 65.
... auf ‘die Dörfer aus der Nähe von Dortmund’.

1118 J. Schmidt. *Einige Ortsneckereien im Markgräflerland. Weitere Ortsneckereien im Markgräflerland aus älter er und neuer Zeit*. - BBVV. 1905-1908, S. 128-133; Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 23-35.
Auf O. HAFFNER. *Alemannische Ortsneckereien aus Baden*. - Al. 1908, 2. F., Bd. VIII, S. 102 ff.
Auch ein Wort über die Fastnachtfeuer .. Cf. n. 834.

1119 [1, 1052] *Les Sermons facétieux*. M.-E. Vaugeois. XI. Sermons de Carême: ‘qui est-ce qui jeûnera dans cette paroisse [de la Chaume]’? (Sables d'Olonne). - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 65-66.

1120 *Sobriquets payernois*, liste de sobriquets par un anonyme. - CV. 29-VII-1908.

1121 A. Tobler. *Neue Witze und Schwänke mis Appenzell*. Heiden. Selbstv., 1908. (SAV. 1908, Bd. XII, S. 295 = [E. Hoffmann-Krayer]).

1122 J. Uschold. *Der Ort der drei Hirten*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 32.
Ein Wortspiel: es seien drei Hirten in Schambach: *ein Hirt der Sünder, ein Hirt der Kinder und ein Hirt der Rinder*,... = in Schambach nur 3 Häuser mit 3 Familien: das Pfarrhaus, das Schulhaus und das Häuschen eines Taglöhners.
Vgl. *Ein Gemeindeunikum*. - OPf. 1909, Bd. II, S. 144.
Cf. n. 1113.

1123 R. Wolf. *Kinderbeichte*. - DV. 1908, Bd. X, S. 85.
‘Bitt' Herr Pater, i' möcht' beicht' n...’

1124 A. Andrae. *Rätselaufgaben und Rätsel* aus Markoldendorf. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 109-110.

1125 Bode. *Nordhannoversche Sprichwörter und Redewendungen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 287-288.
Mit Ursprung u. Sinn.

1126 H. Fermum. [62] *Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten aus der Soester Börde*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 141-144.

1127 M. Gabbud. [32] *Enigmes Bagnardes*. Patois de Lourtier (Valais). - SAV. 1908, Bd. XII, S. 219-222.
(Extrait du Bull. du Gloss. des Patois de la Suisse romande. Ann. V, n. 1).

1128 J. Götz. *Spruch über die Tage der Woche*. - DV. 1908, Bd. X, S. 7.

1129 L. Graf. *Rote Röcke. Rote Hüte*. - OPf. 1909, Bd. 111, S. 20.
Von Leuten welche auf ihrem Kirchengange rote Röcke... trugen. Erst dann wurde zum Gottesdienste geläutet wenn man sie herankommen sah!...

1130 G. Hausmann. *Wat de al Lüt säten*. ([30] Sprichwörter aus dem nördlichen Teile des Reg. - Bez. Aachen). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 144-146.

1131 Fr. Jöde. - M. Rödiger. - P. Baumann. - R. Lellman. - H. Monninger. Rätselrhythmen. Vexiersprüchlein. - DV. 1908, Bd. X, S. 176; 1909, Bd. XI, S. 55, 71, 105, 142.
Sprüche welche in einer angegebenen Rhytmisierung schnell ausgesprochen, nicht zu verstellen sind.

1132 E. Jungwirth. *Hundertzwanzig Schnaderhüpfel*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 52, 68, 89, 99.

1133 A. Liebleitner. *Alle Volkssprüche*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 69, 90, 101.

1134 H. Monninger. *Bauernwitze*. - DV. 1908, Bd. X, S. 49.
Spruch.

1135 H. Monninger. *Aus dem Lavanttale*. - DV. 1908, Bd. X, S. 102.
Sprüche.

1136 H. Monninger. - P[ommer]. *Gegen das 'Schnaggerl'*. - DV. 1908, Bd. X, S. 68, 103.
Sprüchlein aus der Ilzer Gegend (Oststeiermark)...

1137 P[ommer]. *Drei Schnadahüpf'ln aus St. Gilgen*. - DV. 1908, Bd. X, S. 157.

1138 P[ommer]. - K. Wehrhan. *Sprichwort*. - DV. 1908, Bd. X.S. 119; 1909, Bd. XI, S. 71.
'Was ma' nid in Kopf håd,...'

1139 P[ommer]. *Stochhüatle*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 15.
Ein Schnaderhüpfel aus Zeltweg.

1140 Popelak. *Zwei Bauern-Rätsel*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 48.

1141 Fr. Porsch. *Gleicher Anlaut*. Sprüche. - DV. 1909, Bd. XI, S. 71.

1142 Fr. Porsch. *Zur Zungenübung*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 15.
Spruch.

1143 Fr. Redl. - P[ommer], *Fingersprüchel* [aus Hoheneich]. - DV. 1908, Bd. X, S. 85.
'Herr, Frau...'

1144 M. Riedl. *Oberpfälzische Sprichwörter* [aus Schwärz]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 50.

1145 A. Rossat. *Proverbes Patois*, recueillis dans le Jura bernois catholique. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 161-173, 261-267; 1909, Bd. XIII, S. 31-46.
1. Généralités météorologiques; 2. Calendrier agricole et météorologique; 3. Proverbes et dictons.

1146 F. Schaller. '*Da Knecht und da Baua*'. - DV. 1908, Bd. X, S. 48.
Ein Spruch.

1147 Siebert. [43] *Untereichsfeldische Sprichwörter und Redensarten*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 78-79.
Ergänzt H. HUCHS Sammlung. Cf. Bvb. I, 1785.

1148 J. Simmon. *Gleicher Umlaut*. - DV. 1908, Bd. X, S. 68.
Kinderspruch.

1149 Simson. '*Die bucklige Oberpfalz*'. - OPf. 1908, Bd. II, S. 32.
Diese Redensart schon vor 250 Jahren sprichwörtlich. Dies erhellt aus einem Schreiben... (1663-1670).

1150 Fr. von Schönwerth. *Oberpfälzische Sprichwörter*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 51.

1151 W. *Paderborner plattdeutsche Zitatensprichwörter*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 167-168.
'Olles met Mote! saggte de Sneyder, do slaug he seyne Frugge mit de Elle daut' usw.
Cf. n. 164.

1152 Fr. Waldek. - P[ommer]. *Schnaderhüpfl'n aus Oberösterreich*. - DV. 1908, Bd. X, S. 102, mit Mel.
'1 bin nöd von Oesterei'...

1153 K. Wehrhan. *Eigentumsvermerke in einem Gebetbuche*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 66.

1154 Wibbe. *Tauschsprüche*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 17.

1155 S. Wiszmath. *Schnadahüpfeln in Flosseramter Mundart*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 96.

1156 R. Zoder. *Volksrätsel*. - DV. 1908, Bd. X, S. 157.

1157 W. Bade. - Fr. Cammin. - S. [Signalartige] *Schäferpfiffe* [aus früheren und gegenwärtigen Jahren]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 206, 291.
Texte u. Mel.

1158 J. Bennesch. *Hirtenruf*. (Aus dein Wittigtale i. Böhmen). - DV. 1909, Bd. XI, S. 12, Mel.

1159 Fr. Jöde. *Volkstümliche Signale aus Nord- und Mitteldeutschland*. - DV. 1908, Bd. X, S. 134, Mel.
... 'mit dem Munde gepfiffen' oder 'gesungen'.

1160 A. König. *Zum Egever Stadttürmer-Trompetentusch*. - DV. 1908, Bd. X, S. 119.
Spruch:
'Herr Hauptmann, Herr Hauptmann, die Jäger ham schon wieder kein Geld!...'

1161 P[ommer]. - A. Robitschek.- E. Lucerna. *Juchezer vom Altaussee, Grundlsee, Niederösterreich, Hintersee in Bayern. Aichfeld, Zinkenbach, Fuschlsee i. Salzburgischen*, u. aus Tirol. - DV. 1908, Bd. X, S. 7, 46, 67, 84, 101, 118, 135, 157, 176; 1909, Bd. XI, S. 12, 34, 50, 71, 91, 105, 120, 141.

1162 K. Wehrhan. - P. Mathieu. *Musikalische Aurufe aus Lippe*. - DV. 1908, Bd. X, S. 30-31, 135, Weisen.

1163 K. Wehrhan. - L. Niemann. *Schnürspruch der Zimmerleute; Zieglerbindespruch; Lotspruch der Maurer; Schnürspruch aus der Lüneburger Heide; Bindespruch der Handlanger; Noch ein Bindesprung der Maurer und Zimmerleute*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 72, 110, 150.
Wenn ein Fremder eine Werkstatt betritt...

1164 Fr. Ansel. *La Chanson du Sire Halewyn*. - Le XXe Siècle: Noël. Bruxelles, Vromant, 1909, p. 1-3, ill.

Verletterkundiging van 't bekend 'liedje van Heer Halewin'.

Litteris ornata pernota cantiuncula.

1165 J. Bois. *La Furie*. Drame en cinq actes en vers. - IIITh. 1909, n. 113, 32 p., ill. Fr. 1. (APL. 1909, t. LH, p. 180 = J. Thouvenin; Ill. 1909, t. CXXXIII, p. 133, ill.). Cf. n. 1173.

1166 E. Conrad. *Die Sage vom Trompeterberge*. [bei Liebuch (Kr. Meseritz)]. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 117.

Gedicht.

Versibus edita.

1167 [Ga]ss[mann]. 's Marilis heilig Oobe. - 's Chäziger Beetali. Im Wiggertalerdialekt. - (S.-A. a.) VL. 22/23/24-XII-1908.

1168 Heidjer. *Schaperjürn sin' Sporkass*. Ene Geschichte ut de gode ole Tied. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 56-57.

1169 H. Hoffmann. *Zingt 's zamm!* (Der Volkssage nacherzählt). - OPf. 1909, Bd. III, S. 52.
Einem Missetäter zum Galgen verurteilt, wurde das Leben vergönnt unter der Bedingung, dass er die Ortsarme N.N., die auf Kosten der Gemeinde Kemnath unterhalten werde, heirate. Er wollte sich sie zuerst ansehen. ‘Zöigt 's zamm!’ rief er bei deren Anblick kurz erschlossen ... und baumelte in der Luft.

1170 R. Kussmann. *Der Rabbi und die Pest*. Eine Posener Sage. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 121-122.

Op dicht gesteld. — Versibus composita fabula.

1171 H. Lerbs. *Ein Droom*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 15.

Verhaal in volkstrant, en in 't platduitsch. — Narratio quaedam, linguâ facta vernaculâ scil. ex Germania septentrionali.

1172 A. Ludwig.- C. Hartenstein. *Volkslieder zu Schnozelborn. I. - 31 deutsche Volkslieder und Dundas zu Schnozelborn. II*. Thüringer Dorfleben in vier Bildern. Im reussischen Oberlande und in Ost-Thüringen gesammelt, und zwei- und vierstimmig gesetzt. Gera (Reuss), Böhme, 1908. M. 0,50 u. 1. (DV. 1908, Bd. X, S. 120, 142 [a. Geraer Zeitung], 160 ja. Geraisches Tageblatt], 164 [a. Geraer Zg. 23-II-1908]; 1909, Bd. XI, S. 91 = H. Bocks [a. Thüringer Warte. 1908, Febr.], 91-93 = P. Müller [a. Furstl. Reuss-Geraer Ztg.], 107, 110-111, 128-129).

1173 Marcille. - Cl. Gérard. *La ‘Furie’* [de J. Bois] *à la Comédie-Française*. - LMI. 1909, t. III, p. 462-463; APL. 1909, t. LII, p. 160-161, ill.
‘Résurrection d'une époque [de la civil. crétoise] inconnue’.

Ontleding in letterkunding en oudheidkundig belang. — Dispicitur ad litteraturam et ad archaeologiam.

Cf. n. 1165.

1174 J. Oppenheimer. *Der Nachtwächter von Sulzbürg*. - OPf. 1908, Bd. 11, S. 91-92.
Gedicht nach einer oberpfälzischen Sage.
‘Das Schloss ist längst zerfallen... ... der Wachter mit dem Horne - er bläst noch jede Nacht!’

1175 [Perrault] *La Belle au Bois dormant*. Ill. par E. CAUSÉ. Paris, Delagrave, in-8. Fr. 1,50.

1176 *Reinaert de Vos voor de vierschaar van Koning Nobel den Leeuw*. Een nuttig en vermakelijk verhaal voor groote en kleine kinderen. Naverteld en uitgegeven door STIJN STREUVELS. Maldegem. Delille, 1909, 8°, 126 bl., met afb. Fr. 8 de dozijn. (V. 1909-1910, bd. XX, bl. 128 = A. D[e] C[ock]).

‘Voor de schooljeugd bestemd’.

Alia de ‘Vulpe Reinardo’, scholis parata litterisque ornata editio.

1177 D. Scharringhausen. *Das Gottesgericht*. Nach einer alten hannoverschen Sage. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 136.

Gedicht. — Versibus scriptum quid.

1178 J. Sipelsur. *Ut de Chronik van Lütkenbiek*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 288-289.

Een wondervertelsel in volkstrant en zijn Plattdeutsch.

Rerum mirarum narratio, linguâ guâ facta vernaculâ np. ex Germania septentrionali.

1179 A. Steinberger. *Oberpfälzische Anekdoten*. In Reime gesetzt. - OPf. 1908, Bd. II, S. 108, 125, 175.
Das Wunder; Das Wetter; Das muss man halt verstek'n.

1180 A. Steinberger. *Der Zauberring*. Ein Erinnerungsblatt vom Haidstein. - OPf. 1908, Bd. II, S. 106-107, 122-121, 137-139, 152-154, 173-175, 194-195.

1181 G. Wittmaim. *Die Wildtauben*. Nach einer oberpfälzischen Sage. - OPf. 1908, Bd. II, S. 155.
Ein Bube, um verlorenes Vieh, von seiner Mutter verwûnscht, wird eine Taube. Das Vieh kehrt heim. Aus Reue ist dann auch die Mutter eine Wildtaube geworden.

Vgl. N. 948.

4. Zeden. - Gesta.

1182 *En Hollande. Une fête d'hiver en costumes anciens à Hindeloopen, en Frise*. - III. 1909, t. CXXXIII, p. 115, ill.

Vermelding.	Tantum commemoratur.

1183 R. Andree. *Das Pfafenköchineisen*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 207-208.
Wenn in früherer Zeit sich eine Pfaffenköchin mit dem Pfaffen versündigt hatte, so wurde sie zur Strafe in einen Esel verwandelt, musste als solcher arbeiten und erhielt auch Hufeisen aufgeschlagen... Ein solches Hufeisen... bat besondere zauberische Kräfte'... (Mühlbach im Pustertale).

1184 P. Beek. Volksgericht im Montavon. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 95.

Verdachte lui worden aan het gevaar van te verdrinken of te verhongeren blootgesteld, 'twelk gevaar ze dan, indien ze onplichtig zijn, door Gods tusschenkomst wel gaan ontkomen.	Sceleris si qui suspecti fuerint, aquis immerguntur aut fami maceranti reliquuntur, e quo periculo, si crimine insontes, opera divina eripientur.

1185 K.J. *Kütjebütjen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 34, 52.
'Gegeben...' bleibt gegeben. Sitte und Worte.

1186 A. Rednas. - A. Andrae. *Das Eichhörnchen als Kronzeuge für früheren Waldreichtum* [in Deutschland, Holland u. England]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 151, 188.
... nl. wie weit 'es hüpfen konnte, ohne die Erde berühren zu müssen'.

1187 [1, 196] A.H. *Les Danses dans les Églises*. - J. 1909, t. XIII, p. 40, 'Autre exemple'.

1188 La donnaz. - Feuille d'Avis d'Aigle. 21-XII-1908.
... 'enregistre la fin d'une coutume charitable' (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 77 = E. Hoffmann-Krayer).

1189 J. Krukowski. *Osterbräuche in Zerkow um die Mitte des vorigen Jahrhunderts*. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 144-145.

Die ‘Turken’, eine Abteilung junger Männer, bewachten das Grab des Gekreuzigten.... Die Schuljugend, nach Mitternacht, läutete Sang, und weckte die Schläfer.
Cf. nn. 1216, 1231.

1190 *Eine recht alte Sitte* [in Kirchwärder a.d. Elbe]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 168.
‘Sobald das Vorspiel zum Hauptgesang in der Kirche begonnen hatte,

ging der “Pastorendiener” ... von Wirtschaft zu Wirtschaft und rief in die Tür: “De Hauptgesang Nr... ward sungen...” Dafür 10 Pfg ..; und die dort sitzenden Kirchenbesucher machten sie auf und kamen ... vor der Predigt in die Kirche! Die Sitte ist kürzlich aufgehoben’.

1191 A. Andrae. *Trauerkronen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 54.
... wo verbreitet ... und geschwunden.

1192 F. Bockhorn. ‘Das Braken’ [Flachs- und Hanfbrechen]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 166.
Wie es gang in der Gegend von Winsen a.d. Aller, vor etwa 40 Jahren.

1193 K. Wehrhan. *Zur Datierung des ‘Lichterbratens’*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 71.
‘Im alten Frankfort hatte der Lichterbratentag [am 18. Oktober] eine besondere Bedeutung’.

1194 E. Wendlicher. *Des Tiroler Unterländer Bauern Heimfahrt von der Alm*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 41-42.

Hoe de boeren ten herfsttijde, hun koeien uit de bergen naar de stallen drijven.	De modo quo, prima autumnitate, suas vaccas agricolae e montibus ad stabula deducunt.

W. Zierow. *Flachsbrache*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 30, mit Abb. Ein aus der Erinnerung lebendes Bild.

1196 Fr. Crusener. *Le Tonnekenbrand à Grammont* [le dimanche du grand carnaval]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 60.
‘Cortège-pèlerinage; le soir on allume un tonneau...’
- Complete A. DE PORTEMONT. *Recherckes historiques sur la ville de Grammont*. Gand, Vyt, 1870.

1197 E.M. *Pèlerinage de la Trinité*. - J. 1909, t. XIII, p. 7-8.
Cf. J. 1908, t. XII, p. 130.

Kleine nieuwskens.	Variae res parvae.

1198 [1, 187, 544, 1085] *Pèlerins et Pèlerinages*. J. Le Ny. - P. S[ébillot]. - E. Auricoste de Lazarque. - A. Harou. - M.-E. Vaugeois. CCXXIX [?]. Les enfants en retard et la fontaine de Saint-Maur; CCXXX. Procession pour la pluie [à s. Guénolé, Langonnet]; CCXXXI. Pèlerinage des chevaux [à Saint-Hervé... contre l'attaque des loups]; CCXXXII. L'offrande des queues de bétail [à Carnac pour s. Cornéli]; CCXXXIII. Haute-Bretagne [à Saint-Père, Saint-Maudan, Fougères (N. D. des Marais), Aucaleuc (s. Symphorien), Yvignac (s. Firmin)]; - (Pays messin): CXXXIII. [!] Saint-Maur de Vrémy [, et à Mégange, s. Gehukirchen]; CXXXIA . à Mégange ‘au petit Jésus’; CXXXV. Macker; CXXXVI. Saint-Aignan; CXXXVII. Saint-Thiébaut et Saint-Clément; CXXXVIII. Sainte-Barbe et la gale; CXXXIX. Fontaine Charlemagne (entre Béfey et Saint-Hubert); CXL. Notre-Dame de Franche-Pré; CXLI. La vierge de la Houve; CXLII. Saint-Rochepert (Ct. de Bougoville); CXLIII. Saint-Hubert (Rosselange); CXLIV. Saint-Hubert; CXLV. Saint-Georges; CXLVI. Vigy en Lorraine (à Saint-Léger); CXLVII. Pèlerinages à Saint-Blaise; CXLVIII. Les ex-voto [pour Saint-Oremus (= s. Agapit) à Herstal]; CXLIX. Saint-Friard [à Besné]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 50-52; 100-106.

1199 F. Bockhorn. *Die Fastnachtsfeier* [der 'Fastlam'] *in den Dörfern des Landkreises Harburg*, - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 187.
'... Keine grosse Ausgelassenheit... Das suchen der Fastnachtsflasche,... ein bestimmtes Gebäck..'

1200 H. Burckhardt. *Mittfasten in Rieken*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 228.
Basel bis z. 1850: Ain Sonntag Laetare führte man aus dem Wald den in Buchszweige eingebundenen 'Mieschme' [Moos-Mann], der wie ein gezähmter Bär an einer Kette, tanzen musste. Gesang. Kier... Mahl.

1201 C.H. Dannmeyer. *Hamburger Mädchenspiele*. Hamburg, Janssen. M. 1.

1202 R. de Fiers. *La Saint-Charlemagne*. - APL. 1909, t. LII, p. 98-99.
'Coutume [dans les lycées et collèges de France et de Navarre] de réunir en un festin... les meilleurs sujets...' Aspect.

Letterkundigweg. Litteris ornatum.

1203 M. Denk. *Rodeln als Sport*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 406-407.

1204 A. Dettling. *Ueber die Fastnachtsfeuer im Kt. Schwyz*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 214-215.
Wann wo und wie aufgehört.

1205 B. Dumur. *Le jour de la Carmintran* [= Carême entrant]. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 215-216.
'Vestiges de divertissements [romains] à Cully et dans les environs [réformés] au commencement du XIXe s.' ... On allait chanter ... on recevait des fruits. (Vocabulaire patois de J.L. Dumur).

1206 W. Eiehner. *Eigenartiger Pfingstbrauch* [vor etwa fünfzehn Jahren (in Friedrichsweiler)]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 249.
Ein in Gesang und Geschrei heruingeführter, uur mit Badehosen bekleideter Bursche, der 'Dreckschmeisser' besudelte alles und allen mit Schlamm... und wurde mit Trinkgeld belohnt.

1207 *Fastnachtsumzüge im Bezirk Andelfingen*.- Anzeiger vom Zürichsee; Die Neuen Zürcher Nachrichten. 26-I-1907; SAV. 1908, Bd. XII, S. 229-230.
...'hat aber nichts mit der Fastnacht zu tun, sondern hat einen geschichtlichen Ursprung aus dem 15. Jh., nl...' - 'Diese Behauptung ist irrig' = [E. Hoffmann-Krayer].

1208 J.R. Fryar. *Some social customs of the old english Christmas*. - AER. 1908, Bd. XXXIX.S. 601-617.

1209 Fr. Gammin. *Gribbelgrabbel*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 17.
... 'war früher zu Kinderbelustigungen allgemein üblich...' Beispiele.

1210 *Aus der 'Herrschaft'*. - DFR. Nr. 20. Beil.
Silvester u. Neujahr in Jenins: Umsingen, Gabeneinsammeln, Aufführung. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 78).

1211 H. Heuft. *Fastnachtsbrauch*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 63.
Wie die Bauknechte Eier und Mettwurst zu sammeln wissen, und wann sie die verzehren.

1212 Hildebrandt. - E.W.K. - Bendach. - J. Nowack. *Ein Frühlingsbrauch; Sommersonntag, Frühlingssonntag* [1. Sonntag nach dem 21. März]. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 124, 148, 165-166.
Früher in Rosenfelde bei Krotoschin, noch in Schmiegel, in Schwenten: herumfahrende Jugend; gesungene Reime.
In Rosko (Kr. Filehne) Hinaustragung und Verbrennung der ‘Tod’ [aus Stroh].

1213 O. K-g. *Vom Ruhklas oder Knecht Ruprecht in Mechlenburg*. - NSa. 1908-1909, Bel. XIV, S. 109.
'In früheren Jahren bildeten in Mecklenburg die Ruhklasmummereien eine allgemein übliche Volkssitte.... Sitte... Unsitte... Missbräuche... Verbot.... Noch heute nicht ganz ausgestorben'.
Vgl. Ebenda: Das '*Ruklasgehen*'.

1214 *Les Jeux de l'Auto et du Hasard*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 471-17-1, ill.
'Mille et une inventions plus ou moins saugrenues où s'ingénie la fantaisie des amateurs de sports'.

1215 *Das Klausklöpfen* [in Lenzburg] *verboten*. - DL. 1908, Bd. XVI, S. 186.

1216 H. Konrad. *Osterbrauch* [in Freundsthal?]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 183.
I. Vom *Osterwasser:* das Schöpfen, das Benützen, das Bewahren; 2. Vom *'Stiepen':* 'es geschieht, indem man die Hände der Frauen und Mädchen mit den Ruten leicht schlägt. Wehe aber der Langschläferin...'
Cf. nn. 1189, 1231.

Vgl. G. GEZELLE. *Duikalmanak*, 1909, op 'Alderkinderen', 28-XII: 'Men betraapt de lange slapers in bedde en men geeselt ze [in Vlaanderen?]'.
L. DE WOLF.

Quoad usum, medium in diem dormientes virgulis caedendi, a iuxtacitato Auct. idem Flandrensibus [?], sed quasi in SS. Innocentium (28-XII) die, proprius imputatur.

1217 Klöpflnachtsingen. - DV. 1908, Bd. X, S. 32.
Noch getan in Stans b. Schwaz in Tirol.

1218 L[assleben]. *Osterbräuche*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 64-66.
Eier, Kuchen, Fleisch, Salz, Osterlämmlein, ... Branche und Sitten. Plauderei.

1219 M. Level. *Bec à Bec*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 245-252, ill.
'Combats de coqs tels qu'on les peut voir dans le Nord de la France, dans les Flandres, en Espagne et en Angleterre'.

1220 ''*s Liecht dur e Bach abloo*'. Ein alter Volksbrauch aus dem Luz. Wiggertal. - VL. 21-IV-1908.

1221 E. Lucerna. *Tirol er Volkstänze*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 12-14, 36-37, 54, mit Mel.

1222 St. Luczak. Ein kujawisches Erntefest. - AdPL. 1908, Bd. 111, S. 477-480, mit Abb.

Letterkundig.

Litterariè.

1223 H. Mankowski. *Das polnische Herodesspiel in Westpreussen*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 204-206.

Beschrijving van een omwandeling ten Kersttijde gedaan door de poolsche bewoners van Westpruisen, en waarin Herodes en zijn trawanten sprekend en handelend optreden.

Ludus erraticus, in quo circa festum Nativitatis, a Polonis ex Borussia occidentali, historia Herodis agitur.

1224 Ch. Monselet. *Les petits jeux*. - CV. 11-I-1908.

1225 Pitcairn-Knowles *Ein neuer Sport*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 900-904, mit Abb.

Rutschsport in den Dünen von St. Idesbald (der belgischen Küste).

1226 A. Pitcairn-Knowles. *Am Strande von Blankenberghe*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1074-1077, mit Abb.

Wat men er al doet op een dag. - Weinig. Quaenam ibi tractentur per diem integrum. - Pauca.

1227 M. Poincignon. *Quelques usages à Metz il y a quarante ans*. - Au. 1907, t. III, p. 473-476.

Feesten links en rechts. - Wanordelijk en onvast. Quidnam hinc inde festivè agerent. - Inordinatè nee firmè.

1228 J. Pommer. *Der Schwåmmertånz* [aus Neuwaldegg b. Wien]. - DV. 1908, Bd. X, S. 117, die Mel.

1229 Popelak. *Steirische Tänze*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 15, 70, Klavier.

1230 G. Reichenberger. *Das 'Pfeffern'* [in Haidenaab]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 33-34.

Statt des ... Neujahrglückwünschens. Die Burschen haben am Stephanstag, die Mädchen am Neujahrtag ihren Pfeffertag ... Der Pfefferer ... schlägt mit einem Sträusschen auf die Hand der zu Pleffernden und spricht dabei ein Verschen..., erhält einen Pfefferlohn welcher dann im Wirtshaus verzehrt wird.

1231 E. Reimérdes. *Fastelabend*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 185-186.
Sitten und Gebräuche in Deutschland. Ursprung [?]. Fastnachtsgerichte; der Fastelabend-Busch; das Ruteschlagen... 'Lerchenwecken' [Vgl. N. 1189, 1216]; Verkleidung; Singen; das Verscharren einer Strohpuppe; der 'Fasselabendbeer'.

1232 E.E. Reimérdes. *Ostergebräuche*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 276-278.
Wann es erstaud... [?]. Die Osterfeuer; das Rutenschlagen; das Schöpfen des Osterwassers; verschiedene Spiele... der Brautball usw.; die Ostereier; die Palmbüsche... in Deutschland.

1233 Fr. Rheinsberg. *Pfingstbräuche im Posener Lande*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 249.
Das Schmücken mit Birkenreisern, mit Kalmus; das Legen einer Brombeerwurzel in seine Kopfbedeckung; das Knallen auf dem Dorfplatz mit einer langen Peitsche.

1234 N. Roos. *Die Jagd des Wilden Mannes in Littau* (*Kt. Luzern*). - SAV. 1908, Bd. XII, S. 200-201.
Noch in den Jahren 1870 bis 1880 zog man aus an Fastnacht um den Wilden Mann im Walde zu suchen... Vom Kopf bis zu den Füssen war er in Moos gehüllt... Gefunden, gefangen gefesselt, wurde er durchs Dorf gefürht.

1235 M.R.S. *Die St. Niklausen-Trenklete*. Eine alte Unterwaldner Volkssitte. - BN. Bd. III, 6-XII-1908, Beil.

1236 L. Sandberg. *Les sports et jeux d'hiver en Suède*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 40-44, ill.

Losse bespreking. De his garritur.

1237 E. Sandis. *La Lutte et les Lutteurs*. - TAT. 1909, a. 2, t. II, p. 259-261, ill.
'... dans divers pays ... de façon différente. En France ... à mains plates ...' Règles.

1238 Sergines. [*A Paris ... trois fètes des fleurs*]. - APL. 1909, t. LII, p. 592. ‘Le 1^{r} mai, fete du muguet. Au mois de juin ... de la rose. Le 25 novembre ... du chrysanthème’.

Vermelding zonder meer. Rememorantur simpliciter.

1239 *Das Timkenfest in Enger*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 167.
Des Todestages des Wittekinds wird in Enger am 6. Januar alljährlich noch heute gedacht. Ein Gedächtnis-Gottesdienst ... Die Schiller erhalten Semmeln, welche Timken oder Timpen heissen,... usw.

1240 [1, 1086] W. Tschinkel. *Volksspiele in Gottschee*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 169-177 (Schluss).
I. Kinderspiele:
10. Blinde Mäuse; 11. Kürbisse setzen; 12. Scheren schleifen; 13. Ein Fangspiel; 14. Ringlein austeilen; 15. Sautreiben; 16. In den Himmel fahren; 17. Der Engel; 18. Goldene Brücke fahren; 19. Den Schlüssel suchen; 20. Loden messen; 21. Das Böcklein luiten; 22. Erdbeeren klauben; 23. Wie viel raschelt beim Tore?; 24. Die Seele ablösen; 25. Ist die 'Sternen' Frau daheim?; 26. Speck fressen; 27. 'Telggen'; 28. 'Fernikelspiel'.
II. Spiele der Erwachsenen:
29. Schuhe flicken; 30. Hahn und Henne; 31. 'Ziehen'; 32. Das Sieb auf dem Nagel; 33. Gehen wir Schuster sein; 34. Weistäubchen; 35. Den Schlappschuh suchen; 36. Den Fuchs ausziehen; 37. Stiefelröhren schwärzen; 38. Esel, wer reitet Dich?; 39. Käfer setzen; 40. Der Igel.

1241 *Les Valentins*. - Au. 1907, t. III, p. 509-511.

Jadis c'était une 'grande fête à Metz, le 1^{r} dim. de Carême, de courir les Valentins'... et les Valentines.

Onwetenschappelijk. Per libidinem.

1242 R. V[erneau]. *Les offerandes au soleil, en France, au XXe siècle*. - L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 701 (tiré de la Revue moderne de Médecine et de Chirurgie).
Le bourg des Andrieux (Alpes Dauphinoises)... profondément encaissé. Le soleil ne peut l'atteindre en hiver. 'A l'heure où le soleil y envoie son premier sourire, chaque habitant... arrive avec des provisions pour un repas, au premier rang desquelles figure une omelette encore toute chaude, dont on fait hommage au soleil'.

1243 F. Wefing. *Das Fastnachtsgehen* [iu Borgfeld im Bremer Gebiet]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 187.
'Am Sonntag vor Fastnacht... machen die Moorbauern sich auf, um ihre järliche [Wiesen]pacht zu entrichten... Empfang der Gäste... im Hause ihres Pachtherrn'.

1244 K. Wehrhan. - K. Hein. *Die Bremer Gänse. Dortmund, Köln, Koblenz usw. sehen*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, 65-66, 148.
Das Spiel die Kinder mit seitwärts gegen den Kopf gepressten Händen in die Höhe zu heben.
- [Auch üblich in Flandern um 'Gent, Köln ... sehen' zu lassen].
L.D.W.

1245 K. Wehrhan. *St. Gertrud*. (17. März). - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 290.
'Die Winterarbeit hört auf, besonders auch das Spinnen. "An diesem Tage laüft die Mans am Wocken hinauf und beisst den Faden ab"... Die Ansicht ist schon alt ... Beispiele aus dem 16. Jht. Ursprung ... Gertrud ist an die Stelle einer alten deutschen Göttin getreten'.

1246 E. Wendlinger. *Adventspiele in der Windau*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 41.

Dit spel verbeeldt den goeden herder die het verloren schaap uit de handen

Actitatur ibi tunc temporis fabula seaenica dicta ‘Boni Pas-

van den vijand verlost, en wordt gespeeld in den Adventtijd door kinderen, die van huis tot huis gaan.

toris' np. e rep tam suam ovem medio ex hoste recipientis. Quam sustinent per domos, pueri dona colligentes.

1247 W. Zierow. *Karfreitagssitte*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 290.
'... früh vor Sonnenaufgang den Kreuzdorn und die Wünschelrute zu scheiden'. Wie und wozu...

1248 F.C. Amlinger. *Auch ein Heilmittel*. (Gegend von Bingen). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 64.
Für die betrogenen Maidchen: sie sollten mit einem Totenschädel in der Hand des Nachts einen Berg besteigen..... Daim kam der Verführer binnen acht Tagen zurück... oder niemals.

1249 F.C. Amlinger. Paffenullen-Tee (Papáver). - ZVRWV. 1909, Bd. A I, S. 150.

Schlafmittel für Einder (Gegend v. Bingen).

1250 H. Dehning. *Aus der Lüneburger Heide*. Ein altes Volksmittel. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, II. 5, Umschl. S. 3.
... 'Eecken-Raaf' d.h. die Flechte, welche sich an den Eichen... häufig zeigt, wird gepflückt,.,. abgespült,... gekocht... und auf die Geschwulst gelegt...'

1251 E. Hahn. *Uebertragung von Krankheiten auf Bäume*.- ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 174-175.

Iets uit Bagnoles de l'Orne (Dép. Orne, Frankr.): die daar lijdt aan rheumatisme, draagt steenen op een boom ter eere van S. Ortraire.

In Normandia qui 'rheumatismo' laborat, lapides super arborem ponit in honorem S. Ortrarii.

1252 E. Kaluzniacki. *Ueber Wesen und Bedeutung der volksetymologischen Attribute christlicher Heiligen*. (- JAGIC. Festschrift), Berlin, Weidmaan, 1908, 23 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 123).
'Eine lehrreiche Liste von 79 Heiligen, denen der Volksglaube der Romanen, Germanen und Slawen ihres Namens wegen Heilkraft wider bestimmte Uebel zuschreibt; so wird Lupus und Wolfgang als Nothelfer wider die Wölfe, Valentin wider die fallende Sucht angerufen' (ZVV.).
Cf. n. 1263.

1253 G. Kessler. *Heilsegen für Brandwunden*. - SAV. 1903, Bd. III, S. 216. Speichel, Reim. (Kt. St. Gallen).

1254 G. Kessler. *Mittel gegen Warzen und gegen die Gelbsucht*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 280.

1255 A. Körth. *Ein paar Volksmittel von der märkischen Grenze*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 16.
Sechs Heil- u. Hütmittel.

1256 Fr. Rheinsberg. Die Mistel, das gemeine Hexenkraut [Circaea lutetiana] *und der Eisenhart* [Verbena officinalis] *im Posener Volksaberglauben* [d.h. in den Sagen]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 350-351.

Enkel vaststellingen.

Facta quaedam.

1257 *Wie man im Amte Salder die Rose* [-Krankheit] *bespricht*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, H. 13, Umschl. S. 6.

Salvisberg. *Alte und neue Hausmittel für kranke Tiere*. - AMBl. 1903, Bd. XLIII, 8. 65 ff.
Ab- und zunehmender Mond beim Anwenden v. Heilmitteln, Stechpalmen gegen Behexung des Viehs, Sterbeglocke in d. Volksmedizin. (SAV. 1909. Bd. XIII, S. 78= Hoffmann-Krayer).

1259 P. S[artori]. *Tierheilung* (Werl und Ostbüren). - ZVRWV. 1909. Bd. VI, S. 150-151.

1260 E.V.T. *Chirurgie auf dem Lande*. - BN. 27-III-1908, Bd. III.
Verwendung von 'Glockenschmalz' d.i. Schmieröl, das aus den Lagern der Turmglocken fliesst, als Heilmittel. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 78 = E. Hoffmann-Krayer).

1261 K. Wehrhan. *Mittel gegen das Gerstenkorn* (*Hordeolum*). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 67.
So lässt man den Mann durch ein Sieb sehen, oder am besten, das Auge soll von einer alten Frau angespieen worden (Lippe).

1262 K. Wehrhan. *Um das Wiederkommen einer Krankheit zu verhindern*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 67.
Die Entlassenen zum andern Ausgange leiten.

1263 K. Wehrhan. *Wachsvotive aus Kiedrich im Rheingau*. - ZVV. 1909. Bd. XIX, S. 199-201.

Wijze waarop men er 'dient' ter eere van den II. Valentijn, tegen vallende ziekte.
Quomodo adversus comitialem morbum S. Valentinus colatur.
Cf. nn. 162, 1252.

1264 F.C. Amlinger. *Diebsschlüssel* (Bingen). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 64-65.
Die von der Leiche eines unschuldigen Kindes abgeschnittenen Finger....

1265 J. Ceredig-Davies. *Lucky Horse-Shoes*. - FL. 1909, v. XX, p. 95.
'... in Wales... a horse-shoe appearing in the tea cup... is considered... lucky'.
Cf. Bvb. I, 2015.

1266 Daisy. *Un Bonheur écrit sur l'eau* [: présages au moven de coquilles de noix. Angleterre]. - Fe. 1909, t. IX, p. 23, ill.

Vermelding maar.
Tantum notatur.

1267 W. Hanna. (Colonel: United Service Club, London, S.W.) [asks for modern survivals of] *'sympathetic' Magic*. - FL. 1909, v. XX, p. 95-96.

A. Hellwig. *Ein Diebstahl unter Benulzung des Hexenglaubens*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 13-19.
Zweibrücken, 1906.

1269 A. Lange. *Wie man sich in der Neujahrsnacht Reichtum erwerben kann*. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 16.
Einen Kater in einem Sack um eine Kirche herumtragen, dann verkaufen für einen Taler deun man ausgeben soll...

1270 H. Hoffmann. - Besl. '*Das Hexenausplaschen*' [am Abend vor Walburgi (21 Febr.)]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 49.

D.h. mit Peitschen knallen um die Hexen aus dem Vieh zu vertrieben...; wo und wann und wie...
Andere Gebräuche: das Sträucher an den Stallfenstern anbringen, oder das die Egge vors Stallfenster lehnen; auch das den Kühen das ‘Glecka’ (Dreikönigssalz) und Dreikönigswasser geben.

1271 *Scharfrichter und Aberglauben*. - BN. 1907, Nr. 156, Beil. 1; SAV. 1908, Bd. XII, S. 228-229.

Beispiel einer 'Behexung': A^{o} 1906, Schaffhausen; dagegen Hexensalbe und andere geheimnisvolle Gegenstände mit Gebet beim Scharfrichter von Rheinfelden eingekauft.

1272 D. St. *Etwas vom Aberglauben* [Hagen, Bz. Bremen]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 33.
Sitten und Gebräuche in bunter Folge.

1273 Fr. Besl. [Schlachtet jemand im Dorfe, dann gehen die junge Leute] *Wurstsuppenfahren*. - OPf. 1909, Bd. 111, S. 33.
Brauch aus Wildstein.

1274 W. Crooke. *Burial of Suicides at Cross-roads*. - FL. 1909, v. XX, p. 88-89.
E. WESTERMARCK (*The Origin and Development of Moral Ideas*. [Cf. Bvb. I, 2036], v. II, p. 256, n. 2) 'mentions cases in which it was the habit to bury the dead at the cross-roads, and he asks whether this custom may not have given rise to the belief that such places were haunted'... W. Crooke asks for further information as to that custom ... and proposes an other explanation as to the reason why suicides were buried at the cross-roads.

1275 *Le Culte du Souvenir*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 71, ill.
'Sur le versant bohémien des Erzgebirge, les paysans plantent en bordure des chemins des *totenbretter*...'

Melding maar. Sola mentio qualiscumque.

1276 Heidjer. *Volksbräuche in der Heide* [Böddenstedt, Ks. Gerdau]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 32.
'Ein Stück gekauftes Vieh, wenn man es ins Haus bringt, führt man über ein Beil...; - Nach dem "Aussingen" der Leiche, stösst man im Hause die Stühle um...'

1277 O. Karrig. *Volkstümliches vom Frühling und vom Osterfest in Mecklenburg*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 279-280.
Gebräuche und Sitten vornehmlich mit der Pflanzenwelt, dem Wasser, der Sonne und den Tieren in Beziehung.

1278 A. Körth. *Einige Gebräuche beim Pflanzen von Gartengewächsen*. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 145.
Bestimmte Zeit, - Ort.

1279 A. Körth. *Was nach altem Volksglauben beim Seizen der Huhner beachtet werden muss* [in Schwerin a. W.?]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 290.

1280 R. Piat. - E. - A.H. - E.M. - P. Claeys. *Le Numérotage des maisons*. - J. 1908, t. XII, p. 178; 1909, t. XIII, p. 13-14, 18-20.
... en Belgique.

1281 J. Pilloy. Une sépulture par incinération du IIe siècle à Bertaucourt. Pontru (Aisne). *La céramique du Nord de la Gaule*. Paris, Impr. Nationale, 1908, in-8, 16 p., ill.

1282 P.S. Selbstmörder. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 65.

... durch die Dachpfannen nicht durch die Luke herabgelassen. (Wambel b. Dortmund).

1283 P.S. *Tötung alter Zigeuner*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 65.
Ein Fall in Wambel bei Dortmund; ein lebendig begrabenes heidnisches Weib.

1281 O. Schulthess. *Das 'Bächtelen' in Winterthur*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 224-225.
Was und wie, bis z. 1870.

1285 B. Toucas. *La Galanterie des jeunes conscrits*. - APL. 1909, t. LII, p. 380. Cf. p. 423.

... 'Un vieil usage en Dauphiné... qui veut que les "jeunes geus de la classe" se réunissent pour aller donner une aubade et offrir un bouquet à toutes les jeunes filles nées cette même annóe... En revanche chacune leur offre de quoi se régaler... etc.'

1286 W. *Prügel vor der Trauung* [auf 'die Braut' weil sie mit andern Kindern im Sande spielend ihr weisses Hochzeitskleid beschmutzt hatte]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 79.
... so wird erzählt: da es 'unter den Juden Grosspolens üblich war dass die Mädchen sehr frühzeitig - oft noch im Kindesalter - heirateten'.

1287 E.F. Carey. *A Link with the Past*. ('Souvenir Normand'). Jersey, Beresford, 1908, 24 p., ill. (EL. 1909, v. XX, p. 116-119 = L.E. Broadwood).
... 'An interesting account of an entertainment, "organised in the autumn of 1907 by a little band of enthusiastic country folk belonging to the parish of St. Martin's, in Guernsey", for the purpose of reviving the old dances and songs, once known throughout the Channel Islands, but now well nigh forgotten' (L.E.B.).

5. Geschriften. - Scripta.

1288 A. Andrae. *Einige alte Häuser* [in Einbeck] *mit Inschriften und Schnitzereien* [nach Abkratzen des Verputzes befunden]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 58-62, mit Abb.

1289 L. Bastian. *Samuel Israels Glückwünschung* [1610] *zur Vermählung Walter Rettichs von Dachstein, gewesenen Ratsherrn zu Freiburgi. B. und Kapuziners*. - Al. 1908, 2. F., Bd. IX, S. 303-305.

1290 M. Bauchond. *Mémories de la procession de la Vellede Valentienne, composés par sire* SIMON LE BOUCQ, *escuier, ancien precôt de ladite ville*, écrits en 1653, publiés d'après le manuscrit original de la bibliothèque de Mons et accompagnés d'une étude sur les Sources de l'histoire de la procession de Valenciennes au moyen-âge et sur la bibliographie et l'iconographie de Notre-Dame du Saint Cordon aux XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles. Valenciennes, Giard, 1908, in-8, 207 p.

1291 P. Beek. *Zwei deutschfranzösische Flugblätter aus dem spanischen Erbfolgekriege*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 188-190.

1. Die Schlacht bei Chiari (1701): 'Der Franzosen unterthänigste Supplication an den Prinzen [Eugenium in Italien.]...';
2. Die Schlacht bei Ramillies (1706): 'Curieuses Lamentiren, [Eines Französischen [Musquetiers] ... O Buger Allemang, Holland- und Eugels-Mann,...'.

'Aus einem Sammelbaude der Kapuzinerbibliothek zu Bregenz (Nr. 1384[23]), welcher Miscellanea historica aus den Jahren 1700 bis 1710 enthält?'.
Cf. nn. 1108, 1295.

1292 P. Beek. *Zwei Satiren in Gebetsform auf Tököly und Ludwig XIV*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 186-187.

1. Das Vater Unser vbr den Erz-Rebell Teckely [Vgl. N. 1599]; 2. Ein offen Schuld des Königs [Ludwig XIV.] in Frankreich.

1293 *Das älteste deutsche Beichtbüchlein* (Mainz c. 1465). - ZKT, 1908. Bd. XXXII, S. 754-775.

1294 J. Bolte. *Zum Lobspruch auf die deutschen Städie*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 206-207.
Mehr über: Bvb. I, 1818; und auf K. EULING [n. 1298].

Kritische en bibliographische wenken. Criticè et bibliograficè de re disseritur.

1295 J. Bolte. *Ein Reimgespräch zwischen Prinz Eugen und Villeroi* (1702). - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 190-194.
'Allons par force! Ha! Was mak doch die Franzose...'
'Aelteste bekannte Beispiel des [zur Verspottung der Franzosen dienenden] gebrochenen Dentsches'. Cf. nn. 1108, 1291.

1296 [Trois] *Chansons* [contemporaines] *sur te siège de Metz* [1552]. - Au. 1907, t. III, p. 493-499.

Woorden alleen. Tantummodo textus.

1297 *Erste Eisenbahn in Deutschland Nürnberg-Fürth* 1835. - DG. 1909, Bd. X, S. 24, Bild.
Verkleinerte Reproduction eines Druckes von der Originalplatte a.d. Samml. Bölitz-Nürnberg.

1298 K. Euling. *Was einer in den landen erfert, so er wandert*. Deutsche Texten des Mittelalters, hrsg. v.d. Berliner Akademie der Wissenschaften. 1909, XIV, 93, Nr. 557.
'Eine mehrfach abweichende Fassung des von Bolte [Cf. Bvb. I, 1818] mitgeteilten Lobspruches auf die deutschen Städte.., die sich in der zu Ende des 15. Jahrh. in Nürnberg entstandenen Wolfenbüttler Sammelhandschrift 2. 4. Aug. 2° befindet' (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 206-207 = J. Bolte).
Cf. n. 1294.

1299 A. Falguière. *Livre de raison d'Etienne Ducros époux Pierrette de Vignolles, bourgeois de Sumène, professant la religion réformée*. - BSHPF. 1908, t. LVII, p. 518-525.

1300 Juli Firmici. Materni, V.C., *De errore profanarum religionum*, ed. K. ZIEGLER. Adiectae sunt duae tabulae phototypicae. Leipzig, Teubner, 1908, in-8°, XLVI-120 p. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 73-74 = Grützmacher).

1301 J.R. Fryar. *Some curious epitaphs*. - AER. 1908, v. XXXIX, p. 516-534.

1302 *Hausgufschrift* (in Reichenstein, OÖ). - DV. 1909, Bd. XI, S. 53.

1303 H. Heuft. *Westfälische Hausinschriflen*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 101-107 (Forts. f.).

1304 M. Höfler. *Unterhaltung mit Toten*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 202, Abbild.
'Eine alte Frau (in der Bretagne)... bestellt... im Friedhofe mit dem verstorbenen Verwandten sich zu besprechen'.

Print zonder meer. Imago tantum.

1305 Hühnermann. *Steinmetz-Zeichnen* [von der Stadtmauer zu Nürnberg, äussere Umwallung in den 40ger Jahren der 14. Jh. erbaut]. - DG. 1909, Bd. X, S. 157-159, mit Abb.

1306 E. Kindervater. *Inschriften mit versteckter Jahreszahl*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 256.
Zu den Ausführungen in NSa. 1906.

1307 H. Krüger. *Alter Hausspruch* [Beverungen, 1675]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 33.

1308 *Litanies des Vieilles Filles*. - Le Sifflet: 18-IV-09.
'Sainte-Marie, faites que je me marie! Saint-Joseph, dans le délai le plus bref,'... etc.
'Document retrouvé dans les archives de la paroisse de C... près de Laon'.

1309 Prahtel. *Grabschriften* [XVIII. Jh.]. - MVSV. 1909, Bd. V, S. 28-29.

1310 *Une question de cuisine* [3 menus de diners maigres offerts au chapitre de Liége en 1500, 1502 et 1503]. - L. 1908, t. VII, p. 23-24.

1311 E. Rochaz. *Un contrat de mariage à Romainmôtier en 1672*. - RHV. 1908, déc.

1312 H. Schöppler. *Pestschriften der freien Reichsstadt Regensburg*. S-A. - AGM. 1908, Bd. 1.
Cf. n. 858.

1313 *The Seven Sages of Rome*. Ed. from the MSS. with introductions, notes and glossary by KILLIS CAMPBELL. (Albion Series of Anglo-Saxon and Middle English Poetry, ed. by J.W. BRIGHT and G.L. KITTREDGE). Boston, Ginn, 1907, CXIV-217 p. (FL. 1909, v. XX, p. 115-116 = W.P. Ker).

1314 Simson. *Eine Hausinschrift* [in Neuessing]. - OPf. 1908, Bd. II, S. 199.

1315 E.A. Stückelberg. *Graubündner Hausmarken*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 280-284, mit Abb.

1316 A. van Sasse van Ysselt. *De inventaris eener voorname, herberg van den Bosch in het begin der 16e eeuw* [7 Sept. 1519]. - Tax. 1908, bd. XV, bl. 245-249.
Diversorii cuiusdam Buscoducensis ex sec. XVIo inventarium.

1317 K. Wehrhan. *Schutzbrief aus Walldürn*. - Al. 1909, 3 F., Bd. I, S. 57-58. Cf. Bvb. I, 2008; II, 1097.
'Walldürn ist seit 1330 (Wunder des umgestossenen Kelches und befleckten Korporales) ein berühmter Wallfahrtsort'.

1318 Eine westfälische Heiratsannonce aus dem Jahre 1845. - Wochenblatt f.d. Kr. Wiedenbrück. 1845, Nr. 11; NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 187.

[K. Frank]. *Kreuzlein* [und andere Zeichen der Passion] *vom Himmel* [gefallen]. - DG. 1909, Bd. X, S. 142.
'Anfangs 1500 in Augsburg und in Füssen'. Nach Chroniken.

1320 L[assleben]. *Altes Bier* [32 Jahre alt]. - OPf. 1908, Bd. II, S. 180.
Eine Humoreske aus *Ph. Alpians Werken*.

1321 L. Lemmens. *Ex libro Miraculorum et visionum in Provincia Saxoniae e. 1300 conscripto*.- AFH. 1909, t. II, p. 72-78.

1322 [Lied] *Aus der Zeit der französischen Revolution*. - DV. 1908, Bd. X, S. 29, o. Mel.
Aus einem geschriebenen Liederbuch, 1798.

1323 Fr. Lüdtke. *Der 'dies ater' an der Nordgrenze der Provinz*. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 166.

Unglückstage aus jedem Monat wie sie aufgezeichnet stehen in einem Buche von 1796.

1324 S. Meier. *Einige Segen aus dem Baderbiet* (*Kt. Aargau*). - SAV. 1908, Bd. XII, S. 226-227.
Verkaufsegen, Feuersegen, Liebeszauber.
(Einem Hausbuche entnommen das Einträge aus dem 18. u. 19. Jh. enthält).

1325 S. Mitrani-Samarian. *Un Sermon Valencien de Saint Vincent Ferrer*. - REJ. 1907, t. LIV, p. 241-245.
'Quelques fragments' d'un sermon prêché aux Juifs, probablement 'quelques années après 1391'.

1326 G. Mollat. *Guichard de Troyes et les révélations de la sorcière de Bourdenay* [d'après un acte notarié du 29 Sept. 1319 des Archives vaticanes]. - MA. 1908, 2e s., t. XII, p. 310-316.

1327 Oberdieck. *Alles* [zur Zeit Georg III] *hannoversches Volkslied*. ['Du bester Menschenvater']. - NSa. 1908-1909. Bd. XIV, S. 205, o. Mel.
... aus einem alten Akt.

1328 *Le pèlerinage* de JEAN BOISSELLY *en Terre Sainte, en 1643-1645*. Extraits du récit de ce pèlerin marseillais, précédés d'une introduction par ARNAUD D'AGNEL et P. BEAÜCHET-FILLEAU. Paris, Daragon, 1908, in-8, 32 p.

1329 *Unterredung zweier liebhabenden Personen, welche vor ehelicher Verlobung gehen und vorken geschehen soll*... usw. Hrsg. v. T. Bossert. - DG. 1909, Bd. X, S. 123-126.
Aus einer Augsburger Reimchronik (XVI. Jh.).

1330 E.W. *Alte Neujahrsitte in Schafhausen*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 225.
Die Müllerknechte und Bäckergesellen in der Stadt herumwandernd, Wein und Brot erhaltend... und die ganze Nacht lustig... (Aus dem Diarium des Klosters zu Rheinau).

1331 E.W. *Schnecken auf dem Konventstisch zu Rheinau*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 225.
April 1807, eine ausserordentliche Schneckenreiche Fastenzeit. (Aus dem Diarium des Klosters).

1332 Th. Wotschke. *König Heinrichs Zug über die polnische Grenze und sein feierlicher Empfang vor und in Meseritz* [1574]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 497-501.

Aus einem bewarhten Bericht.

Enkel afgedrukt zonder bespreking. Apparatu nullo critico.

1333 W. Zierow. *Ein plattdeutscher Fluchpsalm*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 16. Aus einer Festschrift... 1726.

1334 E. Gaubert. - J. Véran. *Anthologie de l'Amour Provençal*. - APL. 1909, t. LII, p. 501-502.
'Choix de proverbes du Midi qui se rapportent à l'amour et à la femme'.
- 'Morceau détaché d'un livre' de critique littéraire.

1335 [E. Hoffmann-Krayer]. *Einsiedler Ochsen- und Kuhnamen aus d.J. 1655*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 230.
Aus O. RINGHOLZ [Cf. n. 260], S. 35 ff.

1336 M. *Eine Polizeiverordnung über Spinnstuben*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 167.

Rechterlijke bevoegdheid in de zaak. - Een woord daarover.

Utrum ex idoneis auctoribus talia fiant. - Aliquid per transennam.

1337 E. Mangold. *Aus dem Wirtshausleben im 16. und 17. Jahrhundert*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 27.
Polizei-Ordnungen: das *Anprosten* für Bürger und Bauern verboten, das *Karten- und Wärfelspiel*... auch *das Trinken auf Borg* beschränkt.

1338 *Ein Rundschreiben des Färstlichen Consistoriums zu Wotfenbüttel an die Superintendenten vom 20. Mai 1723*. Gegen das Tabackrauchen von Predigern in öffentlichen Gelagen... Tanzen usw.]. - NSa. 1908-1909. Bd. XIV, H. 3, Umschl. S. 5.

1339 H. Schöppler. *Der Reichsstadt Regensburg Hebammenordnung im Jahre 1617*. S-A. - Die ärtzliche Rundschau. 1908, H. 11.

III. Vorschingen. - Quaestiones.

A. Algemeene. - Generales.

1340 *Anthropology and the Classics*. Six Lectures delivered before the University of Oxford by A.J. EVANS; A. LANG; G. MURRAY; F.B. JEVONS; J.L. MYRES; W.W. FOWLER. London, Frowde, 1908, 191 p. (Fl. 1909, v. XX, p. 103-104 - W. Crooke).

'... The Knossos script...; Homer and the Epic; Dionysos cult...; Graeco-Italian magic...: the earliest form of singing or spel! is connected with cursing; Herodotus "gives us for the first time a reasoned scheme of ethnological criteria"...; The development of Lustratio...' (W. C-r.).

1341 *Festschrift den Teilnehmern der XXXIX. Allgemeinen Versammlung der Deutschen Anthropologischen Gesellschaft in Frankfurt a/M. gewidmet von der Frankfurter Anthropologischen Gesellschaft*. Frankfort, Minjon, 4°, 103 S., XI Pl. M. 6. (REES. 1908, t. 1, p. 535 = A. v[an] G[ennep]).

Reeks studiën van anthropologischen aard, opgesteld door verscheidene schrijvers.	Plura opera anthropologica a variis auctoribus scripta.

1342 E. Friedel. - G. Albrecht. - F. Wieneeke. - W. von Schulenburg. - F. Weineck. - R. Mielke. *Beiträge zur Volkskunde*, dem Verbande deutscher Vereine f. Volkskunde im Oktober 1908 überreicht vom Vorstand der BRANDENBURGIA. Berlin, 1908, 39 S.
'Enthält: E. Fr. Ueber die Notwendigkeit einer persönlichen Volkskunde; - G.A. Kinderlieder aus der Zauche; - F. WIE. Sagen aus dem Dorfe Lögow hei Wildberg; Lebenssprüche aus der Grafschaft Ruppin; - W. v. S. Die Leiper Steine und der liebe Gott als kleiner Junge; - F. WEI. Ein Pfingstbrauch in dem Altenburger Holzlande. Johannisfeuer; - R.M. Schimpf- und Scheltworte' (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 121).

1343 *Futilitates*. Beiträge zur volkskundlichen Erotik. Hrsg. E.K. BLÜMML. - J. POLSTERER, Wien, Ludwig. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 229-230 = J. Bolte).

1. E.K. BLÜMML. *Schamperlieder*. Cf. n. 969.
2. .....

3. E.K. BLÜMML. *Aus der Liederhandschriften des Studenten Clodius*.... Cf. n. 1762.
4. J. POLSTERER, *Militaria*. Cf. n. 799.

‘Nur für Gelehrte..... War es wirklich im Interesse der Wissenschaft nötig, soviel In rat zusammenzukarren?’ (J.B.).

1344 *Mélanges Godefroid Kurth*. Recueil de mémoires relatifs à l'histoire, à la philologie et à l'archéologie. I. Mémoires historiques. II. Mémoires littéraires, philologiques et archéologiques. (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liége. Fase. I-II.) Liége, Vailiant-Carmanne, 1908, 2 vol., in-8. LXXXIX-466 et LXXXIX-460 p. Fr. 20. (RHE. 1909, t. X, p. 206-207; RCHL. 1909, n.s., t. LXVI, p. 81-92 = A. Audollent; AB. 1909, t. XXVIII. p. 105-112 = H. D[elehaye]).
Cf. nn. 202, 497, 512, 518, 596, 787, 1623, 1637.

1345 *Wort und Brauch*, Hrsg. v. TH. SIEBS. u. M. HIPPE. Breslau. Marcus.

1. H. REICHERT. *Die deutschen Familiennamen nach Breslauer Quellen des 13. u. 14. Jahrh*.
   Cf. n. 779.
2. JASCHKE. *Lateinisch-romanisches Fremwörterbuch der schlesischen Mundart*.

   Cf. n. 99.
3. W. VON UNWERTH. Die schlesische Mundart, in ihren Lautverhältnissen grammatisch und geographisch dargestellt, 1908, XVI-94 S. 2 Kart. M. 3,60.
4. E. BOHN. *Die Nationalhymnen der europäischen Völker*. Mit Notenbeilage.
   Cf. n. 1765.

1346 *Theologische Studien*. THEODOR ZAHN *zum 10, Oktober 1908 dargebracht*. Leipzig, Deichert, 1908, 8°, 426 S. (RHR. 1909, t. LIX, p. 87-89 = A. Loisy).

Verscheidene bijdragen, o.a.: Varia opera in unum collecta, inter quae:

N. BONWETSCH. *Der Schriftbeweis für die Kirche aus den Heiden als das wahre Israël bis auf Hippolyt*.

A. KLOSTERMANN. *Schulwesen im alten Israël*. E.F.K. MÜLLER. *Beobachtungen zum neutestamentlichen Sühneglauben*.

1347 R. Cronheim. *Aus Wilhelmintjes Reich*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1106-1111, mit Abb.

Hollandsch volksleven. - Voorbijgaande beschouwingen. In vitam Batavam auimadversio - per transennam.

1348 M. Gabbud. *La Vie alpicole des Bagnards*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 46-63, 105-126.
1. Choses ovicoles et capricoles; 2. Dans les Mayens; 3. L'été dans les montagnes; 4. L'industrie laitière.
'Détails de moeurs et de coutumes, usages et expressions du cru observés par quelqu'un qui, demeurant dans la région même, en a pu mieux que personne saisir le sens intime' (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 46 = M. R[eymond]).

1349 Mrs. Gutch. - M. Peacock. *Examples of printed Folk-Lore concerning Lincolnshire*. (County Folk-Lore. Vol. V). London, Nutt, 1908, 8vo, XXIV-438 p.
1. Natural or inorganic objets, Trees and Plants, Animals, Goblindom, Witchcraft, Leechcraft, Magic and Divination, Superstitions generally; 2. The year festivals of the seasons, Ceremonial, Games and Sports, Local customs; 3. Traditional

narratives, Place Legends, Ballades and Songs, Jingles and Riddles, Proverbs, Sayings about places, Folk etymology.

Een verzameling eer dan een monographie. Voor ieder afdeeling van bovenstaande drie deelen, worden daarom-

Sunt revera collectanea quaedam potius quam aliqua monographia. In nulla serie ex tribus

trent dezelfde oorden vluchtig overgezien. Samen brengende tafels van namen en zaken zijn tekort. Toch een kostelijk werk.
L.D.W.

dictis partibus, non recogitantur quoad novam rem eaedem villae, quod sanè ferendum esset ni etiam nominum et rerum generales indices in übro deficerent. Aliunde tamen opus donis opulentum.

1350 J.E. Hanauer. Folklore of the Holy Land, Moslem, Christian and Jewish. Ed. by MARMADUKE PICKTHALL. London, Duckworth, 1907. (FL. 1908, v. XIX, p. 500-503 = [M. Gaster]).
Cf. Bvb. I, nn. 1184, 2259.

1351 Th. Henner. *Altfränkische Bilder 1909*. Illustrierter kunsthistorischer Prachtkalender. Würzburg, Stürz. M. 1. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 2, Umschl. S. 3 = Graf).
... 'Mit Rücksichtnahme auf die Volkskunst,... das frank ische Bauernhaus in Wort und Bild'.

1352 D. Holger Pedersen. *Zur Albanischen Volkskunde*. Kjøbenhavn, Michaelsens Nfgr., 8°, 125 s.

1353 B. Markgraf. *Das Moselländische Volk in seinen Weistümern*. Gotha, 1907, 538 S. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 67-69 = M.).

1354 R. Neumann. *Aus Leben, Sage und Geschichte der Eibe*. Progr. Bautzen, 1908, 4°, 31 S.

1355 E. Ramuz. *Le Village dans la montagne* (moeurs valaisannes). Lausanne, 1908, in-4.

1356 P. Roux. *Le Type Frison* [de Hollande]. Paris, Bureaux de la Science sociale 56 r. de Jacob, in-8, 108 p. Fr. 2 (MLP. 1909, t. XXI, p. 27* = X.Z.).
'Origines, variétés, évolution. Les Frisons sont des particularistes formés par le commerce, chez lesquels l'influence de la ville a été prépondérante' (X.Z.).

1357 L. Rzeszowski. *Die deutschen Kolonien an der Westgrenze Galiziens*. Eine ethnographische Skizze. - ZöV. 1908. Bd. XIV, S. 178-199.

Leefwijze, gebruiken, spraak, een tiental liederen.

E victu et moribus eorum, et loquela et carminibus, nonnulla.

1358 E.B. Simpson. *Folk lore in Lowland Scotland*. London, Dent, 1908, 8vo, 242 p. 3*s*. 6*d*.

1359 Th. Trede. *Bilder aus dem religiösen u. sittlichen Volksleben Süditaliens*.
Auszug aus dessen vierbänd. Werke, hrsg. v. E. TREDE. Gotha, Perthes, 1909, 8°, III-209 S., 5 Taf. M. 4. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 209 = R. A[ndree]).
... 'Das bat Tr. übersehen, dass vieles, was er als besonders italienisch oder als aus dem heidnischen Altertum überkommen ansieht, allgemein menschlich ist ...' (R.A.).

1360 [1, 1855] W. Ule. *Heimatkunde des Saalkreises*... Lief. 7. 1909. M. 2.

1361 E. von Hesse-Wartegg. *Bilder aus Serbien*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 504-507, mit Abb.

1362 Ph. Zilcken. *In Provence*. - EIM. 1909, bd. XIX, bl. 242-219 (vervolg, slot).

1363 Zimmermann. *Strassenleben im Orient*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 848-854, mit Abb.
Palästiua, AEgypten, Türkei,...

1364 G-. Cain. *Tableaux Parisiens d' Autrefois*. - JST. 1908, a. 4, t. II, p. 775-786; 1909, a. 5, t. I, p. 197-208, 513-523, 796-806; 1909, a. 5, t. II, p. 239-248, 669-678, ill.
'Empire, Dessins et Commentaires; Fêtes de la Monarchie, de la Révolution, et celles de la Rue; La Bastille; Le Boulevard du Temple et les Théâtres parisiens; Les Quais parisiens, Souvenirs'.
'Curieux et amusant historique, plein de détails [de moeurs] inédits' (JST.).

1365 L. Hingsamer. *Die Bründlkapelle*. - BW. 1908, Bd. VI, S. 13-14.
Geschichte. Ursprung: Zwei Quellen waren entsprungen in der Bründlwiese [Enzersdorf], und sie heilten des Grafen kranke Tochter und jeden Schmerz. Zum Danke die Kapelle. Wo? Da schneite es, obwohl mitten im August. Nur eine Stelle blieb frei. Und dahin haute der Graf das Kirchlein von '*Maria Schnee*'.

1366 M. Hippe. *Schlossberge im Netzegebiet*. - AdPL. 1909, Bd. IV, S. 46-48, mit Abb.
Mit Sagen: vom verschwunden Hirten am Schlosse Samostczel, vom verschwunden Schlosse und von einer weissen Frau die alle 7 Jahre erscheint um Mitternacht... und ein Feuer anzündet.

1367 L. Körth.. *Altkölnisches Leben ... Kindheitserinnerungen von Joh. Wil. Wolf*. Kevelaer, Butzon, 64 S.M. 0,20. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 79-80 = A. Wrede).

1368 C. Mehlert. - P. Nissen. *Ut der stat tom Kyle*. Geschichten und Sagen aus Kiels Vergangenheit. Kiel, Lipsius. M. 2. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 111, 112-113 = L. Brockdorff-Ahlefeldt).

1369 J. Quenza. Le Drapeau américain arboré dans une colonie Française. *Saint-Pierre-et-Miquelon*. - TAT. 1909, a. 2, t. III, p. 69-71, ill.
'Détails sur la vie que mènent ià-bas les pêcheurs Bretons, Normands et Basques'.

1370 Fr. Stillcke. *Ueber den Ursprung der Stadt Gnesen*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 446-448, 471-473.
... Geschichte und Sage (u.m. in der Sage der drei Brüder Lech Czech u. Russ. Cf. n. 952).

1371 M. Thöny. *Schuders und seine Bewohner*. - JSAC. 1908, Bd. XLIII, S. 232-272.

Kulturgeschichtlich, volkskundlich.

1372 V. Tobler. *Interieurs aus Sargans u. Speicher*. - DSchw. 1908, Bd. XIII, S. 24-25.

1373 K. Vaszmer. *Hallig Hooge*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 76-79, mit Abb.

Volkskundig voorkomen van dit friesche Ethnographica Frisii dicti loci facies. vlek.

1374 E. Voigt. *Döben-Golzern*. Was wir aus ihrer Vergangenheit wissen. 1908, 8°, 103 S. (MVSV. 1906-1908, Bd. IV, S. 403 = E. M[ogk]).
Beiträge zur Geschichte und Volkskunde.

1375 I. Wagner. Leuchtenberg in Geschichte und Sage. Leuchtenberg, Raiffeisenverein, 31 S., 1 Bild.

1376 H. Wanner d. Ält. Ueber das Kloster Schinna. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 24-27, mit Abb.

... mit der Anekdote vom reichen Jagdmeyer der beim Kartenspiel und bei der Kanne seinen Hof brennen liess.

1377 Frau J. Wüst. *Erinnerungen einer alten Werderanerin*. - Danziger Zeitung: Beilage: Heimat und Welt. 1907-1908. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 158-170 = E. SCHNIPPEL: 'Volkskundliches aus dem Danziger Werder' [Landstrich links von der unteren Weichsel von Dirschau bis Danzig]).

Woning, feesten, samenleving. - E. Sch. verklaart en volledigt 't werk van J.W.

Sedes, festa, victus. - Ab E. Sch. enodantur et consummantur dicta laudandae J.W.

1378 W. Johnson. *Folk-Memory; or, The Continuity of British Archaeology*. London, Frowde, 1908, 8vo, 416 p., ill. (FL. 1909, v. XX, p. 101-102 = W. Crooke).

1379 E. Soffe. *Vermischte Schriften*. Brünn, Irrgang, 1909, vii-242 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 243-244).
... '*Studien* über das englische Drama Mucedorus, Göthes Clavigo, Alfred Meissner und F. von Saar... und *Abdrücke* von zwei Arbeiten zur Volksdichtung: das *Königslied* (1901, S. 1-26), und das *Raigerner Liederbuch* (1897, S. 52-122)' (ZVV.).

1380 K. Wehrhan. Kinderlied und Kinderspiel. (Handbücher zur Volkskunde. 4.). Leipzig, Heims, 1909, VIII-189 S. 31. 2. (MVSV. 1906-1908, Bd. IV, S. 401 = E. M[ogk]; ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 78-79 = A. Wrede; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 221 = J. Bolte).
'Kein Wort über WOSSIDLOS *Kinderwartung und Kinderzucht*' (E.M.). -
... 'Nur das für weitere Kreise Wissenwerteste... Nützliche Literaturangaben' (J.B.).

1381 A. Dachler. *Baden und Badestuben*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 6-18, mit 2 Abb.

Aard en voorkomen der badstoven. Openbare baden en huisbaden, verschillende soorten. Uitbreidingen vermindering: oorzaken. De badstoven in Oostenrijk, Duitschland, Zwitserland, Zweden, Noorwegen, Island. - Oppervlakkig en onvolledig.
E. VAN CAPPEL.

Balneorum thermarumque usus publicus et privatus, qualis et quantus fuerit, np. per varia tempora et varias iuxtacitatas regiones,... - gratiosè quidem, negligenter tamen quoad minuta, tractatur.

1382 F.S. Krauss. *Anthropophyteia*. Jahrbücher für folkloristische Erhebungen und Forschungen zur Entwicklunggeschichte der geschlechtlichen Moral. Leipzig, Deutsche Verlagsaktiengesellschaft, 1908, Bd. V, 413 S., 9 Taf. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 69-70 = Sch[ell]).
Cf. n. 1383.

1383 F.S. Krauss. - K. Reiskel. *Die Zeugung in Glauben, Sitten und Bräuchen der Völker* [Paris, 1805] von J.A. DULAURE [1825], [u. J. LISEUX, 1885] verdeutscht und ergänzt. Beiwerke zum Studium der Anthropophyteia. Leipzig, Deutsche Verlagsaktiengesellsch., 1909, Bd. I, gr. 4°, 349 S., 314 Abb. M. 30. (ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 70-71 = Sch[ell]).
Cf. n. 1382.

1384 L[assleben]. - R. Mayer. - J. Simson. - A. Plank. - E. Wittmann. *Kleine Kulturbilder aus alter und neuer Zeit*. - OPf. 1908, Bd. II. S. 26-27, 58-59, 91, 124-125, 155-156, 172, mit Abb.
1. Der Oberpfälzer und die Kartoffel; 2. Geissler und Kreuzschleipfer in Hohenburg; 3. Auf der Rödelwiese zu Nabburg; 4. Das Barbaraglöcklein; 5. Im Schuldturm; 6. Das Kirwerfriedl-Läuten in Nabburg; 7. Toleranzgeld; 8. Das Beerenopfer; 9. Viel Leder... wenig Schuhe.
Geschichte u. Volkskunde.

Bondig en los. Nee prolatè nee pressè.

1385 [1, 1858] E.M. *Les Bains publics ou étuves au moyen âge* [à Mons]. - J. 1909, t. XIII, p. 22.

1386 H.E. van Gelder. Vijftiende-eeuwsche kloosterzeden. - BVGO. 1908, 4e r., bd. VII, bl. 389-404.

Mores ex sec. XV° monastici.
Concerne des acquisitions de reliques par l'abbaye d'Egmond en 1466, 1467, 1468, et une bulle de Sixte IV du 12 juillet 1473 laquelle accorde une indulgence plénière aux bienfaiteurs de la même abbave (RHEPB. 1909, t. X, n. 2324).

1387 A. Van Gennep. *Les Bites de Passage*. Etude systématique des rites de la porte et du seuil, de l'hospitalité, de l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement, de la naissance, de l'enfance, de la puberté, de l'initiation, de l'ordination, du couronnement, des fiançailles et du mariage, des funérailles, des saisons, etc. Paris, Nourry, 1909.

1388 -a. *Die lustigen Braunschweiger*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 212-243. Art von Humor... Beispiele.

1389 *Der Appenzeller Aelpler*. - AMBI. 1908, Bd. XLIII, S. 16 ff., mit Abb.

1390 C. Busse. - A. Gäbel. - Bendach. '*Cicho*'. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 372, 424.

Cicho = eine (mythische) Person 'Still!', womit man die Kinder erschreckt... - War in Wirklichkeit ein Mann mit Namen Schicho, welcher mit Heiligensachen usw. handelte, aber ein gefürchteter Räuber.

1391 C. Canivet. *La Terreur des Villes et des Campagnes*. Routiers, Ródeurs. Vagabonds, Chemineaux, etc. - TAT. 1909, a. 2, t. III, p. 663-667, ill.
'... les dépeint... et indique comment luttel contre cette invasion d'un nouveau genre'.

1392 *Les Chantres des gueux. Les gueux en Littérature* [et dans les arts de la peinture et du dessin]. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 61-69, ill.

1393 E. Fourquet. *Les Vagabonds*. Paris, Marchal, in-12, 193 p. Er. 2,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 28*).
Catégories, moeurs.. (MLP).

1394 A. France. *L'Etudiant d'autrefois. L''Isle scholastique'*. - APL. 1909, t. LII, p. 26-27.
'Moeurs d'étudiants sous Louis XIV. Facétie' par manière de carte géographique.

1395 Fr. Funck Brentano. Compère Guilleri. - TAT. 1909, a. 2, t. III, p. 72-77.

Légende et histoire des frères Guilleri dont les exploits inspirèrent la fameuse chansonnette'.

1396 B. Gilliat-Smith. *Lalére sinte*. - JGLS. 1908, n. s., v. I, no. 1. (Gl. 1908, Bd. XCIV, S. 323-324).
'Unter Lalére sinte verstellen die rheinischen Zigeuner die Fremden ihres Stammes, die auf ihren Zügen zu ihnen kommen, z. B. die böbmischen' (Gl.). Anthropologisch.

1397 A. Goll. *Misdadigerstypen bij Shakespeare*. Uit het Deensch vert. door C. HAGEE. Groningen, Wolters, G. 2,90. (VvdD. 1909, bd. XXIV, bl. 84-85).

Hoe de misdaad ontwikkeld werd bij: Unde scelus habitum sit apud '*Shakespearianos nefarios*', ut sunt:

Brutus, Cassius, Macbeth, Lady Macbeth, Richard III, Jago.

1398 J. Hupfer. *Das Zwergl*. Fine Sage a.d. Fichtelgebirge. - OPf. 1909, Bd. III, S. 61-62.

Ein 'unverwundbarer' Ritter (der wirklich gelebt hat und am 6-VI-1694 starb).

1399 F. Kester. *Volkstypen auf Korfu*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 765-770, mit 14 Abb.

1400 Kl. *Der alte Dorfschulmeister*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 65-68. Plauderei.

1401 Fr . Kröning. *Die Zigeuner in Friedrichslohra am Südharz*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV S. 160-161.
Ihr Tun und Treiben in den Wäladern um Lohra vom Ende des 18. Jhts bis vor etwa 40 Jahren.

1402 MacCormick. *The enchanted Man*. - JGLS. X. s., v. 2, no. 2.

1403 T. Mayr. *Originale*. - DG. 1909, Bd. X, S. 142.
Der '*Simmerl von Gummering*' [ca. 1850]... sei wohl ein sonderbarer Kauz gewesen...'

1404 *Tous les Nains da Monde en Villégiature à Paris*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 685-687, ill.

Volkskundige bizonderheden - ter lezing. Ethnographica quaedam sine mensura - aut pondere.

Cf. n. 365.

1405 M. Peacock. [*Johnny, an evil-looking, wicked old man*, who was talking about hell, and about devils and things being with him all night].- FL. 1908, v. XIX, p. 468-469.

1406 M. R[eymond]. *Les Sarrasins au pays de Vaud*.- SAV. 1908, Bd. XII, S. 275-276.
Histoire. Lieux dits [relevés dans les plans cadastraux, ou dans la bouche du peuple]... et traditions orales 'rappelant le souvenir des Sarrasins'.

1407 *Le Roi des Aventuriers*. - JST. 1909, a. 5, t. 1, p. 73-78, ill.
'Le comte de Beniowsky, magnat de Hongrie.... offre la carrière d'aventurier... du XVIIIe s.... Récit de ses aventures au Kamtchatka'.

1408 J. Simmon. *Die Oararin*. - DV. 1908, Bd. X, S. 135.
= Eine Frau die in Nieder-Russbach umgeht und Eier aufkauft.

1409 P. Sinthern. *Der römische Abbacyrus in Geschichte, Legende und Kunst*. - RQCAKG. I. Tl., 1908, Bd. XXII, S. 196-239.

1410 A. Sperl. *Der Obrist. - Der Faguin*. Wiesbaden, Behrend, 149 S.M. 0,50.

1411 P. Villers. *Les Eternels Errants*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 224-228, ill Les Bohémiens: Histoire, vie. 'Détails inédits'.

1412 J. von Ludassy. *Wiener Typen*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 456-461, mit Abb.

Een praatje erover. Levia.

B. Uit 't Dagelijksch leven. - De Quotidianis.
1. Binnenleven (huishouden, kinderwereld, afsterven). - De interioribus (domesticis, puerilibus, feralibus).

1413 J. Mohl. *Das Tätowieren* [fast allgemein] *bei ungarischen Regimentern*.- MAGW. 1908, S. 312. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 211).

1414 A. Sinclair. *Tätowieren*. - AA. 1908, S. 363. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 66-67 = A[ndree]).
'Einige neue Gesichtspunkte und eine Anzahl neuer Tatsachen.
Der Brauch ist weiter verbreitet, als man gewöhnlich annimmt.... Mit Joest ü bereinstimmend, verwirft S. des phantasiereichen Lombroso Annahme, dass das Tätowieren zumeist auf Verbrecher beschränkt ist' (A.).

1415 A. de Fouquières. *Demoiselles et Garçons d'hionneur* [en France]. - Fe. 1908, t. IX, p. 28-29, ill.

Wat ze doen vóór, binnen en na de bruiloften. Quid gerant circa nuptias.

1416 F. Falk. *Die Ehe am Ausgange des Mittelalters*, eine kirchen-und kulturhistorische Studie. (Erläuterungen zu JANSSENS *Gesch. d. dtsch. Volkes*, hrsg. v. L. PASTOR. Bd. VI, H. 4). Freiburg i. B., Herder, 1908, 8°, VIII-96 S.M. 2,60. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 210-241; HBV. 1909, Bd. VIII, S. 78 = O. Schulte).

1417 B. Kahle. *Hochzeitsbräuche aus dem Amtsbezirk Pforzheim*. - BBVV. 1905-1903, S. 121-127.

1418 L. Le Pileur. *La. Prostitution du XIIIe au XVIIe siècle*, documents tirés des Archives d'Avignon, du Comtat Venaissin, de la principauté d'Orange et de la ville libre impériale de Besançon. Paris, Champion, 1908, in-8, XV-164 p., 367 doe., 2 pl. Fr. 6.

1419 M.G. Fagniez. *La femme et la société française dans la première moitié du XVIIe siècle*. L'enfance et l'éducation. - RDM. 1909, p. 309-343.

1420 E. Reich. *Woman through the ages*. London, Methuen, 1908, 2 vol., 8vo, 282 a. 304 p. 21s.

1421 G. Richard. *La femme dans l'histoire*. Paris, Doin, 1909, in-12, 465 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 132 = P. A[lphandéry]).

Duistere sociale vraagstukken nopens de vrouw; b.v. over den overgang van het matriarcaat tot het patriarcaat. Quaestiones sociales obscurae circa feminam: ex. gr. quisnam fuerit transitus a statu 'matriarcati' ad statum 'patriarcati'.

1422 W. Tiedemann. *Spanische Frauengestalten*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1062-1067, mit Abb.
... ‘je nach den Provinzen verschiedene... Typen’.

1423 F. Fellinger. *Das Kind in der altfranzösischen Literatur*. Göttingen, Vandenhoeck, 1908, 8°, x-258 S. (RCHL. 1908, n. s., t. LXV, p. 507-508 = A. Jeanroy).

1424 A. Boghaert-Vaché. - A.H. *Les fourchettes*. - J. 1908, t. XII, p. 179; 1909, t. XIII, p. 28-29.

Iets uit hun geschiedenis: hoe ze eerst bekend werden in de XIVe e., en eerst algemeen gebezigd na de XVIe e. - Oppervlakkig.

Aliquid historicum: De fuscinulis, np. quandonam primae notie, primaeque usurpatae fuerint; - sed levissimè.

1425 Cabanès. *Moeurs íntimes du passé*. Paris, Michel, 1908, in-12, 470 p. Fr. 3,50. (Extr. 'Le Mouchoir'.- APL. 1909, t. LII, p. 11-12, ill.). (MLP. 1909, t. XXI, p. *19 = X.P.)
... 'Détails amusants ou même scabreux de l'hygiene [Peigne, Mouchoir] sous l'ancien régime...' (X.P.).

1426 *The Foods of the Various Races of Men and where they are produced*. - SoM. New series, 1908, v. X, no. 5. September.

1427 M. Höfler. *Der Wecken*. (Philolog. u. volkskundl. Arbeiten K. VOLLMÖLLER dargeboten). Erlangen, Junge, 1908, 37 S., 2 Taf. (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 73 = [E. Hoffmann-Krayer]; DG. 1909, Bd. X, Lief. 2, Umschl. S. 2 = M.E.).
'Eine sehr eingehende Studie über das germanische Gebäck "Wecken"' (M.E.).
'Von bekannter Vielsietigkeit' (E.H.-K.).
Cf. Rvb. I, 2098, 2099.

1428 *Milk as the Chief Article of Food or Diet*. - SoM. New series, 1908, v. X, no. 5. September.

1429 G. Schweinfurth. *Sur la découverte du blé sauvage en Palestine*. - ASAEg. 1907, p. 193-204; BDBoG. 1908, S. 309-324. (KEES. 1908, t. I, p. 530 = A.J. R[einach]).

Bijdrage tot de studie over den oorsprong van het koren. Wetenschappelijk is 't bewezen, dat er wild koren in Palestina groeit.

Undenam frumentum habeatur. Scientificè demonstratum est, in Palestina frumentum ferum inveniri.

1430 H. von Schrötter. - *Von 'Astern' und 'Esters'*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 12-13, mit Abb.
'd.h. die bunten, glasierten Kacheln, wie wir sie als Wandbelag noch heute in den Häusern der Waterkant finden'... Eine Reihe von Abbildungen und Geschichte der Kachelkeramik.

1431 H. von Schrötter. *Noch eine Folge Figurenbrot und Gebäckformen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 121-122, mit 12 Abb.
'Die meisten Stücke sind ostfriesischen Ursprungs'.
Cf. n. 842.

1432 K. Bertsche. *Die Namen der Haustiere in Möhringen*. (A. Engen). - BBVV. 1905-1908, S. 49-56.

Katzen, Hunde, Geissen, Pferde, Kühe, Ochsen.
Cf. n. 1474.

1433 *Des Singes qui vont dans le monde*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 543-548, ill.
'Comme jadis on avait sou nègre.... aujourd'hui l'on a sou chimpanzé ou sou orang-outang'.

1434 W. Tiedemann. *Der Esel im Süden*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 513-517, mit 11 Abb.

Een lezing. Legatur tantum.

1435 R. Andree. *Den Tod betrügen*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 203-204.

Voorbeelden gevonden bij Napolitanen, Birmanen, Dajaks, Mongolen en Joden, waarbij zij door 't verbeelden van den lijkdienst van tien zieke, door 't offeren van ledige doodkisten, door 't veranderen van den naam des zieken, enz., den dood zoeken te bedriegen.

Exempla ex variis regionibus sumpta, np. methodi iuxta quam et mortem frustrari conantur, sc. celebrando funus aegroti adhuc viventis, inanem arcam offerendo, mutando nomen aegrotantis, etc. - Sic fertur occasione data ex dictis eruditissimi R. GRANT BROWN (Man. 1909, febr.).

1436 Th. Benecke. *Vorchristliche Friedhöfe im Landkreise Harburg*. - (S-A. a.d.) 'Wanderer'. 1908, Bd. III, H. 1. u. 2.; Hamburg, Serno, 1908, 10 S. (NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 204 = H.S.).
'Von Interesse: die Sage von den Hünengräbern in der Haake. Unter ihnen ruht eine Wiege..., die uur in der Silvesternacht von drei Brüdern gehoben werden kann,... usw.' (H.S.).

1437 K. Chyrockyj. *Die Grabkreuze in der Ukraine*. - (S.-A. a.) MCGWL. 1908, Jg. 17, Bd. LXXXII, S. 10-29, mit 6 Taf.; Lemberg, 8°, 20 S.H. 60.

1438 Fr. Kunze. *Der Friedhof im Wandel der Zeiten*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 87-90.

Lezing. Lectioni cuidam collectam.

1439 G. Manglkammer. - [K. Frank.] - P. Zenetti. *Irrlichter und Gräber*. - DG. 1909, Bd. X, S. 22-23, 129.
Eine An frage: gebe es keiner Zusammenhang zwischen Irrlicht (auch Sagen von Licht, Hunden, Reitern ohne Kopf usw.) und urgeschichtlichen Gräbern?
Antw.: kein Fall deutlich bekannt; weiter chemisch unwahrscheinlich.

1440 J. Picart. *De la Terre au Ciel*. Théologie, Liturgie, Ascese, Art, Histoire. *Les Morts et les Mourants dans toute l'église catholique depuis les premiers siècles jusqu'à nos jours*. Roulers, De Meester, 1908, in-8, 850 p. Fr. 5.

2. Buitenleven tegenover Natuur- of Wonderwereld. - De exterioribus erga Naturalia vel Mira.

1441 H. Avryl. *'Paniers' d'hier et de demain*. - Fe. 1909, t. IX, p. 226-227, ill.

1442 [1, 606, 1162] L'Ecolution du costume. J. Le Ny. III. Région de Langonnet (Morbihan); IV. Geuesten. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 440-442; 1909, t. XXIV, p. 74.

1443 Crofton. *The Former Costume of the Gypsies*. - JGLS. N. s., v. II, no. 3.

1444 Gr. d'Avenel. *L' Habillement féminin*. 1. Chapeaux, plumes et fleurs. - MLP. 1909, t. XXI, p. 211-226, ill.

Geschied- en huishoudkundig. - Oppervlakkig.

De anteactis economicè - sed eheu garriendo.

1445 Flossie. *Le 'Schall' aux diverses époques de sa mode* [1808-1909]. - Fe. 1909, t. IX, p. 115, ill.

1446 J. Heierli. *Berner Trachten v.d. Mitte d. XVIII. Jh. bis zur Neuzeit*. - HS. 1908, Bd. III, S. 89 ff., mit Abb.

1447 [1, 600, 1165] Henriot. *Histoire du costume à travers les âges*. (Suite). *La galerie du Palais sous Louis XIII; L' Eventail*. - APL. 1909, t. LII, p. 93, 288-290, 335-336, ill. (suite, à suivre).

1448 G. Kuratle. *Die Toggenburger Sennentracht*. - DSchw. 1908, Bd. XIII, S. 29, ff.

1149 J. Lorm. *Vom kleinen Damenschuh*.- Wo. 1909, Bd. XI, S. 342-344, mit Abb.

Vormen en 'voordeelen'. - Een weinig zielkundig.

Formae necnon 'commoda'.- Aliquid psychologicè.

1450 L. Malten. *Von Frauenhut*. Kulturgeschichtliche Plauderei. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 287-288.

1451 E. Perrier. *La Parure* [dans la nature et l'histoire naturelle]. - Au. 1907, t. III, p. 303-323.
Conférence.

1452 J.-Ch. Roux. *Le Costume en Provence*. Edit. popul. Biblioth. régionaliste. Fr. 5.

1453 V. Tobler. *Trachtenstudien*. - DSchw. 1908, Bd. XIII, S. 26, 27, 28.

1454 H. von Schrötter. *Vom 'Bossdook'* [= Brustlatz]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 197-199, mit Abb.
... 'das Prachtstück der Frauentracht in den Vierlanden sowohl wie im Alten Land'.

Uitzicht, kleuren. Opsomming enkel.

Quidnam videatur exteriùs. - Materialiter.

1455 S.F.A. Caulfeild. *House mottoes and inscriptions, old and nen*:. New ed. London, Stock, 1908, VII-150 p. 5*s*.

1456 *The earliest Homes of Mankind*. - SoM. New series, 1908, v. X, no. 3. July.

1457 J.M. Egloff. *Tiroler Bauernbaukunst*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 29-34, mit Abb.

Bondig de bestanddeelen.

Summatim per partes.

A. Geitner. *Tripfhäusler* [= Kleiugütler), *Seldner* [= Herbergen], *Huber* [= ein Viertels- od. ein halber Hof]. - DG. 1909, Bd. X, S. 25.

1459 D. Lesueur. *Le Préjugé du Salon*. - Fe. 1909, t. IX, p. 258.

M. *Der Wiederaufbau von Erdbeben zerstärter Städte*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 180.
... 'der grössere Teil nicht wieder erstanden... andere schoner und glanzvoller...' Beispiele.

1461 E. Magne. *Les cimetières*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 98-103, ill.

Extr. de E. MAGNE. *Esthétique des Villes*. Cf. Bvb. 1, 1332, 2230; 11, 1462.

1462 E. Magne. *L'Esthétique des Villes*. Paris, Mercure de France, in-18. Fr. 3,50, (MLP. 1909, t. XXI, p. 86* = A.F.).
Cf. Bvb. I, 1332, 2230; II, 1461.
Le décor de la me; Le mouvement de la me; Les cortèges; Marchés, bazars et foires; Les cimetières; Esthétique de l'eau; Esthétique du feu; L'architectonique de lacité future... Le catholicisme épand sur l'ère actuelle le leurre de son paradis monotone...' (A.F.).

1463 R. Mielke. *Das Brandenburgische Dorf*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 542-547, mit Abb.

Huizing. - Gedachtenwekkende samenvatting.

Habitationes. - Quod certè iuitia quaerendi afferet.

1464 F. Pfaff. *Zum ländlichen Hausbau*. - BBVV. 1935-1909, S. 94-103, mit 2 Bild.

Aus: V. SCHEFFEL. *Aus dem Hauensteiner Schwarzwald* (1853), u. HANS AM ENDE. *Das feuerfeste Strohdach*. - Deutsche Dorfztg. 24-II-1907.

1465 O. Pfennigwerth. *Lausitzer Bauernhäuser in Wort und Bild*. - MVSV. 1906-1908, Bd. IV, S. 391-399, 12 Bl. mit Abb.
Monografien: Geschichte, Einrichtung.

1466 K. Rhamm. *Ethnograpkische Beiträge zur germanisck-slawischen Altertumshunde*. Braunschweig, Vieweg. I. Abt. *Die Grosshufen der Nordgermanen*. 1905, XIV-853 S. II. Abt. *Urzeitliche Bauernhöfe im germanisch-slawischen Waldgebiet*. 1. Teil. *Altgermanische Bauernhöfe im Uebergang von Saal zu Fletz und Stube*. 1908, XXXII-1117 S., 152 Abb., 2 Taf. M. 42. (Ein zweiter Teil wird nachfolgen). (ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 220-228 = A. Dachler; NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 35-36 = H. Schönhoff).
'Eine gewaltige Erscheinung in der volkskundlichen Literatur' (A.D.).

A.D. bestrijdt niettemin verschillende zienswijzen eruit.

Laudandum opus quidem, non tamen non emendandum (A.D.).

Cf. n. 1467.

1467 K. Rhamm. *Probleme bajuvarischer Hausforschung*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 45-51, mit 2 Abb.
Entgegnung auf A. DACHLERS Besprechuug der K. Rh. *Ethnogr. Beiträge*. Cf. n. 1466.

1468 O. Schell. *Die Entwicklung des bergischen Hauses*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, 1-12.

1469 J. Schramek. *Das Böhmerwaldhaus*. (Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde. Bd. IX, H. I). Prag, Calve, 1908, VIII-43 S., 24 Abb., 15 Taf. *K*. 3. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 57 = A. Dachler).

1470 M. Schweisthal. *Das belgische Bauernhaus in alter und neuer Zeit*. - MAGW. 1908, Bd. XXXVIII, Heft 5 u. 6.

1471 F. Tetzner. *Die Hundlinge des hannoverschen Wendlandes*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 140-143, mit Abb.
Einrichtung dieser runden Dörfer. Der einzelne Weg ins Dorl schliesst auf dem Dorfplatz, ist also eine Sackgasse.
Aus TETZNERS *Die Slawen in Deutschland*. Die Polaben, S. 346-387.

Cf. n. 361.

1472 A. Boszier. *Tierlaut- und Schalldeutung*. - HBV. 1901), Bd. VIII, S. 1-16.

Hoe het volk het geluid der dieren en het gerucht van allerhande getuig en gerief door woorden en spreuken weet te verbeelden, overeenkomstig met den aard en de eigenschappen van deze dieren of voorwerpen. Vele voorbeelden.

Quibusnam aptioribus vocibus vel locutionibus, fremitus animalium rerumve aut organorum sonos exprimant. Modus, exempla.

1473 E. Kück. *Der Hahn im Lüneburger Volksbrauch*. - LMB. 1908, II. 5; Lüneburg, von Stern, 1908, 10 S.
'Eigenartige Methode... um Material zu erlangen. Ein Landlehrer diktierte nämlich seinen Schülern diesbezügliche Fragen zu häuslicher Beantwortung. Das veranlasste die Kinder, sich an ihre Eltern zu wenden, und der Lehrer verfolgte dann die gefundenen Sparen durch private Nachforschungen... Inhalt...' (ZVV. 1908, Bd. XVIII, S. 351-352 = K. Brunner).

1474 Martens. *Ueber Tiernamen*... - Zoologische Annalen. Zs. f.d. Gesch. d. Zool. Bd. III, S. 78 ff. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 711 = J. Deniker).
'Origine des noms d'animaux en général, en particulier du castor, lièvre, lapin, cochon d'Inde, aigle, ainsi que ceux decertains édentés et marsupiaux' (J.D.).
Cf. n. 1432.

1475 J. Pleyel. *Die Vögel in mystisch-allegorischer Beziehung zum christlichen Glauben*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 102-104.
Pfau, Pelikan, (Schlange), Adler, Phönix, Krähe, Turteltaube, Schwalbe.

1176 C.T. Stewart. *Die Enstehung des Werwolfglaubens*.- ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 30-51.

In het begin trok men vellen aan van dieren, met een vreedzaam doel: 't zij om zich tegen de koude te beschutten, 't zij om te gemakkelijker andere dieren te vangen en aldus in zijn levensonderhoud te voorzien. Naderhand trok men zulke verkleeding aan uit roof of wraakzucht, om veilig en onbekend den evenmensch schade aan te doen. Weldra ontstond onder het bijgeloovige volk de meening dat zulke verkleeden de eigenschappen overnamen van het dier dat zij verbeeldden. Eindelijk meende het dat ze werkelijk voor zekeren tijd de dierengestalte zelf aannamen. Daar nu in Europa, onder de grootere wilde dieren, de wolf het meest bekend was, zoo ontstond alhier het geloof aan den weerwolf.
E. VAN CAPPEL.

Initio, ferarum tergis contecti incedebant, sed nullo ingenio nisi dementi, scil. a frigore tutandi, vel similia edenda animaliacaptaturi. Posterius sanè idem fecerunt sed rapinae ratione vel vindicationis, qui improvisi ignotique aliis hominibus nocerent. Unde mox persuasum habuit vulgus tales dictos *versipelles* insuper indolem ipsius animalis in se suscipere, imò istos in ipsum animal per aliquod tempus revera fieri conversos. Quum verò in Europa inter feras potissimus inveniretur lupus, inde etiam lupus plerumque ut ab eis inductus vulgo traditus est.

1477 A. Szulczewski. *Notiz über das Vorkommen der Schildkröte in früherer Zeit* [auch noch in Sagen]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 110-141.

1478 Fr. Tetzner. *Lock- and Scheuchrufe bei Deutschen, Slawen und Balten in Ostdeutschland*. -AdPL. 1908, Bd. III, S. 339-340.

‘Der Hauptsache nach kann man lunf Schichten in unsrer Tierrufsprache unterscheiden: 1. Schallworte, 2. Namen und Kosenamen, 3. Stimmnachahmungen, 4. Imperative aus der gewöhnlichen Sprache, 5. Entlehnungen...’

1479 Fr. Wichmann. *Ein geheimnisvoller Vogel* [der Kuckuck]. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 527-528

Hoe hij leeft en verstaan wordt.	Quid agat, quidque agere fingatur.

1480 Th. Zachariae. *Das Vogelnest im Aberglauben*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 142-149.
Vgl. G. HERTEL. Eb. 1901, Bd. XI, S. 277-279. - H. LEWY. Eb. S. 462-463.

Z. stelt de opvatting van het bijgeloof aan het vinden van vogelnesten in het ware licht, maakt de critiek van de bronnen door Hertel verkeerd begrepen, en trekt de meening in twijfel, door Lewy vooruitgesteld, als zou dit bijgeloof berusten op den bijbeltekst Deut. XX. 6.	Laudandus Auctor originem virtutis, a populo nidis detectis tributae, explanat; criticè fontes ab HERTEL falsò usurpatos aestimat; opinionem a LEWY propositam, iuxta quam origo illa esset ex Deut. XX. 6., in dubium revocat.

1481 A. Lang. *‘The Bitter Wittig’ Ballad*. - FL. 1909, v. XX, p. 86-88.
In connection with Bvb. I, 1185.

Verdere bespreking.	Ulteriores considerationes.

1482 J. Mayer. *Pflanzenkultus in der Eifel*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 136-141.
‘Einige Sträucher im Volksglauben. - Vorarbeiten fehlen’.

1483 Capitan. - Breuil. - Bourrinet. - Peyrony. *Observations sur un bâton de cornmandement*. - REAP. 1909, p. 62-76. (RHR. 1909, t. LIX, p. 134 = R. D[ussaud]).
... découverte d'un bâton magique, qui établit que l'homme quaternaire, comme encore maintenant le non-civilisé, travaillait dans un but religieus quand il décorait certains objets de représentations mi-humaines mi-animales. (R.D.).

1484 [1, 632] A. De Cock. *Eenige Brokkelingen... Folklore van de... luchtverschijnsels*. - V. 1907-1908, bd. XIX, bl. 127-137 (slot).

1485 *Mythology and Cosmogony*. - AAOJ. 1908, v. XXX, no. 6.

1486 G. Pflugk. *Das Ei in Brauch und Glauben der Völker*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 486-488.

Bizonderlijk in den Paaschtijd. - Niet bepaald genoeg noch bewezen.	Praesertim de ‘ovo paschali’ - sed neque strictim neque firmè.

1487 J. Singer. *Die Farben und ihre Namen*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 65-66.

1488 E.A. S[tückelberg]. *Langer Gebrauch* [bei sakralen Gegenständen ist der Regel]. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 291.
‘Wenn das Originalstück sich nicht erhält, so doch dessen Form und Material’... Beispiele: Steinerne Aexte der Urzeit.... Schwertknäufe des XV. u. XVI. Jh. in posthumer Benützung.

1489 E. Bailly. *La légende de diamant*. Sept récits du monde celtique. Paris, Librairie de l'Art indépendant, 1909, in-12, 324 p. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 293 = P. A[lphandéry]).
'reproduction de quelques mythes celtiques sous des affabulations ingénieuses' (P.A.).

1490 F.X. Buchner. *Die Sage von drei Jungfrauen*. Eine Studie. - OPf. 1908, Bd. II, S. 135-136, 150-152.
In verschiedener Gestalt tritt die Sage auf. Ganz *allgemein* haben wir es mit frommen Stifterinnen früher Zeit zu tun, deren Andenken in einer schriftarmen Zeit durch die stets wechselnde Sage fortgepflanzt, deren Bild nach Legendenart durch Züge ähnlicher Legenden anderer Zeiten und anderer Orte aus- und umgestaltet wurde. Wir könuen im wesentlichen vier Gruppen unterscheiden....:

1. die von drei 'verwunschenen' Jungfrauen;
2. die von drei 'heiligen';
3. die von 'drei Jungfrauen', 'Heilrätinnen', 'adeligen Fräulein', 'drei Schwestern' welchen man die Schenkung des Gemeindewaldes verdankt;
4. die von 'drei Jungfrauen.... Schwestern' welchen man die Stiftung des Abendgeläutes zuschreibt.

Een gissing. Est in re coniectura.

Cf. nn. 796, 1016, 1078, 1496.

1491 A. Bugge. *The origin and credibility of the icelandic saga*. - AI IR. 1909, v. XIV, p. 249-261.

1492 F.C. Burkitt. *The parable of the wicked husbandmen*.- TICHRO. 1908, v. II, p. 321-328.
Cf. n. 124.

1493 E. Cosquin. [*Le prologue-cadre des Mille et une Nuits comparé au livre d'Esther*], - RBI. 1909, p. 7-49; Paris, Lecoffre, in-8, 80 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 140 = [R. Dussaud]).
...'repousse l'idée de parenté entre les deux ouvrages;... et retrouve dans le prologue-cadre trois récits indépendants cousus bout à bout;... originaires de l'inde' (R.D.).

1494 O. Dubsky. *Deux contes populaires des slaves du nord en rapport avec le sujet de la farce: Maître Pathelin*. - RTrP. 1908, t. XXIII, p. 427-429.

1495 O. Dubsky. *L'épisode du charlatan dans les drames populaires tchèques du moyen-âge*. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 81-83.
'La scène du charlatan [vendant des onguents aux Trois Maries] des drames de Pâques'. - État de la question.

1496 A. Egger. *Ikonographischer Beitrag zur Legende der 'drei hl. Jungfrauen von Meransen in Tirol*. - ZCK. 1908, Bd. XXI, S. 247-248.
Cf. n. 1490.

1497 [K. Frank]. *Ein kulturhistorisches Denkmal*. - DG. 1909, Bd. X, S. 15-16.
Wie sich Schauermären auch heutzutage noch verbreiten. Beispiel: Entstehung u. Verbreitung einer Historie von hl. Hostiën welche mitgenommen und in Bier gelegt, dieses Bier rot machten und die Dieben schwarz und unbeweglich. Vgl. Die Münchener Post. 1908, Nr. 226.

1498 P. Friedländer. *Herakles*. (Philologische Untersuchungen, hrsg. v. A. KIESSLING und U. v. WILAMOWITZ. H. 19). Berlin, Weidmann, 1907, 8°, 185 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 120-121 = H. Lucas).
'Der Kern der Heraklessagen der Dodekathlos, ist nicht in der Peloponnes, sondern auf Rhodos gestaltet worden, vermutlich in dem Epos eines Vorgängers des Peisandros von Kamiros. Auch die spätere böotische Sage mit ihrer Vaterschaft des Amphitryon wird rhodischer Dichtung verdankt. Ein samischer Dichter (warscheinlich Kreophylos) bat die in Aetolien spielenden Heraklessagen (Acheloos u.a.) geschaffen. Die thessalischen Sagen stammen aus Kos, andere (Heraklidenzüge) aus Delphi'. (H.L.).

1499 G. Friedrichs. *Grundlage, Entstehung und genaue Einzeldeutung der bekanntesten germanischen Märchen, Mythen und Sagen*. Leipzig, Heims, 1909, 8°, 495 S.M. 12. (MVSV. 1906-1908, Bd. IV, S. 402 = E. M[ogk]; ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 79 = A. Wrede).
'Astromanie... Unsinn,... Unkenntniss der Quellen' (E.M.).

1500 Gordon Hall Gerould. *The gratelul dead*. The history of a folk story. London, Nutt, 8vo, x-117 p.

1501 B. Heller. Encore [Cf. REJ. 1905, t. XLIX, p. 190-218] *un mot sur la Légende des Sept Dormants*. - REJ. 1907, t. LIII, p. 111-114.
'Éclaircissements' ultérieurs.

1502 J. Hertel. *Zu den Erzählungen von der Muttermilch und der schwimmenden Lade*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 83-92.

In zijn '*Le luit de la mère et le coffre flottant*' [1, 1177, 2161] heeft E. COSQUIN een reeks vertellingen besproken waarin verhaald wordt van de afwijdering van een kind (in een kistje) door de moeder, en de wondere wedervereeniging van hun beiden (na en door de wondere verwekking der moedermelk). J. HERTEL voegt hieraan een nieuwe leeks oostersche verhalen van denzelfden aard, doch met een ander motief, te weten: het wonderbaar samentreffen van twee geliefden. Daarbij komt nog een opmerking op Cosquin's zeggen, wanneer deze beweert dat de zoogenaamde Moseslegende niet tot deze Oostersche verhalen behoort. J. HERTEL echter, steunend op de vele gelijkheidstrekken tusschen een oud indische vertelling en het Exodusverhaal, meent te mogen besluiten dat onbetwijfelbaar [?] de Mosesgeschiedenis met deze andere legenden verbonden gaat.
E. VAN CAPPEL.

Narrationibus auetore COSQUIN (de puero remoto a matre, mirèque in posterum ad ipsam relato) nuper diligentissimè collectis et descriptis, novam adiungit HERTEL similium legendarum Orientaliuni seriem, in quibus tamen potius de miro duorum amantium congressu actitatur. Ceterùm contra Cosquin contendit J.H. historiam Exodi de Moyse certò [?] ad bas orientales fabel las esse reforendam.

1503 J. Hurler. Begründete Sagen. - DG. 1909, Bd. X, S. 127.
‘Beispiel einer einigermassen begründeten Sage: “'s Hanseles Hohl” (auf dem Michaelsberge bei Fronhofen)... Wir können sie nicht leiden, diese Sagen-Macherei’...

1504 C. Jensen. *Der wilde Jäger in Schleswig-Holstein*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 99-100, mit Abb.
Allgemeine Bemerkungen, u. bedeutungsvollste Sagen.

Een lezing. Legentibus nee urgentibus.

1505 F. Jónsson. *Brennu-Njalssaga*. (Altnordische Saga-Bibliothek. H. 13). Halle, Niemeyer, 1908, 8°, XLVI-452 S.M. 12. (RCHL. 1908, n. s., t. LXV, p. 412 = L. Pineau.)

1506 W.K. *Goldene Wiegen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 150-151.
'Von zahlreichen alten Burgplätzen, Bergen und anderen einsamen Orten in Niedersachsen geilt die Sage, dass dort eine "goldene Wiege" begraben sei, die von teuflichen Machten bewacht werde... Oline einen Beweis dafür beibringen zu können, möchte ich annehmen, dass es sich bei den Oertlichkeiten, an welche sich die Wiegensage knüpft, um alte vorchristliche Kultstätten handelt...'

1507 J. Klapper. *Sagen und Märchen des Mittelalters*. - MSGV. 1908, Bd. X, S. 1-29.
Zwei Quellen für mittelalterliche Sagen und Märchen: 1. Scala coeli, ein Exempelwerk des Dominikaners Joh. Gobii Jun. (um 1300); 2. aus einer *Papierhandschr*. (Cod. ms. 1., F. 115 der Kgl. u. Univ.-Bibl. zu Breslau) eine dazugebundene Exempelsammlung (des 14. Jhs.). Diesen Quellen sind entnommen und kritisch dargestellt die folgenden Sagen: 1. die Tochter des Kaisers von Konstantinopel; das Wasser des Lebens; die drei Brüder; - 2. der König im Bade; der Königssohn im Paradiese; die Königin, die den Marschall tötete; die Königin von England; Gregorius auf dem Stein; die drei Fragen; der tote Gast; die Gründung von Hildesheim; der lustige Spielmann und der Reiche; Schmink dich nicht, mein liebes Weib!

1508 O. Knoop. *Zur Geschichte einer Posener Sage*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 242-245.
Ein Schloss versunken, ein Schatz verborgen. Alle zelin Jahre tut sich die Erde auf. Einst ist eine Frau hineingestiegen, sie bat von den Kostbarkeiten gerafft, ihr Kind vergessen, es dann aber nach zelin Jahren mit einem Apfel spielend wiedergefunden. - Fälschungen, Zurechtmachung.

1509 K. Krohn. *Der gefangene Unhold*. - FUF. 1907[-1909J, Bd. VII, S. 129-184. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 123).
'An Bugge anknüpfend leitet K. die zuletzt durch von der Leyen [Cf. Bvb. 1, 1932J behandelte Sage von der Fesselung des Höllenschmiedes, die armenische Erzählung von Ainiran und die Bändigung des Fenriswolfes aus dein christlichen Berichte von Christi Höllenfahrt ab; auch für Lokis Fesselung und den Fang der Midgardschlange setzt er christliche Legenden voraus, die an Prometheus, Leviathan und Petrus Fischfang anknüpfen' (ZVV.).

1510 K. Künstle. *Die Legende der drei Lebenden und der drei Toten und der Totentanz*. Nebst einem Exkurs über die Jakobslegende, im Zusammenhang mit neueren Gemüldefunden aus dem badischen Oberland. Freiburg i. Br., Herder, 1908, 6 Pl. u. 17 Abb. M. 7. (ZCK. 1908, Bd. XXI, Hfs. 317-318 = H.).

1511 A. Olrik. *Niels Ebbesens vise*. - DSt. 1908, bd. V, s. 117-128, 230-239. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 232-233 = J. Bolte).
... 'unterzog S. *Larsens* kühne Rekonstruktion der ballade Niels Ebbesen (- DSt. 1908, bd. V, s. 222-230) einer grundlichen und fruchtbringenden Kritik' (J.B.).

1512 R. Petsch. *Mythologie und Sagenkunde*. - JErGeGP. 1905-1906, 1907-1908, Bd. XXVII, XXVIII.

1513 J. Praetorius. '*Geschichten, das sind warhafftige und über alle Maszen possierliche oder anmuthige Fratzen, von dem wunderbarlichen, sehr alten und weitbeschrienen Gespenste, dem Rübezahl* [Cf. Bvb. I, 624]... *denen Begierigen vormahls theilhafftig gemachet durch M. Joh. Praet., nunmehro aber für den curiösen Liebhaber aujfs Neue an Tag gegeben durch den Insel-Verlag zu Leipzig im Jahr 1908*'. 4°, I-123 S.M. 10. Hrsg. P. ERNST. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 242-243).

'Beschränkt auf eine Auswahl von 124 Historiën...'

Niet volmaakt van uitvoering noch volledig voor boekaanwijzing (ZVV.). Nee accurata nee plena.

Cf. n. 1516.

1514 Th. Reinach. Hérodote et le Talmud. - REJ. 1907, t. LIV, p. 271-273.
... rapportent l'un de Périandre de Corinthe, l'autre d'Hérode le Grand que 'tous deux tyrans, tous deux ineurtriers de leur femme, tous deux ils furent saisis de repentir, aimèrent [et eurent un commerce avec] leur victime après sa mort'.... Ou bien les deux récits sont dépendants l'un de l'autre 'ou bien [plutôt] il y a là un motif de folklore universel, particulièrement de folklore oriental....'

1515 K. Reuschel. *Die Sage vom Liebeszauber Karls des Grossen in dichterischen Eehandlungen der Neuzeit*. (Philolog. u. volkskundl. Arbeiten K. VOLLMÖLLER. dargeboten). 1908, S. 371-389. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 243).
'Dichtungen... Entwicklung der alten Sage nach Pauls, G. Paris und Teichmann... Nyrops Büchlein über Toves Zauberring ist ihm leider entgangen' (ZVV.).

1516 Th. Siebs. *Rübezahl*. - MSGV. 1909, Bd. X, S. 127-132.
In der ZVV. 1908, Bd. XVIII, S. 1-24, 151-160 [Cf. Bvb. I, 624], hat R. LOEWE .... eine Reihe von Rübezahlsagen, im Riesengebirge aufgezeichnet, veröfifentlicht.

Wie REGELL und COGHO hat S. das Gefühl dass sie nicht auf heimischen Boden [im Riesengebirge] gewachsen, sondern von aussen, warscheinlich auf literarischen Wege [dorthin] angefiogen sind.

Oordeelkundig; opgevend. Criticè, consiliaque conciendo.

Cf. n. 1513.

1517 E. Stack (†). The Mikirs, ed. arr. a. suppl. CH. LYALL. London, Nutt, 1908, 8vo, XIX-183 p. 7*s*. 6D. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 244).
'...Uns interessieren insbesondere die durch Stack aufgezeichneten Märchen, von denen hier drei S. 44 mitgeteilt werden: ein Kettenmärchen von allerlei Unglück, das durch einen trotzigen Frosch verursacht wird; der Witwensohn, eine Variante zu "List und Leichtgläubigkeit" (GRIMM. Nr. 61) und Harata Kunwar, der die Schwanjungfrau gewinnt. Die auf S. 70 erzählte Schöpfungssage erinnert in ihrem Schlusse an den Turmbau zu Babel' (ZVV.).

1518 A. Thimme. *Das Märchen*. (Handbücher zur Volkskunde. Bd. 3). Leipzig, Heims, 1909, VII-201 S.M. 2. (MVSV. 1906-1908, Bd. IV, S. 401 = E. M[ogk];

Gl. 1909, Bd. XCV, S. 16 = A. Wiedemann; ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 77-78 = A. Wrede).
'Was den Ursprung des Märchens betrifft, so weist Th. die Wandertheorien sowohl Benfeys als Stuckens zurück, nähert sich vielmehr, freilich in etwas bedenklicher Weise, dein Gedanken vom indogerm. Urkeim des Märchens' (E.M.). - 'Das Buch weist auf wichtige sich anknüpfende Fragen hin und ist geeignet, inannichfache Anregung zu gowähren' (A.W.).

1519 R. Wossidlo. *Ueber die, Erforschung der Rethrasagen*.- MVDVV. 1908, Nr. 8, S. 21-30.
'Das Rethra-Problem,... wo man das Nationalheiligtum der Mecklenburger Wenden, die Orakelstätte der Liutizengottes Radegast-Zuarafici zu suchen bat, ist neuerdings wieder in den Vordergrund des Interesses gerückt worden durch Grabungen... Die Lösung des Problems war bisher entweder auf historisch-kritischem Wege.... oder auf rein archäologischem Wege versucht worden. Der Wert von Elurnamen und Volkssagen war nicht erkannt. [Nun glaubt man nicht mehr] dieser Hilfsmittel entraten zu können. ... Sagenforschung bis heute in 59 Dörfern von Haus zu Hans... Inhalt der Sagen... kurz die bisherigen Ergebnisse.

Prachtig voorbeeld van 't nut van wetenschappelijke folklore voor geschiedkunde. L.D.W.	Hic veram scientiam folkloricam esse quidem historiae utilem, optime comperies.

1520 J. Bolte. *Bilderbogen des 16. und 17. Jahrhunderts*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 51-82 (Forts. f.).
Forts. v. ZVV. 1907, Bd. XVII, S. 425-441.
7. Der Freierkorb (mit Abb.); 8. Die Bulder auf dem Narrenseil; 9. Bigorne und Chicheface in Holland und Deutschland (mit Abb.); 10. Der Hahnrei (mit Abb.).

Gedichten en spotprinten op ontrouwe vrouwen en verdraagzaam bedrogen mans.	Imagines et poëmata mordacia in uxores fallaces et illusos nimisque benignos maritos.

1521 O.J. Brummer. Ueber die Bannungsorte der finnischen Zauberlieder.

Helsingfors, Akademische Abhandlung, 1908, 8°, 111-153 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 121; RTrP. 1909, t. XXIV, p. 154-156 = 0. Dubsky).
'1600 Beschwörungen... Die Orte, an die der Beschwörer die Krankheit verweist (einsame, unheimliche Gegenden, das dunkle, morastige Lappland, Hólle, Grab, die Heimat der Krankheit, Wasser, Steine, Wind, Bäuine), um dann eine Vergleichung mit germanischen und andern europäischen Beschwörungen vorzunehmen' (ZVV.).

1522 K.H. *Zur Umfrage über Freiniauerei*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 146-148.
Volksmeinungen aus Meurich (Kr. Saarburg-Trier).
Vgl. N. 710, 820, 935, 1102.

1523 V. Henry. *La Magie dans l'Inde antique*. 2e éd. Paris, Nourry, 1909, in-12, XL-288 p. Fr. 3,50. (RTrP. 1909, t. XXIV, p. 159).

1524 B. Kahle. *Hexenwesen und allerlei Aberglaube der Gegenwart*. (Vortrag: Heidelberg, 26-V-1908 [mit einigen Zusätzen]). - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 3-22.

‘Sammlung: Zeitungsausschnitte teils im Wortlaut, teils in Auszügen.... Das meiste aus Deutschland, einiges wenige aus andern Kulturländern’.

1525 F.S. Knipscheer. *Bijgeloof uit alle tijden*. III. *Hekserij*. Baarn, Hollandiadrukk. (TSp. 1909, bd. LXVI, bl. 319 = P.B.W.).
1. De invoering- der heksenprocessen; 2. De heksenprocessen; 3. Bestrijding van het heksengeloof.
Superstitiosa generatim. Fascinationes. Lites in divinas earumque maleficia.

1526 Parzival. *Alte u. neue Magie*. Schmiedeberg, Baumann, 1908, 8°, 408 S.M. 5.

1527 L. Plée. *Le Salon des Humoristes* [Paris], - APL. 1909, t. LII, p. 458-459, ill.

1528 L. Sonolet. *L' Estampe et les Moeurs en France. Jacques Callot* [faiseur d'estampes, XVIIe s.]. - MLP. 1909, t. XXI, p. 36-50, ill.

1529 [1, 633] H. Biels. *Beiträge zur Zuckungsliteratur des Okzidents und Orients. H. Weitere griechische und aussergriechische Literatur und Volksaderlieferung*.
Abh. der Berl. Akad. 1908[-1909], 4°, 130 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, 8. 240).
... 'keine so ausführliche Liste bekannt' (ZVV.).

1530 J. Hehn. *Siebenzahl und Sabbat bei den Babyloniern und im Alten Testament*. Eine religionsgeschichtliche Studie. Leipzicher Semitische Studien. 1907, V-132 S. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 371 = E. Combe).

Zinnebeeldige weerde van het getal zeven, dat eene natuurlijke verdeeling voor den omloop der maan geeft.	Quid symbolicè valeat numerus *septem*, quo np. praebeatur divisio naturalis mensis lunaris.

Cf. Bvb. 1908, I, 1202; 1909, 11, 1534.

1531 E. Hermann. *Bedeutungsvolle Zakten im litauischen Volksliede*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 107-110.

Het getal dat in oude verhalen en liederen het meest voorkomt is *drie* of een veelvoud van drie.	Si multa, narrationes antiquae potissimum *trina* ferunt, np. vel simplici vel multiplici numero.

1532 *Une histoire de 'treize à table'* ['arrivée en 1885 en Angleterre'... controuvée]. - Ill. 1909, t. CXXXIII, p. 35.

1533 Fr. Röck. *Das Vorkommen des Pentagramms in der Alten und Neuen Welt*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 7-9.
'Das Pentagramm (auch Pentalpha, Alpkreuz, Hexenkreuz, und Drudenfuss genannt) stammt aus Babylonien und hangt lint dem astralen Istarkult zusaminen... Der christliche Marienkult, in dem sich eine Reihe von Nachklängen aus der babylonischen Mythologie, speziell aus dem Kulte der grossen weiblicheu Gottheit, bis auf unsere Tagen erhalten bat, übertrug unter anderem auch das heilige Astralsymbol der Istar, das Pentagramm auf Maria (die "stella matutina" der lauretanischen Litanei!)'.
- ... 'wie in seiner Dissertationsarbeit "*Studien sur babylonisch-assyrischen Mythologie*" F.R. ausführlicher nachweisen wird...'

1534 E.M. Smith. *The mystery of seven*. A study of silent analogies in Scripture. London, Stock, 1909, 8vo, XII-161 p. 2*s*. 6*d*.
Cf. Bvb. 1908, I, 1202; 1909, II, 1530.

C. Uit de Toevalligheden. - De Incurrentibus.
1. Godsdienst. - Beligiosa.

1535 A. Bruno. *Sui fenomeni magico-religiosi delle comunità primitive*.- RIS. 1908, a. XII, fase. 4-5.

1536 G. Danville. *Magnétisme et Spiritisme*. (Collection: 'Les Hommes et les Idées'). Paris, Soc. de Mercure de France, in-16, 80 p. Fr. 0,75.

1537 R. Dreyfus. *Alexandre Weill ou le prophéte du Faubourg Saint-Honoré* [dernier prophete d'Israël]. - REJ. 1907, t. LIII, p. XLVI-LXXV.
'Conférence faite à la Soc. des Études Juives le 23 Mars 1907'.

1538 T. Gavrilov. *Simvolistika dukhovnykh khristian o krechtchenii i prelomlenii*. Petersburg, Léontiev, 1909, 8°, 46 p.

't Symbolism onder de russische spiritualen, nl. in zake doopsel en breking des broods (RHEPB. 1909, t. X, n. 1333).

Apud 'Spirituales' ex Russia, symbolica circa baptismum et fractionem panis.

1539 H. Hubert. - M. Mauss. *Introduction à l'analyse de quelques phénomènes religieux*. - RHK 1908, t. LVIII, p. 163-203.

Deze bijdrage is het voorwoord van een boek, dat de schrijvers eerlang zullen uitgeven: *Melanges d'histoire des Religions*. Dit boek zelf bestaat uit een herdruk van drie reeds verschenen werken:

Habetur hic introductio alicuius libri mox edendi, in quo reperientur tria opera, olim iam publicata, np.:

a/ H. HUBERT. - M. MAUSS. *Essai sur la nature et la fonction sociale du sacrijice;* b/ M. MAUSS. *L'origine des pouvoirs niagiques dans les sociétés australiennes;* c/ H. HUBERT. *Étude sommaire de la représentation du temps dans la religion et dans la magie*.

In de voorrede verdedigen de schrijvers hun stelling tegenover de opwerpingen, die hun gedaan werden sedert het verschijnen van hun boeken.

In hac introductione Auctores suuin systema adversus obiectiones, inde a prima suorum librorum editione allatas, novis argumentis confinnare satagunt.

Hun stelling is die der Fransche sociologen, volgelingen van Durkheim. L. GHYS.

Ipsi vero sequaces habentur illius scholae gallicae, quae duce Durkheim sociologica dicta est.

1540 D. Konovalov. *Relighiozny ekstaz v russkom mistitcheskom sektanstrie*. - BV. 1908, t. III, p. 188-217.

De godsdienstige geestvervoering onder de mystieke sekten uit Rusland (RHEPB. 1909, t. X, n. 1330).

De religiosa exstasi apud mysticus sectas ex Russia.

1541 R.M. Lithgow. *The symbolism of the parables*. - ExpT. 1909, v. XX, p. 217-220.

1542 Lubenow. *Drie Propheten aus der Zeit des dreissigjährigen Krieges*. Nach Comenius 'Lux in Tenebris' geschildert. - NKZ 1909, Bd. XX, S. 60-83, 155-163 (Forts. f.).

1543 *Die natürlichen Unterlagen der Mystik*. - HPBKD. 1908, Bd. CXLI, S. 925-944.

1544 Péladan. *La Pensee de la Renaissance. Les deux mysticismes*. - RBI. 1909, p. 136-140, 267-271.

1545 A. Porte du. Trait des Ages. *L' Envoùtement. Histoire d'une suggestion*. Paris, Daragon, in-18, 64 p. Fr. 0,90. (MLP. 1909, t. XXI, p. 118* - M.L.).
'Contribution à l'étude de ruccultisme, cette brochure contient une série de six récits dont le but est de mettre en lumière rinfluence de la suggestion. Celle-ci se révèle surtout dans le principal de ces récits "l'Envoûtement" ... Pas convaincant' (M. L.).

1546 E.L. Schmidt. *Schopenhauers Beziehungen zur Mystik*. - ZRePs. 1909, Bd. II, S. 345-357.

Schopenhauer las met gretigheid de geschriften der middeleeuwsche mystiekers, en die lezing heeft op zijne wijsgeerige stelsels een grooten invloed uitgeoefend.

Schopenh. scripta mysticorum medii aevi avidè perlegit; quod studium ad eins theorias philosopbicas magnum habuit momentum.

- Schrijver steunt teveel op de overeenkomst tusscheu de wereldopvatting van Schop, en die van de mystiekers, ten minste voor zooveel het ware mystiekers geldt. Omdat Schop, en de eene of andere mystieker bijna dezelfde *woorden* bezigen, mag men daarom niet altijd besluiten tot een wezenlijke overeenkomst in de *zaken* zelven.
L. GHYS.

- Auctor vero nimis insistit similitudini, quae liaberi videtur inter theorias philosophi Schop, de mundo, et sententias mysticorum de eadem re, saltem quando et in quantum de veris mysticis agatur. Ubi enim Schop, et mysticus qualiscumque eadem l'ere *verba* forsan adhibuerint, ibi non ideo concludendum erit illos eosdem revera de *rebus* etiam ipsis idem sensisse.

1547 H. Thulié. *Phénomènes mystiques dans l'ordre affectif des théologiens*. - REAP. t. XVIII, n. 10.

1548 J.H. Wallfisch. *Zum Problem der Mystik*. - ZRePs. 1909, Bd. III, S. 16-27.

W., protestantsche predikant, verhaalt wat hij gewaar werd, toen hij soms weken lang in een mystieken toestand verkeerde.

W. praedicator 'protestans', narrat quid sentiret, dum nonnunquam per plures hebdomadas in statu quodam mystico versaretur.

C.J. Wijnaends Francken. *Het Spiritisme*, een critische beschouwing. Haarlem, Bohn. (TSp. 1909, bd. LXVI, bl. 317 = P.B.W.).
Criticè de spiritisme.

1550 V. Aptowitzer. *Sur la Légende de la Chute de Satan et des anges*. - REJ. 1907. t. LIV, p. 59-63.
'Matériaux non encore utilisés' par la critique.

1551 Gr. Bertrin. *Un Miracle d'Aujourd'hui*. [Guérisou merveilleuse de Mlle Tulasne]. Discussion scientifique avec une radiographie. Paris, Gabalda, in-12, 160 p. Fr. 1,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. *21 = X.).
Cf. Bvb. I, 1261, 1999.

1552 A. Boudinhon. *L'Eucharistie et le Saint-Graal*. - RCF. 1908. t. LVI, p. 549-565.

1553 M. Brückner. *Der sterbende u. auferstehende Gottheiland in den orientalischen Religionen u. ihr Verhältnis zum Christentum*. (Religionsgeschichtliche Volksbücher, f. die deutsche christliche Gegenwart, hrsg. v. F.M. SCHIELE. 1. F., H. 16.) Tübingen, Mohr, 1908, 8°, 48 S.M. 0,50.

1554 Dhorme. *L'arbre de vérité et l'arbre de vie*. - RBI. 1907, p. 271-271. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 377 = E. Combe).

1555 Dhorme. *Le séjour des morts chez les Babyloniens et les Hébreux*. - RBI. 1907, p. 59-78. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 377 = E. Combe).

1556 J.K. Fotheringham. *The star of Bethlehem*. - JTS. 1908, v.X, p. 116-119.

1557 I. Franko. *Bericht über die Zerstörung der Hölle*. Ukrainisches Passionsdrama. - (S.A. a.) MCGWL. 1908, Jg. 17, Bd. LXXXI, S. 5-50; Lemberg, 8°, 46 S.K. 1.

1558 J. Jones. *India's problem, Krishna or Christ*. London, Reveil, 1908, 8vo, 382 p. 5*s*.

1559 A. Knöpfler. *Konstantins Kreuzesvision*. - HPBKD. 1908, Bd. CXLI, S. 183-199.

1560 M.J. Lagrange. *La paternité de Dieu dans l' Ancien Testament*. - RBI. 1908, n.s., t. V, p. 481-499.

1561 A. Largent. *La materniié adoptive de la trés Sainte Vierge*. Etude de théologie. Paris, Roger, 1909, in-8, 182 p. Fr. 2.

1562 F. Loofs. *Christ's descent into hell*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 290-301.

L. onderzoekt de ontwikkeling der ‘legende’ aldoor de Evangelia apocryplia en de nakomende letterkunde (RHEPB. 1909, t. X, n. 2920).

Quid factum fuerit de nota ‘legenda’, scil. per Evangelia apocrypha et litteras posteriores.

Cf. n. 124.

1563 E. Mangenot. *Les soi-disant antécédents juifs de la Sainte Eucharistie*. - RCF. 1909, t. LVII, p. 385-412.

1564 G. Mattiussi. *Conoscibilita del miracolo*. - SC. 1908, 4ª s., t. XIV [= t. XXXVI], p. 277-284, 435-450, 608-619, 701-717.

1565 J.B. Metzler. *Das Wunder vor dem Forum der modernen Geschichtswissenschaft*. - Kath. 1908, J. F., Bd. XXXVIII, S. 241-257 (Forts. f.).

1566 G. Milligan. *Certificate of pagan sacrifice*.- ExpT. 1909, v. XX, p. 184-185.

1567 E. Dorsch. *Der Opfercharahter der Eucharistie einst und jetzt*. Eine dogmatisch-patristische Untersuchung zur Abwelir. (Veröffentlichungen des biblisch-patristischen Seminars zu Innsbruck. H. 4). Innsbruck, Pustet, 1909, 8°, xvi-395 S.M. 4,40.

1568 J. Phoeylides. *Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰωσαφὰτ καὶ ἡ φάραγξ τῶν υἱῶν Ἐννὸμ καὶ τὰ ἐν αὐτα῀ς ἱστορικὰ καὶ ἀξιοσημ□ίωτα μέρη. - Νέα Σιών*. 1908, t. VII, p. 337-358.

1569 H. Preuss. *Die Vorstellungen vom Antichrist im spdteren Mittelalter, bei Luther und in der konfessionellen Polemik*. Leipzig, Hinrichs, 1906, 8°, x-295 S., mit 5 Abb. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 423-425 = P. Alphandéry).

1570 [1, 1231, 1953] B. Ricci. *Giove, Jahve, Christo*. - SC. 1908, 4^{a} s., t. XIV [= t. XXXVI], p. 461-470, 754-763.

1571 Schiwietz. *Die altchristliche Tradition über den Berg Sinai und Kosmas Indikopleustes*. - Kath. 1908, 4. F., Bd. XXXVIII, S. 9-30.

1572 J.P. Shields. *The development of the doctrine of the Incarnation*. - AER. 1909, v. XL, p. 15-29.

1573 N. Söderblom. *The place of the christian Trinity and the buddhist Triratna amongst holy Triards*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 391-410.
La seule analogie parfaite de la Trinité fournie par l'histoire des religions est la Trinité bouddhiste Buddha, Dhamma, Sangha. (RHEPB. 1909, t. X, n. 2858).
Cf. n. 124.

1574 Th. Steininann. *Der religiöse Unsterblichkeitsglanbe*. Eine religionsvergleichende Studie der Brüdergemeine in Gnadenfeld. H. 8. Leipzig, Jansa, 1908, 8°, VIII-71 S. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 25-27 = P. Lobstein).

1575 R.J. Thompson. *The doctrine of immortality*. Its essence relatively and present day aspects. London, Culley, 1909, 8vo, p. XV-262.

1576 Th. J. Thorburn. *A critical examination of the evidences for the doctrine of the Virgin Birth*. London, S.P.C.K., 1908, 8vo, 184 p. 2*s*. 6*d*.

1577 B.P. van der Voo. *De Doom des Levens*. Een studie over vergelijkende mythologie. - TSp. 1909, bd. LXVI, bl. 182-186, 297-306 (wordt vervolgd).
I. Inleiding; II. *De boom ch het hemelsvuur*.

Wij sgerig liever dan geschiedkundig. Geen bronaanwijzing.

De arbore vitoe: de arbore et de igne coelesti. Quaedam mythologica comparativè, - etiam philosophicè verisimilia potius quam historicè certa.

1578 E. von Dobsohütz. *The significaree of early christian eschatology*. - TICHRO. 1908, v. 11, p. 312-320.
Cf. n. 124.

1579 A.E. Waite. *The hidden Church of the holy graal*. Its legends and symbolism considered in tlieir affinity with certain mysteries of initiation and other traces of a secret tradition in christian times. London, Rebman, 1909, 8vo, 731 p. 12*s*. 6*d*.

1580 O. Wecker. *Christus und Buddha*. Munster, Aschendorff, 1908, 51 S.M. 0,60. (TRev. 1908, Bd. VII, Hfs 618-622 = Dausch).

1581 E. Westermarck. *Moralbegrife über die Ehelosigkeit*. - ARGB. 1908, Bd. V, S. 221. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 686-687 = L. Laloy).
'En sonnne pour des raisons diverses, le célibat est méprisé ou même interdit chez les peuples de l'antiquité, chez les primitifs et les demi-civilisés actuels... mais... les personnes chargées d'un rôle magique ou religieux sont tenues de rester célibataires... Chez les civilisés modernes, l'argument religieux a disparu... mais... par suite de la difficulté croissante d'entreteteuir une familie, le nombre des célibataires augmente constamment' (L.L.).

1582 E. Windisch *Buddha's Geburt, u. die Lehre v. der Seelenwanderung*. (AKSGWPHK. Bd. XVI, H. 11.). Leipzig, Teubner, 1908, 8°, 236 S.M. 8. (DLZ. 1909, Bd. XXX, Hfs. 408-410 = H. Oldenberg).

1583 H. Windisch. *Taufe u. Sünde im ältesten Christentum bis auf Origines*. Ein Beitrag zur altchrisl. Dogmengeschichte. Tübingen, Mohr, 1908, 8°, VIII-555 S.M. 16,80.

1584 W. Wright. *The problem of nataral evil and its solulion by christianity*. - AJT. 1909, v. XIII. p. 47-58.

1585 J. Baudot. *La dédicace des Eglises*. 2e éd. (Science et religion. Liturgie. Fase. 510). Paris, Bloud, 1909, in-16. 63 p. Fr. 0.60. (MLP. 1909, t. XXI, p.22* = X.). 1. Développement historique du rite; 2. Règie canonique et liturgique du rite de la dédicace etson symbolisme.

1586 J. Baudot. *Le pallium*. 2e éd. (Science et religion. Liturgie. No 515). Paris, Bloud, 1909, in-16, 62 p. Fr. 0,60.

1587 E. Combe. *Histoire du culte de Sin en Babylonie et en Assyrie*. Paris, Geuthner, 1908, in-8, XIX-159 p. Fr. 8. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 398-399 = R. Dussaud).

Al wat er tot nog toe - en dat is nog weinig - gekend is over de maangodheid Sin.

Quid hucusque notum sit de deâ lunari Sin.

Cfr. Bvb. I, 2007.

1588 E.P. Diakovsky. *Iz istorii bogoslujeniia: tchin tritekti*. - TKA. 1908, t. II, p. 394-435.

Een en ander over de geschiedenis der liturgie: uitleg van 't grieksch wijgebruik dat heet τριτοέκτη of τριθέκτη. (RHEPB. 1909, t. X, n. 1372).

De anteactá liturgiâ nonnulla: speciatim de ritu apud Graecos usitato iuxtim hic nominato.

L. Duchesne. *Ongines du culte chrétien*. 4e éd. Paris, Fontemoing, 1908, in-8, VIII-568 p. Fr. 10. (RBén. 1909, t. XXVI, p. 120 = B. Defrenne).

1590 R. Engdahl. *Beiträge zur Kenntnis der byzantinischen Liturgie*. Texte u. Studien. (Neue Studien zur Geschichte der Theologie u. der Kirche, hrsg. v. N. BONXVETSCH u. R. SEEBERG H. 5.) Berlin, Trowitzsch, 1908, 8o, VIII-149 S.M. 6.

1591 J.W. Fewkes. *Ventilators in ceremonial rooms of prehistorie cliff-dwellings*. - AA. v. X, no. 3.

1592 A. Fluri. *Anständiger Habit und unflätiges Gemand* [beim Besuch des Gottendienstes. Reichenbach (XVI. u. XVII. Jh.)]. - SAV. 1908, Bd. III, S. 226.

1593 G.R. Gregory. *The reading of Scripture in the Church in the second century*. - AJT. 1909, v. XIII, p. 86-91.

1594 [1, 1959] L. Hagen. *De strijdvraag over de Agapen*. II. - NKS. 1908, bd. VIII, bl. 343-352.

1595 H. Keiter. *Konfessionelle Brunnenvergiftung*. 2e Aufl. v. B. STEIN. Essen, Fredebeul, 1908, 8o, IV-223 S.M. 2.

1596 S. Krauss. *Die Schonung von Oel und Wein in der Apokalypse*. - ZNWKU. 1908, Bd. X, S. 81-89.

1597 J. Lieblein. *Pistis Sophia. L'antimimon gnostique est-it le Ka Egyptien?* - CVSF. 1908, H. 2; Christiania, Dybwad, 1908, 8°, 10 s. (RCHL. 1908, n. s., t. LXV, p. 238-239 = G. Maspero).

1598 Fr. Masson. *La Semaine Sainte à Rome*. - APL. 1909, t. LII, p. 347, ill.
1. Au Vatican; 2. La Messe du Pape; 3 Le Pied de s. Pierre; 4. Le Vendredi Saint à Saint-Louis des Français.

1599 G. Mehring. *Das Vaterunser als politisches Kampfmittel*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 129-142.
Bijd rage tot de verzameling van dergelijke parodiën van het *Vaderons* uitgegeven door R.M. WERNER. *Das Vaterunser als gottesdienstliche Zeitlyrik*. Vierteljahrschrift f. Literaturgeschichte. 1892, Bd. V, S. 1-49.

Deze hier zijn van politieken aard en werden gemaakt in tijd van oorlog. De verschillende typen ervan worden onderzocht, in verband met de opstelwijze, de tijdsomstandigheden en de strekking.

Additicia ad opus iuxtacitatuin. Exempla hic allata sunt politica. Inter se conferuntur, unde et quomodo venerint quove tendant, deinde ad varios typos reducuntur.

Cf. n. 1292.

1600 Th. Schäfer. *Ueber die Bedeutung der symbolischen Kultusformen des Judentums u. des Christentums*. Berlin, Mittler, 1909, 8°, III-140 S., mit Abb. M. 3.

1601 A. Schmid. *Das Taufkleid*. - ZCK. 1908, Bd. XXI, S. 251-254, 283-284.

1602 H. Thurston. *On torches and torch-bearers*. - Month. 1909, v. CXIII, p. 167-176.

Aperçu historique sur les enfants de choeur (RHEPB. 1909, t. X, n. 2995).

1603 V. V[an] d[e] V[elde]. - E. T[ack].- E. C[allens]. - A. V[uylsteke]. - J. P[ille]. *De geschiedenis van het Lof; Over het 'Dies irae'; Asschenwoensdag; Over het Tabernakel en het Conopeum; Witte-Donderdag:* Oorsprong der Ceremoniën van de Goede Week, Misse, Processie en aanbidding van het Allerh. Sacrament, Het ontblooten en wasschen der Autaren, Wijding der H. Oliën; *De Paaschkeers; Vastenliturgie*, Gebed over het volk; *Waarom staan de priesters en de geloovigen recht als men in de Vespers het Magnificat zingt?* - NZbB. 1908, bd. I, bl. 758-763; 1909, bd. II, bl. 35-38, 84-88, 100-103, 132-135, 153-158, 181-187, 196-199, 211-217, 245-247.
Unde veniant varia liturgica catholica; uti: Laudes Vespertinae, 'Dies irae', Dies Ciuerum, Tabernaculum et Conopoeum, etiani nonnulla ex tempore Quadragesiniali et Paschali.

Reeks opstellen tot vulgarisatie van geschiedkundige besluiten te vinden in de werken van:

Quarumdam reruin vulgatio, np. sumptarum ex opp. sequentium AA.:

BLUM, BONA, CABROL, CALLEWAERT, CORBLET, DE CONNY, DE COUSSEMAKER, DESLOGE, DUCHESNE, FEASY, GASTOUÉ, GOSSELIN, GRISAR, GUÉRANGER, LE BLANC, NIEUWBARN, PETIT DE JULLEVILLE, THALHOFER, THURSTON, enz.

1604 M. Van Dromme. *Gulden-mis of Missus-mis*. - ASÉB. 1908, t. LVIII, p. 389-396.

Eenig onuitgegeven nieuws met betrekking op Vlaanderen, en sedert de XIVe eeuw.

Inaudita quaedam Flandrensia, np. de Missâ aureâ, inde a sec. XI V°.

1605 *Worship among the Druids*. - AAOJ. 1908, v. XXX, no. 5.

1606 A.T. Clay. *Ellil, the God of Nippur*. - RBI. 1907, p. 269-279. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 378 = E. Combe).

Nippur's schutsgod was niet Bêl, maar Ellil (E. C.).

Nippur ut deum tutelarem non col uit Bêl sed Ellil.

1607 Dalton. *The Animal-Headed Figure on the Franks Casket*. - Man. 1908, Dezemb.

1608 W. Dittmar. *Zum Glauben an die 'Mutter Erde'*. - ZNWKU. 1908, Bd. IX, S. 341-344.
Cf. Bvb. I, 1225, 1228.

1609 J. Rendel Harris. *Some points in the cult of the Heavenly Twins*. - TICHRO. 1908, v. II, p. 175-176.
Iterum de Dioscuris ex une parte, et ex altera de SS. Cosma et Damiano, Crispino et Crispiniano et ceteris.
Cf. Bvb. I, 1969.

1610 E.S. Hartland. *The cult of executed criminals in Sicily*. - TICHRO. 1908, v. I, p. 83.

NI. in 't kleine kerkje 'dei Decollati' te Palermo, waar nog op onze dagen herdacht worden de booswichten, die in den omtrek weleer gehalsrecht zijn geweest. (RHEPB. 1909, t. X, n. 3269).

Agitur sacella 'dei Decollati' Panormitana, in qua, adhuc nostris diebus, coluntur nefarii qui unquam in vicino summas paenas dederunt.

Cf. nn. 124, 576.

1611 Sz. Matusiak. *Olimp polski podlug Dlugosza*. - Lud. 1908, p. 19-89. (REES. 1908, t. I, p. 532 = Th. Smolenski).

Studie over de oud-Poolsche godenleer volgens den kroniekschrijver Dlugosza uit de XVe eeuw.

Inquisitie circa mythologiam, olim in Polonia usitatam, secundum chronographum Dlugosza ex sec. XV°.

1612 E. Pottier. [*A propos d'un minuscule vase grec en forme de chouette, les rapports entre Athéna et cet oiseau*]. - BCHell. 1908, p. 529-548. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 446 = R. D[ussaud]).
... 'L'Athéné classique combine l'Athéné Ergané "pacifique, agraire, issue des travaux des champs, protectrice de l'olivier, patronne des femmes laborieuses et l'Athéné guerrière de la tradition homérique". La chouette munie de bras humains et filant la laine sera Athéna Ergané... dès une haute époque... Avec P. Girard l'auteur attribue à l'épithète γλαυκῶπις le sens de "à face de chouette"' (R.D.).

1613 S. Reinach. *Clelia et Epona*. - RHR. 1908, t. LVIII, p. 317-328.

De te peerd zittende Epona is een nabootsing van de Roomsche Clelia of van een ander soortgelijk beeld, zooals dit van Laurentuni. Al deze beelden zijn echter in nauw verband met namelijk een uit de VIIe eeuw, te Lusoi opgedolven.

Equestris Epona Cleliae romanae aliisque eiusmodi statuis aequanda: quae tamen omnes formam prae se ferunt alicuius statuae ex sec. VII°, scil. in iuxtacitato loco detectae.

1614 F. von der Leyen. *Die Götter und Gottersagen der Germanen*. München, Beck, 1909, 253 S.M. 2,50.

1615 B.F. Adloch. *Zur Vita S. Romani Dryensis*. - SMBCO. 1908, Bd. XXXIX, S. 327-341 (Forts. f.).

1616 E. Albe. *La vie et les miracles de S. Amator*. - AB. 1909, t. XXVIII, p. 57-90.

1617 P. Banneux. *Histoire de Notre-Dame de Foy*. Namur, Godenne, 1908, in-32, 72 p. (A Belges. 1908, t. X, p. 192).

1618 A. Barine. *Saint François d'Assise et la Légende des trois compagnons*. 5e édit. Paris, Hachette, 1908, in-16, x-256 p. Fr. 3,50.

1619 St. Beissel. *Geschichte der Verehrung Marias in Deutschland während des Mittelalters*. Ein Beitrag zur Religionswissenschaft u. Kunstgeschichte. Freiburg i. B., Herder, 1909, 8°, XII-678 S., mit 292 Abb. M. 15.

1620 A. Brinkmann. *Johannes des Mildtätigen Leben des hl. Tychon*. - RhM. 1908, n. F., Bd. LXIII, S. 301-310.

1621 L. Cavène. *Le célèbre miracle de saint Janvier à Naples et à Pouzzoles*. Examiné au double point de vue historique et scientifique, avec une introduction sur le miracle en général. Paris, Beauchesne, 1909, in-8, XVI-356p., avec nombr. grav. Fr. 5.

1622 L. Chiesi. *S. Prospero di Reggio nell' Emilia e la leggenda di S. Prospero d' Aquitania*. - RSS. 1908, t. II, p. 65-76, 219-240.

1623 J. Demarteau. *La vie la plus ancienne de saint Lézin, évêque d'Angers, et les vies de saint Arnulphe et de saint Lambert*. - Mélanges Godefroid Kurth. 1908, t. I, p. 25-39.
Cf. n. 1344.

1624 J. de T. y Rodriguez. *Vidas de los santos más conocidos y venerados en España y en las repúblicas sudamericanas*. Paris, Roger. T.I. Enero-febreromarzo. 1908, in-18°; T. IV. Octubre-noviembre-diciembre. 1909. in-18°, 456 p.

1625 A. Dufourcq. *A propos de l'hagiographie romaine*. - RQH. 1909, t. LXXXV, p. 165-169.
Examen des critiques du P. Delehaye sur le 2e et 3e vol. des Gesta Martyrum [Cfr. AB. 1908, t. XXVII, p. 215-218]. (RHEPB. 1909, t. X, n. 2473).

1626 P.H. Dunand. La sainteté de Jeanne d'Are et l'histoire. La béatification. pourquoi cette attente de cinq cents ans. - Ét. 1908, t. CXVI, p. 639-663.

1627 P.H. Dunand. *La vie de Jeanne d'Are de M. Anatole France et les documents*. Étude critique. Paris, Poussielgue, 1908, in-8, 173 p. Fr. 2. (PPL. 1908, t. CXII, p. 516 = M. S.; RHist. 1908, t. XCVIII, p. 410-416 = G. Monod; RHE. 1909, t. X, p. 372-373 = J. Mahieu; RQH. 1909, t. LXXXV, p. 293 = J. Viard).

1628 *The Feast of St. Wilfrid*. Procession and Races Sixty Years Ago [at Ripon, in Yorksbire, on the Sunday following Lammas-day].- [Illustrated London News. 24-VIII-1844; Ripon Observer. 30-VII-1908]; FL. 1908, v. XIX, p. 464-466, ill.

1629 P. Franchi de' Cavalieri. *Hagiographica*. 1. Osservazioni sulle leggende dei SS. martiri Mena e Trifone; 2. Della leggenda di S. Pancrazio Romano; 3. Intorno ad alcune reminiscenze classiche nelle leggende agiografiche del IV secolo. (Studi e testi. Fase. 19). Roma, Imp. Vaticana, 1908, in-8°, 185 p. L. 8.

1630 E.O. Gordon. *St. George, champion of christendom*. London, Sonnenschein, 1909, 8vo, 10*s*.

1631 J. Goudard. *La sainte Vierge, au Liban*. Paris, Féron, 1908, in-4°, 550 p., ill. Fr. 7,50.

1632 E. Horn. Une Nièce de Sainte Elisabeth: la Bienheureuse Marguerite de Hongrie (XIII_e 5.). Paris, Libr. des SS. Pères, in-8. Fr. 1,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 51* = E.G.).
A ce propos 'la vie des moniales magyares à cette époque...' (E.G.).

1633 M. Jepsen. *Jeanne d' Arc* Jomfruen fra Orleans. Kj0benhavn, Gad, 1908, 8°, 128 s. Kr. 2.

1634 Fl. Jubaru. *La Sainte Agnès des actes grecs*. - RQH. t. LXXXV, p. 169-176.

1635 P. Kaer. *San Doimo vescovo e martire di Salona nell' archeologia e nell' agiografia*. Nuovi studi. Sebenico, Fosco, 1908, in-8°, 280 p.

1636 J.M. Lamoureux. *Les Saintes Maries de Provence, leur vie et leur culte*. Nouv. éd. Marseille, Moullot, 1908, in-8, XXXII-295 p., ill.

1637 C. Liégeois. *La légende de Saint Badilon*. - Mélanges Godefroid Kurth. 1908, 1.1, p. 41-52.
Cf. n. 1344.

1638 E. Lucius. *Les origines du culte des saints dans l'Eglise chrétienne*. Publié en allemand par G. ANRICH. Trad, par E. JEANMAIRE. Préface par P. LOBSTEIN. Paris, Fischbacher, 1908, in-8, XV-708 p. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVI, p. 117 - P.L.).

1639 J. Madeleine. Les différents 'états' de la 'Tentation de Saint-Antoine' [de G. Flaubert]. - RHLF. 1908, p. 620-641.

1640 L. Maître. Le culte de saint Denis et ses compagnons. - RAC. 1908, 5e s., t. IV, p. 361-370 (à suivre).

1641 Martini. *St. Sebaldus auf dem Heiligenstein in Oberösterreich*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 340-342, mit Abb.
Die Legende. Die Geschichte.

En de bronnen? Sed fontes?

1642 L. Mercier. *Lazare le ressuscilé*. Lyon, Lardanchet, 1908, in-4, 126 p., avec dessins et grav.

1643 M. Meschler. *Die Aszese des hl. Ignatius*. - SML. 1908, Bd. LXXV, S. 269-280, 387-399 (suite et fin).

1644 G. Morin. *La formation des légendes provençales*. Faits et aperçus nouveaux. - RBén. 1909, t. XXVI, p. 24-33.

1645 N. *The 'miracle' of St Januarius*. - Month. 1908, v. CXII, p. 381-389.

1646 P.A. Pidoux. *Vie des saints de Franche-Comté*. T.I. Lons-le-Saunier, Gey, 1908, in-16, XXIII-352 p., portr. et pl.

1647 J. Rivière. *Marie dans la foi et la piété chrétienne*. - RPA. 1908, t. VII, p. 321-341.

1648 Gr. Roy. *S. Nicola I*. (I Santi. Fase. 28). Roma, Desclée, 1908, in-8°, 200 p. L. 2. (SC. 1908, 4^a s., t. XIV, p. 378 = e. m.)

1649 P. Sabatier. [*Conférence sur le caractère de s. François d'Assise*]. - Rinnovamento. 1908, fase. 3, p. 417-433. (Corriere della Sera. 1908, 1 màggio; RHR. 1908, t. LVIII, p. 447-448 = [P. Alphandéry]).

La grande originalité du saint fut son catholicisme... un effort constant de l'esprit pour imiter le Christ... en particulier pour éliminer graduellement [au nom de l'Église] la vieille notion païenne de la propriété. D'autre part, par sa foi, il fut fils, non pas esclave. De là un doublé caractère dans son catholicisme: profondément soumis, parfaitement libre (P.A.).

1650 E. Schoolmeesters. *Le culte de saint Nicolas au diocese de Liége*. - L. 1908, t. VII, p. 142-146.

Le culte s'introduit à Liége au début du XIe siècle; ce n'est qu'exceptionnellement que l'on rencontre des églises ou des chapelles dédiées à St Nicolas. Catalogue de 17 chapelles mises sous le patronage du saint. (RHEPB. 1909, t. X, n. 3006).

1651 [1, 1256] J. Schrijnen. *Cyrillo-Methodiana. II*. - Kat. 1908, bd. CXXXIV, bl. 447-468 (vervolg, te verv.).

1652 Th. M. Schwertner. *The second degree of martyrdom*. - ACQR. 1908, t. XXXIII, p. 620-648.

Nl. 't vluchten voor de vervolging.	Scil. si quis ‘persecutiones’ subeundas fugitaverit.

1653 [1, 1994] St. Steffen. *Der hl. Famian in der Geschichte und Legende*. - SMBCO. 1908, Bd. XXIX, S. 461-470 (Schluss).

1654 J. Stiglmayer. *Der heilige Maximus ‘mit seinen beiden Schülern’*. - Kath. 1908, 4. F., Bd. XXXVIII, S. 39-45.

1655 E. Stückelberg. *S. Notburga Vidua*, die Patronin der Mehrgeburten. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 191-200, mit Abb. (Gl. 1908, Bd. XCIV, S. 292).
Tradition: Eine Königsdochter aus Edinburg. Ihr Gatte wurde getötet. Sie floh über London, Oostende, Aachen... nach Bül; gebár neun Kinder, erbaute eine Schule,... starb 840.
Sie wird vorgestellt mit neun Kindern. Was ist das Primäre, das Bild oder die Legende?
Nach S.'s *Vermutung* ist der Werdegang der Notburga-Legende folgender:

1. Verehrung des Grabes der Heiligen.
2. Besondere Wirkungen der Heiligen... auf Kinder und Frauen.
3. Darstellung der Heiligen mit zahlreichen Kindern.
4. Auffassung des Bildes: Notburga als Mutter von neun Kindern
5. Notburga als Mutter von neun zusammen geboren Kindern.
6. Erzählung, Niederschrift, Verlesung der Legende von der vielgebärenden Notburga.

En wat meent nu daarover de geschiedkunde? Geschreven en andere geschiedgronden dienen hest ook onderzocht. L.D.W.	Ita sane! Sed nunc de bis audiatur historia! Scilicet inspiciantur etiam argumenta scripta aliaque historica.

1656 S. Vailhé. *Saint Euthyme le Grand, moine de Palestine* (376-473). - ROC. 1907, 2e s., t. II, p. 298-312, 337-355; 1908, 2e s., t. III, p. 181-191, 225-246, 389-405 (à suivre).

1657 A. Vogt. *Vie de S. Luc le stylite*. - AB. 1909, t. XXVI TI, p. 5-56.

1658 E.O. Winstedt. Coptic saints and sinners. - PSBA. 1908, v. XXX, p. 231-237 (to be cont.).

1659 G. Allmang. *Lourdes (1858-1908). Erscheinungen u. Heilgn*. Eine historischkrit. Studie. Paderborn, Junfermann, 1908, 8°, 54 S., 1 Taf. M. 0,65.

1660 J. Arkhatzinaki. *Αἱ κυριώτεραι ἑορταὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. - Νέα Σιών*. - Nea 1908, t. VII, p. 359-392, 548-568.

1661 [1, 1264, 1999] G. Bertrin. *Lourdes*. Critische geschiedenis der gebeurtenissen. Verschijningen en Genezingen. Opnieuw in het Nederlandsch vertaald. Brussel, Dewit, 1909, 8°, x-340 bl., 1 pl. Fr. 3,50.

G. Dalman. *Petra und seine Felsheiligtümer*. Leipzig, Hinrichs, 1908, 8°, VIII-364 S., mit 347 Abb. (RHR, 1908, t. LVIII, p. 264-267 = R. Dussaud).
'Ce beau et magistral volume... fournit une description complete et une étude d'ensemble... des installations cultuelles' (R.D.).

1663 E.F. *Processions a Metz en 1583*. - Au. 1907, t. III, p. 483-486.

Naar oorkonden, ongeschikt. Ex documentis... inordinatè prolatis.

1664 G. Fontaine. *Histoire de l'enfant Jésus miraculeux de Prague*, d'après les auteurs allemands et les chroniques du Carmel. 5e éd. Bruxelles, Fontaine, 1908, in-8, 241 p., avec grav. Fr. 1,50.

1665 W. Hadorn. *Der eidg. Dank-, Buss- und Bettag*. - BBG. 1908, Bd. IV, S. 58 ff., 77 ff. (Forts.).

1666 E. Neckermann. *Stockhof, eine ehemalige ehemalige Wallfahrt unweit Walderbach*.- OPf. 1909, Bd. 111, S. 43-44.

Geschiedenis. - Onbewezen. Anteacta - ad libidinem narrata.

1667 Onze lieve Heer op Solder [Unser lieber Gott auf dem Speicher]. - Kölnische Volkszeitung: 8-IV-1909, Nr. 14, S. 9.

Was te Amsterdam sedert de 17e e. een verdoken bidplaats voor katholieken. Erat sec. XVIIo sacella quaedam secreta catholicoruni Amsteldamensium.

1668 H. Rahmeyer. *De Klus in Spaden*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 167, mit Bild.

De geschiedenis ervan... min of meer! De eius sorte... plus minusve!

1669 F. Santangelo. *Altavilla milicia e il suo santuario della Madonna di Loreto*. Palermo, Lao, 1908, in-8°, 116 p.

1670 J. Sauren. *Zur Orientierung in der Loreto-Frage*. - Kath. 1908, 4e F., Bd. XXXVIII, S. 45-49.

1671 H. Schönhoff. *Die Karfreitagsprozession in Meppen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 282.
.... 'Verdankt ihre Einrichtung den Münsterschen Jesuiten 1617... Die ganze Sitte ist nichts als ein Abklatsch der Karfreitagsprozession, die im 17. und 18. Jahrhundert in Münster von den Jesuiten abgehaiten wurde.

Een boetprocessie, in den aard van deze die nog jaarlijks te Veurne uitgaat. De piaculari quadam processione, np. ad instar Furnensis (in Belgio).

1672 P. Teilhard, de Chardin. *Les miracles de Lourdes et les enquêtes canoniques*. - Ét. 1909, t. CXVIII, p. 161-183.

1673 F.E. Brightman. *The litany under Henry VIII*. - EHR. 1909, v. XXIV, p. 101-104.

1674 A.E. Friedlander. *Den kyrkliga diktningen*. Bd. II. *Hymner och andeliga sanger fran medeltiden* (692 intill reformationen) jämte *inledande historiek ofversikt* af den kyrkliga diktningen under samma tid och anmärkningar. Stockholm, Norstedt, 1908, 8°, IV-87 s. Kr. 1,50.

1675 L. Gougaud. *Laprière les bras en croix*. - RGr. 1908, t. VII, col. 343-354.

1676 J.H. Smith. *A history of the prayer book*. Arranged in the form of questions and answers. London, Heffer, 1908, 8vo, 114 p. 3*s*.

1677 R. Andree. *Votive und Weihegaben des katholischen Volks in Süddeutschland*. Ein Beitrag zur Volkskunde. Braunschweig, Vieweg, 1904, gr. 4°, XVIII-191 S., mit 38 Abb. i. Text., 140 Abb. a. Taf., 2 Farbendrucktaf. M. 12. (BBVV. 1905-1908, S. 151-152; u. Al. 1908, 2. F., Bd. IX, S. 159-160 = F. Pfaff).

1678 R. de Bettex. *Les Rameaux* [en France]. - APL. 1909, t. LII, p. 326, ill.

Losse praat. Inani profiuentia verborum.

1679 E. Lovett. *Amulets from Costers' Barrows in London, Rome and Naples*. - FL. 1909, v. XX, p. 70-71, ill.

1680 E. Lovett. *Superstitions and Survivals amongst Shepherds* [of the South Downs, the Pyrenees and Tyrol]. - FL. 1909, v. XX, p. 64-70, ill.
Things in the pocket, lamb tallies, sundials.

1681 M. Müller. Die Egerländer Amulette. (8. A. 16 S.). - EJB. 1908. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 2, Umschl. S. 2 = Pilgrim).

1682 A. Creszenzi. *Iconografia lauretana*. - RSCST. 1908, t. IV, p. 755-770.

1683 F.E. Hulme. *The history, principles, and practice of symbolism in christian art*. London, Sonnenschein, 1908, 8vo, 240 p. 7*s*. 6*d*.

1684 Ph. Lauer. *Observations sur l'origine et l'usage du nimbe rectangulaire*. - MSNAF. 1907, p. 55-71.

1685 E. Male. *L'Art religieux de la fin du moyen âge en France*. Étude sur l'iconographie du moyen âge et sur ses sources d'inspiration. Paris, Colin, in-4°, 550 p., 250grav. Fr. 25. (MLP. 1909, t. XXI, p. 56*-57* = A. Fabre).
Cf. Bvb. I, 2021.

'Ce volume fait suite a, l'*Art du XIIIe s. en France*'.

'L'art de la fin du moyen âge n'est plus, coimne celui du XIIIe s., un art encyclopédique. C'est un art fragmentaire. Sous l'influence des Ordres mendiants [plus pathétiqueâ mais plus tendres, plus humains, plus familiers], les artistes essayent, pour la première fois, d'exprimer la douleur et de représenter la mort... Quant au réalisme de la fin du moyen âge... une des vraies causes a été la profonde influence exercée par le théâtre religieux' (A.F.).

1686 P. Mayeur. *Notes d' iconographie*. - RAC. 1908, 5e s., t. IV, p. 390-395.

1687 Rouquette. *Le poisson eucharistique dans la tombe, africaine*. Paris, impr. nationale, 1908, in-8, 7 p., ill.

1688 H. Vandame. *Iconographie de Notre-Dame de la Treille*. - BSEPC. 1908, t. XII, p. 244-249.

2. Recht. - Iuridica.

1689 S. Krauss. *La Défense d'elever du menu bétail* [moutons et chèvres] *en Palestine et questions connexes*. - REJ. 1907, t. LIII, p. 14-55.
Défense d'élever des porcs, chiens, abeilles, de prendre des pigeons,

d'élever des poules... comparée ù la délense ‘d'elever [de laisser paitre dans la partie habitée de la Palestine] du menu bétail’... ‘Pour la vie pratique, saus signification’.

1690 A. Scharnagl. *Das feierliche Gelübde als Ehehindernis in seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt*. (Strassburger theologische Studien. Bd. IX, H. 2-3.) Freiburg i. Br., Herder, 1908, 8°, VIII-222 S.M. 5,60. (SML. 1908, Bd. LXXV, S. 448-449; TRev. 1908, Bd. VII, Hfs. 532-534 = K. Bückenhoff).

1691 C.H. Turner. *Irregular marriages and the earliest discipline of the Church*. - CQR. 1908, v. LXVII, p. 151-167.

1692 R. Corso. *Gli sponsali popolari*. (Studio d'Etnologia Giuridica). - REES. 1908, t. 1, p. 487-499.
Qual valore abbiano le formalitá e le finzioni giuridiche nella vita popolare [presso popoli a civiltá latino-germanica, con particolare riguardo all' Italia].
Ceremonie principali: Libellum dotis; Per solidum et denarium; Scapellata; Fustis; Segnata; Dextrarum iunctio; Annulus fidei; Calciainenta; Donaritium; Osculum; Potus et biberagium; Conscensio thalami.

Meer en meer begint men het belang in te zien van de kennis der volksgebruiken. In 't bizonder het geschreven recht wordt beter erdoor verstaan, en de verantwoordelijkheid van vele daden beter begrepen.

Popularibus usibus inspiciendis plus plusque iu dies ubique l'avetur. Nec incassum. Speciatim scriptae leges inde plura significant, deinde in omnibus rebus clarior a quovis ratio debetur.

- Bovenvermelde studie is bondig, duidelijk, vast; maar de opzoekingen ertoe waren nog onvolledig, althans voor de noordsche gewesten.
L. DE WOLF.

- In his versatur Auctor, loquendo paucula, distincta, valida... non tamen completa aut certè septentrionalia.

1693 [K. Frank]. - J. Schmid. - Ott. [Die] *Ehehaften*. [Satzungen von Pottines. 17. Jh.]. - DG. 1909, Bd. X, S. 45-48, 122-123.

Saamgevatte inhoud van oude oorkondstukken.

Ex antiquis documentis, summatim quid intus habeant.

1694 A. Gal. *Totenteil und Seelteil nach Suddeutschen Rechten*. - ZSSRGGerm. 1909, Bd. XXIX, S. 225-238.

Voorheen begroef men, mee met den doode, eenigerhande goed, zijn zwaard, zijn paard en wat dies meer: 't christendom kwam boven, en diezelfde zaken werden nu liever afog eog even aan kerk en geestelijken.

Autiquitùs, non sine variis obiectis quidem, puta suo ipsius gladio suoque equo et aliis, virum defunctum ad sepulturam dabant; ant; posteriùs verò christiani facti, eisdem clerum vel Ecclesiam potius donavere.

1695 E. Hoffmann-Krayer. *Zauber und Recht im Spiel* (Basel). - SAV. 1908, Bd. XII, S. 224.
Das ‘*Judenkreuz*’ machen; den ‘*Judenecken*’ machen... um das Treffen der Steinkugeln zu verhindern. ‘*Bodenzins*’ rufen unversehens um eine oder mehr ‘Glucker’ wegzunehmen.

1696 K. Wehrhan. *Vom 'Binden' mit der Schuur*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 71.
... 'wenn die Hochzeitsleute zurückkehren... - Der Vorgang ist ein symbolisches "Gefangennehmen", das eine Loskaufung bedingt... Alte Sitte..., wie es hervorgeht aus einer Bestimmung in dem um 1260 entstandenen Baseler Bischofs- und Dienstmannenrecht'.

1697 A. Hellwig. *Ein forensischer Fall von Hexenglauben*. - MVSV. 1909, Bd. V, S. 26-28.
Ein moderner Hexenprozess: Hartenstein, 9-X-1905. Auf Grund der Akten.

1698 E. Schaller. [*Ein Hexenprozess*... in Zittau, 19081. - MVSV. 1906-1908, Bd. IV, S. 401.

1699 Chr. Waas. *Ein Hexenprozess aus der guten alten Zeit* 11663]. - PrJ. 1908, Bd. CXXXII, S. 37-74. (ZVHGL. 1908, Bd. XLII, S. 184 = K. Wenck).
'Auf Grund eines Aktenbündels aus dem Arch. der Stadt Friedberg'.

1700 A. Hellwig. *Prozesstalismane*, - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 21-24. Art; Gruppen: Gegenstände, Handlungen, Zauberformeln; Ersprung.

1701 M. Jusselin. *Projet d'ordonnance concernant la situation des Juifs sous Jean II le Bon*. - REJ. 1907, t. LIV, p. 142-146.

1702 J. Weill. *Un Jiuf brùté à Metz vers 1385 pour profanation a hostle*. - REJ 1907, t. LIII, p. 270-272.
d'après 'une histoire anonyme des évéques de Metz' tirée 'd'un ms. in-folio datant du XVe s.'. Reproduction du texte.

1703 R. A[ndree]. - E. Hoffinann-Krayer. Die *Strafe des Steintragens; Flasche = Schandstein*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 208; 1909, Bd. XV, S. 45.

Zulke schandsteenen (ook gezeid 'Flaschen') bestaan nog en waren bestemd voor kijvende wijven.
Vgl. Bvb. I, 485, 674, 1292.

De talibus usque in hunc diem in Bautzen et Eggenburg serva tis lapidibus:... np. quid fuerint qualesque nunc sint.

1704 F.D. *Neues von der alten Femlinde zu Dortmund*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 204-205.
... 'dass die Bezeichnung "Femlinde" eine poëtische Bezeichnung des Freistuhls ist, die erst aus neuerer Zeit stammt'

3. Last (Bedrijf, Gestrijd). - Opebosa (Negotia, Contentiones).

1705 A[ndree]. [*Alter und Entstehung der Hochäcker*]. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 35.

Cf. Bvb. I, 682, 1301, 2014, 2049.
Status quaestionis.

Der Verfasser bat das Gefühl dass nicht alle Hochäcker aus einer Periode, sondern von verschiedenen Vólkern zu verschiedener Zeit angelegt wurden.

1706 *Le Départ des Islandais* [de Dunkerque]. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 597-598, ill.

Huishoudkundig overzicht. Economicè inspicitur.

1707 Gerlach. *Die Korb- und Strohwarenfabrikation zu Wilshausen*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 92-94.

1708 *Holz-Industrie im Bayerischen Wald*. - BW. 1908. Bd. VI, S. 17-19.
Aus LEYTHÄRSER. *Wirtschaftliche und industrielle Rundschau im Gebiete des inneren Bayerischen Waldes*. 8°, 80 S., mit Karte. M. 2.

1709 A. Kochanowska. *Bukowinaer Jahrmärkte*, - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 199-207.

Beschrijving van dracht en doening onder de jaarmarktbezoekers, meestal herders en boeren uit den omtrek.

De vestitu et gestu quibus maxime frequentes, pastores et agricolae vicini, in nundïnis illis versantur.

1710 E. Kück. *Hirtengerät in der Lüneburger Heide*. - Der Schutting, ein heimatliches Kalenderbuch. Hannover, Sponholz, 1908, S. 74 f.

1711 R. Lasch. *Das Marktwesen auf den primitiven Kulturstufen*. - ZSWi. Bd. IX, H. 10. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 683-684 = M. R[eclus]).
... 'distribution géographique et ethnographique des marchés... caractères internes... Excellente sociologie' (M.R.).

1712 A. Reuter. *Die Porzellanfabrik Fürstenberg an der Weser*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 261-264, mit Abb.
Vergangenheit. Wirtschaftliche Zustände.

1713 H. Ling Roth. *Trading in Early Days*. - Bankfield-Mus. Publications. Vol. 5. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 115-116 = R. Lasch).
'Dankenswert' (R.L.).

1714 D. Steilen. - K. Wehrhan. - -r. *Schafe in der Hürde*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 71-72, 208, mit Abb.; Vgl. Ebenda, S. 150: *Wickenthies*.
'Ein Stück Land leben aus vergangenen Tagen'.

Bondige huishoudkundige schets.

Summariè quaedam economica.

1715 G. von Detten. *Glocken und Glockenguss in Altwestfalen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 195-196.

1716 H. Zahler. *Milch, Käse und Ziger im Ober-Simmental* (*Kt. Bern*). - Anhang. *Die Milchrechnung* mit Hülfe von sogenannten Beilen, wie sie auf den Alpen des Obersimmentals, speziell 'Albrist' gebräuchlich ist. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 1-31, mit Abb.
Vom Melken; vom Richten und Milchtragen; vom Buttern; vom Käsen: Magerkäse, Fettkäse; das Zigern.

1717 de Magallon. L*' Activité des Aveugles*. - MLP. 1909, t. XXI, p. 199-210, ill.
'Leurs métiers'.

1718 Desaintes. *Une Industrie gastronomique* [des oies fumées] en *Poméranie*. - MLP. 1909, t. XXI, p. 96-100, ill.
... un détail: 'Avec l'os du sternum, les jeunes Poméraniens se confectionnaient [jadis] des patins excellents et pen coûteux qui servaient aux joyeuses glissades d'hiver'...

1719 *Ein eichsfelder 'Lumpen-Privilegium'* [20-IV-1623]. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 94-95.

‘Recht des alleinigen Lumpenaufkaufs’ für die Papiermühle.

1720 J. Franz. *Suchen nach Edelsteinen in der Oberpfalz 1598*. - OPf. 1908, Bd. II, S. 168-169; 1909, Bd. III, S. 29.
'Privilegii concessio' aus dem k. Kreisarchiv Amberg.

1721 G. Müller-Suderburg. *Die Pilzsucher der Heide*, - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 31.

1722 A. Pitcairn-Knowles. *Das Werden einer Maske*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 158-161, mit Abb.

1723 *Science et police*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 536-542, ill.
... 'intéressantes tentavives d'où sortira prochainement une véritable école professiounelle de police scientifique'.

1724 *La Semaine des Confiseurs* [au Nouvel An]. - LT. 1908-09, t. XI, p. 377-381, ill.
'Confection des bonbons', bonbonnières, surtout à Paris.

1725 K. Wehrhan. *Zur Wünschelrute*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 151.
Vom Queilenfinder Hoffmann (†: in Wüsten, Febr. 1909), 'mit seiner "Schlagrute" aus einem einjährigen gegabelten Haselnusstrieb'.

1726 K. Bücher. *Arbeit und Rhythmus*. 4. neu bearb. Aufl. Leipzig, Teubner, 1909, gr. 8, XI-476 S.M. 7.
... 'eröffnet Ausblicke auf eine Entwickelungsgeschichte der Arbeit nach der psychophysischen Seite...' (Preuss. Jahrbüch. = Fr. Paulsen).
... 'der wichtichste Beitrag zur Frage nach der Entstehung der Musik' (Liter. Echo).

1727 P. Dittrich. *Einiges über Handwerksgebräuche*. - MSGV. 1908, Bd. X, S. 114-127.
... früher [?] in Leobschiitz, Neustadt...

Zonder bronaanwijzing. Fontium celat Auctor origines!

1728 O. Klaussmann. *Frauen in Uniform*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 568-569. In vielen Ländern und zu vielen Zwecken.

1729 H. Löhnis. Handwerkssitten der Maurergilde zu Sachsa [i. 18. Jahrh.]. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 70-71.

1730 Lorenz. *Zur Lage der Zöllner 1760*. - DG. 1909, Bd. X, S. 25-26.
Schreiben des Zöllners von Mariahilf: M. Böheim.

1731 *Le pourboire*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 72.
... ce qu'on paie...

1732 K. Prümer. *Der 'Gute Mening' der Mänsterchen Bäckergilde*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 19-23.
Entstehung; Feier; Tracht; Fahnenschlag; Königsball; Jungfernknecht; Reimereien.

1733 Wüstefeld. *Ein Riekte fest in der goldenen Mark*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 68-69
Ein Richtetag früher: Bauberr; Zimmermeister und -gesellen; zwei Kranzjungfern eine mit dem Richtebusch, eine mit Eichenlaub und Glas. Gesang; die Richtepredigt auf dem Neubau... das Richteessen... usw.

1734 J. Ag. *De la Diligence au Rapide (*1840-1908). - MLP. 1903-1909, t. XXI, p. 101-106, ill.

1735 G. Le Roy. *Chimères d' Autrefois et Réalitts d'Aujourd'hui*. - MLP. 1909, t. XXI, p. 227-237, ill.
'Le problème *de l'aviation. Estampes diverses*'.

Lezing. Lectiuncnlâ contentis.

1736 Le Sénéchal. *Circulation*. - MLP. 1909, t. XXI, p. 107-110.

Le problème à Paris: au XVIIe s.e, de nos jours, à l'avenir.

1737 *Aus dem Sonniwald und dem Schiersertobel*. - DFR. Nr. 228. Holztransport.

1738 G. von Detten. *Wirtshaus und Schenke im Mittelalter, Leben und Verkehr in denselben*.- NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 144-146.

Leerzaam, met bepaalde geschiedgronden; doch onduidelijk begrensd voor tijd, oord en begrip. L. De Wolf.

Docendis quïdem utilia; quam quam chronologicè, geographicè et logicè incerta.

1739 J. Alt. *Besoldungsbeschreibung* (der Schulstelle Bürglein, Bz.-A. Ansbach, 1715). - DG. 1909, Bd. X, S. 32-34.

4. Lust (Kunst en Ontspanning). - Ludicra (Artes, Oblectamina).

1740 *Ein deutsckes Adambuch*, nach einer ungedruckten Hs. der Hamburger Stadtbibliothek aus dem 15. Jahrh. hsg. und untersucht v. H. VOLLMER. Hamburg, Herold, 1908, 8°, VI-51 S., mit 2 Abb. M. 2,50. (HJ. 1908, Bd. XXIX, S. 978 = H. Lübeck; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 244).
'Von der... Legende über Adams Leben... eine Prosafassung aus der illustrierten Gözeschen Historienbibel..., die... in Bayern oder Oesterreich niedergeschrieben ist' (ZVV.).

1741 R.C. Boer. *Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungensage*. Bde I u. II. Halle, Waisenhaus, 1906-1907, VII-280, V-224 S.M. 16. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 114-116 = H. Lohre).
Cf. Bvb. I, 1915.

1742 *Ferguut*(Bibliotheek van Middehiederlandsche Letterkunde) uitg. J. VERDAM. Leiden, 1908, XI-287 bl. (EL. 1909, v. XX, p. 114-115 = J.L. Weston).
'Fergus... represents another version of that wide-spread story of which the most fameus protagonist is Perceval... The editor, in his glossary of proper names, betrays a curious lack of familiarity with the personages of Arthurian literaturen' (J.L.W.).

1743 C.H. Firth. *The Ballad History of the reigns of Henri VII and Henri VIII*. - TRHS. 1908, 3d s., v. II, p. 21-50.

Geschiedkundige waarde der balladen-letterkunde; indeeling, heoordeeling (RHEPB. 1909, t. X, n. 639).

Quid valeant ad historiam ea carmina; deinde quomodo disponenda necnon iudicanda haheantur.

1744 [G. Marii]. *Il natale di Christo e la poesia*. - CC. 1909, t. I, p. 152-165.

1745 J. Meyer. *Werden und Leben des Volksepos*. Rede gehalten den 15. Nov. 1907 am Jahresleste der Universität Basel. Halle a. S., Niemeyer, 1909, 54 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 221-222 = J. Bolte).
‘Die Grundlage desselben bildet die poëtische oder prozaïsche Helden-

sage, die von Individuen durch Simplifizierung und Ausgestaltung geschichtlicher Thatsachen und verdimkelter Mythen geschaffen und von der Gesamtheit übernommen ist. Der epische Heldensang wird weiter ausgebildet durch einen Sängerstand... von improvisierenden Aoiden... oder [wiederholenden] Rhapsoden... Den Uebergang vom Liede zum Gesamtepos sieht M. (von Lachmann wie von Ker und Heusler abweichend) in einer Wandlung des knappen Stils zum reicheren..., und im Erscheinen eines Schopferischen Individuums, das den Schritt zur Gesamtkomposition tat und diese zugleich schriftlich fixierte... Wenn man aber als Volkspoesie erst die Dichtung bezeichnet, die im Volksmunde lebt, bei der aber das Volk nichts von den individuellen Anrechten weiss, so gibt es ein Volksepos im strengen Sinne überhaupt nicht' (J.B.).

1746 M. Murko. *Die Volksepik der Bosnischen Mohammedaner*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 13-30, mit Abb.

Voor de vergelijkende studie van Homeros' gedichten en van de nationale heldendichten, levert het onderzoek naar de nog levende volksepiek sommiger slavische stammen groot belang op. Met dat doel wordt hier de beschrijving gegeven van den volkszanger hij de Mabomedaansche bewoners van Bosnië: den stand waartoe zij belmoren, het loon dat ze ontvangen, de wijze waarop ze bun zangen voordragen en de lui van wie ze dezelve geleerd hebben. Dan de zangen zelf: boe ze gemaakt werden: niet door het gansche volk, maar door enkele mannen, 't zij naar eigen vinding, 't zij naar bestaande van oudsher overgeleverde verhalen. Doorgaans zijn ze niet oud, de meesten dagteekenen uit de 17^{e} eeuw; allen hebben een historischen grond en herinneren aan den strijd tusschen Turken en christenen. Daarin speelt de vrouw een groote rol. Wat de weerde ervan aangaat: veel overdrijving en onwaarschijnlijkheid, doch soms ook hooge dichterlijke schoonheid.

Ad explicanda Homeri vel alia heroica poëmata summi interent recognitio epicorum carminum, adhuc nostris temporibus apud genfes slavicas vigentium. Qua mente describuntur hic: 1. populares cantores apud Mabomedanos Bosniae degentes: cuiusnam sint conditionis, qualem recipiant mercedem. quomodo cantus snos fundant, unde hos didicerint; 2. ipsa carmina quomodo conficiantur, non a populo sc. sed a singulis poetis, sive ex proprio inventu sive ex traditione.

Recentes sunt, ferè omnes ex sec. XVII°. et ab historia suum duxerunt initium, sc. a pugna christianos inter et Turcas; magnas deinde partes mulieri tribuunt; et si suas res nimis magnificè dicunt, tamen et poeticè et pulchrè.

E. VAN CAPPEL.

1747 O. Putz. Die deutsche Balladendichtung in ihrer neuesten Entwicklung. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 414-416.

1748 *Schund-Literatur*. - DG. 1909, Bd. X, S. 11-12.
Wo und was?

1749 F. Spitta. *Die Hirtengleichnisse des vierten Evangeliums*. - ZNWKU. 1908, Bd. X, S. 59-80.

1750 O. Wattez. *De Legende van Tannhäuser*. - VMVA. 1909. bd. XXIII, bl. 127-161.

Geschiedenis, inhoud; vergelijking van duitsche, vlaamsche en zwitsersche lezingen.	Quid fuerit, quid sit, quomodo in variis lectionibus, np. germanica flandrensi et suica, exhibeatur.

1751 O. Weber. *Die Literatur der Babylonier und Assyrier*. (- AO. Ergänzungsband 11.). Leipzig, Hinrichs, 1907. 8°, XVI-812 S., mit 2 Abb. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 873 = E. Combe).
'La littérature cunéiforme; mythes et légendes; hymnes, priores et psaumes; incantations; oracles; rituels; présages' (E.C.).

1752 [1, 1838] J.L. Weston. *The Legend of Sir Perceval*. Vol. II. The Prose Perceva according to the Modena MS. (The Grimm Library. No. 19.). David, Nutt, 1909, 8vo, XVI-356 p. 15*s*.
Introductory; The Poems of Robert de Borron; The Siege Periloitë; The Castle of the Chessboard; Perceval and his sister; The loathly Lady; The Ford Perilous; The Visit of the Grail Castle; The Tournament; The Development of the Grail Tradition; The Mort Artus.

1753 W. Wundt. *Völkerpsychologie*. Eine Untersuchung der Entwickelungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte. [1. Bd.: Die Sprache, 2 Tle; II. Bd.: Mythus und Religion, 3 Tle;] III. Bd.: *Die Kunst*. 2. neubearbeitete Aufl. Leipzig, Engelmann, 1908, X-564S., mit 59 Abb. M. 12.
Cf. Bvb. I, 1191, 2296.

1754 P. Zeegers. *De Theorie der Beeldspraak*. - Stud. 1907, bd. LXVIII bl. 140-154, 249-267; 1908, bd. LXIX, bl. 1-31.
De *ratione dicendi figuris* disseritur hìc philologicè... nec ideò non historicè vel psychologicè.

1755 *Dieu vous bénisse*. [Étude sur ce dicton]. - CV. 19-XII-1908.

1756 H. Haldimann. *Schimpfwörter in der Emmentalermundart*. - SAV. 1908, Bd. XII, S. 173-191.
Vortrag. 'Wörter 1. die durch formale Bildung (durch Anfügen von Vor- und Nachsilben); 2. die durch Vergleichung des Menschen mit andern Wesen (Tieren, Naturkräften] oder Gegenständen [und BerufsartenJ zu Schelten geworden sind'.

1757 Meyer. *The Secret Languages of Ireland*. - JGLS. N. s., v. II, n. 3.

1758 P. Orlamünder. *Volksmund u. Volkshumor*. Beiträge zur Volkskunde. Bremen, Schünemann, 1908, 8°, XVII-360 S.M. 3,50.

1759 L. Stüve. Die Tiöttensprache. Eine niedersächsische Geheimsprache. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 8-9.
Auch 'Bargunsch' oder 'Humpisch' genannt... Kleine Abhandlung über die Tiötten und ihre Sprache: Aufbau, Herkunft. - Nach FR. KLUGES *Rotwelsch*. Abhänge. B. *Krämersprachen*. (Strassburg, Trübner, 1901).

1760 A. Bender. *Oberschefflenzer Volkslieder und volkstümliche Gesänge*. Wien, Deutscher Volksges. Ver. K. 3. (DV. 1908, Bd. X, S. 104-105 = R. Fischer; 1909, Bd. XI, S. 50-51).

1761 Chr. Blattl [1805-1865]. *Volkslieder, nach Wort und Ton verfasst*. Niederschrift und bearbeitijng der Weisen von J. POMMER. Saalfelden. Blattl. (DV. 1909, Bd. XI, S. 79-80; 81-83 = M. Hölzl).

‘Der Bauerndichter C. Bl. aus St. Johann in Tirol bat 60 volksechte, schone Lieder erdacht nach Wort und Weise...’ (DV.).

1762 E.K. Blümml. *Aus den Liederhandschriften des Studenten Clodius (1669) und des Fräuleins von Crailsheim (1747-49)*. (Futilitates. 3.). Wien, Ludwig, 1908, 176 S.M. 12. (ZVV. 1908. Bd. XIX, S. 229 = J. Bolte).
Cf. n. 1343.

1763 E.K. Blümml. *Die Schwelingsche Liederhandschrift*. - ZDPh. 1908, Bd. XL, S. 404-420. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 229= J. Bolte).
... ‘enthält 38 Lieder vom Jahre 1611 und 15 von 1658, durch zwei Stuttgarter aufgezeichnet’ (J.B.).

1764 E.K. Blümml. *Die Volkslieder von der Lilie als Grabesblume*. - St VLG. Bd. VII, S. 161-191. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 223 = J. Bolte).
‘Die Lieder, in denen eine Lilie dem Grabe des Helden oder der Heldin entspriesst, um entweder seine Unschuld su bezeugen oder sein Verlangen nach Rache oder nach Vereinigung mit der Geliebten kundzutun’ (J.B.).

1765 E. Bohn. *Die* [24] *Nationalhymnen der europäischen Völker*. (Wort und Brauch [Cf. n. 1345]. H. 4.). Breslau, Marcus, 1908, 75 S.M. 2,40. Vortrag, mit Melod. (MSGV. 1908, Bd. X, S. 136-137 = ts.; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 225 = J. Bolte).
‘B. steht natürlich auf den Schultern seiner Vorgänger Tappert, Abert, Bölim u. a., bietet aber manches Neue...’ (J.B.).

1766 G. Brandsch. *Die Siebenbürgischen Melodien zur Ballade von der Nonne*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 194-197, mit Mel.

7 melodien gevolgd door eene bespreking, en vergelijking met deze door R. Zoder [Bvb. I, 2086] medegedeeld.	7 modi musici, referendi ad modos ab R. Zoder olim editos.

1767 K. Breuer. *Das deutsche Volkslied*. Eine Einführg in das Wesen u. die Geschichte der deutschen Volkslieder nebst e. Auswahl derselben m. Erläutergn. f. den Schulgebrauch. (Ferd. Schöningh's Ausgaben deutscher Klassiker m. ausführlichen Erläuterungen. Ergänzungsbände. Bd. IX). Paderborn. Schöningh, 1908, 8°, VIII-124 S.M. 1,20.

1768 O. D[alchow]. *Liebeslieder, wie das Posener Volk sie singt*. - AdPL. 1908, Bd. 111, S. 230-231.

1769 *Das deutsche Lied*, geistlich und weltlich bis zum 18. Jh. (Documente frühen deutschen Lebeus. Reihe I.). Katalog III. Berlin, Breslauer, 1908, 8°, XI-277-581 S.M. 8. (SAV. 1908, Bd. XII, S. 237-238 = [E. Hoffmann-Krayer]).

1770 [1, 860] A. Fischer (†). *Das deutsche ev. Kirchenlied d. 17. Jahrh*. Hrsg. v. W. TÜMPEL. H. 22-24. Gutersloh, Rertelsmann. Das H.M. 2.

1771 A.L. Gassmann. *Das Rigilied ‘Vo Luzern uf Wäggis zue’*. Seine Entstehung und Verbreitung. Luzern, Haag, 1908, 8°, 83 S. (DV. 1908 Bd. X, S. 51, 139-142 = J. Pommer; SAV. 1908, Bd. XII, S. 293 = E. Hoffmann-Krayer).
Ursprung, Ausläufer. Verzweigungen inbezug auf Text und Melodie. - ‘Jedoch... die Bemühungen, mundartliche Liedertexte phonetisch genau wiederzugeben, halten wir für fruchtlos’ (E.H.-K.).
Cf. Bvb. I, 302.

1772 A.L. Gassmann. *Wie singen die Schweizer Natursänger ihre Volkslieder?* - DV. 1909, Bd. XI, S. 29-50, 66-67, 87-88, mit Mel. z. Beisp.

1773 J. Gottlieb. '*Stille Nacht, heilige Nacht*'. Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte unseres schönsten Weihnachtsliedes. Nach authentischen Quellen. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 211-213, mit Abb.

Waarom die 'Quellen' niet duidelijk aangewezen?

Utinam 'fontes' illi nosci potuissent!

1774 W. Hämpel. - R. Heidrich. *Ein 'Bethlehem'* [Bogen mit Weinachtsliedern] *aus Brätz vom Jahre 1812*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 558-563, o. Mel.; 1909, Bd. IV, S. 27-28.
Inhalt, Kritik.

1775 A. Hartmann. *Historische Volkslieder und Zeitgedichte vom 16. bis 19. Jahrh.*, gesammelt u. erläutert, mit Melod. hsg. von H. ABELE. I. Bd.: *Bis zum Ende des dreissigjährigen Krieges*. München, Beek, 1907, VII-352 S.M. 12. (ADA. Bd. XXXII, S. 193-203; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 224-225 = J. Bolte).
... 'setzt die bis 1554 reichende Liliencronsche Sammlung für Bayern und Oesterreich fort' (J.B.).

1776 B. Kahle. *Ueber einige Volksliedvarianten*.-BBVV. 1905-1908, S. 8-13, 25-26.

1. Das Volkslied vom Eisenbahnunglück [ca. 1870];
2. Die Mordtat des Soldaten;
3. Der heimkehrende Soldat;
4. Vor der Einstellung.

Auf M. ADLER. u. J. MEIER. *Zwei Volkslieder aus dem Geiselthal bei Merseburg*. - ZVV. 1901, Bd. XI, S. 459-461; 1902, Bd. XII, S. 221-224. J. BOLTE. *Der heimkehrende Soldat*. - Eb. 1902, Bd. XII, S. 215-216. E.K. BLÜMML. u. A. KLECKMAYER. *Behrutentieder... Vor der Einstellung*. - Eb. 1903, Bd. XIII, S. 312-313.

1777 K. Kinzel. *Das deutsche Volkslied des 16. Jahrh.*, für die Kreunde der alten Literatur und zum Unterricht eingeleitet und ausgewäldt (zuerst 1885). 2. verb. u. verin. Aufl. Halle, Waisenhaus, 1909, 93 S.M. 1. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 220 = J. Bolte).
'31 Texte mit sprachlichen und sächlichen Erläuterungen' (J.B.).

1778 M. Klein. - A. Reder. *Vom deutschen Volkslied in Posen*. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 184-186, 203-207, 369, mit Mel.
Psychologisch: die 'Nonnenmäre', 'In des Gartens Dunkler Laube', 'Bei Sedan auf der Höhe...'

1779 A. Kopp. *Ein Liederbuch aus dem Jahre 1650*. - ZDPh. 1907, Bd. XXXIX, S. 208-222. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 224 = J. Bolte).
Cf. n. 1780.

1780 A. Kopp. *Ueber ältere deutsche Liedersammlungen*. - ANS. Bd. CXXI, S. 241-279. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 224 = J. Bolte).
... 'der uns einen höchst dankenswerten Ueberblick über die Liedersammlungen des 15. bis 18. Jahrh. und die in verschiedenen Zeitschriften und Büchern verstreuten Nachrichten über sie beschert und dadurch Gödekes ohnehin uur dem 16. Jahrhundert geltende Zusammenstellung im Grundriss II. 25-87 trefhich ergänzt' (J.B.).
Cf. n. 1779.

1781 K. Lohmeyer. *Kinderlieder und -spiele der Saargegend im Lichte der Kulturkunde*. - ZVRWV. 1909. Bd. VI, S. 81-111.
Vgl. den Vort rag *Zur Kulturgeschichte der Saargegend* [Bvb. 1, 1488].
Kulturgeschichtlich geordnete Lieder, Reinie, Spiele... d.h. Lieder... die auf die germanische Vorzeit... zurückführen, dann auf die christliche Zeit, auf die Festtage, auf das soziale Leben, und auf die Kriege.

Nieuw dus en geschiedkundig van opvatting. Doch is de zin der liederen of rijmen... niet soms tot deze nieuwe thesis overgedwongen?
L.D.W.

Nova et historica methodo tractantur. Sed forsan lector quidam verebitur ne quae viderentur sic denuò ordinanda, revera tandem fuerint aliqua vi contorta!

1782 G. Müller-Suderburg. *Aus der Geschichte des geistlichen Liedes in hannoverschen Landen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 48-49.
Namen, Werke.

1783 Ph. Poincenot. Faculté libre de théologie protestante de Paris. *Essai sur les origines de cantiques français* (Thèse). Monthéliard, Impr. Montbéliardaise, 1908, in-8, 98 p.

1784 J. Pommer. *Das deutsche Volkslied. Sein Wesen und seine Arten.... Meine neuesten Sammel-Ergebnisse und -Erlebnisse*. Vortrag, gehalten in der 'Urania', Wien, am 12-XII-1908. (Ostdeutsche Rundschau; DV. 1909, Bd. XI, S. 39-40 = H.G.).

1785 F. Pradel. *Schlesische Volkslieder*. -. 1908, Bd. X, S. 89-103.
... 'Genau genommen sind alle Volkslieder erst Individual- oder Kunstlieder gewesen... Fortan wird jede Geschichte des Volksliedes sich auch mit den "Kunstliedern im Volksmunde" beschäftigen müssen...' Einige bemerkenswerte Proben... der so behandelten Stücken aus der... zukünftigen Sammlung Schlesischer Volkslieder (Cf. MSGV. 1905, Bd. VII, S. 94 ff.).

1786 K. Th. Preuss. *Dialoglieder des Rigveda im Lichte der religiösen Gesänge mexikanischer Indianer*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 41-46.

1787 M. Runze. *Volkslied und Ballade*. Berlin, Verein f. bildende Volksunterhaltung, [1908], 48 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 223 = J. Bolte).
'Entwicklung der Volks- und Kunstballade...; auch einige pommersche Liedfragmenten' (J.B.).

1788 J. Sahr. *Das deutsche Volkslied, ausgewählt und erläutert*. 3. verm. u. verb. Aufl. (Samml. Göschen. XXV, 132). Leipzig, Göschen, 1908, 2 Bdchn, 136 u. 110 S. Je M. 0,80. (DV. 1908, Bd. X, S. 120, 135-136 = 0. Böckel; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 220 = J. Bolte).
'... Lieder vom 14. bis 19. Jahrh.... Das bequemste u. wohlfeilste Werckchen zur ersten Einführung in das Studium des Volksliedes' (J.B.).

1789 J.H. Scheltema de Heere. *Over Volksliederen*. - TSp. 1909, bd. LXVI, bl. 399-402.

Een woord over hun internationaal wezen.

De cantibus popularibus, quomodo sint quasi gentibus omnibus communes.

1790 H. Schiffler. - J. P[ommer]. *Ueber Kothes Volkslied-Vortrag*. (Sängerhalle. 30-IV-1908; DV. 1908, Bd. X, S. 175-176).
Cf. n. 32.

1791 G. Schläger. Etwas vom deutschen Kinderliede. - ZDUr. Bd. XXIII, S. 1-29. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 230 = J. Bolte).

1792 Séverine. *La Chanson, Reine en Exil*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 569-576, ill.
... 'Evocation... de la longue et vénérable destinée de la chanson fransiccle], çaise [depuis le XVIIIe siècle], gloire - intermittente parfois - du génie national'.

1793 C.J. Sharp. *English Folk-Song. Some Conclusions*. London. Simpkin, 1907, 4to, XVI-143 p. (FL. 1909, v. XX, p. 97-101 = C.S. Myers).
Definition ('The individual... invents; the community selects... Communal composition is unthinkable'); Origin; Evolution; Conscious and unconscious music; The modes; English folk-scales; Rhytmical forms and melodie figures; Folk-poetry; Folk-singers and their songs; The decline of the folk-song; The antiquity of the folk-song; The future of the English folk-song.

Cf. Bvb. I, 1355.

1794 K. Steiff. - G. Mehring. *Geschichtliche Lieder und Sprache Württembergs*, im Auftr. der Württembergischen Kommission f. Landesgeschichte gesammelt und hrg. 6. Lief. Stuttgart, Kohlhammer, 1908, S. 789-960. M. 1. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 225 = J. Bolte).
... 'ist ihrem Abschlusse nahe...; wir erhalten die Nr. 202-267, welche die Verfassungskämpfe von 1815 und die Reaktion und Revolution bis 1848 schildern' (J.B.).

1795 H. Thuren. *Das dänische Volkslied*. - ZIMG. Bd. IX, S. 13-18. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 233 = J. Bolte).
'Ueberblick über die erst seit 1800 aufgezeichneten Melodien der mittelalterlichen Balladen, der Scherzlieder, jüngeren Balladen (17. bis. 18. Jahrh.), Kinderlieder und der geistlichen und weltlichen Lieder des 18. und 19 Jahrhunderts' (J.B.).

1796 H. Thuren. *Folkesangen paa Foerøerne*. (F.F. Publications. Northern series. 2.) Kjøbenhavn, Høst, 1908, 337 s., 4 bl. (REES. 1908, t. I, p. 532 = A. v[an] G[ennep]; ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 233 = J. Bolte).
... 'ein grundlegendes Werk über die Melodien der epischen Tanzlieder der Färinger, die durch ihre Altertümlichkeit seit 1669 das Interesse der Forscher erregt haben... Der färöische Kettentanz in offenem oder geschlossenem Ringe stammt ab von dem französischen (Carole, Tresque, Branie), der seit dem 12. Jahrhundert in England, Deutschland und Skandinavien schnell beliebt ward...' (J.B.).

1797 H. Thuren. *Vore sanglege*. - DSt. 1908, Bd. V, S. 129-174. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 233 = J. Bolte).
'Einer... lehrreichen Musterung unterzog er... die *heutigen Singspiele* der dänischen Kinder, die mit den deutschen, niederländischen und schwedischen manche Gemeinsamkeit aufweisen, indem er sieben Gruppen aufstellte: Brautwerbung (z. B. Es kommt ein Herr aus Ninive), Liebschaft (die keeken Nonnen, Rosenpflücken, Hafermähen), Verfolgung und Errettung (Brücke, Königstochter, Blindekuh, Räuber), Nachahmung (Hafersäen, Adams Söhne), Suchen (Ring, Taler), gleiche Schlussbewegung aller Spieler, Tanzspiele ohne besondere Handlung' (J.B.).

1798 W. Uhl. *Winiliod*. (Teutonia, Arbeiten zur germanischen Philologie, hrsg. v. W. UHL. 5.). Leipzig, Avenarius, 1908, 8°, VIII-427 S.M. 8. (ZVV. 1909,

Bd. XIX, S. 222, 236-237 = J. Bolte: RCHL. 1909, n.s., t. LXVI, p. 110-112 = F. Piquet).

... 'hat die Winiliod, die Karl der Grosse 789 den Nonnen untersagte, als gemeinsame Arbeitslieder zu erweisen gesucht [als ein Verbalkompositum mit ahd. winnan (arbeiten)] und eine Uebersicht über die deutschen Berufsund Standeslieder und deren Sammlungen angehängt, die nicht ohne Nutzen sein mag, wenngleich der Grundgedanke des Werkes auf einer wenig warscheinlichen Vermutung beruht.... Stoffreich,.... breit geschrieben...' (J.B.).

1799 Th. von Grienberger. *Das Hildebrandslied*. (SBWAPHK. Bd. CLVIII, H. 6.).

Wien, Holder, 1908, 8°, 109 S.M. 2,50.

1800 G. Wiederkehr. *Das Volkslied*. Mit Beispielen aus dem Freiamte. Bern, 1909.

H. Zimmern. *Sumerisch-babylonische Tamûz-Lieder*. - BVKSGWLPHK. 1907, Bd. LIX, S. 201-252. (RHR. 1908, t. LVIII, p. 374 = E. Combe).

Tekst, vertaling en uitleg van acht liederen ter eer van Tamûz.	Textus, translatio et explanatio octo carminum laudibus Tamûz prosecutorum.

1802 E.K. Blümml. *Beiträge zur deutschen Volksdichtung*. (Quellen und Forschungen zur deutschen Volkskunde. 6.). Wien, Ludwig, 1908, IV-198 S.M. 7,20. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 238-239 = J. Bolte).

1803 W. Reinhardt. *Volksdichte und Siedelungsverhältnisse des württembergischen Oberschnabens*. - FDLV. Bd. XCVII, H. 4. (Gl. 1909, Bd. XCV, S. 228 = Gr.).

E. Brockhausen. *Blumenstalen aus dem Kaunertal*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 1-6, mit 1 Abb., 2 Taf.
'Ein kleiner Beitrag zur Erforschung der Volkskunst... Er handelt von gesägten, geschnitzten und bemalten Stalen, d.s. vor die Venster gehängte Blumenbretter, die einzige Kunst und Farbenfreunde der so einlachen Häuser des Kaunertales bilden...' Grund, Inhalt.

1805 V. Forbin. *Le modelage en familie* [avec de la 'bouiilie de journaux']. - MLP. 1909, t. XXI, p. 339-343, ill.
Methode.

1806 A. Morrison. *Japanese Sand-pictures*. - StrM. 1909, t. XXXVII, p. 609-612, ill.

1807 Alberts. Grüne Weihnachten und Weihnachtsgrün.- DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 179.

Gebezigde gewassen vooral in Duitschland. - Geen aanwijzing van bronnen.	De plautis quae praesertim iu Germania usurpantur. - Non significat unde sua didicerit Auctor.

1808 A. Andrae. *Martenabend* [mit seinen Liedern, seinen Aepfeln u. Nüssen] *und Brandfest* [mit seinem Lichterglanze: 28. Okt.] *in Markoldendorf*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 70.
Ursprung dieses, und Spiel zu den zwei Abenden.

1809 E. Beitz. *Der Palmesel*. - Kölnische Volkszeitung: 8-IV-1909, Nr. 14, S. 2-3.
Geschichte, Volkskunde.

Losweg. In summo tantum.

1810 Ch. J. Billson. *The 'Jass'* [or Jester] *at Thun* [in Switzerland]. - FL. 1908, v. XIX, p. 438-440, ill.
'His mission is to walk about the town [during the Shooting Feast in October] and belabour with his bâton all the youngsters whom he can catch. During the rest of the year... he will catch the children, if they are not good... Another name is "Fulla Hund" *i.e*. Fauler Hund, "Lazy Dog"...'.
Its origin...?
'Der "Jass" (*nicht* gleich engl. *Jester* "Spassinacher", sondern Abkürzung von *Bajass*) ist eine Narrenfigur in Teufelsmaske ain Thuner "Ausschiesset"' (SAV. 1909, Bd. XIII, S. 77 = E. Hoffmann-Krayer).

1811 Chabot. *La fête des rois dans tous les pays*. Pithiviers, in-32, 196 p. Fr. 1. (MLP. 1909, t. XXI, p. 53* = X.Z.).
Histoire des rois et de leurs reliques, du gâteau des rois, des cortèges des mages...' (X.Z.).

1812 A. Danon. *Quelques Pourim locaux* [ajoutés à ceux qui sont enregistrés déjà]. - REJ. 1907, t. LIV, p. 112-137. P.J.
'... jours fastes que diverses conimunautés juives [ou families], à la suite d'un événement heureux..., out, institué de célébrer sous le titre de "Pourim" par imitation de la fête d'Esther'.

1813 J. Dewert. *La Fête des Rois* [en Belgique]. - BF. 1909, t. III, p. 129-172.
'Refonte... avec de nouveaux renseignements... de ce qui a été publié à ce sujet en Belgique, notamment dans: DE REINSBERG-DÜRINGSFELD. *Trad. et Lég.*; et dans GACHET. *Recherches sur les noms des mois et les grandes fêtes chrêtiennes* (Conipte rendu des séances de la Comm. roy. d'hist. 1864, 3e s., t. VII)'.

Opsomming van 121 gevallen of soorten geplogenheden.

Colliguntur CXXI casus aut species usuales.

1814 J.A. Dickson. - A. Lang. - R.C. Maclagan. *The Burry-Man*. - FL. 1908, v. XIX, p. 379-387, ill; 1909, v. XX, p. 89-92.
... 'is a boy dressed in a tight-fitting snit of white flannel covered entirely with burrs stuck on... making a house-to-house visitation to collect money to be spent at the fair next day (2^{d} Friday in August at South Queensferry)' (J.A.D.).

Oudste vermelding; vermoedelijke oorsprong van naain en zaak. - Niet vergelijkend genoeg behandeld door J.A.D.; oordeelkundig besproken door A.L. en R.C. Mcl.

Cuius rei prima refertur nota mentio; prima deinde et nominalis et realis fingitur origo. - Sed quoniam absolute nimis a D., ideo distinctè magis a L. et a M.

1815 P. Doncoeur. *La fête de l'Immaculée Conception à Reims*. (XII-XIII siècles). - RGr. 1908, t. VII, col. 529-512.

1816 *Fêtes militaires et religieuses en Portugal*. - Ill. 1909, t. CXXXIII, p. 445, ill.
Photographie représentant 'le défilé des basiliques vénérées du royaume, qui dans le cortège, font l'objet d'une représentation symbolique'.

1817 K. Helm. *Perchtnacht*. - HBV. 1909, Bd. VIII S. 51-52.

In een veertiendeeuwsch psalmenboek der Weener Hofbibliotheek staat een

In psalterio quodain Vindobonensi ex sec. XIV°, habetur annotatio ad Ps. LXIII,

aanteekening op Ps. 63 *Te decet hymnus*, waaruit er kon besloten worsecundum quam sub voce *Perchtnacht* tota

den dat *Perchtnachten* geheel de octaaf van Epiphania aanduidde. Dit is verkeerd gelezen. Er is maar een Perchtnacht, t.w. de twaalfde der heilige nachten, Dertien dag.

1818 W. Keetz. *Die Lüneburger St. Ursulanacht (21. Oktober 1371) im gleichzeitigen Volksliede*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 22-24, o. Mel.
'Kurze Schilderung der voraufgegangenen Ereignisse. Das Lied (aus LEIBNIZ' *Scriptorum Brunricensia illustrantium*. Hannover, 1711, Bd. IV, S. 185-186)'.

1819 J. Klein. *Maispielfeier in den rechtsrheinischen Nachbarorten Cölns*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 127-136.
Die schriftlichen Statuten 1. für den Maispiel-Verein in Rath bei Kalk; 2... des Junggesellenvereins zu Brück bei Kalk.

1820 [Legrand d'Aussy]. *Pudding et Galette* [à la fête des Rois à Versailles en 1684]. - APL. 1909, t. LII, p. 23-24.

1821 *Die Nordhäuser Friedensfeier nach dem dreissigjährigen Kriege* [2-IX-1650] - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 112.
'Diese Feier ist dann noch alle Jahre bis auf den erfolgten Französischen Krieg continuiert worden'.

1822 *Rameifest in Enger*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 18.
'Alljährlich im Oktober ein Erntedank- und Rameifest... Ursprung... Einrichtung'.

1823 E.E. Reimérdes. *Das Eest der heiligen drei Könige*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 128-130.

Algemeene voorstelling van legende, gebruiken en liederen. - Niet wetenschappelijk aangelegd.	Generalia de rei legendá, necnon de usibus et carminibus in eam. - Methodo nullà scientificâ.

1824 *La Saint-Sylvestre à Lausanne en 1854*. - CV. 26-XII-1908.

1825 W. Schmidt. *Geburtstag im Altertum*. (Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten, begründet v. A. DIETERICH u. R. WÜNSCH, hrg. v. R. WÜNSCH u. L. DEUBNER. Bd. VII, II. 1.). Giessen, Töpelmann, 1908, 8°, XV-136 S.M. 4,80.

1826 E. Schoolmeesters. *Cérémonial de l'inauguration du prince-évéque Corneille de Berghes, dans sa bonne ville de Huy*. - L. 1908. t. VII, p. 67-69.

1827 E.A. Stückelberg. *Palmesel*. - RAI. 1908, t. XIV, p. 118ss., ill.

1828 C.C. Van de Graft. *Palmpaasch*. - EIM. 1909, bd. XIX, bl. 231-241, met afb.

Vormen, gebruiken. - Waarom geen voor- en méégaande boekenschouw daarbij?	*Palmarum, paschalium fasciculus* quidam festivus, quomodo ac deinde ad quid usurpetur. - Desideratar bibliographia.

1829 Zech. *Feuer*. - DG. 1909, Bd. X, S. 12-14.
Ein Arbeitsplan über die Feuer (1. die Funken [in der Náhe der Mindel - Mindelsfeuer], 2. die Maifeuer, 3. das Johannisfeuer, usw. das Ernte-, Martins-, u. Petersfeuer): Namen, Ort, Branche u. Reime, Geschichte.

1830 J. Lévy. *La Renaissance du Caveau*, [Société artistique et littér. de Paris, fondée en 1737, transformée maintenant pn mutualité]. - APL. 1909, t. LII, p. 13, ill.

1831 K.E. Schmidt. *Pariser Kabarette*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 425-430, mit Abb.
Chat noir, Conservatoire de Montmartre, Lune Rousse, Quat-z-arts, Cabaret du Néant, Cabaret du Ciel, Cabaret de l'Enfer, Cabaret des Truands, Au berge du Clou, Cabaret du Lapin agile, Cabaret des Assassins.

Een woord geschiedenis en inrichting. Pauca quaedam de eorum sorte necnon constitutione.

1832 M. Boulenger. 'Gulliver joue avec les chevanx de Lilliput' [*Jeu des chevaux de plomb*]. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 306-312, ill.
'Historique... principes'.

1833 H.E. Dudeney. *Mazes. and How to Thread Them*. - StrM. 1909, v. XXXVII, p. 442-448, ill.

1834 H. Feilberg. - Fr. Pfaff. *Katzenstriegel* [ziehen]. - BBVV. 1905-1908, S. 104-106.
Was es sei in Dänemark u. Norwegen, warscheinleich auch in Schweden. Art des Spiels.

1835 M. Guillemot. *Tels siècles tels jeux*. - JST. 1909, a. 5, t. I, p. 232-240, ill.
'Les Tableaux nous renseignent'.

1836 R. Maizeroy. *Au Son des Castagnettes et des Tambourins*.- JST. 1909, a. 5, t. I, p. 15-20, ill.
... Secrets des danses espagnoles, de la sevillana, du tango, du zapateado'.

Praatje. Familiariter.

1837 Picard. *Ski*. - LMI. 1909, t. III, p. 471-474, ill.
Historique; Equipement, apprentissage; Le Ski en France; Le Ski au point de vue militaire;... Autres usages du Ski

1838 M. Prévost. *La Crise des Etrennes*. - Fe. 1909, t. IX, p. 5.

Maatschappelijke en huishoudkundige redenen. - Licht. Cuius causae sociales et econo micae - levissimè exponuntur.

1839 Ch. Schiffmann. *Eine Woljsjagd im J. 1676* - BBG. 1908, Bd. IV, S. 208 ff.

1840 O.A.H. Schmitz. *Spänische Tänze*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 67-71, mit Abb.

Uitzicht en geschiedenis - Een klein woord. De specie et de sorte-paucissima quaedam.

1841 T. Sevens. *Openbare Vreugdebedrijven in de XVIIIe eeuw*. - BCHAC. 1908-1909, bd. VI, bl. 19-29.
Festiva ex sec. XVIII°.

1842 H. Thuren. *Tanz und, Tanzgesang im nordischen Mittelalter nach der dänischen Balladendichtung*. - ZIMG. Bd. IX, S. 209-216, 239-214. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 233 = J. Bolte).
... 'untersucht... die Zeugnisse der alten Balladen, die zum Kettentanze gesungen worden, über den Tanz, den Vorsänger, der zugleich Vortänzer war, die Hochzeits-

und Wachtänze und die Verbindung der dramatischen Handlung mit dem Tanze' (J.B.).

1843 A. von Erlen. *Die Londoner Season*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 760-765, mit 9 Aufnamen (von The Sport and General Illustrations Co.).

1844 F. Wesing. *Auf dem Entenfange*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 67-69, mit Abb.

1845 *Des Folies pour un Plat d'Escargots* [et de Grenouilles]. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 670-674, ill.
Chasse, élevage, usage.

1846 A. Dreyer. *Das Jubiläum einer Miniaturbühne*. Gedenkblatt zum 50jährigen Bestande des Münchener Marionettentheaters. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 311-312, mit Abb. auf S. 309.

1847 I. Franko. *Neue Materialen zur Geschichte des ukrainischen Weihnachtskrippenspiels*. - (S.-A. a.) MCGWL. 1908, Jg. 17, Bd. LXXXII, S. 30-52; Lemberg, 8°, 24 S. Hr. 50.

1848 P. Leendertz Jr. *Over Middeleeuwsche Tooneelvertooningen*. - Gids. 1909, 4e r., bd. XXVII, bl. 41-70.

Uitwendige Inzonderheden vooral voor Nederland.

De scoenis medioevalibus nonnulla externa. praesertim Batava.

1849 *Osterfeier aus Hersfeld*. - ZDA. Bd. L, S. 310 ff. (ZVHGL. 1908, Bd. XLII, S. 181 = E. Schröder).
'Zwei tatein. Dialogszenen: 1. die drei Marien und die beiden Engel am Grabe; 2. Christus erscheint der Maria Magdalena'. - Hs. aus 1432.

1850 A. Schär. *Die dramatischen Bearbeitungen der Pyramus-Thisbe-Sage in Deutschland im 16. u. 17. Jh*. (Zürcher Habilitationsschrift). Schkeuditz b. Leipzig, Schäfer, 1909.

1851 B. Soldati. Il collegio Mamertino e le origini del teatro gesuitico, con l'aggiunta di notizie inedite sulla drammatica conventuale messinese nei secoli XVI, XVII, XVIII e con la pubblicazione della 'Giuditta' del P. Tuccio. Torino, Löscher, 1908, in-16°, 173 p. (ASS. 1908, n.s., t. XXXII, p. 581 = V. Labate).

1852 E. Reinhard. *Ein Beitrag zur Geschichte der Jesuilenbühne*. -ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 111-124.
Ueber einen Band mit Münsterschen Jesuitentheaterstücken, welcher die Aufschrift triigt: '*Synopses Variae, Compactae Anno 1748*'.
Descriptio, Excerpta: 'Bacchi Lüstiges traur-spiel...' (a. 1748); 'Mopsus' (Bacchus = 'Philippe der Gute der Herzog Niederlande', Bibax = ein angetrunkener Bauer aus Brugge) (a. 1698); 'Leontius' (a. 1705); 'Trebbelius sive Fides dejecta impietate triumphans' (a. 1723); 'Manasses rex Judae Scelerum mancipium et paenitentiae speculum' (a. 1725); 'Theomachus plus aequo superbiens ab angelo punitus...' (a. 1737).

1853 Balfour. *The friction-drum*. - JRAIGBI. 1907, v. XXXVII. (L'Anthr. 1908, t. XIX, p. 707-708 = J. Deniker).

Waar, waartoe, waarvandaan?

Ubinam, ad quid, et undenam?

R. Brill. Die Schule Neidharts, eine Stiluntersuchung. (Palaestra. 37). Berlin, Mayer, 1908, VIII-252 S.M. 7,50. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 222-223 = J. Bolte).
... 'Von Haupts kritischer Sonderung der echten und unechten Lieder

Neidharts von Reuenthal ansgehend, betrachtet er genau die letzteren und erweist aus ihnen den gewaltigen Einfluss Neidharts auf die Folgezeit bis zu Fischart bin' (J.B.).

1855 J. Combarieu. *La musique et la magie*. Étude sur les origines populaires de l'art musical, son influence et sa fonction dans les sociétés. (Étude de philogie musicale. T. 3). Paris, Picard, 1909, in-8, VIII-374 p. Fr. 10.

1856 E. von Hornbostel. *Fragebogen über bosnische and dalmatische Doppelflageolelts und Doppelschalmeien*. - ZöV. 1908, Bd. XIV, S. 208-210.

Hun bestaan, hun maken en bespelen? Ubinam et undenam et quomodo habeantur?

1857 O. Weddigen. *Ist G. Hoffmaan als Autor des populär gewordenen Kutschkeliedes* [cf. ZVV. 1905, Bd. XV. S. 155] *zu betrachten?* [Nein]. - ANS. Bd. CXXI, S. 280-282. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 225 = J. Bolte).

1858 R. Zoder. *Franz Schubert und die Volksmusik*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 5-7, mit Mel.
Annahme einer Komposition von Seite des Volkes... und Vorkommen eines Volksliedsmotives in Schuberts Werken.

1859 Alberts. *Zum Karneval*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 380-381.

Geschiedenis ervan in de middeleeuwen. - Onduidelijk, onbewezen. De anteactis mediaevalibus - nee distinctè, nee firmè.

1860 *Les Fetes de Carnaval*. Hier et anjourd'hui. - TAT. 1909. a. 2, t. III, p. 269.

Losse gedachten, ongesteund. Leviora leviùs.

1861 *Karnevalstoiìetten im historischen Stil*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 116-121, mit Abb.

1862 M. Zamacoïs. *Masques et Costumes*. - APL. 1909, t. LII, p. 185.
'Angoisses... Etjoiedu déguisé'. Psychologie.

Luimig nietske. Quasi nihil.

5. Geneeswerk. - Medicinalia.

1863 L. Freytag. *Ueber die Folklore des Aussatzes*. - MGMN. 1908, Bd. VII, S. 450-455.

1864 *La Médecine de nos ancétres, recettes neuchàteloises*. - CV 13-VI-1908.

1865 M. Schacht. *Vergleichende Volksmedizin*. - DHs. 1909, Bd. XXX V, S. 268-273, 295-299, 336-338, mit Abb.

Korte inhoud van: Summatim ex:

O. VON HOVORKA. - A. KRONFELD. *Vergl. Volksmedizin*. Cf. Bvb. I, 719, 2287.

1866 C. Vieillard. *Gilles de Corbeil et Chanoine de Notre-Dame 1140-1224*. Paris, Champion, in-8. 456 p. (MLP. 1909, t. XXI, p. 82* = Ag.).
... 'C'est en même temps un aperçu de ia médecine et de la pratique de la médecine au XIIIe siècle' (Ag.).

1867 [1. 719] O. von Hovorka. - A. Kronfeld. *Vergl. Volksmedizin*. Abt. 2 u. 3.

1868 D. *Médecine et Superstition*. - LPP. 17-VII-1908.

1869 X. Erlmeier. [- K. Frank.] *Sympathie-Kuren*. - DG. 1909, Bd. X, S. 39-40.
'Einige Beispiele von sympathetischen Transplantationen, wörtlich "Ueberpfianzuugen", im Volksglauben die Uebertragung einer Krankheit auf Fiere und Pfianzen'.

1870 E. Lefebure. *Le bouc des Lupercales*. - RHR. 1909, t. LIX, p. 73-81.

Ook in Egypten bestonden er tegennatuurlijke gebruiken om de vruchtbaarheid te bekomen.

Etiam in AEgypto vigebant ad fecundiuatam obtinendain usus nonnulli contra naturam.

1871 O. Neumann. - A. Körth. *Ueber den Weichselzopf* (d.h. plica polonica) [im Aberglauben und in der Volksmedizin]. - AdPL. 1908, Bd. III, S. 69-70, 119.

1872 J. Asen. *Das Leprosenhaus Melaten bei Köln*. (Diss.) Bonn, 1908. (WZGK. 1908, Bd. XXVII, S. 383 = H. Keussen).

1873 P. Coquelle. *La maladrerie de Janval (près Dieppe) du XIIe au XVIIIe siècle*, d'après des documents inédits. Sotteville-lès-Rouen, Lecourt, 1908, in-8, 31 p., avec 1 pl. et 3 vues phot.

1874 *de Sardae. Etude sur l'assistance publique à Lectoure aux XVe, XVIe et XVIIe siècles*. Auch, Cocharaux, 1908, in-8, 45 p.

1875 K. Escher. *Bilder aus dein Lazarettleben ini deutsch-französischen Krieg 1870*. Nach dem Tagebuch der Elise Rellstab v. Wädenswil verf, im Auftrage der Zücher Hülfsgesellschaft. (109. Neujahrsblatt der Zücherischen auf d.J. 1909).
Zürich, Fäsi, 1909, 8°, 63 S., 3 Taf. M. 2,50.

1876 Falk. *Zur Charitas des Mittelalters*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 273-275.

Inrichtingen; giften. - Onbewezen.

Instituta; donationes. - Non criticè.

1877 C. Mettig. *Die Elendenbräderschaften*.- SBGGAKOPR. 1908, S. 9-21.

1878 E.H. Pearce. *Annals of Christ's hospital*. 2^d^ edit. London, Rees, 1908, 8vo, XII-365 p.

1879 Wüstefeld. *Hospitäler und Krankenhäuser in Duderstadt*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 49-51, 57-60, mit Abb.
Geschichte. Volkskunde.

1880 F. Krönig. *Die Pest in der Grafschaft Hohenstein*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 73-78, 81-83, mit Abb.
Meist seit 1611. Geschichte, Rezepte...

1881 [1, 1361] L. Lallemand. *Les maladies épidémiques en Europe du XVIe au XIXe siècle*. - RQH. 1909, 2e s., t. XXXXIII, p. 41-60 (suite, à suivre).

1882 *Eine seltsame Krankheit*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, H. 1, Umschl., S. 2.
Sept. 1770 im Hannoverschen die 'Kribbelkrankheit'.

Aard en bevechting ervan. Een bondig woord.

Strictim de morbo necnon de remedio.

1883 P.J. Verhoeven. *De Pest in de XVIIe eeuw en in deze streken* [Kempen]. - OK. 1908, bl. 53-63.

‘Ordonnantiën’. ‘Recept’.

*In pestem Campiniensem ex sec. XVII°* quaedam usurpatae praescriptiones.

1884 E.M. Arnold. *Deutsche Heilhräuter in Flur und Wald*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 567-568.

Meer wetenschap dan volkskunde.

Res potius botanica quam folklorica.

1885 P. Beek. *Kalenderregeln*.- Al. 1908, 2. F., Bd. IX, S. 308-310.

Gezondheidsvoorschriften voor elke maand, getrokken uit een zestiendeeuwschen almanak van Schwarzwald.

Quomodo diverse per diversos menses valetudinem tuam tuendam habeas... scil. saltem suadente quodam calendario, per sec. XVI^{m} in Hercynia silvaconscripto.

1886 M. Höfler. *Das Hasen-Oerl, ein Kapitel aus der volhsmedizinischen Küche*. - Die Propyläen, Beiblatt zur Münchener Zeitung. 16-XII-1908, Bd. VI, S. 168 f.

1887 [Klos] (*Gegen*) *Kurpfuschertum und religiösen Aberglauben*. - Lissaer Anz. 12-VI-1908, v. 136.; AdPL. 1909, Bd. IV, S. 104.
Beispiele. Ein ‘ärzliches’ Bezept.

1888 F. Tetzner. *Wurzeltalismane*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 126-127.

Algemeen woord. Steunt vooral op de kruidboeken en -aanwijzingen uit de XVIe eeuw, als b.v. op de heilwijze van Tarquinius Schnellenberg (vgl. Bvb. 1, 748), en op 't gebruik van kruid tegen verwonding in de legers.

Generalia tantum. Ducuntur argumenta praesertim ex medicinalibus libris et praeceptis herbariorum sec. XVI^{i}, v.g. ex curationibus Tarquinii Schnellenberg; etiam ex usurpatis herbis ad vulnera militum medenda.

... ‘An Stelle der Medizin setzte man das Rezept, an Stelle der zum Nutzen eingerichteten Wurzel die Wurzel selbst’.

Bijblad aan ‘Biekorf’ in Wintermaand 1910.

Volkskundige Boekenschouw. 1909. II.
Bibliographia ‘Folklorica.’ 1909. II.

I. Hulpwetenschappen. - Scientiae Auxiliaria.

1. Handleiding. - Methodologia.

1889 R. Brandstetter. *Renward Cysat 1545-1614, der Begründer der Schweizerischen Volkskunde*. (Monographien zur vollständigen sprachlichen uud volkskundlichen Erforschung Alt-Luzerns. 8.). Luzern, Haag, 1909, 110 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 354).
‘C... hat umfängliche Kollektaneen zur Volkskunde seiner Heimat hinterlassen. B... bat aus dieser wirren Masse das ailgemein Interesserende ausgezogen und unter den Rubriken: Terminologie, Oertlichkeiten, Natur, altgermanischer Geister-, Gespenster- und Drachenglaube, chrístliche Vorstellungen von Teufel, Hexen und Wundern, Staat und Volk, Lustbarkeiten, Poesie, Sprache, Gebärdeuspiei eingeordnet. In gedrängter Sprache ein wertvolles und reiches Materiai’. (ZVV).

1890 A. Demoustier. *Joseph Dufrane*. Poète et auteur dramatique borain. (Pré face de l'édition posthume de ses oeuvres complètes). - W. 1909, t. XVII, p. 81-107, ill.

1891 E. Hemsen. *Elsa Laura Freifrau von Wolzogen und ihre Volkslieder-Vorträge*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 117-118.

1892 O. Kohnstamm. *Ausdruckstätigkeit als Forschungsprinzip*. Eine Frage an die Anthropologen und Ethnologen. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 17-18.

1893 W. Kropp. *G. Müller*.- NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 352-353. Volksdichter.

1894 A. Marmorstein. *Eisak Tyrnau*. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 119-121. Ein Schüler Abraham Klausners.
... 'beschrieb die synagog. Gebräuche... in Ungarn und Steiermark...'

1895 J. Sahr. *Martin Greif und das deutsche Volkslied*. Zu des Dichters 70. Geburtstage. - DV. 1909, Bd. XI, S. 97-99.

1896 H. Schönhoff. Emmy von Dincklaqe (†) *als Dialektdichterin*. - NSa. 1908- 1909, Bd. XIV, S. 358-360.

1897 *Heinrich Sohnrey, zum 50. Geburtstage des Dichters und Vorkämpfers fur ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege* mit Freunden seiner Bestrebungen hsg. v.E. Kück. Dresden, Bänsch, 1909, vu-129 S.M. 1,50. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 470).
Leben und Streben.

1898 G. Talaupe. *Le curé Le Tellier*. Hümoriste et chansonnier montois. - W. 1909, t. XVII, p. 265-281, 316-320, ill.

1899 A. Tecklenburg. *Erinnerungen zu Heinrich Sohnreys 50. Geburtstag*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 157-159, mit Abb.

1900 *Für und wider die Heimatbewegung*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 425-427.
'Pastor Grethen gab zunächst (- Kirchlich. Gegenwart: Juni 1909) eine kurze Geschichte der niedersächsischen Heimatbewegung und Heimatforschung...' Bemerkungen.

1901 *Was haben die Städter und Die 'vom granen Tisch' der Heimatbewegung zu suchen?* - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 15-16.

1902 E. Mogk. *Der Einfiuss der Volkskunde auf die verschiedenen Zweige der Wissenschaft und Kunst*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 43-44.

1903 A. Crzellitzer. *Methode der Familienforschung*. - ZfE. 1909, Bd. XLI, H. 2.

1904 L. Diehl. *Der Altertümersammler*. Ein Handbuch zum Nachschlagen. Stuttgart, Spemann, mit 324 Illustr. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 214 = M. Haberlandt).
... 'gibt... Ratschläge für die Beurteilung, Bestimmung und Erhaltung der Sammlungsobjekte...' (M.H.).

1905 B.D. Eerdmans. *A new development in Old Testament criticism*. - HibJ. 1908-1909, v. VII, n. 4. (RHR. 1909, t. LIX, p. 385 = P. A[lphandéry]).
... 'Influence sur les études bibliques de la connaissance récente des civilisations assyrienne, babylonienne, égyptienne, syrienne, et du folklore de l'Orient contemporain... Écoles de Robertson Smith, Graf-Kuenen-Wellhansen, etc. Tracés dans les premiers livres du canon hiblique du doublé courant jahviste et élohiste. - Article de vulgarisation supérieurement informée' (P.A.).

1906 Z. Kuzjelja. *Pro potrebu i techniku zbyranja etnograficnych materyjaliv*. (Ueber das Bedürfnis und die Technik des Sammelns von ethnographischen Materialien]. (- Dïlo. 1909); Lemberg, 16 S.

1907 Z. Kuzjelja. *W spravi zbyranja etnograficnych materyjaliv*. [Zur Frage über das Sammeln von ethnographischen Materialien]. Czernowitz, 'Ruska Rada', 1909, 8°, 12 S.

1908 A. Schullerus. Siebenbürger Märchen. (Zur Methodik der Märchenforschung). - MVDVV. 1909, S. 8-11.

1909 *Genaue Bezeichnungen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 193-195 [-240].

1910 B. Bruhns. *Schutz für die siedelungsgeschichtlich wertvollen Wege*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 38-41.

1911 [K. Frank]. *Alte Ansichten* [sammeln und senden]. - DG. 1909, Bd. X, S. 192.

1912 [K. Frank]. - Wunder. *Gräber*. [Achtung!]. - DG. 1909, Bd. X, S. 212-214.

1913 [K. Frank]. *Museums-Studien*. - DG. 1909, Bd. X, S. 232.

1914 [K. Frank], *Pfadfinder*. - DG. 1909, Bd. X, S. 297-298.
Jeder muss Heimatforscher werden.

1915 K. Frank. *Urgeschichte*. - DG. 1909, Bd. X, S. 203-207.
Kleine Museen; Heimatlergemeinden; Prähistorische Arbeiten; Programm der nächsten Terrain-Arbeiten; Literarische Arbeiten.
Grundsätze des Rundschreibens(16.-VI-1909) des General-Konservatoriums.

1916 K. Frank. *Winke*. (Bibl. f. Volks- u. Heimatkunde. Hrsg. K. FRANK. Sonderh. 79 zu DG. 1909, Bd. X). Kaufbeuren, Frank, 1909, kl. 8°, 32 S. mit Abb.

1917 A. Freystedt. *Das Fundprotokoll und der Lageplan bei der Aufdeckung von vorgeschichtlichen Grüberfeldern*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 299-303, mit Abb.

1918 M. Hellmich. *Aufmessung und Kartendarstellung vorgeschichtlicher Befestigungsiverke*. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 6-11.

1919 M. Hölzl. *Die Niederschrift der Blattl-Lieder*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 81-83.

1920 E. Jungwirth. *Achtet auf die Redeweise des Volhes* - DV. 1909, Bd. XI, S. 161.

1921 *Kunstlerpostkarten, österreichisch-ungarische Volkstypen*. Olmütz, Promberger, in 12 Serien à 10 Stück. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 213-214 = M. Haberlandt).
... ‘wahrhaft entzückende kleine Kunstwerke von wirklich volkskundlichen Wert...’ (M.H.).

1922 *Künstlerischer Wandschmuck für Haus und Schtile*. (Teubners Künstlersteinzeichnungen). Leipzig, Teubner. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 139 = K. Helm).
... ‘ein nicht zu unterschätzendes volkskundliches Anschauungsmaterial...’

1923 G. Leroy. *Le tourisme dans les timbres-poste*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 387-390, ill.
Le timbre-poste considéré comme ‘un document qu'à l'avenir on interrogera tout comme les monnaies...’

1924 E. Lovett. *Difficulties of a Folklore Collector*. - FL. 1909, v. XX, p. 227-228.

1925 Pilgrim von Schrattenbach. *Unsere Primizianten als Förderer der Heimatkunst*. - DG. 1909, Bd. X, S. 232-233.

1926 L. Weiss. - M. von Schwarz. *Strichprobe zur Erkennung vorgeschichtlicher Bronzen- und Kupfergegenstände*. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 11-12.

1927 *Winterarbeit*. - DG. 1909, Bd. X, S. 288.

1928 A. Brackmann. *Vorschläge für eine Germania sacra*. - ZKG. 1909, Bd. XXX, S. 1-27.

1929 [II, 525] A. Lang. *Linked Totems*. -Man. 1909, v. IX, n. 1.

1930 R.R. Marett. *The tabu-manaformula as a minimum dejìnition of Religion*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 186-191. (RHR. 1909. t. LIX, p. 380 = [R. Dussaud]).
'Théorie développée à Oxford en 1908, et formulée des 1900. Dépassant la conception de Tylor, M. place à la base des phénomènes religieux, dans un stade pré-animiste, l'idée de *tabou* et celle de *mana* et, a l'inverse de Irazer, il n'admet pas qu'à l'origiue la magie et la religion n'aient rien eu de commun' (R.D.).
Cf. Bvb. II, 625.

1931 M. Posnov. *Novye tipy postroeniia drevnei istorii tzerkvi*. - KT. 1909, t. I, p. 67-96.
'Nouvelles formes de systématisation de l'ancienne histoire de l'Eglise. École de Ritschl' (RHEPB. 1909, t. X, n. 4910).

1932 [II, 5281 C.G. Seligmann. *Linked Totems in British New Guinea*. - Man. 1909, v. IX, n. 1.

1933 F. Somlo. *Zur Gründung einer beschreibenden Soziologie*. Berlin, 1909, 8°, 50 S. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 476-477 = J. Nippgen).

1934 F.C. Conybeare. *Myth, magic and morals*. London, Watts, 1909, 12mo, XVIII-376 p. 4*s*. 6*d*.

1935 A.L. Gassmann. *Die Kennzeichen der Musik, des echten Schweizer Volksliedes*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 133-135, 153-155, 173-175.

1936 H.A. Guerber. *Myths and legends of the middle ages: their origin and influence on literature and art*. London, Harrap, 1909, 8vo, 422 p. 7*s*. 6*d*.

1937 A. Heusler. *Geschichtliches und Mythisches in der germanischen Heldensage*. - SBPAWB. 1909. S. 920-945. (RHR. 1909, t. LX, p. 138-139 = R. D[ussaud]).
J. GRIMM avait trouvé pour les légendes héroïques [la théorie des] deux sources: l'histoire et le mythe.
(Soutenant que la poésie était l'essentiel des légendes et non l'accident), 'A.H. leur recounait quatre sources: l'histoire, la vie privée, l'invention personnelle et le bien commun des récits antérieurs. Ce dernier lot comprend les poésies et les récits en prose de toute sorte: contes, légendes populaires, mythes, anecdotes et naturellement aussi les légendes héroïques antérieures. Mais on ne doit pas rechercher tout un mythe dans une légende héroïque, pas plus que celle-ci n'est te développement de tout un conte. Ainsi les éléments historiques des légendes germaniques sont certains tandis que les éléments mythiques sont accessoires. On ne peut dire, toutefois, que ces légendes sont nées de l'union du mythe et de l'histoire, ni qu'elles sont des mythes naturistes et pas davautage qu'elles offrent un développement mythique du rituel. Somme toute, il faut renoncerà *interprater* ces légendes.

Chemin faisant, A.H. réfute la théorie de WUNDT [Cf. Bvb. I, 1191, 2296] d'après laquelle le conte constituerait un premier état d'où sorlirait la légende par adjonction d'éléments historiques, tandis que le mythe serait une conception développée du conte et de la légende, ce qui reviendrait à substituer à la doublé source de J. Grimm, Histoire-Mythe, la doublé source: Histoire-Conte' (R.D.).

1938 F. Mari. *Di un curioso esempio di plagio agiografico*. - RSCST. 1909, t, V, p. 925-933.

A propos de la biographie de saint Rinald, évêque de Noeera en Ombrie (RHEPB. 1910, t. XI, n. 2096).

1939 G. Neckel. *Die altisländische Saga*. - MSGV. 1909, Bd. XI, 38-52.

1940 A. Olrik. *Epische Gesetze der Volksdichtung*. - ZDA. Bd. LI, S. 1-12. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 458 = J. Bolte).
Deutsche Uebersetzung von [1, 1383].

1914 W. Otto. *Religio und Superstitio* [Romanae]. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 533-554. (RHR. 1909, t. LX, p. 281 = R. D[ussaud]).

'*Religio* était l'attention, la préoccupation, le scrupule à l'égard de quelque chose d'important, de grave. Ce concept est en premier lieu, négatif: "religiosum: quod hoinini ita facere non liceat, ut, si id faciat, contra deorum voluntatem videatur facere" (AElius Gallus). Mais "religio" a aussi un sens positif, c'est le culte des dieux. Dans l'ensemble il ne se rapporte ni au sentiment, ni à la connaissance, mais à la croyance. Quant à *superstitio*, il fa ut entendre, à l'origine, superstitio animae, de même que l'ekstasis des Grecs était l'ekstasis psychès, ä ceci pres qu'il n'est pas fait allusion à la sortie de l'âme, mais à sa montée [à la gorge, dans la bouche ou le nez]. Nombreux sont les cas où superstitio exprime quelque chose d'assez voisin de religio, mais avec adjonction d'un sentiment d'effroi...' (R.D.).

1943 R. Zoder. - A. Kirsch. *Ueber den Takt des Ländlers in Oberösterreich*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 113-117, 150, m. Beisp.

2. Bronnen tot bron- of boekaanwijzing. - Fontium studiorumque fontes.

1944 [1, 1386] J. Bolte. *Neuere Märchenliteralur* [von 19091. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 458-462 (Forts. f.).

1945 [II, 59] E. Combe. *Bulletin de la Religion Assyro-Babylonienne. 1908*. - UIR. 1909, t. LX, p. 191-210.

1946 H. Delehaye. *Catalogus codicum hagiographicorum groecorum regiimonasterii Scorialensis*. - AB. 1909, t. XXVIII, p. 369-398.

1947 M. Höfler. *Rückblick auf die volksmedizinische Literatur der letzten Jahre*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 338-355.

1948 H. Holtzmann. *Zur neuesten Literatur über neutestamentliche Probleme*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 382-408.

1949 A. John. *Volkskundliche Literatur des Jahres 1908*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 87-90.

1950 R.F. Kaindl. *Bericht über neue Arbeiten zur Völkerwissenschaft von Galizien, Russisch-Polen und der Ukraine*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 341-345, 365-368, mit Abb.

1951 J. Meier. *Deutsche und niederländische Volkspoeste*. (- H. PAUL. *Grundriss der Germanischen Philologie*. 2. Aufl. 2, I, 1178-1297). Strassburg, Trübner, 1909. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 458 = J. Bolte).
... 'vortreffliche Uebersicht... die ausser den Volkslieden), Sprichwörtern, Rätseln und Schauspielen auf S. 1219-1258 auch eine reichhaltige Bibliographie der Sagen und Märchen enthält....' (J.B.).

1952 L. Pineau. *Revues générales*. Folk-Lore: *Le folk-lore en France*. - RSH. 1909, t. XIX, p. 72-93.

1953 [II, 56] G. Polivka. *Neuere Arbeiten zur slawischen Volkskunde*. II. *Südslawisch:* III. *Russisch*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 317-328, 441-457 (Forts., Schluss).

1954 [II, 66] A. Poncelet. *Catalogus codicum hagiographicorum latinorum*... Appendix V. *Inventio et miracula S. Secundini martyris Atinensis*. Index sanctorum. Addenda et emendanda. Index bibliothecarum. Adest folium liminare seu titulus voluminis. - AB. 1909, t XXVIII, p. 481-521 (cont. et fin.).

1955 A. Poncelet. *Catalogus codicum hagiographicorum latinorum bibliothecoe nationalis Taurinensis*. - AB. 1909, t. XXVIII, p. 417-478.

1956 Fr. Schwally. *Alte semitische Religion im allgemeinen, israelitische und jüdische Religion*. (Bericht für die Jahre 1906-1908). - ABW. 1909, Bd. XII, S. 555-573.

H. Abels. [Umfrage:] '*De Britzen un de Brellen*'.- NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 327.
'De Britzen un de Brellen, Dat-lock schöll di swellen!...'
Was mag mit 'Britze' und 'Brelle' gemeint sein?

1958 *Aufforderung zur Sammlung der Zaubersprüche und Segen des deutschen Sprachgebiets*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 35-37.

1959 O. Brenner. *Das tägliche Leben als Forschungsgegenstand*. - MUBV. 1909, 2. F., Bd. I, S. 145-149.
Fragebogen.

1960 Carey Drake. *Candles Burnt on Christmas Night for Luck*. - FL. 1909, v. XX, p. 499.
A New England Custom... of English origin?

1961 R. Dubois. '*Jeu degailles* [qu'on dit ù monseaux', en usage à Huy... XVIe s.]. - W. 1909, t. XVII, p. 334.
Quidnam?

1962 *Enquête sur le folklore dansles Pyrénées centrales. Questionnaires*. Bagnèresde-Bigorre, Société RAMOND, [1909], 8 p. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 470).
'Zum ersten Male in Frankreich fordert ein lokalhistorischer Verein zur Sammlung volkskundlichen Materials auf...' (ZVV.).

1963 *Freimaurer*. - MUBV. 1909, 2 F., Bd. I, S. 149-150.
... Die Umfragen von Dr. WEHRHAN. Vgl. N. 1972.

1964 J.G. *Umfrage*. ... Ursprünglicher Sinn der ostfriesischen Sprichwörter:
'*He sücht ut. as de Doot van Ypern*' und '*Du kummst vör 't Plötjegericht* (oder *Schöttelkegericht*)'?
- NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 362.

1965 M.J. Lehner. *Das Holzfräulein*. - DG. 1909, Bd. X, S. 200-201.
'Kreuze auf Baumstrünken... sichtbares Zeichen für das Sagenmotiv der Holzfräulein, die eine Rolle im wilden Gejaid spielen...'
Wo gibt es solche Kreuze?

1966 Lühl. *Umfrage*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 184.
Man sagt... 'die Juden, welche einst "kreuzige, kreuzige" gerufen und am Kreuz den Heiland verspottet, seien verkleidet gewesen und haben Masken usw. getragen... Welche Legende mag hier wohl zugrunde liegen'?

1967 E. Matthieu. *Procés de sorcellerie*. - W. 1909, t: XVII, p. 171.
... demande une bibliographie?

1968 R. Mielke. *Ueber die Aufnahme der Getreidepuppen*. - MVDVV. 1909, S. 6-8.

1969 S. *Umfragen*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 113, mit Abb.
De rebus quatuor linguisticis.

1970 Fl. van Duyse. *Casteling*? - W. 1909, t. XVII, p. 20.
Une friandise. Quoi?

1971 von der Leyen. [Anfragen über] *Volkskundliche Mitteilungen*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 120.

1972 K. Wehrhan. - Olbrich. *Die Freimaurerei im Volksglauben*. Eiue Umfrage. - MVDVV. 1909, S. 14-20.

1973 *Ueber Zaubersprüche*. - MUBV. 1909, 2. F., Bd. I, S. 137-141.
Gewicht einer Sainmlung. Leitsätze. Fragebogen.

1974 C. Florisoone. *La Légende dorée des Gaules*. Paris, Lethielleux, in-8, 255 p. Fr. 2,50. (MLP. 1909, t. XXII, p. 81* = E.G.).

1975 H. G-ressmann. - A. Ungnad. - H. Ranke. *Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testamente*. Tübingen, Mohr, 1909, 2 Bde, 8°, XIV-253 S. (Texte) u. XII-140 S. (274 Abb.). M. 7,20 d. B. (RHR. 1909, t. LX, p. 264-265 = R. Dussaud).
Programme: ‘présenter d'une manière objective une documentation qu'on ne peut plus qualifier d'accessoire pour l'étude de la Bible et qui s'impose deplus en plus aux exégètes... - Choix judicieux, renseignements exacts’ (R.D.).

1976 K. Lohmeyer. *Bearbeitung von Birkenfelder Kirchenbüchern*. Tl. I: *Die geschichtlichen, kultur- und volkskundlichen Beziehungen*. Birkenfeld-Nahe, Fillmann, 1909, 123 S.M. 1,50.

1977 *Mittelalterliche Invent are aus Tirol und Vorarlberg* [15. Jh.]. Mit Sacherklärungen. Hsg. v. O. VON ZINGERLE. Innsbruck, Wagnersch. Universitätsbuchh., 1909. (ZöV. 1909, Bd. XV, s. 212 = H[aberlandt]).
... Kulturgeschichtlich u. sprachhistorisch von bedeutendem Wert (H.).

1978 *Quellen zur Egerländer Volkskunde*. A. John. *Die Chronik der Stadt Hof von M.E. Widmann*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 105-108.

1979 A.L. Stiefel. *Die Quellen der englischen Schwankbücher des 16. Jahrhunderts*. 1. *Die Mery Tales, Wittie Questions and Quicke Answeres*. - Angl. n. F., Bd. XIX, S. 455-520.

1980 [1, 748] F. Tetzner. *Tarquinius Schnellenberg*. - ZNYWNN. 1909, Bd. VI, S. 241-258.

1981 ‘L'Anthropologie’. Table générale des 20 premières années. - L'Anthr. 1909, t. XX, fase. 6, 204 p.

1982 Fr. Bieringer. *In eigener Sache*. - BW. 1909, Bd. VII, S. 79-80, 96.
‘Für mich [Waldbauersche Buchhandlung] ist mït dem Erscheinen des 6. Heftes dieses Jahrgangs das Verhältnis zum Verein Bayerwald gelóst’.

1983 K. Frank. *Schlusswort zum Jubiläums-Jahr 1909*. - DG. 1909, Bd. X, S. 319-324.

1984 [I, 745; II, 85] A. John. *Unser Egerland*. 1909, Bd. XIII. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 214-215).

1985 *Λαογραφία, δ□λτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρ□ίας... κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμ□νον, τόμος Α', τεῦχος*. Α'-Γ' Athenai, Sakellarios, 1909, 460 f. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 466-467).
Vereinszeitschrift f. griechische Volkskunde, hsg. v. Prof. N.G. POLITIS. 'Programm; Beiträge...

Mit Berücksichtigung der deutschen, englischen und französischen Forschungen,... im einleitenden Aufsatae... *Begriff* und *Umfang der Volkskunde*,... welche sich auf *alle in Wort und Handlung geschehenden AEusserungen des Volksgeistes* beziehen soll [Vgl. Bvb. I, bl. *1*], also nicht uur auf Lieder, Sprichwörter usw., sondern auch auf Wohnnng, Nahrung, Kleidung, Beschäftigung, Brauch, Aberglauben und Unterhaltung...
... Sehr dankenswert ist endlich die ausführliche Uebersicht über die in griechischen Zeitschriften und Zeitungen erschienenen Artikel zur Volkskunde (S. 121-154)' (ZVV.).

1986 *Maal og minne*, norske studier utgit av Bymaals-laget ved MAGNUS OLSEN. Kristiania, Aschehoug, 1909, h. 1. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 467).
Neue norwegische Zeitschrift: jährlrich 3 Hefte. Kr. 3; ...steckt sich die Erforschung des norwegischen Geisteslebens seit den ältesten Zeiten als Ziel... (ZVV.).

1987 H. Halke. *Handwörterbuch der Münzkunde u. ihrer Hilfs-Wissenschaften*. Berlin, Reimer, 1909, 8°, vi-396 S.M. 9.

1988 [II, 97] J. Hastings. - J.A. Selbie. Encyclopoedia of religion and ethics. Vol. II. 'Arthur-Bunyan'. Edinhurg, Clark, 1909, 8vo, XXII-901 c.

1989 [II, 102] Roscher. *Ausführliches Lexikon der griech. u. röm. Mythologie*. H. 58-59. (RHR. 1909, t. LIX, p. 276 = [R. Dussaud]).

Palladion, Phoinix, Pythios, Python; Quirinus, Ramman, Rea Silvia, Rhadamanthys, Rhea, Rhesos, Roma.

1900 't *Manneken uit de Mane*. Volksalmanak voor Vlaanderen, 1910. Brugge, Van Mullem, 96 bl. Fr. 0,10.
Vgl. Bvb. I, 1410.

G. Amalfi. *Museo etnografico italiano* [Firenze]. Neapoli, Priore, 1909, 15 p. M. B[oule]. *Nouoelles entrées dans les collections de Paléontologie du Museum*. [1908]. - L'Anthr. 1909, t. XX, p. 245-246.

1993 A. Dachler. *Die Volkskundemuseen im südöstlichen Europa*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 207-210.
Budapest, Agram, Sarajewo, Belgrad, Klausenburg; Herrmannstadt, Schässburg, Kronstadt; Bukarest, Czernowitz, Lemberg.

1994 *'Das Deutsche Dorf', ein volkstumliches Freilichtmuseum im Grunenald bei Berlin*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 98-100, mit Abb.

1995 P.H. *Een Museum voor Volkskunde te Brussel* [teweeg]. - Indép. belge, 17-V-1908; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 241-242.

1996 *Kleiner Führer für das Städtische Museum in Mödling. Hr*. 30. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 211 = R. Eder).

1997 [II, 160] *Mitteilungen aus dem Verein und dem Museum fur österreichische Volkskunde*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 159-160, 216-219.

1998 *Das Oldenburger Landesgewerbemuseum und sein Direktor Prof G.H. Narten*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 376, mit Abb.

1999 [Professor PAZAUREK'S] *Museum of Bad Taste* (in the Würtemberg industrial Museum). - StrM. 1909, v. XXXVIII, p. 173-176, ill.

Beteekenis en inhoud. - Lezing. Quid valeat ac teneat. - Legendum tantum.

2000 K. Brunner. *Die Königliche Sammlung für deutsche Volkskunde auf der internationalen Ausstellung für Volkskunst. Berlin* [20-I-]*1909*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 281-286, mit 1 Abb; MVKSVB. 1909, Bd. III, S. 107-112.

2001 L. Gerbing. *Eine Volkskunstausstellung in Dermbach (Feldabahn)*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 436-438.

2002 E. Sidney Hartland. *Exhibition of Italian Ethnography at Rome in 1911*. - FL. 1909, v. XX, p. 224-226.

2003 *Alt-Innviertler Trachtenfest*: [Taufkirchen bei Schärding, in den Pfingsttagen 1909]. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 155-159, mit 5 Aufn.
Fest unter der Devise 'Eine Bauernhochzeit [vor fünfzig Jahren] in Taufkirchen': mit einem 'Adam- und Evaspiel', dann den verschiedensten Spielen und Tänzen.

2004 Messerer. - G. von Seidl. *Die Gewerbe-Ausstellung in Bad Tölz*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 101-103, 109-117, mit Abb.

2005 *Zum Niedersachsentag in Bremen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 465-466. Vgl. NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 1.

2006 K. Reiterer. *Ausseer Volkstrachtenfest*: 22-VIII-1909. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 206-207.
'Die Veranstaltung teilte sich in vier Gruppen: in Volkstracht, Volksmusik, Volkstanz und Volkskunst einschliesslich Volksbräuche. Es erschienen etwa 200 Personen in altsteirischer Tracht aus den Jahren 1800 bis 1840...'.

2007 G. Rommel. *Die internationale Volkskunstaustellung in Berlin:* 118/28-ii-1909]. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 45-48, mit Abb.

2008 F. Schmeisser. *Das zweite Friesenfest auf Sylt am 26. und 27. Juni 1909*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 408-410, mit Abb.

2009 *De winter en zijne vermaken*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 42.
Tentoonstelling daarover te Amsterdam: 19-XII-1908/10-I-1909.

2010 C. Zetzsche. *Bodenständige Friedhofskunst*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 427-429, mit Abb.
Eine Betrachtung zur Grabmalkunstausstellung auf dem alten Doventorfriedhofe in Bremen.

2011 *Gründung einer volkskundlichen Sektion* des deutschen Philologentages in Graz 1909. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 210-211.

2012 L. Kämmerer. *Zum Anthropologenkongres in Posen*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 298-299.

2013 G. Papillault. *Le VIe Congrès d'anthropologie criminelle*. L'état actuel de cette science et ses futurs progrès. - REAP. 1909, t. XIX, n. 1.

2014 V. von Geramb. *Bericht über die volkskundliche Sektion auf der 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Graz*. (27/30-IX-1909). - MVDVV. 1909, S. 11-14.

2015 Beschorner. *XII. Flurnamenbericht*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 63-71. 'Fünf Jahre Flurnamenforschung in Sachsen'.

2016 H. Buchert. *Bauwesen und Landesverschönerung in Bayern vor 100 Jahren*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 1-7, 19-25, 39-42, 104-105, mit Abb.

2017 J. Czekanowski. *Die Anthropologisch-ethnographischen Arbeiten der Exp. Pr. von Mecklenburg*. - ZfE. 1909, Bd. XLI, H. 5.

2018 [K. Frank]. *Unser Heimatwerk*. Komische und ernste Noten an und von uns. - DG. 1909, Bd. X, S. 240.

2019 gh. *Eger im Bilde*. - UK. 1909, Bd. XIII, S. 21-22.

2020 F.W. Grombach. *Krippenspiele 1908*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 16-17, 18, mit Abb.

2021 J. Gröschel. *Fachwerkbauten, ihre Instandsetzung, Erhaltung und Neugestaltung*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 79-84, mit Abb.

2022 *Heimatschutz in Sachsen*. Vorträge v. R. BECK. - O. DRUDE. - C. GURLITT. - A. JACOBI. - E. KÜHN. - FR. MAMMEN. - R. WUTTKE. Leipzig, Teubner, 1909, 184 S., mit 74 Abb. M. 2,25.
Volkstümliche Hochschulkurse.

2023 A. John. *Heimatschutz im Egerlande*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 15-19.

2024 [A. John]. *Heimatschutz. Mitteilungen und Berichte*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 38, 52, 66-67, 78-79, 91, 103.

2025 *Meddelelser om Danmarks Antropologi*. Udg. H.P. *Steensby*. Kjøbenhavn, 1907, b. I, 172 s. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 417-419 = J. Deniker).

2026 R. Mielke. *Heimatschutz*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 2.

2027 K. Reuschel. *Soldatenbriefe*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 91-92.
Aufruf. Erfolg.

2028 Roth. *Das Fachwerksbauernhaus in den Landbezirken Rothenburg o. T. und Ufenheim*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 26-28, mit Abb.

2029 Schäfer. *Denkmalpfege in Bremen*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 4-8, mit Abb.

2030 H. Wiechel *Hausbauforschung*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 37-38.

2031 [P. Alphandéry]. *Enseignement de l'histoire religieuse à Paris en 1908-1909*. [Cours et conférences à l'Ecole des Hautes Etudes de Paris]. - *RHR*. 1909, t. LX, p. 271-273.

2032 P. A[lphandéry]. *Enseignement de l'Histoire des Religions à Paris*. [Successions de H. DERENBOURG et J. RÉVILLE. Leçon d'ouverture de A. LOISY: 3-V-1909. (Paris, Nourry, 1909, in-12, 43 p.)]. - RHR. 1909, t. LIX, p. 271-275.

2033 P. A[lphandéry]. *Les fêtes jubilaires de l' Université Leipzig*. [500e anniv., juillet 1909]. - RHR. 1909, t. LX, p. 122-126.
Solennités.
Un mot de louange à Wundt [cf. Bvb. II, 1753].

Exposé de la méthode et de l'organisation des études dans l'*Institut für Kultur und Universalgeschichte*, ouvert le 15-V-1909 par K. LAMPRECHT. (D'après K. LAMPRECHT. *Prospektband der Beitrüge zur Kulturgeschichte und Universalgeschichte*. Leipzig, Voigtländer; cf. G. Monod, dans Idées Modernes. 1909, juin).

2034 P. A[lphandéry]. *Summer School of Theologie, à Oxford*. [Sept. 1909]. - RHR. 1909, t. LX, p. 273-274.
OEuvre d'extension universitaire. Série de conférences sur: la Philosophie de la Religion, l'Ancien Testament, le Nouveau Testament, l'Église primitive, les Relations du Christianisme avec les autres religions...

2035 F. Frassetto. *Lezioni di antropologia*. T.I. Roma, 1909. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 107-108 = Rivet).

2036 L.H. Jordan. - B. Labanca. *The Study of Religion in the Italian Universities*. London, University Press, 1909, 8vo, XXVIII-324 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 269 = P. A[lphandéry]).

2037 *An alle Naturschützler und Naturfreunde Deutschlands und Oesterreichs*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 115-116.
Um einen Rund zur Erhaltung der Naturdenkmäler aus dem Tier- und Pflanzenreiche in 's Leben zu rufen.

2038 *Anthropologischer Verein zu Gottingen*. [Bericht über die Vorträge, 1908]. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 18-24, mit Abb.
M. VERWORN. *Keltische Kunst* (mit Abb.); M. VERWORN. *Die Besiedelung der Gegend von Göttingen in prähistorischer Zeit;* LOTH. *Zur Phylogenie des menschlichen Fusses;* FR. MERKEL. *Ueber den 'Heidelberger Unterkiefer'*.

2039 J. B[olte]. *Die dritte Tagung des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde:* Graz, 27-IX-1909. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 472.
Cf. Bvb. II, 147, 161, 2041, 2046.

2040 [II, 146] K. Brunner. *Aus den Sitzungs-Protokollen des Vereins für Volkskunde:* 26. März 1909; 23. Apr. 1909; 21. Mai 1909. - ZVV. 1909 Bd. XIX, S. 357-360.

2041 O.D. *Bericht über die dritte Tagung des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde:* [Graz, 26./27.-IX-1909]. - MVDVV. 1909, S. 1-6.

2042 *Hauptversammlung des Vereins für rheinische und westfälische Volkskunde in Hagen am 4. Juli 1909*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 240.

2043 E. Hoffmann-Krayer. *Jahresbericht 1908. Oompte-rendu annuel pour l'année 1908*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 222-239.

2044 *14. Generalversammlung der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde 23. Mai 1909 in Freiburg i. Ue. 14e assemblee générale de la Société suisse des traditions populaires tenue à Fribourg le 23 mai 1909*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 219-221.

2045 *Verein f. Natur- und Altertumskunde zu Weissenfels*. [Generalversammlung: 10-II-1908]. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 40.

2046 *Die volkskundliche Sektion des Verbandes deutscher volkskundlicher Vereine:* Graz, im IX-1909. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 210.

2047 *Württembergischer Anthropologischer Verein*. Bericht über die Vorträge im Winterhalbjahr 1907/08/09. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 12-16, 28-31.

1908: VON BÄLZ: *Ueber die menschliche Taille*; GRADMANN. *Ueber römischen und germanischen Getreidebau* (- KbAEU. 1908, Bd. XXXIX, S. 33-36); SCHLIZ. *Das römische Badegebäude in Weinsberg und seine Entstehung*; - FRAAS. *Bericht über die Frankfurter Generalversammlung der Deutschen Anthropologischen Gesellsch.*; 2/6-VII-08; W. REHLEN: *Fund des 'Homo mousteriensis Hauseri'*; SAUER. *Der menschl. Unterkiefer des 'Homo Heidelbergensis'*; GÖSSLER. *Alamannische Grabfunde aus Oberesslingen*.

1909: R. SCHMIDT. *Neue Funde Eiszeitlicher Kulturen und Bestattungen in schwäbischen Höhlen*.

2048 H. Cordier. *James Bruyn Andrews* [†: 27-VIII-1909]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 348-350.

2049 A. D[e] C[ock]. [*J.H. Scheltema de Heere* †]. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 247.

2050 A. D[e] C[ock]. [Alf. Termast †]. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 246-247.

2051 J. Dewert. *Théodore Lesneucq* † 1828-1908. - W. 1909, t. XVII, p. 32.

2052 J.G. Frazer. *Howitt and Fison* †. - FL. 1909, v. XX, p. 144-180.

2053 [*August Gittée*, †: ... -v-1909]. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 88, 191-192.

2054 G. Lawrence Gomme. *James Bruyn Andrews*. - FL. 1909, v. XX, p. 500.

2055 M. Gr[unwald]. *Ignaz Bernstein* †. Gastar Tach †. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 62.

2056 *Graf Johann Harrach* (†): [12-XII-1909]. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 216.

2057 E. Hull. *Whitley Stokes* [†: 13-IV-1909]. - FL. 1909, v. XX, p. 356-360.

2058 Wilh. *Keetz* †. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S, 433.
Mitarbeiter an NSa.

2059 J.B. Lassleben. *Dr. Karl von Reinhardstöttner* (†). - OPf. 1909, Bd. III, S. 71-74.

2060 *Joh. Neubauer* (†). - UE. 1909, Bd. XIII, S. 9.

2061 Fr. Pfaff. *Elard Hugo Meyer 1837-1908*. - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 65-94, 1 Bild.

2062. [*E. Rolland* †: 24-VI-1909]. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 192.

2063 P. Sébillot. *Ernest Prarond* [†: 7-XI-1909]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 496-497.

2064 P. Sébillot. *Eugène Rolland* [†: 24-VII-1909]. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 250-252.

2065 G.J. ter Kuile. *R.E. Hattink* (†); - DB. 1909, bd. IX, bl. 3-6.

2066 R. V[erneau]. *Hommage à E.T. Hamy*. - L'Anthr. 1909, t. XX, p. 481-482.

2067 W. Wiegmann. *Geheimer Sanitätsrat Dr. med. Reinhard Weisz* (†). - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 18, mit Abb.

3. Geschiedenis, landen- en volkenkunde. - Historia, geographia, ethnologia.

2077 A.F. *La Grèce antique et moderne*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 273-277, 295-297, ill. (suite et fin).

Ethnographie, Histoire.

2078 M. Ferno. *Allerlei aus dem allen Mecklenburg*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 80-81.

2079 E. Gomez-Carrillo. *LaGrèce éternelle*. Paris, Perrin, in-16. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 152* = L.P.).
'Impressions d'un voyageur. La Grèce actuelle, la Grèce antiquer.' (L.P.).

2080 *M. Hartmann. Der Islamische Orient. II. Die Arabische Frage mit einem Versuche der Archäologie Jemens*. Leipzig, Haupt, 1909, 8°, x-685 S. (RHR. 1909, t. LX, p. 89-91 = R. Dussaud).
La question arabe, c. à d. l'importance et l'influence de l'élément arabe (même antérieure à l'Islâm). La vie ancienne en Arabie Heureuse, agriculture, commerce, organisation civile et militaire. Apparition de l'Islâm. Mouvement nationaliste; empire international; interventions des États européens. Émancipation future en vue. (R.D.).

2081 E. Meyer. *Geschichte des Altertums*. 2. Aufl., I. B., 2. Hälfte: *Die ältesten geschichtlichen Völker* und *Kulturen bis zum 16. Jh*. Stuttgart, Cotta, 1909, XXVIII-894 S.M. 15. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 328-330 = R.M. Meyer; RHR. 1909, t. LIX, p. 275-276 = [R. Dussaud]).
'D'après les plus récentes découvertes, l'hist. de l'Egypte (temps préhist., anc. et moy. empire), de la Babylonie et des Sémites (jusqu'à la fin de la dyn. cosséenne), enfin celle des anciens peuples d'Asie Mineure, de la Mor Egée, des Indogermains et des Ariens... Place importante réservée aux cultes...' (R.D.).

Duidelijk: matig en toch nieuw. (R.M.M.). AEque nova ac vetera.

2082 W. Tyndale. *L'Égypte d'hier et d'aujourd'hui*. Paris, Hachette, in-8. Fr. 20. (Ill. 1909, t. GXXXIV, p. 472).
Ruines, réalités, histoire, vie... (Ill.).

2083 Wilke. *Neolitische Keramik und Arierproblem*. - AfA. 1909, Bd. VII, S. 298, mit 106 Abb. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 398 = L. Laloy).

G. Müller. *Ueber Sprache und Sitte der alten Langobarden*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 423-424.

2085 W. Caspari. *Aufkommen und Krise des israelitischen Königstums unter David*. Ursachen, Teilnehmer und Verlauf des Absalomschen Aufstandes. Berlin, Trowitsch, 1909, 8°, 138 S. (RHR. 1909, t. LIX, p. 351 = E M[ontet]).

2086 G. Radet. *La première incorporation de l'Egypte à l'empire perse*. - REA. 1909, juill.-sept. (RHR. 1909, t. LX, p. 279-280 = R. D[ussaud]).
Application ingénieuse et heureuse des rites de vassalité (R.D.).

2087 H. d'Alméras. *La Vie parisienne sous le consulat et l'Empire*. Paris, Michel, in-8, 500 p. (MLP. 1909, t. XXII, p. 81* = X.Z.).

2088 H. Ankert. *Die 'Männichschänke' oder die 'Blaue Weintraube' in Leitmeritz*. [16. Jh. -1907]. - MVGDB. 1908-1909, Bd. XLVII, S. 423-428.

2089 [N. Aymès]. *L'Armée sous Louis XIII* [: organisation, esprit]. - MLP. 1909, t. XXII, p 619-622.
Chapitre tiré de N. AYMÈS. *La France sous Louis XIII*. Paris, Libr. nat., 1909.

2090 *Heureux prisonniers de la Bastille*. - LT. 1909, t. XI, p. 878-887, ill.
'Un tableau de la vie à la Bastille tracé d'après FUNCK-BRENTANO. *Légendes et Archives de la Bastille*'.

2091 *Der Bittbrief der Wiener Judenschaft an die Gemeinde in Venedig 1670*. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 122-123, mit Facsim.

2092 A. Boterdaele. *Saint-Hubert* [Ardennes Belges]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 201-204, ill.
Légende, Pèlerinage, Histoire.

2093 A. Corna. *Primistatuti del monte di pietà di Piacenza*. - AFH. 1909, t. II, p. 293-304.

2094 M.P. d'Arbois de Jubainville. *Les cahiers de doléances de Verdun en 1789*. Bar-le-Duc, Constant, in-8, p. 178-211.

2095 A. Dayet. *Une satire ecclésiastique à Besançon en 1753*. Besançon, Dodivers, in-8, 12 p.

2096 A. Dettling. Die Festfeier der Translation des hl. Justus in Ingenbohl 1697. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 127-136.

2097 Du Moulin-Eckart. *1809*.- OPf. 1909, Bd. III, S. 74-77, 89-91, 107-108, 121-122.
Tagebuchblätter.

2098 C.H. Firth. *A new-year's gift for the Wigs*. - SHR. 1909, v. VI, p.245-247. 'Ballade en vers du XVIIe s.' (RHEPB. 1909, t. X, n. 5460).

H. Göe. *Arme und Exulanten nach dem Dreissigjährigen Kriege*. - BrM. 1909, Bd. XV, S. 101-102.

2100 G. Hassebrauk. [- Meier]. *Jürgen von der Schulenburg*. - BrM. 1909, Bd. XV, S. 93, 102.
'Zum lezten Male. Somit ist denn Jürgen von der Schulenburgs Tat wohl endgültig der Sage zuzuschreiben...' (G.H.).
Erwiderung von M.

2101 I. Krampflicek. *Notizen über Austerlitz*. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 121-122. ... eine Jugendgemeinde im Mittelalter..?

2102 H. Lavedan. [*Le Paris impraticable du XVIIe et du XVIIIe s.*]. - Ill. 1909, t. CXXXIV, p. 230-231.
Tableau... pour lire.

2103 Lehne. *Geschichtliches über den Marktflecken Lindau a. Harz*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 174-176, 182-181, 186-189, mit Abb.

2104 [I, 25, 797, 2226; II, 250] F. Lot. *Mélanges d'histoire bretonne*: 8. La plus ancienne vie de saint Malo; 9. Vita sancti Machutis par Bili [publie le texte de la Vita]. - A Bret. 1909, t. XXIV, p. 90-106, 235-262 (à suivre).

2105 A. Luchaire (†). - [L. Halphen]. *La Société française au temps de Philippe-Auguste*. Paris, Hachette, 1909, in-8, III-459 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 373-374 = P. Alphandéry).
'État matériel et moral de la population; paroisses et curés; mariages et divorces [Bvb. I, 1672]; société religieuse, université, monachisme...' (P.A.).

2106 Fr. Lüdtke. *Die Zerstörung der Burg Wischegrot (Fordon bei Bromberg) in der Chronik des Nikolaus von Jeroschin*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 328-330.

2107 Alb. Mary. - Alex. Mary. *Beauvais et le Beauvaisis*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 487-489.
Histoire... lyrique!

2108 E. Michel. *Ist die heilige Elisabeth von der Marburg vertrieben worden?* - ZKT. 1909, Bd. XXXIII, S. 41-49.

2109 A. Morel-Fatio. - H. Léonardon. *La chronique scandaleuse d'un bouffon du temps de Charles-Quint* [descriptiou des mss.]. - BHisp. 1909, t. XI, p. 370-396.

2110 R. Perrout. *Histoire d'Épinal au dix-septième siècle*. (*II*e *partie: histoire administrative. économique et des institutions*). Épinal, Huguenin, 1908, in-8, 245 p. (AnÉN. 1908, t. IV, p. 602-603 = P. Braun).
L'auteur parle aussi 'du peuple même, de son caractère, de ses moeurs, de ses usages: ... hygiëne, incendies, guet, service de la poste, instruction, théâtres, jeux de paume, diners intimes et banquets solennels, charité, religion, industrie et commerce... traits piquants... anecdotes. - Mais absence totale de références'. (P.B.).

2111 [1, 1290] Ch. Petit-Dutaillis. *Documents nouveaux sur l'histoire sociale des Pays-Bas au XV*e *siècle*. - AnEN. 1908, t. IV, p. 465-542 (suite, fin).

2112 AE. Renn. *Die Burgen Stockenfels und Stefing in Sage und Geschichte*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 86-89, 104-107, mit Abb.

2113 H. Roulin. *Le château des comtes de Flandre à Gand*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 211-213, 227-229, ill.
Reconstitution, histoire, usages.

2114 *Un document sur le Saint-Suaire de Besançon*, 1439-1794 (reproduit du procès-verbal officiel, mot à mot, ligne pour ligne, avec l'orthographe du temps, tel qu'il a été imprimé en 1794, à Besançon, par l'imprimerie de. Briot). [Sans nom d'imprimeur], in-8, 10 p.

2115 A. Salz. *Wallenstein als Merkantilist*. - MVGDB. 1908-1909, Bd. XLVII, S. 433-461.

2116 G. Schmidt. *Die Handwerksordnung der Mauererzunft in Neumarkt* (1690). MVGDB. 1909-1910, Bd. XLVIII, S. 209-220.

2117 G. Schuhmann-Heppdiell. *Ein trauriges Jubiläum 1509-1909. Die Jetzer-Tragödie*. - DG. 1909, Bd. X, S. 209-210. '...Inquisitionsprozess gegen 4 Dominikaner zu Bern, die einem ihrer Laieubrüder, Namens Jetzer, Erscheinung der Muttergottes vorspiegelten, wobei sie selbst bezeugte, dass sie mit der Erbsünde behaftet gewesen sei... Die 4 wurden verbrannt 31-V-1509....'
Meldung.

2118 A. Seifert. *Ein lateinischer Dialog betreffend den Familiennamen des hl. Johann von Nepomuk*. - MVGDB. 1909-1910, Bd. XLVIII, S. 28-37.
Wahrscheinlich um das Jahr 1724 entstanden.

2119 G. Sommerfeldt. *Ein Pasquill auf Missbräuche am Hofe König Wenzels und an der Kurie, 1379*. - MVGDB. 1908-1909, Bd. XLVII, S. 219-229.

2120 Sinz. *Ueber Rechte und Lasten der Stadt Naunhof im 16. Jahrhundert*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 41-45.

2121 G. Stenger. *Les Grandes Dames au XIX*e *siècle. La duchesse de Broglie* [*fille de M*me *de Stael*]. - MLP. 1909, t. XXII, p. 401-419, ill.

2122 Primi Visconti. *Mémoires sur la cour de Louis XIV*. Traduits de l'italien et publiés avec une introduction, des appendices et des notes par J. LEMOINE. Paris, Calmann, 1909, in-8, XLVIII-443 p. (FH. 1909, t. I, p. 8-27 = A. Chuquet; RCHL. 1909, n.s., t. LXVII, p. 228 = A. Ch.; RHD. 1909, t. XXIII, p. 320 = B.P.; RHist. 1909, t. CI, p. 99 = H. Hauser).

2123 B. Wachstein. *Die Gründung der Wiener Chewra-Kadischa im Jahre 1763*. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 97-102.

2124 [II, 270] H. Widmann. *Geschichte Salzburgs*. Bd. II. (1270-1519). (Allgemeine Staatengeschichte. Hsg. v. K. LAMPRECHT. III. Abt.: Deutsche Landesgeschichten. Hsg. v. A. TILLE. 9.). Gotha, Perthes, 1909. M. 8. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 215-216).

... 'denen empfolen... die... einen vertieften Einblick in das Wesen des deutschen Volkscharakters sich erschaffen wollen' (ZöV.).

2125 G. d'Avenel. *Les riches depuis sept cents ans*. Paris, Colin, in-18, 390 p. Fr. 4. (MLP. 1909, t. XXII, p. 49* = X.Z.).
'Il étudie les honoraires obtenus, jadis et de nos jours, par les médecins et chirurgiens, les peintres et sculpteurs, les avocats, les gens de lettres, les artistes dramatiques' (X.Z.).

2126 A. Ch. F. Davies. *A complete guide to heraldry*. London, Jack, 1909, 8vo, 660 p. 10*s*. 6*d*.

2127 F. Friedensburg. *Die Münze in der Kulturgeschichte*. Berlin, Weidmann, 1909, 8°, VIII-241 S., mit Abb. M. 6.

2128 H. Grossjohann. *Zur Geschichte des süderländischen Bauernstandes*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 441-442.

2129 S. Hellmann. *Verse über die Entstehung des Kosmos* [17. Jahrh.]. - NAGADGK. 1909, Bd. XXXIV, S. 536-538.

2130 H. Hungerland. *Ueber ältere germanische Tageschronologie und daran erinnemde Ortsbezeichnungen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 382-383.
Vgl. WANNER DER AELT. *Nochmal Uchte*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S.449.

2131 C.F. Lehmann-Haupt. *Alt-kulturelles erläutert durch neu-chinesisches*. - ZfE. 1909, Bd. XLI, H. 5.

2132 *Les Maîtres de l'heure à Paris*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 277-284, ill. 'Les rouages de l'organisation' des les débuts.

2133 Fr. Nohain. *Les Heures animées*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 199-206, ill.
Il fut un temps où on préféra les horloges poétiques aux horloges mécaniques. Souhait que ce goùt revienne. L'horloge de Munich.

2134 M. Nordau. *Die konventionellen Lügen der Kulturmenschheit*. Leipzig, Elischer Nf., 350 S.M. 4.

2135 A.M. Pachinger. *Wallfahrts-, Bruderschafts-, und Weihemedaillen der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg*. Wien, Ludwig, XII-69 S, 4 Taf. M. 12. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 212-214 = R. von Höfken).
... 'Dem Sammler und Händler dienlich...; der Wissenschaft im allgemeinen und der Volkskunde im besonderen... wenig' (R. v. H.).

Vgl. II, 847.

2136 M. Rivière. *La Fin de l'Inconnu*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 271-281, ill.
'Bilan de l'exploration terrestre à travers les siècles...' Entr'autres 'quelques antiques conceptions du monde'.

Lezing. Legentibus solis.

2137 L. de Saussure. *Les origines de Vastronomie chinoise*. - TP. 1909, 2e s., t. X, n. 2-3.

2138 M. Heins. *Bourses et banques* [en Belgique]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 490-492, ill.
Histoire, architecture, influence.

2139 St. Schindele. *Naturwissenschaftliche Seltsamkeiten aus dem Altertum*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 622-623.
Einige Proben aus der griechischen Schriften über Naturwissenschaft, Medizin, Astrologie, Theosophie, Mantik, Traunideuterei, Zauberei.
... 'Ob nicht auch in künftigen Jahrhunderten ein ähnlicher Rückblick, wie der hier versuchte, auf manche Teile unseres jetzigen naturkundlichen Wissens stattfinden wird? Wer weiss? Das Leben ist kurz, die Kunst lang!' 2140 G. Sommerfeldt. *Kostenrechnung einer Reise des Landgrafen Georg Ludwig zu Leuchtenberg von Prag nach Liegnitz, 26. Mai-2. Juni 1587*. - MVGDB, 1908-1909, Bd. XLVII, S. 533-539.

2141 K-Classen. *Ueber den Zusammenhang der vorgeschichtlichen Bevölkerung Griechenlands und Italiens*. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 37-39.

2142 J. de Morgan. *Note sur le développement de la civilisation dans la Sicile préhistorique*. - REAP. 1909, t. XIX, u. 3.

2143 E. Florence. *Les pierres de jet et de fronde*. - L'HP. 1909, n. 2.

2144 O. Holzhausen. *Eisengewinnung in vorgeschichtlicher Zeit*. - ZfE. 1909, Bd. XLI, II. 1.

A. John. Pfahlbauten im Franzensbader Moor. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 102-103, mit Karte.

2146 J.O. Kinnaman. *Prehistorie Rome*. - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2147 L.K. Moser. *Zur Vorgeschichte des österreichischen Küstenlandes*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 138-141.

2148 Gr. Snowadzki. *Die vorgeschichtlichen Burgwälle der Provinz Posen*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 178-180, 198-200, 217-219, mit Abb.

2149 A. Wiedeniann. *Die Steinzeit AEgyptens*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 293-299.

2150 M. Alsberg. *Neu aufgefundene fossile Menschenreste und ihre Beziehungen zur Stammesgeschichte des Menschen*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 261-267, mit Abb.

G. Bonnier. *Les Rouvelles Découvertes relatives à l'Homme Préhistorique* [: le crâne de la Chapelle-aux-Saints, et la machoire simiesque aux dents quasi humainesde Heidelberg]. - APL. 1909, t. LIII, p. 183.

Melding, belang. De natura rei et pondere.

2152 E. Frizzi. *Ein Beitrag zur Anthropologie des 'Homo alpinus tirolensis'*. - MAGW. 1909, Bd. XXXIX. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 108 = R[ivet]).

H. Haas. *Tsungmi's Yuen-zan-lun*. Eine Abhandlung über den Ursprung des Menschen aus dem Kanon des chinesischen Buddhismus. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 491-532. (RHR. 1909, t. LX, p. 281 = R. D[ussaud]).
'Tsungmi, cinquième patriarche de l'école de Hwâ-ven, était un prêtre bouddhiste chinois mort à 62 aus, en 840 ou 841 de notre ère' (R.D.).

2154 M. Hörnes. *Natur- und Urgeschichte des Menschen*. Wien, Hartleben, 1909, 4°, 2 Bde, 591 u. 608 S., mit 1 Taf., 6 Vollbild., 10 Kart., 202 Abb. i. Texte, *K*. 30. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 355 = P. Bartels; ZöV. 1909, Bd. XV, S. 215).

[Auf Lief. 1.]... ‘Soweit sich... ersehen lässt, wird nicht nur der Fachmann, sondern auch der Fernerstehende, welcher sich über die in das Gebiet der physischen Anthropologie fallenden Fragen zu orientieren wünscht, eine grosse Menge interessanter Abbildungen und für ihn wertvollen Materiales zusammengestellt finden...’ (P.B.).
‘... menschliche Kultur auf physische Grundlagen...’ (ZöV.).

2155 H. Klaatsch. *Die neueste Ergebnisse der Paleontologie des Menschen und ihre Bedeutung für das Abstammungsproblem*. - ZfE. 1909, Bd. XLI, H. 3-4.

2156 H. Klaatsoh. *Preuves que l‘‘Homo mousteriensis Hauseri’ appartient au type du Neanderthal*. - L'HP. 1909, p. 10. (L'Authr. 1909, t. XX, p. 220-222 = L. L[aloy]).

2157 G.G. MacCurdy. *Eolithic and paleolithic man*. - AA. 1909, n.s., v. XI, n. 1.

2158 J.R. Mortimer. *The Stature and Cephalic Index of the Prehistorie Man whose Remains are preserved in the Mortimer Museum, Driffield*. - Man. 1909, v. IX, no. 3.

2159 B. Oetteking. *Kraniologische Studien an Altägyptern*. - AfA. 1909, n. F., Bd. VIII, S. 1-90, mit 14 Abb., 4 Taf. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 430-431 = L. L[aloy]).

2160 E. Rod. - Sergines. *Cesare Lombroso*. - APL. 1909, t. LIII, p. 403, 401.

2161 L. Sofer. *Ueber die Plastizität der menschlichen Rassen*. - ARGILBd. V, H.5.

K. Steindorff. *Sport und Auge*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1773-1776.
‘Schädliche Folgen, unleugbare Vorteile’.

2163 C.H. Stratz. *Atavismus des menschlichen Ohres*. - AfA. 1909, n. F., Bd. VIII, S. 146-147, mit Abb.

2164 E. Werth. *Das geologische Alter und die stammesgeschichtliche Bedeutung des Homo Heidelbergensis*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 229-232.

2165 Bâl Gangâdhar Tilak. *The Arctic Home in the Vedas, being a new key to the interpretation of many vedic texts and legends*. Bombay, 1908. (CRSAIBL. 1909, p. 392-393 = Barth; RHR. 1909, t. LX, p. 133-134 = [R. Dussaud]).
... ‘Il prétend trouver dans les textes védiques le souvenir tres net de Fépoque où, avec leurs frères, les autres Aryas, les Hindous habitaient le pôle Nord quelque 10 à 15 mille ans avant Jésus-Christ. - C'est en somme un curieux et très remarquable exemple du danger qu'il y a à vouloir bâtir de l'histoire sur de simples possibilités philologiques’ (B.).

2166 Fr. Cumont. *La plus ancienne géographie astrologique* [représentant les pays par des animaux du zodiaque]. - Klio. 1909, t. IX, p. 263-273. (RHR. 1909, t. LX, p. 136 = [R. Dussaud]).

Commentaire d'un passage de Rhétorios l'Egyptien se référant à Teukros le Babylonien et publié par FR. BOLL.

2167 Fr. Krönig. *Die Bleicheröder Berge*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 171-174, 177-181, 190-192.

2168 W. Reinhard. *Eine Manuskriptkarte der Britischen Insein aus dem 16. Jahrhundert*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 1-2, mit 1 Taf.

2169 Fr. Schulze. *Die geographische und ethnographische Bedeutung von Springers ‘Meerfahrt’ vom Jahre 1509*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 28-32.

G. Schwalbe. - E. Zache. - P. Gräbner. - K. Eckstein. *Landeskunde der Provinz Brandenburg* (hsg. v. E. FRIEDEL. - R. MIELKE). Bd. I, *Die Natur*. Berlin, Reimer, 400 S., mit 100 Abb. u. 5 Kart. M.4. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 462-463 = K. Beucke).
Das erste v. 5 Bden mit etwa 1000 Abb., zahlreichenSpezialkarten und der grossen fünffarbigen Karte der Prov. Brandenburg 1: 300000. M. 20.
'Eine in grossem Stile angelegte Heimatskunde, die von einer Reihe berufener Fachgelehrten bearbeitet wird' (K.B.).

2171 M. Barrès. *L'Ame Lorraine*. Promenade au Pays Lorrain. - APL. 1909, t. LIII, p. 125-126.

2172 H. Blanchard. - A. Blanchard. *La Camargue*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 396-398, ill.

2173 H. Boland. *Monts d'Ossau et Sierras d'Aragon. D'Eaux-Bonnes à Panticosa*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 372-374.

2174 T. Cana'an. *Der Acherbau in Palästina*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, 8. 268-272, 283-286.

2175 H. Colard. *Ulm*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 217-220, 242-246, ill.
Légende, Histoire, Aspect.

2176 D.D.L.R.T. *Les Esquimaus*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 158-161.

2177 E.D. *La vallée d'Aure* [Hautes-Pyrénées]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 539-543, ill.
Détails d'art populaire.

2178 M. de la Chapelle. *Une Visite à Scheveningue*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 322-327, ill.

2179 V. Delsaux. *En Irlande*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 562-565, ill.

2180 E. De Résyek. *Bône*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 566-567, ill.

2181 J. Dewert. *De Lessines à Flobecq par le chemin des écoliers*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 472.

Détails de folklore.

2182 Dombart. *Blutenburg bei München*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 92-94, mit Abb.

2183 C. Dubois. *Virton*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 349-351, ill.
Détails ethnographiques et folkloriques.

2184 Enrique. *La province de Valence*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 33-35, 64-65.

2185 E. Frischauf. *Zur Ortsanlage von Eggenburg*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 147.
Erwiderung auf eine Notiz von R. A[NDREE] in '*Die Strofe des Steintragens*' [Bvb. II, 1703].

2186 Fr. Goossens. *Une croisière aux pays du Nord. Écosse, îles Orcades, îles Feroë, Islande, Spitzberg, cap Nord et Norvège*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 497-502, 508-515, ill.

2187 J. Gorez. *La vallée du Geer* [de Waremme à Maastricht]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 337-341, ill.
Peuple, pays.

2188 J. Gröschel. *Murnau*. -VuV. 1909, Bd. VII, S. 59-63, mit Abb.

2189 H. Guerlin. *Rhodes*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 464-473, ill.

2190 P. Guitet-Vauquelin. L'Ile de Beauté et de Misère. *La Corse et les Corses*. - TAT. 1909, a. 2, t. III, p. 219-223, ill.
... 'Sou sol, ses paysages, sou climat, les ressources de ses diverses regious'.

2191 P. Hahn. *Varzin. Persònliche Erinnerungen an den Fürsten Otto von Bismarck*. Berlin, Verl. d. Vereins f. Bücherfreuude, [1909], 8°, 293 S.M. 3, 30. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 465 = H. Michel).
'Im *Anhang* werden ein paar Erntekranzlieder mitgeteilt uud eine Reihe von Prozessakten aus dem 17. Jh. abgedruckt, in denen sich Gewalttätigkeit der Adligen, Rechtlosigkeit der Bauern, Aberglaube und Unverstand seltsam spiegeln: eine "Hexe" bereitet einen Zaubertrank und muss mit Marter und Feuertod dafür büssen.
- Dem Folkloristen legen diese Dokumente die Frage nahe, ob nicht eine planmässige Durchforschung älterer Prozessakten für volkskundliche Zwecke ausführbar ware... ertragreich wäre sie gewiss' (H.M.).

2192 G. Hanotaux. *Barcelone*. Notes de Voyage. - APL. 1909, t. LIII, p. 387, ill.

2193 M. Harry. *Plages Tunisiennes*. - Ill. 1909, t. CXXXIV, p. 38-42, ill.

2194 Fr. Kempff. *Aus dem Palukenlande*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 202-203, 223-226.
'Der Name Paluka ist eine böhmische Ortsbezeichnung...'

2195 Koch. *Die Wüstungen in der Gieboldehäuser Flur und die Dodenhätuser Kapelle*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 155-156.

2196 C. Krah. *Die Insel Runö und ihre Bewohner*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 181-186, mit 5 Abb.

2197 A. Lebrun. [*Naples, Capri*]. Impressious fugitives. - BTCB. 1909, t. XV, p. 344.

2198 J. Leclercq. *Une journée à Montserrat*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 261-262, ill. Monastère, pèlerinage, légende.

2199 N. Lecrenier. '*Les Charmettes* [réduit par Jean-Jacques (et Mme de Warens) habité']. - BTCB. 1909, t. XV, p. 558-560, ill.
Le pays, la population.

2200 H. Lefore. *La Corse, citadelle de la France*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 252-260, ill.
Moeurs, banditisme, résultant du milieu.

2201 G. Le Roy Liberge. *Lisbonne*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 717-724, ill. 2202 *Madrid*. - Le Figaro illustré. In-fol. Fr. 3. (MLP. 1909, t. XXI, p. 153* = X.P.).
'Vie, moeurs, richesses d'art' (X.P.).

2203 H. Mayer. *Rüppurr, ein Bauern- und Industriearbeiterdorf*. (Volkswirtschaftliche Abhandlungen der Badischen Hochschulen. Bd. X, II. 6.). Karlsruhe, Braun, 1909, 8°, vni-87 S.M. 1, 80.

2204 Fr. Mielert. *Eindräcke aus dem Kernlande der Kabylen Algeriens*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 357-361, mit 7 Abb.

2205 Fr. Mielert. *Die Insel Korfu*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 104-110, mit 7 Abb.

2206 Fr. Mielert. *Ein Ausflug ins Waldenburger Bergland*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 751-754, mit Abb.

2207 Préherbu. *Rothenburg-ob-Tauber* [Bayern]. Conférence. - BTCB. 1909, t. XV, p. 476, ill.

Résumé.

2208 E. Rahir. *Les Causses*. Leurs curiosités. Leurs merveilles. - BTCB. 1909, t. XV, p. 230-234, 246-249, ill.

2209 F. Ranzow. *Sennerinnen*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1322-1326, mit Abb.

2210 J. Remisch. Au pays de Meuse. *De Namur à Dinant*.- BTCB. 1909, t. XV, p. 413-417, ill.

Détails folkloriques.

2211 Fr. Ricard. *Les transformations de Tunis*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 603-616, ill.

2212 *Rundlings-Dörfer*. - DG. 1909, Bd. X, S. 216-217, mit Abb.

2213 S. *Au pays des Guanches*. (Iles Canaries). Ténériffe, Le Val Orotava, Gomera, Hierro, La Palma. - BTCB. 1909, t. XV, p. 149-153, 306-310, 419-421, 544-548, 551, ill.

2214 E. Schmidt. *Das Stadtbild Brombergs einst und jetzt*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 318-324, mit Abb.

2215 A. Sieghardt. *Die König-Otto-Höhle bei Velburg*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 162-164, 178-180, mit Abb.
... 'Felsblöcke. Man nennt sie die drei steinernen Jungfrauen, welche der Sage nach drei Töchter eines Grafer. von Velburg, die dieser bei ihrer Flucht aus dem Vaterhause verwünschte, darstellen sollen...'

2216 D. Steilen. *Ein Ausjlug ins Kransmoor*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 42-46, mit Abb.

2217 E. V[an] Z[eebroeck]. Dans les Alpes de Souabe. *Lichtenstein*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 205-206, ill.
Aspect, Légende [littéraire] de W. HAUFF. *Lichtenstein*.

2218 I. Verneur. *Tunis et ses environs*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 332-336, ill.
La ville, voies circulaires et faubourgs, la vie, la population.

2219 I. Verneur. *Le vélo en Tunisie*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 375-376, ill.

2220 W. Vielberth. *Wanderungen durch das Regental im Bayerischen Wald*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 647-653, mit Abb.
1. Im Vorwald; 2. Von Cham nach Kötzting; 3. Bergfahrten; 4. Pfingstritt.

2221 *Visions du Désert*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 252-259, ill.
Pages empruntées à Pierre Loti, Louis Bertrand, Jean Pommerol...

2222 R. von Behr. *Ein Ausflug nach Finnland*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1366-1370, mit Abb.

2223 H. von Monschaw. *Im Lande des Schnanenritters*. [Cleve]. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 776-778, mit Abb.
Sagen [vom Schwanenritter und vom 'Otto dem Schütz'] und Geschichte.

2224 H. Bourgeois. *Ethnographie européenne*. (- BSRBG. 1909) Extr., 45 p.

2225 S. Bugge (†). - A. Torp. *Das Verhältnis der Etrusher zu den Indogermanen und der vorgriechischen Bevolkerung Kleinasiens und Griechenlands*. Strassburg, Trübner, 1909. (RHR. 1909, t. LIX, p. 381-382 = R. D[ussaud]).

... ‘Un chapitre concerne les cultes étrusques...
... ainsi seraient confirmées les anciennes traditions sur la patrie d'origine des Étrusques’ (R.D.).

2226 E. Edel. *Der Witz der Juden*. Berlin, Lamm, 1909, 60 S.M. 1.

2227 E. Fischer. *Die Herhunft der Rumänen nach ihrer Sprache beurteilt*. - KbAEU. 1909, Bd. XL, S. 2-6.

2228 E. Frauer. *Die Bevölkerungsschichten Rätiens*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 76-79.

2229 A. John. *Allerlei Hypothesen*. [Waren die Romer im Egerlande? Woher stammen die Egerländer?] *Die Römer-Hypothese*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 34-36.

2230 A. Lonke. *Die Römer in Niedersachsen zwischen Weser und Elbe*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 21-23.

2231 A. Schirkoff. *Etude ethnographique sur les Slaves de Macédoine*. Paris, Gauthier, 1909, 93 p. (Anthr. 1909, Bd. IV, S. 830-832 = R. Nachtigall).

2232 J. Stark. *Die Egerländer Koloniën in Galizien*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 76-78, 97-98, mit Abb.
Vgl. UE. 1907, Bd. XI, S. 15.

2233 R. von Weinzierl. *Zur Römerfrage im Egerlande*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 50; vgl. ebd. S. 37.

2234 S. Weissenberg. *Peki'in* [in Galiläa] *und seine Juden*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 41-45, mit Abb.

4. Oudheidkunde en beeldende kunsten. - Archeologia, artesque pulchrae.

2235 *Ancient and Modern Athens*. (Archaeological note). - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2236 *Kunstwerke und Geschichtliches aus dem Egerlande in der Oberpfalz*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 47-50.
U.m. Kümmernisbilder in der Oberpfalz.

2237 V. Lamperez y Romea. *Historia de la arquitectura cristiana española en la Edad Media*. Madrid, 1908-1909, 2 vol., in 4°, 733 y 671 p., il. (RHR. 1909, t. LX, p. 267 = P. A[lphandéry]).

Etude remarquable (P.A.).

2238 J. Schmidt. *Grabungen und Funde in Kirchen*. - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 95-122, mit 11 Abb. und 1 Plan.

2239 M. Schultze. *Aus der Zeit der ostgermanischen Gesichtsurnen*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 303-313, mit Abb.
‘Nach einigen Funden im Museum der Historischen Gesellschaft zu Bromberg’.

2240 A. Thümmel. *Der Germanische Tempel*. (Diss.). Halle, Karras, 1909, 8°, 1-424 S., 2 Kart.

2241 L. Belleli. *An independant examination of the Assuan and Elephantine aramaic papyri*. London, 1909, 8vo, 204 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 265-266 = Mayer Lambert).

'...prétend que les papyrus araméens de Blacas, comme ceux d'Assouan et d'Eléphantine, out été forgés de toutes pièces'. - Improbable a priori. (M.L.).

2242 [*Découvertes faites dans la basilique vaticane:* dalles, inscriptions, motifs sculpturaux, murs antiques...] - Journal des Débats: 10-V-1909; RHR. 1909, t. LX, p. 131-132 = R. D[ussaud].

2243 H. de Genouillac. *Tablettes sumériennes archaïques. Matériaux pour servir à l'histoire de la société sumérienne*. Publ. avec introduction [reconstitution de la société sumérienne], transcription, traduction et tables. Paris, Geuthner, 1909, in-4, LXXI-122 p., 41 pl. (RHR. 1909, t. LX, p. 83-87 = Allotte de la Fuye).
'Documents provenant d'une importante trouvaille faite à Tello en 1902; ils présentent un intérêt exceptionnel, en raison de leur homogénéité, de leur haute antiquité et par ce fait qu'ils s'appliquent à une période de l'histoire de Lagash, qui nous était restée inconnue...' (A. dl. F.).

2244 R. D[ussaud]. *Une dédicace à 'Astarté Palestinienne' trouvée à Délos* [en 1907]. - RHR. 1909, t. LX, p. 129-130; Cf. CLERMONT GANNEAU dans CRSAIBL. 1909, p. 307 s.

2245 R. D[ussaud]. *Epigraphie grecque et latine d'Egypte*. [Textes relevés en Egypte par SEYMOUR DE RICCI. - CRSAIBL. 1909, p. 144-165]. - RHR. 1909, t. LIX, p. 378.

2246 [R. Dussaud. *Le sens d'une épitaphe punique mentionnant une prétresse*]. - RHR. 1909, t. LX, p. 134.
L'épitaphe fut publiée par PH. BERGER dans CRSAIBL. 1907, p. 804, et (en partie mal) expliquée par E. VASSEL ibid. 1909, p. 259.

2247 [R. Dussaud. *Résultats des recherches de* P. MONCEAUX *sur l'épigraphie donatiste*]. - RHR. 1909, t. LX, p. 137-138; Cf. CRSAIBL. 1909, p. 249 s.

2248 R. D[ussaud]. *Scène* [supposée] *rituelle peinte de l'epoque quaternaire*. [Peinture rupestre découverte dans le bassin inférieur de l'Ebre par J. CABRÉ AGUILA, et étudiée par H. BREUIL]. - RHR. 1909, t. LIX, p. 377; L'Anthr. 1909, t. XX, janv. févr.

2249 E. Florence. *Étude des pierres à cupules et gravées du château de Blois*. - L'HP. 1909, n. 4.

2250 P. Gauckler. *Rapport sur des inscriptions latines découvertes en Tunisie de 1900 à 1905*. - Nouv. archives des missions scient. et litt. t. XV, f. 4. (RHR. 1909, t. LIX, p. 276 = [R. Dussaud]).

2251 F. Hommel. *Zu der auf der Insel Delos gefundenen mindiseken Inschrift Hubal-Habel-Apollon*. - OLZ. 1909, Bd. XII, N.2.

2252 J.A. Knudtzon. *Die El-Amarna-Tafeln* in Umschrift und Uebersetzung. (Vorderasiatische Bibliothek. 2.). H. 1.-10. Leipzig, Hinrichs, 8°, IV-960 S.M. 3 das Heft. (RHR. 1909, t. LIX, p. 250-252 = R. Dussaud).
Réédition, plus minutieuse et mieux utilisable, des fameuses tablettes de correspondance diplomatique découvertes il y a trente ans. La religion cananéenne en sort avec des formes plus élevées (R.D.).

2253 R. Armstrong. *Prehistorie leather shield found at Clonbrin*. - Proceed. of the roy. bist. Acad. 1909, v. XXVII, p. 259. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 396 = M. B[oule]).

2254 R. Beltz. *Das neolithische Grabfeld von Ostorf bei Schwerin*. - AfA. 1909, Bd. VII, S. 268, 2 Pl. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 399 = L. L[aloy]).

2255 M. Besnier. *Les Catacombes de Rome*. Paris, Leroux, 1909, in-12, 300 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 376-381 = P. Gauckler).
Histoire, répartition, dispositions intérieures, aspects, souvenirs, iconographie.

2256 J. Böhmer. *Jericho*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 322-334.
Stadt und Namen.

2257 M. Boule. *L'Homme fossile de la Chapelle-aux-Saints (Corrèze)*. - L'Anthr. 1909, t. XX, p. 257-271, ill.

2258 H. Breuil. *Le gisement quaternaire d'Ofnet (Bavière) et sa sépulture mésolithique*. - L'Anthr. 1909, t. XX, p. 207-214.

2259 [J. Capart. *Les antiquités égyptiennes de la collection du roi des Belges*]. - Le XXe Siècle; RHR. 1909, t. LX, p. 283-284.
La déesse Sekhmet, un scribe royal du Trésor, un intendant du temple de Ramsès II à Thèbes, un roi Masahirta...

2260 *Les crânes déformés du bassin de Paris*. - Ill. 1909, t. CXXXIV, p. 15.
Dans un ossuaire de l'époque néolithique découvert par M. BAUDOUIN à Belleville (en Seine-et-Marne), on a trouvé une quarantaine de crânes présentant une déformation artificieile. C'est la déformation annulaire provenant d'une coiffure spéciale, et qu'on ne savait pas si ancienne, ni surtout autochtone dans cette partie de l'Europe.

2261 Fr. Cumont. [*Origine et signification des 'colonnes au géant' ou à l'anguipède trouvées en Belgique*]. - RHR. 1909, t. LX, p. 275-276.
Il s'agit de monuments glorifiant les Césars vainqueurs des Germains, sous les traits de Jupiter écrasant les géants. ...un produit de la tradition gréco-romaine, plus exactement de la tradition gréco-orientale.
Ceci pour préciser ce qu'il y a dans le compte-rendu du congres de la Fédération archéol. et histor. de Belgique: XXIe session. Liège, 1909.

2262 *The Death of Moses*. (Archaeological note). - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2263 R. de Bettex. - E. Melchior de Vogüé. *Les Fouilles du Forum*. - APL. 1909, t. LIII, p. 507, ill.
'Relation fantaisiste.
... 'Le Forum actuel [un échiquier où les savants jouent leur partie... 47 manières de l'expliquer!] est la meilleure image de la grande classe où nous avons entrepris de mettre le monde en formules'.

2264 S.R. Driver. *Modern Research as illustrating the Bible*. (The British Academy, Schweich Lectures. 1908). London, Frowde, 1909, 8vo, VIII-95p., ill. 3*s*. (RHR. 1909, t. LX, p. 115-116 = R. D[ussaud]).

Trois conférences: 1. historique des recherches archéologiques en Oriënt pendant le XIXe s.; 2. 3. Canaan d'après les inscriptions et les fouilles (R.D.).

2265 R. D[ussaud]. *Antiquités chrétiennes d'Asie Mineure* [découvertes ou rencontrées en 1907 par H. GRÉGOIRE]. - RHR. 1909, t. LX, p. 130-131; Cf. H. GRÉGOIRE dans BCHell. 1909, p. 1-169.
'On a retrouvé le monastère où furent transportées les reliques des quarante soldats de la Legio Fulminata;... Une stele funeraire employée

comme linteau de porte, gravée à l'époque chrétienne d'une formule prophylactique contre le mauvais oeil, prouve l'emploi nettement talismanique de la formule liturgique ἅγιος ὁ Θ□ός. Par là est confirmée la théorie de Perdrizet sur l'isopséphie des sigles ΧΜΓ (- REG. 1904, p. 350 ss.)...' (R.D.).

2266 R. D[ussaud]. *Catacombes d'Hadrumète* [découvertes en 1904; on continue de les fouiller]. - RHR. 1909, t. LX, p. 131; Cf. LEYNAUD dans CRSAIBL. 1909, p. 282 s.

2267 R. D[ussaud]. *Fouilles du mont Auxois* [par ESPÉRANDIEU, 1907]. - RHR. 1909, t. LIX, p. 378-379.
Statuettes, rouelles, tessons... Cf. BACTHS. 1908, p. 142-170, pl. XI-XVI.

2268 R. D[ussaud]. *Fouilles américaines à Samarie* par D.G. LYON. [Découverte de l'enceinte fortifiée?]. - RHR. 1909, t. LX, p. 129; Cf. le rapport dans The Harvard theological Review, 1909, janv.; et l'exposé des résultats par le P. VINCENT, dans RBI. 1909, p. 435-445.

2269 R. D[ussaud]. *L'Iseum Campense*. - RHR. 1909, t. LIX, p. 378.
... Comment 'H. DRESSEL (-SBPAWB. 1909, S. 640-648) identîfie le temple figuré sur une monnaie de Vespasien avec le temple d'Isis élevé sur le champ de Mars à Rome...'

2270 R. D[ussaud]. *Nécropole mycénienne à Céphalonie*, découverte par KAVVADIAS. - RHR. 1909, t. LX, p. 128-129; Cf. CRSAIBL. 1909, p.382-391.

2271 [R. Dussaud]. *Le reliquaire de Purushapura (Peshawar)*.- RHR. 1909, t. LX, p. 277-278, ill.
'Découverte d'une cassette renfermant des ossements du fondateur du Bouddhisme, de Gautama Bouddha lui-même, ou tout au moins les reliques que le roi Kanishka (converti au bouddhisme vers l'an 100 de notre ère) considérait comme authentiques'. Circonstances de la découverte; aspect de l'objet.

2272 [R. Dussaud]. *Sanctuaire lihyanite (Arabie)* [découvert par les PP. JAUSSEN et SAVIGNAC]. - RHR. 1909, t. LX, p. 278.
'Ce sanctuaire a fourni deux statues de particuliers dressées à la suite d'un voeu'. Style égyptisant. Inscriptions arabes. Cf. le P. LAGRANGE dans CRSAIBL. 1909, p. 457-461, ill.; RBI. 1909, oct.

2273 R. D[ussaud]. *Sanctuaire oriental trouvé à Ostie*. - RHR, 1909, t. LIX, p. 378.
... 'découvert et étudié par DANTE VAGLIERI (-CRSAIBL. 1909, p. 184 ss.)'.

2274 R. D[ussaud]. [Substructions d'un] *Temple* [?] *de source au Mont Auxois* [avec un tas d'ex-voto... une dédicace à Apollon..., découverts par ESPÉRANDIEU]. - RHR. 1909, t. LX, p. 278.
Cf. CRSAIBL. 1909, p. 498-506.

2275 A. Foucher. *Notes d'archéologie bouddhique*. - BEFEO. 1909, t. IX, n. 1.

Les Fouilles sous-marines de Madhia. [Repêchage d'objets artistiques grecs], - III. 1909, t. CXXXIV, p. 262, ill.

2277 Haupt. *Der Kopfvon Jankowo*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 313-314, mit 1 Abb.
... 'zeigt bei klarer plastischer Auffassung den Ausdruck einer schlichten Männliclikeit, die auf die Einfachheit und den sachlichen Ernst der religiösen Vorstellungen wohl einen Rückschluss gestattet'.

2278 O. Hauser. *Découverte d'ua squelette du type du Neanderthal sous l'abri inférieur du Moustier*. - L'HP. 1909, p. 1, ill. (L'Anthr. 1909, t. XX, p. 220-222 = L. L[aloy]).

2279 Hervé. *Des pierres-figures au point de vue ethnographique*. - REAP. 1909, t. XIX, n. 3.

2280 F. Honoré. [- Capitan]. *Le plus ancien squelette humain* [de la Ferrassie, découv. par CAPITAN et PEYRONY en sept. 1909]. - III. 1909, t. CXXXIV, p. 380-381, ill.
Le gisement, le terrain, la découverte; hypothèse et critique.

2281 E. Huber. *Le Hérapel. Les Fouilles de 1881 à 1904*. Strasbourg, Impr. alsac., 1907-1908. Fase. 1-2, pl. 1-70. (AnEN. 1908, t. IV, p. 597-600 = A. Grenier).
'Le Hérapel est un oppidum gallo-romain,... situé en Lorraine annexée, entre Sarreguemines et Forbach.
... Entre autres a été déblayé: un temple gallo-romain octogonal à doublé enceinte.
'Le premier fase. (p. 1-95) est consacré en partie au folklore de la région. - Critique sévère' (A. Gr.).

2282 G. Karo. *Archäologische Mitteilungen aus Griechenland*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 356-381.

2283 A. Mayr. *Neue vorgeschichtliche Forschungen auf Malta*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 272.

2284 L.K. Moser. *Die Entdeckungen am Forum Romanum*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 163.

2285 *Ein Ausflug nach Mykenä*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 136-138, mit 4 Abb.

2286 L. Saad. *Jericho und die dortig en Grabungen der Deutschen Orientgesellschaft*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 9-13, mit Abb.

2287 A. Viré. *Abri sous roche de la 'Rivière de Tullen'*. Près de Lacave, canton de Souillac (Magdalénien). - L'Anthr. 1909, t. XX, p. 273-282, ill.

2288 A. von Domaszewski. *Die Triumphstrasse auf dem Marsfelde*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 67-82, mit 1 Taf.

2289 F. von Dulin. *Der Sarkophag aus Hagia Triada*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 161-185, mit 3 Taf. (RHR. 1909, t. LIX, p. 379-380 = [R. Dussaud]; t. LX, p. 237-244 = A.J. Reinach).
Cf. Bvb. II, 420, 432.
'Conceptions [en partie] particulières', en partie conformes à celles de R. PARIBENI. (R.D.).

2290 O. Weber. *Zum minaïschen Altar von Delos*. - OLZ. 1909, Bd. XII, N. 2,

2291 Bödige. *Die Malteser Kommende, Lage bei Bramsche*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 400-404, mit Abb.

2292 [Buchert]. *Landkirchen*-[*Kapellen*]. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 54. 49-54, 66-67, 94-95.
Vgl. Ebd. S. 105.

2293 D.D.L.R. *La maison des étudiants* [Paris]. - RTrFE. 1909, t. X, p. 42-45.

2294 A. Engel. *Ein Gräberfeld bei Filehne*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 222, mit 1 Abb.

2295 C. Enlart. *Le Tombeau chrétien au moyen-âge*, - MLP. 1909, t. XXII, p. 538-568, ill.
Idée maîtresse, formes, depuis l'époque franque jusqu'au XVIIIe s.

2296 *Alte Grabdenkmäler*.- DG. 1909, Bd. X, S. 201-202.

2297 M. Heins. *Casernes et Force publique* [en Belgique]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 345-348, ill.
Historique.

2298 M. Heins. *Fermes et villages* [belges]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 462-463, ill. Aspect général, transformations lentes.

2299 M. Heins. *Parcs et châteaux* [anciens de Belgique]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 441-443, ill.
Distribution, aspect général.

2300 *Hügelgräber*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 156.
Auf der Heide südlich von Kümmersbruck.

2301 *Krypten unter Landkirchen*. Tegernsee, Rossstall, Warmisried, Augsburg, Peiting. - DG. 1909, Bd. X, S. 190-191, 209.

2302 E.E. Reimérdes. *Ein alter Heidefriedhof*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 371-373, mit Abb.

2303 W.M. Schmid. *Die Heiligengeist-Kirche in Passau*. - BW. 1909, Bd. VII, S. 33-36, mit Abb.

2304 J. Van Hoeck-Brassinne. *Quelques documents d'art et d'histoire du nord de la France*. [Châteaux, Portes de villes]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 450-452, ill.
Avec la légende.

2305 K. von Reinhardstöttner (†). *Der Ödenturm bei Chammünster*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 70-71, mit Abb.

2306 H. Buchert. *Brunnen*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 145-154, 155, mit Abb.

2307 H. Cassel. *Der Dianabrunnen in Hildesheim*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 432, mit Abb.

2308 E. Mareus. *Der Lambertusbrunnen zu Münster in Westfalen*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 34, mit Abb.

2309 E. Heidrich. *Die altdeutsche Malerei*. 200 Nachbildungen mit geschichtlicher Einführung und Erläuterungen. 1.-30. Tausend. Jena, Diederichs, 1909, gr. 8°, 276 S.M. 4,50.

2310 M. Heins. Nos artistes [belges]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 529-533, ill.
Il n'y a pas d'art national... Il n'y a que la beauté sous toutes ses formes. Et les artistes? C'est uniquement une question de milieu, une question de développement social, une question de circonstances.

2311 R. Van Bastelaer. *Les Estampes de Peter Bruegel l'ancien*. Bruxelles, Van Oest. (EIM. 1909, bd. XIX, bl. 142-144 = R.W.P. Jr.)

2312 [K. Frank]. *Beinbrecher*. - DG. 1909, Bd. X, S. 268.

Die Beinbrecher sind viereckige Gitter aus Eisenstangen, die über eine Grube gelegt sind. Man meint wohl, sie hätten den Zweck, Tiere vom Betreten des Friedhofes abzuhalten.

2313 W. Crahmer. *Über den indo-portugiesischen Ursprung der 'Beninkunst'*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 345-349, 360-365, mit Abb.

2314 Löhner. *Toreinlegungen und ihre Wirkung*. - VuV. 1909, Bd. MI, S. 133-136. Vgl. S. 132, 137-140.

2315 J. Sima. *Studien über nationale Stickereien aus Böhmen, Mähren und der ungarischen Slowakei*. (ZöV. 1909, Bd. XV, S. 214).

2316 M. Heins. *Les Industries des mines, de la construction et de l'ameublement* [en Belgique]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 269-272, ill.
Autrefois; denos jours.

2317 *Eine karolingische Siedelung im Bezirke Munster i. W*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 368-370, mit 2 Taf.

5. Letterkunde en levende kunsten. - Litterae, artesque dulces.

2318 *Alphabet used in Egypt*. (Archaeological note). - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2319 *Did Babylonian Temples have Libraries?* (Archaeological note).- AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2320 B. Th. Chichmarew. *K istorii liubovnykh teorii romanskago sredneviekovaia*. - Journ. Min. Instr. Publ. 1909, t. XXIV, p. 120-168, 314-354.
Contributions à l'histoire des théories de l'amour dans le roman du moyen-âge (manière dont on envisage la femme, et même la trés sainte Vierge) (RHEPB. 1910, t. XI, n.2889).

2321 *Frühling der Herzen in Liebesliedern und Liebesbriefen aller Völker und Zeiten*. Leipzig, Zeitler, 1909, 8°, 217 S.M. 1,60. (DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 948 = E.J. Rötelmann).
'Anthologie: Extrakte aus guten Büchern' (E.J.R).

2322 H.C. Goddard. *Chaucer's Legend of Good Women*. University of Illinois, 1909, 8vo, 107 p. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVIII, p. 407-408 = Ch. Bastide).

2323 E. Nestle. *Zum Corpus scriptorum christianorum orientalium*, - OLZ. 1909, Bd. XII, N. 1 u. 2.

2324 C. Pascal. *Letteratura latina medievale*. Nuovi saggi e note critiche. Catania, Battiato, 1909, in-12, VII-199p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 268-269 = P. Alphandéry).
... fait suite à sa *Poesia latina medievale*. 1907.
Survivances de la 'romanité' des maîtres classiques. Notices sur des poèmes pseudo-ovidiens (*De quattuor humoribus, Somnium, De luculo, Carmen de Philomela, De ludo scacchorum, De ventre*), et sur l'histoire de Sénèque au moy. âge.
Etudes érudites et ingénieuses (P.A.).

2325 H. Proctor. *Symbolism of the Hebrew Alphabet*. - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2326 R. Schuster. *Griseldis in der franzosischen Literatur*. (Diss.). Tübingen, Heckenhauer, 1909, 4 Bl., 144 S.

2327 C. Weymann. *St. Basilius über die Lektüre der heidnischen Klassiker*. - HJ. 1909, Bd. XXX, S. 287-296.

2328 W.C. Allen. *The last supper not a passover meal*. - ExpT. 1909, v. XX, p. 377.

2329 B. Bacon. *The beginnings of Gospel story*. London, Frowde, 1909, 8vo. 10*s*. (JTS. 1909, v. X, p. 604-607 = F.C. Burkitt; RSCST. 1909, t. V, p. 501-503 = M.; TLZ. 1909, Bd. XXIV, S. 508-509 = W. Bauer; TRov. 1909, Bd. VIII, Hfs. 270-271 = H.J. Gladder).

2330 J. Böhmer. *Tabor, Hermon und andere Hauptberge*. Zu Ps. 89, 13. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 313-321.
Warum nach 'Nord und Säd' miteinander verhuilden.

2331 J. Brengues. - J. Hertel. *Une version laotienne du Pañcatantra. Le Mullatantai et le Pancatantra*. (- JA. 1908, p. 357-434); Paris 1909, 82 p. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 461 = J. Bolte).

2332 A. Brown. *The ears of Corn* [M^{tt} XII, 6]. - ExpT. 1909, v. XX, p. 377-378.

2333 A. Büchler. *The ears of Corn* [M^{tt} XII, 6]. - ExpT. 1909, v. XX, p. 278.

2334 A. Büchler. *The three tabernacles* [M^{tt} XVII, 4]. - ExpT. 1909, v. XX, p. 278.

2835 E. Buonaiuti. *I vocaboli d'amore nel Nuovo Testamento*. - RSCST. 1909, t. V, p. 257-264.

2336 *The Gospel of Barnabas*. Edit. a. transl. from the Italian ms. in the imperial library at Vienna by LONSDALE - L. RAGG. Oxford, Clarendon Pr., 1909. (RHR. 1909, t. LX, p. 282 = R D[ussaud]).

2337 J. Hertel. *Tantrâhhyâyiha, die älteste Fassung des Pañcatantra*, aus dem Sanskrit übers. Tl. I: Einleitung; Tl. II. Uebersetzung u. Anmerkungen. Leipzig, Teubner, 1909, gr. 8°, X-159 u. IV-159 S.M. 12. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 460-461 = J. Bolte).

2338 F. Hommel. *The Constellations of the Apocalypse*. - ExpT. 1909, v. XX, p. 426-427.

2339 *Mechiltha. Ein tannaitischer Midrasch zu Exodus*. Erstmalig ins Deutsche übersetzt und erläutert v. J. WINTER - A. WÜNSCHE. Mit Beitr. v. L. BLAU. Leipzig, Hinrichs, 1909, 8°, XXIV-391 S.M. 10. (RHR. 1909, t. LX, p. 248-251 = M. Liber).

2340 G. Milligan. *The last supper not a paschal meal*. - ExpT. 1909, v. XX, p. 334.

2341 M.J. Lagrange. *La parabole en dehors de l'Évangile*. - RBI. 1909, n.s., t. VI, p. 198-212.

2342 R.M. Lithgow. *The nomenclature of the parables*.- ExpT. 1909, v. XX, p. 360-365.

2313 F. Spitta. *Die Hirtengleichnisse des Vierten Evangeliums*. - ZNWKU. 1909, Bd. X, S. 103-127.

2344 G.A. van der Bergh van Eysinga. *Indische Eindflüsse auf evangelische Erzählungen*. Mit einem Nachwort von E. KUHN. 2. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck, 1909, 8°, 118 S.M. 3,60. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 625-628 = H. Oldenberg).

2345 A. Vates. *Bibel und Spiritismus*. München, Melchior, [1909], 96 S.M. 3.

2346 J. Barbour. *The Bruce*, ed. W.M. MACKENZIE. London, Black, 1909, 8vo, XXIII-547 p. 5*s*. Le 'roman de Bruce', du moyen âge (RHEPB. 1910, t. XI, n. 468).

2347 A. Chuquet. *Les journaux de Paris en 1789*. - FH. 1909, t. I, p. 219-227.

2348 L. Delisle. [*Un ms., relatif à s. Privat, retrouvé*]. - JS. 1908, p. 505-512. (RHK, 1908, t. LVIII, p. 313-314 = R. D[ussaud]).

'Le ms. peut remonter jusqu'au milieu du XIVe s.... Brem, partie: événements locaux... du XIe s. Seconde partie: un traité sur les miracles du saint, fait par Aldebert le vénérable, évêque de Mende de 1151-1187' (R.D.).

2349 *Dialogue sur l'esclavage de la Sainte Vierge*. Lyon, Vitte, in-16, 64 p. Fr. 0,25. (MLP. 1909, t. XXII, p. 51* = E.G.).
'... met en clarté la doctrine du bienheureux de Montfort, condensée par lui dans sa "lettre sur le saint esclavage"' (E.G.).

2350 D. Henniges. *Vita S. Elisabeth, landgravioe Thuringioe. auctore anonymo, nunc primum in lucem edita*. - AFH. 1909, t. II, p. 240-268.

2351 A. Langfors. - W. Söderhjelm. HUON LE ROI DE CAMBRAI, *La vie de Saint Quentin*. (ASSF. t. XXXVIII, n.1.) Helsingfors, Imp. soc. litt. finnoise, 1909, in-4, XXV-68 p. (Mus. 1909-1910, bd. XVII, hfz. 58-59 = K. Sneyders de Vogel; RCHL. 1909, n.s., t. LXVIII, p. 221-222 = A. Jeanroy).

2352 P. Lehmann. *Konrad Holtnicker, ein braunschweigischer Minoritenprediger* [aus d. 13. Jh.]. - BrM. 1909, Bd. XV, S. 29-31.

2353 C.G. Picavet. *Pamphlets manuscrits au début du regne de Louis XIV*. - FH. 1909, t. I, p. 71-73.

2354 M. Psichari. *Les jeux de Gargantua* (l. 1, ch. 22). - RER. 1908-1909, t. VI, p. 1-37, 124-181, 317-361; 1909-1910, t. VII, p. 48-64.

2355 B. Sepp. *Zur Afralegende*. - SMBCO. 1909, Bd. XXX, S. 418-421.
Vgl. Bvb. II, 485.

2356 G. Sommerfeldt. *Ein Pasquill auf Missbräuche am Hofe König Wenzels und an der Kurie, 1379*. - MVGDB. 1908, Bd. XLVII, S. 219-229. (RHE. 1909, t. X, p. 427-428 = H.N.).

[II, 486] G. Sommerfeldt. *Die Prophetien der hl. Hildegard von Dingen*. - HJ. 1909, Bd. XXX, S. 297-307 (Forts.).

K. Wenck. *Quellenuntersuchungen und Texte zur Geschichte der heiligen Elisabeth*. Bd. I. *Ueber die Dicta quatuor ancillarum Sa nette Elisabeth*. - NAGADGK. 1909, Bd. XXXIV, p. 427-502.

R. Wünsch. *Die Zauberinnendes Teokrit*. - HBV. 1909 Bd. VIII, S. 111-131.
'... Der älteste Dichter, der die Zauberhandlung um ihrer selbst willen dargestellt hat, war Sophron aus Syrakus... Unter den Stücken des Sophron befand sich auch eines, das den Typus des abergläubischen, zauberkundigen Weibes auf die Bühne brachte under dem Titel "Frauen, die wähnen, die Göttin gehe um". Aus diesem Mimus des Sophron und (für das erotische Motiv) aus der neuen attischen Komödie [des Menander oder eines seiner Zeitgenossen] hat Theokrit die Hauptmotive seines Gedichtes [Pharmakeutriai] geschöpft...; aber er verstand es sie zu einer neuen Einheit zu verschmelzen...

Vergil, dem Theokrit der Römer, haben die Pharmakeutriai so gefallen, dass er sie in seiner achten Ekloge kopiert hat, allerdings, ohne sie zu erreichen...'

2360 Burgers *Gedichte*, hsg. mit einem Lebensbilde versehen, v. E. CONSENTIUS. Berlin, Bong, [1909], 1. Bd., 2 Tle, CXXXII-248 u. 367 S.M. 2.

P. Champion. *Le Prisonnier desconforté du château de Loches*. Poème inédit du XVe, publié avec une introduction, des notes, un glossaire et deux fac-similés. Paris, Champion, 1909, in-8, XXII-88 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 375 = P. A[lphandéry]).

'Très intéressant document sur l'histoire de la pensée religieuse à la fin du moyen-âge... Dans sa captivité, le prisonnier a fait son examen de conscience... Ce Job du XVe s. rétorque un à un les commandements de Dieu dont il juge l'observation incompatible avec la faiblesse humaine...' (P.A.).

2362 J.J. Nunes. *As cantigas parallelisticas em Gil Vicente*. - RLus. 1909, v. XII, p. 241-267.

2363 R. Richter. *Des* KASPAR BRUSCHIUS '*Encomion Hubae Slaccenwaldensis*'. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 83-87.

2364 E. Wechssler. *Das Kulturproblem des Minnesangs. Studien zur Vorgeschichte der Renaissance*. Bd. I. *Minnesang und Christentum*. Halle, Niemeyer, 1909, 8°, XVI-503 S.

2365 M. Weissberg. *Wölwel Zbarazer* [19. Jh.], der lah rende Sänger des galizischjüdischen Humanismus. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 65-89, 103-118.

2366 R. Batka. *Allgemeine Geschichte der Musik*. Bd. I. Stuttgart, Grüninger, 1909, 8°, VIII-300 S., mit Abb. und Begl. M. 5.

2367 F. Densmore. *Scale formation in primitive music*. - AA. 1909, n.s., v. XI, n. 1.

2368 T. Norlind. *Latinsha skolsånger i Sverige och Finland*. (- Lunds universitets årsskrift. 1909, n.f., afd. 1, bd. V, nr. 5), XVI-187-4 s.
J.P. FINNO. '*Pioe cantiones ecclesiasticoe et scholastici*'. Greifswaid, Rutha, 1582.

Oorsprong, inhoud, lot. Deearumorigine, natura et sorte.

2369 Barbey d'Aurevilly. Le théàtre contemporain. T. III. Paris, Stock, in-12, 350 p. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 148* = X.P.).

2370 Jean-Julien. *Le Théàtre à Metz. Metz*, Vanière, 1908, in-8, 48 p.

2371 A. Lowak. *Drei Dramen mit Vermendung der schlesischen Mundart aus dem Jahre 1618*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 141-173.
Acolastus, Tobias, Judith.

2372 [I, 862, 1583; II, 510.] W. Bang. *Materialien zur Kunde des älteren englischen Dramas*. Bd. XXIV. *Everyman*. reprinted by W.W. GREG, from the edition by J. SKOT in the possession of A.H. HUTH. Leuven, Uystpruyst, 1909, 8°, VII-32 S. Fr. 2,25.

2373 [I, 862, 1583; II, 510.] W. Bang. *Materialien zur Kunde des älteren englischen Dramas*. Bd. XXV. *Bales Kynge Johan*, nach der Handschrift in der Chatsworth

Collection, in Faksimile hrsg. v. W. BANG. Leuven, Uystpruyst, 1909, fol., 2 S. Text u. LXIII-IV Pl. Fr. 1,25.

2374 [I, 862, 1583; II, 510.] W. Bang. *Materialien zur Kunde des älteren englischen Dramas*. Bd. XXVI. Tl. 1. *Sir Gyles Goosecappe*, nach der quarto 1606 in

Neudruck hrsg. v. W. BANG - R. BROTANEK. Leuven, Uystpruyst, 1909, 8°, 75 S. Fr. 5,50.

2375 W. Mauke. *Höhepunkte der Entwicklung der deutschen Oper*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 906-908.

Lezing. Lectiuncula.

2376 *Men as Stage 'Heroines'*. Lineal Descendants of Shakespeare's Portia and Ophelia. - StrM. 1909, v. XXXVIII, p. 591-596, ill.

2377 J. Milego. Estudio historico-critico. *El teatro en Toledo durante los siglos XVI y XVII*. Valencia, Pau, 1909, in-8°, 200 p. Pés. 3.

2378 M. *Der Stifter der Universität Göttingen über Studentenleben*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 307.
... Einige Auslassungen... aus der Verordnung vom 7. Dez. 1736.

2379 R. Richter. *Elbogen und die Universitäten im 15. bis 17. Jahrhundert*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 29-34.

2380 C. Vanden Haute. *Documents inédits concernant les libraires et maîztres d'école de Bruges* [provenant des archives des métiers aux Archives de l'État à Bruges]. - ASEB. 1909, t. LIX, p. 18-40.

6. Zielkunde. gelooes- en rechtsgeschiedenis. - Psychologia. cultuum historia iurisque.

2381 E. Doutté. *Magie et religion dans l'Afrique du Nord*. [Maroc, Algérie]. Alger, Jourdan, 1909, in-8, 617 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 222-225 = E. Montet).
... 'Grand ouvrage d'un caractère encyclopédique... La magie est à la base de la religion. Pratiques... - J'estime que l'auteur juge de la religion à un point de vue tout à fait extérieur, et qu'il ne tient pas compte d'un fait psychologique d'ordre général, qui est à la base de toutes les manifestations religieuses, depuis l'animisme le plus grossier jusqu'à la religion la plus spiritualiste, à savoir le sentiment religieux' (E.M.).

2382 E. Durkheim. *Examen critique des systèmes classiques* [animiste et naturiste] sur les origines de la pensée religieuse. - RPhs. 1909, janv.-févr. (RHR. 1909, t. LIX, p. 277-278 = [P. Alphandéry]).
Introd. d'un livreen préparation sur *Les Formes élémentaires de la pensée et de la vie religieuse*.
Dans un cas comine dans l'autre [pour la théorie animiste comme pour la théorie naturiste], il faut en venir à voir dans la religion le produit d'une interprétation délirante. (Pour les animistes c'est le réve, pour les naturistes, ce sont certaines manifestations cosmiques qui auraient été le point de départ de l'évolution religieuse)... Pratiquement... pardelà ce qu'on a appelé le naturisme et l'animisme, il doit y avoir un autre culte plus fondamental et plus primitif, dont les premiers ne sont vraisemblablement que des formes dérivées ou des aspects particuliers (P.A.).

2383 G. Eberhard. *Origines de la religion*. Essai sur les croyances des primitifs. (Thèse). Montaubau, Impr. coopérative, 1909, in-8, 56 p.

2384 R. Pettazzoni. *Le origini dei Kabiri nelle isole del mar Tracio*. (-RRALSM. 1908, t. XII); Roma, tipogr. della R. Acc. dei Lincei, 1909, in-4°, 110 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 252-255 - R. Dussaud).

‘L'évolution du culte cabirique, telle que la conçoit l'auteur, pourra paraitre artificielle, en revanche elle lui permet un exposé méthodique de la question...’ (R.D.).

2385 H. Raahdall. *Philosophy and religion*. Six lectures delivered at Cambridge. London, Duckworth, 1909, 8vo, XVI-189 p. 2*s*. 6*d*.

2386 A. Tardieu. *L'Esprit Nouveau et la Tradition*, les deux pôles de L'Histoire. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 561-569, ill.
‘Les phases décisives de la lutte séculaire entre l'innovation et la tradition... Aspect de l'Europe et du monde depuis la fin du XVIIIe siècle’.

Ziel- en letterkundig. Psychologica sed litterariè.

2387 *Aboriginal Religions conipared with the Historical*. (Archaeological note). - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2388 A. Bros. - O. Habert. *Histoire des religions et apologétique*. Précisions nécessaires. - RCF. 1909, t. LX, p. 102-110.

2389 A.R. Brown. - A. Lang. *The religion of the Andaman Islanders*. - FL. 1909, v. XX, p. 257-271, 492-497.

2390 Carra de Vaux. *La doctrine de l'Islam*. (Études sur l'Histoire des Religions. 3). Paris, Beauchesne, 1909, in-16, IV-319 p., 13 grav. (RHR. 1909, t. LX, p. 391-393 = E. Montet).
1. Unité divine et rites de la prière; 2. Vie future; 3. Fatalisme; 4. Aumône, légendes sur Jésus et Marie; 5. Pèlerinage; 6. Guerre sainte; 7. La femme; 8. Enfant et éducation; 9. Mystique; 10. Avenir de l'Islam.
Exposé impartial (E.M.).

2391 C. Clemen. *Religions-geschichtliche Erklärung des neuen Testaments*. Die Abhängigkeit des ältesten Christentums von nichtjüd. Religionen u. philosoph.

Systemen, zusammenfassend untersucht. Giessen, Töpelman, 1909, 8°, VIII-301 S., mit 12 Abb., 2 Pl. M. 10. (HJ. 1909, Bd. XXX, S. 375-376 = K. Lübeck; RBI. 1909, n.s., t. VI, p. 280-284 = M.J. Lagrange; HZ. 1909, Bd. CIII, S. 337-341 = A. Jülicher; TLBl. 1909, Bd. XXX, Hfs. 150-152 = J. Leipoldt; TRev. 1909, Bd. VIII, Hfs. 393-397 = H.J. Cladder; RHR. 1909, t. LX, p. 370-376 = A. Loisy).
‘...Tous les points où un contact a été signalé entre le christianisme du Nouveau Testament et les religions ou les philosophes de l'antiquité, sont discutés l'un après l'autre... - Livre trés bien documenté, trés méthodique...’ (A.L.).

2392 [1, 873] F. Cumont. *Les Religions orientales dans le Paganisme romain*. 2e éd. Paris, Leroux, 1909. (RHR. 1909, t. LX, p. 136 = [R. Dussaud]).

2393 K.H.E. de Jong. *Das antike Mysterienwesen in religionsgeschichtlicher, ethnologischer und psychologischer Beleuchtung*. Leiden, Brill, 1909, x-362 S.M. 9. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 143-144 = A. Abt).
‘... Zum Teil Wiedergabe des Inhalts seiner 1900 Leidener Dissertation “*De Apuleio Isiacorum mysteriorum teste*” (in der er von der Schilderung der Isismysterien durch Apuleius ausgeheml das Wesen der antiken Mysteriën zu ergründen sucht).... Ueber diese hinaus geht die Heranziehung zahlreicher ethnographischer Parallelen aus den Geheimriten fremder Völker, bei denen der Menschengeist unabhängig von ägyptisch-griechischer

Kultur auf ähnliche Ausdrucksformen und Beeinflussungsmittel gekommen ist. Auch der moderne Spiritismus und Okkultismus [eine Unbekannte für die andere] spielt bei den Parabelen eine Rolle... Kein Sachregister...' (A.A.).

2394 H. Dreyfus. *Essai sur le Béhaïsme*. [La nature de son enseignement, de ses rêves et de ses projets d'avenir], son histoire, sa portee sociale. Paris Leroux, 1909, in-12, 138 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 361-364 = Cl. Huart).
Cf. Bvb. II, 272.
'H.D. prévoit dans l'avenir un vaste syncrétisme des religions par voie d'association, préparant l'unité religieuse de toute l'humanité, vers laquelle on marche par le moyen du *Béhaïsme*, cette transformation universaliste de la religion du Bâb opérée par le second de ses disciples, Béhâ, le Messie de la nouvelle foi dont le martyr persan n'est plus que le Précurseur.... Ce n'est pas une religion nouvelle. C'est une Religion renouvelée...' (C.H.).

2395 L. Duchesne. *Early history of the christian Church*. From its foundation to the end of the third century. Rendered into english from the 4th ed. London, Murray, 1909, 8vo, 448 p. 9*s*.

2396 A.J. Edmunds. *Buddhist and christian Gospels, now first compared from originals, being parallels from 'Pali Texts'* reprinted with additions by ANESAKI. 4th ed. being the Tokyo revised and enlarged. Edit. with english notes on chinese Versions dating from the early christian centuries, by M. ANESAKI. V. II. London, Luzac, 1909, 8vo. 9*s*.

2397 L.R. Farnell. *Religions and social aspects of the cult of ancestors and heroes*. - HibJ. 1908-1909, v. VII, n. 2. (RHR. 1909, t. LIX, p. 384-385 = P. A[lphandéry]).
Différence entre ces deux cultes; conditions à leur manifestation; rapports possibles entre eux et les eschatologies religieuses; relations aucunes avec l'origine de la religion; influences probables sur les formes religieuses primitives; tracés indéniables dans la vie sociale et les législations primitives. 'On ne peut non plus refuser toute valeur à l'hypothèse qui place la mimétique funéraire à l'origine de la tragédie antique. - Important article moins de vulgarisation que de classification de résultats'. (P.A.).

2398 H. Feit. *Norges Kirker i nyere tid*. (Gammel norsk Kultur, i tekst og billeder udgivet av norsk folkmuseum. H.I.) Christiauia, Cammermeyer, 1909, s. 1-16. Kr. 0,80.

2399 S.A. Fries. *Urkristendomens ställning till äktenskapet*. En historisk överblick. Stockholm, Bonnier, 1909, 8°, 56 s. Kr. 1.

2400 J. Fromer. *Der Organismus des Judentums*. Charlottenburg, Selbstv., 1909, 336 S.M. 8.

2401 T.R. Glover. *The conflict of religions in the early roman empire*. London, Methuen, 1909, 8vo, 368 p.

2402 W. Golther. *Religion und Mythus der Germanen*. Leipzig, Neuer Verlag deutsche Zukunft, 1909, 8°, 115 S.M. 4.

2403 [II, 1539] H. Hubert. - M. Mauss. *Mélanges d'Histoire des Religions*. (Travaux de l'année sociologique). Paris, Alcan, 1909, in-8, XLII-236 p. Fr. 5. (MLP. 1909, t. XXI, p. 177* = O. Relle; RHR, 1909, t. LX, p. 218-220 = R. Hertz).
'Le 2me des travaux de l'Année sociologique dirigée par Durkheim. 3 mémoires: le sacrifice, l'origine des pouvoirs magiques, l'idée du temps dans la religion et dans la magie' (O.R.).

2404 C. Jentsch. *Christentum u. Kirche in Vergangenheit, Gegennart u. Zuhunft*. Leipzig, Haberland, 1909, 8°, VII-736 S.M. 10.

2405 Ch. N. Johnston. *St Paul and his mission to the roman empire*. London, Black, 1909, 8vo, IX-199 p. 1*s*. 6*d*.

2406 R.M. Jones. *Studies in Mystical Religion*. London, Macmillan, 1909, 8vo, XXXVIII-518 p. 12s. (RHR. 1909, t. LX, p. 266-267 = P. Alphandéry; CQR. 1909, v. LXIX, p. 210-211).
Mérite: 'c'est d'avoir tenté une Histoire de la "religion inférieure", histoire qui pour la période postérieure au néo-platonisme et antérieure au mysticisme spéculatif du XIVe s. n'avait guère été tentée que d'une façon trop systématique par Jundt et exclusivement allemande par Preger'. - Mais la définition du mysticisme y semble un peu large,... et le livre tourne trop court (P.A.).

2407 W. Konen. *Die Heidenpredigt in der Germanenbehehrung*. (Diss.). Düsseldorf, 1909.

2408 J. Kurd Niedlich. *Religionsgeschichtliche Tabellen unter besonder er Berücksichtigung der religionsgeschichtlichen Entwickelung zum und im Christentum*. Leipzig, Dorffling, 1909, 4°, 120 S. 10 Pl. (RHR 1909, t. LIX, p. 375-376 = P. A[lphandéry]).
... 's'efforce d'amalgamer la géographie, la chronologie et la statistique en une hybride démographie religieuse...' (P.A.).

2409 G. Michelet. *Dieu et l'agnosticisme contemporain*. Paris, Gabalda, in-12, 436 p. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 147*-148* = R.P.).
.... 'Systèmes actuels de philosophie religieuse les plus récents: système de l'école sociologique du Dieu-humanité; théorie pragmatiste avec son hypothese de la subconscience; doctrine de l'immanence religieuse..... Spiritualisme chrétien. - Antidote contre les sophismes modernistes' (R.P).

2410 J. Wyrnwy Morgan. *The welsh religions revival, 1904-1905*, a retrospect and a criticism. London, 1909, XX-271 p.

2411 E. Naville. *The old egyptian faith*. (Crown theological library). London, Williams, 1909, 8vo, 342 p. 5*s*.

2412 W.M. Ramsay. *Luke the physician, and other studies in the history of religion*. London, Hodder. 125. (ExpT. 1909, v. XX, p. 170; CQR. 1909, v. LXVIII, p. 190-194; TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 163-165 = A. Harnack).

2413 J. Real. *La science des religions et le problème religieux au XXe siècle*, *à propos de l'Orpheus de M. Salomon Reinach*. Paris, Fischbacher, 1909, in-8, 65 p.

2414 A.J. Reinach. *Les Cultes romains et gréco-romains dans les provinces latines de l'Empire romain*. - RId. 1909, 15 mai. (RHR. 1909, t. LX, p. 136 = [R. Dussaud]).
Fondé sur J. TOUTAIN [Bvb. I. 57, 2278].
'Cette religion, déjà pénétrée elle-même d'influences grecques et orientales quand s'établit l'Empire, a été un merveilleux instrument d'assimilation et d'union...' (R.D.).

2415 S. Reinach. *Orpheus. A general history of religions*. Trad, by F. SIMMONDS. London, Heiriemann, 1909, 8vo, 454 p. 8*s*. 6*d*.

2416 Th. Samarin. *Pervnoatchalnaia tzerkov v Ierusalimie*. Moscowa, Sneghirev, 1908, 16°, 64 p.
'L'Eglise primitive à Jérusalem' (RHEPB. 1909, t. X, n. 5543).

2417 H. Schubert. *Das älteste Germanische Christentum od. der sogen. 'Arianismus' der Germanen*. Vortrag. Tübingen, Mohr, 1909, 8°, IV-36 S.M. 0,80.

2418 U. Stutz. *Arianismus und Germanismus*. Eine Kritische Studie. - IWWKT. 1909, Hfs. 1561-1648.

2419 W. Saint-Clair Tisdall. *Comparative religion*. Anglican Church Handbooks. London, Longmans, 1909, in-18, 130 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 388 = G. d'A[lviella]).
Volume écrit en vue de démontrer que 'les vérités qui gisent à moitié enterrées et complètement déformées au sein des religions ethniques, sont toutes contenues dans le christianisme, mais sans les erreurs qui donnent à ces religions une puissance malfaisante'. - Caractère apologétique; largeur d'esprit. (G. d'A.).

2420 [1, 1627] A. van Gennep. *Religions moeurs et légendes*. Essais d'ethnogr. et de linguistique. 2e série. Paris, Mercure de France, 1909, 318 p. Fr. 3,50.

2421 A. von Domaszewski. *Abhandlungen zur römischen Religion*. Berlin, Teubner, 1909, 8°, VIII-240 S.M. 6. (RCHL. 1909, n.s., t. LX VIII, p. 375-378 = P. Lejay; DLZ. 1909, Bd. XXX, S. 2629-2635 = Wissowa).

2422 Th. Whittaker. *The origins of christianity*. With appendix on Galatians. London, Watts, 1909, 8vo, 262 p.

2423 R. Allier. - G. Belot. - Carra de Vaux. - F. Challaye. - A. Croiset. - L. Dorison. - E. Ehrhardt. - E. de Faye. - A. Lods. - W. Monod. - A. Puech. *Morales et religions*. (Bibliothèque générale des sciences sociales). Paris, Alcan, 1909, in-8, III-291 p. (RHR. 1909, t. LIX, p. 349-350 = E. Montet).
Série de conférences. 1. *Morale et religion* [comme fonctions sociales]; 2. *La morale juive* [est une,... et annonce les droits de l'homme: liberté, égalité]; 3. *La morale des prophètes* [est une morale supérieure où la justice passé avant la nation]; 4. *Morale et religion dans l'antiquité grecque* vont en se perfectionnant et en s'écartant en même temps l'une de l'autre]; 5. *La morale de l'Évangile* [son principe est: travailler à bien penser]; 6. *La morale de S. Paul* [est religieuse, individuelle et sociale]; *La rencontre du Christianisme et de l'Hellénisme: l'École d'Alexandrie* [morale complexe à deux degrés, correspondant au doublé degré de la foi et de la gnose]; 8. *La morale de l'Islam* [en principe c'est celle du Coran, en fait il y a pour les mystiques et pour le peuple]; 9. *Luther* [son idée maitresse est la transformation de l'homme intérieur par l'Evangile]; 10. *La morale des Quakers* [la vie sera morale par son inspiration religieuse, et religieuse par ses exigences morales]; 11. *La morale japonaise* [ensemble emprunté au Shintoïsme, au Confucianisme et au Bouddhisme] (E.M.).

2124 Ch. Bastide. *L'Anglicanisme*. L'Église d'Angleterre, son histoire et son oeuvre. La Diffusion de l'Anglicanisme. (Bibliothèque d'études religieuses). Saint-Blaise pres Neuchâtel, Foyer Solidariste, in-12, 158 p. Fr. 2. (RHR. 1909, t. LX, p. 269-270 = A. Houtin).
'Utile brochure de vulgarisation, écrite du point de vue protestant' (A.H.).

2425 A. Bonucci. *Errori nuovi nello studio del teocratismo*. - RIS. 1909, t. XIII, f. 1.

2426 H. Dannreuther. *La Confession des péchés de la liturgie des Églises réformées de France insérée dans un livre de piété catholique*. - BSHPF. 1909, t. LVIII, p. 158-162.
'Explication de ce fait singulier; l'auteur y voit une infiltration protestante dans la piété catholique française' (RHEPB. 1909, t. X, n. 5432).

2427 M. Dibelius. *Die Geisterwelt im Glauben des Paulus*. Göttingen, Vandenhoeck, 1909, 8° V-250 S.M. 7.

2428 A. Diés. *Le Cycle mystique*. La divinité origine et fin des existences individuelles dans la philosophie antésocratique. Paris, Alcan, 1909, in-8, 115 p. Fr. 4. (RHR. 1909, t. LX, p. 366, 368 = L. Parmentier).
'[Naturellement] l'auteur a surtout porté son attention sur les Orphiques, les Pythagoriciens et Empédocle...' (L.P.).

2429 [II, 551] E. Griselle. *Avant et après la révocation de l'édit de Nantes*. Chronique des évènements relatifs au protestantisme de 1682 à 1687. - BSHPF. 1909, t. LVIII, p. 165-176 (suite, à suivre).

2430 O. Kamshoff. *Eine Geisslerbruderschaft in Prag* (17. Jh.). - MVGDB. 1909-1910, Bd. XLVIII, S. 54-59.
Die 9 kapitel umfassenden Satzungen...

2431 H. Messikommer. *Die Auferstehungssekte* [von Dorothea Boller, 19. Jh.] *und ihr Goldschatz*. Zürich, Füssli, 8°, 58 S., mit 6 Taf. (Anthr. 1909, Bd. IV, S. 830 = F. Hestermann).

2432 N. Paulus. *Calvin als Handlanger der päpstlichen Inquisition*. - HPBKD. 1909, Bd. CXLIII, p. 329-345.

2433 M.E. Posnov. *Pervaia khristianskaia obchtchina i kommunizm*. - KT. 1909, t. I, p. 588-602. 737-752.
'La première Communauté chrétienne et le Communisme' (RHEPB. 1909, t. X, n. 5538).

2434 *The driving of the Spirit*. - ExpT. 1909, v. XX, p. 555-557.

2435 B. Stakemeier. *Le dottrine missianiche degli ebrei al tempo di Gesù e la critica del Nuovo Testamento*. - RSCST. 1909, t. V, p. 860-876.

2436 C. K1. Staudt. *The idea of the resurrection in the ante-nicene period*. (Historical and linguistic studies in literature related to the New Testament. 2d s., v. I, part 8th). Chicago, University press, 1909, 8vo, 90 p. 54*d*. (TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 590-591 = E. Hennecke).

2437 Darwell Stone. *A History of the Doctrine of the Holy Eucharist*. London, Longmans, 1909, 2 vol., 8vo, 410 a. 654 p. 30*s*. (RHR. 1909, t. LX, p. 117-118 = M. Goguel).
... Trop long pour un résumé, trop court pour une histoire... Pas de proportions. Bibliographie insuffisante (M.G.).

2438 L. Strack. '*Aboda Zara*. Leipzig, Hinrichs, 1909, 20-31 S. (RHR. 1909, t. LX, p. 137 = [R. Dussaud]).
Cet opuscule sur le culte des idoles est, en réalité, un traité des interdictions qui pesaient sur les rapports entre Juifs et palens: sa rédaction remonte au IIe s. de notre ère. - Traduction critique, la meilleure. Au point de vue de l'histoire des religions, les commentaires sont superficiels. (R.D.).

2439 H.B. Swete. *The holy Spirit in the New Testament*. E study of primitive christian teaching. London, Macmillan, 1909, 8vo, 428 p. 8*s*. 6*d*.

2440 Von Dobschütz. *Methodios und die Studiten*. - BZ. 1909, Bd. XVIII, S. 41-105.

S. Wide. '*Ἄωροι βιαιοθάνατοι*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 224-233 (RHR. 1909, t. LIV, p. 380 = [R. Dussaud]).
... 'cherche à montrer contre S. REINACH (ARW. 1906, Bd. IX, S. 312-322; *Cultes*... t. II, p. 272-282 [Bvb. I, 1623]) que là où l'on peut s'appuyer sur des fondements solides, la condamnation de l'avortement daus les milieux grecs remonte à une influence juive ou même chrétienne' (R.D.).

2442 H. Windisch. *Der messianische Krieg und das Urchristentum*. Tübingen, Mohr, 1909, 8°, VI-95 S.M. 2. (TLBl. 1909, Bd. XXX, Hfs. 533-535 = Kn.).

H. Allroggen. *Die Verspottung Christi*. Eine religions- und kulturhistorische Studie. - TG. 1909, Bd. I, S. 689-708.

2444 P. Androt. *Jésus-Christ est-il ressuscité?* Paris, Libr. du XXe siècle, 1909, in-18, 311 p. Fr. 3,50.

2445 R.A. Armstrong. *The place of Jesus in modern religion*. London, Unitarian association. 2s. (ExpT. 1909, v. XXI, p. 27).

2446 A. Avignon. *The time of the crucifixion*. - AER. 1909, v. XL, p. 385-396.

2447 R. Basset. *Apocryphes Ethiopiens*. T. XI. *Fekkaré Iyasous* ou Explication de Jésus. Paris, libr. de l'Art indép. 1909, 28 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 138 = [R. Dussaud]).
'C'est un discours "mis dansla bouche de Jésus, interrogé par ses disciples, le jour de la Cène, sur les temps futurs et les circonstances qui amèneront la fin du monde". La date de compositión... ne peut être déterminée; l'écriture des plus anciens mss. est du XVIe s.' (R.D).

2448 J.A. Bruins. *Hoe ontstond de overtuiging dat Jesus de Christus is?* Leeuwarden, Eekhoff, 94 bl. (TTT. 1909, bd. VII, bl. 583-592 = W. Brandt).
Undenam Jesus pro Christo habitus sit.

2449P. Calluaud. Le problème de la résurrection du Christ. Etudes de diverses hypothèses. (Bibliothèque de critique religieuse). Paris, Nourry, 1909, in-12, 158 p. Fr. 2,50. (RHR. 1909, t. LX, p. 393 = F. Nicolardot).
... 'entreprend de ressusciter l'hypothèse de la mort purement apparente de Jésus...' (F.N.).

2450 S.J. Case. *The resurrection faith of the first disciples*. - AJT. 1909, v. XIII, p. 169-192.

2451 G. Casella. *La Meijje* [Montagne]. - Ill. 1909, t. CXXXIV, p. 197-198, ill. Description de l'Ascension. Détails locaux.

2452 *Dom* Chapman's *dates in the life of Christ*. - AER. 1909, v. XL, p. 630.

2453 J. Shimmin Corlett. *Christ and the Churches*. London, Culley, 1909, 8vo, 208 p. 2s. 6d.

2454 G.E. Ffrench. *The hour of the crucifixion*. - ExpT. 1909, v. XX, p. 380.

2455 L.-Cl. Fillion. *Les étapes du rationalisme dans ses attaques contre les Évangiles et la Vie de J.-C*. - RCF. 1909, t. LVIII, p. 5-31.

2456 S. FitzSimons. '*The Christ of history and the Christ of Faith*'. - ACQR. 1909, v. XXXIV, p. 535-556, 693-717.

‘Le Christ de l'histoire et le Christ de la Foi: Le programme des modernistes’ (RHEPB. 1910, t. XI, n. 940).

2457 P.T. Fofsyth. *The faith of Jesus*. - ExpT. 1909, v. XXI, p. 8-9.

2458 K. Fruhstorfer. *Die Erlaubnis Jesu au die Dämonen*, - TQS. 1909, Bd. CIX, S. 65-66.

2459 G. Gietmann. *In welcher Sprache hat Christus seine Apostel unterwiesen?* - ZKT. 1909, Bd. XXXIII, S. 777-788.

2460 E. Giran. [Manuel scolaire de critique et d'histoire concernant] *Jésus de Nazareth*. Notes historiques et critiques. 2e éd. Paris, Nourry, 1909, in-12, 206 p. Fr. 2,50. (RHR. 1909, t. LX, p. 117 = M. Goguel; RSCST. 1909, t. V, p. 333 = M.).
'Résumé des travaux modernes... Conclusions trop absolues' (M.G.).

2461 F. Hartmann. *The life of Johoshua, the prophet of Nazareth*. An occult study and a key to the Bible. London, Paul, 1909. 8vo, 208 p. 7*s*. 6*d*.

2462 P. Haupt. *Davids und Christi Geburtsort*. - OLZ. 1909, Bd. XII, N. 2.

2463 A. Heulhard. *Le mensonge chrétien* (Jésus n'a pas existé). VI. L' Évangile de *Nessus*. Paris, Heulhard, 1909, in-8, 416 p. Fr. 5.

2464 G.J. Holt. *Samfund med Kristus*. En kort Udlaegning af Lignelserne i Johannes' Evangelium. Kjpbenhavn, Bethesdas, 1909, 12°, 48 s. Kr. 0,50.

2465 J. MacRory. *Some theories of Our Lord's resurrection*.- 1TQ. 1909, v. IV, p. 200-215.

2466 [II, 651] E. Mangenot. La résurrection de Jésus-Christ. - RPA. 1909, t. VIII, p. 893-918; t. IX, p. 21-44, 112-124, 161-187.

2467 Ollivier. *De Bethléem à Nazareth*. Etude historique sur l'enfance et la jeunesse du Rédempteur. Paris, Lethielleux, in-16, 570 p. Fr. 4. (MLP. 1909, t. XXI, p. *147 = Ch. d'A.).
'Toutes les sources, méme légendaires, ont été consultées et mises judicieusement à contribution...' (Ch. d'A.).

2468 A. Pakharnaev. *Sobytiia notchi Khristovavoskressnia po tchetvero-evangheliu*. - St. 1909, t. I, p. 305-324. 'Les évènements de la nuit de la résurrection du Christ d'après les quatre Evangiles' (RHEPB. 1909, t. X, n. 5263).

2469 E. Petersen. *Die Wunderbare Geburt des Heilandes*. Tübingen. Mohr, 1909, 12°, 47 S. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVIII, p. 272-277 = A. Loisy).

2470 C. Piepenbring. *Jésus historique*. (Bibliothèque de critique religieuse. 26-27). Paris, Nourry, 1909, in-12, 196 p. Fr. 2,50. (RHR. 1909, t. LX, p. 117 = M. Goguel; RSCST. 1909, t. V, p. 332-333 = M.).
... 'S'inspirant des travaux de Weiss, de Harnack et de Loisy, les rectifiant là où cela est nécessaire, P. analyse d'abord les documents, puis dans une seconde partie expose l'histoire du ministère de Jésus...' (M.G.).

2471 H.B. Scharman. *The teaching of Jesus about the future, according to the synoptic Gospels*. Chicago, University press, 1909. Sh. 3,26. (CQR. 1909, v. LXIX, p. 195-197).

2472 J. Schulte. *Das Osterwunder in der neueren Theologie*. - TG. 1909, Bd. I, S. 261-273.

2473 F. Spitta. *Die grosse eschatologische Rede Jesu*. - TSK. 1909, S. 348-401.

2474 D. Völter. *Het ontstaan van het geloof in de opstanding van Jezus*. - TTT. 1909, bd. VII, bl. 459-509.

Undenam venerit fides de X^{i} 'resurrectione'.

2475 J. Weiss. *Christus*. Die Anfänge des Dogmas. (Religionsgeschichtl. Volksbücher für die deutsche christliche Gegenwart. Hrsg. F.M. SCHIELE. 1. F. Die Religion des Neuen Testaments. H. 18-19.). Tübingen, Mohr, 1909, 8°, 88 S.M. 1. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVIII, p. 272-277 = A. Loisy; TLZ. 1909, Bd. XXXIV, Hfs. 634-635 = Schuster).

2176 R. Dewitte. *Bezoek van Maria van Bourgondië in het begijnhof van Brugge*. - ASEB. 1909, t. LIX, p. 88-91.

'Publie le texte d'un récit de la fin du XVe s.' (RHEPB. 1909, t. X, n.5410).

2477 M. Heins. *Nos abbayes* [belges]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 368-371, ill. Passé, Raison d'être, Décadence, Ruines. - Causerie.

2478 J. Armitage Robinson. *Lanfranc's monastic Constitutions*. - JTS. 1909, v. X, p. 375-388.

2479 H. Avryl. *Une psychologie de la mode*. - Fe. 1909, t. IX, p. 468.
La nature est et doit étre la base de la mode.

2480 K. Gombel. *Volkstuin, Kultur und Volksbildung*. Eine Abbandlung über Volkswoldfahrt. (Die Volkskultur. 9.). Leipzig, Quelle, 1909, 32 S.M. 0,60. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 214-215 = G. Koch).

2481 F. Helbing. *Das Geschlechtsleben der neusten Zeit*. Berlin, Walther, 1910, 296 S.M. 4.

2482 W. Hellpach. *Nervositeit und Kultur*. Altenburg, Räde, 210 S.M. 2,50.

2483 A.C.A. Hoffmann. *Hysterie en historie*. Verweerschrift tegen de moderne opvattingen der evangelische wondergenezingen. (Kat. 1909, bd. CXXXV, bl. 357-360 = J.M.L. Keuller).

2484 F.B. Jevons. *The history and psychology of religion*. - CQR. 1909, v. LXIX, p. 44-63.

2485 A. Mayer. *Zur Frauenfrage*. - ZSWi. 1909, Bd. XII, H. 1.

2486 G. Palante. *La Sensibilité individualiste*. (Bibl. de philosophie contemporaine). Paris, Alcan, in-16, 140 p. Fr. 2,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. 147* = R.P.).
'L'individualisme considéré, non pas comme système pliilosophique, mais comme une forme de sensibilité... Elle se caractérise... par un vif sentiment de la difference humaine, de l'unicité du *moi* et par le sentiment d'une lutte sourde entre l'individu... et le milieu social et moral. - Écrit dans un esprit... amoral et areligieux' (R.P.).

2487 Fr. Sawicki. *Das Problem der Persönlichkeit und des Uebermenschen*. (Studien zur Philosophie und Religion, hsg. v. STÖLZLE. 4.). Paderborn, Schöning, 8°, 454 S.M. 9.

2488 W. Schmidt. *Die verschiedenen Typen religiöser Erfahrung und die Psychologie*. Güttersloh, Bertelsmann. M. 5.

2489 P.W. von Keppler. *Aus Kunst und Leben*. 3. Aufl. Freiburg i. Br., Herder, 1908, 8°, VIII-346 S., mit 6 Taf., 118 Abb. M. 6. (DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 915 = D.).

2490 P.W. von Keppler. *Mehr Freude*. Freiburg i. Br., Herder, 1909, 8°, VI-200 S.M. 1,80. (DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 915 = D.).

Erweitert aus ‘Ueber die Freude’, Schlusskapitel der 2. Aufl. von ‘*Aus Kunst und Leben*’.

2491 F. von Reitzenstein. *Der Causal-Zusammenhang zwischen Geschlechtsverkehr und Empfängnis in Glaube und Brauch der Natur- und Kulturvölkern*. - ZfE 1909, Bd. XLI, H. 5.

2492 A. Rébellian. *Deux ennemis de la compagnie du Saint Sacrement. Molière et Port-Royal*. - RDM. 1909, 5e pér., t. LUI, p. 892-923.

2493 A. Rébelliau. *Le rôle politique et les survivances de la compagnie secrète du Saint Sacrement*. - RDM. 1909, 5e pér., t. LIV, p. 200-228.

2494 H. Wr. *Die Goldmacherbande am Hofe des Herzogs Julius von Braunschweig in Wolfenbüttel*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV. S. 346-351.
1. Die wichtigsten Mitglieder der Bande; 2. Das Leben der Bande am Hofe; 3. Wie sich die Bande trotz aller Verdächtigungen lange Zeit am Hofe zu halten weiss; 4. Die Entdeckungen der Betrügereien und anderen Verbrechen; 5. Die hochpeinliche Untersuchung; 6. Die Verurteilung und Strafe.

2495 F. Barrentrapp. *Rechtsgeschichte und Recht der gemeinen Marken in Hessen*. Bd. 1. Marburg, Elwert, 1909. M. 5.

2496 [H.] Briet. *Le Droit des gens mariés dans les coutumes de Lille*. (Thèse de doet., Lille). Lille, Le Bigot, 1908, in-8, 427 p.

2497 Gr. Dallari. *Intorno alla evoluzione della proprietà*. - RIS. 1909, t. XIII, f. 1.

2498 J. Kohier. *Die Gnade als Element des Rechts*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1813-1816.

2499 H. Kornfeld. *Verbrechen und Geistesstörung im Lichte der altbiblischen Tradition*. Halle a. S., Marhold. M. 0,80.

2500 A. Lang. *Exogamy*. - Man. 1909, v. IX, n. 9.

2501 A. Lorix. *Necessarismo o volontarismo sociale*. - RIS. 1909, t. XIII, f. 1.

2502 A. Löwenstimm. *Aberglaube und Strafrecht*. Ein Beitrag zur Erforschung des Einflusses der Volksanschauungen auf die Verübung von Verbrechen. Altenburg, Räde, 232 S.M. 2,50.

2503 A. Löwenstimm. *Der Fanatismus als Quelle der Verbrechen*. Altenburg, Räde, 38 S.M. 1.

7. Taalkunde. - Linguistica.

2504 P. Drechsler. *Scherz- und Ernsthaftes über besondere Zusammensetzungen mit aus- und be- im Schlesischen*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 99-103.

2505 A. Gebhardt. *Der Satzbau der Egerländer Mundart*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 4.

2506 gh. *Fremdmorte im Dialekt*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 109-111.

2507 J. Kirchberger. *Beiträge zur Egerländer Wortforschung*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 93-97, 122-127.

2508 L. Bär. *Hausnamen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 219-221, 275.

2509 F.H. Baring. *Crundels*. - EHR. 1909, v. XXIV, p. 300-303.

2510 gh. *Tauf-, Hof- und Schreibnamen*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 6.

2511 Th. Imme. *Flurnamenstudien auf dem Gebiete des alten Stifts Essen*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 161-183 (Forts. f.).
A. Naturnamen. 1. Wassernamen.

2512 M. Klimesch. *Die Ortsnamen im südlichen und südwestlichen Böhmen*. - MVGDB. 1909-1910, Bd. XLVIII, S. 149-180, 294-375.

2513 G. Lang. *Hausnamen*. - VuV. 1909, Bd. Vil, S. 43.

2514 R. Much. *Rottenschachen und Gunschachen*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 160.
Ueber die Bedeutung dieser niederösterreichischen Ortsnamen.

2515 W. Ohnesorge. *Die Deutung des Namens Lübeck*. Ein Beitrag zur deutschen und slawischen Ortsnamenforschung. (- Festschrift zur Begrüssung des 17. deutschen Geographentages). Lübeck, 1909, 4°, 98 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 469).
'Liubice' aus slaw. ljubu = lieb, anmutig.- 354 Ortsnamen aus dem gleichen Stamme. - Vorauf gehen methodische Erörterungen und eine Bibliographie der slawischen Ortsnamenforschung' (ZVV.).

2516 [II, 748] Sachs. - Z. - Heerwagen. - Frank. *Weg-Namen*. 'Bettelweg, Steinstrasse...' - DG. 1909, Bd. X, S. 215-216, 275-276.

2517 von Guttenberg. *Germanische Grenzfluren*. - AfA. 1909, n. F., Bd. VIII, S. 208-229.

2518 J. Bergsma. *De voornamen op o en a*. - DB. 1909, Bd. IX, bl. 34-38.

2519 R. Kleinpaul. *Die deutsche Personennamen*. Ihre Entstehung und Bedeutung. (Sammlung Göschen. Nr. 422.). Leipzig, Göschen, 1909, kl. 8°, 132 S.M. 0,80. (DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 914-915).

Niet ernstig. Non seriò.

2520 [I, 929; II, 772] J. Loth. *Les noms des saints bretons*. - RCel. 1909, t. XXX, p. 121-155, 283-320, 395-403 (suite et fin).

2521 -r. *Niederdeutsche Storchnamen*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 112.

2522 R. Rijkens. *Lijst van mannelijke voornamen, die op o uitgaan, en die eigen zijn aan de provincie Groningen en in het bijzonder aan het Oldarnbt, alphabetisch gerangschikt*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 28-34.

2523 Rosenberg. *Unsere deutschen Familiennamen*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 609-612.
Entstandung, Gestalten, Bedeutungen. Schicksal... Beispiele.

Samengevat uit: Syntheticè ex:

KLEINPAUL. *Die deutschen Personennamen*. (Vgl. N. 2519).

Op te merken op bl. 610 Notetur ad p. 610

... 'sei auch eingefügt die Namenbildung mit Hilfe des Suffixes -ing, das im Grunde nicht, wie oft geglaubt wird, eine Abstammungsbezeichnung ist, sondern ein

Diminutivum; solchen Wert hat es noch heute in der mecklenburgisch-pommerschen Dialektgruppe. Der Merowing Chlodwig ist also eigentlich ein kleiner Merow'.

2524 O. Schütte. *Imperativische Namen aus Braunschweiger Urkunden*. - ZDUr. Bd. XXII, S. 450-453.

2525 G. von List. *Die Namen der Völkerstämme Germaniens und deren Deutung*. Wien, Verl. d, Guido-von-List-Gesellschaft, 1909, 118 S.M. 2,50.

2526 K. Wehrhan. *Volkstümliche Bezeichnung von Personen*, - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 221-224.

2527 J. Moreira. *Sintasse popular. Contribuição para o estudo da sintasse historica*, - RLus. 1906, v. IX, p. 324-383; 1909, v. XII, p. 204-240.

2528 *Sex in Language*. (Archaeological note). - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

2529 [II, 752] H. Schönhoff. *Hochdeutsch und Niederdeutsch*. 2. Norddeutsche Stammesart. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 23-24.

2530 O. Weise. *Unsere Muttersprache. ihr Werden und ihr Wesen*. 7. verb. Aufl. Leipzig, Teubner, 1909, 8°, VIII-278 S.M. 2,80.

2531 F. Boll. *Griechische Gespenster*, - ARW. 1909, Bd. XII, S. 149-151.
Linguisticum in Lekanomanteiam quamdam Commentarium.

2532 G.A. Grierson. *Folk-etymology and its Consequences*. - JRAIGBI. 1909, part I, jan.

2533 O. Mausser. *Die Monatsnamen der Wogulen und Altpersien*, - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 222-224.
Vgl. E. HOFFMANN-KRAYER. *Alemannische Monatsnamen*. - Gl. 1909. Bd. XCVI, S. 290-291.

2534 S. Raccuglia. *La numerazione, i numeri ed i numerali*, Note di Demopsicologia siciliana. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 131-152 (cont.).

2535 A. von Domaszewski. *Der Kalender von Cypern*, - ARW. 1909, Bd. XII, S. 335-337.
(RHR. 1909, t. LIX, p. 381 = [R. Dussaud]).
... 'relève dans des calendriers chypriotes d'époque romaine, un témoignage de ce pouvoir absolu des maîtres du jour, resté l'idéal des sujets orientaux de l'empire' (R.D.).

2536 G.B. Warren. *Unsere Umgangsprache*, Plauderei. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1776-1778.
... 'Wie sie den Eigenart der Personen und der Volkstämme deutlich zum Ausdruck bringt'.

J. Bergsma. *Gor om gor* [= al even slecht]. - DB. 1909, bd. IX, bl. 26-27.
In de XVIIe e. 'gorre [merrie, knol] om guil [hengst, knol]'....dus paard tegen paard, gelijk om gelijk.

2538 A. Body. - A. Angenot. *Barnabont*. La Wallonië au XVe siècle. - W 1909, t. XVII, p. 21-22, 130.
= Source salée: de 'barne' et 'born'.

2539 [II, 783] Fr. Cammin. *In 't Seel*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 309.
'Ich möchte annemen, dass mit dem "in 't Seel dauhn" mehr dér Karrensielen gemeint ist...'

2540 *Fisematenten machen* (= Umstände machen, Ausflüchte suchen). - UE. 1909, Bd. XIII, S. 68.

2541 B. Kahle. *Flandern*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 53-54.
Flander, Flitter, Lappe, Lumpen....

2542 A. Lewinsky. *Berdon, Pardon* [= 'bardenstyns', Handelssteuer]. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 94.

2543 '*Oa(n)roufm*'. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 10.

2544 R. - D. St. - H.C. - L. Wchr. - S. - Grashoff. - Fr. Cammin. - L. Stüve. ‘De Britzen un de Brellen’. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 362, 398, 450.
Vgl. N. 1957.

2545 J.A. Schmeller. *Ådel* [= Jauche]. - DV. 1909, Bd. XI, S. 106.

2546 von Guttenberg. - [K. Frank]. - A. Gebhardt. *Die Waldgehren. Gehren. Keil*. - DG. 1909, Bd. X, S. 237-239.
Cf. Bvb. I, 682; II, 769.

2547 K. Wutke. *Schlafen in der Bedeutung von Verrüchtsein*. - MSGA. 1909, Bd. XI, S. 214-215.
... Aus Dokumenten.

II. Bronnen (Daadzaken). - Fontes (Res).

1. Algemeene. - Generales.

2548 K. Gr. *Aberglaube*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 228.
... ‘Die durch eiue Sage bekannten “*Musikantensteine*”. Nach dieser sollen einige des Weges kommende lustige Musikanten einem Heiligenbilde ein Ständchen gebracht haben, und sofort sollen die Uebeltäter vom Satan in Steine uingewandelt worden sein. - Beim Ausrodeneines alten Apfelbaums unter der Wurzel ein kleines urnenartiges Gefäss gefunden, das ein Papier mit polnischer Schrift [einem “*Baumsegen*”?] barg’.

2549 K. Käsbohrer. *Das Posthalter-Grab*. - DG. 1909, Bd. X, S. 198-199.
Mit Vorstellung der Familie, Inschrift, Reimen...

2550 G. Segers. *Pannen*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 210-214.
D.h. vereerend ketelmuziek en welkomsgroet op rijm voor jong-gehuwden te Castelré.

2551 Ch. Semertier. *L'homme aux punaises*. - W. 1909, t. XA II, p. 297.
‘Moyen’ pour se débarasser des punaises; et chasseurs de punaises.

2552 Fr. Wefing. - C.W. *Weidenpjeijen*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 308; 1909-1910, Bd. XV, S. 361.
Dabei ein Lied... bis die Rinde sich vom Holze lost und die AA eidenpfeife fertig ist.
‘Fleitjepiepen wullt du gohn, Sonst schat die de Dornen slohn;...’
Oder:
‘Zipp, Zapp, Zief Botter, Botter, Kief...’

2553 Th. Wotschke. *Eine Meseritzer Hochzeit im 17. Jahrhundert*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 212-215.
Aus Sammlungen.
Ein humoristisches ‘Gespräch zweyer Hirten von der Hochzeit Daphnis unnd Galatheae’...

2554 *Bijgeloof bij den Franschen boer*. - Het Handelsblad: 24-VI-09; V. 1908-09, bd. XX, bl. 185-186.

2555 M. Crookshank. *Old-Time Survivals in Remote Nonvegian Dales*. - FL. 1909, v. XX, p. 313-336, ill.

Notes of customs and stories translated from CHR. GLÜKSTAD. *Sundalen og Öksendalens Beskrivelse*. Kristiania, Malling, 1890, 122 s.

2556 E. Durham. *Some Montenegrin manners and customs*. - JRAIGBI. 1909, v. XXXIX.

2557 R. Eder. *Aus dem Leben der niederösterreichischen Hauerbevölkerung*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 182-184.
Eine Hauerstrafe in Mödling und das Verbot über das Entfremden der 'Ueberstuck' aus dem Jahre 1452; - der Vogel 'Steckenschlager'; - die Hauergruppe bei der Fronleichnamsprozession; - der 'Weinfeind Medardus'.

2558 J.P. Glock. *Breisgauer Volksspiegel*. Eine Sammlung [1015] volkstümlicher Sprichwörter, Redensarten, [53] Schwänke, [33] Lieder und Bränche in oberalemannischer Mundart, ein Beitrag zu badischen Volkskunde. Lahr, Schauenburg, 1909, XIV-182 S.M. 1,60.

2559 C. Grisanti. *Usi, credenze e racconti popolari di Isnello* raccolti ed ordinati. [Vol. 1. Palermo, Reber, 1899, in-8°, v-250 p. (ZVV. 1900, Bd. X, S. 106-107 = J. Bolte)]; Vol. 2. Palermo, Reber, 1909, 262 p. L. 3,50.

2560 Fr. Krönig. *Das Heìbetal*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 161-163.
Ein Kreuz = 'Die Steinerne Jungfrau'...; Sage.

2561 W. Manz. *Volksglauben aus dem Sarganserlande*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 206-208.
Im Banne der 'Zwölfe'; Einfluss des Mondes; Nachklänge des Hexenglaubens; Zaubersprüche; Verschiedenes.

2562 J. Moeller. *Religiöse Vorstellungen und Zauber bei den Grönländern*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 409-410.
Aus: S. RINK. *Kajakmänner*. Erzählungen grönländischer Seehundsfänger. Hamburg, Janssen, 1906.

2563 A. Gomes Pereira. *Tradiçoes populares e dialecto de Penedono*. - RLus. 1909, v. XII, p. 298-316.

2564 E. Rödiger. *Allerlei aus Rollsdorf bei Höhnstedt, Mansfelder Seehreis*. 1. Feiertage; 2. Häusliches; 3. Von Pflanzen und Tieren. -ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 439-440.

2565 M. Treblin. *Zur Volkskunde im Kirchspiel Langenöls, Kreis Lauban*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 93-94.

2566 W. Tschinkel. *Zur Gottscheer Volkskunde*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 169-178.
1. Abergjaube; 2. Volksheilkunde; 3. Wetterregeln; 4. 4 Legenden.

2567 H. Eber. *Ueber Kindtaufen*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 64-67.
Volksgebräuche in Oberfranken.

2568 M.G. *Notre-Dame de Mars*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 154-155.

2569 Mme Gailloud. *La nuit de Sylvestre*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 147-148, mus.
Vieille mélodie. Façon de mendier, récompense, 'remerciement':
'Au premier de cette année, Chers chrétiens nous allons entrer...'

2570 A. Grupen. *Hochzeitsgebräuche im Kreise Lübbecke* (Rb. Minden). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 212-217.

2571 [J. Meissner. - J.A. Sachert]. *Weihnachtsgebräuche im Isergebirge*. Aus der Hohenelber Gegend; Adventspiel im Isergebirge; Adventspiel in Mohren, Bez. Arnau. - DVöB. 1909, Bd. IX, S. 26-32.

2572 Schwiete. *Weihnachts-Gebrauch* [Hamm, Ahaus]. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 110. Christbaum; 'Wasser wird zu Wein'.

2573 P. Wimmert. *Das Martinsfeuer in Coblenz-Lützel*.- ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 276-279.

2. Tuig. - Materiae.

2574 *Alt-Augsburger Oefen*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 78, 76-78, mit Abb.

2575 [E. Bandi (†)]. *Breitbeil von 1634 mit reicher Punzornamentik*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 303, Abb.

2576 K. Brunner. *Ein Holzkalender aus Pfranten*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 249-261, mit 7 Abb.; MVKSVB. 1909, Bd. III, S. 75-87.

2577 W. Crone. *Kreuzsteine im Osnabrucker Lande*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 384-387, mit Abb.

2578 [Falk]. - [K. Frank]. *Pestbilder*. - DG. 1909, Bd. X, S. 291.

2579 J. Gottwald. *Deux amulettes*. - EO. 1909, t. XII, p. 136-137.

2580 A. John. *Das steinerne Kreuz an der Voitersreuther Strasse*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 127.

2581 G. Meyer. *Steinkreuze*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 56, 92, mit Abb.
Cf. NSa. 1907-1908, B. XIII, Nr. 13.
Noch zwei Stücke.

2582 P. Monceaux. *Cachets-amulettes du eerde de Tébessa*. - BACTIIS. 1909, p. 62-67, fig. et pl.

2583 F. Nitsch. *Alte Weihnachts-Kuchenformen*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 110, mit 3 Abb.

2584 K. Packmeister. *Alte Hausgeräte*. - DG. 1909, Bd. X, S. 218-219, mit Abb. Pfannenleuchter, Leuchtereisen, Schleissenständer.

2585 Schiebenhöfer. *Ueber Bauernkunst, Bauernpfiffigkeit*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 111, mit Abb.
Eine Gänsemutter hütet ihre Gössel: *Futtergitter, Gänsefeder in das Nasenloch* der Gänsemutter gesteckt.

2586 O. Schütte. *Eine Wildtafel im Vaterländischen Museum*. - BrM. 1909, Bd. XV, S. 31-32.

2587 H. von Preen. '*Fraisbetter*' - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 184-185.

2588 Wibbe. *Die Nachtigall*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 362, 415, mit Abb.
'Unter den Frühlingsinstrumenten spielte eine komische Rolle' die Nachtigall.

2589 [E. Bandi (†)]. *Bemaltes Tenntor von 1783 im alten Bernerland*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 304, Abb.

2590 [E. Bandi (†)]. *Füllung einer bemalten Truhe von 1709 ab der Schwarzenegg* (Kt. Bern). - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 270, Abb.

2591 [Fuchsenberger]. [*Holztor eines Privathauses in Baunach*]. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 31, mit Abb.

2592 G. Köhler. Die Kammermühle in *Forchheim* [soll abgebrochen werden]. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 43, 1 Abb.

2593 G. Sch. Altes Fachwerkhaus in Hörter. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 113, mit 1 Abb.

2594 H. Benl. *Unsere Baumriesen*. Die Dorflinde in Waltenhof. - OPf. 1909, Bd. III, S. 173.

2595 E. Bock. *Die Raubhohle am Kahnstein*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 306.
'Wie man in der Gegend am Kahnstein erzählt, so haben unsere ältesten Vorfahren diese Höhle als Urnenfriedbof benutzt,...'

2596 Brunnhuber. *Versteinerungen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 235-236.
Es gibt nicht bloss geschichtliche Denkmaler, sondern auch naturgeschichtliche.

2597 Fr. Droop. *Von der alten Femlinde* (Dortmund). - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 56.
'Man beabsichtigtjetzt sie... wieder aufzurichten'.

2598 A. Eekhof. *Twee aflaatprenten*. - NAKG. n.r., bd. VII, bl. 11-14.
'Reproduction et description de deux images à indulgences d'environ l'an 1500' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 1080).

2599 *La roue de la Fortune*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 408.
'Dans l'église de Comfort (pres de Sainte-Croix) en Bretagne, il existe une grande roue garnie de sonnettes, appelée dans le pays la "roue de la Fortune". Cette roue se trouve fixée au plafond au-dessus d'une chapelle et la croyance locale veut que [pour être béni]... le malade se place exactement sous la roue et dépose un sou dans un tronc destiné aux offrandes. Il la met en mouvement à l'aide d'une corde, fait sonner les clochettes et il doit rester en dessous jusqu'à ce que les sonnettes cessent de tinter'.

2600 *Ein Runenstein in Braunschweig*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 343-344, 397, mit Abb.

2601 *Die alte Schmiedgasse in Weilheim*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 84, mit Abb.
Ein Oelgemälde.

3. Zegging. - Locutio.

2602 N. Kocherhans. *Volksglauben aus dem Basel-Land*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 64.

2603 L. Mazeret. *Notes sur la Sorcellerie en Gascogne*. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 267-272.
1. Lou maou dat; 2. Les chats étrangers.

2604 P. André. A travers le pays [des Ardennes belges]. *La légende de Bètche-a-tot*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 568-569.
Prouesses d'un autre Tijl Uilspiegel.

2605 H. Bächtold. *Einige Sagen*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 148-150.
Marksteinversetzer; Grenzverletzung; Rinderschädel gegen Geisterspuk; Das Gräggli [= ein böses Weib]; Verhexte Ziegen.

2606 J. Bergsma. *Een duivelskolk*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 20.
... overgebleven na een duivel die daar in den grond verdween. Deze vermomde duivel had eerst een vrouw bedrogen.

2607 Fr. Besl. *Wildsteiner Sagen*. A. Schatzsagen: 1. Das Sonntagskind; 2. Die Teufelsbeschwörer; 3. Der Erdspiegel; 4. Die Venediger; 5. Die weisse Frau. - OPf. 1909, Bd. III, S. 152-153, 170-172, 186-187 (Schluss f.).

2608 [I, 981; II, 897] [A. Birlinger (†)]. - Fr. Pfaff. *Badische Sagen*. - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 123-128.
5. Das Kollmarweibchen; 6. Vom Ritter zu Schloss Warenberg, Amts Villingen im Schwarzwald.

2609 J. Blau. *Schwänke und Sagen aus dem mittleren Böhmerwalde*. - E.K. BLÜMML. *Beiträge zur deutschen Volksdichtung*. (Vgl. Nr. 1802), S. 129-150.

2610 J. Bolte. *Heinrich Runges schweizerische Sagensammlung*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 161-175.
... nicht zur Ausführung gelangt. Hier eine Auslese... 1. Der Lindwurm von Zeznina; 2. Der Drache auf dem Schimberg; 3. Die Schlangen bei Leissigen; 4. Die verhexte Kuh; 5. Die Hexe in Schweinsgestalt; 6. Die Hexe im Butterfass; 7. Der Gelddrache; 8. Die Hexe von Lauterbrunnen; 9. Die Hexe und ihr Mann; 10. Der Stram; 11. Hexentanzplätze; 12. Die Katzen von Krattigen; 13. Die weisse Frau auf der Burg; 14. Der Wirt von Wichtrach; 15. Der Herr von Unspunnen; 16. Der gebrannte Dieb; 17. Haus Kuhschwanz; 18. Der dumme Peter [Ümformung des Märchens vom Tischendeckdich, Goldesel und Knüppel aus dem Sack).

2611 J. Bolte. *Zum Märchen von den Tochtern des Petrus*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 314.
'Zudem [ZVV. 1901, Bd. XI, S. 252-262] dänischen Märchen vom Ursprunge der bösen Weiber... eine ähnliche Erzählung der auf Sumatra lebenden Karonen, eines Stammes der Bataks'.

2612 M.A. Buchanan. *Short stories and anecdotes in spanish plays*. - MLR. v. IV, p. 178-184. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 354).

2613 B. Chalatianz. *Armenische Heiligenlegenden*. 1. Elexanos; 2. Alexan; 3. Kaguan Aslan. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 361-369.
'Die Alexios-Legende ist zweifellos auf schriftlichem Wege aus der griechischen Literatur zu den Armeniern gedrungen, wenn auch die Möglichkeit einer mündlichen Ueberlieferung sich mit Rücksicht auf die geographische Lage Armeniens nicht ableugnen lässt'.

2614 [1, 244, 622, 2162] O. Dähnhardt. Natursagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln. u. Legenden. Bd. II: *Sagen zum Neuen Testament*. Leipzig, Teubner, 1909, gr. 8°, XVI-316 S.M. 8. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 459-460 = J. Bolte).
Inhalt: Maria Verkündigung und Heimsuchung; Christi Geburt; Bluchsagen; Jesu Kindheit; Begebenheiten aus dein späteren Leben Jesu; Die Sage von Jesu Flussübergang; Stralen für Uebermut; Die schöpferische Kraft des Speichels; Bestrafung der Trägheit; Bestrafung der Ungastlichkeit; Das Jungschmieden und die Entstehung der Affen; Petrus als Spielmann; Petrus als Fischer; Schöpfungsschwänke; Sankt Peter mit der Geiss; Verschiedene Sagen von Petrus, Paulus und Johannes; Jesu Leiden und Sterben; Sagen von Judas Ischarioth; Mariensagen; Sagen von Joseph. - Quellenverzeichnis.

2615 A. Daucourt. *La légende des orgues de Foradrais*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 211.

2616 W. de Vries. [*Het mannetje of 'kerel' in de maan*]. - DB. 1909, bd. IX, bl. 62.
... heeft een takkenbos gestolen... in 't Westerkwartier, in Groningen;... kool en moes in Noordlaren.

2617 Fr. de Zeltner. *L'enfant qui doit être pendu*. 1. Version normande. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 470-471.

2618 M. Djewad Kasi. *Zicklein und Schäfchen, ein kurdisches Märchen*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 187-188.

P. Drechsler. *Märchen und Sagen aus Oberschlesien*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 94-98.
1. Adam und das Pferd; 2. Gott als Schuldner; 3. Warum die Juden krumme Nasen haben; 4. Das lebendig eingemauerte Kind; 5. Die goldene Ente zu Tost; 6. Die Seele als weissleuehtendes Heu; 7. Die Ottern und der Otternkönig; 8. Die erzürnte Wasserjungfer.

2620 P. Drechsler. *Oberschlesisches vom Wassermann*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 212-214.

2621 R. Eder. [- J. Maurer]. *Sagen aus Reichenhall*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 67-69.

P. Fabbri. *Novelle popolari raccolte sul monti della Romagna Toscana*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 153-161.
1. L'innamorato che getta gli occhi delle pecore alla amaute; 2. Il garzoncello di un prete; 3. Le tre montagne d'oro e l'albero del sole; 4. Il cavaliere errante che libera la figlia di un re, e la sposa; 5. La fontana di Babilonia.

2623 H.G. *Braunschweiger Wachtmeister*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 308, mit Abb.
'= die grossen Branntweinsgläser.... Die Grösse der Gläser erklärt sich aus der Sitte des Herum- und Zutrinkens. Hiervon ist in einer Anekdote die Rede....'

2624 J. Hupfer. *Die goldne Kirche im Ochsenkopf*. Sage aus dem Fichtelgebirge. - OPf. 1909, Bd. III, S. 96-97.

2625 B. Ilg. *Maltesische Legenden und Schwänke*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 308-312.
Forts. zu B. ILG. *Maltesischer Märchen u. Schwänke*, aus dem Volksmunde gesammelt.

(Beiträge zur Volkskunde. Hsg. v.E. Mogk. 2 u. 3). Leipzig, Schönfeld, 1906, 2 Bde, 8°, vin-225 S. (ZVV. 1903, Bd. XVI, S. 455-456 = J. Bolte) u. VI-137 S. (ZVV. 1907, Bd. XVII, S. 336 = J. Bolte).
Cf. N. 2678.
1. Der ewige Jude [Cf. Bvb. I, 128, 2243]; 2. Die tanzlustigen Frevier; 3. Der Antichrist; 4. Die Sirenen; 5. Die Kratzwette; 6. Der Fromme und der Aussätzige; 7. Die Kranke und die Pillen; 8. Dschahan und das Kesselchen.

2626 J. Jegerlehner. *Sagen aus dem Unterwallis*, unter Mitwirkung von Walliser Sagenfreuuden gesammelt aus dem Volksmunde. (Schriften der Schweiz. Gesellsch. f. Volkskunde. Bd. 6). Basel, 1909, IX-196 S. Fr. 4,50.

2627 B. Kahle. *Schwimmendes Kruzifix* [in Röldal in Norwegen]. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 147-149.
Sage. Aehnliche Erzählungen.

2628 A. Keller. *Vom Haserl und Mauserl*. Eine Kindergeschichte. - DV. 1909, Bd. XI, S. 184-185.

2629 R. Klatt. *Erzählungen und Schwänke aus dem Volksleben des Posener Landes*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 185-186.
1. Ett, wat kaukt is! (Iss, was gekocht ist!); 2. Ländliche Einfalt; 3. Kindliche Auffassung; 4. Vive l'empereur!

2630 G. Klokman. *Een old Achterhooksch Spreuksken*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 7-14.

2631 O. Knoop. *Posener Märchen*. Ein Beitrag zur Heimat- und Volkskunde der Provinz Posen. Wissenschaftliche Beilage zum Progr. des Kgl. Gymnasiums zu Rogasen. Lissa i. P., Comenius, 1909, 4°, 29 S, (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 150-151: einige Ergänzungen = H. Hepding).
Forts. v. HBV. 1907, Bd. VI, S. 78, ff.
Cf. Bvb. II, 924, 927.
'Dreizehn Märchen mit reichen Nachweisen über das Vorkommen von Parallelen' (H.H.).

2632 J. Köferl. *Drei g'sunda Burschen*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 108-109.

2633 A. Kohlsdorf. *Die Hunz (Hunds-)-kapelle zu Niederschöna*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 96.
Sage.

2634 Fr. Krönig. *Vier Sagen vom Untereichsfelde*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 189-190.
Die Flachsknoten; Der Schatz auf der Hasenburg; Der Schatz im Talwege; Der Kobold in Kaltohmfeld.

2635 J. Latzenhofer. *Märchen und Schwänke aus Oesterreich und Ungarn*. - E.K. BLÜMML. *Beiträge zur deutschen Volksdichtung*. (Vgl. Nr. 1802), S. 109-129.

2636 *Légendes révolutionnaires de Viella* (Gers). L. Mazeret. 1. Les statues des Apôtres; 2. La femme qui prêche; 3. La femme qui se fait un costume des ornements du curé. - RTrP. 1909. t. XXIV, p. 485-486.

2637 *Nuova leggenda di S. Rosalia sul Monte Pellegrino in Palermo*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 211.

2638 E. Marcus. *Meerske Tilbieck*. Alte Münsterländische Sage. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 435.
Münsterländ. Mundart.

2639 H. Marlot. *L'âne du vitrier*. Conte de l'Auxois. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 391-392.

2640 G. Müller. *Der welsche Fiedler*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 296-297.
Volkssage aus Suderburg, Lüneburger Heide.

2641 H. Naus. *A Djean!* conte du pays là-bas... - W. 1909, t. XVII, p. 126-128.
'A l'orée du bois d'Awagne,...'

2642 [*L'origine de la procession ou fête patronale de Valenciennes*]. - RTrFE. 1909, t. X, p. 144.
... La peste de 1008, arrêtée par une apparition de la Vierge...

2643 P. S[artori]. *Zwei Geschichten vom alten Schutte* (Geisecke).- ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 292.

2644 W. Schäfer. Rheinsagen. Berlin, Fischer, 120 S.M. 3.
Cf. Bvb. I, 1751.

2645 H. Schröder. *Dat Märken van den lütten rugen Mann*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 294-295.
'Lüdmund navertellt'.

2646 C. Siewert. *Zu den Posener Kirchensagen*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 184-185.

2647 Fr. Steinke. *Schnurren im Dialekt der Schönlanker Gegend*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 245-216.
1. De Bùe is kloeke af de Duewa; 2. Worüm is hê ôk ui kreifta gaua! 3. Wo hêt Isaka sîa Grôtvotte? 4. Schôamêstes Karlchen u de Kauti.

2648 I. Struyf. *Kongoleesche fabels*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 10-21, 54-59, 114-116.

2619 M. Süss. *Sagen aus dem Dreisesselgebiete*.- BW. 1909, Bd. VII, S. 88-90.
1. Der Durchschnitt; 2. Der Regerl Michl; 3. Die Entstehung der Kirche in Breitenberg; 4. Die Entstehung der Kirche in Neureichenau; 5. Todesahnungen; 6. Irrlichter.

2650 J. Vrindts. *Crustal*. Conte. - W. 1909, t. XVII, p. 245-249.

2651 H. Wehling. *Kiwitt*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 295-296.
'Et was maol en Bur met Namen Kiwitt....'

2652 K. Wehrhan. *Hessische Sagen und Geschichten über die Freimaurer*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 153-168.
'... Aus múndlichen Quellen'.
1. Was die Freimaurer glauben und tun (Storndorf); 2. Bei den Fr. werden nur wohltätige Männer angenommen (Frankfurt a. M.); 3. Einer läuft bei der Aufnahme (Ebd.); 4. Jeder Fr. hat schon im Sarge gelegen (Ebd.); 5. Jeder Fr. weiss, wie sein Sarg aussieht (Ebd.); 6. Der Freimaurersarg (Rheingegend); 7. Auch die Diener der Fr. müssen sich dem Teufel verschreiben (Frankf. a. M.); 8. Der Teufel wird in der Loge markiert (Ebd.); 9. Die Fr. lassen ihr Kreuzzeichen nicht sehen (Ebd.); 10. Wie sich die Fr. erkennen (Westerwald); 11. Die Fr. haben einen eigenen Postboten (Windhausen); 12. Unter welcher Bedingung die Fr. vom Teufel Geld bekommen (Rheingegend bei Rüdesheim); 13. Ein Fr. versieht sich an einem fremden Orte mit Geld (Rheingegend); 14. Fr. werden nie arm (Ebd.); 15. Die Fr. sind Goldgräber (Frankf. a. M.); 16. Die Zauberschule in Venedig (Rheingegend); 17. Fr. müssen reisen, daran kann man sie erkennen (Storndorf); 18. Ein Fr. macht Regen (Rheingegend); 19. Vor dem Fr. speit man dreimal aus (Frankf. a. M.); 20. Einem sterbenden Fr. hilftman nicht (Ebd.); 21. Die Haustiere fühlen den Tod ei nes Fr. (Rheingegend); 22. Ein Fr. bereitet sich zum Tode vor (Storndorf); 23. Die Fr. sterben nicht zu Hause (Alsfeld); 24. Wie eine Frau ihren Mann los bekam (Storndorf); 25. Fr. müssen schweigen (Frankf. a. M.); 26. Ein Schmied überlistet den Teufel und wird wieder frei (Rheingegend); 27. Der Fr. tut alles dreimal (Frankf. a. M.); 28. Ein Dienstmädchen bleibt nicht bei einem Fr. in Dienst (Ebd.); 29. Ein Dienstmädchen will die Tasche eines Fr. nicht tragen (Ebd.); 30. Ein Dienstmädchen verlässt den Dienst, weil ihr Herr als Fr. mit dem Teufel im Bunde stehe (Höchst a. M.); 31. Was solche, die der Loge fernstehen, darin erleben können (Heuchelheim).

2653 K. Wehrhan. - Olbrich. *Die Freimaurerei im Volksglauben*. Sagen. - MVDVV. 1909, S. 17-20.

2654 W. Wisser. *Wat Grotmoder vertellt*. 2. F. Bd. III. Ostholsteinische Volksmärchen gesammelt. Jena, Diederichs, 1909, 96 S.M. 0,80.
Vgl. II, 965.

2655 F.B. *Martinslieder aus Winsen a.d. Aller*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 55.
'Guten Abend singen wir, Martinstag steht vor der Tür;.....'

2656 A. Beier. - K. Sotolar. *Vergebliche Werbung*. (Aus Messendorf bei Freudental in österr. Schlesien).- DV. 1909, Bd. XI, S. 158, m. Mel.
'S' war a Meadla vo vierzig Jahrn, die hätt holt garn an Mon,...'

2657 P. Besnard. *Chanson populaire de Sologne*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 61, s. mus.
'Mon père, aussi ma mère, Il est le roi des gueus...'

2658 J.R. Bünker. [106] *Heañzische Volkslieder*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 127-138.
Viele, weil sinnlich und sarkastisch, sollen spezifisch Heañzisch sein.

2659 C. Calandra. *Canti popolari religiosi di frasso telesino*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 180-181.

2660 J. Carrère. *Réveille de Carénie en Auvergne*. - RTrFE. 1909, t. X, p.40-41.
'Chrétiens, réveillez-vous, Allons voir notre maître,...'

2661 L. Claustre. *Chant de l'Avent*. (Comté de Foix). - RTrFE. 1909, t. X, p. 181.
'A la bengudo de Nadau, Dus bons poulets dins le metau:.....'

2662 De Beaurepaire-Froment. *Chanson populaire du Caorsin*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 16-17, s. mus.
'Sire le roi s'en v'à la cour En saluant ces dames...'

2663 De Beaurepaire-Froment. *Chanson populaire du Caorsin*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 90, s. mus.
'Si à Lorient y a une barbière Cent fois plus belle que le jour;.....'

2664 J. de La Chesnaye. *Chanson populaire de la Vendée*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 162-163, s. mus.
'J'ai perdu cinq cents livres De mon argent,.....'

2665 A. Dreyer. *Ein Lied von dem Hausral des 15. Jahrhunderts*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 49-54.
'Ich gib ein' Lehr' den jungen Maun,...'

2666 Fr. Erk. *Gesangbuch für Freimaurer*. 12. Aufl. Essen, Bädeker, 1909, 263 S.M. 2.

2667 A. Gärtner. - B. Mazzucco. - K. Liebleitner. *Hint er mein' Vådern sein Ståd*l. (Aus Thalgau bei Salzburg. Aus Oststeiermark). - DV. 1909, Bd. XI, S. 181-182, m. Mel.
'Hinta mein Vådan sein Ståd, Sitzt a grossmechtiga Håhn...'

2668 A. Gärtner. - B. Mazzucco. - P[ommer]. *Sekt ihr im einsamen Stalle*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 83, m. Mel.
'Seht ihr, im einsamen Stalle lieget das göttliche Kind,...'

2669 A.L. Gassmann. 's *Kaffee-Lied*. Volkslied. - DV. 1909, Bd. XI, S. 157, m. Mel.
'Grüess Gott Bääsi, chomm sitz zue! I ha ietz graad es Stündali Rueh:...'

2670 Ch. Gheude. *L'homme tenté du diable*. - W. 1909, t. XVII, p. 226-227, a. mus.
'C'était un homine tenté du diable Pour aller voir la fille du Roi...'

2671 K.H. *Ein Klagelied*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, 11.21, Umschl. S. 1, o. Mel.
'...Unsre Dickebohnen bleiben aus!...'

2672 E. Hamza. *Charakteristischer Vierzeiler*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 182, m. Mel.
'I bitt öng do guri schaiñ, låssts ma meiñ Kuri staiñ,....'

2673 C. Hartenstein. *Die Diriddldaddl*. - DV. 1909, Bd. XI, 8. 140, m. Mel.
'Die Diriddldaddl hat a Bettsstadl,.....'

2674 C. Hartenstein. *Die junge Nonne*. (Alte Ballade). - DV. 1909, Bd. XI, S. 176-177, m. Mel.
'Es welken alle Blätter, sie fallen all' auf mich;....'

2675 G. Heeger. - W. Wüst. *Volkslieder aus der Rheinpfalz*. B.I. Kaiserslautern, Kayser, 1909, 304 S.M. 3,80.

2676 M. Himmelbauer. *Amål i und du*.... - DV. 1909, Bd. XI, S. 184, m. Mel.
'Amål du und i, amål i und du, amål du und i und i und du'.

2677 Hottenroth. *Lieder*, wie sie von der Jugend in Gersdorf (Bez. Chemnitz) bei ihren kindlichen Spielen gesungen werden. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 83-88, 92-95, o. Mel. (Schl. f.).

2678 B. Ilg. - H. Stumme. *Maltesische Volkslieder im Urtext mit deutscher Uebersetzung*. (- Leipziger Semitische Studien. III, 6.). Leipzig, Hinrichs, 1909, 77 S.M. 2,50. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 355).
'400 Vierzeiler... Den Hauptgegenstand bildet natürlich die Liebe' (ZVV.).

2679 E. Kindervater. '*Martenabend*'. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 55.
In Wolfenbüttel:
'Marten iss en gauen Mann, Dä üsch woll watt geben kann,....'
Im Kreise Helmstedt:
'Kloppe, kloppe Ringelken, Hier steiht en lüttich Jüngelken,....'

2680 [Kornaszewski]. *Deutsche Volkslieder in der Provinz Posen. Der arme Musikant*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 218, o. Mel.
'Ich bin ein armer Musikant, Wie es so viele sind;....'

E. Kronfuss. *Der Ludler von der Hirschau-Alm dreistimmig*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 159, m. Mel.

K. Liebleitner. '*A ganz a Feiner*'. - DV. 1909, Bd. XI, S. 90, m. Mel.
'Djodl di riddi oi, djöi di riddiri,.....'

2683 E. Lucerna. *Das Lied vom Waltherfest*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 101-103, m. Mel.
'Ich gieng amal zum Waltherfescht Und wollt' was Neues seh'n,.....'

2684 R. Magnanelli. *Canti narrativi religiosi del popolo italiano novamente raccolti e comparati*. P.I. Roma, Löscher, 1909, 207 p. L. 4.

2685 L. Pirkl. *Veitl möcht e ein Reiter werden*. (Tirol).- DA. 1909, Bd. XI, S. 183, m. Mel.
'Insa Knecht, da Veitl, Der mocht a Reita wearn....'

2686 L. Pirkl. *Wenn der Guggu schreit*. - DV. 1909, Bd. XI, S.89, m. Mel.
'Wenn der Guggu schreit, aft ist Langiszeit,...'

2687 J. Pommer. *Ein dreistimmiger Jodler aus Langenwang*. Rettenegg; Steiermark. - DV. 1909, Bd. XI, S. 105, m. Mel.

2688 J. Pommer. *Jå, wånn is Stündle nur wüsst!* (Rein bei Gratwein, Steiermark). - DV. 1909, Bd. XI, S. 138-139, m. Mel.
'Jå, jå wån i's Stündle nur wüsst, wån du alloan dahoam bist,...'

2689 J. Pommer. *Juchezer aus der Elmau bei Fuschl*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 160, mit Mel.

2690 P[ommer]. *Ludler aus Zinkenbach am Abersee, Salzburg*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 140, m. Mel.

2691 A. Pöschl. - K. Kronfuss. *Der Råtzenberger*. Aus Råtzenberg bei Puchberg am Schneeberg, NÖ. - DA. 1909, Bd. XI, S. 119, m. Mel.

2692 Gg. Queri. *Seilerlied*. - DG. 1909, Bd. X, S. 196-197, o. Mel.
'Tradirum, tradirum! Wie das Rad sich dreht!...'

2693 K. Reiterer. *Acht alte Krippenlieder aus Steiermark* [und ein Lichtmesslied]. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 192-205, mit 9 Notenbeispielen.

1. Ich weiss nicht wie heut ist das Ding, Dass ich nicht schlafen kann,...
2. Gelits Buama, stehts g'schwind auf zum Hüten, und schauts nur das Wunderding an...
3. Still, still, still, weil 's Kindlein ruhen will!...
4. He, Buama lassts enk müntern, volassts gschwind enka Ruh...
5. Stehts auf liebe Buama und losts nur grad zu...
6. Gott grüss euch, mein Jungfrau, so gehn ma da recht,...
7. Nachbarn stehts auf, schreit air glo glu gla,...

8. Was gibts schon mehr zum Plunda, Bei der Nacht jetzunda,...
[9.] Wohl straht uud prangte eiust so sehr...

2694 J. Rennesch. Das Ruaberradl. Aus Haindorf im Wittigtale, Böhmen. - DV. 1909, Bd. XI, S. 182, m. Mel.
‘Wöll deun duas Ruabrradl guar ne mieh giehu?’

2695 M. R[eymond]. *Sur le pont du Nord*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 153-154, s. mus. Chanson populaire... Canton de Vaud.
‘Sur le pont du Nord, Un bal était donné...’

2696 J. Schmidt. *Schleiferlied*. Mareit bei Sterzing, Tirol. - DV. 1909, Bd. XI, S. 88, m. Mel.
‘I bin's der Schleifer aus Påris, schleifen kånn i's gånz gewiss...’

2697 J. Sieber. *Schneiderlied*. - DG. 1909, Bd. X, S. 197-198, o. Mel. ‘Da Baua kaft ein an Wogn und an Pflaou..,’

2698 *Volkstümliche Musik*. J. Khun. *Aus der Stecken-Iglauer Sprachinsel*. - DVöB. 1909, Bd. IX, S. 71-90, in. Mel.
Märsche; Landler; Juchaza in der Irschinger Gegend.

2699 M. von Kurz. 's *Bedlweibl wollt Kirifarten gehn*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 156, m. Mel.
‘'s Bedlweibl wollt Kirifarten gehn, juche heissa!...’

2700 B. von Luschin. *Gesang der steirischen Zimmerleute beim Einschlagen von Pfählen (Piloten)*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 140, m. Mel.
‘Einmal hoch, zweimal noch,...’

2701 J. von Paumgartten. *Zwei ‘Haller’ aus dem Laternser Tal*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 186, m. Mel.

2702 J.E. Wackernell. *Zeppelin im Volkslied*. (Innsbruck). - DV. 1909, Bd. XI, S. 185.

2703 K. Wehrhan. ‘*Florian und Lene*’ oder ‘Der Juschroa’. - DV. 1909, Bd. XI, S. 84-85, m. Mel.
‘O Lene, du bist scho mei einzige Freud!
O Florian, du bist mir der Liebst alle zeit!.....’

2704 K. Wehrhan. *Schaumburgisches Martinilied von 1786*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 55, o. Mel.
‘Mackt mackt den gaud Man: Der es wohl vergellen kan....’

2705 P. Zinck. *Klagelied über den Verlust der Zauche*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 46-49.

‘Der grosse Holzverderber
Der Herr Finanzrat Färber
Der schloss die Augen zu;....’

2706 A.A. *Neckreime*. ‘Bremer Schnäcke’. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 33.

2707 K. Barth. *Einige Waldviertler Spott- und Trutzverse*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 184.

2708 M. Belger. *Kinderreime aus Johanngeorgenstadt*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 52-54.

2709 H. Carstens. *Fingerreime aus Schleswig-Holstein*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 451.

2710 K. Drewes. *Bastlosereim*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 416.
‘Sipe, sape, sape, Ick wol! meï 'ne Happe maken...’

2711 K. Drewes. *Kinderreime*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 35.
- ‘Wippebörtken, Moulefläutken, Nasepeïpken,...’
- ‘Aenneke, Twänneke, Dränneke, Bänneke,...’

2712 B.H. de Graaf. *Rijmpje*. [*Katholieke schoolmakkers op Geuzen*]. - DB. 1909, bd. IX, bl. 22.
Te Kloosterburen.

2713 H. Hoffmann. *Kinderreime aus der nördlichen Oberpfalz*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 176.
Auf Namen.

2714 G. Klokman. *Liedjes, Rijmpjes, Spreuken: Van Kersäovendjen mit den Achterhook*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 21-22.

T.L. *Bastlosereim* (aus Dardesheim a. Harz). - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 309.
‘Schostein leger saht im Locke, Flicke siene Schauh;...’

2716 A. Muller. *Bastlösereime*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 309.
1. Zeven:
‘Sibbel, sabbel siek! Op'n grünen Diek...’
2. Himmelpforten:
‘Hüpper, htìpper spliet nich!
Op'n grönen Diek nich!...’
In andrer Fassung:
‘Dar wör mal 'n Mann, De heet Johann,...’

2717 C.N. *Bastlösereim*. (Lemförde). - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 362.
‘Happup, piepupp, Möllers Diekupp,...’

2718 A. Obst. *Neckreime*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 35.

2719 J. Oppenheimer. *Schüsselreime*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 83.

2720 W.S. *Handwerkssprüche*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 308.
‘Hoch up, den Block! den Pahl up'n Kopp!...’

2721 W.S. *Neckreime*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 432.
‘... auf die bekanntesten Rufnamen, meist in Hamburg gesammelt’.

2722 W.S. *Reim zum Schaukeln*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 308.
‘Achter uns Grotmäuhm ehrn Disch steiht en Fatt mit gräune Fisch...’

2723 C. von Roeide. *Neckreim*. [Mecklenburg]. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 113.

'Elisabeth, de Kohl is fett,...'

2724 K. Wagenfeld. *Ein münsterländischer Spottvers*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 416.
'In Haltern un Dülmen, Wessum un Wüllen,...'

2725 L. Wchr. *Fingerreime aus der Allergegend*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 416.

'Lüttje Finger, Goldfinger, Lange Meier,...' 'Lüttje Finger, Goldrand, Langer Mann,...'

2726 L. Wchr. *Niederdeutsche Kinderreime*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 416.
Auf Tiere, Regen, Hirten...

2727 Wibbe. *Abzählreime*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 307.

2728 Wibbe. [*Bastlösereim* aus dein Münsterlande]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 362.
'Happ-Happ-Happ-Happ-Piepe?
Wannähr bis du riepe?...'

2729 W. Wisser. *Aus Ostholstein*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 113.
- 'Haus, kunim up....'
- 'Stormwind un Bek....'

2730 K. Wouk. *Wie man die Pferde behandeln soll*. (Aus Kärnten). - DV. 1909, Bd. XI, S. 141.
'Bergauf schlåg' mi net, Bergab jåg' mi net,....'

2731 P. Wriede. *Hamburger Neckreime*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 77.

2732 J. Bergsma. *De vrijmetselarij in het volksgeloof*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 111-114.

Vragen uit ZVRWV. (Vgl. t^k 1963); eenig antwoord voor Groningen.

2733 *Bijgeloof betrekkelijk gehangenen*. - Laatste Nieuws: 28-IX-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 247.
'... niemand mag ze aanraken vooraleer de overheid ter plaats is'.

2734 M. R[eymond]. *La Vouivre* [aux Bayards, ct. de Neuchâtel]. - SAV. 1909, Bd. XIII, St 154.

2735 Ch. Semertier. *Le pont de Huy dans les airs*. - W. 1909, t. XVII, p. 205.
... Suite de nuages... enjambant la Meuse... signe certain de mauvais temps...

2736 J. Smidt. *Die Fänga* [= eine in den Gebüschen hausende Hexe], - DV. 1909, Bd. XI, S. 139.
Mahnung: 'Wennsch di nit kampten låsst, kimmt die Fänga mit dem eisernen Kammpl und zottelt dir durch die Håar aus.'

2737 Chr. Wissmath. ['Das Schöichmachen' (Scheu machen) der Kinder durch] *die Luzier*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 191-192.

2738 *Bijgeloof*. - Nieuwe Gazet: 27-x-1907; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 41-42. ‘Een spook’,... en 't was 't gerucht van een ventilator.

2739 A. de Cardevacque. *Dictons de Janvier*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 12. ... à propos du temps.

2740 M. Gabbud. *Météorologie populaire*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 200-203. Collection de prouostics et dictons agricoles.

2741 Hoffmann. *Bauernregeln aus der Umgebung von Graz*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 105. Vom Wetter.

2742 Londinières. *Proverbes de Septembre*. - RTrFE. 1909, t. X. p. 136-139. ... relatifs au temps.

2743 E. Pintard. *Proverbes du Vexin*.- RTrFE. 1909, t. X, p. 109-110. ... relatifs au temps.

2744 E. Riess. *Superstitions collected at Rifton and Woodstock, Ulster County, New York*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 575-577.

2745 P. S[artori]. *Todansagen*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 292.

2746 Ch. Semertier. *Cent moins un*. - W. 1909, t. XVII, p. 171.
... il n'est pas permis de posséder plus de 99 maisons.... exc. ‘po les maisses des pauves’....

2747 K. Drewes. *Besprechungsformel*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 35.
... ‘gegen Verstauchung und Verrenkung’. Noch 1880... im östlich. Westfalen.

2748 K.H. *Brandbesprechung* (aus Körrig bei Saarburg). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 292.

2749 Fr. Krönig. *Sympathiesprüche aus Niedergebra*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 128.

2750 H. Krüger. *Besprechungsformel*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 77.
Wenn in Mecklenburg eine Kuh sich ‘verfangen’ hatte:
‘Dickbuk du, Du sallst nich singen,....’

2751 K. Wehrhan. *Besprechen der Pose*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 293-294.

2752 O. Dubsky. *Les contes populaires sur l'origine du Tabac*. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 161-168.

2753 Furet. *Croyances contre les Francs-macons*. - W. 1909, t. XVII, p. 334.
Chaque aunée l'un deux meurt,... ou doit se tuer. De là des suicides.

2754 Jobst. *Den Pfarrer eingeachert*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 160.
‘Von den Pelchenhofern (bei Neumarkt) erzählt man, sie hätten einen Pfarrer eingeackert. Und das kam so....’

2755 Fr. Rheinsberg. *Wie das Dorf Schönmädel seinen Namen erhalten hat*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 227.
Erzählung.

2756 H.S. *Vom Kalbe, das nicht saufen will*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 308.

2757 G. Wegner. *Volksetymologische Deutung des Namens ‘Paluken’*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 271.
Erzählung. Vgl. t^k 2194.

2758 P. André. *Chez les 'Copères'* [les Dinantais]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 481-484, ill.
Facéties, une quinzaine.

2759 J. Bergsma. - B.A. Kwast. *Spotnamen in de provincie Groningen*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 43-50, 109-111.

2760 [J. Bergsma]. *Woorden en uitdrukkingen, in verband met Groningsche plaatsnamen*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 106-109.

2761 A. DeCock. - F.W. Drijver. *Geparodiëerde Sermoenen*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 73-80, 117-118, 178-179, 232-231 (w. verv.).
Inleiding. 1. Een paaschsermoen; 2. Nog een Pastoorsermoen; 3. Sermoen van den Pastoor van Lapscheure.

2762 G.J. Klokman. *Tukker*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 39.
Vgl. Bvb. I, 931.
= een van Zelhem; *heihazen* = van Deutichem.

2763 Légia. - F. Mallieux. - Lecram. - E. Closson. *Les 'russes' à la foire*. - W. 1909, t. XVII, p. 251, 298-299.
D'où la dénomiuation!

2764 X. Mayer. *Dorflitanei*. - DG. 1909, Bd. X, S. 200.
'Da Niedamoa is a grossa Má....'

2765 E. Rolland. *Proverbe sur les Liégeois*. - W. 1909, t. XVII, p. 250.
... 'Ils se vantent d'avoir trois choses, du pain meilleur que le pain, du fer plus dur que le fer, du feu plus chaud que le feu'.

2766 T. Alken. *Sprichwörter und Redensarten aus Mülheim am Rhein und Umgegend*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 218-221.
Vom Düwel; vum Essen und Drenken; allerhant Krom.

2767 W. Brinckhof. *Redensarten*. 1. Aus dem Amte Bünde. II. Aus dem Landkreise Dortmund. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 279-284.

2768 Ls. *Wie grüsst der Bauer?* - NSa. 1909-1910, Bd. XV, H. 4, Umschl. S. 1, und S. 93, 112.

2769 P[ommer]. *Sprichwörtliche Redensart*. ['*Hast 'n nid gseg'n und sigst 'n nid a?*'] - DV. 1909, Bd. XI, S. 142.
= Hast du ihn nicht gesehen und siehst du ihn nicht auch?... Wenn man die Geschwindigkeit einer Handlung oder Veränderung hervorheben will...'

2770 Fr. Wefing. *Dienstbotenwechsel*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S 94.
Nach zu rufen Spruch: 'Füerbust, Smerbust, afgedankte Teerbust'.

2771 D. St. - W. *Posthornsignal*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 344, 415.
In Südhannover:
'Komme von Duderstadt, Hab euch was mitgebracht,....'
In Paderborn:
'Peter, die Post ist da!
Hat mir was mitgebracht,....'

2772 K. Wehrhan. *Pfifsignale aus Frankfurt am Main*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 178-180, in. Mel.

2773 Gebhardt. Zimmermannsspruch. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 210-212.

2774 G.E. Graf. *Ein Kerbspruch aus Oberroden (Kr. Dieburg)*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 193-195.

Altes Kirchweihgebrauch... ziemlich verblasst. Demonstrationszug: Kerbeholen, Kerbkranz, Kerbspruch.

2775 G. Herbst. *Stundenrufe des Nachtwachters in Neukirchen b. S.* - OPf. 1909, Bd. III, S. 156.

2776 M. Meier (†). *Bau-oder Zimmermannsspruch*. - BW. 1909, Bd. VII, S. 93.
... 'in den 7 künischen Dörfern der Pfarrei Wollaberg und in den angrenzenden Pfarreien, z. B. Waldkirchen usw., üblich'.

2777 K. Wüstefeld. *Richtepredigt aus Obernfeld*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 118-120, 117, mit 1 Abb.

2778 H.B. *Nog een duivelskolk* [te Langeloo]. - DB. 1909, bd. IX, bl. 55-62. Verhaal op rijm. Vgl. tk 2606.

2779 H. Berghege. *Ne Boarnse geschiedenisse, op zien Hoksebargs verteld*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 122-127.
'.... Zoo is ne leepe Jödde Bejöd noe deur nen Krist...'

2780 H. Bischof. *De Pape un de Düwel*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 79.
'Nacherzählt'.

2781 L. Coquelin. *Christophe V* [s'ennuyait. Rodrigue le médecin lui conseille de porter la chemise d'un homme heureux. Il trouve à la fin, après beaucoup de recherches, un homme heureux, mais celui-ci ne porte pas de chemise]. - LMI. 1909, t. III, n. 31.

2782 L. Coquelin. *Histoire de la duchesse de Cigogne et de M*^{me} *de Boulingrin* [qui dormirent cent ans en compagnie de la *Belle au bois dormant*]. - LMI. 1909, t. III, n. 31.

2782 L. Coquelin. *Miracle de S*^{t} *Nicolas*. - LMI. 1909, t. III, n. 31. Histoire des trois enfants dans le saloir.

2784 L. Coquelin. *Les sept femmes de Barbe-Bleu*. - LMI. 1909, t. III, n. 31. Barbe-Bleu eut sept femmes. Comment il les perdit toutes.

2785 B.H. de Graaff. *Hoaken en oogen*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 71-74.

2786 A. Donnay. *La Gloire du Keu*. - W. 1909, t. XVII, p. 59-62.

2787 [J. Dörner]. *Hochzeilsgebräuche* [*die Sprüche*] *im nordwestlichen Adlergebirge*. (Bielei, Riebnei und Umgebung). - DVöB. 1909, Bd. IX, S. 7-25.
1. Der Brautwerber mit der Hochzeitseinladung; 2. Anfang der Hochzeit, Abholung des Bräutigams im Hause; 3. Bedankung; 4. Der Segen des Vaters; 5. Ein anderer Segen; 6. Nachtrag zur Werbung; 7. Werbung bei einem Wittiber; 8. Der Segen; 9. Werbung bei der Braut; 10. Fortsetzung der Werbung bei der Braut; 11. Bedankung der Braut; 12. Eine andere Bedankung; 13. Noch eine andere Danksagung; 14. Segen bei der Braut; 15. Der Anwalt an das Brautpaar; 16. Ein anderes; 17. Der Anwalt betet das Gebet; 18. Ein anderes Gebet; 19. Wenn eine Braut Kinder aus erster Ehe übernimmt, spricht der Anwalt...; 20. Wenn man dem Bräutigam Strauss samt Schweisstuch übergibt; 21. Wenn man den Junggesellen den Strauss mit einem nachstehenden Wunsche übergibt; 22. Anrede vor dem Frühessen bei der Braut; 23. Nach dem Essen; 24. Vor dem Nachmittags-

essen beim Bräutigam; 25. Nach dem Essen; 26. Tanzansprechen; 27. Uebergabe derBraut dem Bräutigam bei der Kranzablegung; 28. Gewidmet einem Brautpaar am Vermählungstage.

2788 A. Heinzel. *Seffla on de Sûse*. - DVöB. 1909, Bd. IX, S. 65-68.
Volkstümliche Dichtung. (Braunauer Mundart).

2789 L. Jeny. *La légende wallonne de l'Éclair* [en vers]. - RTrFE. 1909, t. X, p. 36.

2790 J. Klein. *Deutsche Sprüche für Inschriften, gesammelt*. Köln, Gehly, [1909], 64 S.M. 1.

2791 *Knaolster Lorelei*. - Veenbode; DB. 1909, bd. XI, bl. 22-23.
'Ain vertelsel uut olle tieden...' op rijm.

2792 H. Möchel. *D'r getonde Hausverstand*. - DVöB. 1909, Bd. IX, S. 68-70. Volkstümliche Dichtung. (Rochlitzer Mundart).

2793 *Les Contes de Perrault*. [Collection enfantine. 1.]. Paris, Bauche, in-8, 96 p., ill. Fr. 0,65. (MLP. 1909, t, XXII, p. 88* = X.Z.).

2794 F. Schaller. *Vorspiel zum 'Hirtenschlaf'. Die Weisen des Salzkammergütler Spieles: 'Hirtenschlaf'*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 136-138, 155-156, m. Mel.

2795 K.F. Wolff. *Der Eisack-Schnigg*. Erzählung aus Tirol. Einer alten Sage uacherzählt. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 898-901.

4. Zeden. - Gesta.

2796 *Anciennes coutumes du département du Nord*. E. Edmont. 1. La Basse-Loi [= privilege du charivari]; 2. Les Durmenés [= fête des Maris trompés, à la St. Laurent]. - RTrP. 1909. t. XXIV, p. 419-425.

2797 J. B[ergsma]. *Zeden in Brabant en Limburg*. - DB. 1909, bd. XI, bl. 18-19.

2798 J. Klein. *Maibaum, Werbung, Hochzeit*. (Aus dem Oberlahnkreise). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 293.

2799 O. Knoop. *Aberglaube und Brauch aus der Provinz Posen*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 181-183, 204-206.
Liebe, Brautstand, Hochzeit, Ehe.

2800 *De militaire Loting*. - La Clairière: 24-I-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 42-44.
Wantoestanden.

2801 O. von Zingerle. *Gerichtsdienstpflichtige Hofe*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 149-150.
Im Obervintschgau in der Gemeinde Schleis... - Aus Urbaren.
Cf. Bvb. I, 1074, 1077.

2802 *Anciennes coutumes ecclésiastiques*. L. Desaivre. 1. Déposition d'Alleluia; 2. Le 'de fructu' d'Auvergne; 3. La maison des trois clous. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 369-371.

2803 A. Body. - Fr. Olyff. - O. C[olson]. *Coutumes Pascales*. - W. 1909, t. XVII, p. 129-130, 173, 206.

A Spa.

2804 *Een oud gebruik uit Rupelmonde*. L. Scheltjens. *Witten Donderdag te Rupelmonde*. - Nieuwe Gazet: 16-IV-1908; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 84-85, 163-168.
Op Witten Donderdag, om 2 uren 's namiddags, wordt een overgroot getal in stukken gesneden brooden [= de 'Apostelbrokken'], door de vensters van het gemeentehuis voor het publiek te grabbel gegooid...

2805 A. Geitner. Ein alter Kirchweihbrauch, Alfeld. - OPf. 1909, Bd. III, 8. 130. 2806 P. Gourdon. La Fête de Saint Corneille à la. Chapelle-des-Marais [Bretagne]. - MLP. 1909, t. XXII, p. 456-463, ill.
... pour la protection des gens (filles à marier) et des bêtes (à cornes)... le dimanche qui snit le 16 sept.: fête agricole et religieuse, procession; le char du saint tiré par tous les plus beaux boeufs de l'endroit.

2807 [Hildebrandt]. Ein Pfingstbrauch. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 208. Die Strafe der Langschläfer.

2807bis H. Hoffmann. *Zwei Pfingstbräuche*. Der Pfingstl; Der Pfingstlümmel. - OPf. 1909, Bd. III, S. 98-99.

2808 *De Koekenbak in West-Vlaanderen*. - La dernière Heure: 4-II-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 44.
... nl. op O.-V.-Lichtmis, ten einde heel 't jaar gelukkig te zijn.

2809 K. Kernrad. *Ein eigenartiger Pfingstbrauch* [in Polajewo, Kr. Obornik]. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, 8. 208.
'Ein mit Stroh von Kopf bis zu Fuss vermummter halbwüchsiger Bursche wird an einem Stricke als "Bär" von einem gleichfalls verkleideten Kameraden umhergezerrt...'

2830 Th. Musshoff. *Alte Weihnachtssitte in Soest*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 111.
'Am Heiligen Abend wird dort nämlich auf dem Rundgang des Petrikirchturms seit alter Zeit das Christkind in den Schlaf gewiegt'.

2831 J. Posert. *Das Johannisfest*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 247-248.

2832 -r-. *Die Pinksterkrone in der Grafschaft Bentheim*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 361.
... 'Eine Spezialität der Stadtjugend war es, während der Brutzeit der Krähen die haushohen Bäume zu erklettern, um sich der Eier zu bemachtigen, die, ausgepustet und auf einen Faden gereiht, der "Pinksterkrone" zum besonderen Schmucke gereichten...'

2833 E.E. Reimérdes. *Himmelfahrtsgebräuche*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 322-323.

2834 L. Ronnert. *Faschingsbräuche aus Konigswart*.- UE. 1909, Bd. XIII, S.26. Stuhlkriechen und Bassbegraben.

2835 E.A. Stückelberg. *Gebräuche bei der Feier von Christi Himinelfahrt*.- SAV. 1909, Bd. XIII, S. 150-151, mit Abb.
Geschichtlich.

2836 H. Theen. *Das St. Nikolausfest in Friedrichstadt*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 111.
'Drehen' für Waren.

2837 Wibbe. *Ein entschwundener alter Pfingstbrauch*.- NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 343.

'... Vor dreissig Jahren bestand der Brauch, dass dem Mädchen, das am Pfingstmorgen sich zuletzt zum Melkgange am Tore einfand, von den Genossinnen ein Strohkranz aufgesetzt wurde. Der Brauch scheint zum letztenmal im Jahre 1878 hier geübt zu sein....'

2838 A. Binna. *Absagen*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 148-149.
'Sitte beim Abdreschen, das ist der letzte Tag zum Dreschen, [früher] im Innviertel.... Durch das Maschindreschen vollkommen aufgehört.'

2839 E. Bödeker. *Ein alter Brauch und seine Bedeutung*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 77.

'Der niedersächsische Bauer pflegte in der Zeit vor Gemeinheitsteilung und Verkoppelung, als noch die Gänsezucht aufden heimischen Bauernhölen blühte und oft fünf und mehr Gänze gleichzeitig brüteten, eine Sense (ohne Gestell) an einem Holzzapfen im Brutstall aufzuhängen....'

2840 *Ergerlijke handelingen*. - De Echo (Amst.): 26-I-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 42.
Ketelmuziek en mishandeling om uithuizigheid.

2841 J. Franke. *Arnau-Hohenelber Gebräuche, niedergeschrieben in den Jahren 1836-1860*. - DVöB. 1909, Bd. IX, S. 33-45.
1. Gebräuche bei Geburten; 3. Bei Hochzeiten; 3. Bei Sterbefällen.

2842 R. Hildebrandt. *Der 'Blumenkranz'* [in Rosenfeld bei Krotoschin]. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 270.
'...wurde vorder Ernte gefeiert, wenn die meisten Blumen blühen'.

2843 *Ketelmuziek te Hingene*. - Métropole: 10-VII-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 186-187.

Een feit.

2844 J. Klein. *Wiederverheiratung* [: *Lärm*] (in Landweiler bei Saarbrücken). - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 292.

2815 O. Knoop. *Ein Erntebrauch aus der Procinz* [Posen]. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 272.

'Am Schlusse der Einerntung.. auf dem letzten Wagen eine Garbe mit Bändern und andern Sachen geschmückt...'

2846 [O. Ludwig]. *Mauenhofer Hochzeit*. Hsg. v. E. SCHMIDT. - SBPAWB. 1909, Bd. VIII; MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 49-52.

2847 C.R. Mayer. - L. *Das Maianblasen in Rabburg*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 82, 99.

2818 L. Mazeret. *Us et coutumes du Béarn*. Baliracq (Basses-Pyrénées), Naumusson. - RTrP. t. XXIV, p. 294-296.
Naissance, Mariage, Décès.

2849 G. Reichenberger. *Dreschsitten*. - OPf. 1909. Bd. III, S. 191.

2850 O. Rudert. Kleine Mitteilungen. *Die Sterbelaatschen*. - MVSV. 1909-1910, Bd. V, S. 88.

= 'die Pantoffeln eines Verstorbenen... Die Angehörigen stellen die vor eine fremde Tür, und wer sie zuerst berührt oder wegnimmt, stirbt entweder selbst oder hat einen Todesfall in der Familie...'

2851 H. Schenkl. *Der Husaus in Grafenwöhr*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 156-157.

2852 J. Schürmann. *Eine Hochzeit im Paris*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1539-1544, mit Abb.

2853 *Usi nuziali e funebri dei circondari di Sala Casilina e di Campagna*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 211-212.

2854 K. Wehrhan. *Landwirtschaftliche Bindebräucht*.- NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 35, 77.

2855 A. Zindel-Kressig. *Maienbaum*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 152-153.
... einem neuen Wirt aufgestellt. (Stetten, Kt. Schaffhausen).

2856 A. Brisson. *La Fête des vendanges*. - APL. 1909, t. LUI, p. 219-250, ill
Entre autres: triomphe du vin rouge.

2857 W. Dalton. *My favourite Patiences*. - StrM. 1909, v. XXXVIII, p.791-798, ill.
Cards. Games: The Demon, The Agnes, The Flower Garden, The Step Ladder, The Canfield, The Bekrothal, The Touch Patience, Miss Milligan.

2858 W. de Vries. *Schaapherder spelen*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 67-70.

2859 W. de Vries. *Tiepeln*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 63-67.
Jongensspel.

2860 [En Egypte, au mois de juin, ont lieu les mouleds]. - RTrFE. 1909, t. X, p. 97.
'Ce sont de grandes et brillantes fêtes votives en l'honneur des saints locaus et du Profète lui-méme....'

2861 Gr. Forzano. Una *festa campestre in Giojosa Marea*. -. ASTP. 1909, v. XXIV, p. 191-193.

2862 Furet. - M. Tricot. *Au jeu de balie*. - W. 1909, t. XVII, p. 171, 206-207. Mesure de participation des femmes.

2863 A. Fürst. *Lang-wehu-rachum*. Ein Karteuspiel. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 126-127.

2864 O. Heilig. *Zum Spiel von der goldenen Brücke*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 414-416.
'Einige Texte und Spielarten aus verschiedenen Ortschaften des badischen Landes...'.
Literatur.

2865 K. Mautner. *Unterhaltungen der Gössler Holzknechte*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 161-169, mit 23 Textabb.
34 Spiele.

2866 J. Mayer. *Kinderspiele aus der Eifel*. 1. Das Bockspiel; 2. Das Nutzspiei. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 416-417.

2867 *Nieuw Speelgoed*. - Nieuwe Gazet: 18-IV-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 85.
De 'Aigle Plaueur' of duivelsvogel.

2868 Sergines. *Voici venir le 14 juillet*. - APL. 1909, t. LUI, p. 27.
Préparatifs à Paris.

2869 G.C. Moore Smith. '*Straw-Bear Tuesday*'. - FL. 1909, v. XX, p. 202-203, ill.
... at Whittlesey (Cambridgeshire): Jan. 12th.

2870 *La Fête des Vendanges a Bordeaus*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 115.
Les 11, 12, 13 sept.

2871 P. Wimmert. *Kirmesgebräuche aus Coblenz-Lützel*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 217-218.

2872 Fr. C. Amlinger. *Drei Kreuze aus gesegnetem Wachs* [über die Schlafzimmertür festgeklebt]. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S, 288.
... um den Mâr abzuhalten.

2873 H. von Preen. *Einkeilen von Krankheiten im Innviertel*. - ZöN. 1909, Bd. XV, S. 184.

2874 K. Wehrhan. *Ausgezogene oder ausgefallene Zähne* [wirft man in ein Mausloch und sagt...]. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 294.

2875 K. Wehrhan. *Gegen Erkältung kleiner Kinder* [ein Leinwandläppchen... mit geriebener Muskatnuss]. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 294.

2876 K. Wehrhan. *Gegen Gicht und Rheumatismus* [helfen Ameisen].- ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 293.

2877 K. Wehrhan. *Tod eines Kindes aus abergläubischer Quacksalberei*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 227.
... im vergangenen Sommer.

Kaartlegsterstrukken. *Een winstgevend Baantje*. - Nieuwe Gazet: 13-VIII-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 185.
Een feit te Brussel.

2879 J. Noton. *Augury and Leechcraft in Algeria*.- FL. 1909, v. XX, p.208-209.

2880 *Tooverij in Friesland*. - Alg. Handelsblad: 25-VIII-1909, n° 3; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 248.
Een feit.

2881 *Uitbuiting der menschelijke Lichtgeloovigheid*. - Étoile belge: 14-XI-1908; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 86-88.
... door waarzeggerij. Een feit te Charleroi.

2882 *Waarzegsters*. Hoe de Lichtgeloovigen bedrogen worden. - Nieuwe Gazet: 18-IV-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 86.
Te Parijs onlangs.

2883 A. Dachler. *Hexen- und Gespensterglaube* [auch noch in neuester Zeit]. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 147-148.

2884 K. Ditterich. *Vom Hexenausplaschen*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 82.
Cf. n. 1270.

[*Un procés de magie*. Paris: 1909]. - RTrFE. 1939, t. X, p. 117.

2886 K. Wehrhan. *Eine 'Hexen' klage*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 227-228. ... aus Schötmar in Lippe.

Ein altschottischer Brauch. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 2243-2244, mit Abb.
'Wenn an einem heimatlichen Gedenktage schottische Festgäste am gedeckten Tische versammelt sind, erklingt das Nationallied "Auld Lang Syne" das nach alter Sitte von den Anwesenden mit verschlungenen Handen gesungen wird'.

A. Body. - O. C[olson]. *Papiers aux coins brúlés*. - W. 1909, t. XVII, p. 63, 207.
... en signe de mépris... à Spa et aux environs.

2889 S. Poznanski. *Einem Sterbenden das Kopfkissen wegzieken*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 414-415.
Weitere Beispiele zu Bvb. I. 555.

2890 *La superstizione e gli artisti* [da teatro in Inghilterra]. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 213-214.

2891 *Venerdi, 13 Dicembre 1907 in Parigi*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 212.
'... Inchiesta sugli effetti di tale coincidenza'.

2892 [La superstizione del] *Venerdì a Porto Principe*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 213.

2893 K. Wehrhan. *Aberglaube betr. unehrlicher Personen und Handlungen*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 225-226.

2891 K. Wehrhan. *Eine weise Frau* [lebtnoch in Hameln]. -ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 225.

2895 M. Zwick. - G. Donhauser. - Mühldorfer. *Das 'Vom Turm Blasen'*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 81-82, 99.
Eine Sitte aus Bärnau, am 1. Mai. - Auch in Dieterskirchen, und in Auerbach.

2896 E. Bocquier. *Les appels de la Saint-Jean*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 96.

2897 J. H[omkes]. - J. Bergsma. *Schets eener Spinpartij, zoo als men die aantreft in het landschap Drente*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 111-121.
Berijming.

2898 *Traditions et superstitions du Morbihan*. P. Laurent. 1. Extraits d'une lettre de M. Le Douarain à M. l'Abbé Mahé (1826); 2. Notes de l'Abbé Marot (1838). - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 427-432.

5. Geschriften. - Scripta.

2899 P. B[eer]. - [E. Hoffmann-Krayer]. *Eine rätselhafte Inschrift.... Eine nicht mehr rätselhafte Inschrift*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 186, 227.

2900 *Derber Exlibris aus dem 18. Jahrhundert*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV. H. 23, Umschl. S. 1.

2901 Gr. *Thors Hackenkreuz*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 113, mit Abb.
An einer alten Mühle in Lage (Bentbeim) 'A. 1677'.

2902 Fr. Hacker. *Balken-Inschriften*. - DG. 1909, Bd. X, S. 236-237.

2903 H. Heuft. [18] *Inschriften an Kruzijixen und Bildstöcken in Westfalen*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 284-288.

2904 Koch. *Hausinschriften aus Gieboldehausen*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 185-186.

2905 J. Linder. - W. Kraus. *Ziegel-Inschriften*. - DG. 1909, Bd. X, S. 286-287.

2906 O. Pappusch. *Inschriften an Hausgerät*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 209-211.

2907 A. Puchner. - Agricola. *Hausinschriften*. 1. Schwandorf; 2. Niesass; 3. Neukirchen.- OPf. 1909, Bd. III, S. 116.

2908 -r-. *Alte Hausinschrift*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 344.

2909 Fr. Ritter. *Geschirr-Inschriften*. Aus dem Bezirks-Museum zu Feuchtwangen. - DG. 1909, Bd. X, S. 307-311.
(Bauern-)Gläser; Teller und Schüsseln.

2910 V. Semmet. *Tafeln und Inschriften aus Niederalteich*. - BW. 1909, Bd. VII, S. 39-42, mit Abb.

2911 F. Sprecher.- A. Stöcklin. Hausinschriften aus dem Schanfigg (Graubünden). - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 140-145.

2912 Stötter. *Eine kulturhistorische Hausinschrift* in Wasserburg b. Günzburg a. D. - DG. 1909, Bd. X, S. 234.

2913 Fr. Strasser. *Grabinschrift eines Hutmachers*. - DG. 1909, Bd. X, S. 196,

2914 Streek. *Grabinschrift eines Drechslers*. - DG. 1909, Bd. X, S, 196.

2915 G. Fr. Studt. *Grabinschrift*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 452.
'Et Quintin Lykke er bedre end et Pund Forstand' (= ein Quintlein Glück ist besser als ein Pfund Verstand).

2916 H.C. *Les annonciateurs de l'aviation*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 418, ill.
Dessins de GEORGE CRUIKSHANK, tirés du '*Cemic Almanac*' de 1840 et et 1843: *'The Height of Speculation. Groundless Expectations'; 'Air-um. Scare um Travelling'*.

2917 A. Dancourt. *Les clefs de Saint Hubert*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 305:
'Manière de se servir des Clefs ou Cornes de Chasse benites de St.-Hubert pour conserver le bétail de la rage ou guerrir celui qui en est atteint...'
Cette pièce est aux archives de la ville de Delémont.

2918 *Eine sonderbare Todesanzeige*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, H. 23, Umschl. S. 1.

2919 E. Langer. *Franz Schonig, 'Der Mittelwälder Horaz' und seine weiteren Glätzischen und neuhochdeutschen Gedichte. Mit Erhlärungen*. - DVöB. 1909, [Bd. I, 2. Ergänzungsheft], S. 73-145.

2920 Fr. Magnus. *Soldatenbriefe aus den Jahren 1812 und 1813*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 153-154.

2921 G. Pereira. *Livro d'Alveitaria do Mestre* GIRALDO. - RLus. 1909, v. XII, p. 1-60.
'Quasi no firn do codice se diz que a obra terminou em 1318'.

2922 J. Scheltema de Heere. *Straatroepen*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 94-101. Twee oude Liedjes die op straatroepen betrekking hebben:

1. 'Wat men te Amsterdam al siet,...'
2. 'Daer was 'er een Ruiter op een meisje versot,...'

2923 O. Schütte. *Vier Liebesbriefe einer Braunschweigerin vom Jahre 1642 und 1643*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 423-426.

2924 S. Seeligmann. *Purimlied*. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 33-36, o. Mel. Nach einer Hs.

2925 *Tagebuch eines Bäckergesellen* [J. Chr. Reusmann, Haarburg] *vom Jahre 1763*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 397.

2926 *Wahrzeichen der alten Gerichtsstutte 'ton Stenern Crüce binnen Ahus und Ottensteene'*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 76, mit Abb.
Eine eingemauerte Urkunde.

2927 Fr. Wilhelm. *Weitere Urhunden über beglaubigte Sühnhreuze*. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 22-23.

2928 E. Wymann. *Die Fronleichnamsprozession in Altdorf*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 146.
1845 notierte Ordnung.

2929 F. Ziegler. *Von einem Kaplan, der zur Höhe wollte*, - DG. 1909, Bd. X, S. 208-209.

Schrift c. 1780.

2930 Fr. C. Amlinger. *Die Nachbarschaft in Trechtingshausen a. Rh*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 205-209.
1819 Entwurf.

2931 J. B[ergsma]. *Waarnemingen omtrent de veranderingen van het weder: opgewaakt en voorgesteld door een Schaapherder*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 50-54 (w. verv.).
Uit een 18de-eeuwsch Groningsch handschrift.

2932 J. Blau. *Alt-Eisensteiner Bauernhabe*. (Ein Beitrag zur Kenntnis Bäuerlichen Hausrates und Vermögens und des Arbeitslebens im Eisensteiner Hochtale in der Zeit um 1760). Aus Urkunden mitgeteilt. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 117-127.

2933 H. Glauss. *Alte 'Segensprüche' aus dem Ries*. - MUBV. 1909, 2 F., Bd. I, S. 141-143.
Aus den Visitationsakten der J. 1577, 1591. 1. Ein Wundseegen; 2. Ein Segen vlier das krancke Viehe; 3. Fürs Genasch; 4. Fürs Gestress und Anwand; 5. Für dor Kinder Altvatter vnd Hertzgesperr; 6. Wie man das Sib soll laufen lassen, wenn man was verlohren hatt.

2934 Diehl. *Amtliche Berichte über die Kirchweihfeiern in der Obergrafschaft aus den Jahren 1737-1740*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 100-111.

2935 J. Franz. *Die Brechung des Afalefisstabes in der oberen Pfalz betr. (1752-1753).* - OPf. 1909, Bd. III, S. 168-170, 185-186.
Aus dem k. Kreisarchiv Amberg.

2936 Fr. Grüner. *Fried-Geboth, so an Hochzeiten verkündigt werden muss*. - DG. 1909, Bd. X, S. 214-215.
Blatt, gef. in einer Ruine hei Weischenfeld.

2937 E. Hoffmann-Krayer. *Ein Zaubersegen gegen bose Geister*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 151-152.
Ein Text.

2938 L. Kohler. *Ein Zauberspruch wider den Bilmesschneider*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 157.

2939 S. Krauss. *Eine spagniolische Heiratsausstattung*. - MJV. 1909, Bd. XII. S. 1-3.
Auf einem Einlageblatte... a. 1617, und zwar etwa aus der Gegend von Widdin in Bulgarien.

2940 O. Meisinger. *Zwei Beschwörungsformeln aus Steinen bei Lörrach*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 579.

2941 Müller. - L. Maier. *Prozessionen. Geisslerprozession in Aindling* [bis 1705]; *Jesuitenprozession in Füssen* [1627]; *Charfreitagsprozession in Herzogenaurach*. 1762; *Charfreitagsprozession in Aichach*, 1753. - DG. 1909, Bd. X. S. 277-278.
Nach Rechnung, Chronik, Ordnung,... usw.

2942 L. Schmidbauer. *Aus der Vergangenheit des Marktes Obernzell*. - BW. 1909, Bd. VII, S. 42-43.
... 'den Matrikeln im Pfarrarchiv zu Obernzell entnommen': 1580-1624, 1671-1723.

2943 E. Schröder. *Sanct Elisabeth in Amelunxborn*. [Bericht in genauer Übersetsung aus dem Latein]. - BrM. 1909, Bd. XV, S. 5-6.
'Von einem fallsüchtigen Mönch Cistercienser Ordens. der von der seligen Eìisabeth geheilt wurde'.

2944 H. Seedorf. Vom Martins- und vom Nikolaustage. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 54.
‘Eingang eines plattdeutschen Hochzeitsgedichts aus dem Jahre 1690’... und andere Schriften.

2945 A. Abt. *Zu Athanasius*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 412. Abschnitt über Krankheitsheilung.

2946 W. Arnold V. *Zu dem Pasquill aus dem Busecker Tal*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 190-193.

‘Ergänzende und berichtigende Bemerkungen zu... [Bvb. I, 1824]’.

2947 H. Bächtold. *Der hl. Franz von Assisi und der Domherr*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 65.
Gesundmachung; Strafe.
Aus einem hs. Büchlein.

2948 J. B[ergsma]. *Volksgeneeskunde*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 54-55. Uit een boek.
Boombesteking.

2949 G.J. Boekenoogen. *Nederlandsche sprookjes uit de XVII*de *en het begin der XVIII*de *eeuw* [uit oude teksten]. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 129-157, 193-205 (w. verv.).
1. Van het Roodkousje (vgl. evd. bl. 205); 2. Van het Smeerbolletje; 3. Van de zingende springende loovertjes; 4. Van den vogel Phenix; 5. Van een koopman met vijf dienaren; 6. Van Hans Onversaagd. (Een Kouszen-Verzoolder tot Koning verkooren); 7. Van erwtje, boontje, strootje en kooltje vuur; 8. Van de drie wenschen; 9. Van den soldaat-toovenaar. (Hoe dat een soldaat, onder dekzel van tovery, aen een goede slemp raakte).

2950 J. Bolte. *Zeugnisse zur Geschichte unserer Kinderspiele*. - ZiW. 1909, Bd. XIX, S. 381-414, mit 1 Abb.
1. Polizeiverbote; 2. Ingold (1432); 3. Egerer Fronleichnamspiel (um 1480); 4. Hermanu von dem Busche (1508); 5. Erasmus (1523); 6. Luther (1524, 1527); 7. Agricola (1529); 8. Macropedius (1535); 9. Hans Sachs (1536-1553); 10. Camerarius (1544); 11. Wickram (1554).; 12. Frischlin (1586); 13. Pontanus (1589); 14. De Bry (1593); 15. Rollenhagen (1595); 16. Messerschmid (1615); 17. Theses de virginibus (1615); 18. Christoph von Dohua (vor 1618); 19. Garzoni (1619); 20. Gumpelzhaimer (1621, 1652); 21. Comenius (1631-1688); 22. J.v.d. Heyden (1632); 23. Fleming (1632, 1636); 24. Grotnitz(1646); 25. Neumark (1652); 26. C. von Hövel (1663); 27. Johnson (1663); 28. Grettlinger (1665); 29. Leucoleon (1671); 30. Scriver (1671); 31. Anhorn (1675); 32. Poyssl (1685); 33. Seybold (1687); 34. Riederer (um 1700); 35. Wesenigk (1702); 36. Kramer(1702); 37. Heini(1709); 38. Ertl(1721); 39. Sylvanus(1728); 40. Gleim (1745, 1767); 41. Zeitvertreib (1757); 42. U. Bräker (um 1755); 43. Göthes Mutter (1786). - Anhang: Kartenspiele der Erwachsenen. Register der Spielnamen.

2951 J.S.C. *Ein Kursbuch für die Pilgerfahrt nach Rom*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 390.

‘Nach Aufzeichnung des Abts Nikolas vom Kloster Tverrá auf Island vom Jahre 1150’.

2952 Fr. Collette. *Au bon vieux temps*. - W. 1909, t. XVII, p. 327-328. Choses de justice; recettes médicales.... tirées d'anciens registres de Soy.

2953 F.F. *Viel guter Sprilch aus alter Zeit*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 607-608.
'Kleine Spruchsammlung.... in ihrer originalen Fassung... aus Chronik, Chorgestühl, Fussbodenplättchen, Trauring... usw.'

2954 H. Gaidoz. *Lycanthropie sous la Révolution Française*, - FL. 1909, v. XX, p. 207-208.
Exemple extr. d'un Dictionnaire.

2955 K.H. *Alte abergläubische Mittel*. - ZVRW V. 1909, Bd. VI, S. 288-292.
Vor die Gichtern; Für den Brand zu Töden; Für den Rothlauf an einem Glied; Wunden zu verhiudern sie mögen seyn wie sie wollen; Den Schmerzen zu nehmen an einer frischen Wunden; Vor die Geschwulst; Vor das Fieber; So der Mensch Würnier im Leibe bat; Vor das Zahnweh; Vor das Verrenken; Vor den dicken Mangel; Vor alles Böse; Eine ganz gewisse Blutstellung; Dorfbrennbäuschen.
Aus alten Schriftstücken.

2956 *Ein Hailspruch. Gegen den Haarwurm*. - MUBV. 1909, 2. F., Bd. I, S. 150-151.

2957 G. Huet. *La communauté portugaise de Batavia*. - RLus. 1909, v. XII, p. 149-170.

2958 *Investigaçoes ethnographicas*. A. Th. Pires. - RLus. 1909, v. XII. p. 61-92, ill.
1. A procissão da Candeya, em Guimarães, no seculo XVIII; 2. A lenda de Santo Amador; 3. O S. João na Amieira; 4. Uma usança portalegrense; 5. Chegada do Cuco; 6. Sortilegios; 7. Das festas que liouve na villa de Vianna em maio de 1609, pela trasladação dos restos mortaes de D. Frei Bartholomeu dos Martyres; 8. Amuletos (seculo XVIII); 9. Serração da Velha; 10. Encantos amatorios; 11. Apodo geographico; 12. Trova popularizada; 13. Pregões lisbonenses; 14. As taboinhas das almas; 15. Comparações populares alemtejanas; 16. Crenças e superstições alemtejanas; 17. S. Gonçalo de Amarante; 18. Exorcismos; 19. Usos antigos nos casamentos em Portugal; 20. Capa-rôta; 21. Taboa de abusos que se achou á Mãi do vellio de Romulares; 22. Continuação dos ridiculos abusos, com que foi criada a Mãi do velho de Romulares, pelas velhas do seu tempo; 23. As rendeiras de Peniche; 24. Proverbios populares alemtejanos; 25. A lenda da Rainha Santa Isabel; 26. João de Deus e a poesia popular.

2959 *Investigações ethnographicas*. A. Th. Pires.- RLus. 1909, v. XII, p. 171-203.
1. Arremedar o entrudo; 2. Espinhela caida; 3. Casamento; 4. Crendice popular; 5. Antigo costume; 6. 'A fogueira de S. João' na defesa das praças de guerra do seculo XVIII; 7. Antigos adagios; 8. A procissão de Corpus Christi em Castello Branco, no seculo XVII; 9. Alvará que em outro tempo estabeleceu ordenado a certo Soldado que curava com palavras; 10. Feiticeiras; 11. Sereias; 12. Santa Comba, portuguesa de nação, advogada contra as sezões e febras malignas; 13. Veronicas e medalhas religiosas; 14. As Mancebias; 15. Corner a dois carnlhos; 16. Lendas da villa de Alvorge; 17. O algarismo 7; 18. A ama do Juiz de Fora; 19. Crenças e superstições alemtejanas; 20. Proverbios populares alemtejanos; 21. Comparaçoes populares alemtejanas; 22. Os Santos advogados; 23. A mobiiia, o vestuario e a sumptuosidade uos seculos XVI a XIX.

2960 G. Kentenich. *Böse Geister beim Leichenbegängnis*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 225.
Notiz... 15. Jh.

2961 G. Kessler. *Das Hochgericht zerschlagen*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 210.
'Gewohnte Ceremoniën' wovon die Zerschlagung und Erneuerung des Hochgerichtes am 7. Sept. 1704 begleitet wurde...
Aus einer hsl. Chronik.

2962 J. Klapper. *Eine Weltchronik des ausgehenden Mittelalters*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 119-141.
Verzeichnis der besprochenen Sagenstoffe: Ogier von Dänemark; Alexandersage; Petrus schickt einen Sendboten in die Lüneburger Gegend; Barlaam und Josaphat; Hinde als Führerin der Hunnen; Merlin; Theoderich wird in den Vulkan geschleppt, Vision; Siebenschläfer; Theophilus; König Artus; Judenknabe; blutendes Kruzifix; Brandan; Ägidius; Amicus und Amelius; Karlssage nach dem Pseudoturpin; Vision Karls des Dicken; Päpstin Johanna; Hatto von Mainz; Zauberer Gerbert; Otto III. von Karl verflucht, da er sein Grab öffnen lässt; Tänzer von Kölbigk; Merseburger Kelch; Hexe aus dem Sarge von Dämonen entführt; Marmorbild (Frau Venus); heiliges Feuer von Maria und Magdalena geheilt; Bluthostie; Troianer als Vor fahren der Franken; bergentrückter Kaiser (Friedrich II.); Herzog Friedrich von Oesterreich soll durch den Teufel aus dem Gefängnisse gerettet werden; Wenzel als Strohmann; die schwarze Greet; Priester Johannes; der Prinzenraub des Kunz von Kaufungen.

2963 L. *Tanz und saueres Bier*, [zu Lauterhofen im Jahre 1561]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 132.
Nach SIMSONS *Chronik von Lauterhofen*.

2964 L. Lewin. *Juden im Bergbau und Hüttenbetrieb*. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 125.
Aus Texten.

2965 O. Meisinger. *Ein badisches Kriegslied aus dem Jahre 1815*. - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 148-150, o. Mel.
Aus einem Büchlein.
'Als Grossherzog nun hat beisammen Beinach 30000 Mann...'

2966 H. Mosch. *Das Fasnachtsrossli im Kt. Appenzell*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 137-139.
Spruch den der sich in ein Scheinpferd hineinsteckende 'Fastnechtbutz' vor den Häusern hält.... wie er lautet bei T. TOBEER *Appenzellischer Sprachschatz*, S. 176 fg.
Dann ein ähnlicher... noch bis zum J. 1906... ausgerufen.

2967 K. Neumeyer. *Der Papst in Altötting* [14.-IV-1782]. - DG. 1909, Bd. X, S. 293.
Einem alten Gebetbuche entnommen.

2968 K. Olbrich. *Ostergiessen auf Schloss Lubowitz 1804*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 110-111.
Aus Eichendorffs Tagebuchaufzeichnungen.

2969 E. Sauter. *Fachsimpelei*. - DG. 1909, Bd. X, S. 224.
Aus einem Rechnungsbuch von 1799.
'Der Schiffmann redt vom Wind, Der Mayr vom Gesind....'

2970 *Niedersächsische Spruch*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 34.
Aus dem Göttinger 'Rechnungsbuch' 1537.
'Hedden wy alleen nen Geloven, Godt un geinenen Nut vor Ogen,....'

E. A.S[tückelberg]. *Bodengitter*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 210-211.
... im 'Kirchhofe von Gossau.... Seltsame Deutung'.
Aus einer Reisebeschreibung (Ms. vom Juli 1786).

2972 K. Wehrhan. *Alte Gebräuche bei der Kindtaufe im Bergischen 1784*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 226-227.
Aus einem Journal von und für Deutschl., hrsg. von Goekingk, 1784, Bd. I, S. 193.

2973 Wibbe. *Ein Bürgerfrauen-Schützenfest in Dorsten* [am 9. Juni 1811: Taufe des Sohnes Napoleons]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 307-308.
Aus einem gleichzeitigen Zeitungsbericht.

2974 A. Body. *Aller à la messesans tablier*. - W. 1909, t. XVII, p. 243.
Ancien dicton.
Dans une plainte en justice.

2975 H. Moses. *Die Sonnwendfeier in Niederösterreich in alter Zeit*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 179.

Zes uittreksels van vonnissen uit de XVIe, XVIIe en XVIIIe eeuwen. Excerptae quaedam sententiae, ex ss. XVI, XVII et XVIII.

2976 K. Noll. *Fragstücke beim Rug-* [oder Vogt]*gericht in Rappenau* [Baden] *vor 300 Jahren*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 304-308.
Text einer Abschrift.

2977 [*Ordonnance de Jean Le Bon, en 1332, contre les empiriques*].- RTrFE. 1909, t. X, p. 145.

2978 Th. *Ein Mandat* [23. Dez. 1666, Hamburg] *wider das Christkindlein*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 111.

2979 F. Tihon. *Pour avoir bu le vin du Prince-évêque*. - W. 1909, t. XVII, p. 243.
Document.

2980 C.C. van de Graft. [Protestantsch] *Verbod tegen St.-Nicolaasviering*. [Utrecht, XVIIe e.]. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 225-226.

2981 K. Wüstefeld. *Begehung der Duderstädter Jagd am Sonnenstein 1687*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 176.
'Actum...'

III. Vorschingen. - Quaestiones.

A. Algemeene. - Generales.

2982 [*400e anniversaire de la natssance de Calvin. Solennités jubilaires à Genève. 330e anniversaire de la création de l'Université. Publications jubilaires*:] E. MONTET. *Le culte des saints musulmans dans l'Afrique du Nord et plus spécialenient au Maroc*; P. OLTRAMARE. *La formule bouddhique des douze causes, son sens original et son interprétation théologique;* E. NAVILLE. *Les têtes de pier re déposées dans les tombeaux égyptiens;* H. BALAVOINK. *Le Nouveau Testament et le gouvernement de droit divin;*

FR. DE CURE. *L'action polilique de Calvin hors de Genève d'après sa correspondance*... etc. (RHR. 1909, t. LIX, p. 382-383 = [P. Alphandéry]).

2983 A. Götze. *Volkskundliches bei Luther*. Ein Vortrag. Weimar, Böhlaus, 1909, 35 S.M. 1.

2984 R. Graffin. - F. Nau. *Patrologia orientalis*. T. III, fase. 3. *Le synaxaire arabe jacobite*. Ed. R. BASSET. Paris, Didot, gr. in-8, 245-545 p. - T. IV, f. 5. *Histoire de Saint Pacôme*. Rédaction grecque inédite, avec la trad, de la version syriaque; *Analyse des manuscrits grecs palimpsestes Paris Suppl. 480 et Chartres 1753, 1754* (deux planches); *Hist. de saint Jean-Bapt.*, attrib. à s. Mare l'évang.; *Miracle de saint Michel à Colosses*. Texte grec, avec l'ancienne vers. lat. Ed. F. NAU. et J. BOUSQUET. Ibid. p. 409-568. - T. IV, f. 6. *The conflict of Severus*, patr. of Antioch, by Athanasius (of Antioch?); ethiopic text. Ed. E.J. GOODSPEED, with the remains of the coptic versions by W.E. CRUM. Ibid., p. 575-726. (RHR. 1909, t. LIX, p. 263-266 = F. Macler).

2985 O. Pfleiderer. *Reden und Åufsätze*. München, Lehniann, 1909, VII-242 S.M. 4.

2986 J.R. Bünker. *Dorffluren und Bauernhäuser im Lungau* (Hzgt. Salzburg). Tl. I. - MAGW. Bd. XXXIX, H. 2.

2987 Mme Ch. d'Abbadie d'Arrast. *Causeries sur le Pays basque, la Femme et l' Enfant*. Paris, Lamarre. Fr. 2,50.

2988 L. de Rie. *La Semaine sainte à Madrid et la 'Feria' de Séville*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 221-225, 250-255, ill.
Moeurs d'Espagne.

2989 *Egerländer Dorfbilder*. J. Bachmann. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 8, 23-25, 38-39, 111-114 (Forts. f.).

2990 J. Endt. *Sagen und Schwänke aus dem Erzgebirge. Der Zauberer P. Hahn* 11750-1825], *der Wonderdoktor Rölz* [1815-1884] *und anderes*. (Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde. 10). Prag, Calve, 1909, XI-247 S., mit 7 Abb. M. 3. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 465).

'... an verschiedenen Orten gelesen [1907-1908] und sorgsam geordnet' (ZVV.).

2991 H. Messikommer. *Aus alter Zeit. Sitten und Gebräuche im zürcherischen Oberlande*. Ein Beitrag zur Volkskunde. Zurich, Füssli, 1909, 200 S.M. 4.

2992 A.O. Meyer. *Einiges über den italienischen Volkscharakter*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 1-37.
Vortrag, 11.-XII-1908.

2993 A. Mézières. *Le caractère Espagnol* [farouche, tendre, mystique]. - APL. 1909, t. LIII, p. 380.

2994 E. Mogk. *Die deutschen Sitten und Bräuche*. (- H. MEYER. *Das deutsche Volkstum*. Meyers Volksbücher. Nr. 1561-1562). Leipzig, Bibliographisches Institut, [1909], 117 S.M. 0,20. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 468).

2995 P. Renaux de Boubers. *Au pays des Matmata* [Sud tunisien]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 495-497, ill.
Histoire, moeurs: habitation, mariage, divorce.

2996 Th. Siebs. *Helgoland und seine Sprache*. Beiträge zur Volks- und Sprachkunde. Cuxhaven, Rauschenplat, 1909, 319 S., mit 1 Karte. M. 3.

2997 A. Stolberg. *Im Lande der 'Inuit'* [d.h. Menschen-Eskimos]. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 2179-2185, mit Abb.
Leben, Jagd, Aberglaube, Kunst, Technik. - Plauderei.

2998 L. Strackerjan. *Aberglaube und Sagen aus dem Herzogtum Oldenburg*. 2. erweiterte Aufl. hsg. v. K. WILLOH. 2 Bde. Oldenburg, Stalling, 1909, XXI-517 u. VII-518 S.M. 7,20. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 470; HBV. 1909, Bd. VIII, S. 202-204 = E. Pleitner).
'Dein langst vergriffenen Werke [1867] hat nun W. eine zeitgemässe Neubearbeitung angedeihen lassen... Ein Register fehlt leider, wie auch auf den Nachweis wissenschaftlicher Literatur und ausseroldenburgischer Varianten... durch weg verzichlet ist.... Trotzdem... reiche und wohlgeordnete Sammlung' (ZVV.).

2999 L. von Hörmann. *Tiroler Volksleben*, ein Beitrag zur deutschen Volksund Sittenkunde. Stuttgart, Bonz, [1909], xiv-498 S.M. 4. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 465-406).
Das Eest- und Arbeitsjahr, das Familienleben, Gestalten und Bilder aus dem Dorfleben... ohne die Kleinindustrie aus seinem *Tiroler Volkstypen* (1887) und die Bauernarbeit aus seinem *Tiroler Bauernjahr* (1899) zu wiederholen... Keine Schönfärberei; auch die Schattenseiten... Nur ein Register vermissen wir in dem trefflichen Buche (ZVV.).

3000 A. Haas. - Fr. Worm. *Die Halbinsel Mönchgut und ihre Bewohner*. Stettin, Burmeister, 1909, VII-116 S. mit 16 Bild. M. 2.

3001 K. Häberlin. *Trauertrachten und Trauerbrduche auf der Insel Föhr*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 261-281, mit 17 Abb.; MVKSVB. 1909, Bd. III, S. 87-107.

3002 A. Harou. *Miettes du folklore de Stavelot*. (Ardennes liégeoises). - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 246-248.
1. Le Maréchal-Ferrant; 2. Chants de Noël; 3. A la Saint-Nicolas: 4. La fête des Rois.

3003 J. Köferl. *Die Sahlweide*. Eine volkskundliche Studie. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 67-68.

3004 M. *Montaigu et ses environs*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 555-557, ill.
Histoire de ce lieu de pèlerinage; les habitants.

3005 L. Miller. - R. Reubold. - K. Frank. *Beiträge zur Volkskunde im Bezirksamte Ansbach*. (Bibl. f. Volks- u. Heimatskunde. Hrsg. K. FRANK). [1. Abt. *Alltagsleben, Fest- und Feiertage, Lebenslauf* (Sonderh. 39. zu DG. 1905, Bd. VI)]. 2. Abt. *Sitte und Brauch beim Handwirk, Hechts- und Verwaltungsbräuche, Mundart*. Anhang. *Zimmermanspruch* aus 1796. S. 25-32.
(Sonderh. 80. zu DG. 1909, Bd. X). Kaufbeuren, Frank, 1909, kl. 8°, 32 S.

3006 A. Notaert. *Chèvremont*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 255, ill.
Aspect, couvent, légende, pèlerinage.

3007 *La Reine de l'Adriatique*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 1062-1072, ill.
'Images du passé qui semblent planer au-dessus de Venise endormie'.

3008 Fr. Servaes. *Aus alt Wien*,. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1626-1629, mit Abb. Art und Feste.

3009 L.F. Werner. *Aus einer vergessenen Ecke* [in Oberhessen]. Beiträge zur deutschen Volkskunde. Langensalza, Bever, 1909, VI-208 S.

3010 E. Hoffmann-Krayer. *Alte Kulturbestände in der Sprache*. (Wissen und Leben). Zürich, 1909, 20 S.
'Rückschlüsse aus der Wortform auf die Fortnen von Haus, Nahrung, Kleidung, Waffen, Gerät, Handel, Schreiben, Lesen in älterer Zeit' (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 465).

J. Pommer. *Lustige deutsche Volkslieder, älterer und neuerer Zeit*. (Flugschriften des Volksgesangvereins in Wien. 14.). Wien, Robitschek, 8°. *Hr*. 60.
Cf. Bvb. I, 702.

Aigremont. *Fuss- und Schuh-Symbolik und Erotik*. Leipzig, Deutsche Verl. A.-Ges., 1909. M. 2,25.

[1, 1141, 2140] Aigremont. *Volkserotik und Pfanzenwelt*. Bd. II. Halle a. S., Trensinger, 1909, 8°, 121 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 341 = P. Bartels; HBV. 1909, Bd. VIII, S. 149-150 = Höfler).
'Stoffsammlung aus allen Zeiten und Kulturkreisen, die mit grossem Fleisse zusammengetragen ist, leider aber an Wert verliert durch den Mangel literarischer Nachweise und genauerer Begründungen...' (P.B.).
'Mit der einfachen Zusammenstellung dieser Erotika ist höchstens der verderblichen Lüsternheit mancher Leser gedient, aber nicht der Wissenschaft... Und: Sunt certi denique fines...' (H.).

3014 R. de Flers. *Phitosophie de Rentrée* [à Paris]. - APL. 1909, t. LIII, p. 381.
La rentrée 'est un peu tardive... Il a fallu ruser, truquer, biaiser... sauver les apparences'.

3015 *Les Gaîtés du Protocole*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 1102-1108.
'Quelques anecdotes divertissantes'.

3016 H.W. Heuvel. *Volksgeloof en volksleven*. Zutphen, Thieme, [1909], 448 bl. G. 2,75.
Allegaartje.

3017 M. Lehmann-Filhés. *Vielseitige Verwendung der Schafknochen in Island*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 433-435, mit 2 Abb.

3018 C. Lemonnier. *La Petite Rose de Hollande*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 409-424, ill.
La petite princesse est née. Un peuple en joie.

Letterkunde. Litterariè.

3019 D. Lesueur. La Vie en beauté. *Réceptions du Soir*. - Fe. 1909, t. IX, p. 482.

3020 *Mit Gunst! Wegweiser durch das Gesellenleben des Schorsteinfegers*. Berlin, Rahn, o. J., kl. 8°, 155 S.M. 1. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 357).
'Neben den modernen Gesetzen, Anweisungen, Gelegenheitsdichtungen erscheinen hier alte Standesüberlieferungen: der Schornsteinfegergesellen Handwerksgebrauch und Gewohnheiten, das Lied "Des Morgens, wenn ich früh aufsteh" u.a.' (ZVV.).

3021 W.H. Roscher. *Die Tessarakontaden und Tessarakontadenlehren der Griechen und anderer Völker*. Ein Beitrag zur vergleichenden Religionswissenschaft, Volkskunde und Zahlenmystik sowie zur Geschichte der Medizin. (-BKSGWPHK. 1909, Bd. LXI, S. 17-206). Leipzig, Teubner. M.6.

Vgl. (AKSGWPHK. 1909, Bd. XXVII, S. 91-138) Leipzig, Teubner. M. 2.

3022 Scherenberg. *Mode und Kultur im 19. Jahrhundert*.- DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 673-676, 697-700, mit Abb.

3023 M. Schön. *Alter und Entwickelung der Berauschungsmittel*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 277-281.

3024 Siebert. *Kindtaufbräuche aus dem nordwestlichen Untereichsfelde*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 168.

3025 K. Wehrhan. *Lichlerbraten und Lichteertrinken*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 50-53, 69-72.

3026 Fr. Wunder. '*Ollsch nut de Lüch, Juch!*' [in den schummern Sommerabend]. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 443-444.
U.m. 'denn kannss de "pipapolische See" hören:
...Ich fahre auf die See...
Ich fahre auf die pipapolische See!...'

3027 P. André. A travers le pays. Babet et Machuré. [*Vieux types namurois*]. - BTCB. 1909, t. XV, t. 256-258, ill.

3028 A. Bonnard. L'Art de Plaire. *La Française*. - Fe. 1909, t. IX, p. 483, ill.

3029 M. Boulenger. *L'Élégance fêminine embellit tous les pays*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 534-545, ill.
L'élégance de chaque pays.

Letterkundig. Litteris.

3030 E. Depré. *Maladies imaginaires*. - TAT. 1909, a. 2, t. IV, p. 353-356. Croquis de villes d'eaux.

3031 E. De Resyek. *Portis et Ciris*. [Porteurs et cireurs en Afrique (?)]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 469.

3032 *Egerländer Typen*. L. Ronnert. 1. Der Staatswirt. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 25-26.

F. Funck-Brentano. *Figaro et ses devanciers*. Avec la collaboration de P. D'ESTRÉE. Paris, Hachette, 1909, in-16, VIII-340 p., 16 pl. Fr. 3,50.
'*Les Nouvellistes à la main*' faisant suite aux '*Nouvellistes* [de bouche]' (Paris, 1905).

3034 J. Huret. *Berlin. Mondains et Snobs*. [La Cour]. - APL. 1909, t. LIII, p. 390-391, ill.

303 G. Kalff. *Aan 'een oud muzijkmeester'*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 15-18. Types.

3036 D. Lesueur. *Les grandes Collections*. - Fe. 1909, t. IX, p. 431, ill.
Hommage aux dames qui en font.

3037 [*Merkwürdige Globetretter*, der Weltbummler *Stephan Stan; Vianello, Zanardi* im Fass um die Welt; der Fassreisende *Max Duffek*]. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 952, mit Abb.

3038 E. Pieard. [*Tijl Uilespiegel*].- La Chronique: 18-IV-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 80-82).

3039 *Nos Rivières ravagées par les Braconniers*. - LT. 1909, t. XI, p. 936-942, ill.

'Quelques tours de leur façon'.

3040 F. Stewart. *Plain Men* from a Woman's Point of View. - StrM. 1909, v. XXXVIII, p. 716-718, ill.

3041 Tempétes dans un verre d'eau. *Quelques Grèues bizarres et imprévues*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 168-172, ill.

‘Grèves d'un genre particulier qui n'ont entraîné ni ruines ni souffrances et qui ajoutent au chapitre de nos moeurs une note de pittoresque bien moderne’.

3012 R. Thorel. *Les ‘Bleus’ à la Caserne* [en France]. - APL. 1909, t. LIII, p. 369, ill.
Scènes.

3043 [Cl. Vautel]. *Be Fransche Wonderdoener* [Thai Azac]. - Le Matin (Paris): 2-VII-1909; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 247-248.
‘... Il gagnait plus de mille francs par jour..’

3044 *Der Volksprater in Wien*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1240-1244, mit Abb.

Een lezing.	Lectiuncula.

3045 M. Zamacoïs. *L'homme qui sait... L'homme qui ne sait pas voyager*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 440.

3046 M. Zamacoïs. *Le piéton* [dans les grandes villes]. - BTCB. 1909, t. XV, p. 526-527.
En plaisantant.

B. Uit 't Dagelijksch leven. - De Quotidianis.
1. Binnenleven (huishouden, kinderwereld, afsterven). - De interioribus (domesticis, puerilibus, feralibus).

3047 J. Köferl. *Hand und Herz in Sprüchen und Redensarten*. - UE. 1909, Bd. XIII. S. 19-21.

3018 -r. *Die Heilkraft des Haares*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 915-916.
Aus KNORZ. *Der menschliche Körper in Sage. Brauch und Sprichwort*. Würzburg, Stuber.

3049 J. Bergsma. *Ben bruiloft in Drente en een kinderspel* [dat er aan herinnert] *in Drente, Groningen en Friesland*. - DB. 1909, bd. IX, bl. 77-105.

3050 Fr. Falk. *Die Brauttûre an mittelalterlichen Kirchenbauten*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 835.

Wat het was, en waar er waren of nog heden zijn.	Quidnam, ac ubinam habitae sint vel adhuc habeantur.

3051 [K. Frank]. *Die Trauung vor der Kirchentüre*. - DG. 1909, Bd. X, S. 267-268, 269, mit Abb.
Ausschnitt aus einem Kupferstich, 16. Jh.
Ritus... nach einer Bamberger Agende vom Ende des 15. Jh.....

3052 P. Tarasevskyj. - V. Hnatjuk. - F.S. Krauss. *Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes*. Folkloristische Erhebungen aus der russischen Ukraina. (Beiwerke zum Studium der Anthropophyteia hsg. v. F.S. KRAUSS. Bd. 3.). I. Tl.: 319 *Schwänke und novellenartige Erzählungen*. die in der Gegend von Kupjansk und Sebekyno des Gouvernements Charkiv und Kursk gesammelt wurden. Leipzig, Deutsche Verl.-A.-Ges., gr. 8°, XI-457 S.

3053 E. Brieux. *Lettre à une abonnée qui va coiffer Sainte Catherine*. - APL. 1909, t. LIII, p. 498.

Origine du mot. Discussion... plaisante,

3054 L. Delarue-Mardrus. *Une Parisienne à Constantinople*. - Fe. 1909, t. IX, n. 'Noël', ill.
'Simple et fantasque petite promenade'. La vie des femmes.

3055 H. von Kallenberg. *Der Umzug der Frauen*. Plauderei. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1559.

M. König. *Musée de Poupées*. Paris, Hachette, in-8, ill. Fr. 2,60.

3057 Ch. S. Burne. *Reminiscences of Lancashire and Cheshire when George IV was King*. - FL. 1909, v. XX, p. 203-207.
Tid-bits.

3058 J. Herbeck. *Der Krieg des weissen und roten Biers in der obern Pfalz*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 109-110, 124-126.

3059 M. Höfler. *Gebildbrote bei der Geburts-, Wochenbett-, und Taufeter (Geburtsund Namenstag)*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 81-111, mit 21 Textabbild.
Cf. Bvb. I, 2098, 2099; II, 1427.

3060 A. Ithen. *Maiziger und Bratziger*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 65.

3061 N. Lallié. *Le Beurre. Son* [*histoire, son*] *commerce et son industrie*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 725-734, ill.

3062 M.v.B. *Niedersächsische Weihnachtsbäckereien*.- NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 104-105.

3063 M. Abbes von Bennigsen. *Eine fast vergessene Speise* [der Buchweizen] *unserer Vorfahren*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 89.

3064 *Wie die Nationen schlafen*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 676.

Bondig vermeld. Summatim.

3065 *Des Écoles qui ne le sont pas* [les unes dangereuses, les autres bizarres]. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 60-67, ill.

3066 *Fantaisies d'Écoliers en Vacances*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 1039-1044, ill.
'Quelques exemples'.

3067 Fr. Fassbinder. *Schulwesen und Geistesbildung in Frankreich*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 943-944.

3068 H. Jastrow. *Schule und Schuljugend in England*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 2091-2093.
Einrichtung, Sitten und Gebräuche.

A. Andrae. *Alte Kreuzsteine und Grabsteine*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 62-68, mit Abb.

3070 R. Gr. Brown. *Cheating Death*. - Man. 1909, v. IX, no. 2. Cf. Bvb. II, 1435.

3071 W. Crooke. *The Burning of the Property of a Gypsy at Death*. - FL. 1909, v. XX, p. 353.

3072 A. D[e] C[ock]. *Een oud gebruik in onze kerken*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 30-32, 72-73.
Roggestroo in de kerk gestrooid bij een lijkdienst.

3073 A. France. *La Mort et les petits dieux*. - APL. 1909, t. LII, p. 402-403. Différentes conceptions de la mort. Causerie poétique.

3074 A. Gayet. *Dans les Ombres magiques du Passé*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 597-608, ill.
'Évocation des fabuleux mystères funéraires d'autrefois, [faite à la suite et au moyen des monuments découverts à Antinoë]'.

3075 R. Hackl. *Mumienverehrung auf einer schwarzfigurig attischen Lehythos*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 195-203, mit Abb.
'Eine bisher im griechischen Kunstkreis nicht bekannte Kultdarstellung... Nachahmung ägyptischer Elemente'.

3076 R. Hackl. *Eine neue Seelenvogeldarstellung auf korinthischem Aryballos*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 204-206, mit Abb.
Eine solche... bisher nicht bekannt.

3077 A. Hartmann. *Weiteres über 'Den Tod betrügen'* [II, 1435]. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 432.

3078 *Pour honorer ceux qui ne sont plus*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 152-162, ill.
'Comment le sentiment [de la mort] a changé avec les siècles et a modifié, pen apen, la beauté des tombeaux'.
D'après R. DE LA SIZERANNE. *Miroir de la Vie*. Paris, Hachette, 2 vol. in-16. Fr. 3,50 le vol.

3079 E.E. Reimérdes. *Tod und Begräbnis in Aberglauben und Sitte*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 40-42.

3080 H. Schnetzer. *Die Friedhöfe im bayerischen Inntal*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 124-130, mit Abb.

3081 W. Spiegelberg. *Der Fisch als Symbol der Seele*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 574-575, mit Abb.
'Das Bild befindet sich auf einem Sarkophag der hellenistischen Zeit, warscheinlich der römischen Kaiserzeit...'

3082 S. Wide. *Grabesspende und Totenschlange*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 221- 223, mit 1 Abb. u. 1 Taf. (RHR. 1909, t. LIX, p. 380 = [R. Dussaud]).
'Der Tote lebt im Grabe fort, aber seine dortige Existenz muss durch die Opfergaben seiner Nachkommenschaft unterhalten werden.... Er wird in Schlangengestalt dargestellt, erklimmt einen Altar, erreicht eine Schale, schickt sich an die dort eingegossene Spende zu geniessen...'
Beispiele: auf einem Altar im Museum von Herakleion (Kreta), usw.

2. Buitenleven tegenover Natuur- of Wonderwereld. - De exterioribus erga Naturalia vel Mira.

3083 *Coiffes d'Aïeules, Bonnets d'Enfants*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 314-317, ill. Coiffes de province modèles de bonnets nouveaux et de chapeaux inédits.

3084 S. d'A. *Pour les mains soignées*. [Nécessaire à ongles; la toilette des ongles]. - Fe. 1909, t. IX, p. 566, ill.

3085 G. d'Avenel. L*'Habillementfeminin*. II. Costumes et chaussures. - MLP. 1909, t. XXI, p. 705-721, ill.
Confection, industrie. Silhouettes. Souvenirs historiques.

3086 Françoise. [*L'Ombrelle et ses transformations successives à travers les âges*]. - Fe. 1909, t. IX, p. 496.

3087 *Habits de Dentelles et Robes d'Or*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 999-1007, ill.
'Détails puisés dans les Mémoires [?] du temps,... à propos de l'Exposition du costume organisée au Pavillon de Marsan par le peintre Leloir et le savant historiën Maur. Maindron'.

3088 J. Lorm. *Der Handschuh*. Plauderei. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1175-1177.

3089 *Frühere Adlergebirgstracht*. - DVöB. 1909, Bd. IX, S. 3-6, mit 2 Abb.

3090 M. Hellmich. *Volkstracht in der Gegend von Boyadel*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 203-208.

3091 K. Hentrich. *Zur Geschichte der Trauermode*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 623.
Ausdruck der Trauer, Wichtigkeit der Frage in ethnographischer u. völkerpsychologischer Hinsicht, Verschiedenartigkeit der Farbe.

3092 G. Kuratle. *Der Toggenburger Senn. Seine Tracht und deren Herstellung*.- SAV. 1909, Bd. XIII, S. 95-105, mit 11 Abb.

3093 H. Mankowski. *Eine untergegangene Frauentracht des Ermlandes*. - ZNN. 1909. Bd. XIX, S. 438-439.

3094 W. Portius. *Sylter Frauentrachten*. - Daheim-Kalender. 1909. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 469 = K. Häberlin).

J. *Rougé. Vieus costumes de la Touraine. Région de Loches*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 129-132, ill.

3096 O. Schell. *Bergische Trachten*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 231-235, 248-252, mit Abb.

3097 P. Sion. *Le Parfum*. - LMI. 1909, t. III, n. 31.
Historique depuis les temps les plus reculés.

3098 Fr. von Gabnay. *Ungarische Kopf- und Haartrachten*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 73-76, 89-93, mit Abb.

3099 [*Besonders stimmungsvolle Hofanlage*] *im städtischen St. Johannisspital*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. *57-58.

3100 A. Dachler. *Zu* K. RHAMMS *Problemen bajuvarischer Hausforschung*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 144-146.
Erwiderung auf [Bvb. II, 1467J. Vgl. [Ebd. 1466].

3101 L. Heilmaier. *Das Gözengrienische Haus im Markte Isen v. J. 1719*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 142-144, mit Abb.
'Quelle: Inventar im Kreisarchiv München....'

3102 E. Kohler. *Alte Ofenplatten*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 33-38, mit Abb.

3103 J. Moreira. *As 'ilhas' do Porto*. - RLus. 1909, v. XII, p. 138-140.
'= Em mui tos pontos da cidade do Porto umas tristes habitações de gente pobre...'

3104 W. Pessler. *Die Abarten des altsächsischen Bauernhauses*. Ein Beitrag zur deutschen Etbno-Geographie. - AfA. 1909, n. F., Bd. VIII, S. 157-182, mit 23 Abb. u. 2 Kart.

3105 C. Rustige. *Das alemannische Haus im Rheintal. der Bodenseegegend und dem Bregenzer Wald*. Eine kulturgeschichtliche Skizze. - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 151-154.

3106 J.S. *Niedersächsische Rettbezüge*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 109.

3107 A. Vierling. *Hausmarken und ähnliche Zeichen*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 86-91, mit Abb.

3108 G. von Detten. *Der westfälische Bauernhof*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 440-441, mit Abb.

3109 V. von Geramb. *Eine Betrachtung der ostalpinen Bauernhaustypen nach den Grundrissen der Wohnraumanlage*. Eine Antwort auf A. DACHLERS Kritik [Bvb. I, 1901]. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 138-140.

3110 H. von Schrötter. '*Es blüht im Alten Landen*'. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 334-337, mit Abb.
Ein Dorf. Wohnstätten.

3111 H. von Schrötter. *Spar- und Geldbüchsen* [Schleswig-Holsteins], - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 26-28, mit Abb.

3112 W. *Das Strohdach in Schaumburg-Lippe*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 344.

3113 F. Weber. *Von den ältesten Wohnstätten*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 71-78, mit 6 Abb.

3114 [T.] Welter. *Les Mares ou mardelles, habitations souterraines celtiques en Lorraine*. (- BSPF.) Le Mans, Monnoyer, 1908, in-8, 11 p., ill.

3115 A. Aarne. *Zum Märchen von der Tiersprache*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 298-303.

3116 A.M. Black. *The Fox as a Birth Amulet*. - Man. 1909, v. IX, no. 1.

3117 R. Eder. *Der Bock als Entdecker der Weintraube, der 'Weiñberbock' und die 'Weinberggoas'*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 180-182, mit 1 Textabb.
'Ich glaube, dass der "Weihberbock" der ursprüngliche Brauch gewesen sei...'

3118 J. Gengler. *Vogelsagen aus Franken*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 255-257.

3119 J. Mayer. *Tiere und gespenstige Wesen im Eifeler Volksmunde*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 266-275.

3120 R. Mende. *Die Tierwelt im deutschen und französischen Sprichwort*. - Festschrift zum 600jähr. Jubil. des Gyinn. zu Liegnitz. 1909, S. 59-70.

3121 M. Pasquarelli. *Gli animali nella vita del popolo. Saggio di demopsicologia basilicatese*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 194-210 (cont.).
Asino; Mulo; Cavallo; Porco; Cinghiale.

3122 Pfeiffer. *Der schwarze Storch*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 416, 433, 451.
'Die Bauern sind allerdings Todfeinde des schwarzen Storches...'

3123 B. Struck. *Das Chamäleon in der afrikanischen Mythologie*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 174-177.

3124 Ch. Beauquier. *Herbes et fleurs en Franche-Comté*.- RTrP. 1909, t. XXIV, p. 471-477.

3125 J. Bolte. *Der Nussbaum zu Benevent* [unter dem eine Gesellschaft Hexen versammelt war, und den der Papst abhauen liess]. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 312-314.

3126 H. Marzell. *Altbayrische Volksbotanik*. - BzBV. Reihe I., S. 1-16; Beilage der MUBV. 1909.

3127 W. Patschovsky. *Volkstümliche Zimmer-, Garten-, Feld- und Waldpflanzen im Liebauer Tale*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 186-203.

3128 H. Savoy. *La flor e fribourgeoise et les traditions populaires*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 176-190.

3129 O. Schell. *Der Donnerbesen in Natur, Kunst und Volksglauben*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 429-432.

3130 H. Wanner der Aelt. *Der deutsche Frühling in Märchen, Sage und Mythus*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 330-334.

3131 K. Alberti. *Heilige Quellen*, vorzugsweise im Ascher Bezirke. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 44-47.

3132 *Een oud Bijgeloof betreffende de Maan*. - Nieuwe Gazet: 30-VIII-1908; V. 1908-1909, bd. XX, bl. 249-250.

3133 R. Brown. *Constellation of the Great Bear*. - AAOJ. 1909, v. XXXI, n. 1.

3134 O. Colson. *Astronomie populaire*. - W. 1909, t. XVII, p. 228-232, 282-290, 321-326.
1. La voûte céleste, le Soleil et la Lune; 2. La Lune; 3. Les Éclipses, respect dû aux Astres, les Comètes, les Etoiles et les Constellations.

3135 *Nous allons revoir la Comète* [de Halley]. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 177-178, ill.
Un mot sur les impressions que jadis elle a produites.

3136 Fr. Cumont. *Le mysticisme astral dans l'antiguité*. - BARB. 1909. (RHR. 1909, t. LX, p. 135 = [R. Dussaud]).
... ‘fixe les caractères du mysticisme que renferment ces conceptions venues, vers le début de notre ère, “de ce même coin de l'Asie d'où sont sorties quatre grandes religions, celles de Moïse, celle du Christ, celle de Mâni et celle de Mahomet”, conceptions adoptées par les savants en tant que scieuce, par les masses populaires en tant que mystères, devenues enfin officielles et souveraines au IIIe siècle.
... La religion astrale fut “l'aboutissement suprême et la manifestation la plus haute du paganisme antique, qu'elle éleva jusqu'à une sorte de monothéisme”.
.... - Certes, quand on la suit dans les textes des philosophes et des astronomes, on est amené à conclure que “cette religion est essentiellement savante”; mais n'est ce pas plutót une forme scientifique donnée à des notions populaires et primitives?’ (R.D.).

3137 [K. Frank]. *Kreuzlein vom Himmel. - Der Blutregen*. - DG. 1909, Bd. X, S. 142, 211-212.

‘Es ist entweder Staubregen oder Meteorstaub oder vulkanischer Regen, oft wohl auch Blütenstaub oder die Blutregen-Alge...’

3138 J. Köferl. *Heilige Quellen* im Tachauer Bezirke. - UE. 1909, Bd. XIII, S. 64-66, 80.
St. Apollonia bei Molgau; Das Annakirchlein bei Bernetzreith; Die hl. Geistquelle in Neustadtl; Der Wunderbrunnen im Tachauer Gemeindewald.

3139 H. Lesêtre. *Une comète excommuniée* (1455-1458). - RPA. 1909, t. IX, p. 338-344.

3140 Fr. Lommer. *Auffindung eines wunderbaren Gesundbrunnens* [1670]. - OPf. 1909, Bd. III, S. 143-145.
Aus archivalischen Quellen.

3141 Br. Meissner. *Mondfinsternisse im Volksglauben der antiken und modernen Babylonier*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 113-119.

3142 J. Stein. *De komeet van Halley*. Geschiedenis en fabels. - Stud. 1909, bd. LXXII, bl. 161-191.
'Recherches sur la prétendue bnlle du pape Calixte III en 1456 pour coniurer les maux redoutés par l'apparition d'une comète' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 204).

3143 G. Terburg-Arminius. *Die Hundstage*. - DHs, 1909, Bd. XXXV, S. 738-739.
Der Glaube an ihre Wirkung... früher bis auf die christliche Zeit.

Kleine vermeldingen. Pauca.

3144 P. A[lphandéry. *Le mythe de la boîte de Pandore*]. - RHR. 1909, t. LX, p. 282.
D'après P. GIRARD (expliquant l'avis d'Hésiode, dans CRSAIBL. 1909, p. 423 s.) 'le vase contenait à la fois les maux et les biens. Tandis que ceux-ci retournent au séjour des dieux, ceux-là se déversent sur le monde: seule d'entre les captifs, l'Espérance demeure'.

3145 P.C. Asbjörnsen. - J. Moe. (Hrsg. B. Björnson. - Uebers. P. Klaiber). *Nordische Volks- und Hausmiirchen*. München, Langen, 1909, 3 Bde, 171 u. 154 u. 153 S.M. 6.
Cf. Bvb. I, 1734.

3146 G. Boekenoogen. *Het meisje met het varkenshoofd*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 1-8.

3147 J. Bolte. *Zur Sage vom Traum vom Schatze auf der Brücke*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 289-298.
Cf. K. Lohmeyer [Bvb. II, 3161].

3148 J.K. Brechenmacher. *Hartmaan von Siebeneichen*. Schürfungen auf dem Grenzgebiete von Geschichte und Sage. Stuttgart, Magazin für Pädagogik, 1909, 16 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 465).
'Die Erzählung von dem Ritter, der sich 1168 in Susa für den verkleidet entfliehenden Kaiser Barbarossa tóten lässt, scheint aus Paulus Diaconus Bericht über Perktarit entnommen zu sein und ist auch auf einen 1250 in Regensburg sich für Konrad IV. opfernden Ritter übertragen worden' (ZVV.).

3149 K. de Wyl. *Rübezahl-Forschungen: Die Schriften des* M. JOH. PRAETORIUS. (Wort und Brauch, hsg. v. TH. SIEBS u. M. HIPPE [Bvb. II, 1345]. 5.). Breslau, Marcus, 1909, VIII-159 S.M. 5,60.
Cf. Bvb. II, 1513, 1516.

3150 M. Dieulafoy. *Les Sept Merveilles du Monde*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 459-471, ill.
1. Le Phare d'Alexandrie; 2. Les Pyramides d'Égypte; 3. Le Tombeau de Mausole; 4. Le Colosse de Rhodes; 5. Le Temple de Diane à Ephèse; 6. Les Jardins suspendus de Babylone; 7. Le Jupiter Olympien.
Évocation [fantaisiste et littéraire].

3151 [R. Dussaud. *Mursil*]. - RHR. 1909, t. LX, p. 134-135.
'Ce nom de roi hittite est enfin exactement connu grâce aux découvertes épigraphiques de H. WINCKLER (cf. FOSBEY dans JS. 1909, p. 310-317).

H. Winckler en rapprocha le nom du tyran de Lesbos combattu par Alcée, *Myrsilos*. H.R. HALL (dans JHSt. 1909, f. 1) conjecture que ce dernier nom a passé au cocher infidèle d'OEnomaos, Myrsilos ou Myrtilos, que Pélops, dont il convoita la femme Hippodamie, précipita dans la mer. La *légende du cocher Myrsilos* serait un souvenir altéré des expéditions du roi Mursil à travers la mer Egée; mais à la vérité cela n'apparaît pas clairement'.

3152 L. Eurasian. *Der Priesterkönig Johannes in Sage und Geschichte*. 1. Die Sage; 2. Geschichtliche Grondlage: Das Reich der Karakhitay in Turkestan (1141-1218); - Das Mongolische Weltreich (Erste Hälfte des 13. Jahrh.); - Das nestorianische Fürstentum der Keraït in Hochasien (Zweite Hälfte des 13. Jahrh.); - Christliche Reiche in Indien und Armenien (14. Jahrh.); - Das Negusreich in AEthiopien (15. und 16. Jahrh.). - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 687-690, 728-731, 766-768.
Johannes stammte aus dem berühmten Geslechte der drei Magiër, über deren Länder er gebot und vereinigte in sich die Priester- und Königswürde. Er war entschlossen das HI. Land gegen den Halbmond zu schützen. Sondern freilich endete der 2. Kreuzzug (1147-1149)... ohne dass sich der 'Presbyter' gezeigt hatte... Diese Sage lebte noch im 15. und 16. Jahrh. Nach Johannes aber waren andere östlichen Eroberer, am letzten der Negus von AEthiopien, in die Sage aufgenommen worden.

3153 M. Gaster. - J.L. Weston. *The history of the destruction of the Round Table as told in hebrew in the year 1279*. - FL. 1909, v. XX, p. 272-294, 497-498.

3154 V. *Grønbech. Lykkemand og Niding*. Vor Folkeaet i Oldtiden. Første Bog. Kjøbenhavn, Pio, 1909, 8°, 220 s. (RHR. 1909, t. LX, p. 96-97 = L. Pineau).
Lukman [Lukkeboone? uit 't westvlaamsch] en (Nijding). Twee begrippen uit de oude sagen.

'La "aet", "familie", "geus", formait chez les Scandinaves (et trés probablement chez les Germains) une société de membres solidaires ou "fraender", une association passive etactive.
Le principe en est la confiance mutuelle "fred", produisant par sa présence le bonheur, "lis". Devoir fondamental: défense et vengeance mutuelles, souspeine de déchéance. Qui ne se venge est un "Niding", un "loup", un fauve que tout le monde a le droit de traquer. L'homme idéal est l'homme d'honneur, et qui fait tout réussir, qui fait durer dans la familie la confiance, lapaix, la prospérité, le "lykke". Il est le "Lykkemand" de la familie, de la nation' (L.P.).

3155 A.-J. Herbert. *The monk and the bird*. - Rom. 1909, v. XXXVIII, p. 427-429.

3156 J. Hertel. *Zur* [*I.*] *Fabel von den Hasen und den Fröschen* [*und II. von den Hasen als Boten des Mondes*]. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 426-429.
I. Indische Variante aus dem Pâli-Jâtaka 322; II. Schlegelsche Variante aus Plinius VIII, 1.

3157 G. Huet. *Le conte du mort reconnaissant et une coutume de l'île de Timor*. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 305-310.

3158 J. Klapper. *Die schlesischen Geschichten von den schädigenden Toten*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 58-93.
1. Der Vampirbegriff; 2. Geschichten vonden schädigenden Toten.

3159 R.A. Laval. *El cuento del medio pollo*, versiones chilenas del cuento del gallo pelado. - RDHL. 1909, t. XXXII, p. 526-538.
Cf. I, 1742.

3160 J. L[eite] de V[asconcellos]. *Lenda de Maria Mantella*. - RLus. 1909, v. XII, p. 140-142.

3161 K. Lohmeyer. *Der Traum vom Schatz auf der Coblenzer Brücke*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 286-289.
Cf. J. Bolte [Bvb. II, 3147].

3162 L. Malten. *Altorphische Demetersage*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 417-446. (RHR. 1909, t. LX, p. 280 = R. D[ussaud]).
... 'essaie de distinguer ia couche ancienne dans les témoignages d'origine orphique sur l'enlèveinent de Coré' (R.D.).

3163 L. Malten. *Der Raub der Kore*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 285-312.
Ursprung der Sage. Verbreitung.

8164 K. Nyrop. *Grevinden med de 365 born*. (Fortids sagn og sange [Bvb. I, 128, 2243]. 5.). Kjøbenhavn, Gyldendal, 1909, 123 s. Kr. 3. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 469).
'*Die Gräfin mit den 365 Kindern*' ist die bereits 1905 von Nyrop eingehend untersuchte Sage von der holländischen Gräfin Katharina, welche eine Mutter von Zwillingen des Ehebruchs beschuldigte und bald darauf selber von 365 ganz kleinen Kindern entbunden ward. Diese zuerst in Korners Chronik berichtete Geschichte entspricht einem 300 Jahre älteren Lai der Marie de France (Le fraine) und geht zurück auf den uralten und noch heut verbreiteten Wahn das Zwillinge ein Beweis ehelicher Untreue seien. An dies Motiv schloss sich einmal die Mittelalterliche Sage von Tieren als Stammvätern berühmter Geschlechter an und später die groteske Steigerung: soviel Kinder wie Tage im Jahre' (ZVV.).

3165 O. Rank. *Der Mythus von der Geburt des Helden*. (Schriften zur angewandten Seelenkunde, hsg. v. S. FREUND. 5.). Leipzig, 1909, 93 S.M. 3. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 199-200 = A. Abt).
'In einer Reilie von Heidenmythen.... finden sich... die Motive, dass der Held von vornehmen Eltern stammt, aber meist eines Orakels wegen vom tyrannischen Vater oder Grossvater in einem Korbe oder auf dem Wasser ausgesetzt wird, bei geringen Leuten aufwächst (oft von einem Tiere gesäugt), schliesslich seine wahren Eltern entdeckt, Rache nimmt und zur Anerkennung gelangt...

Da die Sage im Kindesalter der Völker entsteht, so müsste die kindliche Phantasie über die Her kun ft solcher Motive aufklären, da sich aber ihrer Erforschung schwere Hindernisse entgegenstellen, so wird an ihre Stelle das Seelenleben der Psychoneurotiker gesetzt. Danach sollen diese Mythen eine Spiegelung des "Familienromans" sein....
Zweifellos hat diese Art der Erklärung viel für sich, aber ganz restlos löst sie die Frage doch offenbar nicht...' (A.A.).

3166 D. Roche. *Les Contes de nos Grand'mères*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 107-111.
Aspects du conte limousin. Psychologie.

3167 Fr. Röck. *Ethnographische Parallelen zum malaiischen Geisterschifchen, der 'Antuprau'*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 239-240.

3168 E.E. Sikes. *Four-footed man: a note on greek anthropology*. - FL. 1909, v. XX, p. 421-431.

3169 W. Soltau. Die *Entstehung der Romuluslegende*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 101-125.
1. Die Romuluslegende ist nicht römische Volkssage; 2. Die positive Herleitung dieser Sage aus Sophokles' Tyro; 3. Der negative Beweis für die Späte Herkunft der Romuluslegende; 4. Die Wölfin mit den Zwillingen; 5. Schlussresultat.

3170 P. Toldo. *Morti che mangiano*. (- RTI. 1909, t. XIII), 14 p. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 471).

'Bespricht mehrere französische Komödien des 18. Jh., welche den Schwank von dem Verrückten behandeln, der sich einbildete gestorben zu seiu und darum keine Nahrung zu sich nehmen wollte... (Gesta Romanorum, 241)' (ZVV.).

3171 V. van Hassel. *Légende et Chanson*. - W. 1909, t. XVII, p. 313-315.
Thème: Dans des ruines..... Une scène funèbre se joue..... Un prêtre chante l'office des morts, auprès d'un cerceuil, à chaque angle duquel brûle un cierge blanc.... Et, pendant eet office, une jeune fille richement vétue, se promène, en pleurant, sur le faìte des murs.....
1. Ballade bretonne.... Et 2. chanson recueillie à Pâturages: 'La Première Messe du Gure'.

K. Vollers (†). - [K. Brockelmann]. *Chidher*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 234-284. (RHR. 1909, t. LIX, p. 380-381 = [R. Dussaud]).
'K.V. étudie ia légende de Chidher. Quand on trouve ensemble Elie et Chidher, on doit les mettre en parallèle, d'un côté avec Gilgames et Eabani, de l'autre avec les Dioscures. Le Personnage de Chidher est un produit du syncrétisine islamique qu'on retrouve dans tous les pays musulmans, mais plus partieulièrement en Mésopotamie et en Syrië. Dans cette dernière contrée il a hérité d'Adonis' (R.D.).

3173 C.W. von Sydow. *Två spinnsagor*, en studie i jämförande folksagaforskning. (Lunder Diss.). Stockholm, Norstedt, 1909, 103 s.
Rumpelstilzchen (Tomtittot, Titeliture).

3174 [II, 1519] R. Wossidlo. *Volkssagen über Rethra*. (- KBGDGAV. 1909), 30 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 471).
'Vollständiger Abdruck des... in Lübeck gehaltenen Vortrages' von dem ein Auszug in [II, 1519].

3175 Th. Zachariae. *Zum Schwank vom zogernden Dieb*. - StVLG. Bd. IX, S. 284-287.

C. Zibrt. *Markold a Nevim v Literature Staroceské*. [Der weise König Salomon und der witzige Bauer) Markold und Niemand in der alten tschechischen Literatur]. (Sammlung von Quellen zur Kenntnis des Literarischen Lebens in Böhmen, Mähren und Schlesien. Gruppe I, Reihe II, Nr. 8.). Prag, Böhm. Akad. f. Wiss. Lit. u. Kunst, 1909, gr. 8°, 264 S.

3177 P. Kahle. *Das Hakenkreuz oder Swastika-Zeichen in alter und neuer Zeit*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 299-301, mit Abb.
Vgl. Ebd. H. 20, Umschl. S. 1; FR. ZUR STEINWEDE. DAS HAKENKREUZ IN NIEDERSACHSEN. - Ebd. S. 452.

3178 *Nos Moeurs raillées par nos peintres*. - LT. 1909, t. XI, p. 869-873, ill. Genres, un mot d'histoire.

3179 *Streghe e Stregherie*. 1. Fatture e Fattucchiere; 2. Una ragazza creduta stregata in Varsavia. - Giornale di Sicilia: 10-VIII-1898, 21-VIII-1907; ASTP. 1909, v. XXIV, p. 186-190.

3180 T. Halusa. *Das sogenannte 'Vatizinium' des heiligen Malachias über die römischen Päpste*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 871-873.
Geschichte, Literatur, Kritik.

Geen bewijsvoering. Dicendo nee probando.

3181 A. Hellwig. *Zufall und Aberglaube*. Ein Beitrag zur Psychologie des Aberglaubens. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 293-297.

3182 K. Th. Preuss. *Die Vorbedeutung des Zuckens der Gliedmassen in der Völkerkunde*. - Gl. 1909, Bd. XCV, S. 245-247.

C. Uit de Toevalligheden. - De Incurrentibus.
1. Godsdienst. - Religiosa.

3183 Th. Achelis. *Die Ekstase*. Altenburg, Räde, 226 S.M. 2,50.

3184 E. Lombard. *Le parler en langues à Corinthe d'après les textes de Paul et les analogies modernes*. - RTP. 1909, t. XLII, p. 5-52.

3185 A. Kretchétovitch. *Tchudesnyia znarneniia Prep. Seraphima Sarovskago Tchudotvortza*. Saratov, Imp. de la ligne de la presse, 1909, in-8, 22 p.
'Les apparitions miraculeuses de S. Séraphim, le thaumaturge de Sarov († 1833)' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 2639).

3186 A. Boissier. Les éléments babyloniens de la légende de Caïn et Abel. Genève, Kundig, 1909, 9 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 134 - [R. Dussaud]).
Contrairement à l'avis de Zimmern qui concluait que la légende est palestin ie nne (R.D.).

3187 F. Cabrol. *La fête des morts et la Toussaint*. - RCF. 1909, t. IX, p. 257-274.

3188 A. Cellini. *Bibbia e filosofa nel domma cattolico della risurrezione dei morti*. - SC. 1909, v. XXXVII, p. 293-314, 384-415 (cont.).

3189 *Eschatology and the king dom of heaven*. - CQR. 1909, v. LXIX, p. 84-113.

3190 *Il Giudizio di Salomone*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 214.
... occupa il posto d'onore nella raccolta deile sentenze rese dai saggi [Budda nell'India antica, Mariadirami nell'India moderna, Ooka Yechizenno Kamt al Giappone, Bocchoris e Mycerinus in Egitto, Salomone presso gli ebrei, Harun-al-Rascid tra gli arabi, Adrami tra gli abissini]..... e fu immaginato da un re indiano che fu una delle prime iucarnazioni di Budda... - scrive U. GRESSMANN nella 'Deutsche Rundschau'.

3191 E. Hoffmann-Krayer. *Elias und der Antichrist*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 152.
Kamp in dem althochdeutschen Gedichte 'Muspilli' geschildert,... auch in einer rumänischen Legende (Cf. P. SCHULLERÜS in AVSL. N.F., Bd. XXXIII, S. 372) zu linden.

3192 M. Landau. *Hölle und Fegfeuer in Volksglauben, Dichtung und Kirchenlehre*. Heidelberg, Winter, 1909, 8°, XIX-296 S.M. 4.

3193 A. Lemann. *Histoire compléte de l'idée messianique chez le peuple d' Israël* [: ses développements: son altération: son rajeunissement]. Lyon, Vitte, 1909, in-8, 471 p., ill.

3194 W.M. Müller. *Der Anspruch auf göttliche Inkarnation in den Pharaonennamen*. - OLZ. 1909, Bd. XII, N. 1.

3195 E. Nestle. *Das Vlies des Gideon* [Richt. VI, 36-40]. - ARW. 1909, Bd, XII, S. 154-156.
Vlies statt einer Wiese? Es ware ein Wortspiel.

3196 Ray Gallienne Robin. '*The earthly paradise of the West*'. - Month. 1909, n.s., v. CXIV, p. 478-482.
'Il s'agit de la plaine de Dol' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 1516).
The Revelation of the monk of Evesham abbey in the year of Our Lord 1196, concerning the places of purgatory and paradise. Rendered into modern english by V. Paget. London, Alscon, 1909, 8vo, 320 p. 5.s.

3198 P. Saintyves. *Le discernement du miracle* ou le Miracle et les quatre critiques [historique, scientifique, philosophique, théologique]. Paris, Nourry, 1909, in-8, 357 p. (RHR. 1909, t. LX, p. 120-121 = P. A[lphandéry]).
'J'appellerai fait miraculeux un fait rare ou même unique considéré par celui qui le rapporte comme surpassant les forces de la nature sensible, animée ou inanimée, impliquant par suite l'intervention d'un être surnaturel: diabolique, angélique ou divine et attestant de plus la valeur religieuse d'un personnage, d'une doctrine ou d'une révélation'... Les quatre critiques n'ont pu montrer la réalité ou même ont démontré l'irréalité de la plus grande partie des faits miraculeux [ainsi entendus?].

Waarom de katholieke bepaling van 't mirakel niet eens genomen (ze luidt heelemaal anders), en onderzocht wat de kritiek daarvan weet?
L.D.W.

Cur nec de catholica definitione miraculi... dum definitionis cuiuscumque investigandae locus hìc erat?

3199 P. Saintyves. Le thème de l'eau jaillissant du rocher dans le culte de Mithra et les rites pour faire tomber la pluie. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 401-406.

3200 J. Vendryes. *Aislingthi Adamnáin* d'après le texte du manuscrit de Paris [c.à.d. 'La vision d'Adamnan', description de l'au-delà par ie moine irlandais de ce nom]. - RCel. 1909, t. XXX, p. 349-383.

3201 E.O. Winstedt. *Addenda to some coptic apocryphal legends*. - JTS. 1909, v. X, p. 389-412.

B. Kahle. *Kultische Reinheit*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 145-146.
... 'Wir haben bei dem Negerbrauch die gebräuchlichsten Mittel der Reinigung in schönster Vereinigung. Ausser dem den indianischen Laxativen entsprechenden Brechmittel Reinigung durch Feuer... das brennende Scheit Holz; durch Wasser (oder irgendeine Flüssigkeit).... das Besprengen und das Bad im Fluss; und schliesslich das Ausfegen der Dämonen'.

3203 E. Mogk. *Die Menschenopfer bei den Germanen*. - AKSGWPHK. Bd. XXVII, S. 601-643. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 468).
‘Die Menschenopfer der heidnischen Germanen, die VON LÖHER 1882 überhaupt leugnete, wurden, wie M. durchweg überzeugend darlegt, entweder

als Gelübde für den erfochtenen Sieg dein Totegotte Wodan dargebracht oder vor einer Seefahrt oder in einer Hungersnot; periodische Opfer begeguen im Nerthuskult auf Seeland und im Freyrkult in Upsala. Geopfert wurden Kriegsgefangene oder aus der Gemeinde Ausgestossene; das Opfer war jedoch kein Strafakt' (ZVV.).

3204 A. Reibmayr. Zur Entwicklungsgeschichte und Charakteristik der Priesterkasten. - ARGB. Bd. V, H. 6.

3205 A. Thomsen. *Der Trug des Prometheus*. Bemerkungen zur Opferlehre; Speiseopfer im chthonischen Kultus. - (Nordisk Tidsskrift for Filologi. 1907, bd. XV, übers. und erw. in) ARW. 1909, Bd. XII, S. 460-490. (RHR. 1909, t. LX, p. 280-281 = R. D[ussaud]).
'Réflexions sur le sacrifice alimentaire, notamment sur la répartition de l'animal sacrifié entre dieu et les hommes... Quelques remarques touchant le repas sacrificiel dans les cultes chthoniens...' (R.D.).

3206 H. Thurston. *Book, bell and candle*. A study in anathemas. - Month. 1909, n.s., v. CXIV, p. 383-501.

3207 *Le tradizioni macabre della settimana santa in Calabria*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 182-185.

3208 O. Weinreich. *Antike Heilungswunder. Untersuchungen zum Wunderglauben der Griechen und Romer*. (Religionsgesch. Versuche u. Vorarb., hsg. v. WÜNSCH u. DEUBNER. VIII.). Giessen, Töpelmann, 1909, XII-212 S.M. 7. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 200-201 = A. Abt; RHR. 1909, t. LX, p. 365-366 = C. Michel).
Cf. *Θ□óû χ□íρ* (Diss.) S.-A. aus *Antike Heilungswunder*... (RHR. 1909, t. LX, p. 135 = [R. Dussaud]).
'Mit den antiken Heilungswundern, wie sie die Kulte der chthonischen Gottheiten in erster Linie aufzuweisen haben, hat sich bislier hauptsächlich d beschäftigt in seinen Schriften *De incubatione* (1900) u. *Kosmas und Damian* (1908) [Bvb. I, 1246; vgl. Widerspruch bei LÜBECK. - Kath. 1908, S. 321 ff.]. Auf diesen, denen gegenüber HAMILTONS Buch *Incubation in pagan temples and roman churches* (1905) keinen wesentlichen Fortschritt bedeutet, baut Weinreich auf. .... Bei Deubner die Heilung durch Tempelschlaf ... Bei W. auch im Wachzustande ....; Wunderkraft der göttlichen Hand, usw. - Zu lesen und zu nützen...' (A.A.).

3209 J. Déchelette. *Le culte du Soleil aux temps préhistoriques*. - RA. 1909, mai-juin. (RHR. 1909, t. LX, p. 132-133 = [R. Dussaud]).
Tous 'les peuples primitifs de l'Europe, à en juger par les vestiges matériels de leur civilisation, furent de fervents adorateurs du soleil, principe de vie et source de fécondité'.

3210 J.F. Fleet. *The Day on which Buddha died*. - JRAIGBI. 1909, part I, jan.

3211 Meinck. *Ueber die Verehrung der Sonne bei den Germanen*. - Festschrift zum 600jähr. Jubil. des Gymn. zu Liegnitz. 1909, S. 15-41.

3212 E. Nestle. *Zum Tod des grossen Pan*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 156-158.
[Zur apologetischen Verwertung und Ausmalung ist] die Erzählung vom Tod des grossen Pan mit dem Tod Jesu nicht in Verbindung zu bringen.
Vgl. SEYMOUR DE RICCI. Ebd. S. 579.

3213 A.J. Reinach. *La Flèche en Gaule, ses poisons et ses contre-poisons*. - L'Anthr. 1909, t. XX, p. 51-80, 189-206, ill. (RHR 1909, t. LX, p. 136 = [R. Dussaud]).
Nombreux contacts avec les cultes: ‘rôle du corbeau en tant qu'animal sacré, rôle du chien comme animal-attribut de la divinité expliquant l'emploi de son sang comme remède contre les poisons sagittaires, et la conclusion “à l'existence, au moins dans la Gaule du N.-E., entre le Rhin, la Seine et la Saône, d'un dieu à l'Arc ù côté du dieu au Maillet et du dieu au Poignard”...’ (R.D.).

3214 A.J. Reinach. *La nouvelle déesse-mère d'Alise*. - Pro Alesia. 1909. (RHR. 1909, t. LX, p. 136 = [R. Dussaud]).
Ou y trouve réunis les monuments qui ont trait au dieu au Maillet et au dieu au Poignard.

3215 J. Tambornino. *De antiquorum daemonismo*. (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten, hsg. v. WÜNSCH u. DEUBNER. VIII, 3.). Giessen, Töpelmann, 1909, 112 S.M. 3,40. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 197-198 = A. Abt).
‘... Heidnische uud christliche Zeuguisse über die Dämonen und ihre Wirkungen...; Mittel die der Volksglaube gegen Besessenlieit erfunden hat. *Δαίμων* = unbegreifliches Wesen; *δαιμόνιος* ist der, dessen Handlungsweise vom Gewöhnlichen abweicht... z. B. Dichter, Redner, Epileptiker... Urspriinglich keine sittliche Bewertung...; dann eine Scheidung: *□ûδαίμων* und *κακοδαίμων*, Unter dem Einfluss des Christentums stirbt der Begriff des guten Dämons aus...; der unbegreifliche weicht von der wahren Lebensauffassung ab, ist Sünder... - Nützlich..., wenn mann auch mit der Auswall der Belegstellen manchmal nicht ganz einverstanden ist und vor allem den Versuch einer Geschichte des Begriffs “Dämon” vermisst’ (A.A.).

3216 O. Weinreich. *Helios, Augen heilend*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 168-173.
... ‘Was wir über die Heiltätigkeit des Helios wissen...
Zu einem der grossen Wuudertäter hat sich Helios nicht entwickelt und konute es auch nicht; denn das Natursubstrat seiues Wesens was für alle Zeiten zu durchsichtig, als dass er sich zu einem von diesem Untergrund unabhängigen, rein persönlichen Gottwesen hätte herausbilden können’.

3217 R. Wünsch. *Deisidaimoniaka*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 1-45, mit Abb.
‘Neue Dokumente antiker Deisidaimonie...
1. Der Zaubersang in der Nekyia Homers; 2. ein neuer Zauberring; 3. Ephydrias; 4. Silbertäfelchen aus Amisos; 5. Aion; 6. Unedierte Fluchtafeln’.

3218 P. Allier. *La vie et la légende de Saint Gwennolé*. (Science et religion. N. 530). Paris, Bloud, 1909, in-8, 62 p.
Cf. Bvb. I, 651.

3219 Antoine. *Skazanie o iavlenii i tchudesakh Theodorovskoi ikony Bogomateri v Kostromie*. - Viestnik [Messager] d'archéologie et d'histoire. 1909, t. XIX, p. 187-260.
‘Récit sur l'apparition et les miracles de l'icone de la Sainte-Vierge du monastère de Saint-Théodore à Kostroma’ (RHEPB. 1910, t. XI, n. 5284).

3220 B. Bartmann. *Christus ein Gegner des Marienkultus? Jesus und seine Mutter in den heiligen Evangeliën.* Geineinverständlich dargestellt. Freiburg

i. Br., Herder, 1909, 8°, VI-184 S.M. 3. (TRev. 1909, Bd. VIII, Hfs. 509-510 = Dausch).

3221 C. Blasel. *Der heilige Ceslaus, sein Leben seine Verehrung, seine Grabstätte*. Breslau, Müller, 1909, 8°, IV-52 S., mit 14 Abb. Fr.3,40. (RBén. 1909, t. XXVI, p. 512 = U. B[erlière]).

3222 J. Compernass. *Noch einmal zur Legende des hl. Karterios*. - RQCAKG. 1909, Bd. XXIII, Tl. 1, S. 195-200.

3223 H. Delehaye. *Les légendes grecques des saints militaires*. Paris, Picard, 1909, in-8, IX-271 p. Fr. 3,50. (RHR. 1909, t. LIX, p. 255-261 = D. Serruys; Ét. 1909, t. CXIX, p. 427-429 = F. Cavallera; Month. 1909, v. CXIII, p. 657-659).
... 'L'un des cycles les plus importants de l'hagiographie grecque. Les légendes des SS. stratélates: les deux saints Théodore, S. Georges, S. Procope, S. Mercure et S. Demetrius...

Un modèle de méthode critique et d'érudition solide en même temps qu'élégante'.
Mais si... 'la classification des légendes est une science, où le P. Delehaye est passé maître,... l'étude comparée des mythes en est une autre que le P. Delehaye a eu le tort de confondre, dans ses conclusions, avec la première' (D.S.).

3224 L. Dénisov. *Jizn i tchudesa svv. bezsrebrennikov i tchudotvortzev Kosmy i Damiana*. Moscowa, Konovalov, 1909, in-8°, 48 p.
'Vie et miracles des saints médecins (désintéressés) Cosme et Damien, thaumaturges' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 2600).

3225 L. Dénisov. *Jizn stradaniia i tchudesa sv. velikomutchenika Panteleimona, bezmezdnago vratcha*. Moscowa, Konovalov, 1909, in-8, 48 p.
'Vie, passion et miracles du célèbre martyr S. Pantéléïmon, le médecin désintéressé' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 2638).

3226 L. Dénisov. *Jizn i stradaniia sv. mutchenika Triphona i potchitanie evo v Rossii*. Moscowa, Konovalov, 1909, in-8, 64 p.
'Vie et martyre de S. Tryphon, et son culte en Russie' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 2642).

3227 J. Fonssagrives. *Saint Gildas de Ruis et la société bretonne au VIe siècle*. Paris, Poussielgue, in-12, 425 p. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXI, p. *178 = J.L.).
'Modèle de sage critique historique' (J.L.).

3228 F.R. Génier. *Vie de saint Euthyme le Grand (377-473)*. (Coll. 'Études Palestiniennes et orientales'). Paris, Gabalda, in-12, 308 p. Fr. 4. (MLP. 1909, t. XXII, p. 18* = L. Edin).
'OEuvre aussi savante qu'édifiante' (L.E.).
Cf. n. 1656.

3229 R. Giani. *San Cristoforo*. (I Santi). Roma, Desclée, in-16, VIII-207 p. L. 2. (HJ. 1909, Bd. XXX, S. 885-886 = G.A.).

3230 E.P. Graham. *The mystery of Napels*. Saint-Louis, Herder, 1909, 349 p.
'Il s'agit du miracle et du culte de saint Janvier' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 5289).

3231 S. Gregorio Magno. *Vita e miracoli di san Benedetto*, volgarizzata da A. FIOKINI. Firenze, Giusoppe, 1909, 12°, 54 p. (RSB. 1909, t. IV, p. 607-608).

3232 [*Les hommes-oiseaus demandent un saint patron*]. - RTrFE. 1909, t. X, p. 193-194.

3233 J.E. Hull. *The holy angels*. London, S.P.C.K, 1909. 1*s*. 6*d*. (CQR. 1909, v. LXIX, p. 210).

3234 [J. Jörgensen. -] T. de Wyzewa. *Saint François d' Assise, sa vie et ses oeuvres*. Trad, de [Bvb. I, 1988]. Paris, Perrin, 1909, in-8, CII-536 p., 6 pl. Fr. 5. (RHR. 1909, t. LIX, p. 270 = P. A[lphandéry]; MLP. 1909, t. XXI, p. 178* = L.V.).
Solutions de conciliation. 'Art historique' incontestable (P.A.).

3235 R. Latouche. *Saint-Eloi, guérisseur de chevaux* [d'après une charte de 1509]. - PMaine. 1909, t. XVII, p. 420.

K. Lübeck. *Das angebliche Fortleben der Dioskziren in christlichen Legenden*. - Kath. 1909, 4. F., Bd. XL, S. 241-265.

H. Mertel. *Die biographische Form der griechischen Heiligenleben*. (Diss.). München, Wolff, 100 8. (HJ. 1909, Bd. XXX, S. 884-885 = C.W.).

J.B. Metzler. *Die Marien-Maiandacht in ihrer historischen Entwicklung und Ausbreitung* (mit Benutzung ungedruckter Archivalien). - Kat. 1909, 4. F., Bd. XXXIX, S. 100-125, 177-188, 262-282.

3239 E. Montet. *Le culte des saints dans l'Islam*. - HibJ. 1908-1909, v. Vil, n.4. (RHR. 1909, t. LIX, p. 385 = P. A[lphandéry]).
Forine légèrement résumée.
Dans les régions de l'Afrique septentrionale 'le culte des saints et le nombre et l'influence des confréries vont en augmentant de l'est a l'ouest, en sorte que c'est au Maroc que nous trouvons le plus riche développement de l'un et de l'autre de ces phénomènes religieux...' (RHR. 1909, t. LIX, p. 382-383).

J. Müller. *Ein St. Gallischer Josephsverehrer des 15. Jahrhunderts*.- ZSKG. 1909, Bd. III, S. 161-174 (Forts. f.).

3241 P. Peeters. *Versio antiqua Vitoe sancti Eythymii*. - Al-Mackriq. 1909, t. XII, p. 344-353. (AB. 1909, t. XXVIII, p. 494-495 = P.P.).

3242 Pokrovsky. *Sv. blagoviernaia kniagina Anna Kachinskaia*: *jizn, tchudesa, i molitvennoe potchitanie sv. kniagina pravoslavnym russkim narodom*. Moscowa, Stoupine, 1909, in-8, 39 p.
'La sainte et trés fidèle princesse Anne de Kachine: sa vie, ses miracles et son culte par le peuple orthodoxe russe (XIVe siècle)' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 2643).

3243 A. Rystenko. *Legenda o sv. Georgii i drakonie v vizantiiskoi i slavianorusskoi literaturakh*. - Zapiski [Mémoires] de l'universitéimpériale d'Odessa, 1909, t. CXII, 1-542 p.
'La légende de saint Georges et du dragon dans la littérature byzantine et slavo-russe' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 4726).

3244 A. Rystenko. *Novogretcheskaia obrabotka legendy o sv. Georgii i drakonie*. - Zapiski de l'université impériale d'Odessa, 1909, t. CXII, p. 1-28.
'Une rédaction néogrecque de la légende de saint Georges et du dragon' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 4727).

3245 Chr. Schreiber. *Die Weisen aus dem Morgenlande*. - TG. 1909, Bd. I, S. 184-196.

3246 E.A. Stückelberg. *S. Expedit*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 195-199, mit Abb.
Der Name. Das Patronat. Die Verehrung.

3247 [II, 1656] S. Vailhé. *Saint Euthyme le Grand*, moine de Palestine (376-473). - ROC. 1909, n.s., t. IV, p. 256-263 (suite et fin).

3248 E. von Moeller. *Der heilige Ivo als Schutzpatron der Juristen und die Ivo-Brilderschajten*. - HVJS. 1909, Bd. XX, S. 321-353.

3249 A.L. Williams. *The cult of the angels at Colossoe*. - JTS. 1909, v.X, p. 413-438.

3250 Babl. *Die Wallfahrtskirche Weissenberg*. - BW. 1909, Bd. VII, S. 85-87, mit Abb.

3251 A. Colard. *La Procession de Pénitence à Furnes*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 485-486, ill.
Origine, programme, impressions.

Praatje. Non seriò.

3252 E.d.K. *Naar aanleiding van den Paarden-Ommegang te Mechelen*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 89-94.

3253 C. Daux. *Sur les chemins de Compostelle*. Paris, Mame, 1909. Fr. 9. (Ill. 1909, t. CXXXIV, p. 472).
'Souvenirs historiques, anecdotiques et légendaires' (III.).

3254 J. Dewert. *Le tour de Saint-Hermès, à Renaix*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 325-327, ill.

Le saint, le pèlerinage, la procession (I^{r} dim. apr. Pentecôte).

3255 E. Dupont. *Le pèlerinage du Mont Saint-Michel du VIIIe au XIXe siècle*. Paris, Amat, 1909, in-8, 66 p. Fr. 2.

3256 J.C.E. Falls. *Die heilige Stadt* [des Martyrers Menas († 296)] *der libyschen Wüste und das Nationalheiligtum der altchristlichen Aegypter*. - DHs. 1909, - Bd. XXXV, S. 818-819, 816, 817, mit Abb.

Inhoud en belang. Res eiusque pondus..

3257 Kühnau. *Schlesische Flurumzüge, besonders das Saatenreiten*.- MSGV. 1909, Bd. XI, S. 173-186.
Zu Fuss. Zu Pierde.

3258 V.P. Rybinsky. *O palomnichestvce v Ierusalim v billeiskae vremia*. - TKA. 1909, t. III, p. 495-515.
'Le pèlerinage de Jérusalem aux temps bibliques' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 623).

3259 C.C. van de Graft. *De Kerstnacht-Ommegang te Brugge*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 8-10.

3260 J. Vandereuse. *Le Pèlerinage à Notre-Dame de Walcourt*. - W. 1909, t. XVII, p. 33-58, 108-125, 158-169, 188-198, ill., mus.
1. Abrégé historique. 2. Les Pèlerinages: les pèlerinages de jadis; les pèlerinages expiatoirps; les pèlerinages actuels. 3. La Statue miraculeuse: son origine; son enlèvement; son couronnement; la petite Vierge d'argent. 4. La Procession: son institution; les Infirmes; les Pèlerins; dans l'Eglise; la sortie; à l'abbaye; au Calvaire;

aux ‘fontaines Notre-Dame’; la foire. 5. Les Marches: leur origine; leur catactère actuel; les principales ‘marches’ les airs des marches. 6. Les Miracles: le mineur enseveli; le

meunier insolent; le condamné sauvé; l'enfant noyé; le marguillier sacrilège; quelques guérisons; le capitaine exaucé; l'enfant tombé; la jeune fille guérie; les anciens tableaus.

3261 K. Wüstefeld. *Die Wallfahrt der Eichsfelder nach Vicrzehnheiligen*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 165-168, 171.

3262 E. Wymann. *Ritter Jacob Schriber, ein alter Pilger aus Uri*, - ZSKG. 1909, Bd. III, S. 233-236.

3263 R. A[ndree]. *Rosenkränze*. - Gl. 1909, Bd. XCVI, S. 110.
Auf I. CASANOWICZS Katalog. - Proc. U.S. National Museum, v. XXXVI, mit 9 Taf. Abb.
'Das Nationalmuseum zu Washington besitzt deren nicht weniger als 105'.

3264 *Le origini dell*' 'Angelus'. - [Mercure de France]; ASTP. 1909, v. XXIV, p. 214-215.

3265 G. Appel. *De Romanorum precationibus*. (Religionsgesch. Versuche u. Vorarb., hsg. v. WÜNSCH u. DEUBNER. VII, 2.). Giessen, Töpelmann, 1909, 222 S.M. 7. (HBV. 1909, Bd. VIII, S. 198-199 = A. Abt).
'Geschichte des römischen Gebetes und in Sache und Form manche Parallelen zwischen damals und heute..' (A.A.).

3266 J. Baudot. *The roman breviary*. Its sources and history. Translated from the french by a priest of the diocese of Westminster. London, Catholic truth society, 1909, 260 p. (AER. 1909, v. XLI, p. 498-500).

3267 St. Beissel. *Zur Geschichte der Gebetbücher*. - SML. 1909, Bd. LXXVII, S. 274-289, 397-411 (Forts. Schluss). (DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 875: '*Der Gebrauch des Kreuzzeichens*'; Vgl. Ebd. S. 916: '*Die Frommigkeit der Könige*').

3268 [A. de Santi]. *Per la storia delle litanie lauretane*. - CC. 1909, t. IV, p. 302-313.

3269 A. Gebhardt. *Nûrnberger Wahrzeichen und ähnliche Bildwerke*. - Nordbayerische Zeitung: 13-IV-1909, Nr. 85.

3270 K. Helm. *Tumbo saz in berge*. - HBV. 1909. Bd. VIII, S. 131-135.
Spruch aus einem Blutsegen.
Die Deutung des 'Tumbo' ist nicht [mit J. Grimm und folg.] auf einen versteinerten Riesen zu geben.... Nur aus der Liste der echt deutschen Sagen ist dieser Spruch zu streichen. Tumbo ist die Uebersetzung von lat. 'stupidus'.

3271 V.J. Mansikka. *Ueber russische Zauberformeln mit Berücksichtigung der Blut- und Verrenhungssegen*. Helsingfors, Akademische Abhandlung, 1909, 8°, XVII-311 S. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 467-468).
'Schüler K. Krohns.
... Gruppiert diese Sprüche in solche mit einem epischen Element, in eigentliche Beschwörungen und in Formeln mit einem gewissen Parallelismus (Quomodo non oder Quomodo),
- geilt überal historisch von den ältesten Zeugnissen aus, zugleich auch die übrigen europäischen Völker berücksichtigend.
- ... die Motive sind teils allen der byzantinischen Kirche angehörigen Vólkern eigen, teils gemeineuropäisch...

- Nirgends... ist... heidnischer Ursprung nachweisbar/sondern christliche Geistliche sind als erste Erfinder und Verbreker zu betrachten, und Ereignisse aus dem Leben Christi, gefärbt durch die apokryphe Ueberlieferung und die schöpferische Volksphantasie, werden zur Warnung des personifizierten Krankheitsdämons erzählt.
- (Die drei spinnenden Jungfrauen deuten M. als eine Vermischung der drei Marien am Grabe Christi mit der spinnenden Maria im Tempel...).
- Ueberblick über die Ansichten der russischen Mythologen des 19. Jh. (ZVV.).

3272 R. Thielemann. *Ein Bärmutter-Segen*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 135-137.
'Christus in Bethlehem Christus zu Jerusalem...'
... 'interessantes Zeugnis für das Fortleben einiger alten Besprechungsformeln im modernen Volksaberglauben....' Auseinandersetzung.

3273 A. Abt. *Von den Himmelsbriefen*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 81-100.
Vgl. K. OLBRICH (*Zehn Schutzbriefe unserer Soldaten*. - MSGV. 1908, Bd. XIX, S. 45 ff.) der zum erstenmale für die wichtigste Bestandteile der Himmelsbriefe Abkürzungen eingeführt hat. A. geilt aus vom Hi. (= Himmelsbrief im engeren Sinne, d.h. jene angeblich von Gott selbst geschriebene Botschaft, die nach ihrer Einleitung an einem bestimmten Orte sichtbar geworden ist), u. forscht nach den wichtigen Zügen...

3274 J.H.M. Clément. *La représentation de la Madone á travers les âges*. (Science et religion. Art et littérature. 547.) Paris, Bloud, 1909, in-12, 71 p. Fr. 0,60.

3275 R. D[ussaud. *La question des images chez les Musulmans*]. - RHR. 1909, t. LX, p. 282.

Elles sont défendues par la théologie, mais maintenues par instinct. D'après VAN BERCHEM dans JS. 1909, p. 370-371.

3276 A. Foucher. *Le 'Grand Miracle' du Buddha à Çrâvasti*. - JA. 1909, janv.-févr., ill. (RHR. 1909, t. LX, p. 133 = [R. Dussaud]).
... 'sur un des miracles jumeaux par lesquels Çâkyamuni triomphe de six chefs de sectes, ses rivaux'. Le Bienheureux.... multipliant jusqu'au ciel et dans toutes les directions des images de lui-méme, prêche sa loi'. C'est ce 'grand miracle' qui a le plus tenté les artistes hindous et qui les a conduits à multiplier ces figures de Buddhas posées sur des tiges de lotus ramifiées à la façon de nos arbres généalogiques.... 'Aussi bien est-ce là, si l'on y songe, la seule façon orthodoxe d'expliqucr la présence simultanée de plusieurs Buddhas sur un même tableau, alors qu'une loi absolue veut qu'il n'y en ait jamais plus d'un seul à la fois dans chaque système du monde' (R.D.).

3277 A. Freybe. *Das Memento mori in deutscher Sitte, bildlicher Darstellung und Volksglauben, deutscher Sprache, Dichtung und Seelsorge*. Gotha, Perthes, 1909, 8° VIII-256 S.M. 4. (RHR. 1909, t. LX, p. 267-268 = P. A[lphaudéry]).
'Combien l'idée de figurer plastiquement et littérairement le "memento morin" était conforme au moralisme germanique'.... Origine biblique,... représentations dramatiques et picturales,... (P.A.).

3278 O. Schönewolf. *Die Darstellung der Auferstehung Christi, ihre Entstehung und ihre ältesten Denkmäler*. (Studien üb. christliche Denkmaler, hsg. v. J. FICKER. H. 9). Leipzig, Dieterich, 1909, 8°, XII-88 S., 2 Taf. und 1 Bild. M. 3.

3279 E.A. Stückelberg. *Bekleidung der Andachtsbilder*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 190-195, mit Abb.

3280 E. Valère. *Marie et le Symbolisme des pier r es précieuses*. Paris, Oudin, in-12. Fr. 3,50. (MLP. 1909, t. XXII, p. 83*-84* = E.G.).

3281 R. Wiebel. *Das Kruzifix*. - DG. 1909, Bd. X, S. 161-189, 276.
Zusammenstellung der stilistischen Merkmale der Kruzifixdarstellungen von ca. 1000 bis 1800.

2. Recht. - Iuribica.

3282 W. Crooke. *The Testing of a Sacrificial Victim*. - FL. 1909, v. XX, p. 233-234.

3283 A. Hellwig. *Mystische Meineidszeremonien*. - ABW. 1909, Bd. XII, S. 46-66. (DG. 1909, Bd. X, Lief. 1, Umschl. S. 2 = Pilgrim).

3284 I.I. Sokolov. *O provodakh k zazvodu v Vizantii IX-XV v*. - KT. 1909, t. II, p. 1289-1319.
'Les causes de divorces à Byzance pendant le IXe-XVe siècle' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 1090).

3285 Colonna de Cesari Rocca. *La Vendetta dans l'Histoire*. Paris, Soc. gén. d'éditions, in-12, 160 p. Fr. 0,65. (MLP. 1909, t. XXII, p. 49* = X.P.).
Histoire, exemples. 'Voilà une contribution intéressante à l'étude psychologique de l'àme corse' (X.P.).

3286 P. Drechsler. *Ein alter Vertragsbrauch*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 208-210.
(Mit der Hand in des andern Hand schlagen.... oder) mit seinen Fingern die Fingerspitzen des anderen berühren... Dieses noch im Anstossen mit den Fingern d.h. stupfen, stüpfen, stipfen oder tipfen.

3287 G. Gieseke. *Der Ueberfall des Klusshauses*. Ein Rechtsirrtum und Rechtsbruch in der guten alten Zeit. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 303-306.
'Nach alten Akten dargestellt'.

3288 Schöps. *Das Lippehner Trinkrecht* [zur Probierung des Bieres]. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 85.
Entstehung.

3289 J. Dewert. *Un procés de sorcellerie à Lessines en 1681*. - W. 1909, t. XVII, p. 9-17.
Résumé du procès. Analyse coordonnée des pièces du procès.

3290 A. Hellwig. *Der Hexenmordzu Forchheim* [1896]. (- Pitaval der Gegenwart. V, 170-195). Tübingen, Mohr, 1909.

3291 M. Reymond. *Cas de sorcellerie en pays fribourgeois au quinzième siècle*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 81-94.

3292 Th. Ries. *Hexenprozess in Treffelstein-Schneeberg* (Waldmünchen) *1572*. - DG. 1909, Bd. X, S. 303-307.
Erst: 'Bekenntnisse...' einer 'Hexe'.

Dann: 68 Fälle in 22 Monaten [1590-1592]; d.h. 68 Weiber auf der Oberdorfer Richtstatt verbrannt.

3293 Z.W. *A bogus protestant Martyr*. - Month. 1909, v. CXIV, p. 312-313.
'... montre comment s'est formée la légende de Jeannette de Lanthove, qui aurait été brûlée vive à Malines en 1526' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 721).

3291 [1, 287] R. Corso. *Proverbi Giuridici Italiani*. - ASTP. 1909, v. XXIV, p. 109-130 (cont.).
Regole di diritto in generale. Diritto civile.

3. Last (Bedrijf, Gestrijd). - Operosa (Negotia, Contentioues).

3295 J. Fischer. *Der Anbau und die Verarbeitung des Flachses im Altvatergebirge vor zirka fünfzig Jahren*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 150-152.

3296 J. Fischer. *Die Holzschachtelerzeugung im Altvatergebirge*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 152.

3297 J. Fischer. *Die Leinölzubereitung im Altvatergebirge*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 152-153.

3298 [II, 78] J. Kohlbecher. - K.H. - Fr. C. Amlinger. - A. Bossler. *Zur Umfrage über Dorfbackhäuser*. - ZVRWV. 1909, Bd. VI, S. 196-204.
Gemeindebackhäuser in der Eifel; auf dem Hunsrücken; in Oberhessen.

3299 A. Körth. *Ueber Flachsbau und Leinwandbereitung im Posener Lande*. - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 286-288.
Mit Rätseln, Gespenstergeschichten...

3300 J. Schmidt. *Ueber das Tiroler Fuhrmannswesen alter Zeit*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 103-101.

3301 *Touten Papier*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 71-80, ill.
'Merveilles de l'industrie moderne'.

3302 J. Boyer. *Les Ballons d'Enfants*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 99-101, ill. Fabrication en France.

3303 *De Grandes Dames qui tiennent Boutique*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 320-324, ill.
'Il en existe déjà'. Exemples. Commerçantes par plaisir.

3301 [*Découvertes modernes connues des anciens. Distributeurs automatiques*]. - RTrFE. 1909, t. X, p. 98.
... d'après Héron d'Alexandrie.

3305 *Das Musikprivileg im hannoverschen Amte Hohenstein 1741*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 168.
Aus Akten des kgl. Staatsarchiv zu Hannover.

3306 A. Plank. *Husaus in Nabburg*. - OPf. 1909, Bd. III, S. 111.
... 'als rühre das "Husläuten" [täglich abends 9 Uhr] von den räuberischen Einfällen der Husiten her (1420-1433)'.
Ursprung = die Polizei- oder Bierglocke?

3307 C. Zibrt. Toe se a vre, holovrátku. Obrázky z prástek byvalych. [Dreh' dich und schnurr', Spinnrädchen! Bilder aus den ehemaligen Spinnstuben]. Prag, Simácek, 1909, 56S. *k*. 1.

3308 A. Body. - H. Angenot. - O. C[olson]. L'aviation et les Wallons. - W. 1909, t. XVII, p. 250-251, 299-303, 336.
Leur part à la terminologie et aux inventions.

3309 G. Cain. *Du Palanquin à l'Aéroplane*. - Fe. 1909, t. IX, n^{o} 'Noël', ill.

Vluchtig en letterkundig. Litteris breviter.

3310 [*Michel Côme*, 'inventeur' ardennais d'un appareil à voler]. - Le Petit Bleu, 2-x-1909; W. 1909, t. XVII, p. 303.

3311 R. de Bettex. - J. Grand-Carteret. - L. Delteil. *La Conquètede l'Air*. 1. L'aéronautique dans l'histoire et dans l'image; 2. Les Machines volantes. - APL. 1909, t. LIII, p. 178-179, ill.

Lezingske. Iocando.

3312 Douglas Leechman. *The Genesis of the Motor-Car*. - FM. 1908-1909, v. XI, p. 413-419, ill.
Heliodorus; The Sages of China... Verbiest, Papin, etc..

3313 G. Lenotre. *Les Voyages en Diligences*. - APL. 1909, t. LIII, p. 343-344, ill.
'Scènes du Temps Passé'.

3314 *Zwischen Ikarus und Zeppelin oder Ein Emsìand Zeppelin*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 58-59.
'... Alle Bewohner des Emslandes... wussten es und viele wissen es noch heute, dass der Schmied von Niederlangen das "Fliegen" [etwa siebzig Jahre] erfand,...'

3315 Bertillon. *Au pays de crime*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 147-151, ill.
Les lieux de déportation. Occupations imposées (défrichements de terrains...) et volontaires (tatouages..).

3316 Une Élection anglaise. [Les excentricités d'une récente campagne électorale à Londres]. - Ill. 1909, t. CXXXIV, p. 326, ill.

3317 de Sérignan. *Colombiers Militaires et pigeons voyageurs*. - MLP. 1909, t. XXI, p. 576-587, ill.
... 'à grands traits, l'orgauisation du service des pigeons voyageurs militaires en Europe et en France'. Un mot d'histoire.

Zeer licht. Levissima.

3318 Royet. *Les Murs ont des oreilles et des yeux*. [Procédés d'espionnage militaire]. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 685-696, ill.

3319 Ch. Torquet.... *interviewe le Chef de la Sûreté* [française]. - JST. 1909, a. 5, t. II. p. 324-325, ill.
'Vie... et hauts-faits des agents de la Sûreté'.

4. Lust (Kunst en Ontspanning). - Ludicra (Artes, Oblectamina).

3320 [II, 1741] R.C. Boer. *Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungensage*. Bd. III. Halle a. S., Waisenhaus, 1909, 191 S.M. 8. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 333-335 = H. Lohre).

3321 [II, 480] *La chanson des Nibelunge, ed. M. FIRMERY*. Paris, Colin. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVIII, p. 187 = F.P.).

3322 K. Olbrich. *Literatur und Volkskunde*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 54-56. Roman und Volkskunde. Die Katze in Literatur und Volksglauben.

3323 J. Pokorny. *Der Ursprung der Arthursage*. - MAGW. Bd. XXXIX, H. 2.

3324 A. Wesselski. *Mönchslatein*. [154] Erzählungen aus geistlichen Schriften des 13. Jh. Leipzig, Heims, 1909, LI-264 S.M. 12. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 351-352 = A. Thimme). Mit umfangreicher Einleitung und ausführlichen Anmerkungen.

3325 *All hernach ist das Todessprichwort*. - DG. 1909, Bd. X, S. 210-211.
'Der Tod bin ich, ein gemeiner mordt
"Allhernach" ist mein Sprichwort...'

3326 H. Bächtold. '*Wie vernagelt sein*'. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 208-209.
... 'Darnach konnte te man die Gesundheit jemandes gefährden, indem man in den Baum, der bei seiner Geburt gepflanzt worden war, so weit über dem Boden, als die betreffende Person gross war, einen Schnitt machte oder einen Nagel schlug...'

3327 [II, 1964] Fr. Cammin. - J. Havemann. *Plötjegericht; Schöttelkegericht*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 398, 415.

3328 '*Einem auf das Dach steigen*'. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 875-876.
... 'Diese Redensart ist in ihrem Ursprunge [mit Grimm] auf den alten Rechtsbrauch zurückzuführen... oder ungezwungener [= einem auf den Kopf gehen]'.

3329 [II, 1964] Wibbe. - W. - Fr. Cammin. - B.R. '*De Doot van Ypern*'. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 398, 415.

3330 Gr. Amalfi. *La Canzone napoletana*. Neapoli, Priore, 1909, 86 p. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 354.
'Zur Ergänzung des Buches von BALLANTI (*La Canzone napoletana*. 1907) schildert der unermüdliche Forscher den neben dem eigentlichen Volksliede (canto) in Neapel seit dem 16. Jh. blühenden volkstümlichen Gesang (canzone)...' (ZVV.).

3331 R. Bartolomäus. Das polnische Original des Volksliedes 'An der Weichsel gegen Osten'. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 314-316, Text.
Vergleichung 'eines polnischen ["*der Ulan und das Mädchen*"] auf den Krieg von 1831 bezüglichen Volksliedes... mit dem seit etwa 1875 in ganz Deutschland und Böhmen verbreiteten Soldatenliede "An der Weichsel..."'.
Vgl. N. 3344.

3332 G. Brandsch. - J. Bolte. *Die Herkunft einer deutschen Volksweise* [aus 'Le Carillon de Dunkerque']. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 418-421, mit Mel.

1. 'Strassburg, du schöne Stadt, es soll zwar mit dir trauern...'
2. 'Hier liegt ein junger Soldat von zwei-und-zwanzig Jahren,...'
3. 'Kein schönres Leben ist in dieser Welt zu finden...'

3333 A. De Cock. Volksliedjes. *O ratten en muizen*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 64-72 met muz.

3334 E. Gagnon. *Chansons populaires du Canada*. Montréal, Beauchemin, in-8, 340 p. Fr. 5. (MLP. 1909, t. XXII, p. *20 = X.X.).
... 'montre une fois de plus la filiation française des coutumes et de la mentalité canadiennes' (X.X.).

3335 N. Geerts. *Die altflämischen Lieder der handschrift* '*Rhetorycke ende ghebeden-bouck van mher Logs van Gruythuyze*'. Halle, Ehrhardt, 1909, 8°, 122 S.

3336 M. Klein. '*Marlborough s'en va-t-enguerre*...' - AdPL. 1908-1909, Bd. IV, S. 239-241, 268-269, 289-293, mit Mel.

3337 K. Liebleitner. - R. Meran. *Wie Volkslieder wandern*. - DV. 1909, Bd. XI, S. 139, 185, mit Mel.
Davon ein Beispiel:
'Auf da hoch'n Alm då håts mir gfålln,...'
nebst:
'Auf d'r Seekulm'r-Ålm da scheint die Sunn so wårm,...'

3338 K. Mautner. *Zur Verbreitung von Volksliedern*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 185-191.
Ein grosser Teil der Bünkerschen 'Heañzischen Volkslieder' [II, 2658] soll nicht 'spezifisch Heañzisch' sondern 'allgemein almerischen' Charakters sein. Vergleichungen.

3339 J. Meier. *Geschichte eines modernen Volksliedes*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 241-270.

'Es gieng einmal ein verliebtes Paar
Im grünen Wald spazieren,...'

3340 R.M. Meyer. *Die Meisterstücke des deutschen Volks- und Kirchenlieder*. Berlin, Weicher, 149 S.

3341 K. Olbrich. *Was die Grossmutter singt*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 103-110.

3342 H. Reisiger. *Volkslieder in der Toskana*. - Der Zeitgeist, Beiblatt zum Berliner Tageblatt: 15-XI-1909.

3343 Fr. Schön. *Eine vollständige Fassung des Kinderliedes von den Nomen*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 417-418.
'Hopple, hopple Rösschen, Droben steht ein Schlösschen,...'
Durch die hier dargebotene Fassung... erhält die Ableitung des Kinderliedes aus heidnischem Glauben [an Nornen] neue Nahrung (F.S.).
Gegen diese Ableitung: V.J. MANSIKKA (*Ueber russiche Zauberformeln* [Bvb. II, 3271]). 'Er sielit darin eine Vermischung der drei zu Christi Grab schreitenden Marien mit der mittelalteriichen Legende von der im Tempel spinnenden jugendlichen Maria und ihren Gespielinnen...' (J. Bolte. Ebd.).

3344 A. Simon. *Nochmals das polnische Original des Volksliedes 'An der Weichsel gegen Osten'*. - ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 421-423, mit Singw.
'Das von R. BARTOLOMÄUS abgedruckte polnische Lied [N. 3331] hat zum Verfasser Fr. Kowalski (1799-1862)... Die Melodie zeigt keine Aehnlichkeit mit der deutschen Weise "An der Weichsel..."'.

3345 R. Kapff. *Schwäbische Ortsneckereien*. - Al. 1909, 3. F., Bd. I, S. 139-147.

3346 K. Kersten. *Unsere Begrüssungsformeln*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 748-749.

... ‘wie alle diese täglich (bei Hellenen, Römern, Germanen, Franzosen und Arabern) gebrauchten Worte aus dem Charakter eines Volkes herausgewachsen sind und wie sie ebenso charakteristisch für die Volksseele sind, wie andere Volkssitten und Gebraüche’.

3347 K. Atz. *Ueber schmiedeeiserne Grabkreuze*.- ZCK. 1909, Bd. XXII, Hfs. 333-338, mit Abb.

3348 L. Bègule. *La chapelle de Kermaria Nisquit et sa danse des morts*. Paris, Champion, 1909, in-4, 52 p., 32 fig., 5 pl. Fr. 8. (A Bret. 1909, t. XXIV, p. 413-414 = A. Lesort).

3349 E. Bertaux. *La femme et l'art du moyen âge français*. - RP. 1909, t. XVI, p. 367-390.

3350 M. Guillemot. *Écrins à bonbons*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 649-656, ill.
‘Souvenirs des époques passées [surtout du “Grand Siècle français”]’.

In kunst- en beschavingsopzicht. - Ad artes et culturam ea referendo. Lezing.

3351 A. Murgoei. *Roumanian Easter Eggs*. - FL. 1909, v. XX, p. 295-303, ill.

3352 Fr. Pradel. *Zur Vorstellung von der ὑστέρα*. - ARW. 1909, Bd. XII, S. 151-154.

Von bildlichen Darstellungen der [als Ursache der Kolik angenommenen] *ὑστέρα* (= *δ□λφύϑ* matrix, Bärmutter) durch einen Fisch d.h. *δ□λφίς*!
Dazu:
‘Die Mutter Gottes ging über Land,
....
....
Die [Bär]Mutter Gottes sprach: Ich will den Menschen plagen....’

3353 K. Riederer. *Volkskunst und Handwerk*. - VuV. 1909, Bd. VII, S. 29-30.

3354 *Schützen-Scheiben*. - DG. 1909, Bd. X, S. 242-244, mit Abb.
Darauf: ‘die neun Haute des Weibes’... usw.

3355 E.A. S[tückelberg]. *Maria im Aehrenkleid* - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 209-210, mit Abb.
‘Dieses Motiv hat der Künstler einer antiken Darstellung der Ceres entlehnt’....

3356 E. Aurieoste de Lazarque. *Les daiements*. Pays messin. - RTrP. 1909, t. XXIV, p. 360-367.
A mi-veillée des colloques à la fenêtre, de la rue à l'intérieur: demandes et réponses en des formules connues, rimées et usitées.

3357 *La ‘Cour des Miracles’ ment d'être reconstituée* [: 26-IX-1909]. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 91-92, ill.
Foire et cortège au Quartier Latin.

3358 D.D.L.R.T. *La foire de Montéty*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 133-135.

3359 Destutayre. *La fête de la Saint-Jean*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 81-84.

3360 Destutayre. *Notes sur la fête des moissons*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 105-108.

3361 Destutayre. *La Saint-Valentin*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 14-15.
'La fête des amoureus...' en Angleterre, en Amérique.

3362 Grenier. - D.D.L.R. *Notes sur la Saint-Firmin*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 18.

3363 M. Hutin. *Les Inocentadas*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 190-191.

Le 1er avril des Espagnols, au jour des SS. Innocents.

3364 O. Kg. *Vom Maigrafen und Vogelschiessen in mecklenburgischen Städten*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 343.

3365 E. Kindervater. *Das Vogelsckiessen zu Braunschweig im Jahre 1651*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 357.
Schützenfest.

3366 W. Lindenstruth. *Dem Has läuten*. - HBV. 1909, Bd. VIII, S. 187-190.
Eine alte Unsitte von den Pfarrern bekämpft. 'Am Morgen des 1. Ostertages setzte sich nämlich ein Bursche an die Thür der Kirche und fing an zu rufen: "bomm, bomm", worauf's in allen Höfen, erst in der Nähe, dann in der Ferne "bomm, bomm" tönte. Hernach soll es an ein Branntweintrinken gegangen sein, welches natürlich schlecht dazu geeignet war, die rechte Osterandacht vorzubereiten...'
Aktenstücke (18. Jh.) in Zusammenhang.
Commentaria.

3367 L. Linsbauer. *Die 'Weiñbergoas'. Eine aussterbende Winzersitte*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 112-116, mit 2 Textabb.
Vgl. N. 3117.
'Ein zur Zeit der Weinlese übergebrachtes Geschenk. Es hatte die Gestalt eines Ziegenbockes oder einer Geiss (Ziege), deren Körper, äusserlich wenigstens, zum grössten Teil aus Trauben aufgebaut war'. Wo, was und woher.

3368 J. Matieu. *Le Feu de la Saint-Jean à Marseille*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 91-94.
Un mot d'histoire par documents.

3369 M. Mayer. *Das 'Jugendfest' in St. Gallen*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 941-942, mit Abb.

Plauderei.

3370 E. Montier. *Comment on fétait l'Immacuìée autrefois. Le Puy de Palinod à Rouen*. - MLP. 1909, t. XXII, p. 663-670, ill.

Dès le XIe s.

3371 J. Niederer. *Palmzondag te Hougaerde*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 157-162, 205-210.

3372 *Le Passé qui revit*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 1137-1142.
'Les réjouissances historiques de ces derniers temps: cortège de Jeanne d'Arc, Tournoi de Chevalerie, Pageant, etc... Détails touchants ou piquants'.

3373 G.R. *La foire de 'Minée' à Challans*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 140-142.

3374 E.E. Reimérdes. *Adventsblasen*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 103.

3375 E.E. Reimérdes. *Das Pfingstfest im Volhsbrauch*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 337-339.

3376 D. Rorie. *New Year's Day in Scotland, 1909*. - FL. 1909, v. XX, p. 481-482. Games. Guizing or Mumming. Other Practices.

3377 G. Schmidt. *Palmsonntagszweige in Westböhmen*. - ZöV. 1909, Bd. XV, S. 153-154.
Vgl. Bvb. II, 1828.

3378 *Sous les Neiges d'antan*, - LT. 1909-1910, t. XII, p. 206-215, ill.
'Uu point de l'histoire des moeurs en regardant quelques uns des tableaux les plus significatifs consacrés à peindre les occupations et les divertissements auxquels se livrèrent nos aïeux dans les liivers du temps jadis'.

3379 R. Thorel. *La Familie Gayant à Douai*. - APL. 1909, t. LIII, p. 32, ill. Géants d'osier. Origine [arbitrairement] présumée.

3380 St. Trzeciak. *Obchodzenie sabbatu w czasach Chrystusa Pana*. - AK. 1909, t. II, p. 23-31.
'La fête du samedi à l'époque de Jésus-Christ' (RHEPB. 1910, t. XI, n. 2555).

3381 *Ball Bulliers* [in Paris]. *Glück und Ende*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 2136-2142, mit Abb.
'Man geht daran, das berühmte Pariser Ballokal niederzureissen'.

Gedachtenissen. Forsan et haec olim meminisse iuvabit.

3382 J. Hens. *La Jeunesse, Association traditionnelle. Au pays de Vielsalm*. - W. 1909, t. XVII, p. 213-221.
Organisation, aubades.

3383 H. Höhnk. *Die Kremper Schützengilde*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 462-464, mit Abb.

3384 J. Schürmann. *Pariser Restaurants*. [Wo und wie?] - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1758-1760, mit Abb.

3385 Mme J. Catulle Mendès. *Statues mouvantes, fleurs animées*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 472-482, ill.
Histoire et sens de la danse.

Oppervlakkig. A longè.

3386 J. Claretie. *Bravo Toro'* - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 501-516, ill.
Courses de taureaux. Importance, signification, marche.

Letterkundig Litteris.

3387 A.B. Cooper. *The 'Royal Sport' of Cock-Fighting*. - FM. 1909-1910, v. XI, p. 120-129, ill.

Geschiedenis, gang, voorstelling in de kunst. Qua artibus exponitur.

3388 D.D.L.R.T. *Fumeurs d'opium* [de nos jours, en Asie et en Europe]. - RTrFE. 1909, t. X, p. 186-189.

3389 L. de Zaporta. *Entenjagden in Spanien*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1848-1852, mit Abb.
Einrichtung.

3390 H. Duvernois. *Les Images du Hasard*. - JST. 1909, a. 5, t. II, p. 400-404, ill.

... 'auecdotiquement l'histoire du Jeu de cartes'.

3391 *Les Étoiles de la Danse*. - LT. 1909-1910, t. XII, p. 237-247, ill.

L'apprentissage.

3392 R. Faidy. *Joutes et jouteurs* [en ‘barquots’] *dans le Sud-Est* [à Lyon]. - MLP. 1909, t. XXII, p. 225-232, ill.
Histoire, coutumes.

3393 A. Flament. *Au Fil de la Tamise*. [La ‘Season’ à Londres: Villégiatures sur la Tamise]. - Fe. 1909, t. IX, p. 363-366, ill.

3394 Franc-Nohain. *Les Gaîtés du Sport*. - JST. 1909, a. 5, t. II. p. 107-114, ill.
Divertissements sportifs.

3395 D. Kropp. *Hahnenkämpfe in Bremen*. - NSa. 1909-1910, Bd. XV, S. 19.

3396 Fr. Kunze. *Die Spielkarten im Wandel der Zeiten*.- DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 909-911.

Ter lezing. Legentibus.

3397 M. Langlais. *La chasse au temps passé*. - RTrFE. 1909, t. X, p. 182-185.

3398 W.J. Pearce. - H.C. *Fixed and Cycle on Light rceight Camping*. - BTCB. 1909, t. XV, p. 398-400, 425-429, ill. Cf. p. 461-462.
Nouvelle manière de vieux tourisme: celle de voyager avec armes et bagages, c.-à-d. avec son logement. Débuts, organisation.

3399 Pitcairn-Knowles. *Das Monte-Carlo des kleinen Mannes*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1979-1982, mit Abb.
Roulette, Biribi, Rameau, etc... dans le peuple en France.

3400 A. Pitcairn-Knowles. *Auf dem Ostender Pier*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1247-1251.

Der Hauptsport: Fischfang.

3401 A. Pitcairn-Knowles. *Rollschuhbahnen im Freien*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1839-1843, mit Abb.

Geschied-en huishoudkundige bizonderheden. Historicè necnon economicè.

3402 A. Pitcairn-Knowles. *Ein Sonntag in Ostende*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1781, mit Abb.

3403 *La Plage* [à Ostende, Blankenberghe, Boulogne, Wissant...] *se met en Fête pour nos Enfants*. - LT. 1908-1909, t. XI, p. 1057-1060, ill.
Jeux.

3404 E. Platzhoff-Lejeune. *Sang und Tanz in den Schweizer Bergen*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1345-1347.

3405 F. Pradel. *Ein altes Spiel*. - MSGV. 1909, Bd. XI, S. 56-58.
... 'einen Stein so über ein Wasser zu werfen, dass er dessen Oberfläche möglichst oft berührt...'

3406 G. von Detten. *Jagdliches aus alter Zeit*. - NSa. 1908-1909, Bd. XIV, S. 460-461.

3407 B. Wirth. *Das Donaustrandbad 'Gänsehäusel'*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1326-1331, mit Abb.

8408 J.C. Benziger. *Das Brunner Bartlispiel*. - SAV. 1909, Bd. XIII, S. 271-303.
... 'welches in früherer Zeit alljährlich an der Fastnacht zu Brunnen aufgeführt wurde'.

3409 A. Bernheim. *La Féérie se meurt*. - TAT. 1909, a. 2, t. IV, p. 359.
Comment au théâtre on n'aime plus la féérie, pourtant pleine de charme pour les jeunes et mérae pour les vieux.

3410 G. Boissy. Sous le grand Ciel, des gestes héroïques. *Les spectacles en plein air*. Historiqueet souvenirs. - TAT. 1909, a. 2, t. III, p. 201-205, ill.

3411 A. D[e] C[ook]. *De Antwerpsche Poesjenellenkelder*. - V. 1908-1909, bd. XX, bl. 234-241.

3412 M. de Nansouty. *Les trucs du théâtre, du cirque et de la foire*. Paris, Colin, 1909, 159 p., ill. Fr. 1,50. (MLP. 1909, t. XXII, p. 53* = H.L.).

3413 *Les Dernières Alerveilles de l'illusion au théâtre*. - LT. 1909, t. XI, p. 834-840, ill.
'Procédés par lesquels se fabrique l'illusion'.

3414 Mme J. Dozière. *Das Theaterschiff*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 2018-2021, mit Abb.
Die Familie Perney mit ihrem schmimmenden Theater. Geschichte jener, Einrichtung dieses.

3415 J. Friedrich. *Das Zwickauer 'Charfreitagsspiel'*. - MVGDB. 1909-1910, Bd. XLVIII, S. 80-125.

3416 K. Helm. *Zum Passionspiel in Hessen*.- HBV. 1909, Bd. VIII, S. 184-187.
Vermutung: 'der Erzählung von den maskierten Juden [Bvb. II, 1966] liege keine alte Legende zugrunde, sondern der Gedankengang man hätte in einem Passionspiel Leute mit Judenmasken bei der Kreuzigung gesehen, und - indem man vergass, dass die Darsteller die Masken ja nur trugen, um jüdisch auszusehen - legte man sich die Sache so zurecht, die Juden hätten bei der Kreuzigung Masken getragen...'

3417 S.B. Hemingway. *English nativity plays*. (Yale studies in english. XXXVIII.). New-York, Holt, 1909, 8vo, 319 p. (RCHL. 1909, n.s., t. LXVIII, p. 407-408 = Ch. Bastide).

3418 I. Kiralfy. *My Reminiscences*. - StrM. 1909, v. XXXVII, p. 643-649.
'By far the greatest living figure in the domain of public spectacle and mammoth entertainment'.
Autobiography.

3419 R. Lothar. *Theaterproben*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1800-1805, mit Abb.

3420 F. O'Neill. *The blessed Virginin the York cycle of miracle plays*. - ACQR. 1909, v. XXXIV, p. 439-455.

3421 A. Pitcairn-Knowles. *Englische Strandtheater*. - Wo. 1909, Bd. XI, S. 1151-1156, mit Abb.

3422 L. Schupp. *Hinter den Kulissen des* [Oberammergauer] *Passionspiels*. - Wo. 1909, Bd. IX, S. 1923-1927, mit Abb.

3423 J. Thouvenin. *Le Théâtre en Plein Air*. - APL. 1909, t. LIII, p. 151, ill.

Een licht woord geschiedenis. Historica nonnulla.

3424 *La Ventriloquie*. - APL. 1909, t. LIII, p. 465-466.
Nature. Histoire.

3425 [1, 1356] [Alb. Wolf]. - M. Grunwald. *Fahrende Leute bei den Juden*. - MJV. 1909, Bd. XII, S. 4-29, 40-62, 90-94 (Forts., Schluss).

5. Geneeswerk. - Medicinalia.

3126 L. Félix-Faure Goyau. La Femme dans la vie. *Doctoresses du Temps passé*. - Fe. 1909, t. IX, p. 534, ill.
'Médeciennes' connues de l'antiquité. Leur vogue au moyen-âge.

Een lezing. Legendum.

3427 M. Höfler. *Das Malum malannum*. (- Janus, 1909, Bd. XIII) Harlem, 15 S.

3428 P. Richter. *Medizinisches aus dem kleinen Berliner medizinischen Papyrus Nr. 3021 der ägyptischen Abteilung der Kgl. Museen in Berlin*. Ein Beitrag zur vergleichenden Volksmedizin. - AGM. 1909, Bd. 111. S. 155-164.

3429 [1, 719, 2287] O. von Hovorka.- A. Kronfeld. *Vergleichende Volksmedizin*... Mit einer Einleitg. v. M. NEUBURGER. Bd. II. Stuttgart, Strecker, 1909. Die 2 Bde M. 28. (ZVV. 1909, Bd. XIX, S. 339-340 = P. Bartels).

3430 J. Berendes. *Ueber Klosterapotheken und Klostergärten*. - MGMN. 1909, Bd. VIII, S. 361-365.

3431 Koch. *Der Armenhof zu Gieboldehausen*. - HL. 1908-1909, Bd. V, S. 176.

3432 W. Rosenthal.- Schmidt. *Das Beguinenhaus St. Antonii und Christophori auf dem Werder und das 'Pockenhaus' zu St. Leonhard*. - BrM. 1909, Bd. XV, S. 117-119, 132.

3433 P. Delattre. *Un cas de lèpre à Antoing. Moeurs médiévales*. - AEN. 1909, t. V, p. 432-441.

3434 A. Stark. *Suggestion und Krankenbett*. - DHs. 1909, Bd. XXXV, S. 940.
... 'um neben der Krankheit auch das Unglücksgefühl zu bekämpfen'.

Afkortingsteekens gebezigd in deze Volkskundige Boekenschouw. 1909. II.
Notae usurpatae in bac Bibliographia 'Folklorica' 1909. II.

AA. = American Anthropologist. Washington.

AABBA. = Académie d'Archéologie de Belgique. Bulletin. Anvers.

AAE. = Archivio per l'Anthropologia e la Etnologia. Firenze.

AAOJ. = The American Antiquarian and Oriental Journal. Chicago.

AB. = Analecta Bollandiana. Bruxelles.

A Belges. = Archives belges. Liége.

A Bret. = Annales de Bretagne. Rennes.

ACAM = Ann. du cercle archéologique de Mons. Mons.

ACAPW. = Annales du cercle archéologique du pays de Waes. St-Nicolas.

ACHR. = The american catholic historical researches. Philadelphia.

ACQR. - The american catholic quarterly review. Philadelphia.

ADA. = Anzeiger f. dtsch. Altertum.

AdPL. = Aus dem Posener Lande. Lissa i. P.

AEN. = Annales de l'Est et du Nord. Paris, Nancy.

AER. = American ecclesiastical review. Philadelphia.

AfA. = Archiv für Anthropologie. Zs. f. Naturgeschichte u. Urgeschichte des Menschen. Braunschweig.

AFH. = Archivum franciscanum historicum. Quaracchi (Firenze).

AGNM. = Anzeiger des germanischen Nationalmuseums. Nürnberg.

AHGA. = Archiv f. Hessische Geschichte u. Altertumskunde. Kassel.

AHR. = American historical review. New York, London.

AHVNR. = Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein. Köln.

AJ. = The archaeological Journal.

AJP. = The american journal of philology. Baltimore.

AJSLL. = The American Journal of Semitic Languages and Literatures.

AJRPE. = The American Journal of Religious Psychology and Education. Worcester. U. S.

AJT. = The american Journal of theology. Chicago.

AK. = Ateneum kaplánskie (L'atheneum du clergé). Wloclawek.

AKG. = Archiv f. Kulturgeschichte.

AKKR. = Archiv für Katholisches Kirchenrecht. Mainz.

AKPAW. = Abhandlungen der königlich-preussischen Akademie der Wissenschaften.

AKSGWPHK. = Abhandlungen der k. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Philologisch-histor. Klasse.

Al. = Alemannia. Freiburg i. Br.

ALB. = Allgemeines Literaturblatt. Wien.

AM. = Annales du Midi. Toulouse.

AFUF. = Anzeiger der Finnisch-ugrischen Forschungen. Helsingfors, Leipzig.

AGM. = Archiv f. Geschichte der Medizin.

AMBl. = Alpwirtschaftliche Monatsblätter. Solothurn.

(AnEn.) = Cf. AEN.

Angl. = Anglia.

ANOH. = Aarboger for nordisk oldkyndighed og historie. Kjøbenhavn.

ANS. = Archiv f. neuere Sprachen.

Anthr. - Anthropos. Salzburg.

AO. = Der alte Orient.

AP. = Augusta Perusia.

APL. = Les Annales politiques et littéraires. Paris.

APLo. = L'ancien pays de Looz. Hasselt.

(ARBBLSBA.) = Cf. BARB.

ARGB. = Archiv f. Rassen- und Gesellschafts-Biologie.

ARGTU. = Archiv für Reformationsgeschichte. Texte u. Untersuchungen. Berlin.

ARW. = Archiv für Religionswissenschaft. Leipzig.

ASAB. = Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles.

ASAEg. = Annales du service des antiquités de l'Égypte.

ASAN. = Annales de la Société archéologique de Namur. Namur.

ASEB. = Annales de la Société d'Émulation de Bruges. Bruges.

ASRR. = Annalas della Società retoromantscha.

ASS. = Archivio storico siciliano. Palermo.

ASSF. = Acta Societatis scientiarum Fennicae. Helsingfors.

ASTP. = Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. Torino.

ATM. = Annales du théâtre et de la musique. Paris.

BAE. = Bureau of American Ethnology. Washington.

BAGS. = Bulletin of the American geographical Society.

BARB. = Académie royale de Belgique. Bulletin de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques, et de la Classe des beaux-arts. Bruxelles.

BBB. = Bulletin du bibliophile et du bibliothécaire. Paris.

BBG. = Blätter f. Bern. Gesch.

BBKG. = Beiträge zur bayerischen Kirchengeschichte. Erlangen.

BBMB. = Bulletin bibliographique du Musée belge. Louvain.

BBVV. = Blätter des badischen Vereins für Volkskunde. Freiburg i. Br.

BC. = Bulletin critique. Paris.

BCAC. = Bullettino della Commissione archeologica communale.

BCFF. = Bulletin du Comité Flamand de France. Bailleul.

BCHAC. = Bulletin du Cercle historique et archéologique de Courtrai.

BCHell. = Bulletin de correspond. hellénique.

BDBV. = Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde. Prag.

BEC. = Bibliothèque de l'Ecole des chartes. Paris.

BEFEO. = Bulletin de l'Ecole française d'Extréme-Orient.

Bess. = Bessarione. Roma.

BF. = Bulletin de Folklore. Bruxelles.

ATr. = A Tradição. Serpa.

Au. = L'Austrasie. Metz.

AUL. = Annales de l'Université de Lyon.

AVNAKGF. = Annalen des Vereins für nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. Wiesbaden.

AVSL. - Archiv des Vereins f. Siebenbürgische Landeskunde.

B. = Biekorf. Brugge.

BACTHS. = Comité des travaux historiques et scientifiques. Bulletin archéologique. Paris.

BGBH. = Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem. Leiden.

BGWK. = Boekenschouw voor godsdienst wetenschap en kunst. Amsterdam.

BHisp. = Bulletin hispanique. Bordeaux.

BHLSHPF. = Bulletin historique et littéraire de la Société de l'histoire du protestantisme francais. Paris.

BHPCTHS. = Comité des travaux historiques et scientifiques. Bulletin historique et philologique. Paris.

BHSAM. = Bulletin historique de la Société des antiquaires de la Morinie. Saint-Omer.

BiblZ. = Biblische Zeitschrift. Freiburg i. Br.

BKSGWPHK. = Berichte der k. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Philologisch-histor. Klasse. Leipzig.

BLE. = Bulletin de littérature ecclésiastique. Toulouse.

BLH. = Blätter f. Lippische Heimatkunde. Detmold.

BLVEL. = Beiträge zur Landes- u. Volkeskunde. v. Elsass-Lothringen. Strassburg.

BM. = Bulletin monumental. Paris.

BMAVW. = Berichte u. Mitteilungen des Altertums-Vereins zu Wien. Wolfenbüttel.

BMGOG. = Bulletijn der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde. Gent. (= BSHAG.).

BMHM. = Bulletin du Musée histor. de Mulhouse.

BMR. = Bulletin des Musées royaux. Bruxelles.

BMSAB. = Bulletin et mémoires de la Société d'Anthropologie. Bruxelles.

BMSAF. = Bulletin et mémoires de la Soc. nation. des Antiquaires de France. Paris.

BMSAP. = Bulletin et mémoires de la Société d'Anthropologie. Paris.

BN. = Basler Nachrichten.

BPW. = Berliner philologische Wochenschrift. Berlin.

BrM. = Braunschweigisches Magazin. Wolfenbüttel.

BSHAG. = Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie de Gand. Gand. (= BMGOG.).

BSHEW. = Bulletin de la Société pour l'histoire des Eglise wallones. La Haye.

BSHPF. = Bulletin de la Société de l'histoire du protestantisme français. Paris.

BSPF. = Bulletin de la Société préhistorique de France.

BSRBG. - Bulletin de la société royale belge de géographie. Bruxelles.

BSt. = Bollettino Storico.

BTCB. = Bulletin officiel du Touring Club de Belgique. Bruxelles.

BV. = Bogoslovskiy Viestnik (Le Messager théologique). Moskowa.

Bvb. = Biekorf's volkskundige boekenschouw. Brugge.

BVGO. = Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidskunde. Den Haag.

BVKSGWLPHK. = Berichte über die Verhandl. d.k. sächs. Ges. d. Wiss, zu Leipzig. Phil.-Hist.-Klasse.

BVRV. = Blätter f. vergleichende Rechtswissenschafts- u. Volkswirtschaftslehre. Berlin.

BW. = Der Bayerische Wald. Passau.

BZ. = Byzautinische Zeitschrift. Leipzig.

BzBV. = Blätter zur bayrischen Volkskunde.

C. = Cosmos. Paris.

CanC. = Le canoniste contemporain. Paris.

CB. = Collationes Brugenses. Brugis.

BSAB. = Bulletin de la Société académique de Brest.

CC. = La civiltà cattolica. Roma.

CD. = La Ciudad de Dios. Madrid.

BSAL. = Bulletin de la Société d'Archéologie lorraine. Nancy.

CF. = Les Chansons de France. Paris.

BSBE. = Bulletin de la Soc. belfort, d'émulation.

CfR. = The catholic fortnightly review.

CG. = Circolo giuridico. Palermo.

BSBEC. = Bulletin de la société belge d'Etudes coloniales.

Cor. = Le Correspondant. Paris.

BSEPC. = Bulletin de la Société d'études de la province de Cambrai. Lilie.

CQR. = The Church quarterly review. London.

CR. - The classical review. London.

CRSAIBL. = Comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et belles-lettres. Paris.

CUB. = The catholic university bulletin. Washington.

CUCGWL. = Chronik der ukrainischen Chevchenko-Gesellschaft der Wiss, in Lemberg.

CV. = Conteur Vaudois.

CVSF. = Christiania, videnskabsselskabs forhandlinger.

DA. = Die Amerika. Zeitschrift hsg. von der German literary Society of St-Louis.

DArb. = Deutsche Arbeit.

DB. = Driemaandelijksche Bladen. Utrecht.

DE. = Deutsche Erde. Gotha.

DFR. = Der freie Rätier.

DG. = Deutsche Gaue. Kaufbeuren.

DGBl. = Deutsche Geschichtsblätter. Gotha.

DH. = Deutsche Heimat. Wien.

DHs. = Deutscher Hausschatz. Regensburg.

DL. = Das Land. Berlin.

DLZ. = Deutsche Literaturzeitung. Leipzig.

DO. = 't Daghetin den Oosten. Hasselt.

DSchw. = Die Schweiz.

ESt. = Englische Studien. Leipzig.

Ét. = Études publiées par des PP. de la Compagnie de Jésus. Paris.

ExpT. - The expository times. Edinburgh.

Fat. = Fataburen. Stockholm.

FDLV. = Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde.

Fe. = Femina. Paris.

FGB. = Forschungen zur Geschichte Bayerns.

FH. = Feuilles d'histoire. Paris.

FL. = Folk-Lore. London.

FM. = Fry's Magazine. London.

FUF. - Finnisch-ugrische Forschungen. Helsingfors, Leipzig.

Fv. = Fornvännen. Stockholm.

GB. = Geschiedkundige bladen. Amsterdam.

GBA. = Gazette des Beaux-Arts.

GBM. = Gelre. Bijdragen en mededeelingen. Arnhem.

GFr. = Geschichtsfreund.

Gids. = De Gids. Amsterdam.

GJ. = The Geographical Journal.

Gl. = Globus. Braunschweig.

GR. = Grande revue. Paris.

GZ. = Geographische Zeitschrift.

HanL. = Hannoverland. Hannover.

HBV. = Hessische Blätter für Volkskunde. Leipzig.

DSf. = Der Schulfreund. Hamm i. W.

DSt. = Danske Studier. Kjøbenhavn.

DuH. = Dorf und Hof.

DV. = Das deutsche Volkslied. Wien.

DVöB. = Deutsche Volkskunde aus dem östlichen Böhmen. Braunau i. Bay.

DWB. = Dietsche Warande en Belfort. Antwerpen, Gent, Haarlem.

Eeuw. = Onze Eeuw. Haarlem.

ÉF. = Études franciscaines. Couvin, Paris.

EHR. = English historical review. London.

EIM. = Elsevier's geillustreerd Maandschrift.

EJB. = Egerer Jahrbuch.

ÉO. = Échos d'Orient. Paris.

EPAB. = Études de Philologie Assyro-Babylonienne.

HibJ. = The Hibbert Journal.

HJ. = Historisches Jahrbuch. München.

HL. = Heimatland. Nordhausen.

HPBKD. = Historisch-politische Blätter für das kath. Deutschland. München.

HS. = Heimatschutz.

HVJS. = Historische Vierteljahrschrift. Leipzig.

HZ. - Historische Zeitschrift. Berlin.

IAE. = Internationales Archiv für Ethnographie. Leiden.

IER. = Irish ecclesiastical record.

IlER. = Illustrirte elsässische Rundschau. Strassburg.

Ill. = L'Illustration. Paris.

IllTh. = L'Illustration. Partie théâtrale. Paris.

ITQ. = The Irish theological quarterly. Dublin.

IWWKT. - Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst u. Technik. Berlin.

IZfA. = Internat. Zentralblatt für Anthropologie.

J. = Jadis. Soignies.

JA. = Journal asiatique. Paris.

JAF. = The Journal of American Folk-Lore. Boston.

JEGP. The Journal of English and Germanic Philology.

JErGeGP. = Jahresbericht über die Erscheinungen a.d. Gebiete d. Gerin. Philologie.

JFCAW. = Jahresbericht über die Forschritte der classischen Altertumswissenschaft. Leipzig.

JGHB. = Jahrbuch des Geschichtsvereins f. das Herzogtum Braunschweig. Wolfenbüttel.

JGLS. = Journal of the Gypsy-lore Society.

JGPh. = Jahresbericht für Germanische Philologie. Leipzig.

JGSLEL. = Jahrbuch f. Gesch. Sprache u. Literat. v. Elsass-Lothringen.

JHSt. = Journal of Hellenic Studies. London.

JJLG. = Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft. Frankfurt.

JOS. = Journal of the Oriental Society.

KbAEU. = Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft f. Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte. Braunschweig.

KBDAG. = Korrespondenzblatt der deutschen Anthropol. Gesellsch.

KBGDGAV. = Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine.

KT. = Khristianskoe Tchténie (Lecture chrétienne). St-Petersburg.

KVNS. = Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. Hamburg.

KVSL. = Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde.

L. = Leodium. Liége.

L'Anthr. = L'Anthropologie. Paris.

LCBI. = Literarisches Centralblatt.

LCult. - La Cultura. Roma.

LG. = La Géographie.

LGI. = Le Lot-et-Garonne illustré. Paris.

L'HP. = L'Homme préhistorique.

Lim. = Limburg.

LMB. = Lüneburger Museumsblätter.

LMI. = Larousse mensuel illustré. Paris.

LMus. = Le Musée. Paris.

LPP. = Le Pays. Porrentruy.

JPST. = Jahrbuch für Philosophie u. spekulative Theologie. Paderborn.

JRAIGBI. = Journal of the roy. Authropological Institute of Great Britain and Ireland.

JS. = Journal des savants. Paris.

JSAC. = Jahrbuch des Schweizer Alpen-Club.

JSGVK. - Jahresbericht d. Schlesischen Ges. f. vaterländische Kultur.

JST. = Je sais tout. Paris.

JTS. = The Journal of theological studies. London.

JVA. = Jaarboek der Knkl. Vlaamsche Akademie. Gent.

JVNS. = Jahrbuch des Vereins f. niederdeutsche Sprachforschung. Norden.

Kat. = De Katholiek. Utrecht.

Kath. = Der Katholik. Mainz.

LQE. = Les Questions Ecclésiastiques. Lille.

LRKD. = Literarische Rundschau für das katholische Deutschland. Freiburg i. Br.

LT. = Lecture pour tous. Paris.

M. = Le Muséon. Louvain.

MA. = Le moyen âge. Paris.

MAGW. = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.

MAH. = Mélanges d'archéologie et d'histoire. Rome.

Man. = Man. London.

MARAL. = Monumenti Antichi. Reale Accademia dei Lincei.

MASt. = Mémoires de l'Académie de Stanislas. Nancy.

MB. = Le Musée belge. Revue de philologie classique. Louvain.

MCGWL. = Mitteilungen der Chevchenko-Gesellschaft der Wiss. Lemberg.

MDOG. = Mitteilungen der deutschen Oriënt-Gesellschaft.

Mem. = Memnon. Leipzig.

MEUR. = Matériaux pour l'Ethnologie ukraïno-ruthène. Léopol.

ME. = Mercure de France. Paris.

MGDESg. = Mitt. der Ges. f. dtsch. Erziehungs- und Schulgeschichte.

MGGW. = Mitt. der k.k. Geographischen Gesellschaft in Wien.

MGMN. = Mitteilungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften. Hamburg.

MGSL. = Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde. Salzburg.

MJV. = Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde. Leipzig.

MLGL. = Mitteilungen aus der lippischen Geschichte und Landeskunde. Detmold.

MLP. = Le mois littéraire et pittoresque. Paris.

MLR. = The modern Language Review.

MMW. = Münchener Medizin. Wochenschrift.

Mn. = Mnemosyne. Leipzig.

Month. = The Month. London.

MOVBW. = Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekwesen. Wien.

MVGO. = Mitt. des Ver. f. Gesch. von Osnabrück.

MVKSVB. = Mitteilungen aus dem Verein der Königl. Sammlung f. deutsche Volkskunde zu Berlin.

MVSV. = Mitteilungen des Vereins für sächsische Volkskunde. Dresden.

NA. = Nuova Antologia.

NAB. = Nederlandsch archievenblad. Groningen.

NAGADGK. = Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Hannover.

NAKG. = Nederlandsch archief voor Kerkgeschiedenis. Den Haag.

NBAC. - Nuovo bollettino di archeologia cristiana. Roma.

NBBHK. = Neujahrsblätter der badischen historischen Kommission.

NGids. = De Nieuwe Gids. Den Haag.

NGM. = The national geographical Magazine.

NieM. = Niederlausitzer Mitteilungen. Guben.

NKS. = Nederlandsche katholieke stemmen. Zwolle.

NKZ. = Neue kirchliche Zeitschrift. Leipzig.

NphM. = Neuphilologische Mitteilungen. Helsingfors.

NRHDFÉ. = Nouvelle revue historique de droit français et étranger. Paris.

NSa. = Niedersachsen. Bremen.

MSGV. = Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde. Breslau.

MUBV. = Mitteilungen und Umfragen zur bayerischen Volkskunde. Augsburg.

MUMGP. = Mitteilungen des Uckermärckischen Museums u. Geschichtsvereins zu Prenzlau.

Mus. = Museum. Leiden.

MVDVV. - Mitteilungen des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde. Giessen.

MVGDB. = Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Prag.

NSch. = Natur. u. Schule.

NVC. = Národopisny Vestník Ceskoslovansky. Praha.

NZbB. = Nieuwe Zondagbode van 't bisdom Brugge. Brugge.

OH. = Oud-Holland. Amsterdam.

OHe. = Ons Hemecht. Luxemburg.

OK. = Oudheid en Kunst. Brecht.

OKDVSF. = Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes selskabs forhandlinger. Kjøbenhavn.

OLZ. = Oriental Literaturzeitung.

OPf. = Die Oberpfalz. Kallmünz.

OSOL. = Orkney and Shetland Old Lore. London.

P. = Portugalia.

PAPS. = Proceedings of the American philosophical Society.

PAR. = Politisch-anthropologische Revue.

PMaine. = La Province du Maine. Le Mans, La val.

PMLAA. = Publications of the modern language association of America.

PMus. = Pfälsisches Museum.

PPL. = Polybiblion. Partie littéraire. Paris.

PrJ. = Preuss. Jahrbücher.

PS. = Pravoslavnyi sobesiednik (L'interlocuteur ecclésiastique). Kasan.

PSBA. = Proceedings of the society of biblical archaeology. London.

PTR. = The Princeton theological Review. Philadelphia.

PTRSL. = Philosophical transactions of the Royal Society of London.

PUSNM. = Proceedings of the U.S. N. Mus.

RA. = Revue archéologique. Paris.

RAC. = Revue de l'art chrétien. Lille.

RAfr. = Revue Africaine.

RAL = Revue alsacienne illustrée.

RAug. = Revue augustinienne. Louvain.

RBAB. = Revue des bibliothèques et des archives de la Belgique. Bruxelles.

RBén. = Revue Bénédictine. Maredsous.

RBI. = Revue biblique internationale. Paris.

RBl. = Revue bleue. Paris.

RDM. = Revue des deux mondes. Paris.

RdN. = Revue du Nord. Lille.

RDPA. = Rivista di Psicologia applicata. Bològna.

RDR. = La Revue documentaire des Religions. Paris.

REA. = Revue des Études anciennes.

REAP. = Revue de l'école d'anthropologie de Paris.

REES. = La Revue des études ethnographiques et sociologiques. Paris.

REF. = Revista de estudios Franciscanos. Barcelona.

REG. = Revue des Études grecques.

REJ. = Revue des Études Juives. Paris.

REM. = Revue ecclésiastique de Metz.

RER. = Revue des études rabelaisiennes.

RFCO. = Revue des facultés catholiques de l'Ouest. Angers, Paris.

Rgerm. = Revue Germanique. Paris.

RGI. = Rivista geografica italiana.

RGr. = Rassegna gregoriana. Roma.

RHBG. = Revue bist, de Bordeaux et du département de la Gironde. Bordeaux.

RHD. = Revue d'histoire diplomatique. Paris.

RHDES. = Revue d'Hist. des doctrines économiques et sociales.

RHE. = Revue d'histoire ecclésiastique. Louvain.

RBNS. = Revue belge de numismatique et sigillographie. Bruxelles.

RBret. = Revue de Bretagne.

RCA. = Revue catholique d'Alsace. Rixheim.

RCÉ. = Revue catholique des Églises. Paris.

RCel. = Revue celtique. Paris.

RCF. = Revue du clergé français. Paris.

RCHL. = Revue critique d'histoire et de littérature. Paris.

RCID. = Revue catholique des institutions et du droit. Grenoble.

RDHL. = Revista de Derecho, Historia y Letras. Buenos Aires.

RHEPB. = Revue d'hist. ecclés. Partie bibliographique. Louvain.

RHisp. = Revue Hispanique. Paris.

RHist. = Revue historique. Paris.

RHLF. = Revue d'histoire littéraire de la France. Paris.

RHLR. = Revue d'histoire et de littérature religieuses. Paris.

RhM. = Rheinisches Museum.

RHMC. = Revue d'histoire moderne et contemporaine. Paris.

RHR. = Revue de l'histoire des religions. Paris.

RHV. = Revue historique Vaudoise.

RI. = Revue intellectuelle. Paris.

RId. = Revue des Idées.

RInS. = Revue internationale de Sociologie.

RIPB. = Revue de l'instruction publique en Belgique. Gand.

RIS. = Rivista Italiana di Sociologia. Roma.

RL. = Revue de Lille. Lille.

RLus. = Revista Lusitana. Lisboa.

RMag. = The Royal Magazine. London.

RN. = Revue de Numismatique. Paris.

RNS. = Revue Néo-Scolastique. Louvain.

ROC. = Revue de l'Orient chrétien. Paris.

Rom. = Romania. Paris.

RP. = Revue de Paris. Paris.

RPA. - Revue pratique d'apologétique. Paris.

RPAPP. = Rivista di Psicologia applicata alla Pedagogia ed alla Psicopatologia.

RPast. = Records of the Past.

RPh. = Revue de philologie. Paris.

RPhs. = Revue philosophique. Paris.

RQCAKG. = Komische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte. Rom.

RQH. = Revue des questions historiques. Paris.

RQS. = Revue des questions scientifiques. Louvain.

RSS. = Rivista di scienze storiche. Pavia.

RT. = Revue Tournaisienne. Tournai.

RThom. = Revue thomiste. Paris.

RTI. = Rivista teatrale italiana. Firenze.

RTP. = Revue de théologie et de philosophie. Lausanne.

RTrFE. = Revue du Traditionnisme Français et Étranger. Paris.

RTrP. = Revue des Traditions populaires. Paris.

RUB. = Revue de l'Université de Bruxelles. Bruxelles.

RuG. = Religion u. Geisteskultur. Göttingen.

RVV. = Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarbeiten. Giessen.

SAV. = Schweizerisches Archiv für Volkskunde. Basel.

SBGGAKOPR. = Sitzungsberichte d. Gesellsch. f. Gesch. u. Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. Riga.

SBPAWB. = Sitzungsberichte der k. preussischen Akademie der Wissenschaften. Berlin.

SBWAPHK. = Sitzungsberichte der Wiener Akademie, phil.-hist. Klasse. Wien.

SC. = La Scuola cattolica. Milano.

ScrM. = Scribener's Magazine. London.

RRALSM. = Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei, cl. di scienze morali.

RS. = Revue sémitique.

RSav. = Revue Savoisienne.

RSB. = Rivista storica benedettina. Roma.

RSC. = Revue sociale catholique. Louvain.

RSCST. = Rivista storico-critica delle scienze teologiche. Roma.

RSH. = Revue de synthese historique. Paris.

RSI. = Rivista storica italiana. Torino.

RSmI. = Report of the Smithsonian Institution. Washington.

RSPT. = Revue des sciences philosophiques et théologiques. Kain, Paris.

SD. = Strassburger Diözesanblatt. Strassburg.

SGM. = The Scottish Geographical Magazine.

SHB. = Schlesische Heimats-Blätter. Hirschberg i. Schl.

SHM. = The Seven Hils Magazine.

SHR. = The Scottish historical Review. Glasgow.

SMBCO. = Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner und dem Cistercienser-Orden. Brünn.

SMC. = Smithsonian Miscellaneous Collections. Washington.

SML. - Stimmen aus Maria-Laach. Freiburg i. Br.

SoM. = Science of Man. Sydney.

Sph. = Sphinx. Leipzig, London.

SSFS. = Samlinger utgiven af Svenska fornskriftsällskapet. Stockholm.

SSoc. = Science sociale.

St. = Strannik (Le voyageur). St-Petersburg.

StR. = Studi religiosi. Firenze.

StrM. = The Strand Magazine. London.

Stud. = Studien, Godsdienst, Wetenschap, Letteren. Utrecht.

StVLG. = Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte.

SVGN. = Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark.

TANR. = Travaux de l'Académie nationale de Reims.

TAPA. = Transactions of the American Philological Association.

TAT. = Touche à Tout. Paris.

Tax. = Taxandria. Tijdschrift voor Noord-brabantsche geschiedenis en volkskunde. Berg-op-Zoom.

TBR. = Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen. Antwerpen.

TBGAS. = Transactions of the Bristol and Glocestershire Arch. Soc.

TG. = Theologie und Glaube. Paderborn.

TGLV. = Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde. Groningen.

TICHRO. = Transactions of the third international Congress for the history of Religions. Oxford. Cf. Bvb. II, 121.

TSp. = De Tijdspiegel. Den Haag.

TT. = Theologisch Tijdschrift. Leiden.

TTT. = Teylers theologisch tijdschrift. Haarlem.

UCPAAE. = University of California publications. American archaeology and ethnology. Berkeley.

UE. = Unser Egerland. Eger.

UFB. - Union Faulconnier. Bulletin. Dunkerque.

V. = Volkskunde. Gent.

VF. = De Vrije Fries. Leeuwarden.

VGids. = De Vlaamsche Gids. Antwerpen.

VKb. = De Vlaamsche Kunstbode. Antwerpen.

VL. = Vaterland.

VMVA. = Verslagen en Mededeelingen der knkl. Vlaamsche Akad. Gent.

VSWG. = Vierteljahrschrift für Socialund Wirtschaftsgeschichte. Leipzig.

VuV. = Volkskunst und Volkskunde. München.

W. = Wallonia. Liége.

WKP. = Wochenschrift für klassische Philologie.

WM. = The Windsor Magazine. London.

Wo. = Die Woche. Berlin.

WVHL. = Württembergische Vierteljahrshefte für Landesgeschichte.

TKA. = Trudy Kievskoi dukhovnoi Akademii. Kiev.

TLBl. = Theologisches Literatur blatt. Leipzig.

TLZ. = Theologische Literaturzeitung. Leipzig.

TO. = The Oscotian. Birmingham.

TP. = T'oung Pao. Paris.

TQS. = Theologische Quartalschrift. Tübingen.

TR. = Theologische Rundschau. Tübingen, Leipzig.

TRev. = Theologische Revue. Munster.

TRHS. = Transactions of the royal historical Society. London.

TSK. = Theologische Studien u. Kritiken. Gotha.

WWM. = The Wide World Magazine. London.

WZGK. = Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst. Trier.

WZKM. = Wiener Zeitschrift f. die Kunde des Morgenlandes.

YT. = Ymer Tidskrift, utgiven af Svenska Sällskapet for Antropologi och Geografi.

ZADS. = Zeitschrift des allgemeinen Deutschen Sprachvereins.

ZäSA. = Zeitschrift für ägyptische Sprache u. Altertumskunde.

ZAW. = Zeitschrift f. die alttestamentliche Wissenschaft.

ZBfA. = Zentralblatt f. Anthropologie. Braunschweig.

ZBGV. = Zeitschrift des bergischen Geschichtsvereins. Elberfeld.

ZBW. = Zentralblatt für Bibliothekwesen. Leipzig.

ZCK. = Zeitschrift für christliche Kunst.

(ZDA.) = Cf. ZDADL.

ZDADL. = Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur.

ZDM. = Zeitschrift für deutsche Mundarten. Berlin.

ZDMG. = Zeitschrift der deutschen morgenländische Gesellschaft. Leipzig.

ZDPh. = Zeitschrift f. deutsche Philologie. Halle a. S.

ZDPV. = Zeitschrift des deutschen Palaestina-Vereins. Leipzig.

ZDSJ. = Zeitschrift f. Demographie u. Statistik der Juden.

ZDUr. = Zeitschrift für den dtsch. Unterricht.

ZDWf. = Zeitschrift für deutsche a Wortforschung.

ZfA. = Zeitschrift für Assyriologie.

ZfE. = Zeitschrift für Ethnologie. Berlin.

ZGE. = Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde. Berlin.

ZGOR. = Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins. Heidelberg.

ZHVNS. = Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen. Hannover.

ZIMG. = Zeitschrift der internation. Musikgesellschaft.

ZKG. = Zeitschrift für Kirchengeschichte. Gotha.

ZKT. = Zeitschrift für katholische Theologie. Mainz.

ZNWKU. = Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde des Urchristentums. Giessen.

ZöV. = Zeitschrift für österreichische Volkskunde. Wien.

ZRePs. = Zeitschrift für Religions-psychologie. Halle a. S.

ZSKG. = Zeitschrift für schweizerische Kirchengeschichte. Freiburg.

ZSSRGGerm. = Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanische Abteilung. Weimar.

ZSWi. = Zeitschrift für Sozialwissenschaft.

ZSxWi. = Zeitschrift für Sexualwissenschaft.

ZVLGA. = Zeitschrift des Vereins f. Lübeckische Geschichte u. Altertumskunde.

ZVRWi. = Zeitschrift f. vergleichende Rechtswissenschaft.

ZVRWV. = Zeitschrift des Vereins für rheinische und westfälische Volkskunde. Elberfeld.

ZVTGA. = Zeitschrift des Vereins für thüringische Geschichte und Altertumskunde. Iena.

ZVV. = Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Berlin.

ZWT. - Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie. Leipzig.

Reeks der Namen van de vermelde opstellers[(1)].
Inder nominum Auctorum[(1)].

A. 823.

-a., 1388.

A... A., 1060.

A.A., 2706.

A.E., *261, 537*.

A.F., 533.

A.G., *3229*.

A.J.-J., *710*.

A. Jan, 967.

Aarne A., 3115.

Abbes von Bennigsen M., 3063.

Abbott G.F., 353.

Abdesselem, 611.

Abd-oul-Béha, 272.

Abel A., 300.

Abele H., 1775.

Abels H., 1957.

Abraham R., 894.

Abrahams I., 1.

Albe E., 1616.

Albers H., 775.

Alberti K., 3131.

Alberts, 1807, 1859.

Albertz E., 631.

Albrecht G., 1342.

Albrecht O., 474.

Alexis, 531.

Alken T., 2766.

Allen W.C., 2328.

Allier P., 3218.

Allier R., 709, 2423.

Allmang G., 1659.

Allotte de la Fuye, *2243*.

Allroggen H., 2443.

Alphandéry P., *53, 67*, 118, *124*, 166, 167, *198, 228, 388, 532, 537, 549, 571, 599, 615, 622, 629, 1421, 1489, 1569, 1649, 1905*, 2031, 2032, 2033, 2034, *2036, 2105, 2237, 2324, 2361, 2382, 2397, 2406, 2408, 2982*, 3144, *3198, 3234, 3239, 3277*.

Ammann D., 666.

Andrae A., 776, 840, 1124, 1186, 1191, 1288, 1808, 3069.

André P., 2604, 2758, 3027.

Andree R., p. 2, 9, *53*, 162, 755, 869, 1183, *1359, 1414*, 1435, 1677, 1703, 1705, 2185, 3263.

Androt P., 2444.

Anesaki M., 2396.

Angenot H., 2538, 3308.

Anglade J., 496.

Angot des Rotours J., 213.

Ankert H., 2088.

Anrich G., 1638.

Ansel Fr., 1164.

Antoine, 3219.

Appel G., 3265.

(1) *Rechtstaande* getallen wijzen een opstel aan; *schuinsche* een verslag.
(1) *Erectis* numeris studia demonstrantur; *currentibus* verò annotationes.

Abt A., *2393*, 2945, *3165, 3208, 3215, 3265, 3273*.
Achelis Th., 3183.
-ad-, 704.
Adler C., 868.
Adler M., 1776.
Adlhoch B.F., 1615.
Adria, 83.
Ag. J., 1734, *1866*.
Agapit S., *1198*.
Agnes S.M., 667.
Agricola, 1064, 2907.
Ahrens R., 895.
Aigremont, 3012, 3013.
Akira Matsumura, 100.
Alpian Ph., 1320.
Alsberg M., 403, 2150.
Alt J., 1739.
Altschüler M., 190.
Amalfi G., 1991, 3330.
am Ende Hans, 1464.
Amherd, 900.
Amlinger F.C., 1092, 1248, 1249, 1264, 2872, 2930, 3298.
Aptowitzer V., 1550.
Arkhatzinaki J., 1660.
Arminjon P., 519.
Armstrong R.A., 2253, 2445.
Armstrong W.P., *660*.
Árnold E.M., 1884.
Arnold VW., 2946.
Asbjörnsen P.C., 3145.
Asen J., 1872.
Asmus R., 476.
Attenhofer H., 214.
Atz K., 3347.
Audollent A., *582, 1344*.
Auriault J., 583.

Auricoste de Lazarque E., 796, 1198, 3356.
Bartmann B., 3220.
Berger Ph., 2246.

Bartolomäus R., 3331, 3344.
Berghege H., 2779.

Austin Fr., 185.
Basset H., *550*, 904, 1079, 2447, 2984.
Bergsma J., 2518, 2537, 2606, 2732, 2759, 2760, 2797, 2897, 2931, 2948, 3049.

Avignon A., 2446.

Avryl H., 1441, 2479.
Bastian L., 1289.

Aymès N., 2089.
Bastide Ch., *2322*, 2424, *3417*.

Ayrton E.R., 404.
Berlière U., *95, 3221*.

B.A.-N., *600*.
Batkas R., 22, 2366.
Berloin A., 749.

B.A.T., *192*.
Bauchond M., 1290.
Bernard P., 534.

B.F., 2655.
Baudot J., 1585, 1586, 3266.
Bernard S., 584.

B.G., 533.
Baudouin M., 2260.
Bernelot Moens H.M., 301.

B.H., 2778.
Bauer G., 520.

B.P., 1078.
Bauer J., 216, 217.
Bernheim A., 3409.

B.V., *470*.
Bauer W., *2329*.
Bert P., 535.

Babelon, 405.
Bauernfeind W., 824, 896, 1064.
Bertaux E., 3349.

Babi, 3250.
Berteaux, 381.

Bachmann J., 809, 2989.
Baumann P., 1131.
Bertholet A., 536.

Bächtold H., 2605, 2947, 3326.
Baumgartner E., 218.
Bertillon, 3315.

Bayard E., 467.
Bertrin G., 1551, 1661.

Back J., 273.
Beauchet-Filleau P., 1328.
Bertsche K., 1432.

Bacon B., 2329.
Beauquier Ch., 3124.
Beschorner, 2015.

Bade W., 1157.
Beck P., 1184, 1291, 1292, 1885.
Besl Fr., 1064, 1270, 1273, 2607.

Bahn K.R., 215.

Bailly E., 1489.
Beek R., 2022.
Besnard P., 2657.

Balavoine H., 2982.
Beckmann K., 477.
Besnier M., 2255.

Balch E.S., 379.
Beddoe J., 354.
Bessmer J., 680.

Baldwin J.M., 2.
Beer G., 488.
Béthune F., 497.

Balfour, 1853.
Beer P., *175*, 212, 730, 738, 825, 2899.
Beuchat H., *749*.
Bâl Gangâdhar Tilak, 2165.
Beucke K., *2170*.
Bälger F., 1059.
Bègule L., 3348.
Bielerzewski S., 221.
Ballanti, 3330.
Behrend O., 762.
Bieringer Fr., 1982.
Bandi E., 2575, 2589, 2590.
Beier A., 2656.
Biester A., 776.
Bang W., 510, 2372, 2373, 2374.
Beissel S., *452*, 1619, 3267.
Bihl M., *98*.
Beitz E., 1809.
Bihlmeyer H., 62.
Banneux P., 1617.
Belck W., 162, 380.
Billson Ch.J., 1810.
Bär L., 2508.
Belger M., 2708.
Binna A., 2838.
Barbey d'Aurevilly, 2369.
Belleli L., 2241.
Birlinger A., 897, 2608.
Barbour J., 2346.
Bellesheim A., 458.
Bischof H., 2780.
Bardon L., 407.
Belot G., 2423.
Bischoff E., 274.
Barine A., 466, 1618.
Beitz R., 2251.
Björnso Björn, 803, 3145.
Baring F.H., 2509.
Bémont Ch., *241, 257, 347*.
Black A.M., 3116.
Barney L. Clifford, 272.
Bendach, 1212, 1390.
Black G.F., 53.
Barrentrapp F., 2495.
Bender A., 1760.
Blanchard A., 2172.
Barrès M., 2171.
Bender J., 763.
Blanchard H., 2172.
Bartels P., *2154, 3013, 3429*.
Benecke Th., 219, 1436.
Blanchet A., 402.
Benl H., 2594.
Blasel C., 3221.
Barth, *2165*.
Bennesch J., 1158.
Blattl Chr., 1761.
Barth F., 637.
Benziger J.C., 3408.
Blau J., 44, 968, 2609, 2932.
Barth J., 402.
Benzinger O., 220.
Blau L., 2339.
Barth K., 2707.
Berendes J., 3430.
Bloch A., 302.

Bludau A., *98*.

Blum, 1603.

Blümml E.K., 960, 1343, 1762, 1763, 1761, 1776, 1802, 2609, 2635.

Bock E., 2595.

Böckel O., 10, 23, 316, *1788*.

Bockhorn F., 1192, 1199.

Bocks H., *1172*.

Bocquier E., 2896.

Bode, 1125.

Bödeker E., 2839.

Bodensieck H., 441.

Bödige, 2291.

Body A., 2538, 2803, 2888, 2974, 3308.

Boekenoogen G.J., 2949, 3146.

Boer R.C., 1741, 3320.

Boghaert-Vaché A., 744, 1424.

Böhme F.M., 989.

Böhmer J., 585, 2256, 2330.

Bohn E., 1345, 1765.

Bois J., 1165.

Boisseliy Jean, 1328.

Bonucci A., 2425.

Bonus A., 898.

Bonwetsch N., 579, *581*, 1346, 1590.

Bord G., 710.

Boreux Ch., *295*.

Bosc E., 681.

Bossert T., 1329.

Bossler A., 1472, 3298.

Boterdaele A., 2092.

Boudinhon A., 1552.

Bouglé G., 716.

Boule M., 168, *288, 295 385*, 406, 1992, *2253* 2257.

Boulenger M., 1832, 3029.

Bourgeois M, 2224.

Bourrinet, 1483.

Bousquet J., 2984.

Boutroux E., 586.

Bouyssouie A., 407.

Bouyssonie J., 407.

Boyer J., 3302.

Br. A., 1093.

Brackmaun A., 1928.

Brandenburg E., 382.

Brandsch G., 1766, 3332.

Braudstetter J.L., 764.

Broadwood L.E., 970, *1287*.

Brockdorff-Ahlefeldt L., 901, 971, *1368*.

Brockelmann K., 3172.

Brockhausen E., 1804.

Bros A., 16, *560*, 2388.

Brotanek R., 2374.

Broughtou L.G., 587.

Broussolle J.C., 537.

Brown A., 2332.

Brown A., R., 2389.

Browu R., 3133.

Browu R. Graut, 1435, 3070.

Brückner A., 56.

Brückner M., 1553.

Bruckreis A., 186.

Bruhns B., 1910.

Bruinier, 52.

Bruins J.A., 2448.

Brummer O.J., 1521.

Bruu L., 632.

Bruneau J., 617.

Brüning, 11.

Brunuer J., 853.

Brunuer K., 146, *299, 1473*, 2000, 2040, 2576.

Boissier A., 3186.
Boissy G., 3410.
Boland H., 2173.
Boll Fr., 2166, 2531.
Bolte J., p. *2, 57, 54, 55, 503, 799, 969, 981, 1031, 1069*, 1103, 1294, 1295, *1298, 1343, 1380, 1511*, 1520, *1745, 1762, 1763, 1764, 1765, 1775, 1776, 1777, 1779, 1780, 1787, 1788, 1791, 1794. 1795, 1796, 1797, 1798, 1802, 1842, 1854, 1857, 1940*, 1944, *1951*, 2039, *2331, 2337, 2559*, 2610, 2611, *2614, 2625*, 2950, 3125, 3147, 3332.
Boua, 1603.
Bonet-Maury G., 119, 668.
Bonnard A., 3028.
Bonnier G., 2151.
Brandstetter R., 1889.
Brandt W., *2448*.
Braun P., *2110*.
Bray O., 499.
Brechenmacher J.K., 3148.
Brecht, *472*.
Breibeek J., 899.
Brengues J., 2331.
Brenner O., 1959.
Breslauer M., 55.
Bresler, 682.
Breuer K., 1767.
Breuil H., 1483, 2248, 2258.
Briet H., 2496.
Brieux E., 3053.
Bright J.W., 1313.
Brightmau F.E., 1673.
Brill R., 1854.
Brinckhof W., 2767.
Brindien, 900.
Briukniann A., 1620.
Brisson A., 2856.
Brunnhuber, 2596.
Bruno A., 1535.
Bruschius Kaspar, 2363.
Buchanau M.A., 2612.
Bücher K., 1726
Buchert H., 2016, 2292, 2306.
Büchler A., 2333, 2334.
Buchuer F.X., 1490.
Bückenhoff K., *1690*.
Bückiug M., 323.
Bugge A., 1491.
Bugge S., 2225.
Bünker J.R., 2658, 2986.
Buonaiuti E., *192*, 2335.
Burckhardt H., 1200.
Burger, 2360.
Burger W., 843.
Burkitt F.C., 1492, *2529*.
Burle E., *729*.
Burne Ch. S., 854, *960, 961, 970*, 3057.

Burns A.T., *649, 674*.
Buschan, p. 2.
Bushnell, 173.
Busse C., 825, 1390.
Busse H., 408.
C., *258*.
C.H., 2544, 2916, 3398.
C.J.S., 2951.
Cabanès, 1425.
Cabré Aguila J., 2248.
Cabrol F., 91, 192, 1603, 3187.
Caetani L. princ. di Teano 265.
Cain G., 1364, 3309.
Calandra C., 2659.
Calderoni M., 683.
Callaey F., 669.
Callenbach H., 300.
Callewaert, 1603.
Galloc'h J., 929.
Calluaud P., 2449.
Camerlynck H., 588.
Cammin Fr., 77, 1157, 2539, 2544, 3327, 3329.
Campbell Killis, 1313.
Cana'an T., 2174.
Candidus, 275.
Canivet C., 1391.
Cavène L., 1621.
Cellini A., 3188.
Ceredig-Davies J., 1265.
Ch. A., *2122*.
Chabot, 1811.
Chalatianz B., 2613.
Challaye F., 2423.
Champion P., 2361.
Chapman, 2452.
Cheyne T.K., 590.
Chichmarew B. Th., 2320.
Chiesi L., 1622.
Christodoulos N., 468.
Chuquet A., *2122*, 2347.
Chyrockyj K., 1437.
Cirot G., 356.
Gladder H.J., 753, *2329, 2391*.
Claeys P., 1280.
Claretie J., 3386.
Classen K., 2141.
Clauss H., 2933.
Claustre L., 2661.
Clay A.T., 1606.
Clemen C., 489, 539, 2391.
Clément J.H.M., 3274.
Clerc M., 409.
Clermont-Ganneau, 390, 402, 2244.
Connoly R.H., 670.
Conrad E., 1166.
Consentius E., 2360.
Conybeare F.C., 633, 1934.
Cooper A.B., 3387.
Copin-Albancelli, 711.
Coquelin L., 2781, 2782, 2783, 2784.
Coquelle P., 1873.
Corblet, 1603.
Cordes J.J., 222.
Cordier, 170.
Cordier H., 2048.
Corlett J. Shimmin, 2453.
Corna A., 448, 2093.
Cornill C.H., 591.
Corso R., 1692, 3294.
Cosquin E., 1493, 1502.
Coulin A., 717.
Coulon R., 469.
Crahmer W., 2313.
Cramer Fr., 756.
Cramer J.A., 634.
Cramer S., 60.
Cra'ster B.M., 798.
Creszenzi A., 1682.
Crofton, 1443.
Croiset A., 2423.

Capart J., 57, *200, 205, 210, 393, 404, 457*, 2259.
Clodd E., 576.
Crone W., 2577.
Closson E., 2763.
Cronheim R., 1347.
Capitan, 1483, 2280.
Codina y Formosa J.B., 559.
Crooke W., 1274, *1340, 1378*, 3071, 3282.
Cardoso, 355.
Carey E.F., 1287.
Cogho, 1516.
Crookshank M., 2555.
Carrade Vaux, 2390, 2423.
Coignet C., 540.
Cruikshank George, 2916.
Carrère J., 2660.
Colard A., 3251.
Crum W.E., 2984.
Carrick J.C., 538.
Colard H., 2175.
Crusener Fr., 1196.
Carstens H., 2709.
Collette Fr., 2952.
Crzellitzer A., 1903.
Casanowicz I.M., 868, 3263.
Cölln J., 776.
Cumont Fr., 277, 2166, 2261, 2392, 3136.
Colonna de Cesari Rocca, 3285.
Case S.J., *636*, 2450.
Czekanowski J., 2017.
Casella G., 2451.
Colson O., 2803, 2888, 3134, 3308.
Czerminski M., 671.
Caspari W., 2085.
D. 1668, 2489, 2490.
Cassel H., 2307.
Combarieu J., 1855.
D.D.L.R., 2293, 3362.
Catulle Meudès Mme J., 3385.
Combe E., 59, *200, 274, 287, 494, 1530, 1554, 1555*, 1587, *1606, 1751, 1801*, 1945.
D.L.R.T., 2176, 3358, 3388.
Caulfeild S.F.A., 1455.
D.E., 2177.
Causé E., 1175.
D.F., 1704.
Causse A., 589.
Compernass J., 3222.
d.K.E., 3252.
Cavallera F., *3223*.
Gunde P.L., *559*.
D.O., 147, 2041.

d'A. Ch., *2467*.
d'A. S., 3034.
d'Abbadie d'Arrast Mme Ch., 2987.
Dachler A., 1381, *1466*, 1467, *1469*, 1993, 2883, 3100, 3109.
d'Agnel Arnaud, 1328.
Dagnet A., 223.
Dahler A., 442.
Dähnhardt O., 905, 2614.
Daisy, 1266.
Dalchow O., 1768.
Dallari G., 2497.
Dalman G., 1662.
d'Alméras H., 2087.
Dalton, 1607.
Dalton W., 2857.
Dannmeyer C.H., 1204.
Dannreuther H., 2426.
Danon A., 1812.
Dante Vaglieri, 2273.
Danville G., 1536.
d'Arbois de Jubainville M.P., 2094.
Daremberg Ch., 92.
Daressy G., 451.
Decourdemanche J.A., 279, 280.
De Coussemaker, 1603.
de Cure Fr., 2982.
de Faye E., 2423.
de Flers R., 1202, 3014.
Defoutaine H., 459.
de Fouquières A., 1415.
de Franciosi X., 593.
Defrenne B., *1589*.
de Genouillac H., 2243.
de Graaff B.H., 2712, 2785.
Dehning H., 1250.
de Jong K.H.E., 2393.
de Kerbeuzec H., 794.
de Kirwan C., *602*.
Dekker, 510.
de la Chapelle M., 2178.
de La Chesnaye J., 2664.
de la Perrière J., 595.
Delarue L., 3054.
Delarue P., 224.
de la Sizeranne R., 3078.
Delattre, 412.
Delattre P., 3433.
de la Vallée Poussin L., 541, 594, 596.
De Portemont A., 1196.
Depré E., 3030.
De Reinsberg-Düringsfeld 1813.
De Resyek E., 2180, 3031.
de Rie L., 2988.
De Roche C., 513.
de S. François B., *230*.
Desaintes A., 449, 1718.
Desai vre L., 820, 906, 2802.
de Santi A., 3268.
de Sardac, 1874.
de Saussure L., 2137.
de Sérignan, 3317.
Desloge, 1603.
Des Marez G., 475.
de Stoop E., *277*.
d'Estrée P., 3033.
Destutayre, 3359, 3360, 3361.
de T.F., 598.
de T. y Rodriguez J., 1624.
de Tensin J., 306.
de Thomaz de Bossierre F., 324.

Darmstädter L., 278.

Daucourt A., 2615, 2917.

Dausch, *645, 1580, 3229*.

Daux C., 3253.

d'Avenel G., 511, 1444, 2125, 3085.

Davies A. Ch. F., 2126.

Davies T. Witton, 592.

Davis H.C., 410.

Dauzat A., 831.

Dayet A., 2095.

DBK, 24.

De Beaurepaire-Froment, 2662, 2663.

de Béthune, 512.

de Bettex R., 116, 1678, 2263, 3311.

de Cardevacque A., 2739.

Déchelette J., 3209.

De Cock A., *574, 1176*, 1484, 2049, 2050, 2761, 3072, 3333, 3411.

de Conny, 1603.

Delehaye H., *1344*, 1946, 3223.

Delgrange, 672.

Delisle L., 2348.

Delsaux V., 2179.

Delteil L., 3311.

de Magallon, 1717.

de Man J.P., 597.

Demarteau J., 1623.

Demeuldre P., *603*.

de Morgan H., 288.

de Morgan J., 289, 2142.

De Mortillet A., 413.

Demoustier A., 1890.

de Nansouty M., 3412.

Deniker J., 304, 305, *379, 380, 1474, 1853, 2025*.

Dénisov L., 3224, 3225, 3226.

Denk M., 1203.

Densmore F., 2367.

Depéret, 414.

Dettling A., 1094, 1204, 2096.

Deubner L., 1825, 3208, 3215, 3265.

Deuni Fr., 903.

Deutschl J., 498.

de V.H.L., 794, 810.

de Villefosse Héron, 394.

de Voragine Jacobus, 218.

de Vries W., 2616, 2858, 2859.

De Wolf L., p. *2, 4*, 13, 951, 1216, 1349, 1519, 1655, 1692, 1738, 1781.

de Wyl K., 3149.

de Wyzewa T., 3234.

de Zaporta L., 3389.

de Zeltner Fr., 2617.

Dhorme, 1554, 1555.

Diakovsky E.P., 1588.

Dibelius M., 2427.
Dibelius O., 542.
Dickson J.A., 1814.
Diehl, 2934.
Diehl L., 1904.
Diels H., 1529.
Diès A., 2428.
Dieterich A., 1825.
Dietrich F., 61.
Dietrich L., p. 2.
Dieulafoy M., 3150.
Dimnet E., 673.
Dingelstedt V., 357.
di Traschi B. 193.
Ditterich K., 2884.
Dittmar W., 1608.
Dittrich P., 1727.
Djewad Kasi M., 2618.
Dobbrick W., 1061.
Dodici G., 635.
Dole C.F., 636.
Dombart, 2182.
Doncoeur P., 1815.
Donhauser G., 2895.
Dounay A., 2786.
Döring D., 317.
Drilde O., 2022.
Dübi, *922*.
du Bied V., 229.
Dubois A., 718.
Dubois C., 2183.
Dubois R., 1961.
du Bois-Reymond R., 278.
Dubsky O., *577*, 796, 1494, 1495, *1521*, 2752.
Duchesne L., 543, 1589, 1603, 2395.
Dudeney H.E., 1833.
Dufourcq A., 544, 1625.
Dulaure J.A., 1383.
Dumas U., 415.
Dumaset J., *719*.
Du Moulin-Eckart, 2097.
Dumur B., 1105, 1205.
Dunand P.H., 1626, 1627.
Dunckley C., 121.
Dunkmann, 524.
du Plessis J., 230.
Dupont E., 3255.
Durham E., 2556.
Durkheim E., 716, 2382.
Dussaud R., *92, 102, 195, 369, 384, 390*, 391, 392, *394, 397, 400, 405, 409, 412*, 416, 417, 418, 419, 420, *421, 423, 428, 431, 433, 437, 444, 445, 453, 519, 780, 1483, 1493, 1587, 1612, 1662, 1930, 1937, 1941, 1975, 1989, 2080, 2081, 2086, 2153, 2165, 2166, 2225, 2242*,
-e-, *779*.
E.M., 1427.
Earp E.L., 674.
e Barnes A.S., 443.
Eber H., 2567.
Eberhard G., 2383.
Ebner E., 281.
Eckart R., 231.
Eckenstein Lina, 576.
Eckstein K., 2170.
Edel E., 2226.
Edelhofer H., 974.
Eder R., *1996*, 2557, 2621, 3117.
Edersheim D., 194.
Edhem Bey, 421.
Edin L., *3228*.
Edmont E., 2796.
Edmunds A.J., 2396.
Eekbof A., 2598.
Eerdmans B.D., 1905.
Eeles F.C., 461.
Egger A., 1496.
Egger M., 470.
Egloff J.M., 1457.
Ehlers J., 828.

2244, 2245, 2246, 2247, 2248, *2250, 2252, 2264*, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, *2289, 2336, 2348, 2384, 2392, 2414, 2438, 2441, 2447, 2535, 3082*, 3151, *3162, 3172, 3186, 3205, 3208, 3209, 3213, 3214*, 3275, *3276*.

Dorison L., 2423.
Dörler A., 907.
Dornbusch H., 225.
Dörner J., 2787.
Dorrer G., 226, 325.
Dorsch E., 1567.
Dötsch W., 227.
Doutté E., 2381.
Dow E.W., *185*.
Dozière Mme J., 3414.
Drake Carey, 1960.
Dräseke J., *476*.
Drechsler P., 765, 973, 2504, 2619, 2620, 3286.
Drehmann J., 228.
Dressel H., 2269.
Drewes K., 2710, 2711, 2747.
Dreyer A., 1846, 2665.
Dreyfus H., 272, 2394.
Dreyfus R., 1537.
Drijver F.W., 2761.
Driver S.R., 599, 2264.
Droop Fr., 2597.
Dütschke, 290.
Duvernois H., 460, 3390.
Düwahl, 889.
E. 1280.
Ehrbardt E., 2423.
Ehrlich T., 12, 908.
Eichner W., 1206.
Eigl L., 232.
Ekkehard, 25.
El-Badjouri, 611.
Endt J., 2990.
Eugdabl R., 1590.
Engel A., 2294.
Engelkemper W., *98*.
Enlart C., 2295.
Enrique, 2184.
Erdmann B., 684.
Erk Fr., 2666.
Erlmeier X., 1869.
Ernst P., 1513.
Escher K., 1875.
Espérandieu, 2267, 2274.
Estève, 719.
Eucken R., 600.
Euling K., 1294, 1298.
Eurasian L., 3152.
Evans A.J., 1340.
F.A., *467, 1462*, 2077.

F.E., 1663.
F.F., 2953.
F.T., *480*.
Fabbri P., 2622.
Fabre A., *1685*.
Fagniez M.G., 1419.
Faguet E., 233.
Faidy R., 3392.
Fairweather W., 545.
Falguière A., 1299.
Falk F., *472*, 1416, 1876, 2578, 3050.
Falls J.C.E., 3256.
Farnell L R., 2397.
Farrar F.W., 637.
Fassbinder Fr., 3067.
Favrat V., 975.
Feasy, 1603.
Feilberg H., 1834.
Feine P., 685.
Félix P., 514.
Félix-Faure Goyau L., 3426.
Fellinger F., 1423.
Felt H., 2398.
Feun W.W., 638.
Fermum H., 1126.
Ferno M., 2078.
Feuchtwauger L., 601.
Fewkes J.W., 1591.
Ffrench G.E., 2454.
Flament A., 3393.
Fleet J.F., 3210.
Fleischlin B., 546.
Fleischmann, 1113.
Fleischmann Fr., 234.
Florence E., 2143, 2249.
Florisoone C., 235, 1974.
Flossie, 1445.
Fluri A., 1592.
Fonssagrives J., 236, 3227.
Fontaine G., 1664.
Forbin V., 1805.
Forck D., 686.
Förderreuther, 17.
Forkarth Fr., 976.
Forrer R., 291.
Forsyth P.T., 2457.
Forzano G., 2861.
Fossey, 3151.
Foster G.B., 626.
Fotheringham J.K., 1556.
Foucart G., 18, 195.
Foucher A., 2275, 3276.
Fouju G., 797.
Fourquet E., 1393.
Fowler W. Warde, 49, 1340.
Fraas, 2047.
Franc-Nohain, 3394.
France A., 1394, 3073.
Franchi de' Cavalieri P., 1629.
Frazer J.G., 2052.
Freund S., 3165.
Freybe A., 720, 3277.
Freystedt A., 1917.
Freytag E. R., 790.
Freytag L., 1863.
Friedel E., 1342, 2170.
Friedensburg F.. 2127.
Friedländer A., 911.
Friedlander A.E., 1674.
Friedländer P., 1498.
Friedrich J., 3415.
Friedrichs G., 1499.
Fries S. A., 2399.
Frischauf E., 2185.
Frizzi E., 308, 2152.
Fromer J., 2400.
Fruhstorler K., 2458.
Fryar J.R., 1208, 1301.
Fnchs E., 187.
Fuchsenberger, 2591.
Funck - Brentano Fr. 1395, 2090, 3033.
Furet, 2753, 2862.
Fürst A., 2863.
Fynes Moryson, 257.
G.E., *541, 1632, 1974 2349, 3280*.
G.H., *1754*, 2623.
G.J., 1964.
G.M., 2568.

Ficker J., 3278.
Fiebig P., 488.
Fietzsimons S., 2456.
Fillion L.-Cl., 639, 640, 2455.
Finno J.P., 2368.
Fiorini A., 3231.
Firmery J., 480, 3321.
Firth C.H., 1743, 2098.
Fischer A., 1064, 1770.
Fischer E., 2227.
Fischer G., 1062.
Fischer H., 383.
Fischer J., 3295, 3296, 3297.
Fischer R., 829, *1760*.
Fischer Th., 326.
Fishberg, 359.
Fitz A., *753*.
Françoise, 3086.
Frank K, 17, 26, 27, 28, 29, 35, 129, *498*, 739, 844, 863, 909, 1039, 1086, 1439, 1497, 1693, 1869, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1983, 2018, 2312, 2516, 2546, 2578, 3005, 3051, 3137.
Franke H., 910.
Franke J., 2841.
Franko I., 1557, 1847.
Franz A., 130.
Franz J., 1720, 2935.
Franzl H.M., 977.
Frassetto F., 2035.
Frauer E., 2228.
Fraungruber M., 978.
Gabbud M., 1127, 1348 2740.
Gäbel A., 1390.
Gachet, 1813.
Gagnon E., 3334.
Gähde Chr., 515.
Gaidoz H., 2954.
Gailliard E., 766, 767.
Gailloud Mme, 2569.
Gairdner J., 547.
Gál A., 1694.
Gall, *98*.
Galle R., 705.
Gammin Fr., 768, 1106 1209.
Ganghofer L., 791.
Gärtner A., 979, 980, 2667 2668.
Gassmann A.L., 981, 1107

1167, 1771, 1772, 1935, 2669.
Gaster M., 13, *1350*, 3153.
Gastoué, 1603.
Gaubert E., 1334.
Gauckler P., 419, 2250, 2235.
Gavrilov T., 1538.
Gayet A., 3074.
Gebhardt A., 769, 2505, 2546, 2773, 3269.
Geerts N., 3335.
Geitner A., 1087, 1458 2805.
Gengler J., 3118.
Génier F.R., 675, 3228.
Gérard Cl., 1173.
Gerbing L., 2001.
Gerhold, 1063.
Gerlach, 1707.
Gerould Gordon Hall, 1500.
Gerster H., 912.
Geyl P., 500.
Gezelle G., 93, 1216.
gh., 2019, 2506, 2510.
Gheude Ch., 2670.
Ghys L., p. 2, 20, 382, 402, 558, 600, 616, 625, 682, 701, 721, 1539, 1546.
Goldschmidt L., 495.
Goldstein, 318, 360.
Goldstuck J., 830.
Goldziher I., 550, 611.
Goll A., 1397.
Golther W., 2402.
Gombel K., 2480.
Gomez-Carrillo E., 2079.
Gomme A.B., 816.
Gonime G. Lawrence, 2054.
Goodspeed E.J., 678, 2984.
Goossens Fr., 2186.
Gordon E.O., 1630.
Gorez J., 2187.
Gosselin, 1603.
Gössgen W., 731.
Gössler, 2047.
Gottlieb J., 1773.
Gottwald J., 2579.
Götz J., 1128.
Götze A., 2983.
Gotzen J., 477.
Goudard J., 1631.
Gougaud L., 1675.
Gourdon P., 2806.
Gr., *237, 298, 180*, 2901.
Gr. K, 2548.
Gräbuer P., 2170.
Grieb A., 30.
Grierson G.A., 2532.
Grimm, 913.
Grimm J., 1937.
Grisanti C., 2559.
Grisar, 1603.
Griselle E., 551, 2429.
Griveau R., 197.
Groenings J., 641.
Grombach F.W., 2020.
Grønbech V., 3154.
Gröschel J., 2021, 2188.
Grossjohann H., 2128.
Gruber K., 155.
Grucker E., 319.
Grüner Fr., 2936.
Grünewald Albertus, 1085.
Grünhut L., 424.
Grunwald M., 2055, 3425.
Grupen A., 2570.
Grützmacher, *1300*.
Guéranger, 1603.
Guerber H.A., 1936.
Guérin IL, 198.
Guerlin H., 2189.
Guibert I., 602.
Guiguebert Ch., *95, 98, 374, 374, 578, 733*.
Guillemot M., 1835, 3350.

Giani R., 3229.
Gieseke G., 3287.
Gieseking E., 936.
Gietmaan G., 2459.
Giffard P., 327.
Gilleman Ch., 282.
Graffin R., 2984.
Giraldo, 2921.
Giran E., 2460.
Girard P., 3144.
Glaser R., 548.
Glock J.P., 2558.
Glöde H., 815.
Glover T.R., 2401.
Glükstad Chr., 2555.
Goblet d'Alviella C., 3, *18, 574, 582, 2449*.
Goddard H.C., 2322
Goë H., 2099.
Goguel M., 549, *1663. 2437, 2460*, 2470.
Gradmann, 2047.
Graf, *1351*.
Graf G.E., 2774.
Graf L., 1129.
Graf M., *1023*.
Graff P., 361.
Gilliat-Smith B., 982, 1396.
Graham E.P., 3230.
Grand-Carteret J., 3311.
Grashoff, 2544.
Grauert H., 472.
Gravlund Th., 798.
Greg W.W., 2372.
Grégoire H., 2265.
Gregorio Magno S., 3231.
Gregory C.R., 1593.
Grenfell B., 678.
Grenier, 3362.
Grenier A., *2281*.
Gressmann H., 423, 1975.
Gressmann U., 3190.
Guimet E., 199.
Guitet-Vauquelin P., 2190.
Gunkel H., 95, 578.
Günther K., 309.
Günther L., 283.
Günther R., 4.
Gurlitt C., 2022.
Gustafson G., 444.
Gustesmann S., 284.
Gutch, 1349.
Guthmann A., 471.
Guyau, 625.
Guyot Mme N., 827.
H., 321, *1510*.
H.A., 744, 793, 805, 845, 1187, 1280, 1424.
H.K., 1522, 2671, 2748, 2955, 3298.
H.P., 1995.
Haas A., 3000.
Haas H., 2153.

Haberlandt M., 144, 149, *270, 450, 746, 1904, 1921, 1977*.
Hartmann M., 2080.
Henning K.L., *97*.

Hassebrauk G., 2100.
Henriot, 1447.

Hasselt M.M., 553.
Henry V., 1523.

Häberle, 739.
Hastings J., 96, 97, 1988.
Hens J., 3382.

Häberlin K., 3001, *3094*.
Hauff W., 2217.
Henslow G., 490.

Habert O., *560*, 2388.
Hauffen A., 132, 133.
Hentrich K., 3091.

Häckel E., 695.
Haupt, 2277.
Hepding H., *2631*.

Hacker Fr., 2902.
Haupt P., 362, 2462.
Her beek J., 3058.

Hackl R., 3075, 3076.
Hauser H., *2122*.
Herbermann Ch. G., 98.

Haddon, 173.
Hauser O., 2278.
Herbert A.-J., 3155.

Hadorn W., 1665.
Hausmann G., 1130.
Herbert M., 330.

Haffner O., 131, 1118.
Havelock Ellis, 329.
Herbetz R., 687.

Hagee C., 1397.
Havemann J., 3327.
Herbst G., 2775.

Hagen E., 914, 1064.
Heckenstaller, 915.
Hermann, 1108.

Hagen L., 1594.
Heeger G., 988, 2675.
Hermann E., 1531.

Haguet H., 328.
Heerwagen, 2516.
Hermann W., 591.

Hahn E., 1251.
Héfélé J. Ch., 603.
Hermansson H., 63.

Hahn P., 2191.
Hege Chr., 554.
Heron J., 555.

Halberstadt A., 983.
Hehn J., 1530.
Herpin E., 990.

Haldimann H., 1756.
Heidjer, 855, 1168, 1276.
Herre P., 383, 591.

Halévy J., 402.
Heidrich E., 2309.
Herrmann Th., 140.

Halke H., 1987.
Heidrich R., 1774.
Herse A., 1098.

Hall H.R., 3151.
Heierli J., 1446.
Hertel J., 1480, 1502, 2331, 2337, 3156.

Halphen L., 2105.
Heilig O., 2864.

Halsig F., 155.
Heilmaier L., 3101.
Hertkens J., 452.

Halusa T., 3180.
Hein K., 1244.
Hertz R., *2403*.

Hamilton, 3208.
Heins M., 463, 676, 2138, 2297, 2298, 2299, 2310, 2316, 2477.
Hervé, 2279.

Hämpel W., 740, 825, 1774.
Hesiod, 501.

Hamza E., 984, 2672.
Hess-Kunz Frau B., 1095.

Hanauer J.E., 1350.
Heinsen Fr., 916, 917.
Hessler C., 237.

Hanna W., 1267.
Heinzel A., 27S8.
Hestermann F., *749, 2431*.

Hanotaux G., 2192.
Hanow B., 985.
Hansemann, 52.
Hansen J., 552.
Harnack A., *2412*.
Harou A., 794, 795, 796, 813, 814, 1100, 1198, 3002.
Harrach J., 149.
Harris J. Rendel, 1609.
Harry M., 2193.
Hartenstein C., 986, 1172, 2673, 2674.
Hartland E. Sidney, 576, *716*, 1610, 2002.
Härtle H., 987, 1111.
Hartmann A., 1775, 3077.
Hartmann F., 2461.
Hartmann H., 770.
Heisenberg A., 445.
Helbing F., 2481.
Heller B., 1501.
Hellmann S., 2129.
Hellmich M., 1918, 3090.
Hellpach W., 2482.
Hellwig A., 68, 69, 721, 1268, 1697, 1700, 3181, 3283, 3290.
Helm K., 1817, *1922*, 3270, 3416.
Helmling L., 62.
Hemingway S.B., 3417.
Heinsen E., 1891.
Henkel M., 825.
Hennecke E., *2436*.
Henner Th., 1351.
Henniger K. 962, 989.
Henniges D., 2350.
Heuft H., 991, 1211, 1303, 2903.
Heuillard, 811, 826.
Heulhard A., *2463*.
Heusler A., 898, *898*, 1937.
Heuvel H.W., 3016.
Heuzey J. Ph., 331.
Heuzey L., 453.
Heyn E., 642.
Hildebrand Frau, 918.
Hildebrandt, 1212, 2807.
Hildebrandt R., 2842.
Himmelbauer M., 2676.
Hingsamer L., 1365.
Hippe M., 1345, 1366, 3119
Hirn Y., 454.
Hirschfeld M., 688.
Hnatjuk V., 3052.
Hobhouse L.T., 604.

Hodson T.C., 576.
Hoffmann, 2711.
Hoffmann A.C.A., 2183.
Hoffmann E., 61.
Hoffmann F.S., 605.
Hoffmann H., 1169, 1270, 2713, 2807bis.
Hoffmann-Krayer E., p. *2*, 70, 71, 72, 132, 135, *240, 319, 326*, 516, *516, 745, 764, 770, 801, 892, 922, 1103, 1107, 1121, 1188, 1207, 1238, 1260*, 1335, *1427*, 1695, 1703, *1769, 1771, 1810*, 2043, 2533, 2899, 2937, 3010, 3191.
Hoffmeyer, 992.
Höfler M., *752*, 1304, 1427, 1886, 1947, *3013*, 3059, 3427.
Hofmann R., 5.
Höhnk H., 3383.
Holger Pedersen D., 1352.
Hollis A. C., 576.
Huch H., 1147.
Huet G., 2957, 3157.
Hughes I.C., 920.
Hühnermann, 1305.
Hull E., 2057, 3233.
Hulme F.E., 1683.
Hungerland H., 464, 2130.
Hunt A., 678.
Huon le Roi de Cambrai, 2351.
Hupfer J., 239, 1398, 2624.
Huret J., 333, 3034.
Hurler J., 1503.
Huska J., 994.
Hutin M, 3363.
Ilg B., 2625, 2678.
Imesch D., 210.
Imme Th., 2511.
Ithen A., 3060.
J., *603*, 925.
J.K., 1185.
J.W., 25.
Jacobi A., 2022.
Jacobs J., 125.
John A., 85, 1949, 1978, 1981, 2023, 2024, 2145, 2229, 2580.
Johnson W., 1378.
Johnston Ch.N., 2405.
Jones J., 1558.
Jones R.M., 2406.
Jónsson F., 1505.
Jordan L.H., 7, 2036.
Jordan W.G., 491.
Jörgensen J., 3234.
Josephi W., *847*.
Jubaru Fl., 1634.
Juli Firmici, 1300.
Julian, 476, 615.
Jülicher A., *2391*.
Jullian C., 535.
Jungbauer G., 503.
Jungwirth E., 995, 1132, 1920.
Jusselin M., 1701.
K.E.W., 1212.
K.K., *733*.
K.W., 1506.

Hölscher G., 536.
Holt C.J., 2464.
Höltje F., 238.
Holtzmann H., *591, 642, 644*, 1948.
Holtzmann J., 689.
Holzhausen O., 2144.
Hölzl M., *1761*, 1919.
Homkes J., 2897.
Hommel Fr., 200, 390 2251, 2338.
Hönnicke G., 556.
Honoré F., 292, 2280.
Hoppe, 722.
Horn E., 1632.
Hörnes M., 746, 2154.
Hornig P., 215.
Hörstel W., 332.
Hottenroth J., 771, 2677.
Houtin A., *2424*.
Huart Cl., *2394*.
Huber E., 2281.
Huber J., 919.
Hubert H., 625, 1539 2403.
Hubmann J., 993.
Jacques P., 557.
Jäger K., 1088.
Janko J., 363.
Janssens, 1416.
Jantzen H., 757.
Jarricot, 414.
Jäschke E., 99, 1345.
Jasper J., 921.
Jastrow H., 3068.
Jauker O., *442*.
Janssen, 2272.
Jean-Julien, 2370.
Jeanmaire E., 1638.
Jeanroy A., *496, 1423, 2331*.
Jegerlebner J., 922, 2626.
Jensen C., 1504.
Jentsch C., 2404.
Jeny L., 2789.
Jepsen M., 1633.
Jeremias A., 285.
Jevons F. Byron, 6, 576, 1340, 2484.
Jobst A., 1064, 1111, 2754.
Jöde Fr., 1131, 1159.
Johannes Dominicus, 469.
Kägebein K.A., 874.
Kahle B., 73, 1109, 1417, 1524, 1776, 2511, 2627, 3202.
Kalde P., 3177.
Kaindl R.F., 31, 1950.
Kaiser K., 1013.
Kalff G., 3035.
Kaluzniacki E., 1252.
Kämmerer L., 2012.
Kamshoff O., 2430.
Kann J.H., 334.
Kapff R., 3345.
Kappstein Th., 606.
Kär P., 1635.
Karo G., 2282.
Karrig O., 1277.
Käsbohrer K., 2549.
Kastner K., 643.
Katschep L., 706.
Kavvadias, 2270.
Keetz W., 105, 1818.
Keiter H., 1595.
Keller A., 2628.
Keller C., 364.
Keller P., 106.

Kellner K.A.H., 286.
Kempff Fr., 875, 2191.
Kennedy A.R.S., 426.
Kentenich G., 2960.
Ker W.P., *1313*.
Kersten K., 3346.
Kessler G., 1096, 1253, 1254, 2961.
Kester F., 1399.
Keuller J.M.L., *2483*.
Kenssen H., 1872.
K-g O., 1213, 3364.
Khun J., 2698.
Kiessling A., 1498.
Kindervater E., 243, 1306, 2679, 3365.
Kindle P.F., 923.
King J.H., 625.
Kingsford Ch. L., 347.
Kinnaman J.O., 2146.
Kinzel K., 1777.
Kiralfy I., 3418.
Kirchberger J., 2507.
Kirsch A., 1943.
Kittredge G.L., 1313.
Kl., 1400.
Klaatsch H., 427, 2155, 2156
Klaiber P., 3145.
Klapper J., 1507, 2962, 3158.
Knabl M., 996.
Knipscheer F.S., 1525.
Knoop O., 924, 925, 926, 927, 1110, 1508, 2631, 2799, 2845.
Knöpfler A., 1559.
Knorz, 3048.
Knudsen F., 798.
Knudtzon J.A., 2252.
Kobl S., 1064.
Koch, 2195, 2904, 3431.
Koch G., *2480*.
Kochanowska A., 1709.
Kocherhans N., 2602.
Köferl J., 2632, 3003, 3047, 3138.
Kohler L., 2938.
Koblsdorf A., 2633.
Kohnstamm O., 1892.
Kojetinsky F., 997, 1065.
Koldewey, 156.
Kollmann I., 365.
Konen W., 2407.
König A., 32, 1066, 1160.
König E., 97, *608*.
König M., 3056.
Konovalov D., 1540.
Konrad H., 825, 1216.
Konrad K., 2809.
Kopp A., 1779, 1780.
Kronfuss K., 136, 1036, 2681, 2691.
Krönig Fr., 247, 1401, 1880, 2167, 2560, 2634, 2749.
Kropp D., 3395.
Kropp W., 1893.
Krüger H., 1307, 2750.
Krnkowski J., 1189.
Kück E., 1473, 1710, 1897.
Kugler F.X., 287, 558.
Kuhl E., 645.
Kuhn E., 2344.
Kühn E., 2022.
Kühnau, 3257.
Künstle K., 1510.
Kunze Fr., 1438, 3396.
Kuratle G., 1448, 3092.
Kussmann R., 50, 1170.
Kuzjelja Z., 1906, 1907.
Kwast B.A., 2759.
L. 928, 2847, 2963.
L.H., *3412*.
L.J., *3227*.
L.M., *496, 1545*.
L.P., *1638*.
L.T., 2715.
Labanca B., 2036.
Labate V., *1851*.
Lach R., 998.
Lacôte F., *716*.

Klarmann L.J., 244.
Klatt R., 2629.
Klaus, 523.
Klaussmann O., 1728.
Klaver A., 607.
Kleckmayer A., 1776.
Kleemann E., 691.
Klein J., 335, 1819, 2790, 2798, 2844.
Klein M., 1778, 3336.
Kleinpaul R., 2519, 2523.
Klimesch M., 2512.
Klimke F., *689*.
Klokman G.J., 2630, 2714, 2762.
Klöning Fr., 245.
Klopp O., 792.
Klos, 1887.
Klostermann A., 1346.
Kluge Fr., 516, 1759.
Korff Th., 644.
Kornaszewski, 2680.
Kornfeid H., 2499.
Körth A., 741, 754, 1255, 1278, 1279, 1871, 3299.
Korth L., 1367.
Kossina G., 366.
Krah C., 2196.
Krampflicek J., 2101.
Krans W., 2905.
Krausbauer Th., 107.
Krauss F.S., 1382, 1383, 3052.
Krauss S., 1596, 1689, 2939.
Kremmer M., 246.
Kretchétovitch A., 3185.
Kristensen M., 798.
Krohn K., 1509.
Kronfeld A., 1865, 1867, 3129.
La Croix, 201.
Ladeuze P., 202, 646.
Lagani Ibrahim, 611.
Lagrange M.J., 608, 675, 1560, 2272, 2341, *2391*.
Lake K., 203.
Lallemand L., 1881.
Lallié N., 3061.
Laloy L., *294, 440, 1581, 2083, 2136, 2169, 2264, 2278*.
Lambel H., 734.
Lambert Mme J., 821.
Lambert Mayer, *2241*.
Lamonreux J.M., 1636.
Lamperez y Romea V., 2237.
Lamprecht K., 2033, 2124.
Landau M., 3192.
Landgraf G., 248.

Lang, 525.
Lang A., 1340, 1481, 1811, 1929, 2389, 2500.
Lang G., 2513.
Lange A., 1269.
Langer E., 2919.
Langfors A., 2351.
Langlais M., 3397.
Lanz-Liebenfels J., 190.
Larfeld W., 609.
Largent A., 1561.
Larsen S., 1511.
Lasch R., 1711, *1713*.
Lassleben J.B., *172*, 858, *915*, 999, 1111, 1218, 1320, 1384, 2059.
Latouche R., 3235.
Latzenhofer J., 2635.
Lauer Ph., 1684.
Laurent P., 831, 2898.
Laval R.A., 3159.
Lavedan H., 2102.
Lebbe B., *617*.
Le Blanc, 1603.
Lebon J., *753*.
Le Boucq Simon, 1290.
Le Breton P., 647.
Lebrun A., 2197.
Le Camus E., 559, 648.
Leipoldt J., *539, 2391*.
Leisching J., 450.
Leite de Vasconcellos J., 3160.
Lejay P., *753, 2421*.
Lejeune Ch., 313.
Leland John, 241.
Lellmann C., 1001.
Lellmann R., 1131.
Lemann A., 3193.
Lemmens L., 1321.
Lemmermann A., 1002.
Lemoine J., 2122.
Lemonnier C., 3018.
Lenotre G., 3313.
Le Ny J., 902, 1198, 1442.
Léonardon H., 2109.
Leonhard R., 429.
Le Pileur L., 1418.
Lerbs H., 1171.
Le Roy A., 560.
Leroy G., 1923.
Le Roy Liberge G., 1735, 2201.
Lescure J., 723.
Le Sénéchal, 1736.
Lesêtre H., 3139.
Lesort A., *3348*.
Lessing O.E., 176.
Lietzmann, 401.
Lindenborn H., 477.
Lindenstruth W., 3366.
Linder J., 2905.
Linsbauer L., 3367.
Linsenmayer A., 724.
Liseux J., 1383.
Lithgow R.M., 1541, 2342.
Lobstein P., *1574*, 1638.
Lods A., 399, 2423.
Logeman H., 113.
Lohmeyer K., 1781, 1976, 3161.
Löhner, 2314.
Löhnis H., 1729.
Lohre H., *1741, 3320*.
Loisy A., *1346*, 2032, *2391*, *2469, 2473*.
Lombard E., 3184.
Lombroso Carrara P., 204.
Lommer Fr., 3140.
Londinières, 2742.
Louke A., 2230.
Lonsdale, 2336.
Loofs F., 1562.
Lo Parco F., 367.
Lorenz, 1730.
Loritz F., 249, 1067.
Lorix A., 2501.

Leclercq J., 2198.
Lecram, 2763.
Lecrenier N., 2199.
Leder R., 1000.
Leechman Douglas, 3312.
Leendertz P., 1848.
Lefébure E., 1870.
Lefebvre, 428.
Lefore H., 2200.
Legendre M., 610.
Légia, 2763.
Legrand d'Aussy, 1820.
Lehmann P., 2352.
Lehmann-Filhès M., 758, 931, 301*1*.
Lehmann-Haupt C.F., 2131.
Lehne, 2103.
Lehner M.J., 1965.
Leibniz, 1818.
Leighton J.A., 649.
Lesueur D., 1459, 3019. 3036.
Leuba J.H., 526.
Levaillant M.I., 712.
Level M., 1219.
Lévi I., 65, 395, 481.
Lévy J., 1830.
Lewin L., 2964.
Lewinsky A.. 2542.
Lewy H., 1480.
Leynaud, 2266.
Leythäuser, 1708.
Liber M., *353, 2339*.
Lidzbarski, 392.
Liebetanz E., 430.
Lieblein J., 1597.
Liebleitner K., 1003, 1133, 2667, 2682, 3337.
Liebreich R., 314.
Liégeois C., 1637.
Liesenfeld, 1005.
Lorm J., 1449, 3088.
Lot F., 250.
Loth, 2038.
Loth J., 772, 2520.
Lothar R., 3419.
Love Nicholas, 478.
Lovett E., 1679, 1680, 1924.
Lowak A., 2371.
Löwe B., 1516.
Löwenstimm A., 2502, 2503.
Ls., 2768.
Lübeck H., *1740*.
Lübeck K., *2391*, 3236.
Lubenow, 1542.
Lucas H., *1498*.
Lucerna E., 34, 1006, 1161, 1221, 2683.
Luchaire A., 2105.
Luciani J.D., 611.

Lucius E., 1638.
Luczak St., 1222.
Lüders A., 932, 1112.
Lüdtke Fr., 1323, 2106.
Ludwig, 189.
Ludwig A., 1172.
Ludwig O., 2846.
Lühl, 1966.
Lund C., 336.
Lyall Ch., 1517.
Lyon D.G., 2268.
M., 137, 1336, *1353*, 1460, *2329*, 2378, *2460, 2470*, 3004.
M.C., *443*.
M.E., 744, 793, 804, 846, 1197, 1280, 1385.
m.e., *1648*.
M.P., *647*.
M.R., 876.
MacCormick, 1402.
MacCurdy G.G., 2157.
Macdonald A., 877.
MacDonald W., *98*.
MacGiffert A.C., 650.
Màchal J., 517.
MacKechnie Wm. S., *266*.
Mackenzie W.D., 638.
Major A.F., *499*.
Male E., 1685.
Mallieux F., 2763.
Malten L., 1450, 3162, 3163.
Mammen Fr., 2022.
Mangenot E., 651, 1563, 3466.
Manglkammer G., 878, 1439.
Mangold E., 1337.
Manke A., 879.
Mankowski H., 1223, 3093.
Mannheimer A., 1068.
Mansikka V.J., 3271, 3343.
Manthey-Zorn C., 652.
Manz W., 2561.
Marcille, 1173.
Marcus E., 2308, 2638.
Mardrus, 3054.
Maresch O.R., 1007.
Marett M., 8.
Marett R.R., 625, 1930.
Marg, 742.
Mari F., 1938.
Marii G., 1744.
Markgraf B., 1353.
Marlot H., 807, 812, 933, 2639.
Mau G., 615.
Mauke W., 2375.
Maurel A., 338.
Maurer J., 2621.
Mauss M., 625, 1539, 2403.
Mausser O., 2533.
Mautner K., 1003, 1010, 1071, 2865, 3338.
May H., 251.
Mayer A., 2485.
Mayer C.R., 2847.
Mayer E.W., *707*.
Mayer H., 2203.
Mayer J., 1482, 2866, 3119.
Mayer Lambert, *488, 590*.
Mayer M., 3369.
Mayer R., 1384.
Mayer X., 2764.
Mayeur P., 1686.
Mayr A., 2283.
Mayr T., 1403.
Mazeret L., 929, 934, 2603, 2636, 2848.
Mazzucco B., 2667, 2668.
Megenberg S., 310.
Mehlert C., 1368.
Mehring G., 1599, 1794.
Meier, 2100.

Mackenzie W.M., 2346.
Maclagan R.C., 1814.
Macler F., 402, *565, 579. 2984*.
Macphail W.M., 561.
MacRitchie D., 576.
MacRory J., 2465.
Madeleine J., 1639.
Mader J., 612.
Magda, 725.
Magnanelli R., 2684.
Magne E., 1461, 1462.
Magnus Fr., 2920.
Mahieu J., *1627*.
Mahler K., 352.
Mahoudeau P.G., 311.
Maier B., 35.
Maier L., 2941.
Mainzer G., 36.
Mair A.W., 501.
Maître L., 1640.
Maizeroy R., 1836.
Marmorstein A., 613, 1894.
Marpillero G., 692.
Marquer Fr., 903.
Martens, 1474.
Martin R., 8.
Martindale C.C., 563.
Martini, 1641.
Mary Alb., 2107.
Mary Alex., 2107.
Marzell H., 74, 3126.
Maspero G., 384, *1597*.
Massey G., 205.
Massignon L., 337.
Masson Fr., 1598.
Mathieu P., 1008, 1009, 1162.
Matieu J., 3368.
Matthes A., 614.
Matthieu E., 1967.
Mattiussi G., 1564.
Matusiak Sz., 1611.
Meier J., 1776, 1951, 3339.
Meier M., 2776.
Meier S., 504, 1324.
Meillet A., 732.
Meinck, 3211.
Meisinger O., 1011, 2940, 2965.
Meissner Br., 3141.
Meissner J., 2571.
Melcher Fl., 101.
Melchior de Vogüé E., 2263.
Mende R., 3120.
Menges A., *641*.
Meran R., 3337.
Mercier Ch., 616.
Mercier L., 1642.
Meringer R., 90.
Merkel Fr., 2038.
Mertel H., 3237.
Meschler M., 653, 1643.
Messerer, 2004.

Messerschmidt, 455.
Messikommer H., 2431, 2991.
Mettig C., 1877.
Metzler J.-B., 1565, 3238.
Meyer, 1757.
Meyer A.O., 2992.
Meyer E., 2581.
Meyer G., 2081.
Meyer G.F., 1069.
Meyer H., 2994.
Meyer J., 1745.
Meyer-Lübke W., 90.
Meyer R.M., 3340.
Mézières A., 2993.
Michael H., 206.
Michel C., 564, *3208*.
Michel E., 2108.
Michel H., *15, 734, 2191*.
Michelet G., 2409.
Mielert Fr., 339, 340, 2204, 2205, 2206.
Mielke R., 1342, 1463, 1968, 2026, 2170.
Mikkola J.J., 90.
Milego J., 2377.
Miller L., 3005.
Miller W., 252.
Milligan G., 1566, 2340.
Miret y Sans J., 253.
Monseur E., 860.
Montet E., *272, 2085, 2381, 2390, 2423*, 2982, 3239.
Montgomery J., 565.
Montier E., 3370.
Montmasson E., 255.
Moore H. Clifford, 566.
Moreira J., 2527, 3103.
Morel-Fatio A., 2109.
Morgan J. Wyrnwy, 2410.
Morin G., *753*, 1644.
Morin J., 385.
Moritz H., 179, 212, 256.
Morrison A., 1806.
Mortimer J.R., 2158.
Mösch H., 832, 2966.
Moser L.K., 368, 2147, 2284.
Moses H., 2975.
Mötschl, 1113.
Much M., 291.
Much R., 90, 773, 2514.
Mühldorfer, 2895.
Müller, 2941.
Müller A., 2716.
Müller C., *48*, 833, 1114.
Müller E.F.K., 1346.
Müller G., 2084, 2640.
Müller H., 726.
Müller J., 3240.
N.H., *2336*.
Naaber A., 783.
Näbe F.M., 293.
Nachtigall R., *2231*.
Natrop P., 707.
Nau F., 120, 677, 2984.
Naus H., 2641.
Naville E., 2411, 2982.
Neckel G., 1939.
Neckermann E., 1666.
Neeser M., 655.
Negelein, 52.
Nehring L., 935.
Nestle E., 2323, 3195, 3212.
Neuburger M., 3429.
Neumann O., 713, 1871.
Neumann R., 1354.
Neumeyer K., 2967.
Newell W. Wells, 502.
Nicolardot F., *543, 2449*.
Nicolas A.L.M., 567.
Nicoll W.R., 656.
Niederer J., 3371.
Niedermaier J.B., 342.
Niedlich J. Kurd, 2408.
Niemann L., 1163.
Nieuwbarn, 1603.
Nikel E., 509.
Nippgen J., 1100, *1933*.
Nissen P., 1368.

Mitrani-Samarian S., 254, 1325.
Müller M., 114, 1681.
Nistler M., 746.
Müller P., 1013, *1172*.
Nitsch F., 2583.
Möchel H., 2792.
Müller Soph., 291.
Nn., *2442*.
Moe J., 3145.
Müller-Stade A., 479.
Nohain Fr., 2133.
Mogk E., 14, *108*, 155, 178, *1374, 1380, 1499, 1518*, 1902, 2625, 2994, 3203.
Müller-Suderburg G., 776, 1721, 1782.
Noll K., 2976.
Nordau M., 2134.
Müller W., 108.
Norlind T., 2368.
Müller W.M., 3194.
Notaert A., 3006.
Mohl J., 1413.
Münsterberg O., 456.
Noton J., 2879.
Möhring E., 341.
Murgoei A., 3351.
Nowack J., 1212.
Mollat G., 1326.
Murko M., 90, 1746.
Nunes J.J., 2362.
Möller J., 2562.
Murray G., 1340.
Nutt A., *501*.
Monceaux P., 396, 2247, 2582.
Musil A., 369.
Nyrop K., 3164.
Musshoff Th., 2830.
Oberdieck, 1327.
Monninger H., 1012, 1080, 1090, 1131, 1134, 1135, 1136.
Myers C.S., 370, 373, *1793*.
Obermaier H., 294.
Myres J.L., 1340.
Obst A., 2718.
N., 1645.
Oehlmann, 750.
Monod G., 19, *1627*, 2033.
N.A., 654.
Oeke W., 936.
Monod W., 2423.
n.a.l., *648*.
Oetteking B., 373, 2159.
Monselet Ch., 1224.
N.C., 2717.
Offord J., 492.

Oggier, 900.
Ohnesorge AV., 2515.
Olbrich K., 1972, 2653, 2968, 3273, 3322, 3341.
Oldenberg H., *1582, 2344*.
Ollivier, 2467.
Olrik A., 798, 1511, 1940.
Olsen M., 1986.
Oltramare P., 122, 568, 2982.
Olyff Fr., 2803.
O'Neill F., 3420.
Oppenheimer J., 1070, 1174, 2719.
Ora, 693.
Orlamünder P., 164, 1738.
Orr J., 657.
O'Shea J.J., 207.
Ott, 1693.
Otto E., 52.
Otto R., 658.
Otto W., 1911.
Owen M.O., 618.
Oxenham H., 617.
P., *114, 364, 569*.
-p-, *99*.
P.B., *2122*.
P.F., *3321*.
P.L., *572, 2079*.
Patschovsky W., 3127.
Paul H., 1951.
Paulsen Fr., *1726*.
Paulus N., 619, 620, 2432.
Payraud G.A., 457.
Pazaurek, 1999.
Peacock E., 1081.
Peacock M., 1349, 1405.
Pearce E.H., 1878.
Pearce W.J., 3398.
Pears E., 208.
Peet St. D., 621.
Peeters P., 3241.
Peixoto, 371.
Péladan, 1544.
Pellandini V., 1014.
Pereira A. Gomes, 2563, 2921.
Perettz B.N., 570.
Périssé S., 622.
Pérot F., 796, 831.
Perrault, 1175, 2793.
Perrier E., 1451.
Perrout R., 2110.
Pessler AV., 3104.
Petersen E., 2469.
Petit de Julleville, 1603.
Petit-Dutaillis Ch., 2111.
Petrie W.M. Flinders, 576.
Petsch R., 1512.
Pidoux P.A., 1646.
Piepenbring C., *616*, 2470.
Piéron H., 694.
Piette E., 386.
Pijper F., 60.
Pilastre E., 572.
Pilcher E.J., 402.
Pilgrim von Schrattenbach, *220, 244, 248, 342, 1681*, 1925, *3283*.
Pliloy J., 1281.
Pineau L., 63, *1505*, 1952.
Pintard E., 2743.
Piquet F., *1798*.
Pires A. Th., 2958, 2959.
Pirkl L., 506, 1016, 1071, 2685, 2686.
Pisani P., 258.
Pischke H., 835.
Pitcairn-Knowles A., 836, 1225. 1226, 1722, 3399, 3400, 3401, 3402, 3421.
Plank A., 1384, 3306.
Platzhoff-Lejeune E., 3404.
Plée L., 1527.
Pleyel J., 1475.
Ploy H., 372.
Poincenot Ph., 1783.
Poincignon M., 1227.

P.R., *2409, 2486*.
P.R.W. Jr., *2311*.
P.X., *1423, 2202, 2369, 3283*.
Pace E.A., 98.
Päch J., 825.
Pachinger A.M., 847, 2135.
Packmeister K., 2584.
Paget V., 3197.
Pakharnaev A., 2468.
Palante G., 2486.
Pallen C.B., 98.
Papillault G., 2013.
Pappusch O., 2906.
Paribeni R., 420, 431, 432, 2289.
Parmentier L., *2428*.
Parzival, 1526.
Pascal C., 2324.
Pasquarelli M., 3121.
Pastor L., 1416.
Pettazzoni R., 2384.
Petz A., 222.
Petzold E., 75.
Peyrony, 1483, 2280.
Pfaff F., 86, 834, 897, 1015, 1115, 1464, *1677*, 1834, 2061, 2608.
Pfeiffer, 3122.
Pfennigwerth O., 1465.
Pfieiderer O., 571, 2985.
Pflugk G., 1486.
Philippon E., 209.
Phocylides J., 1568.
Piaget A., 505.
Piat R., 1280.
Picard, 1837.
Picard E., 3038.
Picart J., 1440.
Picavet C.G., 2353.
Pickthall Marmaduke, 1350.
Pokorny J., 3323.
Pokrovsky, 3242.
Politis N. G., 1985.
Polivka G., 1953.
Polsterer J., 799, 1343.
Pommer J., 22, 39, 40, 76, 82, 87, 138, 775, 777, 778, 890, 976, 980, *981*, 983, 995, 1017-1034, 1040, 1042, 1044, 1054, 1059, 1136, 1137, 1138, 1139, 1143, 1152, 1161, 1228, 1761, *1771*, 1784, 1790, 2668, 2687, 2688, 2689, 2690, 2769, 3011.
Poncelet A., 66, *753*, 1954, 1955.
Popelak R., 41, 1034, 1072, 1140, 1229.
Porsch Fr., 1035, 1073, 1141, 1142.

Porte du Trait des Ages A., 1545.
Rahmeyer H., 1668.
Reiterer K., 849, 2006, 2693.
Ramond, 1962.
Porter F.C., 493.
Ramsay W.M., 2412.
Relle O., *2403*.
Portius W., 3094.
Raniuz E., 1355.
Remisch J., 2210.
Pöschl A., 1036, 2691.
Rank, 52.
Renaux de Boubers P., 2995.
Pöschl F., 1037.
Rank O., 3165.
Posert J., 2831.
Ranke H., 1975.
Renn AE., 2112.
Posnov M.E., 1931, 2433.
Ranke J., *309*.
Rennesch J., 2694.
Pothier E., 92.
Ranz Th., 1040.
Reubold R., 3005.
Pottier E., 1612.
Ranzow F., 2209.
Reukauf, 642.
Powell, 478.
Rapine de Sainte-Marie H., 483.
Reupke, 1041.
Poznanski S., 482, 2889.
Reuschel K., 1515, 2027.
Pradel F., 1785, 3352, 3405.
Rashdall H., 2385.
Reuss R., *510*.
Praetorius M. Joh., 1513, 3149.
Ratzel, 376.
Reuter A., 1712.
Rau, 1082.
Reuterskiöld E., 576.
Prahtel, 1309.
Rauch C., 109, *913*.
Réville J., 2032.
Préherbu, 2207.
Rautsky K., 573.
Reymond M., 781, *1348*, 1406, 2695, 2734, 3291.
Premier K., 1038.
Real J., 2413.
Preuss, 576.
Rébelliau A., 2492, 2493.
Rhamm K., 1466, 1467, 3100.
Preuss H., 1569.
Rebmann J.J., 343.
Preuss K. Th., 1786, 3182.
Reclus M., *375, 1711*.
Rheinsberg Fr., 926, 939, 940, 1233, 1256, 2755.
Preuss St., 882.
Reder A., 1778.
Prévost M., 1838.
Redl Fr., 1074, 1143.
Ricard Fr., 2211.
Primi Visconti, 2122.
Rednas A., 1186.
Ricci B., 1570.
Prince J. Dyneley, 494.
Reex H., 527.
Richar V., 1042.
Principe di Teano [L. Caetani], 265.
Regell, 1516.
Richard G., 1421.
Relden W., 2047.
Richter P., 3428.
Proctor H., 2325.
Rehsener M., 1089.
Richter R., 2363, 2379.
Prou M., *753*.
Reibmayr A., 3204.
Ridgeway W., 296.

Prümer K., 1732.
Psichari M., 2354.
Puchner A., 2907.
Puech A., 2423.
Pullen-Burrey, 576.
Putz O., 1747.
Quenza J., 1369.
Queri G., 1039, 2692.
Quesneville L., 794.
R., *329, 535*, 2544.
-r, 751, 776, 937, 938, 1714, 2521, 2832, 2908, 3048.
R.B., 3329.
R.G., 3373.
R.L., *229, 628*.
Raab L., 993.
Raby J.P., 123.
Raccuglia S., 2534.
Radet G., 2086.
Ragg L., 2336.
Rahir E., 259, 2208.
Reich A., 344.
Reich E., 1420.
Reichenberger G., 1230, 2849.
Reichert H., 779, 1345.
Reimérdes E.E., 1231, 1232, 1823, 2302, 2833, 3079, 3374, 3375.
Reinach A.J., 295, *296, 429, 432, 566, 1429, 2289*, 2414, 3213, 3214.
Reinach S., 387, 388, 397, 574, 575, 1613, 2415, 2441.
Reinach Th., 678, 780, 1514.
Reindl, 1111.
Reinhard E., 1852.
Reinhardt W., 1803, 2168.
Reiskel K., 1383.
Riederer K., 3353.
Riedl, 220.
Riedl M., 1144.
Riehl J., 659.
Riemann R., 913.
Ries Th., 3292.
Riess E., 2744.
Riffl H., 837.
Rijkens R., 2522.
Ringholz O., 260, 1335.
Rink S., 2562.
Ritter Fr., 2909.
Ritzer, 522.
Rivet, *314, 2132*.
Rivière J., 1647.
Rivière M., 2136.
Robertson A.T., 660.
Robida A., 941.
Robin Ray Gallienne, 3196.
Robinson Ch. H., 661.
Robinson J. Armitage, 2478.

Robitschek A., 1161.
Roca E., 261.
Rochaz E., 1311.
Roche D., 3166.
Rochholz, 68.
Rock Fr., 1533, 3167.
Rod E., 2160.
Rödiger E., 2564.
Rödiger M., 1131.
Roll L., 733.
Rolland E., 2765.
Romain J., 942.
Rommel G., 2007.
Rona-Sklarek E., 943.
Ronnert L., 2834, 3032.
Roos N., 1234.
Rorie D., 3376.
Roscher, 102, 1989.
Roscher W.H., 3021.
Rosenberg, 759, 2523.
Rosentbal W., 3432.
Rossat A., 781, 1145.
Rötelmann E.J., *2321*.
Roth, 2028.
Roth E., 446.
Roth H. Ling, 1713.
Rott H., 433.
Rougé J., 796, 3095.
Roulin H., 2113.
Rouquette, 1687.
Roux J.-CH., 1452.
Roux P., 1356.
Roy G., 1648.
S.W., 2720, 2721, 2722.
Saad L., 434, 2286.
Sabatier P., 1649.
Sabel R., 944.
Sachau E., 398.
Sachert J.A., 2571.
Sachs, 2516.
Saglio E., 92.
Sahr J., 507, 1788, 1895.
Saintyves P., 3198, 3199.
Salvisberg, 1258.
Salz A., 2115.
Samarin Th., 2416.
Sampson, 946.
Sanday W., 577, 599.
Sandberg L., 1236.
Sandis E., 1237.
Santangelo F., 1669.
Sartori P., *12, 333*, 1259, 2643, 2745.
Sauer, *98*, 2047.
Sauren J., 1670.
Sauter E., 2969.
Savignac, 2272.
Savine A., 262.
Savoy H., 3128.
Sawicki Fr., 2487.
Sch. G., 2593.
Sch. H., 838.
Schacht M., 1865.
Schäfer, 2029.
Schäfer D.C., 278.
Schäfer Th., 1600.
Scheltema de Heere J.H., 1789, 2922.
Scheltjens L., 2804.
Schenkt H., 2851.
Schepers J.B., 42.
Scherenberg, 3022.
Scherman B.P., 510.
Schetelig H., 389.
Schiebenhöfer, 2585.
Schieferdecker C., 947.
Schiele F.M., 578, 1553, 2475.
Schiepek J., 734.
Schierbaum H., 1051.
Schiffler H., 1790.
Schiffmann Ch., 1839.
Schillmann O., 947.
Schindele St., 2139.
Schirkoff A., 2231.
Schiwietz, 1571.
Schläger G., 1791.
Schlicht J., 948.
Schliz, 297, 435, 2047.
Schlüter O., 320.
Schmeisser F., 2008.
Schmeller J.A., 2545.
Schmid, 11.
Schmid A., 624, 1601.
Schmid J., 523, 1693.
Schmid W.M., 2303.
Schmidbauer L., 2942.
Schmidt, '3432.
Schmidt A., 298.

Royet, 3318.
Ruby M., 800.
Rudanchkyj St., 891.
Rudert O., 2850.
Runze M., 1787.
Ruppen, 900.
Rustige C., 3105.
Rybinsky V.P., 3258.
Rystenko A., 3243, 3244.
Rzeszowski L., 1357.
S., 1157, 1969, 2213, 2544.
s., *106*.
S.H., *1436*, 2756.
S.J., 3106.
S.M., *1627*.
S.M.R., 1235.
S.P., 1117, 1282, 1283.
Schäfer W., 2644.
Schaffler L., 1043.
Schaller E., 1698.
Schaller F., 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1146, 2794.
Scharman H.B., 2471.
Scharnagl A., 1690.
Scharringhausen D., 1177
Scheel O., 95, 578.
Scheel W., *383*.
Scheffel V., 1464.
Scheibe K., 1050.
Schelenz, 782.
Schelt O., *33, 1382, 1383*, 1468, 3096, 3129.
Schär A., 1850.
Schmidt E., 806, 2214, 2846.
Schmidt E.L., 1546.
Schmidt G., 2116, 3377.
Schmidt J., 1118, 2238, 2696, 3300.
Schmidt K.E., 1831.
Schmidt M., *251*.
Schmidt O., 1052.
Schmidt R., 2047.
Schmidt W., 8, *89, 315*, 625, *696, 715*, 1825, 2488.
Schmidts Joh., 376.
Schmitz O.A.H., 1840.
Schneider A., 1059.
Schneider F., 714.

Schneider H., 210.
Schnetzer H., 3080.
Schnippel E., 1377, *1377*.
Schön F., 735, 1053, 3343.
Schön M., 3023.
Schönewolf O., 3278.
Schönhoff H., *46*, 752, 776, *1466*, 1671, 1896, 2529.
Schoof W., 743.
Schoolmeesters E., 1650, 1826.
Schöppler H., 858, 1312, 1339.
Schöps, 3288.
Schorr M., 727.
Schoyen E., 662.
Schramek J., 1469.
Schreiber Chr., 3245.
Schreiber J., 949.
Schrijnen J., 1651.
Schröder E., *1849*, 2943.
Schröder H., 2645.
Schröter, 211.
Schubert H., 2417.
Schuchhardt C., 436.
Schuen H., 1054.
Schullerus A., 1908.
Schullerus P., 3191.
Schwen P., 579.
Schwertner Th.M., 1652.
Schwiete, 2572.
Schwietering J., 51.
Schwill F., *353*.
Scobel A., 319.
Sébillot P., *169, 174, 180, 508*, 794, 795, 903, 950, 972, *990*, 1198, 2063, 2064.
Sébillot Y., *508*.
Seeberg R., 579, 1590.
Seedorf H., 2944.
Seeligmann S., 2924.
Seemann W., 1075.
Segall, 345.
Segers G., 2550.
Seifert A., 2118.
Seiffert O., 155.
Selbie J.A., 97, 1988.
Seligmann C.G., 528, 576, 1932.
Sellin, 417.
Semertier Ch., 2551, 2735, 2746.
Semmet V., 2910.
Sepet M., 518.
Sepp B., 485, 2355.
Simmon J., 784, 785, 1148, 1408.
Simmonds F., 2415.
Simon A., 3344.
Simpson E.B., 1358.
Simson J., 1111, 1149, 1314, 1384.
Simsons, 2963.
Sinclair A., 1414.
Singer J., 1487.
Sinthern P., 1409.
Sinz, 2120.
Sion P., 3097.
Siösteen G., 346.
Sipelsur J., 1178.
Sittler N., 951.
Skeat W., 576.
Skot J., 2372.
Slack S.B., 580.
Smidt J., 2736.
Smith E.M., 1534.
Smith G.C. Moore, 2869.
Smith J.H., 1676.
Smolenski Th., *1611*.
Sneyders de Vogel K., *2351*.
Snijders A.J.C., *300*.
Snowadzki Gr., 2148.

Schulte J., 2472.
Schulte O., 43, *1416*.
Schulthess O., 1284.
Schultze M., 2239.
Schultze-Naumburg P., 44.
Schulze Fr., 2169.
Schumann-Heppdiell, 2117.
Schupp L., 3422.
Schürmann J., 2852, 3384.
Schuster, *2475*.
Schuster R., 2326.
Schütte O., 2524, 2586, 2923.
Schütz R., 20, *684, 695*.
Schwab M., 399, 484.
Schwalbe G., 2170.
Schwally Fr., 1956.
Schwandtner H., 883.
Schwantes G., 299.
Schweinfurth G., 1429.
Schweisthal M., 1470.
Sergines, 1090, 1238, 2160, 2868.
Serruys D., *3223*.
Servaes Fr., 3008.
Sevens T., 1841.
Séverine, 1792.
Seyler E., 321.
Seymour de Ricci, 400, 437, 2245, 3212.
Shahan Th.G., 98.
Sharp C.J., 1793.
Shaw Ch. G., 626.
Shields J.P., 1572.
Shields Th.E., *98*.
Sieber J., 2697.
Siebert, 1147, 3024.
Siebs Th., 1345, 1516, 2996, 3149.
Sieghardt A., 2215.
Siewert C., 2646.
Sikes E.E., 3168.
Sima J., 2315.
Söderblom N., 1573.
Söderhjelm W., 2351.
Sofer L., 2161.
Soffé E., 1379.
Sohnrey H., 46, 110, 720.
Sokolov I., 3284.
Sokolowsky A., 695.
Soldati B., 1851.
Soltau W., 3169.
Somlo F., 1933.
Sommer H., 952, 953.
Sommerfeldt G., 486, 2119, 2140, 2356, 2357.
Sonnemann J., 465, 954.
Sonolet L., 1528.
Sotolar K., 2656.
Souter A., *753*.
Spandl J., 1055, 1056.
Specker, 839, 840.
Sperl A., 1410.
Sperl Fr., *687*.
Sperl W., *634*.

Spethmann H., *320*.
Spiegelberg W., 3081.
Spilsbury, 576.
Spitta F., 1749, 2343, 2473.
Sprecher F., 2911.
St. D., 850, 851, 1272, 2544, 2771.
Stack E., 1517.
Stakemeier B., 2435
Stark A., 3434.
Stark J., 2232.
Stärk W., 401, 591.
Stauber E., 745.
Stauber R., 472.
Staudacher L., 1057, 1059.
Staudt C. Kl., 2436.
Steensby H.P., 2025.
Steffen St., 1653.
Steiff K., 1794.
Steilen D., 840, 1101, 1714, 2216.
Stein, 52.
Stein B., 1595.
Stein J., 3142.
Steinbeck J., 663.
Steinberger A., 955, 1179, 1180.
Strack L., 2438.
Strackerjan L., 2998.
Stradner J., 83.
Strasser Fr., 2913.
Stratz C.H., 2163.
Streck, 2914.
Streuvels Stijn, 1176.
Strigl H., 89.
Strobl O., 1085.
Strohm, 264.
Struck B., 3123.
Struyf I., 2648.
Stückelberg E.A., *62*, 786, 1315, 1488, 1655, 1827, 2835, 2971, 3246, 3279, 3355.
Studt G. Fr., 2915.
Stumme H., 2678.
Stutz U., 2418.
Stüve L., 1759, 2544.
Süss M., 2649.
Sütterlin L., 818.
Swete H.B., 2439.
Szulczewski A., 1083, 1477.
T.E.V., 1260.
Talamo S., 728.
Thomas N.W., p. *2*.
Thompson M.S., 819.
Thompson R.J., 1575.
Thomsen A., 3205.
Thöny M., 1371.
Thorburn Th.J., 1576.
Thorel R., 3042, 3379.
Thouvenin J., *1165*, 3423.
Thulié H., 1547.
Thümmel A., 2240.
Thuren H., 1795, 1796, 1797, 1842.
Thurston H., *547*, 1602, 1603, 3206.
Tiedemann W., 1422, 1434.
Tietze H., 746.
Tihon F., 2979.
Tille A., 270, 2124.
Tisdall W. Saint-Clair, 2419.
Tissier, 349.
Titeies A., 529.
Titius, 576.
Tobler A., 1121.
Tobler T., 2966.
Tobler V., 1372, 1453.
Tocco F., 679.

Steinberger H., 1111.
Steinbrenner A., 956.
Steindorff K., 2162.
Steiner M., 696.
Steinhausen, 52.
Steinke Fr., 754, 2647.
Steinmann Th., 1574.
Stenger G., 2121.
Stewart C.T., 1476.
Stewart F., 3040.
Stiefel A.L., 1979.
Stier J., 664.
Stiglmayer J., 1654.
Stillcke Fr., 1370.
Stöcklin A., 2911.
Stolberg A., 2997.
Stoll E., 817.
Stolzenburg M.A., 263.
Stölzle, 2487.
Stone Darwell, 2437.
Stötter, 2912.
Stow John, 347.
Stoylen P.B., 662.
Talaupe G., 1898.
Tamboise G., 348.
Tambornino J., 3215.
Tarasevskyj P., 3052.
Tardieu A., 2386.
Tareev M.M., 581.
Tecklenburg A., 1899.
Teilhard de Chardin P., 1672.
Teirlinck I., 1084.
Terburg-Arminius G., 862, 3143.
ter Kuile G.J., 2065.
Tetzner F., 1076, 1471, 1478, 1888, 1980.
Th., 2978.
Thalhofer, 1603.
Theen H., 2836.
Thiel A., 957.
Thielemann R., 3272.
Thilenius G., 162.
Thimme A., 1518, *3324*.
Thirring J., 149.
Toldo P., 3170.
Tonn O., 958.
Torp A., 2225.
Torquet Ch., 312, 3319.
Toucas B., 1285.
Toutain J., 21, 582, 2414.
Trau H., 776.
Traube L., 753.
Treblin M., 747, 959, 2565.
Trede E., 1359.
Trede Th., 1359.
Treffel G., 438.
Tregarthen E., 960, 961.
Tricot M., 2862.
Tröltsch E., 591.
Trzeciak St., 3380.
ts., *1765*.
Tscheinen, 900.
Tschinkel W., 1240, 2566.
Tümpel W., 1770.
Turner C.H., 1691.
Turner W., *97*.
Tyndale W., 2082.

Tyrrell G., 374.
Ubbelohde O., 913.
Uhl R., 863.
Uhl W., 1798.
Ule W., 1360.
Ungnad A., 1975.
Urtel H., 892.
Uschold J., 1122.
v. B.M., 3062.
V.L., *3234*.
Vailhé S., 1656, 3247.
Vale G., 841.
Valère E., 3280.
Van Bastelaer R., 787, 2311.
Van Berchem, 3275.
van Bever A., 508.
van Biéma E., *586*.
van Breda B.D., *646*.
Van Cappel E., p. 2, 743, 1381, 1476, 1502, 1746.
Vandame H., 1688.
Van de Graft C.C., 1828, 2980, 3259.
Vanden Haute C., 2380.
van der Bergh van Eysinga G.A., 2344.
van der Essen L., p. 2.
Vates A., 2345.
Vaugeois M.-E., 822, 1119, 1198.
Vautel Cl., 3043.
Vendryes J., 3200.
Véran J., 1334.
Vercoullie J., *732*.
Verdam J., 1742.
Verdeyen R., p. *1*.
Verhoeven P.J., 1883.
Verneau R., 184, 1242, 2066.
Verneur I., 2218, 2219.
Verworn M., 2038.
Veth C., 47.
Vetter F., 788.
Viard J., *1627*.
Vieillard C., 1866.
Vielberth W., 2220.
Vierkandt A., 191, 315.
Vierling A., 3107.
Villers P., 1411.
Villien A., 627.
Vincent H., 884.
Vincent P., 418, 2268.
Vinogradoff P., 266.
Virchow H., 698
Viré A., 2287.
von Gabnay Fr., 3098.
von Geramb V., 2014, 3109.
von Greyerz O., 1058.
von Grienberger Th., 1799.
von Guttenberg, 2517, 2546.
von Harten J., 962.
von Hase H., 631.
von Hesse-Wartegg E., 1361.
von Höfken R., *2135*.
von Hörmann L., 2999.
von Hornbostel E., 1856.
von Hovorka O., 1865, 1867, 3429.
von Kaflenberg H., 3055.
von Keppler P.W., 2489, 2490.
von Kerner A., 352.
von Kurz M., 2699.
von List G., 2525.
von Löher, 3203.
von Ludassy J., 1412.
von Lüneburg H., 776.
von Luschin B., 2700.
von Marées W., 206.
von Möller E., 3248.

Vandereuse J., 3260.
van der Voo B.P., 1577.
Van de Velde V., 1603.
Van Dromme M., 1604.
van Duyse Fl., 1041, 1970.
van Gelder H.E., 1386.
van Gennep A., 8, 15, 21, *100, 456, 1341*, 1387, 1796, 2420.
van Hassel V., 3171.
Van Hoeck-Brassinne J., 2304.
Van Hoonacker A., 402.
Van Kerckhoff E.M.F., 139.
van Kesteren B., 646.
van Sasse van Ysselt A., 1316.
Van Zeebroeck E., 350, 2217.
Vassel E., 2246.
Vaszmer K., 1373.
Vogel H., *530*.
Vogt A., 1657.
Voigt E., 1374.
Vollers, K., 3172.
Vollgraff C.G., 439.
Vollmer H., 1740.
Vollmöller K., 1427, 1515.
Völter D., 2474.
von Bälz, 2047.
von Baudissin E., 760.
von Behr R., 2222.
von Cramm B., 267, 268.
von der Leyen F., 1614, 1971.
von Detten G., 1715, 1738, 3108, 3406.
von Dobschütz E., 591, 1578, 2440.
von Domaszewski A., 2288, 2421, 2535.
von Duhn F., 2289.
von Erlen A., 1843.
von Monschaw H., 2223.
von Noort L., 864.
von Paumgartten J., 2701.
von Preen H., 2587, 2873.
von Reinhardstöttner K., 2305.
von Reitzenstein F., 699, 2491.
von Richtofen F., 320.
von Rodde C., 2723.
von Schönwerth Fr., 1150.
von Schrattenbach. Cf. Pilgrim.
von Schrötter H., 842, 1430, 1431, 1454, 3110, 3111.
von Schulenburg W., 1342.
von Schwarz M., 1926.
von Seidl G., 2004.
von Soden H., 665.
von Spauns A.R., 1033.
von Srbik Fr. R., 1037.

von Staden W., 110.

Wehrhan K, p. *2*, 78, 79, 115, 162, *703*, 789, 840, 1102, 1138, 1153, 1162, 1163, 1193, 1244, 1245, 1261, 1262, 1263, 1317, 1380, 1696, 1714, 1725, 1963, 1972, 2526, 2652, 2653, 2703, 2704, 2751, 2772, 2854, 2874, 2875, 2876, 2877, 2886, 2893, 2894, 2972, 3025.

Wichmann Fr., 1479.

von Sydow C.W., 3173.

Wide S., 2441, 3082.

von Tilling M., 269.

Widmann H., 270, 2124.

von Unwerth W., 736, 1345.

Widmer J., 1059.

Wiebel R., 3281.

von Weinzierl R., 2233.

Wiechel H., 2030.

von Wilamowitz U., 1498.

Wiedemann A., *1518*, 2149

von Zingerle O., 1977, 2801.

Wiederkehr G., 1800.

Wiedermann, 866.

Vrindts J., 2650.

Wiegers F., 440.

Voarnet E., 737.

Wiegmann W., 2067.

W., 885, 1151, 1286, 2771, 3112, 3329.

Weidel K., 701.

Wienecke F., 1342.

Weill J., 1702.

Wilhelm Fr., 2927.

W.B.P., *1525, 1549*.

Weineck F., 1342.

Wilke, 376, 2083.

W.C., *3237*.

Weinel H., 628.

Williams A.L., 3249.

W.E., 1330, 1331.

Weinreich O., 3208, 3216.

Willeb K., 2998.

W.R., 164.

Weise O., 2530.

Wimmert P., 2573, 2871.

W.Z., 3293.

Weiss A., 987.

Winchester C.T., 629.

Waas Chr., 1699.

Weiss J., 2475.

Winckler H., 3151.

Wachstein B., 2123.

Weiss L., 1926.

Windisch E., 1582.

Wachter Fr., 1108.

Weiss W., 808.

Windisch H., 1583, 2442.

Wackernell J.E., 2702.

Weissberg M., 2365.

Winstedt, 761.

Wadler A., 729.

Weissenberg S., 2234.

Winstedt E.O., 1658, 3201.

Wagenfeld K., 776, 2724.

Welter T., 3114.

Wagner I., 1375.

Wenck K., *1690*, 2358.

Winter J., 2339.

Wahlenberg A., 963.

Wendel G., 702.

Wirth B., 3407.

Waite A.E., 1579.
Waldek Fr., 1152.
Walles J., 322.
Wallfisch J.H., 1548.
Walsh J.J., 473.
Wanner der Aelt, 487, 776, 1376, 2130, 3130.
Warren G.B., 2536.
Warthigler, 1111.
Wastian H., 165.
Wattez O., 1750.
Wchr. L., 2544, 2725, 2726.
Webb C.C.J., 700.
Weber F., 3113.
Weber O., 390, 1751, 2290.
Webinger A., 893.
Webster Hutton, 715.
Wechssler E., 2364.
Wecker O., 1580.
Weddigen O., 1857.
Wefing F., 1243, 2552, 2770.
Wegner G., 2757.
Welding H., 2651.
Wendlicher E., 1194.
Wendlinger E., 964, 1246.
Wenzel E., 447.
Werle A., 82.
Werner L.F., 3009.
Werner L.G., 886.
Werner M., 530.
Werner R.M., 1599.
Wernle P., *633, 659*.
Werth E., 2164.
Wertheimer, 67.
Werzinger H., 887.
Wesing F., 1844.
Wesselski A., 3324.
Westermarck E., 1274, 1581.
Weston J.L., *1742*, 1752, 3153.
Weymann C., 2327.
Whittaker Th., 2422.
Wiazemsky N.W., 375.
Wibbe, 77, 1154, 2588, 2727, 2728, 2837, 2973, 3329.
Wisser W., 965, 2654, 2729.
Wismath Chr., 2737.
Wissowa, *2421*.
Wiszmath S., 1155.
Witkowski G.J., 457.
Witry Th., 630.
Wittmann E., 1384.
Wittmann G., 955, 1181.
Wolf A., 3425.
Wolf R., 1077, 1123.
Wolff K.F., 2795.
Worm Fr., 3000.
Wossidlo R., 1380, 1519, 3174.
Wotsehke Th., 1332, 2553.
Wouk K., 2730.
Wr. H., 2491.
Wrede A., *477, 1367, 1380, 1499, 1518*.
Wriede P., 2731.
Wright W., 1584.
Wonder, 1912.
Wonder Fr., 3026.
Wundt W., 1753, 1937.

Wünsch R., 1825, 2359, 3208, 3215, 3217, 3265.
Wünsche A., 2339.
Wüst Frau J., 1377.
Wüst W., 988, 2675.
Wüstefeld K., 271, 1733, 1879, 2777, 2981, 3261.
Wustmann G., 80.
Wutke K., 2547.
Wuttke R., 2022.
Wymann E., 2928, 3262.
Wynaendts Francken C.J. 1549.
Wynne J.J., 98.
X., 212, *1551, 1385*.
X.X., *3334*.
Z., 2516.
Z.X., *1356, 1811, 2087, 2703*.
Zaborowski S., 377, 378.
Zachariae Th., 1480, 3175.
Zache E., 2170.
Zahler H., 1716.
Zahn Th., 1346.
Zamacoïs M., 1862, 3015, 3046..
Zar-Adusht Ha' Nisch O., 666.
Zech, 1829.
Zeegers P., 1754.
Zenetti P., 1439.
Zetzsche O., 2010.
Zibrt C., 3176, 3307.
Ziegler F., 2929.
Ziegler K., 1300.
Zierow W., 81, 840, 852, 1091, 1195, 1247, 1333.
Zileken Ph., 1362.
Zimmermann, 1363.
Zimmern H., 1801.
Zinck P., 2705.
Ziudel Fr., 867.
Zindel-Kressig A., 802, 2855.
Zink P., 48, 155.
Zo ler R., 1156, 1858, 1943.
Zoller M., 966.
Zurbonsen F., 703.
zur Steinwede Fr., 3177.
Zwick M., 2895.

Algemeene Zakenwijzer Rerum Inder Generalis[1]

Bvb. 1909, II.		
INLEIDING. *Proaemium*	*1*	
I. HULPWETENSCHAPPEN. *Scientiae auxiliariae*	*4*	*171*
1. HANDLEIDING. *Methodologia*	*4*,	*171*
- Bepaling; *definitio*	*4*,	*171*
- Belang; *utilitas*	*6*,	*172*
- Werkwijze; *methodus*	*7*,	*172*
- Werkbeginsel; *principia*	*8*,	*173*
- Werkstelsels; *systemata*	-,	*174*
- Bizonder begrippen; *notiones speciales*	*10*,	*174*
2. BRONNEN TOT BRON- OF BOEKENKENNIS. *Fontiun Studiorumque fontes*	*10*,	*175*
- Boekenschouwingen; *bibliographioe*	*10*,	*175*
- Vraagstukken; *inquisitiones*	*11*,	*176*
- Gronden; *fontes*	*13*,	*177*
- Tijdschriften; *periodica*	*13*,	*177*
- Woordenboeken; *glossaria*	*14*,	*178*

(1) *Schuinsche* getallen doelen op de bladzijden; *rechtstaande* op de talmerken. Deze laatsten zijn aangewezen geweest hier en daar, waar de onderverdeeling nog onduidelijk bleef. De onderverdeelingen ten anderen zijn achter de zaak opgevat en worden niet beslissend noch uitsluitend voorgesteld.
(1) *Currentibus* notulis paginae demonstrantur; *erectis* autem ‘numeri’, sc. ubi da ta subdivisio non de se satis apta ant distincta videbatur. Quae ceterùm subdi visiones a posteriori admissae, neqne ad summum neqne exclusivè adhibentur.

- Dagwijzers; *calendaria* *13*, *178*

- Verzamelhuizen; '*musea*' *15*, *178*

- Uitstallingen; '*expositiones*' *16*, *179*

- Zitdagen; '*congressus*' *16*, *179*

- Verslagen van werking; *gestorum relatus* *16*, *180*

- Stichtingen; *institutiones* *17*, *180*

- Vereenigingsberichten; *coetuum relatus* *18*, *181*

- Levensberichten; *biographioe* *19*, *182*

J.B. Andrews (2048, 2054), E. Beer (171). I. Bernstein (2055), L. Brueyre (169), S. Bugge (178), V. Fausböll (166), Fison (2052), A. Gaudry (168), A. Gittée (2053), J. Gruber (172), E.T. Hamy (170, 174, 184, 2066), J. Harrach (2056), R.E. Hattink (2065),

	Howitt (2052), H. Jahnke (175), G.E. Karsten (176), AV. Keetz (2058), Th. Lesneucq (2051), O.T. Mason (173, 177), E.H. Meyer (2061), J. Neubauer (2060), M. Pitrè (180), E. Prarond (2063), W. Reiss (181), E. Rolland (2061), J.H. Scheltema de Heere (2049), Papa Schmid (182), A. Skladny (179), E. Stapfer (167), E. Stokes (2057), W. Tappert (183), G. Tuch (2055), A. Vermast (2050), K. von Reinhardstöttner (2059), R. Weisz (2067).	
3. GESCHIEDENIS, LANDEN- EN VOLKENKUNDE. *Historia, geographia, ethnologia*	*20*,	*182*
- Algemeene geschiedenis; *historia generalis*	*20*,	*182*
- Geschiedenis van den ‘heidenschen tijd’; *historia rerum ethnicarum*	*21*,	*183*
- Geschiedenis van den ‘christentijd’; *historia rerum christianarum*	*22*,	*183*
- Geschiedkundige hulpwetenschappen; *scientioe ad historiam utiles*	*27*,	*186*

- Voorgeschiedenis; *antiquitatum narrationes*	*28*,	*187*
- Menschkunde; *anthropologia*	*29*,	*187*
- Algemeene aardrijkskunde; *geographia generalis*	*30*,	*188*
- Bizondere aardrijkskunde; *geographia specialis*	*31*,	*189*
- Volkenkunde; *ethnologia*	*33*,	*191*
4. OUDHEIDKUNDE EN BEELDENDE KUNSTEN. *Archeologia, artesque pulchrae*	*35*,	*192*
- Algemeene oudheidkunde; *ex archeologia generalia scripta*	*36*,	*192*
- Allereerste oudheid; *ex antiquilate varia negotia*	*38*,	*193*
- Bouwwerk; *architectura*	*41*,	*196*
- Beeldhouwwerk; *sculptura*	*42*,	*197*
- Schilderwerk; *pictura*	-,	*197*
- Meubelwerk, nuttigheden; *supellex*	*42*,	*197*
- Versiering; *insignia*	*43*,	*198*
- Opsmuk; *ornamenta*	*43*,	*198*
- Werkinrichting; *fabricationes*	*43*,	*198*
5. LETTERKUNDE EN LEVENDE KUNSTEN. *Litterae, artesque dulces*	*43*,	*198*

- Algemeen vak; *litterarum. scientia*	*43*,	*198*
- Heilige boeken; *scripturae sacrae*	*45*,	*199*
- Letterkunde; *litterae*	*44*,	*200*
- Dichtkunst; *poesis*	*46*,	*201*
- Toonkunst; *musica*	*47*,	*201*
- Tooneel; *scaena*	*47*,	*201*
- Lijfoefenkunst; *palaestra*	-,	-
- Scholen; *officinae*	*48*,	*202*
6. ZIELKUNDE. GELOOFS- EN RECHTSGESCHIEDENIS. *Psychologia. Cultuum historia iurisque*	*49*,	*202*
- Vraagstuk over den oorsprong van godsdienst; *cultus primordia*.	*49*,	*202*

- Godsdienstengeschiedenis; *religionum historia*	*49*,	*203*
- Geloofsgeschiedenis; *sacrorum historia*	*54*,	*206*
- Jesu-vraagstuk; Jesus	*60*,	*208*
- Godsdienstige stichtingen; *instituta*	*62*,	*210*
- Ziel-, zeden- en leeftuigkunde; *psycho-physiologica et moralia*	*63*,	*210*
- Opvoedkunde; *puerorum institutio*	*63*,	-
- Dolingen; *errores*	*66*,	*211*
- Rechtsgeschiedenis; *historia iuris*	*66*,	*211*
7. TAALKUNDE. *Linguistica*	*68*,	*211*
- Taalkunde; *philologica*	*68*,	*211*
- Oordnaamkunde; *toponymica*	*68*,	*211*
- Persoonsnamen; *onomastica*	-,	*212*
- Taalgeschiedenis; *linguarum historia*	*69*,	*213*
- Volkswoordkunde; *incompta oratio*	*70*,	*213*
- Bizondere uitdrukkingen; *locutiones*	*71*,	*213*
II. GRONDEN (Daadzaken). *Fontes* (Res)	*73*,	*214*
1. ALGEMEENE. *Generales*	*73*,	*214*
- Allenthalve; *ad omnem rationem*	*73*,	*214*

- Bij zaken; *rei ratione*	*73*,	*214*
- Bij streken; *loci ratione*	*73*,	*214*
- Bij tijden; *ratione temporis*	*77*,	*214*
2. TUIG. *Materiae*	*79*,	*216*
- Verbruikzaken; *commoda*	*79*,	*216*
- Verwoonzaken; *loca*	*80*,	*216*
- Allerhande; *varia*	*81*,	*217*
3. GEZEG. *Locutio*	*82*,	*217*
- Allerlei; *varia*	*82*,	*217*
- Sproken; *fabulae*	*83*,	*217*
- Liederen; *carmina*	*90*,	*222*
- Rijmen; *versus*	*98*,	*223*
- Meening over zaken; *iudicia in res*	*99*,	*227*
- Meening over voorvallen; *in eventus iudicia*	*100*,	*228*
- Zegen- en verweerspreuken; *ad benedicendum aut ad detestandum*.	*100*,	*228*
- Onderwijswoorden; *ad docendum*	*101*,	-
- Spotgezeg; *ad iocandum*	*101*,	*229*
- Losse taal: spreekwoorden, raadsels, enz.; *dicta minora, effata, divinanda*, etc.	*103*,	*229*
- Kenteekens of -geroepen; *ad signandum varia*	*105*,	*229*
- Ambachtsgeroep of -redevoeringen; *negotiatoriae promulgationes*.	-,	*230*

- Verletterkundigde vormen; *litterariè tradita*	*103*,	*230*
4. ZEDEN. *Gesta*	*107*,	*231*
- Samenbeschouwd; *coniunctim inspecta*	*107*,	*231*

- Daden van rechterlijk gehalte; *iuridica*	*107*,	*231*
- Daden van godsdienstig gehalte; *religiosa*	*107*,	*231*
- Daden van huishoudelijk gehalte; *domestica*	*108*,	*233*
- Bedevaarten; *piae peregrinationes*	*108*,	-
- Vermaken; *lusoria*	*109*,	*231*
- Geneeskundige verplegingen; *ad sustentandam valetudinem*	*113*,	*234*
- Gelukverwekkingen; *ad se fortunandum*	*114*,	*234*
- Kwaadbekamping; *ad malum impugnandum*	*114*,	*234*
- Afzonderlijke daden van bijgeloof; *superstitiosa varia*	*115*,	*235*
- Afzonderlijke daden uit 't maatschappelijk leven; *socialia varia*	*153*,	*235*
- Verkunstelijkte gevallen; *artibus relata negotia*	*116*,	*236*
5. GESCHRIFTEN. *Scripta*	*116*,	*236*
- Eigendomsmerken; *possessorum notoe*	*116*,	*236*
- Stukken heelemaal; *opera integra*	*116*,	*237*
- Uittreksels uit oorspronkelijke stukken; *ex archetypis excerpta*	*118*,	*238*

- Uittreksels van boeken en opstellen; *e studiis excerpta*	*119*,	*239*
- Vonnissen; *latae sententiae*	*119*,	*242*
III. VORSCHINGEN. *Quaestiones*	*120*,	*242*
A. Algemeene. *Generales*	*120*,	*242*
- Alomvattende uitgaven; *de omni re*	*120*,	*242*
- Volkeigen verschijnsels; de regionalibus	*121*,	*243*
- Plaatseigen verschijnsels; *de locatis*	*123*,	*244*
- Mondeling bedrijf; *de ore prolatis*	*124*,	*245*
- Handelingen; *de actu factis*	*124*,	*245*
- Zonderlinge lui; *de viris mira prae se ferentibus*	*125*,	*246*
B. Uit 't Dagelijksch leven. *De Quotidianis*	*127*,	*247*
1. BINNENLEVEN (huishouden, kinderwereld, afsterven). *De interioribus (domesticis, puerilibus, feralibus)*	*127*,	*247*
- Over't menschelijk lichaam; *ad corpus humanum*	*127*,	*247*
- 't Huwelijk; *ad nuptias*	*127*,	*247*
- De vrouw; *ad mulieres*	*127*,	*247*
- 't Kind; *ad parvulos*	*128*,	*248*

- 't Huiselijk leven, huisraad, eten; *ad vitam domesticam*	*128*,	*248*
- De opvoeding; *ad disciplinam*	-,	*248*
- De huiselijke dieren; *ad pecudes*	*128*,	-
- 't Afsterven; *ad funera*	*129*,	*248*
2. BUITENLEVEN tegenover Natuur- of Wonderwereld. *De Exterioribus erga Naturalia vel Mira*	*129*,	*249*
- De dracht; *vestitus*	*129*,	*249*
- De huizing; *sedes*	*130*,	*250*
- De houding tegenover de dierenwereld; *ratio cum animalibus*	*132*,	*251*
- De houding tegenover de plantenwereld; *ratio cum plantis*	*133*,	*251*

- De houding tegenover de sterren- en stoffenwereld; *ratio cum inanimis et astris*	*133*,	*252*
- De houding tegenover de verzonnen wereld: te woorde, sagen, enz.; *erga miras cogitationes locutio, fabulae etc*	*134*,	*253*
- De houding tegenover de verzonnen wereld: te werke, tooverij, karikatuur, enz; *erga miras cogitationes actio, fascinatio, tabellae, etc*.	*138*,	*256*
- De houding tegenover de verzonnen wereld: in meening, droomen, voorzieningen, enz.; *erga miras cogitationes sensus, somnia, auguria, etc*	*139*,	*257*
C. Uit de toevalligheden. *De incurrentibus*	*140*,	*257*
1. GODSDIENST. *Religiosa*	*140*,	*257*
- Godsdienstige verschijnsels; *habitus religiosi*	*140*,	*257*
- Godsdienstige opvattingen; *notiones religiosae*	*141*,	*257*
- Godsdienstige verrichtingen; *actus religiosi*	*144*,	*258*

- Vergoddelijkte wezens; *numina* *145*, *259*

Mythologie (582).

Actéon (574), Adonis (3172), Aetos (574), Amiran (1509), The Animal-Headed Figure (1607), Athéné (1612), Bau (494), Bergusia (394), Buddha (1580, 1582, 2271, 3210, 3276), Clelia (1613), Demeter (3162), Dhamma (1573), Diane (3150), le dieu à l'Arc (3213), - au Maillet (3213, 3214), - au Poignard (3213, 3214), Dionuseos (439), Dioscuren (1609, 3172), Ellil (1606), Epona (1613), Mutter Erde (1608), Fenri (1509), Furrina (419, 422), Giove (1570), Götter der Germanen (1614), Helios (3216), Herakles (1498), Hippodamie (3151), Hippolyte (574), Isis (2269, 2393), Istar (1533), Jesse (879), Jupiter (419), Kore (3162, 3163), Leviathan (1509), Loki (1509), Mercure (574), Midacritus (574), Midas (574), Mithra (548, 563, 3199), Myrsilos (3151), Nebo (416), Pan (574, 3212), Pandore (3144), Pélops (3151), Perkon (879),

Prometheus (1509, 3205), Radegast-Zuarafici (1519), Rethra (1519, 3174), Reuzenwezens (300), Sangha (1573), Satan (1550), Sekhmet (2259), Sin (1587), der Sonnengott (200, 3209, 3211), Tarpeia (574), the Heavenly Twins (1609), Ucuetis (394), Unhold (1509), Wadd (390), Yahou (395), Yahwé (418, 1570), Zeus Olbios (421).

- Heiligen; *Sancti* *146*, *260*

Cultes (574), Culte des Saints dans l'Égl. chrétienne (1638), Hagiographie romaine (1625), armenische Heiligenlegenden (2613), griechische Heiligenleben (3237), Légendes provençales (1644), Martyrdom (1652), Les Prophètes d'Israël (616), La Sainteté du XIVe au XVIe s. (583), Toussaint (3187).

[S. Maria:] Marienkult (1533, 1647, 3220), Marien-Maiandacht (3228), Mariensagen (2614), Verehrung Marias in Deutschland (1619), N.D. de Foy (1617), - de Franche-Pré

(1198), - de la Houve (1198), - au Liban (1631), - di Loreto (1669), - des Marais (1198), - de la Treille (1688), - de Walcourt (3260),

Représentations de la Madone (3274), - in the miracle plays (3420), The Virgin Birth (1576), La Vierge-Esprit (584), ‘L'esclavage de la S. Vierge’ (2349), Fête de l'Immaculée Conception à Reims (1815), - à Rouen (3370), Maternité adoptive (1561).

S. Agapit (1198), ste Agnès (1634), s. Aignan (1198), h. Alexan (2613), s. Amand (1079), s. Amator (1616), h. angels (3233, 3249), s. Anna Kachinskaia (3242), s. Antoine (1639, 3432), s. Arnulphe (1623), s. Badilon (1637), ste Barbe (1198), s. Benedetto (3231), s. Benoist (1079), h. Brandan (2962), s. Brieux (929), h. Ceslaus (3221), s. Christophorus (3229, 3432), s. Clément (1198), s. Corentin (929), s. Corneille (2806), ss. Crispinus et Crispinianus (1609), h. Cyrillus (1651), s. Damiana (1609, 3224), s. Demetrius (3223), s. Denis (1640), ste Diétrine (349), s. Doimo di Salona (1635), h. Elexanos (2613). h. Elisabeth (2108,

2350, 2358, 2943), s. Éloi (3235), s. Euthyme (675, 1656, 3228, 3241, 3247), s. Expedit (3246), h. Famian (1653), s. Firmin (1198, 3362), s. François d'Assise (1618, 1649, 2947, 3234), s. Friard (1198), s. Georges (1198, 1630, 3223, 3243, 3244), s. Gertrud (1245), s. Gildas de Ruis (236, 3227), s. Gwennolé (3218), s. Hermès (3254), h. Hildegard von Bingen (2357), s. Hubert (1198, 2917), s. Ignace (583, 1643), h. Ivo (3248), s. Janvier (1621, 1645, 3230), s. Jean-B. (2614, 2984, 3359, 3368), Jeanne d'Arc (583, 1626, 1627, 1633), h. Johann v. Nepomuk (2118), h. Joseph (2614), Kaguan Aslan (2613), h. Karterios (3222), h. Koloman (1097), die hl. 3 Könige (1811, 1813, 1817, 1823, 3245), s. Kosmy (1609, 3224), h. Lambertus (838, 1623), s. Laurent (1079), s. Léger de Toucheret (1079), s. Lézin (1623), s. Luc le Stylite (1657), h. Magdalena (2962), h. Malachias (3180), s. Malo (929), b. Marguerite de Hongrie (1632),

h. Maria[?] (2962), ss. Maries de Provence (1636), h. Marten (1808, 2573, 2944), s. Maur (1198), h. Maximus (1654), s. Menas (1629, 3256), s. Mercure (3223), h. Methodius (1651), s. Michel (2984), s. Nicolas (1648, 1650, 2783, 2944), s. Notburga (1655), s. Oremus (1198), s. Pacôme (2984), s. Paulus (2405, 2614), s. Pancrazio Romano (1629), s. Panteleimona (3225), s. Patern (929), h. Petrus (443, 2614), s. Pol (929), s. Procope (3223), s. Prospero d'Aquitania (1622), s. Prospero di Reggio (1622), s. Quentin (2351), ste Quitterie (929), s. Rinald (1938), s. Rochefort (1198), s. Romanus Dryensis (1615), sta Rosalia (2637), Les Saints bretons (772, 2520), Coptic - (1658), - de Franche-Comté (1646), - médecins (3224, 3225), - militaires ou stratélates (3223), - Musulmans (337, 3239), - venerados en España (1624), s. Samson (929), s. Sebaldus (1641), s. Secundinus Atinensis (1954), s. Seraphima Sarovskago (3185),

	s. Sylvestre (1824, 2569), s. Symphorien (1198), ss. Théodore (3223), ste Thérèse (583), s. Thiébaut (1198), h. Thomas v. Canterbury (458), s. Trifone (1629, 3226), s. Tugdual (929), h. Tychon (1620), s. Ursula (1818), h. Valentin (1263, 3361), s. Victor (1079), s. Wilfrid (1628).	
- Heiligenvereering: bidplaatsen, bedevaarten; *sanctorum veneratio in oratoriis, peregrinationibus*	*149*,	*263*

- Heiligenaanroeping: gebeden, gezangen, enz.; *sanctorum invocatio precibus, canticis, etc*.	*150*,	*264*
- Heiligenaandenken: overblijfsels, gewijde of ongewijde behoedmiddelen; *sanctorum recordatio reliquiis, etiam sacratis vel profanis tutelis*	*151*,	*265*
- Verkunstelijkte godsdienstplegingen of -zaken; *artibus refecta sacra*	*151*,	*265*
2. RECHT, IURIDICA	*151*,	*266*
- Beginsels; *principia*	*151*,	-
- Instellingen; *instituta*	*152*,	*266*
- Gebruiken; *usus*	*152*,	*266*
- Gedingen; *lites*	*153*,	*266*
- Verweermiddelen; *praesidia*	*153*,	-
- Schriftelijke gedachtenissen; *monumenta scripta*	*153*,	-
- Mondelinge gedachtenissen; *monumenta verbo tradita*	-,	*267*
- Zakelijke gedachtenissen; *monumenta in re servata*	*153*,	-
3. LAST (Bedrijf, Gestrijd). *Operosa* (*Negotia*, *Contentiones*)	*153*,	*267*

- Groote werkinrichtingen; *magnae aut rudiores artes*	*153*,	*267*
- Kleine neringen; *parvae ac delicatae artes*	*154*,	*267*
- Werkgebruiken; *opificum mores*	*155*,	*267*
- Verkeer; *itiones*	*155*,	*268*
- Maatschappelijke beroerten; *motus civiles*	-,	*268*
- Krijgskundige zaken; *res militares*	*156*,	*268*
4. LUST (Kunst en Ontspanning). *Ludicra* (*Artes, Oblectamina*)	*156*,	*268*
- Algemeene letterkundige verschijnsels; *litteras spectantia*	*156*,	*268*
- Taalkundige schatten; *philologiam tangentia*	*158*,	*269*
- Liederen; *cantus*	*158*,	*269*
- Minder letterwerk; *minora lilteris mandata*	*163*,	*270*
- Andere volkskunst; *alia aliis popularibus artibus laborata*	*163*,	*270*
- Feesten; *dies festi*	*163*,	*270*
- Genootschappen; *varii generis caetus*	*166*,	*273*
- Lustbedrijf: dans, spel, jacht, reizen, enz.; *delectamenta: saltationes, lusiones, venationes, itinera, etc.*	*166*,	*273*
- Tooneel; *scaenaria*	*167*,	*274*

- Muziek; *musica*	*167*,	*275*
- Karnaval; *bacchanalia*	*168*,	-
5. GENEESWERK. Medicinalia	*168*,	*275*
- Geschiedenis ervan; *historia*	*168*,	*275*
- Beoefening ervan; *exercitatio*	*168*,	-
- Instellingen; *instituta*	*169*,	*276*

- Afzonderlijke geschiedkundige gevallen; *ex anteactis specialia facta*	*169*,	*276*
- Afzonderlijke geneeswaren; *separata remedia*	*170*,	*276*
AFKORTINGSTEEKENS. *Notae usurpatae*		277
REEKS DER NAMEN VAN OPTELLERS. *Index nominum Auctorum*		287
ALGEMEENE ZAKENWIJZER. *Rerum Index generalis*.		309

Bericht.
Notetur.

Voortaan, na deze laatste aflevering van 1909, zal nogwel de *Boekenschouw* uitkomen, doch niet meer door de zorge van Biekorf.	Abhinc in posterum haeccine Bibliographia 'Folklorica' utique continuabitur, non verò cura ac sumptibus periodici dicti 'Biekorf'.
De *Koninklijke Vlaamsche Akademie* heeft willen inzien hoe deze uitgave wordt voor de wetenschap een belangrijk werk, ongelukkiglijk ook... voor Biekorf een veel te groote geldelijke last. En om de belangrijkheid der zaak, heeft dan zijzelf op haar den last ervan opgenomen. Haar zij dank.	Opera Flandrensis Academiae Regiae (*Koninklijke Vlaamsche Akademie* - Gent) *deinceps*, et quidem semel per annum, Bibliographia nostra in lucem edetur; ita tamen ut *bini priores iam absoluti tomi* (*1908, 1909*) prius *alteram editionem* sint prosecuturi, quam ulteriùs futuri tomi (1910, etc.) sua vice gaudeant.
Maar 't gevolg? Eerst de twee verschenen jaargangen (*1908* en *'09*) zullen op de kosten der Akademie heruitgegeven worden, anders geschikt, nl. elk ineens; en daarna zal de reeks met een boek te jare voortgaan; aldus *1908* (I) en *'09* (II) in 't jaar 1911, *1910* (III) zoo gauw mogelijk erachter, *1911* (IV) in 1912 of '13, enz...	Pretium cuiuscumque tomi postmodum significabitur.

De inteekenaars op Biekorf zullen voort een voordeel genieten: niet op de twee heruit-te-geven eerste jaargangen, maar wel op de verdere. Volgenderwijze: de inteekenaars op Biekorf zullen kunnen bij ons op de bedoelde Akademie-uitgaven inschrijven. Dan wel te verstaan: eenerzijds de gevraagde jaargangen zullen we moeten laten aan den prijs door den drukker der Akademie vastgesteld; doch anderzijds, vanaf den 3^{n} jg. der *Boekenschouw* (*1910*), dus in 't jaar 1912, zullen we aan onze inteekenaars, die bij ons inschrijven op de *Volksk. Boekenschouw*, een merkelijken afslag verleenen op den inteekenprijs van Biekorf. Van hoeveel zal deze afslag zijn? Later zullen we dit zeggen, nu nog niet: want eerst behoeven we daartoe den nieuwen prijs der Boekenschouw te kunnen kennen; en deze prijs zal enkel vastgesteld worden na het herdrukken van den 1^{n} jg. *1908*.

Op deze wijze hopen we de gading op dit werk te kunnen helpen gaande houden, dit uit genegenheid voor het werk dat wij gesticht hebben, en tot bate en voldoening van alle onze inteekenaars en trouwe vrienden.

'T BEREK VAN BIEKORF

(Voorloopig). Afkortingsteekens gebezigd in deze Volkskundige Boekenschouw. 1909. II.
(Haec sunt ad tempus). Notae usurpatae in hac Bibliographia 'Folklorica'. 1909. II.

AA. = American Anthropologist. Washington.

AABBA. = Académie d'Archéologie de Belgique. Bulletin. Anvers.

AAE. = Archivio per l'Anthropologia e la Etnologia. Firenze.

AAOJ. = The American Antiquarian and Oriental Journal. Chicago.

AB. = Analecta Bollandiana. Bruxelles.

A Belges. = Archives belges. Liége.

A Bret. = Annales de Bretagne. Rennes.

ACAPW. = Annales du cercle archéologique du pays de Waes. St-Nicolas.

ACHR. = The american catholic historical researches. Philadelphia.

ACQR. = The american catholic quarterly review. Philadelphia.

ADA. = Anzeiger f. dtsch. Altertum.

AdPL. = Aus dem Posener Lande. Lissa i.P.

AEN. = Annales de l'Est et du Nord. Paris, Nancy.

AER. = American ecclesiastical review. Philadelphia.

AfA. = Archiv für Anthropologie. Zs. f. Naturgeschichte u. Urgeschichte des Menschen. Braunschweig.

AFH. = Archivum franciscanum historicum. Quaracchi (Firenze).

AHR. = American historical review. New York, London.

AHVNR. = Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein. Köln.

AJP. = The american journal of philology. Baltimore.

AJRPE. = The American Journal of Religious Psychology and Education. Worcester. U.S.

AJT. = The american Journal of theology. Chicago.

AKG. = Archiv. f. Kulturgeschichte.

AKKR. = Archiv für Katholisches Kirchenrecht. Mainz.

AKPAW. = Abhandlungen der königlich-preussischen Akademie der Wissenschaften.

AKSGWPHK. = Abhandlungen der k. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Philologisch - histor.-Klasse.

Al. = Alemannia. Freiburg i. Br.

ALB. = Allgemeines Literaturblatt. Wien.

AMBI. = Alpwirtschaftliche Monatsblätter. Solothurn.

ANOH. = Aarboger for nordisk oldkyndighed og historie. Kjøbenhavn.

ANS = Archiv f. neuere Sprachen.

Anthr. = Anthropos. Salzburg.

AGM. = Archiv f. Geschichte der Medizin.

AO. = Der alte Orient.

AP. = Augusta Perusia.

AGNM. = Anzeiger des germanischen Nationalmuseums. Nürnberg.

APL. = Les Annales politiques et littéraires. Paris.

AHGA. = Archiv f. Hessische Geschichte u. Altertumskunde. Kassel.

APLo. = L'ancien pays de Looz. Hasselt.

ARBBLSBA. = Académie royale de Belgique. Bulletin de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques, et de la Classe des beauxarts. Bruxelles.

ARGB. = Archiv f. Rassen- und Gesellschafts-Biologie.

ARGTU. = Archiv für Reformationsgeschichte. Texte u. Untersuchungen. Berlin.

ARW. = Archiv für Religionswissenschaft. Leipzig.

ASAB. = Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles.

ASAEg. = Annales du service des antiquités de l'Egypte.

ASAN. = Annales de la Société archéologique de Namur. Namur.

ASEB. = Annales de la Société d'Emulation de Bruges. Bruges.

ASRR. = Annalas della Società retoromantscha.

ASS. = Archivio storico siciliano. Palermo.

ASSF. = Acta Societatis scientiarum Fennicae. Helsingfors.

ASTP. = Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. Torino.

ATM. = Annales du théâtre et de la musique. Paris.

ATr. = A Tradição. Serpa.

Au. = L'Austrasie. Metz.

AUL. = Annales de l'Université de Lyon.

BBMB. = Bulletin bibliographique du Musée belge. Louvain.

BBVV. = Blätter desbadischen Vereins für Volkskunde. Freiburg i. Br.

BC. = Bulletin critique. Paris.

BCAC. = Bullettjno della Commissione archeologica communale.

BCFF. = Bulletin du Comité Flamand de France. Bailleul.

BCHAC. = Bulletin du Cercle historique et archéologique de Courtrai.

BCHell. = Bulletin de correspond. hellénique.

BDBoG. = Berichte der Deutschen Botanischen Gesellschaft.

BDBV. = Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde. Prag.

BEC. = Bibliothèque de l'École des chartes. Paris.

Bess. = Bessarione. Roma.

BF. = Bulletin de Folklore. Bruxelles.

BGBH. = Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem. Leiden.

BGWK. = Boekenschouw voor godsdienst wetenschap en kunst. Amsterdam.

BHisp. = Bulletin hispanique. Bordeaux.

BHLSHPF. = Bulletin historique et littéraire de la Société de l'histoire du protestantisme français. Paris.

BHSAM. = Bulletin historique de la Société des antiquaires de la Morinie. Saint-Omer.

AVNAKGF. = Annalen des Vereins für nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. Wiesbaden.

AVSL. = Archiv des Vereins f. Siebenbürgische Landeskunde.

B. = Biekorf. Brugge.

BACTHS. = Comité des travaux historiques et scientifiques. Bulletin archéologique. Paris.

BAE. = Bureau of American Ethnology. Washington.

BBB. = Bulletin du bibliophile et du bibliothécaire. Paris.

BBG. = Blätter f. Bern. Gesch.

BBKG. = Beiträge zur bayerischen Kirchengeschichte. Erlangen.

BiblZ. = Biblische Zeitschrift. Freiburg i. Br.

BLE. = Bulletin de littérature ecclésiastique. Toulouse.

BLH. = Blätter f. Lippische Heimatkunde. Detmold.

BLVEL. = Beiträge zur Landes- u. Volkeskunde. v. Elsass-Lothringen. Strassburg.

BM. = Bulletin monumental. Paris.

BMAVW. = Berichte u. Mitteilungen des Altertums-Vereins zu Wien. Woifenbüttel.

BMGOG. = Bulletijn der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde. Gent.

BMHM. = Bulletin du Musée histor. de Mulhouse.

BMR. = Bulletin des Musées royaux. Bruxelles.

BMSAF. = Bulletin et mémoires de la Soc. nation. des Antiquaires de France. Paris.

BMSAP. = Bulletin et mémoires de la Société d'Anthropologie. Paris.

BN. = Basler Nachrichten.

BPW. = Berliner philologische Wochenschrift. Berlin.

BrM. = Braunschweigisches Magazin. Wolfenbüttel.

BSAB. = Bulletin de la Société académique de Brest.

BSAL. = Bulletin de la Société d'Archéologie lorraine. Nancy.

BSBE. = Bulletin de la Soc. belfort, d'émulation.

BSEPC. = Bulletin de la Société d'études de la province de Cambrai. Lille.

BSHAG. = Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie de Gand. Gand.

BSHEW. = Bulletin de la Société pour l'histoire des Églises wallones. La Haye.

BSHPF. = Bulletin de la Société de l'histoire du protestantisme français. Paris.

BSPF. = Bulletin de la Société préhistorique de France.

BSt. = Bollettino Storico.

BZ. = Byzantinische Zeitschrift. Leipzig.

BzBV. = Blätter zur bayrischen Volkskunde.

C. = Cosmos. Paris.

CanC. = Le canoniste contemporain. Paris.

CB. = Collationes Brugenses. Brugis.

CC. = La civiltà cattolica. Roma.

CD. = La Ciudad de Dios. Madrid.

CF. = Les Chansons de France. Paris.

CfR. = The catholic fortnightly review.

CG. = Circolo giuridico. Palermo.

Cor. = Le Correspondant. Paris.

CQR. = The Church quarterly review. London.

CR. - The classical review. London.

CRSAIBL. = Comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et belles-lettres. Paris.

CUB. = The catholic university bulletin. Washington.

CUCGWL. = Chronik der u krainischen Chevchenko-Gesellschaft der Wiss, in Lemberg.

CV. = Conteur Vaudois.

CVSF. = Christiania, videnskabsselskabs forhandlinger.

DA. = Die Amerika. Zeitschrift hsg. von der German literary Society of St-Louis.

DArb. = Deutsche Arbeit.

DB. = Driemaandelijksche Bladen. Utrecht.

BTCB. = Bulletin officiel du Touring Club de Belgique. Bruxelles.

BV. = Bogoslovskiy Viestnik. (Le Messager théologique). Moskowa.

Bvb. = Biekorf's volkskundige boekenschouw. Brugge.

BVGO. = Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidskunde. Den Haag.

BVKSGWLPIIK. = Berichte über die Verhandl. d.k. sächs. Ges. d. Wiss, zu Leipzig. Phil.-Hist.-Klasse.

BVRV. = Blätter f. vergleichende Rechtswissenschafts- u. Volkswirtschaftslehre. Berlin.

BW. = Der Bayerische Wald. Passau.

DE. = Deutsche Erde. Gotha.

DFR. = Der freie Rätier.

DG. = Deutsche Gaue. Kaufbeuren.

DGBl. = Deutsche Geschichtsblätter. Gotha.

DH. = Deutsche Heimat. Wien.

DHs. - Deutscher Hausschatz. Regensburg.

DL. = Das Land. Berlin.

DLZ. - Deutsche Literaturzeitung. Leipzig.

DO. = 't Daghetin den Oosten. Hasselt.

DSchw. = Die Schweiz.

DSf. = Der Schulfreund. Hamm i. W.

DSt. = Danske Studier. Kjøbenhavn.

DuH. = Dorf und Hof.

DV. = Das deutsche Volkslied. Wien.

DVöB. = Deutsche Volkskunde aus dem östlichen Böhmen. Braunau i. Bay.

DWB. = Dietsche Warande en Belfort. Antwerpen, Gent, Haarlem.

Éeuw. = Onze Eeuw. Haarlem.

ÉF. = Études franciscaines. Couvin, Paris.

EHR. = English historical review. London.

EIM. = Elsevier's geillustreerd Maandschrift.

EJB. = Egerer Jahrbuch.

ÉO. = Échos d'Orient. Paris.

EPAB. = Études de Philologie Assyro-Babylonienne.

ESt. = Englische Studien. Leipzig.

Ét. = Études publiées par des PP. de la Compagnie de Jésus. Paris.

ExpT. = The expository times. Edinburgh.

Fat. = Fataburen. Stockholm.

FDLV. = Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde.

Fe. = Femina. Paris.

FGB. = Forschungen zur Geschichte Bayerns.

FL. = Folk-Lore. London.

FM. = Fry's Magazine. London.

Fv. = Fornvännen. Stockholm.

FUF. = Finnisch-ugrische Forschungen. Helsingfors, Leipzig.

HVJS. = Historische Vierteljahrschrift. Leipzig.

HZ. = Historische Zeitschrift. Berlin.

IER. = Irish ecclesiastical record.

IlER. = Illustrirte elsässische Rundschau. Strassburg.

Ill.. = L'Illustration. Paris

IllTh. = L'Illustration. Partie théâtrale. Paris.

ITQ. = The Irish theological quarterly. Dublin.

IWWKT. = Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst u. Technik. Berlin.

J. = Jadis. Soignies.

JA. = Journal asiatique. Paris.

JAF. = The Journal of American Folk-Lore. Boston.

JEGP. = The Journal of English and Germanic Philology.

JErGeGP. = Jahresbericht über die Erscheinungen a.d. Gebiete d. Germ. Philologie.

JFCAW. = Jahresbericht über die Forschritte der classischen Altertumswissenschaft. Leipzig.

JGHB. = Jahrbuch des Geschichtsvereins f. das Herzogtum Braunschweig. Wolfenbüttel.

JGLS. = Journal of the Gypsy-lore Society.

JGPh. = Jahresbericht für Germanische Philologie. Leipzig.

GB. = Geschiedkundige bladen. Amsterdam.

GBA. = Gazette des Beaux-Arts.

GBM. = Gelre. Bijdragen en mededeelingen. Arnhem.

GFr. = Geschichtsfreund.

Gids. = De Gids. Amsterdam.

Gl. = Globus. Braunschweig.

GR. = Grande revue. Paris.

HauL. = Hannoverland. Hannover.

HBV. = Hessische Blätter für Volkskunde. Leipzig.

HJ. = Historisches Jahrbuch. München.

HL. = Heimatland. Nordhausen.

HPBKD. = Historisch-politische Blätter für das kath. Deutschland. München.

HS. = Heimatschutz.

JGSLEL. = Jahrbuch f. Gesch. Sprache u. Literat. v. Elsass-Lothringen.

JHSt. = Journal of Hellenic Studies. London.

JJLG. = Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft. Frankfurt.

JOS. = Journal of the Oriental Society.

JPST. = Jahrbuch für Philosophie u. spekulative Theologie. Paderborn.

JRAIGBI. = Journal of the roy. Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.

JS. = Journal des savants. Paris.

JSAC. = Jahrbuch des Schweizer Alpen-Club.

JSGVK. - Jahresbericht d. Schlesischen Ges. f. vaterländische Kultur.

JST. = Je sais tout. Paris.

JTS. = The Journal of theological studies. London.

JVA. = Jaarboek der Knkl. Vlaamsche Akademie. Gent.

JVNS. = Jahrbuch des Vereins f. niederdeutsche Sprachforschung.

Kat. = De Katholiek. Utrecht.

Kath. = Der Katholik. Mainz.

KbAEU. = Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft f. Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte. Braunschweig.

KBDAG. = Korrespondenzblatt der deutschen Anthropol. Gesellsch.

KVSL. = Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde.

L. = Leodium. Liége.

L'Anthr. = L'Authropologie. Paris.

LCBl. = Literarisches Centralblatt.

LCult. = La Cultura. Roma.

LG. - La Géographie.

LGI. = Le Lot-et-Garonne illustré. Paris.

Lim. = Limburg.

LMB. = Lüneburger Museumsblätter.

LMI. = Larousse mensuel illustré. Paris.

LMus. = Le Musée. Paris.

LPP. = Le Pays. Porrentruy.

MCGWL. = Mitteilungen der Chevchenko-Gesellschaft der Wiss. Lemberg.

MDOG. = Mitteilungen der deutschen Orient-Gesellschaft.

Mem. = Memnon. Leipzig.

MEUR. = Matériaux pour l'Ethnologie ukraïno-ruthène. Léopol.

MF. = Mercure de France. Paris.

MGDESg. = Mitt. der Ges. f. dtsch Erziehungs- und Schulgeschichte.

MGGW. = Mitt. der k.k. Geographischen Gesellschaft in Wien.

MGMN. = Mitteilungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften. Hamburg.

MGSL. = Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde. Salzburg.

MJV. = Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde. Leipzig.

MLGL. = Mitteilungen aus der lippischen Geschichte und Landeskunde. Detmold.

MLP. = Le mois littéraire et pittoresque. Paris.

MMW. = Münchener Medizin. Wochenschrift.

Mn. = Mnemosyne. Leipzig.

Month. = The Month. London.

MOVBW. =. Mitteilungen des öster. Vereins für Bibliothekwesen. Wien.

LQE. = Les Questions Ecclésiastiques. Lilie.

LRKD. = Literarische Rundschau für das katholische Deutschland. Freiburg i. Br.

LT. = Lecture pour tous. Paris.

M. = Le Muséon. Louvain.

MA. = Le moyen âge. Paris.

MAGW. = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.

MAH = Mélanges d'archéologie et d'histoire. Rome.

Man. = Man. London.

MARAL. = Monumenti Antichi. Reale Accademia dei Lincei.

MASt. = Mémoires de l'Académie de Stanislas. Nancy.

MB. = Le Musée belge. Revue de philologie classique. Louvain.

MSGV. = Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde. Breslau.

MUBV. = Mitteilungen und Umfragen zur bayerischen Volkskunde. Augsburg.

MUMGP. - Mitteilungen des Uckermärckischen Museums u. Geschichtsvereins zu Prcnzlau.

Mus. = Museum. Leiden.

MVDVV. = Mitteilungen des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde. Giessen.

MVGDB. = Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Prag.

MVGO. = Mitt. des Ver. f. Gesch. von Osnabrück.

MVSV. = Mitteilungen des Vereins für sächsische Volkskunde. Dresden.

NA. = Nuova Antologia.

NAB. = Nederlandsch archievenblad. Groningen.

NAKG. = Nederlandsch archief voor Kerkgeschiedenis. Den Haag.

NBAC. = Nuovo bollettino di areheologia cristiana. Roma.

NBBHK. = Neujahrsblätter der badischen historischen Kommissiën.

NGids. = De Nieuwe Gids. Den Haag.

NieM. = Niederlausitzer Mitteilungen. Guben.

NKS. = Nederlandsche katholieke stemmen. Zwolle.

NKZ. = Neue kirchliche Zeitschrift. Leipzig.

NphM. = Neuphilologische Mitteilungen. Helsingfors.

NRHDFÉ. = Nouvelle revue historique de droit français et étranger. Paris.

NSa. = Niedersachsen. Bremen.

NSch. = Natur. u. Schule.

NVC. = Národopisny Vestník Ceskoslovansky. Praha.

NZbB. = Nieuwe Zondagbode van 't bisdom Brugge. Brugge.

OH. = Oud-Holland. Amsterdam.

OHe. = Ons Hemecht. Luxemburg.

OK. = Oudheid en Kunst. Brecht.

OKDVSF. = Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes selskabs forhandlinger. Kjøbenhavn.

OLZ. = Oriental Literaturzeitung.

PrJ. = Preuss. Jahrbücher.

PS. = Pravoslavnyi sobesiednik. (L'interlocuteur ecclésiastique). Kasan.

PSBA. = Proceedings of the society of biblical archaeology. London.

PTR. = The Princeton theological Review. Philadelphia.

PTRSL. = Philosophical transactions of the Royal Society of London.

PUSNM. = Proceedings of the U.S. N. Mus.

RA. = Revue archéologique. Paris.

RAC. = Revue de l'art chrétien. Lille.

RAfr. = Revue Africaine.

RAI. = Revue alsacienne illustrée.

RAug. = Revue augustinienne. Louvain.

RBAB. = Revue des bibliothèques et des archives de la Belgique. Bruxelles.

RBén. = Revue bénédictine. Maredsous.

RBI. = Revue biblique internationale. Paris.

RBI. = Revue bleue. Paris.

RBNS. = Revue belge de numisinatique et sigillographie Bruxelles.

RBret. = Revue de Bretagne.

RCA. = Revue catholique d'Alsace. Rixheim.

RCÉ. = Revue catholique des Églises. Paris.

RCel. = Revue celtique. Paris.

RCF. = Revue du clergé français. Paris.

RCHL. = Revue critique d'histoire et de littérature. Paris.

OPf. = Die Oberpfalz. Kallmünz.

OSOL. = Orkney and Shetland Old Lore. London.

P. = Portugalia.

PAPS. = Proceedings of the American philosophical Society.

PAR. = Politisch-anthropologische Revue.

PMaine. = La Province du Maine. Le Mans, Laval.

PMLAA. = Publications of the modern language association of America.

PMus. = Pfälsisches Museum.

PPL. = Polybiblion. Partie littéraire. Paris.

RCID. = Revue catholique des institutions et du droit. Grenoble.

RDHL. = Revista de Derecho, Historia y Letras. Buenos Aires.

RDM. = Revue des deux mondes. Paris.

RdN. = Revue du Nord. Lille.

RDPA. = Rivista di Psicologia applicata. Bològna.

RDR. = La Revue documentaire des Religions. Paris.

REAP. = Revue de l'école d'anthropologie de Paris.

REES. = La Revue des études ethnographiques et sociologiques. Paris.

REF. = Revista de estudios Franciscanos. Barcelona.

REG. = Revue des Études grecques.

REJ. = Revue des Études Juives. Paris.

REM. = Revue ecclésiastique de Metz.

RER. = Revue des études rabelaisienues.

RFCO. = Revue des facultés catholiques de l'Ouest. Angers, Paris.

Rgerm. = Revue Germanique. Paris.

RGr. = Rassegna gregoriana. Roma.

RHBG. = Revue bist. de Bordeaux et du département de la Gironde. Bordeaux.

RHDES. = Revue d'Hist. des doctrines économiques et sociales.

RHE. = Revue d'histoire ecclésiastique. Louvain.

RHEPB. = Revue d'hist. ecclés. Partie bibliographique. Louvain.

RHisp. = Revue Hispanique. Paris.

RHist. = Revue historique. Paris.

RHLF. = Revue d'histoire littéraire de la France. Paris.

RHLR. = Revue d'histoire et de littérature religieuses. Paris.

RbM. = Rheinisches Museum.

RHMC. = Revue d'histoire moderne et contemporaine. Paris

RHR. = Revue de l'histoire des religions. Paris.

RHV. = Re vue historique Vaudoise.

RI. = Revue intellectuelle. Paris.

RPast. = Records of the Past.

RPh. Revue de philologie. Paris.

RQCAKG. = Komische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte. Rom.

RQH. = Revue des questions historiques. Paris.

RQS. = Revue des questions scientifiques. Louvain.

RRALSM. = Rendiconti del la Reale Accademia dei Lincei, cl. di scienze morali.

RS. = Revue sémitique.

RSav. = Revue Savoisienne.

RSB. = Rivista storica benedettina. Roma.

RSC. = Revue sociale catholique. Louvain.

RSCST. = Rivista storico-critica delle scienze teologiche. Roma.

RSH. = Revue de synthese historique. Paris.

RSmI. = Report of the Smithsonian Institution. Washington.

RSPT. = Revue des sciences philosophiques et théologiques. Kain, Paris.

RSS. = Rivista di scienze storiche. Pavia.

RT. = Revue Tournaisienne. Tournai.

RThom. = Revue thomiste. Paris.

RTP. = Revue de théologie et de philosophie. Lausanne.

RId. = Revue des Idées.

RIPB. = Revue de l'instruction publique en Belgique. Gand.

RIS. = Rivista Italiana di Sociologia. Roma.

RL. = Revue de Lilie. Lilie.

RMag. = The Royal Magazine. London.

RN. = Revue de Numismatique. Paris.

RNS. = Revue Néo-Scolastique. Louvain.

ROG. = Revue de l'Orient chrétien. Paris.

Rom. = Romania. Paris.

RPA. = Revue pratique d'apologétique. Paris.

RPAPP. = Rivista di Psicologia applicata alla Pedagogia ed alla Psicopatologia..

RTrFE. = Revue du Traditionnisme Français et Etranger. Paris.

RTrP. = Revue des Traditions populaires. Paris.

RuG. = Religion u. Geisteskultur. Göttingen.

RVV. = Religionsgeschichtliche Versuche u. Vorarheiten. Giessen.

SAV. = Schweizerisches Archiv für Volkskunde. Basel.

SBGGAKOPR. = Sitzungsberichte d. Gesellsch. f. Gesch. u. Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. Riga.

SBPAWB. = Sitzungsberichte der k. preussischen Akademie der Wissenschaften. Berlin.

SBWAPHK. = Sitzungsberichte der Wiener Akademie, phil.-hist. Klasse. Wien.

SC. = La Scuola cattolica. Milano.

ScrM. = Scribener's Magazine. London.

SD. = Strassburger Diözesanblatt. Strassburg.

SGM. = The Scottish Geographical Magazine.

SHB. = Schlesische Heimats-Blätter. Hirschberg i. Schl.

SHM. = The Seven Hils Magazine.

SHR. = The Scottish historical Review. Glasgow.

SMBCO. = Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner und dem Cistercienser-Orden. Brünn.

SMC. = Smithsonian Miscellaneous Collections. Washington.

SML. = Stimmen aus Maria-Laach. Freiburg i. Br.

SoM. = Science of Man. Sydney.

Sph. = Sphinx. Leipzig. London.

SSFS. = Samlinger utgiven af Svenska fornskriftsällskapet. Stockholm.

SSoc. = Science sociale.

StR. = Studi religiosi. Firenze.

StrM. = The Strand Magazine. London.

Stud. = Studien, Godsdienst, Wetenschap, Letteren. Utrecht.

StVLG. = Studien zur vergleichenden Literaturgeschichte.

SVGN. = Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark.

TKA. = Trudy Kievskoi dukhovnoi Akademii. Kiev.

TLBl. = Theologisches Literaturblatt. Leipzig.

TLZ. - Theologische Literaturzeitung. Leipzig.

TO. = The Oscotian. Birmingham.

TQS. = Theologische Quartalschrift. Tübingen.

TR. = Theologische Rundschau. Tübingen, Leipzig.

TRev. = Theologische Revue. Munster.

TRHS. = Transactions of the royal historical Society. London.

TSK. = Theologische Studien u. Kritiken. Gotha.

TSp. = De Tijdspiegel. Den Haag.

TT. = Theologisch Tijdschrift. Leiden.

TTT. = Teylers theologisch tijdschrift. Haarlem.

UCPAAE. = University of California publications. American archaeology and ethnology. Berkeley.

UE. = Unser Egerland. Eger.

UFB. = Union Faulconnier. Bulletin. Dunkerque.

V. = Volkskunde. Gent.

VF. = De Vrije Fries. Leeuwarden.

VGids. = De Vlaamsche Gids. Antwerpen.

VKb. = De Vlaamsche Kunstbode. Antwerpen.

VL. = Vaterland.

TANR. = Travaux de l'Académie nationale de Reims.

TAPA. = Transactions of the American Philological Association.

TAT. - Touche à Tout. Paris.

Tax. = Taxandria. Tijdschrift voor Moord-brabantsche geschiedenis en volkskunde. Berg-op-Zoom.

TBGAS. = Transactions of the Kristol and Glocestershire Arch. Soc.

TGLV. = Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde. Groningen.

TICHRO. = Transactions of the third international Congress for the history of Religions. Oxford. Cf. Bvb. II, 124.

VMVA. - Verslagen en Mededeelingen der knkl. Vlaamsche Akad. Gent.

VSWG. = Vierteljahrschrift für Socialund Wirtschaftsgeschichte. Leipzig.

VuV. = Volkskunst und Volkskunde. München.

W. = Wallonia. Liége.

WM. = The Windsor Magazine. London.

Wo. = Die Woche. Berlin.

WVHL. = Württembergische Vierteljahrsheften für Landesgeschichte.

WWM. = The Wide World Magazine. London.

WZGK. = Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst. Trier.

WZKM. = Wiener Zeitschrift f. die Kunde des Morgenlandes.

YT. = Ymer Tidskrift, utgiven af Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi.

ZADS. = Zeitschrift des allgemeinen Deutschen Sprachvereins.

ZäSA. = Zeitschrift für ägyptische Sprache u. Altertumskunde.

ZAW. = Zeitschrift f. die alttestamentliche Wissenschaft.

ZBfA. = Zentralblatt f. Anthropologie. Braunschweig.

ZBGV. = Zeitschrift des bergischen Geschichtsvereins. Elberfeld.

ZBW. = Zentralblatt für Bibliothekwesen. Leipzig.

ZCK. = Zeitschrift für christliche Kunst.

ZDA. = Zeitschrift f. deutschen Altertum.

ZDM. = Zeitschrift für deutsche Mundarten. Berlin.

ZDMG. = Zeitschrift der deutschen morgenländische Gesellschaft. Leipzig.

ZDPh. = Zeitschrift f. deutsche Philologie. Halle a. S.

ZDPV. = Zeitschrift des deutschen Palaestina-Vereins. Leipzig.

ZDSJ. = Zeitschrift f. Demographie u. Statistik der Juden.

ZDUr. = Zeitschrift für den dtsch. Unterricht.

ZDWf. = Zeitschrift für deutsche Wortforschung.

ZfE. = Zeitschrift für Ethnologie. Berlin.

ZGOR. = Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins. Heidelberg.

ZHVNS. = Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen. Hannover.

ZIMG. = Zeitschrift der internation. Musikgesellschaft.

ZKG. = Zeitschrift für Kirchengeschichte. Gotha.

ZKT. = Zeitschrift für katholische Theologie. Mainz.

ZNWKU. = Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde des Urchristentums. Giessen.

ZöV. = Zeitschrift für österreichische Volkskunde. Wien.

ZRePs. = Zeitschrift für Religionspsychologie. Halle a. S.

ZSKG. = Zeitschrift für schweizerische Kirchengeschichte. Freiburg.

ZSSRGGerm. = Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanische Abteilung. Weimar.

ZSWi. = Zeitschrift für Sozialwissenschaft.

ZVLGA. = Zeitschrift des Vereins f. Lübeckische Geschichte u. Altertumskunde.

ZVRWi. = Zeitschrift f. vergleichende Rechtswissenschaft.

ZVRWV. = Zeitschrift des Vereins für rheinische und westfälische Volkskunde. Elberfeld.

ZVTGA. = Zeitschrift des Vereins für thüeringische Geschichte und Altertumskunde. Iena.

ZVV. = Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Berlin.

ZWT. = Zeitschrift für wissenschaft - liche Theologie. Leipzig.